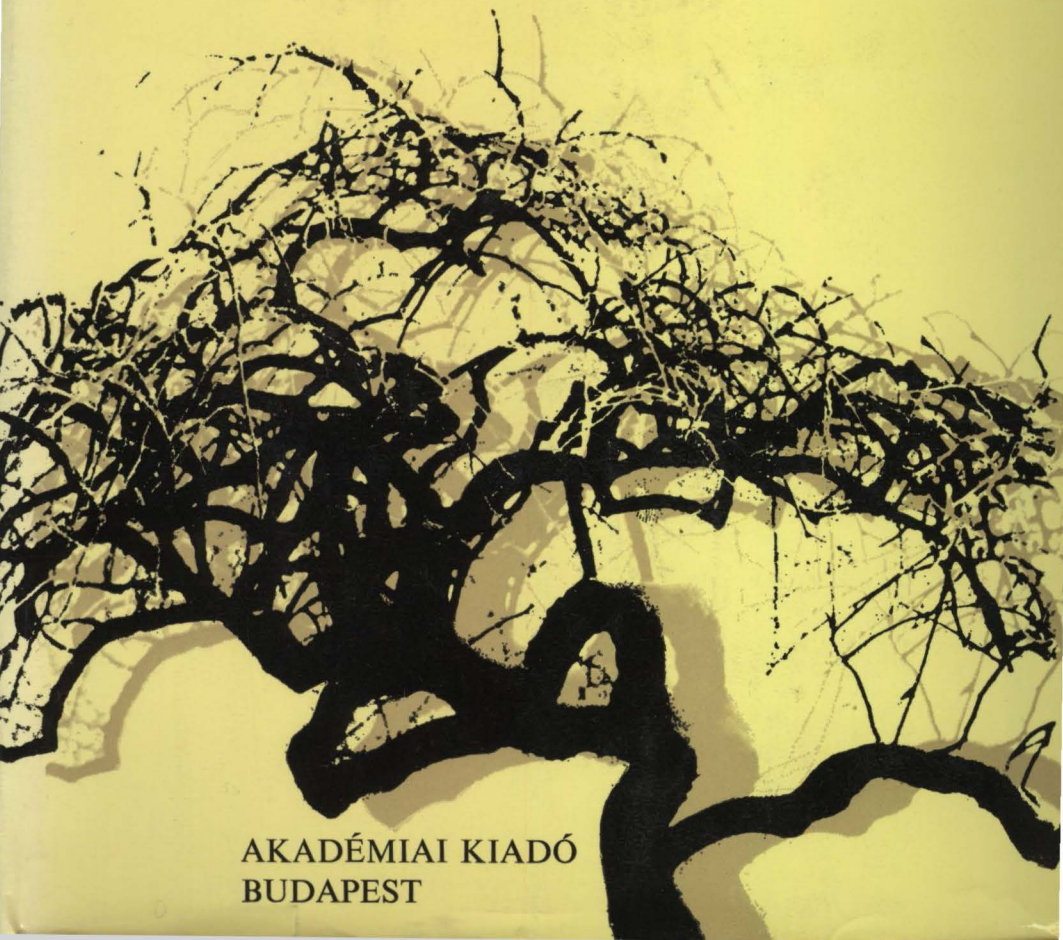

VAJDA
JÁNOS
ÖSSZES
MŰVEI VII.

PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK I.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

VAJDA JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI VII.
PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK I.
Kritikai kiadás

Vajda János az 1880-as évekig egyaránt pályázott költői és közéleti szerepre, ahogyan ezt ifjúkora egyik példaképétől, Petőfitől is látta. Az újságíró-lapszerkesztő Vajda tevékenységének hatása az 1850-es évek végén és a következő évtizedben politikai s még inkább kulturális és társadalmi vonatkozásban vetekszik költői tevékenységének hatásával. Teljesítményéről olyan személyiség szól elismeréssel, mint Kossuth Lajos, akit publicistaként is legnagyobbjaink között tartunk számon. Ez a kötet Vajda János kispublicisztikai műveit, 1855 és 1864 között megjelent cikkeit, glosszáit, tárcaleveleit tartalmazza. A hírlapíró Vajda évtizedes útját felvázoló fejezet, valamint az egyes művek utalásait magyarázó jegyzetek sok új szemponttal, ténnyel gazdagítják nem csupán a Vajda-életmű itt számba vett szakaszát, hanem a mögötte kirajzolódó kor irodalom- és művelődéstörténeti képét is.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

117 07 5

1987-07-20

VAJDA JÁNOS ÖSSZES MŰVEI
VII. KÖTET

VAJDA JÁNOS ÖSSZES MŰVEI

VII. KÖTET

SZERKESZTI
BARTA JÁNOS

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1979

VAJDA JÁNOS PUBLICISZTIKAI ÍRÁSOK

1.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
MIKLÓSSY JÁNOS
SERES JÓZSEF
M. VARRÓ JUDIT

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1979

LEKTOR
SZABAD GYÖRGY

117075

ISBN 963 05 1122 3 sorozat
ISBN 963 05 1619 5 VII. kötet

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1979

Printed in Hungary

Vajda János arcképe az 1880-as évekből

MAGYAR SAJTÓ

(1855. júl. 1.—1856. dec. 31.)

VALAMIVEL TÖBB, MINT KÖNYVISMERTETÉS

A magyar társasélet. Írta Mocsáry Lajos. Pest 1855.

Müller Emil könyvnyomdája. Ára 1 pft.

Az olvasó, ki valamely cikk elolvasása előtt az író nevét tekinti meg, biztosítékul az unalom vagy időpazar'ás ellen — nevem után, ha ugyan ismerte azt, felkiált: hát már ez is könyvet bírál?

Hogy az olvasót rögtön letéritsem a gyanakodás utjáról, előre kimondom, hogy nem fitymálni, nem lerántani szándékom a fölvevett munkát, de sőt minden erőmet összeszedem, hogy azt érdeme szerint megdicséressem.

És ha dicsérek valamit az eddig adott példák után, szentül hiszem, senki e hazában nem vetemül a gondolatra, hogy tudósnak akartam látszani.

Legföllebb azt gondolják felőlem, hogy a jót, az igazat fölismerem; íránta valami delejes[!], öntudatlan[!!] arkádi-ai, gyermekteg előszeretettel viseltetem, — ez az együgyü emberek tulajdona, ezért senki sem fog bölcsnek, még kevésbé ítésznek tartani.

Mert Sokratés nyomán nemrég épen azt fejtegette valaki, hogy a költők ami szépet, jót teremtenek, azt nem bölcseségből teszik, hanem valami különös álomféle állapotból, ihlettségből . . .

Higye bár az olvasó, hogy hagymázból beszélek, csak higye el nekem, hogy Mocsáry könyve többet ér nekünk, mint némely másod- harmad-nyomokon tapogatózó tudományzabált ítész fércműve, ugy céloamat értem.

Eloolvastam Mocsáry könyvét, s midőn letettem, azt gondoltam: e könyv írójához költeményt irok. De a pajtáskodó költemények is elveszték hitelüket, — ujjabb, kirívóbb lesz, ha a lantot félre és a pápaszemet orromra téve, solid, okos képet vágva, komolyan szólok róla. —

De hogy talállok hitelre? Én még nem rántottam le senkit, ki fog engem okos, illetékes bírónak tartani? Pedig minden áron jó volna e munkát megmenteni.

Egy édes mámor ringatott el, az t.i. hogy hazámfiái, ha tudálékosságomnak nem is, de szívemnek tán hinni fognak, és mielőtt e munkát valamely nálam tudósabb ember lerántaná, vagy csak amugy félvállról beszélne róla, — előállok én, s bevallom, hogy gyönyörrel olvastam végig, lelkesültem tartalmán, — hisz nekem nem szégyen lelkesülni, mert költő vagyok, amilyen, olyan: nem szégyen elismerni valamit, hisz az én dolgom a szeretet, — a tagadás, a gyűlölet az itészeké. És a maga helyén, mindkettő használhat. — Tartottam tőle, hogy valamely szorulásban szenvedő bölcs hazánkfia ráncolt szempillaszórón át végig levelelvén e kedves melegházi nővényt, fagyos kezével elhervasztja. S ha tán magában *titkon* elismerné is érdemét e műnek, annyi áldozatot nem hozhat, hogy azt a világ előtt bevallja; a haza nem ér annyit, hogy bölcsessége glóriáját elveszítse érette. Inkább legyen tudós, haza nélkül; mint haza, tudós nélkül.

És úgy látom, a világnak nagyobb szüksége van arra, hogy a jót megismertessék vele, mint ahogy a roszt leócsárolják. Attól nem kell tartanunk, hogy a rossz magától el ne enyész-szék, de inkább attól, hogy hirdetőik nélkül a legszentebb ige — legalább századokig — kiáltó szó marad a pusztában. És sokkal több haszna van az emberiségnek egy jó gyümölcsfa felneveléséből, mint egy paraj kigyomlálásából.

Hisz a világ ugyanis annyira csüggeteg, annyira vásott inyü, hogy mindent rosznak tart. Nem árt egy kis étvágyat; egy kis kedvet éleszteni.

Ki egy elszánt, keserült hadjárat csatáit végig harcolta falakat rohant meg, ágyukat foglalt el, de egyszermásszor bomlott futásban is részt vett: az jól tudja, hogy a leghatár-talanabb bátorság nem a roham megindításához, hanem a kétségbeesett futócsapatok megállításához, rendbeszedéséhez, s ha lehet, visszafordításához kívántatik meg.

A felbuzdult támadók rohamzajában könnyű a többivel „hajrát” kiáltani, de a pajzsát elvetett iramlókba új lelket önteni; egy reményvesztett, lehangolt tömegbe új szellemet varázsolni — ez a valódi hősiesség corioláni lélekereje.

Ime, mily önkénytelen kimenekültem a hosszú fenék hálójából: a főnebbi hasonlatokat már Mocsáry művére hoztam föl. Ezt azért sietek megjegyezni, nehogy azt gondolják fel-lőlem, mint poétaféléről, hogy magamat dicsérem. De foly-tassuk a szép képeket.

Könnyebb a szívnek kétségbeesni, mint fölbátorodni; könnyebb az észnek fitymálni valamit, mint teremteni.

Mocsáry fölbátorit, és — föltalált valamit . . .

Nem csupán lélektani, de történeti igazság az, hogy a leg-lelkesebb ember úgy mint fajnak elcsüggedése is nagyobb a fontolva cselekvő hideg nyugalom embereinél. Innen az, hogy az alig multban támadt vihar villámütése alatt annyian megszedültek, lemondtak, álomba merültek.

Pedig ugyanazok pár év előtt, hogy hittek, hogy lángoltak; — nem használt a nagy *csillapító* szava, mely mint kristálytisztá paták hűteni igyekezett a lázas fejeket — — hijába! világhírű harcaink bizonyítják, hogy inkább támadó, mint kitartó harcosok vagyunk. A rohamok csodásan sikerülnek, míg tömeget alakítva, nem mindig van türelmünk sarat állani meg. Azért nálunk a lelkesítő szerepe is könnyebb, mint a csillapítóé. Fájdalom, mikor annyira szükségünk volt csillapítóra, ez lázas vérünkől nem telt ki, legalább oly hatalomnak, mely a rohanót ellensúlyozhatta volna.

Valamint akkor csillapító nem volt, úgy most szükségét látom a bátorítónak. Egyik végtelből a másikba esünk. A gyöngye lelkek mindig a nagyobb rész által ragadtatják magokat, — most a nagyobb rész bunak ereszti fejét, orra vére foly mindenkinek, divat a lemondás; bölcsesség, eszély a reménytelenség.

A gyökeres átalakulás, ha legjobb is, szokatlansága miatt úgy tünik fel, mint romlás, mint veszély. A lángész adománya, hogy hirtelen átfut az új viszonyokon, a megfordult helyzeten, és kitalálja az utakat, melyeken a rengetegből kibontakozik.

Nem mondom, hogy átalakulásunk első éveiben is nem voltak egyesek, kik rugalmasb lélekkel birván, ébren maradtak az ájultak közt, s rázni kezdték az alvókat. Számosan voltak, kik érezték, hogy tennünk, mozognunk ezután is kell, habár morzsákat szedegetnünk is, — tenni amit lehet és szabad, irni, tanítani és tanulni; — így indult újabb lendületnek az irodalom. Ez többek érdeme, az íróké, kik a nemzet háláját kiérdemelték.

De mindez tisztán szellemi, benső működés: sokkal nehezebb a külső, gyakorlati téren teendőik tömegét, módját, irányát határozottan kijelölni.

Erre is akadt ember, ki egy roppant nagy térre mutatott, mely nem annyira költőileg szép, mint ésszerűen hasznos és oly pusztá volt, hogy akár megszakadjunk teljes elfoglalásában. Ipar, gazdaság, kereskedelem, népnevelés . . . stb. Nem akarom megnevezni az egyént, ki e téren legtöbbet fáradott, buzdított.

De mivel száguldó huszártermészetünknel fogva, mit Ázsia sivatagjain örököltünk, jobb szeretjük a bravourokat, mint a mérsékelt vállalatokat, — mivel nyugodt, kitervelt, fokozatos előrenyomulás nem erős oldalunk, — e csüggedetlen zászlóvivő sem talált lármás, áradozó követőkre, de a feladat nem is oly nemű, hogy ilyenekre volna szükség. Komoly, szótlán férfiak néma táborá ez, mely nem éljenez, de azért cselekszik.

És én, kinek nem rendeltetése, vagy csak kis mértékben lehet az, téglát hordani e roppant épülethez: elismerem ez emberek, ez építészek érdemét, és azt mondom, hogy aki egy fát ültet abba a sivatagba, hova a visszasóhajtott nagy időben elfeledtek egy vesszőt ledugni, ki egykét kocsis gyereket a pusztai iskolákban tanult magyarrá nevel, ki egy iszapos rétet vagy folyamot megszabályoz, stb. — annak habár szerény, de honpolgári érdeme van, mégpedig nagyobb, mint annak, ki azzal dicsekszik, hogy „ő mondta ki legelső Európában, mely pontok alapján kezdődnek meg a párisi békealkudozások?”

De amíg némelyek e fölött tanakodának, azalatt egy másik ember áll elő, ki a mi kis Magyarországunkban még egy Amerikát fedez föl, egy újabb tért, melyen szinte lehet még valamicskét lendíteni.

A „három excollega Sziberiában” című humoreszkjében Jókai azt jövendölte, hogy táblabiránk Bárány Ágoston vezérlete alatt fölkerekedvén, hónuk alá csapva a corpus jurist, Mezopotámiába mennek a muftihoz, szónokolni és vitatkozni. Jóslata részben teljesült. A mi táblabiránk szellem szárnyakon, mert ez kényelmesebb is, Angliába vándorolnak, beszélnek a parlamentben, tanácsot adnak Palmerstonnak, és Krimia hadvezéreit kritizálják, csatatervet készítenek. Ez ártatlan mulatság, e magánszenvedély, annyiban nem egészen ártatlan, amennyiben ez idő alatt oly derék, okos emberek, valamivel okosabbat is tehetnének.

Példának okáért, ha oly könyvet irnának, mint Mocsáry Lajos, ki azt mondja, hogy alkossunk magyar *társaséletet*.

De ne kárhoztassuk őket. Igen, mert oly könyvet írni, mint Mocsáry Lajos, tudni is kellene megírni. Amugy a foga közül nem egy politikusunk mondogatta már, hogy nincs igazi társaséletünk. De hogy ez volna egyik *legnagyobb bajunk*, s hogy *miként kellene rajta segíteni*, azt sem Schlegel, sem Lessingből nem lehet kiolvasni. Ahhoz egy kis teremtő elme is kell, nem valami óriási, csak olyan mint Mocsáryé.

Nem akarnék félre értetni. Ne méltóztassanak gondolni, hogy valami nagy dolgot csinálók egy kis tüneményből. Hisz azt én is tudom, hogy mi, nemzetünkkel és országunkkal együtt kicsinyek vagyunk, hogy köztünk világnagyság lehetetlen. Nem nézem én Mocsáryt Babylontornyának. De belátom azt is, hogy ha van köztünk oly tudományterhelt fő, ki a világ sorsát képes *volna* intézni, annak mi semmi hasznát sem vennők, mert — a világ sorsát most az egyszer nem bízták mi reánk. Ezért hiába tekintgetünk Angliára, onnan nem jönnek mihozzánk tanácsot kérni.

Én Mocsáry könyvét ránk nézve igen *hasznosnak* tartom, olyanak, minőt nekünk Palmerston sem írta.

Mindaz, amit Mocsáry elmond, *szétrakva* már mások által is elmondattott. De hiszen Petőfinek is legszebb költeményei vannak, melyeket szétszedve, azt látnók, hogy hiszen ezt mi is tudtuk volna. De úgy mint ő elmondta, még sem tudta egy is elmondani. Azért az egész tisztán és egyedül az ő műve.

És amit Mocsáry rólunk, jelen állapotunkról elmond, azt egyetemben véve, egyedül ő mondta el, mindaz találó és hatásos.

Lehet sok igazat mondani, anélkül hogy célt érnének vele. És ha szavunk cél, hatás nélkül enyészik el, akár hallgattunk volna, hogy bölcsek maradjunk.

Legfőbb érdemül tartom Mocsáry könyvének, hogy céljával az eredményt is mintegy magában rejti. Azaz, hogy eredménye legyen, alig kívántatik több, mint elolvasni. Mit is tehetne most egyebet. Aki elolvassa, nem lát maga elé szabva valami nehéz, herculeusi munkát célul kitűzve, az egész, mit érez, egy néma, de mély csöndes titkos, de erős hatású érzés, melyre ha bűnös volt hazája, nemzete irányában, megtér, töredelmes lesz, jobbulást ígér, és ha jó, de csüggeteg volt — kiderül, újra remél, ha hanyag tétlen volt

— tevékeny lesz, akarata szülemlik, és — „saját akarata nélkül egy nemzet sem vész el.”

Mi eszközli mindezt? Valóban nem egyéb, mint varázshang, melyen nem minden embernek adatott hatalom megszólalni. Mintha egy rég elvesztett, siratott, rég óhajtott rokonnak szerelmes hangját hallanók egy édes mult idő távolából. Részemről én ilyesmit éreztem, de ezt nem akarom az *okos*, vagy legalább józan olvasóra tukmálni, hogy ő is ezt fogja érezni, — ismétlem, hogy én költői szabadságomat használtam, midőn elragadtattam, mit elég őszinte vagyok megvallani.

De ha kell, talán megmagyarázom e varázs erejét. Ha nem könnyű az ész nyelvén szólni, azt tartom, még kevésbé könnyű az érzelem, a szív nyelvén beszélni. És mindkettően egyaránt legnehezebb.

Annyian vadásznak hatást versben, drámában és cikkeben a haza nevével, hogy a tiz parancsolat jut eszünkbe: *istennek nevét hiába ne vedgyed*. E szót csak ihletett ajakról vesszük jó néven. Nem kétlem, hogy azok száma millió, kik hazájukat szeretik, de oly szüz hazaszeretet nyelvén régen hallottam beszélni — nem szükség, hogy az évszámát is kitegyem — és talán ebben rejlik a hatás kulcsa. A legkeserűbb igazságokat mondja el Mocsáry az aristocratiának, tétlen henyelő nemes urfi rüpőkjeinknek, de nem költ haragot, reactiót, mert a hang, a mód, melyen el van mondva, olyan szereta, salaktalan, gyűlöltségtől ment, oly méltó, oly meleg a szeretettől, mintha testvérünk, vagy legjobb barátunk pirongatna, szemeből fájó könyeket törölve, panaszolva egyetlen bánatát, hogy — nem szeretjük anyánkat, mely az ő édes anyja is, mindnyájunké. Azért lehetetlen reá haragudni, hacsak hazánkra meg nem haragszunk, és akin szavai nem fognak, abból kihaltak a nemesebb érzelmek.

Lehurroghatja a döllyfős aristocratákat, fertálmágnásainkat, uszályvivő, tányérnyaló bohócaikat neveltségessé teszi — de oly tiszta, meggyőző, ellenállhatatlan logikával, mely ellen nem védheti magát, hanem jobbnak látja magát megjobbitani (ha még van benne nemesb rész) és harag helyett hálát érez szívében, hogy hibáit fölfedezték s ösztönt adtak neki azokból kitisztulni.

És midőn vádakat emel, azokért megbocsát, és kiengesztel, elvül emelvén, hogy a *szeretet* tarthat fönn bennünket egyedül.

Elmondja, hogy ne csüggedjünk — mert még „miénk a föld”, és „birunk egy nagy kinccsel, ez az elmúlt egy pár évtized eredménye, s nem más, mint *nemzetünknek felébredt megijjult szelleme.*” „Tőlünk keveset vár az utókor, csak azt, hogy *tartsunk fel fajunkat s eredeti jellegünket.*” „Haladjunk a miveltségben, gyarapítsuk anyagi jólétünket, gazdálkodjunk mezőn, házban, erszényben.” „Tegyen mindenki, mit tehet.” Egy roppant tér áll rendelkezésünkre, s e nagy tér a *társas élet.* Ha a politikai forma csak utánzás, csak kölcsönvett dolog, — nincs tartós élete.

Értsetek egyet, tartsatok össze, szorulatok egymáshoz, *szeressétek* egymást. „Egy maroknyi nép, árva, rokontalan vagy magyar faj, egyedül állsz, bezárolva a nagy népvilág közepébe. Még birtokában vagy egy nagy térnek, egy gyönyörű országnak, s azt édes hazádnak nevezheted. E honban szép mindenféle nép lakik, de te *vagy benne tulnyomó.* De nincs is egyebed. Többi lakótársaidnak számos rokona, barátja van, te fajoddal egyedül állsz. Még türhetően áll uraságod. A *historia* tied. E hatalomnak varázsa nagy, mély, elvitázhatatlan. Kevés kivétellel szeretnek is téged többi lakótársaid. *Szeretnek a régi multért, szeretnek új korszakod sok szép monumentumáért.*”

„Az egyenlőségnek nincs hatalmasb emeltyüje s terjesztője, mint az általános miveltség.” — Nincs magyar financier, kevés a tudós, komolyabb író, még kevesb a művész, s mindezeknek tisztelője, pártfogója. Pedig ezekből alakulna egy magasb miveltségű kör, mely imponál *fölfelé és lefelé.* — „Örvendetes tapasztalás rövid haladási korszakunkból, hogy a *mivelődés a nemzetiségnek nem ellensége,* sőt még különös, kellemes zamatot kölcsönös a miveltségnek.” — Az aristocratiáról: „Dölyf és sivár élvadászat e kasztnak jellege. Befutja az egész világot élveket vadászni, s nem helyezi büszkeségét abban, hogy a népnek vezére, gyámja [! oktatója] legyen.”

Gyönyörű az, mit a magyar zenéről mond, — de épen a leggyönyörűbb helyeket nem akarjuk idézni, legyen az jutalma az egész munka elolvasójának.

Végül még azt említjük fel, mi egyik legfőbb érdemét képezi, miszerint *magyar társasélet* alakítására nem csupán hatalmas meleg szónoki erővel lelkesít, de némi *gyakorlati módokat is ajánl, főleg aristokratiánknak, középnemeseink-*

nek, s ifjúságunknak, kiket a vezér-szerep illet a társaséletben.

Miután jelen ismertetésemnek egyedüli célja volt figyelmet, kíváncsiságot ébreszteni e munka iránt, s elolvasására ingerelni hazánkfiainkat, nem tartom szükségesnek a további részletes fejtegetést, s idézésekkel nem akarom az olvasás érdekét csökkenteni. Feladatomat teljesítém, *megdicsértem* a rámbizott könyvet, miért ítéseink alkalmasint bevádolnak céhük előtt, hogy egy kontár mesterségükbe vágva, elrontotta az anyagot, mit ők tán szerettek volna összemélni.

Vajda János

Magyar Sajtó, 1856. febr. 19. II. évf. 41. sz.

GLOSSZÁK

[1.]

— V. Az utóbbi időben oly buján parajzott előfizetési felhívások után, melyek jó része hiuság-viszketeg hivatalnoktól természetesen a „hazafiság”, nemzetiség zászlójának bito, rolt felhasználásával küldettek szét — végre szinte jól esik egy olyan irodalmi vállalatot említhetni meg, minek már keletkeztenél önkénytelen felkiálthatunk, hogy — ugyan mért is nem történt ez már előbb? Ujabb időben több, az önhittség vastag hályogától vakult dühönc mit se törődve azzal, kelle műve a közönségnek, csomó számra szórta a közönség elé idétlen gyártmányait s fölhasználva minden módot a jó-hiszemű és bőszi ví közönségnél, még néha azon furcsa eset adta elő magát, hogy több vevőjük akadt, mint valamely elösmert irodalmi kincsnek, melynek szerzője szerény hallgatásban vár a részvétre. De mi azt mondjuk: a magyar irodalom közönsége nem annyira nagy és gazdag s az egész világé sem, hogy mindent még a haszontalant is — csupán azért, mert nyelvén van írva, megvegyen. Utóbb arra jutnánk, hogy minden ember maga magának lenne írója és közönsége. Közönségünknek akkor örülhetünk igazán, ha *választani tud*, ha majd a jónak több ezer, s a rosznak egy vevője sem akad, ha minden jobb mű *azon arányban* terjed, melyet megérdemel. Nem félhetünk — ugy látszik — attól, miként

annyi jeles, classicus írónk támadjon, hogy a közönség ne győzné pártolásával. Minden évtizednek alig van egy két kitünője; — és végre nem csupán azért kell vennünk a könyvet, hogy pártoljunk, hanem *műélvezetből*. Egy ily esetre kívánjuk ezuttal nemcsak a t. közönséget, hanem *a nemzetet* is figyelmessé tenni, midőn alkalom nyílik tanuságát adni műértelmének, s a nemzeti műveltség iránti buzgalmának, — annál inkább, minthogy e figyelmet s részvétet irodalmunk *leggyöngébben képviselt ágának* legjelesebb terméke igényli. Mintha a gondviselés sem akarná, hogy jeles drámaírónk legyen, különös fatumnak vehető, hogy mindazok, kikben e térre képesség mutatkozott, kora halállal multak el. Fájdalom, hogy most megfordítva van: jelenleg is támadnak nagyságukat előre hirdető üstökösök, kik ugyan szinte meghalnak igen korán, de nem physice, hanem szellemileg. — De végre ideje, hogy a tárgyra térjünk, célunkra. Azt azonban röviden végezzük, mert semmi phrasisra — szerencséjére e sorok irójának — szükség nincsen. A közönség kitalálhatta már, hogy *Katona József* „Bánkban” című jeles drámájának kiadásáról akartunk szólni, melyet Horváth Döme Kecskeméten, „a szerző emlékéhez illőleg, annak acélmetszetű arcképével, s történetű életrajzával ellátva díszkiadásban fog kiadni, s a közönséget „e tiszta példányokban többé nem kapható classicus műnek pártolására annál inkább felhívja, mert a beveendő jövedelem nyilvánosan teendő számadás mellett, a korán elhunyt költő érdemeihez méltólag egy helyszerű sir-emlékre fog szenteltetni”. — Többet szólni sértésnek tartanók a t. *magyar közönség értelmisége és hazafisága* irányában.

9. sz.

[2.]

— Megjelent a Landerer és Heckenast urak által kiadott „*Közhasznú házi naptár a magyar nép számára 1856-ik szökő-évre*” Ő cs. kir. *Fensége Albrecht főherceg* kormányzó Urunk arcképével a címlap előtt, kemény képes kötésben, kettős finom velin papíron, 80 lapnyi terjedelemben, nagy nyolcadrétben — számos metszetekkel. Első tekintet után is e naptár kulcsin tekintetében minden eddigi nép számára írott kisebb naptárakat felülmul; mindamellet *főérdemét a tartalom*

teszi, melyet kitünő gyakorlatiségének, időszerűnek, szóval leghelyesebben választottnak bátran nevezhetünk. Holmi ponyváról szedett diákverselések helyett (melyek eddig ki-maradhatlanok voltak komáromi kaptafa szerint készült naptárakból) — közhasznú történeti, gazdasági, természet-tani cikkekkel találkozik a mindig realisabb irány felé haladó közönség, s csupán három lapnyi anekdota nyomtatott közjük, hogy az egészbe némi kis vidámabb szín is vegyites-sék. A cikksorozatot „Habsburgi Rudolf” című történeti rajz nyitja meg, melyben a magyar önérzetnek jól esik olvasni a marcheggi híres csatáról, hol őseink vitézsége határozta el a győzelmet, s ez által a felséges uralkodó család dicsőségé-nek templomához a főalapkövet letette. Üdvös hatásra szá-mított cikk a „Karácsonyi beszélgetések”, hol kedveltető modorban a népjegyző nagygazdasági reform kérdésekről, a legelő felosztásáról stb. értekezik a bíró-komával. Ugy szintén a „kisgazdák nevelése tárgybani eszmék” átültetése a „Gazd. lapokból” e bizonnyal a nép minden rétegeibe szét-terjedendő könyvecskében különös dicséretes tapintatnak nevezhető. Ajánljuk e naptárt minden magyar embernek, mert az olyan, hogy minden rend és osztály élvezheti.

59. sz.

[3.]

— Mintha a közmondás szerint „a rossz nem jó egyedül” — e véstelmes év choleraja, drágasága, viharai, Tisza kiöntései nem lettek volna elég, hanem valószínűleg a sáskák helyett még szokatlanul nagyszámu előfizetési iverknek is kelle ki-zúdulni nagy részben a hiuság titkos sötét barlangjából, s néhány mázsa gyomor- és kebelvers követelte a hazafiság pártfogását, oly célokra, melyek a nemzeti miveltségnek inkább hátramoszditói. Annál kevesebb oly vállalat, melyre csak azt is lehet mondani, hogy nem kár előfizetni rá, s leg-ritkább az olyan, melyet felkarolni úgy szólván *kötelesség*. Még pedig legelőször is magunk iránti kötelesség, s ez a leg-erősb argumentum. Egy ily vállalat hirdet ezuttal előfizetést, melyet különösen e lapok olvasóinak csupán *említeni* kell, hogy létezik, s bizonnyal tisztába jó minden oly olvasó, ki a távirati sürgönyökön kívül a tartósb érdekű tárcai tudomá-nyos cikkeket, s ezek közt *Szénfy* Gusztávnak a magyar zené-

róli értekezéseit olvasta. *Szénfy* ur jelenleg előfizetést hirdet „Dalkönyvecske” című, négyes hangra és zongorára alkalmazott 12 népdalt magában foglaló zeneműre, serdültebb tanuló ifjúság s mivelts házi körök számára. Szénfy ur e vállalatát meg kell különböztetni az eddigi zeneműkiadásoktól, melyek célban és elemben nem különböztek egymástól, s jóformán úgy voltunk velök, mint a színművel, melyet kinyomatnak azért, hogy az is élvezhesse, aki színházba nem járhat. A már meglevőnek nagyobb elterjesztésénél egyéb céljuk nem igen volt. Szénfy ur e vállalata kísérletként tekinthető a magyar népzene tovább vitelére, illetőleg előrehaladására, s egy *hiány* pótlására. Hiányt pótoland, mert mint tantárgy leendő szerkezve az ifjúság kedélye s szívének művészet általi nemesítésére. Kísérletnek nevezhető előhaladásra, mert „népdalaink természetes harmóniáján kívül magában foglalja a művészibbet is, megmutatására annak, mely fejlesztésre képes zenénk” — továbbá „utasítást foglaland magában azon *sajátságos magyar hangmértékre nézve*, melyben kiadatik, s mely a „M. Sajtó” f. évi aug. számaiban „Greguss Ágost magyar verstana zenészeti szempontból” című értekezésében „harmadoló rendszer” név alatt általa közöltetett, végre zenei hallás s izlés nemesítése tekintetéből különös gond fordítottatott a melódia jelentés hangjának a kísérleti hangokkali szabályszerű, helyes összekapcsolására, mi eddig népdalaink kiadásánál, zeneavatottak botrányára, úgy szólván egészen mellőztetett, — t. i. a zenei grammaticus és syntacticus correctsége. — A „Dalkönyvecske” előfizetési ára 1 pft., melyet az illető t. c. előfizetők f. évi october 20-ig bérmentesen sziveskedjerek beküldeni „Szénfy Gusztávnak Nyiregyházán”, a mű bérmentesen szét fog küldetni f. évi nov. első napjaiban. Csupán annyi példány fog nyomtatni, ahány előfizető lesz, s boltokban nem fog árultatni. — Ajánljuk e vállalatot különösen a t. c. tanoda igazgatók, nevelő intézetek s családapák figyelmébe.

74. sz.

[4.]

— Tudják olvasóink, hogy *Horváth Döme* ur Kecskeméten Katona „Bánkbán”-ját diszes új kiadásban bocsátja közre, a tiszta jövedelmet egy Katonának állítandó emlékre szán-

ván. Most örömmel halljuk, hogy a nemzeti színház is méltólag hozzájáruland e szép cél előmozdításához. Tervben van ugyanis, hogy a nemzeti színház drámai tagjai közül többen lemenendnek Kecskemétre, ott előadást rendezendők, melynek jövedelme szintén a muza fölkeletjének állítandó emlék költségeire fog szenteltetni. Köszönet e szép tervért azoknak, kik azt indítványozták, s köszönet az igazgatóságnak, mely annak végrehajtásába szives készséggel beleegyezett.

79. sz.

[5.]

— Folyó hó 13-kán egyik legtehetségesebb, legszorgalmasabb és, örömmel mondjuk, egyszersmind egyik kedvenc színészünk jutalomjátéka leend: *Szerdahelyi* Kálmáné. A választott darab Szigligeti „Pünkösdi királyné”-ja. Jó előre jelentjük e jutalomjáték kitűzését, mert Szerdahelyi most abban először részesítettik a nemzeti színpadon. A magyar közönséget, hisszük, nem kell nógatnunk, hogy számosan jelenjék meg az alig év alatt egyik főkedvencévé lett Szerdahelyi jutalomjátékán, ki iránt annyival inkább igénybe vesszük a közönség részvétét, mert rendes fizetése épen nincs arányban képzettsége — és iparkodó tevékenységével. Szerdahelyi azon fából van, (mint a francia szereti mondani), melyből valódi nagy művészek válnak, — s ilyeneket kétszeres ösztönből kelle a közönségnek is pályájukon előmozdítani.

79. sz.

[6.]

— Tekintve egy népszínmű-énekesnő szerepkörének fontosságát, különösen a mi színházunknál, könnyű beismerni, miszerint egyéb hiányok között aligha nem e szerepkör az, mely aránylag a többihez, s szemközt a helyi viszonyokkal, leggyöngébben van képviselve. Azért hitünk szerint a jelenlegi, a közönség és a sajtó bizalmával egyként találkozó igazgatóságnak főfigyelmébe ajánljuk, miszerint a reményteljes, vagy épen kész tehetségeket e körre elősegítse s megszerezze. Nem mulaszthatjuk el azért az épen Pestre érkezett *Pajor Nina* k. a. a kolosvári színház jeles népszínmű-énekesnőjét ajánlani az igazgatóság és a közönség figyelmébe, ki néhány

vendégszerep adására jött föl, — innen Győrbe hasonló célból menendő. Mi egy népszimnűvésznőben legszebb ajánlat, azt róla el lehet mondani, hogy t. i. nála az ének kellemesen vegyül el, hogy úgy mondjuk, testvérül a játékkal, vagyis, hogy mindkét feladatában egyként helyén van. — Rég volt oly vaudvillistánénk, kinek ha játékát szerettük, félnünk ne kellett volna énekétől, hogy amannak hatását emezzel lerontja, — és viszont. Reméljük, hogy az igazgatóság nem várakoztatja a kisasszonyt, hanem sietend őt a közönségnek bemutatni.

83. sz.

[7.]

— Szép Erdélyország egyik legszebb városa Szamosujvár nagy részben — mint a V. U.-nak írják — lángok martalékává lett sept. 21-én. Elhamvadt 134 épület, közte egy templom, a szentferencrendiek zárdája, fogadó, színház, járási és posta hivatal. A tűz, közhiedelem szerint, kukoricafosztáskor elhajított tüzes gyertyabélből eredt, s habár nagybölcsen tanácskép elmondanók is, hogy ezentul vigyázatok a gyertyabélre kukoricafosztáskor! e jó szándéku óvásunk bizonnal nem mentené meg az egész ország jövődöbeli tűzveszélytől, s nem adna födelet, sem kenyeret ama szerencsétleneknek, kik ezentul — fájdalom — áldozatai lehetnek még ezen emberi legnagyobb gondosságot kijátszó könyörtelen elemnek. De azt kötelességünknek tartjuk kérdeni, hogy mért nem használják hazánkfiái a jótékony, üdvös intézetekben bővelkedő századot? Mért nem tűzmentesítik házaikat, — holott azt a legszegényebb házbirtokos csakugy megteheti, mint a leggazdagabb? Ajánljuk ez ügyet különösen *népjegyzők* gondosságába, kiknek feladata volna az e tekintetben járatlan, s a biztosítási eljárással ismeretlen népet vezérelni, kik kötelességérzetten kívül az ezrekkel jótémény öntudatában is lelhetnék jutalmukat.

[8.]

— *Az oroszvári növénymivvelési intézet árjegyzéke*, a faiskolai növények névsorával, 34 lapon megjelent. El volt ugyan mondva számtalanszor, mennyire hátra maradtunk gyü-

mölcs- és általán fatenyésztésben, de e tekintetbeni hanyagságunk oly lázasztó, indolentiánk oly világhírű, hogy szerény újdondászi rovatunkból is minél harsányabbat szeretnénk kiáltani, kiváltképen le az alföldre, hol a vendégszerető falkal bővelkedő felföld emberét bosszankodásában a guta kerülgeti, — hogy: — tenyésztessünk gyümölcsöt! — Azért nem mulaszthatjuk el figyelmessé tenni a növénytenyésztés barátait e füzetkére, melyben egyttal a megrendelések, begöngyölítés és elszállítás körüli föltételek s tudnivalók is bennfoglaltatnak.

86. sz.

[9.]

— Ismét egy nagybecsü munkával fog szaporodni tudományos irodalmunk. Ez a tudományos nagy német irodalomban elismert jelességü *Galletti J. G. A. Egyetemi világrajza, vagy földirati, államtani és történelmi ismerettár, minden ország földirati, statisztikai és történelmi rajzával*, melyben fekvése, nagysága, népessége, miveltsége, legnevezetesebb városai, alkotmánya és nemzeti hatalma: *régibb és újabb történelmének vázlata* foglaltatik. Ez a második teljesen átdolgozott és tetemesen bővített kiadás leend. Gallettit az első dr. Vállas Antal ur által szerkesztett, s néhány év alatt egészen elkelt kiadásból ismeri közönségünk egy része, mi nem csekély bizonyosága s örvendetes jelensége, hogy olvasó közönségünkben a komoly tudományosság iránti hajlam gyarapodik. Nem csalódunk talán, ha azt hisszük, hogy az utóbbi tapasztalatdús idők még inkább növelték e hajlamot, azon idők t.i., melyek keserü leckét adtak arról, hogy tengernyi jóakarát, tulözönlő buzgalom legtöbbször csak falnak vezet világismeretbeni járatlanság, államtani éretlenség mellett. Ugy hisszük, jelen korszakunk ifjusága teendőjét egy szóval kifejezhetjük, e szóval: *tanulni*. Mert amint ismerjük nemzetünk ifjuságát, nem kevesen vannak, kik azon kárhozatos hiszemben élnek, hogy nincs üdvös teendőjük. Ezeket ugyan mi a pusztán sebes nyulászó nyargalásuk közt nem állíthatjuk meg, s nem kiálthatjuk fülökbe, hogy a mivelte európai nemzetek színvonalára emelkedni őket semmi sem gátolja, csupán saját hanyagságuk. Azért nem tehetnek jobbat hirlapolvasó hazánkfiai, mitha egy-egy ily betűszonyban szenvedő elveszett gyermeket megtérítenek, s megmondják ne-

kik, hogy mielőtt *cselekedni* akar az ember, előbb tanulnia kell, hogy tudjon. Nem tudunk alkalmasabb könyvet gondolni, szükségesebbet s nélkülözhetlenebbet politikai érettség után törekvők számára, mint amelyről épen emlékezünk s melynek jelességéről több ajánlatos körülmény tesz tanubizonyosságot. Legfőbb zálog és ajánlatként az azt szerkesztő kiterjedt tudományosságu dr. *Falk* Miksa nevét említjük, ki a magyar és német journalistika terén is hosszú idő óta sikeresen működik, kinek széles politikai ismeretei s helyes tapintata e lapok szerkesztőségének is egyik legjelesb, leg-hathatósab támaszát képezik. — Szükségesnek tartjuk megemlíteni a hirdetésben olvasható egyéb ajánlatos körülményeken kívül, hogy e két hetenként öt ivnyi szöveggel s 2—3 térképpel — összesen 10 füzetben megjelenendő — kiadás, az *első kiadásbelinél 10 ivvel többet tartalmazand*, a csillagászati, természettani, s politikai bevezetés *egészen új* s a jeles szöveget több mint negyven sikerült fametszvény díszítendi, a történelmi rész a legújabb (1855) évig van folytatva, a statisztikai rész nem a régi német, hanem legújabb hiteles forrásokból önállólag van kidolgozva stb. — Egy-egy füzet ára csak 48 p.kr. s azokra nézve, kik az egész munkára előfizetnek, az előfizetési ár csak 6 pft. A kiadást *Hartleben* Konrád Adolf vállalta el, hova az előfizetések intézendők.

94. sz.

[10.]

— Az első „*Nyelvgyakorló és Olvasókönyv*” a magyar elemi tanodák számára végleg megjelent. Előbb tudniillik csak azért nyomtatott ki, hogy igen számos bíráló kezébe elküldessék átolvasás és véleményadás végett. Ez megtörtént, s az alapos észrevételek alapos javítást és minden tekintetbeni hibátlanságot vontak maguk után. Most tehát megjelent végleg, és pedig — amiben soha magyar nyomtatvány egyszerre nem részesült — *százezer* példányban. Árultatik 15 p.krajcáron; de a magas kormány felét sem adja el valóban, miután egyik fele ingyen kiosztásra s százalékokra megy el. A talpraesett, szerencsésen válogatott ifjusági versek Garaytól, Czuczortól, Petőfitől, s az e nemben páratlan szerencsájü, az ifjusági irodalomra mondhatni hivatott Dienes Lajostól vannak.

97. sz.

— *Vahot* Imre népszerű veterán írónk ismét fényes jelét adja irodalmunk emelése iránti tiszta buzgalmának s szerencsés kiadói leleményességének. Szerencsésnek nevezzük oly értelemben, minőt kevés honi kiadóinkra lehetne alkalmazni, bár egyik másikat en miniature Barnumnak lehetne is nevezni. Ő ugyanis oly vállalatot indít meg, mely *talán* kiadójára nézve is szerencsésen üthet ki, de az irodalom, író-társai és a közönségre nézve bizonyosan. Ez a „*magyar írók pályakönyve*” lesz, amelyre a körülményes felhívás épen most küldetik szét a „Politikai ujdonságok” hirdetései közt. Évenként négy kötet fog megjelenni, s egyelőre történelmi s költészeti tartalmu, de *mind* pályaművet foglaland magában. Először négy pályafeladatot tűz ki, egyet 15, egyet 10, kettőt 5, kettőt 3 s egyet 2 aranyos jutalommal, mellékletül női diszmunkákkal. A pályázat részletesb föltételei a hirdetésben olvashatók. Az első kötet már jövő évi január elején fog megjelenni; a pályaművek pedig ez évi december 1-ső napjáig beküldendőek. Mi, kik oly kedvező véleményben vagyunk a magyar ember „természetes esze” iránt, nem kétkedünk e vállalat sikere, illetőleg a magyar közönség részvéte felől, mely belátandja, hogy a többi közt különösen oly vállalatot támogatnia, melyben nem csupán a kiadót, de az *író*t is megjutalmazza részvétével, s annál inkább mert e kötetekben bizonyosan azon legtehetségesebb írók munkáival találkozandik, kik nem levén „kitűnő gyakorlatiságu szám és tényemberek” s önző századunk ellen elkövetett ama halálos vétekben sinlődvén, mely szerint nincs tőkepenzük, gyakran engedték tehetségeiket speculans kiadók által kizsákmányoltatni. — Ugyanez alkalommal előfizetést hirdet *Vahot* Imre a „magyar költők képcsarnokára”, mely 32 tekintélyes magyar írónak arcképét hozandja két nagy ív lapon, helyből elvitetve 2 ft., — postán küldve 2 ft. 30 krért. Ez olcsóságon kívül ajánlja e képcsarnokot a hirdetett névsor, mely általában közelismerést és tiszteletet vivott egyének neveit foglalja magában.

99. sz.

— Halottak napja! Mintha az időjárás a keresztény nappalról volna szövetségben, e nap reggele jelentéséhez illő öltözetben jelent meg: felhő-fátyolos naptalan arccal, ködben: töredelemben. Méltó néma előadása a nagy leckének: memento mori. E nap, eltagadhatlan jelentésével, egyszerű, örök szertartásaival, egyik leghathatósab ébresztője a keresztényi szellemnek. A legönfeledtebb világfi, a legkönnyelműbb kéjenc megállapodik egy percre, s megérzi ez ünnep értelmét, melynek temploma a temető, szónokai a sirkereszték, melyek néma gyászbeszéde hatalmasabb minden betanult szónoklatnál. A divatból vallástalan nagyvárosi uracs meghökkenve áll meg a szincédula fekete tábláján, mint üres koponya előtt: e napon a halottak szerepelnek: emlékezetünkben, fájó érzéseinkben. A koszorúk nem egy épen közkedvességű, de halhatatlan szereplő fejére, a haláléra illesztetnek; egyetlen koszorú a halandó ember kezéből, mely után sárga kezével nem nyul az irigység...! De e szomorú, nehéz benyomások között megvan a vigasz, a megnyugvás is: a sirokon ott a hit jele, a kereszt, a szeretet áldozata, a köny, s az emlékezeté: a koszorú! A további merengést az olvasóra bizzuk, s ujdondászi prózai kötelességünkre térve, mely tények előadására szólít, megemlítjük csupán, miként a múlt szeles éj a temetői kivilágításnak nem igen kedvezett, azonban koszorúval telve vannak a temetők, melyeknek helyben ezuttal is nagy számú látogatói nem hiányoztak.

105. sz.

— A Tomoryféle drámai jutalom kitűzés nem idézett elő ohajtott és remélt eredményt. De azért ne csüggedjünk. Vannak még embereink, kik nyugodtan és tántoríthatlan hiszemmel mutatnak nem pályázott műveikre, mondván, hogy itt van drámai irodalmunk Californiája. S mindenesetre sok érdekes drámai ujdonságnak nézünk eléje, mert valóban vannak elfogadott művek, melyekről szakértők sokat ígérőleg nyilatkoznak.

— A szobai élvezetek időszaka elkövetkezett, hull az eső, hull a falevél, hullanak az előfizetési ívek — az aláírások azonban csak szállingóznak. Jól számítanak a kiadók, kik leginkább ez időszakban vállalkoznak, tudván, hogy a gazda, kinek rendben a szénája, a szellemi takarmányról nem feledkezik meg. Azért ilyenkor legnagyobb mozgalom mutatkozik irodalomban, művészetben. Beköltöztek a nagy emberek, kik a Svábhegyet viselőssé tették, foglalkozván világölölő nagy eszmékkal, — reméljük, hogy a Svábhegy nem szül egeret. Bátran föltehetjük, hogy jeles hazai meleg fürdőink is izzasztottak ki néhány életrevaló munkát. Azok a szívós életű szegény legények, kiknek fürdő és Svábhegy nem dukált, azok is bizonytalán fölhasználták az isten napját. Szerencsés jelenségnek kell azonban tartanunk, hogy ezuttal gyermekirodalom s egyéb föl nem jogosított tolakodó had föllépéseivel nem találkozunk oly nagy mértékben, mint az aligmúlt időben. Új vállalat sem mutatkozik, a jelenleg életben levők is belátják, hogy aligha többen nincsenek az asztalnál, de egyik sem akar tágitni, — mindegyik a másikat akarja kibőjtölni. A nemes gyomorverseny válpontja azonban még messze van, a nagy bőjt majd határozni fog. Ez egyébiránt nem csupán nálunk — széles e világon így van. De mi az érdekes irodalmi újdonságokról akarunk szólni. Vas Gereben az „Angliusok Debrecenben” című színművet e hóban bevégzendő. Bár minden erőnek örülünk, mely nem megfelelő arányban képviselt drámairodalmunk terére lép, mégis örömeztőbb látjuk szerzőt a regény szakmájában, s nagyobb sikert várunk „Három magyar ember” című új regényétől, melyet új évre szándékozik kiadni. Meg lennénk elégedve, ha olyan lenne, mint a „Les trois mousquetaires”. — Szigeti József a Viszhangban kezdett „Egy színész naplója” című humoristikus gyűjteményére épen most küldi szét ugyancsak a Viszhanggal előfizetési íveit egy pengő forintjával. — Tóth Kálmánnak „Száz költeménye” van készen, mellyel kiadóra várakozik. Ohajtánók, hogy kiadóink az író, a munka és közönség helyes megítélésére eljutva, illő mértéket alkalmaznának, s a jelesebb munkákat, természetesen csak a föltételezhető haszon mérve után, de illő díjon vennék meg. Tóth Kálmán munkái kelendősege be-

bizonyult már, azért hisszük, hogy kiadóra nem fog sokáig várakozni.

106. sz.

[15.]

— Lotz Károly pesti festő művész hazánkfia a magyar életről egy táncjelenetet fest Andrassy Manó gróf számára. Az aristocratiának legszebb rendeltetése a művészet pártolása, míveltség terjesztése; e nélkül nem egyéb, mint szerencse kedvence: — aristocratáink kezdik megérteni hivatásukat.

106. sz.

[16.]

— A fővárosnak élvezetvágyán mi sem fog ki: tél, nyár, hideg, meleg, neki mindegy. A mulató kertek, erdők pusztultan állanak, mint a vendégszerető gazda, kinek kamarája kiürült, borát megitták, s keserű képpel azt látszik mondani vendégeinek: Semmim sincs, menjetek isten hírével! A fővárosi ember elbucszuk a haldokló természettől jó eleve, hogy végvonaglósaiban ne lássa, s könnyü kedéllyel megy át a tánciskolákba, hol a bűvös lámpafénynél érdekesebb kalandokat sző, mint a nap és holdsugáros ligetekben. Ezek a tánclecek, vasárnap különösen igen mulatságosak a résztvevőre, mint a kiváltságosan csinos és saját közönségük előtt kedves commik laktopányjaikkal, felsütött hajukkal, arany óráikkal, arany láncáikkal, arany gyűrűkkel — könnyü testtel-lélekkel s legkönnyebb fejeikkel, ezek a beszédből kifogyhatatlan kedves szajkók, kik nem törődnek azzal, mit beszélnek, mert szerencsájukra a nők sem törődnek, kikkel beszélnek, és ők boldogok, mert meg vannak elégedve magukkal. Itt van egy-egy vén dandy pénzt csörgetve, róka kacsintással sovár képével, sívár szívével. Itt vannak helyel-közzel szeretetreméltó delnők, kik nem engedik az embert kétségbe esni. Innen történnek a legháládatosabb hazakisérések, itt szövődnek ismeretségek, melyek legtöbbje házassággal végződik. Szegény falusiak, kik „komendálás” útján harmadik faluba mennek lányt nézni! Irigylendő városiak!

107. sz.

— Egyikét buzgó, jó hitelű magyar könyvkiadóinknak, az ifju Müller Emilt valami különös veszélytől van okunk félteni . . . Nem ugyan a cholérától, sem a haláltól, ez édes mindnyájunkkal közös, — hanem még nagyobbtól, szinte félünk kimondani — az elkárhozástól. Nem tudjuk, mi földalatti varázshatalmakkal szövetkezett, s nem-e lelkét áldozta föl, de olyasmit hajt végre, mit a t. olvasó közönség maga legnagyobb lehetlenségnek tanult ismerni: ugyanis az ő ördögös műhelyében egy könyv az *igért időben fog megjelenni!* Ez emlékezetes könyv *Lisznyai* „Madarak pajtása” című versfüzére, melyből a 25-ik ivet már kinyomva láttuk. A kiállítás csinos leend, de mi, ha a könyv csakugyan, mint ígérve volt, november dereka előtt megjelenik, ajánljuk a tisztelt vevőknek, hogy füstöletlenül ne vegyék kezeikbe, s a fölötti örömben, hogy a munkát kellő időben megkapták, imádkozzanak a szegény Müller Emil lelkéért, ki nem tudja, mit cselekedett, ki talán midőn már se közönség, se Lisznyai neve nem lesznek, ülni fog az izzó parázson, ama borzasztó helyen, hova Dante felirata: *Lasciate ogni speranza . . .**/
*/ Mi bizony megvalljuk, hogy e rejtélyes expositiók velejét nem értjük. Szerk.
108. sz.

— A Toldi[!] Ferenc által kiadott „Szent Katalin verses legendája” diszes kiadásban, s ehhez és terjedelméhez képest rendkívül olcsó ár mellett megjelenvén, annak bővebb ismeretét csupán a Religio adta eddig, míg többi lapjaink részint nem említették, részint csak mint megjelent munkát jelentették. Mi azonban addig is, míg irodalmi tárcánk részletesebben fogja e művet ismertetni, nem mulaszthatjuk el e nagybecsű könyvre figyelmeztetni a közönséget, kiemelvén, hogy ez nem csupán vallási ereklye, de egyszerre irodalmi s nyelvészeti kincs gyanánt is, és e szerint általános becsűnek tekinthető. Ezen a 15-ik században keletkezett s 4065 versből álló elbeszélő költeményt ugyanis Toldynak a költeményhez csatolt előbeszédében e részben tett kutatásai után *eredetinek* állítja, mert legalább eddig a Katalin irodalomban

ennek megfelelőt nem talált. A legenda oly tanulságos nyelvemlékeket is foglal magában, melyek mind a philologust, mind az aestheticust egykép gyönyörködtetik, — s annak írója „oly könnyűséggel és gyakorlottsággal forgolódik az előadás körül, hogy a kiadóval bizvást úgy gondolkozhatunk, miszerint az sem a szerzőnek, sem irodalmunknak nem első kísérlete e nemben.” Hozzá véve, hogy dalban oly gazdag népirodalmunk mennyire szegény elbeszélő munkákban, mintha népünk képzeletének természetével ellenkeznek az elbeszélő mód, — e legenda mind vallásos tartalma, de egyszersmind epikai formájánál fogva mint ős hagyomány, az irodalom kezelői, buvárai s olvasóira nézve nagy nyere-ménynek mondható.

[19.]

— Épen most jelent meg a *Tóth Lőrinc* által szerkesztett *Nemzeti képes naptár*, 340 lapon, 1856. évre Landerer és Heckenast nyomdájából került ki e naptár, azért mondanunk sem kell, hogy kiállítása csinos, és ment azon hibáktól, melyekbe egyéb firmák alól származó munkák gyakran szenvednek. Csak rövid átlapozás után is bátran elmondhatjuk, hogy e naptár tartalma igen választékos, tömör és szilárd, fametszetei tiszták és sikerültek. A szépirodalmi s tudományos rész nem sok, de a név és címtár roppant! Vers kevés van benne, de ami benne van, az nem hogy naptárba, hanem a legelső szépirodalmi vállalatba is beillenék bármely országban. Ott van a többi közt Arany Zách Klára balladája, ajánljuk e költemény elolvasását azoknak is, kiket a *Viszhang* „Vad költészet” rovatban mutat be.

110. sz.

[20.]

— Mint leghitelesb forrásból értesültünk, a „Család könyve” kiadó hivatalához több oldalról kérdések intéztek, az iránt, ha vajjon fog-e jövő évre is e vállalat folytatni? Mit midőn e vállalat iránt támadt részvét növekedésének örvendetes jeleként fölemlítünk, egyszersmind az illető helyről vett értesülés folytán bizton tudathatjuk, hogy a

hasznos ismeretterjesztő szakban szerencsésen utat törő eme nagy hasznu vállalat nemcsak hogy jövő és a következő években is folytattatni fog, sőt tartalma új rovattal is fog gyarapodni, mennyiben jövőre *szépirodalmi* részt is foglaland magában. Erre nézve egyelőre új *munkatársakul* megnyerve vannak: *Arany János, Székely József, Vajda János*, s több mint remélhető, hogy e szilárd s tekintélyes vállalathoz még többen is járulandnak irodalmunk legjelesbjei közül. A szerkesztők szigorú ítéletétől s széptani izlésöktől várni lehet, hogy a szépirodalmi rész válogatott s nem mulékonny műveket hozand. A tudományos szakmunkákban folytonos közreműködésre az eddigieken kívül új dolgozó társakul szintén meg vannak nyerve *Benedek József, Vass József, Paur Iván, Tóth József, Lonkay Antal*, kiknek két elsejétől már dolgozatok is érkeztek be. Szóban levő vállalat értékét emelni fogja még azon újabb kedvezmény, miszerint jövő évre a könyvbéli fametszeteken kívül *színezett* ábrák is fognak mellékletképp megjelenni, mint a különböző földrészi emberfajok, növények stb. ábrái.

111. sz.

[21.]

— Mindaddig, míg valamely irodalom nem bírja a világ-irodalom minden elismert classikus munkáit oly sikerült fordításban, mennyire azt a véglegesen kiművelt hazai nyelv ereje engedti, s melyen túl minden kísérlet szini erőködésnek nevezhető, — mindaddig azon irodalom bármi jeles eredeti művekkel dicsekedhetnék is, nem mondható teljesnek, s azon országnak fia, melynek irodalma nem tette sajátjává a világ szellemi kincseinek legjelesebbjeit, már csak azért is kénytelen idegen nyelvek tanulására időt fordítani, ha különben semmi más célra nem használhatja is a nagy fáradsággal elsajátított nyelvet. Pedig ezek száma igen sok, mert a szoros értelemben vett tudós és írók kívül minden művelt ember beérheti azzal, ha a külföld remekeit anyanyelvére tett hű fordításban olvashatja. Azért napi életü eredeti művek írójánál sokkal nagyobb érdemet tulajdonítunk annak, ki az idegen remek munkák fordításával foglalkozik, s ha e feladatának gondnal s kellő képességgel úgy felel meg, hogy a lefordított eredeti többé újabb, jobb fordításra nem szorul,

s azt mint bevégzettet lehet tekinteni, úgy neve tartósb elismerésre számolhat, mint az „inops potentem” féle hiúságtól korbácsolt szánandók, kik sokkal többet akartak, de semmit sem tettek. Nagyon örülünk azért, ha egy-egy jeles idegen munkát megfelelő kézben látunk fordítás végett. Azért a történt fordításokról soha nem feledkezünk el jelentésünkkel. — Ezuttal is jelenthetjük, hogy még e hó folyamán meg fog jelenni Lampel Robertnél az általa kiadandó „Julius Caesar galliai táborozása” fordítva *Sárváry Béla* tanár urtól, sőt hat ivnyi füzetekben, mint hitelesen értesültünk, követendik ezt még Ciceronak mintegy 25 ivre terjedő beszédei is. A kiállítás diszes és olcsó leend, egy füzet ára nem lesz több, legföllebb 24 pkr.
111. sz.

[22.]

— Megjelent *Aszalay Józsefnek* „*Szellemi omnibus kéjutasra az élet utain*” című három kötetre terjedendő munkája első kötete, melynek ára két pengő forint. — E könyvet szellemi cornucopiaenak lehet nevezni költői kifejezéssel. Van benne történet, lélektan, élc, humor stb. keverve, bizonyos saját életnézet fonálával összekötve, s egy-egy betürendben választott tárgy firmája alatt kimérve. Nagyon ajánlatos az ily könyv, kivált olyan izgékony, nyugtalan természetű embereknek, kik nem születtek arra, hogy szaktudósok legyenek, kik egy-egy szakma nagyobb mérvű, alapos áttanulmányozására, de egyáltalában hosszabb olvasásra türelemmel nem bírnak — mert e könyv hasonlít egy nagyúri társalgóhoz, ki nagyokat olvasván urának azt szép rövid tartalomban elmondja. E könyvet a sebes vérű életfi elkezdheti akárhol, elhagyhatja akárhol, tanult és mulatott egyszerre. Roppant olvasottság, gazdag élettanulmány, alapos emberismeret, jó szeszély s ha néha egyéni, de mindig találó ötletek jellemzik e könyv szerzőjét. Egyébiránt nincs miveltségi fokozat s társasági osztály, mely e munkát haszonnal s gyönyörrel ne olvashatná — kivéve talán a nőnemet, melynek szerző, mint egy oly tapasztalatdus, higgadt bölc, ha tisztelője is, de nem ábrándos tisztelője. Ez első kötet tartalmát A betütől E-ig terjedő cím alatti cikkelyek képezik, mint következők. Adakozás és pazarlás. Aggszüzek és agglégények.

Akaratosság. Államférfiak és hivatalnokok. Állam és állami formák. Állatkedvelés és kinzás. Álom és álmok. Amerika. Anagramma, chronagramma, talány. Angolok, arabok és persák. Aristokratia. Ásványok. Babona és balhitűség. Barátság. Bátorság, becsvágy. Béketűrés, Belgium, Biblia. Bohózat, bohócok, Bonmot, Bölcsészet. Boszorkányok. Bull. Csók, Cimek, Dáncsoskodás, trágárság. Dánok. Divat. Dohány és burnót. Ebek. Éghajlat. Élç. Elelem. Életbölcesség. Emlékek, sirkövek. Epigramma. Érzékek. Etnographiai hasonlítások. Étvágy, étválgás, éhkorság.

112. sz.

[23.]

— Már az őszi esők is elmultak, hanem a naptár eső még egyre tart. De most már azok kezdenek kilépni, melyek nem igen látszanak félni a hason-szörűek versenyétől — mert maguk vannak a vásárban. A sok különféle naptár, melyek abban különböztek egymástól, hogy az egyik „nagy”, a másik „kis” naptár, abban kereste előnyét, hogy *előbb* jelent meg a másikanál, s lehet kilátásunk, hogy jövőre, februárban már hirdetnek egy „Nagy” vagy „Kis” naptárt. De ezek célra, alakra igen hasonlók egymáshoz, mindegyikben van vers, névtár: és — Jókaitól legalább egy lat „kutya-futtában” irt munka . . . ez nélkülözhetlen, e nélkül nincs vakmerő, ki naptárt adna ki. Ezt ugyan *Vas Gereben* sem merészelte elhagyni, és jól tette, hiszen ő egy nagy merényt követett el e nélkül is — nem adott verset! Aztán meg azért is jól cselekedte, mert ilyen „kutya-futtában” irt munkával Jókaitól nem minden naptár dicsekedhetik. — E naptár kis alakban, kemény borítékban, három negyedrészt tiszta papirossal jelent meg, melyen az év minden napjának hely van hagyva jegyzetek számára. Mennyivel ér e tiszta papiros többet, mintha tele volna nyomtatva, azt mindazok tudhatják, kik az újabb füzet költészet kátyuján átgázoltak. Van névtár is teljes, melyben a földadó rendező személyzet is benne van, mi több naptárból hiányzik. Lehet benne pénzt is, plajbászt is tartani — egyétek, vegyétek, aki vesz, annak lesz.

112. sz.

— E nap a jelen vásár legnépesebb, legélénkebb napja. Ritka kegyelme a szeszélyes időnek, hogy szokás szerint sem eső, sem szél nem háborítja az adóvevőket. Hideg, de szép tiszta őszi nap néz le blasirt mosollyal a hangyabolyi sürgésforgásra, csalás, lopás, s más efféle gyarló emberi dolgokra. Ma látni legtöbb posgás, szélfutta vidéki magyarcot, kik feljönnek, hozva sok jó megtakarított pénzt, bor, buza árát, melynek nagyobb része szükséges és hasznos házi kellékekre, keveseb része muzsikára, pezsgőre, s valami nagyon parányi része színházra és könyvekre adatik ki. Ma találkozik a vidéki ember fővárosi ismerősével, s legtöbb esetben e szerencsét igen drágán fizeti — mert úgy van már, mint volt régen! — ahelyett, hogy a helyben levő jó barát vendégné meg az utazót, megfordítva a jámbor utas fizet a mindig lapos erszényű fővárosi helyett. Egyébiránt e viszontlátási lakmározás sem történik már oly nagy mérvben mint azelőtt — itt is, mint tán mindenütt a világon bizonyos kedvtelenség, unalom, levertség, közönbösség uralkodik, mi tán épen oly kimagyarázhatatlan, gyógyíthatlan nyavalya marad mint a cholera. Még azok is kiket egy cél, életpálya csatol össze, például írók, művészek, ma nem találhatók együtt, egy bokorban, egy asztalnál, mindegyik külön jár, talán, hogy egyedül legyen bánatával, minek okát megunta már fürkészni, s elhiteti magával, hogy az a levegőben van, s mit azelőtt vén asszonyok s babonadenevérek hittek, ma már szellemdus emberek is arra fakadnak, hogy talán a világnak vége közeledik. Legboldogabbak az üzlet emberei, kik minden bajt talán épen alaptalanul úgy fejtenek meg, hogy nincsen pénz . . . Pedig dehogy nincs, sokkal több van mint azelőtt, csak hogy a több pénz mégis kevesebb most a szegény embernek, mint azelőtt. Azért a jelen vásárra visszatérve, azt anyagi tekintetben, a csöndesebbek is [! és] üzletszegényebbek közé sorozhatni. — Aránylag a multhoz legjobb vására talán a nemzeti színháznak van, mely kivétel nélkül mindennap annyira megtelik, hogy ha így tart, maholnap a színházi referensek, legjobban cselekszenek, ha a közönség számát úgy jelentik, hogy a színházban ma sem lehetett *mozogni*.

— Midőn még tegnapelőtti számunkban örömmel jelentők, hogy *Vörösmarty Mihál* a telet fővárosunkban töltendi, nem volt tudomásunk ama szomorú állapotról, melyben a nemzet nagy fia, s költészetünk apja aggasztólag szenved. Láttuk őt, és lelkünk elborult; megdöbbsentünk a sejtelenről és imádkoztunk . . . Vörösmarty beteg . . . Roskadozóban van amaz ékes templom, melyből a nemzet imái származtak, a harsogó énekek megrendíték a falakat, a magasztos orgona, mely negyed századon át egy nemzetnek intonált, némulófélben . . . — Vörösmarty *mulandó* része veszélyben van, — nem akarjuk azt mondani, hogy gyógyulásához nincs remény, de annyit köteleességünknek tartunk mondani, hogy van okunk félteni őt. . . s ezt a nemzetnek tudnia kell, hogy méltó aggodalommal, mély sajnálkozással áldozzon a szenvedőnek, s imádkozzék annak betegágya mellett, ki az unokák s a messze jövőendő helyett is oly igazán imádkozott !

114. sz.

— Egy ritka madár jelent meg irodalmunkban mai napon — egy *második kiadás*; azért ritka különösen e második kiadás, mert e kitüntetésben *versköltemény* részesült, — az igaz, nem oly fajta költemények, melyek másodszeri kiadásán csodálkozni kellene, sőt inkább az feltűnő, hogy csak most érte e szerencse őket. Ezek *Czuczor népies költeményei*, melyeket összeszedett s kiadott Friebeisz István. Nem épen buzditó végzete ugyan költőnek, hogy munkái érdemelt elismerése legtöbbször késő aggkorában vagy épen holta után történik, de legbizonyosabb az érdem, s elvitázhatlan az oly diadal, mely hosszabb idő elismerésében nyilatkozik. A mi fiatal költőink nagyobb része úgy van a költői dicsőség koszorujával, mint a cigány a pénzzel: add uram isten de mindjárt ! S ha rögtön el nem ismerik, ha arcképét arra a kontóra, hogy munkái majd sajtó alatt vannak, vagy hogy majd irni fog — vagy irhatott volna stb., ki nem adják, kétségbe esnek; — és igazuk van, mert ők talán nem érzik, hogy ha a jelen el nem ismeri, a késő évszázadok el nem ismerik, s talán irtóznak, hogy a legközelebbi évtized — esztendő

vagy tán a jövő hét kilöki az élet ajtaján. Azért vigasztalják magokat jelenünk költőnagyjai és várjanak a késő időkre, majd ha csöndes öregek lesznek, vagy ha majd takaros sirhalom domborodik fölöttük, majd akkor *megérik* ők is műveik második kiadását — addig ériék be avval, hogy ők fiatalok — s mi kell egyéb mint ifjúság?

116. sz.

[27.]

— Addig ütötte verte a napi sajtó a szegény poetákat — kik közbevetőleg mondva, a legártatlanabb lények e világon — hogy a mi „derék”, „szorgalmas”, „buzgó” s kiváltképpen „vállalkozó” könyvtárusaink már most oda sem néznek, ha jóra valóbb munkát ajánlanak is nekik. Már most csak hirtlap vagy folyóirat kell nekik biztos előfizetés útján, s e szerint nekünk nincs is kiadónk, mert nálunk kiadó — közönség, mely előfizet. Aztán a hirtlapkiadók némelyike sem azon törekszik, hogy lapját a rendelkezésére álló *anyagi* eszközökkel minél jobbra tegye szellemi tekintetben, hanem a másik hitelét igyekszik aláásni. De egyéb[!] számtalan bűne is van a mi kiadóinknak. Sokszor történt már szemrehányás — épen ez nagy baj, hogy még sem fogott rajtuk — a végett, hogy nem tartanak magyarajku segédekkel boltjaikban, alig van két könyvkereskedés, hol a magyar vevő azon nyelven kérheti a nemzeti irodalom termékeit, melyen írva vannak. Még Emich G. *nemzeti* könyvkereskedésében is csak *egyetlen* segéd tud magyarul. A vidéki magyar ember nem mindegyik tudja, melyik könyvkereskedésben tudnak magyarul, bemegy két-három boltba és sehohsem boldogulván, utóbb kedve elmegy a könyvvásárlástól. Aztán beszélnek, hogy nem kél a magyar könyv nálunk. Most egy provincialis kiadó kitett rajtuk. *Tóth Kálmán* költeményei kiadására szegedi könyvtárus *Burger Zsigmond* illő feltételek mellett vállalkozott, s szerző beleegyezett. *Flectere si nequeo superos Acheronta movebo.*

117. sz.

[28.]

— A szegények öröme, de a fakeskedők emésztő bossúságára emberséges szelid napok járnak. Mikor az ember társaságban nem tud mit mondani, akkor az időről kezdi el

megjegyzéseit. Ez tehát e rovatban annyit tenne, hogy nincs ujdonság. Mert hogy szép idők járnak, ország-világ tudja ujdondász nélkül is. Pedig nem annyit tesz. Az ujdonságnak meg kell lenni, mint az egy halálnak. Azért mi az időjárást nem hiábavalóságként említettük föl. Ujdonság az, hogy tegnap este szép idő volt, a színházban eredeti drámát adtak, az eredeti drámát Tóth József javára adták, és — megfoghatatlan! — a színház nem volt zsufolva. Ez nem azt jelenti, hogy nem volt nagy közönség, csak azt, hogy színházunk ezuttal pár hét óta először nem volt szűk, sőt bérletszünet levén, a közönség száma a jutalmazottra nézve jutalmazó és megtisztelő volt. Vajha örökké tartana az időszak, midőn ujdonságuul szolgálhat az, hogy színházunkba még egy két ember befért volna! Az is igen jó jelenség, hogy közönségünk végre az intricus színész iránt is háládatos kezd lenni, mert Tóth Józsefet nemcsak kiléptekor, de jeles játéka közben hosszantartó tapsviharral jutalmazta. De szomorú ujdonság az, hogy *Egressy* Gábor egy hónapra eltávozik, Kolozsvárott vendégszereplendő, és pedig már holnapután; ennek következtében több classicus mű látásától az ő művészi játéka élvezetétől a legjobb színházi évszakban lesz megfosztva a fővárosi közönség. E vendégszereplések ellen és mellett több felszólalozások történtek már a sajtóban, — annyi bizonyos, hogy ezen rendszer bármi jótékony is a vidékre, de a helybeli színházi előadások rendjét, értékét nagy mértékben csonkítja, azért jó lenne arról gondoskodni, hogy a példabeszéd igazsága szerint, a fővárosi közönség is jól lakják, és a vidéknek is maradjon. Meglehet, hogy már volt is említve, ha tudomásunkkal nem is, ha vajjon nem lenne jobb többi európai színházak eljárását követve, e vendégszerepeket megszüntetni, a nemzeti színház jeles tagjainak e helyett egy vagy két nyári hónapokban egyszerre szabadságot adni, — ez idő alatt pedig — mert mi a nemzeti színháznak szünetidőt nyárban sem javasunk — viszont a vidéki legjelesb színészek hivatnának meg színházunkhoz? Akár volt e javaslat már megpendítve, akár nem, föllevenitjük azt, különben is távol tartjuk magunkat attól, hogy fontos képpel indítványokat szórjunk. Hányjávessék meg s határozzák el az illetők. — Más volna, ha színházunknál minden szakma legalább három, egyként jeles művész által volna betöltve, ekkor e repertoire nem akadna meg, de így hány színművet nem lehet adni, ha csak *Egressy*

eltávozik! Például tegnap adták először *Berényi* „Kálmán királyát,” — a közönség nagy tetszéssel fogadta, és méltán, — most az több, mint egy hónapon át nem kerülend színpadra, Ez a szép reményekre jogosító szerzőnek is valóban zokon eshetik, mind anyagi, mind erkölcsi érdekei végett — a közönség egy része e szokatlan eljárást balul is magyarázhatná. —
117. sz.

[29.]

— Midőn épen e soraink Bécsből Pestre érkezendnek, a főváros a nemzet nagy halottját kíséri örök nyughelyére. Meg vagyunk győződve, hogy a végső tisztelet, mely sirjához kísérendi, a lehető legnagyobb lesz, de bárminő legyen is az, nincsen gyászpompa, mely külső jelekkel kifejezhesse ama benső gyászt, mellyel az egész nemzet a haza legtávolibb részeiben áldozand e nagyszerű temetésen. — Nem tartjuk alkalmasnak e pillanatot arra, hogy e nagy veszteség fájdalomának első rohamában egyéb keserű érzéseket tolmácsoljunk, melyeket a legnagyobb nemzeti költő legközelebbi gyászloínak sorsa kelt bennünk — szenteljük e napokat azon egyetlen gondolat uralkodó fájdalomának, hogy *Vörösmarty* Mihály legnagyobb költőnk, a tiszta keblű hazafi meghalt, — s midőn halála fölött könnyezünk, midőn koporsóját lezárjuk, vigasztaláskint gondoljuk el, hogy a sirnál, hova temettük, halhatatlansága kezdődik! . . .
118. sz.

[30.]

— Épen most hagyta el a sajtót: „Magyar ősök képcsarnoka.” Életirati vázlatok kíséretében kiadja *Császár* Ferenc. I. füzet tartalma: *Első Mátyás* király, gróf *Nádasdy* Tamás Nádor, báró *Keglevics* Péter bán, gróf *Zrinyi* Miklós bán, gróf *Frangepán* György palotaőr, gróf *Wesselényi* Ferenc nádor. — Ára e füzetnek 10 — olv. tíz pengő forint. Nyomatott Beimel J. és Kozma Vazulnál. — A kiállítás a legdiszesebbek közé tartozik, s legjobb ajánlata Kozma és társa nyomdájának. A magyar olvasóközönség, mely kezdetben bármi helye-

selt célu vállalatot sem szokott pártolásával megrohanni, most készen látva ez első füzetet, úgy hisszük nem marandand el részvételével. Mily hiányos, szegény a mi hazai tárgyú képtárunk, bizonyosága az, hogy már idegen kiadók kezdenek magyarországi történeti vagy tájképek kiadására vállalkozni, s egy ilyenmü Bécsben keletkezett vállalatról szoltunk is már a nyár-derekán, midőn annak első lapja „Visegrád” megjelent, és ajánlottuk, mert az ebbeli hiánynak végre ki kell pótolva lenni, mert fájó bosszuság látni sok jó módu ősmagyar családot szobája falán holmi „Winter”, „Sommer”, „Ádám,” „Éva” minden müértéken alól álló haszontalan képeket, minőket egy ángol kocsis még szobájából is kiszórna. S ha már lenni kell képcsarnokunknak, nem természetes-e, hogy azt itthon s magunk állítsuk ki? Ha történetünk nevezetességei a franciákat érdeklik, s abból maguk számára állitanak ki albumot, erre büszkék lehetünk, de ha a legközönségesebb műcikk[et], minő egy kőmetszet, magyar tárgyával nem magyar vállalkozó hozza asztalunkra, az már valóban nagy kiskoruságra mutat. Elmondtuk ezt már egyszer, elmondták mások százszor, de effélet nem lehet nálunk elégszer elmondani.

118. sz.

[31.]

— A „Téli könyvtár” 9. 10. és 11. füzete megjelent Heckenastnál, hozván a „Pusztaház” folytatását, Boz Dickenstől. — Jó a jó, de jobb a jobb, mondja kortes bölcsességgel Virágos György. Jó a francia regény is — kinek-kinek, de milliomszor jobb az ángol — mindenkinek. Ha pedig humorról van szó, akkor csak forduljunk az ángolokhoz, az ő hazájuk a humor hazája. — Kisebb-nagyobb mérvben a többi népek humor gyanánt árult észfeszelgése — csekély kivétellel — nem egyéb[!] ahoz képest, mint paprikajancsiskodás, szin-falszaggatás, szemfényvesztés, bohóckodás. De nem csekély foku érettség kívántatik ahoz, hogy az ember e magas szellemi inyészet cikkét teljességében, ezer izének összegében élvezhesse. Nem adomaszerü vásári élcek ezek, melyek egyszeri hallásra, kacajra ébresztenek, azután egyet fordulva, hatásuk elveszett, s mint egy elpattant rakéta, megszüntek élni. Boz humorát nem mulékony ötlet, nem szemkápráztató ugrándozások teszik, az ő humora csontos velős élő alakokból

áll, melyek előttünk születnek, felnőnek, velünk maradnak, járnak, kelnek. Az ő humorán nem az ajak, az ember lelke nevet és inkább elfelejtünk ismerősöket, kikkel viszonyaink voltak, mint az ő alakjait, midőn olvassuk, mosolygunk, később járva-keelve kacagunk, végre egyik alakjával álmodunk, fölébredünk, könnyezésig kacagunk, és az álom ki-megy szemeinkből, mert a sötétben ott áll egy színpad, ez a kisszerű gyarló emberi élet, hol Boz Dickens személyei mes-terileg játszák szerepeiket, rettentő csökönös pathosszal, méltósággal, melynek hevében nem veszik észre, hogy a közönség fulladásra neveti magát. Az emberiség talán senki-nek sem tartozik annyival, mint Boz Dickensnek. Mi őt leg-nagyobbá teszi, sok hirhedt vetélytársa között az, hogy hu-mora nem meghasonlásból ered, nem ütközik össze az élettel, nem áll elébe nevetséges váddal a teremtésnek, hogy nem jól van, amint van, leborul a teremtő, a világ előtt, de nevet-ségessé teszi nem is az embert, hanem annak hibáit. Azért elenyészik minden, bármi hatásos, de zavart forrásból eredt mű, de Boz Dickenssé örökkévaló marad. Bár rovatunk kö-réhez képest hosszadalmasbra ereszkedünk, nem hisszük, hogy céltalan fáradságot tettünk. Érdeket ohajtanánk éb-reszteni mindazokban, kik Boz Dickenst nem ismerik, pedig tudtunkkal ezek száma nem csekély, — szomorú, de igaz, hogy holmi francia fecsegésnek nagyobb kelendősége van az ily szellemtápláló szilárd tartalmu műveknél.

120. sz.

[32.]

— Meg levén győződve, hogy olvasóink örömet hallanak apróbb, de mégis sokat mondó részleteket Vörösmarty teme-téséről, ide jegyzünk meg néhányat azokból, melyeket seb-ten irt első jelentésünkből kihagyunk. A koporsón boros-tyánkoszoru volt, s midőn a roppant tömeg előtt a koporsó, Vörösmartynak ezüstbetűkkel ráírt nevével elvonult, kivétel nélkül minden ember levette kalapját a *név előtt*. Továbbá, mint néhány könyvárusoktól értesültünk, az elhunyt mun-káinak kelendősége, a temetés óta tetemesen növekedett . . . Hanem már e *látszólag* örvendetes jelenségnél az emelke-dettebb lélek elborul, gondolkozóvá lesz. Hogy van tömeg, érzéketlen, fogékonytalan, mely harmincéves pályáideje alatt

nem ismerte föl Vörösmartyt, mely *leszállított áron* sem vette meg költeményeit, hanem a költőnek meg kelle előbb halnia, ünnepélyesen eltemettetnie — hogy ez emberek a temetés nagyszerű látványa által tudják meg, mi volt Vörösmarty?! Mikor mivelődik oda ez annyira miveltnak híresztelt század, hogy az érdemest, a valódi nagy szellemet életében ismerje el és jutalmazza meg?!
122. sz.

[33.]

— Bár a multból kevés vagy éppen semmi tény nem tanuskodik arról, hogy nemzetünk vagyonosbjai, kiknek a haza legtöbbet adott, legtöbb kegyeletet mutattak volna azok iránt, kik a hazának adtak legtöbbet: mégis ezuttal vakmerősködünk azt hinni, hogy „másként leszen ezután”, s valóban, a legutolsó évek e tekintetben hirtelen fordulatot mutatnak. Magas és legalsó körökben egyaránt szép tanúságát látjuk a szellemnagyok iránti elismerésnek. Szó van arról, hogy elhunyt *Vörösmarty*nk emlékezetének mi külső jelek állitassanak, s a nemzet miként örökítse tiszteletét, s mint fejezze ki elismerését, háláját? Emlékek, szobrok a nemzet gazdagságát, erejét fejezik ki inkább, e szerint bizonyos, hogy mi magyarok e részben korán sem vehetünk mértéket a franciák vagy angoloktól, kik oly emberüknek, mint minő nekünk volt *Vörösmarty*, oly szobrot állitanának, minőt mi a létezőnél tiszszerte több akarat mellett sem volnánk képesek kiállitni. Mi csak azt merjük hinni, hogy ezuttal a magyar közönség megteendi azt, *amit tenni képes*. Gerenday lelkes hazánkfia maga erejéből ajánlkozott egy sirkő készítésére; — hanem hogy *Vörösmarty* érdemei siremléken kívül, mit minden vagyonosb üzér jobbra-balra állittat méltóbb s magasb emlékjelt kíván, — mi nem a *halottnak*, hanem a *halhatatlannak* van emelve: azt érezzük, s úgy hisszük, velünk érezni fogja minden mivelte lelkü magyar. Mit határozandnak e részben s mit viendnek ki azok, kikre ez ügy inkább bizva van, még nem tudjuk, csak hirként említjük meg, miszerint beszélük, hogy tehetősbeink egy a nemzeti muzeumban felállitandó s hazai művészünk Züllich Rudolf által készitendő mellszobor tervével foglalkoznak.
123. sz.

— Mióta színházunk ügye oly hatalmasan jobbra fordult, mióta állandóan teljes számu közönség gyül a színházba, azóta már is látszik, hogy háromszor annyi színmű készül, mint egyébkor, s nincs kétségünk, hogy ha így tart soká, az a roppant verseny, mely eddig versben s regényben kereste fegyverét, most a drámairodalom terén — a színpadon keresendi a küzdfövényt. Tehát nagy igazság van a mondásban, pártolj közönség és mi haladunk. Legtöbb író látva, hogy tiz kötet regényért sem kap annyit, mint egy jó népszínműért, irni fog meglehetősen vagy tühető népszínművet, s talán nem egy teendi ezt olyan is, ki sokkal nagyobb becsü drámát, szomorujátékot tudna irni. Miután bizonyos a jelenleg mutatkozó tényállásból is, hogy az anyagi jutalom, nagy befolyással van oly írókra, kiknél a költészet egyszersmind keresetág is, nem ártana arról gondolkodni, mi módon lehetne segíteni azon, hogy necsak a népszínmű írásra, hanem a komoly, különösen történelmi dráma írására is egyforma ösztönt nyerjenek a hivatottak? Szerény nézetünk szerint két mód volna igen alkalmas; egyik az, hogy ünnep és vásárnapokon is adatnának elő jelesebb drámák s szomorujátékok, ez által az eddig népszínművel tartott közönség kezdené a magasabb becsü színműveket megkedvelni, s nem lehet kételkedni, hogy a változatosság elvénél fogva is a kizárólag vásárnapi közönség már ohajtja e rendszabályt, s azt is föl lehet tenni, hogy izlése finomult, felfogásában előrehaladt. Második mód volna talán az írói illeték nagyobb arányra emelésében található — e pont azonban a fönnebbinél sokkal kényesebb levén, s ellene és mellette több ok levén fölhozható, megvitatását e rovatban mellőzzük, s feladatunkra a hírek terjesztésére térvén, megemlitjük, miszerint a már ezelőtt említettekén kívül még *Vahot* Imre és *Feleki* Miklós is népszínműveken dolgoznak, amaz egy „Bujdosó” címűn, melyhez a szép tehetségü *Simonffy* Kálmán írja a zenét; emez egy a székely népeletből vett tárgyú népszínművön.

124. ez.

— A Vahot Imre által szerkesztett s kiadott „Magyar nép naptára” második kiadásban megjelent, előbbeni tartalmával, igen csekély változással. E kis nyolcadrétben 63 képpel s a vásárok jegyzékén kívül 260 lapból álló naptár ára harminc pengő krajcár — ez olcsóság a változatos és jeles tartalom mellett megmagyarázza az első kiadás gyors és végképeni elkelését. Egyébiránt mostanában nem ritkák a második kiadások, legközelebb Szelestey László „Falu pacsirtája” című költemény füzére jelent meg ez ajánlatos felirattal. Nem vonjuk kétségbe, hogy a kelendőség Szelestey népszerű verselésének érdeme, de van valami a kiadók életrevalóságában is, és Friebeisz István szerintünk a „felix” nevet nagyobb joggal vehetné föl az óriás Sullánál. Amit ő kiad, a mind második kiadást ér — szerencsés költő, aki az ő élelmes firmája alatt adja ki elmeszüleményeit.

124. sz.

— A *Császár Ferenc* által kiadott „Magyar ősök képcsarnoka” című vállalatnak, miről mult alkalommal emlékeztünk, — 26 előfizetője van. Az olvasó könnyen azt gondolhatná, hogy a fönnebbi számból egy zérus elmaradt, azért kiírjuk, hogy az előfizetők száma *huszonhat*, vagyis kétszer *tizenhárom*. Azt is jelentsük ki, hogy e vállalat nem San Marino köztársaságban támadt, melynek csak néhány ezer lakosa van, hanem Magyarországon, hol tej és méz folyik, melynek mintegy 15 millió lakosa van. Azon Magyarországon, melynek fiai a világ legbüszkébb nemzeteinek egyikét képezik, kiknek büszkesége a nagy multban, nagy ősökben, fényes történetben áll. Hanem bizunk is magunkhoz, hogy multunk történetét, őseink emlékezetét semmi idő el nem rombolja, — nekünk nincs szükségünk irott történetre, képre és más efféle veszendő butorra. Nekünk, ha lelkesülni akarunk, van jó borunk és frázisunk, ha képet akarunk venni, bevárjuk a bolygó taliánt, mig esztendőben egyszer hozzánk befordul, attól megveszünk egy mázolt Zrinyit legfőlebb egy huszason, egy darab kenyéren és félköcsög aludt téjen. E béketűrő képen aztán a jóllakott legyek élnek az imádott

heverésnek, míg a kép oly antik sötét lesz, mintha csak Rembrandt műveire akarna emlékeztetni. Ez a magyar birtokosok igen nagy részének nemzeti képcsarnoka.
125. sz.

[37.]

— A magyar tudós társaság pénzügye, mint a tegnapi ülésben felolvasott leveléből gr. Desewffy[!] Emilnek ki-
tűnt, oly kedvező állapotban van, hogy ismét képesítve van
a társaság több rendes tagokat fizetéssel ellátni. Hallomás
szerint e kedvezményben részesítésre kijelölve volnának:
Érdy, Balog[!], Szemere Pál, Nagy János, Szalay László és
Frivaldsky[!]. — Ez alkalommal eszünkbe jut bizonyos árny-
oldal, melyről komolyabb rovatban nem is volna méltó szólni
azonban napi életü rovatunkban megjárja. Divattá kezd
válni, sőt némely embereknél elvé kövül, kicsinyelni, nevet-
ségessé tenni a tudományosság komoly embereit. Ha ezt csak
a pitykés-tollas uracsvilágnál tapasztalnók, még hagyján
volna, ők egyéb kárt nem tesznek, minthogy semmit sem
mozdítanak elő — de hogy legalább bizonyos osztályra hatást
gyakorló, hangadó irodalmi előcsaholók azt a kevés rokonszen-
vet, mi a magyar ifjúságban a tudományosság iránt
támad, lerontani igyekeznek, az már aggodalom ébresztő
körülmény. Meg kellene gondolni, miszerint valamely szak-
beli tudományos pályára féléleten át kell készülni, míg leg-
jobb tehetség mellett is odáig ér valaki, hogy végre szak-
májában a maga lábára álljon, s egy önálló lépést tegyen, —
s ha az ily hálátlan uton járó pénzzel segítik, bánthatja-e az
a szerencsésb rendeltetésű szépirodalmi munkást, ki drága
eszközök, fászasztó hosszú készület nélkül, alig vagy el sem
hagyva iskolapadját, egymásra termi és adja el eredeti mun-
káit, mikkel mindamellett sem találta fel a puskaport? Azért
jó lesz őrizkednünk amaz igen gyakori hibától, hogy mástól
minden érdemet elvitázzunk, s ahelyett, hogy népünkben
meglevő nagy adag hajlamot a tudományosság lenézésére
még növelnők, üdvösebb lenne *tanulás* iránt rokonszenvet
gerjeszteni, mert amint a jelen tényállás is bizonyítja, nagy
számu ifju tehetség vész kárba, ki az egyedül üdvözítőnek
hitt költői erőködések közt szakad meg, holott ha mérsékelt
szellemi adományát a tanulmány emeltyűjével valamely

tudományos szakra szentelné, — igaz, hogy hiusága később aratná koszoruit, de alkalmasint maradandóbb koszorut aratna.

126. sz.

[38.]

— *Heckenast* Gusztáv, kinek firmája alatt többnyire a legjobb, leghasznosb s általában üdvös irányu munkák s vállalatok jelennek meg, úgy hogy az ő firmája már egyszersmind az illető munkájának is előleges ajánlata, azt jelenti a V. U. hirdetési rovatában, hogy alig akadt még irodalmi vállalat, mely oly hirtelen, oly nagy mértékbeni pártolással találkozott volna, mint a „Vasárnapi könyvtár”. Legbiztosb s legörvendetesb tanulságaul ennek ama követésre méltó, s ez ideig hallatlan körülményt említjük föl, hogy egyik megyénk főnöke minél nagyobb elterjedést ohajtván a vasárnapi könyvtárnak a kormányzása alatti területen, az előfizetési felhívásból több száz példányt rendelt meg a községek közötti kiosztás végett. A tisztelt megyefőnök ur bizonyosan úgy és igen helyesen vélekedik, miszerint minél miveltebb a nép, annál könnyebben lehet kormányozni, s hogy a bűnök s gonosz tettek száz fejű szörnyét a mivelődés szelleme biztosabban s e mellett szelidebb fegyverrel győzi le mint bármi szigoru büntetések. — Továbbá jelenti az érdemes kiadó, miszerint szeretve tisztelt hazánkfia *Bezerédy* István áthatva a Vasárnapi könyvtár hasznosságától, nem mint gyűjtő, hanem egyedül azon hazafiui s emberbaráti szándokkal rendelt meg számos példányt, hogy a megjelenendő köteteket a nép között ingyen kiosztassa. Nem akarjuk e nemes tettet hazánk tehetősbei számára példának nevezni, mert meg vagyunk győződve, hogy ezt többen tenni máris szándékoznak, — mert nem tehetjük föl, hogy ők ne tudnák kitalálni, mely uton tehetnek legolcsóbban legtöbb jót, s számos tényeik tanuskodnak afelől, hogy azt cselekedni akarják is.

129. sz.

[39.]

— Azon helyzetben vagyunk, hogy a nemzeti színházunk iránti nagy részvétet, melyről egy idő óta többször tudósítottuk az országot, számokkal is kifejezhessük. A színház

tiszta jövedelme mult october hónapban 11,000 p. forint volt, s a novemberi még ezt is meghaladja. — Már most nincs egyéb kívánni való hátra, mint hogy közönségünk műszere-tete a művészeti érték arányában nyilatkoznék, hogy t. i. a legmagasb becsü előadásokat látogatná legnagyobb számmal, — minek ellenkezőjéről azonban mindig sajnosan esik meggyőződünk. Tegnap is *szombaton*, a „Fehér és piros rózsa” előszöri adatásakor, mi egyuttal veterán színészünk Udvarhelyi Miklós javára adaték, csak *felényi* nézőség jelent meg, mint valami táncsal dallal vegyített látványosságon. Igaz, hogy ha a tegnap előadott magasb léggörü dráma eredeti lett volna, nagyobb leendett a közönség, de a shakespearei darabok világszerte egyetlenek, melyeknél az eredetiség nem jó kérdés alá. Azok szerzője és tárgya angol ugyan, de a művek az egész világi, s bármi nemzetbeli közönség magát emeli, ha felfogni és élvezni tudja.

129. sz.

[40.]

— Vörösmarty arcképét Canzi pesti művész kőre metszé, s legközelebb meg fog jelenni. Ebből minden magyar ember állithat magának emléket szobájában Vörösmarty számára. Hogy tudja a haza, hogyan, mily mértékben ismerte el Vörösmartyt, megemlitjük, miszerint az 1845-ik évben 1000 példányban nyomtatott összes műveiből ez ideig tehát tiz év alatt ötszáz példány kelt el a nemzet első költőjének műveiből! — Vezércikket vagy elégiát kellene írni e tényállásról, de nagyon nehéz írni erről, mert jobban elszomorodunk miatta, mint a költő halála fölött. Mert ő is ember volt, s meg kelle halnia, de műveinek élni kellene, hogy éljen a *nemzet*, s nem láthatjuk-e százezrek erkölcsi halálát e fagyos részvétlenségben, zsibbadásban, mit a nagy elhunytak lángszavái sem birtak föleleveníteni? . . .

129. sz.

[41.]

— „Ki gondolná, ki mondaná?” — Mig a mi Erkelünk örök becsü „Hunyadi László”-ja, annyi gyürkőzés, harangozás után is, isten tudja miféle kényes akadályok miatt mindedig lemaradt a világ első rendü szinpadairól, mig a mi magyar Lisztünk a nagy kerek világot jól tartotta, csak mi

maradtunk mellette éhesen, — azalatt egy párisi, *határozottan* német nevű ember, valami Meyerbeer — kiről mellelleg, ha netán volna ki nem tudná, megjegyezzük, hogy a jelen világ első zeneköltője — arra határozta el magát, hogy *magyar operát* írjon. Miként hiteles forrásból értesültünk, a *Proféta, Észak csillaga* világhírű szerzője jelenlegi Bécsben tartózkodása alatt néhány magyar drámánkat — Szigligeti „Michán”, „Dienes” (Dávid) című szomorujátékait fölkérte magának, s azokat franciára fordíttatja, hogy meséikből operát készíttessen, s ő maga zenét írjon hozzá, evégre — természetesen — a magyar zenével előlegesen bővebb ismeretséget köt. Ez még ugyancsak a nagy mester szándékának híre, de Meyerbeernek nem szokott hiábavaló szándéka lenni. Szinte látjuk a boldogult P. Horváth Lázárt, ki most a más világon cáfolhatatlanul Nodier Károllyal ebédel, mint vonja föl szemöldökeit, s rejtélyesen bölcs képpel megjegyzi: vederemo !
131. sz.

[42.]

— A karácsonyi és ujévi ünnepek közeledtével szaporodnak a terjedtebb lapok hirdetésrovatai, ajánlva különféle ünnepi ajándékokat, kis gyermekek, jó barátok, szeretők számára. A könyvvarusi kirakatokban nagyobb részt diszkötések pompáznak, melyeket szemlélve nem tudjuk megfogni, miért van oly aránytalanul kevés magyar könyv részeseítve e könyvkereskedői kedvezményben? Két okot gondolunk, s talán mindkettő igaz. Először, hogy a német diszkönyvek, mint a nem azok is, jobban kelnek — s ha így van, ez csak a magyar ember hibája. Az is lehet, hogy könyvkereskedőink nagy része nem ismeri annyira a magyar remek munkákat, s csak midőn a közönség tiz esztendeig annak ismerte, jönnek rá, hogy az a munka is létezik. Számos vevő a könyvvarus ajánlata után vásárol, s hogy a könyvvarus buzgalma s jó akarata mennyit tehet, mutatja a tényállás, hogy p. o. Müller Gyula aránylag több magyar könyvet ad el, mint egynémely kivált vidéki collegája, kitől ha magyar könyvet kérdenek, először azt mondja, hogy az nem létezik, aztán segédeit kérdezi, azután gondolkodik, végre kereszteti a könyvet, s nagy nehezen megtalálja.

132. sz.

— Épen tegnap szoltunk a karácsonyi ajándékokról, s már a farkas előkullogott. Ez a *Geibel* Ármin által kiadott „*Emlény*”, zsebkönyv, *1856 évre*. Ez is az aurorák, hébék, hajnalok boldog árkádiai aranykorára emlékeztet. A fordítványok igen válogatottak, s magyarításuk nyereséme — s mi örömmel üdvözölnők a kiadót e vállalatnál, mely mindenestre nemesb irányt s tartalmat igényel az újabb időben az aurorák helyébe lépett tenger naptárnál, — s annál inkább üdvözölnők, mert körülbelöl egy évtized óta e minden irodalomban divatos és kelendő albumkiadások nálunk egészen megszünvén, tartalom helyett a *haszon* kezd főcélhá válni minden újévi *ajándék* könyvek kiadásánál, s ő az első ki az uri termék számára is gondoskodik irodalmi meglepetésről; — s ily alkalmu könyvnel, melynek a *hazai* irodalom legfinomabb, legizletesb gyümölcsei koszoruját kellene magában foglalni, méltán sajnáljuk eredeti dolgozatok hiányát. Egyébiránt a kiállítás eléggé pompás, a képek valóban gyönyörűek — a tartalom következő: *Képek: a leányka a kutnál*, ehez a költemény: „*Leányka búja*.” 2. *Női arckép*, ehez a költemény: *Búcsughazél*. 3. *Amazon*, ehez a költemény: *Várakozás*. 4. *Remete*, hasonló című költeménnyel. Beszélyek, *Sylvester éji kaland Zschokke* Henriktől, ford. Brassai S. *Beszélyek a waggonban*, fordította (de miből?) Brassai S. *Visszahatások* vagy ki kormányoz hát? Zschokkeból ford. Szabó Károly IV. *Elidegenült szívek*. Angolból szabadon átdolgozta *Dallos Gyula*. — A könyv mélt. *Zsombolyai és Janovai Csekonits* Jánosné született *Kisfaludi Liphay Leona* bárónő ő nagyságának, a hön egyik leplelesb leányának van ajánlva.

133. sz.

— Megjelentek az „Uj magyar muzeum” kilencedik és tizedik, vagy septemberi és octoberi füzetei, szokottul becses, s szokatlanul változatos tartalommal, mit ugy kívánunk értelmezni, hogy ezuttal a súlyosb tudományos cikkeken kívül több oly közleményt hoz, melyek még az örök mulatóságkereső szépnem könnyü fejécskéinek is legnemesb élvezetet szerezhetik. Mert képzeljük, mi tiszteletteljes iszonnal

fordulnak el hölgyeink, divatlapverseket habszó diákjaink a „Muzeum” méltóságos homlokától, — pedig ha bepillantanak, mindjárt az elején ott találják a „Békaegérharc” homérféle költemény sikerült magyarítását hexameterekben, *Lonkay* Antaltól, nem különben a második füzet is csalóka édességgel van megkezdve, „Kazinczy Ferenc levéltárcájával,” melyből a mulhatlan érdemű szellemnek kedélyes hangulattal előtött tanulságos egy-két levele van közölve Bölöni Farkas barátjához. E leveleket Kazinczy 1816-ban írta. Azok számára, kik nem tudják, hogy ezelőtt negyven évvel ki volt mutatva az igaz ut, mire sokan még most sem elég fogékonyak rátérni, idézzük a következő sorokat: „Leginkább arra kérek, hogy ne olvass sokat. Keveset, de jót, s azt a keveset szünet nélkül, s igen nagy gonddal. Ne soha a középszerű írók firkálásait! Aki Kotzebuet örömmel olvassa, az örökre el van veszve. Goethével ismerkedjél meg, az én bálványom mindenben ő. A többinek félve higgy, Goethenek, kiből görög lélek lakik, vakon. Virit rajta minden; ő összeköti a férfiúi erőt és az ifjúkor szépségét.” Az idegen irodalmak roppant lomjai között, mi hazánkban szétterjed, eligazodni nem tudók számára jótékony hatásúnak tartottuk a jó észöregnek ez apai tanácsát gyógyerejű ó bor gyanánt ide igtatni. — Továbbá minden magyar emberre nézve nemcsak tanulságos, de érdekes olvasmány a számos történeti oklevél, mik az „erdélyi tudományos igyekezetek” „*Brandenburgi Katalin* trónralépte” „Diplomatiai kutatások” „*Nagyvárad meghódítása*” cím alatt az eredetihez hiven közöltetnek; — becses mellékletül hoz egy 1666-évbéli kézirat hasonmását, az 1396-ik évi magyar—török hadjárat térképét, a nikápolyi híres ütközet abroszát (a keresztény szövetségesek Zsigmond király alatt, más felől a törökök, I. Bajazid szultán alatt) — s kik az „elenyészett nagyság fényén” merengeni szeretnek, utaljuk azokat az abrosz megtekintésére, hol a „Magyar flottillát” is megtalálhatják, Nikápolynál, — *B. betű alatt*. — E füzetrel egyesítve van a „*Magyar akadémiai értesítő*” VI. száma, mely „a kigyóizszteletről a khami és scytha népeknél” Kállay Ferenczölí értekezést, gyászbeszédeket az elhunyt académiái tagok Hetényi János és Kis Bálint fölött, Toldy Ferencztől, s az académiái tárgyalásokat tartalmazza.

135. sz.

— Hogy fővárosunkban most nem a legnagyobb élénkség uralkodik, azt a vidékről bejövő is első pillanatra észreveheti, — csak azon szögletek falaira kell tekintenie, hol a falragaszok szoktak nyegle kifejezések nemes versenyében pompázni. Mostanában a falragaszok után majdnem csalhatlanul lehet következtetni a városok civilisátiojára, élénkségére, nagyságára. Hol egyéb felírás nincs, mint hogy „tilos a pipázás”, az csak falu, zugvárosokban már vaskos vörös számokkal a sorsjátékok hirdetését látni; ezek után következik Pest. Mikor vásár nincs, Sárközy, Kecskeméty- Patikárus osztatlan dicsőségben ragyogó neveiken kívül alig látni egyebet a mindennapos szinlapok mellett. A jelen téli évszakban a „citera hangverseny-estélyek” hirdetései tarkázzák csak e plákát-monotoniát. Mindez annak bizonyossága, hogy valami tisztességes ujdonság nem nagy bőségben kínálkozik. Hanem majd eljő Carré lovar társulata, — majd elkövetkeznek a táncestélyek, táncvigadalmak, majd azután megélnék a pusztá falak kívül-belül.

135. sz.

— Jelentős és nem csekély horderejű irodalmi ujdonságról értesíthetjük a közönséget. E napokban küldetik szét a „Budapesti Viszhang” mutatványlapja több ezer példányban. E cím alatt eddig egy tisztán szépirodalmi humoristikus hajlamu divatlapot ismert a közönség, jövő évi januártól kezdve e címmel tartalom, irány, alak, előfizetési ár, munkatársakra nézve teljesen átalakult lap, — egy olcsó, *képes néplap* fog megjelenni, melynek Intéző főmunkatársa *Vahot Imre* leend, Szilágyi Virgil felelős szerkesztése mellett, a kiadáshoz *Vas Gereben* is társul csatlakozván. Ez új vállalatot, jövője iránti legszebb reményekkel üdvözöljük, s több alapon tőle a közönségre irodalmunkra nézve üdvös kihatást várunk. Az illető kiadók helyesen fogják fel a jelen kívánalmát, midőn előfizetési felhívásukban megjegyzik, miszerint meggyőződtek arról, hogy hazánkban a kizárólag szépirodalmi lapok közönsége megfogyott, miután a pusztá mulatságon

kívül a közhasznú ismeretek utáni vágy — istennek hála — nálunk is általánosan fölébredt, ennél fogva elhatározták lapjuk tartalmát a mulattató rovatokon kívül úgy megosztani, hogy a társadalmi, családi élet újabb korszerű kívánatainak minél inkább megfeleljen, s nemcsak mulattató, de egyszerűs mind tanulságos, s a társadalmi, családi, irodalmi és művészeti kérdésekben, irányadóul szolgáló, népszerű cikkei s rendkívüli olcsósága által az eddiginél sokkal nagyobb körben terjedjen el. Az így átalakított Budapesti Viszhang jövő új évtől kezdve hetenkint egy nagy iven számos, szép és egyszerű képpel, gazdag és változatos tartalommal s határozott színezettel s irányban jelenik meg. Előfizetési díj vidéken és helyben házhoz hordással negyedévre 1 ft. 20 kr. p.p., félévre 2 forint 30 kr., egész évre öt forint, — A mutatónyelvet holnapi számunkkal veendik t. c. olvasóink. Mi e vállalat pártolását tiszta meggyőződésből ajánljuk a magyar nép minden, de különösen közép- és alsóbb osztályának, mert ily irányú s tartalmu közlöny az, mit a szellemi téren még fejletlen népünkre nézve legszükségesebbnek, legelsőnek tartunk, melynek az anyagi és szellemi előrehaladás minden ágára nézve megmérhetlen üdvös befolyása. Mi e közlönyben a valódi népirodalom alapkövét, kezdetét látjuk, mi ha azelőtt egy évtizeddel történik, már eddig a magyar *olvasó közönség száma* legalábbis *háromszorozva* lenne. Mert ilyenmő jól kezelt néplap teremti olvasó közönségét úgy a tudományos mint szépirodalmi munkáknak, ez ébreszti a nagy alvó tömeget a belső önképzés szükségének öntudatára, a sajtó nagyszerű rendeltetésének felfogására. Nem szólnánk ily ajánló hangon, ha csupán a helyes irányt, jó akaratot látnók a vállalatban, sőt rosszul esnék, ha avatlan kezek sietnének a szent cél iránti részvételt, a vállalat hitelét kockáztatni, de éppen ezért ajánljuk hazafiúi örömmel s teljes bizalommal a nemzet részvételébe, ez új vállalatot, mert annak élén nemcsak a leg helyesebb irányú, s jóakaratu, de egyszerűs mind az illető *hivatott* egyéneket is látjuk, kiknek a feladathoz szükséges tehetsége, helyes tapintata, szorgalma már régebbi működéseik által számtalanszor bebizonyult s valamint szellemi úgy anyagi eszközöknek sincsenek hiányában, hogy a közönség pártolása mellett minden célszerűnek mutatkozó szándékait érvényesítsék. Üdvözljük Vahot Imre és Vas Gereben urakat azon téren, melyre a különmő észtehetségosztó vég-

zettől utalva vannak, s melyet régen el kelle foglalniok, de melyet még elég jókor foglaltak el, hogy annyi üdvöset vigyennek ki, melynek öntudatára minden halandó büszke lehet.
138. sz.

[47.]

— Olvasóink közül azokra nézve, kiknek — kivált vidéki kisebb, casinótlan városokban — nincs alkalmuk a külföldi nagyobb lapokat olvashatni, nem érdek nélküli dolog tudni, mi azokban hazánkra vonatkozólag, s kivált nevezetesebb férfiainktól közöltetik, annál inkább, ha oly lapban történik a közlemény, mely irodalmi tekintélye s elterjedtségénél fogva a világlapok közé tartozik. Ilyen a Lipszéban megjelenő „Illustrirte Zeitung” [!]. Hírként kisebb nagyobb ismertetéssel majd minden irodalmi lap szólt Vörösmarty haláláról, a fentebbi képes ujság azonban, Vörösmarty hü arcképét, életírását s irodalmi működésének helyes ismertetését adja, s olvasói előtt, kik előtt nagy költőnk még teljesen le nem fordított művei ismeretlenek, fogalmat szerzendő róla, a világirodalomtól Tegniért, Mickieviczet s Hugo Viktort hozza föl, mint némi tekintetben hozzá hasonlókat. Mindez épen nem különös, sőt épen egészen rendén levő dolog, előttünk, de fölemlíteni nem tartottuk fölöslegesnek, mert épen hazánkban nagy azok száma, kik nem bírnak fogalommal arról, mi nekünk Vörösmarty, s mily tisztelettel tartozunk neve iránt.

138. sz.

[48.]

— Alig hogy fel lőn találva nálunk a naptár-jövedelem Californiája, már ismét egy új bányá körül csoportulnak az irodalmi zsibárusok: megütik a dobot és kész az *adoma vásár*. Ezek azon emberek, kik amellet, hogy szellemdusoknak tartják magukat, e nembeli szellemi(?) működésüket életrevalóságnak keresztelik. Ugyanők voltak azok, kik — mint a római consulok Karthago romjai fölött — átkot mondtak a komáromi kalendáriumra, ártatlan együgyű anekdotáira, a szegény bécsi Müller Franciskára, — mig végre annyi „censeo delendam” után általános rohamban a komá-

romi kalendáriom hitelét bevették, anekdotáit egyenként elfoglalták — és most — „félre legény, én vagyok princípális” borbélyelv szerint Komárom helyett, Pest árulja az adomákat. Most már várhatjuk, hogy pár évig az adomák fognak uralkodni, versben, prózában, regényben, hirlap-irodalomban és mindenben. Ha majd az utóbbi hat év irodalom történetére kerül a sor, az illető történetírónak előre jó étvágyat kívánunk, mert nem valami világos hanem, olyan „dombon” kell neki keresgélni, mit messze kerül az ember. Hasznos, egészségre szolgáló dolog az adoma, mert végre is, többet ér mint valami rémmel, szörnyekkel rakott cün-regény — csak azt sajnáljuk, hogy míg másutt, ugy szólván, irodalmi házalók kezelik, s névtelenül bocsátják világ elé, nálunk jóformán a legelső írói tekintélyek pazarolják rá idejüket nevöket, s olvasó közönségünket nem a legszebb színben mutatják föl a világ előtt, mert elvitázhatlan tanúsága annak, hogy sokkal nagyobb kelendősege van nálunk e belső műbecs nélküli, s az irodalmon kívül álló vásári cikknek, mint a maradandó értékü legritkább szellemi kincsnek, mire egy nemzet irodalma büszke lehet. Nem akarjuk elősorolni az adoma-füzetet, melyek csak ez évben megjelentek, — hisz a közönség ugy is jobban ismeri azokat, mint több oly munkát, mint[!] ismernie kellene. Ohajtanók, hogy jelesb íróink hagynák e nem hozzájuk illő munkakört azokra, kiket illet, s ehelyett, habár egy-két garassal olcsóbbért, igyekeznének bohóc helyett valódi humoristák lenni. Mert valóban tartanunk kell, hogy míg egyfelől a közönség izlése megromlik másfelől jelesb tehetségeink a forgácsolásban vesznek el.

138. sz.

[49.]

— Heckenast Gusztáv, kiben a magyar közönség méltán tisztelheti kiadóink legvállalkozóbbját, valamint egy részről itt benn egyenesen a magyar irodalom terjedését mozdítja elő számos eredeti munka és folyóirat kiadása által, ugy más-részről kifelé is sikerült német fordítások közrebocsátásával ismerteti és kedvelteti irodalmunkat. Mult évben jelent meg nála *Arany* „Toldi”-ja *Kolbenheyer* Móric fordítása szerint, most ujra ugyanazon költőtől „Toldi esté”-jét adta ki, szín-

tén a lelkes és ügyes *Kolbenheyer* fordításában. Ha „Toldi”-ról (a fordítást értjük) kedvezőleg nyilatkozott a külföldi ítéset, úgy „Toldi esté”-jéről még kedvezőbbén kell nyilatkoznia. Itt már látszik, hogy a fordító is jobban bele honosodott eredetiébe s már teljes gyakorlottsággal kezelte a tárgyat. Fordítása könnyenfolyó, szigorú és szabad egyszerűsége, az eredetit lehető leghivebben visszatükrözhető, úgy szellemében, mint külső formája és mértéke szerint. A „Toldi estéje”-ben előforduló két románc is, különösen a második (mely Toldi kalandját az özvegyvel beszéli, s melynek fordításakor sok technikai akadályt kellett legyőzni) meglepően sikerült. E munkát, mely csinosan kiállítva 1 pfton megszereshető, a fordító *Hebbel* Frigyesnek ajánlja (kitől Heckenastnál szintén most csinos beszély-gyűjtemény — ára szintén 1 pft — jelent meg, melyre a magyar divatlapok szerkesztőit figyelmeztetjük) s ajánló versének alap gondolatául ugyanazon eszmét választá, melyet *Arany* a királlyal mondat a haló Toldihoz, s melyet „Toldi estéje” bírálója is, — ss (a P. N. 1388-dik számában) nyomósan kiemelt, hogy ezen látszólag mellékesen beillesztett célnyilatkozatot teljes horderejében felmutassa. „A löpor az”, ugymond, „mi a levetés élet korszakának véget vetett. Toldival itt bezárul a levették sora: ő az *utolsó* és legnagyobb.” — Örömmel tudatjuk még, hogy lapjaink egyik levelezője és munkatársa, a magyar irodalom ismertetése körül oly nagy érdemű nyelvész *Stier* Teofil Wittenbergben, kitől néhány évvel ezelőtt magyar mondák jelentek meg német fordításban, e gyűjteményt még három kötettel szándékozik megtoldani, s ezen munka kiadását is — mint halljuk — a derék Heckenast vállalja el. A nevezett magyar mondák el lesznek látva a külföldi közönség és tudósok számára szükséges magyarázatokkal, a kiadást csinos fametszetek fogják díszesíteni. E szép vállalat sikerétől annak idejében sietünk a közönséget értesíteni.

139. sz.

[50.]

— Müller Gyulánál rövid időn egy kis füzet francia költemény fog megjelenni „Homage au poète hongrois” cím alatt Thalès Bernardtól, ki mint tegnapi számunkban említők, Párisban szépirodalmunk iránti elismerésének több jeleit

adja, s e füzetben Petőfihez, Vörösmartyhoz s még néhány magyar költőhöz irt költeményei foglaltatnak. Ugyan e füzetben közölve lesz *Bérangernek* egy pesti tisztelőjéhez intézett azon levele, melyről tegnapi számunkban emlékeztünk. 141. sz.

[51.]

— Csaknem bizonyos, hogy Arany János lyrai költeményei két kötetben nem sokára meg fognak jelenni. Heckenast Gusztáv maga részéről a feltételeket maga küldte át szerzőnek, ki ha azokba beleegyezik, a közönség valahára egy oly költeményfüzérrel találkoznak, mit elégtelen s büszkén tehet el classicusai könyvtárába, s megbocsát minden gyötrelmekért, mit évek óta hivatlanok seregétől szenvedett! 141. sz.

[52.]

— Többször merülnek fel hírek a lapokban, melyek majd a dunapart, majd a város belseje, vagy környéke, a városliget stb. szépítését célzó munkálatokra vonatkoznak. Legutóbbi hír szerint a szép Margit sziget szépítésén is munkálkodnak, s valószínűleg e dunai tündér jövő tavasszal új bájokat pillant meg magán a lefátyolozott Duna tükörében. Valóban kívánatos volna, hogy kedves Budapestünk, ha már a nagyszerű világvárosok mellett nagy nem lehet is, legalább minél szebb legyen. Kevés városa van Európának, mely a természettől képesítve volna emberi mesterség arányos hozzájárulással oly tündérivé lehetni, mint Budapest. Hegy, völgy, folyam, sziget, síkság és bérc váltakozva kínálkoznak, hogy felhasználtassanak, mint valamely szép mese, hogy költőileg feldolgoztassék. De mi szeretjük ugyan a szépet, hanem a népdal úgy fejt meg, hogy csak „az eleven képet.” Eszünkbe jut az adoma, midőn az egyszeri szolgabírótól kegyetlen rossz uton azt kérdi egy idegen: de ugyan miért nem csinálják meg az utat? — azt a választ nyerte: jó ez nekünk ingyen.

142. sz.

— A *Korizmicus* László, *Benkő* Dániel és *Morócz* István által Stephens „The book of Farm” című munkája nyomán a hazai körülményekhez alkalmazva kiadatott *Mezei gazdaság könyvé*-nek II. kötete megjelent, — nagy nyolcadrétben, finom velinen, tiszta, hibátlan nyomással, 478 lapon, 254 a szövegbe nyomott ábrával, négy, egy schwyzi, mürzhali [mürztáli], hollandi és angol tehenet ábrázoló rajzzal, melyek részletes leírása a hatodik kötetben következik. Az egész munka hét nagy kötetben jelenik meg, s bolti ára 12 pft leend. Mindenekelőtt ki kell emelnünk a szerkesztők ama valóban gazdag szellemből eredő időgazdálkodó ügyességét e nagy munka szerkesztésében, melyszerint e tél kezdetén közrebocsátott kötet végig a téli évszak alatt tudni szükséges tanok, s ez időben végeztetni szokott munkálatok magyarázatát tartalmazza, hogy így az egész műösszeg megjelent előtt még e jelen télben azon pillanattól kezdődjék e páratlan szakmunka üdvös hatása, melyben az az olvasó kezébe kerül. Bizton föltesszük, hogy lapunk olvasóinak nagyobb része tartja e munkát, s meg van felőle hozzá illő véleménye, de azért nem veendik rossz néven, ha szerény nézeteinket mi is elmondjuk, azok kedvéért is, kik mindamellett, hogy e kincset megszerezni eszközökkel birnak, azt még sem teszik, noha szintén gazdák, kikről aztán bátran elmondhatjuk, hogy nagyobb ellenségük nincsen önmaguknál. Mi először is azt mondjuk, hogy ha visszapillantunk a sajtógépek, Bozként ez örült elefántfejek, ez évi szakadatlan működések eredményére, azt látjuk, hogy több rendbeli hasznos munka mellett kiváltképen e két kötet az, melynek üdvös és kiszámíthatatlan hatása annyira bizonyos, elvitázhatatlan, hogy az ellenkező, beszéd tárgya nem is lehet. Továbbá, hogyha a mezei gazdálkodás ily könyv nélkül — szenvedély lehet, e könyv használata mellett — valódi gyönyör, egyike a legtisztább, legjutalmazóbb gyönyöröknek. Minél tisztább a tudat, annál nagyobb az élvezet — ezt már rég elmondták ugyan, de azért sokan vannak, kik nem tudják. Nem mi, hanem Európa ismerte el, hogy e „Mezőgazdaság könyve” az, mely a gazdasági tudomány minden hódítmányát magában foglalja, azért mi e nagyszerű dolgot a jelen „mezőgazdaszat új testamentomának” nevezzük el. Magában foglalja

e könyv a természet és egyéb tudományokból is azt, mit a [! amit] különösen [a] gazdának tudni szükséges, ami gazdasági tudománnyal a legtovábbról is kapcsolatban van. Hazánkfiak közül többen ismerünk magunk is oly egyéniséget, kit a sors szép birtokkal ajándékozott meg, de annak kezelésében semmi örömét sem leli, s amellet, hogy az önmagának való gazdálkodást saját örökén nem találja hozzá méltó boldog foglalkozásnak, valami magasabb célok kivételével sem fáradozik — ajánljuk e hazánkfiainak, vegyék meg és olvassák e könyvet, s bele szeretnek a gazdaságba, s míg előbb a szép nyarat tétlen fásult unalomban tölték a főváros tikkasztó porában; derült, ép lélekkel vonulandnak a tavasz hívó madaraival ősi mezőikre, hol szemeiktől hizni fognak marháik, és Horác „beatus ille,” gyönyörű versének igazságát átérzendik. Mi szinte látjuk a boldog jövőt, midőn Magyarország gazdag erőteli térein könybe lábadvá tekinthet szét a honfi örömben, s kérdeni fogja, ha vajjon e paradicsommá varázsolt mezőkön az isten áldása nagyobb-e, vagy a haladó emberi szellem és ipar munkája? . . . És aki e főséges jövő épületéhez egy kővel járult, az ne ohajtson magának edesebb irigylendőbb öntudatot!

149. sz.

[54.]

— A „Fáncsy-Album” teljes diszben megjelent, épen azon pillanatban érkezett szerkesztőségünkhöz, midőn ez év utolsó ujdonsági rovatát megirandók, tollhoz fogtunk, s a rovat méltó záróköveül illő tárgyat kerestünk. — És mielőtt egyéb magasb érdek fölötti örömünket fejeznők ki, az első benyomásról szólunk, melyszerint megörültünk, hogy nem kiválasztva, de épen a szerencsés véletlen által ily becses tárgy jutott kezünk ügyébe, mellyel bár könnyed, de mégis határozott s komolyan vett irányu rovatunkat — bekoronázhatjuk. A szép kék nefelejcszin, melyet e kedves ujdonság burokján visel, megfelel az év utolsó napjának, mely az elmultnak életet kér a jövő emlékezetében, mely mielőtt a jövő szép zöld mezejére vetnők szemeinket, hátra kész pillantani az elmaradt mult idő kék hegységére. És ha visszapillantunk látunk szép vetéseket melyek jó reményekkel kecsegtetnek, de látunk veszteségeket is, szokatlan mérgü

sirocco pusztításait, melyek gyászba borítanak, de oly nagy-szerű gyászba, mely egyszersmind büszke önérzetünket emeli. Mert nem szegény a nép, melyet oly veszteségek érhetnek, mint minők bennünket értek ez évben, s hosszú életre számol az, ki veszteségeit oly érzékenyül tudja fájlalni, mint ahogy mi fájlaljuk. Épen e veszteségek mutatták meg, hogy mennyire élünk, a fájdalom mutatta meg, mennyire vagyunk képesek, örülni, amig körülöttünk és messze tőlünk erősebb tagu népek bizonyos világbetegség, lelki fásultság boszorkány nyomása alatt nyögni látszanak, mi ép elevenséggel érezzük sebeinket, s ujulunk reményben, örömben. Mi elmondhatjuk magunkról, hogy ha szegények vagyunk is, de — hála istennek! egészségesek vagyunk. De legyen elég ennyi elmélkedésnek, vagy tán hálálkodásnak — a lap komolyabb rovatai, a méltóságos cicero betűk megnehezthetnének s azt mondhatnák, hogy a fecsegő borghisz betűk hátuk mögött komoly tekinteteket parodizálják — pedig isten ments — mi csak elragadtattunk saját ügyünk iránti kicsiny érzelmeinktől, hisz ha egynémely nagy lapnak szabad a honi ügyek vitatására szánt vezércikkben arról okoskodni, hogy Szebasztopotól nem lehet bevenni, pedig még be sem fejezhette okoskodását, már Szebasztopot be is vették, mért ne lenne szabad nekünk is apró betűkben nagyot mondani — akarni? Az év utolsó napja Szylvester bűvös éjszakája, mentsen ki bennünket ez eltévedés iránt. Nem tehetünk róla, ujdondászi természetünkben fekszik, hogy sokat szeretünk beszélni. Azért a főnnebbiek után rövid istenhozzádot mondván az ó esztendőnek, minthogy az ódonságot különben is mint a pestist kerüljük, térjünk át az ó esztendő utolsó ujdonságára, miről beszélni kezdettünk, de még semmit sem mondtunk: a Fánccsy Albumra. Ez egy külsőleg is szép és nagy könyv, melynek 501 előfizetője van két pengő ftjával, azért ha semmit sem szólnánk is róla, olvasóink megismernék, mert általános tapasztalat szerint, amely könyvnek hazánkban 501 előfizetője van, azt legalább két ezer ember elkölcsönzi, hatezer ellopja, ötvenezer elolvassa — és vissza nem adja. Pedig nagyon szeretnők, ha e könyvnél nem adná elő magát ez eset, hanem még legalább ötször annyi elkelne, mivel ennek jövedelme azon családé, melynek apja nemcsak maga volt egész művészellemevel a közönségé, hanem gyermekeit is annak nevelte. Bolti ára 3 ft., kötve arany metszéssel 4, —

diszkötésben arany metszéssel 5 forint. A címlap előtt Fán-
csy Lajos arcképe tűnik elő — sötét tekintettel, bajusszal,
minőnek Fáncsyt a szinpadon talán igen, de az életben nem
láttuk, s általában nem a legélethivebben van találva. A rajz
Marastonié. Az egész könyv 231 lapon következő műveket
tartalmaz; Fáncsy Lajos életrajza; Vahot Imrétől. A költő
fiához, levél *Tompa* Mihálytól. Csalódott szivek, novella *Vad-
nay* Károlytól. A sírok, levél *Császár* Ferentől. A cydoni
alma, szini beszély *Éjszaky* Károlytól. Beszélgetek rólad,
költ. *Tóth* Kálmántól. Hogy hagyjam abba, költem. *Florától*.
Őszi képek, költem. *Thali*[!] Kálmántól. Már késő, freskókép
Bernáth Gáspártól. Virág örült, *Lisznyai* Kálmántól. Isten
hozzád, költem. *Lévay* Józseftől. Hull a sárga levél, költ. *Sal*
Ferentől. Az ujfehértói vig asszonyok, *Lauka* Gusztávtól.
Keme Tuba, költői beszély *Bulcsu* Károlytól. Egy kacér
férüu, novella *Kempelen* Rizától. Százszor szépek, költemény,
Tóth Endrétől.

1. sz.

[55.]

— *Tomori* Anasztáz, ki aránylag vagyónához, nagy mérték-
ben járul minden, ugy a hazai irodalom és művészet, mint
egyéb jótékony célok előmozdításához, melyek nagy része
nem is kerül a nyilvánosság elé, de melyek egykor tömeges
kimutatásban szép tanuságot tehetnének, ama nemes gon-
dolkozásról, mit azok közül, kik e nembeli tevékenységével
eléggiletlenek, talán nem tartottak volna meg hasonló eset-
ben — *Tomori* Anasztáz, legujabban *husz arany* pályadijat
tüzött ki „a legjobb költői elbeszélésre (verses költemény)
melynek okvetlen hazai tárgyat kell tartalmaznia, akár a
történet, akár a köz és társadalmi élet köréből, minők pél-
dául a „Salgó” *Petőfitől* a „rabló”, „az özvegy” *Vörös-
martytól* stb. Beküldés határideje: jövő évi mart. 31. A pályadij
a legjobbnak talált műnek kiadatik, — minden megjegyzés
nélkül, május 1-ső napján. A kéziratokat a „Vasárnapi uj-
ság” szerkesztősége veszi át. A jutalmazott mű, a Vasárnapi
ujszágban fog közébe tétetni. — Nem különben erejéhez képest
azon is van, hogy hazai festészeink a hazának áldozhassák
tehetségeiket, — evégből jelenben is több tehetős hazafiak-
kal egyesülőben van, hogy a nemzeti muzeum számára leg-
jelesb festőink honi történeti képeket fessenek, — evégre

egyelőre Párisban tartózkodó művésznök Than Mór egy nagy történelmi kép készítésével már meg van bízva, mely „Nagy Lajos bevonulását” Nápolyba ábrázolandja.

2. sz.

[56.]

— A Vasárnapi ujság által f. évi novemberre kitűzött „természettudományi feladatra[']” beérkezett két pályamunka közül jutalomra és kiadásra méltónak egyik sem találtatott, ennek folytán a szerkesztőség a fennmaradt tíz arany jutalmat a Vas. Ujságban már megjelent munkák szerzőinek adta át: öt aranyat Erdélyi Jánosnak „Álom és való” című költői beszélyért, a másik öt aranyat pedig Edvi Illés Pálnak, m. t. társ. tagnak, „Tanácsadások leányos anyákhoz” című munkájaért. — Tehát a természettudományi kérdésre, nem jött megfejtés — de bezzeg jött a költői elbeszélésre, dbszám szerint 12, — melyek az illető bírácoknak már át is adattak, a jutalom-kihirdetés pedig január 21-ig meghosszabbítatik.

3. sz.

[57.]

— A Vasárnapi könyvtár első kötete már kapható. Ily könyvről, mely már is oly nagy elterjedésnek örvend, idővel hihetőleg több vevője akad mint amennyi olvasója van nálunk akármely lapnak, szinte fölöslegesnek tetszik jelentést tenni. Némi ajánlatkép csak ujdonság gyanánt említjük, mert hiszen sokan vannak, kik a hirdetési rovatokat soha nem olvassák. Mert van e könyvtárnak egy olyan oldala, mi nálunk valóban egészen ujdonság, és ez, az eddig nálunk halhatlan olcsóság. Vannak már olcsó lapjaink, olcsó naptáraink, de még könyveink mindig drágák voltak ehhez képest. Egy ily kötet ára 12 pkr. Tekintve a finom papírt, tiszta nyomtatást, csinos alakot, a 144 lapból álló tartalmat, számos (21) ügyes fametszetet a szöveg között, s még egy arcképet is (ez első kötet Kisfaludy Sándorét hozza) — a 12 pkr. valóban olyan ár, melynek olcsósága aránylag még a külföldi olcsó kiadásokat is felülmulja. Azért e könyvtár nem csupán a nép könyvtára, hanem azon osztályé is lesz, melynek pénze épen nem áll arányban miveltiségével. E kötet Kisfaludy Sándor, Tátika, Csobánc, Somlyó regéit tartalmazza.

3. sz.

— Egyébiránt meg vagyunk győződve, hogy színházunk igazgatósága mindent elkövet, mit elkövetni a rá bízott ügy javára hatalmában van, — ennek fényes tanubizonyságai előtt tisztelettel és hálával hajlunk meg. Van azonban a színházi szerkezetben oly hátrányos régi szokás, melynek káros befolyását, valamint az igazgatóság, úgy a napi sajtó és minden józan ügyismerő belátja, csak abban nincsenek megállapodva, hogyan kellene a bajon segíteni. Ez ama régi rendszer, mely szerint legjelesb színészeink a téli java színházi évszak alatt, egyszerre *többen* vidékre négy öt heti szabadságra eltávoznak, s emiatt épen a remek, egyszerűbb drámák előadása vagy épen elmarad, vagy nem adatik oly kereken, mint az összes erők együttlétével adni lehetne. A vidéki nagyobb színházak közönsége követeli az országos színház tagjainak vendégszereplését, és az méltányos is. Örülünk rajta, hogy pár héttel előbb szerényen óvakodva tett e részbeni felszólalásunk már nem áll egymagában, a vendégszerepléseket majd minden helybeli magyar és német lap rosszalja, csak azt sajnáljuk, hogy egyuttal terveket is nem vettünk e bajnak oly módóni orvoslására, mely mind a vidéki, mind a pesti nemzeti színház közönségének előnyére volna. Gondolkozzanak az illetők e gordiusi csomó megfejtése fölött, mi csak ujólag emlékeztetni kívántunk ez ügyre, hogy feledésbe ne menjen, és csak azon ohajtásunkat fejezzük ki, vajha legalább csak három hónap is volna kitűzve a téli évszakban olyan, melyben színházunk személyzete teljesen együtt levén, oly előadásokat élvezhetnénk, melyekre elmondhatnók, hogy ennyit tud a mi színészszemélyzetünk és nem többet.

4. sz.

— Az ujdonság tengerdagálya közepett, mely előntéssel fenyegeti a többi rovat rendes határait, szinte nem tudjuk, merre irányozzuk ujságbárkánk szélvitorláit, hol kössünk ki, hol kezdjük elbeszélni hírvadászatunk eredményét, s melyik végén oldjuk el hireink telhetlen prédazsákját. Talán legérdekesebbek azok, melyeket az irodalom zöld szigetéről hoz-

tunk. Egy sereg könyv, egy sereg ujdonsült ujság — hir és divatlap, új bőrben, köpenyben, valódi sereg szemléül kínálkozik. Vegyük elő betűrendben: A „Család könyve” második évfolyamára előfizetés hirdettetik, midőn egyszermind az az első kötet nyomban a mult folyam első füzete után már meg is jelent. E folyóiratot egy évi folyam után ismeri már a közönség — egy része: nehogy azonban vétket kövessünk el azok iránt, kik még nem ismerik, de minden jóra való folyóiratot ismerni ohajtának, — nem mulaszthatjuk el figyelmeztetni e jeles vállalatra, melynek eddigi tartalma is a közönség e nembeli várakozásait kielégítette, jövőre pedig felülmulni ígérkezik; melynek biztosítékai: az eddigi beltartalomnak új szakrovatokkai szaporítása — mint a szépirodalmi tárca — új munkatársak részvéte, melyek sorában majd minden jeles íróink nevével találkozunk, — a szerkesztők Greguss Ágoston[!] és Hunfalvy János e térrei hivatottsága, valamint a kiadó Heckenast Gusztávnak minden vállalatában tanusított jellemessége. Az első füzet tartalma Humboldt Sándor, Hunfalvy Jánostól; a művészeti asztalosság, rajzzal fametszetben — (ajánljuk e fametszet figyelmes megtekintését). A szemle, *Greguss Ágoston*tól [!]; a román Attila mondák, *Thierry Amadé* után, *Szabó Károly*, Koekuk a szakik indián törzs feje (szinezett képpel). A szegény nemes, *Conscience Henrik* után. Egyveleg. A füzetek száma ez évben is tiz lesz, s az előfizetési ár a gyarapodott tartalom s emelt kulcsin mellett is csak öt pft. marad. — A „Magyar nép könyve,” szerkesztik *Csengerly Antal* és *Kemény Zsigmond*. Új folyam, első füzet. A tavalinál nagyobb alakban, és még szebb külsővel jelenik meg. Igen tisztos, becses, tartalmas füzet — de engedjenek meg a nagy tekintélyü tudós hazafi szerkesztők, kiket mi mód nélkül tisztelünk — egy szerény észrevételt. Ők e folyóiratot „Népkönyvének” cimezik, tehát hinni tartozunk, hogy a nép számára akarják szerkeszteni, mely név alatt a legelső osztályt értjük. Ha e népnek, mely alig tud valamit a kunyhója körén kívül eső rengeteg sokaságu nagyobb érdekü, tudni szükségesb dolgokról, ha e népnek mondjuk, a kávéról nyolc nagy lapon, a csokoládról dettó nyolc nagy lapon értekezünk — még pedig *Johnston* nyomán, — vajjon mennyit kell akkor olvasni annak a népnek, hogy példának okáért a történet, földírás, természettan stb. hasznos és ítélet-képző tudományokból is tudjon valamit? Mi nem vagyunk képesek

a választást és az arányt helyesnek találni, — mert aki csokoládáról nyolc oldalt el olvas, annak ehhez aránylag, a Hunyadiak korát is el kell olvasni, mind a tizenkét kötetben. Egyébiránt ha e füzet tartalmát tekintjük, annyira becsesnek találjuk azt, hogy ajánlani merjük a miveltség legfelsőbb fokán levő egyéneknek is — bizonyosságul, hogy fenntebbi *egyéni* nézetünk tiszta szándékkal párosul. Arany és kivált Tompa költeményét e füzetben, Kemény Zsigm. „Hogy áll a világ?” — cikkét gyönyörrel olvashatja bárki — és végre e folyóirat megtalálandja a maga olvasóit és kielégítődik.

7. sz.

[60.]

— Letelvén az első hét ez ujesztendőben, az olvasó termek vendégei — a lapok — egyig elfoglalták régi helyeiket; némelyik viseltes ruháját levetve, divatos új öltönyben — egy némely pedig meg sem jelent, s ürült helyeiket csak az ártatlanul elölt Bankók siralmas szellemei foglalták el. E dögvész évét a borivó, paprikaevő kemény magyar testvérek jól megállották — sőt még egy Keményebb testvér is született, — de a cholera számra négyet elsodort. — Egyik mindjárt születésekor frázis- hányszékelésbe esett, s fináncgörcsökben mult ki. Tetemei csöndben takarítottak el, s neve titok sötét magányában törültetik ki — szelleme azonban kísérteni jár a Svábhegyen egy boldog emlékezetű tanya körül, mely hosszas betegsége után a drága patika áldozata lett. De talán nem is lenne unalmas szemlét tartani az élők és halottak fölött. Az utak még mindig csinálatlanok, a töltések alacsonyok levén, természetes, hogy a kivált járatlan s a pusztai vad népek nyelvét nem értő posta elakadt. Az oly források pedig, melyekből nem meríthetnek rendesen megromolnak, s vizük ihatlanná válik. A sontaggal kapcsolatban levő nevek pedig, mint p. o. a sonntagsjägerek — szerencsétlenek szoktak lenni. A darázs fajt pedig nemkülönben saját fulánkja szokta megölni. E szerint kész a magyarázat: az Ung. Post. a ‚Frisch Quellen,‘ a ‚Sonntagsblatt‘ s a ‚Wespen‘ megszűntek — ezt rövidebben is elmondhattuk volna, de mivel már több lap is elmondta, mi pedig ennyire jelentős eseményeket egyáltalán nem hallgathatunk el, feladatunkhoz képest, az ócska köpenyegből új kabátot akarunk csinálni: Térjünk az új lapokra.

A Pesti Napló mindenben a régi. A B. H. fejelve és talpalva van: felül új cím betűkkel, alul Nádaskay Lajos, mint szerkesztő társ nevével. A divatlapok közül, a Hölgyfutár vett tisztát, új kiadó személyében, s reméli, hogy 'Albuma' nem lesz zavarban. A másik kettő vele versenyezni készül Páris almájáért. E divatlap háromság csakugyan a híres három versenygő hajlamaival látszik birni, a Hölgyfutár elsőségi hitében féltékeny, a Délibáb szépségével kacérkodik, a Divatcsarnok-tudósnek tartja magát. A mese szerint a Délibábnak lehet legtöbb reménysége. A 'Budapesti Viszhang' kilépett a delnők sorából — és diskordiává lett. Bajusza nő és Stucli szerint 'festi magát'. A 'Vasárnapi Ujság' oda se néz a frivól világnak, egyszerű erkölceiben marad és azt danolja, hogy 'eb fél, kutya fél, míg Heckenast ipam él'. — Pántlikázva jár, és hirt van, hogy jó szél fujja pántlikáját, — (polit. újdonságokat.) A Családi lapok és Religio szerkesztői változtak, előbbi Klezso József, utóbbi Zalka János. A Katholikus Néplap él és uralkodik. A Pesther Lloyd friss egészségnek örvend (legjobb kávé iszik, svájcerájt tart) és lábát lóggatja a börze fölött. A Pestofner Zeitung új molnárja: Otto (Müller). 8. sz.

[61.]

— *Lisznyai Kálmán* 'Madarak pajtása' című költemény-füzére megjelent, később ugyan, mint ezelőtt pár hóval jövedöltük rejtelmes expositiókban, de mi most is azt hisszük, hogy kitűzött idejében megjelenhetett volna, hanem a kiadó Müller Gyula megrettenve jövedölésünktől, magába tért, és lemondott a varázshatalmakkali veszélyes szövetekezésről, mely nélkül, mint a közönség tapasztalta, hazánkban nem jelenhetik meg könyv az ígért határidőre. Hanem azért e könyv csak is annyit késett, mennyi elég volt arra, hogy kivétel ne legyen a többi közül. Sietünk azért jelenteni, mert annyit hiszünk, hogy mindenesetre — igen érdekes. Lisznyait ismeri a közönség, még pedig mondhatni — személyesen, ő az, kinek majd annyi ismerője van, mint olvasója, ezért ha örömet tennők is, ajánlani egészen fölöslegesnek tartjuk, mert neki e rovatban valamint a dicsérés nem használna, úgy az ócsárlás sem ártana. Mindez a közönség és az ítézet dolga. A könyv külsejét s terjedelmét illetőleg: alak-

jára csinosságára nézve egyedül áll minden eddigi költemény-füzérek között, finomabb, drágább kiadásaink vannak, de kevesebb egy sincs — az egész 544 lapot tartalmaz, finom velin papíron.

12. sz.

[62.]

— *Hollósy* L.-né és *Doppler* testvérek diadallal Pestre visszatértek bécsi utjokból, hova, mint nemrég jelentők, Meyerbeer a jelenlegi zenevilág uralkodójától érkezett szíves meghívás következtében utaztak, s kinek részéről oly sokat jelentő kitüntetésben és tetszésben részesültek, mely színházi börszénket hang-ágio-emelkedéssel is nyugtalaníthatná. Meyerbeer miattuk egy nappal elhalasztá Párisba utazását, és bár utolsó napján Bécsben mulatásának búcsulátogatásokkal volt igen elfoglalva, mégis kétszer énekelteté el Hollósy L.-néval az 'Észak csillaga' operájából énekrészét, énekét zongorán ő maga kísérvén. A Doppler testvérek fuvolajátékára azt mondá: sok nagy színház egy ily jeles fuvolával nem bír, minő a pesti magyar színháznak kettő van. — Mindez azonban a *Hamburger Theaterzeitung* előtt 'hat nichts zu sagen' — s Hollósy L.-né Meyerbeernek is csak 'eo ipso' tetszett!

12. sz.

[63.]

— A 'Pesti Napló' ujdonságírója tegnapelőtti számunkban név és cím nélkül tett célzó jóslatainkra kiugrik a bokorból, és öt ugrásban egyenesen fegyverünk elé szaladván, kényszerít bennünket, hogy a megfelelő söréttel rádurrantsunk, amint következik. 1) A P. N. ujdonságírója megtanulja, hogy a népen alul nem következnek emberek, hanem majmok, melyek legerősb hajlandósága mások nyomán indulni. 2) Megtanulja, hogy az, mit alföldi városainkban a kofák mérnek, *nem kávé*, és ha Cs. A. ur arról irt, akkor végre eredeti cikket irt, miután Johnston a kávéról értekezett. 3) Ennek fejében a M.S. ujdonságírója is elismeri, hogy valamint a kávéról irt cikk, úgy Shakspeartól Ervinig minden munka azok számára van írva, kik azt elolvasták, csakhogy *különböző okokból*, egyik ember Shakspeart, másik Ervint nem

érti meg. 4) Elhiszi a P.N. ujdonságírója, hogy a M.S. ujdonságírója nem vágyik az essayírás nehéz dicsőségére. 5) Csodálkozik a P.N. ujdonságírója, hogy a M.S. ujdonságírója Egressy Gábort minden alkalommal magasztalja, pedig az nem lépett ki a választmányból; de végre belátja, hogy Egressy Gábornak legcsekélyebb érdemei közé tartozik a drámák el nem fogadása.

13. sz.

[64.]

— Teljes hitelű személy által egy föllépésről értesültünk, minőt a napi sajtó már többször pelengérré állított, de gyökeresen még nem irthatott el, mert hőseinek igen vastag pajzsa van, a szemtelenség. Bizonyos V-i egy magyar grófi családhoz rontott be, előfizetési ivvel saját munkájára, melyet májusban állított megjelenendőnek, s mint író, természetesen sok szép frázis használata mellett, mintegy hat előfizetési összeget koldult ki a családtól. Kik a magyar irodalmat s írókat csak távolról is ismerik, azok jól tudják, hogy ily ember nem lehet író, s azok előtt ily alávaló föllépés nem rontja a magyar író becsületét, mert azok ráismernek az ily jó madár valódi nevére, s mint kalandost elutasítják, de vannak tisztos házak, melyek egyéb hajlamaik s üzletüknek élve irodalmunk állását s embereit nem eléggé ismervén vagy felőlők balul értesülvén — ily jelenetek által legrosszabb hitőkben erősödnek meg. Épen azon testületek, melyek az emberek különös tiszteletében részesülnek, vannak kitéve annak, hogy e tisztelet fényes köpenyét szennyes lelküek magokra öltik, s nyomoru céljaik kivitelére használják. Azért szeretnők, ha mindenkit egyszerre arról győzhetnénk meg, hogy ilyféle iparlovagoknak hitelt ne adjon, mert az író, ha jó nevét elveszti, azonnal megszűnt író lenni — következőkép nem is mutat föl a történet világkezdetétől fogva oly író, ki becsületét mint legfőbb kincsét meg ne őrizte volna.

16. sz.

[65.]

— A telekkönyvek szervezése gyorsan halad előre, s nem messze van az időpont, midőn ezen az anyagi érdekek tisztába hozatalára nézve oly fontos intézmény hazánkban is

teljes kifejlését éri el. A mult évi szeptember végeig terjedő kimutatásokból látjuk, miszerint a pesti közig. kerületben a fönnbbi időpontig 86 község volt értesítve s hitelesítve, 84 bevégzetlen községben csak a hitelesítés hibázott, mely oct. hóban volt végrehajtandó. Helyszinü vizsgálat tartatott 853 községben, 17 községben a vizsgálatnak octoberben kelle megtartatni. — A pozsonyi közig. kerületben 1855. év III. negyedében 11 községben kezdetett el munka, 31 községben bevégzetetett; a részletek száma 15,890-re ment, mi által 59,627 zsöllér és 7443 nagyobb birtokra nézve telekkönyvi testületek képeztetek; egész évi összes kimutatás szerint 420 községben elkezdett, 387 községben bevégzetetett a munka, 686,210 részlet számmal 141,452 kisebb és 46165 nagyobb vagyronra nézve. — A sopronyi kerületben junius végeig 53 község volt szerezve 14,369 telekkönyvi birtok tárggyal, — a III. évnegyed végén összesen 91 község 19,698 telekkönyvi birtok tárggyal. — A kassai kerületben junius végeig a foglalkozó bizottmányok száma 53 volt, a III. évnegyedbeni 3 szaporodással, a bevégzetlen községeké 337 volt 33 szaporodással, a bevégzetteké 36 szaporodással 312, — melyek összes részlet száma 374,317-re megy 91,475 birtok tárggyal. — A nagyváradi közig. kerületben szeptember végeig 45 bevégzetlen községben 31,317, és 130 bevégzett községben 368,796 részlet szám volt fölvéve.

16. sz.

[66.]

— *Mocsári*[!] Lajosnak a ‚Magyar társasélet’ címü munkája Müller Emilnél nagy nyolcadrétben megjelent s egy pengő forintért kapható. Érdekes könyv főleg, ha tekintjük, hogy 7—8 év óta, társaséleti új állapotunkban, politikai tartalmu röpirat alig jelent meg. Tartalma: I. Tekintet honunk állapotára. II. Társaséletünk állapota. — Aristocratiánk — Aristocrazia általában. III. Magasabb köreink büszkesége, s elzárkózása. IV. Aristocratiánk, nemzeti szellem s közszellem tekintetéből. V. Pest. Magyar társalgás. Magyar zene. VI. Erdélyi társaság. VII. Visszapillantás az eddigiekre. — Vagyonkezelés. Fényezés. VIII. Fertály mágnások. IX. A táblabíró. Nevelés. Végzó. — Anélkül, hogy csak futólag is taglalnánk, mi különben nem is e rovatba tartozik, — mi is,

mint szerző, a ,rideg csüggedettség' elszánt ellenségei, örülünk minden lendületnek, mely cselekvési tért foglal el vagy legalább azt kutat s mely a hazafiságot nem a fájdalom fássult viselésében, férfiatlan ájultságban találja. Szerző így szól mindjárt munkája kezdetén: ,Csak addig tartott a hazafiság, míg a politikai küzdelmek folytonos ingert, lelki rázkódtatást, érdekes időtöltést szerettek. S most, midőn a haza nem ad, hanem követel, — követel keveset: csak érzést, csak szeretetet: cserben hagyjuk őt, a szenvedőt, az édes anyát. Mig táplált, mig oltalmazott, mig kényeztetett — addig jó volt — s most, midőn a szükölködő, most elvetjük s megtagadjuk őt? De mivel mutassuk hát ragaszkodásunkat? Adjatok azt, mi módokban van, ha nincs más, adjatok csak hűséget és szeretet, a jó anya azt is hálásan veszi[']

17. sz.

[67.]

— Ismét egy szerencsés lendületet veszünk észre, még pedig oly irodalmi ágban, mely eddig — (hihetőleg emlékezetreméltó és csak nálunk megmagyarázható feledékenységéből) — teljesen el volt hanyagolva. — A londoni mű és ipar-egylet főtitkára Brignol gróf mexikói biztos a francia iparműtárlatnál, Tomori Anasztázt a londoni egylet nevében arra szólította föl: 1) küldené meg a nevezett egylet bizottmányának hazai művészeteink, ipar-kereskedelem és földmívelésünk elmélete, gyakorlata vagy statistikájára vonatkozó nyomott s kéziratban levő okmányokat, melyek az egylet havi füzetekben értékök szerint közölnétek, vagy azok szerkesztésénél anyagul szolgálnának. 2) Jelelné ki azon művészeink s iparosainkat, kik nagyobb fontosságú hasznos találmányok, művek s termékek által méltók az egylet emlékpénzei s jutalmaira. 3) Terjesztene elő tagokul egyéneket, kik arra méltóknak találhatnának. — E felszólításnak, mint ama társulat egyik alelnöke, Tomori Anasztáz, megfelelni óhajtván, lépéseket tett a gazdasági bizottmányánál, melyek után azon nem épen örvendetes tapasztalásra jutott el, hogy az ebbeli kívánatnak meg nem felelhet, mert nekünk sem nyomott, sem irott statistikai okmányaink nincsenek, melyek fonalán a főnebbi kérdésekre válaszolni lehetne. Meggyőződött továbbá, hogy ezen szerintünk is

hazánk s a külföld kölcsönös érdekében egyiránt hasznos szolgálatokat alig teljesíthetné jobban mint ha a gazdasági bizottmány ipar és kereskedelmi kamráink részéről segédkezekkel találkozhatnak. Bizonyos az is, hogy senki sem érezheti inkább hiányát nálunk a fentebbi első pontra vonatkozó adatoknak s illetőleg gazdászati ipar- és kereskedelmi irodalmunk szegénységét, mint azon férfiak, kik gazdászatunk érdekében s annak emelésén fáradoznak, s jelenleg Tomori is, ki hazánk anyagi s részben szellemi állapotáról a külföldnek igaz képet óhajt nyújtani. És miután ő több tisztelt hazafi részéről biztosítva van az iránt, hogy egy gazdaságunk ipar- és kereskedelmünkről irandó elméleti és gyakorlati, rövid, de a jelenlegi igényekhez, képest mind hazánk, mind a külföld igényeinek megfelelő statistikára kitüzendő *kétszázaranyos* pályadíjhoz áldozatkészséggel járulnak, — ennél fogva a gazdasági bizottmányt fölkérte, hogy ezen pályakérdést — a magyar gazdászat különös tekintetbe vételével — aként formulázni sziveskedjék, amint az a föntebb előadottak értelmében célunk s mindenoldalú kívánalmaknak leginkább megfelelne. E megkeresésben abbéli véleményét fejezi ki Tomori, miszerint kijelentendő volna, hogy a pályamunkák egyes kitünőbb szakaszai vagy a kereskedelemről, gazdászatról külön irt jeles művek is a pályadíjból arányosan jutalmaztatnának, sőt a pályanyertes munka gyöngébb helyeinek kijavítására is — szerzőjök megnevezése mellett — alkalmaztatnának. Azon sajnos tapasztalásnál fogva, miszerint gyakran még fontosabb mű és ipartalálmány, szerzőjének neve sem ismertetik hazánkban kellőleg, vagy nem egyszer annak hírével világszerte idegenek kérkednek, szinte jónak tartaná az így készítendő statistikában illő helyen megemlíteni mindazon magyar hazafiak nevét, kik saját szorgalmuk-, értelmiségük- s találmányaikkal a gazdálkodás-, ipar- és kereskedelemben lendületet idéztek elő. Mint ahogy tudunkra esett, a gazdasági bizottmány örömmel vette e felhívást, s minthogy a statistikai vállalat létesítésére országos közremunkálást tart szükségesnek, felsőbb helyre flyomodott is a kellő közigazgatási gyámolításért a megyékben — melynek eredményéről annak idejében.

18. sz.

— *Burger* Zsigmond szegedi könyváros előfizetési ívet bocsátott szét e napokban, *Tóth Kálmán 100 új költeményére*. Az előfizetések február hó végéig beküldendőek, midőn a munka pontos szétküldése megtörténik. Előfizetési ár 1 p.ft.; — a diszkiadásra — melyek kötése Lipcsében eszközöltetik — 2 ft. 30 kr. A derék Burgernek mindenesetre számos előfizetője leend — és úgy is kell neki, mi őszintén kívánunk szerencsét ez első jelentékenyebb kiadói vállalatához, mert míg fővárosi kiadó könyvadásaink már csak áldozatul kívánták tekinteni hasonló vállalkozásaikat, ő helyes ítéletet tanusítva sietett a kínálgató alkalmat fölhasználni, tudván, hogy a gyöngébbek közt *vannak* jelesb íróink, s van még közönségünk, melynek részvéte után ha egy füzet nyereményéből nem is, de mindig jól választott kiadásuk után házat is lehet venni — uti figura docet.

25. sz.

— Az *'Athenaeum'* című londoni tudományos lap, ez évi jan. 19-dik számában rövid tudósítást közöl Petermanntól *Magyar László* hazánkfiáról ezen cím alatt: *'The Travels of Magyar László in Inner Afrika.'* E tudósítást a derék Petermann ama levelezés alapján írta, melyet vele *Hunfalvy János* tudós hazánkfia megnyitott, s a fennebbi tudósítás mindjárt az első levél vétele után készült, mielőtt Hunfalvynk a P. Naplóban közzétett naplótöredékét *Magyar Lászlónak* egész terjedelmében lefordítva neki megküldte volna. — Petermann ekként szólt: *'Hihetőleg az ujkori utazások egyik legnevezetesebb s legregényesebbike az, melyet a magyar születésű Magyar László Belső-Afrikában az egyenlítőtől délre tett, s melyről eddigelé igen kevés hir jutott köztudomásra.'* Ez után elmondja, hogy *Cowley lord M. L.* Londonban közzétett leveleit alapos vizsgálat alá vetette, s azon eredményre jutott, hogy habár a geográfiai fekvések megállapításában nem hibátlanok is az ő adatai, mégis igen nagy jelentőségűek, aztán meglehet, hogy hibásan másoltattak le a fokok stb. Erre Petermann megemlíti *Hunfalvy János* újabb tudósításait röviden, de nagy melegséggel, — Egyébiránt *M. L.* utóbbi

levelei és naplótöredéke Kámbe és Oukanyamaországokról Petermann „Mittheilungen” című folyóirata januári és februári füzetében fognak megjelenni, — melyekről buzgó érdemes tudósunk értesítése nyomán reméljük a községet tudósíthatni, addigra is a nemzeti dicsőség és tudományosság érdekében tett gondos fáradozásaiért fogadja hazafiúi köszönetünket.

29. sz.

[70.]

— A Teleki féle öt száz forintos drámai jutalom kihirdetését mindennap várják, különösen a drámairók s nagyérdekkel vannak kivált a hirdetés, illetőleg a jutalom elítélés módjának mikénti rendezése iránt, mire nagy súlyt fektetnek, s mi is úgy hisszük nem ok nélkül. A tudós akadémia kétségtelenül bölcsen határozand ez ügyben, de úgy hisszük szívesen veendi a kerítésen kívül emberek s legkivált az ifjabb drámairói tehetségek e tárgy körüli véleményének tolmácsolását. Ők ugyanis, t. i. azok, akik drámát szoktak írni, azt ohajtanák, ha a pecsételés jellegű eljárás, s az areopagi ítélet kimondás helyett — a színpad, a közönség és az idő választatnának bírának, vagyis tüzetnek ki az ötszáz forintos jutalom a minden év folytatában előadott legjobb drámára. A következő év első negyedében az arra választott tanács, a jutalom elítélésében már csak nyílt rossz akaratból hozhatna hibás ítéletet, mit föl sem lehet tenni. — A színpadi előadás, a közönség és a nyilatkozott ítélet egybevetésében oly alapja volna a bírának, melyen indulva legigazságosabb ítéletet hozhatna. A jutalomadó ítélő tudós tanácsok fényes tanulságait adták gyarlóságaiknak, s mi több jelesb íróinkat hallók úgy nyilatkozni, hogy jellegű pecsételés levelek alatt nem fognának pályázni. Természetes, hogy [ha] a főnebbi ohajtott mód állíttatik föl, ahhoz még némi föltételek csatolandók, p. o. azt is ki kellene mondani, hogy a színpadon előadottakkal a nyomtatásban megjelent művek is pályázhatnak. Mert azt nem lehet kívánni, hogy minden gyöngébb mű, csak igen föltételes sikerrel, a színpadra hozásék, próbatétel végett, de viszont azon föltételezett esetre, ha valamely különben jeles műnek előadása netalán megátoltatnék bármiféle okokból, a szerzőknek módot kell nyuj-

tani, hogy a pályázás alól semmi esetre ki ne zárassanak. E remediumra hihető csak ritkán lenne szükség, de épen felállításra okozná azt, mert a netaláni pártosságot elrettentené. Különben a jeligés incognitos bíráskodás csak is ámitásnak nevezhető, miután az ismert írókat, ha nem egyébről, nyelvük, előadásuk, szellemük után azonnal fölismerik az avatott bírák egy-két jelenet elolvasása után.

30. sz.

[71.]

— Hazánk mezőgazdái szivesen veendik, ha a hirhedt csillagmajori és jakabszállási gazdaságnak egy adatát közöljük, melyhez az épen említett, dicsőült hazafivali személyes ismeretségünk folytán jutottunk. A csillagmajori szántóföldnél még sokkal jobbak vannak a hazában, de tiz termését az év számmal elosztva, évi átlagul *husz pozs.* mérő tiszta szem kukorica termést az országban egy gazda sem mutathat föl, s mi erről hiteles számadások után győződünk meg. A gazdaszatot sokan tanulják, elméletben nagyra viszik, jeles könyveket irnak róla, de főcriteriuma az e téreni tehetségnek nem a legjelesebb tankönyv írása, hanem a gyakorlati eredmény, minőt Horhy fölmutatott, és a minőt senki e hazában föl nem mutatott. Alesuth egy fényes, drága tanintézet volt a boldogult nádor idejében, ki belőle egy krajcár hasznot sem huzott, hol mindenből leckét adtak, mindent próbáltak — de nem volt *minta*, s nem is akar az lenni. S ha Alesuth leckéket adott, Csillagmajor volt az occupatio sine erore, — a tökéletes, követésre méltó minta, szegény vagy gazdag, kicsiny vagy nagyobb gazda számára. Ez volt a mezőgazdaszat művészetének legszebb harmoniája, a helyes arányok élő gyakorlatban megfejtése, oly kerek egész, melyből sem elvenni, sem hozzá adni nem lehet. — Mindvégig hiven őrizzük kedves emlékét ama pár óra gyönyörének, melyet a tiszta ősz vendégszerető házánál töltöttünk, s azon szives, finomgyöngéd bánásmód, mellyel az érdemdus honpolgár bennünket, mint az irodalom egyik igen fiatal s igen gyöngé munkását fogadott, mindent megmagyarázott, ama széles, sokoldalú tudományos ismeret, széptani miveltség, melynek nyilatkozatait bámultuk — Angliába varázsolt bennünket, melynek gazdálkodó lordjai közöl sokan minden kitünő

tulajdonokat egyesítenek magukban, — míg hazánkban legtöbb jószágkezelő jómódu birtokos, ha azon egy jó tulajdona meg van is, hogy földjei mivélését maga intézi, semmi egyéb-
bel nem törődik, azt hiszi, hogy ezenkívül se magának, se hazájának több szolgálatot nem tehet. — Bocsássa meg ez őszinte megemlékezésünket a dicsőült szelleme, kinek emlé-
két tartós kegyeletünk kísérendi mind végig.

34. sz.

[72.]

— Nem e nap, az egész jelen év ujdonságaul vehető, hogy *Liszt Ferenc* hazánkfia az esztergomi Basilica fölszentelése előtt huzamosb időre — talán egy óra — fővárosunkba érkezendik, hogy az általa e nagy ünnepi alkalomra szerzett magasztos zene próbáit a zeneművészet birodalmán uralkodó szellemével intézze. A nagyszerű zenemű már készen van, s *Festetics Leo* gróf van megbízva egy hazai zenész nevezettségünkiből kitelhető legméltóbb kar alakítására, mely azt a főtemplom fölszentelési ünnepnapján előadandja. E kitüntető megbízásban a tisztelt gróf örvendő készséggel már el is járt, a kar meg van alakítva, s próbáit a nagyvezér megérkezte előtt elkezdí. Legőszintébb hazafiui örömmel jelentjük kegyelt hazánkfíának közénk érkezendése hírét, valamint hogy keserű fájdalommal viseltük oly hosszú időn át távollétét, s épen ohajtásunk nagyságából származott gyöngéd kételyünk viszontláthatása iránt.

36. sz.

[73.]

— A Dlb. szerint nemz. színházunk igazgatósága *Degré* Alajost hitta volna meg a drámabíráló választmányban megürült hely elfoglalására. Szabadjon kérnünk az igazgatóságot, hogy legalább még néhány évig tartózkodnék e lépéstől, — hanem e helyett inkább adatná elő sikerültebb vigjátékait a tehetséges szerzőnek, s ezáltal fosztaná meg amaz örökös kifogásától, mit legőszintébb baráti kérésünkre szokott válaszolni, midőn őt vigjáték írásra nógatjuk — hogy azért nem ír, mert nem adják elő darabjait. E kifogása *Degré*nek igaz, de még sem kielégítő, — hány jeles író hallgatna el, mi

kevés volna a jó munkák száma, ha a közöny, méltánytalanság rögtön elcsüggesztené a kebelt, melyet valamely szép alapeszmének magva éget? Mi kevés jó vigjátékunk van, mennyire sovárg a közönség egy magyar társas életből vett vigjáték után, s mennyire hálás elismerő lenne iránta — arról meggyőződhetik mindenki, ha egy gyöngébb eredeti darab előadásán jelen van. Ismerjük Degré tehetségét, s bátran mondhatjuk, hogy folytonos munkásság, gyakorlat után oly sikert, elismerést vivhatna ki e téren, melyet nem lenne oka kicsinyelni. Társas életünk minden rétegeit ismeri — ugy mint senki jobban, s novellái után itélve, ügyesen tud bonyolítani, érdekes, eleven jeleneteket összeállítani, melyek beszélyben elenyésznek, s színpadon hálásabbak lennének. Legjobb akarattal bevádoljuk őt azért a közönség előtt, hogy iránta s önmaga iránti kötelességét elhanyagolja. E föllépésünket Degré irányában valamely a nagy külországokba kacsingató tudós hazafi megmosolyogja, gondolván, hogy mások nógatására valódi tehetség sem szorult, sem annak valamirevaló eredménye még nem volt. De az is áll, hogy Európában csak köztünk vannak ázsiai vérű, az édes semmittevésre, mulatságra inkább hajlandó irók, hol egyszermind az ösztön is sokkal kevesebb, mint a milliókkal jutalmazó külországokban. Ki meri tagadni, hogy a legjobb tehetség is, főleg vigjátékirásban, folytonos munkásság, szorgalom mellett megkészszeresheti képességét, s nem szomorún való-e, hogy iróink legfőbbjénél nem annyira a tehetség, mint a szorgalom hiányzik? E nem annyira journalistikai, mint *familiaris észrevételeinket* e napi életü rovatban — reméljük, hogy sem iróink, sem a közönség, nem veendik rossz néven 42. sz.

[74.]

— Előttünk van Thalès Bernard francia költőnek azon levele, melyet a vele levelezésben álló Kertbenyhez intézett, kíséretül a szinte ez alkalommal küldött francia költeményekhez, melyekben néhány jelesb magyar költőnket dicsóiti. *Kivonatosan* közöljük némely helyeit, nem hiú fitogtatáskép, de hogy némi észrevételeket tegyünk. „Régóta foglalkozom a nemes Magyarországgal, de más tekintetben is, midőn összeköttetéseink folytán a magyar irodalmat megismertem, na-

gyon sajnáltam, hogy ez még nem örvend Franciaországban azon népszerűségnek, melyet megérdemel. Ezen népszerűség azonban nem késhet. Oly írók, mint Vörösmarty, Petőfi, Arany, Lisznyai, Czuczor oly országoknak is becsületére válnak, mint az én hazám, hol egy hatalmas politikai eszme uralgása kevés erőt enged a külföldi civilisatiók tanulmányozására. Petőfi, úgy tetszik nekem, különösen rendelve van, mély hatást eszközölni Franciarországban, kevésbé Bérangervali rokonsága, mint gyöngédségeért együttesen gazdag és egyszerű lelkének, s elragadó érzékenységeért. Csodálnók, hogy oly ifjan elhalt költő ily szenvedéseket nyilváníthatott, ha nem tudnók, hogy a dalnokok istentől azon együttesen drága és súlyos kiváltságot nyerték: gyorsabban élni, mint más ember s korán kiüríteni ekép a szomorú indulatok és keserű fájdalmak poharát, mert: élni, mi egyéb az, mint szenvedni? — Magyarország büszke lehet, hogy ily gyermekei vannak. Ezek által nemsokára népszerű leendő jelleme egész Európában. Czuczornak egy dala, Petőfi-nek egy ihlett gondolata többet mondanak e részben, mint nagy kötetek tehetnek. Szánom tehát azokat, kik érzéketlenek volnának bájoló finomsága iránt az első, és bámulatos képzelő tehetségi ereje iránt a második műveinek, s csak azt sajnálom, hogy még nem tanulmányozhattam eléggé Vörösmartyt, kit nem akarok fölé, de mellé tenni a mi Hugo Victorunknak. Magyarország, mely több tekintetben hasonlít Franciaországhoz, tökéletessé akarta tenni a hasonlatot, Valmore asszony ellenében a fiatal Majthényi Flóra kisaszszonyt tevén, ki mint amaz érzékeny és zamatos költészetet tüntetett fel. Néhány barátommal közöltem gyönyörű művét, mindenki egyhangulag dicsérte azt, s ha nagy munkámat a magyar irodalomról bevégzem, a közönség is ugyanazon véleményen fog lenni.

— Tompa Mihály, Mentovich, Gyulai, Lévai[!], Szász Károly s mások igen szép lapokat fognak szolgáltatni könyvemhez, azt azonban igen sajnálom, hogy nyelvünk nem engedi meg Arany Toldy-jának nyers őszinteségét visszaadni.' Továbbá levele végén: 'Meg vagyok győződve, hogy a magyar irodalom befolyással fog lenni azon költői megújulásra, mely Franciaországban készülöben van.' — E levél nem sokára egy külön füzetkében a magyar költőkhöz irt versekkel együtt Müller Gyulánál meg fog jelenni, mire mint mindenestre

igen érdekes jeleményre előre figyelmeztetjük a közönséget. — Tagadhatlanul a fönnbbi levélben sok szép és igaz, mindenekelőtt hizelgő van ránk nézve, de aki irodalmunk egyetemének nemcsak, de becsének ismeretével is bír, s az egyes tehetségek értékét mérlegelni tudja, az némely soroknál kellemetlenül érzi magát, s ohajtaná, ha a mi buzgó Kertbenyünk után a nem kevésbé buzgónak mutatkozó Thalès Bernard máskint volna informálva.

45. sz.

[75.]

— Uj vállalat — melyről sietünk sebtibe megjegyezni, hogy nem szépirodalmi s nem divatlap, korántsem azért, mintha ez utóbbi tér dús virulását nem ohajtanók, de mert azok száma viszonyainkhoz aránylag legalább is elegendő, vajha írók és közönség részéről minden elkövettetnék, annak minél magas polcra emelésére. Egy szerény, de komolyan ajánlatos felhívás fekszik előttünk *„kalászatok a társasélet és tudomány mezején”* című havi füzetekben megjelenő folyóiratra, melyből ez évre nyolc — 5—6 ives — füzet fog megjelenni, *Környei* János és *Sztánacsay* Jenő — a Szentese-féle ismert s legjobb hitelű magány tanintézetbeli tanárok szerkesztése mellett. Szándékuk a tudomány népszerűsítése, s e célból aként ügyekeznek vállaltukat szerkeszteni, hogy abban minden társadalmi és korosztály érdekes és tanulságos olvasmányt találjon. Tárgyaikat a *társasélet*, tudomány és honi ipar köréből választandják, s minden szakra nézve szerkesztők jeles avatott munkatársakat iparkodnak megnyerni. A tárgy igényeihez képest a szövegbe képeket is fognak nyomatni. A[z] első füzet jövő apr. hóban fog megjelenni, midőn majd bővebben szólhatunk érdeméről. Előfizetési ár a nyolc füzetre 2 ft. 30 kr. — azonban az előfizetők, ha nem kívánják az egészet kifizetni, csak aláírják magukat, hogy a nyolc füzetet megszerzik, s füzetenkint előre csak 20 prkt. tesznek. Előfizetési pénzek és megrendelések *Környei* Jánoshoz, Zöldkert-utca 14 sz. 3 em. intézendők.

48. sz.

— A ‚P. N.‘ tegnapi számában Kövér Lajos nyilatkozik a lapunk 44-ik számában közölt színibirálát ellen, mely nyilatkozatból két dolog látszik: 1) igazolja, miért mutatta be magát a közönségnek már a második felvonás végén, 2) védelmezi a közönséget az állítólag referensünk által elkövetett sérelem ellen. Mindkét pont annyira jogos és ártatlan, hogy részünkről azt hisszük, az egészet befejezett harc nélküli harcnak lehet tekinteni, s referensünk épen nem tartozik válasszal, legfőlebb a közönség nyilatkozhatnék, hogy miután sértve nem érzi magát, a védelemre kelt buzgó lovag jóakarátát szépen megköszöni, kérvén, hogy tovább ne fárasssa magát érte. Mi azonban, e rovat kezelői, t. olvasóink számára minél érdekeseb, mulatságosb hírekkel akarván szolgálni, sietünk ez irodalom történeti eseményt, *ujdomság* gyanánt, hasznosítani lapunk számára, ez apropost felhasználván egyszersemind nézeteink elmondására a nemzeti színházhozi viszonyainkról hasonló esetekben, megjegyezvén, hogy *nem K. L. urnak válaszolunk*. Mi azt hisszük, hogy a magyar közönség viszonya a nemzeti színházhoz, különbözik a világ minden közönségének viszonyától, és a napraforgó hajlamu emberek bizonyos esetekre nézve hiába hoznak példákat a világvárosokból, (hol különben sohasem voltak, de hová hiába is mennének, mert úgy jönnének vissza, ahogy oda mentek), ha itthon meg nem tanulták, hogy egy magyar nemzet, s ennek egy nemzeti színháza van csak széles e világon, úgy azt Londonban sem tanulják meg. Azt hisszük, hogy e színházban nem csupán ‚publicum‘, de nemzet is van jelen, még pedig annak értelmisége, színe; és hogy e nemzet szelleme, magaviseleti külső jelek által, itt és csak egyedül itt nyilatkozik összevont egyetemességben s ami itt szép, nemes, jó vagy rossz történik, annak dicsósége vagy szégyene minden magyar embert érint. Párisban, hol egyesek üzlete a színház, hol tiz husz színi *forum* van, hol ma elbukik, holnap támad egy színpad, ám ott tapsoljanak, füttyöljenek, csináljanak gladiator-i küzdőhelyet tapsoncok a néző helyből — senkinek nem jut eszébe, hogy ebből akár némi következtetést vonjon, akár valami közös *calamitástól* tartson. Nekünk mélyen erős, nemzeti és erkölcsi érzésre van szükségünk irodalmi, művészeti s minden ügyeinkben, halálunk

a közönyösség, de halálunk a *pártosság* is, személyek és nem elvek, vagy érzelmek körül. Referensünk kegyeletérzetére hivatkozott a kérdéses jelentésben, s akiben e kegyeletérzet hibázik, annak kárpótlásul halhatatlan műveket kellene teremtenie. Nem szükség vitatni helyes-e vagy nem, de tagadhatlan, hogy a színházunkba lépő külföldi egy *eredeti* darab adatásáni viseletünkéből ítéletet von. Hogy a színházban előforduló *tényekről* ne volna szabad referálni, sőt hogy magáról az egész közönségről ne lehetne itélni, azt sem az elmélet, sem a gyakorlat nem bizonyítja. Hogy az író kihívását kivált első előadáson, s a darab elején elvileg roszaljuk, e nézetünket is mindenkor bevalljuk, először, mert e kitüntetésre a jó munka írójának *nincs szüksége*, másodszor, mert e szokás alkalmat ad visszaélésre. Avvagy, nem hiják-e ki minden eredeti jó vagy rosz színműveink szerzőit egy idő óta? a közönség saját vélekedése és szabad akarata szerint tenni fog, de azért mi nézetünket kimondjuk, ha egy megbukott darab tapsolói, s ezek közt a Hölgyfutár bántva érzik magukat referensünk jelentése miatt, ki csupán egyetlen tapsoncról irt — az nem az ő hibája; mi nemzeti színházunk javáért mindenkor magunkra vonjuk egy rosz vigjáték írójának és a Hölgyfutárnak rettenetes haragját, de azért a Hölgyfutár nem éri el az ohajtott kitüntetést, hogy vele polemiába keveredjünk, mert oly lap ítéletére, mely a Hűség hűtlenségből című vigjátékot jónak, a *Dalos Pistát* ugyanazon héten *rosznak* mondja, — *semmi súlyt nem helyezhetünk,* s még csak azt jegyezzük meg, hogy a *Magyar Sajtó közönsége sértve érezhetné magát ha rája nézve szükségesnek tartanók ama lap okoskodását cáfolgatni.*

51. sz.

[77.]

— Lapjaink egyketteje a már régebben is pengetett *színesi képezde* állítása mellett szólal föl, azok egyike tervét is közli ez ügyre nézve, mi egyébiránt könnyebb vége a dolognak, legfőbb és legelső az egyidőbeni közakarát. Erre nézve pedig szükség, hogy mindennémü akár személyes, akár elvi felekezet kicsinyes érdekein felülemelkedve egy hanggal hirdesse ennek üdvös voltát, egy lélekkel mozdítsa elő megalapítását, nem keresve elsőséget, fokozatokat az érdemben, de

vetélkedve minél több követ hordani ez épülethez. Ha lapjaink örege, nagyja összeharangoz, a hívók serege e szép harmónián megindulva viendi áldozatát a közügy oltárára. A magyar napi sajtó eddigi multjából sok szép példa mutatja, hogy szentebb s kétségen kívüli üdvös eszmék körül mindig egyesült, s kicsinyesb, noha fájdalom, gyakran elkeserült polemiáit elfeledte. Ha jobbak nem tudunk lenni, legalább rosszabbak ne legyünk mint voltunk. Azért velünk haragosdit játszó minden szeretett kollegáinkat honfiui indultal kérjük, vessünk véget a jelen békés időben különben is gyermekes háborusdinak, hagyjuk a vitézkedést másorra, hisz azt az egyet ugy sem vonja kétségbe senki, hogy mi vitézek vagyunk, kivált akik ebből tettünk is már exament. A jelen idő kimondhatlanul alkalmas arra, hogy tudományban, művészetben haladjunk. Jóvá tehetlen bünt követ el, ki ez időszakot tehetségéhez képest föl nem használja. Hogy rajtunk mi sem muljék, im szavunkat emeljük a színész képezde mellett, s egyéb tervet nem terjesztünk elő, mint azt, hogy legyünk — egy szív, egy lélek!

53. sz.

[78.]

— *Than* Mór jelenleg Párisban tartózkodó nagy tehetségű festőművész hazánkfia, bevégezte „Mohácsi vérnep” című nagyszerű történeti képét, melyet Latinovics L. ur számára készített. Országgh Antal Párisban lakó hazánkfia, ki látta e képét, s maga is festész, magasztalólag szól róla a Divatcsarnokban. A kép ama pillanatot állítja elő, midőn Tomory halálsebben leesik lováról, az országcímeres nemzeti zászló a haldokló zászlós kezében lehanyatlik — s a király a vészből akaratlanul kisodortatva futásban keres menekvést . . . Ily nagyszerű nemzettörténeti képek előállításában főurainknak kellene élvet és érdemet keresniök, mert nélkülök nemzeti festészetünk saját lábraállása lehetlenség. Ha nem adnak munkát honi festőinknek, kik egyedül képesek magyar életet lehellni történeti képeinkbe, ugy kénytelenek lesznek a külföldnek adni el ecseteiket — és ha van történetünk, oly szép, nagyszerű, melynek számos fenséges momentumai csak Görögország történetében lelik másukat, nem volnánk-e méltatlanok arra is, hogy dicsekedjünk e történettel, s magun-

kének valljuk az ősokeket, e félisteneket, kik meg tudtak halni a honért, míg mi a sokkal kisebb feladatot, hogy lefestessük őket, sem teljesítjük. Bármilyen nagy történetet csak művészetben lehet valódiulag s kitörülhetlenül örökíteni. Ezért él örökké a kis görög nemzet, melyet a római fegyver meghódított, de a görög szellem meghódította az egész világot, és uralkodik rajta maiglan és mindörökké. Azért bármilyen kis nép sincs gátolva nagygyá és dicsővé lenni. Hanem a mi főuraink nemeseink jó része szinte divatosnak tartja kicsinyelni a művészeket, ez „armer Kerl”-eket, s nem egy van ki többre becsüli nálunk az ügyes szabót, ki divatkórságát ki tudja elégiteni, a bohócot, ki ellentétben a régi csörgő sapkás igazmondókkal, hizelgőn hazudik stb. — De hova estünk ki ujdondászi szerepünkéből, mindez régi keserű igazság, ezen a mi ujdonságrovatunk nem segít, azért ne hányjuk falra a borsót, hanem zárjuk be rovatunkat, hisz a mi főuraink egy részének a főnebb mondottak csak annyit használnak, mintha azt jelentjük, hogy: — Dunavízállás: 6' 2" 0 fölött.

54. sz.

[79.]

— Egy szót akarunk fülébe sugni, kiváltképen azon hazánkfiaiainak, kik a közéletbe kiható, különösen szellemi működési téren állanak, — meglehet, e sugárzás nem marad siker nélkül. Megegyezik gyakran, hogy valakinek öltözetén diszes társaságban valami illetlen tárgy, folt vagy egyéb sértő rendetlenséget látunk, az egész kör iránti gyöngédség parancsolja az egyest figyelmeztetnünk, ki ezért szinte illemben köszönettel tartozik. Nemzeti irodalmunk, művészetünk diszruháján is ilyes pehelyféle foltot látunk mi újabb időben, mit e szóval gondolunk kifejezhetni: *pongyolaság*. Erő és nem közönséges szellem mutatkozik sok felé, az anyag és fővonások meg vannak, de valami csekélyebb s mégis az egésznek tökélyét végkép tönkre tevő hanyagsági hiba tűnik egyszerre szemünk elé, s úgy tetszik nekünk, mintha e jel-szót látnók majd minden közérdekű munka szerzője előtt lebegni: jól van ez így is! Ez pedig először éppen nem fekszik a magyar jellem természetében. Hol van fesesebb, tisztább, csinosabb katona, mint a magyar, s ami legalsó munkás osztályunk nem rendesebben öltözködik-e, mint a rongyos,

piszkos olasz lazzaroni, francia ouvrier, vagy bármely városi napszámos? Tehát nem fekszik jellemünkben a pongyolaság. Hogy pedig jelen szellemi működésünk terén gondatlanság, rendetlenség, sőt több helyen lélekismeretlenség mutatkozik, azt úgy hisszük bizonyíthatnunk sem kell. Irodalmunkban, kivált az ugynevezett fiatalban készületlenség, alapnélküliség, megvető kicsinylése örök szabályoknak, rendnek, könnyelmű csűrűcsavarása a nyelvnek s több efféle hibákkal találkozunk uton utfélen. Iskolás fiuk szerénytelenül bitorolnak szerkesztői, ítéski, szaktudós, s más efféle érettséget igénylő szakmákat. A különböző szakok s elemek messzebb távoznak egymástól, mint kellene, nem érnek össze, együvé, a fiatal elem nem akar a régitől tudományt, az öregebb a fiataltól némi stílbéli hódítmányt átvenni. A fiatalok vakmerők, a vének csüggedtek, fáradtak. (Ez általánosságokat mindenkor az illető kivételekkel kérjük értetni.) Mindez gyöngeségre, bomlásra mutat — hol erő van, ott szigorú törvény fegyelem mutatkozik. Régibb irodalmunkban látunk hibát fejtelenségből, de nem könnyelműségből. Minden régi író levett saruval látunk munkához ülni. Tegyük kevesebbet, de jobbat, tökéletesebbet. Ne ragadjanak el a francia példák, ne annyira termékenységre mint maradandóságra törekedjünk. Elhamarkodás, vásárra készülés nyoma látszik legtehetségesebb íróink némelyikénél, *korán érés* a legifjabb sarjadéknál. Mindezek komoly megfontolást igénylő jelemények épen azon szerencsés időszakban, midőn neves íróinkat a külföld ismerni kezdi. Egykét évi visszaesés a külföld előtt évtizedekre lerontja a föltámadt figyelmet. Egyébiránt a külföldhői viszonyunk a legcsekélyebb szempont reánk nézve, földolog, hogy itt benn fokozzuk a mivelődésbeni haladást. E pongyolaság, e könnyelműség átment az irodalomból a közönségbe is. És ha színpadunkra tekintünk ott sem annyira tehetség, mint inkább rend, szigor és igyekezet az, miből nagyobb adagot szeretnénk látni. Ez észleléseinket egyrészt azért is soroltuk elő, mert némelyek azzal vádolják a napi sajtót, hogy kevéssé szigorú, nem tart mértéket, mindent dicsér stb. Ime azért adjuk röviden nézeteinket az általánosság jótékony köpenye alatt egyszer mindenkorra, s egyszersmind adalékul jelen mindennapi szemléletünk jellemzésére.

56. sz.

— Mi az a kevés számu, szegény, a megfogyott de meg nem tört nép — semmiben sem dicsekedhetünk roppant, bámulatos anyagi nagysággal, azért mohón olvasunk nagy számok-, összegekről, kolosszokról; érdekesnek véljük tehát ide igtatni a következő adatokat. A civil Engineerek társulati ülésében Mr. Stephenson a kiewi lánchid építője következő adatokban terjeszté elő az egyesült királyság *vasuthálózatát*: 8054 mérföldnyit futnak be a pályák, melyek 286 millió font sterlingbe kerültek. 50 mérföldnyi az összes alagutak, 11 a vízvezetékek hossza, 80 millió mérföldet fut az 5000 gép- és 150 ezer vonatmű. Két millió tonna szenet fogyasztanak el évenként, tehát minden percben 4 tonna szén tesz 20 tonna vizet gőzzé. 20 ezer tonna vasat emésztenek föl évenként a javítások; 130 ezer ember van ezekkel elfoglalva. 1854-ben 111 millió utast szállítottak, kik 20 millió s 215 ezer font sterling jövedelemmel gazdagíták a tulajdonosokat. 1854-ik év első felében minden 7,195,843 utasra esett egy, ki életét veszté, vagy megsérült. — Ide illő még azon adat is, hogy Anglia maga 3 millió tonna vasat termel, míg Franciaország s az egyesült államok csak 750,000, Poroszország 300,000, Ausztria 250,000, Belgium és Oroszország külön-külön 200,000, Svédország 150,000, német államok 100,000 és egyéb[!] területek 300,000 tonnát — tehát összevéve körülbelül egy harmaddal kevesebbet mint Anglia. 61. sz.

— Megjelent a *Magyar nyelvészet*' ötödik és hatodik füzeté, Hunfalvy Pál szerkesztése mellett. Tartalma következő: A magyar helyesírásról, Hunfalvy Páltól. A göcseji nyelvjárás, Torkos Sándortól. Toldalék Hunfalvy Páltól. Magyar árja nyelvhasonlatok, Mátyás Floriántól. Tanodai tudósítványok. — Emlékezzünk tisztán a mintegy 15 évvel ezelőtti korszakra, midőn az akkori írók, bármennyire tele voltak is eszmével, fantáziával s tanulmánnyal, le nem ültek addig valamely eredeti munka írásához, mig előbb a nyelvészetten át nem hatoltak, s azon időbeli legjelesb költőink egyszerűsmind nyelvészek is voltak — most már ez sokaknál nem

csekély hátrányára a nyelvnek egészen máskint van — az iskolapadból egyenesen s közvetlen történik az irodalomba lépés. A nyelvészettel bibelődni egy-két öreg urnak feladata — a lángelmék azzal nem pazarolják idejüket, és így van, hogy untalan nyelvhibákkal találkozunk, s könyveinkben még a helyesírás sem egy, hanem százféle. Innen van, hogy Hunfalvy Pál példának okáért nem írja ‚ismeretes‘ ‚értekezés‘ ‚ellenkezni‘ stb. — hanem ehelyett sokkal szebben s jobban: ‚ismeretős‘, ‚értékezés‘, ‚ellenközni‘ stb. — De mivel iróink nagy része azt hiszi, hogy nyelvészetünk már annyira tökéletesen kifejlett, hogy azon többé egy betűt sem kell igazítani, hagyják beszélni Hunfalvyt ahogy neki tetszik, s az efféle kérődő nyelvészeti munkát fölvágtatlan vetik félre. Pedig legalább megvitatni volna jó, s vagy megcáfolni vagy elfogadni az újításokat, melyek egyelőre helyesekül tűnnek. Ilyen a fönnebbi *e* és *ö* magánhangzók közötti választás, mely kérdésben bár nyelvészek nem vagyunk, bátran az *ö* mellett szavazunk, mert azt hisszük, hogy azt a nyelv törvénye és a széphanzgat követeli.

65. sz.

[82.]

— *A birtokviszonyok rendezése* hazánkban kétségkívül a korkérdések egyik legnevezetesbice; azért is örömmel üdvözlünk minden mozzanatot, mely ez ügyre vonatkozik. — Fáradhatatlanul munkás hazánkfia *Tóth Lőrinc* ur, ki a nemzetgazdasági kérdések körül már oly számos munkálatokkal gazdagítá az irodalmat, jelenleg egy nagyobb kiterjedésűhöz fogott, összeállítván s alapos utmutatásokkal kísérvén mindazon kormányrendeleteket, melyek az *urbéri viszonyokra*, s az azokkal kapcsolatban lévő *nemesi és jobbgyi birtok rendezésére, elkülönzésekre és tagosításokra* vonatkoznak. — Nagy köszönettel tartozunk *Tóth Lőrinc* házánkfiának e korszerű vállalatért, s minthogy alig van az országban földet bíró család, mely ez átalakulási mozgalom által érdekelve nem volna, — a kétségkívül jeles munkának nagy keletet jósolunk. Az első füzet már néhány nap mulva *Heckenast* ur nyomdájában megjelenik.

74. sz.

— Megjelent ‚*Világtörténelem.*’ Irta *Cantu Caesar*. A VII. turini olasz kiadás után. Első kötet, mely az I. és II. korszakot foglalja magában; a jelen nyolcadrében, 366 lapból álló munka azonban csak az első kötet első füzeteként tekintendő, mely még egy ily füzetből álland. És e mitegy 23 ivből álló könyvnek ára 1 ft. 20 kr, pp. E világhírű munka belbecse sokkal nagyobb s elismertebb semhogy a tanulmányvágyas szegényebb középrend számára egyebet szükségesnek találnánk kiemelni, minthogy e vállalatot a szellemi jótékonytájságot gyakoroló Szent-István-társulat a lehető *legolcsóbban* juttatja közhasználatra.

78. sz.

— Tomori Anasztáz hazánkfia újabb jelét adja annak, miszerint azon ritka emberek közé tartozik, kik szerencsájukat megérdemelték — ezek pedig szerintünk ritkábbak, mint a náluk jobban bámult ugynevezett bármi nemű nevezetésegek. Áldozatkész keze egyszerre többfelé nyulik ki, irodalmunk és művészetünk terén. Jelenleg átgondolva miszerint legkisebb számra olvadt divatlapjaink nem részesülnek kellő pártolásban, ezek egyikének, a kezdet bajaival küzdő fiatal szerkesztő Tóth Kálmánnak igyekszik közönségét gyarapítani. E végre a ‚Hölgyfutár’ előfizetőinek egy nagyobb szerű történeti képet biztosít, melyet Párisban tartózkodó nagy tehetségű festő művész hazánkfia *Than Mór* rajzoland, metszése és nyomásával pedig egy tekintélyes külföldi müintézet lesz megbizva. E kép a müegyesület évi mülapjaival lesz egyenlő nagyságu. E szerint minden nagyítás vagy nyegleség nélkül mondhatni, hogy a ‚Hölgyfutár’ előfizetői magát a lapot ingyen kapják. Semmi kétség, hogy e lap előfizetői ennyi még ‚*nie da gewissen*’ előnyök mellett megszaporodnak — annál szorosabb kötelessége Tóth Kálmánnak e nem mindig kínálkozó alkalmat megragadni s arra használni, hogy a több kapzsi vállalat által a közönség kegyében sülyedt divatlap irodalmat megkedveltesse, lapjának hitelt, tekintélyt szerezzen a körébe vágó széptani dolgokban, mert tekintély nélkül minden téreni közlöny hatástalan, s maga sem tudja, miért

született, miért élt. Egyébiránt hatalmas versenytársától a „Déliabáb”-tól is a legjobbat várjuk, s míg az előbbinek szerencsését kiemeljük, utóbbinak igyekezetét is a közönség méltányérzetébe ajánljuk. — Tomori ur különben — a közbejött kedves intermezzó által elhanyagolt írói tollát is újra fölveszi, — s míg lapunkban társaséleti cikkeket irand, a „Hölgyfutár”-ban külföldi utazási naplóját közlendi. — Tegnap az arcképalbum első lapja is szétküldetett, Vörösmarty, Petőfi, Garay, Nagy Ignác arcképeivel, melyek örök tanúságot tesznek Barabás Miklós találó kezéről. A legközelebbi lap f. hó 15-én küldetik szét, s Jókainé, Hollóssy L.-né, Komlóssy Ida és Latkóczyné arcképeiket hozandja.

83. sz.

[85.]

— A budai nyári színházat tegnapelőtt vasárnap nyitották meg egy vonzó nevű (100,000 tallér) berlini bohózzal. Hír szerint e nyári színház tulajdonosa ajánlatot tett volna még régebben, miszerint hajlandó volna hetenkint néhányszor a vasárnapot is beleszámítva, helyiségét magyar színi előadásokra átengedni. Ez ajánlatot figyelmeibe ajánljuk a vidéki magyar színésztársulatoknak. Néhány nagyobb s műszeretőbb város kivételével — (Arad, Kolozsvár, Szabadka) a vidéki színészek különben is hetenkint csak négyszer szoktak előadást rendezni, e szerint e közös konyha nem lenne rendszerükkel s ökonómiájukkal ellenkező. E mellett a kitünőbb tagok a nemzeti színpadon is fölléphetnének. Avagy nem akadna-e vállalkozó, ki a városligetben tenne kísérletet egy nyári színházzal, melynek tagjai felváltva a budaiban is föllépnének. Némelyek művészeti szempontból ellenségei az arena bohózatosságainak. Mi azt tartjuk, hogy az egyhangúság, az *ellentét hiánya* legnagyobb ellensége minden jónak. Árnyék nélkül a fény kiállhatlan gyűlölt volna. A sok meztelen rongyos köznapiság látásával eltölten, szinte jól esik a magasabbat megohajtó kedélynek eszményibb alakok látása, s a bécsi nép a külvárosok possemámorából üdülten, magába térve, illő kegyelettel menekül a művészet asylymába a burgszínházba. Aztán a zöldbe kiránduló kedélyes borés sörívő társaság, könnyült, adósság felejtő szívvvel, nehezült fejjel nem tanulni, mint inkább mulatni, s lehető legvigabban

mulatni vágyik, inkább érzéki mint szellemi életet keres, hasát akarja megrázatni, és ez igen egészségre szolgáló dolog. Sőt e *kiterjedése* színészetünknek a fővárosban épen azon üdvös, és a nemzeti színház művészeti méltóságát emelő eredményre vezetne, miszerint abból a bohózatokat és szin-falszaggató darabokat ki lehetne zárni. Azt hisszük, a magyar előadásoknak — a jó népdalokkal, táncokkal füszerezett gyöngébb színműveknek is — nagy közönsége találkozna a városligetben s városmajorban: a főváros lakosságának igen csekély része az, mely nem ért magyarul, és ha a bécsi arena közönsége husz harmincszor megnézte Violát német nyelven, és kivált akkori magyar viszonyainkkak, alakjainkkal ismeretlen létére, mely korszakból e színmű vétettet — fővárosi magyar németeink nemcsak a nyelvet, de a tartalmat is átértenék, alakjainkat megszeretnék, és ezen előadások még a tisztán német ajku lakosságot is közelebb hoznák hozzánk, s igen érzékeny alkalom volna látni, midőn a sör-, bor- és magyar előadásban fölolvadt magyar és német várospolgár kölcsönösen egymás nótáit dudolgatva botorkálnának az est jótékony homályában hazafelé. Aztán tapasztalás szerint az elfojtott hajlamok leggyorsabban erősödnek — adjuk meg a bohózatkedvelőknek a megkívánt spenótot és poblupkát, majd rátérnek később a tömör töltött káposztára. Ezek azon nézeteink, melyekénél fogva mi épen nem tartjuk veszélyesnek Budapesten a magyar nyári színházi előadásokat.

91. sz.

[86.]

— *Vörösmarty* Mihály szellemi örökének még eddig osztatlan része nem sokára a nemzet kezébe lesz adva. Ez a szomorú szépség ne továbbja, Shakespeare „Lear király” című tragoediájának teljes, úgy „Rómeo és Juliá”-nak egy részben műfordítása, melyeket Vörösmarty az „Ujabb nemzeti könyvtár” kiadónak hagyott kiadás végett. Mondanunk sem kell, hogy oly műnek, mint Lear király méltó fordításában mi nagybecsű kincset vesz a nemzeti irodalom — ily művek megfelelő fordításához ritkán születik költő, mert ehhez nem csupán nyelvismeret, de valódi költői génus és ihlettség kívántatik meg. Reméljük, hogy színészeink e for-

lehet találni; — hazánk jelene, egybevetve minden körülményeket, mintegy utalva van ezer oldalról, hogy *a tanulmány korszaka* legyen, értvén kizárólag a szellemi tért, míg a gyakorlatban az ipar mezejére van szólítva, mostan és mindenkorra. Mily óriásilag csalódnak azok, — (bár ezek száma naponkint kevesebb) — kik a politikai szélcsönd eme nyugodt évtizedeit nemcsak szerfölött hasznosnak nem látják, de előhaladásunk történetére nézve is meddőnek tartják, s nem látnak egyéb teendőt maguk előtt, mint kezeiket összedugva fumigálni a sivárnak hitt időszakot. Bátran hasonlithatjuk ezeket az alvó mormotérokhoz. Europa népei között most is mi érezhetjük magunkat legfrisebben, mert a reggel hives levegője leng körül a tudományosság és ipar universumában, míg a nagyobb nemzetek már az előhaladt délnek férfias verőfénye alatt izzadnak. Nemzettörténetünk egész multja arra int, hogy gondolkozzunk és fontolgassunk. Senki nem vádolhat bennünket a tettvágy és erő hiányával, sőt nem egy vérrel gyásszal jelölt mező emlékeztethet arra, hogy inkább tetteimohók mint tétlenek vagyunk, mi káros és végveszélyes elhamarkodásra vezetett, — és ha az embernek az ész erejénél fogva hatalmában áll természete elemeinek vegyületében az arányt egy újabb iránnyal változtatni, úgy mi részünkről örömet eleget tennénk ázsiai huszár vérmérésünkbe egy kis gyalogsági fontolóbb, hogy úgy nevezzük, stratégikus elemet. Nem félhetünk, hogy a rendszeres gondolkozás oly testerőtlené görnyeszt bennünket, mint bizonyos nagy (számu) nemzedéket. Azért nagy fontosságot helyezünk a tudományos térnek minél erősebb kezelésére. Nem csupán elszomorító, de végkép leverő volna, ha még e téreni küzdelmeink sikerében is ugyanazon átkos tulajdonok gátolnának, melyek politikai életünkben oly kártékonyan dultak mindig. Azt a tulajdönt értjük főleg, mely szerint minden magyar azt hiszi, hogy vezérnek született, s ez nem volna szégyenletes vagy káros, ha ama tulságos fokra nem emelkednék, melyen a sértett hivatlan hiuság vagy félre vonul vagy ellenséggé válik. Mi hisszük, hogy az idők szelleme eléggé erős arra, hogy miszerint ez átkos tulajdon kéréget lehántsa rólunk, és legyen bárki névleg valamely tudományos célu vállalat élén, igyekezzenek a százak munkásságban és *hatásban* egymáson felülemelkedni.

117. sz.

A gyermeknevelési költészet hivatott lantosa *Dienes Lajos* még e nyár folytán közrebocsájtani szándékozik a külön tanszaki lapokban s könyvekben elszórva megjelent s részint még kiadatlan költeményeit 'Pesti vásárfa' cím alatt. Előre is figyelmeztetünk minden magyar szülőt e könyvecskére, mely e nemben eddig megjelent minden művet felülmul, s csak a 'Tanodai lapok' eddig négy számban megjelent versezetre utalunk, melyek *Dienes Lajos* hivatottságát kétségtelenné teszik. Korunkban, midőn — talán nem is helyesen, — vagy az értetlen kezek között mindenesetre rosszul alkalmazottan — a kis gyermeket már három négy éves korban tanuláshoz szoktatják, nem lehet megtagadni a gyermeknevelési szépművek fontosságát. Az emberélet minden korszakában a művészet kétségtelenül a legjobb, legörökebb, legsikeresebb nemeslő [!nemesítő?] hatalom, s a számos gyöngye vagy épen elhibázott kísérletek gyermek-költészetünkben mutatják, hogy szépműben a gyermek eszéhez s szívéhez az utat eltalálni nem könnyű feladat. *Versekbe* foglalt száraz tanácsot, elvet szabályt irtak sokan, de ezekből a gyermek hamar kiérzi a kényszerítő szándékot, s kényszer mellett a legjobb szándék is visszahatásra talál. *Dienes* legsikerültebb műveiben a szépen kivitt műben az eszmét kedvelteti meg az előadás hőisége és igazsága által, érthető és kedves képekkel s példákkal. Azért hazánk reményteljes csemetéinek érdekében vállalatának minél szebb sikert ohajtunk.

120. sz.

— *Arany János* költeményei két diszes kötetben két pftért már nehány hét óta kaphatók, és nincsen lap, mely e költemények ajánlása végett legnagyobb kaliberü ágyuit ki ne sütögette volna. Mi e rovatban még akkor, midőn hírét vettük, hogy *Heckenast* *Arany* verseinek kiadására vállalkozott, elmondtuk ami szép szó tőlünk tellett — most pedig, midőn e költemények megjelentek, s értésünkre esett, hogy X meg Y verseire százával siettek előfizetni, *Arany János* verseiből pedig alig kel annyi, mennyi magasztaló rakéta pattan el az ujdondászok és hirdetések ütegeből: többször

felvettük s ismét kiejtettük tollunkat, s még mindig azon gondolkozunk, resignáljunk-e a reményről, hogy valaha nálunk a *jobbnak* kelete arányba jövend a gyöngékkal — vagy pedig mi is hányjuk a borsót tovább is . . . túrve, és csak kitarva? Egyébiránt *Arany* János versei megérdemelnek annyit, hogy ujdonsági rovat, vidéki levelek, hirdetések ne kürtölgessék untalan, hanem minden közlöny kimerítő cikkben ismertesse, mit már néhány lap meg is kezdett, s mi is tenni fogunk — azután a többit bizzuk a közönségre, melynek előfizetési összegei épen most javában zudulnak a nap-tárak szerkesztőihez, — minek szívünkben örvendünk, csak azt óhajtjuk, vajha emellett a jelesb és maradandó költői művekről se feledkeznék meg a lelkes magyar közönség.

129. sz.

[91.]

— *Müller* Gyula bizományában épen most jelent meg *Szelestey* László *Tündérvilág* című költeményfüzére, csinos kis nyolcadrétü kiállításban, 154 lapon. Tartalmát *Szelestey*nek újabb, válogatott költeményei teszik. *Szelestey*nek is mint többnyire minden másodrangu magyar költőinknek, kétféle költészete van; egyik piros, másik fekete, egyik tulipános, a másik parfümös — egyik vidám, másik borongó — de tán legjobban kifejezzük a különbséget e két szóval: népies, és urias. *Szelestey* igen tapintatosan cselekszik, hogy míg többi költőink e kétféle elemet egy kötetben adják ki, ő mindkettőt külön választja, a külön vérmérsékű egyesek izlését véve figyelembe. Kötelességünk levén e rovatban a közönséget informálni az irodalmi tünemények minősége felől, tudathatjuk, hogy e füzetben *Szelestey*nek a sötét színezetü, borongós, magasb légkörü, ugyszólván légies költeményei vannak egybegyűjtve, — melyekben részünkről szerencsésebbnek tartjuk őt, mint a cimbalom és a pacsirta hangjainak utánzásában. Távol vagyunk attól, hogy e csinos füzetnek illő kelendőséget ne ohajtsunk, sőt ajánljuk azt kivált ábrándos honleányaink kegyeibe, mert a benne uralkodó érzés minden bizonnal tiszta, nemes, és csak mélyen erkölcsös benyomást tehet, — amellet pedig pazaron van benne szorva, mint a tündér világhoz illik is — az arany, a gyémánt, a sugar, a csillag, és más egyéb szép és drága dolog.

130. sz.

— Mai számunkban közölt havi műtárlati ismertetésünkben nincs megemlítve Lotz Károlynak egy magyar tárgyú genreképe, mely biztonnal egyike a tárlat legkitünőbb képei-nek. E képet a tárlat rendező ur bizonyos okokból nem akarta bevenni — míg azt gróf *Andrássy Manó* ur, ki e képet maga rendelte meg Lotznál, a tárlatban kifüggesztetni rendelte. Mint minden intézménynél e „porhanyu” világon, a be-folyásra vergődött egyének személyes rokon vagy ellen-szenve, érdeke, vegyül legalább is az ügy részleteibe, úgy ez örök emberi gyarlóság kezét itt sem lehet megkötni, hol a cél közösségét és magasságát tekintve az apróbb hibák is közö-sen érezhetőkké válnak. Miután műegyletünk szilárd jövőt ígérő erőre kapott, jövőre tartózkodás nélkül szólándunk a cél rovására történő legapróbb részletekről is.

131. sz.

— Már nehányszor emlegettünk pongyolaságot, rendet-lenséget, mint majd minden vállalatunk, munkánkából leg-látszatósabban kirívó gyökeres bajt — de úgy látszik, ennek orvoslása, végképi megszűnése iránti reménnyel senki sem kecsegtetheti magát, mert talán igaz, hogy a rend inkább hajlam mint szokás kifolyása. Talán sehol nem oly botrá-nyos az ily rendetlenség, mint a szinpadon, mert hiszen a hiba fogalmával a művészeté ellenkezik legmerőbben. Teg-nap Brankovics Györgyöt adták a nemz. szinpadon, s alig emlékezünk egészen véve annyira sikerült, összevágó elő-adásra, melyben amellet, hogy főbb színészeink remekeltek, a mellékszemélyzet is türhető volt — s csak még egy kis gond, vigyázat kellett volna hozzá, hogy az előadást rend és pontosság tekintetében makulanélkülinek mondhassuk. De ezt mi talán sohasem érzük. Egy segédszínész, kinek csak egy mondata volt, nem tudta ezt sem elmondani, s annyira gagyogott, hogy az egész közönség kacaját idézte föl a komoly jelenet közepette. Az ötödik felvonás az egész darab legkomolyabb jelenetében, a lectica, melyen a hős Bran-kovics György előttünk haldokol, azon pillanatban, midőn leánya elébetérdel, bocsánatát kérendő, összetörök, és csak

az hibázott, hogy Brankovics kiforduljon belőle. Bár a közönségnek épen semmi hajlama nem volt nevetésre, még sem állhatta meg, hogy egyetemesen futólagos kacajra ne fakadjon . . . Vajha ilyes hatásrontó eset minél kevesebb fordulna elő.

131. sz.

[94.]

— Nem csak a magyar, hanem a német irodalom is nem sokára egy igen becses munkával fog szaporodni. A mi jó békára szomszédaink, kik egyébiránt mint mindent alaposan ismerni vágyó, tövéről hegyére fürkésző természetökről híresek, — különös, majdnem kimagyarázhatlan felületességet tanusítottak magyar hazánk ismeretében, elannyira, hogy a távol Indiáról kimerítőbb s hivebb adatokban voltak értesülve, mint Magyarországról. Egyegy pápaszemes, nyelvünket nem értő tudós bebetekintett hébehóba hazánkba, de oda érve, hol az alföld megdöbbenő végtelensége kezdődik, az ismeretlen szörnyektől — (zsványok, farkasoktól) félelmeben szépen visszafordult, haza ment s leírta országunkat, népünket oly rémletes vonásokban, melyek borzadályát világosan elárulták. Ez állapot valahára teljesen megszűnik. Darmstadtban mind magyar, mind német nyelven sajtó alatt van jelenleg ily című könyv: *Magyar és Erdélyország, eredeti képekben, történeti és helyrajzi szöveggel, Hunfalvy Jánostól.* A kiadót szerencsés eszméje, mely szerint hazánk ismertetésére egyik kitűnő hazai tudósunkkal szövetkezett, bizonyonnyal gazdagon fogja megjutalmazni. E munka két nyelven magyarul és németül jelenik meg. Alkalmunk volt látni e napokban az első osztály számos acélmetszeteit. A szövegről még nem szólhatunk, de különben fölösleges is, mert úgy hisszük, senki sincs, ki ennek jósága, lehető tökélye felől kételkednék. A képek úgy tárgyhűség, mint rajzműi tekintetben a külföld e nemű művészetének remekei gyanánt tekinthetők. Magáról Budapestről tiz tájképet láttunk, külön látpontokról feltüntetve. Ezek elseje Pestet s Budát legszélesebb látkörben a császár-fördői dombról, másodika a gellérthegyről mutatja. Ó-Buda, valamint az ottani hajógyár a városliget, a lánchíd a pesti főtől, a pesti aldunasor, a temető külön képekben vannak feltüntetve. Regényes, költői kép a „lánc-

hidon," éjjel; a hold a duna közepére süt, a pesti dunasor világított ablakaival, s a gellérthegy sötét tömörségével a háttért képezik, míg az egész fölött a lánchidon cirkáló két lovas, és az előtérbe állított oroszlán örködni látszik. Ezen kívül láttunk két képet Visegrádról, melyek szerzőnek szép, magasztos tárgyat fognak szolgáltatni a szöveghez. Esztergom, a közepén uralkodó bazilikájával szinte igen szép kifejezésteljes rajz. Pozsony nagy látkörben a fellegvárral, s egy más képen a vasuthiddal van elénk állítva. A dévényi romok merengésre andalító kép. A magyar irodalom, de még inkább a német, alapos örömmel üdvözlendi e vállalatot. Még programja nincs kezünkél, de mint azt vesszük, kimerítőleg ismertetni fogjuk, s ajánlani a magyar közönségnek, melynek figyelmét nagy mértékben joggal igényli e költséges, de sokkal becsesebb vállalat. Ez nem hiányos, se nem hibás és nem félmű lesz, hanem bevégzett, egész munka, mely nem hagyand semmi kívánni valót.

142. sz.

[95.]

— Toldy Ferenc, m. acad. titkár ily című munkája: „Irodalmi arcképek,” kiadva Tárkányi Béla egri érsekségi titkártól — igen szép kiállításban megjelent. Tartalmát teszik e kegyeletes műnek azon emlékbeszédek, s életírások, melyeket az érdemes titkár a t. társasági gyűléseken alkalmilag elmondott, s amelyek nagy részben a P. N. és M. S. tárcáiban megjelentek. Az életírások tárgyai következők: Telegdi Miklós, gr. Zrinyi Miklós, Gyöngyösi István, Révai Miklós, Virág Benedek, a két Budai, Horvát István, Fejér György, gr. Teleki József, Kulcsár István, Gaal György, Szemere Pál, nemeskéri Kis Pál, Kis János, Schedius Lajos, Gyurkovics György, Sztrokay Antal, Dohovics Vazul, Horváth József, Döbrentey Gábor, Stáhly Ignác, Széchy Ágoston, Lassu István, Bárány Ágoston, Antal Mihály, Helmeczy Mihály, Nagy Ignác, ifj. gr. Teleky Ferenc, Czech János, gr. Teleki József, Repiczky János, Hetényi János, Kis Bálint, Petényi Salamon, Somossy János, Vécsey József. — Ez oly munka, melynek nem szabad hiányozni irodalmunkból; ennek el-mellőzése épen annyi kegyeletlenséget tanusitana, mintha halottjainktól a végtisztességet megtagadnók. Mindössze

és hogy mint ujságíró a „nauta de ventis” szerinti példával éljünk, talán most a V. Ujságnak nem tiz — hanem legalább ötvenezer előfizetője van. Mert e pusztai iskolákban számos oly növendék nyer oktatást, ki felnövekedvén, nem kevesebb móddal bir könyvek vásárlására, mint a „Lesekabintet” egy-némely olvasója. Közérdekűnek tartjuk tehát e pusztai iskolák jelen létszámát a helybeli hivatalos lap adatai nyomán közölni. A budapesti kerületben — mint ahol a m. kormány atyai fáradozásai a legeredménydusabb mezőt találtak, eddig 91 pusztai iskola már tetteleg életben van léptetve, 65 pedig felállítás alatt van, ezek is alkalmasint még egy év folytában megkezdendik áldásdus működésüket. Ezen 91 már működő iskolákat 6005 iskolás gyermek látogatja, és az iskolások számának megfelelő számu tanítók fáradoznak a nagy cél előmozdításához lehetőségig járulni. A külön megyék szerint legtöbb pusztai iskola van eddig Csongrád megyében, szám szerint 39, összesen 2950 tanulóval; Pest-Pilis és Soltban 21 iskola, 1826 tanulóval; Jászkunországban 8 iskola 280 tanulóval; Fehérmegyében 16 iskola, 701 tanulóval; Hevesben 1 iskola 32 tanulóval, Szolnokban 2 iskola 72 tanulóval, Borsodban azonban már van 4 iskola 144 tanulóval — Esztergomban azonban már van 4 iskola 144 tanulóval. — Hogy Csongrád megyében legnagyobb a tanyai iskolák száma, ennek rövid magyarázata az, hogy e megyebeli puszták nagy része gr. *Károlyi István* birtoka, kinek nagylelkűsége, s tett-készsége ott, hol a lélek képzéséről van szó, eléggé ismeretes. 170. sz.

[99.]

— *Vajda Jánostól* „Költemények” cim alatt mai napon egy kötet versköltemény jelent meg. Feltűnő jelenségként mindenekelőtt meg kell említenünk, hogy e kötet lyrai költemény előfizetés hirdetése nélkül jelent meg. Kiadója *Számvald Gyula*, ki szerzőt e versekért illően honorálta is. Számvald a kiadók fehér hollója, ki irodalmunk iránt, kiadó létére, több hazafiui, mint kiadói részvétellel viseltetik; előtte az *ügy* és a *műbecs* képezik döntő szempontot, s e tekintetben, ismerős levén a világirodalommal — önálló ismerettel bir. A kiadást izlésteljesnek, s habár nem cifrán fényes — de mindenestre egyszerűn diszesnek mondhatjuk. A füzet finom

velinen 145 lapot tartalmaz. A költemények két részre oszt-
vák „Sirályok” és „Szerelem átka” cím alatt, s előbbieket az
utóbbival hangulatra nézve s annyiban összefüggő egészet
képeznek, mennyiben az első cyclus — egy nagy bánatokkal
küzdő, de erős férfikebel nyilatkozásait s mintegy craterét
mutatja ama tűzhegynek, melyből egy átkos szenvedély
később föllángol. Ennyit rövid és egyszerű jellemzésül a tar-
talomnak, melyből néhány költeményt legutóbb a „Hölgy-
futár” közölt, s annál fogva a költészetkedvelő közönségre
főlösképpen tartjuk e rovatban véleményünk kimondását.
A kötet ára 1 pft. mi a kiállítás díszéhez képest olcsónak
mondható.

172. sz.

[100.]

— Még a múlt évben is, midőn a meddő vég eredményü
ázsiai csatatér gazdag tárgyat szolgáltatott a lapirodalomnak,
strategiai vezércikkek helyett hasznosabbnak tartottuk he-
lyet engedni lapunkban hazai közéletünk, fejlődésünkre be-
ható akármely ügynek, főleg pedig a nevelési és tanügynek,
melynek tulajdonképeni rendszeresített kezelése csak a leg-
újabb időben vette kezdetét. Ezelőtt egy évtizeddel csak az
idők szelleme, úgy szólván naturalistaként gyakorolta a ne-
velés nagy befolyásu kötelességét, — ifju és vén utcán s
kűnn a zajos közéletben szitta be a korszellem szélhordta
magvait, melyek közt egyiket fattyunevelő mag is találko-
zott, míg maga az erre hivatott tanszék az uj korra nézve
elégtelenné lett hiányos, sőt némi részben félszeg avult rend-
szere miatt jórészt megszűnt már hivatását teljesíteni, s
mint hatástalan, a nyilvánosság közlöneyei által mellőzve
lőn. A kiábrándulás, ülepedettség jelen korszaka azonban
egyfelől tanulságul szolgál arra, miként alakulnak a társa-
dalmi viszonyok, az emberi szellem akaraterejének s hala-
dási ős hajlamának mindig tág mező nyílik. Így jelenben a
tanulmány és egy szóval az elmélet, részletesebben pedig
a nevelés tere van számunkra fenntartva, melyet előkészí-
teni kötelességünk arra, hogy rajta a jövő gazdag termése
felvirágozzék. Nagy példa van hátunk mögött arra, hogy
kellő elméleti előkészületek hiánya a gyakorlati téren nagy
botlásokat von maga után, — azért habár szerény, de egyet-

len lehető politikánk jelenben minden figyelmünket az alapos nevelés tudományos készütség terének szentelni. Eme talán extravagáns bevezetést avégből hoztuk föl, hogy olvasóink előtt indokoljuk abbéli eljárásunkat, miszerint e rovatban főhelyet jelölünk az épen bezárult iskolai év végén hozzánk érkező tanodai tudósítványok rövid ismertetéseinek, melyeket közérdekűbbnek tartunk a kevesebb rész előtt talán mulatságosb helyi érdekü, tünékeny ujdonságoknál.

182. sz.

[101.]

— Kilátás nyilik arra, hogy a Luiza csárdás talán mégsem teszi tönkre zeneélvező műérzékeinket. Ugyanis a Luiza csárdás szerzőjétől legközelebb egy Laura csárdás fog megjelenni. Ha ez is oly frivol, kacér, hamis lesz mint Luiza testvére, úgy megint sok bajunk lesz vele, de legalább változatos-
ságot nyerünk. Egyébiránt ha vendéglői zenénk egyhangu, változatlan, erről a mi zenészeink nem tehetnek, maga a közönség akarja úgy, mely ha a zenekar valami csiklandós Luiza csárdás félét huz, nem nyugszik tapsaival, míg azt legalább tizenkétszer nem ismétlik meg egy estén, Ez a lelkes izlés igen kényelmessé teszi zenészeink helyzetét. Valamint egy borbélylegény egy beretvával bejárhatja Európát, úgy a mi bandáink Budapest minden éttermét bejárhatják a Luiza csárdással, anélkül, hogy egy álló esztendeig újabb zenemű betanulásáról kellene gondoskodniok. A közönségnek emez egyszerű kívánalma, szegény igénye, káros befolyással van zenekaraink előhaladására nézve.

186. sz.

[102.]

— *Liszt* Ferenc, a zeneművilági oroszán, szives beszéd tárgy jelenleg minden körben, mert ő azon egyéniségek közé tartozik, kik minden körben, a legmagasabbtól kezdve a legalsóig, általános és osztatlan népszerűséggel bírnak, s korlátlan elismeréssel találkoznak, mely ellen szólni – vétség, és szegénységi bizonyítvány a lélek szépérezékéből. Tegnapelőtt este a magyar nemz. színház operai előadásának végig hallgatása után a Lloyd étterembe ment egy magasrendű tiszt-

viselő kíséretében. Épen Patikárus bandája huzta ott, — vagy tán épen azért ment oda Liszt, mert Patikárus huzta — ezeket aztán maga körül ültette, s mint egy jó két óra hosszát ijódott velük — vezényelte, tanította, majd megdicsérte őket, a cimbalmos soloja különösen tetszett neki, evvel nevét is jegyére iratta; tegnap este pedig a komló kertben Sárköznyek jutott a szerencse, hogy Liszt Ferenctől kihallgattassék. Dicső hazánkfia mélabus nemzeti melódiáink által igen el volt ragadtatva.

192. sz.

[103.]

— *Francsek* Károly jeles fiatal gépészünk, kinek nevét a napi sajtó többször fölemlíté, nincs többé! Honi iparunk nem csekély veszteségére az élet legszebb szakában elragadta a kérlelhetlen halál. Korán, igen korán róttá le a halandóság adóját! E sorok írója baráti viszonyban élt vele s mint ilyen, gyakran tanuja volt a küzdelmeknek, melyek közt az alapos erőműtani készülségü ifju sovárvágya, tehetségeit az ipar fejlesztésére hasznosítani, nyomasztólag-ható anyagi körülmények közt lassankint valósulássá érlelődött. Nélkülözések, kedvezőtlen viszonyok, irigység, fondor cselszövények nem tudták benne megtörni az ernyedetlen buzgalmat, tevékenységét, kitartást, melyet rövid pályáján tanusított. Találmányai közt a „konkolyválasztógép” oly vivmánya az észnek, mely a mezőgazdaság évkönyveiben korszakot teremthet. Nyugodjanak a derék családátya, lelkes hazafi porai békében!

196. sz.

[104.]

— A Tóth Lőrinc, Brassai Samu és Galgóczy Károly által szerkesztett „*Nemzeti képes naptár*” a tavalihoz hasonló csinos Heckenast kiadásban — 326 lapon, — kis negyed részben megjelent. Tartalma: Astronomiai naptár, Brassaitól. Az „Olvasókönyv” rovatát szerkesztette Tóth Lőrinc. Van benne, azaz, hogy kezdődik — természetesen — Jókai Mór egy novellájával: a gyémántkirály. Ezután — megint igen természetesen — Arany János kisebb költeményeiből hoz

nehányat, az Ágnes asszonyt, Szőke Pannit, s az enyhülést. Következik, egy fordítás „a bajok halma” Addisson után, adomák és élecek, emlékkönyvbe való sorok — természetesen a táblabíró költők műveiből. Becses részit teszik a „hazai rajzok” alatti nevezeteseb fürdők, egyházak, várak stb. ismertetései, valóban sikerült metszetekkel a szövegben. „Magyar Plutarch” cím alatti rovatban Vörösmarty, Kisfaludy Károly, Berzsenyi Dániel, gr. Eszterházy Miklós életrírását vesszük mindegyiknek, ismert arcképével. A többi statistika, tisztitár, utmutató stb. ára 1 ft 12 kr. pp. 196. sz.

[105.]

— Az ünnep és vasárnap fővárosban az unalmas napok közé tartozik, mit Magyarországon kívül minden európai fővárosban kivétel nélkül zöldben szoktak tölteni az emberek — nálunk azonban az ünnepnapit idõtöltésnek még egy másik módja is van: keleti basavérü hazánkfiak befüggönyözik rugalmas diványos szobáikat, az ajtókra lakatot vernek, hogy sem hitelező, sem dühös férj vagy rászedett szerető ne is sejtse a kedves félhomály titkait, ellátják magokat, tápdus, erőteljes étkek és italokkal — azután elfeledve az egész világot és világtól, valósítják ama verőfényes ábrándokat, mik a zöldben merengők piros vérét lázba hozzák. Ez körülbelül nem megvetendő cseréje a szent természetbeli társalkodásnak. Este a függönyök felhuzatnak, a lakatok leveretnek az ajtókról, s midőn a főváros a zöldből haza szállingózókat fogadja gázvilág reményével sötétségben — az orgazda homály szövetséges palástja alatt szépen előjönnek rejtekeikből a kis basák, és mennek különböző utakon színházba, vendéglőbe, hol a génialis zenészháromság valamelyike busultatja vagy öröm-ujjongtatja az embereket, ahhoz képest, amint kinek-kinek napi élményéveli megelégedése hozza magával. A vasárnapi idõtöltés másik neme nálunk is a zöldbe rándulás, ezt leginkább a kékszemü ábrándosok vagy szegényebb soruak teszik nálunk — s ha megszámlálnók a városliget, margitsziget stb. vendégeit, azok közt kevés fekete szemet, kevés magyar embert és legkevesebb gazdag embert talál-nánk. Ámbár mi kék szeműek, ábrándosak és mód nélkül szegények vagyunk, mindazáltal a benső elemek sajátos

vegyületénél fogva az ünnepi időtöltés utóbbi nemének elébe tesszük az előbbit — hanem hivatalos ujdondászi tisztüknél fogva tegnap mégis kirándultunk a *Margitszigetbe*, szegénységünk dacára igen szeretetre-méltó társaságban, és bevalljuk a t. közönségnek, miszerint vétkeztünk, hogy a Margitszigetet több éves Pesten tartózkodásunk alatt csak most látogattuk meg először ez életben. Ilyen szenvedélség csak magyar embernél valószínű. Mindenekelőtt pedig csodálkoztunk noha épen nem boszankodtunk, hogy e kedves, egy fővárosban megbecsülhetlen kéjhelyet ily kevés ember látogatja még vasárnapon is. Egy Montechristo milliókat adna a helyért, és itt egy majeros és házmester család lakik, kinek mindegy, akár itt, akár a kis-kun-halásdebeáki sivatag közepette lagnék. A tényészet oly dus e szigeten, hogy az ember egy kis dumasi nagyító tehetséggel könnyen ős Amerika buja erdeibe képzelheti magát. A fák ágai nem tudnak hová lenni kövérségükben — lenyulnak a földre, s épen nem confundálják magukat a tovább növésben. Lehetetlen, hogy e dus tényészet látása fel ne üditse, s fel ne buzdítsa a lelket ellenben a krumpli vetés látásának benyomása épen ellenkező, a jelenidő egész prózaiságában jelenik meg előttünk, s kedvünk jó egy költeményt írni, melynek refrainje így hangzik: szerelem, költészet, — nem nekünk való már! a krumpli a fősvény kalmárt juttatja eszünkbe, ki pénzét elássza. De tovább haladva a történeti emlékü romok alá, a költői hangulat ismét megújul, és Berzsényinek a mulandóságról irt szép költeményét jól esik elmondanunk. Lenyugszik a nap, sötét lesz, a távolban a főváros lámpái hívogatnak haza, s a csöndes habokon távoli mély harangszó mellett buskomoly merengés közben evezünk a budai partra. Mivel már a gőzhajót elmulasztottuk, — melynek mellesleg mondván, kár egy utat nem tenni kilenc órakor — fölballagtunk a gyógyforrás című étkertbe, hol egy pincéri nevezetességre akadtunk, kitől sört kérve, azt felelte hallatlan egyenes szívűséggel, hogy biz az nem meginni való, s jobbat cselekszünk, ha vizet iszunk helyette. Kovászos uborka helyett eceteset hozott, mert ugymond, az jobb amannál. — E hely megérdemli, hogy a közönség figyelmébe ajánltassék, mert étkei izletesek; bora jó, a helyiség tiszta, a szolgálat pontos.

199. sz.

— Miként Liszt Ferenc hazánkfíától személyesen értesültünk, magyar operát szándékozik írni, s erre nézve csupán méltó szövegre várokozik. A szövegnek történeti tárgyúnak, s mint egy a nemzetélet eddigi történetét kifejezőnek, lyrai elmekkel irrotnak kellene lenni. Ez alkalom méltó arra, hogy ifju költőink versenyt csináljanak belőle. Egy Liszt által írott nemzeti dalmű már magában véve nagy nyeremény, — az ő világhire bizonynyal a mivelt országok főbb szinpadaira vinné azt, míg most eddigi jelesb operáink csak a haza határain belül ismeretesek. Magának Liszt Ferencnek, kinek, hogy ugy mondjuk művészete oly nagy volt, hogy az ország határaiban nem fért meg, s természet-szerűleg Európán áradt szét — neki magának egy nagy nemzeti magyar opera írása a világ előtt határozottan, előtérbe nyomuló magyar szinezetet adna, s a világ majd idővel nem csupán biografiájából olvasná ki, hogy Magyarorszáiban született, hanem nagy művéből ismerné meg őt magyarnak. Másik fontos nyeremény lenne az, miszerint hazai tehetség-sb zeneköltőinkre a nagy példa rendkívüli vonzó erővel hatván, nem nyugodnának le, mint legtöbb magyar ember a sikerült kezdet babérain, hanem bebizonyítani törekednének, hogy nem igaz miszerint a magyar ember csak a mellét szokta verni fennhangon ígér valamit, de aztán az édes semmittevést mégis hálásabbnak tartja a munka dicsőségénél. Sehol annyi bevégzetlen tehetség mint hazánkban, erre nézve még a fatum is közremunkált, hogy a mutatkozó erőket vagy halál vagy lesújtó viszontagság pályájuk elején lesodorja a cselekvés teréről. Zeneköltőink szeretik ha untalan magasztalják, sőt nagyobbak kürtölik őket, nem tiltakoznak a lángeszűség emlegetése s rájuk alkalmazása ellen, járnak kelnek közöttünk, sokat ígérő arccal hivatgatnak bennünket, a lapirodalomban szól a nagy kolomp örökké — de valami világot bejáró mű azért csak nem akar megszületni. Mint halljuk, egy áldozatkészségéről ismeretes hazafi jutalmat is akar egy magyar történeti operaszövegre kitűzni — ohajtjuk, hogy Liszt Ferenc mielőbb méltó szöveget kapjon s nemzeti zenénknek diadalt szerezzen.

200. sz.

— A Hölgyfutár az in causa Szerdahelyi—Szarkalábiána-féle per következtében támadt méltó haragjában — tárcáját letette s megszűnt a nemzeti színház hivatalos orgánuma lenni, s a még el nem dőlt pert most már szabadlábón folytatja. Miután ez is oly forma per, melyben a bonyodalmat magányzó idézte elő s mint ilyen, nem tartozik a nyilvánosság fóruma elé, örülünk, hogy e viszályba nem keveredtünk, s később föláldozzuk ujdondászi viszketegünket, sem-hogy ismertetését adjuk. Alkalmat veszünk mégis figyelmeztetni azokat, kiknek erre szükségük van, hogy a lapirodalmat ne tegyék merőben magányviták közlönyévé saját vagyis a journalistika érdekében, ily hiábavaló pletyka dolgok végre is egyik vagy másik fél jelleme rovására szoktak bevégződni, mert hogy három fél közül — mint például a fönnebbi perben — mindegyiknek igaza legyen, holott mindegyik ellenkezőt állit, — azt, mielőtt még a quadratura circuli föltalálva nincs csakugyan nem lehet képzelní. Már azt is megértjük, hogy a Délibáb kiírja, hogyan debachált Vajda „Jancsi” a Beleznai kertben a Férjem színész szerzője ellen. Elmúlt a világháboru a nemzeti színházban és irodalomban csakugyan beállott a művészeti és irodalmi *csendélet*. Egyébiránt visszatérve a fönnebbi perre, a Hölgyfutár megnyugodhatik abban, miszerint azon szinpadi csinyt, mellyel élő és ismert személyek nemhogy nevetséges, de utálatos szerepben kopiroztatnak — az összes napisajtó s úgy hisszük a közönség értelmesb része kárhoztatta, — ami a per magányrészét illeti, abba éppen elmondott elvünkhöz képest nem ereszkedünk.

208. sz.

— *Szénfi* Gusztáv zeneműtudósunk működéséről értesülvén *Liszt* Ferenc, őt látni s eredeti nézeteit a magyar zenéről hallani kívánta, annál inkább, mert, mit fontos ujdonságként előre kell bocsátanunk, *Liszt* maga is egy külön munkát irt a magyar zenéről, mit legközelebb magyar és német, talán francia nyelven is közzéteend. Értekezésük tárgyáról nem szólhatunk, mert az a magyar zenének legmélyebb titkai

körül forgott, mire nézve alaposabban értesülünk rövid idő mulva, ha majd mind a Liszt Ferenc, mind a Széfi magyar zeneműértékezői önálló munkái megjelennek, melyekre nézve kölcsönösen figyelmet fognak fordítani.

213. sz.

[109.]

— Miután a kéjittas nyár pompájában viruló Margitsziget erdejében gyönyörködtünk, seasonszerűnek tartottuk a zizegve közelgő ős napjaiban a városliget beteg fáit is meglátogatni, és találtunk egy Istentől embertől elhagyott, elégia-írástra igen alkalmas helyet, mely eszünkbe juttatá a mesék elátkozott tündérszigeteit, várait, fekete gyásszal bevont városait. Az elhagyatottság, a lassu pusztulás, a földi mulandóság hű képeit láttuk. A liget csillogó szép szeme, mely a ragyogó nappal szokott kacérkodni, az ezüsthabu tó, most vadon, sötéten tátong az égnek, fekete kiszáradt medre nem látja többé az Isten napját, sem szeretők holdját, nem hallgatja csónak fülével az üdvezült párok suttogásait, a vidám ifjuság örömdalait. A haszonkértészet azonban javára fordítja e siralmas állapotot — televénydús meder földjét szekérré rakják, s a közel házi kertek homokját hintik meg vele, hogy teremjen, izes dinnyéket, savanyu uborkát, szerény ibolyát, könnyelmű rózsákat, szigoru gőgös georginákat. A pávátlan pávasziget kéjháza kolostori némaságban mereng, s fájó visszaemlékezéseit a közel robogó, a sietve éles eszméjét jelző vasuti vagonok zöreje csak méginkább növeli. A vendéglőház bérlője pincéreivel hihetőleg „vendégesdit” játszik mert hogy regényt olvassanak, az e szomorú magányban veszélyes volna az agyvelőre. A vendégesdi abból áll, hogy a pincérek egymást felváltva megválasztják vendégnek, s aztán kiszolgálják, kettős krétával számolnak, gazdag borralalót adnak egymásnak. Az igaz, hogy tegnap hétköznap volt, ünnep és vasárnap e fák alatt sűrű néptömeg vigadoz, de ama számos osztály, mely részint teljesen dologtalan, részint a napnak csak egy részében foglalkozik — s a többit a kávéházak monotomiájában tölti, kevés érzéket mutat a tájszépségek, a költészet és a reflexiók örök bányája, a természet iránt, ha e szép helyet hétköznapon is meg nem látogatja. De nem csoda, ha e frivol világban mindinkább

elvásznak a szépérzékek, midőn maga a szépnem elveszté a költőileg szép és igaz iránti gyöngéd vonzalmát, s egy divatos fogat kerekeinek morgása kedvesebb előtte kristályzuhatag csörgésénél, a termék csillárainak fényeért pedig az ég minden csillagának látásáról örökre lemondanak, midőn maholnap szégyen és nevetség tárgya lesz az ártatlanság, a fondor szivtelenség pedig, s a számító önzés minden sikerült büne, dicsóséggel s szerencsével jutalmaztatik.

219. sz.

[110.]

— A Nagyhidutca sarkán levő műúrus bolt kirakatában szemléltük e napon a jelenleg Pesten vendégszereplő agg német színész, Devrient Emilnek fényirt arcképét, s annak megtekintését mindenkinek ajánlani nem mulaszthatjuk el. Az a fényképészet eddigi ne továbbja s hasonlót Pesten még eddig nem láttunk, de Simonyi, a jeles fényképész és festő is úgy nyilatkozott, hogy különbet még Párisban sem látott, hol ő főleg a fényképészetet tanulmányozta, s minden sikerültebb fényképet megnézett. A fehér arc a kellő félhomályból úgy tűnik elő, mintha dombormű volna. Pedig rajta ecsetnek semmi nyoma, talán csak lenn a köpenyredőzeten van segítve festéssel. Már most azt várják olvasóink, hogy megmondjuk, melyik és hol az a fényképész Pesten, ki ily remekül használja gépét, hogy általa kedves arcaikat örökítsék a kedves utódok számára. Örömet följegyeznők szállását és megneveznők őt — de fájdalom, nemhogy ily fényképész nincs Pesten, de még e remek arcképből is csak egyetlen példány van Treichlingernél — a derék fényképész pedig hihetőleg francia és Párisban lakik. Majd bizony, aki valamely művészetben legtöbbre viszi, Pestre jön hozzánk kenyérhaját enni.

234. sz.

[111.]

— Hogy a nevelés ügye mily nagy virágzásnak indult tanusítja ama számos nevelő intézet, mellyel a főváros el látva van, s melyek jó része csak utóbbi 6—7 év alatt alakult. Figyelmünk egyik főtárgyaul tüztük ki ez intézetek állapotá-

róli személyes meggyőződés után értesíteni a közönséget, s miután most már az új évfolyam növendékei beérkeztek, szóhatunk sorban mindegyikéről. *Szentes* József tanintézete rövid fennállása dacára, máris számos növendéknek ad szellemi képzést. — Ez intézetben a magyar irodalmat *Toldi*[!] Ferenc, a vegytant *Nendtwich*[!] Károly, a természettant *Jedlik*, a gépészetet *Zalka*, a történetet s földrajzot *Zalár*, a német nyelvet *Ney* Ferenc és Traun, a természetrajzot Virányi, a mathesist Kürz, a magyar nyelvet *Nagy* Miklós és *Jenevai*, a franciát Griony tanítják. Ezekon kívül az intézetnek még több tanára is van, s *hat* benlakó *nevelő* csupán a gyermekek-rei *felügyeléssel* foglalkozik.
246. sz.

[112.]

— A rang és címvágy mennyire éled újra azon osztály keblében is, mely egy évtized előtt még arra gondolni sem mert, arról számos adatot szerezhethet magának akárki: Nem rég hallottunk egy igen eredeti okoskodást, mellyel egy háziuraságra vergődött kereskedő a „nagyságos” címet motiválta cselédei előtt. „A jobb módu csizmadiánék — ugymond — tekintetes asszonyok, mihelyt két szobából álló szállásuk van. Az én házam egy méltóságos báróé volt, ki félannyival sem bir, mint én. Mért ne volnék én és nőm nagyságos, ha nem egy méltóságos ur van csak az egyik zsebemben?” — Egyezünk meg benne, hogy *valamennyien* nagyságoljuk egymást, így aztán megszüntetjük a rangkülönbséget.
250. sz.

[113.]

— Uj soha nem látott és nem hallott irodalmi vállalat olyan emberek számára, kik félnek a szomorúságtól. Így kezdi Jókai Mór egy mai napon körözött előfizetési felhívásban. E hang Jókai Mórtól meg fogja lepni a közönséget, melynek egy része azon hiszemben van, hogy Jókai sokkal erősebb a derült humoru művekben, mint a komolyabbak s érzelmesekben, s aki emlékezik még a „Három excollega Sibiériában” című humoreszkére, az tapsolni fog Jókainak ez új vállalata elébe, miből azt látja, hogy Jókai miután

megrikatta már egynehány munkájában a publicumot, most kizárólagosan a nevettetést tüzi ki célul. Címe a Heckenast által kiadandó vállalatnak „Nagy Tükör”. Megjelenik három ives füzetekben, évenként tizszer. Minden füzetben 10—20 belerajzolt kép lesz, s az első füzet megjelenik november 2-ik vasárnapján. Az egész évi folyam ára 2 pft. Milyen elemekkel lesznek megtöltve e füzetek, az olvasó sejtheti a programm definitiójából, mely szerint a „Nagy Tükör” első magyar szabadalomnélküli emberszólási vállalat, néhány száz képpel és számos képtelenséggel. Lesznek benne humoristicus novelletták, igaz történetek, miket senki sem hisz, versek, amilyeneket mindenki tud írni, fatalis elpanaszolások és capitális elbeszélések, érdekes jutalomkitűzések kitalálhatlan tárgyakra, legujabb párisi és szalontai divatok, nagy emberek apró szenvedései stb.

251. sz.

[114.]

— A „Magyar hölgyek naptára” melynek kiadó szerkesztője Császár Ferenc, megjelent, a tavalihoz hasonló diszes, csinos, kívánatos alakban. Címképe a „rózsaleány” igen szép acélmetszet. Tartalmát teszik a naptárrészekon kívül: a rózsaleány, költemény *Lisznjai Kálmántól*. A gyöngy, természettörténeti cikk, *Romvaytól*. Ronow Ágnes, ballada *Tóth Endrétől*. A magyar királynék, *Császár Ferencről*. A rokkant, költ. *Szelesteytől*. A sakk estély, beszély *Cserhalmi-tól*. Jó barátok, költ. *Vajda Jánostól*. Jelenetek a déli gönc-tengerről. A Tisza, költ. *Thali*[!] *Kálmántól*. Az első eszménykép, novella *Vadnay Károlytól*. — Nefejejtsek a régi magyarok társaséletéből *Balogh Gyulától*, — Terjedelme 190 lap, ára 1 pfr. — Legalkalmasabb, igen olcsó és mégis igen értékes új évi ajándék, mit a mivelt magyar közönség figyelmébe bátran ajánlhatunk.

253. sz.

[115.]

— A helybeli lapok közöl talán e rovatban pendült meg legtöbbször a nemzeti muzeumi park ügye, s mivel az ügy sürgőssége kívánta, hogy a közönség adakozásra szólittassék

föl, a magyar közönség hideg közönyössége s nem mi voltunk oka, ha e tárgy untalan emlegetésével a lelkes olvasóink unalmára voltunk. Azt hittük, hogy többszöri keserü kifejezéseink tán helytelenek s gyöngé frázisaink fölöslegések oly ügy szükségességének mutogatására, miről minden józan és buzgó honpolgár legerősb meggyőződést táplál. Vajha ne csalódtunk volna. A hivatalos magyar lap mai száma mondja, miszerint az eddigi adakozásokból begyült összeg annyira fogytán van, hogy ha a „hazafiak” erszénye mielőbb meg nem nyílik, nemcsak hogy nem fognak folytattatni a munkák, hanem a legközelebbi hetekben végképpen meg kellend azokat szüntetni. Az említett lap felszólítja társait ez ügynek lehető támogatására, Hogy bennünket senki ne vádolhasson közönyösséggel, kijelentjük, miszerint már mi ez ügy támogatásában kifáradtunk. Szóljanak már most a többiek is, ki tudja, hátha az egyszeri stylistá szavai szerint, lap-társaink csakugyan a nemzeti ügyek hőbb pártolóival bírnak olvasóikban. Az egészben csak azt találjuk szomorunak, hogy oly csekély összeg adakozására felhívásban kellene el-tikkadnunk, mely a nemzetnek még csak egy töredékét sem erőltetné meg. Meglehet azonban, ezzel vigasztaljuk magunkat, a magyar nemzeti muzeum parkja költségei azért gyűlnek be oly nehezen, mert a közönség azt hiszi, miszerint e kis munkára kelleténél többet találna összeadni. Pedig a számos, pártolás után tátongó ügy parancsolja, hogy filléreinkkel gazdálkodjunk . . . meglehet, hogy így van, s mindenesetre jó lesz e hiszemmel magunkat, s jobb hitünket elaltatnunk.

254. sz.

[116.]

— A P.N. ujdonságainak írója azon ohajtását fejezi ki, hogy miután a nemzeti színház jelenleg annyira látogatattik még drámai előadásokon is, hogy a bérletből sokan kimaradtak, az igazgatóság intézkedhetnék aziránt is, miszerint az az erkély jobb oldala közbotránkozásra drámai előadásoknál üresen ne maradjon. Az erkély jobb oldalát a nemzeti casino tartja kibérelve éven át fele áron, t. collega azt a közönség számára megnyitandónak tartaná. Mi azt hisszük, hogy az erkélyt jelenleg tartó rendnek legfőbb irányadója a — *divat*, s mi nem akarjuk e módos osztályt azzal vádolni, mintha ők

azért nem járnának drámai előadásokra, mert a nemzeti drámát vagy lenézik, vagy nem tudják „gouterozni,” — hanem egyszerűen azért nem mennek, mert valaki divatba hozta náluk a drámai előadásokra nem menni. Azért, hogy az erkély jobb oldala megteljen a drámai előadásokon, nem azt kell bizonyítgatnunk, hogy Shakespeare jó drámákat, s néhány írónk jó népszínműveket írt — hanem türelmesen be kell várnunk, míg a változó divat természeténél fogva egy idő múlva ismét az a divat jó be nálunk, hogy a drámai előadásokat látogassák. Miután azonban a főrendi divat rendszeren aszerint irányul (?), amit a szegényebb, alantibb osztály nem tesz, az erkély látogatásának divatba hozatala nem igen látszik kívánatosnak, mert ez bizony csak akkor remélhető, ha a földszinti, másod emeleti s karzati osztály egyszerre csak hátat fordítana a drámának — már pedig ez osztály képezi a tulajdonképeni közönséget, mely állandóan és rendszeren megjelenik. Az erkély-bérlet tagjai nem azért fizetik székeiket, hogy színházba menjenek minden haszontalan (drámai) előadásra, hanem azért, hogy az uralkodó divatnak: bemenetelt fizetni és nem menni — eleget tegyenek. Persze hogy ez kissé érzékeny guny a mi drámai művésztünkre, de az is bizonyos, hogy nem minden guny talál, sőt nyíla a márványról vissza is szokott pattanni.

258. sz.

[117.]

— *Gyürky Antal*, „Vincellérek könyve” és a „Cselédbarát” című jeles gazdasági munkák szerzője, ma bocsátja ki előfizetési felhívását „Szőlészeti és borászati közlemények” című korszerű vállalatának általa szerkesztendő első folyamára, mely hat füzetben, 30 iv tartalommal a legnagyobb 8-ad rétből *fametszvényekkel* fog megjelenni. Már ma nincs, ember, ki ne tudná, hogy hazánk földje s éghajlata oly kedvező a bortermesztésre, minővel nemcsak Európa, de az egész világ igen kis része dicsekedhetik, emellett a földterület is, mely hazánkban a szőlőföld terjedelmére nézve számos államot túlhalad. A szőlő nálunk oly gazdag kincsforrás, mely az országnak jelenleg is többet jövedelmez arany bányáinál — de tekintve azt, hogy mennyivel többet jövedelmezhetne még rendesebb mivélés, célszerű borkezelés és kellőn

kifejtett borkereskedés mellett — azt kell mondanunk, hogy a lehetőséghez képest háládatlan volt eddig nálunk a szőlőmivélés. Az okszerű gazdaszat jelen tanéveiben tehát egyik kenyér szükségkint tűnik föl a szőlészeti ügyet felkaroló rendes irodalmi organum, melyben egy filléren vett jó tanács ezreket jövedelmezhet. Ily munkának nem elég egy kötetben szerző egyéni nézeteit tartalmazni, hanem időnkinti füzetekben több tekintélyes író s tapasztalt bortermelő gazda hozzájárultával megjelenni. Ily vállalat élén látjuk Gyürky Antalt, mely vállalatnak leendő tartalmáról a szétküldött programmok kimerítő értesítést adnak. Előfizetési föltételek: a 6 füzetből álló egy folyamra — 2 ft. 30 krp. postán vagy helyben egyaránt. Az előfizetők névsora közöltetni fog, s azzal együtt a pénzek f. évi dec. 1-ig, a kiadó szerkesztő Gyürky Antalhoz intézendők Pesten, Sebestyéntér 5-ik szám. 260. sz.

[118.]

— A „Nagy Tükör” első füzete megjelent, máris igen mulatságos tartalommal, sikerült rajzokkal. A következő füzetekben fokozatosan mindig jobbat várhat a közönség, azon általános igazság alapelvénél fogva, hogy a kezdet mindenben nehéz, főleg pedig oly genreben az, melynek utja nálunk mások által még eddig nincs kiegyengetve. Társaséleti, irodalmi és művészeti világunkban sok ferdeség, nevetséges méltóság van, minek leleplezésére a hasonló tartalmu könyvek legalkalmasabbak. 263. sz.

[119.]

— Vajda Jánosnak két kötet humorist. beszélye van kiadandó; figyelmezteti rá a nemzeti könyvkereskedőket, élelmes kiadókat. Legokosabb, legamerikaibb szellemű s egyzersmind legszerencsésebb kiadónak fogja tartani azt, ki tőle e munkákat jó áron megveszi és új évre kiadja. Értekezni lehet e lapok kiadó-hivatalában. 267. sz.

— *Ristori* jövő csütörtökön „*Francesca de Rimini*” című tragoediában lép föl, s ezzel bezárandja vendégszereplési sorozatát. A három olasz dráma (*Pia*, *Mirra*, *Francesca*) közül egy sem áll még közel sem a két idegen — *Stuart M.*, *Medea* — tökélyéhez, s ha *Ristori* a világirodalomban válogat, bizonyosan jobbakat fog találni — de ő nem mellőzhette nemzete irodalmát, s tisztelnünk kell e választásban a kegyeletet hazája iránt, mely a nemzetiséget a műszempont fölé emelte. A csodálkozás gerjesztette lelkesedés *Medeája* után oly nagy volt, hogy összesen ez estén körülbelül tizennyolcszor hivatott ki, s hogy ötvenszer ki nem hitták, ez csak irántai kíméletből történt. Még az erkély is tele volt és a haut gout-val megegyezőnek tartotta, hogy drága tenyereit kellemetli halk éritkezésbe hozza egymással, s egyikét brava-t [!bravo-t] hallasson. *Ristori* azonban hihetőleg a földszint és karzat „éljen” kiáltását tartandja meg emlékül magának, s e két szót albumába jegyzendi. Igen mulatságos egy ily alkalommal az egyeseket jellemző jelekre figyelmezni. Egy páholy például azzal akarta kifizetni magas izlését és mély bölcsességét, hogy *Stuartban* a királynét játszó *szegény* színésznőn hangosan és a közönség háborítására folyton kacagott. A földszint hiába adta tudtára pisszegésével, hogy hiszen ő is tudja azt, miszerint *Erzsébet* személyesítője szánalomra méltó — de az a páholy azt hitte, miszerint a nemzeti színház az *övé*, a többi ember csak kegyelemből, cselédség gyanánt van ott. Ugyanazon páholy még *Ristori* jelenetében is fennhangon conversált, és a közönség boszus pisszegésére mégcsak nem is hederített. A lapirodalom egyik kötelessége a nagy közönség iránti köteles tisztelet őre lenni, és a közönséget sértenők meg hallgatásunkkal, ha ilyenféle sértés ellen szót nem emelnék.

274. sz.

— Korán elhunyt drámairónk *Berényi* Antal sirja fölé Tétényben a boldogultnak anyja pompás siremléket fog állíttatni, melyre sirvers írása végett az anya által *Vajda János* kéretett föl, ki e megtisztelő felhívásnak tehetségéhez képest megfelelni ígérkezett.

278. sz.

— Legfontosabb irodalmi ujdonság, hogy b. *Kemény Zsigmond* ur a „Pesti Napló” szerkesztésétől valóban visszalépett, s a „Pesti Napló” jövő száma már *Pompéry János* ur szerkesztése alatt fog megjelenni. Amint regényköltő is annyira kedvelt b. *Kemény Zsigmond* ur ezentul — legalább addig, míg valami újabb, nagyobb vállalat élére álland — regényirodalmunkat gazdagítandja, s legközelebb „*Özvegy és leánya*” című jeles regényét bevégezni. Ami a „Pesti Napló” jövőjét illeti, a fiatal, buzgó és tehetséges új szerkesztőnek szívünkben kívánunk minél több szerencsét — egyéb-iránt a változás annyira fontos, hogy megvilágítására kétségkívül e lapok szerkesztője veendi át a szót ujdondászá gyöngé tollából.

234. sz.

PESTI NAPLÓ

(1856. dec. 9.—1856. dec 30.)

GLOSSZÁK

[1.]

Pest, dec. 8-kán. Amennyire egy ujdonsági rovat írója komoly lehet, annyira komolyak vagyunk e pillanatban, s ha mégcsak egy kissé volnánk képesek komolyabb lenni, hajlandók volnánk e végzetes pillanatban — székfoglaló beszédet tartani. Tartván azonban attól, hogy valamelyik olvasó elmosolyodnék erőszakolt komolyságunkon, egyszerűen csak azt mondjuk, hogy némi elfogultságot éreztünk, midőn a szigorú elvek hírében álló Pesti Napló ujdonsági rovatának kezelését átvesszük, de épen e rövid halvány elfogultság tanúsága annak, hogy ha nem ráncoljuk is szemölcdeinket, de feladatunknak, habár nem is atlászi, de legalább is — aknási mélységes nehézségeitől, sulyától át vagyunk hatva, s ha komolyságunk nem is, de *lelkiismeretességünk* rendíthetlen, s egyelőre, míg eljárásunk által igazolva leend, biztosítani kívánjuk az olvasót, hogy bármi hangon szóljunk is, e rovat változatos s ezernemű tárgyainak természetéhez képest — mindig az igazságot vesszük alapul, amennyiben t. i. gyarló ember igazságnak nevezheti azt, ami legszentebb meggyőződése. A modort s kezelést illetőleg igyekezni fogunk, ama kerékvágásban maradni, melyben e rovat gyorspostája eddig haladt, t. i. *megválogatjuk* tárgyainkat, s minden ütött kopott érdektelen falu mellett nem fujunk a postasípba, részint magunk, de leginkább az olvasó és a fontosabb helyek iránti kegyeletből. A hitelnek — a jelen nehéz időben — végtelen jótékonyosságát belátván, iparkodni fogunk magunknak, illetőleg szavainknak *hitelt szerezni*, annál fogva tartózkodni fogunk a hírek és állítások szerfölötti, és minden hypotheka nélküli anticipatiótól — amit pedig fölveszünk, azt annak idejében pontosan beváltandjuk. Miután pedig ósrégi tapasztalás, hogy a bókók és hizelgések mindig több kárt okoztak, mint a kellemetlen igazmondások — igaz keresztényi elvünkhöz képest úgy fogunk eljárni, hogy ha egyesek haragját magunk ellen földézzük is, ezért a nagy többség tetszésében leljünk kárpozlást.

485—2068. sz.

[2.]

Miután a miskolci színházi részvények kelendősége ama örvendetes kilátást biztosítja, miszerint a színház Miskolcon már a legközelebbi tavaszon megnyílik, általánosan is, de leginkább a színház megnyitási nagy nap elé feszült várakozással néző miskolciakra nézve, kedves ujdonságul tudatjuk, hogy a „haza csalógánya” *Hollósy-Lonovicsné* asszony, és a „népdalok hőse” *Füredi Mihály* ez ünnepélyes estén Miskolcon ingyen föllépni előre ígértek. Kétségkívül e példát drámai személyzetünk egyikét kitünő tagja is követendi, már csak afeletti örömeztük folytán is, hogy e szép estén visszatekintvén a múltba, midőn még ugyan e városban sanyarubb viszonyok között, apostolkodtak Thalia istennő mellett, — most a kőből épült állandó templomban a színművészet ügyének ennyire is előhaladását — apostolkodásuk eredményét örömkönnyek között ünnepelhetik meg.

487—2070. sz.

[3.]

Bérczy Károly, lapunk egyik érdemes munkatársa, — „*Lapok a lovaszat és vadászat köréből*” című s jövő évi januártól kezdve havonként kétszer megjelenő folyóiratra előfizetést hirdet, helyben egész évre 6, félévre 3 pftjával — vidékre postán egész évre 6 frt. 24 kr., félévre 3 frt. 12 kr. pengővel. — Egy ilyen lap hasznáról a külföld példája s már jó régente gróf *Széchenyi István* a „*Lovakról*” [!] irt munkája elég tanúságot szolgáltat, s a *világ legelső lovas nemzete a magyar*, kétségkívül legtermészetesebb szükség gyanánt üdvözlendi e folyóiratot, mely amint egyfelől lovagias szenvedélyének tárgyáról szól, úgy másfelől a hazai ipar egyik jelentős ágának hathatós emeltyűje leend. Tartalmát teendik, a hazai lóversenyek sorozatának hirdetései, a megtörténtek leírásai, a külföldiekről jelentés, a honi ménesek állapotáról, a lótenyésztés, nemesítés, idomításról értekezések, jeles paripák, ménék ivadékága és életirása, a csáki, aradi, velejtei, főtí, erdélyi nevezetesebb par force, és hajtó-, medve-, vad-disznó-, farkas-, őz-, szarvas-, fácán-, szalonka- stb. vadászatok leírásai, agarászat és kopászat, vadász- és utikalandok stb. A szakmányba [!] tartozó tudnivalók, löeladások,

árverések, hágatások, agár, kopó stb. eladások hirdetései az előfizetéstől díjmentesen vétetnek föl. Megjelenik e folyóirat havonként kétszer egyegy nyolcadrét iven — az előfizetési pénz a szerkesztőhöz [!] (Servita-tér 2-dik sz.) küldendő be. 487—2070. sz.

[4.]

Tegnap este a főváros lakossága kíváncsian várta a légszeszvilágítás föltámadási estéjét, miután annak bekövetkezését a falragaszok hirdették. Azonban egyelőre csak a magányházakban született meg az új világ, az utcákon még csak az eddigi lámpák sem gyújtattak föl; — szerencsére a hold interveniált, melynek intervenciójára azonban még azon esetben is szükség lett volna, ha a légszeszt az utcákon is meggyújtják, mert a gázláng, mely egyelőre a boltokban mutatta be magát, színre és fényességre nézve semmivel sem különb egy darab sárga kikiricsvirágnál, s az illusio oly tökéletes volt, hogy a suszterinasok tavaszi dalokat kezdtek füttyörészni.

488—2071 sz.

[5.]

Pécsről vett magán levél szerint ott *Latabár* társasága működik és választékos játékrendje, s igyekező tagjai kielégítik a közönséget. Levelező még ruhatárukat is dicséri, azonban főlemlíti ama közohajtást is, vajha még az előadások élvezete jó zene által is emeltetnék. A boldog pécsiek nem ohajtanák a színházi zenét, ha annyira megunatták volna azt velük, mint velünk a drámai előadások alatt. Egy másik levél Debrecenből fél iven arról tudósít, hogy oda is színészek érkeztek, s a *Hazatértek* című drámával kezdték meg előadásukat, s hogy a színlapon egyéb színész nevek között Striczky és Mustárdy nevek is voltak olvashatók. Ezen a levélíró megütközik. Mi innen is biztosíthatjuk őt, hogy valaminélünk Lipták és Noderből, úgy a debreceni Striczkyból nem lesz Európára világító üstökös — annál fogva mindegy, ha Bableves Istvánnak nevezik is a jámborakat. Egyébiránt egy füst alatt mindazoknak, kik ama dicséretes vágtyól égnek, hogy vidéki levelező szerepében valami hasznost

tegyenek, megsugjuk, hogy ne annyira *élcet* mondani, mint hiteles és érdekes *adatokat* közölni igyekezzenek, s kérdésben forgó levelezőnk is jobban tette volna, ha Striczky helyett a társaság igazgatójának s jelesb tagjainak nevét tudatta volna velünk. Lám a pécsi levelező már jobban sejt a „dologhoz” és megírja, hogy a német színészet igazgatója Wagner M. és Stahl H. néző közönség után sovárogyva, néha nem a legtisztább módokhoz nyulnak, mint midőn legközelebb szinlapján a pesti nemzeti színházttóli táncosok fölléptét igaztalanul hirdették.

488—2071. sz.

[6.]

Pest, dec 16. A Darmstadtban Lange Gusztáv kiadó által már megindított „*Magyarország és Erdély eredeti képekben*” című pompás munkára, melyre Pesten *Lauffer és Stolp* vállalkozó könyvvarusaink előfizetést hirdetnek, méltónak s idején valónak találjuk ujra fölhívni a közönség figyelmét. E nagy munkának célja ama rég emlegetett föladat megoldása, hazánkat való és méltó alakjában a külföld előtt megismertetni. Magában a cél helyessége és kívánatos volta, nem követelhetne részvétet, ha e mű kiadását, szerkesztését oly kezekben nem látnók, melyek a lehető legtökéletesebb kiállítás felől kezeskednek. Ki a már megjelent első füzetet látta, az főnebbi állításunkat teljes értelmében bebizonyítva találja. Hazánk legérdekesebb tájait s mindennemű nagyobb nevezetességeit a *helyszínén* rajzolta *Rohbock* Lajos acélba metszették korunk legjelesebb művészei. A történelmi és helyirati szöveget írta *Hunfalvy* János. A munka szövege két nyelven, magyarul és németül, s mindkét nyelven kétféle, u. m. nagy nyolcadrétű és negyeddrétű — s e szerint négyféle kiadásban jelenik meg. Két szakaszban s három kötetben összesen *ötvennégy* füzetben 162 acélmetszettel, 432 lapnyi szöveggel, melyekre az előfizető még egy nagy és igen gyönyörű acélmetszetet kap ingyen: a „leány a kútnál,” mely különvéve 10 pfrtba kerül. Egy-egy füzet ára 30 pkr. — vidékiek egyszerre tíz füzetre előfizethetnek, 5 pfrttal. A német szövegű kiadásnak kétségkívül ezrivel lesz vevője Németországon, azért kívánatos, hogy e bennünket legközelebből érdeklő s belbecsben is kitűnő munka iránti rész-

vétlenségünk végett netalán az ebből mivelődésünkre következtető külföld előtt szégyenbe ne maradjunk. Teljes dicséretünket érdemlik meg az új könyvtárak *Lauffer és Stolp*, kik mindjárt kezdetben ily legszorosabban hazai érdekű becses vállalattal nyitják meg kiadói pályájukat. Ugyan ők, több közhasznú és Heckenast által megindított, de félbehagyott vállalatot is, mint a „Család könyve” sajátjukká tették, s jövőben folytatják, valamint kiadói cégjük becsületére és dicséretére válik az is, hogy legközelebb *Csengeri*[!] Antalnak nagy tudományos értékkel bíró „*Történelmi tanulmányok*” című dolgozatait is ők adják ki.
495—2075. sz.

[7.]

Ha egy jó könyv megjelentéről örömmel teszünk jelentést, nem keveseb, de talán még biztosabb örömmel hirdethetjük valamely korszerű, új iparvállalat keletkeztét, annál inkább az olyanét, mely az újabb találmányok vívmányainak sikerfokozó alakjában épülve, nemcsak magának az ipar szellemének emelkedéséről, de egyszersmind szellemi haladásáról is tesz tanuságot. Ezek közé sorozzuk az olyan iparvállalatokat, melyek az idő- és emberszámot sokszorozó gőzerő hatalmas gépeit hozzák alkalmazásba. Ilyen vállalatra mutat az előttünk fekvő alaprajz, mely szerint kereskedők és tőkepénzesek Nagy-Kanizsán a legutóbbi tőkélyes modorban egy gőzmalom állítására szövetkeznek. A társaság e célra száz ezer pengő forintot határozott legkisebb összeg gyanánt, s azt 20 darab ötezer forintos részletekből állítja ki. E társaság minden tagja kötelezi magát, hogy husz mérföldnyi körtávolban hasonló vállalatba nem bocsátkozik. Az engedélyérti folyamodvány felsőbb helyen már beadatott. Reméljük, hogy e vállalat sikere a haza több részében is gyors kövételre buzdítandja a tőkepénzeseket, kiknek a közügy irányában szintén meg van azon felsőbb hivatásuk, hogy a sors vagy részben önszorgalmuk által kezeik közé jutott összeget úgy használják föl, miszerint annak sikerében közvetve a társadalom minden tagja részesüljön.
495—2078. sz.

[8.]

A főnebbivel teljesen azonos örömünkre szolgál az is, miszerint a buzgó és szakavatott egyének által szerkesztett „Gazdasági Lapok” előfizetőinek száma ez évben néhány százszal szaporodott, mi kétségtelen buzgósága [!] annak, hogy hazánkban az okszerű gazdálkodás elméletének ily hirtelen fokozódó elterjedése a korszerű teljes reform gyakorlati kivitelének időpontja is közel van.

495—2078. sz.

[9.]

Lauffer és Stolp vállalkozó könyvkereskedőink szopora jeleit adják, hogy minden vállalatoknál a műbecs szolgál nekik zsinórmértékül, mert leginkább oly művek kiadását vállalják el, melyek nemzeti irodalmunknak diszére, sőt, mint az alább szóban forgó, dicsőségére szolgálnak. E munka *Szalay* László által irt „*Magyarország története*”, — melyről gróf Teleki József azt mondta, hogy az Magyarország „legjobb históriája” — Szalay 6 kötetre terjedő történeti művének ára 14 pft levén, a nevezett kiadók a megvételt könnyíteni akarván, új kiadást rendeznek, s külön, félkötetes füzetekben bocsátják vétel és előfizetés alá a minden magyar embernek legszükségesebb munkát. Az első négy füzet ára külön-külön 1 ft 30 kr, a következő négyé pedig nagyobb terjedelmöknél fogva 2 pft. Ha valaki e munkának ez árát is drágának találná, emlékeztetjük rá, hogy a történeti munka, mely egy félemlerélet buvárlatait szükségli megiratásához, az irói nagyobb tiszteletdíj miatt sehol sem adható oly olcsón, mint a képzelet könnyen termő szüleményei.

495—2078. sz.

NŐVILÁG

(1857. jan. 8.—1864. szept. 25.)

PESTI ÉLET

Pest, március 16.

Van szerencsém magamat bemutatni a szeretetreméltó vidéki magyar olvasó közönségnek — szeretetreméltó mondom, mert a fővárosban, saját tapasztalataim szerint, épen azok a legizetlenebb egyéniségek, kik legtöbbet olvasnak, — kik közé azonban szegény úri magam épen nem tartozik; mert én nem irok nem olvasok — járdataposó vagyok! Nem irok, azaz hogy mégis irok — irni fogok, — tulajdonképen csak *ígértem* irni hetenkint egy levelet e lapok szerkesztőjének, ki vasárnap reggelenkint, midőn jóra való fővárosi dandy, déli 12 óráig, midőn a templomajtó elé szokott sétálni rendes áhítatosságát végzendő — soha ki nem lép szobájából, — tehát vasárnap reggelenkint e lapok szerkesztője, minden bon ton ellenére, hozzám állít be, s ott fennszóval kezdi olvasni a Pesti Napló mélységes, buvárkodó, áskálódó fejfájasztóan tudományos értekezéseit, melyek engemet e viziszony legrettenesebb nyavalyájátóli rettenésbe ejtenek, — s amely borzasztó felolvasásoktól menekülni óhajtván, alkura léptem szerkesztővel, hogy erőszakot téve dandyhez illő dologtalanságomon, ha nem olvas ezentúl fennszóval a Pesti Naplóból, vasárnaponkint egy heti érdekes járdataposásom történetéből egyetmást dióhéjba, azaz hogy egy kis levélkébe foglalok lapja számára, föltéven, hogy nevemet titokban tartandja (ha ugyan szerkesztő képes valamit titokban tartani), csak azért, mert pályatársaim, az irigylésreméltó, könnyüfejű dandyk, ha megtudnák, hogy mindenémü gondolkodást szigoruan tiltó sarkalatos törvényeink dacára, gondolkozni mi több, dolgozni merészelek, — azonnal bevádolnának tisztelt pátronusunk Szt. Heverdel széke előtt s egyleti jelvényünket a pikáns zwikkert leütven szememről, örökre számüznének az emberiség legboldogabb osztályából, a szabadalmazott, a gondtalan, a „mától holnapig” jelszót viselő járdataposók szerzetéből. Mondom tehát, hogy *ígértem*, mert ebből aztán nem következtetés, hogy *ígérte-*

met beváltom-e, először, mivel törvényeink szerint csak két ügyben, t. i. a hölgyeknek és a kártya közben adott szavunkat vagyunk kötelesek megtartani (mindkét dolog a bizonytalan hősies hazárdjátékok közé tartozván); másodsor, mert a szerkesztők különben is hozzá vannak már szoktatva írók részéről arra, hogy az adott ígéretre ne számítsanak. Ha e lapok olvasóinak az imádott hölgyvilágnak adnám szavamat, az már egészen más volna! De azt cselekedni kedélyes szájhősiességem és tisztességes szemtelenségem dacára sem merészkedem; ugyanis, udvariatlanság volna tőlem föltenni, hogy a hajszál finom izlésű, szigorú ítéletű hölgyvilágnak gyakorlatlan tollam krikszkrakszaival unalmára nem leszek. Az is egészen más volna, ha csak fecsegni kellene! Ebben már, modern szerénységgel mondhatom, hogy a nemsokára érkező tavasz minden fecskéjével kiállom a versenyt, és még nem volt rá eset, hogy a zálogházban járó óráim szerint egyszer huszonnégy óráig kifogytam volna a szóbul, még pedig egy vagy más állításom ismétlése nélkül, amire képtelen vagyok természetesen, mert egyik szavamat a másik után elfelejtem, és még arra sem volt eset, hogy valami olyan mélyen tudományos dolgot mondtam volna mit a Pesti Napló valamelyik tudósa érdemesnek talált volna följegyezni a halhatatlan tudomány számára. Tehát, amint már az eddigiekből is látszik, nem vagyok minden előnyök nélkül — s ám-bár prózáilag való, hogy a járdán gyalog járok, azért a salonokban mégis lovagnak híznak, s ha egy hölgy zsebkendőjét elejtvé, azt más venné föl, annak az én kesztyűmet kellene fölvennie, s másnap reggel, midőn a vendéglő étterme üres, szigorú titokban, kérlelhetetlenebbül a halálnál, elszántan durrantanánk egymás szeme közé egy pár — pezsgős üveget; ami elég kellemetlen volna, mert éhgyomorra a pezsgó sokkal kérlelhetetlenebbül a pisztolynál, mindkettőnket leteritene; mire azonban mégis szükség volna, mert Cliquot uram bájos özvegyének (Veuve liquot) az a meghálálhatatlan varázsereje van, hogy mindent feledtet, és a feledés, a boldog feledés mindennél jótékonyabb, hiszen Byron Manfredje is „feledékenységet” kért a tulvilági hatalmas szellemektől!

Ohó! — A szerkesztő nagyot köhint a hátam mögött. „Még csak egy columnája van önnek — zabolázza fecsegését, és térjen a dologra, mondjon valami nagyvilági pletykát is.

Az ördögbe — folytatja kifakadva — akárhány embert angazsirozok, mind csak bevezetést ír, mintha lapom a tudós társaság üléseinek jegyzőkönyve volna, hol miután négy napig arról tanakodtak, hogy a cz-betüt egyszerű c-vel vagy cz-vel írják-e, végre abban állapodtak meg, hogy majd jövőre fog-nak határozni. . . .

— Bocsánatot kérek, engemet ön nem angazsirozott fizetéssel, — én ugyan meglehetősen kitalálhatlan források után élek, de azért pénzkérésre mégis *keresztényibb* módokat tudok, semhogy öntől honorariumot csikarjak ki firkámért — ami végre is — megfizethetlen, igen, én mondom, megfizethetlen!!

A szerkesztő, e fajnak ismeretes makacs nyugalmával (mí-dőn pénzről van szó) ült vissza karszékébe, folytatván *fennszóval* a Pesti Naplónak egy tudományos értekezését — én összetett kezekkel adtam tudtára, hogy ha elnémul — *gazdag honoráriumnak* tekintendem elősorolandó ujdonságaimért

De hát végre — hogyan kezdjem el? Fecsegni csak tudtam eddig, de bezzeg, ujdonságokat írni; ez már *munka*, és e szóra P. Horváth Laziként, „a borzadás kigyója mászkál hátamon!” Én még az ujdondászat ébécéjét sem ismerem. Igen, ha nem ismerem, meg kell tanulnom. Megvan! Igen, kezdeni fogom az A-nál s végzendem a Z-nél. Tehát — a szerkesztő újra köhint — kezdjünk hozzá: *A járdák*, tekintettel a crinolin szoknyákra, legujabb városhatósági rendelet folytán, két lábnyival szélesebbre csináltatnak; hat lábnyit a hatóság, két lábnyit a háziurak tartoznak kiállítani saját költségükön. — Boldog háziuraink e fölött mások előtt sopánkodnak, titokban pedig kárörvendve kacagnak, mert: ha például a járda ötven forintba kerül, háromszázzal verik fölebb a házbért, s így évenként a tiszta nyereség 250 — olvasd kétszáz ötven forint. — Cukor — szám szerint 2000 mázsa — sülyedt el Pozsonynál egy vontatóhályón; erre a pesti kocsmái borok cukros vízzé válnak, az öngyilkosok száma szaporodik, a cukor ára fölebb megy, a kávénénikék világfájdalomba esnek. — Derűre ború; az olvadékony szép napokra ismét hózivatar következett, a szerkesztők a „tavasz dalokkal” fűtenek. — Egy ujdondász ráfogja a magyar hölgyekre, hogy egy sincs közöttük, ki magát szépnek hinné! — Felel rá egy másik ujdondász, hogy a magyar hölgyek sokkal szebbek az angol „Book of Beauty” szépségeinél!

— Gyulai Ferenc kolozsvári színigazgató, elcsapván magától a társaságot, Pestig meg sem áll, és itt vendég szerepelni fog.

— Hattyú, megint vagy tiz darab uszkál az ujdonsági rovatok *ingovánján*, melyeknek a városligeti hattyútóra kellene még e nyáron szállíttatni, de a tiz hattyú most is mint más-kor, aligha nem egyéb, mint ugyanannyi — kácsa —. Ismét rebesgetik az ujdondászok, hogy a nemzeti színháznál a kocsik számára új bejárást készítenek, és így ez idén a kocsik nem fogják legázolni a színházba járókat; boldog színház!

— Jókai Mór „Uj Decameron” című novelláival ezentul gyakrabban találkozandik a „Nővilág” olvasó közönsége. — Koppenhágában Bournonvillettől magyar balletet adtak; a mi balletmesterünk az „ördöglő” pörgését nagy művészettel utánozza. „Lavotta élete és kalandjai” című könyvre Bernáth Gazsi (komolyan) előfizetést hirdet. — Mielőtt még az új üstökös véget vetne a világnak, újabb egy tucat naptár programot adnak ki és pedig — Nemcsak triumvirek, hanem ezentul decemvirek is, és az — Olvasó közönség, miután a föld elvész, és jövő évben naptárra nem lesz szükség, a más-világról pénzt visszaköveteli a halhatatlan naptárszerkesztőktől, de azok azt felelik, hogy ők ugyan halhatatlanok, hanem az előfizetési Pénz igen mulandó dolog. — Remellay Gusztáv a magyar történetet Attilától kezdve a mohácsi veszedelemig egy novellában előadja. — Saphirra a nemzeti színházban azt a megjegyzést teszi egy delnő, hogy: szebb, mint III. Richard. — Vahot Imre Balambértől, Bendeguztól kezdve egész Pönögei Kis Pálig minden magyar ősnak szellemét földézi és segítségül hívja a veszélyes Ildikó ellen, de a hívásra csakugy megjelent napkeleti hősök meglátván napkeletben — Zenőt és Árpádot — Átillában, párdúc kacagányaikkal betakarván fejüket, visszafeküsznek régi sirjaikba.

Nővilág, 1857. márc. 22. I. évf. 11. sz. 172—174. l.

Pest, március 21.

Hóditói önző szívem — (a legnagyobb hóditók a legnagyobb önzők) — ez az én nérei kegyetlen szívem, mely még annak is legkérhetlenebb üldözője, mit leginkább imád, az ártatlanságnak — mely még Gauthier Margit ötödik felvonásában sem érzékenyül el — esztendőn át egyszer meg-

hasonlik önmagával, következetlenné lesz, és mint a többi gyarló ember, mint minden állat, megindul és elérzékenyül. Az első enyhe *tavaszi reggel* az, mely e rendkívüli hatást gyakorolja reám, és töredelmessé tesz. Hűséges jockey-m tudja ezt, s megszagolván ez osztálynak kiváltságosan finom szagló műszerével az első tavaszi lágy szellőt, gyöngéden bepakol egy édesen merengő, búskomoly andalgású kóvába (comfortable), és azon át a fővárosi tavaszt hirdető fecskék: a dunai gőzösök egyikének szárnyaira bocsájt, hol aztán ha a jeladó csengettyű tündér hangjai föl nem ébresztenének, az egyik katlan-síp tündérietlen, sőt igen is paraszt füttyentésére bizonyosan följednek. No de, életünk legfontosabb pillanatában születésünk első percében is ilyen kellemetlen az első benyomás, és e mély bölcsességü szempont a dunagőzhajózási társaságot kimentí a vád alól, hogy a kellemetlen síp helyett miért nem használ csengettyűt. Aztán annyi rózsája van ez utnak, hogy e kis tövisszurást könnyen feledjük. Ah a legfonnyadtabb, legvárosunottabb ember előtt oly tündérinek, oly gazdagnak tünik föl ilyenkor Budapest/ Az a véletlen, mely az ifju Pestet e helyre terelte. par excellence dicső festő vagy legalább is izlésdús francia szakács volt, ki a változatos, szemcsiklandó szegélyezés, magyarábban „garnirozás” művészetéhez igen jól értett. Ily látványnak kevés európai főváros lakói örvendhetnek. Egy az ősidőre emlékeztető fekete szikla, egy a középkort képviselő történetdús vár, a távol vadregényes kék hegyek, középen az elválasztó közönbös vonal, a szőke Duna, fölötte a legujabb idők szellemének legnagyobb diadalívével a lánchiddal, föntebb nyájas szigettel, kelepelő malmokkal jobbról a viruló ifju Pestváros kacér, hiú palota sorával — s mindez oly szép elhelyezésben, hogy az ember, egy kis helyi gőzös fődözetén, akár feketében egyszerre áttekintheti! De nemcsak legnemesb, legdrágább érzék-műszerünk, a szemnek, hanem kissé komikusabb testszervi részünk, többé kevésbé kisebb vagy nagyobb fülünk táblájának is kijut a gyönyör osztályrésze. A „jövő zenészei” tanulhatnának itt mesterséges hangszerelést, és még pikánsabbul bonyolódottabb hangzavart, mint a minők a legujabb szimfóniákban annyira elragadnak zenészt és nem zenészt, előbbit azért, mert értik, utóbbit azért, mert nem értik. A távol utcákon robogó bérkocsik összeolvadt moraja, az apróbb-nagyobb harangok csöngése, bongása, a dunaparti

hajósok állatkinzó ostorpattogásai, kétségbeesetten biztató szitokfűszerezett kiáltásai, a gőzösök kéményeinek korelnöki tekintélyes hörgése, melybe a csónakosok lapátainak pianó csevegése vész el, majdan a kerekék sebes dobogása stb. — mindez pedig a vízközépi távol szelidítette kiadásban, oly operai élvezet, minőt csak Budapesten található föl. Hát még ha hozzá tesszük azt a kellemesen, csábitón idegen, angolos búzt, mit akkor érzünk, midőn az udvarias szél a fekete kőszénfüstöt lekavarva, egyenesen helyünkbe hozni, s a pikántért, az idegenért, az ujért sóvárbeteg orrunkba kergetni, sőt azon át tudónk rekedt légü kamaráiba zavarni sziveskedik! Egy pár érzékeny köhintés, egy pár nehéz köny, mit ököllel törölünk ki, fejezi ki őszinte, önkénytelen hálánkat ez udvariassáért. És e látványos, e nagy, komolyvig operába a bemeneti díj első helyen 7 pkr! Valóban, nincs okunk megbánni, hogy nem születünk ezer év előtt.

Aztán ily gőzösi kirándulás legregényesb előnye, hogy az ember könnyebben talál helyes apropos-t ismerkedésre, mint bármely egyéb alkalomkor. Az ember korán megy, jó helyet foglal, az érkező hölgyet megkinálja vele, ha történetesen nem is jobb a hely a másiknál, ráfogja az ember a legképzeltlenebb csürés-csavarással, s minél merészebb, minél tekervényesebb uton jön e ráfogott apropos, a szépek előtt annál nagyobb tanulsága udvariasságunknak, melynek legmagasb fokát az éri el, ki leggyöngédebben, legillendőbben tud tolakodó lenni. Ah, e helyi gőzösök kedves vadász parthie-jai Amor istenkének!

Az ember kiszáll, a császárfürdőbe lép, háromszor körül kémli udvarát, azután egy kis cikória levét vevén magához, a langy fürdő mámorában részesül, honnan kissé provinciális színben a kerti étterem asztalai közé rejti magát, s egy boeufsteak s egy két pohár sör megemésztésében meglehetősen elhalványul, s ez érdekes színben ismét az udvarba lép, hol ekkor már egy-két szép szemmel találkozhatni remél.

Itt a még leveletlen de reménydús ágakon át először mosolygó ég alatt, a bájosan csodás hatású lágy szellő érintésére ifjabbnak érzi magát az ember, s valamint őszkór emlékezni, úgy tavaszkor a kopasz fejű és még kopaszabb keblű agg legény is remélni kezd. Az első tavaszi napnak az a különös bűvhatása is van, hogy az ember rögtön, anélkül, hogy tárgyát ismerné, szerelmes lesz, ha ugyan már előbb nem volt

az, részemről megvallom, hogy belészámítva e chronicus, tárgyitalan, ártatlan tavaszi szerelmet, e napon épen száz harminchatodikszor lettem halálíg szerelmes, melyekben ugyan nem haltam meg, de épen azért van szivemben száz harmincöt szerelem halottként eltemetve. Én nem hiszem, amit annyi ártatlan ember hisz: hogy az életben csak egyszer szeret az ember, ellenkezőleg: az ember annyiszor él, a hányszor szeret...

Mind ebben, hiszem és vallom a „Pesti Napló”-val egyetemben, csepp humor sincsen, de nem is akarom, hogy legyen, ha tehetségemben állana is. *Szomoru* tapasztalások bizonyítják, hogy nálunk a valódi mély humornak még nincs kelete; így például a humordús Boz Diskens műveinek *példátlan olcsó* kiadásán a kiadó rajt vesztett, és az angol humor továbbbi kiadását meg is szüntette, míg ellenben, fogadni mernék, hogy *Ervin* (Pompéry) példátlanul *drága* novelláiból, melyekben humor csakugyan nincsen, sokkal több elkelt. Apropos! — a „P. N.” „komolyan tudományos szempontból” azon is megütközik, hogy én a járdát taposom, és e rangminőségben a nővilág előtt nem jelenhetek meg. Nem irigylem a „Pesti Napló”-tól hogy ő kocsin jár (a postán), de azért biztosíthatom, hogy noha jockeyt tartok, de lovam nincs, (minek mégis meg van a maga háladatos oka), mindazáltal sok salonba vagyok járatos, hol a „P. Napló”-t — fájdalom! — az előszobán tul hatolni nem láttam. — Ennek ugyan nem ő az oka, hanem a dandyvilág ama sajátos átka, mely szerint a tudományos dologtól irtózik. Ah, e pontnál minden édes hálás bűneim eszembe jutnak, melyek életem legszebb korszakát paradicsommá varázsolták; míg dús-gazdag voltam, és nem tudtam hogy van — irodalom is; nem volt a sok ingyenélő tányérnyaló közül egy is, ki megsugta volna nekem, hogy van magyar művészet, irodalom, mert féltek talán, hogy a nekik vetett konc majd ezeké lesz. — Nem is sejtettem, hogy vannak emberek, kik a földön csak másnak élnek, hanem aztán halhatlanok, kik szintoly érdekesen halványok mint én most, csakhogy egészen különböző foglalkozások következtében — ah, az öröm és szenvedés egyaránt elhervasztják az arc rózsáit! De félre most e szomoru képekkel, térjünk vidámabb tárgyakra.

Az idő hirtelen havasesőre változván, a természet kebléről haza sietek a művészet karjai közé, hol mindegy, akár van jó idő künn, akár nincs. A szincédula egy spanyol tánc-társaság

fölléptét hirdeti — no ide már félholtan is elvitetném magamat. Az utálatos, merev halálnak legszebb ellentéte a fürge tánc, és minden táncok között a világon legtöbb élet van a spanyol táncban, melyben szintugy pezseg, forr az életkéjek vezúvi lávaözöne. Legfenségesebb tánc kétségkívül a magyar, mert benne legtöbb elem is vegyül el szép harmóniában, és a magyar, mondhatni, jelleme vonásainak egész sommáját egyesíti táncában, még „szent fájdalmát” sem hagyva ki onnan. Hanem ha az ember, minden kétes, magasztos, unalmas, tragikus és komikus eszméken magát túltenni, világot, mulandóságot feledni, egy pillanatban olvadni, s azt a mennyei részegséget érezni akarja, mely a földet kirúgja lába alól, s a hetedik égben képzeletét magát, akkor menjen nézze meg a spanyol táncosokat, mert ezek tánca ezt az irigylendő állapotot rajzolja elénk. Az ifjuság legigazabb jele, hogy örül önmagának, s annyi nemhogy önelégültséget, de önmagával teltséget, mint a spanyol női táncban, sehol nem láttam. — Mily szép e gyermeteg őszinteséggel nyilatkozó hetykeség, hányivetiség, mely magát nyíltan a napnál is szebbnek vallja, midőn kezeit csipejére téve, illetve sétál, s hátra néz, hogy lássa, mennyire bódulnak utána! A spanyol tánc legfiatalabb, mert benne azon kedélyforrongás nyilatkozik, mely az embert pelyhedző ifjuságában éri, midőn tűz és szél egymást élesztik dagadó keblében, tehát a férfi lehet 18—20, a leány 15—16 éves. A magyar tánc már vénebb gyerek, ez a *legényiség* tánca, a kifejlett kihívó *erőé*, valamint a spanyol a bővülő szépségé, a bájaké, melyekért az ember édes örömet elkárhozik, s meghal észrevétlenül. Ami pedig ezt a jelen spanyol társaságot illeti, egy pár ember — don Ambrogio Martinez, s donna Izabella Cubas — ezek a társaság lelke, őket kell nézni, a többi csak azért van, hogy a nagyobb társas táncok előadathassanak, s teljes fogalmat nyerjünk az ő nemzeti táncukról. A közönség nagy tetezősséggel fogadta őket, s ők oly szivesek voltak, hogy fárasztó táncukat kissé tulságos követeléseink következtében mindannyiszor ismételték. Mennyire szép lehet donna Izabella Cubas, s mily elragadóan táncol, nem kell nagyobb bizonyosság annál, hogy a „Pesti Napló” bölcs kritikusaiknak nem tetszett.*

* Magasb, és szigorún művészi szempontból bizony nehéz is volna műszavakat találni magasztalásukra — Aranyvári Emilia úgy áll fölöttük, mint Meyerbeer zenéje Verdié fölött.

— És mi mind e messzeföldi drága fénycikkekben oly olcsón részesülünk, hogy a zártszék birtokosa csupán 30 pkracjárt fizet kedves vendégeink uti költségére Madridtól idáig. Áldassék a vasut föltalálójának szelleme! — a *szellemtelen* kritikusra pedig mondjuk el Göthével: Schlagt todt den Hund, er ist ein Recensent!

Hanem már megint elfecsegtem az időt, — ámbár nincs okom sajnálni, mert kedves társaságban — a spanyol Therpsychora lányai között töltöttem el. Ujdonságokhoz már most fogni sem merek, mert félek, hogy vége hossza nem lenne. Mégis, hogy oldalamat ki ne fúrja, elmondok egy párt a magasb légkörű országos botrányok továbbá örvendetes és nem örvendetes események közül, az olvasó aztán mindegyiket tetszése szerint illő categoriába sorozhatja. — A bíráló választmány „Magyar bujdosók Törökországban” című színművet fogadott el, Vahot Imrétől. — Szigligeti „Liliomfi” című sikerült népszínművét Nestroy neve alatt adták elő „Umsonst” címmel, de e kis tévedés már el van igazítva, Nestroy kárpótlást ígért Szigligetinek. — A bulldog-egek annyira szaporodnak, hogy nemsokára Pesten is lesz — kutyavásár. — Kertbeny átmegy Spanyolországba, és száz magyar költő éhségével Madridot beveszi. — Hét veterán tudós, (egyszersmind babérain nyugvó drámairó) 100 arany jutalmat tűz ki annak azámára, ki náluk rosszabb drámát is. — Camoenst föltámad, hogy Greguss Ágoston classicai zamatu verseit, a „búcsu-ghazélokát” hazája nyelvére fordit-hassa. — Egy új szerkesztő előfizetést hirdet évenként négy öltözet ruhára, egy tucát asztalterítékre, s mellékletül verseket és novellákat ad, stb. stb.

Nővilág, 1857. márc. 29. I. évf. 12. sz. 186—189. l.

Pest, apr. 1.

E gyanus napon sokan szobáikat őrzik; én azonban elgondolván, hogy az embert *nagyobb aprilisbe* úgy sem küldhetik, mint azon nap, midőn e *világra született* — bölcs elszántsággal léptem át az étterem küszöbét pontban déli 12 órakor, szokásos villaregelimet elköltendő, — igen, mert e boldogabb multamból öröklött okszerű napi rendet még most is megtartom, nem törődve azzal, hogy némelyek kölöncnek, vagy a társadalmi fölszin (haut-crème) utánzójának nevez-

nek, — természetesen, mert az *okszerűséget* nem látják az életmódban, melyet én minden általam ismert osztálynak ajánlani mernék. Reggel egy kis lőre, délben egy kis könnyed szeletféle, rá egy pohár sör vagy víz, és az ember nem veszi el reggeli üdeségét, nem kísérti álom, késő estig vidám, eleven marad, s akár dolgozik, akár mulat, e serein, e légies állapot mindkét esetben előnyére van. Esti hatkor aztán, lévén a napi jármot, átadhatják magunkat Ceres, Bachusz, Vénusz majdan Morpheusz szeretetreméltó, örök népszerűségű édes hamis istenek csábjainak. Mennyire szánom az emberiség nagyobb tömegét, mely délben torkigevés által tönkre teszi szellemi és anyagi eleveenségét — csupán azért, mert a régi megszokás ösztönéből a déli harangszó varázsának ellen nem állhat. — Kár, hogy e mind a közmunkásságnak mind az életélveknek kedvezőbb napirendet minden ember, kivált nőtlen, nem követheti, legjobb akarattal sem. Pest még nem oly nagy város, hogy volnának benne vendéglők, melyekben esti öt hat óra közt ebédelni lehetne. — S mégis, magam is azon fajához tartozom a fővárosi lakosságnak, mely e kis fővároson kívül a szép haza semmiféle tündérvárában csak egy éjjel sem tudna meghálni, a nélkül, hogy másnapra vissza ne kívánkoznék e nagyot, világvárosdit játszó, tudtán kívül nyegle, kicsinyben mindent magában rejtő kis városba, mely azért következik mindjárt London után, mert ennyiféle elemek keverékét, ily csodálatos harlequin nem mutat föl többet a térkép.

Villareggeli után, kegyes leereszkedést, magasztos unatkozást, mélységesen bölcs fitymálást színlő ábrázattal lapszemlét tartok — vagyis csibuk mellett körül tekintek, mit dolgoznak a nemzet napszámossai?

Egyik nagyobb lapunk, a „M. S.” érzékeny bucsút vesz a cz betűtől, s jövőre azt egyszerű c-vel irandja. — „Eljön majd az idő, mikoron hős Trója leomlik!” — ezt idézte Polybiosz, Chartago pusztulásának nagyszerű képét látva, s e sorok jutnak eszembe nekem is, midőn az ilioni harcot látom, melyben Ilion városát a magyar grammatica, Páris és Helénát a cz betű, az argosi görög hadát pedig a m. tudós akademia képviseli. És én jól merek jósolni az ostromlók seregének, kik a szép z-t, a c törvénytelen hitestársát, el akarják választani mindörökre, és ezért a körülvelt grammatikát mintegy huszonöt esztendő óta ostromolják, s a mint

eddig az ostrom foly, lehet remélni, hogy e század sem lesz meddő a magyar történetben, s lesz egy diadal, *maradandó* sikerű, kiható a jövő századokra. — Patroklosz (a dicsőült Nagy Ignác) ugyan elesett, de a harc már most annál elszántabban folytattatik, a faltörő journalisták egy-egy árkot foglalnak el, — még néhány évtized, azután elkészül a terv, az óriási fa-ló; azért nem kell bántani az érdemes akademiát, hogy most hallgat, ő mostan cselet használ, egyszerre majd csak előront, mikor a ló benne lesz Ilióban, — és akkor azután — dárdavető Priamosz és népe kipusztúl!

E nagy eseményre jónak láttuk szép olvasónőinket előkészíteni. — Hogy azonban a harc még néhány évtizedig eltart, azt egy akademikusnak (Bugáth Pál) a mult ülésen tartott előadásáról következő idézet is gyaníttatja: „A szócsintan menybéres vállalat, mely abeszű jégrezőnek javárlik ugyan, de melynek alkalmazását botonu híjeszü akolbulítani inkább, hogysen helyriteni akarná. Az égbelés a hű kézbittményt szülejtőlíti, ezt a tudománytulók nyelvcszajbulásig nem szeretik.” — Ezt már csak azért is ide jegyeztük, hogy szépeink a m. akademia működéséről, küzdelmeiről, mint nemzeti közügyről, szintén tudjanak valamit, — aki pedig rébuszfejtésben gyönyörködik, a főnebbi sorokat képtalány helyett veheti, megfejtését az akademiai jelentésekben föltalálhatni.

Tegnapelőtt egy estélyen voltam, miről csak ezért is megemlékezem, hogy az ott voltak találgathassák, ki lehetett közöttük az — áruló? Mintegy 20—25 szakmára, korra, széptani bölcséleti s gyakorlati nézetekre, jövedelemre életmódra s még tudja mi féltre egymástól különböző író volt jelen. Megvallom, kissé rosszul kezdettem érezni magamat, ennyi szellem, ennyi démon között. Vagy két óra hosszat étel és bor nélküli rettenetesen higgadt állapotban beszélgettek, kizárólag a szép művészetéről; örömeoseb lettem volna a purgateriumban, Én, ki minden más társaságban a beszéd fonalának a korlátatlan vezére voltam, itten hallgatva kellett ülnöm egy karszék árnyékában, hol mozdulni sem mertem, nehogy észrevegyék, mikép én is itt vagyok, és *nem* beszélek, nem merek beszélni! Egy rendíthetlen nyugalmu regényíró, meg egy szürkefejű történetbuvár oly tiszteletgerjesztő tudományossággal, oly szédítő bölcsességgel vitáztak, hogy a hátam is borsózott bele. Az a regényíró oly

hidegvérrel boncolta az emberi szíveket és veséket, azok különféle bűneit oly találón rajzolta, hogy ha épen rám nézett volna, azt hittem volna, hogy rólam beszélnek, s alászan bocsánatot kértem volna. Az a történetbuvár pedig ugy tetszett nekem, mintha a Sz.-Gellérthegy szólamlott volna meg, s beszélne ezer éves élményeiről. De végre kiszabadultam e szorult helyzetből. Két kis fodros fejű kezdő poeta összeállt előttem, s oly csókolnivaló boldog tudatlansággal hadart össze-vissza mindent az élet gyakorlati oldaláról, hogy én meg nem foghattam, mint lehet az, hogy e két szép gyermek ennyire fölnevelkedhetett, a nélkül, hogy valahol izzó fejét, vagy legalább orrát betörte volna, — és kíváncsi voltam, vajjon az asztalnál majd a bort szájuk helyett nem a fülökbe öntik-e? De amint később tapasztaltam, az ivás gyakorlati oldalával tisztában voltak. Csupa öröm, szeretet volt mindkettő, csókolták, lökdösték egymást, s én magam is majd agyonszorítottam őket, mikor a két ész és tudományzsarnokra élceket szórva titokban összevinyogtak. — Hanem aztán az evés után elszabadultam én is láncaimról. Száraz elméletek helyett az élet zöld fájára tért át a beszéd, s az egész kör egyszerre csak oly közönséges mindennapi ember lett, mint én vagy más: körülnéztem, s amint láttam, hogy e magasztos lény kivétel nélkül mind csak ugy eszik és iszik, azután pedig még dühösebb mámort kap, mint én — utóbb elakartam hitetni magammal, hogy talán ha megpróbálnám, én is tudnék verseket írni, azért közéjük vegyültem, vitába keveredtem velük, s különös, hogy mindenben igazat adtak, megéjeneztek, szellemdúsnak, sőt lángésznek neveztek. Próbáltam aztán igen ostobát mondani; és azt még nagyobb furoréval helyben hagyták. De már erre aztán oly zavarba jöttem, hogy többé okosat sem szóltam, hanem kalapomat véve távoztam, s lemondtam a versírásról.

Nővilág, 1857. ápr. 5. I. évf. 13. sz. 205—207. l.

Pest, apr. 7. 1857.

Vagy akarunk vagy nem, de egy álló hétig falun vagyunk; minden múzsák temploma zárva, és a fővárosnak egy héti némaság van rendelve, hogy ezalatt kéjittasságából kijózanodva, ez világi hivságos elragadtatásaiból magába szállva emlékezetét összeszedje, évi bűneivel számot vessen, s mint

valami lelki fürdőben, a töredelemben megtisztulva ébredjen föl a husvétii örömnapra. E héten a lapok nem polemizálnak, a „Hölgyfutár” is jó eleve meghajolt e nemzeti szempont szentsége előtt, s midőn a tűzvéri fiatalság ily szép mérsékletet tanusít, a tisztos öregek, a bölcsesség súlya alatt roskadó tudósok, a fásult itészek kétségkívül békén maradnak. — Részemről én e hetet is szeretem, valaminthogy én mindent szeretek, ha nem egyébért, csak a változatosság kedvéért is. Távol legyen tőlem a dicsekvés, csupán a névtelenség bátorít föl, hogy elmondjam, mi kifejezhetetlen, magasztos élvezet találok én a templomban, melybe én titokban, rendszeren eljárók. Figyéljék el, hogy a világhi, a föld minden örömét élvezett ember, talán őszintébb hálaadással, nagyobb megnyugovással borul le az Isten házában, hogy virágos életeért szíves köszönetet mondjon, gyakori tévedéseiért bocsánatot kérjen, mint a keserű önvádakkal, panaszokkal telt, csalódott, kételkedő kebel. És a templom, nem a legmagasb művészet háza-e, mely a művészetek minden ágát egyesíti méltóságos falai között? Valóban, csak üres fejű, képzelem és érzelemnélküli ember maradhat hidegen egy szép templomban, melyben az igék, az ének, a festészet, szobrászat, mélységes zene, az emberiség történetét, sorsát bölcséjétől kezdve oly élénken állítják elénk! És a harangok mélabus kongása, melyben a *levegőt imádkozni halljuk*, milyen megrendítő nyelven szól hozzánk! A tömjén füstön, a boltozatok félhomályán, az ives ablakokon áttörő sugár, mint egy atyaisteni kéz ereszkedik fejünkre, melynek szelíd melegségében az áldást véljük reánk adatni. Úgy tetszik Napoleon mondta volna egyszer, hogy aki harangszót hall, nem csodálja ha keresztényé lesz.

De félvén, hogy olvasóim nem hisznek titkos áhitatomban, át akarván térni frivolabb tárgyakra, a lelki fürdőről eszembe jutnak az érzéki fürdők, (a „testi” elnevezést közönségesnek találom) s kétségkívül, a családi conferentiákon meg-megpendül már a terv, vajjon melyik fürdőn lenne jobb a nyarat tölteni? Vannak, akik egyszerre fővárost és fürdőt is akarván élvezni, a *császárfürdőt* választják, és a nagyvilágtól elzárolt vidéken lakó ember nem is csalódik, ha ezt választja. Most épen új bérlő van, s mivelhogy az új bérlők mindig fölül akarják mulni elődeiket, s történetesen a volt előd szinte felülmulhatlan leleményességű ember volt, lehet várni,

sőt halljuk is már, hogy a jelen bérlő nagy erőfeszítéssel s áldozattal ujíttatja, édekesbíti e kedves közhelyet. — De másfelől a *rudas* fürdősék is azt gondolják, hogy most vagy soha! — és erős versenyre készülnek. — Tetemes bővítéssel, diszítéssel foglalkoznak, vendégek számára új melléképület állandóan készen, ezenkívül rendes magyar zenekarokról van gondoskodva, mely kéregetés nélkül fogja a vendégeket mulattatni. Lehet remélni, hogy a kéregetési primitív rendszer a nagyobb városok prédájára végkép eltörültesse nyilvános helyeinken, s e helyett belépti díjak határozatnak, melyek előnyei mind három fél: a közönség, zenészek, és vendéglős részére elvitázhatlanok.

Egyébiránt ez idén a fővárosi nyári szak érdekesebb, fényesebb lesz, mint valaha; jobb is volna, ha májusig nem is keresgélne a *semmiben*, mert végre is csak új lében fölmelegített tárgyak kínálóznak az újdonság meddő terén, — és csak akkor, midőn a még eddig látatlan és hallatlan ünnepélyek sora megnyílik, venném igénybe az eddig megtakarított hasábot. — Fővárosunk nagyszzerű, valószínűleg császári ünnepélyek pompáiban most *először* részesülend. Ez idő alatt, míg *Ő Felsője*, legkegyelmesebb Urunk a főváros falai közt leend, Budapestet úgy tekintjük, mint ideiglenesen *európai nagy fővárost*, hova a *világ szeme irányozva lesz*. Európai hírvételek, hazai s külföldi vendégek fényes, tarka serege, hivatalos testületek, katonaság és a nép ünnepélyei, hadgyakorlatok, ünnepélyes műelőadások, kivilágítások, fáklyás-zenék, tüzi-játékok, különféle versenyek stb. — oly szint fognak adni a bájos Budapestnek, hogy Bécsben vagy Párisban képzelendjük lenni magunkat. Hát ha még hozzá gondoljuk, amit szerénytelenség nélkül mondhatunk, hogy a magyar, ha pompát akar mutatni, a világ minden népét felülmúlhatja! Észünkbe jut e helyen egy világiutazó angol lord mondása, ki még jó régen, meglátván Bécsben a magyar testőröket, arra fakadt szokott angol nyugodtságával, hogy Európában három *szép* dolgot talált: spanyol hölgyet, angol paripát és — magyar férfit!

Fővárosunkban már javában folynak az előkészületek, de ezek hírével nem akarjuk elvenni a majdan fényesen rendezett ünnepélyek leírásának érdekét.

Nővilág, 1857. ápr. 12. I. évf. 14. sz. 220—221. l.

Pest, apr. 13. 1857.

Midőn tollamat a kalamáris felé indítom, a csattogva bömbölve zsémbelő szél a félrevert harangok rémes kongását veri ablakomhoz. Ily szélviharban félrevert harangszó — kisvárosi emberrel rögtön félrevettetné a tollat; de én, hirtelen megnyugtattva magamat, hogy a harangokat bizonyosan nem azért verik félre, mivel én egy tárcacikk írásához fogok, hanem egyszerűen azért, hogy a tűzoltó intézet hamarabb elnyomja a tüzet, mint én megírom cikkemet, tehát nyugodtan belemártottam tollamat ama fekete lébe, melyről az a különös hitem van, hogy kétségkívül még néhány századig, sőt talán örök időnkig több vért ont, mint amennyi örömkönyvet fakaszt, — és gondolkodni kezdettem heti élményeimről, hogy valami elolvashatót írassak.

Hogy a nap legérdekesebb újdonságáról Legrain kisasszonyról még e számban írassak, belopóztam déltáji egy óraker a „Szerelmes ördög” próbájára, s egy oldalfal árnyában megvontam magamat. A drámai szerepmorzsoló próbákban nálunk semmi vonzó nincsen, de őszintén mondom, hogy a nappali félhomályban, e suhogó, zizegő, csattogó sylphidek közt, úgy érzem magamat, mintha valami tündérvilági kigyóbarlangba tévedtem volna. A 3-ik felvonás *pas des trois*-ját végig bámulva, melyben Legranie k. a. és Chapuy ur könnyű sebességének elismeréssel adóztam, épen azon gondolkoztam, van-e a világon annyi dicsőség, hatalom, fény, melyek látása azt a különben haszontalan gondolatot, miért nem maradhat örökké ifju az ember, oly élenken feltámasztaná keblünkben, mint egy csinos balleltáncosnő lábművészete; midőn egy idegen, talán Chapuy társaságához tartozó egyén, azt a kérdést intézte hozzám, mondanám meg neki, micsoda nyelven beszél a magyar, miután ő itt, a zenekar és balletszemélyzetünk között folytatott értekezletekben majd németül, majd olaszul, majd ismét franciául hallott szót váltani. Némi nehézteléssel adtam tudtára neki, hogy ha azt hiszi, miszerint a magyar csak három nyelven beszél, akkor igen csalódik, és előszámláltam neki valami hét nyelvet, melyen nálunk, a különböző osztályok egymással beszélnek, s mind igen szépen megértik egymást. — Az én idegem kissé elgondolkozott, azután szemöldjeit összeráncolva megnézett. Őn azt hiszi talán, hogy belőlem csufot üzhet? kérdezé. Én azután karomra vettem őt, s meghordoztam

Buda-Pest különböző pontjain. Ő választotta a helyeket, ahová beléptünk, én meg előbb megmondtam neki, mi nyelven fognak itt és itt beszélni. Csodálatos, mond végre az idegen; azt nem csodálom, hogy van nemzet, mely hét nyelven beszél, de hogy e legnagyobb természeti ritkaságról Franciaország tudósai mit se tudnak, az szinte megfoghatatlan.

Legraine k. a. és *Chapuy* ur különben a párisi császárszínház első magántáncosai. Részemről a franciának s általában azon erkölcsi hatásnak, melyet a francia — kétségkívül legtöbb csábító erővel bíró — szellem a világra tesz, ellensége vagyok. De vannak fényes oldalaik, előnyös sajátágaik, melyek irigylésre méltók. Ha az egész földön nekem kellene elosztani a szerepeket, az angolokat tenném az egész földön mindenütt államférfiakká, kereskedőkké, a magyart katonává, az olaszokat elosztanám művészekül mindenfelé, énekes, festő, szobrászi minőségben hajlam szerint, a franciát tenném fodrásszá, szabóvá, borbélyá, szakácssá, táncmesterré, kötél-táncossá, ékszerésszé, divat és pipere áruházzá, szóval az ezer-mesterség különféle ágaiban alkalmaznám őket. Akkor nem enné a méreg előre az embert, mikor szabója belép karján új ruhákkal. Mily ügyetlenek, izléstelenek a mi szabóink, s általában mesterembereink. Mindent a jó magyar természet biznak, s mennyire elferdítik gyakran azt a szép arányt, melylyel természetünk az édes anyatermészet megáldotta. A szebb izlésű nőnem még többet szenvedhet ügyetlenségeiktől. Még Pesten is alig van három szabó, ki jó ruhát tud varrni. Mindenfelé inkább látszik a haladás nyoma nálunk, csak kézműveseink tespednek. Mindenki örömeztőbb visel durvább kelmét jó szabással, mint a legfinomabbat esetlen állással. E bajon a közönség idővel segíthetne; nálunk legtöbb ember azt a mesterembert választja, ki legközelebb esik hozzá. Ha mindenki a legjobbat keresné ki, az ügyetlent mellőzné, ezek utóbb kényszerítve lennének, hogy az elsőket elérni ügyekezzenek. Nincs bosszantóbb, mint a tudatlanságból származó kényelmetlenség, nyomoruság. Az anyag meg van mindenben nálunk, de kéz nincs, mely azt izléssel, cél és okszerűen elkészítse. Kézműveseinknek mintha csak fejük sem volna, épen semmit sem gondolkoznak. Minden tudományuk abból áll, hogy azt mondják: felségesen, pompásan áll, mintha csak bele nőtt volna! Így van ez sok helyütt vidéken a műhelyek-

ben és a konyhában is. Bor, buza zsiradék van elég, de nincsen szakács, pedig a jó szakácsoknak a génialitás emelésére, a jó szabóknak a társalgási ügyességre nagy befolyásuk van. A franciák legjobb szakácsok, de legelmésebbek is, legjobb szabók, de legügyesebb társalgók is. Hogy is csináljon kerek bókot, hogy is mozogjon ügyesen azon ember, aki érzi, hogy ruhája nevetséges alakú? A francia szabó, cipész, fodrász megnézi az alakot, és egyszerre tudja, mi áll jól neki, és a szerint szabja kelméjét. A mi kézműveseink legnagyobb része oly buta, hogy azt kell hinni, miszerint feje nem velővel, hanem korpával van tele. A közönség feladata, hogy megleckézzék őket.

Nővilág, 1857. ápr. 19. I. évf. 15. sz. 237—238. l.

PESTI LEVELEK

Pest, junius 30-án.

Tisztelt szerkesztő ur! Önnek tárcalevélíróit különös *balvégzetesség* egymásután fosztja meg azon kitünő szerencsétől, hogy a magyar nővilággal hetenkint egyszer nyomtatásban társaloghassanak. Szegény Beöthy meghalt, Székely József ur pedig — mint komoly ítésez, hasonló a nehéz lovassághoz, mit futári, nyargonci minőségben használni taktikátlanság. Ime én ajánlkozom önnek — ismeretlenül, honorarium nélkül, megelégszem azzal, hogy vidéken lakó kedvesem — *bérmertelenül* veszi leveleimet. Álnév alatt megvallhatom önnek, hogy — szerelmes vagyok, ami e *józan* prózai életben, mely engem majd *őrültté* tesz, nevetséges állapot ugyan, hanem én annyira boldog vagyok, hogy titokban szintén nevetem azokat, akik nem szerelmesek. Ah, ne féljen senki, én nem fogok meghalni — szerelmem *halhatatlanná* tesz, mert ha végre kétségbeesve a Dunába ölöm is magamat, „tul a siron” is élni fog szerelmem, s onnan is levelezek. Hisz meglehet, hogy most sem élek már, hasonlóan Heine szerelmeseihez, kikről azt mondja hasonlíthatatlanul, és *lefordíthatatlanul*:

„Sie waren längst gestorben
Sie wussten es selber kaum . . .”

Ez a legszebb lyrai költemény a világon, s én azóta nem írok verseket, mióta ezt olvastam. Hanem ezt nem érti más, csak a szerelmes ember. És azért mondjanak bármit Heineiről, ő épen oly halhatatlan, mint a — szerlem. Mert higye el szerkesztő, bármennyire cernirozza is a pénzuralom az emberiiséget, bármennyire zárják is el vele az örök emberi érzelmek, a szerelmi epedések titkos forrásvizét, — mindig lesznek, habár kevés számmal, „*isteni örültek,*” kik szeretnek, és

„Welche sterben, wenn sie lieben”

hogy ismét csak Heinéből idézzek. Azért is, de aztán még azért is fogadjon fel engem a szerkesztő, mert én szorgalmas, fáradhatlan leszek, mert nekem Petőfiként:

„A szerelem lesz sarkantyúm.”

És annál inkább, mert most — haragban vagyok kedvesemmel, tulajdonképen nem is vele, hanem a zordon mostohával, ki mint cherub, lángpallossal áll őrt paradicsomunk kertajtaja előtt. Ön érteni fogja mon cher, hogy ez a lángpallos egy — alig ujjnyi hosszúságú kis husdarab, hogy ne mondjam — nyelvecske, (noha nyelvnek is bátran mondhatom), melynek végén azonban oly erős mérég van, hogy — érintés nélkül is öl, akár száz mérföldnyi távolban. Azért hát csak leveleimben udvarolhatok imádottamnak, és pedig ilyen nyomtatott, divatlapú levelekben, hol az öreg, (ki nem lát olvasni) mit sem sejt a dolgról. Hiába, a szerelem mindenható, leleményes, fortélyos, mindent kitalál, s hol volt még olyan ügyetlen szerelmes, ki egy mostohát vagy zsémbes anyját, ki ne játszott volna! Hanem most már csitt a többitől, ami nem tartozik a világ elé, s egyelőre is fölkérem önt, hogy ha valahol valami naiv ömlengéseket talál, irgalmatlanul huzza ki, mert jól tudom feladatomat, miszerint inkább másról, fővárosi dolgokról; semhogy ismeretlen, érdektelen személyemről kell beszélnem. Tehát ezennel rá térek valódi feladatomra.

Gyönyörűségem — szemem fénye, napvilágom, világom napja! — királynéja a nővilágnak (nem e divatlapnak, hanem azon nővilágnak, melyet eddig láttam és valaha látni fogok!) Az üstökös a természetben elmaradt, de a színpadon

— csakugyan látható lesz. Az összeütközést majd a világot ábrázoló deszkákon kényelmesen nézdegéljük, mi boldog pestiek. (Mennyire sajnálalak, hogy te faludon legfőlebb a kakasok összeütközésén merenghetsz!) Az üstökös pedig megjelenik a magyar színpadon, hol ezelőtt egy évvel szintén mutatkozott, anélkül azonban, hogy az ujtéri planetával összeütközött volna. Nevezik pedig az ujdondászok e szép üstököst — *Carrionnak*, kit a „Magyar Sajtó” tavali ujdondásza (e lapok szerkesztője) „a szív dalnoka” mellék névvel tisztelt meg, ami hogy igen találó elnevezés, mutatja az, hogy majd minden nagy lap utána mondta, és mondogatja mai nap is. Tehát az üstökös — itt van már, de hát hol van a föld, mellyel bokszirozni fog? Hát az ujtéri színházban van, — hol ez időtáiban a bécsi opera bujdosó csillagaiból egyszerre vagy öten egyesülnek, s már most a csillagászok, akármondani az ujdondászok azon tanakodnak, vajjon a föld, vagy az üstökös lesz a győztes, s nem a *könnyebb* lesz-e *alul* — mivel már Littrow bebizonyította, hogy az üstökösök teste olyan könnyű lég vagy fényfolyadék forma, hogy az csak mintegy 55 mázsát nyomhat. Ki kellene számítanunk, hány font (sterling) van Carrion torkában, és hány lehet összevéve *Brambilla*, *Murilli*, *Bettini*, *De Bassini* s a többiek torkában? S hogy aztán e sok font összeadva hány mázsát tehet?

Ha a fővárosi színpadok kedvelői mind olyan szerelmesek volnának mint én, akkor bizonytal *Carrion* lenne a győztes; mert én részemről azt mondom, hogy valamint ha az ember május végén egy szép sűrű erdőbe lép, azonnal — szerelmes lesz, bár azt sem tudja, kibe? Hasonlóképen és nemkülömben, ha Carriont hallja példának okáért a Rigoletto 2-ik felvonásának duettjében — rögtön csordultig tele lesz szerelemmel, mert *Carrion éneke* nem is a fülön át, hanem *egyenes uton*, mint *Ámor nyíla* hat a szivekbe; részemről, ki ugyan tavali is olyan szerelmes voltam, mint ez idén, megvallom, hogy szivemet e dallal Carrion egészen odább mozdította helyéről, és csak harmadnap, Lucia gyászos temetői dalával tette ismét vissza. . . . *Oh én feleim*, menjetek Carriont meghallgatni, és akik már oly régen szerettetek, hogy már el is feledtetek, hallgatván őt, újra átérzitek melegét a letűnt szerelem napjának, és akik még nem szerettetek, hinni fogtok a szerelem magasztosságában, és *másként* — szebben, égiebben fogtok szeretni, mintha őt nem hallottátok volna!

A császár-fürdőben már két bál volt e nyáron, s hogy még legalább másik kettő lesz, az bizonyos, mivel az első két bál igen sikerült. Minden ember életében van regény, csak le tudná írni. Ezt azért mondom itt, mert alig van Budapesten meglett ember, kinek életkomédiájában a császárfürdő, ha nem is egy felvonás, de legalább egy kis jelenet színhelye ne lett volna.

Ha valaki szent borzadállyal andaloghat a római kapitoliumon, Pompejus szobra s más egyéb *nagyszerű* romok fölött, — úgy én, ha tán nem oly szent, de sokkal mélyebb megilletődéssel járok és ábrándozom oly helyeken, hol ugyan nem hajtottak végre nagy tetteket, világdöntő szóvitákat vagy rettenetes csatákat, hanem annál több *érdekes, titkos* dolgok történtek; hol emberi szivek, mint a bimbó nyiltak, mint a rózsa elhervadtak, ábrándok, vágyak keltek, és beteljesültek, fellegvárak épültek, és összeomlottak; az olvadó pillantások, sokat jelentő kézszorítások, boldogító vallomások, avvagy szörnyű csalódások színhelyei, a fürdők, mulató kertek sokkal többet beszélő helyek egy ádáz csatatérnél, hol prózaiban egyformán hullott az ember, mint a kalászos rendje, szóval, az ilyen helyek az *élet* költészetének, amazok a *halál*énak színhelyei, és az élet maga a *regény*, a *halál* csak a *könyvkötő*, mely beköti az életet, a koporsó csak a könyv táblája, egyiknél fából másiknál biborból — már amint kinek-kinek erszénye hozza magával.

A császár-fürdő, a városliget, a svábhegy — ilyen emlékdus, regényes színhelyek, hova kegyelettel lép a fővárosi ember, hova az ifju remélni, ábrándozni, az öreg ember — emlékezni jár, ahol a sűrű lombos fák olyan hűséges, olyan *hallgatólag* barátok, hogy már csupa *hálából* is örömet meglátogatjuk őket.

De im e percben veszem a meghívást a julius 1-én tartandó császár-fürdői bálra — most elábrándoztam az időt, illetőleg a papirozt, jövőre majd e bálról tárgyilagosabban.

Romeó

Nővilág, 1857. júl. 5. I. évf. 26. sz. 408—409. l.

II.

Pest, julius 7-kén.

Bocsásson meg a kegyelemből kifogyhatlan vidéki olvasó, de lehetetlen, hogy ne így kezdjem levelemet, hogy — iszonyu

hőség van! Már hisz akár mint tiltja is a „díszes társalgó” egy udvaroncnak az időről beszélni — ez az időhöz folyamodás mégis olyan hasznos semmisség a társalgásban mint az „izé” szó a nyelvben, mint a „szükségben segítő könyv” a ponyvairadalomban, s legvégül s legigazabban olyan mint a *krinolin*, mit mindig gúnyolnak, ütnek, vernek (sőt nemrég egy erdőben meg is — ugatták . . .!!) és még sem megy ki a divatból. . . Hja hijába, ha az ember szellemdús, akkor minden sikerül, — beszélhetek én az időről, szócsintanról, Greguss szépészetéről s más efféle unalmas dolgokról . . . azért én még sem leszek unalmas, mert én — mi tagadás benne — szellemdús ember vagyok . . . el annyira, hogy azt ki merem mondani anélkül, hogy szerénytelennek látszanám: hanem szinte látom, hogy ezt olvasva, hogyan *pirul el* helyettem valamennyi tudós, aki ugyan magán kívül minden embert butának tart, s titokban magát mindentudónak hiszi, hanem ha valaki tudósnek nevezi, fejét félrekonyítva szemfüggőnyeit félig leeresztve, alázattal vallja meg, hogy ő — nem tud egyebet, mint azt, hogy — semmit se tud! (Persze, nem hiszi, hogy ekkor igazat mondott) No de tudós, vagy szellemdús lenni, igen nagy különbség. Ah én szerfölött szánom a tudósokat, és nagy kegyelettel vagyok irántuk. Mert a világ kegyetlenül hálátlan — nemcsak pénzzel nem fizeti meg, de méltóságos, rideg homlokuk még egy egy leányajak csókjában is legritkábban részesül! Mert vannak ám valódi tudósok, kik megérdemelnék, hogy a szép nem részéről több kegyben részesüljenek!

Mennyire hálásabb adomány a szellemdússág; ha például az ember a hőségről kezdi beszédét, és e száraz, de izzasztó eszme is annyi gondolatot szül agyában, hogy mint a pillangó egy dús virányon, azt se tudja melyikre szálljon, melyiktől raboljon mézet! Másnak e hőség eszébe juttatná legfőlebb — Depiny fürdőjét a Dunaparton, nekem eszembe juttatja szép Olaszországot, a szerelem hazáját, hol annyira megy a szerelem cultusa, hogy még — *szünideje* is van szabva a kalendáriomban, csakugy, mint nálunk hajdan a megyei és tudóstársasági gyűléseknek. A juliusi és augustusi hónapok képezik e szünidőt, a midőn a szörnyű hőség még Amorkát, a kis fürge csintalan kölyköt is lustává teszi! Mennyivel okosabban cselekszik hát, hogy ablaktábláit bezárva, hideg kavics parketjére heveredik, s ott liheg pihelve, erejét kímél-

ve két egész hónapig, hogy aztán a tizhavi szerelmi évfolyamot annál dicsőbb calculussal végezze be Aphrodite examenjén! Télen issza az édes bort, nyáron a savanyu, gyöngöcsaigerét; kerüli a napot, mely foltot, redőt éget az arcra, és keresi a holdat, mely ábrándos vágyat költ, melynek fénye alatt nemcsak a jelent, de a multat is újra átéli — emlékezetben! Hogy ne volna aztán e nép született művész, ha annyira okos, hogy az életben nem a nagyságot, hanem a szépséget keresi? Nem is a Po, csak a Mincio partján hallottam három négy mosogató szolgálot együtt énekelni, és ha nem láttam volna, hogy mosnak, azt hittem volna, hogy operaénekesnők, oly szép harmonia, annyi báj volt dalaikban? A mi vidéki operánk bátran szerződthetne volna őket. — Oh hazám ifjai, hősei a pusztaságnak, hol vadon teremnek a költészet legszebb virágai a népdalok, alakítsatok dalárdákat, és egyesüljete a dal harmoniájában! Mert az élet csak úgy szép, ha költészet és művészettel van élve, és a művészet viszont csak úgy szép, ha öntudattal párosul, mert az öntudat az a művészetben, mi a lélek a testben.

Hanem hogy a hőségén kívül egyébről is szóljak, megemlíthetem, hogy legnagyobb hőség uralkodik jelenleg — színházainkban, a nemzetiben remélhetőleg legnagyobb, aztán meg az ujtériben. E hó 4-én léptek fel először az olasz énekesek (Brambilla, De Bassini, Medori stb.) az ujtéri színházban, hanem szerencséjére a benvoltaknak és fájdalmára az igazgatónak, mintegy öt zártszéksor üres volt, meg a földszinten is lehetett jární, azért a hőség nem volt fojtó, és tán legtöbbet izzadott az igazgató, ki az első estén megjelent közönség számából aggasztó következtetést vonhatott, de úgy látszik, úgye jobbra fordul, mert a tegnapi második olasz előadásán már nagyobb közönsége volt. Ma pedig, midőn Carrionra kerül a sor, barna felhők tornyosulnak az égen, menydörög, villámlík és jég esik... hanem esti hat óra tájban már száraz a kövezet... — ha Carrion mind a tíz előadásán teli nem lenne a ház? ...? No hiszen csak az kellene még!

De ugyan mit is csinálnánk itt Pesten a fürdői season alatt, ha, mint némelyek tanácsolják, julius-augusztusban bezárnák a színházat, vagy ha be nem zárják is, de az igazgatóság nem gondoskodnék egy-egy falatról a híres bécsi olasz operából, vagy más egyéb világnevezetességről? Mi sulyosan érezné szegénységét az, ki a világhírű fürdők

egyikében nem töltheti a rekkenő napokat? — Én csak attól tartok, mikép ez a fürdői élet annyira rendszereződik, hogy nem sok év múlva az olasz opera, sőt maguk a Ristórik és Aldridgek is a fürdőkben emelt nagy színházakban szerepelnek, s aki fürdőre nem mehet, annak kedve kerekedik inkább kolostorba menni, mint egy élvhagyott nagy városban érezni azt, hogy bár a szegény sorsuak is csak egyszer élnek, és ezek élete is csak oly rövid, mint a gazdagoké, mégis ezek és amazok élete között oly roppant nagy a különbség. — Ez kissé savanyú gondolat, egyébiránt a nagy hőségben egy kis ecet jótékonyabb a legédesebb tokajinál . . . aztán a szerelem honában is most a „citromok és narancsok virulnak”, melyre mi pestiek szabatós rímül rámondhatjuk, hogy „jaj be jó az ugorka!”

Romeó

Nővilág, 1857. júl. 12. I. évf. 27. sz. 425—426. l.

III.

Pest, július 16-kán.

Hogy Budapesten, ebben az én egyetlen fővárosomban (mert hisz kié volna másé ez a kerek nagy világ, ha nem a — szerelmeseké!?) Hogy, mondom Budapesten Velencén kívül minden nagyváros, u. m. London, Páris, Bécs, Peking, Hongkong stb. benne van és csak Velence hiányzik, amennyiben az utcán nem gondolázhatsz — ezt a merész és vahotfözlöttiesen hazafias állítást nem mertem volna kimondani, ha tegnap a zugligetben nem lettem volna. Az igaz, hogy van elég olyan városunk is, amelyekben Velence is benne van, például Szeged, Szolnok, Debrecen stb. — azzal a kis különbséggel, hogy Velencében vizen, emitt meg sárban nem annyira gondoláznak, mint nem *gondolkozva* — *áznak* (és fáznak) no de ezekben meg sok más egyéb hiányzik, ami Budapesten együtt van. Hiányzik például és hiányozni is fog Debrecenben a — színház; no de haladni ott ahol folyam nincs, emelkedni ott, ahol nincsen hegy, valóban igen bajos és e két hiány elég mérsékelte Debrecennek. De ime, majdnem annyira tévedtem, hogy Romeó létemre — Debrecenről beszéltem! Ahol nyárban nyolc, télben hat órákor sötét minden és néma; sem zene, sem tánc, sem kedélyes társalgás; no ha még szerelmeskednének — de lefeküsznek és alusznak reggeli nyolcig!

Bizonyosan Szász Károllyal tartanak aki azt mondta nekik, hogy: mily boldog, ki alunni tud! . . .

Az igaz, hogy Pesten sem terem ananász, sem annyi szentjánoskenyér mint Róma tájékán, hol azzal hizlalják a . . . (kocákat!) de van elég sörünk és aki hizni akar, vannak kényelmes ólak, ahol csizmákból itatják a hizókat, természetesen, ha cipőből innának soha nem hiznának meg! Milyen okos vendéglős a zugligeti fácányos, aki e szentberekben nem tart sört, csupán jó bort, csibehust és tojással tepertőzött salátát! Vajjon ha itt sört innának, találnánk-e annyi fábametszett nevet a padokon, a hársak oldalán, melyek kétségkívül boldog órák emlékeit jelölik, olyan boldog órákét, melyekről Parny oly szépen mondja, hogy

ha gyönyörtől meghalna ember,
ugy én meghaltam volna itt!

Aztán lehetne-e már szebben elnevezni e helyet, mint — Zugliget! Kell-e a szerelmeseknek egyéb mint zug és liget, és mindenekelőtt és egyáltalán — zug? Az igaz, hogy a régi jó barbár időkben, eredetileg „Sauwinkel” volt a neve (magyarra azért nem fordítom, mert ami németben még nem illetlen az nálunk nagyon is az lehet!) hanem azok az idők elmúltak, mikor a pesti utcáknak sem tudtak okosabb nevet találni, mint p. o. 3 dob utca, tehén utca és a többi; ezek az utcák ugyan még mai nap is így neveztetnek, hanem csak a régiség iránti kegyelethből; ha már mai nap új utcák épülnek, azok Széchenyi, Kisfaludy, Petőfi névre kereszteltet-hetnének. A kocsmák közül még most is sok a vörös ökör, fehér ló, zöldfa, a matralista boltok közt a „fekete kutya, kék macska” — hanem jövőre lesznek kocsmák „Beóthy Lacihoz,” matralista boltok „Balázs Sándorhoz” — és ezek „a jövő kocsmárosai és matralistái.” Akik több pénzt fognak bevenni, mint Liszt Ferenc, „a jövő zenéjével.” Dehogy is ne! Liszt Ferenc nem pakolja be zeneművét mazsola szőlőbe, de a matralisták igenis Liszt compositióiba! Sőt Romeo és Juliát nem csak a koporsó, hanem a sajt férgei is emésztik! Oh mert vannak férgek, melyek nemcsak a testet, hanem a szellemet is összerágják! (Lásd: a magyar kritikusokat.)

De már látom, hogy nálunk is lesznek élelmes emberek, csakugy, mint a többi *szegény* népeknél. Kiszállva Laszlow-

szkynál zárt kocsimból, mellém ugrik egy ember, s ráfögván zsekszemre, hogy az poros, ugyancsak kefélni kezd. Hanem én még élelmesebb voltam, mert illedelmesen megköszöntem neki előzékenységét és köszönetemet tartván 6 krajcárra, az ő kefélését becsülvén 3 krajcárra, a visszajáró 3 krajcárt — neki ajándékoztam. Ötven lépésnyiről visszanezve, embere-met még akkor is mélyen elmerülve tünődni láttam e számvetésen.

Lassan emelkedő ut visz a Fácány vendéglőbe, de persze, mint minden tündérországnak, úgy a Zugligetnek is vannak szörnyei, hétfejű sárkányai, sphynxei, melyek utunkat állják. Legelsőben koldusok feküsznek keresztül az uton, s a vállalkozó szellemű férfinem még csak átléphetné őket, de hogy tegye ezt a félnélkebb nőnem? Tehát elő kell venni korunk csörgő fegyverét a pénzt és legyőzni őket. A régi barbárok fegyvere csak lesujtani, dönteni tudott — a mi fegyverünk fölemel a porból és így a koldus is fölemelkedik az ut porából és menni hagy bennünket. Oh a pénz, a pénz mindent fölemel, — de azért én mégis haragszom rá és utá-lom, mert, mint esküdt imádója a nőnemnek, nagyon zokon esik nekem, hogy mig minden egyebet *fölemel*, a szépek közül nagyon sokat — *elejt*, és örökre, mindörökre! Az a gonosz Jágó olyan sátáni mosollyal mondja: csak tégy minél több pénzt zsebedbe, Rodrigo!

Hanem még a sphynxek ezután következnek: Két hede-gős meg egy furuglyás — három különböző ostromlási ponton. Aki megtudja fejteni micsoda nótát fujnak, az — passirt! Aki meg nem fejt — és pedig nincs ki megfejtse, az fizet. Ebben annyi a haszon, hogy ha a Luiza-csárdást huz-zák is, — (pedig hihetőleg mindig azt huzzák) — legalább nem tudja az ember, hogy azt huzzák. Csak olyan dolog, mintha az ember felesége hűtelen, de nem tud róla semmit és nem lesz Othellová. Így ér az ember a Fácányhoz, ahol zene-szó mellett ebédel meglehetősen ételeket, türhető olcsó áron. Hogy a kellnerek és az étlap itt sem magyar, az tudnivalólag nem baj, először mert minden magyar ember hazafiui köte-lességének ismeri, hogy az étlap és a kellnerek végett német szót tanuljon; másodsor és utolsor, mert mint mondám, Budapestben minden ország benne van! a lánchid képviseli Angliát, — Deletter János fodrász Franciaországot, a Zug-liget — Svajcot; a kutséberek — Olaszországot; Lauka

Gusztáv munkái — Spanyolországot; és az étlap és a kelle-
nerek képviselik a — német hercegségeket !

De a Luiza-csárdást most vonítja harmadszor egy kintor-
na; ugyancsak ezt mai napság az órák eldörömbölte kétszer,
az almáriomon háromszor, most meg egy a Kundschafts-
blattban hatszor hirdetett kijátszott zongora kezdi rá heted-
szer *magától* — így mindenki beláthatja, hogy többet nem
irhatok.

Romeó

Nővilág, 1857. júl. 19. I. évf. 28. sz. 443—444. l.

IV.

Pest, július 20-kán.

Hogy repülnek a napok sebesen, mint a galambok, hogy
nyelik el őket mohón az évek, e könyörtelen karvalyok !
Úgy tetszik, mintha meg se száradt volna tollam előbbi leve-
lem irásától, és már megzendül a nyomdafiú csöngettyű-
hangja mögöttem: „pitt um Romeó.” Tehát ismét egy hét
mult el, és én még mindig csak sohajtozom, és a tentát fo-
gyasztom, pedig mi épületes okoskodásra ébreszthet irigy-
lendő saját kalamárisom is ! Mondom, hogy irigylendő, mert
a ténta úgy is elszáradna benne, ha ki nem irtám is — a
világon pedig misem prózaibb, mint egy elaggott kalamáris,
miből a ténta *használatlanul* kiszáradt, — minden agg legény
és „halvány őszi rózsza” rettentő példájára ! . . .

Igy pedig, nemcsak hogy el nem szárad benne a ténta, ha-
nem kiiratik, még pedig Romeó által, és ami több — ezernyi
példányban támad föl a nyomdában. Mennyi utód, mit
mindannyi gyönyörűséges Júlia vesz kezébe, hogy ne mond-
jam — ölébe ! — Oh igen nagy szerencse az, sajtó festék
lenni egy hölgydivatlap számára, körülbelül annyi, mint
például a Kalauznak szerkesztője lenni. . . . Hanem hát,
az idő csakugyan hamar múlik, hiába kérte Béranger olyan
szépen:

Vieillard, epargnez nos amours !

Ami magyarul körülbelül annyit tesz:

Oh maradj maradj
Mulass még velem
Ifjuságom fényes napja
Édes szerelem !

Ezt már Tóth Endre mondja, és mint vendégszerető magyar ember, kedves vendége szekérének kerekeit ki is szedeti, de mind hiába! Álom s esős idő magokban elmúlnak — mint az álmoskönyv poetája igen szépen mondja. Hogy pedig az idő a jelen században sebesebben jár, mint a régi jó barbár időkben, azt úgy hiszem senki sem vonja kétségbe! Amióta a gőz erejét feltalálták, azóta az idő is gőzkocsin jár, gőzfürdőt használ és idő előtt megvénül. Példának okáért és a vidékiek kedvéért, kik a gőzfürdővel, e nagy befolyásu találmánnyal nem ismereteseek, elmondok egy esetet. Az ember fia egyszer éjjel nyitva feledi az ablakot, honnan mint ábrándos szerelmeshez illik, a holdvilágot énekelte meg, reggel felé hús szél támad, és az emberfia elreked. Elreked pedig oly borzasztó módon, hogy ijedtében már nemcsak némának, de süketnek is hiszi magát, mert maga sem hallja, amit mondani akar. — De az napra épen látogatást ígért kedvesénél, és ez ígéretet meg kell tartani. Az ember fia futtában találkozik egy orvossal, aki az embernek azt találja mondani, hogy menjen a gőzbe. Erre aztán az ember fia előhíja egyik legmeghittebb barátját, aláírattja vele végrendeletét, levelet ír szülőinek, kedvesének, és azt zsebébe rejtve, éhgyomorral megindul, mint a hatalmas gőzbálvány oltárára szánt áldozat. A dianafürdő udvarán letörli halálveritékét, megöleli barátját, megcsókolja, s érzékenyen ennyit mond: túl a síron! — Azután fölvezetteti magát a csigalépcsőn az első emeletbe, hol már különös túlvilági illattal találkozik, és megpillantja e civilizált pokol izmos démonait, akiknek arcán nem lát egy szikrányi kegyelmet, sőt azt olvassa mindegyik homlokán: *Lasciate ogni speranza!* (Hagyjátok otthon a jó reménységet!) Az ember fia egy kis fülkébe utasíttatik, hol leszedvén magáról minden e világi hívságos ringyrongyot, töredelmi ruhában (Busskleid) megindul, s belép legelsőben is a jeges tartományba, mely mitegy három lépés széles és vagy nyolc lépés hosszú. Itt azonban meg nem állapodik, mert rögtön megnyílik egy keskeny ajtó, melyen betekintve, nem tudja hirtelen az ember, vajjon hó vagy hab, köd vagy délibáb, kása vagy szép fehér aludt tej van azon szobában? Szembehunyva, félénk léptekkel hatolunk be e sűrű gőztömegbe, mialatt barátunk fülébe sugja a könyörtelen démónnak: először itt! E rejtélyes szavak annyit tesznek, hogy — csak kegyelmesen bánjon vele! Itt aztán az ember fia kegyelem-

ből a purgatorium első peremére fektettetik, hova a legkevésbé bűnösök jutnak. Rémletes üvöltés, olyanforma, mint midőn valamely rengetegben a borzok marakodnak, tölti be e rémes tartományt, mely bár nem nagyobb egy előszobánál, de szintoly végtelennek tetszik, mint a tenger, mert az ember fia nem lát semmit, csupán az üvegtetőzeten át látja a túlvilágot, a boldogok országát, mit egy időre elvesztett. Egy idő múlva jó a purgatorium szolgálja, és az ember fiát egy beszappanozott pokrócdarab segélyével a szó szoros értelmében bepácolja, s ráadásul öklével végig dagasztja, hogy minden titkos sebei megnyilnak. Ezután következik még az igazi hadd el hadd. — Kivezettetik az ember fia az előbbi szobába, hol ugyan tisztán lát mindent, hanem jobb szeretné, ha semmit se látna, vagy vakon született volna, vagy — „egyáltalán ne született volna!” Először egy záporosó indul meg, a pokol szolgálja mutatja, hogy — hiszen ez meleg, — az ember fia hisz neki, alája megy, pár percig csakugyan langyos eső alatt áll, de egyszerre — hah — ördög és pokol! oly hideg eső mossa az embert, hogy nem tartóztatja magát egy két sikoltástól. Ezután megengedtetik egy kis pihenés, hanem amint gyanútlanul járkal az ember fia, egyszerre a falból oldalvást, mint a kispuskatűz a csatában, darabos vizzuhany tör ellene — nagyot ugrik és odább áll, ott meg egyszerre a fölepről rohanják meg kegyetlenül hideg vízkartácsok a hatfontos ütegből. Látván, hogy nem menekülhet, áll az ember fia keserves lemondással minden ellenállásról. A sarokban egy bekerített helyre viszik, itt a mártíromság utolsó stádiumán miliárd vizeső szurkálja alulról, felülről, oldalvást, rézsut, keresztben és minden kigondolható módon. — Már innen aztán a márványmedencébe úgy beleesik az ember, mint „a lepuskázott vadlud a tó közepére.” Mint az elítéltnek a „kegyelem” szó, úgy hangzik a kiszenvedett ember fia fülébe a „lepedőt” kiáltás, melyre az ember fia lepedőben kabinjébe vitetik, hol aztán igazságát érzi az ember annak a mondásnak, hogy aki tűr, az uralkodik. Mondhatlan kéjérvet lepi el az ember fiát, ujjászülöttnek érzi magát, kitisztulva minden bűneiből. Ha tyúkszeme van az ember fiának, azt is kivágják, s miután örömeiben az ember fia illő és méltányos borraivalót adott volna a rettenetes démonoknak, haza indul, s azon veszi észre, hogy nemcsak nem rekedt, de képes volna egy ezredet vezényelni!

Igy él a 19-dik századbéli ember fia — erőszakolva, mesterkélve azt az épséget amit a spártai gyerek a szántóföld göröngyein szerzett. . . .

Ugyancsak a Dianafürdőben a fényesen kiállítandó hölgyek gőzfürdője is legközelebb megnyílik.

Romeó

Nővilág, 1857. júl. 26. I. évf. 29. sz. 458—459. l.

V.

Pest, július 27-kén.

Az igaz, hogy tegnap elég Annabál volt, amiről irhatnánk, hanem azért még sem irunk; először, mert azok a tegnapi — vasárnapi — Annabálok mint a zsemlye, mind egyformák; mi a Szentgellérthegy tetejéről is úgy leírnánk, mint hacsak jelen lettünk volna bennök. A császárfürdőből jöve haza délután, a gőzös termében láttuk egy pédányát ez Annabálok hőseinek. — Csak mitegy 20 éves lehetett, hanem azért már kimért egy két mázsa mazsolaszőlőt. Fényes fekete haja szerény alázatosságban simult le homlokára, halántékán a la Pepita felkanyarodva. Arca pirosposztság, és ki lehet e találni, hogy még nem szerelmes, de annál megátalkodottabbul szereti önmagát. Csak azt nem leheté kitalálni, vajjon fekete szemöldét, vagy egyenesen szemeit tartja-e hódítóbbaknak. Nem is jött volna le a terembe, ha itt minden lépésnyi távolban egy-egy tükör nem lett volna. Körüljárta a termet harmincszor; tükör volt összesen hat; ehez képest — pincéri számítás szerint, hatszor harminc az 240 — tehát összesen 360-szor nézte meg magát tetőtől talpig, s kétszer ennyiszor igazította meg nyakravalóját. Én persze, mint valódi fővárosi, mint szellemdús emberhez illett, unatkoztam. Ez a mostani divat főtörvénye, hogy mindenütt unatkozzunk. Máskülönbem nem dandy, nem nagyvilági az ember, hanem bornirt és gemein, — Tehát én lábszáraimon fogdosva a legyeket, s unatkozván, egyszersmind e boldog halandó szemléletében szórakoztam, mert ha ez az ember sem boldog, úgy én csakugyan boldog vagyok. Kiszámítottam, hogy e félkóba hány leány lesz szerelmes a mai Annabálokban, s hogy e mazsolás ember hány esztendő alatt hány emeletes házat épít. — Mert hát a számítás mostanában divatos foglalkozás, — épen úgy, mint az unatkozás. — Ti csókra ter-

mett almapiros arcok a vidéken, kiknek összes élménye egy házikó és házikert szűk körén túl nem terjed, és akik mégis soha sem unatkoztok, hanem örökösen az idő rövidségéről panaszkodtok — mennyire irigylendő a ti sorsotok ellenükben, kik a főváros ezer élvei között, ha nem valódi is, de legalább bon tonból unatkozunk!

Azért valóban nagy hatalomnak kell lenni annak, ami ez unatkozó népet pillanatra is kiüti sodrából, s lelkesedésre ragadja. Talán nem volt korszak a világ teremtése óta, melyben az emberek oly kevésbé lettek volna lelkesedésre hajlandók, mint jelenen. Lelkesedni, szeretni, hinni, remélni — mai napság szégyenletes kiskorúság. — Tenni olyasmit, amit még senki sem tett, ha semmi haszna, semmi értelme nincs is — (sőt így jobb) ez már aztán az életzabáltság legmagasabb Hymalayaja. Az a piros pozsgás mazsolaárus mégis hasznosabb s ártatlanabb tagja a társadalomnak, mint ezek az aszott szívű, megsavanyodott kedélyű, törött szájjal örök életfájdalmat negélyző világiak, kik már mindent meg és átéltek, mindent megtanultak, s bölcseségükben már ott vannak, ahova ért Hári János, a mindentudás határvégén, s onnan lábaikat lóggatják a semmibe, vagyis: a tudatlanságba; — hanem derék ezen urakat hölgyek körében látni; mennyire más szerepet öltenek! Ugy tetetik magokat, mintha ők még teli volnának gyermeki rózsás életkedvvel, s mintha még csak ezután szándékoznának élni. . . . Jobb tehetségű íróink e két fajta emberből sikerült vigjátékot penderíthetnének. Ostobaság, üresszívű raffineria és oktalan különtség egyébiránt boszantók. Megkérdeztünk már néhány ily cérnalábu kolossust, mi okból tart és járat magával bulldogot? De ha erre jutalmat tűznénk is ki, nem lenne, ki rá helyesen megfelelne. És pedig ez undok állat napról napra inkább divatba jó. Nem is dandy, ha nincs bulldogja, s milyen nagy uraságra mutat az, ha valaki egy drága állatot tart, fizet érte, anélkül, hogy tudná, miért, mi végre tartja? Már aztán, ha ilyen bulldogos ember udvarol valamely ártatlanságnak, micsoda vakmerő leány volna az, ki föl meré tenni, hogy ez a bulldogos dandy így is szólhat otthon (havi szállásán) inasához: „Menj, s hozz a *kutyám számára* két garas ára levest, — de hozz mellé — *kanalat* is! — Ezzel a bulldoggal minden magas aristocratai lelki tulajdonságot oly dicsón pikantul ki lehet fejezni. Ha éppen vendéglőbe

mégysz, mivel otthon főzetni nem telik, s mint a haut crème embere, azért mégis ki akarod fejezni, hogy a vendéglői canaillet megveted, — bulldogot visesz magaddal, és *levessed róla a szájkosarat*. Ez persze a legszándékosabb sértése a többi vendégnek, no de azok, mint nem gentlemanek, nem mernek szólni a méltóságos urnak. Így aztán kiderül, hogy te vagy itt e vendéglőben — *ur*, a többi csak tányérnyaló. A megvetés egyik legsarkalatosabb törvénye és kelléke a nagyvilági divatembernek. Az ajak egyik sarkában szünet nélkül ott kell lenni egy parányi mosoly üregnek, honnan a tömeg megvetése ríjjon ki. — Hanem e bulldogos emberek órája nemsokára ütni fog. Már pengetik a lapok, hogy Bécsben kutyaadót terveznek. — Bulldogra 10 — más ebre 5 pftot vetnek. Nem ártana, ha a bulldogra évenként 200 pftot vetnének — így aztán majd csak menekülnénk tőlük. — És ezzel bezárom leveletem — ily tárgy után nemcsak ét- hanem irvágyat is elveszti az ember. Romeó

Nővilág, 1857. aug. 2. I. évf. 30. sz. 474—475. l.

VI.

Pest, auguszt. 4-kén.

Épen azon tépelődtem, vajjon én vagyok-e szegény vagy Budapest városa? — mert egy város, melyben a tárcaíró fejében nem verekednek életre halálra az érdekesnél érdekesebb napi tárgyak azon dicsőségért, hogy melyik legyen szerencsés legalább is száz ezer *gyémántba* foglaltatni (mert legalább ennyi *szép szem* olvassa e lapot!) — az ilyen város, mondom, nem lehet gazdag az eseményekben; — hát midőn épen e fölött tépelődném, beront hozzám egy hazámfia és régebbi ismerős a „Lago maggiore” tájáról, iszonyú roncsolt inséges állapotban, hóna alatt egy csomó képpel, melyek kemény harc nyomait viselték magukon, s nem sok leleményesség kelle hozzá, hogy kitaláljam, miszerint emberem valahol igen rossz vásárt csinált. Mi bajod szép hazám gyermeke, kértem őt, szülötte a narancs, limonádé, szentjánoskenyér, füge és művészek földjének? Emberem oly siralmas képpel, mely engemet mély hazafiúi fájdalomba sülyesztett, előadta, hogyan járt Balaton-Füreden, s a szobránci fürdőbe vivő útjában. Nem akarom olaszmagyaros beszédével untatni olvasóimat, csak röviden elmondom,

hogy emberem azon fajtához tartozik, melyet a magyar hazában, „talián” néven neveznek, s vásárookra s egyéb sokadalmakra jár hátán egy csomó „Schénefigur”-ral. Ily munkához meglehetősen *türelem*, alázatosság s egy kis szemtelen nyegleség kívántatik, azért nagyon meg voltam lepetve, azon düh miatt, melyet limonádés hazámnak e szerencsétlen gyermeke előttem kimutatni mert. Szemei könybe lábadoztak öklei csomósodtak, de leginkább csak akkor szörnyedtem el, midőn a mi kedves magyar Bachenlünkre szórta a sok „maladetto”-t! Kezembe nyomott egy plakátot, melyet Balaton-Füredről hozott magával, s melyen a mi „országos” szellemünk adja tudtára a fürdői közönségnek, hogy még pár napig ott tartózkodik, s azon idő alatt kaphatók nála a „Magyar írók arcképcsarnoka,” — 3 pengő forintjával. No még ez csak hagyján lett volna, mert hiszen hozzá nem igen fáradtak volna a vendégek, hanem bizománnyos árulók rohanták meg a fürdői vendégeket „aki nem vesz nem hazafi” jelszóval, s aki elég vakmerő volt nem venni, azt a nagy hazafi legsúlyosabb „hazafiui átká” sujtotta. Szegény „talián” nem adhatott el egy képet sem, — hanem az „első magyar talián” — „országos képkereskedőnk” vagy százát képcsarnokot nyomott a fürdői vendégek nyakába. Emberem eként teljesen tönkre juttatva, tőlem mint gazdag nobilitól csak annyi pénzt kért a mennyivel *kutséberséget* kezdessen. Nem dicsekvésből mondom, hisz mindössze is kevés volt az egész, mit neki adtam; de hogy rövid legyen, emberem harmadnapra ismét berohan hozzám — de már félőrülten, s fuldokolva panaszolja, hogy a kutséberség is tönkre van téve ugyanazon nagy magyar által, ki „schéne figur” kereskedést megbuktatta olyatén fekete pecsétekkel tele pöttyögetett árkussal, amit ő magyar írók arcképcsarnokának nevez és aki legközelebb a Komlókertben a „komlókerti cimboradalokat” árultatja a kelnekkel. „Uram — így szóla keservesen — a nyomor engem meglehetősen tola-kodóvá tett, — de én ezekhez az emberekhez képest valóságos szemérmes koldus vagyok. Én legalább nem tettem egyebet mint mutogattam sokféle képemet, s amelyről észrevettem hogy tetszik, azt drágábbra tartottam. Látom én, hogy élelmetlen, haszontalan és nagyon becsületes vagyok, — akár éhen haljak, hiszen van már országos képkereskedő, aki ugyan csak hizik — de hogy is ne híznék! És hogy is ne

kelnének azok a fekete pecsétek, mikor a magyar talián bebizonyítja, hogy — „él magyar áll Buda még!” — de csak úgy, ha az ő képeit veszik. Hányadik ember olyan okos, hogy belássa, mikép ha e képek jobbak lennének és nem kutséberék árulnák, azért még Buda-vára nem dölne romba. Aztán ez az első magyar talián — nem léhütösködik oly urilag kényelmesen mint mi, hanem sorra csókolja, pajtáspoharazza, felköszönti kapacitálja az embereket, azonkívül táncol, füttyöl, eszik, iszik, danol, muzsikáltat, kurjongat kutséroz, mesél és mindezt a — *hazáért cselekszi!* És mind-ebből a hazának roppant nyereségének kell lenni, mert ez a képereskedő a hazában egyszersmind, vezéri tekintély „irodalmi előharcos” és Nagy Lajos óta ez az első magyar ember, aki a „nagy” melléknevet elnyerte. Ez a ritka ember minden esztendőn körutat tesz a hazában, mert helyesen azt hiszi, hogy a nemzet látni kívánja őt, s hogy a nemzet örül azon, hogy van már egy magyar is, aki — halhatatlan. Ki ne ohajtana halhatatlan embert látni? A vidék el van ragadtatva, midőn őt színről színre láthatja, s közvetlen az ő népszerű kezeiből kaphatja a magyarirók arcképcsarnokát! Mert mint minden nagy ember, úgy ő sem kevély; nem pöf-feszkedő, nem fenhéjázó, sőt gyakran igen is mélyen *lereresz-kedik*; nem vet meg senkit, per tu van mindenkivel. De hiszen könnyű is annak, aki halhatatlan. . . .” Így panaszt az én tönkre jutott földim a Lago Maggiore partjáról, s én nem vigasztalhattam őt egyébbel, mint — hogy örüljön azon, miként ily nagyszerű utód vette ki kezéből a vándor képereskedést. Menjen vissza a dicső Dante és a mennyei Petrarca hazájába, s mondja el ott, hogy a művészet már Magyarországon oly nagy kegyeletben részesül, mikint a legsilányabb mázolásokat is magok a halhatatlan emberek árulják.

Romeó

Nővilág, 1857. aug. 9. I. évf. 31. sz. 490—491. l.

VI. [sic!]

Pest, auguszt. 10-kén.

Midőn a negyedik emelet fenséges magányából „el ki”-nézek a füstölgő házak rengetege fölött, s épen azon tépe-lődöm, vajjon kettőnk közül melyik a szegény, — én-e t. i., vagy Budapest városa? — (mert egy város, melyben a tárca-

levelész fejében nem harcolnak életre halálra az érdekesnél érdekeseb tárgyak azon dicsőségért, melyik legyen szerencsés száz ezer *gyémántba* foglaltatni, — ((mert legalább *ennyi szép szem olvassa* e lapot !)) — az ilyen város, mondom, nem lehet gazdag az eseményekben) — hát midőn e fölött tépelődném, eszembe jut, hogy nem szabad tépelődnöm, hisz épen a jelen évet a *bőség* esztendejének lehet nevezni a *szertők* naptárában ! Ha a mult két év emlékezetes marad a nevezetes halálózásokról, ugy a jelen év a kiengesztelés éve akar lenni, s amit a mult évek *kivontak* sorainkból, a jelen év *összeadásokkal* akarja helyre pótolni, fennhagyván még a jövőre a *sokszorozásnak* még hálásabb feladatát. Különös varázserő lehet ez idén a rózsá illatában, a lombok suttogásában a csalogányok dalában, a gerlék bűgésében, — avagy különben honnan volna kimagyarázható, hogy épen azon fajta emberek között, kinek sorsát a lég madaráéhoz szokták hasonlítani, olyan gyakoriak a szent házassági esetek ? Az ország ifjúsága előtt nem lehet vonzóbb példa, mint midőn írók és művészek teszik azt a lépést, mely nekik nem *kizárólagos* hazafiui kötelességük. Ugyanis azon szerencsefiaknak, kiknek boldog osztályrészül jutott, semmi sem lenni, — ezeknek *kizárólagos* és egyetlen kötelességük, egyetlen rangjuk és címük: jóra való férj lenni, de fájdalom, mai napság épen azok iszonyodnak a nőüléstől. — Az idén három dolog terem bőven: a *dinnye* (és a vele rokon ázaléknak való) a dinnyével együtt a *hirlap*, s végre a *házasság*. Valamely angol természetbuvár épületes felfödözéseket tehetne e három cikk szaporaságának összetalálkozásából. . . .

Hogy azonban íróink s művészeink közül kik légyenek azok, akik a boldog házasság paradicsomajtaja előtt állanak, sorról sorra még most nem kiálthatjuk be Fama sipjába. Egy esetet közöl ujdonsági rovatunk, miután az a „Magyar Néplap” kollégánknak egyik oldalbordáját kiütvén, szerencsésen kivergődött a nyilvánosság napvilágára. — Hanem az még csak egy eset . . . az égben azonban nagyobb számmal készülnek a rózsaláncok, összekötendő azoknak kezeit, kinek homlokára a földön készültek a hervadatlan koszoruk, de a melyek hervadatlanáguk mellett sem érnek föl egy mulékony rózsalánccal !

Valóban figyelemre méltó mozgalom. Egynémelyek (— a „magas életnézet” lóggó fejű bölcsei, szélfejű donjuan-maj-

mok stb.) már azt kezdték pengetni, hogy mai napság csak a parasztok, a vének, meg az ostobák házasodnak már! Ime itt egy sor „szellemdús” ember, aki nemcsak hogy nőszül, de van annyira szellemdús is, aki pláne — házasodik!

A házról jut eszembe, hogy mennyire változnak az időnek ízlései, nézetei. — A „háziur” cím például ezelőtt csak tizenöt évvel is oly érdektelen, annyira — nem szép volt, hogy sok ábrándos ember fejében egy jelentése volt az „ostoba” szóval. A költők gunyolták, ma már magok a költők mondják, hogy legszebb költemény egy — három emeletes ház! Hisz a költő „szédeleg, ha rája felpillant!”

De valóban a népvándorlás ideje és a jelen idő között még az a kis különbség is van, hogy akkor a *delejtő ércből* volt, és *vasat* vont magához; ma már a *delejtő papirosból* van, és — *szíveket* vonz magához! A százas bankjegyekben több a vonzerő, mint éjszak minden hegyláncaiban.

Mondhatnék még több ily keserűigazságos elmésségét, de még sem mondok; a pénzt különben is csak szegény fráterek gunyolják, aztán hála Istennek, még nálunk nem is tenger a pénz mint Amerikában; hol az emberek szive is telibb van számvetéssel, mint nálunk az emberfejek... és végre, nincs helyem, pedig most veszem észre, hogy még a dinnye és a hírlapok szaporaságáról is kellett volna értekezniem.

Romeó

Nővilág, 1857. aug. 16. I. évf. 32. sz. 496—497. l.

VI. [sic!]

Pest, auguszt. 18-kán.

Szerencse, hogy a mennyei birodalom háborusdit játszik, különben nem volna az a vigasztalásunk, hogy mégis van hely a földön, ahol melegebb van, mint nálunk Pesten, hol az a különös geográfiai malheurunk is van, hogy ha szél fuj, azért van melegebb mint máskor, mert iszonyu por van, ha pedig szél nem fuj, hát akkor még azért van melegebb, mert szél nem fuj! Tulajdonképen nem is Pesten kellene most írunk a pesti leveleket, hanem a fürdőhelyekről, hol most a főváros színe pompázik — egyébiránt a mi a fürdőt illeti, itt eggyel több van, mint ahány nemét a fürdőnek eddig az unalmában leleményes század föltalált. Ugyanis van meleg,

hideg, bor, víz, gőz és légfürdő, hanem valóságos porfürdő csak Pesten van, és pedig azon utcákon, melyeket most a canicula napjaiban köveznek! Ki tudja mitől hizik az ember! ki tudja, nem vagyunk-e betegek, s nem orvosság-e az a por, amit a gyógypor fürdő szélben ad be nekünk? Most kivált egy kis vidéki egészséges por is keveredik utcáinkba, azon atyafiaktól, akik a már elkezdődött vásárra érkeztek, s még érkezni fognak? Bizony bizony, valamely „nagy-lelkű” „áldozatkész” „főuri” „tehetős” hazánkfia jutalmat tűzhetne ki egy dicsérekre, melyben ha bizonyos „közked-
vességű” „nagy reményű” poéták megénekelnék, illetőleg megrohannák a fővárosi port, azt hisszük hogy örökre megszabadulnánk e kellemetlen ellenségtől. Avvagy ha már van az országuton egy esőhajtó garaboncás diák, mért nem fogadnak egy porkergetőt is?

A vásár különben igen kedvelt nemzeti intézmény, s a magyar ember örömeztőbb megy vásárra, mint akármi vigadalomba, sokadalomba, lakodalomba vagy bárminémű kadalomba. Ez előszeretettel még a sátoros élet hagyománya, mikor még csereberéltünk, s azért bennünk a cserélgetési hajlam most is oly nagy, hogy ha pénz nem volna a világon, akkor mi volnánk a legelső kereskedők. Azért van még most is vásár *fővárosunkban*, és ez az előnyünk van Páris, London fölött, hogy nekünk még vásárunk is van! Ilyenkor meglátogatnak bennünket a „kedves atyafiak,” a piros pozsgás uramöcsémek, hugomasszonyok, sógor és komaasszonyok, hozzák zsebeikben azt a sok jó vidéki apró bankót, a buza, repce árát, a mivel mi olyan igen *vendégszeretőleg* tudunk elbánni a — Komlókertben! Nincs is a világon sehol olyan szeretetreméltó nép, mint a mi vidéki kedves atyánkfiai. Szívesen is látjuk őket, s el sem is eresztjük előbb, amíg csak addig nem mulattatjuk, hogy még utravalójuk sem marad! Ekkor aztán *szíves* örömmel adunk nekik *vissza* annyit, a mennyivel a vámon kimehetnek, hanem ők is örömezt sietnek haza, mert szegények rendesen megsoványkodnak a fővárosi kosztón. Alig várják hogy haza érjenek, ahol aztán a gazda rögtön veszi a pincekulcsot, s egy kis jó öreg bort hoz, a gazdasszony rögtön egy csibét paprikáz, aztán ezt a kettős orvosságot rögtön beveszik, és tőle rögtön meggyógyulnak — mi pedig a sok jó kövér bankót itt Pesten még rögtönebben elköltjük. Oh a vásár igen célszerű kedves,

amerikai intézmény! Beérkezik a vidéki apa kedves tanuló fiát meglátni. Megírta neki, mely napon és órában érkezik, hova száll, és várja kedves fiát ölelő karokkal. Azonban jön a pincér, szabó, cipész, mosóné, hitelező a kedves fiú kontói-
val. Az apa nem akar hinni nekik, ő előbb kedves fiával akar beszélni, de a kedves fiú nem siet atyja karjaiba. Szállásán keresik, de a fiú azon nap óta, melyben a jó szülő érkezett, nem megy szállására, még éjjel sem. Az aggóató atya keresi a kávéházakban, vendéglőkben, színházban, de mindezen nyilvános helyeknek rendesen két ajtaja van, s a kedves fiú épen akkor távozik az egyikén, mikor a másikon a gondos apa sovár arcával megjelenik. Az aggóató apából haragos apa lesz, de végre sok idő mulik, megadja magát, s egy pincéri parlamentair által biztosítja kedves fiát, hogy nem fogja nagyon megölelni, ekkor aztán a fiú megjelenik, a kontók kifizettetnek, s a jövő vásárig fegyverszünet köttetik. Oh a vásár igen mulatságos, nagyvárosi intézmény! — Az iróknak hozzák a sok előfizetési pénzt, és kapnak érette újabb előfizetési felhívásokat, a színészeknek pedig ilyenkor minden darabjaikat előadják teli színházban, a naptárak és kinnolínek mind elkelnek, a fürdők látogattatnak, a szeretők találkoznak, új adósságot csináltatnak, és régiek nem fizettetnek stb. stb. — Ami pedig a jelen vásárt illeti, ebben legnevezetesebb maga a vásár, mert sem Murphy az ember, — sem más egyéb állatóriási nevezetesség nem látogatta meg a fővárost, még az előre hirdetett Renz féle lovarda sem köszöntött be eddig, s e szerint a jelen vásár minden különös „vásári” nevezetességet nélkülöz.

Romeó

Nővilág, 1857. aug. 23. I. évf. 33. sz. 521—522. l.

VII.

Pest, auguszt. 24-kén.

Ilyen a főváros! — Az egyszeri rector bucsuztatója szerint, e mulandó életben nyugodtan lefekszik az ember, s másnap azon veszi észre magát, hogy halva kel föl! Én is megirtam multkor, hogy *Murphy* ur és *Renz* ur nem jöttek a vásárra, s ime alig harmadnap *Murphy* ur arcképével találkozom a falakon. Sietek őt megnézni feldunasori kalitkájában, s ime látom ugyanott épülni *Renz* ur nagyszerű lovardáját! Befizettem a 20 krajcárt, és vártam *Murphy* urra,

ki a falragaszon husz évesnek s nyolc láb magasnak vallja magát. Láttam őt, és hozzá tehetem, mint hiteles bizonyosságot, hogy a rendkívüli ember fehér nadrágot és fekete frakkot visel, ábrázata barna, billegve jár, mint afféle hettyke legény, az embereket székre állítja, s maga mellé állván, ha netalán egy hüvelyknyi kellene még, hogy nagyobb legyen, hát akkor a billegéshez folyamodik, — ha pedig ugyis elég nagy, akkor csöndesen megáll. Már láttam szélfejű diákgyerkcőt, aki olyan barázdabillegető módon járt, az által akarván megkülönböztetni magát az alantabb osztálybelitől; hanem még az ilyen diákféle is csak ezelőtt 20 esztendővel gyakorolta e zugtempót, most már a borbélyok sem teszik. — Meglehet, hogy irhaföldön szokás e kényes járás, hanem annyi bizonyos, hogy soha erősebb vagy tán inkább sulyosabb komikumot nem láttam valóságban, mint ezt a nyolc láb magas irföldi hústornyot, ki midőn tetszelegve illeg sarkán, eszükbe juttatja Fricit, midőn épen azt mondja hogy: nem vitték el katonának, pedig ő lett volna ott a legszébb legény!

Biztosíthatom a vásári közönséget, hogy Murphy urat nézze meg, nem bánja meg husz krajcárát. Az ember azt hiszi, hogy meg fog lepetni és csakugyan meg is lepi az embert az, hogy miért nem lepetik meg — ilyen nagy embert látván? Aztán az is megér husz krajcárt, ha az ember megtestesülve látja e mondat igazságát: boldogok a — közép-szerűek! Szegény Murphy! A második pillanatban már sajnálkoztam rajta, mintha valami azt sugta volna nekem, hogy ebben az emberben a lélekrész is húsban van kiadva, aztán a vérbeli juss helyett is lomha csontokat kapott. A harmadik pillanatban már az a fura gondolatom volt, hogy Murphy urnak tán csak a formája ember, és némi kellemetlen iszonynyal hagytam el a menageriát — hanem, midőn többé nem láttam a szörnyeteget, kellemesen áradt szét keblemen az a vigasztaló gondolat, hogy jobb inkább Romeoként száműzetni, a sirboltban szerelemmel meghalni, mint — Murphy lenni.

A vásár javában áll, épen ma van jelen a legtöbb vidéki ember, s mi egyébről nem is tudjuk, hogy vásár van, mint a vidéki arcok sokaságáról. A pesti ember, kivéven az üzereket, még csak meg sem nézi a vásárt, részemről nemcsak nem keresem, de sőt kerülöm. Tulajdonképen e vásár nem is

a fővárosért van, hanem inkább a vidékért, s valódiilag nem is vásár, hanem randevu, mit a vidéki gazdák, üzérek, nyereszkedők adnak egymásnak, s itt kötnek szerződéseket a jelenre és a jövőre, eladják a jövő három évi repcetermést előre, s ha jól sikerült az alku, akkor elmegy a gazda a színházba, sőt ha nagyon jó kedve van, inasát is felküldi a karzatra, hogy majd nevéssen az előadás után naiv megjegyzéseinek — hanem most már az is megesik, hogy az inas nevet a gazda tudatlanságán, mert nem mi mondjuk, akárki veheti észre, hogy csak évtized óta is az alsóbb osztály bámulandó gyorsasággal civilizálódik. Ezelőtt tiz évvel még bosszankodtunk a cselédnép együgyűségén, ma már egynémely ur vagy urnő génirozva is van cselédjének — mint ő hiszi — kelleténél többet tudása miatt. Ezelőtt tiz évvel mint csodát beszélték a Párisból hazaérkező utas hazánkfiai, hogy ott a napszámosok, bérkocsisok ujságot olvasnak. Nálunk már előbb a szolgálók, inasok olvassák el a reggeli lapokat, s csak aztán adják be az uraságnak, s néha azzal a bölcs megjegyzéssel, hogy — nincs benne semmi! Maholnap átalánossá lesz a miveltség, és már közeledik hozzánk is az időpont, midőn az emberi hiúságnak nem lesz egyéb alapja mint a — pénz, s a társadalombani felsőbbiséget egyedül s kizárólag a forintok mennyisége határozandja el. — A nyomdák és vasutak különös jó baráti szövetségben vannak egymással, ahova ezek beférkőznek, tiz év alatt igen nagy változás történik az emberek fejében. — Nemrég olvastam, hogy már a debreceni vasut is kész . . . és én az egész európai szárazföldön, Törökországot sem véve ki, legkiváncsibb vagyok Debrecen városára, arra nézve, ha vajjon e rendületlen népben tesz-e hódítást a vasut hatalma, s aki megéri a huszadik századot, fog-e látni e roppant városban egy kis állandó színházat. . . . ?

Romeó

Nővilág, 1857. aug. 30. I. évf. 34. sz. 538—539. l.

VIII.

Pest, auguszt. 31-kén.

Ha azt mondanám, hogy az emberek ama roppantul nagyobb része, melyet leghivebben jellemzek, ha őket *boldogoknak* nevezem, ha azt mondanám, hogy ezek tegnap is

csak oly boldogok voltak, mint ezelőtt egy héttel, nemcsak hogy ujat nem, de sőt igazat sem mondanék. A boldog emberek tegnap valamivel boldogabbak voltak, mint egyéb közönséges vasárnapon. S tulajdonképen nem is irhatok egyéb ujat, mint ami e boldogságot okozta. — A boldog emberek tegnap nem csupán a ringelspiel, hinta s más egyéb rendes élvezekben, hanem valami magasabb, légiesebb dologban is részesültek: a *tűzijátékban*, mely ha a szeles idő miatt kellőn nem sikerült is, mindazáltal mégis csak elsült. Tegnap délután tehát a boldog ember, miután engedelmes, békés alázatossággal halántékaira simuló haját kivételképen átillatozta, vatermörderét megerősítette, nyakraválója csokrát hódítónak, fehér nadrágját ellenállhatatlannak találta, megindult a városliget felé azon édes reménnyel, hogy Veltée ur tűzijátéka sikerülendvén, az egész 'element' szerfölött 'lustig' leend. A boldog ember soha sem jár sebesen; mérsékelt léptekben halad előre, azért már három óraker egymást érte a királyutcában a boldog gyalogok, a boldogabb omnibuszok, s a legboldogabb bérkocsik hosszu sora. Tudnivaló, hogy vasárnap a bérkocsikban is mind boldog emberek ülnek. Egyébiránt csalódnánk, ha azt hinnénk, hogy csupán a városliget ölelte magába a boldog embereket. Ami e napon utcákon, nyilvános helyeken látható, az mind egytül egyig boldog. A sötét vérű ember e napon sötét szobáiba zárkozik. A boldog emberek elfoglalják délután négy óraker a pávasziget asztalait, hogy a befizetett tíz pengő kr. díjért csak egyetlen zenedarab se vesszen kárba. Azonban boldog emberek csónakáznak a sziget körül, boldog emberek ülnek a ringelspiel paripáin, — a Sturm, Tüköry, Stipanitz s más egyéb sörödék s borodák szorulásig rakvák boldog emberekkel. — Aki nem boldog, annak jobb ma ki sem menni a házból; leginkább mégis íróinknak tanácslom, hogy a vasárnapokat ne töltenék a svábhegyi vagy sötét pesti szobai magányban. Azt hiszem, hogy Boz Dickens, a legkedvesebb humorista, nem mulasztotta el egyetlen vasárnapot sem, melyen a mulató nép közé ne keveredett volna. Innen van aztán, hogy safiri szóbuborékok helyett maradandó alakokat állított elő mindmegannyi halhatatlan szobor gyanánt. — Az egész hét közü hat nap nem nyujt a szemlélődőnek annyi anyagot, mint egy vasárnap. A mai boldog békés napok egyik főélménye az elléptetés, a szemletartás. Alig lehet

mulattatóbb, tarkaságban gazdagabb szemlét tartani, mint egy nyári vásárnap délután például a városligeti fasorok között. És ez élvezetben mindenki részt vehet, s ez az előnye a fővárosnak az, ami a legszegényebb embert is annyira köti a fővároshoz, hogy aki néhány évet benne töltött, annak számára nincs a hazában másutt hely, s itt élnie hálnia kell.

Egyébkint, a vásárnapot kivéve, a fővárosnak alig volt oly ujdonságszegény éve, mint a jelenlegi. — Még a bécsi szelleműs tárcairók is tárgyhiányról panaszkodnak. Ha a kegyes olvasó visszaemlékszik tavakra, elismeri állításunkat. A bazilica hónapokig kimeríthetetlen tárgy volt. A nagy Liszt, a törpe aztékek, a 14 mázsás tehén stb. bőséges anyagot szolgáltatottak. A jelen évnék van ugyan egy oly nevezetes cikke, mely nemcsak Pestet, hanem az egész világot maga körül hullámoztatja a krinolin, hanem már maholnap erről sem szabad szólni, mert úgy látszik, tökéletes diadalt arat, s korlátlan hatalmasságú élet halál urává lesz, s aki bántani meri, az kérlelhetlenül száműzetik a szépség trónjától. — Kétségtelen, hogy összevéve mindent, a jelen év legfontosabb *világeseménye* a — krinolin feltalálása. — Hallottam olyatend véleményeket delnóktól, hogy a krinolin csak oly maradandó találmány, mint akármely más, és hogy semmi kétség, miként a krinolin többé soha ki nem megy a divatból, azt a hölgyek mindaddig viselik, a mig csak szoknyát viselnek. — A krinolin sorsát a lángelmék sorsához hasonlították, melyeket elejénte rendesen üldözni szoktak, de később általában elismertetnek, s akik előbb gunyolták, ugy megszégyenülnek, mint megszégyenültek nálunk Petőfi kritikussai.

Pengetik, hogy a következő téli évszak Pesten igen élénk lesz; hogy számos főur, ki eddig másutt tölté a telet, most a fővárosban választja lakását. Ha ez való, ugy a nemzeti színháznak még inkább meggyül a baja. — Már a mult éveekben is igen érezhető volt az a hibája, hogy nem lehet benne páholyt kapni. Lehet-e annál nagyobb hibája valamely színháznak, mint, ha nem kapni benne helyet? Valaki említette egy lapban, hogy lényeges változások fognak történni. Ha jól fontolóra veszem, a főnebbi hibán semmi lényeges változással nem lehet segíteni — s igazán megvallva, színházi ügyünk jelenleg ugy áll, hogy egy magyar színház kevés, kettő meg — sok, — legalább még most. Annyi bizo-

nyos, hogy ha a közönség ezután is oly fokozatban szaporodik, mit Ráday igazgatósága óta, akkor néhány év múlva a karzat is esztendő számra lesz kibérelve.

Romeó

Nővilág, 1857. szept. 6. I. 35. sz. 553—554. l.

IX.

Pest, sept. 7-kén.

Mivelhogy az ember nem tudja mire virrad, legbölcsebb szokás mindjárt este a keserű ébredésre elkészülni. Ez ugyan könnyű dolog lehet a szépnemre nézve, mely hevítő italokkal nem élvén, e „serei” állapotban a holnap eshetőségeit is képes elgondolni — de a boldogtalan férfinem esténkint rendesen szívét, fejét búbánatból- és gondbolítja, vagyis szócsintalanul: adósságfelejtő állapotba teszi magát, lefekszik rózsás reményekkel, mint például a tegnapelőtti színházi előadás földszinti közönsége, és másnap reggel huruttal és náthával ébred föl. Különös fatum az a nemzeti színházban, hogy nyáron, mikor nincs közönsége, az egyiket ingyenes csöndesen figyel a gyöngé előadásra, télen azonban, mikor teli van, akkor szót se hall a legszebb szavalásból, mert a földszinti közönség annyira el van foglalva hurutja és náthájával, hogy a sajátos zaj, mely itt kifejlik, hasonló azon rengetegéhez, melyben egyszerre ezer fejsze működik a fuválásban. A földszinti közönséget könnyű lelkiismerettel martirnak nevezhetni; türelmes, nem zugolódo, nem panaszkodó, mint általában a mártirok. — Egy jobboldali földszinti páholy az a szigorú, kérlelhetlen hatalom, mely a földszinti közönség színházi élvezetét már a nátha és hurut mártiromságává változtatja. Ennek a páholynak ajtaja *nem csukódik* be, hihetőleg a zára elromlott, s a hideg őszi szél pusztitva mint a Samum hideg testvére rohan át a türelmesen izzadó földszinti közönségen, melynek még eddig nem jutott eszébe alázatos kérvényt nyújtani be az illető páholy bérlőjének vagy az igazgatóságnak, akit az ajtó zúváranak csináltatása illet, hogy lennének kegyesek megfontolni, miszerint a földszinten is *emberek*, még pedig a férfiakkal vegyest *gyöngé nők* is vannak, és ennél fogva tennék be hatalmas páholyuk makacs ajtaját. Meglehetne jegyezni alázatosan azt is, hogy a páholyajtó becsukásának hasznát ők is élvez-

zendik, mert hiszen bátorkodunk föltenni, hogy *talán* ők is azért jönnek színházba, hogy *halljanak* s illetőleg *értsenek* valamit; már pedig ha az ajtó nyitva marad, a hurutosok és náthások kellemetlen zajgásától a legszebb operai s drámai részek vesznek el.

No de az emberek nem csupán színházba járnak, hanem ujságot is olvasnak, s az ujságolvasókat, s különösen a kiadókat egy fontosnak látszó hír e napokban erősen foglalkoztatja. — Csak még pár napja, a birodalombeli lapkiadók is lefeküdtek minden nagyobbszerű gond nélkül, s fölébredtek a hirre, hogy újabb rendszabály behozatalával, mely visszavonhatlanul el van határozva, s már január elsejével életbelép, a napi lapok kiadása évenként öt pfttal többre kerül. Az „Ost-deutsche Post” volt e fontos hír emlékezetes hirdetője. Mivel mostanában minden tizedik ember ujságot olvas, minden harmadik ujságot *akar* kiadni, és minden második ujságba *készül* írni: — e hír mint a lőportűz futotta át a fővárost. Részemről eleinte szintén megdöbbenem, de csakhamar megvigasztalódtam. — Én még ez esetben is minden levelem mellett 7 ½ krajcárt nyerek, ha leveleimet kinyomtatva, s nem pedig közönséges ember módjára csak irva küldöm a szép Juliákhhoz — s mindaddig folytatni is fogom, míg a szerkesztő azt nem mondja, hogy azok nem érik meg többé a másfél krajcárt, amibe a postai szétküldés kerül!

Ritka azaz ember, ki ne szeretne levelet kapni. És ki hozzászókkott a levelek vételéhez, az fölöttéb nehezen is nélkülözi azokat. Legjobb barátaink, rokonaink, kedveseink, legtöbbször oly hanyagok a levelezésben. De megcsik az is, hogy az embernek se rokona se barátja, sem — kedvese, mi nagy áldása tehát a jelennek, hogy vannak ujságok, melyek a magánylevelek hiányát oly bőségesen pótolják. A kíváncsiság pedig mai nap sokkal nagyobb már az emberi nemzedékben, mint volt csak ezelőtt félszázaddal is! Ez igen természetes dolog, mikor az idő *érdekes* állapotban van, akkor az emberek rendesen kíváncsiabbak, mint egyébkor; ezelőtt harminc évvel még elég volt nekünk egy ujság, a Kulcsárféle boldog emlékezetű „Hazai s külföldi tudósítások” — sőt talán még sok is volt, hiszen nem történt semmi ez arkádiai boldog országban. Vadásztunk, halásztunk; — jöttünk, mentünk 50 frt., ettünk, ittunk 60 frt., — mire való lett volna az ujság? — Tehát a kíváncsiság a haladással növekszik, s ha

a haladást eszményképíteni akarnók, kétségkívül ezt is nő képviselné, mint annyi szép és magasztos dolgot. — A kíváncsiság tehát egy gazdag tőke, amit a mivelődés az általános jólét számára kamatoztatni kell. Az már micsoda igazság is volna, hogy egy kétsoros irott levélért például, melyben a hitelező adósságunk fizetésére szólít, fizessünk kilenc krajcárt — aztán egy szépen olvashatón kinyomott, körülbelül *hatvan ezer* betűt tartalmazó hirlapért másfél krajcárt sokaljunk! Nem, én nem vagyok oly kicsinyhitű, mint az ‚O. D. P.‘ — én nem hiszem, hogy a bélyeg még csak meg is tizedelje az olvasó közönséget — sőt ellenkezőleg azt hiszem, hogy szaporítani fogja. Ki nem tapasztalta, hogy ami drágább, az kelendőbb? Nem megmondotta-e „Hölgyfutár” barátunk, hogy az ananász és krumpli között nagy a különbség, és ezrivel akadt, aki elhitte, és az olcsóbb lapok helyett ő neki fizetett elő? — Nem több szivar kel-e el 3 — mint egy krajcáros? Az sem lehetlen, hogy majd olcsóbb lesz a papíros!

Végre is, egy szó mint száz, épen a kíváncsiság az, mely növekszik, ha a híreknek nagyobb árt szabunk. Híreknek pedig már mai napság mindig bővében leszünk, még pedig általános érdekű híreknek. Merem állítani, hogy maholnap a hortobágyi tanyabirtokos inkább tart hat agár helyett hármat, mint két hirlap helyett egyet! Az a hortobágyi pásztor, ki mikor egy háta mögött robogó szép négylovas fogatból kérdezték tőle, merre van Debrecen, annyira nem volt kíváncsi, hogy hátra se nézett, hanem hason fektében lábával mutatta az utat — ez a pásztor, az igaz, hogy még most hamarjában nem numerál pré akármely lapra, no de sértés volna föltenni, hogy például Magyarországon annyi száz-ezer mivelt és módos polgára, e rinócerósi restségű pásztorhoz volna hasonló. — Ki volna oly durva, (hogy Brutusszal szóljak) ki mivelt ne kívánna lenni? ki volna oly fukar, hogy hatvanezer betűért másfél krajcárt megsokalna? A civilizatiót meg kell fizetni, és *öröme*tebb fizethetjük, mint akármí mást. — Például: ha nem volna vasut, vagy jó útja a póstának, és ha nekünk Pestre a hajdut kellene beküldeni minden reggel ujságért?! Mindezek igen épületes vigasztalások, és egy szerelmes embertől, ki a népdal szerint, se lát, se hall, — ilyen prózai dologról mindig elfogadható ennyi „gyakorlatiság.”

Kit ne érdekelne példánakokáért, az, hogy Pesten jelenleg egy oly országos lovarda épül, a minő a birodalom sőt a híresebb országokban is párját ritkítandja? A mi lovagias főrendünknek alig támadhata életrevalóbb eszméje jelenleg, mint épen e lovagias természetünknek kedvező intézet, hol a vivás, lovalgás és a testgyakorlás minden nemében oly egészséges, oly üdítő leckét veend a vitézlő nemzedék? ahol nagyszerű tornajátékok tartatván, a világ legdelibb hölgyei, a magyar hölgyeknek ragyogó szemekkel alkalma leend meggyőződni a felől, hogy szerelmes ifjaik nemcsak a nyakra-valót, hanem a kardot is feltudják kötni, s nemcsak a nyelvüket, hanem szabályjukat is ügyesen forgatják? Van már tudós társaság, muzeum, színház, könyvtár, ezek a szellem nevelőintézetei; nem kevésbé szükséges intézmény a lovarda, mert meg van írva, hogy beteg testben beteg a lélek is. Ez a szép lovarda épül a muzeum háta mögött, és állandó leend, mit azért említek meg, nehogy összetéveesse valaki azzal a fabódéval, melyet a Dunaparton az európai híró lovar-igazgató *Renz* építtet, ki e hó közepén meg is kezdendi előadásait, melyekről nem mulasztandom el írni, mert ha nem csalódom, *Renzé*hez hasonló lovar-társaság még nem volt Budapesten.

Végül, hogy azzal végezzem, amivel kezdettem, t. i. a hirlapbélyeggel: vigasztalódjanak az ujságolvasók, mert annyi bizonyos, hogy ezentul kevesebb lesz, de annyival jobbak, tartalmasabbak lesznek mind a politikai, mind különösen a szépirodalmi lapok. Az is bizonyos, hogy efféle élceket nem olvasunk többé a par excellence élces lapokban: két vidéki levelező Pestre érkezik, de a kiadók nem eresztik haza, hanem elfogják szerkesztőnek stb. — Vigasztalódjunk, mert mindennek meg van a maga jó oldala.

Romeó

Nővilág, 1857. szept. 13. I. évf. 36. sz. 569—570. l.

X.

Pest, sept. 14-kén.

A főváros boldog vándormadarai szállonganak már téli tanyáikra. Ma báró Fecsegi, holnap gróf Gólyafi, holnapután Pitypalatty iparlovag vörösre fürdött, pozsgásra hizott

arcával találkozunk ittamott az utcán, színházban, vagy a jockey-club vendéglője s kévánházaiban. — Boldog vándormadarak! Aki elég együgyű és házsártos volna a társadalom abbéli sorsa ellen zugolódni, hogy miért kell az egyik halandónak télen nyáron át a tőke, író vagy varróasztal mellett ülni, míg a másik minden saisonban más kéhely között válogat, az ilyen korlátolt elméjű tekintse a természetet, s merítsen onnan vigasztalást. — Miért adta a természet ama kedvezést a vándormadaraknak, hogy örök nyárban, örök szerelemben éljenek? A fecske, gólya bevégezvén szerelmét Magyarországon, miután itt már a szerelmesekre különben is hideg idő jár, fölszedi sátorfáit s elmegy a meleg Indiába, s ott újra szerelmeskedik a jövő tavaszig, — míg ellenben a többi paraszt állat arra van kárhoztatva, hogy telet nyarat egy hazában töltsön, nyáron dolgozzék, keressen, hogy legyen télire mibe harapni. Ha pedig nem keresett, mint például a lomha medve, alhatik és legfőlebb nyalhatja a talpát. — Aki dolgozik, az elfárad, s annak pihenni kell. — A szegény csalogány, az erdei költő, agyon éneklí magát a ligetben, a jámbor galambok pedig oly ostobául érzemesek, oly hívek első szerelmükhöz, hogy azok esztendőn át csak *egy* szerelmi viszonyt kötnek, s ha tojásaikat elrabolják, bánatukba halnak, de másodszor nem mennek férjhez. Ime az egyik ábrándos, a másik érzelmes — és mindegyik részint munkás, részint pedig megehető, tehát haszonvehető állat, azért szükség, hogy itthon maradjanak, ne vándorolgassanak mint a kiváltságos, a szent madarak, melyeknek az a boldog szerep jutott, hogy minden gond és veszélytőlí félelem nélkül halásszanak, vadásszanak, bogarásszanak, abban az egyben különbözvén az embertársadalmi vándormadaraktól, míg ők, t. i. a fecske, gólya, kártékony állatokat pusztítanak, míg az utóbbiak épen az — *ártatlanokat* vadásszák el. Ez eltérés a természet rendjétől kissé sajnosan esik ugyan, hanem mindez viszont azért van, hogy legyen az életben — poézis! azért énekel oly szomoruan a csalogány, ezért pityereg oly szivrehatóan az árva, gunyátlan, fázékony cinege, s ezért oly nagy a húséges galambok életfájdalma, melyet talán leggyönyörűbben fejezett ki Parny, szerelmi elegiáiban:

„Tous les chagrins sont pour les coeur fidèles,
Tous les plaisirs sont pour les inconstants!”

Ez ama *világrend*, miről a zordon nagyságu itészek, midőn szemöldeiket legmagasabbra srófolják, oly áhitatszerű méltósággal szólnak. Ez ama világrend, mely szintugy megtalálható a természetben, mint a társadalomban. Azért a vándormadarak sem haszontalan állatok, mert az a feladatuk, hogy — egyenek, és evés által pusztítsanak, mások pedig télen nyáron át dolgozzanak. — Ezen boldog tulajdonságokon kívül aztán semmi egyéb boldogtalan adománnyal ne birjanak. Ne tudjanak énekelni, arra való a csalogány, ne tudjanak gondolkozni, arra való a bölcs bagoly; ne legyenek vakmerők és ne kockáztassák életüket egy falat husért, — ott vannak a vitéz sasok, keselyűk, ölyvek stb. — Ime a mi társadalmi vándormadaraink sem hasznavehetlen lények; nekik az a nagy munkájuk van, hogy a pénzt forgalomba hozzák, és mivel az efféle mindent fölhabsoló lények az életet hamarább megunják, szükség, hogy ide oda vándoroljanak, s ha mindenütt unatkoznak, kárpótlásul s vigasztalásul az is ki van cirkalmazva a bölcs *világrendben*, hogy ne ők maguk sirjanak, hanem legyen módjuk másokat boldogtalanná tenni, és aztán szórakozni az ártatlan könyvekben. Hanem azért ebben is meg van az igazság, mivel azok az ártatlanságok többnyire mind igen forrón ábrándoznak a vándormadarakról, s e szerint volenti non fit injuria — vagy magyarul mondva, ugy kell nekik!

Tehát haza érkeznek lassan az érdekes vándor- (jó) madarak, és csevegnek, kelepelnek jobbra balra, s a fővárosi ujdondász joggal így kezdheti rovatát: a társasélet mozgalmasabb lendületének dagálya naponkint észrevehetőbb. A mindent elpusztító, éhes, zajos seregélyek, a fürge diákok is csoportosulnak már lassankint, s hallatlan szárazságon kétségbeesett gazdák utolsó reményszála még ez időtájthoz van kötve, miután több mint csalhatlan igazság, hogy mikor a diákok költöznek, akkor a hetes eső nem maradhat el. A bölcs világrend ezt is jól intézte el, számítván arra, hogy a nagyreményű ifjuság között sok a mosdatlan, és az esővíz tisztább a kutviznél. És így ha az ember kissé gondolkozik, mindenben rájöhet ama mélyen elrejtett világrendi igazságra, mit egynémely itész kalapja alatt tartogat, — s ha kissé erőltetnők magunkat, talán még azt is kitalálnók, hogy mi tetszik oly igen a Luizacsárdásban, és miért tapsol a közönség, mikor Porghesz a velencei karneválban az egerek lako-

dalmát utánozza? Hanem ezek már félelmes mélységű, szédítő titkai a világrendnek, azért ezekről, mint az időről és térről nyugodtabb elmével lehet csak gondolkozni.

Romeó

Nővilág, 1857. szept. 20. I. évf. 37. sz. 584—585. l.

XI.

Pest, sept. 21-kén.

Akárki dicsérje Shakespeare által halhatlanított őszám szép hónapnak enyhe, sötétkék levegőjét, részemről a Nagy Tükör nagy költőjével tartva azt hiszem, hogy az ősz, meg a tél is szép „ha úgy veszem.” Növények és állatok óriásibbak, a madarak tarkábbak lehetnek az örök nyári égöv alatt, de még a madarak és a költők is szebben énekelnek ott, ahol bizonyos évszakban hideg szél csapja meg a forró kebleket, s a virágok és a fák levelei hullani kezdenek. Nem tudom ki csak azt gondolom, okos ember volt, ki azt írta, hogy Magyarországon az ősz különösen szép, talán legszebb, legköltőibb! De bizzuk az ősz külső költőiségének megéneklését a vidéki levelezőkre, ők ehhez jobban értenek, hisz ők látják a nagy-szerű haldoklási jelenetet, mi csupán a varjuk károgasából vesszük észre, hogy a szép „zöld” napok a szabadban letelvéen, következnek az annyira kedélyes *szobai* mulatságok, melyek kivált fővárosban annyi ezerfélék, — hogy merem állítani, mikint a legutolsó pincelakos, ki leheletével fűt be, több élvezetet talál a téli ávszakon át, mint az üres, tikkasztó nyárban. A hölgyvilág legkedvesebb regényírója, az örök gyermek, az öreg *Dumas* Sándor azt mondja: „Az egész világon mindenütt beszélnek, szónokolnak, vitáznak, csupán Párisban *csevegnek*” ha ugyan a „causer” szó fogalmát a csevegéssel csak megközelítőleg is visszaadtuk, mert épen az tanuskodik e főnebbi állítás igazsága mellett, hogy megfelelő szava még a németnek sincs rá, pedig az csak beszédesebb mint mi, kik még mindig sírva vigadunk, ami ugyan végre is jobb, mintha már vigadva is sírnánk, mint az oláh nóta. De miért idéztem *Dumas*nak e szintoly gényialis, mint igazmondását a csevegésről, melyben a francia jellem teljesen meg van magyarázva? Azért, mert az *édes csevegések* évszaka kezdődik, s szerintem, ami írgyendő van más népben, a mai civilizatio nemcsak hogy megengedi, de sőt paran-

csolja annak elsajátítását. Az epedő, a samumforró, tikkasztó sohajok, mézzel terhelt suttogások, kéjőriült nyögések, gyönyörzsaibbogó szendergések arany napsugaras vagy magyarábban szólva aranjúezi napjai lejárván, mint a gőzfürdőből langyhideg zuhany alá hurcolt ember, üdvözljük az első „hives borongó, őszi napot” — mely a kábitón illatos ligetek lankasztó legéből a meleg és még sem bágyasztó szobába kerget bennünket, hol a padkát vagy a thea asztalt körül ülve, mindenki saját nemzeti képessége szerint igyekszik csevegni a nyár élményeiről, kalandjairól, amennyire t. i. a jelen „körültekintő”, „óvatos” a mellett fáradt nemzedék, egyáltalán valami elbeszélni érdekes kalandot képes végrehajtani. Kétségkívül nagyobb mesterek vagyunk az elbeszélésben, mint a tettek végrehajtásában, és ha a csevegés kedves adománya nem is oly általános nemzeti tulajdon nálunk mint a franciáknál, kivételképen vannak itt is körök vagy legalább egyének, kik e részben a franciákkal versenyezhetnek. Vígjátékainkon ugyan még eddig nem látszik meg az e részbeni haladás, hanem talán az lesz oka, hogy amely termekben tudnak csevegni, ott többnyire nem magyarul csevegnek, hanem legtöbbnyire franciául igen rosszul — beszélnek, néha — néha gagyognak. — Azért az írónak, mint az élet utánzójának nem lehet venni onnan ahol nincs. Ah, a nem francia tárcaíró, irigyli legjobban Dumas Sándor fenebbi mondásának igazságát! Mert valódiilag s leginkább a tárcaírónak feladata a csevegés, e nem ugyan nagyszerű de mégis irigylendő tulajdon, ez a kispuskatűz a szépnemmel szemközti harcban, mellyel, ha kitartó, s el nem fogy a töltelék, egy két fillentés bombasztja kíséretében, hamarabb sikerül az ostrom, mint a közönyösség negatív módjával mely a kiéheztetés unalmas ostromlási módjához hasonlít. Vajha csevegésemmel az egész magyar szép világot meghódíthatnám . . . s itt eszembe jut, vajjon nem lennék-e szerencsésebb, ha csakugyan, mint a franciák el is akarják vitatni, valóban nem olasz, hanem francia származásu volnék, Roumieux névvel Romeo helyett? kérdés, mi hódítóbb, egy szép tenor hanggal biro olasz torok, vagy egy kifogyhatlanul csevegő francia nyelv? Döntsék el ezt szép olvasónőink, mint értelmi talányt, én részemről az utóbbit választanám, mert annyi való, hogy ha bizonyos színművészno elköveti is azt a csodát, hogy drámában énekelni tud, én részemről

papíroson csak csevegni, de énekelni nem volnék képes . . . amennyiben versírásra nincs hajlamom — hála Istennek!

A csevegés mestersége nem könnyű; a csevegésnek két kelléke van, semmit se mondani, és még is mulattatni. Az egyiket, t. i. a semmit mondást, már sajátommá tettem; egy kis türelem, nem az én részemről, hanem az olvasó részéről, talán majd idővel a másikat is meghozza. Velőset, elméset, maradandó becstűt, bölcsőt mondani, és így mulattatni, ez nem nagy mesterség. A csevegés mestersége igazán a semmiből teremtés, mert hiszen a költő maga sem teremt semmiből: neki fantáziája van, és abból könnyű teremteni! A csevegőnek azonban üres fejet adott a gondviselés, és — ez a csevegés csodája, és egyszersmind titka. Az üres fej egyre kong és visszhangozik! Erre azt is mondhatná valaki, hogy én a csevegőket gúnyolom, s legutolsó embereknek tartom. Alássan engedelmet kérek. Az üres fej talán a legszerencsésebb, mert abban is van valami, ami alighanem *legtöbb* e világon, t. i. — *semmi*! A semmiben benne van az egész világ; a semmin kívül mindennek van vége, csupán maga a sok semmi — véghetetlen! E világon minden elmulandó, csupán csak a semmi az, ami örök, halhatatlan! Magának az isteni *szellemnek* is a semmiben kell rejleni, mert — nem látjuk sehol, meg nem tapinthatjuk sehol. Tehát le a kalapokkal a — *semmi* előtt, mert a semmi — a minden! avagy ha az ember feje *tele* van, nemde akkor épen *semmit* sem tud, — s még a nyelve sem akar fordulni? Tehát mikor az ember fejében semmi sincs, akkor épen — mindentudó!

E mai napra rendelt beszédem tanúsága tehát, mikép igyekezzünk, hogy a szívünk mindig tele, a fejünk mindig üres legyen, így aztán biztosítjuk magunkat, hogy akár magunk csevegünk, akár a más csevegését hallgatjuk, soha fog a fejünk — *fájni*!

Romeó

Nővilág, 1857. szept. 27. I. évf. 38. sz. 601—602. l.

XII.

Pest, sept. 28-kán.

Ismét egy *házasság*, nem annyira a nagy világban, mint inkább oly emberek között, kikben *legnagyobb a világ* . . . szellemű emberek, író és színész között, kiket az ujdön-

dász feladata megnevezni, én csupán megemlékezem róla, mint mai napság egy igen örvendetes, vigasztaló eseményről, midőn a szellem lovagjainak életkedve különben nem a legjobban van hangolva. Igen, én szellemdús embereknek nevezem az író és színésznőt, és vigasztaló eseménynek házasságukat — mosolyogjanak bár titkolt irigységgel az arany borju imádói, kinek felekezete soha sem pusztul el a föld színéről. Valami roppant a különbség a szellemi és anyagi emberek között támadó lélekviszony között. Az anyagi embernek például lehet a vállán epaulette, ha például orosz, vagy épen meklenburgi — a lábán sarkantyú, ha t. i. agarászshós, a dolmányán pityke, a kezében karikás ostor, ha épen debreceni rüpők, a tárcájában özön pénz, ha ugyan milliomos, — és ki tagadhatja, hogy mindezek igen vonzó, hódító dolgok, és ilyen gazdag munitióval kétségkívül könnyű az ostromlás; — a szellemi embernek azonban epaulettje, sarkantyúja, pitykéje, karikás ostora, és legtöbbször egész tőkepénze — *fejében* van, és ennél fogva fölöslegnek tartja vállára, sarkára, mellére, zsebébe tűzni a sokfelé hivatató cégért! Ah de ki lát bele a *fejbe*? A csörgő szarkák meglátják ami *kívül* fénylik, de ugyan ki fogott valaha egyet e madarak közül olyan fényvel, ami belül a lélekben van, és csupán *lelki szemekkel* látható? . . . Valami roppant a különbség a szellemi és az anyagi emberek között támadó viszonyban. . . . Egyébiránt csalódnék, ki azt hinné, hogy a nem szellemdús embereket mind anyagi lényeknek tartom — szellemi ember az mind, aki szerelmes tud lenni a — szellemben, legyen bár annak földi hüvelyke arany paszomántba vagy egyszerű szövetbe takarva! — Hanem ezek tán unalmas beszédek hiszen majd mondtam *valamit*, pedig feladatomban *semmit* se mondani. Azért hát mintául véve az operaszövegek stílusát, ad notam: „szép dolog a szőlőszedés, *mulatsághoz hasonló*” — megemlítem, hogy a budai és kőbányai hegyekben a *boldog* emberek szüretelnek, hogy legyen mit inni a — *bolgogtalanoknak*, továbbá azoknak, akik ad notam: „tűzbe jőni *szeretnék*” (Éjszak csill. 1 felc. Péter cár) — hideg lassu vérrel vannak megáldva, és mégis — *szeretnének tűzbe jőni* — az már nem igen levén valószínű, hogy mai napság valaki *tűzbe menni* szeretne. — A boldog emberek számára vaktöltéseket, rakétákat hirdet egy kereskedő, hogy az ártatlan levegőt lövöldözhesék, miután nincs elég bak a világon

számukra. A budai promontori óriás pincékben nagy az élénkség, sürgés forgás . . . hanem a vidéki nyájas olvasó igen csalódnék, ha azt képzelné, hogy e roppant szőlőhegyen, e dúsgazdag szőlősgazdák szebbnél szebb villáiban felényi öröm, vidámság volna található, mint a vidéki kisebb hegyekben! *Munka* itt a szüret, és nemcsak, hogy nem mulatság, hanem még *nem is hasonló a mulatsághoz* . . . Valami hiányzik itten, aminek az itteni emberek nevét sem ismerik, még tán nem is sejtik, hogy az hiányzik . . . Hidegen, ridegen, gépiesen megy végbe az egész; egyhangúlag foly a must a nagyszerű sajtókból, melyek olyan szomorúak, mintha ők is *emberek* volnának, és az orruk vére folyna . . . a rakéták ugyan itt-ott pattognak, de az emberek nem dalolnak, mert ők nagyon boldogok . . . mert nekik *nincsen fájdalmuk*. Hanem én voltam igen egyszerű hegyen, ahol eldaloltuk azt a bánatos dalt, amit Gyulai Pál irt, a „Szüretem” címűt, és olyan jól mulattunk hogy szinte sirtunk bele! Vajjon ismerik a vidéken, s megemlékeznek-e szüretkor e szép költeményről?

Annál zajosabb, lármásabb a szüret a nemzeti színházban, hol az édes szülői áldással ellátott s fölerkezett tanuló ifjúság ostrommal veszi be a karzatot, s azzal egyszersmind az uralkodói *korlátlan* hatalmat is. — A *gárda* újabb tagokkal szaporodik, kiket a kisebb csapatvezérek alig birnak féken tartani. — Költséges koszorukat ugyan nem szórnak, hanem az ő „éljen”-ük az, melyről írva van, hogy „szünni nem akar.” A dicsőítő versek megírása és leszórása az ő szakmájuk. Tapcsolni pedig kézzel-lábbal szoktak egyszerre. Most már nem beszélhetnek fennhangon a páholyokban — mert az e sasonban megszünik nobel lenni; e kiváltságot most a karzat bitorolja. — A különbség csak az, hogy a páholyokban beszélni szoktak sportrul, parforceról s más efféle magasztos, a közönséges emberek előtt ismeretlen dolgokról, a karzaton legalább egyenesen bele beszélnek az előadásba, ami arra mutat, hogy erősen figyelnek a játéokra. „Jól van” — „éljen” — „ugy kell neki” — „ne hadd magad” — s több efféle felkiáltásokkal biztatják az ártatlan szenvedőket, csüggesztik és fenyegetik az ármányosokat. Mert sem a páholyokban, sem a földszinten nincsen senki otthon; hanem a karzaton mindenki *otthon* van. A színész, ki a becsületes embert adja, számolhat magas tetszésünkre. Jaj a gonosz képviselőjének!

És jó, hogy a karzat oly magosan van, különben Tóth József nem egyszer volna veszélyeztetve. — Szerencséje, hogy többnyire a darab végén vagy meglövik, vagy ő lövi meg magát, és így kiengesztelődnek iránta a lázongó kedélyek, — különben bajjal csavaroghatnék be a kerepesi utról az ősz-utcába. — A „haza” szó ágiója a drámában 50 százalékkal emelkedik . . . stb.

Romeó

Nővilág, 1857. okt. 4. I. évf. 39. sz. 617—618. l.

XIII.

Pest, octóber 5-kén.

Kedves olvasója e *rózsapiros* köpenyű lapnak, vajjon olvass-e hébehóba vagy épen rendesen más olyan lapot is, mely magát szintén *divatlapnak* címezi, és állítólagosan *hölgyek számára* van szerkesztve? Olvasod-e a zöld Divatcsarnokot, a *halványfehér* Hölgyfutárt, és mindenekelőtt a — *sárga Délibábot*? Ah édes olvasóm, kérlek szépen, bocsásd meg, ha oly annyira feledékeny voltam, hogy nem figyelmeztetek e lapok mindegyikére, és e hanyagságom sok mulatságos dolog olvasásától fosztott meg. Ezennel helyrehozom hibámat, és kérek szépen minden szép szemet, olvassa a fentebbi lapokat is, és különösen a *sárga Délibábot*, mely kétszeresen — ah mit mondok? ! tizszeresen érdekes. Először a *sárga délibáb* már magában egyike a legnagyobb természeti ritkaságoknak; másodszer igen érdekes, mivel *szenvedő* állapotban van, harmadszor azért is ajánlatos, mert ha még egy ideig nem olvassuk, aztán — ki tudja, vagy látjuk többé, vagy soha se . . . Negyedszer igen érdekes azért, mert abban egyik legkitűnőbb *színművésznők férje* tárcaleveleket ír, kit különben keresztnevén *Gyulának* hinak, vezetékek *nevét*, miután nőjét általánosan ismerjük fölösleges megmondanom. Gyulának életfeladata tehát a *sárga Délibábot*ban tárcaleveleket írni, és mindenképen ki akarja érdemelni azt a dicsőséget, hogy a legjobb hírv magyar színművésznők egyikét az ő nevéről nevezik, és e dicsőségre az által akar szert tenni, hogy azon személyek és lapok ellen, melyek a magyar színháznál más színésznőt is megdicsérnek, vagy épen néha érdemük szerint *jobban* is megdicsérnek, azok ellen minden héten valami kifejezhetlenül finom, láthatlanul éles élcet

akar mondani. Erre *egy egész heti ideje* van, és a mult héten is sikerült neki egyet kitalálni, ami szórul szóra ennyiből áll: a fák még oly zöldek, mint Vajda kritikái. Milyen erős, milyen *eredeti*, mennyire *génidlis* élc! Nem veszik-e észre kegyes olvasóink, mily *láthatatlan* itt a finomság, mennyire *kifejezhetlen* itt az élesség! E két tulajdonság egyéb kint Gyulának jellemző sajátsága, amelyekre ő mindig büszke volt azok előtt, akik ismerték! Ő teljesen méltó arra, hogy szélesebb körökben olvastassék, azért kérjük bájos előfizetőnőink *ezreit* amennyire kitelik tőlük, szerezzék meg olvasmányul e szellemdus lapot, ha lehet még e negyedévben, mert ha még e negyedévben meg nem ismerik... „engem mondhatom kinos sejtésnek terhe nyom” — hogy a jövődől tél nagyon kedvezőtlen talál lenni a *sárgaságban szenvedők*re. . . .

Igen, édes olvasó, a következő uj év minden eddigiek között legváltóságosabb, amióta a magyar journalok élnek. Egy-kettő már is haldokol, és a *journalok hattyudala* a polémia. Többé nem leszek figyelmetlen, és minden mulatságos eseményre előkészítendem az olvasót. Vigyázza meg a figyelmes olvasó, *melyik ujság kezdí a személyeskedő*, a minden ok nélküli *polémiát*, és erről bizton kitalálhatja, melyik *haldokol*. — A vitéz magyar vér nem tagadja meg magát amerre *nap kél*, és az *üres pusztaságban délibábok úsznak*. A vitéz magyar természet pedig azt dictálja nekik, hogy ha már meg kell halni, *olcsón* ne adják el magukat. Azért *izzadnak egész héten át*, és a kinos veritékből megterem egy valóban *drágán vett öldöklő*, egy génialis, egy eredeti élc, melynek finomsága *láthatatlan!*

Ne vádoljon a gyöngéd szivü olvasó, hogy talán érzéketlennek tartom, mivel a haldoklás szemléletében ígérek számára mulatságot. Ez a haldoklás épen nem kebelrázó, ellenkezőleg, ez az egyetlen neme a halálnak, amelynek *vonaglásai* igen *nevetségesek*. Az ujságok gunyolódva, élceskedve halnak meg, és embereik, *élceik* nem annyira neveltetők, mint *nevetségesek*.

De, ha az egyik oldalon halál van, a természet törvénye szerint a másikon születésnek kell lenni. Így született meg e héten a „Szépirodalmi közlöny” — *Szelestey* László szerkesztése mellett, kiről ha e lapok szerkesztője utasításba nem adta volna is, hogy vagy hallgassák, vagy csak dicsérettel

szóljak róla, mégis azt mondanám, Isten hozta őt szerkesztőül, mert ismerve tiszta jellemét, fölteszem róla, hogy kicsinyes érdekek, s százszor elhasznált élceknek sem eszmét, sem személyt, sem semmiféle komoly ügyet föl nem áldozand. Nevezetes e lap első száma arról is, hogy benne Gyulának egy olyan tárcacikke van, melyben a „zöld” szójáték nem szerepel. Ha volna olyan csodás türelmű ember, aki Gyulának valamennyi tárcaleveleit végig olvasná, nem ártana megszámitani, hányszor használta e *kitűnőleg elmés* tárcairó e „zöld” menhelyét a lélek ürességének...? Mulatságos s tanuságos adat volna egy egész életében üres tárcairásra kárhóztatott, minden egyébre képtelen, kimerült, s szellemi insége szorongató érzetében minden nagyobbira irigykedő tárcairó kinszenvedéseinek!... (NB. Ha jól emlékezem, Gyula egykoron verseket írt, persze hogy szerelmeseket, hanem hát az régen volt — azóta kiábrándulhatott!)

Az égszerelmére, kérem nagysádtokat, olvassák a Délibábot! Alássan bocsánatot kérek, ez az egész korán sem polémia. Ez az ugynevezett „tárcalevél” — és ennek *tárgyát* bevett szokás szerint az irodalom s művészet ismert személyei teszik, kivevén az olyan tárcalevelészt, aki télen nyáron mindig csak a „zöld” levelekhez kapkod, pedig csak tettei magát, mivel el akarja palástolni, hogy tulajdonképen az ő kedvenc eledele a — *venyige*...!

Aztán már másod izben alázza meg magát a Délibáb tárcalevele is *szíves* látogatásával a „Nővilágnál” — rangunkhoz úgy *illő*, hogy kétszeri maga megalázása után mi is *megemlékezzünk* róla... különben dölyfösséggel vádolhatna bennünket... .

Ugyan-e napon, melyen egy új szépirodalmi közlöny indult meg, szállott föl a fűvészkertből Regenti léghajós is — ropant számu néző tömeg jelenlétében. Hajója mintegy 150 láb körületű lehetett, s a hirdetés szerint két embernek kell vala felszállani benne, de a kíváncsi közönség csak egyet látott, — azonban ezzel is teljesen meg volt elégedve. Esti hat óra tájban szállott föl a szép léghajó, s a kerepesi uton áthaladva észak felé mindig fölebb szállott, úgy; hogy midőn már a város szélén lehetne, még akkor is kivehető volt a magasságban a hatvani kaputól nézve is.

Romeó

Nővilág, 1857. okt. 11. I. évf. 40. sz. 633—634. l.

Pest, octóber 12-kén.

A hetfői nap némileg a norma napok közé tartozik a fővárosban. Nem jelennek meg ujságok! — és vannak ujság dühöngönc öreg urak, kik vasárnap délután rendesen falura utaznak, csakhogy másnap reggel Pesten ujság nélkül ne ébredjenek föl. Milyen kevésbé ismerik az emberi természetet, kik azt hiszik, hogy akár tűzzel vassal ki lehet irtani e mélyen a jelen emberi nemzedék természetébe gyökerezett tarackot — az ujságolvasás szenvedélyét. — Harc és háboru nélkül a boldog emberiség egy napig sem tud megenni, és a harc és háború mindig érdekes. Minden ember harcol e földi életben, azzal a különbséggel, hogy egyiknek kisebb másoknak nagyobb néző vagy hallgató közönsége van. És végre valamennyi — közönségért harcol, mivel az emberi hiúságnak ugyanaz a törekvése; fő vágya, ami a legnagyobb hiu testé, a napé, óhajtja t. i., hogy az apró napraforgók feléje forduljanak. Tehát végre minden ember csak komédiás; egyiknek csak egynehány házzal, másoknak már egy színházzal, harmadiknak egy országgal, végre a negyediknek már egy egész világgal van bámuló közönsége. Az egyik medvét táncoltat, a másik egy országot; az egyik majmot mutogat egy sarokban, a másik egy tárcairót, aki mindig a *zöld ágak* után kapkod, az *ugorkafáról*: — komédiások vagyunk mindannyian többé kevesebbé dicsők, híresek. Nézzünk szét tehát, a mai napon, hogy mint áll a harc és háboru a fővárosban?

Szigligeti átlépte a Rubicont, és harcra kelt a kritikusok hada ellen, s védelmére Prielle Kornéliának. — A „Magyar Posta” keskeny mezeje már két csatát vívott a „M. Sajtó” színbirálója ellen. Eddig a harc mindkét részről nemes emberekhez illő módon folyik. Egyik sem folyamodik gyáva álfogásokhoz, egyik sem kerül a másik háta mögé, hogy onnan intézzen rá orgyilkos döfést. A midőn egyik másik vágást kap, nem tagadja el elkiáltja hogy „megvagyok.” — Ugy látszik, a harc nem élethalálra, legfőlebb kifáradásig folytatattatik, és e részben a titkár urat félthetjük, mert a másik fél nagyon takarékosan bánik erejével. Egyet suhint, mig a másik huszat. — A Prielle Kornélia melletti harcban nem akadt ellenfél, Sz. ur körül járta a harctért, hangosan kürtölt, hanem a bár *késő*, de nagy *őszi esőben* senkinek sem volt kedve fényes fegyverét berozsdásítani.

Mi azonban azt hisszük, hogy Szigligeti urnak igazsága volt, Prielle assz. melletti kihívásban, és azért nem kelt ki ellene senki. — A néző közönség minden szavát helyben hagyta, a bajbírák egynémely állítását nem helyeselték, egészben véve azonban megegyeztek abban, hogy Prielle Kornélia asszony csakugyan a vidék elismert primadonnája.

Még egy újabb csatára vagyok kíváncsi, mely legközelebb kitörend, és úgy látszik, ha nem hét esztendő, de legalább *hét hónapos háboru* lesz belőle. Már a holnap reggeli lapokban megkezdetnek a csatárlánc kispuskatüzelései. A harci zászlókon híres nevek olvashatók: *Fridrich* és *Kaiser* asszonyok; a felek tegnapelőtt szállottak táborba a nemzeti színházban, ahol a harc kimenetele iránti elővélemények igen megoszlottak. — Voltak, akik Fridrichné asszony vereségét jövendőlték, de ismét voltak, és tán számosabban, akik azt állíták, hogy úgy jár, mint Nagy-Péter, ki addig vesztett, míg végre ellenétől megtanult — *győzni*. Majd ha az *ágyakkal* is kirkukkolnak, biztosabban szólhatok a csata kimeneteléről.

Különben a nemzeti színházban ugyanez estén aligha jó jelenségül a tábor kigyuladt. A baloldali földszinti bejárás függőnye egy közeli gázlángtól — lángra kapott, és csak a földszinti *magyar* közönség *bátorságának* köszönheti, hogy nagyobb veszedelem, sommásabb halál nem történt. A láng becsapott az ajtón, és a „tűz van” kiáltás a tűznél sebesebben terjedt el, és megfagyasztá a vért azon erekekben, ahol kevés volt a nemes tűz. Soha semmi esetben gyönyörűbben ki nem világlik az önszeretet nagysága, mint az ilyen színházi tűz világánál. — Az élet megvetését szenvedők, a fásult keblű életuntak előtt egyszerre érdessé, gyönyörűvé lesz a „hitvány élet”, — ez „ocsmány világ” — és akik fanyar képpel hirdetik, hogy már ők semmi fölött meg *nem indulnak*, — mulatság nézni, hogyan indulnak meg, hogyan izgódnak az élethez vezető nyílás felé — megvetett embertársaik hátán! — Hanem dicséretére legyen mondva a földszintnek, aránylag kevés volt ilyen fásult kebel, és sokan bátorítólag kiálták, hogy — nincs veszély! és helyen maradtak.

Romeó.

Nővilág, 1857. okt. 18. I. évf. 41. sz. 650—651. l.

Pest, october 19-kén.

Renz, Regenti, Szigligeti, Kecskés, Németi új színésziró — minő tárgybőség! Semmi reményem, hogy valamennyit beszoríthassam egy tárcalevélbe. — Azért hát *ósmagyar nagy-úri* szokás szerint az *idegennek* adván elsőséget, kezdem, Renz lovardáján, melyet mult szombaton este látogattam meg először. Ugyanekkor jelent meg itt a teljesen beérkezett főuri rend is, melynek teljes beköltözködését azonban nem annyira Renz lovardája, mint a már előhaladt téli évszak s a *fóti lóverseny* idézte elő, mely mai napon tartatik meg, és amelyről a „Lovászati lapok” részletesen értesítendik azt a közönséget, melyet a magaszosabb „Lovászat” érdekel, és amely kétségkívül járhatja is magának a „Lovászat” szaklapját. Különben a lóverseny nagyjából mindig ugyanaz; abban *részvenni* igenis, hogy nagyuri szenvedély, de ha valaki nyakát nem szegi, vagy valamely ősóktól származó telivér hőslő, vagy lóhős inába nem szakadt, valami különösen regényes, költői eseményt nem szolgáltat az újdondász tollának. — Magáról a lovardáról is csak egyszer, kétszer lehet írni mert kevés különbséggel mindig ugyanaz, és a neveléses bohócok, a hős lovak, intriguens ebek, szerelmes Dianák szerepeiben *újabb lélektani felfogást* még a „műcsahosok” sem fődözhetnek föl, miként a műítészeket nevezik nálunk azon színészek, kik magukat géniuszoknak tartják. Hanem azért a lovarda mindig tele van, talán épen azért, mert e *nyaktörésig magas* művészet a néző részéről sem kíván új és illetőleg önálló felfogást, — és mivelhogy valódiilag ez ama múltatvány, mely a sziveket megmozgatja anélkül, hogy emellett *gondolkozni* is kellene. — Ami Renz lovardáját magát illeti, elismerjük, hogy előnyökkel bir az eddig látottak fölött, hanem ez előnyök nem annyira magában a lovardai műtökély magasb fokában, mint egyéb mellékes érdekekben állanak. — A nagy előhír után valószínűnek látszik, hogy Renz a jó renomménak, nagy zajnak előkészítésében egyéb módokhoz is fogott a lóidomításon kívül, és e módokat az élet, ember, és világismeretek szolgáltatják, — amelyekbeni jártasságra *modern világnézet szerint* csak dicséretére válik Renz urnak. — Mert külön-külön ugyanazon bravurdolgok feltalálhatók több lovartársaságoknál is, — azonban Renz ur ügyességének és főleg pénztökéje erejének sikerült

mindezt társaságában egyesíteni, és ennél fogva az ő lovardája és másoké között az a különbség, ami a Burg színháza és egyéb fővárosi színházak között, — mely utóbbiakban szintén van egy-két nagy mester, de vannak kontárok is, míg a Burgban minden hely méltón van betöltve. Egy szóval, Renz lovardája *gazdag lovarda*, és a közmondás szerint, a pénz oda siet, ahol minél több van. Megjegyezvén, hogy a legendkívülibbnek hirtelt *Loisset Babtiste* mutatványait nem vártuk be, — amiről majd más ízben szólunk, — különösen kiemelni valót azért sem találunk, mivel, mint főnebb mondók, a társaság tagjai egyként jelesek. Természetes, hogy ez érzelmi művészet országának határai nagyon keskenyek, azért majdnem mindig ugyanazt mutatják, s ujabb valamivel csak két három hét alatt lépnek föl, azért nézetünk szerint azok számára, kik a magasb szellemi élvek, a valódi művészet iránt fogékonyak, teljesen elegendő, ha két három hét alatt egyszer néznek be a lovardába, s *aki egy negyed év alatt különböző időpontokban három négyszer meglátogatta e híres lovardát, biztosan elmondhatja, hogy mindent látott, ami benne látható volt.* — Azért nemcsak szégyenletesen anyagiságban tespedő, de igen kis város is volna Budapest, ha kivált egy téli évszakban az annyi szellemi gyönyörökkel kínáló nemzeti színház közönségében észrevehető fogyatkozást idézne elő e kétségkívül a maga nemében jeles, de mindamellert csak paripa, eb és lábikraművészzel traktáló fabódé.

Az emberész sokkal merészebb és dicsőségesebb működését láttuk tegnap Berg léghajója fölemelkedésében, — mert hiszen a lovat az ősemberek is megnyergelték már, s az még mai napig is számtalan lovagját veti le — sokkal magasabb s nehezebb feladat, a gerendátlan s padlótlan levegőt megnyergelni, ámbátor még ez a hatalmas mén, mely annyi világot hord hátán, s még eddig ugyan egyetlen szilaj üstököszt sem vetett le, — mai napig nincs megszelidítve annyira, hogy az ember porszemét bizonyos *szélvész* nevezetű szeszélye megkímélje. A jövő titka, ha vajjon az emberész találand-e e szeszély ellenében is mentőszerre, és ha vajjon a jelen ivadék álmodott *légvári* megvalósulnak-e; addig azonban csakugyan lélekemelő látvány egy léggömbi utazás; mint kezdeményezése azon hódításnak a léghen, mit az emberi elme a szárazon és vizen, vasut és gőzösök által eddig elért. Berg ur léggömbjében ezuttal 41 éves fia szállott föl,

legbámulatosabb volt azonban Regenti ur vakmerősége, ki midőn a léggömb már jó magasra szállott ég és föld között, egy szál kötélén fél kézen fogva lebegett, és csak midőn már alig volt látható, kapaszkodott föl gymnastikai ügyességgel a léghajóba, mely ezuttal semmi lendülete nem levén a szélnek, csekély huzódással a Svábhegy felé, egyenesen fel, és pedig oly magasságba emelkedett, hogy utóbb a léggömb melynek öble körülbelül a nemzeti színház nézőhelyéhez hasonlítható, mint parányi labda tűnt el szem elől . . .

Az emberi vakmerőség e példája messze felülmúl mindent a mi eddig végbevitetett, de sőt maga a képzelet megretten, ha e képre gondol. — Oly magasságban, minő körülbelül a bécsi Szt.-István tornya, lábát a lefüggő kötélhágcsóba akasztva, fejfelé lógott lefelé, kalapjával integetett, s emléksorokat szórt le, és még bukfencet is hányt. Igen sok emberrel beszéltünk, ki bevallotta, hogy rémülten kapta le szemét róla, s nem nézhette a borzadály miatt. A hajóban Berg 14 éves fia ült, akit igen bánthatott az a gondolat is, hogy hátha Regenti ur most az egyszer lesiklik és aztán egyesegyedül marad a kosárban?

Végre pedig az sül ki, hogy Regenti Antonio urnak ez a hajmeresztő légutazás nem is kenyérkeresete, hanem olyan privát pasziója, ami nélkül már nem élhet. Amint a színházi ellenőrködés után kisült, Regenti ur bevétele még a költségeket sem fődözte, s néhány száz forintot magának kelle ráfizetni utjára.

Romeó.

Nővilág, 1857. okt. 25. I. évf. 42. sz. 665—666. l.

XVI.

Pest, october 26-kán.

Ne szerénykedjék ön, kedves szerkesztóm, és ne vörösözzön ki e sorokat azért, hogy ezuttal önről is irok, majd meglássa, hogy végre is nem önnek, hanem imádott közönségének, a nővilágnak mondok bókot. Parolámra nem egyéb a szándékom, — de egyébkint is, önt ezuttal kihagynom teljes lehetlenség volna. Különben azon olvasók, kik e lapnál egyebet nem olvasnak, nem is tudnák, minő hatalom ön! Igenis kegyes olvasó, tudd meg, hogy Regenti léghajója, Renz lovarköre s más efféle világnevezetességek végre is

csak olyan efemer életű bagatelle tárgyai az ujdondászrovatnak; hanem a lapot, mit te olvassz, olyan hatalom szerkeszti, mely *ellen* csakugy, mint Angliában a miniszteriumok ellen, *külön lapot is szerkesztenek!* — Nagyon rég ideje már, hogy ez eset nem adta elő magát, azért mint nevezetes tüneményét az időnek, lehetlen elhallgatnom. Nem tudom, tesz-e ön a hazának, szerkesztő, annyi hasznot, mennyibe az az önellenes lap kiállítása, hordatása kerül, elég az hozzá, hogy nagynak, szépnek kell lenni annak a közönségnek, mely arra a lapra előfizet, mit ön maga szerkeszt, mikor még olyan lap is sok előfizetővel dicsekszik, melynek főfeladata csupán ön személyével, nevével foglalkozni, s azon betűket elemezni, melyek ön neve alatt jelennek meg egy némelyboldog, nagyobb lapban — valamint összeszedni s egybegyűjtve kiadni mindazon közleményeket, melyek a fővárosi és távoli vidéki lapokban önről, s ön ellen megjelennek! Ön ugyan oly szerény, szerkesztő, miszerint azt mondja nekem, hogy nem tudja megfogni, mi által emelkedett ily nagy hatalmassággá, és hogy ön e roppant kitüntetést nem érdemli — egyébiránt, bocsásson meg, de én is ugyanezt hiszem. Hanem hát ilyen ám a hatalom Angliában is és mindenütt az egész világon. Egyszerre csak ott van az ember a legfőbb polcon, azt se tudja, hogy jutott oda. Elhiszi ugyan az ember, hogy egy kis ész is segítette, hanem hát a „Magyar Posta” szerkesztője is ezt hiszi magáról, azért ő mégis csak azon szerepre van kárhóztatva, hogy ön ellen rettentő frázisokkal megterhelt napi lapot szerkezzen. — És milyen mély humoros komikuma az az emberi életkomédiának, hogy azért még ő is nagynak tartja magát, s dicsőségnek tartja lapot szerkeszteni önről, — ki meg mindörökké annyira szerénykedik! — Valóban, magasztos és ritka halandónak jutott szerencse oly állásra vergődni, mint ön, szerkesztő, ki ellenségeit is eltartja kenyérrel, s megnyugtató lehet a gondolat önben, hogy *nehány ember abból is megél, ha önnek ellenségévé szegődik!*

E gondolat magas légköréből ugyan kissé lejjebb szállíthatnám önt azáltal, ha besugnám a közönségnek, hogy ez az ön ellenes lap — a kis „Magyar Posta” kis szerkesztőjével együtt — kissé — nevetséges . . . állásba teszi magát sokszor, mikor már szerfölvötti, olyan nagy szavu frázisokkal fujja teli magát, melyeket — már megengedjen ön szerkesz-

tóm — önnél valamivel nagyobb emberek ellenében is meg-sokkallaná a józan ember. Példának okáért mai számában így szól: „Szerkesztőségünk, mint a nyilvánosság közlönye, a *legkomolyabban* föl van szólítva, hogy a megsértett nemzeti érzület s közvéleményt a *visszatorlásban segítse (!)* s mi kötelességünknek tartjuk ezen nyilatkozatok közlését, meg levén győződve, hogy máskor s bármily alkalommal s bármily kérdésben men lesz valaki oly *merész*, hogy stb. stb!” Azt mondja másutt, hogy ön szerkesztő, a fővárosi irodalmi és társas köreiben boszankodással párosult meglepetést s az egész országban általános indignatit okozott! — Továbbá „*az elkövetett merény a közvélemény ellen volt intézve!*”

Persze, hogy e merénylet catalinai nagyságát is sokkal lejobb szállíthatnám azáltal, ha megsugnám, hogy a kis „Magyar Postának” megint csak természetes *kicsisége* okozta, hogy a veszedelmet ily *nagynak* lássa, annyira megrémüljön, hogy rögtön a toronyba izgódván, a lármaharangot félre verje. A *nagyobb* lapok szót se tettek az egész dologról, s az is meglehet, mikép a kis „Magyar Posta” megsejdtette, hogy olvasó közönsége a lap egyéb unalmas helyein — *elaludt*, és ön *nevével* legsikeresebbnek találta őket *fölébrészhetni*. —

Az is büszkébbé teheti önt, hogy a kis Posta e rettentő háborút nem egyedül, de több rendbeli közlönyök és futárok segítségével indította meg — hanem ez sem annyira ön hatalmára, mint inkább a Posta gyöngeségére mutat. A „Kolosvári futár”, „Győri közlöny”, a „Kolosvári közlöny”, önkéntesen interveniáltak és támogatják a rettenetes kis vezért, ki ha így folytatja, ki fogja érdemelni a „nyomda ostroma” dicsőséges melléknevet. Még a „Szépirodalmi Közlöny” is hozott egy *miskolci szunyogot*. Notabene: azelőtt a kocsmárosok fantáziája találkozott úgy össze, mint most a szerkesztőké, — ugyanis minden városban volt egy vendéglő „a zöld fához” — ma már minden városban van egy lap, amit „Közlöny”-nek hínak. (Egyébiránt ezekben is van elég *zöld* — mondaná *elmésen* a „Déliab” tárcaírója.)

Hanem hogy végre is eredeti célohoz, a bókmondáshoz érjek, ki nem ismeri azt a szép verset: Szép lenni királynak? — Ön is elmondhatja, hogy szép lenni szerkesztőnek, hát még a „Nővilág” szerkesztőjének?! Irhatna ön halhatlan drámákat, szerkeszthetne féltelen politikai napi lapot — soha

se emlegetné, soha se irigyelné önt senki. Akár jó, akár rossz van a többi lapokban, azzal nem törődik senki; önnek egy betűjéből olyan polemiát kerekítenek, hogy megél belőle, és megtelik vele egy máskülönben élhetetlen lap! Mindez azért van, mert ön a „Nővilág” szerkesztője, s kétségbe vonhatlanul *legszebb* közönségét irigylik.

És tulajdonképen, mi hát az az ön által elejtett kukoricaszem, amit felkapván egy capitoliumi lúd, a többi most oly nagy lármát csinál körülötte? Sem több, sem kevesebb, mint pusztá számtani igazság, t. i. az, hogy százötvenezer több mint tiz-husz harmincezer. Ezt *merészelte* kimondani e lapok szerkesztője más szavakban, és ezt akarják elvitatni. Azt mondta ugyanis: hogy csak a nagy városok előnye az, miként tiz-husz lap jelenik meg benne, és a színművész játékaról, ha csak *egy* is eltalálja az igaz észrevételt, már a cél el van érve, a színművész okult. Én nagyon tisztetem a magyar vidéket, de már engedjen meg magának példának okáért — Szilas Balhás vagy Szala-Szent-László, de ha azt akarja hinni, hogy ő Londonnal versenyez művészet dolgában, legyen boldog e hitében, de ne kívánja, hogy én is higgyem, és ne vegye tőlem sértésnek, ha én is azt állítom, hogy Budapest legnagyobb város Magyarországon. Pereljék be Fényes Eleket, s minden encyclopedistát, geografust, mert ez mind e hitben él. — Oh, ha a „Magyar Posta” fölfedezne énnekem olyan magyar vidéki várost, melyben *akkora* és oly *állandó* színházi közönség volna, és annyi lap jelennék meg, mint Budapesten — hogy vándorolnék én oda e lapok szerkesztőjével együtt hamubehintett fővel és leborulva a sorompónál, pusztit nyomva a legelső civisre, s hogyan halnék meg ott — örömembe!

De mi haszna, meddig csak Romeonak hínak, *hizelegni* fogok a nővilágnak, de a férfiaknak — soha. Hagyom ezt s gyöngé kis Posták és Közlönyöknek, kik reszketnek a vidéki poéták és levelezők (a „M. Posta” „*nemzete*”) haragjától, kik mindannyian imádják Prielle Kornélia asszonyt, — ami igen jól cselekszenek, csak engedjék meg nekünk, hogy mi meg *mást* imádjunk, és az ellen komolyan tiltakozunk, hogy a *privát izlést* valaki *nemzeti közérzületnek* nevezze!

Romeó. —

—) A „M.Posta” mai — october 27-diki — száma ujjolag a „megsértett nemzeti önérzet és büszkeség”-et emlegeti. Ha e tévesztett nyegleség hivatkozása szerfölött neveltséges nem volna, azt mondanók, hogy soha még, mióta e szavak nálunk használatban vannak, azokkal ily sértőn vissza nem élt senki. A lipcsei „Illustrirte Zeitung” éles gúnyt úzhetne e nagy szavakkal, midőn azokat egy magyar lap egy vidéki *szinésznő uszályához* kötötte! A külföld épületes kacajra fakadhatna, ha a „M. P.” e számában a világhírű magyar büszkeséget egy *papucs* alá úzve pillantaná meg . . . ! Imádkozzék a „M. Posta”, hogy e számai rosszakaratu kezekbe ne kerüljenek, különben Európa összes Charivari lapjának lesz mulatsága vele! Ha azonban valahol ez mégis megtörténnék, a „Nővilág” e jelen sorai elég tanulságul szolgálandnak arra, hogy a nemzeti büszkeség fogalmával e *bornirt charlataneriat* oly lap követte el, mely nálunk is „Figaró” gyanánt olvasztatik, ámbár maga a szerkesztő ezt nem tudja. — Aki netalán komolyan venné mégis Urházy György urnak e tévedését, azt mi ünnepélyesen kérjük, bocsássa meg e különben jámbor életű magyar embernek ez elhirtelenkedett lépését; egy napi lapnál, melynek élete a pletyka és polémia, nem fontolhatják meg ugy a szavakat, mint correctebb lapoknál, de épen azért is, mivel csak pillanatnyi életűek, nem is kell azokat oly komolyan venni. — Urházy György ur még elég fiatal, sokat tanulhat, aztán még csak Törökországban utazott, ahová eddig még senki sem ment — *civilizálódás* végett.

Szerk.

Nővilág, 1857. 43. sz. 680—681. l.

XVII.

Pest, november 2-kán.

Hallottak[!] napja. Szerencsére hétfő van (bár e nap mindig hétfőre esnek! (s ujságok nem jelenthetvén meg, a fővárosi ember e napnak emlékéhez illő kegyeletes érzületét semmi „magyar postai” Stucli-hugliáda nem zavarhatja meg. — Mielőtt a téli évszak teljes vigalmaival beállana, s a minden emberi bohóságok csörgő sapkája „haj rá” jelül megcsörrenne, mint a nagy világba lépő gyermek, ki apjától komoly tanácsot vesz, hatalmas intőjelül olvassuk a temető

kapujáról: Emlékezz rá, hogy meg kell halnod. — A farsangon át annyit táncolandó legcharmantabb kis lábacsókák csöndes, áhítatos léptekkel vándorolnak el a mulandóság kertébe, hogy ott rálépven kedveseik sírjára, megemlékezzenek ama *táncról*, melyet az *utolsó völegény*, a halál a legcharmantabb lábacsókéval is eljárat. Azok a párnapuha, szinte nevetségesen kicsi kacsókkák, melyeknek egy csintalan szorítása majdan annyi őrzöngést idézend elő, mitegy előre bocsánatot kérve az elkövetendő csínokért, imára kulcsolódnak össze a sírok fölött, — és a szép szemek, mitegy érezve, mennyi veszedelem rejlik fényökben, önmegadással csukódnak le, átengedvén a *világítást* a sírok lámpáinak! Nagyon szép ünnepje ez a keresztény világnak; már csak azért is, mert a legüresebb fő, melyet az egész év semmi jeleménye gondolkozásra nem képes ébreszteni, *e mindent mondó némaságban* erejéhez képest gondolkozni kényszerül. A gondolkozás pedig a mellett, hogy legmagasb gyönyöre a léleknek, az egyetlen ut, mely minden jóra, nagyra, szépre vezet, és vallásossá teszi az embert. — Legyen szent e nap emléke, s hogy az lehessen, ne háborítsuk meg frívól, sem bünös, sem nevetséges tárgyak emlékével, aludjunk el s álmodván a jobb világban élő kedvesekkel, virradjunk föl egy közönségesebb napra, hogy folytathassuk e bohóságos élet mindennapi munkáját!

Pest, november 3.

A hét legnagyobb eseménye a „Nagy tükör” épen megjelent 8-ik füzete, s tulajdonképen abban szegény árva Kakas Mártonnak egy legujabb költeménye: „Szaladj, szaladj, jön a billog!” Annyira sikerült paródia, *annyi nevetető humor*, hogy az ember szinte *elkomolyodik* rá bámultában, kivált aki tudja, pedig hiszen ország világ tudja, ki ez a Kakas Márton, és hány féle alakban nyilatkozik e valóban *mesés génialitás?* Ugy tetszik, mintha e versben csak lerázni igyekeznék magáról a *forgácsokat*, melyek a nagyobbyszerű művek alkotása közben elboríták — és még e forgácsokban is mennyi csillogó apró kép, eszme, élc, gúny rejlik, melyek még e forgácsokat is öntudatosan alakított egyes műtárggyá emelik! — Ajánlom e verset mindenki figyelmébe.

Másik figyelemre méltó esemény a „Hervatag füzér” című, valóban nagyuri dísszel kiállított versgyűjtemény, melyet

irt, a *kézirat gyanánt* barátai számára kinyomatott báró *idősb Rudics József* Bács-Bodrogh megye hajdani főispánja, és a melynek egy diszpéldányával e lapok szerkesztője is meg lőn tisztelve. A munka nagy nyolcadrétben 273 lapra terjed, s több mint száz költeményt hoz, melyeket az érdeemes szerző csak inkább magány- és nem általánosan nyilvános használatra adván ki, azokat a műtéseknék feladata, sőt joga sem lehet boncolgatni; — annyit azonban, miután mint eseményt megemlítettük, szabad lesz megjegyeznünk, hogy e versek a régi jó magyar kedélynek igen kedves nyilatkozványai, s hogyan kelljen fogadnunk mint jeleményt, azt a „Magyar Sajtó” oct. 29-i (247-dik) számában Vas Gereben igen szépen megmagyarázta.

A nemcsak Budapesten, hanem birodalomszerte fontos eseményről, a hirlapi bélyegtörvény behozataláról csak annyit, ami abban *ránk nézve örvendezes*: hogy t. i. az a szép-irodalmi és divatlapokra nem terjesztetett ki, s e szerint azok előfizetési árában e miatt változás nem történik.

Végezetül pedig e részint komoly, részint kellemes meglepetések után szabadjon a hát *komikus* eseményeit is olvasóink *mulattatására* felhasználni. — Miután Garaink megírta, hogy „Magyar hölgynek születni szép és nagy gondolat”, — kétségkívül minden magyar hölgy tudta, miben keresse e sorokban rejlő nemzeti büszkeségét, és senkinek nem jutott eszébe, hogy azt bővebben magyarázgassa. — Hanem azóta sok víz elfolyt a Dunán, és most a kis „Magyar Posta” e *tudtán kívüli bohóc*, így magyarázza *szóról szóra* a nemzeti büszkeséget: „ha Vajda János Ur Válra haza menvén, a csósz, mert ez kalapját neki le nem emelte, „otromba paraszt”-nak nevezi? — Vajjon ez az ostromba paraszt nem oly hangon felel-e vissza, mely nyers ugyan, de a bánásmódhoz mért leend? Ezen önbecsérzést értjük mi a *nemzeti büszkeség* alatt Vajda János Ur!”

Nem hiszszük, hogy valaki nagyobbat véthetne a nemzeti büszkeség ellen, mintha e meghatározást *komolyan* venné, s e sorokat csak azért vesszük át a „M. Postából”, hogy ha netalán a „Fliegende Blätter” felhasználná, hivatkozassunk lapunkra, miként azon ujság, mely a nemzeti büszkeség *fogalmával* e paprikajancsis tréfát úzi, nem ugyan az öntuda-

tos, de a *bárgyuságbóli* bohóc szerepét játssza a magyar journalistikában. Avagy különben, hogyan képviselhetné benne a nemzeti büszkeséget a váli csósz? Ugyan-e számában a M. Posta a váli csósz a rajta ejtett nemzeti sérelmért úgy engeszteli ki, hogy elvisz engemet a hortobágyi pusztára, ott földézi a debreceni csordás *szellemét*, és azzal nekem Romeónak a szerkesztő helyett, a pipát és pusztit kelle cserélnem. — Ebben aztán a „M. Posta” teljesen megnyugodott. Legyen szabad remélnem, hogy e furcsa kalandom elbeszélését nem veszi a nyájas olvasó polemiának, — ha pedig kételkednék, s az egészet koholt mesének venné, kérem olvassa el a „Magyar Posta” 104. számát, és győződjen meg saját szemeivel a hihetlennék látszó együgyűségről.

Romeó —

—) Biztosítván tisztelt olvasónőinket hogy többé e tárgyra vissza nem térendünk, átvesszük ide a „Magyar Sajtó”-ban közölt ez ügyre vonatkozó következő nyilatkozatunkat: „Én valóban sokáig tartózkodtam komolyan szólani s magyarázatot adni ama pár sorról, melyekből a ‚M. Posta’ harcot támasztott ellenem, attól félvén, hogy azzal, ha annak magyarázatát a közönség számára szükségesnek hiszem, nagyon megtalálnám sérteni a tisztelt olvasó közönséget, azért ezenel is előre bocsánatot kérek, kijelentvén, hogy e magyarázatot nem a közönség, hanem a ‚M. Posta’ számára kísérletképen, ha valjon lehetséges volna-e vele a kétszer kettő igazságát megértetni! Ime tehát a négy sor, mely a ‚M. Posta’ és néhány levelezője szemében a ‚M. Sajtó’ hasábjain a sértést képezte: *‚A színésznő, kit a vidék boldog levelezőinek, és boldogtalan poetáinak megéneklő versei után annyira kíváncsiak voltunk látni, ime fellépett és már most tisztában vagyunk a vidékkel.’* Kérdjük most már, valjon a boldogtalan poeták alatt érthettem-e én Tompát, Szász Károlyt, Mentovichot és a többi jelesek, vagy — uram bocsá! — *Aranyt*, kiről én oly elismerőleg irtam a „Nővilág”-ban? És a boldog levelezők alatt érthetném-e azon érdemeseket, kik nekem is sziveskednek, felszólításom folytán, tudósításokat írni, s kiknek működését irodalmunk s művészetünk ügyében annyira méltányolom? Igenis értettem azon irmodortalan, rakoncátlan, érdektől vezetett, *a helyesírást sem értő és mégis a magasb művészetről* másnonnan csipett és rosszul al-

kalmazott bombasztokkal, minden velök harmonizáló egyénről magasztalólag író firkászokat, kikkel minden szerkesztőnek annyiszor gyült meg a baja, kik saját városaikban is annyi zavart, háboruságot idéznek elő, s rendesen megvetés tárgyai nemcsak a saját városukbeli polgártársak, hanem magok az érdemesebb színművészek előtt is. Értettem azon boldogtalan poétákat, kik az érdemes színművészeket, sőtön sületlen hizelgésekkel verselik meg, s egy csinos színésznő mosolyáért az ég minden csillagait leszednék, bár a színpadon akárhogyan játszó is. — A derék, a minden nemzeti ügyet, irodalmat a fővárosnál jobban pártoló vidékről pedig akarhattam-e egyebet mondani, mint: hogy már most tisztában vagyok azzal, milyen fokán áll a művészetnek a vidék legjobb színésznője? Amit bizonyitanak közvetlen a főnebbi sorok után a „M. Sajtó”-ban következő eme szavaim: „mert ő csakugyan a legjobb vidéki színésznő, kit eddig láttunk, s őt már ismervén, a vidéki színészet színvonaláról most már teljes, bevégzett fogalmat szereztünk.” — Kell-e kevesebb, mint roszakarat, vagy értetlenség, a főnebbi sorokat úgy magyarázni, mint az a „Magyar Postá”-ban magyaráztatott? E nyilatkozatom utolsó ez ügyben, s most már csak arra kérem a „Magyar Postá”-t, vegye föl e végső nyilatkozatomat is.

Vajda János.

Nővilág, 1857. nov. 8. I. évf. 44-ik sz. 697—698. l.

XVIII.

Pest, november 8-kán.

Szegény Regenti — ez ugyan megjárja nálunk. Hanem már csakugyan azt is hiszem, hogy ő valami roppant gazdag ember és — mint multkor mondám a légutazás privát passiója. Tegnap megint elővette e légutazási hidegláz, és egy kis földrándulást kelle tennie a fellegek közé. A pesti nyári szinkör volt hirdetve a főlzállás néző helyiségeül — s Regenti urral Pongrácz egyetemi tanár s egy „magyar delnő félálzatban” voltak jelentve, utitársakul. A „delnő” arra csábított, hogy nem elégelve meg az utcai ingyen látványt, befizettem a szinkörbe, ahol is, mellesleg mondva, tiz éves pesti lakoságom alatt most voltam először, s épen huszonöt embertől

kérdezősködtem hol és merre léte után, amidőn a huszonhatodik annyit mondott, hogy alighanem a Terézvárosban van. Mentem hát a hullámzó tömeg után s egyszerre csak a szinkörben, az „eső, vihar játékszerében” voltam. Azt hívém be sem férek, hát pedig a nézőhelynek alig egy hatodrésze telt meg. Szegény Regenti — gondolám — egész Pestnek mulatságot szerez merész utjával, s a hálás — pestiek így pártolják. De csitt! ne szóljunk Pest ellen — különben egy pesti *postakocsis* trombita szóval *denunciál* bennünket Budapestnek, s Bikfic és Bukfenc majd adnak „elég leckét mindnyájunkra nézve.” Ah igen, mirevaló is az az egyéni vélemény, és egyáltalában mirevaló *különbségeket* fedezni föl emberekben, tárgyakban — hiszen megmondotta a kedves marquis Don Cäsarban: ne rontsa el a más guszttussát! . . . a derék Svacsina a léggömb látványa előtt 40 fontos golyókkal labdázott, hanem csak igen vékony taps-zajban részesült — végre fél ötkor a rákosi gázkatlanból megtöltve érkezett a léggömb az utcai nép rettentő üdvilármája között, s mint-hogy a fáktól nem lehet a szinpad elejére hozni, nem is láthattam, vajjon hányan ültek beléje; mikor pedig felszállottak, már épen esteledett, s így a félig álzott magyar delnő felől biztos tudomást nem szerezheték. Eszembe jutott Berg ur 14 éves fiacskája is . . . hanem hogy miféle eszmeláncolatnál fogva, azt már malitzia volna tovább füzögetnem . . . Elég az hozzá, hogy ez estén különös malheuröm volt. . . Mert ámbár a váci temetőbe kísétáltam, ahol épen hat óra tájban ereszkedett le a gönb, a roppant néptömegtől nem férhettem a kosár vendégeihez, oly közel, hogy a bátor magyar delnőt szigorúbban, szemügyre véve kipuhathatottam volna, hogy habár hangja delnő hangja, vajjon kezei nem Ézsau kezei-e?

Visszatérve a váci temetőből a nemzeti színházba mentem, a hol a „Két pisztoly” adatott elő, hanem az ajtón túl egy lépéssel sem hatolhattam előre, annyira teli volt a színház. Tehát nem valósult azok félelme, kik Renz nagyszerű szinköréről a színház tetemes kárára következtettek. Már most ideje volna, hogy a pesti közönséget, műszeretete végett, megdicsérjem. Hanem hát a pesti közönség nagy szerencsétlenségére én ez állapotot csak a szám sokaságából magyarázom ki. Az emberek mulatni szeretnek, és ahol pénz is van, ott a mulatságnak mi sem vet gátot. A művészetet sem a mű-

vészetért, hanem édes önmagunkért pártoljuk. Művészet pártoló csak az, ki a rendes díjjon felül fizet, azt pedig nem közönség teszi, hanem egyes fehér hollók, kiknek neveit az újdondászok meg is dicsőítik kitelhető frázisokban.

Hanem — most jut eszembe, hogy vásár van, s ennél fogva még azon sem lehet csodálkozni, ha az ujtéri színház is tele van, mely már a lovardához közelségénél fogva is inkább ki van téve a verseny veszélyének; egyébiránt most egyszerre négy vendég is szerepel benne, kiknek egyike Härting ur, a „Bud.H.” szerint *„provinciális modorosság nélkül szaval.”* — E jellemző elnevezés ugyan évek óta van nem csupán ország — hanem világszerte használatban; mindazonáltal nincs lap, mely ezt jelenleg ki merje mondani — az egy hivatalos lapon kívül. Mert többé nincs modorosság a provincián, az legujabban Pestre költözött egy Charivari napi lapba — és tulajdonképen most már Pest a vidék, és Győr a főváros, a mióta t. i. a „Győri közlöny” *pesti* leveleket közöl „Vidék” rovat alatt. . . . De hát jobb is leszi gy — menjen sorba a fővárosiasság is mint a falusi biróság . . . eleget kevélykedhetett már Budapest — csapjuk el innen magunktól az öt színházat, muzeumot, a sok tenger ujságot, academiát, egyleteket — aztán agarásszunk, vadásszunk, hiszen a változatosság oly édes! . . . Majd ha aztán *századok* mulva ismét fővárossá leszünk, *talán* majd megérünk arra, hogy a *különbséget* a fő- és a kis város között fölismerjük!

Romeó.

Nővilág, 1857. nov. 15. I. évf. 45. sz. 714. l.

XIX.

Pest, november 16-án.

Renz lovardája még mindig nyujt újabb látmányt. — A társulat otthonostul, fesztelenül; hősei mindegyre merészebb szökéseket tesznek, s ennek következése, hogy már most néha lebukások is adják elő magukat. A magyar közönség pedig igen méltányolja az illetén veszélyes buzgalmat, mert úgy fogja föl a dolgot, hogy a lovar ilyenkor többet akar tenni mint a mennyire képes s így esik meg a lebukás. Tegnap minden tekintetben szép előadás volt, amennyiben nemcsak a legjobb mutatványok voltak a sorozatban, hanem azok kivitelét még a megdöbbentő véletlenek is emelték.

Csata halál nélkül, lovagjáték baj nélkül, éppen nem érdekes. És pedig a Renzlovarda első hőse, a valóban bámulatos ügyességű Loisset Babtist volt az, ki ezuttal a karfán belül a nézők közé esett, anélkül azonban, hogy a karfának valami baja történt volna — sőt Babtist ur maga sem sérült meg észrevehetőleg, mert noha koppanást hallottunk, ütődése mégis csak mulékony fájdalmat okozhata, mivel ismét azonnal lovon volt, és hajmeresztő, szemképráztató abroncsugrásait bukfencezve rakta végig. Kétségkívül a Loisset testvérpár, Babtist és Louise a társulatban a legmerészebb, legügyesebb lovarok, s ezekről szinte bajos föltenni, hogy nem nyaktöréssel végzendik be mű- és életpályájukat. A kis Renz Franconit; hivatásra nézve bátran hozzájuk lehet sorozni, mert vakmerőségei után önkéntelen arra gondol az ember, hogy ugyan hát — mi lesz még majd ebből, ha már kis korában ily nagy mester? — Egyébiránt nagy műértőnek kell lenni, vagy igen gyakran járni előadásaikra, hogy az ember e csupán legjelesebbekből álló társulat tagjai s mutatványai között némi kis különbséget fedezzen föl; hogy kik a legjelesb ugrók, azt ugyan már felfedeztük, hanem ha általában azt kérdik tőlünk, mi tetszik legjobban a férfiak-e vagy a nők, — erre a Romeók persze a nőket, a Juliák viszont a Romeókat itélendik jobbnak — míg a szenvedélyes lovagok azt állítandják, hogy Nelson, Arabeska, Troubadour, Emir és almanzor stb. gyönyörű mének dressurája a társulat legfőbb érdeme; a költők Guerra Klotildet találják legfenségesebb alaknak Diana istennőt ábrázoló attitudejiben; a nehéz kedélyű korosabb osztály az újabb újabb bohóságban kifogyhatlan Stonette iránt viseltetik hálával, s egészségi szempontból csakugyan az ő előadásai a legjótékonyabb hatásuak. — Chadwick erőműtétei nemcsak bámulatosak, de egyszerre mulattatók is. — Ami szép, csak szép, s ha Renz lovardai mutatványairól általában ócsárlólag szólnánk, ellene mondanánk a szépműizlésnek. Vajha a testgyakorlat ne csupán mint ritkaság s kenyérkereset léteznék, hanem lenne általános népi műveletté! Az emberi forma napról napra messzebb távozik a szépnek szabályaitól — még hazánkban is, holott világszerte elismert legszebb faj vagyunk. Menjen az ember idegen falusi nép közé, — mert a városban csak mindenütt több a szép — szinte beteg lesz a sok visszataszító, ferde kicserélt és aránytalan alak látásá-

tól. — Az olympi játékok, a szabadbani gyermeknevelés a régieknél meghozta szép gyümölcsseit. A pusztai pásztorfaj mindig delibb és formásabb, mint például a tőke mellett görnyedő mesterember-ivadék. — Valóban csodálkozni lehet, hogy a mai népeknek kedve nem jön a gymnastica dicsőségeért is versenyezni — s városokint olympiádféle játékokat rendezni. Kivált a szobai működésre kárhozott osztályban hozná meg ez intézmény áldásait. — A lélek legszebb adománya a személyes bátorság nagy mértékben erősödnék ez által, s nem lennének oly nevetségesen végződő perek még a toll hősei között sem, ha a kar hébe-hóba nemcsak a fejnek, de a szívnek is szolgálna. *Romeó.*

Nóvilág, 1857. nov. 22. I. évf. 46. sz. 729—730. l.

XX.

Pest, november 23-án.

Mennyire tévednek azok, akik a forró földöv örök nyarát magasztalják. Mennyire egyhangu, komoly, szótlan és kedélytelen emberek lehetnek ottan, ahol az embereket, még az egymással civakodókat is, egy zord mester, a zúzos szakállu tél, soha össze nem szorítja egy keskeny, de a meleg keblü kályhától oly barátságossá varázsolt szobában. — Ahol is, mint nálunk, nincsen pászortűz,

„hol melegszenek
Őszi estén békés
Pásztoremberek,”

mint nagy költőnk igen szépen mondja, — és a hol a sült burgonyát oly irigylendő étvággyal emésztik, — mondaná a prozaikus, ha ugyan a sült burgonya szintoly delicatessé nem válnék a dugszagdagok asztalán is kivált ez időtájon, midőn a keményebb levegő a blazirtabb étvágyat is kissé fölbátorítja. De ha a télnek a pusztákon, falukon is meg vannak a maga inyenc élményei, — a fővárosban az első fagy csikorgása csaknem oly kedves hang, mint a tavasz első fecskéjének csevegése az új életre ébredő természetben, mert hát a tulajdonképi legmagasb fővárosi élmények ekkor veszik kezdetüket. Nem csalódunk, ha ezek között a filharmoniai hangversenyeket az első sorba helyezzük, és amelyek-

re ezennel figyelmezzük kell tennünk a fővárosi zenekedvelőket. — Már általában véve a magasb zeneköltészet az újabb időnek aligha nem legkitünőbb vivmánya amennyiben a jelen emberiség életében ugyanazon helyet látszik elfoglalni, amit hajdan a homeridák foglaltak el, — s jellemző változás, hogy a szavak hatalmát a hangok bája helyettesíti. A Beethovenek, Mozártok, Meyerbeerek oly világot fedeztek föl, mely az emberi lélek csodálatosságáról hatalmasabb bizonyosságot tesz, mint a gőz-, lég- és villany erejével tett felfedezések. A költészet a gépies életből, a számítóvá lett észből, a gyöngévé lett szivből elköltözvén, csupán a természetben tartja fön örök sátorát, és a fásult kebelre a szó elvesztvén hatását, a zenének érzéki költészete fejlődött ki. Az egyéni élet a szoros társadalmi szabályok rámájában megszűnt, és ugyszólván tömegessé lett; a szív uralmát korlátatlanul az ész uralma váltotta fel a miveltebb rétegekben, — innen aztán természetes, hogy e szivekben a szó igazságának báját költészetét az ész tevén kizárólag saját élményévé, az érzelem költészetét, a szív tolmácsának szerepét a zene vállalta magára. A hajdankoriaké volt a vidámság, derültség, a miénk a *mámor*, és ennek nyelvén a húrok beszélnek hozzánk. Egy szóval, *érzéki segítség* nélkül mi búskomolyak, kedv nélküliek vagyunk, s pusztán szóbeli vigasztalással nem érjük be többé. Azért uralkodik oly nagy hatalommal Európa fővárosaiban a zeneköltészet, s egy „Ördög Robert”, „Éjszak csillaga” operák születése oly esemény mai napság, mint hajdan egy nagy nemzeti hőskölteményé. Még az a szerencséje is van, hogy nyelve általános, nem kell lefordítani, csak minél többször hallani, és valóban a *füleeknek* jelenben oly fontos feladat jutott, hogy az legtöbb ember fején a leg-hálásabb, legnemesebb s legértékesebb tagot képezi, s egy műtész nem vélt együgyűséget mondani, midőn azzal akart sulyt és hitelt szerezni szavainak, hogy a színházba ő is vitt — füleket. . . .

A filharmoniai hangversenyek programja már megjelent, s első előadásul november 29-dike van kitűzve. Schumann, Mendelsohn és Hollósy L-né neveivel a műsorozatban. Ellenben Renz jelenti, hogy már csak három hétig marad a fővárosban. A farsangig azonban még legalább hat hét van hátra, s ha akkor el akar utazni, akkor már ideje is volt, hogy elutazását három hétre jelentse, a másik három

hét a legutolsó, legeslegutolsó, visszavonhatlanul legeslegutolsó előadásokra nem lesz sok. Egyébiránt legmeglepőbb mutatványát, az angol szarvas vadászatot (Steeplechase) már a héten bemutatta — s azt hisszük, hogy ennél már a ne továbbig ért.

Hanem mit beszéltek, mit beszéltem? Mikor ha nem nagyobb eseménye is, de legalább frisebb ujdonsága van a hétnek! Egy ujdonatuj nemű, eddig hallatlan, látatlan ujság! És pedig magyar nyelven. Hogy a mai tapontatos, (kortes) — „körültekintő” (félénk) hirlapnyelven szóljak, — a mi derék, lelkes, értelmes iparosaink s nevezetesen szabómestereink, „*Férfi divat közlöny*” cím alatt egy lapot alapítanak, mely évenként négy számban, tisztán a divatos ruha szabás leírásával foglalkozva, jelennék meg, s midőn ezeket a többi lapok után irnám, ime épen betoppan hozzám a mutatványszám, és az valóban oly csínnal van kiállítva, hogy ha folyton megmarad kitűzött célja mellett, és aesthetikai vagy tudományos vitában nem akarand „leckét adni mindnyájunknak” — hanem a szabás mesterségében kivált vidéki szabóinkat sikeresen haladásra, nagyobb tőkélyre segitendi, akkor szívesen üdvözljük, sőt legőszintébben én üdvözlőnm, mert én nem tartok bizonyos „körültekintő” urakkal, s nem mondom azt hizelgőleg iparosainknak, hogy már a netovábbot elérték, mivel én a netovább alatt magyar embernél legalább is azt értem, mikor más mesterségében a világ minden népét felülmulta!

Romeó.

Nővilág, 1857. nov. 29. I. évf. 47. sz. 742—743. l.

XXI.

Pest, november 30-án.

Mi haszna irnék össze én most *tücsköt bogarat* a színvilágból, hisz a tücsök és bogár soha sem ujdonság egy színháznál sem, és ha letűnik is a szinpadról, a szinfalak között annál mérgesebben ádázkodik; — mi haszna irnék Miss Dzubáról, Renzről, a pesti vendéglősök ragyogó fantáziájáról, kik ilyen címeket találnak fel: „az két kék backokhó,” — mi haszna mondjam el, hogy mai szent napság az összes magyar journalistikában polémia nincsen, — hiszen mindez most háttérbe szorul, midőn a különféle előfizetési programmok ádvent-hetébe értünk. Ez a hét az, melyen bejelenti magát

minden vállalat; fölveszi először is a dicsekvő szerénység töredelmi ruháját, s földig borulva, mindannyiszor a „mélyen tisztelt közönség” szónál, fennen gyónni kezdi egész eszteni-dei érdemeit, olyanforma stylusban, mint Szigligeti „Mamá”-ja, ki „soha sem szólt semmit”, hanem azért az ügyvéd soha sem jutott szóhoz. Van-e e program-irodalomnál valami jellemzőbb, és egyáltalában érdekesebb olvasmány, ha az embernek kivált egy kis ismerete, mélyebb belátása van azon viszonyok s dolgok felől, melyek a programokat alkotják? — Milyen mulatságos nézni e nagy *szélharcot*, ha van egy szélkakasunk, mely azonnal jelezi, honnan és minémű szél kezd fújni? — Elismervén, hogy a programmirás nem könnyű dolog, a valamirevaló író soha sem kisebb, mint programja irmodorában, midőn vagy akarja, vagy nem, a a közönséges kalmári nyelven kénytelen megszólalni. — Egyikünk minden harmadik szavában azt mondja, hogy ő nem dicsekszik, midőn lapját legjelesebbnek állítja; másikuk bevallja, hogy illetlen ugyan, hanem azért mégis ki kell mondania, miként amit ő adott, azt egyetlen kollegája sem adta. Még az a csoda is megtörténik, hogy egy különben java-beli kedves *hölgy* évei számával, *korosságával* dicsekszik, Különbön akár férfi, akár nőnemű valamely lap, mint a színészek, valamennyi *kifestve* jelenik meg a „nagyérdemű” közönség előtt. Az idők nagyot változnak. Hajdanonta a szerkesztő olyan büszke volt, hogy a közönség előtt szabadkozni kezdett, miszerint több oldalról unszolásra, kérelmezésre, végre is tehát a közjó érdekében, csak elvállalta a szerkesztői szerepet, s mindenekelőtt jó erős frázisokban először neki rontván a nemzetnek, szemére lobbantotta *hálátlan-ságát* ő kitünősége nagy érdemei irányában; megmondta neki, hogy ha még továbbra is a tudatlanságban akar tespedni, akkor nem méltó egyébire, mint a külföld előtt nevetés tárgyává lenni; elősorolta a nemzeti bűnök egész lajstromát, a szenvetelenséget, az ázsiai vér ő kigyelmének lomhaságra való hajlamocskáját; — a „rút sybarita váz” — „romlásnak indult hajdan erős magyar” kitételek mottokint szerepeltek. És a közönség tömegesen kelt föl e nyílt, férfias, igazmondó beszédre, és pártolta a hazafi vállalatát, melyben újra egyéb sem foglaltatott, mint a nemzeti hibák, hiányok folytonos elkeseredett ostorozása. A hizelgőtől, a mindenbe belenyugvótól megvetéssel fordultak el. Ah ezek rút, igen

rút barbár idők voltak a journalistika életében. Akkor bálványozták az udvariatlan igazmondót, s még a hölgyek is mohón olvasták a gúnyiratokat, melyek a külföldieskedés, magyartalanság, lelketlenség szörnyű vádját merték pengetni ellenökben. „És az ilyen öznő nemzet életet nem érdemel” fakadt ki Petőfi, és e versére azonnal nótát csináltak, s széltiben énekelték. Az író, a költő, mind hajdan a nemzet papjait, a fehér lovon járó táltosokat, tisztelték, szerették, s aki azzal dicsekedheték, hogy látta Vörösmartyt, vagy Petőfit — azt körülállották és bámulták, mint a szerencsének ritka kedvencét, Bohó, gyermekes idők voltak ezek... azonban a visszaemlékezés annál több gyönyörűséget és önbizalmat nyújt, ha az összehasonlításból látjuk, mennyire haladtunk a civilizációban, s azért nem árt e kis elmélkedésünk. A szerkesztőnek, írónak, költőnek ma már az a főfeladata, hogy minél hizelgőbb bókokkal udvaroljon nem a közönségnek, hanem egyes osztályoknak, városoknak, egyéneknek; a hibákat palástolgassa, nagyságunkat, tökéletességünket százszoros nagyításban feltüntesse, és egy szóval — édes álomba ringasson ahelyett, hogy kellemetlen trombitaszóval fölébresszen, vagy józan önismeret hideg vízzel felöntözzön, Mámor, minden áron mámor kell nekünk, multság, élv, megelégedés; hiszen a munka oly fárasztó, az öntudat oly nyomasztó! „Majd elmúlnak a bajok!” Miért aggódnánk, miért keresnők a magunk szemében a gerendát? Üldomosak, udvariasak, tapintatosak, körültekintők vagyunk. Egy kis nyegleség mindig jól kamatozik. Simogassunk, dicsehrhessünk, igérgessünk. A világért se rójjuk meg például a lelkes miskolciakat, hogy színházukban széltire füstölnek, szivaroznak — hiszen ez a megrovás illetlenség volna azon férfiak irányában, akik a hölgyek irányában elég vakmerőek, illetlenek lenni. Ki vívhatna ilyen bátor, elszánt, rendületlen emberekkel? Ők építették színházukat, ha felpörkölik szivaraikkal, majd építnek másikat, kinek mi gondja rá? Azért hát éljenek a lelkes szivarozók és egyáltalában „pukkadjanak meg” mindazok, akik a járdákon, bérkocsisokon, sétányokon s más efféle visszafeleselésre képtelen dolgokon kívül egyéb tárgyakban is hibákat felfedezni elég vakmerők volnának! —

Romeó.

Nővilág, 1857. dec. 6. 48. sz. 760—761. l.

Pest, december 7.

Máskor ez idő tájon már tele voltak a lapok báli előhírekkel, divatos táncok s ruhák leírásával, — sőt a „tánciskolapróbák s estélyek” cége alatt ugyancsak bálozott is már a főváros. Feltűnő jel, hogy az előrehaladt évszak dacára a multhoz képest oly keveset hallunk s olvasunk a jövő farsangra való báli előkészületekről. — E helyett az „emberek és ujságírók” összesúgnak, búgnak és beszélnek arról, amiről azelőtt csak a pénzmaggal kereskedő rejtélyes és fontoskodó képű börzei sárkányok beszéltek: — t. i. a pénznek szűk voltáról, melyet a bölcs finanszierek különféle műszavakkal oly épületesen tudnak magyarázgatni. Én azt tartom, hogy mikor a gazdag emberek panaszkodnak pénzhiányról, az azt szokta jelenteni, hogy különösen sok kiadni való pénzüik van; az hát nem volna baj, ha csak a börziánerek savanyu rókaképeivel találkozánk. Hanem mikor a szegény emberek kezdenek hajukba kapva felsóhajtgatni, hogy nincsen pénzüik, az már mégis jelent valamit, — legalább is annyit, hogy a megrémült pénzsárkányok bezárták pénzmagtáraikat, s nem akarnak belőle eladni, mivelhogy pénzüiknek még jobb árára várnak. — Persze, hogy az egész komédia hasonlít a napfogyatkozáshoz, melyet csak mi látunk fogyatkozásnak, pedig a napból egy porszemnyi sem fogy el; a pénz sem volt soha több, mint épen jelenleg, hanem csak rendes folyása valahol fölakadt, s az öreg folyó megcsappanván, a kis patakok érzik legjobban, mert azok épenséggel ki is száradnak. — Ha e válságos szembekötősdit a kalmárok még sokáig játszanák, legnagyobb panaszt az évi uralkodó csillag *Vénusz* emelhetne ellenük, mint akit e kis baj igen megakasztana jól kezdett szerepében, a *házasságok* kötésében. Ceres és Bachusz kezére adtak nyáron át; bor, búza termett elég, s igen vig farsangot várhatnánk, ha az ármányos Merkur belé nem szeret valami makacs szépségbe, s hogy ennek férjhezmenetelét megakadályozza, el nem illan a pénzsáskokkal. Vannak, kik a jövő évi lapirodalmi vállalatoknak is kemény telet jósolgatnak a pénzerek főnakadása miatt — mi azonban a pénznek legbiztosabb hévmérőjeül a lovardát tartván, amig azt naponkint tömve látjuk, nem akarjuk féltetni a magasb célokat s biztos jövőt merünk jósolni még a „Pesti Napló”-nak is, mely a bélyegadó következtében a

jelenlegi olcsó világban oly magasra lőn kénytelen előfizetési díját szökkenteni.

Igen — de közbe szólhat akárki — egy helybeli lap nagyon komolyan azt mutogatja, hogy a nemzeti színháznak évek óta nem volt ily rossz őszi időszaka, mint a jelenlegi, melyen ahelyett hogy nyert volna, még mint beszélük, pár ezer forintot veszített? Ez még akkor is komoly dolog volna, ha nem volna igaz, mert ilyes hirt csak terjegetni is veszedelem oly intézetről, melyet a nemzet, mint egyetlen gyermeket, olyannyira szeret, hogy utána halna bujában. Pedig a főnnebbi vészír nem lehet alaptalan, mert oly közlöny hozza, mely titokban a színház hivatalos lapja szerepét viszi. — Az egész pénztári hiánynak azonban e cikk nem circuszt, a vagy az általános pénzválságot, hanem azt hozza föl okul, hogy Kaiserné kilépven a személyzetből, számos kedves operát nem lehet adni, — indítványozza, hogy Kaiserné újra szerződtessek. — Fridrichné, mint tudva van, nem drámai énekesnő, e szerint a hiba ott van, hogy egyáltalában Kaiserné helyét nem töltötték be. Vagy meg kell vala tartani Kaisernét, vagy ha már lemondását elfogadták, akkor Fehérvári M. és Fridrichné helyett jobb lett volna Lezniewszkát szerződtetni, és mi erősen hisszük, hogy e számítás nagyon dúsán kifizette volna magát. Budapest városának *minden ajku közönsége* az oly színház felé fordult volna, melyben egyik este Hollósy, másikon Lezniewszka majd ismét mindkettő együtt énekel, s melynek e két énekművésznő együttléte oly határozott diadalt, oly lelkesült állandó közönséget szerez, hogy egyébről nem is lehetend beszélni. A világ legjelesebb circusza, a világ legjelesb színészei jöhetnének Pestre, — a nemzeti színházban mindig szűk leende a nézőhely. — Most kisebb fizetések tagok vannak, de akik jövedelmet csinálni nem tudnak. Ebből az a következés, hogy meg kell adni a nagy fizetést, ha az nagy jövedelmet biztosít. — Nem tagadjuk azt sem, hogy az operai és drámai közönség — habár igen kis mértékben — de kölcsönösen hatnak egymásra. Ha a nemzeti színház oly kitünő operát tart, mely mellett egy másik opera meg sem állhat — úgy övé a fővárosi közönség, mert a többi színház opera nélkül elveszti élénkségét, lármáját, ünnepeltségét, fényét, divatszerüségét, és előbb utóbb belefárad a versenybe. — A világ hódol a jobbnak *többnyire*, hanem a *diadalmasnak* mindig. A nem-

zeti színház rendezzen minél ragyogóbb előadásokat, fogadjon híres tagokat, aztán mindenkorra fölemelt árak mellett is mindig teli lesz, míg félannyi belépti díj és gyöngé tagok mellett csak sinlődni fog. Tudni való dolog, hogy ha Bécsben nem, Pesten sem állhat fön két opera. Ezek a mi általános a mi általános nézeteink, ami pedig Kaiserné—Fridrichné kérdését illeti, erészben az igazgatóság, az ügy sürgőssége s a számvetés irányadása szerint mielőbb intézkedni fog.

Romeó

Nővilág, 1857. dec. 13. I. évf. 49. sz. 779—780. l.

XXIII.

Pest, december 14.

Semmi kétség, hogy a kisebb-nagyobb vidéki városokban ép ez időtájon hevesen foly a jövő farsangi bálók, „lenni vagy nem lenni” kérdése, s ismervén a vidék természetét, talán nem rosszul sejtek, ha azt hiszem, hogy sok helyütt a bálók tartása ellen szavaznak, s másfelől bármennyire kicsinyeljenek, kárhoztassanak mindet öntelt, elvetemült fővárosiakat, mégis, jól tudom titokban sokan arra várnak, vajjon hogyan s mit cselekszik a — főváros? Vajjon nem esett-e kétségbe, s nem gunnyaszt e betegen bús fejét szegett szárnyai közé dugva, s üres zsebének éhét fájlalva nem azt dudolgatja-e: nem táncolunk?! Óh édes, piros pozsgás, csókolni — mit mondok — ennivaló szép alma arcai az ujság és irodalompártoló vidéknek! Bizonyosan elhalványodtatok már a szörnyű határozatokra, mely szerint vagy éppen nem, vagy általán kevesebb vigalmak fognak tartatni a jövő farsangon. Legapróbb halak fürgeségét s piciségét megszügyenítő parányi lábacsok, melyekben már pezsdül a vér az eljárando táncok előérzetében, bizonyosan rémülve sugtok össze a szörnyű neszre, hogy hátha ősi szokás ellenére jövőben csak kettő, és nem lesz három a tánc?! És most azt várjátok, hogy a főváros adjon nektek bátorító példát — és ha ezt vártátok, mondhatom, hogy nem csalódtatok. Ah, a főváros élvágán nem foghat ki semmi. Nem használnak az ellen sem a világvégének előhíre, sem a bankári tönkök, sem pénzválságok. — Minden főváros Don Caesar de bazani könnyelműséggel bir. Készebb elvon a magasb céloktól, készebb nélkülozi

a szükségeseket, hanem azért a mulatságnak meg kell lenni. El van döntve a genry bizottmány ülésében, hogy a jövő farsangon három „urak” és egy „ifjak” bálját tartanak és a csárdásokat Patikárius Ferkó zenéje mellett rakják végig. (Hogy urak bálja három lesz, ifjak bálja pedig csak egy, — ez a korjellemző felosztás valószínűleg azt jelenti, hogy a fővárosiak fejéből a haszontalan spanyol romantika, az émelegős gessneri idilliádok elpárologtak, s „kitűnőleg gyakorlati” „realisztikus” a megdermedésig józan jelen időnkben az *urak* kedvesebbek az *ifjaknál!*) Igen helyesen fejtegeté Urosa Lajos a Hölgyfutárban, hogy a fővárosnak tetemes rövidségére szolgálna, ha kellő számú és fényű farsangi vigadalmakat nem tartana, mert ez esetben főuraink majd más nagy városokba költöznének farsangra, s hihetőleg meg sem állanának Párisig. — Mert hát mirevaló szándéka is volna a sorsnak a nagy urakkal, ha nem az, hogy — mulassanak? Legalább *egyetlen* hazafiui erényük gyakorlásában ne legyenek gátolva magyar főuraink, t. i. hogy *ithon mulassanak*. Különben, ha megszűnnénk mulatni, szinte megdöbbenve azt kellene gondolnom, hogy nem tudunk többé — *búsulni*, pedig legalább eddig arról az egyről ránk ismerhettek, hogy mi tudunk *legszebben búsulni*. Ettől a többi között a tragoediairók is félhetnek, mert annyi igaz, hogy a nagyközönség máris feltűnőleg jobban pártolja a gyöngö komikumot az erősb tragikumnál is. Ebben közeledünk a kedélyes bécsiékhez, s a virgonc franciákhoz. — Az új év közeledtével az ünnepi ajándékok ezer nemei vonják magok-
ra a figyelmet, s a jelen gyári és kézműi ipar annyi vonzó izléssel állítja ki cikkeit, hogy kivált az uri, dorottya és váci utcákon kész veszedelem a teli erszényre nézve végigsétálni, pedig mintha a nap is a szépnem és gyermekek részére esküdött volna, oly csábítólag mosolyog és mindig, hogy önkéntelen kicsalja az embereket. A fényűzés kiterjed minden állandó, és ez még hagyján, de a mulékonyabb használatu cikkekre is. Egy maradandó becsü és szellemtápláló könyv diszes, olvasásgerjesztő kiállításában a könyvkötő épen nem a fényűzést, hanem némi kis részben a benső művelődést mozditja elő, s e részben már a belföldi ipar is mutat föl haladást, — például Boldog Lajos hatvani utcai könyvkötő diszművei a külszepség mellett a tartósság előnyével haladják meg sok lipcei könyvkötő műveit — s az érzésműi fény-

űzés nagyon is megbocsájtható. Ha már azonban takarékos-
ságra int a pénzválság, e részben a józan számítás azon
cikkekbeni fénypazarlástól ovakodik, melyek ideig óráig él-
nek, s hol a kitűnés vágyának eleget tenni vagy azt növelni
— mint például a gyermekruháknál — nemcsak helyes értel-
me nincs, de sőt káros hatása van, amennyiben a fényűzési
váagnak, s ha úgy tetszik kórságnak legmélyebb s kipusztít-
hatlan gyökerét úgy ültetjük legmélyebbre, ha már annak
magvát a pipere-pompa által a zsenge gyermek kebelébe
vetjük el. A gyermeknek egyszerű öltözék s hasznossági cél-
lal egybekötött ajándék való — amit most az új év körül meg-
gondolni, még a legmódosabbaknak is — nem lesz fölös-
leges. *Rómeó*

Nővilág, 1857. dec. 20. I. évf. 50. sz. 792. l.

XXIV.

Pest, december 21.

Egy ócska kalendáriummal ismét több a családi muzeum-
ban; ez a leglényegesebb változás, mit az új év előidéz, a
többi legalább is nem okvetlenség. Üdvözletek, ajándékok,
hivatal és szolgálatcserék nem mindenütt történnek, csupán
annyi bizonyos, hogy a régi kalendárium — megszűnt élni,
eltemtetett, és csak úgy föl nem támad e földi életre többé,
mint mi gyarló emberek. Még mint kisértet sem jár vissza
emlékezetnek, mert egy naptár végre is csak a mult *napokat*,
de nem magát a mult *életet* is mutatja, és fekete-vörös betűi
se öröm se gyász emlékét nem keltik föl lelkeinkben. A nap-
tárak értéke tehát s Sylveszter éjével elenyész, és mig nem
voltak ujságlapok, a lefolyt évek közös élményeinek, neve-
zetesb eseményeinek emléke is örökre elenyészett. Hanem
már most vannak hir- és divatlapjaink, s a nélkül, hogy a
naplóvezetés pedans és gyermekes munkáját kellene telje-
síteniünk, évtizedek mulva is visszavarázsolhatjuk magunk
elé a multak emlékét, ha valamely lapnak szorgalmas olvasói
és a közéletnek ha nem szereplői, legalább figyelmezői vol-
tunk. És e szempont, mely az év végén eszmeláncolatnál
fogva fölmerül, sokkal értékesebb, semhogy arra néhány szót
ne vesztegethetnénk, annál inkább mert sokan a lapokat meg-
szokták ephemer becsűnek tekinteni. A lapok nemcsak
a jelennek élénk társalgói, irányadói, hanem egyszersmind

közös naplók azok, melyekből a mult életnek fölszine száza-
dok multán is hiven visszatükröződik. Ki nem olvassa csön-
des gyönyörével a merengésnek lefolyt egy két évtizedünk
jelesb hirlapjait, ki ne idézi föl örömet azon élet képét, mely
volt — elmult, és nem lesz többé? Van-e *könnyebb neme a
tanulásnak*, mint a mult hibáin, gyarlóságain való okulás?
azért helyesen cselekesznek azok, kik lapjainkat szintén
félrerakják a családi muzeumba, hogy azok által még év-
tizedek multán is a visszaemlékezés ritka gyönyörében ré-
szesüljenek.

Az esztendő végén minden pálya embere ösztönszerűleg
visszapillant évi működésére, s ha mi is tesszük ezt, s általá-
ban a jelen évi lapirodalomra vetünk egy pillantást . . .
talán jobb is lesz elhallgatnunk s nem észlelnünk a veszélyt,
mely azt, ha nem is nagyon közelben, de mégsem a messze
távolban fenyegeti. A jelenévi journalistika adott sok dicsé-
retet, de viszont oly jelenségeket is szült, melyek épen a leg-
lelkiismeretesb, a legtehetségesb — szóval épen a *hivatot-
tabb erőket* teszik levertté, kedvetlenné, kétkedővé! Történ-
tek olyan eljárások, melyek, ahol megtörténhetnek, az
egészre mely azt elnézi, homályt borítanak. Sokan nem akar-
ják ezt hinni, és épen ez a kétségbeejtő. Nagyobb lapjaink
például, melyek elég dicséretes alapossággal a nyelvtan ellen
vétkezett egyetlen betű ellen hasábokon harcolnak — hall-
gatnak és közönyösek maradnak egynémely lap részéről el-
követett olyan botrány iránt, mely az olvasó közönség félre-
vezetett nagy részében elvitázhatlanul káros izgalmat és
félszeg nézeteket szül. Nagyon érzik egy oly hatalmas jour-
nalistai erő hiánya, ki nem kenyérverseny, hanem tisztán
ügyszeretet, s magasb célból működnék, s ki minden apró-
lékos, mellékes érdeken felül állván, függetlenül s önállón
mondjon mindenben véleményt, sőt ha kell — ítéletet. Van
egy pár lap, melyben legmagasabb stylan beszélnek akkor,
mikor *csak* — konyhai nyelven szólnak, melyekben a minden-
ünnen elutasított, s minden önálló írói foglalkozásra kép-
telen, s még a közemberi tehetség színvonalán sem álló
egyének tömege, egyenesen a jelesb tehetségek akadályozá-
sára látszott egyesülni, s nincs hét, melyen egyik másik, leg-
komolyabb foglalkozásu s legelismertebb írónak szitkolózva
utját nem állják. Voltak idők, midőn ez emberek, mint
a baglyok, kerültek a nyilvánosság napját, és most meg-

értük az időt, hogy az emberek, kik védelmére kelnek minden megtámadott rosznak, együgyűnek, hamisnak, kik saját és pajtásaik hibái mellett a haza nevében kardoskodnak, ezek most minden indokolás nélkül a legdurvább sértésekkel illetik azokat, kiknek tisztelettel, hálával — kegyelettel tartoznak, mert közvetve azon néhány jelesnek köszönhetik, hogy végre ők is előkerültek az irodalomban. Avagy például nem legtöbb érdeme van-e a jelen élők közt Jókainak abban, hogy a közönség reményt később hitet kezdte táplálni a magyar irodalom iránt, s ami nimbust szerze e fogalomnak „magyar író” — most ugyanazok akarják letépni azt, kikre ha az ő dicsőségének visszugára nem esik, soha sem tűnnek elő az obscuritás éjjeléből? — Egy szóval, ha mi becsülést szerez magának egy két kitünő tehetség, vannak irodalom-bitorlók, kik gyalázó cimeket hánynak rá, hogy a közönség ne tisztelhesse tovább őket, — és e botrányok elnézetnek a tekintélyt szenvelvő rőfös napi lapok részéről, mintha azt akarnák észrevéttetni a közönséggel, hogy a szépirodalom és ezek közlönyei figyelemre sem méltó dolgok jelenleg ránk magyarokra nézve — és minden attól függ, vajjon — Kakas Mártonkint — „Livernoban hogyan szolgál egészségünk tisztelt selyembogárkának?” —

Csak megpendíteni kívántam e tényállást, s figyelmeztetni rá azokat, kiknek érdekükben áll meggátolni azt, hogy ami ezelőtt egy évtizeddel dicsőség volt: írónak lenni — mi hamarabb ez elnézett botrányok után ne váljék olyan pályává, amelyre ha csak emlékezik a gyermek, a jóra való szülő köteles őt ijesztésül magyarosan — elpáholni . . .

Romeó

Nővilág, 1857. dec. 27. I. évf. 51. sz. 807—808. l.

A NŐVILÁGBA ÍRT KISEBB, TÁRCASZERŰ CIKKEK

EZ UJ ESZTENDŐBEN.

A szerencse kívánások idejében, a tisztességes, áldás-békességes uj esztendő napján, midőn a buzgó könyörgés majd fölveszi a szentegyházakat, és a midőn a jó gyermekek, ragyogóra mosdatott zsendice arcokkal olyan elhasznált s

mégis ríkató jó kívánságokkal lepik meg szüleiket — ösztön-szerű kötelességérzet szállotta meg keblemet is, hogy mint hűséges jó gyermek kissé nagyobbbat, ünnepélyesebbet fohász-kodván a szokottnál, takaros beszédben, őszinte buzgó lélekkel én is köröskörül áldjam az én édes szülő — *házamat*, ha ugyan rossz néven nem venné, hogy legkisebb gyermeke vette át e szerepet, és ha nagyon el nem szomorodnék a felől, hogy a *nagyobbak* — ki jobbra, ki balra úgy eltágnak, úgy el-hűlnek, olyan fásult közönyös arcot mutatnak . . .

De valaminthogy sokszor megesik, hogy a legkisebb gyer-mek gyakran a legkedvesebb, azonkép remélem én is, hogy — meg leszek hallgatva, és anyám szíve legalább egyet dob-ban az én fiui hűségem őszinte szavaira, és hinni fog őszinte-ségemben, még pedig annálinkább, mert mint legkisebb én volnék a *legdurcásabb* fiu, akit még mézes *kenyérrel* is igen ritkán sikerül szép szóra édesgetni, hizelgő könyörgésre pedig semmiféle *mikulás-bubus* soha nem kényszeríthete!

Azért is az én jó édes anyám legritkábban hall én tőlem édes beszédet, sőt még *nevén is én szólítom legritkábban*; és nemcsak legkevesebbet kérek tőle, de sokszor, midőn vajás kenyérral kínál is, hagyom ezt *mohóbb* testvéreimnek, magam kifutok a mezőre, öldösöm ott a darázsokat, és azok gombos-tűhegynyi mézével táplálom magamat . . . És gyakran egész világos nap haza sem térek, hanem mikor aztán *este* van, szorongó kebellem símulok ölére, és míg a többi elkényeztetett hálátlan fiu *alunni* megy, én a csillagokra mutatva vigasz-talom, bátorítom, és boldog vagyok, ha midőn senki sem lát-ja, ölelhetem, és egy könnyet ejthetek szenvedő arcára!

És ilyenkor ő, a reganak és gonerilek által annyiszor rá-szedett szülő kétes reményt tápláló gyönyörrel tekintve rám, azt látszik mondani nekem: hogy most hű vagy látom, hiszen a kicsinyek mind hívek; de ha majd te is megnősz, és nagy, talán legnagyobb leszesz, nem leendesz-e te is háladat-lan, mint a többi!

Erre én egykor azt feleltem: haljak el inkább kicsiny-koromban!

E szavaimra úgy magához ölelt, hogy csaknem bele is haltam, és ez idő óta, minden szilajságomat megbocsájtva, — meg vagyok róla győződve, — az én édes szülőm legtöbbit hisz az én szeretetemben, és azért remélem, hogy jó kíván-ságaimat szívesen veendi!

Hanem hát ha jót akarok kívánni az én kedves hazámnak ez uj esztendőben — mindenekelőtt arról kell elmélkednem, hogy mit volna legjobb kívánni, mert valami elcsépettet, a mit a *betanult* hizelgők is tudnak, nem akarnék mondani neki, hanem lehetőleg olyasmit, amivel ha netalán megdöbbseném is, legalább használni fogok neki. —

De minek elmélkedném sokáig! hiszen fájdalom, ha már kívánnom kell valamit, van bizony annyi kívánnivaló, hogy már azon csakugyan töprengennem kell, vajjon, hol és min kezdjem a jó kívánságot?

Az én jól tartott, *jól hizott* testvéreim, elmondják a szokott mondókát, s kívánnak bort, buzát, békességet, amit ugyan én is kívánok, hanem ez mivel mindennapi Miatyáinkom dolga, ezzel ilyen ünnepélyes alkalomnál nem rukkolok elő.

Borunk, buzánk, volt mindig elég, a békesség is jó „annak idejében” ami pedig életető ereinket, a pénzt illeti, erre is csak azt szoktuk mondani, hogy: azért nincs, mert lesz! — és erre valóban én sem tudok jobbat mondani, különben is a pénzt csak a nagyobb gyerekek kezelvén, arról nekem semmi mondani valóm.

Legjobb lesz, ha azt kívánom, amit az én nagybátyáim szeretnek elhallgatni, vagy üres szónak gúnyolni, pedig én ennek érzem legnagyobb hiányát.

Én ugyanis legelőször és utószor is azt kívánom: adjon az Isten ez uj esztendőben minnyájunknak *jobb erkölcsöket!*

Mert meg van írva, és igaz marad, hogy éhség, döghalál, háború helyrehozható bajok, de ha a jó erkölcsök romlásnak indulnak, Berzsenyiként: „Róma ledől, s rabigába görbed.”

Különösen pedig azoknak adjon az ég jobb erkölcsöket, akikre valami bízva van; a pásztoroknak, akik a közös nyáját őrzik, a falu szájainak, akik után az egész falu indul, és mindenekelőtt — a haza szájainak, akik a nemzetet tanácsolják, eszét és szivét vezetik.

És mivel az erkölcsök alapja és biztosítóka a szeretet, legyen főkötelesség, szeretni egymást, és tartassék a bűnök legnagyobbikának: a szeretetlenség.

„Zenebona, babona, huzavona vesszen!”

Ha kiváltképen mult esztendei magunk viseletén végig tekintek, azon kell megrettennem, hogy régi hires erkölcsaink, az egyenesség, őszinteség szemlátomást kezd elhagyogatni bennünket, s a minden bűnök két legmagyartalanabbika,

a nyegleség, hizelgés nyomai a lapirodalomnak legalább alantabb rétegeiben már feltűnedezni kezd.

Mivel most oda értem, ahova szándokoztam, megállapodom itt, és világosabban fejezem ki magamat.

Veszedelmes körjelnek tartom a nyegleséget, mellyel egy-némely lelketlen üzér a hazafiság eszméjét a nagyobb rész könnyenhivósége bányájában kizsákmányolja, s e nagy szavak untalan emlegetését a legnagyobb honfiui „tett”-nek tartva, valóságos regani és gonerili álszenteskedéssel hizelgi be magát a közönség kedvébe, s a komolyabb elméjű és érzelmű, önéretteljes férfiak minden szavát boszantón együgyű észjárással elferdítve, mindenkire, kivel a versenyt más uton ki nem állja, a magyartalanság, hazafiatlanság vádját sütni törekszik, s mint az *árulkodó gyermek*, untalan anyja ölébe ugorva, hazug állításokkal s hizelgéssel lopja el a többitől az anya szeretetét.

E bűn eszméje nagyszerűleg van kivíve Shakespeare Learjében s Coriolánjában, hanem kicsinyben ez az állapot mindig és mindenfelé ismétlődik, — és keserű, tragikus gyümölcsökkel sokszor.

Ha Caesar félt a sovány emberektől, Róma féltetett a kövérektől, és én azt mondom, hogy van egy-két *jól hizott* ember nálunk is, aki igen jól érti a gyanusítgatást, és aki csak úgy veszedelmes, ha a közönség hitelt ad mézes-mázos szavainak.

Ezek azok a mindent igénylő, gömbölyű testű Poloniuszok, akik a feketét is fehérnek mondják, ha egy-két fizető ember izlésének úgy tetszik.

Ezek azok a tribunusz plebiszek, akik a nemes, büszke Coriolánokat ki nem állhatják, és azon vannak, hogy őket száműzhessék. —

Ezek azok a szerkesztők, kik az írói függetlenséget a szabad vélemény kimondását lehetleníteni akarják, kik a magyar irodalmat oda sülyesztenék maholnap, hogy a lapok zászlóira nem aetheticai vagy társadalmi philosophiai elvek hanem együtt mulató pajtások, régi cimborák, előfizetэшajhászok, programkortesek nevei legyenek följegyezve.

És mindebben még az a komolyan elszomorító, hogy a közönség, legalább egy része, megfoghatlan . . . közönyösségből, fásultságból, vagy nem tudom miből, e kézzelfogható

nyegleséget, ez ájulásig émelygős hizelgést, e már leplezetlenül föllépő pajtáskodást, részrehajlást minden aesthetikai ügyben — észre nem veszi, eltűri, de sőt pártolni, mintegy benne gyönyörködni látszik! —

A közönség e része nem hogy hasznot, de kárt tesz az irodalomnak; mert e néhány ember valósággal nem egyéb, mint *akadéka* a jobb erők előmenetelének.

Avagy kérdem, író-e az, s mi hasznot tesz az irodalomnak, ki a konyhai nyelven vitt személyeskedő feleselésen kívül egyebet nem tesz, tenni nem képes?

Író-e az, aki ha egy képet kiad, ezzel ugy dicsekszik, mintha ő volna az a művész, aki festette! Maholnap nem azé lesz az érdem, aki egy hőskölteményt ír, aki egy nagy történeti képeket fest, hanem azé lesz, aki azt kiadta, meg azoké, akik azt dicsérik!

Vagy talán pénzbálványozó korunkban valóban kineves-sük-e a magasztos költőt, ki nagy és szép eszmékkal foglal-kozik, s megbámuljuk, mint nagy embert a kiadókat, kik eszméit lenyomatni vállalkoztak, és azokból jó „geschäf-tet” csináltak?!

Valóban milyen bántó jelenségek, melyekről sokat lehetne és kellene beszélnem, s még ugy hiszem, fogok is, mert ugy látom, hogy „körültekintgető” író társaim között, kik egy merész igazság kimondásakor mindig megfontolják, ha nem vesztenek-e el amiatt egy előfizetőt — nekem jutott a szép kötelesség, hogy a lapirodalmunk és közönségünk közötti viszonyban fennforgó bajokat kiderítsem, erőt érezvén ma-gamban, hogy ha egyesek kárhozhatnak is, az *egész* közönség helyeslését mégis megnyerem.

Addig pedig hát ez uj esztendőben nem kívánhatok job-bat a hazának, minthogy a fenebb leirtam állapot muljék el, és az író, költő azért legyen író, költő, hogy *igazat*, szépet mondjon, amiből tanulni, nemesedni lehet, s ne fajuljon egyes osztályoknak sem szolgájává, sem bohócává, vagy ha már bohócává lesz, legyen olyan keserű bohóc, ki igazat mond, mert urához hű és szereti azt jóban roszban! —

Örvendezve hiszem, hogy vannak szerkesztő társaim, kik tapsolnak főnebbi beszédemre, s e fölötti örömemben bizton mondom el: aki nem az, nem veszi magára.

Bezárom soraimat egy versemmel, melyet épen tiz évvel előbb irtam, disznótorokban talán még megjárja most is:

Adjon Isten, a mi jó nincs,
Vegye el azt a mi rossz,
Verje meg azt, ki a jóknak
Veszedelemet, kárt okoz!

Nővilág, 1858. jan. 3. 1. sz. 1—3. l.

BIZONYTALAN LEVELEK

Irja BIZ IGAZ

I.

Pest, december 30.

A mostansági „életrevaló” szerénység sugallata szerint nem is kezdhetem kevesebbel, mint hogy a la I. Napoleon, magam teszem föl cikkem fejére a — *szerkesztői csillagot*, s mindenekelőtt is, lapirói géniuszom tanúlságaul elmondom, a mi nem *illik* ugyan, hanem azért igen *hasznos*, (és hogy a *hasznossági* szempont mai napság Rotschildtól kezdve Master Vorwärtsen át Friebeisz Istvánig mindenkire nézve a leg-hálásabb szempont, azt a főnebb nevezett *európai tekintélyek* elég vonzólag bebizonyíták) ugyanis: nem illik elmondanom, hogy feladatam e lap munkatársai között a leg-nehezebb, legfárasztóbb, elannyira, hogy épen azért annak csak „bizonytalan” időben és adagokbani teljesítésére mer-tem beszegődni. — Tapasztaltam ugyanis, hogy az ugy-nevezett tárcacikkek, melyeknek meg kell lenni hétről hétre, mint az egy halálnak, nem mindenkor lehetnek érdekesek oly időben, midőn a franciák császára is unalomból ballet componálásával foglalkozik. — Ez eseményszegény s egyhangu világban tehát ugy kívántam a bajon segíteni, hogy csak akkor veendem föl levélirói tollamat, midőn arra elegendő érdekes tárgy kínálkozik. Ezzel mindenekelőtt azt érem el, hogy először minden levelém — *meglepetés* lesz, másodszor pedig nem leszek kénytelen tárgyhiány miatt minden jótét lelket háborgatni, minden *zöld ág* után kapkodni és azt addig koppasztani, míg *száraz ág* lesz belőle, a mire aztán bizonyos tárcalevelész élcei kétségbeesésükben rendesen fel-akasztják magukat, — mert hát legelőször is tudja meg a kegyes olvasó, hogy — hála égnék és a nagy magyar közön-ség jóvoltának — minnyájan megéltük s folytatjuk ördögi-esen szép kollégialis (fogcsikorgató) szeretettel versenyünket

ez új esztendőben is, mindazon lapokkal egyetemben, melyek a mult éven át csaknem biztos jeleit adták a sorvadás-bani csöndes elmulásnak . . . és amelyek közül egy olyan is találkozott, mely elég . . . hogy is mondjam . . . vakmerő volt azzal dicsekedni, hogy neki lett volna legtöbb előfizetője, holott lapunknak szinte kétennyi volt . . . valóban, az épen eltávozott *Renz* lovarigazgatótól megtanulhatta volna, hogy a valódi eszélyes nyegleség egyik főtörvénye, észrevenni, mikor válik bizonyos elhasznált nyegleség végkép gyűlöletessé, és ennél fogva mikor lehet épen ennek *elhagyásával* nyegléskedni. *Renz* kihirdette három héttel előbb, mikor fogja utolsó előadását tartani; a nép tódult utolsó előadására . . . és még néhány legutolsó, legeslegutolsó, közkívánatra még egy utolsó stb. előadás roppantul jövedelmezett volna . . . hanem *Renz*, igen jó tapintattal, katonás kérlelhetlen szigorral állott egyszer kimondott szavának, s másnap külön vonaton összes társulatával Bécsbe tette át a sátorfákat. — „Ebből is látszik, hogy nobilesabb mint a többi lovar komédiás!” — mondja a közönség, s már most *Renz*-nek ismervén ez oldalát a pesti közönség, ha még egyszer hozzánk jön, midőn majd utolsó előadása határnapját három héttel előbb kitűzi, mindig teli tömve lesz a lovarda egész álló három hétig! Ilyen forgandó e világon még a nyegleség kereke is! A mi még ma csábító erővel bír, holnap már elveszti erejét, mert keresztüllátott rajta a tömeg is, akkor a nyegleség géniuszaik újabb fogást találnak föl, és a hiszékeny, a gyöngébb részt ismét addig szedik rá vele, míg az is el nem évül, mert elévül minden, — örökké ifju egyedül maga a — képzelet!

Elévül, elhal minden, annál korábban, minél sebesebben vagy épen rohanva élt — példa egy másik ága a nyegle üzletnek, mely csodálatos módon szinte váratlanul, hirtelen halállal mult ki, a naptárirodalom! Mintha csak összebeszél volna a közönség, jobban meg nem ölhetne volna ez idétlen rajokat, melyek a tavali jó sikertől buzdítva, már-már az imakönyvnek is naptár címet adtak volna! Az idej naptár mesteremberek tehát nagyon megjárták a magyar közönséggel, mint Mátyás királlyal az a fukar irigy pór, ki négy ökörel ajándékozta meg, és — kudarcot kapott ajándékba.

Majd a bár kissé lassú, de sok híresebb népnél épebb itélettel bíró magyar közönség lassankint fölismerendi a

kegyeit hamis utakon vadászó irodalmi rókákat, s rövid idő mulván már nem lesz szükség utbaigazításra, mit tartson egynémely tényállapotról, s az olcsó frázispénzeket egy pillantásra meg fogja különböztetni a valódiaktól. Addig is azonban következő csiziói pontokban elősegíteni kívánom az általam őszintén tisztelt közönség tájékoztató itéletét különböző irodalmi állapotok s fogásokra nézve I. Ha valamely lapot a kollégák *egyike sem* említ meg ajánlólag egész éven át, ellenben *valamennyi* legalább egyszer megrohanta és pedig oly módon, hogy a közönségre szinte rákiáltottak, hogy: elő ne fizess rá, aki...! — erre a lapra látatlanban is fizessen elő akárki, meglátja, hogy nem csalódik. II. Ha oly lap, melynek legtöbb előfizetője van, megró és kárhozzat oly lapot, melynek igen kevés az előfizetője, *nem lehetlen*, hogy a megrovás — méltányos; III. Vigyázza meg az ember, melyik lap miféle, s milyen magas tárgyról értekeznek; a melyik szerényen, komolyan széptani és társadalmi- vagy bölcséleti elvek fejtegetésével vesződik, mindenesetre jó szándékkal indul meg; — azonban, mivel csak a lyricus költőnek áll jól mindig önmagáról beszélni, és mivel abban semmi tanulság nincs, ha valaki önmagát legérdekesebb személynek(!) tartva, mindig önmagáról, aztán a juhász-bundáról, borról, ettünk ittunk, jöttünk mentünkéről beszél — az ilyen lap privát passziónak megjárja, de egyébnek nem. IV. Ha valaki vidéki levelekben dicsérteti magát, e szerénytelenség legnagyobb sértés a közönség irányában, és emellett olyan eljárás, melyet minden lap használhatna, ha — arcára férne. V. Nem árt arra is ügyelni, vajjon kik dolgoznak valamely lapba, s egyáltalán a legjelesbek nem lát-szanak-e azt megvetni? VI. Minden ujság főérdeméül a jeles szerkezet, kitűnő beltartalom, és nem a kép vagy bunda-melléklet vétessék, mert annak rovására a szépműi rész hanyagoltatik el. VII. Valamely kép megrendelés, kiadása merőben üzletdolog, s Pityi Palkó is megteheti, ha vele jó geschäftet remél csinálni. VIII. Az író, költőt csak azon esetben kell pártolni, ha jót, kitűnőt ír, és csak azután hazafiságból. IX. A ki a hazafiság köpenye alá bujva koldul részvétet, jól alája kell nézni annak a köpönyegnek, ha vajjon tört láb helyett nem mázsás potrohót találunk-e ott? X. Mindenek fölött pedig legnagyobb árulónak tartandó az, ki honfitársait a nemzet előtt hazafiatlanság vádjával illeti

stb. stb. — Azt hiszem, hogy a főnebbi tíz pont kijelölésével meglehetősen elősegítettem egynémely álszent leálarcozását, s meggátoltam egynéhány — sok pénzbe kerülő „mártír” valóban „drágalátos” nyegleségét, — és ha e hitem nem csalna, úgy ez első levélkisérletemmel nagyon meg lennék elégedve.

Nővilág, 1858. jan. 3. II. évf. 1. sz. 9—10. l.

II.

Pest, januar 11.

A farsang a tegnapi vasárnap *nőegyleti* álarcos báljával a nemzeti színházban beköszöntött, s mitha még ezt is megbánta volna a vigalmi helyiség, hogy a szegények javára mulatóknak megnyitá kapuit, másnapra már a „Gyászvitézek” léptek föl benne, — hogy még a véletlen is jellemezze azt a gunnyasztó szomorú állapotot, azt az unalmas borut, melyet a jelenidő napjának, a pénznek sötét sárkányfelhők közé temetkezése idézett elő. Ha ugyan e helyen bölcsnek lennem illetlen és unalmas nem volna, talán más felé kissé messzebb keresném az általános kedvetlenség okát, de megelégszem a legközelebbivel, a divatos jelszóval, a Kakas Márton által megénekelt tényálással, hogy nincs pénzünk, s csupán ennek akarom tulajdonítani, hogy ez idén alkalmasint az unalom farsangol közöttünk. A nőegyleti bálnak mindig meg kell lenni, és egy mindig egykép népes; ama gazdag, magas állásu delnők, kik ez egyletet alkoták s fenntartják, minden időben kellő fényt s közönséget biztosítanak e vigadalmaknak. De eltekintve is a jótékony céltől, e báloknak kellene a legvigabbaknak, az emlékezetesen kalandosaknak lenni, s valóban csodálatos körülmény, hogy annyi mindent lehetőssítő előny mellett, mint a mennyi itt a közönség túltömöttségében, az osztályok mindenféleségében, és végre az álarcban rejlik, — oly kevés mulatságos véletlen, alkalmi élce, kalandos tréfa, tréfás kaland stb. fejlődik ki, hogy bárkitől kérdezze az ember, hogy mulattál az álarcos bálban, arról nem fitymálólág, s nem unalomról panaszkodólág szólni, az együgyűség színét vonná arcunkra. — Okát keresni unalmas volna, elég az hozzá, hogy a harlequin oly növény, mely honunk levegője alatt összezsugorodik. A mi harlequinjeink, ha bohóskodni akarnak, legfőlebb ütök-verik

egymást, s legelméőbb kicsapongásuk abban áll, hogy a csárdás után, hogy volt hogy-ot kiáltanak, ami egy rendszeres táncvigadalomban ép annyira nincs helyén, sőt sértő kihágás, mint a mennyire kedvujjító s jellemző összokás a magányházi mulatságokban. Hogy táncolni hely szüke miatt e bálokban sohasem, vagy csak legföllebb egykét párnak lehet, annak is legnagyobb krinolin-veszedelemmel, az még legkisebb baj volna, ha érdekes incognitokkali rejtelmes, bonyodalmas párbeszédék fűszereznék a társalgást. A haut crème még valamennyire mulathatja magát páholyaiban a földszint fölött, de amely földszint sem egy elmés vigjátékot, hanem csak egy értelmetlen látványokkal s hangszibajjal tele rakott modern népsziművet tár eléje. Ha van valami, ami e bálokban — mulattat, az legfőlebb csöndes szemlélődés, böngészete ama jeleknek, melyekkel itt minden ember gyaníttatni akarja, hogy ő tulajdonkép ide csak leereszkedett, a jóval magasabb élményű régiókból, s nem is mulatni, hanem csak szórakozni jött, de e célját sem érhetette el; s legjobban eltalálja a felsőbb lékör utánzását az, ki oly képet tud vágni, melyről világosan leolvashatni, hogy ő urisága — *unatkozik*. Hogy fejlődjék ki azután itt a kedélyes fesztelenség, vagy a fesztelen kedélyesség, ha itt, hol minden korlátnak, az illemén kívül, le kellene hullani, a nagyobb rész akár rang, akár ész aristokratát akar játszani, s ezt a kicsinylő hallgatással hiszi elérhetőnek, — aki pedig ezeken tul teszi magát, gyakran kellő finomság hiányában az illem korlátait hagyja át.

Meglehet, hogy a sokat pengetett pénzhiánynak, mely miatt állítólag a magasabb körök báljai is elmaradnak, még valami jó oldala is lesz — talán, a háziasság, családiasság, fesztelenség, s végre a kedélyesség föltámadása, mely utóbbinak hiánya olyannyira érezhető minden nyomon, utcán, magány és nyilvános helyeken. A szegénység összébb hozza az embereket, s azon költségek, melyek vidéken a nyilvános bálók elmaradásával megtakatíttatnak, annál gyakoribbá teszik a házi mulatságokat, s kevesebb látszat mellett, kivált a vidéken, de talán a fővárosban is, derültebb mulatságok rendeztetnek, s adja ég, hogy annál több házasságot idézzenek elő.

Nővilág, 1858. jan. 17. II. évf. 3. sz. 42. l.

DALÁROK ÉS MŰKEDVELŐK

Mindamellet, hogy a legnagyobb boldogságot még a hatalmas fejedelmek is benn a családéletben keresik, s a kedves hű ölet, egy szerető család bizalmas körét mi sem pótolja ki: az ember mégis bizonyos, a társadalmi élet által kifejlett ösztöntől ragadtatva sokszor épen úgy megkivánta a nyilvánossági élményeket, mint ahogy megkivánja szem és tudó a zárt szobában a szabadabb levegőt, a mérhetlen láthatárt.

A férfiak megóhajtják a kard és szóviták mezejét, a harci síkot és a szónoki asztalt, hogy ott tehetségeik által kitűnjenek, a hölgyek megóhajtják a nyilvános táncvigadalmakat, a színházakat, nagyobb estélyeket stb. — hogy ők is nemkülönben kellemeik által kitűnhessenek.

És e nyilvánossági élményeik legfőbb csatornái a közmiveltségnek, s ezek nélkül az ember élete közel van ahhoz, hogy az erdők zugában, a puszták sivatagában lakó állatokéhoz hasonlítson. —

A nyilvánossági élmények s foglalkozások érlelik az egyes népeket életrevalókká, s minden tekintetben erősekké — példákat nem is kell idéznünk, csak azon népekre kell gondolnunk melyek száraz földünkön szerepet visznek.

A körülmény, hogy legutóbbi időben pénz szűke miatt még a nyilvános tánczigadalmak száma is csaknem a semmire olvadt, azon ötletet támasztották bennem, nem volna fölötébb üdvös, ha ezek mellőzése amint egyfelől olcsóbb, másfelől még üdvösebb, a szellemi és általában társadalmi miveltséget előmozdítóbb módokkal pótolhatnák?

Én egyébkint is azt látom, s aligha csalódom benne, hogy magyar természetességünk a szomszéd népekéhez aránylag, annyival kevesebb társalgási simulékonysággal bír, hogy nem ártana, ha e részbeni gyöngénk megerősítésére minden lehető módot elkövetnénk.

A lovagias nemes időtöltések, a lovászat, vadászatban külső ügyességet szerző főuri tehetős osztálynak módjában áll tágosabb salonokban a társasági finomságot is elsajátítani; míg a középrend, kivált a vidéken, minél kevesebb összejövetelekre levén szorítkozva, otthon ülve, dolgozva, mint a szobai növény, összezsugorodik, kedélye elkomorodik, fás, nehézkes viseletűvé válik.

A férfiak legfőlebb kávéházakba, vendéglőkbe bujnak, hol pipafüst, kártya, bor és korlátlan beszédek között jól érzik ugyan magukat, de a szép nemmel érintkezéstől elszokván, nem csalódom, ha azt állítom, hogy hazánkban a nőnem általában kevesebb udvariasságban részesül a férfiak részéről, mint más nyugati országokban.

Holott pedig oly nőnem, mint a magyar, mely legkevésbé könnyelmű, s melyben a becsületesség büszke érzete oly erős, miként talán az angolét kivéve, egyé sem: — megérdemelné, hogy a férfiak minél többet tegyenek érettük.

Harcias fajunk általában mind oly-nemű élményekben gyönyörködik legörömelebb, melyekből a szép nem kizárva van, ámde a harcias idők elmúltak, s pusztán munkára, vagy magukközötti csevegésre kárhoztatni őket, valóban — nem lovagiasság.

Vannak időtöltések, észt és szívet képzők, mulattatók, melyek alig kerülnek pénzbe, mint például: dalárdák, műkedvelő színi előadások, szavalati és zenészi estélyek — s van-e ország Európában, a törököt kivéve, hol ezen élmények kevésbé divatoznának, mint épen nálunk?

Pedig ennek okát hiába keresnök akár a pénz, akár elegendő miveltség hiányában. Egyedüli oka: keleties indolentiánk, mit magyarán körülbelül tán szenttelenségnek lehet elnevezni.

Ha a dalárdák s műelőadások feladata inkább komoly *munka* mint *mulatság* volna, még ugy némileg megfogható volna ifjainknak e nemes gyönyöröktől való idegenkedése.

De midőn még Lisznai sem nagyít, midőn azt mondja, hogy: „az én hazám a dalok hazája” — és midőn egy régi vándorszíneszi közmondás szerint a színészetben oly hálás, kifogyhatlan lelki gyönyör rejlik, hogy aki már egy cipőt elszaggatott a színpadon, az minden inség dacára sem hagyja oda többé a pályát: akkor valóban kimagyarázhatlan, hogy heverő kis birtokos ifjaink mért nem lépnek erre a térre, — melyen annyi virág, sőt apró kis kalandocska, véletlen élcecske támad. —

Mennyi hajlam szenderg öntudatlan a hazában, mennyi szín- és dalművészi tehetség nem ébredhet önismeretre, mivel ezt fölkeltő alkalom sok helyütt teljesen hiányzik, s csak egykét nagyobb városban van meg.

Panaszkodunk társas-körök, kaszinók hiánya miatt, hol csupán a férfinem lel szórakozást, s nem igyekszünk sokkal

könnyebben létesíthető oly kis társaságokat alapítani, hol mindkét nem egyesülve találná még épületesebb szórakozást.

Vidéki levelezőink nagy része is örökké a kövezetek, járdák, sétányok hiányait vagy hibáit feszegeti unott, kopott élcek kíséretében — a helyett, hogy közreműködnének oly körök alakítására, melyek létezése némi elevenséget idézne elő az egyhangu társas életben, s melyek megmentenék őket attól, hogy ez örökös panasszal kezdjék leveleiket: a társasélet — *pang!*

Azután a nemzetiségek szempontjából sem épen volnának gyümölcstelének az efféle műkedvelési mulatságok. A dalárdái, szavalati előadások terjesztenék legszebb nemzeti költeményeinket, — s a nemesb vigjátékok a köznapi nyelv tisztaságát emelnék, fokoznák.

De ifjaink mindannyia, úgy látszik, a tevékenység egyetlen utjának csak a (legtöbbször idéetlen) verselést látja. — Pedig e téren milliók közül egynek terem koszuja, a többit neveléses gúnykacaj kíséri — míg egy éneket betanulni, egy szép költeményt elszavalni — ha nem is magasb művészettel, de legalább *érzéssel*, bátorsággal — millióknak áll tehetségében, csak akaratában álljon.

Amint elmondottaimból kitűnik, nemis épen művészi, csupán nyelvbeli és társalmi előnyök volnának azok, melyekért hasonló törekvéseket örömet látnék a vidéken; egy kis egyesülési szellem, a fásuló kedélyek ugyszólván orvosság-szerű élesztési módja, s lassankénti lehántása ama nyers udvariatlan modornak, melyben ittamott kisvárosi ifjúságunk rétegei szenvednek. — Ezek volnának a nem megvetendő gyümölcsök, melyeket a főnebbi eszközökkel elérhetnénk.

A valódi takarékos ember (és ha szegények vagyunk, azokká kell lennünk) a kicsiny hasznokat sem veti meg. Mi se akarjunk nagy dolgokat végrehajtani, ha máskint nem lehet, gazdálkodjunk krajcárokkal.

Soha sem is volt jó, ha valaki gyorsabban akart haladni, mint amennyire tehetsége engedte. — A sebes neki iramodás gyakran megállapodásra kényszerít, mielőtt a célhoz érnének.

Célszerű intézkedés volna a tanuló ifjakat sőt még a zsenyebb növendékeket is efféle szavalati előadásokba szoktatni — melyek a város nagysága és az erre képes írástudók műkedvelők számához képest volnának rendezendők, —

ahol pedig csak egykét család van, ott az ilyesmi egészen magány színezet alatt történhetik, de azért még ott sem vélném elhanyagolhatónak.

Ha valahol egy négyes énekkar alakul, ezek idővel elszéledvén, újabb négyes karokat tanítanak be, s a szép magyar dalok nem csárdai rikoltozással, hanem szép összhanggal adatnak elő.

Ha valahol egy szép költeményt szavalnak el, ez boncolás alá vétetik, s a kivált mélyebb értelmű költemények addig elemeztetnek, amig rejtett szépségei fölismertetnek.

Az egész pedig végre is társalkodási ösztönt, derült kedvet idéz elő, a műszeretet növeli — mindezekre pedig nagy szükségünk van.

A művészet kifejlődésének soha kedvezőbb szerencsésebb korszaka nem volt, mint épen a jelenlegi: használjuk azt buzgalommal, mert meg van irva, hogy a művészet — örökítő erővel bír. —

Ha életrevaló eszméket pengettem, óhajtom, hogy ne legyek a pusztában

Kiáltó szó.

Nővilág, 1858. jan. 31. II. évf. 5. sz. 73. l.

GYERMEKIRODALOM

A saját nemzeti irodalommal bíró országok között sehol e világon oly csekély szerepet nem foglal el az ugynevezett gyermekirodalom mint épen hazánkban. Csaknem azt lehet mondani, hogy nálunk a gyermekirodalom — arányban egyéb utakoni haladásunkkal — teljesen el van hanyagolva. —

Más országokban a gyermekeknek karácsonyi és ujévi, névnapi és egyéb alkalmakkori ajándékuul csinosan bekötött s korukhoz mért tartalommal bíró könyveket adnak, s a gyermek úgy örül ennek mint nálunk az ostornak, sarkantytus csizmának, fapapirának.

Kivált a legzsengébb korban a gyerekjátékoknak elvitázhatlan benyomása van a gyerek kedélyére.

Adjunk nekik paripát, kardot, sarkantytut, hogy bennük a vitézi szellem már az öntudattal együtt ébredjen föl, de később, midőn már e bábuk fölé nőtt, adjunk nekik könyvet

— kedveskedésül, ajándékol, hogy örüljön a könyvnek, és előszeretettel viseltessék iránta, — mert nagyon sok függ attól, hol és mi alakban látja meg először a gyerek a könyvet.

Az első benyomás igen sokat tesz. — A rideg tanító kezében a feszes iskolapadon találkozik a gyermek először a könyvvel — megijed tőle, mint olyan *dologtól*, melyről már tudja, hogy arra vagy akarja vagy nem, kényszeríteni fogják.

Az efféle elővigyázat, tapintatos tanmód nem a kiváló s különben is csekély számú tehetségesekért ajánlatos eszköz, mert azokban a hajlam a tanulásra még tiltó rendszabályok vagy sanyaru körülmények között is fölébred, — hanem azon nagyobb számú gyöngébbekért, kik nehezebb fejfel jönnek a világra, kiknek a tanulás verítékbe kerül, kikre nézve tehát a tanulást minden lehető módon könnyíteni kell.

A legujabb nemzedék ugyan már nálunk is nagy hálát adhat az általános civilizációnak a könnyebb tanmód terjedéseért, mert azon rendszer és mód, melyen ezelőtt harminc évvel is a legnagyobb áldásnak a szellemi művelődésnek tündérkapujához jutottunk, valóban nem egyébnek, mint barbarismusnak nevezhető.

Elszörnyedve emlékezem vissza magam is, hogy három évig tanultam oly szöveget, melynek elejénte egyetlen szavát sem érttem.

Azelőtt a tanulás valóban egy meredek szikla volt, melyre egyes rovátkákön életveszéllyel kuszott föl az ember; ma már a Parnassus elébe ezernyi apró lépcső van építve, ékes virágos karfákkal, melyeken az ut fölfelé nemcsak biztos, hanem egy kis jó kedvvel valóban gyönyörűséges is. —

Ezen apró lépcsőket képezik a gyermekirodalomnak fokozatosan a korhoz, a növendék felfogásához alkalmazott különböző tankönyvei, melyeken áthalad a gyermek szökellve, nehéz, veszélyes ugrások s minden erőködés nélkül.

Vannak *képes* könyvek, melyek érzéki uton segítik elő a szellemi fejlődést. A gyermek *lát*, és fogalma támad arról, amit neki hiába magyarázgatnánk hosszadalmas szóbeli előadással.

Nálunk még e könyvek nem érheték el az olcsóság közép fokát sem, mert e könyvek csekélyebb kelendősége azt még nem enged meg.

Pedig ha e könyvek használata általánossá lenne, úgy hogy egy-egy kiadvány legalább husz harminc ezer példányban

kelne el csak pár év alatt is, e könyvek oly olcsó áron volnának adhatók, hogy az ember elesodálkozhatnék fölötte.

Még most csak az előkelőbbek veszik e hasznos játékszereket, a középosztály nagy része a könyveket fényűzési cikknek tartja. Holott, ha oly elterjedésük volna, mint például Németországban, — akkor a legszegényebb földmives egy ugynevezett „Sifli” (mézes kalács) árán bucsufiának ilyen könyvet vihetne haza, s mennyivel tartósabb örömeket érezne, midőn kedves gyermeke abból betűzgetne, játszva tanulgatna!

Valóban egyfelől örülhetünk s szép reménnyel nézhetünk jövőnk elé, midőn látjuk, hogy nálunk a modern haladásnak még annyi eszköze nincs is mozgásba véve, s máris oly szépen előhaladtunk.

Mi lesz belőlünk akkor, ha a szellemi mivelődés minden legujabban fölfedezett emeltyűi fognak működni a természetes erős magyar ész gazdag bányájában?!

A gyermekirodalom fontosságáról kevés szó jutott el eddig azokhoz, kik e részben legtöbbet tehetnek, az anyákhoz tudnillik, és csakis e körülménynek tulajdonítom ezen hatatos eszköz eddigi elhanyagolását.

Az ujdondászati, itészeti s tanodai rovatok alatt volt elég frázis pazarolva már eddig is, de azon rovatok nem igen részesülnek a gyöngéd, a fogékony női keblek figyelmében, azért a kacskaringós frázisok hatástalan enyésztek el.

E lapban azonban hizeleghet magának az író ama kitűnő, édesen ingerlő szerencsével, hogy sorait a legszebb szemek olvassák, s ha valami üdvöset, az anyai, testvéri érzelmek hurját érintő javaslatot tesz, az nem marad sikertelenül.

Mennyire jótékony divat volna például, ha a kisebb gyermekek számára a fülhasogató keleplők, gyomorrontó mézeskalácsok helyett vagy aki tehet, ezek mellett célszerű képes gyermekkönyvek vásároltatnának kedveskedésül ünnepi és egyéb vásári alkalmakkor.

Mennyi haszontalan rézgyűrű, üveggyöngy és más efféle értéktelen tárgyak vásároltatnak össze a szegényebb sorsu leánygyermekek részére — holott ugyanezen gyermekek, ha kivált már kissé fejlettebbek, egy csinos kötésű képes könyvnek nem kevésbé örülnének, mint amaz alpári szereknek, melyek „ékszernek” csak inkább gunyoltatnak. —

S elvégre a könyv oly finom tárgy, mely különben is meglepetésül, emlékjándéku *mincen sorsu* emberek között, a legmagasbtól a legalacsonyabbig — minden egyéb kigondolható tárgy között, legillőbb, legalkalmasabb tárgyu kínálkozik. —

Ma már vannak tiszta magyar nyelven, sikerült könnyed versformákban, részint jó prózában irt gyermekkönyvek, díszes, behizelgő izléssel kiállított kötésben, melyről a virgonc fiunak hamarjában csak az a kedvező elővéleménye támad, hogy azok tisztán játékszerek, s csak később, mohó kíváncsiságát kielégítvén, veszi észre, hogy abból tanult is valamit.

Vannak családok, melyekben a magyar nyelvet nem beszélik egész tisztán, hol a szülők csak jóformán — fél magyarok; ily családok gyermekeinek nyelvtisztaságát a szabályos, gyökeres magyarsággal írott könyvek könnyű szerrel mozdítják elő.

Az első benyomások legerősebbek, legmaradandóbbak lévén, bizton lehet következtetni, hogy aki egy vonzó gyermekényt egyszer végig olvasott, érettebb korában még nagyobb ösztönt érez az olvasásra, — minthogy aztán megérik, hogy a tehetségesebb fiuk kelleténél korábban veszik elő a meglettek számára írott nagyobb műveket.

Oly gyermekekről azonban, kikben a tudvágy hajlama más kortársaikénál korábban mutatkozik, rendesen nagyobb szellemerővel is bírnak, s mint a példák mutatják, az ilyeneket inkább rendkívüli pályára emelte, mint megrontotta a kora fejlődés. Azért szomorú balhit az, mintha a könyvek károsan hatnának kivált figyermekre, hiszen végtelenül nagyobb azok száma, kik minden utoni tanulástól iszonyodni látszanak.

Annyi azonban számtanilag igaz, hogy a növendék fokozatos művelődésére nézve egyik könyv sokkal hasznosabb lehet a másiknál, s hogy e részben a célszerű választás nagyon gazdaságos dolog a növelésben: épen azért ajánlatos, hogy a most már minden életkor és művelődési fokozat szerint szerkesztett ifjúsági iratok hazánkban is minél nagyobb használatba vétessenek.

Kiáltó szó.

Nővilág, 1858. febr. 7. II. évf. 6. sz. 86. l.

Sokszor, ha csak merő enyelgésből is, panaszra fakadnak sőt váddal állanak elő a férfiak, s minden bajt, inséget, háborut, házit vagy országosat egyaránt a szegény, gyöngé, de mindenekfölött szép nőnemnek rónak fel, s felkiáltanak mélységes és magasságos államtani bölcseséggel: Mindennek a nők az okai!

Hagyják helybe nagysádtok mindannyiszor e vádat, hiszen hadd legyen való a vád, hogy önök az *uralkodó*, s a férfiak a *végrehajtó* hatalmat gyakorolják.

Már egy ízben mondtam, hogy a szép minden fogalmat, s így a jót, a nagyot is egyesíti magában. Mikor a *szép* uralkodik, az a korszak a legtokéletesebb, a legfenségesebb; mikor az erő, a nagyság kormányoz, tömérdek a rémes, a sötét oldal.

Mikor még az emberek legtöbb, legfinomabb érzékkel a *szép* iránt birtak, akkor voltak legifjabbak; akkor uralkodott a *szép*, akkor volt az emberiség legboldogabb. Aki nem hiszi, menjen át a világtörténeten, s meg fogja vallani, hogy Periklész idejében szeretett volna élni.

Vajha most is az örökszép s igaz aesthetikai törvények igazgatnák a világot, s lenne minden oly szép, mint egykor Hellaszban, az *élő műteremben*, hol egy Epaminondas halála is szebb, ragyogóbb volt, mint a mi kalandor hőseink látványos, de harmoniátlan életpályája!

Tehát, csak hadd enyelegjenek férfiaink, s mondják el a főnebbi vádakat; de néha tovább mennek, s áttérnek az erkölcsi világra, s találkozik olyan, ki nem megvetendő ékes pathosszal, sóhajjal, s tán könnyekkel is spékelt jeremiádot tart, s a világ romlását Évától kezdve a mai napig nőnemnek rója föl, s egyáltalán ama természetlen elvet vitatja, hogy nem a férfiak idézik elő, s hévmérik a korszakonkénti erkölcsi fokozatot, hanem a nők, s hogy végre is — a nők hibásabbak a férfiaknál!

Az igaz, hogy ha a férfinem mind olyan tehetetlen, oktalan, gyáva emberekből állana, mint akik ez állítás mellett harcolnak, akkor ez embereknek igazuk volna, — mert hiszen a vád, mellyel ők a nőket illetni akarják, a legszégynitőbb vád volna a férfinem ellenében, mert ez a férfiatlanság vádja volna, aminél nem lehet természetlázastóbbat kigondolni.

Hiszen ha a gonoszság jön divatba, akkor a férfi *dicsősége* leggonoszabb lenni, s ez illik neméhez; ha a jóban támad verseny, engedheti a nőnek az elsőséget.

(Aki olvasta Milton „elvesztett paradicsom” című, valóban *isteni* költeményét, ha férfi volt, Sátán mű alakja tetszett neki legjobban; s ha nő, akkor a cherubok, szerafoké; mert ha Sátán gyöngébb, tökéletlenebb, de hősiessége nagyobbak van festve az angyalokénál, sőt az Isten fiáénál is, ki engedelmes, míg ő engedelmeskedni senkinek sem akar, s még megtörve sem kíván megtérni, s noha maga is érzi, hogy az Isten erősebb, meggyőzi őt, még sem veti magát alája, sőt föltámad ellene, esztelen világtalan vakmerőséggel! Sátánban van a hősiesség a véghetetlenség eszméjének magasságára emelve. Akhilleusz úgy áll mellette, mintha egy embernagyságban remekül kidolgozott szobor, oly piramid mellett állana (ha volna ily piramid) melynek égbe vesző végét nem láthatnánk, s nem tudnánk hinni, hogy azt emberi kéz alkotta!)

Hogy messze ki ne csapongjak, s tárgyamra visszatérjek, a nők ellen intézett vádak mindig kétszeresen esnek vissza a férfiakra, egyeseknek úgy mint népeknél.

Hanem hisz ezek mind rég tudva lévő dolgok, mire valók ez idézetek?

A thema, miről értekezni akarok, nem messze fekszik már, s röviden egybefoglalva abból az indítványból áll: *hogyan s miképen multhatnak fölül hölgyeink jelennem a férfiakat legmagasztosabb érényeink a hon és mívelődés szeretetében?!*

Mert valamint egyes családok, úgy népek, s úgy szólván az összes emberiség életében is vannak korszakok, melyekben a nőnek lehetősége nyilik, hogy szelidebb természetének sugallataival a férfinemet jótékony működésben felülmulhatja!

Nem hiába jutott a nőnem a mívelődés terjedése óta az erősebb és miveletlen állapotában zsarnokibb férfinem megalázó kényuralma alól egyenjoguságra: a szellemi mívelődés együtt jár a nőnem felszabadulásával, az udvariasság, gyöngédség feltámadásával; egy szóval: *a mívelődés a nőnem megváltása!*

Nagy és szép tanulság rejlik nőkre nézve a nyugati vagy is európai mívelődésnek a keleti barbarismussal való összehasonlításában. Ime nyugaton a nők trónon ülnek a házi,

családi és társadalmi életben; keleten vagy a háremben rabnőkül elzárva s megfosztva minden hatáskörtől, vagy oly munkával terhelve, mi rájuk nézve szintoly kínos mint egyaránt megalázó rájuk és férfiakra nézve.

Nem világos és kézzelfogható következtetés-e ebből, hogy minél inkább terjed a műveltség valamely népnél, a nők állása szemben a férfival annál tisztesebb, hatáskörük annál kiterjedtebb, méltóságuk annál ragyogóbb, uralkodóbb?

Mert a nőnek csak a szellemi, s vele egy uton járó erkölcsi haladás terén juthat a férfival egyarányos értékű szerep; ahol nincs, s illetőleg szellem hiányában nem lehet nevelés, ott a nő nem annyira ház- vagy családanya, mint inkább csak dajka, nem annyira urnő, mint gazdasszony. Ott a nő a gyermekeknek nem annyira szellemi, mint inkább csak physical értelemben nevelője, és e két szerep között nagy a különbség.

Tehát mindenekelőtt a nőnemnek van legközelebbi érdeke a lelkiműveltség előmozdítására hatni, mert ekkor saját nemének méltóságát jóllétét segíti elő.

Kétségkívül legműveltebbek, sőt legszellemdeusabbak is a francia nők; s mi a következtetése? hogy széles világban a nő-nem sehol oly tiszteletben, valóban uralkodói hatalom élvezetében nem részesül, mint a franciák országában.

Ami könnyelműségeket illeti, az nem műveltségük következménye, mert az nemzeti tulajdonságunk, az a faj természetéből származik. Azért ne essünk abba a hibába, hogy a rosztat[!] is mindjárt a művelődésnek rójjuk fel.

A társas műveltség, a jó nevelés fokát minden népnél igen könnyű meghatározni, ama viszony minőségéből, melyet férfi és nő neme között találunk.

Hazánk e részben még épen nem állitható fel mintául. A nemes udvariasság valódi tökélyét még csak a főrendben érte el, a középrendben még igen hézagos, csak *utánzat* és nem megrögzött szokás, minek lennie kellene; a népnél pedig épen még a keleti durva kényuri erőhatalommal uralkodik a férfi a nő fölött.

Terjesszék a művelődést hazánk leányai, és e baj örökre orvosolva lesz.

A művelődés terjesztésére pedig épen most van legalkalmasabb idő, midőn korunk jótékony békés szelleme a tudomány és művészet mezejét virágoztatja!

Ime a legkönnyebb ut, hon- és emberszeretetben kitünni, hiszen ha csak *önmagunk javát szeretik* nőink, azon kell lenniök, hogy a nemzeti mivelődés áldó esője a nép legszó rétegéig leszivárogyjon!

Ha szereti valaki a fényes, a meleg napsugarat, izelje meg a tudás napjának meleg fényét, és azt még annál is jobban fogja szeretni.

A közmondásnak igaza van, mely szerint *kiki magának vet*; így a nők is magok készítik el magoknak amaz állást, hatáskört, melyet elfoglalnak, ama bánásmódot, melyben részesülnek.

Igen de, fájdalom! mi kevés a nő, ki a mivelődés alatt ne a mulékony piperét, fényüzést, — hanem a valódi benső szellemi képzettséget értené!

Pedig a fény és pipere nem biztosítja a szellemi fensőbb-séget, nem mozditja elő az erkölcsi nemesedést; nem éleszti sem a nemzeti, sem a felebaráti, sem a családi érzést, melyek az államtestek boldogságának legerősebb sarktalpkövét képezik.

Pedig úgy van, nincs mit tagadni; a magyar nők nagy része még, úgy látszik, hivatása öntudatára sem ébredt, föl sem fődözte a módot, mellyel nemének szellemuralkodási egyenlőséget, jobblétet szerezhet, s nemzeti szép nyelve fön-tartásában hatalmas segéd- vagy inkább mentőkezet nyujt-hat, hogy a magyar honfi kettős szerelemmel ölelhesse keblére!

Meglátszik e szomorú állítás valósága a nemzeti irodalom pártolásának arányából.

Egyes lelkesek igen is sokat, de a nagy rész semmit sem tesz. És az nem elég az üdvösségre, midőn az ezek bármi megható részvétellel járulnak valamely ügy oltárához, ha a százezrek tétlen, hidegen maradnak. Egyesült erő és akarat nélkül mire sem megyünk.

Ha a classicus becsü honi munkák felényiben sem kelnek, mint az efemer becsü, de világhívatatos idegen művek; ha Paul de Kock, Sue, Dumas huszezer példányban forog kézen hazánkban, míg Petőfi csak pár ezerben; ha magyar nemes családainknak csak századrésze tart házi könyvtárt, a többi pedig részint nem tud, részint ha tud is, nem beszél magyarul, s végre aki beszél, az franciául tanul s olvas, vagy épen oly annyira hátat fordít a civilizációnak, hogy egyálta-

lán nem is tudja, mi az — irodalom; — ilyen nép élete iránt valóban kishitűség nélkül is lehet kételkedni.

Az írók s művészek részéről elég volt már a mártíromság. Voltak apostolok, akik szenvedtek, türtek *azon reményben*, hogy majd *lesz sikere* szenvedéseiknek, s a nemzeti *mívelődés* szelleme általánosan fölébredvén, az apák érdeme fiaikban, a kezdőké utódaikban lesz megismerve. A reménység hosszú ideje lejárt; most már eredményt kellene látnunk, mert a nagy eszmékért élő lélek örömet martírrá lesz, csak sikert reméljen a jövőben; azonban a mai irónemzedék eziránt lát a közönség részvételében, s már-már attól tart, hogy optimizmusát ugyanazon közönség, melynek javáért rajong, örült-ségnek fogja keresztelni.

Ha az életgondokba merült férfi megfeledezik a némileg gyönyörködési, s szellemi luxuscikkeknek nevezhető szép-irodalom s művészetről, a szellemibb, érzelmesb, a szép iránt fogékonyabb nőnemtől várhatnánk meg, hogy pipére és divatbudgetének egy kis hulladékát, világi hívságos élvezetre szánt idejének egy kis részét e dicső célnak szentelje, mit ha közül akarattal, tömegesen s nemcsak kivételkép cselekednének honleányaink, az irodalom dicső eredményeket mutathatna föl a külföld ellenében is.

Ime ez volna ama tér, melyen Magyarhon leányai a férfi-nemet a hon és mívelődés szeretetében fölülmulhatnak.

Azonban kik e cikkünket olvassák, azok már úgy is megteszik ebbeli kötelességüket. Köszönet nekik a haza geniusza nevében. Vannak azonban, kikhez ebbeli szavunk soha el nem jut, kik teljesen ignorálják az irodalmat, s naptár és imakönyvön kívül egyebet nem ismernek. Pedig *oly módban vannak*, hogy nem tudnak hova lenni az *unalomtól*. Még meg is áldanak azt a jótévő szellemet, ki őket az olvasás gyönyörével megismertette. Tegyük feladatukká honleányaink az ilyen egyének megtérítését személyes találkozások alkalmával, hiszen a női ajkáról egy üdvös intésnek oly ellenállhatatlan ereje van!

Óh e hazának még sok *szellemi Sárre*te van, melyek lecsapolása gazdag természettel jutalmazna bennünket . . .!

V. J.

Nővilág, 1858. okt. 31. II. évf.

MEGINT A RÉGI NÓTA.

(Nem mindenütt oly unalmas, mint az eleje. Szokás szerint végén van a frisse.)

Ha valahol, úgy bizonyosan egy nők számára szerkesztett divatlapban tilalmas dolog *régi*, tehát *unalmas* tárgyról beszélni, vagy a mint mondani szokás, régi nótát pengetni, — ámbár mi magyarok minden népek között talán leginkább ragaszkodunk a régi nótákhoz. Hanem ezuttal kénytelenek vagyunk kockáztatni ama kis kegyet, melyben olvasóink előtt állani hisszük magunkat, és pedig épen azért, mert azon veszedelemtől látjuk fenyegetve a bájos olvasónóket, hogy majdan nemsokára *semmi ujat* sem fognak hallhatni, vagy tulajdonképen *olvashatni*.

E veszélyes állapot fölfedezése kötelességünk ké teszi, hogy arra figyelmeztessük olvasóinkat, mivelhogy e veszély elhárítása nagyrészt épen tőlünk függ; és pedig minél komolyabban, hogy szavunk hitelre találjon, mert valami tárgy, mely épen azért mivel legigazabb, sokszor és untalan emlegettetik, utóbb *szokottá* válik, és aztán már senki sem veszi figyelembe, pedig meggondolva igen fontosnak találná mindenki.

E szerencsétlen sorsban sinlik azon ügy, melyért ezuttal szót emelünk, s melyért *oda vetőleg*, már annyi védokot pazaroltunk, annyi unalmas panaszt emeltünk, hogy utóbb már az olvasó azt hihette, miszerint ez a lapirodalomnak talán csak rögeszméje, bogara, mert mindig fenyegetőzött anélkül, hogy a jósolt baj valóban bekövetkezett volna.

De végre most már csakugyan ott vagyunk, és *régi* nótáknak ez adja az *ujdonság* színét, hogy a baj, minek bekövetkezésével untalan fenyegetőztünk, végre csakugyan a küszöbön van s ha rögtön össze nem szedjük magunkat, s le nem győzzük e Hannibalt, akkor benn lesz szobánkban és menthetlenül elfoglal, meghódít bennünket.

Ez az ujdonsággá lett régi nóta pedig az, hogy az *irodalom*, mely utóbbi időben oly szép lendületet nyert, úgy szólván a *bukás örvényén áll* a közönség teljes részvétlensége következtében.

Ez nem valami mondják után felkapott hír, hanem az e részben leghitelesebb forrásból, a könyvtárosok számvetéséből kiderülő szomorú, szinte kétségbeejtőleg való tényállás.

Nem kelnek sem a népszerű, sem az ugynevezett remek-írók művei többé. És e változás amily hirtelen következett, épen azért igen megdöbbenő, mert alighanem azt bizonyítja, hogy a magyar közönségnek azon irodalompartolási lelkesedése is, mely a legutóbbi évtizedben növekedni látszott, nem egészen a valódi művelődés hajlamából, nem szellemi szükségből, szóval nem belülről származott, hanem inkább s nagyrészt kívülről, egy még szokatlan, új korszellemnek természetes, de rendesen hamar tűnékeny visszahatásából, — s ha ez észlelet való, pedig valónak kell lenni, mivel tények igazolják, akkor a nemzeti művelődés iránt — ha kétségbeesnünk nem kell is, de valódi (reál) s higgadt megfontolással mindenestre igen-igen sovány reményeket táplálhatunk!

Ez állítást magunk is szörnyűnek találjuk, de mivel a haladásra mit sem tartunk veszélyesebbnek, mint az önámítást, és mit sem üdvösebbnek, mint a magunk iránti szigorúságot — a javulásnak első lépéseül megkisértjük oly tükört tartani magunk elé, mely semminémű hiúságunknak ne hizelegjen, s melynek segítségével vessünk számot a rideg valóval.

Tehát azon szomorú kérdéssel lépünk elé, meg van-e bennünk *elegendő arányban* a tulajdonkép szellemi művelődés azon *hajlama*, mely minden egyéb külső ösztönzések nélkül egymagában is jövőt biztosítna számunkra a jelen civilisatio korában?

Isten ments, hogy erre egyéni nézetből merjünk akár igennel, akár nemmel felelni. Hanem előszámláljuk a tényállás részleteit, aztán gondolkozzék e fontos kérdésről maga a — közönség.

Valaki mindjárt azon ellenvetéssel áll elő, hogy hiszen nálunk mostanában a lapirodalomnak többszörte nagyobb közönsége van mint azelőtt.

Ez állítás *még eddig* — való. De először: épen azon körülmény, hogy csak is egyedül az ujságirodalom kizárólag, a művelődés állandóbb és valódilag előmozdító irodalmi és művészeti ágai épen nem pártoltatnak, vagyis még világosabban, hogy nálunk csak az kelendő, mi mulattat, szórakoztat, ami *tanít*, az meg senkinek sem kell — épen ez is azt látszik igazolni, hogy a közönség nagy része nálunk a valódi szellemkincsek közlönyé, a korszerű szellemi haladás eszköze, a könyvirodalom magasb *fontosságát* még be sem látta.

Az ujságok legalább jelenleg, a mai kornak egy újabb kéjelmi eszközei csak, mit az előkelőre a divat és szórakozási vágy parancsol, a tanultakra a szokás erőszakol s csak a nélkülözés, a nagy világelettől elszigeteltség zugaiban, meg a kiskorúság iskolapadjain tekintenek rá a kegyelet bárányszemeivel.

Ezzel csak azt akarom mondani, hogy az ujságirodalom ma már oly korszerűség, mint a mindennapi kenyér; oly ezer életű polyp, mit már úgy sem lehetne agyonverni, mert minden csöppjeiből újabb támad. És lassankint oda jutotunk mi is, hogy az oly mammuth, ki e szellemi inyenccfalattal nem él, az már részint nevetség tárgya, — és nem is mehet mivelte társaságba, mert minden nyomon azt veszi észre, hogy valami hiányzik nála, épen úgy, mint aki kalap nélkül, hálósipkában járna az utcán, s mindenki nevetné, aki előtalálná.

De az ujságirodalom kivált ma, koránsem oly fontos, mint ezelőtt pár évtizeddel, vagy egykor, midőn még csak, mint a kis gyermek, olvasni kezdtünk, tehát az első lépés megtételének örültünk benne; nem is oly hatalmas tényező, mint Angliában; sőt épen ezért, mert ma már inkább a közönséges gyakorlati életnek, vagy a divatnak s kevésbé a valódi, magasb mivelődés eszközének tekinthető, — épen azért nem érhetjük be csupán az ujságokkal, akkor, ha gyökere-sebb, s amaz érettség színvonalán álló miveltségre törek-szünk, melyet európainak nevezünk.

Bizonyítja e nézetünket a körülmény, hogy a különféle ujságok, vagy valamely szakmának, például gazdaságnak, ennek külön ágai, u. m. kertészet, borászatnak, iskolai nevelésügynek, vadászat és lóversenynek stb. szolgálnak, — a szépirodalmiak és politikaiak pedig, hogy nagy közönségre szert tegyenek, kénytelenek a „mulattató” szempontot elébe tenni az erkölcsi értéknek, a változatosságot a tartalmasságnak, különben mint a példák tanusítják, széptani és tudományszerű belérték mellett okvetlenül megbuknak.

A lapirodalom csupán közlönye, hírnöke valamely mozgalomnak a közönség életében, például a kifejtett, vagy fejlődő aestheticai és tudományos munkálkodásnak. De ahol semmi ilyen magasb légkörű munkálkodás, semmi szellemi élet nincs, ott a lapirodalom is alásüved magasb hivatásából, s nem találván nemesebb, fenségesb tárgyakat, miknek

szószólója, terjesztője legyen, utóbb mindennapi utcai hírek pletyka-tárává, vagy fölfrissített különösségek szintelen zagyvalékává fajul.

A reál érdekeket képviselő szaklapok megmaradnak ugyan fölvelt tárgyuknál, de ezek a nép erkölcsi és szellemi képzésére magokban nem hatnak, mert az anyagi jóllét szellem nélkül csak a lélek tunyaságát segíti elő.

Egy szóval, a nemzet erkölcsi és szellemi fejlesztésére maradandó műkincset az ujságirodalom nem teremt, sőt bizonyos, hogy ha kivüle minden más tevékenység megszűnik a szellemi téren, maga a journalistika egy szerény „Kundschaftsblatt” sorsára apad, melynek legérdekesebb részét a hirdetési rovat képezendi.

Hanem halljuk a vádlott felet, a közönséget is. Azt mondják sokan közölők: mi vettük ahogy tőlünk tellett s tovább is vennők a könyveket, de oly sok botrányos rossz könyv jelent meg az utóbbi időkben . .

Tökéletes igazság. Egész csapat vers és novellagyűjtemény árasztaná el nem rég az irodalmat, melyek nem csak az izlést, de még a magyar nyelvet is *rontották*, ahelyett hogy nemesítették volna.

Hanem ez a körülmény nem azt jelenti, hogy azért ne vegye a közönség azon könyveket is, melyeket maga a külföld maradandó becsü dolgoknak elismer.

Ellenkezőleg: mindaz, ki egy nyelv- és izlésrontó sületlen könyvet vesz, *vétket követ el*, még pedig hármast; egyet önmaga, másikat ama rossz könyv szerzője ellen, kit pártolásával kontársága folytatására szabadított, harmadikat azon koszorús író ellen, kinek művétől vonta meg amaz összeget, mellyel egy haszontalan, sőt ártékony munkát vett.

És ime ismét egy körülmény, mely szomorú tanuságot tesz, hogy nálunk a könyveket nem régiben a közönség nagy része nem olvasásvágyból, hanem egyéb különben dicséretes, de még sem irodalmi állandó jövőt biztosító indokból vette meg.

Sok derék ur vagy honleány föltette magában, hogy mindent megvesz, ami magyar nyelven megjelenik. Az évenként 4—500-ra is menő könyv és folyóiratból aztán alig egyet kettőt látott, a többit részint elrakták a könyvtárba, részint a konyha, kamra, uti és vadásztáska szükségleteire fordították. Hanem olyan háztartás, hol e szükségletekre épen

annyi papiros kell, mint amennyit irodalmunkban éven át nyomtatnak, csak egy-kettő van. A többinél már a könyvek nagy része, melybe kalács vagy sült nem jut, szószerint kárba vesz, mert még a szegény emberre nézve is nagy veszteség, ha silány könyvet olvas, hát még a világélő nagy úrra nézve! Tehát hogy olvasatlan hagyja, azt ugyancsak okosan cselekszi.

E nemét az irodalompartolásnak így lehet nevezni: *alamizsnaadás a nemzetiség ügyének*.

Hanem mint alamizsnaadós is téved az olyan úr, ki nem válogatva meg a segélyre érdemeseket, csupa kényelmes nagyúri gondatlanságból a naplopókat és ingyenélőket táplálja, azon hiszemből, hogy ügyefogyottakon segít.

Ahelyett, hogy száz silány könyvet megvesz a gazdagabb magyar, jobban tenné, ha a legjelesebbekből venne százszáz példányt, és azt iskolákban, urodalmaiban, a szegényebb olvasók között kiosztaná! De egyébkint erre sem volna szükség, ha a nemzet egész földbirtokos osztálya *ismerné az irodalmat* — mert ennek nem ismeréséből származik a mi irodalmi inségünk.

Azzal pedig nem mentheti magát senki, hogy nem tud eligazodni, melyek azon becses munkák, kik azon tehetséges írók, kiknek művei méltók az egész haza részvételére.

Avvagy talán az illető szerző, vagy a lapirodalom hibája, ha valaki volna, ki ne tudná, hogy a magyar nemzet *történetét* legkimerítőbben *Szalay László* írta meg?

És harminc esztendő óta nem tanulhatta meg mindenki, hogy Vörösmarty egyik legnagyobb és mindenek előtt legelső nemzeti költőnk?

És mégis nem több, mint öt hat száz példány, ami elkelt e jelesek műveiből, körülbelül, ami a kiadási költségeket fedezi.

Petőfi nemcsak nagy, de egyszersmint *legnépszerűbb* költőnk. A magyar közönség számarányához képest az ő műveiből legalább 30—40 ezer példányban kellett volna elkelnie, ami aligha teljesült tized részben.

Mit reméljünk továbbá akkor, ha olyan nagy becsű folyóirat, mint a Budapesti szemle, csak annyi előfizetőre sem talál, mennyi a kiadási költségeket, és a bár *nálunk legmagasb*, de aránylag a külföldhez, kimondani is szégyenletes írói tiszteletdíjakat fedezné. Ha e vállalat, valamint még poli-

तिकai lapjaink is, csak egyesek áldozatkészségével tarthatók fönn?

Hanem eddig csak voltunk ahogy voltunk. Ujabbban azonban, mintha azt gondolná a *hazafias* közönség: nem ér semmit ez az irodalom is. És elég csodálatosképen, egy két *gyönge* termék, talán bohókás tartalmánál fogva, még itt amott talál egy vevőre, de a komolyabb, értékesebb könyvek egyáltalán nem köllenek.

A legvállalkozóbb kiadónál legjelesebb íróinktól egész halom kifizetett kézirat hever, de nem fogja kiadni, mert annyit sem remél bevehetni, hogy saját nyomdájának szedőit és a papirost kifizesse belőle.

Tehát érjük be azzal, ami eddig írva van, — hiszen, az a vigasztaló, hogy elég szép, maradandó dolog van készen. — Hanem az megint nem vigasztaló, hogy még ezek sem kelendők.

Ez állapotot feltárni kötelességünknek tartottuk. Tudjuk, hogy unalmas és izetlen cikket adtunk, de ezennel ígérjük, hogy többé ily kellemetlen tárgyról nem fogunk szólni, s rajta leszünk, hogy e zordon hangot minél több érdekes, folyton mulattató közlésekkel helyreüssük.

Nővilág, 1859. feb. 20. III. évf. 8. sz. 116—119. l.

A MAGYAR ÖLTÖZET HALHATATLANSÁGA

Tény, hogy a magyar ruha, mely ezelőtt évtizedekkel, sőt igazabban szólva, egy század óta inkább csak ünnepélyes alkalmak diszöltözete volt, most valóban közéleti divattá kezd válni.

Tény pedig elannyira, hogy mig ezelőtt évtizedekkel a szigorúbb értelemben magyar viselet különcségnek, vagy hazafias tulbuzgólkodásnak tünt fel, most ellenben már is sokan vannak, és napról napra többen lesznek olyanok, kik nem annyira nemzeties előszeretetből, de csupán azon természetes okból is kénytelenek magyar ruhába öltözködni, hogy az uralkodó, az *ellenállhatlan divatnak hódoljanak*, és nem magyaros viseletük által föl ne tünjenek.

Az is tény, hogy a lapok e tárgyról mostanában vagy ezt megelőzőleg kevesebbet irnak, mint bár mikor, tehát e divat semmi nyilvános izgatásnak vagy visszhatásnak nem ered-

ménye, s ha keletkezésének okait kellene fürkésznünk, hamarjában nem tudnánk egyebet mondani, mint egyszerűen azt, hogy termett, feltámadt, elterjedt, mint a népdal, melynek szerzőjét senki sem ismeri, de elragad, általánossá lesz, mint minden a mi remek, tökéletes, vagy legalább nekünk az.

Igy állván a dolog, mi természetesebb, mint hogy a hazában gyakori beszéd tárgya lesz mostanában e körülmény, s ennél fogva nekünk, mint a divat sajtátlagos közlönyének, nemcsak alkalmi, de köteles feladatunk e tárgyról is elmondani szerény nézeteinket.

Mivel pedig lapunk e része széptani dolgozatoknak van fenntartva, magáról a divatróli jelentéseinket, vitatásainkat hagyjuk „hírközlöny”-ünk hasábjaira, s ezuttal s e helyen a magyar öltözetnek csupán aesthetikai oldalára térünk, hogy kiemeljünk egy eszmét, egy sajtátlagos nézetet, mely ha talán nem új is egy ilyen ezeréves tárgyban, de mivel föltehető, hogy nem minden társaskörben pendül meg, érdemes lesz neki egy két hasábot szentelnünk.

Mindenekelőtt abbéli észlelésünket hozzuk föl, hogy dacára annak, miszerint a magyar öltözet ezer év óta sajtátlagunk, azt felváltva majd ünnepélyeken, majd a közéletben is testünkön viseltük, róla számtalanszor beszélünk, — mégis ezt egy kis elszántsággal mondjuk ki, nem nagy azok száma, kik ez öltözetnek, mint a *szellemi terméknek, széptani* s mint *erkölcsi tényezőnek történeti és politikai fontosságáról* teljes öntudatra ébredtek volna.

Talán azért, mert vannak dolgok, melyek mivel igen is közel vannak hozzánk, épen legkeveseb elemzésre lesznek méltatva, s mivel teljesen ismerni hisszük, nem is jut eszünkbe annak mélyebb fürkészésébe bocsájtkozni, s szemünk elől rejtve lévő titkos hatását nyomozni.

Egyike ezen tárgyaknak kétségkívül a magyar öltözet.

Szinte érzi alóli, hogy fogják reá némelyek az elfogultság vádját jó eleve kimondani, — de mivel azt is tapasztalta, hogy sok igazmondás azért enyészik el hatástalan, mert a *szempontnak*, melyből kiindult az illető, csakugyan elfogultság volt a forrása, ezért fogunk a magyar öltözetről csupán aesthetikai szempontból szólni; és mivel másfelől tudja, hogy sokan csak azért is inkább hallgatnak, nehogy elfogultság vádja alá essenek — épen azért, ösztönözve érezi magát a megfontolás higgadt hangján kimondani oly nézetet, melyet

ujdondásztól frázisnak, költőtől fellengésnek szokott venni az olvasó.

Tudnillik azt, hogy a magyar öltözet, legalább *eddig*, a magyar nemzet *szellemének azon egyetlen szülötte*, mely, ha minden egyéb emlékezetre való elenyésznie is a magyar nemzettel együtt, ez magában és egyedül fenmaradna mindaddig, míg mivelts emberi faj lenne a földön; s ha utóbb az egész magyar történet feledésbe menne, túlélni fogná ez öltözetet, és ha nem egyebet, de annyit mindenesetre hirdetne a késő világnak; hogy volt egy nemzet, mely ez öltözetet feltalálta, és azt „magyar”-nak nevezték!

Ritka nemzet az, mely valami olyant talál föl, ami az egész világnak egyaránt tetszik.

A jelen földi nemzedék életében, vagyis Ádámtól mai napig, csak egy izlés terjedt el s lett hogy úgy mondjuk törvénynyé általánosan a mivelts népek közt: az, amelyet görög-rómainak nevezünk, s a melyet classicus vagy nemes mintákul használ a világ.

A görög nemzet szellemi, a római nemzet *erkölcsi* erejével uralkodott a világon; mert akkori lélekszámaránya vagy helyzete és viszonyai megengedték, hogy ebbeli uralmát mindegyik kifejthesse. És így nem csuda a hatás, melyet jelenünkre és az utóvilágra gyakoroltak.

A magyar nemzetet, — ne vitassuk itt, mi gátolta abban miszerint szellemi és erkölcsi erejét kifejtse annyira, a mennyire természeti adományai képesíthették; elég az, hogy mindekkorig úgy szólván rejtett kincs maradt önmagának és a világnak.

De mindennek dacára elég különös, és jól megfontolva megdöbbentő észlelet az, hogy e nemzet, már megjelenésekor a népek szinpadán, izlésének s széprőli felfogásának oly tökéletes idomokkal adta öltözetében tanubizonyosságát, hogy az, kivétel nélkül az egész mivelts világot meglepte, elragadta, s maig is és örökké, mint a *lovagiasság* mesés *hósiességének* legtökéletesebben kifejező ruhája, épen oly *halhatatlan marad*, mint a görög istenek fenséges costumeje.

Az idegen, kivált a nagyobb önérzetű nemzet, mint például a francia, angol, kiknek nemzeti büszkesége méltán határt nem ismerő, nem örömet sajátit el valamit egy kisebb néptől, és például sem a keleti fajok egyike, sem a nagy „civilisator” német nemzet nem dicsekedhetik azon szeren-

csével, hogy valamely kizárólagosan nemzeti sajátságát, izlés- vagy elmeszüleményét a világ mivelt nemzeteinek véérébe ojtotta volna.

A görög romaiak óta egyedül a magyar faj az, mely utolérhetlen nemes pompájú, célszerű, és minden tekintetben remek öltözetével oly *általános kincset* adott a világnak, melynek remek voltát, épen úgy mint a betű célszerűségét, minden épelméjű faj egyaránt elismeri, és amely ha milliomszor csekélyebb befolyással van is a népek mivelődésére, mint a hajdani „classicus” nép szellemművei, — de legalább *tanulsága* lehet, és csak ezt akartuk felmutatni, — annak, hogy az *oly népnek*, melynek génusza egy dologban *tökéletesség ily emberi ne továbbját* alkotta, minden bizonynyal nagy és magasztos hivatás rendkívüli képességeivel kell felruházva lennie.

Szerencsénkre állításunkat oly tényállással bizonyíthatjuk, melyek ellenében csak is épen az elfogultság vádolhatna bennünket elfogultsággal.

Avagy nem tény-e, hogy az orosz, porosz, német, francia, angol, spanyol, portugál, olasz, szóval Európa nagy és mivelt nemzetei a magyar öltözetet fogadták el könnyű lovasságuk egyenruhájaul, s e tényben nem kézzelfogható elismerése rejlik-e a magyar öltözet minden egyebek fölötti remek voltának?

Nem képzelünk oly megátalkodott egyént, ki tagadni merné, hogy e viselet nem a magyartól, hanem tán egyéb keleti fajtól származott, mert erre elég bizonytság, hogy minden nemzet a „huszár” szóból vette könnyű lovasságának elnevezését, — sőt, hogy még közelebbit mondjunk, a francia huszárok maig is „hongroise”-nak nevezik a csizmába szoruló — kegyes engedelemmel legyen mondva — feszes magyar nadrágot.

Azon körülmény pedig, hogy a keleti fajok közül, melyek viselete többé kevésbé hasonlít a miénkhez, épen a magyar öltözet vált legegyszemélyesebb, tökélyes egésszé, vajjon nem *egyik* bizonytsága-e annak, hogy e keleti fajok közt a magyarnak van hivatása a többi „czivilizátora” lenni, aminthogy eddig is ő az egyetlen keleti faj, mely az európai miveltségbe ugyszólván bekebelezte magát?

Elpusztulhatunk a föld színéről, és elváltozhatunk, szétolvadhatunk idővel csakugy, mint más hatalmasabb népek; elenyészhetik nyelvünk is, de öltözetünk fennmarad, míg

a föld jelen nemzedéke el nem pusztul, s mint a latinok nyelve a papságnál, úgy a huszáregyenruha Európa hadseregében — általános lesz.

És midőn jelenleg újra viselni kezdjük a közéletben is nemzeti ruhánkat, elfogulatlan s méltó büszkeséggel mondhatjuk hogy nem csak sajátlagos magyar de egyszersmind — *európai divatnak* hódoltunk.

Ki nem látja be ezek után a magyar nemzeti öltözetnek széptani, történeti, erkölcsi nagy fontosságát? Ki nem érzi, hogy nemzeti érzésünk szívósságának is egyrészt a magyar öltözet európai diadala és páratlan dicsősége volt fentartója?

Tévedés volna azért jelenleg is a magyar divat elterjedésének főokát egyéb tényezőkben keresni, mint egyszerűen magának ez öltözetnek érdemében, s illetőleg általános népszerűségében, tetszetős, hódító voltában. A magyar öltözet, hogy világosabban szóljunk, nem szorul többé ránk; ő *nagykorúvá tette* magát, *midőn árván hagytuk*, — és megmutatta, hogy *megél a jég hátán is!*

Mennyiért nem adná ez öltözetet a francia, vagy angol, ha az ő találmánya volna! Bezzeg viselné a világon mindenki, uralkodó divat gyanánt, a palotáktól a kunyhóig!

Valóban, pulya hálátlanság, önkárosító vakság volna tőlünk elhanyagolni e *nagybecsű ősi örökséget*, hiszen nem is hazafiság, csak helyes izlés is elég arra, hogy viseljük a magyar ruhát, ha nem egyébért, csak azért is, mert szép, és szépségét a *halhatatlanság dicsfénye* veszi körül, mert a világ által valóban legszebbnek van elismerve!

Ennyit azok számára, kik a magyar öltözettrőli viták közben netalán utbaigazító elméletre szorulnak, s másrészt bebizonyításaul annak, hogy a kik a magyar öltözetet fitymálni mernék, nem annyira magyartalanok, mint inkább szánandóan *tudatlanok*.

Nővilág, 1859. dec. 25. III. évf. 51. sz. 821—824. l.

A JUTALOMTŰZÉSEKRŐL.

A szegénység nem kedves dolog kivált oly egyénnek, akiben nagy az „urhatnám;” mindazáltal nem zárja ki a boldogságot, mert — amint elég példa rá — lehet a szegény is dicső, bámult, halhatatlan s ami legfőbb: elégedett.

Sokkal kellemetlenebb állapot az, ha nem épen szegény sőt tán gazdag is az ember, de nem tudja használni amije van.

Mindenek közt legbosszantóbb sors, ha szegény lévén az ember, mindazáltal még azzal a kevéssel sem tud élni, amivel Isten megáldotta.

Sokszor eszembe jut és bánt e gondolat, de legjobban akkor, mikor a magyar jutalomtűzések s ezek módjára gondolkodom.

Sajátos végzet, hogy hosszú időn át egyremásra támadtak hazánkban a költői lángelmék, — akkor még nem volt jutalom, nemhogy anyagi, de még erkölcsi is csak alig-alig.

Most már volna jutalom, mert a nemzet öntudatára ébredt a költészet s művészet fontosságának; megnyitja erszényét a magyar hazafiság, és áldoz, de fájdalom — úgy szólván minden eredmény nélkül, sőt néha tán — káros hatással.

Avagy hogy igazán mezei hasonlattal éljek, nem többet ér e egy darab egészséges burgonya, mint egy egész rakás beteg, megrothadt?

A költészet s illetőleg a *szépmű*, már neve is mutatja, a legmagasb szellemi fénycikk, s még inkább áll reá a szabály, mint anyagi fénycikkekre, hogy csak úgy érnek valamit, ha valóban szépek, hibátlanok, azaz hogy: tökéletesek.

Tökéletesek csupán emberi értelemben; vagy is, oly mértékben, hogy abban a legmagasb emberi szempont sem képes hibát fölfedezni.

Kérdjünk meg egy művelt angolt, vajjon ha választania kellene: Shakespearet magát vagy az összes angol drámairodalmat adja e át a semmiségnek — melyiktől fosztaná meg nemzetét? Vagy egy németet: ha vajjon Faustot vagy az összes német színműirodalmat égetné e el?

Az angol bizonyosan Shakespearet, a német Faustot hagyáná meg nemzete számára.

Hiszen a többihez hasonló van akárhány úgy az angol, mint a német, vagy más irodalomban, de Shakespeare, de Faust csak egy van a világon.

Igaz, hogy e nagy műveket nem jutalomtűzések segíték létrehozni, de elősegíték a mi szegényes jutalomtűzéseinknél sokszorta kedvezőbb körülmények.

Shakespearet az angol udvar kegye és dúsgazdag barátjai támogatták, Göthét szintén egy német fejedelem tette gazdag kényelembe — és mindkettőt oly időben, midőn az élet-

mód sokkal könnyebb mert egyszerűbb is volt, s az életgondok — lejárt uzsoraváltók — a jelenkornak eme kérlelhetlen dühös Erynnisei — nem üldözték a szellemi munkást. A pénz nem eső, a lángész nem gomba, és ha mindent egyebet, de lángelmét nem teremthet — a jelennek e bálványzott aranyborja; hanem az is való, hogy a lángész sem csupa igével, de kenyérrrel is él, és a pénz, az anyagi jólét nélkülözhetlen eszköze annak, hogy a talentom valamely nagy művet alkothasson.

Mindenesetre szükséges, hogy physikai ideje legyen a munkára, mert ha egész napját, sőt még éjjelének egy részét is kenyérkereső munkára kénytelen fordítani, akkor teljes physikai lehetetlenség hogy nagy feladatát megoldhassa.

A lantos, vagy is a dalköltő, olyan mint az ég madara, az megél a jég hátán is, egy két ihlett perc, s meg van a kis költemény; aztán ismét foglalkozhatik közbe-közbe valami irodalmi robotmunkával. De a nagy művek szerzőinek éveken át kell tanulmányozni, adatokat gyűjteni, tervet csinálni, adatot adatra, gondolatot gondolatra halmozni, s szóval magába merülve, nagy eszményeiben élve, *egy folytonosságban* dolgozni munkáján. Ami csak ugy lehető, ha e munkálkodásra ideje van, s illetőleg minden szükségességekkel el van látva, s világi lélekwardosó gondok nem háborítják, nem úzik el undok seregeikkel szép eszményeinek gyöngéd alakjait.

Ily művekre tűznek ki nálunk ötven, s száz aranyokat! Midőn a legérdektelenebb bohózat, s általában a bolondoskodás — tizszer annyit jövedelmez.

De ne ott vegyük fel a dolgot, mert a való az, hogy a szellemi remekművet fölbecsülni, megfizetni lehetetlen; azért övé az örök dicsőség, hogy anyaggal meg nem fizethetik. Annálfogva nem megfizetésből, csupán az *elősegítésnek* a körülményekhez képest *lehető legcélszerűbb módjáról* kell gondoskodni.

Középszerű, s illetőleg hamar *elkészíthető, hamar kelendő* szellemi termékről nem kell gondoskodni. A regény, a népszinmű, a vigjáték — hamarább készül, mert még a legjobbnak is, lágy anyaga könnyen munkálható. És emellett jól is *jövedelmez*, ez tehát nem szorul különös rendkívüli uton való pártolásra.

De a nagy költői művek, akár dialog akár elbeszélő alakban — szellemi granitból, carrárai márványból készülnek;

és valamint a szobrászat, ugy ez is fejedelmi pártfogolást, nagy segedelmezést igényel, hogy létre jöhessen, — mert aránylag amazokhoz, határtalanul mélyebb gondolkozás és hosszabb idő szüleményei.

Nem képzelhetni, hogy a napi mulékony hatás, a nagy tömeg alanti izlésének kielégítése volna a jutalomtűzés célja, mert hiszen aki a nagy tömegnek ír, az ugyan nem szorul egyéb maecenásra. A nagy tömeg még dusabban fizeti udvari költőit s bolondjait mint a királyok, de az igaz, meg is várja, hogy ezek aztán csak hizelegjenek neki, és ne mondjanak ám keserű igazságokat. Azt a nép eleget hall uraitól; tehát fizetett költőtől csak széptevést vár.

És ha nem ilyen vásári, összeábdált, s csak a tudatlanabb tömeg szemefényét vesztő mű a jutalomtűzés célja, akkor a jutalom, legalább a többi szépműi fajták tiszteletdíjával, vagy a reá megkívántató physikai idővel volna arányba hozandó.

Például, ha a vigjátékra évi száz arany tűzetik ki, ám legyen akkor a drámai jutalom csak minden öt évben egyszer kiadandó, hanem csak absolut becs vagy is tökéletes műnek, és pedig az egész öt évi díj, vagy is öt száz arany.

Ez nem sok, mert hiszen egy etalált, hanem azért mulékony becsú bohózat két három ezer forintot a színházak után is behoz. De tudjuk, hogy egy Faustnak, ha ugyan, születnék is nálunk, aligha lenne több mint pár száz vevője, és ugyan annyi nézője — deficit mellett — a színházban.

És ha absolut becsú öt év alatt sem kerül, akkor ám osszák el az öt száz aranyat a lefolyt öt év relativ legjobb darabjai közt.

Hiszzen az eddigi példák bizonyíták, hogy a sok közép-szerű közt szinte lehetetlen megkülönböztetni a kevésbé rosszat, tehát ez esetben már ennél fogva is meg kell osztani a kis művek közt a kis jutalmat.

Ami az ötszáz aranyas jutalom odaitélését illeti, ezt előbb a közönség, s az összes lapítészetben kifejlődő közvélemény elősegélése mellett mondaná ki egy legalább is tizenhárom tagu bizottmány.

A műnek előbb nemcsak előadatni de kinyomatni is kelle-ne, hogy az egész nagy közönség megösmérje.

Midőn már a főnebbiek írva voltak, akkor vesszük örvendetes hírét a *Karácsonyi*-jutalomtűzésben az alapító gróf által tett abbéli rendelkezésének, mely szerint ezentul kétszáz arany lesz a jutalom két-két éven át, s határozott költői becsű mű hiányában a jutalom a következő két évre összesen 400 arannyal lesz kitűzendő.

Ebben is csak fényes igazolását látjuk főnebbi terveléseinknek — mindazonáltal a már megírott cikket azért is kiadandónak véltük, mert még számos jutalomtűzésnek volna módosítandók, és pedig a nagy jutalmaknál célszerű volna azon eljárási mód, mely az akademiában divatos, melyszerint a jutalomra nem kell pályázni — bepecsételt, jelígs levelke titka alatt — hanem arra minden nyomtatásban s szinpadon megjelent mű egyaránt versenyezzen.

Példa mindjárt Madách legközelebb kiadott „ember tragédiája.” Ez bizonytalán egy félemler élet tanulmánya, s maga a kidolgozás is legalább pár évet vett igénybe, holott szerző kizárólag e művének szentelhetné idejét. És e — minden ellene tehető kifogások dacára valószínűleg korszakalkotó mű ki lenne zárva a jutalomból, midőn kétségkívül, hogy költészetirodalmunk eddigi elsőb rendű termékei közé tartozik?

De talán itt is van már a szerencsésebb fordulópont irodalmunkban, s Madách műve egy szép üstökös, mely azt előjelezi. Talán vége szakad az üres frázis költészetnek, a szellemdúskodó hóbortnak, az elménckedő bolondoskodásnak, a fából vaskarika-féle ittas népdalosdinak és cigányosdinak. A közönség gondolkozóbbá lett, s magasabb néz-pontok, tisztultabb izlés, nagyobb igények elő fogják idézni a jutalomtűzésben is azon reformot, melyet közművelődésünk érdekében ohajtunk.

Nővilág, 1862. febr. 10. VI. évf. 4. sz. 59—60. l.

A NŐNEM KÖZHASZNÚ SZAKIRODALMA.

A fontosságához képest legelhanyagoltabb szakmai irodalmunkban kétségkívül az, mely a különösen nők számára szükséges tudnivalókat magában foglalja.

Vers és novella, novella és vers özőnli el a folyóiratokat, könyveket, naptárakat, évkönyveket, és pedig milyen novel-

lák és milyen versek! Hiszen a jóbul is megárt a sok, hát még az emészthetelen kotyvalékból.

Azonban alig találkozunk egy egy közhasznu, gyakorlati célú értekezéssel vagy tanácsadással, akár a nevelés, család-élet, vagy a házvitel körüli ösmeretek teréről.

Pedig ránk férne egy kis javító elmélet. Hisz vannak háza-ink, éppen a legmagyarabb vidékeken, melyekben most is minden úgy megy, csekély kivétellel, mint ezelőtt fél-év-ezreddel.

De a közhaszon terén kivált elméleti uton valamit len-díteni, nálunk még mindig kisebb dicsőség, mint a legsilá-nyabb, együgyűségig naiv versemény közlése oly divatlap-ban, mely nem is a szorosb értelemben vett irodalom, csak inkább magán megbizások, hirdetmények s nyegle dicsér-getések olcsó közlőnyeül tekinthető.

Azt mondja, és nagyon igazán, egy külföldi jeles író: ha meg akarod itélni, mely fokon áll valamely nemzet művelt-sége, nézd meg, mily állást foglalnak el, mily tiszteletben részesülnek náluk a nők?

Eszerint azt is mondhatjuk: ha tudni akarjuk, mily magas színvonalon áll valamely irodalom, csak nézzük meg, meny-nyire van abban tekintet fordítva a nőnemre, s általában vannak-e kellő arányban különösen női ösmereteket terjeszt-ő szakművek azon irodalomban?

E tekintetben az angol és német irodalmak legelsőik, de nem hiába — e két nemzet a legcsaládiassb és annálfogva leg-nagyobb is, mert a nagy szám, a szaporaság, maga oly nagy-ságot biztosít, hogy ha ötven darabra vagdalják is, mint a németet, ezért mégis nagy, és hatalmas marad, és él, mint a polyp, mert minden cseppjéből uj egész támad.

De nálunk e családiasság, takarékoság, szorgalom, rend, pontosság, tudásvágy — az erények osztályozásában nem az eminensek, de inkább azok közt foglalnak helyet, akiket többször kísér a gúny, mint a kitüntetés; szóval: nem dicsőít-tetnek mint kevésbé költői tulajdonok; pedig nálunk csak azon térre rohan mindenki, ahol dicsőséget vél szerezhetni, mert hiszen a dicsvágy tán nagyobb mértékben van meg bennünk, mint a francziákban — vajha olyan adag tetterő-vel, akarattal is birnánk.

De ne vegyüljünk politikába.

Vegyük össze röviden okoskodásunk velejét:

Mindazon ösmeretek, melyek a nőt hivatásának teljesítésében elősegítik: egyszersemind előmozdítják a *családiasságot* s ezáltal míg az *egyesre boldogságot* árasztanak, egyszersemind a *haza nagyságát* erőben, hatalomban gyarapodását mozdítják elő.

Az ujkori művelődés szelleme tömérdek jótékony ujitást szült a családélet s háztartás ugy erkölcsi, mint anyagi és szellemi terén, és nem tagadhatjuk, hogy ez ujitások jótékonyosságát csak igen parányi részben élvezi még hazánk népeiségének elsőb osztálya, sőt még a középrend is messze hátra van e tekintetben a nyugati polgárisultságtól!

Vegyük csak például magát az erkölcsi viszonyt, mely az alsóbb rendben férj és nő között van? Az még mindig közelebb áll a keleti, mint a nyugati világnézlethöz, s egy kissé több gyöngédség, illem, tisztelet, udvariasság kimélet a nőnem iránt — ez utóbbinak erkölcsi és szellemi nemesbülését nagyon előmozdítná.

Nem is említve az ugynevezett póri osztályban uralkodó szokásokat, melyek egyik főtörvénye, hogy a férj ur szerelme valódi bizonyítékául mindenekelőtt jól elverje feleségét — nem is említve mindezt, mert ez osztályra közvetlen ugy sem hathatunk — csak azon nézetből indulunk ki, hogy általában középrendünk társas életében sem eléggé terjedtek el még azon finomabb szokások, melyeket az ujkori keresztény művelődés hozott létre, s még kevésbé azon gyakorlati módosulások részint javítások, melyek a legujabb fölfedezések nyomán a nyugati legpolgárisultabb népek házi életében s magán-gazdászataiban oly jótékonyan hatnak az egyesekre, és közvetve magára az államra.

A magyar ember is szereti a nőt, csakugy vagy tán jobban, mint akármely udvarias francia, és hü védője is vészben bajban; de hiszen szereti a török is elannyira, hogy halállal bünteti, aki neje arcára tekinteni vakmerősködik.

De azon mód és modor, mely kivált alsóbb középrendünk-nél a két nem közötti viszonyban uralkodik, még nagyrészt azon kezdetleges (primitív) állapotban van, melyen még az ujabbkori műveltség csak igen keveset módosított.

Leginkább észreveszi ezt a nyugatról közénk vetődő idegen, s ha egy ilyen népismeai adatszerzés végett utazó idegen mélyebben merül ős magyar falusi életünk tanulmányozásába, leginkább a családi és társas élet, mindenekelőtt pedig

a háztartás tere szolgáltatója neki a legtöbb okot a kifogásra és azon önéretteljes szívünkbe nyíllaló irtóztató vádra, mely a ránk nem alkalmazható „barbár” epithetonban leli rendezesen tulságos kifejezését.

Hogy a mi háztartásunkban tömérdek apró javítani való van — ki nem ösmeri el? A férfiak rég elismerték, hogy az általuk kezelt mezőgazdaságban igen elmaradtak a kortól, és e hibaelösmerés oly ügyekezetre, javító erélyre buzdította őket, hogy nem sok idő múlva hazánk mezőgazdasága egy színvonalra emelkedik a külföldével (ha t. i. majd még divo több rendbeli — összivonyból eredő — akadály is el lesz háritva).

Szükséges, hogy e tekintetben a honleányok lépést tartsanak a hazafiakkal, s a körükbe vágó működés terén hasonló irányban haladjanak.

De fájdalom! — e tekintetben nem csak semmi lendület, de még hajlam se mutatkozik. Mert az irodalom azon tér, hol a nemzet minden iránybeli haladásának szándékzata mintegy jeleződik; azonban az irodalom mit mutat e tekintetben?

Lapunk volt az első, mely ez irányt kitűzte, felmutatta, s figyelmezteté a nagy közönséget, hogy nem csupán a divat, de a házi kör, a nevelés, gazdaság, családélet *gyakorlati* terén is célul tüzi terjeszteni a jó izlést, a nemesb erkölcsöket, az előnyös találmányokat, hasznos fölfedezéseket, szóval: az újabb művelődés tanait, nemcsak az elméleti de az anyagi fejlődés terén is hirdetni ohajtottuk, s amennyire erőnkből tellett, a szépet a *hasznossal* sőt *szükségessel* összekapcsolva felállítottuk a *közhasznosság* rovatát, mely előbb csak régi kalendáriumokban még régibb kalendáriumokból kivagdalva, foglalt helyet, — azonban ezen irány még mindig nincs kellőleg méltányolva, s illetőleg: a női értelmiség által fontosságában beösmerve, s közreműködésök által felkarolva.

A nagy Franciaországnak, az ötven milliónyi német nemzetnek alig van annyi vers és novella írónője, mint a népes-ségsszegény Magyarországnak; de a legkisebb német tartomány biztonnyal számosabb női szakművet mutathat föl, mint a szegény Magyarország.

A magyar konyhának jó híre van, mert a magyar nemzet géniusza mindenben remeket alkotott, s így egy két ételneve is van olyan, mely valódi classicus — mert megunhatlan, örök izléssel van kitalálva.

De azért nem kevésbé áll — elég csodálatosan — az is, hogy aztán a konyhászat általánosságban véve, talán sehol sincs elhanyagoltabb állapotban, mint épen nálunk, a *terménydus* Magyarorszáiban.

Hát a kertészet? Hiszen arra mindenekelőtt hiányzik a — hajlam nálunk, mindkét nemnél. Ennek szomorú, rideg bizonyossága az alföld fenséges — zordonsága, kétségbeejtő alaktalansága.

A ruhavarrás, diszmunka? Arra még csak nyelvünk sincs eléggé művelve, műszavaink teljesen hiányoznak, mert férfi ahhoz nem érthet, vers és beszély irónóink pedig méltóságukon alóli dolognak tartván e téren valamit lendíteni, a magyar nőnem most is a francia és német műszavakkal él a divat s általán a ruházkodás cikkeire nézve.

Német szomszédainknál a közhasznú tudnivalók terjesztésére a családi s különösen női kör képzésére külön kötetek, ezenkívül külön folyóiratok, időszaki füzetek léteznek, melyek 50—60 ezer előfizetővel bírnak. Nálunk az efféle vállalat mindeddig lemosolygott, megbukni engedett unalmas história, valahányszor a cél nemessége által ösztönöztetve, egy kiadó azt meghonosítani kísérli.

A *Greguss* és Hunfalvy által szerkesztett „*Családi kör*” mennyivel volt becsesebb sok haszontalan, sőt szinte káros irányu — például azon lapnál, melynek főfeladata volt sorra megénekelni a hazai csárdákat, bálvánnyá emelni a telt boros hordót s a borivást „nemzeti kötelességgé” szentelni?

Az „anyák heti lapja” — annyi előfizetővel sem birt, hogy a nyomdai költséget fedezze. És most a „*Szünórák*” is a kiadó áldozatkészségével tartatnak föl.

És ha már a női ösmeretek terjesztésére sem külön könyvek, sem időszaki füzetek nálunk nem létesíthetők, legalább, az aránylag nagy számu divatlapok ügyekeznének pótolni e hiányt, annálinkább, mert a hazai divat még sem annyira szeszélyesen változékony, mint a külföldi, s ennélfogva maga a divat nem látszik elegendő tárgynak egy divatlapot kizárólag megtölteni.

Azonban honi divatlapjaink — azon nem épen megtisztelő de csak nem általános hiszemben, hogy ez hölgyeinknek jobban tetszik, — vetélkednek egymással az üres csevegés mesterségében s nagyon bölcs ildomnak, ügyes fogásnak, gyakorlati szempontnak tartatik — minden áron kerülni

minden komolyabb, közhasznú értekezést, mint unalmas és nőeknek nem való tárgyat; e helyett azonban van dicséret, hizelgő szöveg, émeletlenség alázatos kis városias bók elég s par excellence nőiról nálunk az a fogalom, hogy annak feladata nem a nőnem valamely osztályának hiányai, hibái ellen a szellem fegyvereivel sikra szállni, hanem az egész nőnemnek föltétlenül, minden szabatosabban kijelölt irány elv nélkül, vakon hizelegni, s az egész nemzet, kivétel nélkül, a honleányi és gazdasszonyi tökéletesség netovábbjával feltüntetni.

Valamint férfainknál ezelőtt félszázaddal az tartatott tudósnak, aki verset irt, és egy egy csodálatosan együgyű versért meg is választották az illetőt akademikusnak; — ugy jelenben is, mintha minden női szaktan versbe, novellába akarna szorulni, minden női szaklap lényeges csaknem kizárólagos tartalmát a vers és novella azután a lehető legmesteribben üres „tárcalevél” s a szokott hirlajtsrom, itt-ott élcelési erőködésekkel, talányokkal (versben) s egyéb mulattató elem képezik, — ami ugyan mind jó és szép a maga nemében, és szükséges eleme is egy divatlapnak, — de nem épen szerencsésen jellemzi nálunk e téren a művelődés irányát, hogy a *gyakorlati hasznú* általában a *tanulságos* elem összes irodalmunkban oly aránytalanul csekély helyet foglal, oly kevés részvétre talál, mint sehol a kerek világon, hogy szinte kétségbeejti ez arány a komolyan, higgadtan gondolkozót.

Íróink e részben kevésbé hibásak, mint maga a nagy közönség. Íróink untalan meg meg kísérlik minden alakban és burokban a tanulságos elem terjesztését; kiadóink is számtalan ily vállalatban mutatának áldozatkésztséget, de rendszeren belebuktak, s abba kelle hagyni még az időmultáni javulás reménye nélkül is.

De ha a kiadó könyvvarusok számadatos (statistikai) lajstromaira tekint a magyar író, valóban rajongónak vakbuzgónak kell lennie, hogy jóhiszeműségét (optimismusát) el ne veszítse, s megmaradjon a meggyőződése szerint jobbnak hitt irányban, s tartalmas, maradandó becsü dolgozatra szánja idejét, mely alig krajcárokkal van fizetve, sokszor a kiadó veszteségére — míg a haszontalan üres mulékony bohóskodás, a szellemi bukfenchányás ezrekkel jutalmaztatik, s egy-egy főfő nemzeti bohóc mély humorral kacagva

dicsekedhetik, hogy nagyobb évi jövedelme van, mint az erdélyi kancellárnak vagy egy 1848-ki miniszternek.

Az ezelőtt évtizeddel kiadott „Ismeretek tára” ellen még felhozták, hogy az ha nem is drága, de ára a szegénynek mégis sok. Most egy olcsó „Ismerettár” van folyamatban, azon nagy közönség számára, mely nincs ellátva Brockhaus-féle lexiconokkal. Hanem azért ez még kevésbé köll. És a „Vasárnapi könyvtár” e lehető legolcsóbb vállalat, kétségkívül azért nem kelendő, mert *remek* (classicus) műveket, s nem értéktelen nevetető bohóságokat foglal magában.

De maradjunk szorosan tárgyunk mellett.

Az író, kit nemesebb cél lelkesít, ne essék kétségbe, ha küzdelme bár sokáig hálátlansággal találkozik. Hiszen ha milliomos akar lenni, ne fogjon írói tollat, hanem zsákmadzagot s legyen buza vagy gubacskereskedővé.

Azért mi öntudatunk megnyugtatóására kötelességünkben állónak tartjuk figyelmeztetni időnkint irodalmunk ferdülő irányára, tátongó hiányaira, azon reményben hogy mindennek megjön az ideje, s talán a jelen nagyon elkomolyodó hangulat épen alkalmas lehet arra, hogy mindenben reálabb irányt vévén föl, a *női közhasznú szakirodalom* is valahára lendületet nyerjen.

Mi férfiak erre képesek nem vagyunk, legalább e szakirodalom *minden ágára* nem.

Általános társadalmi, erkölcsi, élettapasztalati elveket fejtegethetünk, aminthogy ezt, nagyobbbrészt külföldi remekírók után, „Életiskola” rovatunkban, cselekedtük is. De már mi a háziasság különféle vezérelveit, részletességeit, a szorosabbban női teendők rendszabályait, végre magát a jó izlést a kizárólag női dolgokban illeti, — erre vonatkozólag irodalmunk a honleányok sorából várja nagy mesterét.

Külföldi szakmunkák e feladatra meglehetősen elősegíthetik, de csak egy szakértő magyar író nő kezében, aki érti, mi alkalmazható abból hazánkra és aki azon temérdek, és épen legégetőbbben szükséges javításokat is megvitatni, ajánlani képes, melyekről csak magyar nő szólhat, mert arról a külföldi író nő mit se tudhat.

Nagyon szerencsésnek érezzük magunkat, hogy már egy ily nagy érdemű író nő szinte félév óta gyámolítani sziveskedik ez iránybani törekvéseinek „Sz. Ch. A.” jegy alatti dolgozataival, ki iránt — közönségünk érdekében — köteles

hálaérzetünk alig találna kellő szavakat elismerésünk kifejezésére, ha e tisztelt író rendkívüli szerénysége még neve említésétől is el nem tiltott volna bennünket.

De mivel különösen a *gyakorlat*, a *tapasztalás* tere mindenben oly kiterjedt, hogy azt a legtehetségesebb egyes is magában ki nem meritheti, és e tekintetben a gyakorlatiség irodalmi szakmái az egyiptusi piramidekhöz hasonlóak, melyeket egész nemzetek építettek — úgy kívánatos volna nálunk is, hogy hazánk művelt és irányképes honleányai a női ösmeretek terén szerzett tapasztalataikat, bármi csekély tárgyban is, honi divatlapjainkban, közzétenni kegyeskednének, hogy ebből idővel női szakösmertek egész teljes, honi irodalma fejlődhessék.

Azért a Parnassus is virágozhatik! Aki *Sand György* tehetségével születik, annak örömet elengedjük a nőiség királypalcájának, a főzőkanálnak, vagy a himző tűnek mellőzését. De csak is ilyen, vagy legalább ezt megközelítő siker fejében.

Lapunk „Házi kör” — „Közhasznu” — „Egyveleg” — „Háztartás” rovatai mindig nyitva állanak a bele illő cikkek fölvételére, s ily közlésekért, kívánatra, tiszteletpéldánnyal is szolgálunk szives köszönetünkre ráadásul.

Nővilág, 1862. márc. 20. VI. évf. 8. sz. 120—124. l.

VASÁRNAPI LEVELEK.

I.

Kedves barátom. Megigértem neked, hogy tollamat hébe-hóba tintába mártom a te és lapod olvasóinak nagy gyönyörűségére és magam hasznára, nehogy a dohányültetés mellett a betüvetés mesterségét elfelejtsem egészen; különben talán az sem volna nagy baj, hisz az írás mondja, hogy: „boldogok az együgyűek” bár nem teszi ki világosan, hogy ez alatt az irni nem tudókat érti-e? Dictum, factum én mint írástudó is boldog vagyok, tehát az írás szerint mégis együgyűnek kellennem. Ez nagy baj, ha így van, de reménylem, hogy a dohánynak nem fog ártani!

Azonban most veszem észre, hogy nem a dohányföldre, hanem a kis „Nővilág” bájos termébe akarok lépni, azért

II.

Megjegyzése nagyon apropos jött. Be kezdem látni én is, hogy a dicséret jobban esik a megrovásnál, és aztán többet is hoz a konyhára, mint számos példa bizonyítja. Te is sokkal eszélyesebben cselekszel vala, ha versfaragói pályád kezdetén a feltétlen dicsérés dicső tanát fogadod el, a helyett, hogy a kevesek által imádott megrovás nyilait szórtad azokra, kik megérdemlették ugyan, de zokon vették lövöldözéseidet.

Azonban már is eltértem a programtól. Dicsérnem kell agyabafőbe mindent és mindenkit, dicsérnem, még pedig merészen. Megdicsérem modern stylben, tehát először is lapodat, mely megérdemelne legalább 100,000 előfizetőt, még az esetben is, ha ő az egész nővilágot nem karolná oly imádatl kebelére. Megdicsérem előfizetőidet is, mert ők valóban dicséretet érdemelnek, nemcsak azért, hogy a tavalyi inséges évben hivek maradtak, hanem azon oknál fogva is, mert én őket egytől egyig jó gazdasszonynak tartom, akik egy kis szines boríték papírért nem dobnak ki — 4 vagy 6 pfrtot, mely összeg épen elégséges arra, hogy a Kisfaludytársaság pártoló tagjává lehessünk, a maradék pedig vehtünk egy jóra való könyvet, és így ötvenkét iv papiros helyett kapunk vagy 80 ivet, az igaz, hogy nem szines papirost. Lapod és előfizetőid után reád kerül a sor. Fogadd tehát te is dicséző szózatom! Üdvözölve légy mindenekelőtt azért, hogy lapodat nekem az egyszerű dohányosnak ingyen küldöd, sőt még a „Vészhangokkal” is megajándékozáll (ugyis a sajtosoké lesz! — Szerk.) melynek kiadása tárcádra valóságos vész volt; de mindegy, megmaradt az a sovány dicséret, melyet megjelenésekor a lapok nyakába aggadtak, és megmaradt még valami; ha jól emlékszem, vagy 600 példány „Vészhang”, a minek különben nem a közönség, hanem az az oka, hogy akkor a „trombiták” és nem a „hangok” korszakát éltük. Fogadják dicséretemet lapod munkatársai, kikről meg vagyok győződve, hogy mind joszivü emberek és ami ritka, a materialismus e fénykorában, önzetlenek, csak egy hibájuk van, amiért engem is megróttál: nem értik a mézes-mázos beszédet; pedig megtanulhatták volna, ha bizonyos lapokat jobban olvasnának.

Az első fejezettel eszerint készen volnék; eddig merészen most merészebben akarok dicsérni. Mert hol van a köszív,

mely meg nem lágyulna azon hir hallatára, hogy Radnótfáy Sámuel ur az egyhavi szünidő után „Ilkával” kezdeti meg az előadások sorát. „Oh ti hálátlan ujságírók, — kiálthat fel most a sok érdemü igazgató, — ime megmutatom nektek, hogy mit tudok, és hogy bár magam fordító vagyok, szeretem az eredetit, és tért nyitok a „Kömlől” kiszorult nemzeti zenészeknek”. A nemzeti színház igazgatója után ki következhetnék méltóbban a dicséret rovásán, mint Szilágyi Béla, a budai népszínház rendezője most, és igazgatója talán néhány nap után; és aztán? már azt magam sem tudom, de felteszem róla, hogy ha egyszer tábornok lett, igyekezni fog tábornagygyá lenni, a közönséggel elfelejtetni Molnár, kinél e pillanatban senki sem énekelheti több joggal azt a nótát: „Én ültettem a rózsafát, más szedi le a virágját.” Azonban vigasztalja magát Molnár azzal, hogy valamely állást elfoglalni sokkal könnyebb, mint azt teljesen betölteni. Nekem az egyszerű dohányosnak nagyon rosszul esik azon gondolat, hogy a budai népszínházban talán már a jövő évben nem nézhetem meg a „Dunanan apót”. (Legyünk jó reményben. Szilágyi jól forgatja magát! Szerk.) A Szilágyi okvetlenül szép hangzású név a történelemben, de a budai népszínház élén nagyobb nyomatékú a Molnár. Adjuk meg Szilágyinak ami a Szilágyiké és Molnárnak ami a Molnáré! Különbön a lapokból nem bírom megérteni, hogy ki igazgatja jelenleg a budai népszínházat? Molnár monarchiája után talán csak nem következik a Szilágyi anarchiája? Mindegy azért én megdicsérem a népszínházat. Megdicsérem továbbá a Lukács és császárfürdőt, az elsőt kivált azért, hogy a tavalyi szárazságban nem fogyasztotta a Duna vizét az utóhbit pedig, mert jeles igazgatója van, ki gondoskodik arról, hogy a szivar árusnő mindig a boltban legyen és a szerdai multságok jól sikerüljenek. Ha egész héten irodáját őrzi is, szerdán este megjelenik — a pénztárnál.

Sok dicséretet irhatnék még a császárfürdőről, ha dohányföldem megengedné, hogy gyakrabban ránduljak fel; azonban vigasztal, hogy kettőnk közül nem én vagyok a vesztes.

Ezzel befejezem dicséréteim lajstromát; előszörre úgy hiszem elég volt. A sok mindentől, tehát a dicséretből is megárt, pedig én nem akarok senkinek ártani velem született ártatlanságomnál fogva.

A törtéti dohányjos.

Nővilág, 1864. sug. 14. VIII. évf. 33. sz. 522—523. l.

CSATÁR

(1861. ápr. 4.—1861. dec. 29.)

CIKKEK

ELŐFIZETÉSI FÖLHIVÁS... [I.]

Semmi nagy fenék — el az ős hibával, habár nemzeti is — csak a dologra egyenesen; mi a jelszó? Béke vagy háború? ki vele azonnal.

Ám legyen!

Amit III. Napoleon nem merne mondani, (mert ő mindig attól fél, hogy a világ majd nagyon meg talál *ijedni* — de amitől én nem tarthatok) — kimondom, hogy:

A „*Csatár*” a — háború!

De hogy ellenben — rám ne ijessenek, sietek hozzátenni, hogy nem az anyagi, csak a szellemi téren, az eszmeharcok mezején, ahol: a *háboru* — *élet*; a *béke* *halál*!

Mert nemcsak *piros* vért kell ontani a hazáért, de — *feketét* is!

Petőfiként: „elég soká voltunk fajankók
legyünk végtére katonák!”

Tehát harc és háború — ott, hol ez legtöbbet használ, s ahol a sorompó mindig nyitva: az elmélet terén, korunk leg-hatalmasabb fegyvereivel, a *nemzeti művelődés* eszközeivel: az élc röppentyűivel, a gúny ostorával, az igazság döntő erejével; harcháború a lapirodalomban, és pedig a „*ha békét akarsz, készülj harcra*” példaszó elvénél fogva harcháború a legteljesb nemzeti egyetértés roszakaratú zavarói ellen, — de másfelől különösen az önző nyegleség, következetlenség, a *rövidlátó önámítás, öndicsőítés*, meg a *sült galamb-politika tétlensége* ellen, valamint nemzeti jellemünknek a hosszú viszontagságok és átkos helyzetünkből eredt önkárunkra szolgáló egynémely „*magasztos*” gyarlóságai ellen, de csak a *forró hazaszeretet gyöngéd hangján*; végre azon elv mellett, hogy ha multunkból származott hizelgőbb tételt elfogadjuk, mely szerint: a *magyart* csak a *magyar győzheti le*, — higyük el azt is, ami célravezetőbb, mert jövőnkre szól, hogy a *magyart csak a magyar emelheti föl*.

Ez volna körülbelül *erkölcsi* irányunk; és a politikai? . . .
Törekvés oly állapotra, melyben dicsőséges politikát vallhassunk!

Ennyit általánosságban s *egyelőre*, — általánosságban, mert — villámterhes felhők torlódnak Európa égajláján; politikai időjárásunk oly változékony, állapotunk meg oly bizonytalan, hogy e pillanatban mindenek fölött a *legőszhangzóbb* nemzeti *akarategység közimádsággá magasztosulását* kell óhajtánunk, s minden különleges, egyébkint legszentebb elv időtlen fölvetése is — vétek volna, *ha az a nemzetben szakadást idézne elő!*

Készek vagyunk mindenre, ami nem lehetlen, s így arra is, ha tán ma holnap *oly napfogyatkozás* állna be, melynek megdöbentő borulatában minden kora pártárnyalat egyaránt elenyészik.

Ezért oly közlőnyt ohajtok alapítani, melynek *minden időben elegendő alapja* maradjon arra, hogy a nemzet erkölcsi és szellemi fejlődése, illetőleg a *korhoz alakulására* üdvösen hasson.

Oly közlőnyt, melynek legcélszerűbb berendezése, olcsósága a *nemzetnek honszeretében leggazdagabb osztálya: a szegényebb középrévdben* új olvasókat hódítson meg a lap-irodalom számára, mely — szerencsésebb államilakulás hiányában — a szellemi közművelődés leghatalmasabb, tán egyedüli előmozdítója gyanánt tekinthető.

E végből egyesítém a *politikai* és szépirodalmi tartalmat, egybekapcsolva oly olcsósággal, hogy a szegényebb családoknak, melyek két három drága lapra elő nem fizethetnek — takarékos foglalatban legohajtottabb lapirodalmi igényei csekély díjért fedezve legyenek.

Im ez a „*Csatár*” gyakorlati célja, s azt hiszem, a főnebbi összeállítás a nevezett elemek vegyültével azon *hírlapi egység*, mely közönségünk alantibb, s illetőleg legszámosabb rétege igényeinek, szellemi és anyagi erejéhez mérten, leginkább megfelelő.

Tartalma leend következő:

Szépirodalmi és *politikai ismeretterjesztő rész* hozand:

a) közéletre vonatkozó humoros tartalmu irányversek vagy beszélyeket, lehetőleg a legközelebbi forradalomból meritett egyegy tanuság alapeszméjével.

b) értekezéseket, leírásokat, bírálatokat kérlelhetetlen, pajtástalan szigorral.

Politikai rész hozand:

a) *Vegyes újdonsági rovatot*, a honi apróbb, érdekesb hírekből.

b) *Félheti politikai szemléken* az európai ügyállás népszerű előadását s taglalását, melyben egyébiránt a magas politika némely bölcsétől annyiban hátramaradunk, hogy — amit *nem tudunk, arról szerényen hallgatni fogunk*;

c) *a külföldi politikai* események részletesb összeállítását;

d) távirati sürgönyöket;

e) „*Kispuskatüz*” cím alatt a napi életre vonatkozó élceket, csipős megjegyzéseket, jóslatokat stb. eféle.

A honi vidéki levelezésnek is telhetőleg állandó rovatot nyitunk, szivesen ajánlván tiszteletpéldányt a megyei székhelyeken *érdekes hírek gyors beküldésére* vállalkozó rendes levelezőknek.

Az országgyűlési tudósítások természetesen mindenkifőlött a legnagyobb gonddal fognak összeállittatni.

Isten áldja a magyart!

Kelt Pesten, marcius tizenötödikén 1861.

Vajda János
tulajdonos és felelős szerkesztő.

Pesti Napló, 1861. márc. 31., XII. évf. 75—3341. sz.

AZ ALKOTMÁNY BIZTOSITÉKA.

Kedves atyámfia *Attilában* és *Ködmekben*, a felföld bércsein és az alföld rónáin, az iparos tőke vagy a nyáj oldalánál, kunyhók vagy a pásztortüzek mellett egyaránt!

Egy idő óta bizonyosan hallotok beszélni alkotmányról, szabadságról, nemzeti függetlenségről, — s több efféle nagyon *felséges* dolgokról, melyek a kerek föld semmiféle nép-fajának fülében kedvesebben nem csengenek, mint a tietekben, kik — a népdal szerint — még *szolgálatba* is *szabadságért állotok*, s kikről egy francia tudós azt a magyarázatot adta: *a magyar nemzet — öt millióból álló lovag!*

És akik mégis olyan régóta nem vagytok szabadok, olyan régóta...amióta tudniillik — *szomorú a magyar nőta*...

De akik ha még tán ezer esztendeig nem lennétek szabadok, megőriznétek szivetekben a szabadság szeretetét, s okos elmétekben élne az, ha máskint nem is, mint valamely szép tündérrege, melyre pedig azt szoktátok mondani, — rég volt, nagyon régen, talán nem is igaz...

És akik, amikor tömegben tömegek ellen nem lehet is, egyenkint egyes zsoldosok vagy poroslókkal szemben mutatjátok meg, hogy ameddig egy magyar él a világon — addig a magyart egyidőre leigázni lehet ugyan — de örökre *meghódítani — nem!*

Mindazáltal, bár szivetekben irthatlanul és szüzen él e szent érzés, — mindazáltal...mit tagadnók — hosszú nyomások, inségek közepette, talán egynémelyitek elméjében kissé homályos a fogalom annak mineműségéről, miben áll tulajdonképen *egy egész nemzet* szabadsága, s mikor hiheti el, hogy e szabadsága — biztosítva is van, hogy az nem olyan, mint a márciusi hó, mely mire fölébredtek, már szépen elolvadt?

E részben egy kérdésből állandó összes magyarázatom.

Ugyanis láttatok-e már *szabad* embert, akinek ne lett volna szabad — *fegyvert* viselni?

Ameddig a felséges mennyországba nem jutunk, ahol nem ember, de egyenesen és pusztán Isten lát fejünkre törvényt; ameddig a földön élünk, s *megölhető* testünk van — addig itten lehetünk ugyan *lelkileg* szabadok, még a máglya tüzén is, mint egykori mártirjaink, de személyileg szabad *nemzetek* csak *fegyver* birtokában lehetünk.

Más szóval, amint a kerek föld nemzeteinek példája mutatja, csak azon népek függetlenek, melyeknek saját katonájuk, saját hadseregük van.

Ezenkívül aztán van ugyan még egy neme a személyes szabadságnak, az tudniillik, melynek a valódi neve: *kegyelem kenyér*.

Ez is jobb ugyan valamivel a szolgakenyérnél, de csak némelyek előtt. Sokan azt hiszik, hogy a szolgakenyér — *megszolgálva* — még *függetlenebbé* teheti az embert az *ingyen* kegyelemkenyérnél. És részemről én is azok közé tartozom, kik ez utóbbi hiten vannak.

Mert szomorú dolog ugyan, ha az ember oda jutott, hogy *sajnálják*, de még szomorúbb, ha — *nevetik*.

Ha Isten végzése, ami ellen nem tehetünk — hogy e kettő között kell választanunk, akkor édes vitéz népem, válasszuk *az előbbit!* Érezzenek részvétet irántunk a jók, gyűlöljenek a gonoszok — *de ne nevéssen bennünket senki!*

Nevetne pedig a művelt világ bennünket, ha azt látná, hogy nem vagyunk szabadok, de *elhittük* hogy azok vagyunk.

Nem hinni hogy szabadok vagyunk, ha valóban nem vagyunk azok, nem nehéz, nem is veszedelmes, és mindamellett még becsületünkre is válik.

Szabad nem hinni, hogy nem vagyunk szabadok, de azok leszünk — és ebben áll a *lelki szabadság*, s amint még erről is lemondtunk, akkor aztán végünk van örökre, mert már aztán akkor *sem tudnánk szabadok lenni*, ha Isten maga oldaná le láncainkat!

Való, hogy october 20-ka *tágitott kinzó köteleinken*, és ezt javunkra elfogadni — nem tartom nemtelennek, mert ez az eszélyesség sugallata. Lábainkról levették a láncot, de még *kezeink* nem szabadok. Ez a helyzet, és én nem óhajtok egyebet mint azt, hogy a magyar nép — ismerje meg helyzetét, és ki ne nevetessék.

A legiszonyubban vétkezném, ha önvérző erőködésre izgatnék. Isten ments! Ellenkezőleg azért imádkozom, hogy tudjunk tünni, nemesen, méltóságosan, mert sokszor a lemondásban mutatkozik a legmagasb lélekerő.

Nagy Széchenyink írta a cenki polgárokhoz harmad éve: „a mindenható Isten segedelme nélkül mi sem sikerül e világon.”

Isten kegyelmével élnek és uralkodnak a fejedelmek, de a *népek* is. Ez[t] maguk a fejedelmek hiszik legjobban, és mindig hasznát vették, vegyék hasznát a népek is.

A *hit* erősebb mint a vas, erősebb minden várnál, győzősebb a puskapornál, mert az elfogy, és akkor vége a harcnak, — de ameddig a *hit* megvan, addig meg van a remény, meg a lehetőség diadalra a jövőben.

Ez a *hit* okozta azt, hogy october 20-ka megtágitotta köteleinket, e hit megszerez még több szabadságot is.

Hisz a dolog nagyon egyszerű.

Aki tudja, hogy ő nem szabad, az óhajt az lenni, és azt őrizni kell, mindaddig, míg e tudata meg van; és csak addig

őrzik, ameddig több a haszon belőle, mint amennyibe az őrzés kerül.

Tíz éven át — 1850—60 között — mélyen gyökerezett e hitünk, és ime kimerültek őrünk, most egy tágasb udvarra eresztettek bennünket, azt hívén, megelégszünk azzal, nem tudván, hogy azontul is van még világ.

A tíz évi erős börtönt kiállottuk, most azonban kérdés, vajjon nem szédülünk-e meg egy kis világosság, egy kis jobb lég beszívása miatt?

A vasvessző nem fogott ki rajtunk, de vajjon egy kis *cirógatás nem altat-e el, mint annyiszor?*

Szóljunk világosabban!

Itt az országgyűlés. Kétségkívül még több szabadalmakat nyerünk, mindenesetre pedig azon *igéretet és biztosítást papiroson*, hogy teljesen szabadok, függetlenek vagyunk.

Ha a papirosnak hittünk, akkor meg vagyunk fogva, akkor aztán igazán rosszabbul állunk, mint october 20-ka előtt.

Akkor *nem lesz szükség őrzőkre*, mert hiszen mi meg leszünk elégedve. Mert hiszen józan ember a hiszemben, hogy ő szabad, még elégületlen sohasem volt.

Akkor aztán markaikba kacagnak azok, akik elámitottak, s észrevesszük ugyan majd ismét, de már mikor egy kissé *megint késő* lesz.

És ez így lenne, ha megelégednénk a papirossal, ami ugyan *bankónak* megjárja, de annak is csak úgy, ha *ércben meg van a kellő biztosítéka*.

Valamint hát a bankónak, úgy az alkotmányunk is legjobb és egyedüli biztosítéka az érc, vagyis a fegyver.

Egy szó mint száz, alkotmányunk csak általa lehet biztosítva, ha a magyar katonaság az országba jön egy szálig, és az idegen — kitakarodik — egy lábíg.

Legyen jelszavunk: *nem kell papiros biztosíték!* Hiszen ma már csak legyeket csálnak s vesztenek papirossal.

Ha pedig nem jönnek be magyar katonáink hazánkba, és az idegen innen ki nem tisztul, akkor édes atyámfia! bár mit hirdessenek neked, aranyos betűkkel, szép szavakkal — ne is hederíts rá, nincs abban egy makulányi érték!

Te csak maradj rendületlen keleti flegmádban; ha jön a zsandár, hogy eredj örülni, éljent kiáltani az utcára, ott hirdetik a szabadságot, még csak a padról se kelj föl, ha történetesen azon heveréssel, hanem fordítsd makrapipádat

másik fogad végire, nézd végig az örvendezésre késztetőt nagy büszkén, és fordulj a másik feledre, gondolván, vagy dünnögvén magadban, hogy: no ezért ugyan kár volt a követ urakat Budára fárasztani!

Tedd azt édes népem, és ha *e hitedben* állhatatos maradsz, akármi legyen ha te ki nem bőjtölöd az ámitókat e hazából.

Egynehány gyanus ur hadd parádézzon a fényes ünnepélyeken, zajongjanak és higgyék el, ami nekik tán jobban használ. Te ne törődjél azokkal, mert hiszen a világ mai nap már nem azokra, de rád néz, mert *magatartásodtól* függ az ő állapota is.

Mutasd meg a világnak, hogy erőszak leigázhat ugyan, *de te magad nem teszed önként nyakadra a jármot.*

Ehhez nem kell semmi mélységes tudomány. Ameddig idegen hadat látsz magad körül, addig nincs biztosítva az alkotmány.

Az elnézett gyülelérmák, az eltürt nemzeti zászlók nem biztosítanak.

Egy szép reggelen a sorkatonaság szétszuronyozhatja a gyüleést, egy szál zsandár letépheti a magyar lobogót ablakodból.

Azért légy csöndesen, viseld magadat okosan. Ne éljenezz nagyon dühösen, mert a zsandár ur is dühbe jöhet, s torkodra forr a szabadság.

Ne higyj a szónak, ne a papirosnak.

Egyébiránt nem hisz annak már senki e hazában, a *java* mágnástól kezdve le a szegény zsellérig — aki pedig hisz, és hiteget, annak ne vess a szeme közé, ez jobban fogja boszantani, mintha arcon ütnéd, mert akkor lenne oka megbüntetni. (Hanem aki azt mondaná, hogy a magyar urak téged rá akarnak szedni, és azok ellen *lázít* — azt már nem bánom, ha válasz gyanánt kilököd a szobádból).

A magyar nemzet — hála Istennek — e pillanatban *egy akaraton* van, és ha nem boldogulunk hamarjába, annak csak azon egy esetben lehetne maga a magyar oka — ha nem értene egyet, *ha különböző osztályok vagy pártok közötti* gyűlölségben meghasonlanék.

Azért hát egy szó mint száz: értsünk egyet, mindnyájan azon igazságban, hogy alkotmányunk biztosítéka csak önmagunk lehetünk — valaminthogy a trón egyedüli biztosítéka is csak ismét maga a nemzet lehet.

Igen, mert mi sem kívánunk adóság maradni az elnyerendő szabadságért, védni akarjuk a trónt, melyen az alkotmányos nemzet legmagasb fölszentelt személye ül, védni a legelső magyar embert, a királyt.

Ohajtjuk, hogy a magyar király hatalmas, dicső legyen, mint volt a nemzet szebb napjaiban.

Ne mondja pedig senki, hogy mi erre kevesen vagyunk. Minden magyar ember született katona, és ez elv alapján képesek vagyunk *egy millió fegyverest* kiállítani. *A magyar király ne szoruljon csehekre, morvákra, ha országa és szent személye védelméről van szó.*

Egy millió magyar ember fegyverben saját vezérei, nemzeti lobogója alatt, édes anyanyelvén vezényelve, élén a királlyal! — hol az ellenség a földön, (napban, holdban és csillagokban) mely ezt megszegyenitse?

Ez a mi egyszerű népi politikánk. Ez alapon szerződünk, és aztán elhisszük hogy szabadok vagyunk, és majd rajta leszünk, hogy higgye, tisztelje a világ is szabadságunkat.

Addig pedig engedje meg nekünk ellenségünk is legalább azt, ha irtóznak a nevetségessé lételtől, s inkább leszünk türelmes szolgák, engedelmeskedünk a legkisebb káplárnak, érezvén és tudván erősen, hogy nem vagyunk a magunk urai, de hívén, remélvén a jövőben, a népek Istenében, ki az elnyomott, de szabadságra érdemes népek számára el szokta küldeni választottjait — *üdvözítőknék!*

Vajda János

Csatár, Pest 1861. ápr. 4. [Vezérc.]

AZ ORSZÁG MINDEN LAKOSA — MAGYAR HAZAFI!

Mint szorosabb értelemben vett néplapnak, feladatunk világosan, kerekén beszélni.

Egyszerűsítsük a fogalmakat, szabályozzuk a valódi népi politikát.

A latin közmondás szerint „első személy az — én” — tehát legelső sorban áll az ország belügye.

A belügy legelső és legfontosabb kérdése az ország lakosainak viszonya egymáshoz.

Ezt nem lehet rövidebben és helyesebben összefoglalni, minthogy: az ország minden lakosa, beszéljen bármi nyelven — hazafinak és pedig magyar hazafinak tekintendő.

Bármennyire hibának tetszik is most az ellenkező, de mivel a javulás első föltétele a hiba megösmerése, tehát valljuk meg, hogy ez elvet nem alkalmaztuk századokon át teljes értelmében. Ezt a kiváltságok, az előjogok okozták, most azok megszűntek. Az *egyenjoguság* egyenlő hazafivá tette minden lakóját e hazának. És már most a régi jelszó: „süvegelje meg a magyart” *amennyiben az ez ország lakóira lett volna értve*, kitörülhetjük nemzeti politikai hitvallomásunk lajstromából.

Mi, kiknek anyanyelvünk a magyar, ne tartsuk magunkat előbbvalónak, különbnek azon hazafiaknál, akik ez ország határain belül lakván, akár a német, akár román, tót, szerb vagy egyéb nyelven beszélnek.

Roszul esik fölemlitenem, de egyszer mindenkorra szabad legyen megjegyeznem, hogy talán sokkal többen elsajátították volna magyar anyanyelvünket az idegen ajkuak közül, ha elejétől kezdve türelmesebbek vagyunk az idegen nyelvek iránt, s ha sokan közülünk nem követik vala ama rossz szokást, hogy a törve magyarul beszélőt . . . kinevelték. Ez többé nem lesz így, azért — „boritsa el felejtés fátyola!”

Azonban most a külön nyelvet beszélő testvérfajok vezetőinek egy része bizalmatlanságra, tulságos féltékenységre izgatja nyelvrokonait ellenünkben — és történnék oly dolgok, hozatnak oly határozatok, tartatnak oly beszédek, iratnak oly cikkek, melyek jelen magatartásunk irányában mindenestre megnem [!] érdemelt igazságtalan eljárásnak nevezhetők, de azért azokat — meg kell bocsájtanunk.

Részint mert még azok nem is az egész faj, csak azok egyes bizonnal elfogult, vezetői működésének tulajdoníthatók, — részint, mert ha régebbi keserű visszaemlékezések folytán némi tulságokra ragadtatnának is, nekünk, mint a *nagyobb és erősebb számnak, elnézni, megbocsájtani*, nemcsak nem ellenkezik becsületünkkel, sőt e nyugalmas, türelmes magatartásunk okvetlen bizalmat gerjesztend irántunk, s ebben látandják *első biztosítékát* annak, hogy mi valóban testvéries indulattal viseltetünk irántuk, azt tartván, hogy testvér a testvérnek, hazafi a hazafinak köteles megbocsájtani. És ha a kettő közül egynek engedni kell, min-

dig az erősebbnek kell ezt cselekedni, ez a gyöngédség törvénye.

A horvátok, szerbek bármi ellenkező magaviselete csak akkor bánthatná nemzeti becsületünket, ha *azokat idegen nemzetnek* tekintenők, amit pedig tennünk — önmagunk s a magyar szent korona elleni véték volna.

Holott az egész nem egyéb *családi bel* ügynél, melynek elintézése mindössze néhány akó — tentába és egykét országgyűlési fényes szóbeszédbe kerülend, melyben a kibékítő diadal dicsőségét örömet engedjük horvát és szerb honfitársainknak!

Tehát maradjunk rendületlenek azon elv mellett, hogy ez ország minden lakosa, bármi legyen is anyanyelve, magyar hazafinak tekintendő!

(V.)

Csatár, Pest 1861. ápr. 4. I. évf. 1. sz.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET.

Zürichben következő, ránk nézve nagy érdekű német munka jelent meg: *Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges in den Jahren 1848—1849.* (Az 1848—49-ki magyar fölkelési hadjárat története, térképekkel és tervrajzokkal. *Rüstow* W-tól.) A szerző már több világszerte ismeretes hadtani és hadtörténeti munkát irt s adott ki, egyebek közt a francia-angol-orosz, az osztrák-francia-olasz hadviselések történetét, s tavál Garibaldi alatt maga is mint ezredes tábori főnök harcolt, különösen Voltorno mellett tüntetvén ki magát. E téren tehát jogosítva vagyunk őt szakértőnek tekinteni, s jelen művét mint szakértők is csak azon esetben bírálhatnánk, ha teljesen hiteles adatokkal bírnánk ellenében, amint-hogy ő is a kellő adatok nyomán állította össze történetét, mely szerfölött hasznos tanulságul szolgálhat, mindenek előtt katonai egyének, de maga a nemzet számára is.

Erre azonban lelki nyugalom s elfogulatlanság szükséges részünkről. Megösmerni, meglatolni az ellenfél és a magunk erejét, minden időben, de különösen mai napság szükséges, e cél pedig megérdemli, hogy mig itéletet vonnánk, hallgatassuk el szívünk szenvedélyes dobogását, s engedjük működni a fontoló, számító észet. Legyünk lassúk, kételkedve, körül-

tekintve, jó és rossz véget számításba véve az elhatározásig, de aztán az elhatározás végrehajtásában gyorsak, rendületlenek. Fontolgassunk nyugodtan, lassan, végezzünk sebesen, eréllyel, állhatatosan. Enélkül rosszul kezdünk, rosszul végzendünk.

A történet gazdag szellemi bányája, s kiásni abból a tanulság aranyát, nagy és nehéz feladat, melyhez a nemzet minden gondolkodó tagjának kell járulni, hogy a „sok szem többet lát” — elv nyomán a tiszta igazság végre kiderüljön.

De mindenekelőtt a tények hiteles való történetét kell, mint valami térképet lelki szemeink előtt kiterjesztenünk, s erre való nézve a jelen művet alkalmasabbnak tartjuk azon — mendemondák, hallomások, mondják-ok nyomán — készülőben levő habaréknál, melyet egynémely író-kiadó jó nyereség reményében holmi vidéki levelekből összeállítani ígért, s amelyekben képzeljük, mennyi része leend amaz öndicsőítési s hizelgési hajlamoknak, miknek annyi jelével találkozunk mai napság, mikor még csak a nagy szavak korát éljük, s nem lehet alkalom senkit — szaván fogni. Látjuk, hogy a mai követ- és tisztválasztásoknál többnyire azok hirdetik és mondhatni — *árulják* a honvédség nimbuszát, akik annak fényét annak idején legkevésbé emelték. Ezek azt hiszik, hogy a nép ma is olyan, mint Caesar és Coriolan idejében, mely nem tudja, hogy az a valódi hős, ki sebeit szégyenli mutatni, nem pedig, aki azokat — áruba bocsátja!

Rüstow nem látszik elfogultnak az osztrák-országi hadi irányában, de részrehajlónak sem a magyar elem felé — hogy azonban rokonszenvet ez utóbbi iránt érez, az bizonyos, de rokonszenve minden történetírónak van és kell lennie, amellett szigorú, igazságos lehet, mint akár Tacitus.

Eddigélé csak három kötet jelent meg, a negyedik még sajtó alatt van, melyre annál kíváncsiabbak lehetünk, mert kétségkívül ez leend a legérdekesebb, minthogy ez adandja elő a végzetes események ama láncolatát, melynek tanulsága ismét csak azon — negyedfélszázados történetünkben refrainként előforduló — iszonyú igazság, hogy nemzetünk sérthető Achilles sarka legalább e korszakig a — *könnyen-hívóság*, s hogy ellenünk legbiztosabb fegyver volt mindenben az — *elámitás!* — vajjon így lesz-e ez mindig? Mégse lett volna elég az okosulás?

A jelen füzet az 1849. jul. közepéig történeteket vázolja. Az osztrák-orosz részről ellenünk küldött hadak létszámát összesen: 367,000-re a mieinket 160,000 emberre teszi, megjegyezvén, hogy míg ellenünk kétszeresnél is nagyobb szám küzdött, a magyar had többnyire igen fiatal s gyakorlatlan csapatokból állott; mindazáltal az eddigiekből is világos már, hogy a gyors bukásnak mégsem a számkülönbség, de a vezérek közötti egyenetlenség volt okozója, s azontul ama félénkek pártja, kiket az *ijedtség* szokott *erőssé* tenni. . .

E mű érdemes volna lefordíttatásra, s akkor olcsóbban is lehetne adni, mert így méregdrága. Az egész — 14 ft. 40 kr. !

Csatár, 1861. ápr. 4. I. évf. 1. sz.

KÜLFÖLD.

Pest, april 3-án.

Csak is egy olyan kornak, mint a XIX. század második fele, — melyben a népkormány a dynastiák önkénye, a nemzetiségi elv, az uralkodási illetéktelen elméletek, a hazai érdekek, a politikai szenvedély, rokon- vagy ellenszenvek, a benemavatkozás, az idegen erőkkal való elnyomás, s a védelmi háboru a hódítás helyébe kezd lépni — csak is egy ilyen kornak lehetnek olyan emberei mint: Napoleon, Victor Emanuel, Garibaldi, Cavour, Palmerston és Gortsakoff herceg.

Ez egyéniségek, mind kifejezései azon elveknek, melyeket a jelenkor képvisel. Lehetnek nézeteik közt óriás eltérések, de a szellem egy, mely őket lelkesíti: jóvá tenni azt, mit az 1815-ki bécsi szerződés Európa térképén rontott, a népek jogain csorbát ejtett, s így az emberiség folytonos haladását, a legfrisebb polgárosító elemtől megfosztá.

Folytonosan küzd ugyan a dolgoknak ez új rendje, a régi, elavult elmélettel, mint Hector Anteussal — ki birkózás közben egyre-másra elbukik, de újra fel kel, mert abban áll erejének titka, hogy lába a földet érintheti. Miből az következik, hogy az *alapot* kell a régi rendszer alól kihuzni.

És ez apránként, szemünk láttára történik is. A nyugoti szövetség — melyet Napoleon merész fellépésén kívül Palmerston bölcs előrelátásának köszönünk — pezsgő vért ön-

tött Európa lomha ereibe, és felébreszté az északi koloszt nagyravágyó illúzióiból.

Az olasz háboru első bizonyosága volt Franciaország lelkesedésének, egy nagy és nemes eszme mellett, melyet a többi hatalmak rokonszenvvel fogadtak, vagy legalább el-tűrtek; valamint első kísérlete vala a benemavatkozási elv alkalmazásának, melyet a diplomatia is elismert.

Itália függetlenségének e nagy munkája még nincs be-fejezve — Garibaldi szerepe még nincs lejátszva. És ez vigasz-taló azokra nézve, kik a népek szövetségében hisznek. Cavour még nem játszotta ki minden kártyáját. És ez biztatás azokra nézve, kik úgy vannak meggyőződve, hogy a mai kor diplomatiájának törekvése, a nemzetiségeket a szabadság ál-tal, kifejlődésöknek megfelelő államcsoportozatokba szedni.

Az olasz mozgalom annál fogva, megszilárdulása után is, mindig első forrása marad, a körülte támadott, többi nem-zetiségi mozgalomnak. Bár mennyi uj kérdés merüljön fel, az vele összeköttetésben áll, mint a láncszem egymással, vagy a folyam azon érrel, melyből első csepp vize kibuzog. És minden uj kérdés, mely nőttön-nő és megizmosul, viszont Olaszország függetlensége megszilárdulására hat vissza, úgy mint egy magas hegy, honnan a kilátás, az eltakart táj szép-ségeit emeli ki.

A római ügy természetesen, és közvetlenül Itália függet-lenségére szolgál. A dán — német villongás, a lengyel mozga-lom, a déli szláv tartományok felkelése s ennek folytán *a keleti kérdés* már távolabbi és közvetettebb összefüggésben áll azzal — de mindannyia, Velence sorsának eldőlését sietteti, arra hat tulajdonkép vissza.

Megannyi előstudiumok e mozgalmak a velencei háború-hoz. Poroszországot a dán — német egyenletlenség s még in-kább a lengyel mozgalom, Austriát a lengyel mozgalmon kívül a török-európai tartományok felkelése tartja sakkban — lehetne mondani: e mozgalom a bécsi kabinet provoca-tiójára idéztetett elő, mert mind Francia- mind Olaszország alig ohajtna céljaira nézve kedvezőbbet, mint hogy Austria, szünjön meg a kardmarkolaton tartani kezét s védelmi hely-zetéből kilépjen. Ez Itália függetlenségének végdiadala lenne, melyhez Franciaországot érdeke és becsülete köti.

Oroszország — melynek politikáját Gortsakoff herceg intézi — épen a keleti kérdés miatt kénytelen Napoleonhoz

szegődni, ki hasznát veszi e barátságának, *himbálózva* közte és Anglia hajlandósága között, egyiket a másik által bírva arra, mire disponálva nincsen. De ha valaki azt hinné, hogy az orosz—francia barátság már oly mély, hogy el volna köztük végezve először Törökország felosztása, aztán Anglia megalázása s végre Austria szétbontása: az igen csalódnék, vagy nem értené a dolgok fejlődési rendjét. E három pontozat közt az utolsó kevés vagy semmi összeköttetésben nincs a két elsővel, és minden eventualitások közt *a leg-hamarabb* bekövetkezhetik, ha a bécsi kormányférfiak nem értik meg a kor intő szavát. És azért talpon legyen Magyarország, hogy sorsát a bécsi *szédelgők* politikájához köttetni ne engedje, ha érzi missióját, mely rá a keleti népi-ségek között vár!

De Anglia megalázása Törökország bomlásával sincs összefüggésben. Szintugy vannak itt neki céljai a görögökkel mint Napoleonnak a románok, bosnyákok és montenegróiakkal. Franciaország jól érzi a britt szövetség becsét és célja levén a kormányokat a népekkel kibékíteni, nem megalázni: Anglia baráti kezét nem utasíthatná vissza, anélkül hogy egész népszerűségét Europa előtt ne kockáztassa, mi nagyobb vereség volna Watterloonál!

Csatár, 1861. április 4. I. évf. 1. sz.

KÖLL-E KÉT KULACS?

Pest, april 4-ke.

A diplomatiiai okmánykönyvek rengetegének tekervényes utáiból, a páragrafusok bonyodalmas indahálójából kihatolva, keressük föl olykorolykor [!] a józan, *ép természetes ész* széles világos, egyenes országutját, tájékozva széttekintők, ha vajjon nem tévedtünk-e el? — s a sok idegen beszéd, a sok ölé betü után kérdezzük meg saját csekély elménket a dolgok mivolta felöl, már csak ami együgyü, ámbár soha meg nem cáfolt — népfilozofiánk azon sarkalatos elvénél fogva is, mely szerint: a magunk esztét soha se adjuk oda a máséért.

Minek vesződünk ezres számokkal, ha egyesekkel világosabban bizonyíthatunk; minek mondjuk, kétszer 200—400 — ha a kétszer kettő négyvel hamarabb készen vagyunk?

Szállítsuk le politikai hitvallásunkat a legegyszerűbb tételre, és kérdezzük meg önmagunktól, mit akarunk mi tulajdonképpen?

Sem többet, sem kevesebbet, mint azt, mit programmunkban is kimondottunk, hogy dicsőséges — azaz hogy egyelőre még ennél is kevesebbet: hogy becsületes politikát követhessünk.

Egyenes természetünk, őszinteségre való hajlamunk s minden ős lovagias ösztönünknel fogva oly állapot után sóvárgunk, melyben jellemünk szilárdságát, elveink következetességét megőrizhessük.

Minék csűrjük csavarjuk a dolgot; tiszta való, hogy amibe századokon át *időközönkint* a balsors által beékelve voltunk, lelkünkéből utáljuk a *kétkulacsos* politikát!

Soha a körülmények hatalma nemzetet, jó természetével ellenkezőbb dilemmába nem hozott, mint melyben a magyar sinlett századokon át, bizony nem önhibája, de talán csakugyan az oly sokszor nem hiába emlegetett — geográfiai fekvés miatt!

Nem vagyunk forradalmi nép; nincsenek könnyelmű kalandor hajlamaink; tiszteljük a törvényt, szeretjük a rendet, a tisztességet, a becsületet; mi nem vagyunk képesek titkos complottok szövésére; mindig a nyílt, egyenes, jogos uton szeretünk járni, és minő természetlen állapot kinzó gépezetébe szoritott bennünket a népek sorsával kockázó végzet!

Mennyire szeretjük mi előljáróinkat, és pedig annál jobban, minél szigorúbbak; és mégis a balszerencse mióta tart bennünket mind ez ős erkölcsainkkal meghasonlani készítő államrendszerben!

Lelkünk mélyén századokon át élt az irthatlan vágy ama boldog sor után, melyben annyi nálunknál szerencsésebb nép részesül: hogy kormányunkkal erkölcsi öszhangban élhesünk, hogy országfőnökünkben egy magasztos eszmét személyesülve láthassunk, s érettük, mint hóshöz, jó hazafihoz illik, homlokunk veritékét, hü szivünk vérént onthassuk.

De e helyett mi volt a mi végzetünk?

Örökös hajladozás Magyarország és Bécs között. Hűség-esküvés ide, hűség-esküvés oda; esküszegés itt, esküszegés amott. Kegyhajhászat ott, népszerűségvadászat emitt . . .

És ez iszonyú állapot nem vala képes elerkölcsteleníteni bennünket századokon át.

Valóban, önkénytelen kérdi az ember, mi nagyobb érdem, vagy legalább mi nehezebb: el nem fajulni a tömlőc rögzött gonosztevői között, el nem aljasodni az inségben, tisztán maradni a szenny között? — vagy fényes jutalom a dicsőségért küzdeni a jóért, ami különben is javunkra van!

És mi volt e baj főoka, mely csodálatosképen, természetlen volta mellett, időnkénti visszatértében mégis századokon át volt képes magát föntartani?

Egyszerűen: a magyar és kormánya közötti rendezetlen, illetőleg természetlenül rendezett viszony, mely a kölcsönös bizalmat, szeretetet lehetetlenné tette.

A király Bécsben lakott mindig; környezve osztrák — szláv államférfiaktól, kiknek már századok előtt egy „egységes nagy osztrák birodalom” lebegett szemük előtt, habár ez eredeti osztrák nagy ábránd nyiltan csak a múlt század végén, s a végzetes 1849-ben lett kimondva, saját nevére nevezve.

Persze, hogy ezt a magyar mindig csak akkor vette észre, midőn már nemcsak a jelekből, de a nyílt, merész szóból érthetett. Meg kellett neki mondani egyenesen, mikép — ezentul szolgál gyanánt fognak bánni vele, és csak ekkor hagyta el ázsiai béketűrése, határtalan jóhizmeme, és kezdett a rettenetes operatio ellen visszahatni.

Ha megengedhető volt a hajthatlan végzet vaskarja alatt ez abnormis állapot, lemoshatlan szégyen s megbocsájthatlan véték volna annak tovább békén viselése, — még a Krisztus szelid törvénye szerint is, mely nemcsak felebarátunkat, de mindenekelőtt önmagunkat szeretni parancsol.

Legyen jelszavunk: nem kell két kulacos politika!

Inkább büszke szolga, mint lealázott ur!

Ne hazudjunk se a királynak, se a nemzetnek; mondjuk ki őszintén, hogy vagy természetes alapokon, vagy egyáltalában sehogy sem alkuszunk. Ha tetszik úgy, ám vegyék le láncainkat, s béküljünk; — ha pedig nem, csak hagyják rajtunk. Majd leeszi már, hisz elég régi, ha egyéb nem — a rozsdá.

Nem akarunk olyan kézcsókot, mely alatt görbedt hátunkra vernek.

Egyszerű az alap; — a magyar kormány legyen független a bécsitől, a király lakjék Budán, magyar katonaság őrizze őt, és a hazát a hazában.

Mit is akarnak azok a bécsi urak? Nem megmutatta-e 13 év — hogy a birodalom *ereje* nem bennük van; nem megmutatta Solferino, hogy a dynastia hatalmát, illetőleg rendszerüket megvédeni nem képesek? Avagy a Bruck—Eynatten-féle emberek is talán a *hűtelen* magyar nemzetből támadtak?

Urak, egy magasztos ügy int, és egyéb dologra hí bennünket, mint az egymás közötti versengés.

Nézzetek a nyugot dicső népeire. Mig mi itt egymással gyümölcstelen s igazán áldástalan harcban pazaroljuk időnket, azok *fejünkön át* viszik a civilisatiót keletre, délre, s ma-holnap még megérjük a szégyent, hogy az[!] nálunknál kevésbé művelt keleti-déli népek fogják nekünk hirdetni az új kor társadalmi szent ígéit.

Majd a moldva—oláh—szerb, török, bolgár jön Budára és Bécsbe, hogy a nemzetiségek jogosultságát, a népfelség elvét prédikálja és végrehajtsa?!!

Nem fáj önöknek, hogy az „osztrák” szó mellé oly gyakran oda veti az angol, francia a rettenetes „barbár” szót? Ugyanakkor, midőn a művelt világ rokonszenve a korszerű eszméket felkaroló magyar nemzet mellé nyilatkozik?

Jegyezzék meg ezt és azt, hogy ha az egyezkedés létre nem jön, a főnebbieknél fogva a világ közvéleménye aligha minket fog vádolni!

Avagy bebizonyíthatják önök, hogy Ausztria népeinek érdeke ellenkezik azon állásponttal, melyen a magyar nemzet előhaladási vágyait valósíthatónak hiszi?

Aligha, mert hogy legvilágosabb bizonyítékot hozzunk föl, nem vitatván saját érdekeinket, — különben honnan volna megmagyarázható, hogy az uralkodó és környezete közül rendszeren mindig ez utóbbi idegenebb a birodalom központját Magyarországon keresni?

Vagy talán azt hozzák föl gyermekek indokul, hogy Bécs nagyobb mint Budapest?

Erre csak azzal felelünk: hogy a felség személyébeni alkotmányos unio egyesített már nagyobb, erősebb és hatalmasabb birodalmakat is Budán, mint a mostani Ausztria, — midőn Magyarországnak — a költő szerint, három tenger partvidéke alkotott határfalat, — és nekünk mégsem jut eszünkbe ma, hogy mi csak szóval is beavatkozunk Cseh, Morva, Tirol, Ausztria vagy bármelyik örökös tartomány

ügyeibe! Hisz épen az a mi hibánk e kormányférfiak szemében, hogy mi nem akarunk ezek ügyeibe avatkozni, nem akarjuk nemzeti önérzetüket sérteni, nem akarunk az ezek fölötti önkényes uralkodásra eszközül szolgálni — egyszóval csak önkormányzatot óhajtunk, s az fáj nekik, hogy mi rokonszenvet keresünk, hogy ennél fogva *erősebbek vagyunk*, mert nekünk — nincsen *ellenségünk* a körülünk levő nemzetek között!

Tehát — a birodalom többi népei érdekeivel ellenkezik a mi egyezkedési alapunk?

Talán uralkodásvágy a mi titkos gondolatunk a többi népek fölött?

Hát nem a magyar alkotmányos szellem nyerte-e ki a reformokat jelenleg is az örökös tartományoknak?

Mi vagyunk-e az absolutismus védői, vagy a bécsi-osztrák-szláv kormányférfiak?

Kérdjék meg azon urak saját népeiket, azok legjobban megfelelnek erre.

Kérdjék meg azokat: köll-e nekik két kulacs? Megtanulták a mi példánkon, hogy valamint két kulacs egynek igen sok, ugy kettőnek egy kulacs (birodalmi tanács) — igen kevés!

(V.)

Csatár, 1861. ápr. 7. I. évf. 2. sz.

BELFÖLD

Pest, april 6-ka.

Az országgyűlés ma délben Budán megnyílik, mely megnyitás részleteiről, ha időnk engedi, lapunk végén rövid jelentést teendünk.

Roppant fontosságú történeti pillanat nemzetéletünk jelenében!

Soha nehezebb körülmények közt magyar országgyűlés nem nyílt meg. Elszorul a hazafi szive, ha a szinte lehetlennék tetsző megoldásra gondol!

Vigasztalásul szolgál csupán, hogy többé nem vagyunk oly árva magunkra hagyatva, mint bármikor századok óta idáig. Európa közvéleménye, az európai polgárisult „egy akolnak ez egy pásztora” áll atyaként hátunk mögött, mely valami égbekiáltó eljárás ellen erkölcsi védelmünket képezi.

De másrészt vigyáz a magunk lépéseire is, nem engedvén, hogy valamely meggondolatlan, káros lépésre ragadtassunk.

Bele vagyunk számítva az európai civilizált népek családjába.

S oly korszakban élünk, melyben többé nem kizárólag maguk az egyes népek, de a közös népcsalád határoz az egyesek sorsa fölött.

Valóban, a sötétnek keresztelt legutóbbi évtized oly vigasztaló fényes jeleket, oly *tüzes felhőket* mutat föl, melyek az „emberiség” való érdekeiért lelkesülő, de már már csüggedni kezdett népekbe a legédesebb reményeket olthatják a jövő iránt.

Alig öt hat éve, észak önkénye ellen a török barbár nemzet mellé állott a nyugoti szövetség, s diadalmaskodott. Taval meg az ugyanezen nemzet jogtalan nyomása alatt szenvedő keresztények ügyét vette kezébe, (a druzok és maroniták ügyét) — s megjelenése kész győzelem, igazságszolgáltatás volt.

Ha a török tatár, a druzok maroniták között közbenjárt Európa, — minket hagyna cserben, kik elmondhatjuk, hogy a nyugot népeit századokon át védelmeztük a barbár berontások ellen, kik ha most a polgárisulás fővezérei lettek, azt egyrészt ama békének köszönhetik, melyet a mi előrsi csatáink szereztek?

Nem, ez nem fog történni. Mindenekelőtt jó jel, hogy alaposan értesülni kívánnak eljárásunk felől, ösmerni készülnék ügyeinket; erre mutat, hogy kormányaik, lapjaik megbizottakat s rendes tudósítókat küldenek országgyűlésünkre, s jelenleg a főfigyelem aligha nem ránk van irányozva.

E külső vigasztaló jelek mellett nem kevésbé örvendetes ama fordulat is, mely horvát szerb hazánkfiai érületében utóbbi napok alatt irányunkban támadt, melynek előidézésében nagy érdeme van kétségkívül *Deák Ferencnek* ama röpirattal, melyet e kérdésben nem rég kiadott, továbbá — a bécsi kormánynak, azon rendeletekkel, melyekkel a szerb congressus s a horvát határőrvidék ellenében föllépett, végre azon a magyarokkali egyezkedésre hívó tanácsoknak, melyek a belgrádi hivatalos ujság (a „Swetovid”) hasábjain — gyaníthatólag szintén külföldi sugallatok következtében — közöltettek bácsbánsági szerb hazánkfiaival. Hogy e tényezőket különböző indulat vezette, fölösleges volna firtatni.

A siker megvan, s összevéve mindent, országgyűlésünk a roppant nehézségek közt némi reményélesztő előnyökkel nyílik meg.

Csatár, 1861. április 7. I. évf. 2. sz.

NEMZETI DICSŐSÉG. [I.]

Az ormótlan szamojed, a vad indián, sőt mi több, az állat, a növény is ragaszkodik hazájához.

Szereti honát az elnyomott nép a legmegalázóbb rab-szolgai állapotban is, és e szeretetet, amint példa mutatja szomszédunkban, még a kancsuka sem képes kiverni a népek millióiból, ameddig otthon maradnak. Ez ugyyszólva hazatesti-szeretetnek e csaknem állati alantsága, e siralmas kényszerűsége, az emberi természetnek inkább gyöngesége, vagy legalább is hátránya mint fényoldala, és ha magasabb eszményi szárnyalást nem ölt, akkor tenyésztésére nem érdemes szót pazarolni, sőt szerencsének tarthatni, ha valamely nép, mint például sok német, könnyü bölcseséggel tudja magát tultenni rajta, s egy szép reggelen fölszedvén sátorfát Brémában vagy Hamburgban, kapcsaszárba szedett holmijével[!] fütyörészve indul neki a széles nagy világnak, s kikötvén szerencsésen Californiában, amint két garassal több napi jövedelemre tett szert, első dolga irni „európafáradt” ösmerőinek, hogy csak jöjjenek utána, mert jól megy a „Gscheft” — s holmi gyermekes honvágyféle érzet ha meglepné is hébehóba — verkli, hármönika, virstli meg sör van mindeütt a világon — és ahol az van, ott kész a német haza is.

Ha csak ennyiből állana a hazaszeretet, akkor tulajdonképen csak egyes emberek, de egész nemzetek nem is lehetnének boldogtalanok. Mert akinek nem tetszik szülő hazája, egy szál borotvával s szappanos tányérral zsebében — addig vándorolhat, ameddig valahol jobb fáréra talál.

A hazaszeretet emberi magassága ott kezdődik, ahol az a *nemzetiség* erős érzésével ölelkezik elválaszthatlanul.

De még e neme is a hazafiuságnak, ha magasabb eszmével nincs vegyülve, még csak fajszeretet s a lelkesülés *önzőbb* nemeihez tartozik, mint a nemi szerelem, — a legmagasabb fokot tehát csak ott éri el, ahol a haza és nemzet

szeretetébe még egy közös elem — egy *nagy eszme* is vegyül: a *dicsőségé*, ami ugyan ritkább, de csak oly reális *létező*, még pedig nagyon is *tényező dolog* a világon, mint az étel, ital, álom, a magyar dal szerint: szükséges e három.

Ha az ember örök életre volna alkotva, akkor talán nem léteznék a dicsőség fogalma. De ameddig az ember a halálnak alávetve lesz, addig ez érzés kisebb nagyobb mértékben az emberiség nemesebb részében örökké élni és — *uralkodni* fog.

A dicsőség az emberi szellemben visszahatás a test mulósága ellen, s mivel általában a szellem szüleményeül és a lélek legmagasztosabb érzelmeül tekinthető, nem szükség pusztán állítanunk, mint száraz következtetést, de hiszen ötezer év története mutatja, hogy: minél nagyobb a szellem, annál nagyobb a dicsvágy egyes emberekben, úgy mint nemzetekben.

Ez a szellem uralkodása az anyagon, a műveltség a tudatlanságon.

Erre minden század, minden év, majd minden nap hoz egy bizonyosságot.

Hiszen még az anyagi, a testi küzdelemben is mily óriási diadalokat aratott a szellem — például Marathonnál — és arat ma is, valahányszor a nyugot a keletdélel összeütközik.

Az afrikai hirhedt — született hős arabok ellenében felényi francia elég a diadalra, s a 3—400 millio lakosu mennyei birodalmat hogy megalázta nemrég egy-két ezredből álló nyugoti hadsereg!

De hiszen akár ne is menjünk tovább magunknál. Amióta a *művelődés* korszaka beállt nálunk is, mennyire növekedett a *nemzeti önérzet!*

Hogy égeti a szégyen pirja arcunkat, ha azon *foltokra* gondolunk, melyre századokkal előbb még büszke is tudott lenni a nemzet műveletlen része.

Nagy csapások elerőtlenítének, politikai nyomoruság s el-lenségeink fondor hizelgéseii megrontottak bennünket. Csak valljuk meg. az észrevétlen elaljasodás örvényszélére értünk már!

Borzasztó! már annyira voltunk, hogy nevetséges halálal, a tivornya mámor halálával essünk el a történet szinpadán. Europa sugott bugott körülöttünk, nevette és gúnyos tapsokkal biztatta öngyilkos nagylelkűségünk kitöréseit —

s már-már közmondássá voltunk válandók oly alakban, melynek rajzát e békés szellemű napokról jobb lesz más-korra tartanom föl.

Nem saját hibánk — a körülmények okozták ezt. Régi dolog, fölösleges ismételni. Mig a török tatárral küzdöttünk, *hátunk megett kiművelődhettek* boldogabb helyzetű szomszédaink.

És a művelődésben van a hódítás ereje.

Ám végre a százados harcok, s illő kinyugvás után — fölébredtünk, körülnézván, észrejöttünk, illetőleg észre vettük a kor intését; a szellemi művelődés hajnala ránk virradt, és szellemünk egy oroszláni megrázkódása elég volt arra, hogy lerázzuk magunkról az éhhollók undok seregét, s valódi formánkban állván elő — Európa ránk ismerjen!

Erőnk érzetében hosszú pihenés után annál éhszomjasabb becsvágyunk ismét forralja velőnket s szívünket. Hiszen föl nem használni a természet adományait léha, rút hálátlanság az adományozó iránt.

A nyugoti népek dicsőségének napsugára égeti homlokunkat, s „nem hagy alunni” bennünket.

Égesse bár napról-napra jobban a főurtól le a büszke csikóság és a dolyfős kanászbojtárig, s növekedjék a nemes dicsvágy minél kitörőbbé — annál jobb! Ez érzés szült minden nagyot, szépet, jót, a tudomány, ipar és haretérén[!], s csak azon esetben átok, midőn nincs arányban a tehetséggel.

Vajjon ez eset áll-e ránk nézve is, vajjon önerőnket becsüljük-e túl, vagy helyzetünket fogjuk-e föl balul mi is, kik azon célért rajongunk, hogy a magyar szellem egykor a legnagyobb népekével egyenlő dicsfényben jelenjék meg a világ szinpadán? — e kérdés az tulajdonképen, melyről ezúttal elmélkedni feladatul tűztük.

Én nem tagadom, rajongó, sőt vakbuzgó vagyok nemzetem jövődöbéli dicsőségeérti lelkesedésemben, és azt hiszem, hogy amely nemzet dicsővé akar lenni, annak rajongón, vakbuzgón kell lelkesedni az eszméért, — aminthogy ez állításomat a történet is bizonyítja, aminél csakugyan cáfolhatlanabb tanubizonyságot senki elő nem állithat.

Lágyemeleg érzélem könnyen elcsügged, s visszariad a nagy áldozatoktól. Sem hite, sem akaratereje nem rendületlen; a legelső akadályban — lehetetlenséget lát.

Lágymeleg honszeretet a legnagyobb tudományosság, s földet turó bölcsesség mellett sem tesz nagygyá nemzeteket, — mutatja a német államok példája.

Ami szép, nagy csodás van a történetben, azt mind oly egyesek vagy népek követték el, kikben és melyekben a *lángelme alatt rajongó szív dobogott*.

Mert szörnyü tévedés volna hinni, hogy rajongó kebel nem férne össze a lehhiggadtabban cselekedni tudó lángelme gyakorlati bölcseségével.

Rajongók voltak a görögök, a rómaiak, azok voltak férfiak; rajongók voltak a hajdankor s keresztény világ nagy hősei: Miltiades, Epaminondas, Nagy Sándor, I. Napoleon, Washington; rajongók voltak a vallásalapító Mahomedek — rajongó volt maga a *legnagyobb ember és a legjobb Isten* — *Jézus Krisztus!*

Ugy hiszem, elég ennyi a példákból.

Hozzáteszem még, hogy ha nagyobb számú népeket is csak a rajongó lelkesedés tehet nagygyá, még bizonyosabb, hogy a csekélyebb számú nép — mint a magyar is — csak rajongó honszeretet által lehet nagygyá.

Mert maga a tudomány rendszerező elme — gyöngé, és csak az ihló érzések sugallatai segítik magasztos felfogásra, sőt — bármi csodálatosnak tessék — ez adja a leggyakorlatibb sugallatokat.

Ime legújabbban is egy példa: *Garibaldi*, ki saját honfiai ítélete szerint is nem annyira nagy lángelme, mint — nagy ösztönök embere, egy — Jeanne d'Arc, mint a *Revue des deux Mondes* francia tudományos folyóirat nevezi.

Eszerint a rajongás nemhogy kizárja, de elősegíti a gyakorlati felfogást, s ha én tévedek, oka bizonytalannal nem vakbuzgóságomban, de csekély elmebeli tehetségemben keresendő.

Ám azért megkísértem gyakorlati oldalát feszegetni annak, ha vajjon nem oktalanság-e lelkesednünk a magyar szellem jövődöbéli dicsőségeért — mert *lelkesedni rajongva csak nagy dologért lehetvén* — ha e nagy dolog *kivihetetlen*, akkor nemzetünk jövő élete nem egyéb, mint amit növényi tenyészetnek, tengés-pangásnak szoktak nevezni.

Nézzük e lelkesedésem tárgyának politikai oldalát.

Hosszas nem lehetek, tehát *egyszerűsítsük e politikát*.

Nagyságunk lehetőségének föltétele két kérdéstől függ:

1-ör. Bir-e a magyar szellem (genius) ama kitünő tulajdonok vegyülékével, melyek a lehető emberi nagyság belső — vagy is alakellékei?

2-or. Olyan-e politikai helyzetünk, hogy legyőzhetlen külső tényezők nem gátolják e szellem nagyra fejlődését?

Az első kérdés vitatását talán mellőznöm is lehetne, egyszerűen rámutatván multunkra, mely Attilától kezdve mai napig fényesen tanusítja, hogy a legsanyarúbb politikai ingásban lelkünk nemes indulatait el nem veszítettük, mindenkor, még saját ideiglenes vesztünkre is — csak a nemesért, a dicső eszméért lelkesedtünk, és ez a földolog, ez a *döntő bizonyíték* e kérdésben, nem pedig a *következők* külső ábrázátja.

Anyagilag elesni; de erkölcsileg diadalmaskodni — ez a halhatatlan hősök, a próféták szent és örök alapelve, és a magyar törzs ezeréves története nem mutat fordulatot, melyben a többség ez elvet megtagadta volna cselekedetében.

Erkölcseink mellett szellemünk — mely századokon át szárnyaszegett volt — mégis annyi alkotásban adta jelét a remek *izlésnek*, a helyes *ítéletnek*, hogy ha számtani *arányt* vonnánk a nyugot bámult nemzetei s magunk között, — az eredmény valószínűleg részünkre ütne ki.

Zenénk, táncunk, öltözetünk, s egyéb külsőleges nyilatkozásai szellemünknek, melyeket a politikai nyomás kevésbé gátolt kifejlésében — a szépnek oly határozott és elemeit rejtik magukban, hogy azt a művelt világ ítélete, növekedő tetszése mellett önhittség nélkül vallhatjuk népszellemünk gazdagsága, classicitása világos bizonyságaul.

De a belső, szellemi működés terén mutatott kísérleteinket is hozzávéve, elmondhatjuk, hogy a magyar génus *mind a kilenc múzsa* kegymosolyának melegétől fogamzott.

(Ez nem annyit tesz ám, hogy minden magyar ember — született génie, mint bizonyos nyegle hizelgők hirdetik előfizető vadászatból. Ezeknek, valamint minden nemzeti kinövésnek — kérlelhetlen üldözői épen mi készülünk lenni. A génus lehet remek, de a nemzettestben lehetnek puhányok, (molluscum), melyeket kivágni, fekélyek, melyeket gyógyítani, sőt ha máskint nem megy, kiégetni kell.)

Legyen elég ennyi ezuttal az első kérdés, megoldásul, ami iránt ugy is kevés a kétség, még talán az irigység Herostratusa a jó öreg augsburgi nénikében is.

Mi történik holnap, egy hét, egy hó, vagy egy év múlva? — találgatni lehet ugyan időtöltésből vagy az okoskodó elme gyakorlásául, de erre csak némi bizonyossággal is maga III. Napoleon sem felelhetne, kinek pedig a világesemények számai, talán, mondhatni, a kor haladó szekerének gyepelői kezében vannak.

De hogy mely állapot az, mely *előbb utóbb* Európában bekövetkezik, ezt már egész bizonyossággal lehet tudni, illetőleg *látni* amaz irányból, mely felé az újabb kor szelleme, bár néha megakasztva, de mégis visszafordíthatlan súllyal előre tör.

Semmi kétség az iránt, hogy ez irány végcélpontja:

„Egy jobb kor, mely után
Buzgó imádság epedez”

népmilliók ajakán!

E végcél a *népszellem uralkodása* ugyanazon Isten kegyelméből, mely eddig — a kiskoru népek fölött, — egyesek és kasztok kiváltsága volt századokon át.

Ez épen oly világos, kérelhetlen következmény, mint az, hogy ha a nap fölkél, el kell tűnni a sötétségnek.

E nap — a szellemi műveltség, mely nyugaton kelt föl a mult század végén s halad előre keletnek a föltartóztatlan világrend ama törvénye szerint, melyet maga Isten alkotott, s emberi erő meg nem változtathat.

Olykor egy-egy felhő borítja el, olykor egy-egy bolygó égi test vonulván el tányéra előtt, megfogyatkozik, s annál megdöbentőbb sötétséget szül: de utjáról épen úgy nem fordul vissza, mint az anyagi világ ama fölöttünk kelő nyugvó napja, mely a biblia szerint is *csak megállott* egyszer, de valószínűleg annál sebesebben indult el néhány perc múlva, hogy mulasztását helyre hozza.

E haladás utja annyira kétségbevonhatlan, hogy szentül hihetjük azt is, miszerint, ha ugyan a föld ki nem fordul sarkaiból, eltemetendő a jelen és alkotandó újabb nemzedéket — de előbb utóbb körüljárja a világot, s tán századok múlva China fölött ragyogand, talán mikor majd nálunk meg újra alkonyodni kezd.

Mert ez a világ örök rendje, — „föl és alá, föl és alá” — mint Petőfi mély sejtelemmel énekelné.

De hagyjuk a költői képletek helyett bizonyítgatni a tényeket.

Tény az, hogy az idő eme világosító szelleme *föleje került* már az *uralkodóknak*, tehát már *áttörte a legerősebb gátot*, melyet *emberi* hatalom emelt!

Ezentúl csak apró kavicsok lassítják s zökkentik meg az új nap Phöbuszszekerét, de amelyeket összetörvén, tovább folytatja futását.

Miklós cár képezi ama sirba szállt korszak nagyszerű zárkövét, mely a népek szellemi fejlődésének s önkormányzati törekvése visszafojtásának lehetőségében hitt, — s már mai utodának jobbagyfelszabadulást hirdető szavai koporsószögekként hangozhatnak a nagy halott ravatala fölött.

Nyugoton pedig ha még nem mindenütt uralkodik is a nép akarata, de elég hatalmas tény, hogy a leghatalmasabb császár már is legalább a nép *nevében* uralkodik, mert ott más-kint uralkodni már lehetetlen, — és még döntőbb bizonyíték az, hogy épen az a *császár leghatalmasabb* Európában, *mely a nép nevében*, sőt mondhatni — *akaratóból*, és akarata szerint *uralkodik*.

Mi kell több — ha már azon elvet, melyszerint — a népek szabadon választhatják kormányaikat — s hozzá még a benemavatkozás elvét a világpolitika főkormányosa — a nyugoti diplomácia, nyíltan és kereken kimondta? sőt ez elvet hatályba is léptetni megkezdette, midőn már egy 25 millióból álló nemzet, az új nagy hatalommá emelkedett Olaszország példája tényleg ezt bizonyítja — akkor lehet-e kételkedni tovább, hogy ezentúl a népek szellemének saját életrevalóságuktól függend csak, hogy szétszaggassák az önkény azon kötelékeit, melyek a művelődés, a szellemi haladás ösvényére lépni gátolták?

Hinni tehát, hogy Magyarország visszanyeri teljes függetlenségét, ezt hinni már ma nem is rajongó honszeretet dolga, melyet talán érdemül kellene tekinteni, ez egyszerű s leghidegebb *számítás* — elannyira, hogy idegennek ezt nem hinni — járatlanság, nagyurnak [! magyarnak] azonban vétek és tudatlanság egyszerre.

A szabadság — becsület, melyért a népek verekedni szoktak, s meglehet, hogy a világ szabadságvágyas népei s a kigyóéletű absolutismus között (melynek míg fejére nem hágnak, akárhányfelé vágják, mindig él) — oly világháboru-

ra kerül a dolog, melyhez 1848—49-iki háborúskodásunk csak — csetepaté volt.

De hogy előbb utóbb győzni fogunk, az nem szenved kétséget. És ezt maguk Europa értelmesb zsarnokai oly bizonyosnak tartják, hogy már csak a bukás tisztességeért, a heroicus vég véres dicsfényéért, de nem a győzelem reményével fognak harcba szállani, ha ugyan — harcba kerül a dolog.

Midőn pedig Europa minden szabadságra érett népei külön nemzeti kormányformák alatti államokba fognak csoportulni — csak akkor kezdődik azután még el a valódi dicsőségverseny egyik s másik között — melynek tárgyai között legszébb s legnagyobb lesz: az ujkori *műveltség* terjesztése a világ különféle részeiben.

Europa megbizsa apostol-nemzeteit, hogy — menjenek szét a földön minden irányban, és hirdessék az egy igaz vallás — a szellemi művelődés ígét.

(Vége következik).

Csatár, 1861. ápr. 7. I. évf. 2. sz.

NEMZETI DICSŐSÉG. [II.]

De mit akar e maroknyi magyar nép? Hisz oly kevés számu, hogy az északi kolossz csak rá fekszik, és harc nélkül agyon nyomja? Mi jusson mer ez még dicsőségről álmodozni? Mit ábrándozik fényről, elégedjék meg, ha nemzeti létele van, örüljön hogy él, — így okoskodnak ama fagyos szívű, kalmár gondolkozásu urak, kik nagyon bölcseknek hiszik magukat az oknál fogva, hogy ők nem ábrándoznak, hogy ők nem hisznek, csak a számoknak, a bevégzett tényeknek, a kész valóságnak.

És találkoznak, kik a tudományt a keserü ajkbiggyesztésben, kicsinyló arcfintorításban, az észta tudós társasági diplomában keresvén, hisznek e tagadó bölcseknek.

Csakhogy nem az ilyen emberek szoktak teremteni uj korzakot, nem ők idézik elő ama népmozgalmakat, melyek a történetet alkotják.

A görög is sokkal kisebb számu volt a perzsánál, anyagi erőre gyöngébb a rómainál, és mégis az a csoda történt meg, hogy az uralkodó Rómában is a görögök szelleme uralkodott, és ma is az uralkodik a nyugot műveltségében.

Ha ezelőtt 2—3000 évvel ily nagy fölényt adott a szellemi műveltség, ugy ma százszorta inkább, midőn a műveltség — *rokonná* teszi a nemzeteket, s *szövetséget* alkot, épen ugy mint a középkorban a keresztyénség a mahomedánság ellenében.

Habár még nem forma szerint, s nem szerződésileg, de tényleg már benne vagyunk a nyugoti népek vagyis az uralkodó műveltség szövetségében.

És ha az orosz még oly nagy kolossz volna is, mint amennyire *nem* az többé — e szövetség zászlója alatt biztosítva volnánk ellenében.

„Elvesz a nép, mely tudomány nélkül való,” — ez a mai kor politikai bölcseségének jeligéje.

Mit használt Miklós cárnak az egy millio katona, mit a pusztán katonai szellem, midőn nyugot népeiben a katonai szellemen fölül még egy hatalmasabb tényező, a szellemi felvilágosodás rajongása, az *egy igaz* ügyérti lelkesedés támadott föl ellene — egy dunsinani erdő a népjog zöld ágával fegyverén, az átoksuly üldözte Macbeth ellen!

És mit használt, ha győzött volna is Sebastopolnál! Az elitelt, utált ügy diadala Európában többé nem dicsőség!

Ki bámulja Oroszországot 1849-ben magyarországi győzelméért, vagy inkább — ki nem néz megvetéssel e brutális diadalra?

És ki nem dicsóiti Garibaldit, ki csak ezredmagával vivott és győzött, — nem kétszáz ezerrel, mint Paskievics, kit e roppant haddal is csak a magyar fővezér árulása segített oly gyors bevégzésre?

Ime, okoskodásunk végéhez értünk. A jelen és jövő kor dicsősége nem lelketlen zsoldos csordák diadalában, de azon elvben rejlik, melyet a küzdő fél zászlójára tűz.

Mi elestünk a vad erőszak súlya alatt, de győztünk Europa közvéleményében.

Ellenségeink lónek a vesztesek, mi a nyertesek vagyunk.

Ellenfelünk szégyenli győzelmét, mi büszkén hordjuk sebeinket . . . !

Az igazság időközönkint elnyomatik, hogy az emberek tanulják jobban megszeretni, küzdjenek érte, legyenek vértanúi — és ez örökös küzdelem a jó és rossz között, ez ama nagy és szép dráma a világ szinpadán, melyben maga Isten szolgáltatja az igazságot.

De térjünk a pusztán erkölcsi szemponttól a politikaira.

Világos már, hogy a szellemi művelődés terén való előhaladásunktól függend nemzeti önállóságunk biztosítása, az határozandja meg ama tisztelet fokát, ama polcot, melyet a körülünk levő népgyülekezetben elfoglalhatunk.

Az a kérdés, mennyiben birunk megfelelni a feladatnak, hogy az ujkori műveltséget tovább terjeszthessük, mert ennek meg *kell* történni, s ha nem mi, akkor mások veendik át e szerepet.

E tekintetben is úgy látszik, már eltaláltuk a helyes kerékvágást. *Rokonszenvet* keresünk nyugoton, *bizalmat* kelet délen, mert csak az taníthat, csak annak tanácsát fogadják el a gyöngébbek, akiben *hisznek*, akitől nem félnek, — s hisznek annak, nem félnek attól, *aki nem folyamodik erőszakhoz, aki nem elnyomni, de fölemelni akar.*

Ha nem tartjuk fölebb árucikkünket, mint amennyit ér, megveszik, ha nem, ott hagyják, és másutt keresnek.

E leckét a német adta nekünk. Civilizálni akart bennünket erővel, és ennek árában szolgává akara tenni. A következés az lett, hogy elidegenedtünk tőle, s nem kell gyógyszere, kijön belőlünk, úgy amint bevettük, tehát nem használ, csak *elgyöngít*.

Ha elfogulatlanságunknak, önzetlenségünk és méltányosságunknak tovább is minél számosabb jeleit adjuk; — ha megbizonyosodnak a velünk s körülünk élő fajok, hogy nemzetiségüket nem fenyegetjük, — bizalommal, szeretettel fognak hozzánk közeledni, elfogadják anyagi és szellemi áruinkat, és ha belátják, hogy magyarnak lenni előny, s azzá változni nem szégyen, mert önakarattól függ, talán majd észrevétlen gyarapodni fogunk határainkon belül.

Hódítsunk szellemmel, mert anyagi eszközökkel hódítani mai napig már teljes lehetetlen.

Tanulni, tanulni! ez legyen a jelszó. A magyar népet a szellemi műveltség lehető legmagasb fokára emelni — ez legyen a magyar állambölcsesség első alapelve, és ha nem csalódom ama genius dugazdagságában, melyet Isten a magyar népnek sok átkos szenvedéseiért, s szent eszmék védelmezésébeni mártiromsága jutalmául adott, — akkor teljesülend ama jelenleg még valóban vakmerő ábrándom, hogy Magyarország az ujkor Hellasza[!] leend!

Csatár, 1861. ápr. 11. I. évf. 3. sz.

(V.)

Pest, april 8-ka.

„Tudjátok meg népek, hogy Isten van velünk!” — Ha jól emlékszem, így végzé be kiáltványát Európához Miklós cár, midőn ezelőtt 12 évvel Világosnál a végkép levert europai népmozgalom mellére hágott.

Soknak fülében cseng e hatalmas mondás mai napig is még, s aggodalommal gondolnak a jövőre.

De félelmük alaptalan. Oroszország helyett azóta egy még nagyobb hatalom támadt Európában, mely nálánál és valamennyi birodalomnál is hatalmasabb: *Europa közvéleménye*.

Börne szava teljesedni kezd. Ha a világ népei csak két óráig értenének egyet, — két óra alatt szabadok lennének.

A földolog tehát, hogy a népek értsenek egyet. Itt a vasut, megösmerjük egymást közelebbről; itt a távirda villany-sodronya, mely pár perc alatt Párisból (hol egy világnak szive ver) hozzánk hozza a hirt, mit gondoltak, mit cselekedtek a franciák, azonképen Berlinből, Rómából, Turinból, Zágrábból, és innen vissza, mindenféle irányban.

Talán már el is hihetjük, hogy e pillanatban a közvélemény az úr Európában.

Ez ama legmagasb ítélőszék, melyhez félénk tisztelettel közeledik Europa leghatalmasabb uralkodója, III. Napoleon; — a közvélemény az ujkor láthatlan, szent oraculum, melyet minden dologba kezdés előtt megkérdeznek az okos vezérek, s megértvén parancsát, aszerint cselekesznek, és diadalmaskodnak. Aki meg nem érti, vagy ellenére tesz, — elbukik, hasztalan minden erőködése.

Avagy talán nem úgy van? Lássunk több példát.

A lengyelek Varsóban *tüntetni* kezdenek, épen úgy mint mi tavál és harmad éve. Öt ember vére hitelessé pecsételi a cár előtt azon valóságot, hogy a lengyel nép elégületlen, reformokat akar, s — Miklós cár utóda, ama dőlyfös kiáltvány után 12 évvel, s 30 évvel azután, hogy e szót „lengyel” (mintha már e fogalom se léteznék) kimondani egy volt a halállal vagy Szibériával — reformokat ad és ígér újra a lengyeleknek, azon *fejgyvertelen* lengyeleknek, akiknek Széchenyije — Zamoysky Endre és a kormányzó parancsnok közt ilyen párbeszéd fejlett ki a véres tüntetés után:

Korm. Mi verekedni fogunk.

Zam. Az nem lehet. Ön csak gyilkoltathat, mert nekünk nincs fegyverünk.

Korm. Én adok önöknek.

Zam. De nekünk *nem köll!*

Ime, itt a legjobb magyarázása parabolában, miként uralkodik Európában a közvélemény.

A népeknek idetova nincs fegyverre szükségök, — kínálják őket vele, nem köll nekik, és ime a „*százezernyi hadak*” kiejtik kardjaikat kezeikből, az uralkodók döbbenve állnak meg egy rettentőbb hadsereg előtt, mely fegyvertelen ugyan, de melynek száma — millio, meg millio!

Az a pillanat, melyben ez a nyugodt, prófétai „nem köll” hangzott el Zamojsky ajkán, *első perce ama két órának*, melyet Börne jövendölt.

E szóra megfordulhat sirjában Miklós cár, utóda pedig ma-holnap bátran leszállithatja hada létszámát felényire, hogy parádéra, vártára, s rablóexpeditióra mégis legyen mit küldeni, — mert már ugy látszik, az absolut uralkodók nem igen érik meg már azt a felséges örömet, hogy *elveik* mellett százezrek vérét vihessék vágóhídra.

Az *egy* vélemény ma-holnap bekeríti egész Európát, megy mind előre és előbbre, s amerre halad, mint a nap, eloszlik előle a börtönök sötét éje, lehullanak előtte a rozsdás láncok.

Miért buktak meg az 1841[!] az 1830-ik francia, s az 1848—9-ki forradalmak . . .? Mert még az *egy* vélemény nem volt teljes, hogy Gregussal is éljek már egyszer, nem kögült szerves egésszé — vagy más szóval, *még nem volt másik párt is.*

Sőt mai nap is van még itt ott, de már oly kevés, hogy leg-főebb [!] ideig óráig tarthatja magát, mint midőn az elszéledt harcosok közül egyegy elszántabb, aki tudja, hogy ugy is felakasztanak, ha el fognák — kétségbeesve védi magát, s fegyverrel kezében hal meg.

Amidőn még a katona csak százat lát maga ellen, de e száz fegyvertelen között is tizet-huszat bátor föllépésével megnyerni remél — neki vág; de ha ezrek állanak előtte, ki-sütheti fegyverét, de mi haszna! aztán üres a fegyver, s a millio marok megfojtja.

Az előbbi forradalmak megbuktak, mert hibás uton voltak. s ennél fogva nem vergődhettek általános véleményegységgel. Egyfelől tulságos *düh* és méltánytalanság, másfelől anná, visszatartóbb mérséklet, bizalmatlanság, — igy támadt két

párt, s utóbbi a fegyveres hatalommal egyesülten, elnyomta az elsőt.

Azonban a csöndes tíz év alatt összeértek a nyugodtan egymáshoz közeledő pártok, mindenik belátta hibáját, mindenik engedett, s mint mondani szokás alkudozásoknál, ketté vágták a különbséget — s most egyet értenek.

Ne civakodjunk a címeken, mondák egymásnak, akár királyság, akár császárság, az egyre megy, csak demokratiai alapokon nyugodjék, s a nemzetiség joga koronázza meg!

Most már csak kasztok között, s azok soraiban is csak egyesek közt találni még egyegy reactionariust; a népek kezdenek egyetérteni, millio fejek egyet gondolni, millio szívek egyet érezni.

És amely nép csatlakozik ez egy véleményhöz, annak, ha küzdelme többé kevésbé fáradságos is, de elvégre diadala bizonyos.

Fődolog tehát, megnyerni a legnagyobb hatalmat, a legbiztosabb szövetségest: Europa közvéleményét részünkre.

E nélkül nemcsak mi szegény elnyomottak, s még csak leendő, de a már létező hatalmak is mire sem mennek.

Szokása most az elnyomott nemzetiségeknek III. Napoleonhoz, mint valami patronushoz folyamodni. Ám ez igen okos ur rendesen azt adja válaszul: *nyerjétek meg előbb a közvéleményt*, s majd akkor — meglássuk, mit tehetek értetetek.

Hát hiszen hacsak — közvélemény kell! . . . gondolja magában sok jó hazánkfia, azt hívén, hogy mindenben mi vagyunk már egy jól rendezett s a haladás útján járó állam mintaképe.

Ezt gondolni volna pedig a legelső és legnagyobb hiba, mert akkor épen megállapodnánk, sőt visszamennénk.

Vannak jó barátaink oda künn, de vannak ám ellenségeink is, még tevékenyebbek, erélyesebbek, mint a jó barátok, mert érdekeltőbbek amazoknál.

A legnagyobb vád, melyért egy nemzetet erkölcsi halálra ítél Europa közvéleménye: az embertelenség, a barbárság vádjá; mert e század szent jelszava: a *humanitás*, az emberiség, mely ellen épen kérlelhetlenül ítél, és méltán. Továbbá a vallás — és nemzetiségek ellenébeni türelmetlenségek, amaz erkölcsi, emez szellemi neveltlenség oly határozott jeléül vétetvén, mely miatt a művelt nemzetek nem tartják érdemesnek társaságukra az abban sinlődőket.

Mi, illetőleg a nemzet, e bűnök s hibák egyikével sem vagyunk vádolhatók; nyugodt önérzettel, fölemelt homlokkal mondhatjuk, hogy ha magunk jobb természete nem ellenkeznék azokkal, az osztrák bánásmód égbekiáltó vandalizmusa s e miatti bukásának példája eléggé elriaszthata bennünket. Azonban ittott egyes esetek előadják magukat, s még ma is naponta hoznak a külföldi lapok, már t. i. ellenségeink, de sőt tévedésből még egyegy velünk rokonszenvező ujság is, (például a roppantul elterjedt „Dorfbarbier” legutóbbi száma:) olyan híreket, hogy nálunk halálra botozták az embereket, sőt a lipcsei képes ujság mult vasárnapi száma még képpel is illusztrálja a mi uj igazgatásunk állítólagos barbár eljárását!

Természetes, hogy mindez rosz akaratu koholmány, de annyi való, hogy egyes esetek fordultak elő, és egy ily közepkori barbár tény hira a külföldi lapokban kikürtölve, nagyítva, több kárt tesz nekünk az europai közvéleményben, mint az azt elkövető „vandál” tisztviselő egész életén át tehetne, *ha száz élete volna és lángelmével birna is.*

Csakhogy épen az ilyen emberek rendszeren igen korlátolt képességük, mert művelt, vagy okos ember, ha a vármegye üdvössége függne 25 bot kiosztásától (ami nem csekély tényező volna, de ami szerencsére nem képzelhető) a *haza ügyét előbbvalónak tartván a megyéénél*, vonakodnék a legelvetemültebb gonosztevőn is e barbár büntetést végrehajtani.

Egyedül a tábori katonai élet az, melyben kikerülhetlennek tetszik a bot, de az még ott is a nép műveletlenségére mutat. A francia tábornok főbe löveti a táborban a kihágót — mert minden emberi vadság közt, hozzávéve még az emberhúsevést is! — az *emberi méltóságot* legjobban *lealázza* a botoztatás!

Vannak aztán még egyéb vádak is ellenünk, melyek szintén igaztalanok, mert csak oly nagy kivételképen fordulnak elő (sőt mondhatjuk, hogy tán ritkábban, mint egy némely civilizáltnak tartott államban) — hanem mert szörványosan mégis előadja magát egyes eset, s jelenleg, midőn *Europa szemé* rajtunk függ, roppant kárt tehetnek, — mindenek elrettetésére nem árt, ha fölemlegetjük, de majd csak a közelebbi alkalommal.

Csatár, 1861. ápr. 11. I. évf. 3. sz.

(V.)

SZABADELVÜSÉG.

A szabadelvűség zászlója alá nem csupán magáért az elv nemességeért kell szegődnünk, de mert ez elvnek elfogadása szoros összefüggésben van nemzeti önállásunk kivivásának kérdésével is.

A szabadelvűség zászlója az, melyre írva van számunkra: „in hoc signo vinces”. (E jelben fogsz győzni).

Szabadelvűség szerezheti meg számunkra Europa rokonszenvét, mely nélkül nem hogy mi, de hatalmasabb és már önálló népek sem boldogulhatnak.

Példák világositnak.

A Napoleon ház a dicsőség uralkodó házának tartatik. Azon eszmék közt, melyek a francia nemzetet lelkesíteni képesek, első sorban áll a dicsőség.

Ez emelte trónra III. Napoleont; — de már uralkodása után néhány évre belátta, mikép még e *dicsfény sem elég arra, hogy a trónt megtarthassa*. Nem elég az a sugár, mely nagybátyjáról reá visszaverődik; újabb dicsőséget kell szereznie.

És a dicsőség *egyedüli* utja napjainkban: a *szabadelvűség!*

Mig III. Napoleon szándékaita kétesek voltak; mig a szabadelvűség zászlóját kezébe nem ragadta: pártolták a conservativ fejedelmek, és mégis oly gyöngye volt, trónján ugy ingadozott, hogy nem tudta, ha vajjon ott ébred-e föl, ahol este lefeküdt, a franciák császári trónján?

De amióta a szabadelvűség zászlóját kezébe ragadta, s illetőleg, mióta az emberiség örök jogainak védelmére kelt: elfordultak ugyan tőle az ugynevezett „isteni jog legitim” szabadalmát képviselő uralkodók, de azóta oly erős alapot nyert uralkodása, hogy Franciaországban minden más háznak még uralkodási reményeit is tönkre tette. III. Napoleon trónját most már nem csupán a francia nemzet, de a világ nemzetjeinek rokonszenve támogatja.

A Napoleonház és vele egyetemben a francia nemzet dicsősége oly nagy, miszerint kétségbe eshetik a többi nép, hogy azt utolérhesse. Ővék a *kezdet* dicsősége, amit többé elnyerni tőlük lehetetlen. A többi már csak folytathatja, de még mai nap abban is ők az elsők.

De mi hát szorosabban véve e szabadelvűség?

Törekvés az emberi *szellem* működésének oly széles szabad-

ságára, mely a társadalmi *renddel*, az anyagi jóléttel, s az általános emberi természettel legjobban összeegyeztethető.

Eleinte a szabadelvűség szabályozatlan, az emberi természettel, a helyi viszonyokkal összeütköző volt, és véres küzdelmei mindannyiszor meghiúsultak.

Összezavarták a természetlen viszonyok, balfogalmak, s mint minden, ami gyakorlatiatlan, a kivitelben a valódiság kérlelhetlen köszikláján gyöngé csónakként összetörött.

Hirtelen s rosszul volt kezdve a dolog. Ott kezdették, ahol végződni kell, illetőleg ahol csak *talán* végződhetnék valaha.

Annyi véres és véres botlás után, végre, úgy látszik, a célravezető kerékvágásba zökkentünk.

Nem salto mortalékkal, de rendes, biztos lépésekkel akarunk a célhoz jutni.

Küzdünk azon jogokért, melyeknek sem üdvösségét sem gyakorlati kivihetőségét senki kétségbe nem vonhatja.

Küzdünk azon jogokért, melyek előbbvalók, melyek szükségesegek, s majd csak azután ami hasznos, ami köllemetes. Előbb kényeret, azután — ha lehet — kalácsot!

Előbb azon igényeknek, melyek az emberi természetben legmélyebben gyökereznek, azonkép a társadalom legégetőbb kérdéseinek tegyünk eleget. Ezek a nemzetiségek egyenjogúsága; továbbá a *szellem és az anyag szabadsága*.

A szellem szabadsága igényli, hogy legyen szabad a vélemény, nyilatkozhassék bátran a vallási és társadalmi kérdések fölött, minők: a sajtó szabadság, személyes jogegyenlőség, nemzetiségi, vallási türelem mindenekelőtt.

Az *anyagi* téren: legyen szabad a föld, a kéz, vagyis az *ipar*, és a fogalom.

Egy szóval: szabad verseny a szellemi és anyagi téren.

Az önkormányzat képvisellete legyen a legszélesebb alaprakfektetve. Ne legyen kizárva senki a haza öleről, ne kényszerítettessék arra senki, hogy gyűlölje kiváltságolt honát. *Legyen a haza oly okos anya, ki minden gyermekét egyformán szereti*, s akkor azok versenyezni fognak a honfiúi szeretetben.

Ezek a szabadelvűség főbb alapelvei, melyek szülői egyszerűsmin a valódi, igazán keresztény emberi erkölcsöknek, a nagy nemes jellemeknek, melyek áldást hoznak az emberiségre s nem átkot, mint ama középkori vandál nagyságok,

melyek mint nagy erő nyilatkozásai, bámultatnak ugyan, de csak a kiskorú tömegektől, azonképen, hogy a gyermek s ábrándos leányzó bámulja a hirhedett haramia vezéreket.

Ne legyünk szórészálhasogatók a *cimek*, de igen a *lényeg* iránt. Legyünk az ésszerű, gyakorlatilag helyes, erkölcsileg nemes democratia emberei, azon emelkedett democratiáé, mely egyéb jótékony törvényei, s szelid elvei mellett azon erényeket is egyesíti magában, melyeket elfogultak tisztán az aristocratia kiváltságának tartanak, hogy azzal annak dicsfényét emeljék.

Avvagy a Napoleonok nem a jelen század legelső lovagjai és demokratái egyszersmind?

Nem egyikök nevezi-e magát a nemzet első tisztviselőjének, s nem a népuralom dicsőülése-é, midőn nyolc millio lélek, tehát a *nép* ült *személyében* a bourbonok[!] trónjára?

De ami legnevezetesebb s csaknem természetlen tünemény, e császár némely kérdésekben szabadelvűbb magánál saját kormány férfiainál, s nem tudjuk, mit gondoljunk, ha vajjon vigasztalónak vagy kétségbeejtőnek tartjuk azt a csodálatos fordulatot, hogy míg a múlt század végén a nép harcolt a trónok sötét előítéletei ellen, most egy szabadelvű császárt egy-egy merész terve valóításában Európának még itt-amott mutatkozó előítéleteletessége, hogy valódi nevéen szólítsuk, bigottsága tartóztat föl? . . .

Csakhogy mégis meg nem állítja. Ama lelki hatalom ép e napokban zengette el *világi hatalmának hatyudalát* — s nem álland utjában 25 millió nép boldogságának.

Mert a császárok szabadelvűségének, kivált pedig egy lángelmű császár ésszerű, gyakorlati szabadelvűségének történetesen az a szerencséje van, hogy tervei legtöbbszörre valósulni szoktak.

Tehát ne legyünk a hátramenés emberei, s legyünk legalább annyira szabadelvűek mint III. Napoleon, ki ugyan szép nevének elnézhető egy kis makrancot a szent atya világi birtoka melletti kardoskodásban, de már azt ugyan meg nem bocsájtaná a természetes eszéről híres magyar népnek, ha például vallási türelmetlenség, a céh-vaskalapok melletti lelkesedéssel magasztos nemzeti ügyét kockáztatná.

Nekünk mindenben jobban kell viselni magunkat még a már szabad nagy népeknél is. Könnyű ez *uraknak!* Még mi szegény szolgálk vagyunk, hogy Shakespearrel szóljunk:

„ügyünk még nagyon sik téren áll,” s nagyon jól kell viselni magunkat, hogy hozzájuk felküzdjük magunkat.

Ne álljuk el magunk saját boldogulhatásunk utját. Hogy „ész és oly szent akarat hiába ne sorvadozzanak egy átok-súly alatt.”

Legyünk szabadelvűek.

Ugy is kevesen vagyunk. Ne idegenítsünk el magunktól vallás miatt oly honpolgárokat, kik velünk együtt ohajtják — szeretni és védni a hazát. Legyünk szabadelvűek.

Ne sértsük meg a nemzetiségeket, akár ha egy kissé tulajdoskodnak is. Hadd lássák be ők magok hibájokat, pedig be fogják látni, ha mi nyugodtan nézzük el tulajdosongásait. Ha sokáig higgadtan kénytelen gondolkozni valaki, lehetetlen hogy be ne lássa hibáját.

Ha felszabadítottuk a földet a robot alól, szabadítsuk föl az ipart, a kézművet (már t. i. ha majd e fölött határozhatunk) egy szóval legyünk mindenben szabadelvűek.

Ne legyünk elfogultak a születés még fennálló kiváltságoltjai iránt, ha ők ez előnyt nem érvényesítik, s velünk egyesülni akarnak. Nem tehetnek róla, hogy néha a szerencse is olyan mint az ügyetlen barát!

A szabadelvűség korunk szerencsés jeligéje, mely mindent meghódít. Legyünk szabadelvűek, és hogy miénk legyen, tegyünk szabaddá mindent e hazában; a szellemet és anyagot, az ipart és kereskedelmet; nyerjünk meg minden nemzetiséget, vallást, rangot — szegényt, urat egyaránt; minden tényezőt, s legyünk azon, hogy ne legyen több ellenségünk — egynél.

Ezzel aztán majd csak elbánunk, ha barátunk lesz minden más egyéb idebenn és kívül a hazán — az óperenciáig!

Csatár, 1861. apr. 14. I. évf. 4. sz.

KÜLFÖLD.

Pest, april 13-án.

Mig a magyar országgyűlés egész héten készülődik s szervezi testületét, tünődik afölött, milyen palotát építtessen tanácskozási helyül, amelyben elhatározhassa, hogy — majd máskor fog tanácskozni, (már tudniillik, ha majd Erdély s a többi részek meghívásával az országgyűlés magát törvényes-

nek tekinthetendi) — azalatt Európa figyelme méltán fordul egy más pont felé, ahol egy több évtized óta három felé vágott nemzettest vérkeringésének megújulásával s gyötrelmenteljes vonaglással adja jelét újra éledésének. Siralmas látvány, megindítóbb magánál Olaszország jajkiáltásánál — némiképen hasonló a betegségek ama szörnyü nemeihöz, melyeket a gyöngébb idegzetűek nézni nem képesek, mert még reményük sincs, hogy segíthessenek rajta. Fájdó és keserves a hasonlat, de Lengyelország e pillanatban úgy lép Europa elé, mint egy darab embertest, kezek, lábak nélkül, kinos rángások közt vérrel fecskendve be magát, s könyörögve, hogy tegyék éppé, mert sem az élet kinjait békén viselni, sem meghalni nem tud.

Elmélkedjünk, hisz úgy sincs nekünk más dolgunk. A képviselőház helyiségéről végezni elég az a három négy száz hazafi, s az iránt, ha vajjon kell-e tribün vagy nem? — elég ideje van a P. Hirnöknek vezércikkezni — fontolgassuk „csak szép lassan, csöndesen,” „hogya a préda a miénk lehessen” — mint Fra Diavolo mondja, pedig ez kuruc gyerek volt — de találgatásunk tárgyául ne a holdvilágot, hanem ama vöröslő távoli tüzeket vegyük, melyek a láthatáron köröskörül feltűnedeznek.

Délnek *Garibaldi vörös inge* lángol (mert újra felölté azt, s ezt is háboru előjelnek veszik azok, kik egykor III. Napoleon szürke kabát-csináltatásából is oly csalhatlanul következtettek, — mindenesetre harciasb jel, mint a mi évek óta pengő öt-hat millio sarkantyunk —) keletnek a török-szláv villongás, északon a varsói martirok vére festi az eget, és ha az elvrokonság valóban szövetséget képez, úgy ma Európa nyugodt s művelt része olyforma lázas nyugtalan-ságban van, mint midőn a szomszédban verekednek, s az ember áthallja gyöngébbek kiáltásait. Hogy a válság, az európai mozgalom vészes órája közelget, azt már ma nem csupán a kormányi körökben mutatkozó feszültség, de a népelem forrongásából is következtethetni.

Nincs veszélyesebb az önámításnál, a tulvérmes reményeknél, a gondtalan önbiztonság s a diadal bizonyossága felőli hitnél. Azért mi, inkább hibázzunk bár, de jótékonyabbnak tartjuk rámutatni azon jelekre, melyek a reactio folytonos működésére, tán éledő reményeire, s az általunk képzeltnél nagyobb erejére mutatnak.

Az európai jelen szabadelvű mozgalomnak ha táborkarát Párisban, működő seregének hatalmas jobb szárnyát Olaszországban képzelhetjük, — a balszárny még el levén vágva, mint hadműködésre képtelen nem jöhet számításba. Olaszországban diadalmas ugyan a jobb ügy, de annyi való, hogy a reactio nem veszté el reményét, s egyre működik. A nápolyi tartományokban jókora adag demoralizálásra alkalmas tömegnek, politikai kelésnek kell rejleni, hogy ott az egységellenes párt annyi zavart okozhat. Vegyes rovatunkban közlünk egy cikket, mely ha tán nagyobbnak festi is a bajt, mindazonáltal a főtebbiekre némi részletező világot vet.

Ugy látszik, e reactio fészke Rómában van, s a legujabb tudósítások szerint e pillanatban még Cavournak sincs reménye, hogy e bajon most hamarjában segítve legyen. Az olasz parlamentben a római kérdésre nézve Cavour kérdőre vonatván, Vacca képviselő által, a minister osztani látszik az interpelláló nézetét, miszerint a nápolyi tartományok „kibékitését” nem lehet eszközölni addig, míg az „összeesküvés fészke” Róma az egység kezében nem lesz, — de olyformán fejezte ki magát, miként a „római kérdés megoldását el kell halasztani, mert Róma ellen csupán erkölcsi módokhoz lehet nyulni, és a *katholikus társadalom nem ért még azon pontra*, melyen az ohajtott megoldáshoz lehetne jutni.” — Tehát erkölcsi, s illetőleg szellemi okokban rejlenék a — bökkenő.

Megint egy bizonyosság arra, mit főcikkeinkben sokszor fejtegettünk, miszerint a világnak ama jobb sorra eljutása, mit a szabadelvűbb értelmiség ohajt, a szellemi művelődésnek bizonyos egységes öszhangjától függ, melynek a keresztény világ minden európai népénél hasonló fokra kell emelkedni.

Ugy tetszik nekünk, mintha e jelen szabadelvű mozgalom császári és királyi, ministeri vezérei hasonló meggyőződésben volnának, s a lassu előrehaladás manőverét tartanak célszerűbbnek, s nem akarnának, hogy úgy mondjuk, az európai bigottság fején átugorni.

Ez lehet a különbség egyfelől a főnebb nevezett koronás és tárcás vezérek, s azok nézetei között, kik a fegyveres megoldás gyorsabb módjához folyamodni akarnak, s kik közé számítható maga Garibaldi, meg azon — nem tudni —

honnan működő titkos hatalom, mely a lengyeleknek a legközelebbi véres összeütközésre adhatá (ha ugyan adá) a sugallatot.

Avagy a varsói vérjelenet is az abszolút hatalom szövetségesei között visszaható működésre való újabb elszánásnak s felbátorodásnak eredménye-e? olyan kérdés, melyre majd csak a legközelebbi jelek, s tulajdonképen az orosz kormány magatartásából vonhatunk következtetést.

Csatár, 1861. április 14. I. évf. 4. sz.

KÖZÉLETI FEGYELEM.

Bátortalanabb, de jól fegyelmezett, s egy bátrabb de fegyelmetlen [!] sereg között okos hadvezér inkább az előbbit választaná.

A fegyelem első tényező a hadviselésben, s csak azután következik a személyes bátorság, lelkesedés, szellemi felsőbbség.

Ez nem csupán a katonai, de a polgári élet minden vállalatára egyaránt alkalmazható.

„Rend a dolgok lelke,” s a fegyelem a rendnek lehető legtökéletesebb fokra való fejlődése.

A fegyelem a tömeg akaratának öszpontosítása; százak, ezreknek egy test s egy lélekké olvasztása.

Ezért választanak nagy veszély idején s nagy vállalat élére föltétlen hatalmu dictatort a népek; ezért szorul tömeggé a szétszórt gyalogság, ha lovassági rohamot feltartóztatni s visszaverni akar.

De már legyen elég a példából, térjünk a következtetésre.

Gyakran előfordul, hogy valamely népben általánossá lesz a vágy bizonyos cél iránt, s *egy* ohajtás egyesít milliókat annak elérésére.

Ha már ott volnánk, hogy ez egy ohajtást csak szóval nyilvánítani kell a népeknek, s azonnal teljesül, akkor könnyen menne a dolog. De fennáll egy más, bár számra százszorosa kisebb hatalom, mely ez ohajtást nem respectálja s fegyelmezett erejével áll ellenében.

Tehát maga az ohajtás nem elég, *módokhoz* kell folyamodni, manőverhöz, melyekkel azt kiküzdjék.

Szerencsés a nép! mely nemcsak az ohajtásban, de a *módra* nézve is, nemcsak a cél, de az *eszközökre* nézve is eleget érteni képes.

De hol a vezér, mely őket egyesítse? hogyan válasszák ezt meg, s hogyan rendezzék magukat, ha minderre a kellő szabadság hiányzik?

Van egy láthatlan vezér, melynek lángesze nagyobb minden egyesénél, mert millio fejjel gondolkozik, millio szivvel érez, melynek még az a roppant előnye is van, hogy a golyó nem fog rajta: ez a megérett, tisztult, a dolgok való színvonalára *emelkedett* s onnan mindent helyesen *belátó közszellem*, az a vezér Mózes, minőt Isten az ő választott népnek szokott adni.

Amint látjuk, mai napság mint mindig, e választottság föltétele a korszerű szellemi műveltség.

Ámbár nem épen háládatlan munka nálunk a hizelgés, mindazáltal e téren ne keressünk olcsó babérokat. Inkább tartozzunk azokhoz, kik kiesnek a kegyből önzetlen igazmondásért, mint akik hizelgéssel altatják el urokat a veszély idején, mely azután elsodorja azt, ők pedig osztoznak kimélt javain.

Azért ne hálálkodjunk elsorolásával azon nemzeti tulajdonainknak, melyek könnyen elbizottá tesznek, amelyek dicsőítése csak a győzelem utáni biztonság napjaira való. De viszont nem ellenkezik mélyebb önérzettel sem oly erény kiemelése, melynek öntudta bátorit, mely bár talán a *legmagasabb tényező* egy nép önállóságának kiküzdési munkájában, mégis, nem tartozván a hiúság gyöngéi közé, kevésbé büszke rá a nemzet, s a szembemondását nem veszi hizelgésnek.

Az a hitem van ugyanis, hogy dacára a legutóbbi időben szórványosan nálunk is előfordult nyilvános életi éretlenségeknek, mindazáltal a magyar nép egyetemes *közszelleme* mégis annyira kifejlett, oly *egészséges* és öszhangzatos, hogy legalább a *külső* vagyis *idegen ellenséges* roszakarat általi félrevezetéstől nem igen tarthatunk.

E vigasztaló gondolatot pedig a legközelebbi *varsói véres események* juttatják eszünkbe.

Nem merjük bizton állítani, vajjon csakugyan a lengyel-ellenes hatalom konkolyhintésének eredménye-e a legutóbbi fegyvertelen fölkelés, csak annyit jegyzünk meg, hogy az eurpai sajtó közhizmene e nézet felé hajlik.

A lengyel népnek lehetnek otthon és a hazán kívül okos és hazaszerető vezérei, de úgy látszik, a népnek, értvén ezalatt a minden alsóbb osztályok vegyületének nagy tömegét, alig-ha van még kellő politikai érettsége ahhoz, hogy e vezérek sugallatát helyesnek itélni, elfogadni, s alatta öszhangzatos cselekvésre s kivált a mai nap oly sikeres negatív működésre egyesülni tudjon.

A lőpor feltalálása előtt egy nemzet önállósága a kivált-ságolt felső, ugynevezett nemesi rend értelmisége s honfiúi erkölcsaitól függött; de mióta a hadviselés mechanikai átalakulása a kormányok kiváltságává tette a fegyverhatalmat, azóta a kormányok physikai hatalma ellenében nincs más egyensúly, mint az egész nép egyetemes értelmességéből, belső elmélet, és gyakorlati műveltségéből származó, öszhangzatosan cselekedni tudó *közszellem*.

A lengyel nemesség sulyosan bünhődik, hogy a multban nem oly kormányzati rendszert alkalmazott, mely a népet a függetlenség előnyére irányozható közszellem kifejtésére előkészítette volna; ellenben a magyar államélet multját mi sem dicséri jobban, mint a magyar nép ama politikai erkölcs-világa, melyet sötét századok természetlen viszonyai között is megőrzött, s melynek gyümölcseit most fogja aratni, midőn az egykori magyar jobbágy a római szabad polgárával vetekedő honszeretettel csügg hazáján, bizalommal, szeretettel lesi országa jelesei vezérszavát, s mint egy armádia mozog ama titkos sugallatokra, melyeknek eredetét nem lehet jobban megmagyarázni, minthogy azok, bizonyos politikai szentlélek sugallataként, a levegőből jönnek.

Ez okozza azt, ha a nyolc-tíz millio magyarból nagyobb hatalom csavarodik maholnap, mint sokkal nagyobb számú de természetlen viszonyokban elerkölcstelenedett bár négy-szerte nagyobb számú nemzetekből.

Politikai nevelésre nézve a magyar nép, hosszú elnyomások után egyenlő színvonalon áll oly népekkel, melyek soha idegen hatalom járma alatt nem nyögtek.

Tehát az idegen, vagyis külső rosztat alatti félrevezetés ellen, hinni merjük, hogy biztosítva vagyunk. Ámde a régi átok — a belső okokból származó meghasonlástól vajjon nem félhetünk-e?

Azt hiszem, e tekintetben is bizton nézhetünk a jövő elé.

A nemzetek keblében önpusztító belharc többnyire a *vallási* felekezetek és társadalmi *elvkérdések* közötti surlódásokból szokott származni.

De bátran kérdem, van-e a keresztény nemzetek legcivilizáltabbjai közt vallás dolgában elfogulatlanabb, türelmesebb nép a magyarnál? amellet, hogy népünket vallásalannak a rágalom sem merné híresztelni?

E tekintetben a magyar nép fölötte áll az angolnak, franciának. Nem oly frivol mint az utóbbi s mégis kevésbé előítéletes. Tehát vallásfelekezeti beháboru nálunk szinte lehetetlen.

Mutatja a mult évekbeli protestans ügy fejlődésekor tanusított magaviselet. Ennél fényesebb bizonyosság nem kell. Hogy többet ne mondjunk, még a katolikus papság maga is kezét fogott s együtt tüntetett a protestanssal!

Egyetlen körülmény, mit főnebbi állításunk ellenében felhozhatni, népünknek a zsidóság irányábani ellenszenve.

De ki merné mondani, hogy ez is nem inkább egyéb erkölcsi, nemzetiségi ellentétességből, s kevésbé vallási felekezetesség elfogultságából származik?

Ha a zsidók s keresztények között fenállott társadalmi egyenlőtlen jogviszonyon kívül még valamelyik fél hibázatható, ugy bizonynal nem a magyar nép az.

A magyar nép lovagias, egyenes, őszinte természete, erkölcsi és anyagi tisztaság szeretete, s nem vakhit buzgósága, nem vallási türelmetlensége volt oka a főnebbi ellenszenvnek.

De amely azonnal megszűnt már az 1848—9-kⁱ mozgalom vége felé is, midőn izraelita hazánkfiait honvédsorainkban aránylag valóban szép számmal küzdeni láttuk.

A társadalmi kérdések fölötti meghasonlástól sem igen tarthatunk.

Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy amit tán némely felületesebb gondolkozásuak nem tudnak eléggé becsülni — a magyar nép nem bir forradalmi hajlamokkal. A rendszert nem fejlődik benne a pedanteria tulságaig, mint például a németben, de annál nagyobb barátja az *okszerü* rendnek.

A mult 1848—49-kⁱ europai mozgalomban mutatkoztak ugyan a nemtelen communista törekvéseknek jelei, de csak igen apró szikrákban, töredékesen — mint midőn egy erdő-

ben, melyet gonosz kezek fel akarnak gyujtani, egyes száraz levelek meggyulladnak, de az életnedves, ép fák érintetlen maradnak.

Pedig e forradalom volt e tekintetben a legnehezebb próba, mert *először* hatottak el e veszélyes félszeg tanok hozzánkig, midőn még ez elvek ujdonsága és a gyakorlatbani tapasztalat hiánya, s a körülmény, hogy népünk csak éppen ekkor lépven be az alkotmányos élet küzdelmeinek sorompójába, mint *kezdő szereplő*, könnyen hibázhatott volna, ha jobb érzelmekben, természetes eszében elég hangos *sugóra* nem talál.

Vajha igazuk legyen a jövő időben, s a netalán hosszú és bonyodalmas küzdelemben igazolná a magyar nép abbeli hitünket, hogy egy mindenekfölött uralkodó magasztos eszme, a nemzeti ezredéves alkotmányos függetlenség eszméje alatt egyesülni tudjon!

Ám hogy kisebb nagyobb szakadások ne lennének, azt hinni, mégis nagy vérmesség, önáltató elbizottság lenne; azért értelmesb hazámfiak Attilában ott a nép között, kik személyesen érintkeztek naponta a szerény „Ködmen” fiaival, népjegyzők s gazdatisztek, oltsátok a nép vérébe a politikai bölcsesség üdvözítő elveit, melyek szerint a nemzet javát akaró *igazi* vezérektől meg tudja különböztetni a *hamisakat*, ha ugyan ilyenek keletkezni fognának, egyéb-iránt míg élünk, mi is hallatni fogjuk tanácsoló szavunkat, s tudtadra adandjuk a napi jelszót, mely ma e rövid tagból áll: „Csitt!”

Csönd és figyelem, hadd tanácskozzanak békén a honatyák.

Bizhatunk bennük — azt mondhatom. Avvagy nem a nemzet maga választotta-e őket?

Csatár, 1861. ápr. 18. I. évf. 5. sz.

A RÉGI VISZÁLY UJ ALAKBAN

Pest, apr. 20-kán.

Romában közelebről a pápa titkárának két testvére agyon ütlegelte egymást, az egyik sokalta, vagy irigyelte az adományt, melyet a másik a bátyjától kapott.

A bécsi minisztereknek kedves dolgot tennénk, ha mi a horvátokkal, oláhokkal vagy rácokkal eljátszanók a jelenetet, mely Romában Europa mulattatására az angyalhidon történt.

Rajtok nem mult — mind[en] meg van téve, hogy az előadás megkezdődjék.

1848-ban fülébe sugták a népeknek, hogy a magyar el akarja nyomni a nemzetiségeket; hittek szavának s felkeltek a magyar pusztítására.

És most jött 12 szenvedésteljes esztendő, minden nap új bizonyítványt hozott, hogy a magyar korona alatt élt nemzetek rászédettek, hogy nem magukért harcoltatták őket, hogy nem volt javukra a testvérekkel kezdett viszály.

Úgy látszott, hogy okultunk minnyájan, testvéreink ránk ismertek a közösen viselt járomban, boszusan voncolták mellettünk terheiket, dörmögve magukban: megállj német, nem ámitasz el többet!

És ismét megértük az időt, midőn mi és testvéreink kipihenhetnők a mult évtized szenvedéseit, s biztosíthatnók magunkat a történetek ismétlődése ellen.

De a bécsi miniszterek okosak, nem fogytak ki a csel-fogásból.

Tudják, hogy ha most ismét a nemzetiséggel kezdenek izgatni, mindenki azt fogja mondani: ismerlek sógor!

Jószágot, birtokot ígérnek hát és osztogatnak; önkényüleg kiszaggatnak Magyarországból egy-egy darabot, mely a magyar koronához tartozik, s amellyel csak azok rendelkezhetnek, kik felvannak[!] jogositva Magyarországon törvényt hozni.

A horvátoknak odaadják Fiumét, átadják meg ismét elveszik tőlük a Muraközt; hadd kocódjanak miatta a magyarral; a szerbeknek azt mondják: vágjatok ki ti is egy darabot abból a Magyarországból, legyetek önálló, független ország.

Nincs oly áldás, mit Magyarország a német miniszterek kezéből elfogadna, minden törekvése az, hogy megmenekedjék befolyásuk alól.

De testvéreink másként gondolkoznak, ők elfogadnak minden adományt, nem kérdik, hogy ki adja, és miért?

Horvátország azért, hogy e földből még 10 mérfölddel több legyen mit Horvátországnak neveznek, kész oly lépéseket tenni, melyek az előbbi szolgálásra vezethetnének.

A bécsi miniszterek nevezhetnek a sikerült tréfán, s most mondhatják egymás között: „csak vesszettek össze az osztályon, majd akkor ismét mi leszünk az urak. Mi, csak aki kívánja, mindenkiért kivágunk Magyarországból egy darabot, mert ezzel Magyarország gyöngébb lesz, de ti nem lesztek azzal, amit kaptok oly erősek, hogy mellettünk megállhatatok.”

Amilyen volt a nemzetiség, amelyet 48-ban kaptak testvéreink, épen olyan lenne az a független terület, amellyel 61-ben kecsegtetik.

Mi jól tudjuk mennyivel vagyunk erősebbek, ha Horvátország velünk van, azonban azt is tudjuk, mert a történet nem régi, hogy nála nélkül is erősek vagyunk. De azért ez önerőbeni bizalom nem ragad minket se méltánytalanságra, s önteltségre — a legszorosabb, legtestvériesebb, legigazságosabb viszonyt ohajtjuk Horvátországgal. Ugyan azon érzelmet tápláljuk többi testvéreink iránt is.

Magyarország képviselői most együtt vannak; az ország megvárja tőlük, hogy ez érzelemnek, ohajtásnak tolmácsai legyenek. A szabadság annál biztosabb, mentől többen védelmézik, a jóllét annál nagyobb, mentől többen élvezik — testvéreink tudják meg, hogy bennök a szabadság védelmére s a jólléteni osztozásra keresünk társakat.

Mi nem akarunk semmi oly viszonyt létesíteni közöttünk, mely nem mindnyájunknak közös érdekén alapul.

Testvéreinknek ezt tudtára kell adni. Az országgyűlés, ha egyebet nem tehet vagy nem tesz is, azt nem mellőzheti, hogy ki ne tüzze a testvériség lobogóját.

Az ország akarata felől a képviselők egy percig se lehetnek kétségben. Ha az ország nem akart volna engedni a hívásnak, ha nem akart volna országgyűlést: nem küldött volna Pestre képviselőket.

Ha már itt vannak, annyit mindenesetre ki kell mondaniok, amennyit küldőik közül kivétel nélkül mindenik ki-mondott:

hogy emlékétől is borzadunk a rendszernek, mely alatt 12 évig szenvedénk,

hogy akaratunkkal, beleegyezésünkkel soha se fog idegen kormány garázdálkodni hazánk szent földén,

hogy a velünk együtt lakó nemzetekkel a legméltányosabb testvéri viszonyt akarjuk létesíteni.

Nagy felelősséget venne magára az a képviselőház, mely az országnak e köz ohajtásait ki nem mondaná.

Mit használna II-dik Ferencnek, ha minden nap elszavalná is a bécsi szerződés pontjait. A tények erősebbek, mint a paragraphusok. A nemzet azt akarja, hogy képviselői csak egyik kezüket nyugtassák a törvénykönyven, a másikat emeljék föl a haza védelmére.

Csatár, 1861. ápr. 21. I. évf. 6. sz.

BELFÖLD

Pest, april 30-án.

„Ha a magyarok magukat passiv tartják, és minden erőszakos összeütközést kerülnek — akkor urai maradnak a helyzetnek.”

Ezt nemcsak a „Kölnische Zeitung” mondja legutóbbi számában, de azt vallják mindazok, kik a helyzetet magasb értelmiségüknél fogva belátni képesek, és akik ügyünket diadalra érlelni ohajtják.

Aki tehát ma izgat, összeütközésre ingerel; aki ama törvényes alapot rángatja lábunk alatt, melyen állunk: az mai napság kártékonyan működik, akár tudatlanságból, akár rossz akaratból.

Persze a mérséklet politikája nem oly népszerű, mert kevésbé érthető a politika szövevényeiben járatlan nagy tömeg előtt; nem is ad alkalmat annyi pattogós, durrogós frazis elszónokolhatására; — nem mutat *látszólag* annyi hősiességet, mint az ellenkező, — de pedig vannak esetek, midőn nagyobb lelki bátorság, magasztosabb erény: elvetni magától a mai nap, sőt tán a jelen év népszerűségét, békén tűrni a honfitársak gunyolódásait, az értetlenek vádjait, azonban a titkolt manőverrel — megmenteni a hazát!

Ez a nagy diplomaták, a valódi államférfiak magasztos erénye!

Hányszor átkoznak hetekig, hónapokig egy-egy angol államférfiút, mert sakkhuzása rejtett indokait föl nem foghatják, az illető pedig épen az állam érdekében nem nyilváníthatja azt: s egyszerre, midőn nagyszerű cselfogása sikerült, s győzelmet szerzett a hazának, — mint a felhők közül ragyogón előbukkanó nap, — világosan, magasan és dics-

teljesen ismét a közvélemény látkörén a lángeszű államférfiú, ki mély eszével hazája tömegét keresztülszárnyalta.

A jelen idő, a mi kül és belső viszonyaink, épen olyan természetűek, hogy itt a bölcs előrelátás, a higgadt politika sugallataira van szükség, — ami kivált oly hosszú türés, szenvedés után, oly tűzvérű népnél, mint mi vagyunk, bizony nem valami népszerű dolog; de ha más, nálunknál kétszerte háromszorta nagyobb nemzetek fegyverrel kezükben a diplomatia ravaszságait nem átallják igénybe venni, sőt azt mint virtust, vetélkedve üzik, — akkor mi, kis számu fegyvertelen nép — fejünkkel rohanjunk-e a falnak?

Örüljünk s adjunk hálát Istenünknek, ha vannak status-bölcséink, olyanok, kiket sem a fegyveres hatalom el nem rémit, sem a tünékeny népszerűség tömjéne el nem bódít, s le nem térít az utról, mely a nemzetet az ígélet földre vezet. Olyan, minőről Horác mondja: et si fractus illabatur stb.

Nincs oly bölcsesség, mely elhitetné, hogy 1848-iki szentesített alkotmányunk jogaiból másnak átengednünk valamit — okos politika volna; de a módok, eszközök, s az eljárás — ez már taktika dolga, s azt hisszük, csak ez iránt lehet mai napság eltérés közöttünk.

Hála égnek, nincs többé magyar vagy nem magyar párt közöttünk; ha van nézet eltérés, az olyanforma, hogy majd csak az idő határozza el, melyik volt a — magyarabb?

Addig hát — ám vitassuk meg egyik másik fél nézetét, de — bizalom és rendületlen hit mindkét fél hazafiuságában.

Ha majd a viták a képviselőházban megkezdődnek, elmondjuk mi is nézeteinket, addig előre beleszólni — időtlen fontoskodás volna.

Csatár, 1861. máj. 2. I. évf. 9. sz.

KIRE VÁRUNK?

Egy bécsi lap, Ostdeutsche Post a neve, rendkívül szeret minket, mindennap megemlékszik rólunk.

Nem mulik el nap, nem sikolhat el egy alkalom, hogy ne harapjon, karmoljon, s ajkai mérget, átkot, szidalmat ne szórjanak ellenünk.

Ezen lap derék szerkesztője, meg aki fizeti, azért haragszik ránk, mert nincs kedvünk olyanforma egyességben élni a bécsi kormánnyal, amilyenben a lefolyt 12 év alatt valánk, meg, hogy nem akarunk menni a birodalmi gyűlésbe.

A modort, mellyel magához akar hódítani, jobban meg nem választhatta volna.

Itt igazán olyanok az eszközök, amilyen a cél.

Az Ost-deutsche előre elmondja, mily kedves társaságba jutnánk, mennyi jó akarattal találkoznánk abban a birodalmi gyűlésben.

Most közelebbről e jó barátunk, egy rendőr éles látásával bepillantott a magyar parlament kebelébe is.

Eddig tényeket ferdített, vagy káromlott, aszerint, amint az ő általa képzelt birodalmi egységet erősítették vagy gyöngettek.

Most keblünkbe akar pillantani, mondom egy rendőr szemével — s azt gyanítgatja, hogy országgyűlésünkön a tárgyalást huzzák, halasztják — mert megakarjuk [!] előbb hallani, hogy mit mond a birodalmi gyűlés.

Ennél nagyobb vádat még nem mondott ránk.

Nem szégyen, hanem valóságos politikai inség volna, ha e lapnak igaza lenne.

Kiskorúságunkat semmivel se árulnók el jobban.

Mintha ennek a birodalmi gyűlésnek határozata, véleménye, nyilatkozata befolyhatna arra, hogy milyen legyen az a jog és függetlenség, amelyet mi követelünk.

A mi jogunk és függetlenségünk nem alku tárgya, melyben a birodalmi tanács jó vagy rossz kedvéhez alkalmaznók magunkat. A birodalom ügyeihez önkénytes hozzá járulásunknak szabott ára van: *független magyar kormány*.

Akár mit mond, akár hogy nyilatkozik a bécsi gyűlés, — ezt a pestinek ki kell mondani.

Itt alkunni nem lehet, sőt szót váltani se lehet senkivel, kivéve a felséget, kit őseink szerződéseinek s törvényink alapján, a magyar korona családi örökségkép illet.

Azontul mit mond a birodalmi gyűlés, az Ost-deutsche, a hivatalnokok, akik rajtunk élődtek, a rendőr és financ, kik személyünkre s vagyonunkra vadászattal keresték kenyeröket — az ránk nézve teljesen közömbös.

Ezek javára nem voltak a birodalomnak, hasznot nem tettek az uralkodónak eddig se, a birodalmi egység egyszer

már elnyomorodott kezeik között, ha ápolása rájuk marad, akár melyik oldalára forgatva jajgatni fog.

Ezeztől nincs mit félni, de reményleni sem kell tőlük semmit.

Ha ezerszer rájuk bizzák a birodalom sorsát, ezerszer elfogják [1] rontani; egységet fognak akarni, még pedig olyat, mely szabadságunk egy részének oda engedésébe, s annyi pénzbe kerül, mennyit legjobb akarat mellett is — lehetetlen volna fizetni.

Egységet fognak akarni úgy ahogy az kivihetetlen.

Az ilyen ellenségünk az igaz, mert sok kárt tesz, de nem félelmes.

És mit lehet tőlük reményleni?

Azt talán csak nem várja senki ettől a tulnyomólag németekből álló testülettől, hogy az Ausztriában élő német nemzetről szegénységi bizonyítványt adjon.

Nem lehet várni, hogy ily nyilatkozatot tegyen:

„Miután a birodalom minden népei elégületlenek.”

„Miután a birodalom tul van terhelve adóssággal, a nép pedig megfogyatkozott vagyonában, nincs módja tovább is fölösleges hivatalnokokat, katonákat tartani.”

„Miután az erőhatalom forrásai kiapadtak, s erőszakkal nem lehet tovább összetartani a birodalmat, olyanná kell tenni, hogy minden nép nyugodt, boldog legyen, s szerencsésnek tartsa magát, hogy e birodalomhoz tartozhatik.”

„Miután a birodalom népeit, sem az előbbi, sem a mostani kormány ki nem elégítette.”

„Miután tapasztaltatott, hogy a mi embereink, vagy csak a gyűlöletessé tevő erőszakhoz és kegyetlenkedéshez értenek, vagy csak olyan szabadsághoz, melyet a birodalom nagy része nem fogad el.”

„Miután amint Horvátország, Szerbvajdaság és Erdélyország példája bizonyítja, a mostani kormány is a legoktalanabb módon ezen országok közti egyenetlenkedést, s a népeknek egymás elleni gyűlölködése által akarja eszközölni, hogy egymást nem szeretve — a birodalomba szeressenek.”

„Miután a népek ezt jól tudják, féltő, hogy ez által csak jobban elidegenednek a birodalom iránti testvéri érzelmétől.”

„Mindezen okokból szükségesnek látjuk, hogy a birodalom népeit alkotmányos érzelmekben felnövekedett férfiak

kormányozzák, adassék minden népnek a szabadság azon mértéke, melyet óhajt; nem megszorítással, hanem szabadsággal s jóléttel igyekezzünk a népet a birodalom érdekeihez — csatolni.”

Vár-e valaki ilyen önmegtágadást, ilyen őszinteséget a birodalmi gyűléstől.

Aki ilyet vár — az a sült galambot várja.

Előttünk tisztán áll a cél hova el kell jutnunk, és tisztán állanak a birodalom viszonyai, melyekhez alkalmazhatjuk követeléseink mértékét, s amelyek miatt mi előbb vagy utóbb, egy vagy más módon kielégítést nyerendünk.

Ezen meggyőződésen a birodalmi gyűlésnek se mosolya, se összevont haragos szemöldöke nem változtathat, s a sok adósság oda érlelte a birodalmat, hogy az európai viszonyok bármely irányba való fejlődése is egészen hatás nélkül marad e meggyőződésre.

Ezért ki kell azt mondani, amihez jogunk van; s ki kell a felség iránti azon tisztelettel, amely őt születésénél s őseinkkel kötött szerződésnél fogva megilleti.

Nem irigylődő állapot, midőn az embernek csak joga van, de minden ereje ellensége gyöngeségéből áll.

Ha az ország visszanyerheti az ön ügye fölötti szabad rendelkezési jogát, mindig akadni fog oly jeles hazafi, aki lármázni fog, hogy miért szereztek vissza a haza jogait *igy* — és nem *amugy* — hogy miért nem megyünk neki a fokossal vagy az öklünkkel, az idén vagy jövő évben kikerülhetetlen európai háborúnak — de olyan hazafi nem lesz, amelyik a visszaszerzett jogot ne élvezze, s amelyiknek az hasznára ne válnék.

A jobb létet, a mostani állapotból kimenekülést kell szem előtt tartani.

Mert ugyan, milyen is ez a mostani állapot?

Beszélhetünk, irhatunk majdnem mindent, amit tetszik — meddig? — nem tudom.

Vehet-e a német kormány hazánkból akaratumk ellen pénzt? Nem tanácsos — de vehet!

Szedhet-e még a német kormány katonákat nálunk tetzése szerint? Alkotmányellenesen bár — de szedhet.

Bátorságban van-e személyünk, nem hurcolhatnak-e minden percben oly bíróság elébe, hol káplárok az ülnökök? Erre Asboth esete a legjobb válasz.

Bizonyosak vagyunk-e, hogy ha a zsandárt, a rendőrt, a financot nem tekintjük úgy, amint parancsolva volt: a föl-ség egy részének, hogy nem vonnak-e ezért számadásra?

Imádni való derék egy hazafi lenne az, aki kezeinket tovább is *bár mily okból* ily kötözött állapotban kívánná tartani.

Akinek személye bátorságban van, vagy azért, mert any-nyira alatt áll, hogy minden vihar őt nem érintve vonul el feje fölött, vagy nem áll a vihar utjában — az olyannak szava, véleménye nem lehet döntő.

Mi kinosan érezzük a terhet, amely alatt állunk — s nekünk csak egy barátunk van: aki meg ment tőle.

Csatár, 1861. máj. 2. I. évf. 9. sz.

NYELV-TANULÁS.

Soha nemzetet oly igaztalanul, oly gyakran nem rágal-maztak, mint a magyart.

De valamennyi rágalom közt egy sincs oly képtelen (és — ha nem felületes — hát . . . alávaló,) mint az, hogy a magyar elakarja[!] nyomni a koronája alatt élő nemzetiségeket, s hogy nyelvét akarja másra erőszakolni.

Hiszen épen az ellenkező hibában szenvedett századok óta, s szenved kisebb mérvben mai napság is!

Avvagy mutasson nekem a legdühösebb civilizátor az Isten ege alatt oly népet, mely e tekintetben, fájdalom! — szinte a könnyelműségig saját nyelve iránt, annyira ment volna a gyöngédségben, mint a magyar, ki saját hazájában minden vele érintkező népfaj nyelvét sorra megtanulta, s még büszkélkedett azzal, ha minden jöttmentel saját nyelvén tudott beszélni.

Nem igaz-é, hogy még mai napig is németül beszélünk a pincérekkel, bérkocsisokkal, hausknechtekkel, s nem való-é, (noha a külföldi rágalmozók előtt, tudjuk, hihetetlen) mi-szerint néha egész magyar falu törte marta nyelvét, hogy az oda érkezett német vendéglőssel vagy pincérrel németül beszélhessen?

És minő büszke volt, mennyire „nóbel”-nek tartotta ma-gát, hogy lenézte a falujabélieket, kiknek amint szokás volt mondani, ugatni kellene, ha magyarul nem tudnának?

Anélkül, hogy arra gondolt volna, miszerint ama civilizator bajorra, meklenburgira, vagy osztrákra is alkalmazható volna e mondás, ki egy kapcszádba kötött bagáziával bevándorolván, illetőleg ide szökvén a katonasorozás elől „Kronland”-jából — itt háziuraságra vergődött, megcsalódosodott, s még fiait sem taníttatta meg uj és őt gazdagon megáldó hazája nyelvére?

Nem igaz-e, hogy a magyar pórfiú, kit az arcáról visszatükröződő őszinteség és becsületességért oly igen szerettek ostobának híresztelni, ez a pórfiú, végig szolgálván a kapitulációt, annyi nyelvet tanult meg, ahány tartományban megfordult, míg a nálunk jó töltött káposztáinkon hizó német vagy szláv vasas „német” évtizeden át alig tudott egy-két magyar szót megtanulni, hogy hirmondónak vigye hazájába, de azt is úgy mondta ki, hogy az a magyar szó szégyellettében agyon zsugorodva jött ki ajkáról?

Nem igaz-e, hogy igen gyakran egész gyülekezet magyar ember egyetlen idegen kedvéért — annak az idegennek nyelvén kinlódott óra hosszant, s boldogtalannak érezte magát, aki egy magyar nyelvén kívül többhöz nem sejtván, szégyenkedve [!] hallgatni volt kénytelen.

Ez ama korszak természetlensége volt, melyben a magyar nemzet önérzete mármár elalvóban volt, — amikor a nemzeti érzés (valljuk meg!) el volt aljasodva . . . hogy merte volna követelni, hogy az ő nyelvét tanulják azon népek, kiket csak bámulni szokott, s majmolni kezdett, egy szóval, mikor már . . . magyarnak lenni — szégyen volt — amire nem jó emlékezni sem.

De nézzük a dolgot elfogulatlan elmével, gyakorlati és emelkedett szempontból.

Az előzékenység a legdurvábbra sem téveszti el hatását.

Nem az a bevándorlott német, egy részben mi is voltunk hibásak abban, hogy ő nem tanult magyarul.

Nem tanult először azért, mert e hazában nem volt magyar nemzeti szellem. Nem volt nimbusza a magyar nyelvnek sem, mert se irodalma, se befolyása, előnye nem volt; ki volt zárva szalonból, parlamentből, hivatalból, az iskolákban is tengett, lengett, mint melléktanulmány. Aztán nem tanulhatott, mert németül kellett beszélnie azért, hogy mi tanulhassunk tőle.

Ámde megfordult a sorunk; a magyar név tisztelt, szeretetté lett Európában; rokonszenvvel, becsüléssel nyujtanak

kezet a legnagyobb nemzetek nekünk; föl vagyunk véve a haladó és civilizatiót terjesztő népek családjába, a magyar-nak jövőjében bizni kezdenek, s egy kis vékony dicsfény is fonódott a magyar név köré, dicsón elesett mártírok ezreinek véréből

Egyfelől előzékenységünk a multban, másrészt sikerünk a jelenben gyümölcösözte azt, hogy a hazánkban lakó német-ségben oly magyar hazafiúi érzés fejlődött ki, mely talán még rajongóbb, mélyebb, rendületlenebb sok ázsiailag szenv-telen tós magyarénál.

Elannyira, hogy mikor idegen ajku honfiakról van szó, a német egyáltalában eszünkbe se jut, mint akinél a nyelv egyáltalán nem tesz különbséget — de akik közül nem egy odaadná egy-egy házát mégis, ha tökéletesen beszélne bár öregségére magyarul.

Már most ott vagyok, ahol kezdeni akartam.

Mi meglettek, kik megtanultunk németül, már ugy se ráz-hatnánk ki fejünkéből ezt a nyelvet, de meg még most, ha tudunk, legalább hasznát vesszük annyiban, hogy az elő-zékeny udvariasságot folytatjuk itt lakó német ajku hon-fiainkkal.

*De ne engedjük, hogy gyermekeink megtanuljanak németül vagy szlávul; mert e két nyelv az, mely veszélyes lehet a magyarra, ha netalán még több borus intermezzo következ-nék. Ne tanulják meg e nyelvek egyikét sem, először, mert arra szükség nincsen, minthogy a mostan itt lakó vagy jelenleg beköltöző német családok gyermekei vagy meg-tanulnak magyarul, vagy ha meg nem tanulnak, nem érdem-lik, nem kívánhatják tőlünk tovább is, hogy mi tanuljunk meg az ő kedvökért németül: másodszer azért ne, mert a be-költözők így csakugyan kényszerülve lesznek nyelvünket tanulni, harmadszer, mert a civilizatorok maig is szemünkre hányják, hogy tőlük civilizálódunk, holott épen mint kétszer kettő igaz, hogy a német nyelv csak *ártalmára* volt és van *nemzeti művelődésünknek*, negyedszer, mert irodalmunk elég gazdag arra, hogy az által a jelen korszerű műveltség szin-vonalára emelkedhessünk, aki pedig tudós akar lenni, vagy író, az tanulhat francia, olasz vagy angol nyelveket, végre azért, mert, mint a mult elég tanuság reá, a *magyarnak politikailag veszélyes* dolog a német vagy a szláv nyelv tanulása.*

Az író, tudós, iparos, üzér s egyéb szakemberek tanulni fognak több nyelvet (bár a német nyelv ezekre nézve — ha nem fölösleges, de nem is nélkülözhetlen), én sajátképen csak azok németségét szégyenlem, kiknek egyáltalán mi szellemi vagy real szükségük nincs több nyelvre, s csupán azért tanultak németül, hogy a pusztá közepén legyen mivel különbözni a többi jó magyar paraszttól, s mert egyidőben ez nagy divat volt.

A német professor urak pedig abban is nagyot tévednek, ha azt állítják, hogy szellemileg tőlük művelődtünk. Mi is onnan vettük a műveltséget, ahonnan ők, a latintól, azzal a különbséggel, hogy mi korábban lettünk latinok és jobbak mint ők. A nemzeti műveltség pedig sajátunk, avvagy tán magyar grammatikát is ők irtak nekünk? Amit tőlük vettünk, a német izlés, csak rontott rajtunk s hátra vetett irodalomban, nemzeti érületben; és szerencsésen le is tettük a gitárt is a költészetben, a bugyogót, frakkot is az öltözetben. Most látjuk, hogy kevésbé szépek a hátramenésnél.

Egyet nem tagadok meg tőlük: jó utakat csináltak nekünk az utóbbi tíz év alatt. De hiszen olyan drágán tették, hogy nem panaszolhatják föl.

Tisztelünk más nemzetiségeket, de azt nem kívánhatják, amit mi sem követelünk tőlük, mert ha mi csak utazni megyünk is, már előbb nyelvet tanulunk, hogy kívánná azt a magyar, ha például Franciaországban letelepülne, hogy kedvéért minden francia tanuljon magyarul?

És végre, ha akarunk nemzet lenni, hát vegyük már egyszer komolyan, legyen mindenekelőtt elég önérzetünk hozzá, s ne essünk minden pillanatban kétségbe, ha egy kis vészfelhőt látunk, hogy — jaj Istenem, már csak nem élhetünk el mi még sem a magunk magyar nyelvével.

Legyen hitünk, bizodalomunk, enmagunkban, nemzetünk jövőjében, s ne csak énekeljük a „Szózat”-ban, hogy „itt élni halni kell” de cselekedjünk is aszerint.

Vegyünk csak példát a legnagyobb nemzetekről. A francia és az angol nem tanul meg semmiféle nyelvet. És nem ők-e a műveltség a szellemi és erkölcsi haladás vezérei a föld kerekén? Ők az elsők és leghatalmasabbak, tehát ők nem tanulnak más nyelvet. Az orosz már érzi, hogy ő hátra van a rangban, a német azonkép, s e két nagy országban a szalonnok társalgási nyelve, melyet aztán az egész középrend maj-

mol, a francia, s aki még kissé tudósnak is akar látszani, az már az angol nyelvet is öblögeti, gyötri, marja szájában. Az olasz, mert közel atyafi szintén megtanul franciául, de annyira mégis büszke, hogy a 25 millió olaszból alig van 25 lélek, aki németül beszélne.

Én hat hónapig laktam Olaszországban, de ez idő alatt, pedig buzgón kerestem, tudakoltam, de föl nem fődözhettem egyetlen olaszt, akivel németül beszélhettem volna.

A nemzetek maguk osztályozzák magukat, s valamint az egyes ember a társaságban, úgy a népek is saját világrészükben maguk szabják meg a becsülés ama fokát, melyben részesülni kívánnak, s részesíttetnek.

Aki magát elhagyja, az Isten is elhagyja.

Aztán még akkor is *csak* anyanyelvünk mellett kellene maradnunk, ha nyelvünk nem volt olyan szép, erőteli, mint amilyen, és végre, mi nem vagyunk bolygó vándor nemzet, mi nem költözünk ki örökre se Amerikába, se Californiába, mert mi itthon is inkább kevesen, mint sokan vagyunk, s ha Isten megment az idegen sáskahadtól, hála Hadúrnak, nem halunk éhen Árpád hódítmányán.

Aztán végre, azon leszünk, s tán rásegít a magyarok Istene, hogy annyi becsületet szerzendünk a magyar névnek, szellemerővel és ha kell, szivünk vérével, miszerint a világ első nemzetei között is büszkén vallhatjuk majd, hogy — ha más csak angol, francia vagy olasz, mi meg — csak magyarok vagyunk.

Csatár, 1861. máj. 2. I. évf. 9. sz.

A BIRODALMI EGYSÉG.

Egyebüttl is megtörtént, hogy egy országot vagy népet egy másik magába fölvelt, beolvasztott, s ilyenkor megosztakoztak a műveltségen, amellyel birtak, s a szabadságon vagy szolgaságon, melynek részesei voltak.

A szövetség vagy hódítás által együvé került országok egyaránt egységre törekedtek mindenüttl.

Hol a Hódítás volt a szövetség alapja, ott a hódító áldást vagy átkot vitt a meghódított földre, amint tudott, vagy lehetett.

Az egység kedvéért vitte be Irlandot Anglia a parlamentbe.
— Az egység kedvéért ásatta a földbe Oroszország a lengyel katolikus papokat nyakig, hogy a künhagyott fejeket lekaszálván, egyenlővé tegye az ő muszka papjaival.

Mindenik a maga módja szerint.

Ausztriának is saját módja volt az egység munkálásában.

Először a hit egyformaságában keresték a birodalom egységét; a protestánsok üldözései Csehországban és az eperjesi vérfürdő, az örök üdvösség érdekében éppen annyira történtek, mint a birodalmi egység kedvéért.

Később a közös tudatlanságban kellett volna lenni a kacocsnak, mely a szétágazó erőket a birodalom érdekei körül a vezetők kedve szerint öszpontosítsa. Ipar, kereskedés s a műveltség napfénye ellen chinai fallal volt a birodalom övezve, s a 46-diki galliciai pórlázadásban feltűntek az eszközök is, melyekkel ily egység számára rendelkezni lehetne.

Ujabbban a németesítésnek kellett volna megtenni a rémuralom ezer meg ezer torturái között azt, mire a máskettő elégtelen volt. . . .

Ezen törekvések vége ismeretes.

A protestánság sehol se bir teljesebb önállósággal mint itt.

A műveletlen ember sehol se bizza ügyeit oly készséggel a műveltre, sehol se viseltetik nagyobb bizalommal iránta mint nálunk.

A nemzetiségek sehol se ragaszkodnak nagyobb fanatismussal nemzetiségökhöz, mint e birodalomban.

Itt igazán betelt az irás szava: „Te gondoltál mi ellenünk gonoszt, de az Ur gondolá azt jóvá fordítani.”

A birodalom jelen veszélyes helyzete tanusítja, hogy az oly egység, mely a népek megrontásával szándékoltatik, s ellenszenvével találkozik, melynek eszközei is rozszak, nem létesülhet.

Hogy szükséges-e az egység, miután Magyarország tényleg alkotórésze a birodalomnak? — kérdés tárgya nem lehet.

És kérdésbe hozni, se magunk — se Europa helyzete, se őseinknek koronás királyok által szentesített szerződésai miatt nem is szabad.

De éppen e szerződések határozzák meg azt is, hogy milyen legyen az egység.

Olyan semmi esetre nem, mely a birodalom népeit folytonos feszültségben, surlódásban tartja, terheire újra meg

ujra terhet halmoz, az uralkodót pedig megfosztja attól az előnytől, mondhatni varázstól, mely a népek rokonszenvéből támad.

Mert így az egység épen azoknak lesz romlására, akikért felkellene [!] állania.

Azt mondják, olyan egység kell, melyben a birodalom alkotó részei összhangzólag működjenek a birodalom jóllétére.

És e követelés nem hangzik rosszul.

Józanul a birodalom egyik alkatrésze se kívánhat egyebet.

Azonban a kivitelnek és eszközöknek olyanoknak kell lenni, hogy a „jóllét” ne legyen üres phrasis tartalom nélküli kifejezése.

A közelebbi 12 év alatt látott egységi törekvések a jóllét nevével voltak takarva.

A jóllét s a birodalmi egység nevében szedtek tőlünk anynyi pénzt, amennyi már — nincs;

rendelkeztek szabadon vérünkkel;

ragadták ki ajkaink közül a szót, mely oda az anya tejjel szivárgott;

ingatták meg a hitet, erkölcsöt, szeretetet, jellemet, hogy az ember mint a felvert vad remegve keresse a pontot, ahol megpihenhessen.

Ez a 12 évi egységre törekvés története.

Anyagi s szellemi kimerültséggel egyenlőséget teremteni, hogy ebből egység származzék, ez volt a cél.

Elgyengített elemekből — erős egység!! Nem hinné az ember, hogy valaki ily fonákságot megkísérthessen, ha meg nem történt volna!

Az elmaradhatatlan eredmény be is következett, elégszer elmondták, nincs miért ismételjük.

A nép ezer váddal, panasszal emlékszik ezen egység mesztereire, a sajtó elítélte őket, az uralkodó eltávolította köréből, úgy hogy most, midőn Thun gróf a cseh országgyűlésen felségárulókat emleget, bátorságot vehet mindenki magának ezeket nem a gróf által kijelöltek sorában, hanem azok közt keresni, kik a birodalmat megrontották.

De épen annak a 12 évig ápolt egységnek természetében feküdt az is, hogy gondolatainak s eszméinek csalhatatlanságot követelt, épen mint eszközeinek, midőn a legutolsó zsandárt felruházta azzal a sérthetetlenséggel, mely egyedül a koronás királyt illeti.

Az egység mesterei előtt az, ki az iskolák vagy törvénykezés elnémetesítése ellen egy szót ejtett, vagy egy ujját a zsandárra fölemelte, már fölségsértő volt, s hü polgár csak az, ki segéd kezét nyújtott a birodalom mostani dicsőséges állásának eszközzésére.

Ezen egység nem is a birodalom, hanem csak a bürocratia egysége volt, mely nem a népek jóllétét, az uralkodó hatalmát, hanem egyedül a maga mindennapi kenyerét akarta biztosítani.

Az egész birodalom minden népe, s maga az osztrák kormány a februári alkotmány után — Thun gróf értelmében — olyan felségárulók, hogy ily egységet többé nem akarnak.

Az új egység, a febr. 26-diki alkotmány alapján tervezte egység, mely a sajtó szabadság előleges biztosítása — a miniszteri felelősség nélkül kezdi meg pályafutását, valószínűleg hasonló csalhatatlanságot fog követelni.

Követeljen. A csalhatatlanság nem alkotmányos eszme. A kettő együtt meg nem fér. Vagy a csalhatatlanság jut felül, s akkor ott leszünk, ahol voltunk a kényuralomban, vagy az alkotmányosság — s akkor csalhatatlanság kivesz a birodalom közjogi szótárából.

Hanem míg ez megtörténnék, hadd mondjuk el, milyen egységet ohajtunk mi:

Olyat, melynek a birodalom minden országa egyiránt örvendjen.

Olyat, melyben mindenik saját kívánalmi és szükségének megfelelő módon intézhesse ügyeit.

Olyat, melyben egyik se gyakorolhat nyomást a másikra, s a nemzetiségek szabad fejlődése mellett az egyének is teljes szabadságot élveznek.

Olyat, melyben minden ország saját jóllétének eszközzésére annyit fordíthat amennyi módjában áll, mert vagyonával szabadon rendelkezik.

Olyat, melyben egyik nemzetiség se rendelkezhetik a másik vérével.

Az eként támadt jóllét, megelégedés erősebb kapocs lenne a birodalom egyes részei között mint bármely rendelet, vagy paragraphus. Nem volna oly buta és fukar egyik se, hogy lelkesedéssel s tele marokkal ne hozna áldozatot egy ily viszony feltartásáért.

A magyar nemzet önkénytelen a jóllét érzetétől és a kedvező viszony fentartásának szükségességétől áthatva örömet járulna hozzá vagyónával, hogy fényessé, s vérével, hogy biztossá tegye a trónt, melyen egy ily jóllét öreképen — koronás királya ül.

Csatár, 1861. máj. 5. I. évf. 10. sz.

NEM MIND ARANY AMI FÉNYLIK.

Épen két évre az olasz háboru megkezdése után nyílt meg Bécsben a parlament, amilyennel a birodalom egy része soha se birt, s amilyenre a birodalom másik része nem vágyott.

A Ticinon átlépésnek egyik eredménye lett, hogy a kényuralomból az alkotmányos formába kellett átlépni.

A körülmények, melyek a birodalmat az alkotmányos utra kényszerítették, ösmeretesek.

Künn egy barátja se volt, pénzt senki se kölcsönzött, sőt a hitelromlás, amivel birt, azt is féltékre szállította le, és végre a birodalom minden országa és népe elégületlenkedett.

Más kiegészítő eszköz nem akadt, alkotmányt kellett adni, melyben megerősítvén a birodalmat, ezáltal hitelét megalapítsa, s a vele való szövetekezést előnyössé tegye.

Az alkotmány megszületett.

Azt lehetett volna várni, hogy a népeket, melyeknek épen nyugtalansága tette szükségessé az alkotmányt, s melyeknek megnyugtató volt a cél, megkérdezzék, hogy melyik lesz azon alkotmányos forma, melyben megnyugosznak.

Ez nem történt.

Mindamellet a birodalom egyik fele, mely az alkotmányt csak hirtől ismerte, sietett megköszönni, hogy tanácsát ezután meghallgatják a birodalom ügyei intézésében, a másik fele nem azt kapta, amit várt, ami megnyugtathatja — és hallgatott.

A császár a parlament megnyitásakor ünnepélyes ígéretet tesz, hogy védeni fogja az alkotmányt.

Mi, kik értjük és érezzük az alkotmányos élet becsét, ez ünnepélyes ígéretnek csak örvendhetünk. Lajtán tuli testvéreink jogot nyertek, amilyennel nem birtak — s az ígéret biztosítja őket, hogy e jog állandó leend.

Most már az addig hallgató rész is megkezdte a nyilatkozást — a horvát országgyűlés elhatározta, hogy hazatérőnek tekintessék, aki Horvátországnak Magyarországhoz és Ausztriához való viszonya rendezése előtt bár mely gyűlésen megjelenik, akár Pesten, akár Bécsben.

Ma holnap a magyar képviselőház is megszólal.

Nyilatkozatával nem fogja követni se a Lajtán tuli országok, se Horvátország példáját. — Szenvedései nagyobbak mintsem hála feliratot írhatna, oly határozatra pedig nincs szüksége, melyet Horvátország hozott, mert nálunk nehéz volna annyi Dobránszky — Forgács — Bonyhádi vagy Báthori féle embert találni, akikkel megtöltsék a birodalmi tanács üresen maradt székeit.

Hanem elfogja mondani, hogy a király személyében látja azt a kapcsolatot, mely Magyarországot a birodalom többi részéhez csatolja, nyugalmát, jóllétét azoktól a jogoktól várja, melyeknek legelső védője az, ki fején hordozza sz. István koronáját.

És elfogja [1] mondani azt, hogy e nemzet bizodalma a kényuralom évei alatt megtört, és hogy nincs oka még fölemelkedni, mert a kormány, mely most intézi a birodalom sorsát, hazánk iránt oly nemű érzelmeket táplál, mint az előbbi, s a birodalom alkotmányos létezése is veszélyeztetve van kezei között.

Az october 20-dika óta történtek mutatják, hogy mi vár egy alkotmányra a mostani kormány kezében.

Az octob. 20-diki diploma után a nemzetek megmenekültek a német nyelv nyomásától anélkül, hogy az azzal együtt kapott rendszert lerázhatták volna. A miniszterium, ami nyomasztó, ingerlő, költséges s bizalmatlanságot keltő, mind megtartotta oly alakban, amelyben örökölte.

Ami csak kárára, megrontására szolgálhat Magyarországnak: az első helyen áll az örökségben kapott tulajdonok között.

A nemzetiségek és külön országok érdekeinek tekintetbe vétele alig mondatott ki, amit csak lehetett megmozdítottak, hogy ennek élvezetét Magyarországra nézve lehetetlenné vagy lehetőleg keserűvé tegyék.

Kérdezték-e Dalmátiát, Fiumét és a szlavoniai megyéket, hogy akarnak-e Horvátországhoz csatlakozni? A nemzeteknek s országoknak ígért szabadság számba nem vételével kérdés nélkül odadobták ezeket Horvátországhoz.

A tett nem egyezik az octoberi diploma szellemével, nem az alkotmányossággal, hanem inkább folytatása annak a politikának, mely a birodalom népeit a kétségbeesés szélére taszította.

Horvátország a kapott zsákmányért hálából talán elszakad a magyar koronától, s így a cél el lesz érve. Magyarország veszt erejéből, Horvátország pedig Ausztriához csatlakozva, vagy magára hagyatva, egyaránt gyöngébb lesz mint volt, még pedig annnyival, mennyit erején zsibbaszt az erőszakkal hozzá csatolt tartományok ellenszenve.

Bánságban és Erdélyben ugyanazon kéz működik Magyarország érdekei ellen.

48-ban a magyar korona népei ellen, most területe ellen foly a harc, azok kik akkoriban vérontásra izgattak, nem ingerelték fel jobban az országot, mint ezek, kik a szét-darabolás munkáját vezetik.

Nem sokára megválnak, mennyivel növelte a birodalom erejét és hitelét Schmerling lovag Magyarország ingerlése által.

Ennyit a jó indulatról, mellyel a miniszter urak hazánk iránt viseltetnek, és most, hogy vagyunk alkotmányoskodásukkal.

Plener ur, a pénzügyminiszter alig várta meg, hogy a posta a birodalom széleig vigye híret annak az alkotmánynak, mely a birodalmi tanács határozatai alá bocsátja az ezután kötetendő állam kölcsönöket, és már felvett 30 milliót.

Lehet-e ennél világosabb alkotmány sértés?

Vagy lehet-e általában alkotmányos szándékot feltenni azoknál,

kik itt nálunk, oly nyomor között, midőn katonai erővel szedik föl az adót, munkát nem adhatva is fizetik a zsandárt és rendőrt — kétségen kívül a jövő szolgálatok reményében,

kik az ország szentesített törvényeit nem hagyják a bíró kezében, hanem azokat erőszakolják bele, mellyekkel megkezdték Bach idejében a birtok viszonyok és társadalmi s nemzeti önállóságunk épületének összerombolását,

kik országgyűlésre utaznak, hogy a képviselők felelőssége mellett szavazzanak,

kik oly parlamentet állitnak össze, ebben a nemzeti egyenjogúságot ígérő birodalomban, mely a német elem nagy kisebbsége mellett is tulnyomólag német —

kik oly felsőházat állitnak össze, mely a kormánytól kér magának jegyzőt,

kik . . . na de miért folytatnám, utoljára is egy szóba foglalva ki kellene mondanom, hogy nincs egy lépésök, mellyel alkotmány iránti hajlamot árultak volna el, nincs egy tettök, mellyel Magyarországot bizalmatlanná ne tették volna.

Mindezekről hisszük, megemlékezik a képviselőház, s a 48-diki példán okulva a birodalom Lajtán tuli részének is oly kormányt fog sürgetni, melynek alkotmányos érzelme a birodalmat és egyes országait az erőszak ellen biztosítja.

Csatár, 1861. máj. 9. I. évf. 11. sz.

BELFÖLD.

Pest, május 8-kán.

Az a jelenet, mely az olasz nemzeti gyűlésben nem rég eljátszatott, s melyben Garibaldi és Cavour voltak a főszereplők — nagy tanulság lehet reánk nézve.

Garibaldi nem kevesebb mint hazaárulással vádolta be Cavourt a nemzet előtt: tehát azt föltenni, hogy az egész merőben kiszámított komédia lett volna, kissé merész combinationnak tetszik. Annál inkább, mert egy harmadik előkelő személy: Cialdini valósággal comprommitálta magát egész világ előtt, oly színben mutatván magát, melyet legnagyobb hazafiság mellett is csak azon árért lehetne elvállalni, ha azzal a hazát megmentené.

És hogyan viselte magát e megdöbbenő jelenettel szemben az olasz nép?

Oly okosan, s oly nyugalommal, mely politikai éleslátásának, érettségének legfényesebb bizonyága.

Pedig nem formakérdésről, de egyenest arról volt szó: a haza veszélyben van, meg kell menteni gyors cselekvéssel.

Garibaldi azt mondá körülbelül: Hannibál az ajtónál! Fegyverre, különben végünk van.

Cavour azt felelé nyugalommal, hogy nem kell fegyverkezni.

Nálunk megfordítva szokott történni.

Itt még oly élesen és elkeseredetten nem is állanak szemben a nemzet vezérei, és elösmérik, hogy egy célra törek-

szenek, lényegében egyet akarnak, — sőt mi több, meg-
egyeznek abban, hogy amelyik kisebbségben maradna, az
magát alá fogja rendelni a többségnek. És mégis, mily fokra
hág a bizalmatlanság egy vagy másik fél ellen, mily bűnös
gyanusításokban tör ki a vita magán gyülekezetekben, mi
lenne még, ha a helyzet veszélye nagyobb, az elhatározás
perce jelen volna, mely létel vagy nem létel fölött határozná.

Mig Garibaldi gonosztevőnek bélyegezte Cavourt, az olasz
nép azt gondolta, hogy *tévedésnek* kell lenni a dologban, mert
mind a kettő egyaránt jó hazafi.

Nálunk, ha két pártvezér áll szemben egymással, az a
különös viszony szokott beállni, hogy míg a két vezér egy-
más kölcsönösen jó hazafinak tartja, — a nagy tömeg az-
alatt vagy egyiket, vagy másikat — legcsekélyebb elneve-
zéssel — hazafiatlannak hiszi.

Nem csupán a mostanról szólok, mert e vád kevésbé illik
a mára, mint a multra, de célszerűnek találom e kérdést
vitatni, mert úgy tetszik nekem, mintha a politizáló nagy
tömeg nálunk abban a veszedelmes meggyőződésben volna,
hogy a mérséklet és lassu manőver embere nem is lehetne
célhozvezető pártvezér, sőt a legértetlenebb rész már épen
kétkelkedni is szokott az ilyenben.

Innen van, hogy nálunk a nemzet mozgalmaiban titkolt
taktikát alkalmazni szinte lehetetlen. Pedig ez nagy hátrány,
jóval nagyobb, mint aminőben van a nemzetőrség a sor-
katonasággal szemben.

Gyakran a legdöntőbb érveket (argumentumokat) nem
lehet elmondania a politika intéző vezérének, csak föltétlen
bizalom az, mely erőt adna a néptest működésének. De az
rendesen ketté szakad, avvagy s illetőleg azon zászlóhoz
csatlakozik többségével, melynek jelszavát, s *rövidebb esz-
közeit* belátni, megérteni képes, mert azok nyitlak, s mert szük
látköre határán belül esnek. Pedig a rejtett eszközök, melye-
ket az ellenfél nem lát, mennyivel sikeresebbek lehetnének.

Nálunk jelenleg a közvélemény határoz, és ez rendén is
van; csupán az volna ohajtandó, hogy a közvélemény kissé
türelmesebb lenne a különböző vélemény iránt, mivel terro-
rismusa alatt gyakran nem mer nyilatkozni; oly terv, melyet
nem ártana jól megfontolni.

Azt mondják: a magyar a maga kárán tanul. Elég rossz, de
még rosszabb volna, ha *maga kárán sem tudna tanulni!*

Vegyünk egy példát a legközelebb multból. 1849-ben világosan lehete látni, hogy ha a republicai formáról le nem mondunk, okvetlen el kell buknunk.

De hiába állott volna elő a legnagyobb hazafi e tervvel, a közvélemény összetörte volna őt jó tanácsával együtt.

Maga a hatalmas francia nemzet, mely e republicanus mozgalom kezdője volt, alig egy év mulva nem átallá megtagadni azt, sőt önmaga lépett föl a római köztársaság ellen, kiüzvén onnan Garibaldit, kivel harmad éve ismét egy zászló alatt harcoltak.

Akkor a rohanó forradalmárok, most a mérsékelt diplomaták vezetik a népek ügyét. Egész világ hisz bennük, csak mi ne hallgatnánk bölcseinkre?

Azt mondom: leborulok ama javaslat előtt, melyet az együtt ülő honatyák többsége hozand, de ohajtom, hogy mig eziránt vitázni fognak, legyünk türelemmel mindenik fél véleménye iránt, fontolgassunk higgadtan, s el ne riasszunk oly nézetet, mely kevésbé drámai hatásra, mint a jövő sikere fejében szülemlik . . .

Ki meri mondani, hogy nincs szükségünk Europa közvéleményére, részvétére?

Stuart Mária 3-ik felvonásbeli jelenete igen szép, igen megdöbbentő, de ő maga jobban szerette volna, ha nem lett volna belőle tragoedia.

Nem ugy manőverez-e maga Napoleon, (aki egy kissé hatalmasabb ur nálunk) hogy mellette legyen a közvélemény! Mi által éri ezt el? Mert mindig azt védi, aki meg van támadva!

Ügyeljünk, s ugy cselekedjünk, hogy ez europai közvéleményt nem hogy alább sülyesszük, de *fokozzuk* ügyünk mellett.

Csatár, 1861. május 9. I. évf. 11. sz.

NEHÉZ IDŐK.

Magyarországnak még nem voltak ily terhes napjai.

A szenvedés és megpróbáltatás gyakran volt osztályrészünk.

A török másfélszázadig dulta e haza földjét, de ő, ki a próféta hitét nem tettetésből hiszi egyedül üdvözítőnek,

érintetlen hagyá hitünket; zsarnok volt az embertelenségig, de érintetlen hagyta nemzetiségünket s nemzeti intézményeinket.

A tatár gyakran járta be az országot, de megelégedett a zsákmánnyal és a rabszíjjon elhurcolt néppel.

Mindkettő nyomában romok, néptelen puszták maradtak, de a kioltott üszkökből új hajlék épült, s friss sarjadék özönlött el a Duna s Tisza partjait.

Az új hajlék alatt s az új sarjadék kebelében a régi szellem élt.

Senki se emelt irtó kezét e szellem megrontására.

Igaz, nagy csapás egy országnak, ha a láng végig nyargal rajta, s rabló kezek szét hordják a nép vagyonát — de még nagyobb csapás, ha századokon át gyűjtött szellemi kincseitől: intézményeitől, törvényeitől fosztatik meg.

Azt mondják talán, hogy bajaink elenyésztek, s mi october 20-dika óta vissza vagyunk adva magunknak.

Hiú önámítás!

Saját nemzeti- és társadalmi életünkben kifejezett törvényeinket nem engedik használni.

Nyolc százados alkotmányunk helyett olyannal akarnának megáldani, mely inkább hasonlít a tizenkét évi kényuralomhoz, mint ahhoz, ami a neve — az alkotmányhoz.

És így tovább, és így tovább.

Mondhatja-e valaki, hogy nemzetiségünkön, nemzeti jellemünkön nem történik sérelem, midőn idegen formákba, idegen intézményekbe akarnak bele erőszakolni.

És van-e biztosítva még ezen nemzetiség is, midőn a virágzás legfőbb kezességét: a függetlenséget megtagadják tőle?

Szerencsére a viszonyok erősebbek, mint az emberek, s az épület, mely századok viharait állta ki, szilárdabb, mint az, mely pár hét alatt készült el.

Ugyanazon viszonyok, melyek szükségessé tették a birodalomban a rendszer változást, fenn állanak ma is, s alkotmányunk elég régi, hogy szilárdsága felett ne aggódjunk.

A kényuralom megtörik akkor, midőn saját neve alatt virágzik; megtörik az alkotmány álneve alatt is.

A birodalomban egy szó csere történt csak. Akik kívül vannak a birodalmon, azt hihetik, hogy itt alkotmányos élet van, mert a nép összegyűl s beszél a maga ügyeiről, pedig

most is csak az történik, amit a kormány akar, s ahogy a kormány akarja.

A birodalomnak sok, igen sok pénzre van szüksége, hogy kivergődjék a bajból, melybe a rossz külpolitika, s a még rosszabb gazdálkodás vezette. Ezen pénzt a külföldtől kell kapnia, a külföld pedig csak a megnyugtatót alkotmányos népek akar kölcsönözni.

Igy született meg az alkotmány, melyet mint zálogot vagy váltót fogadjanak a hitelezők.

De a sors úgy akarta, hogy amely héten Bécsben, az alkotmányos gyűlés összeült, ugyan akkor megkezdődjék Magyarországon az adó erőszakos behajtása.

Mindenki meggyőződhetik az alkotmány természete felől, mely mellett ily erőszak lehetséges, s mindenkinek lesz fogalma a megnyugtatóról is, melyet ez alkotmány nyújtott.

És nehezen fog valakit ezen erőszak és ezen megnyugtató kölcsönadásra csábítani.

Magyarország népeinek terhesen fog esni az erőszak.

De amennyire óhajtandó, hogy ez tanulságul szolgáljon a világnak, hogy mily kevéssé vagyunk mi kielégítve, épen oly szükséges, hogy az elkeseredés sehol se menjen kitöréssig — és ne származzék a jövőre iránti csüggedés belőle.

Europa tőkepénzesei — biztosak lehetünk benne, ezen erőszakoskodásból meg fogják tanulni, hogy nekik nem lesz tanácsos pénzőket egy ily rendszer támogatására kidobni.

Az elkeseredés pedig kitöréssig vive, annak lesz ártalmára, ki üres kézzel fegyveresekkel áll szemben — és akinek a törvény, amelyre támaszkodik, és azok, kik a törvények végrehajtásával megbizvák, nem adhatnak oltalmat.

És ne találjon az adó felhajtásban senki okot a csüggedésre, mert bár mennyire bizonyítja tehetetlenségünket, s hogy minden, mi eddig velünk történt, csak értéktelen külszine a lényegnek, de elegendő okot szolgáltat arra is, hogy előjelül tekintsük a nem sokára bekövetkezendő üdvös változásoknak.

Az adóexecutio meglephet mindenkit, mert annak magyarázatára nem könnyű dolog rájönni.

Mindenki azt kérde: miért ingerli most a bécsi minisztérium a magyar országgyűlést, ha — békélni akar? És hogyan mer erőszakkal föllépni, ha mint híresztelik — oly gyöngye lábón áll a külfölddel szemben?

Avvagy azt kellene már csakugyan elhinnünk, hogy az absolut hatalmat kezelő miniszter zavart akar előidézni, hogy minden bajt, melyből kigázolni nem tud, a hadsereg vállára tegyen át? Igazán ugy te[t]szik, mintha a bécsi miniszterium ürügyet keresne a békés kiegyenlítés fonalának karddal ketté vágására, hogy azután menjen vissza minden ismét a régre.

De még a magyar kancellár ott van Bécsben a fejedelem oldalánál, s a többi magyar kormányférfiú is tartja állomását, a magyar országgyűlés is együtt van még; s addig, míg e hatóságok állanak, az okosság, a hazafiság parancsolja hogy legyünk békén, bizalommal, s *várjuk a honatyáktól, az országgyűléstől a vezényszót* — mert aki nélkülök s ellenökre cselekszik, az nem egyéb magános kihágónál, aki nem ösmeri el a nemzet által bíról választott hatóságot.

Mert hiszen nem arról van szó: fizessünk-e adót vagy nem, ez oly kérdés, mely a legelső állam alakulása óta el van döntve, — hanem az: legyen-e alkotmányos életünk, vagy sem?

Fizettünk adót a lefolyt 12 éven át, amennyit ránk róttak. Mi nem is tagadtuk meg az adófizetését, csak azt hittük, hogy majd ezentul alkotmányos uton, alkotmányos adót fogunk fizetni. De ugy látszik, ezt Bécsben nem akarja a finansminiszterium, s elhatározta, hogy megkönnyebiti[!] a dolgot: nem kell magunknak cipelni az adót, eljönnek érte és elviszik.

Ennyi az egész. És meg kell vallanunk, hogy ez egyszerűbb és geniálisabb eljárás még a Bachénál is.

Az ellentetes, a természetlen állapot sokáig már nem tarthat. A dynastia érdeke hatalmasabb, mint Plener, Schmerling uraké, hatalmasabb az osztrák aristocrazia becsvágyánál; ez oly tényállás, melyet semmi véletlen, semmi combinatio el nem vehet.*)

Csatár, 1861. máj. 12. I. évf, 12. sz.

*E cikk még pár nap előtt iratott, midőn irányadóul semmi hatóság rendelete nem szolgálhatott. Azonban az alább közlött Pest megyei határozat minden vezércikkí okoskodást fölöslegessé tesz. Csak még abbéli ohajtásunkat fejezzük ki, vajha az országgyűlés órát — peracet se késnék a fennálló erőhatalom előtt legnyomatékosabb szavát e kérdésben fölemelni.

Szerk.

HÁT AZTÁN?

Ha nem tudná a szives olvasó, hát meg kell vallanunk, hogy az utóbbi pár hó alatt helyzetünk — szemben Béccsel és a külfölddel, egy kissé megváltozott.

A dolog a legegyszerűbb tételre visszavive így történhetett.

A bécsi kormány így szólhata a jelen európai politika patriarchája, III. Napoleon császárnak: te kibékülést ajánlasz nekem a magyarokkal? Jó, én szavadon foglak, s ki akarok békélni. De azt jól tudod, hogy Damocles karddal fejem fölött nem békélhetek, nem azért, mintha én nagyon félnék, hanem mert ellenfelem, aki még akkor is nagyon bátor, mikor nem köllene, az én veszélyes helyzetemet annyira felhasználja, hogy elfogadhatlan föltételeket szab élém. Ezt a hajszálon függő Damocles kardot ti tartjátok fejem fölé, tehát vegyétek el azt, és én — méltányos áron alkudni s ha lehet, kibékélni akarok.

Más szóval: csillapítsátok el kissé az indulókészen tomboló forradalmi elemeket; vegyétek vissza, azaz hogy halasztsátok el legalább bizonytalan időre ígéreteiteket. Aztán majd én is engedek, ők is engednek, s a kecske is jól lakik, a káposzta is megmarad.

A bölcs patriarcha és a bécsi kormány úgy születtek, hogy ne az utóbbi legyen, mely a másikat cselfogásaiban utolérje. Annálfogva a patriarcha örömét mutatva, engedett a felszólításnak, s két havi manőver után úgy elcsitította a zajongó nemzetiségi forradalmárokat, és pedig oly ügyes piano procedurával, hogy azok most úgy vannak, mint midőn egy társas kör lassankint elhallgat, de nem tudják miért, s azt nézik, kinek a lába van keresztbe?

E szép ágiószállító csöndben aztán megkezdődtek az alku-dozások.

A bécsi kormány „ermannolta” magát, s összeráncolt szemöldökkel mindenekelőtt tudunkra adá, hogy ha *balkezé*-ben olajág, *jobb*jában fegyver is van, tehát ne sokat kötekedjünk, mert se itthon, se ottkűnn nincs mire támaszkodnunk.

Ami ha úgy volna, akkor csakugyan méltán eshetnének gondolkozóba.

De persze nem úgy van, mert itthon a *jog* és ennek *erkölcsi önérzete*, a *szellem túlsúlya*, — kívülről a *világ rokonszenve*, és — bármit mondjon is Russell lord — ezuttal, az európai

állapotoknak megváltozott rendjénél fogva — még hatalmas *államérdekek* is vannak mellettünk.

Franciaország, Olaszország, a török járom alatti déli szláv népek, sőt az egyesülni ohajtó Németország érdeke — hatalmas tényezők! — a mi ügyünkkel együtt vannak az európai egyensúly mérő serpenyőjében.

Ezek ellenében a másik oldalon: Oroszország, az elüzlött olasz fejedelmek, a pápa világi hatalma, és — ez még a legnagyobb bökkenő — Angolország.

Igen Angolország, ez jól megjegyzendő, de amely amit physikai vagyis katonai sulyban vesztené a dolgok új alakulásában, — azt kalmári téren megnyerhetné.

És végre Angolország, melynek birtoka fölött a nap soha le nem nyugszik, mindig képes lesz úgy forgatni tényezőit, hogy amit a réven vesz, a vámon megnyeri.

Mindezeket nálunk jobban tudják a magyar honatyák, s a nemzet bölcse, Deák Ferenc kimondá a *nemzet ultimatumát*.

Meglehet, hogy míg Bécs és Pest között az alkudozás legutolsó legvékonyabb szála meg nem szakad, a döntő súlyú európai hatalmak nem fognak legalább szándékosan, t. i. ha véletlen európai esemény, számításukon kívül — közbe nem jön — mondjuk, addig nem fognak kényszerítő nyomást gyakorolni a bécsi kabinetre, és viszont ez — nem fog katonai erőhöz folyamodni.

Meg kell tehát mutatnunk, *mennyi erő van önmagunkban*, — mert, ameddig a bécsi kormány fegyvert nem használ fegyvertelen voltunk ellenében, addig a mi erkölcsi, szellemi erőnk, politikai érettségünkől függ oly eredményekre jutni, hogy azok ellenében a bécsi kormány csak önvesztére alkalmazhat fegyvert.

De tulajdonképen s mi következhetik, ha az alku meg nem történik?

Elmondjuk, hogyan képzeljük mi a helyzetet — a birodalmon belül.

A bécsi kormányférfiak vagy megbuknak, vagy a végsőkig fognak küzdeni az ellen, hogy Magyarország megnyervén külön nemzeti független kormányát, ezáltal az uralkodóház sulypontjául Magyarországot válassza.

Mert világos, hogy a jelen bécsi kormányférfiak változhatnak, a dynastia nem; sőt ez akkor lenne épen erősebb, ha a főnebbi alternatíva utóbbi része teljessülne.

Mit fognak, vagy mily eszközöket képesek ellenünk használni a bécsi kormányférfiak?

Két eszközük van ellenünkben: a hazánkban lakó és részint koronánk alá tartozó különböző testvérfajok, és a — hadsereg.

Ezekkel fognak ők munkálkodni ellenünk, és pedig olyképen, hogy az egésznek, még a *katonaság alkalmazásának is alkotmányos színe, máza legyen.*

Vagyis: nem fognak ostromállapotot hirdetni, nem fognak akasztatni, lövetni, — hanem megrendelik az egyenes választásokat a birodalmi tanácsba, bizván abban, hogy a nem magyar ajku lakosság érdekeit nem levén képes felfogni, — majd engedni fog, támogatván e választási törekvéseket mindenütt a világ előtt jól burkolt katonai nyomással.

A Metternich és Bach iskola, nem egy könnyen fogy ki a csel fogásokból.

Különösen két tényező az, melyet felváltva, ahogy az idő szelleme kívánja, igen jól tudnak alkalmazni.

Tudniillik vagy az egyik, — hozzájuk szító — félnek ígérnek *többet, mint* ami őt megilleti, (és amit aztán meg nem adnak) — vagy a „*Gleichberechtigung*” álfogalmával (mely alól az osztrák láb rendesen kilátszik) — csábitgatják ellenünk az állítólag elnyomott fajokat.

Most külön tartományi autonómiát, Magyarország koronájától teljes elválást fognak ígérni azon fajoknak, melyek a birodalmi tanácsba olvadni hajlandók.

Verbuválni fognak, mint ahogy harmadéve verbuváltak önkénteseket a Rákóczy induló és a magyar nemzeti zászló alatt. Olyan önkénteseket, melyekre az adomában azt mondja a cigány, midőn ellenével összeveszvéen, már mindenből kifogyott: *eredj, aláválóbb vágy ázs enkintesnél!*

Célt fognak-e érni? Semmiesetre!

Ha a német, szláv tartományok nem tudták megvédeni Lombardiát, egy két birodalmi tanácsossal több vagy kevesebb — nem apasztja le az államadósságot, nem szerez hitelt a birodalomnak.

A jelen osztrák minisztérium és rendszerének bukása ellenünkben oly bizonyos, hogy mi még csak valami mesés módot sem vagyunk képesek elgondolni, mely azt megmenthetné.

De igen, gondoltak ki ők valami igen szellemdús eszközt, olyan lángelmés módot, mint a Kolombus tojása, vagy Nagy Sándor gordiusi csomó-megoldása.

Beszedik az adót a hadsereggel! Hát mire is tartanak őket,
miért ennék hiába a császár kenyerét? Lesz pénz elég, aztán
— Mein liebeben, was wilt [!] du noch mehr?

Ugyan úgy-e?

Ezek az emberek azzal kecsgettik az uralkodót, hogy ők
majd megmentik a birodalmat, de nem sokára világosan
fogja látni a dynastia, hogy az ő „vitam et sanguinem”-jük
valóságos veszedelem, nem hogy megmentő erővel bírna.

Tudják-e mit, bécsi kormányos uraimék?

Törüljék el az october 20-ki, február 26-ki alkotmányokat,
híják vissza Bachot római zarándoklásából, állítsák vissza
a lefolyt 12 évi abszolút vagyis önkényrendszert — az *abszolút
cégér alatt* majd beszédhetik tőlünk az adót, de *alkotmányos
név és szín alatt alkotmányellenes adót* — ilyen csufot nem
lehet üzni oly népből, melynek alkotmánya ezeréves, mely-
nek jellemzésére legtalálóbban írta a magyar költő:

Szép lenni királynak, hát magyar királynak,
Kit királynak termett jobbágyok szolgáltnak.

De majd belátják mindezt, és miután a dolgok csak is
épen a mult években fordultak meg úgy, hogy Ausztria leg-
kisebb reménye is elveszett — Németország fejévé lenni, egy
kis fájó emlékezés, egy búcsu pillantás nyugot felé, de meg
fog történni, hogy a dynastia székhelyét Bécsből Pestre
teendi át.

Az a hír, hogy Velencét Ausztria eladja, nem olyan absur-
dum, mint volt ezelőtt pár évvel.

Ausztria számot vet magával, belátja, hogy sem az elégü-
letlen, sem az elégült Magyarországgal — nem hódíthatja
vissza Olaszországot, tehát meg kell változtatnia százados
politikáját, s másfelé keresni a sulyirányt.

Azért tartsunk nyugodtan, rendületlen, mozdulatlan, áll-
hatatos ragaszkodással alkotmányos alapunkhoz, mert *igy
oly erő* van bennünk, hogy pusztán *merev magatartásunk*
vissza lök minden ellenséges kísérletet.

Csatár, 1861. máj. 19. I. évf. 14. sz.

TIED A HATALOM AUSZTRIA,
MIENK A DICSÓSÉG!

Elszoktunk bizony mi az örömtől, s ha valami kis jó ér, úgy elfojtja szívünket, hogy csak később ered meg szavunk, midőn már valamennyire kiocsúdtunk az örömből.

Az angol örülhet roppant anyagi dúsgazdagságának, a francia — politikai és társadalmi vezérszerepének, katonai hatalmának; az olasz — aetheticai első eminensségének; az orosz — a föld ötöd része birtoklásának stb.

Nincs nekünk semmink, semmink — nem csak a világon, de még e hazában is — jóformán magunk sem vagyunk a magunké!

Még a testünk sem a mienk, és már már azon tünődünk, ha vajjon a hosszú sötét éjszakában, kétségbeejtő elhagyatottságban — nem vesztettük-e el — *lelkünket* is?

De hála Istenünknek! *egy villámfény* lövelt át a hazán, s e villám fényénél egymás arcába tekintvén, örömmiadván olvastuk le onnan, hogy élünk még, s lelkünk csak erősebbé lőn edzve a szörnyű szenvedések által!

Örömünk tehát pusztán az *erkölcsi* eredmény öröme, de nem csekély az, mert az *erkölcsi* erő tette a kis Romát világ urává, miért ne tehetne bennünket legalább is a — *magunkéivá*?!

Ez az erkölcs azon mag, melyből minden nagy és nemes születik, s igaz ugyan, hogy a magot elszórhatják idegen szelek, de az is való, hogy amely magot sem a föld férgei, sem a lég viharai el nem öltek századokon át, ki fog az kelni akárhol és előbb utóbb!

Bizton tekinthetünk a jövő elé, mert elmondhatjuk bátran, hogy kiállottuk a *legnagyobb* csapásokat. Az is bebizonyult, miszerint erőnk oly nagy, hogy kötözötte is kifárasztottuk ellenfeleinket.

Nem tudjuk, mi véleménnyel van irántunk az olvasó; de mi magunk legalább nem sorozzuk magunkat a *vaktában* hívók, a tul vérmes reménykedők közé.

És mégis, végig tekintve lelki szemeinkkel jelen országgyűlésünkön, megfontolva azon *abnormis körülményeket*, minők között még *hasonló érzületű* nemzeti gyűlés még soha együtt nem ült, s megfontolva azon erkölcsi és szellemi erőt, mit ez eddig kifejtett, — meg kell vallanunk, és — hisszük,

megvallja az egész ország, mert ezzel tartozik nekik, hogy — megindítóbb, hódolatra gerjesztőbb hazaszeretet és értelmiség ily gyönyörű összhangban még soha sem egyesült, amióta Puztaszeren a magyar alkotmányt diadalmas apáink megteremtették!

Orpheus jut eszébe az embernek, ki hangja bájával megszelidítette a ragadozó vadállatokat.

Eszünkbe jutnak az apostolok, kik bátran hirdeték a testvériség, az emberiség igéit, szemben a kényúri hatalom katonáinak százezreivel.

A világ azt várhatta, hogy a magyar követház működésének vagy a Damocles-kard alatti aggodalom, vagy a végelkeseredés, az elfojtani nem birt harag és bosszúérzet kítőrései fognak irányt szabni. Emberi dolog lett volna mindakettő.

De egyik sem történt.

A magyar képviselőház az erkölcsi és szellemi fenség oly magas fokán mutatkozik, melyen túl az emberinek határa végződik.

Sértett fél létére mérsékeltebb sértőjénél; fegyvertelen létére nagylelkűbb fegyveres ellenénél; s elnyomott létére bátrabb — elnyomójánál!

Tied a hatalom Ausztria, mienk a dicsőség!

E természetlen viszony nem annak biztos tanúsága-é, hogy a *fordulóhoz* értünk, mert hiszen az már csak örök igazság, hogy természetlen viszony soká fenn nem állhat?

E viszony igen hasonlatos ahhoz, midőn egy óriást lekötözven egy nagyobb óriás, hatalmába adja egy gyermeknek és azután ott hagyja; a gyermek bosszúját tölti rajta, de későn veszi észre, hogy megölni még így sem képes. Akkor megijed, mert látja, hogy az óriás lassankint bár, de egyre tágitja köteleit. Aztán tanakodik, ha fölernessze-e, mert még akkor tán megbocsájt, — vagy csak várja a jó szerencsét, ha megint arra vetődnek egy nagyobb óriás?

Lehetetlen, hogy közel jövőben nagy sikere ne legyen a magyar országgyűlés tiszteletparancsoló viseletének s magas értelmisége fényes nyilatkozatainak. A világ bizodalommal tekint s nagyot vár oly néptől, melynek oly sok megfogyás után is ennyi hősszív, ennyi lángelme vezérli sorsát, — s keresni fogja szövetségét; a magyar nép új erőt, új hitet s bizodalmat nyer lelkében, látván hogy a honatyák vér-

tanúi halálra készek a nemzet szent ügyéért; bátorságot merít a következtetésből, hogy ha erősek voltunk eddig, míg *együtt egyig* nem álltunk egy zászló alatt, mennyivel bizonyosabb most a diadal, midőn mindazok, kikre a haza mennyei és földi üdvössége bizva van, vetélkednek a haza javáérti önfeláldozásban, s most midőn *egy vallás* van Kárpátoktól Adriáig: a haza és szabadságának imádása, és ha kell, érte élet és véráldozás, *egy rang: a honfiúság* rangja egyesít minden osztályt, s közös ellenség csatol hozzánk minden ajku testvérfajt . . . ? !

Megfélemlíti másrészt elleneinket, kik végre belátni kénytelenek, hogy valamint a győzelem, úgy a bukás esetében sem számíthatnak még csak egy kis dicsőségre sem.

A jogtalanság diadalát megvetés, bukását — örömujjongás kíséri.

Mennyire nem önámítás magyar hazánk közel jövődjébeni hitünk, elég annyi bizonyosság, hogy mi vagyunk azok, kik *erkölcsi és szellemi* erővel *hódítunk*, ellenségünk pedig — *anyagi* erővel.

Melyik tartósabb, melyik ígér biztosabb jövőt? öt ezer év története szól az előbbi mellett, hiába tagadja Ausztria, pedig tagadja, mert az idő e leckéje ellene szól.

Csak hadd tagadja tovább, az ő szégyene, az ő veszte. Mi elég jó tanácsot adtunk neki, tettel is megmutattuk, meg is mentettük egy párszor, de ha már elmentünk vele a pokol ajtajáig, ne kívánja, hogy még oda is bemenjünk vele.

Csatár, 1861. máj. 26. I. évf. 16. sz.

JAJ BE . . . OKOS A NÉMET !

Nem tehetünk róla, ha azt mondják rólunk jó akaró külföldiek, hogy mi a nagylelkűséget az önkárosításig gyakoroljuk;

hogy mi könnyen feledünk, hamar megbocsájtunk;

hogy magunk iránt kiméletlenek vagyunk, s az idegenben hamar fölismerjük a jót.

Nem tehetünk róla, ez a mi régi jellemünk; s vajmi bőséges lehet bennünk az emberszeretet meleg sugára, a kedély, s általában az ifjuság erkölcsi, hogy dacára a sok cudarságnak,

a sok csalódásnak, mellyel nemzetéletünkben sujtolt a sors, mégis, sok dologban ránk illik a francia példaszó: trop de bonté, trop de faiblesse, (a nagy jóság: nagy gyöngeség . . .)

Nem tehetünk róla . . . e gyarló világon semmi sincsen hiba nélkül.

Azért a főnebbi kis öndicséret után szinte megesett a szívünk a mi szeretett kedves szomszédainkon, mintha igaztalanságot követtünk volna el, hogy magunkat így fölükbe emeltük, s mohón kerestük az alkalmat, hogy őket is minél jobban agyba főbe . . . dicsérhessük.

No de mindjárt azon a bókon is kezdjük ám, hogy nem sokáig kellett az alkalom után kutatólőznünk . . . mindjárt élénk bukkant valami, ami a bécsi génusznak a politika légkörében is magas szárnyalásáról ragyogó bizonytságot tett.

Nem vagyunk malitiosusak, s nem kereskedünk a Raixrátban . . . hiszen maguk a bécsi lapok bevallják, hogy ott bizony „véghetetlenül kevés” történt, aztán nem is lehet valaki, bármilyen jó professor, doctor vagy a „selige Natur”-nak buvár vakandokjából egyszerre jó szónok is . . . menjünk csak azon térre, ahol a német erősebb, . . . már tudnillik — (ki tagadná?) az irkafirkászat, az elmélet terére. Itt van a német génusz igazi element-jében, a „ténta penna kalamáris” között!

Avvagy ki volna az — „Ritter oder Knapp” — ki tagadni merné, hogy a journalistika terén, ahol pedig „alkotmányos” világban a nép értelmisége nyilatkozik, — Kuranda ur és lapja az „Ostdeutsche Post” — főfőszerepet játszik? s ha Kuranda úr nem követné Talleyrand elvét (már mint státus emberhez illik), hogy a nyelv a gondolat eltakarására van adva, bizonyosan megvallaná, hogy ő magát tartja a birodalom első publicistai capacitásának?

Megvalljuk, a mi tehetségünk és lapunk tere egyaránt szűk arra, s így szellemileg és physikailag lehetetlen, hogy Ost. d. P. et comp. lapirói remekeivel rendre megösmertessük az olvasót. Azért nem kutatunk, csak mint a Sybillában szokás, behunyt szemmel egy numerust kikapunk, mert hiszen minden szám hoz egy remeket.

Ime itt a május 22-i — vagyis a legutóbbi azon napig, midőn ez apotheosisunkat írjuk.

Ebben azt mutogatja szokás szerint, hogy nekünk *nem lehet megadni az 1848-i törvényeket*. Többi közt így szól:

„És ha a magyar birodalom negyvennyolcadiki törvényeivel birtok, nem fogjátok-e saját követeiteket kívánni? Vagy talán Magyarország a külfölddel szemközt semmi politikai szerepet nem akarna játszani? Talán ellen fogna állani a kisértetnek, hogy az alélt, megvetett Ausztriától a szerepet átvegye? Talán azon beszédek, melyeket a felirat kérdésében az alsóházban tartanak, minket ellenkezőről győznek meg? Nem európai politikát játszanak-e? Nem nyilatkoztatta-e ki báró Eötvös világosan, hogy Magyarország Velence különszakadását legkevésbé sem gátolja? Nem gratulált-e a németeknek német birodalmukhoz, és a német-osztrákoknak mint ugyanez tagjainak? Ily tisztán kimondott ohajtások után feltétlenül megadja-e magát Magyarországnak Ausztria?

Ausztria nem adhatja meg Magyarországnak a negyvennyolcadiki törvényeket, ha csak önmagáról lemondani nem akar.”

Nem annyit tesz-e ez, mint *bizonyítvány* arra, hogy a birodalom súlyát, erejének nagyját — valójában Magyarország képezi?

Avvagy, ha a birodalom másik fele erősebb, miért fél Kuranda úr attól, hogy Magyarország átveendi az „elájult, megvetett Ausztriától” a világpolitikai szerepet?

De még csak ezután teszi meg K. ur a mestervágást. Azzal vádol, hogy mi el akarunk válni a dynastiától.

No még ezt eddig nem tudtuk mondhatnók Sas Istvánnal.

Ellenkezőleg, azt hittük, miszerint 300 év óta mind azon versengünk, hogy *átvegyük a dynastiát* a Kuranda uraimék féle politikusoktól, de az eddig nem sikerült, mert egy darabig a török elfoglalt bennünket, legutóbb pedig a muszka nekik secundált.

És annyi bizonyos, hogy a mi *szeretetünk* eddig nem *ártott* a dynastiának; de a Kuranda uraimék nemzetségének alázatos engedelmessége — ugyancsak keveset használt Solferinonál.

Most pedig menjünk át a „Fortschritt” okoskodásaira. Ez meg azt mutogatja, hogy *nekünk meg lehet, és meg kell adni az 1848-ki törvényeket*.

Nevezetes, hogy ugyanegy táborbeli két vezér, hogy térhet ily merőben el egymástól!

„Fortschritt” ur, ha nem is oly fiffig, de mindenesetre genialisabb „Ost-deutsche Post” urnál.

Elmondja, hogy a magyar minisztérium nem veszélyezteti a monarchiát. Sőt, ami aztán kissé meglepő volt, a külön pénz és hadügyminisztériumot is nagy kegyesen megajánlta.

Öt számon át folytak ebbeli érvelései — argumentatioi — s már már a gyöngébbek tépelődhetnek is, hogy vajjon mit érezhet „Fortschritt” ur — mivel egyszerre ilyen nagyot kanyarodott?

Hát a hatodik napon föltette államtani remeklése a koronát.

Ugy végezte ugyanis tervelését, hogy nekünk legyen teljes minisztériumunk, pénz- és hadügyre nézve is, mint 1848-ban . . . hanem hát, ha már ők *mindent* megadnak nekünk, hát mi is engedjünk *valamit*, mert már azt azután ők ugy se engedhetnék semmi áron, tudnillik azt az egyet: hogy az ujonc és adószavazási külön jogáról mondjon le a magyar országyűlés, és azt egyetemben a raixrattal intézze el.

Azaz, hogy ne legyen a *hadügyminiszter* egyéb, mint — *főfő policáj*; a *pénzügyminiszter* pedig — *főfő fináncbakter!*

Hát aztán van nekünk olyan *Deákunk*, aki ilyen hallatlanul szellemdús tervet ki tudna sütni főzni?

E szellemek nagysága előtt meg kell hajolnunk, és prózában hiába is fognánk hozzá a magasztaláshoz.

Átengedjük versbeni megéneklését a „Bolond Miska” rendezes poétai adlatusának.

Csatár, 1861. máj. 26. I. évf. 16. sz.

KIEGYENLITÉSI JAVASLATOK.

Vagy mi vagyunk valóban igen dacosak, vagy a bécsi kormányférfiak nem *akarnak kiegyezkedni* velünk, — mert különben bölcs praeceptorok szokása szerint hátuk mögé rejtenék el a korbácsot, s csak akkor vennék elő, mikor már a hátunkra is sóznának vele.

Valószínű mindakét eset; mi sem engedünk, a bécsi kormány sem akar békélni, különben fenyegetéssel, sőt tettleges ütlegetéssel nem riasztana el bennünket az engesztelődéstől.

Tudja ő, hogy mi *becsületérző* nemzet vagyunk, ha nem olvasta is a régiebb magyar történetet, legalább hallotta hírét Bánkban, és a Záchok esetének.

E végből adat ki olyan röpiratot, melyben „véres erőszakal” fenyeget bennünket.

Legalább állítják, hogy a „*pillanat kérdése*” című röpirat,

melyből e kancsuka kilógg — a minisztérium valamelyik concipistája tollából került volna ki.

Sugallt és nem sugallt, fél és fertály hivatalos lapokban, röpiratokban, egymást érik a különösnél különösebb, csürt csavart, és természetlen javaslatok az iránt, hogyan lehetne az égő magyar kérdést minél jobban megoldani.

A főnebbi röpirat előre bocsájtván, ami jellemző, hogy *még most* a véres erőszakhoz nem nyulnak, három módot képzel megkísértendőnek, melyeket elmondhatnánk három sorban, de annyira sem érők, természetlenek, hogy csak a legutolsót említjük meg, nem azért, mintha az cél és ésszerű volna, hanem mert nem lehetetlen, hogy azt megfogják[!] kísérteni, míg a dolgok talán rájuk nézve kedvezőbbre fordulnak.

Tudnillik, felszólítani a magyar országgyűlést, hogy válaszon kebeléből bizottmányt, mely a bécsi birodalmi tanács bizottmányával értekezék a kölcsönös engedékenység legszélső pontjain — a kiegyenlítés fölött.

A bécsi kormány igen jól tudhatná, hogy e felszólításnak sikere nem lesz. Miért cselekszi hát mégis?

Mert a bécsi kormány azt is jól tudja, hogy a magyar ember, ha beszélni engedik, in infinitum beszél, és senkit sem bánt. Ő tehát gondoskodik újabb tárgyról, melyről gyönyörűen, ékesen szónokolni, dictiozni, protestálni, egy kicsit szitkozódni is lehessen. Egy két erős igazságot aztán zsebre is rak, de azonban zsákra rakja ám az adót is, melyet a vitatkozó felek családjaitól, asszony és gyereksivítás között a vánkosok, dunyhák és kötényzsebek szentélyeiből, szuronyos hős katonák diadalmasan összeszededetnek.

Megesik persze sok helyen, hogy az adót *aztán* nemcsak duplán triplán értékben, de még azon felül *ujoncban* is megfizeti a jó magyar ember, mert ha nem csálnak a tudósítások, — a tornyos *ágy* sem szent, onnan is elűzik a gazdát.

De ne bántsuk az ilyen kényes húrt, — különben is ez eset, ha előfordul, egyesek, és emberek ügye, nem pedig az országé, a hazafié.

És nem a harag, de a száanalom érzet az, mit a birodalom jelen állapota, s különösen a fenálló kormányhatalom zavara, kétségbeesése előidéz.

Sok a mi bajunk, fájdalmunk, sok, ami ingerel bennünket; de ama komoly türelemben, melyet e pillanatban nemzetem mutat, — szemben az ellenfél megszorult, siralmas helyzeté-

vel — ama nagylelkűségre ösmerek, melyről a magyarnak ezer éves története beszél.

Valóban csodálatos, természetlen viszonyok közt, felfordult világban élünk.

Kisértjük meg nagyjából vázolni a helyzetet.

Egyfelől alkotmánnyal édesgetnek, mintha végre belátták volna, hogy kiengesztelődött szívünkre van szükségük; másrészt elkeserítő, romboló executioval törnek ránk, mintha a bizalom s engesztelődés utolsó szikráját is elakarnák (!) ölni bennünk.

Már most igazán nehéz kitalálni, vajjon mit *nem* akar az atyai kormány; pedig ezt kellene tudnunk, mert bizonyosan az *jó* nekünk; most már elveszett minden tájékozási pont, hiány nélkül téveleg maga Kipfelhauser, s ha egyenesen Schmerling lovag urhoz nem megy megkérdezni, vajjon hogyan cselekszik kedvére, ha nyugodtan viseli magát vagy lázong, ha adót fizet vagy összeverekszik az exequaló katonasággal — és ez *classicum komikum* volna tőle — de ha a miniszter ur neki meg nem mondja — akkor ne higye, hogy érti, mire céloz, mit ohajt a bécsi kormány.

Részünkről mi nem mernénk jót állani arról sem, vajjon a határozat vagy a felirat volna e jobban inyére. Csak az bizonyos, hogy egyikben sem leli különös örömét.

Ha ingerelni akar a kormány, minek léptetett bennünket az „alkotmányosdi” színpadára? Ha pedig nem akar ingerelni, miért a katonai adóbehajtás, midőn azt a régi rendszer visszaállításával csupa pénzzel is teljesíthetné?

Ha pénze kevés, gazdálkodni akar, minek a fentartott zsoldár, finánc, policáj és sorkatonai roppant személyzet fölé még újabb külön országos — magyar megyei tisztviselők budgetével szaporítani a kiadásokat?

De az olvasó nem azt várja tőlünk, hogy a zavart, s az ellentétességet rajzoljuk, amit maga is lát; hanem *magyarázatot* kíván tőlünk.

Amennyire hosszas tünődés után sejtjük az állapot mineműségét, ime, következő a mi nézetünk.

A bécsi kormány minket anarchiával, fejtelenséggel vádol, azaz hogy szeretne vádolni; tehát kétségkívül — ő benne van — az anarchia.

Szükség volna tehát arra, hogy a világ előtt is igazolva lenne e vád, — vagyis, hogy nálunk valóban nyugtalanság,

rendetlenség, szórványos (sporadicus) összeütközés fejlődnek ki.

A jelen bécsi kormány (mely mindig megkülönböztetendő a dynastiától, mert az ő érdeke nem mindig egyez, sőt jelenleg épen ellenkezik azéval) — attól tart, hogy az uralkodóház elvégre hajlandó lesz megadni a magyar nemzet jogos követelését, hogy ezáltal erejét, hatalmát növelje, — és ekkor az ő csillaga valószínűleg örökre letűnt.

Nem vádoljuk azzal e kormányférfiakat, koránsem, hogy a dynastiának öntudatosan nem akarnak jót, távol legyen, ezzel csak Isten vádolható, ki sziveikbe lát; ők azon jó hiszemben lehetnek, hogy ők mentik meg a Habsburg házat, s hogy erre képesek. De mi is azon hiszemben vagyunk, és mivel már mi e hitünket a történelemben számos esettel bizonyíthatjuk, hozzánk illő, hogy ne tágítsunk.

Igy állván a dolog, nincs jobb manőver, mint megmaradnunk a békés alkotmánykövetelés terén, mert szó ellenében szuronyt nem használhatnak, s ha igen, akkor Isten és Europa ítélend fölöttük.

A jelen bécsi kormány be fogja látni, hogy „alkotmány” cégére alatti absolutismus — rosszabb még a bevallott, nyílt absolutismusnál is — és elvégre jönni fog, aminek jönnie kell, ama jobb kornak, melyet Isten sugallata után jószolt a költő.

Mert kormányok változhatnak, de népek nem veszhetnek el.
Mint Heine is találón éneklé:

„Das Vaterland wird fortbestehen,
Jedoch die alte Mutter kann sterben.”

Csatár, 1861. máj. 30. I. évf. 17. sz.

MINEK NÉZNEK BENNÜNKET?

Gyakran maga a tulajdonképi sértés nem oly bántó, mint a *mód*, mellyel azt elkövetik. És a legdurvább szó nem lázaszt annyira, mint a *hang*, melyen az kimondatik.

Maga a szigorú fenyték több becsülést árul el, mert föltételez némi erőt az ellenfélben, melynélfogva [!] szükséges annak ellenében kemény rendszabályokhoz nyulni. De mikor már valakivel csak „*packáznak*”, ez arra mutat, hogy akár gyöngeségéből, akár hátrányos helyzetéből gunytt üznek. Olyan

ez, — mintha főbeütés helyett csak az orrát fricskázzák az embernek.

E gondolatokra vetemít bennünket ama hír, mely mindinkább megerősödik, hogy t. i. a „pillanat kérdése” című röpirat valóban Schmerling miniszter urnak volna az ultimátuma.

S ha igen, akkor el volna határozva, hogy ha a felirat keresztül megy, akkor fel fogják szólítani az országgyűlést, hogy — küldjön követeket a birodalmi tanácsba.

Tehát *nem elég határozottan* fejezte volna ki e felirat a föltételeket, melyekből a nemzet, becsülete kockázása nélkül nem engedhet?

Tehát *zsidárunak* tekintik a magyar alkotmányt, és a magyar nemzetet — *házalónak*, mely háromszoros árt szab azért, hogy annak harmadát megkapja?

Tarthatnak bennünket anyagilag gyöngének, amennyiben tudnillik fegyvertelenek vagyunk; de még nem adtunk rá okot, hogy *erkölcsi* erőnkben kételkedjenek.

Arra, hogy ultimátumot adjon ki valaki, igaz, hogy alternatíva kell. A bécsi kormányé a fegyver-hatalom, ő mondhatja a római konzulkint: kezemben béke, vagy háború, választatok!

De nem mi kezdtük az alkut; ő kínált meg bennünket föltételekkel, mi arra megszabtuk a magunkét. És mi nem mondhatjuk ugyan, hogy — béke vagy háború, de nem is mondhatjuk csak azt, amit a rab felelhet a várurnak, hogy t. i. ez áron elfogadjuk a szabadságot, s becsület szavunkra őszinte, igaz lelkű harcosod, védőd leszünk, vagy ha ez nem tetszik — megyünk vissza börtönünkbe, tarts bennünket továbbra is vizen, kenyéren és láncon.

Nevezetes és hallatlan valami, hogy miután egy nemzetet erőszakkal nem tudnak elnyomni, arra akarják kényszeríteni, hogy nyomja el önmagát.

Vagy még világosabban, hogy rab legyen ugyan mint előbb, de nevezze, vallja, és *higgyje* is magát szabadnak.

Ez a mi jelen politikai tényállásunk legegyszerűbb magyarázata.

Schmerling miniszter ur Ausztria első államférfia jelenleg, s megadjuk neki azon mentséget, hogy jelenleg sokkal nehezebb ez állomás, mint Metternich idejében.

Ő bizonyosan ugy okoskodik, hogy a magyarok 300 év óta tiltakoznak, felirogatnak alkotmányuk megmegujított sérel-

mei miatt; hadd irogassanak ezután is, csak a pénz és hadügy s illetőleg a dynastia a bécsi kormány kezében legyen — azután az egységes Ausztria élni és uralkodni fog.

De nem gondolja-e meg a két hatalmas tényezőt: hogy olyan rendszert, minőt a legutóbbi 12 év alatt alkalmaztak a magyarra, még a Habsburgház uralkodása alatt soha nem látott e nemzet, és hogy — az újabb kor ellenállhatatlan szelleménél fogva, úgy mint más országokban, most a magyar nép is az önkormányzat sáncaiba vonva, a „nemzet” nagy zöméhez tartozik, melynek közvéleménye dönt, épen úgy, mint ahogy III. Napoleont a francia nép szava a császári trónra emelte?

Hogy többé nem egy nádor, nem a főrend, nem a katonaság alól szabadalmazott nemesség — de az egész 14 milliónyi lakosság érzülete határoz, és e nagy nép, megértvén érdekét, nem akar „nyers anyagul” — kimerithetlen huszár- és bakabánya gyanánt szolgálni arra, hogy egy kis német tartomány népét világhatalommá tegye veritékével és vérével, épen úgy nem, mint ahogy Erdélynek nem juthat eszébe, hogy magába olvasztván Törökországot, második magyar nagyhatalmas-sággá emelkedjék!

A hódítások ideje lejárt Európában. Ezt Europa legdicsvágóbb, leghatalmasb katonai államának, Franciaországnak kormánya is elősmerte, holott ha valaki, még a francia álmodozhatnék hódításról.

De megelégszik a szellemi hódítás legtartósabb dicsőségével, s ha már hódítani kedve kerekedik akár neki, akár Angol- vagy Oroszországnak — keletre megy a barbár népek ellen, hogy legalább azon eszmét tüzhesse zászlójára, mely szerint — az eurpai keresztény műveltséget akarja terjeszteni.

Vagy talán a bécsi miniszterium minket is barbárnak nézni méltóztatik? Arról ugyan nem tehetünk; de megjegyezzük ez esetben, hogy a török is „hitetlen vad kutyának” nevezett minket hajdan — pedig ezen már mai napság ő maga is jót nevethet a bécsi — törökökkel együtt.

Ha Orosz-, Angol-, és Franciaország lemond az anyagi erőszakkal való hódításokról — akkor, talán Ausztria is mérsékelheti ebbeli viszketegét.

A német császárságnak vége; ez már tény. Ha a német császárság nem birt Magyarországgal, az osztrák hercegség még kevésbé fogja leigázhatni.

A mostani bécsi Metternich lehet tizszer nagyobb lángész az I. Napoleon idejébenél — csak azt fogná belátni, hogy hiába a mesterség, hiába a legjobb gyógyszer ott, ahol a természet nem segít, s nem tarthatná sokáig természetlen helyzetét.

Egy szóval: — halál ellen nincs orvosság.

Csatár, 1861. jun. 2. I. évi. 18. sz.

SEMMI FÉNYÜZÉS! [I.]

Az üres zsák magától összeesik, és e régi, örök igazság folytán már többé nem attól kell félnünk, amivel „hajdanonta” irigy jó szomszédok fenyegettek, hogy t.i. a magunk zsirjában fulunk meg, hanem hogy maholnap koldusokká leszünk, és a koldus annyival nyomorúbb és gyalázatosabb a láncos rabszolgáknál, hogy őrzésére fődözet, felvigyázat sem szükséges, mert a legnagyobb, leghatalmasabb strázsa — az éhínség, a nyomorúság áll háta mögött. Míg az erős rabokat őriztetni kell, mert mindig van lehetőség arra, hogy menekülvén láncaikból, szabadokká, független urakká legyenek.

„Elég volt már a furulyából” mondta Petőfi 1849-ben, mi is azt mondhatjuk, — elég volt a törvénytani érvekből, a szép dictiók, hangos frázisokból, — lássuk már *tettek*ből, ha való-e, hogy a hazáért, annak jogai kivivásáért, megmentéseért, szabadságáért nem csak tapsok közt szépen beszélni, de egyszersmind áldozni is tudunk.

Ha már hatalmas szabad népek függetlenségét is csak nagy erények tartják fönn, — még bizonyosabb, hogy elnyomott nép csupán nagy erények, nagy önfeláldozások által menekülhet alárendelt helyzetéből.

Azt hiszem, nincsen e hazában se ellenség, se jó barát, ki tagadni merné, hogy szegények, nagyon szegények vagyunk.

Még nem kéri a haza életünk, vérünk, csak egy *kis hiúságunk* föláldozását. Lássuk, ha vajjon a hazát, a *szabadságot* szeretjük-e jobban, mint a *fényüzést*; vagy legegyszerűbben, mit szeretünk jobban: *becsületünket-e, vagy hiúságunkat?*

A *becsület* kívánalma, hogy szabadok, függetlenek legyünk; hogy ne packázhasson rajtunk senki, hogy módunk legyen,

sérelmeinkért ne csak mindig panaszkodni, siránkozni, de annak elkövetését lehetlennitni, vagy ha megtörtént, elégtételt venni. — A *hiúság* kívánalma, hogy *külsőleg* csillogjunk billogjunk, fényeskedjünk, habár a ragyogó külsővel a belső szivbéli megaláztatást kell is eltakarni!

Ne várjuk a sült galambot örökké; jó lesz, ha segít a külföld, mely nem oly hatalmas mint az — Isten, pedig az is azt mondja ám: segítlek fiam, de mozogj magad is!

Gyönyörű képet idézett gr. *Andrássy* Gyula erre vonatkozólag: „a külföldi diplomatia hasonlít a romai circusok közönségéhez; megtapsolja a viadort, ha legyőzi a vadállatot, de ha a fenevad eszi meg szegényt, nem megy segítségére.”

Tegyük meg előbb azt, amit nem tehet meg helyettünk a külföld, amit magunknak kell tennünk: t. i. legyünk takarékosak, óvjuk meg magunkat a koldussálevéstől.

Mielőtt más hatalmasabb ellent akarunk legyőzni, — győzzük le előbb önmagunk hibáit, s ha önuralkodásra törekszünk, mutassuk meg előbb egy csekély kísérletben: van-e elég erkölcsi erőnk — önmagunkon uralkodni?

Szörnyűség az, ha körütekintünk józan szemmel állapotunk természetlenségén; elnyomásról, erőszakról, szegénységről panaszkodunk, és cifrábbak vagyunk a mesebeli madárnál. Durva katonák szeszélye alatt szenvedünk, házi tüzhelyeink nem sajátunk, szinte földönfutók vagyunk — mert az alkotmányellenes adót nem fizetjük; azonban annál is nagyobb adót fizetünk a dúsgazdag külföldnek haszontalan csecsebecse fénycikkéért, hogy az embernek az indiánok jutnak eszébe, kik értéktelen üvegdarabokért cserébe adják hazájuk legdrágább kincseit!

A mi legdrágább kincseink: nemzeti alkotmányos jogaink, független állásunk, nemzeti becsületünk; míg ezeket vissza nem szereztek, pedig pénz nélkül soha sem szerezhettük vissza — mirevaló a fény, a pompa, mely nemhogy megközelíti, de némely cikkben felülmulja a külföld leggazdagabb népeinek fényűzését.

Azt mondják, büszke nép vagyunk. És én imádkozom Istenemnek hogy vajha — igazán valódiilag büszkék legyünk!

Mert lehet büszke a rab, a fogoly is. De büszkesége nem abban állhat, hogy rabláncát megaranyoztassa az egykor szabad ősök vagyónából, azt fitogtassa, — az ő büszkesége a *lemondásban* állhat egyedül, erkölcsi fönségében zsarnoka

fölött, hogy inkább nélkülöz anyagi kényelmet, csak lelke szabad legyen; egy szóval, elve: *inkább sötét rab, mint fényes szolga* lenni!

Sokat ígérő szavaktól, üres fenyegetésektől nem ijed meg ellenségünk, ha látja, hogy még azt sem tesszük meg, amit megtehetnénk. És viszont jó barátaink nem igen fognak bizni lelkesedésünkben, ha az dictióknál, énekléseknél egyéb tettekre ki nem terjed.

Mondjunk le mindenekelőtt a fényüzésről, ostromzároljuk be hazánkat a külföld minden oly cikke előtt, mely itthon, bármi durván is, előállítható. Ezáltal ezernyi milliő forintok urai maradunk a hazában. És a megmaradt összesen vásárolják vissza egyes családok azon tömérdek ősi földet, melyet a nemzeti sülyedés fájó emlékü korszakában idegen kézre elharácsoltak!

Épen egyik alkalmas tényező erre a nemzeti divat meghonosulása. A magyar öltözetben a divatszerűt, a megtisztelót, a szépet nem az határozza, hogy milyen finom külföldi kelméből készült; hanem az, hogy az öltözet — magyar; és a magyar öltözet épen azért, mert kiállítása költségesb, azon magas előnnyel bír a német francia mulékony foszlányok fölött, hogy épen úgy, mint a nemesi cimer, *annál becsesebb, minél régibb; tehát nem kell minden évszakban változtatni*, mert ha ezt tesszük, úgy maga a magyar ruhadivat tönkre tenne bennünket; — egy szóval, *ha fölvevük apáink öltözetét, vegyük föl vele apáink erkölcsseit is*, akik egyegy áttilát, mentét egész életükön át viselték.

Milyen tiszteletgerjesztő nép lennénk a külföld előtt, ha nemzeti viseletünkben nemcsak annak külső idomszépségét, de egyszersmint annak egyszerűségében, honias szegénységében honfiúi erényeinket, mély hazafájdalmunkat mutatnók be!

E tettelegesség bizonyonnyal nagyobb tanuság lenne a magyar bánat szépsége mellett, mint az a sok cifra frázis, mely ezernyi hivatlan szájhős ironc versözönében szappanbuborékol — és nemcsak önértetbántó részvétet, de egy kis megdöbbenést is keltene irányunkban, azon nézetre vezetvén a külföldet, hogy a magyar nemzet nemcsak mint eddig — *hős*, de ha végsőre kerül — *vértanú* is tud lenni!

Mirevaló a test kényelme, és minek az arra szolgáló bibor pamlag, ha az elkeseredett lélek ugy sem ad a testnek nyugal-

mat? Sőt minek az akkor, ha ugy is kiveszik alólunk, s az udvaron vagy tán még ott sem találunk nyughelyet?

Nagy tisztelettel vagyok a katonai erények iránt, de azt hiszem, e tisztelet nem terjedhet annyira, hogy a közkatonának bársony vagy csak amerikai bőrdívánokat tartsak készen, ha magam a zöld pázsiton is jól érzem magamat, vagy azon egyszerű falócákon, melyek őseink kéjelem és fény-cikkeiket képezték, azon ősökét, akik hazát *szereztek* és nem vesztek.

És aztán, milyen hiábavaló beszéd lesz mindaddig a *hazai ipar* előmozdítása is, míg ezen *védegyleti rendszer* általánossá nem lesz a hazában?!

Ha eleinte egynémely kézmű durvább lesz a külföldinél, az nem öl meg; de majd, ha az a külföldi ügyes, „gesell” vagy „maister” egy jó része nem kap munkát, bizony szépen bevándorol ide, és *képességét* nálunk *honosítandja*. Azután nemcsak pénzünk, de lesz gyár- és kézműiparunk is!

Van még sok más előny, mely e rendszerből támad; tömerek indok, mely célszerűségére fölhozható; de ezuttal csak meg akartuk pendíteni, illetőleg fölmelegíteni az eszmét, mely már egyszer a valósuláshoz közel állott, amidőn a hazafiúi érzés még nem volt oly általános és forró, mint mai napság, és amikor nem is voltunk még oly szegények, mint jelenben. Ha akkor *Széchenyi*, *Deák* üdvösnek találták e védelmi rendszert, most már nemcsak szükséges, de oly sürgős, mulaszthatlan, hogy életfenntartásunk egyik főföltétele.

Csatár, 1861. jun. 6. I. évf. 19. sz.

SEMMI FÉNYÜZÉS! [II.]

Örökös a panasz, tehát igaznak kell lenni, hogy a mi országunk földirati fekvése — rossz; sőt mi azzal toldjuk meg, hogy lehető legrosszabb, mert Europa három legnagyobb nép-eleme: a német-szláv- és török közé szorultunk.

E nagy háromság századok óta felváltva nyomott bennünket, úgy, hogy a három közül *kettő* rendszeren nagy világhatalom volt.

A török lemúlt rólunk, helyébe nőtt az orosz, és ezelőtt tizenkét évvel a nyakunkra hágott.

Azóta ugyan az európai politika változott, és némiképen kedvezőleg részünkre; de mindazáltal a két óriás közé ékelten, még mindig oly szoros a helyzetünk, hogy roppant erőfeszítésünkbe kerül, ha egy kissé mozogni akarunk.

Mi következik mindebből?

A közmondás szerint: ha rövid a kardod, told meg egy lépéssel.

Azaz hogy, ha számunk is kevesb, helyzetünk is rosszabb a többi nagyobb népekénél: nekünk kétszeres, háromszoros erő-kifejtésre van szükségünk, hogy elérjük azt, amit ama nagy népek elértek, vagyis, hogy hozzájuk hasonlökká, egy szóval: szabadokká legyünk.

Ha másutt minden tizedik férfi — hős, minden ezredik — vértanú, — úgy nálunk minden másodiknak hőssé, minden századiknak vértanuvá, s minden egyesnek — *spártai jellemmé* kell válni, hogy helyzetünk hátrányát, s számbeli kisebbségünket egyensúlyozván, a kitűzött célt elérhessük.

Ha nem leszünk vitézbbek a franciánál, okosabbak az angolnál, munkásabbak és takarékosabbak a föld minden erejénél: úgy mi függetlenek e hazában — legalább a magunk erejéből — soha sem leszünk.

A mi feladatunk a legnagyobb és legnehezebb, — de úgy látszik, még az első lépést is csak félig tettük meg a megoldáshoz.

Az első lépés: e feladat nehéz voltának teljes öntudatára, belátására emelkedni, mert amíg ez nem történik, addig megindulunk ugyan többször, de a képzeltnél nagyobb akadály elöl mindannyiszor visszafordulunk.

És mi lennénk örökké a legboldogtalanabb nép a kerek világon, mert sem a szabadság és dicsvágy ki nem hal keblünkéből, sem elegendő erőnk nem lenne azt kiküzdeni. Mint akikről Eötvös szépen mondja: „a sas fenséges magányában, a vakandok önásta sirjában boldogok lehetnek; boldogtalan csak az, kinek keblébe a végzet vágyakat oltott és hozzá — tehetlenséget.”

Ha mi örökké csak azzal hizelgünk magunknak, hogy vitézbbek és hazáért lelkesedőbbek vagyunk a békés hajlamu, érzelő családias németnél, — és nem gondoljuk meg, hogy azok tizszer annyian, a jól fegyelmezett szlávok huszszor annyian vannak, és hogy ezek ellenében ezrivel kell nálunk teremni a Leonidásoknak, a bölcs Socrateseknek,

a nélkülöző Diogeneseknek, a szigorú Licurgoknak — ha meglepszünk azzal, hogy boldog filiszter szomszédainknál valamivel jobbak vagyunk, s nem ébredünk azon tudatra, hogy ha ki akarunk mászni a ránk nehezedő óriás hegyek alól, tehát óriási erőfeszítésre, mesével határos, nagy erkölcsökre van szükségünk, s rendkívüli eszközökhöz, módokhoz nem nyúlunk, akkor mi továbbra is, úgy mint századok óta, megmegujuló, sokat akaró kísérleteknél maradunk.

Paszuly-erkölcsökkel, anyámasszony-jellemekkel mire sem megyünk.

Aki azt hiszi, hogy a pusztá vitézség megmenthet bennünket, csak tekintsen háromszázados multunkra vissza, tekintsen példákra a szomszéd Lengyel- és Olaszországban — aztán látni fogja, hogy még egyéb tulajdonok, rendkívüli eszközök is kelleneek.

Munkásság, takarékoság, szellemi önművelés, kitartás, nélkülözés, lemondás!

Egyszóval a kegyetlenségig szigorú erkölcsökre van szükségünk, s mindenekelőtt szigorúaknak kell lenni önmagunk iránt.

Az olasz nép számára hárommannyi, helyzete mondhatlanul kedvezőbb, és mégis, nem láttuk-e, mily önmegtágadást tanusított a legutóbbi évtizedek alatt?

Magába vonult, gyászolt, nélkülözött; lemondott több oly cikk élvezetéről, melyektől nekünk megválni — nincs elég erőnk, ehelyett azonban ép az ellenkezőnek a pazarlásnak, a „hazáérti búsulás” ürügye alatt — találkozáink gyakori jeleivel.

Egy szóért, egy nézet különbségért, mely néha pedig éppen a jobb, a bölcsőbb — könnyen osztjuk a „hazaáruló” címet; de azt, ki ősei vagyonát elpazarolta, idegen kézre juttatta a véren szerzett drága földet — senkinek se jutott eszébe haza ellen elkövetett halálos bűn súlyával bélyegezni.

Sőt mi több, még *tetszelgünk* a pazar *fényűzésben*, és szinte a hihetlenséggel határos, de szomorú való, hogy még *nép-szerű* is volt nálunk a könnyelmű, hereéletű, korhely, kicsapongó pazarlás!

Ha a „példák gyűlöletesek” nem volnának, neveket is idézhetnénk, de úgy hisszük, hogy az fölösleges, hiszen nagyon is számosak, országosan ösmeretesek ez oktalan népszerűség hirhedett egyénéi!

Ezalatt nemcsak magunk, de egy szintén kárhozatos kormányrendszer dult és pusztított idebenn, s még egyre pusztít, ki tudja meddig?

Mi lesz így belőlünk?

Ennek nem szabad tovább is így lenni.

Segíteni kell rögtön és pedig rendkívüli eszközökkel, közös akarattal.

Amit egyes bűnösök, amit hibás kormányrendszer, amit századok, évtizedek elfecséreltek: azt nem egyesek, de csak maga az *egyetemes* nemzet hozhatja helyre a szélsőség határáig vitt nélkülözéssel, takarékossgal, munkássággal.

Mindez csak szabályozott, országosan elfogadott takarékosági és védeyleti *rendszerrel* volna elérhető.

Nem akarunk, nem is lehetünk kezdeményezők, még indítványozók sem.

Azért csak ajánljuk figyelmébe az ügyet a nemzet vezéreknek, addig is azonban, kik nézeteinket osztják, helyesen cselekszik, ha pengetik ez eszme húrját mindenütt, egyletek, körök és lapokban, talán majd a közvélemény fölkarolja vezér nélkül is, úgy mint a nemzeti ruhadívatot fölkarolta.

Csatár, 1861. jún. 9. I. évf. 20. sz.

BUDAI SZINHÁZ.

Az olyan gazdaság, melyben nincsenek meg a *helyes arányok*, minden szorgalom, veriték és vérizzadás dacára is előbbutóbb elpusztul.

Ez az elv, kivétel nélkül alkalmazható az emberi működés minden ágára, úgy az egyesek, mint a nemzetek egyetemes életében.

A magyar nemzetnek még nincs gazdatisztje, aki intézze a közmunkát, beszedje a pénzt, a kiadást bölcsen meghatározván: hova — mennyit? — ennél fogva csak úgy *gondolomra, egyenkint* dolgoztatunk a haza szőlejében és egyéni felfogások, homályos sugallatok után áldozunk annak oltárain, hogy azok, a költő szerint, szakadatlanul — „füstölögjenek”. —

De nem csoda, ha azután jelentős *aránytalanságok* állanak a munkában és áldozatkészségben.

Sok a hiányunk, s hosszú pihenés után álmából följéjt hazaszeretetünk egyszerre mindent akarna pótolni, kipezünk kapozunk ide is oda is, aztán megesik, hogy kevesebb jut oda és később, ahova többet és hamarabb kellene adni, és pazarolunk néha egy helyen, míg másutt szinte fősvénykedünk.

Nemzetünk legszebb, s aránylag minden más népénél hatalmasabb érzése a hála — ez oroszláni erkölcs — szörnyükdött el legelőbb, szétnézve a hazában és látván, hogy a szél —

„oly sok jelesnek sirján lengeti
a feledésnek túskebokrait”

és mindenekelőtt emlékoszlopokat, szobrokat akart emelni a drága porokat fedő dudva és moh fölé, holott ama szellemek, ha szólni tudnának, azt mondanák: mi *meghaltunk* értetek, hogy *ti éljtek*; legyetek hát mindenekelőtt azon, hogy ne *hiába* véreztünk legyen el, s törekedjete, hogy éljen a hon, és benne a nemzet, boldogon, dicsőn, szabadon és gazdagon; majd azután szívesen vesszük hálátok *jeleit*; addig megelégszünk szívetek tiszta érzéseivel, mert hiszen, ha *idő előtt* állítjátok föl kegyeletes emlékjeleiteket, mielőtt urai lennétek ama pár lábnyi térnek, melyen szobrotok áll, — minden órán ledöntheti azt az önkény ádáz vaskeze . . . és ez csak fájni fog nekünk és nektek, és egyikünknek sem használ . . .

Azért hát, nézzünk szét, s vizsgáljuk, mire van legelőbb szükségünk, hogy éljünk, *gyarapodjunk*, mert hiszen — olyan igen *kevesen* vagyunk!

Legelsőben és azután is legtöbbet hatott nálunk az irodalom; ehhez nem köllött egyéb, mint egy pár garas ára tenta, penna, egy kis lángész, no meg jókora darab *lángszív*, hogy milliókat szerezni képes erejét száraz kenyéren pusztán nagy *öntudata* jutalma fejében a nemzet javára feláldozza.

No hiszen ez ügy már meglehetősen erős lábra kapott, most már úgy szólván erős terepély fává nőtt, mely ellenáll a viharoknak, és termi bőven a gyümölcsöt.

De van egy más tényező is, melynek roppant hatását senki sem vonhatja kétségbe, de amely, már természeténél fogva, gyöngébb, s több szükségeinél fogva kevésbé élelmes levén, nagyobb, gondosabb ápolást kíván; s ez ama kedves istenasszony, aki a görög pogány kereszttségben Thalia nevet

kapott, s akit vezetékneven mi — *színművészetnek* szoktunk nevezni.

Ennek már házra, vagy legalább sátorfákra, ponyvákra, különféle festményekre, szóval igen sok holmira van szükség, amellett az a sajátsága, s illetőleg hátránya van az irodalom mellett, hogy míg az irott mű magva hasonló a somkoróhoz, mely ha rossz idő jár rá, hetedik évben is kikél — a színművészet a rögtöni részvét s ápolás mellett virulhat csak, ennél fogva iránta, mint gyöngébb iránt, még gyöngédebbnek kell lennünk, és ápolnunk vékony bőrét szegénynek, hogy a részvétlenség fagyos pusztájában meg ne vegye az Isten hidege.

E részben is bölcsen jártak el a honatyák, midőn a nemzetiség eme buzgó és háladatos egyik oszlopát felállították s folyton támogatták — a pesti nemzeti színházban.

Ki tagadná e kis ház roppant hatását a nemzetiségre nézve? Nemcsak a szó, a nyelv — de innen indult ki és terjedt szét a hazában, s kivált az idegen ajkuak közé a nemzeti *dal, zene, tánc, öltözet* s egyéb *szokások*, mint valami szószékről hirdetve az — Isten ígéje?

Hogy pedig *épen és mindenáron a főváros magyar* legyen, és pedig *legmagyarabb*, ennek is oly nagy és világos a *hordereje*, hogy azt hosszasan mutogatni ugyancsak fölösleges!

Elég legyen annyi; hogy ha magyar a haza *szíve*, magyarrá lesz előbb utobb a haza — *feje is!*

A főváros német ajku lakossága tetteleg mutatta meg legközelebb, hogy magyar hazafiságban egy tapodtat sem akar hátramaradni Árpád egyenesb ivadécai után, és épen a német ajku rész szavazott meg a budai tanácsülésben segélyt az építendő magyar színházra — egy évi ezerforintban, s egyszerre 2000 frtot a fölépítési költségekre, — ki mondván, mikép ohajtják, hogy fiaik ne csak szívben mint ők, de nyelvben is magyarok legyenek.

De a budai magyar színházat nemcsak budai polgártársaink, — a pestiek is, sőt az egész haza vidéke is élvezni fogja, mint a nemzetiség terjedésének egyik hatalmas tényezője pedig egyaránt érdekel minden magyart — Kárpátoktól Adriáig.

A színházak nagyobb és „boldogabb” hazákban is csak tengenek segélypénz — ugynevezett subventio nélkül, annál természetesebb, hogy nálunk, és kivált a nyelvileg még csak

fél magyar és egyébkint is kevésbé népes Budán a színház-
ügy méltán követelhet a nemzettől segélypénzt.

Sokan azt mondják, most nagyobb ügyek foglalják el a
nemzetet, nem ér rá a kisebbekkel bajlódni.

Nagyon téves és káros volna e nézet után indulni.

Hogy előbb utóbb a magyar független kormány kivíva
lesz, és a nemzet élni fog, hogy:

„porba omlott szép haza
fel fog virulni még”

az bizonyos; de addig következhetnek borús intermezzok,
rövid bár, de fojtó nyomás időközei; amikor megint nem
lesz más tér, mint az irodalom, művészeti, melyen a nemzeti
szellem mozoghasson, — és akkorra ugyan jó lesz, ha a hon
szívének két kamrájában Budán is Pesten is a szép magyar
szó — nem lesz fehér holló.

Aztán ne essünk abba az abnormitásba, hogy fénybe,
pompába öltöztessük a még meddő tudományt, és nyomor-
rogni, rongyokban szégyenkezni hagyjuk a már felnőtt ter-
mékeny, hálás *élő művészetet!*

Ha *palotája* lesz tudósainknak, legyen vele szemben leg-
alább *szegény házikója* a művészetnek!

Avvagy mi haszna szórjuk ki százával az aranyokat drá-
mákra, ha nem lesz, hol azt előadjuk?

Ha öt színpad között csak *egy* lesz magyar, tengni fog
a magyar drámairodalom az eddigi félszegül rendezett drá-
madíjazások mellett is. De ha lesz két három magyar színház
a fővárosban és lesz közönsége, akkor majd terem a jó
dráma, meg a jó színész is. Aztán meg majd kivergődünk
lassacskán a bábeli nyelvkülönbségből is, amire legcélrá-
vezetőbb a színház, mint amelyben nem finnil és lappul, de
magyarul tanul a főváros lakossága . . .

Azért hát — adakozzunk a budai magyar színházra, hogy
az minél hamarabb fölépülhessen!

Csatár, 1861. jun. 13. I. évf. 21. sz.

Megjelen hetenkint kétszer, csütörtökön és vasárnap, sűrű nyomású nagy negyedréf iven *vezércikkekkkel, országgyűlési tudósításokkal*, mulattató élces, tréfás rovattal, polemikákkal, kritikákkal, bel- és külföldi *hírek* szabatos összeállításával. — Szóval: mindannak rövid, velős kivonatba foglalt összegével, mi a jelen politikai mozgalmas, nagyfontosságú korszakban nemzetünket érdeklő a kerek világon történik, *célja* lévén, hogy a haza legszegényebb osztálya is olcsó áron értesülhessen arról, mihez tartsa magát, *s mit kelljen cselekednie*, hogy nemzeti alkotmányos *függetlenségünket visszavivhassuk*, *s magunkat a lealázó és elszegényítő önkényes kormányrendszer ellen örökre biztosítsuk!*

Amiből csalhatatlanul deákferenci igazság szerint következik, hogy az igen tisztelt, lelkes, hazafias közönség fizessen elő a „*Csatár*” jövő félévi folyamára!

És pedig koránsem a mi, de az ő saját és a közjó érdekében!

Mert ha nem igaz is, amit a borfogyasztó társaság hivatalos poetája állít, miszerint az érmellékit inni „nemzeti kötelesség”; — de azt már sokkal kevesebb szerénytelenséggel állíthatjuk, hogy a „*Csatár*”-ra előfizetni valóságos nemzeti jóságos cselekedet! (Láthatja a t. közönség, hogy mi is tudnánk nagyhangon beszélni, ha — akarnánk!)

Mert mindenekelőtt: — *ha szabadok* akarunk lenni, szükséges, hogy *erősek* legyünk, ahhoz pedig első és főkéllék, hogy *értsük meg egymást!* hogy — *egy gondolat, egy érzés vezérelje a nemzet millióit!*

Ami viszont csak úgy érhető el, ha *milliók* a haza szivéből szertesztét áradó erek, tudnillik a hírek és eszmék közlönyei: *a hírlapok útján közösen és egyszerre értesülnek.*

Vagyis: ha a „*Csatár*”[t] milliók olvassák s egy szó mint száz — *ha evégből a községek, kaszinók, olvasó egyletek és a nép ezerei a „Csatár” jövő félévi folyamára négy új forinttal előfizetnek!*

Bizon nem bánják meg!

Hisz ugy is — mi csürés, csavarás! — az igen tisztelt elkeseredett publikum óhajtja a háborút, már pedig mártiusi első felhívásunkban is kimondtuk, hogy a „*Csatár*” maga a háboru . . . az eszmék harcmezején, mely — ha pirosat

még nem köll — ontja fekete (ténta) vérét bőven és elszántan mint valódi szellemi *honvéd*, mint a nemzet katonája, öldökölvén, irtván nemzeti szép reményeink zöld vetéséből az életnedvet szívó haszontalan konkolyt, *idegen fattyu* — növést, s ha a magas rendőri sajtó-hatóság egy kicsit — *felakasztja* — a régi „előre!” kiáltással uj Csatár kél az elesett nyomába!

Hogy ameddig az öreg ágyu megszólal, had ropogjon a „*kispuskatúz!*”

Felelünk érte, hogy soha sem mondunk *csütörtököt*, s minden töltésnél ellenséget *talál!*

De hogy utóvégre a roham alatt hátunk mögé ne kerüljön az ellen, az érdemes közönség képezzen utánunk minél nagyobb *tartalékhadat!*

Azaz, hogy — száz szónak is egy a vége — szavazzon meg a közönség minél nagyobb számu „Csatár” sereget, már csak annál fogva is, mert ez a világon a *legolcsóbb katonaság*, s évi fizetése csekélyebb még a muszkáénál is!

Vajda János

tulajdonos és felelős szerkesztő

Pesti Napló, 1861. jun. 16. XII. évf. 137—3403. sz.

A BIRODALMI TANÁCS BOMLIK EGY KICSIT.

Az igaz, hogy mi sem vagyunk minden baj nélkül a Kárpátok és Adria közén; s kivált újabb időben kívülről és belülről nem egy csapás ért, nem egy újabb csomó kötődött hazánk egységi koszorujának középszálán.

Nincsen fegyverünk, de vannak ehelyett nyugtalan, méltánytalant követelő „fajzgatóink” . . . csakugy, mint magának Ausztriának, aki azonban fülig van fegyverkezve ellenük, s a jog s igazság szavát egyegy szuronydöféssel, egyegy akasztófakötéllal hallgattathatja el. (?)

De azért ne irigyeljük ám az ő állapotát, — az Isten mentsen meg tőle bennünket, mert ugyan arra van kilátás, *mindenesetre* pedig *lehetőség*, hogy mi kigázolhatunk bajainkból; de arra, hogy miként, mi módon evezhetne partra Ausztria hajója abból az örvényből, melybe sodortatva jelenleg szé-

deleg és forog — arra ugyan még eddig nem találkozott lángész Európában, aki megfelelt volna.

De nézzük csak gyakorlati szemmel, s elemezzük mindkettőnk állapotát.

Igaz, hogy nincs fegyverünk, s vannak hazánkban nem ugyan ellenséges, de olyan idegen népfajok, melyek részint közönyösek a mi nemzeti érdekeink, de az övék iránt is, részint amelyeket, felhasználván politikai képzetlenségüket s a nyelvkülönbségből kinálkozó alkalmat, a reactio ellenünkben jog- és ok nélküli követelésekre ingerelhet.

De mennyire máskint állunk mi ezekkel szemben, mint Ausztria ellenünkben?

Kilehet fejezni egy szóval: Ausztriával, úgy mint a hazánkat lakó külön fajokkal szemben mi állunk a *törvény*, és *ezeréves gyakorlat* terén; Ausztria pedig központosító és németesítő kormányával, valamint a hazánkbeli egy-két idegen ajku nép megvásárlott áltibunja — a törvénytelenység s az ujitni akaró forradalom terén vannak szemben velünk, sőt ezenkívül még a gyakorlatiatlanság, kivihetlenség, a népek s országok érdekeivel összeütközés, végre egész Európa ellenszenvének iszonyú hátrányai között!

Az egyszéges öszpontosító „bak” politika védői azt szokták ellenünk vetni, hogy ha a törvény betüje mellettünk *volna* is, (mert ők még azt is tagadják) az ujjabb kori igények, a jelen körülmények, a birodalom mostani érdeke azt kívánja, hogy mondjunk le külön nemzeti érdekeinkről, s rendeljük alá magunkat a birodalom egysége érdekének.

Ami az elsőnek, azon törvények és jognak igaz voltát illeti, hogy csupán az uralkodó személyének egyazonosága köt össze bennünket Ausztriával, — azt nagy nemzeti bölcsünk *Deák* napnál világosabban kifejtette, és ugyancsak kíváncsiak lehetünk, mint fognak megfelelni rá Bécsben.

Ami a jelen helyzet gyakorlati kívánalmait illeti, vagyis azon állításukat, hogy az ő tervük, a kivihetőbb s a jelen szükségnek megfelelőbb, — erre valóságos arconcsapással felel meg a birodalmi tanács jelen válságos helyzete, melyet nem fejezhetünk ki találóbban, mintha azt mondjuk, hogy — meghalna már örömet, csak tehetné azt némi — tiszteséggel.

A cseh és lengyel foederalista vagy magyarán: *szövetségpárti* követek ugyanis, kérvényt indítványoztak ő felségéhez,

mely szerint napolja el a bir. tanácsot mindaddig, míg abba Magyarország és társországainak képviselote is megjelenék.

Akár fogadtatik el ez indítvány akár nem, az már tény, hogy a birodalom határozott többsége tiltakozik Schmerling miniszter ur jelen rendszere ellen.

Mert az nem egyéb, mint absolut kormányzás, vagyis a régi Bachrendszer az alkotmányosság olyan átlátszó fátyla alatt, mely alól az önkény vastag dorongja nemcsak kilát-szik, de igen érezhető is.

Mert ezen rendszer csak erőszakkal volna föntartható, aminthogy már fenyegetnek is azzal, hogy vason viszik beléje Magyarország képviselotét; az erőszak pedig annyi, vagy napról napra több katonaság tartását kívánja az eddigi-nél is; tehát a főbajon, a pénztelenségen ezáltal sem lenne segítve. Mirevaló tehát?

E kísérletet, már t.i. Schmerling ur febr. 26-i alkotmányos-di terve, előbbutóbb megghiúsul. Akkor azután kétféle állapot az, melyek egyikének be kell következnie.

Tudnillik, vagy a katonai erő alkalmazása, vagy — ujjabb kísérlet a szövetségi politika alapján.

Tudnillik: eddig a magyar elemet a két más birodalmi elemnek a német és szlávnak egy tömegbe sikerült össze-vonásával ellensulyozták; most már a külön érdekének öntudatára emelkedni kezdő szláv elem szintén külön zászló alatt, s illetőleg bizonyos fokú önkormányzat előjoga fejében vállalná csak el önként e szerepet. Tehát a dualismus helyett maholnap előáll a — „trialismus”, vagyis a birodalom népei ezentul *nem kétfelé*, hanem *háromfelé* fognak húzni. — Nem világos-e, hogy a széthuzásban is csak a jelen központ, s nem mi lehetünk a vesztesek?

A központ, a hadsereg, annak kezében a gyepelő. Ha elég erős lesz mind a hármat egy utra terelni, akkor előáll a régi szoros egység, a Bachrendszer, — ha nem, akkor az a változás állandó elő, hogy a központ megváltozik, tudnillik, az előbbi helyett a három külön erő közül a legerősebb foglalja el a „bak”-ot.

Szerény nézetünk szerint a birodalmi cseh—lengyel tartományok nemzeti önézetre ébredése — csak szerencse volna ránk nézve. Két felé válna akkor azon erő, mely egyesületen nyomta eddig alkotmányos függetlenségi törekvéseinket. És csak akkor látná be végre a dynastia, hogy egyedül a magyar

elem az, mely nem kifelé törekszik, s eszerint legbiztosb alapot képezhet.

Eljön majd az idő, midőn a jelen bécsi kormányrendszer alól minden alap elenyész, midőn nem képviselheti többé sem egyes nép, sem a dynastia érdekét.

Ha majd újra külről támad veszély. Bevárják-e azt? Mert el fog következni. Az „augsburgi” sirva ríva bánja, hogy e bevárás annyiszor, s legközelebb is, ugyan rosszul ütött ki. Elösmeri, hogy ha az october 20-i tény három négy vagy épen kilenc tiz évvel előbb történt volna; talán nem következett volna el a pénz- és hadvereség.

Az ő dolguk, az ő bajuk.

A mi nagy szerencsénk, s jövő diadalunk biztos záloga az, miszerint annyira *tisztában vagyunk azzal, mit akarunk, s mit fogunk cselekedni*, hogy szinte *fölösleges róla gondolkoznunk*.

Csatár, 1861. jún. 16. I. évf. 22. sz.

A KIS „NAGY OSZTRÁK” EMBEREK.

Pest, június 17-én.

Ők maguk ugyan „nagyosztrák” *pártiak*nak nevezik magukat, azon erővel esett hiszemben, hogy van s illetőleg, hogy létezik „nagy” osztrák *párt* is; mi azonban, ezeréves alkotmányoséleti fogalmaink szerint úgy ítélvén, hogy párt-hoz nem csupán felállított elv, és annak szószólója, nem-csupán fizetett ujságok és „kinevezett” parlamenti szavazatok, de egy kis *tömeg* is kell, egy csipet *népség*, mely habár félrevezetve, elámitva mások érdekében, de legalább látszólag szabad akaratból, függetlenül képezzen az elvnek sulyt adó hadoszlopot az elv háta mögött; különben nem egyéb tavasz nélküli fecskénél, hadsereg nélküli hadvezérnél, — ennél fogva mi őket csak „nagy osztrák” embereknek nevezük, mert hiszen, ha nem csalódunk, embernek tán — ők is emberek.

Avvagy tudnának az illetők felmutatni egy *kicsi-pici* nemzetet, melyet ha máskint nem, legalább tizszeres nagyító üvegen „nagy osztrák” *nemzetnek* lehetne nevezni?

Olyan nem is nagy, csak pindurka népet, melyet *közös érdek*, és *nem közös fenyték* csatolna és tartana össze?

Olyan népet, mely megérténé, és lelkesülne, vagyont, vért áldozni kész volna a nagyoszlrákság eszméjeért, mint ahogy például a magyar, az olasz, lengyel, francia s más „nemzetek” ezt századokon át tetteleg bemutatták?

Tudnak-e idézni a történetből, vagy a legutóbbi időből, amióta e „nagyszlrák” párt elnevezés megszületett, egy kis forradalmat, egy kis csatafélét, — avvagy csak egy kis utcai kravallt, vagy legalább korcsmai verekedést, mely tisztán a nagyszlrák *nemzeti érzés* fellobbanásából származott volna?

Ellenkezőleg! Hiszen aki nem vak, láthatja, hogy maga a birodalom német ajku lakossága — oszlrákknak csak azon értelemben vallja magát, amennyiben a bajor — bajornak, porosz — porosznak, mindannyian a „nagy *német*” nemzet-höz tartozónak ösmervén magukat, épen úgy, mint ahogy a kún, palóc, hajdu, székely — e külön specialis elnevezések mellett magyar nemzethöz tartozónak hiszi magát?

Hiszen a *nyelv*, nem pedig a *tartomány*, vagy vármegye neve határozza meg a nemzetiséget.

De hagyjuk ezt, mert valószínűleg „nagyszlrák” embereink sem védenék ez alaptalan téren magukat. Lássuk azon tért, melyen ők a nagyszlrákság fogalmát, s annak létezési jogosultságát kikerekíteni erőködnek.

Ugyanis — az államok nem mindig nemzetiség szerint csoportosulnak, hanem a geografia sakktábláján történő alakulások, változásokból kifejlődő kényszerüségék szerint.

Néha ugyanegy nemzet többfelé osztódik, mint ahogy volt az olasz több századon át; s ahogy van a nagy német nemzet mai napság is. Mint a méhkas, ha megszaporodik, — megerezt, vagy, ha elgyöngül, rabló darázsok kifosztják, sőt az is megesik, hogy két három gyöngé rajt egy kasba ráznak, hogy együtt megélhessenek.

Igy állott elő a török szomszédságában Ausztria, mint egy fő alatti *hadszövetség*, a külön vallású és nemzetiségű ozman tulerő ellenében — geografiai kényszerüség.

De az egyedüli *ok*, melyből e szorosabb hadszövetség támadt, létezni megszünvén, — imé, Európának e ponton új államátalakulása is kezdetét vette.

Legelsőben eloldódott a „német” császársági nagy kötelék, azután kivált alóla Olaszország, s már ez utóbbi nehezek kivétele annyira elbillenté az egyensulyt, hogy csak két eset

lehetőség: vagy visszavétele Olaszországnak Ausztria mérlegébe, vagy az osztrák birodalmi központ megváltozása.

Hiszik-e lehetőknek a „nagyosztrák” urak, hogy Ausztria képes leend Olaszország és — Franciaország hadait annyira megtörni, hogy Olaszországban a harmad év előtti állapot restauratiója létesülhessen?

Ha igen, akkor irigyelhetné ifjúságukat, mely még ilyenén magas ábrándokra képesít, irigyelhetné az, ki nem tudja, hogy vannak még gyermekek, öreg szerelmesek is, akiket a fiatalságénál nem annyira merészebb mint nevetségesebb vágyak epestenek.

Hiszen a háboru kockáját csak a rövid látkörü, korlátolt elmék előtt látszólag döntik el a hadak és vezérek — valójában azt az *idő* szüksége intézi, a népek erkölcsi és anyagi erejükben előforduló változások szerint.

Ha nem hisznek a fentebbi szörnyábrándban, hiszen már „nagy” elődük Bach ur sem hisz abban, ki a római urnapi processión töredelmes bünbánói ruhában *mezétláb* volt jelen — akkor miért nem akarnak lemondani a realegységes Ausztria eszméjéről, mely többé se nem szükséges, se nem lehetséges?

Mikor saját fajuk, a német, Ausztrián *kivül* keresi egysége központját, hogy a szlávot ne is emlitsük, mely még nem is a német szövetség, de egy teljesen idegen hatalom felé gravitál?

Képesek-e „nagyosztrák” uraimék megakadályozni a 40 milliónyi német nemzetnek fölébredt egységi törekvését, és a 25 milliónyi olasznak mármár teljesen „szerves egésszé kögülő” egységét?

Hol az erő idebenn, hol a szövetség odakünn, mely e nagyosztrák ábrándot létesíteni segítsen? — Egyébaránt az anyagi hódítások és természetlen viszonyok kora ugyis lejár maholnap Európában. Uj államcsoportok vannak készülöben a nemzetiségek egysége szerint, a béke, a szellemi haladás, az anyagi jólét érdekében, amidön a különkülön nemzeteket az ujkori művelődés, az „*emberiség*” krisztusi elve fogja egy közös érdekből egyesíteni; — amidön lesznek külön nemzetek és külön érdekeik, de egyes családok vagy nagyosztrák féle beamter és katonai kasztok nem fognak egyes népeket saját érdekeik ellen öngázó harcba keverhetni.

Ellenkezőleg: a szellem fogja hódítani az anyagot, s nem megfordítva az anyag a szellemet, a barbárság a műveltséget.

Europának szüksége van arra, hogy minden nemzet az ujkori műveltség egyenlő színvonalára emelkedjék, mert csak így elérhető ama kellemes, szép öszhang, mely a békét, a kölcsönös szellemi haladást biztosítja, Csak így lehet Europa a földgolyó — előkelő *szalonjává*, ahol finom erkölcsök s nemes hang lesz uralkodó, s ahová a *durvának* belépni tiltva leend.

Vigyázzanak a korlátatlan önkény, a brutális ököljog nyers védői, mikép a nemesülő korszellem fejükre nővén, meg ne ériék ama kudarcot, hogy Europa „műveltség-aristocrata” népeinek magas köréből mint neveletlenek, ki ne csukassanak!

Csatár, 1861. jun. 20., I. évf. 23. sz.

KÖZEL A FORDULÓ.

Pest, junius 20-án.

A magyarfaló osztrák kormánypárt közlönyei oly hangot vettek föl, mely minden időben válság előjele szokott lenni.

Ha még nem is a végleges, de mindenesetre újabb fordulat előestéjén állunk, mert a szenvedély s indulat nyelve már oly szavakban tör ki, amit vagy kiegyenlítésnek, vagy — tettelességnek kell követnie.

Minden jel arra mutat, hogy a bécsi kormány azt hiszi, miszerint a jelen pillanat a legkedvezőbb arra, hogy végezzen a magyar ügyvel, vagy előnyös alku, vagy — erőszak útján.

Akármi történik — alku vagy erőszak, talán ideiglenesen, de végkövetkezéseiben rosz — semmiesetre sem lehet reánk nézve.

Az alku nem lehet rosz még ideiglenesen sem, mert amibe a jelen s illetőleg a jövőbeni országgyűlés beléegyezik, az bizonyosan csak üdvös lehet a nemzetre nézve.

A jelen országgyűlés kényesebb téren szilárdul tartá magát, annál bizonyosabb, hogy a teljes országgyűlés, mely netalán az alkut létrehozandó, erősebb és biztosabb alapon szintoly hazafiui eréllyel óvná meg a nemzet jogait.

Az erőszak — mindenesetre kellemetlen, de ránk nézve új lecke, és végre ennek is csak haszna lenne. Mert azon keresztuttra vinné a tényleges hatalmat, hogy elvesztvén a nemzet bizalmát, annak vagy törvényes állása teljességét helyreállítani, vagy a legabszolútabb önkénnyel uralkodni lenne kénytelen, — de oktoberi és februári félrendszabályokkal, mindkét félre káros, és tarthatlan módokkal nem hintázná közöttünk, szóval: a megoldáshoz közelebb lennének.

Valóban nincs rosszabb, mint oly állapot, melyről mindkét fél tudja, hogy nem tartható. A februári alkotmányosdi pedig épen ilyen veszteglés, ugynevezett contumacia.

Sokan, szemben a lealázó fenyegetésekkel, melyek alig félévvel az engesztelő diploma után oly keményen csapdossák arcul világhíres hiszékenységünket, sokan azt kérdik, — hogy, de hát mirevaló is volt hinnünk, és mozognunk?

Hogy megyéink alakultak, ez arra nézve szükséges volt, hogy — bár nem teljes — de legalább töredék országgyűlés létre jöjjön, és ennek megvan az a roppant sikere, hogy *Europával megösmerteté ügyünk törvényes igazságát*, helyzetünk égbekiáltó voltát, melyet ha *most* sem véd a művelt és nemes nyugot, akkor nem igaz, hogy a haladás útján vagyunk; akkor inkább az bizonyos, hogy az európai emberiség ügye elérte a délpontot e század elején, és most vissza, aláfelé esik napja, hogy lassankint újra alkony, azután este, s végre teljes éjszaka legyen!

Ez utóbbit hinni — nem kishitőség, de bűn volna, valóságos istentelenség. Mert egyszerre nem az *egész* csak az *egyesek* hibáznak. Bizonyosan mi is követtünk el hibát magunk ellen, s jövőnk sem egészen-a külviszonyoktól, de legnagyobb részben attól függ: hogyan hozzuk helyre százados mulasztásainkat s botlásainkat?

Mert ha szemére akarnók vetni a világnak, hogy nem segít, ő viszont idézhetne a történetből korszakokat, melyekben csaknem tányéron kínálta a jó alkalmat, de nekünk nem köllött, mert — „kaviár” volt.

Sokszor nem mozdultunk, mikor nem ártott volna mozogni; *néha* meg *messzebb is mentünk*, mint célszerű volt; — nagy tanulságok hosszú sora van hátunk mögött; ha tehát a másén nem, tanuljunk legalább a magunk kárán.

Teljes hitem van, hogy végre már majd csak eltaláljuk, ami legjobb. Mert ezelőtt csak egy pár ezer „kiváltságos” fő

gondolkozott, és két-három excellenciás úr határozott a haza sorsáról, és a magyar is csak ember, — téved, megszédül egy kicsit olykorolykor.

Mert milliók feje fő a haza sorsa felőli tervelésekben, és milliók *szava*, szabad *akarata* határozza a nemzet sorsát, — már ha most se döntjük jóra el, akkor nyugodjunk meg a roszban is, mert hiszen — magunk csináltuk.

Ej, de ezt magunk is el tudjuk gondolni, — zsémbel az olvasó, azt várja, mondanánk meg, — hogy mi lesz tehát?

Erre e pillanatban csak azt mondhatjuk, hogy miután a főváros nem tud semmi bizonyosat, mi sem mondhatunk egyebet, mint a közelgő fordulat azon rendes állapotát jelezni, hogy a boldogabb rész minisztériumot vár, a családásokat nem kedvelő rész pedig — ostromállapotot, ami persze ezután sem lesz kihirdetve, aminthogy most sincs, pedig ahol az adóbehajtósereg dühöng — ott Haynau korabelinél is veszélyesebb az ostromállapot, mert Haynau legalább némi formassággal lövette föbe az embert, itt azonban a közember szélszélyétől függ nemcsak a „rebellis” családfő, de a védtelen hajadon és a kis ártatlan gyermek is . . .

De hiszen ezt is tudja az olvasó nálunk nélkül is, azért elhallgatunk azon keserű vigasztalással, hogy a jelennel roszabb állapot hírével nem busíthatjuk az olvasót — akár mire forduljon is!

Csatár, 1861. jun. 23., I. évf. 24. sz.

A FELIRAT.

Pest, június 23-án.

E percben, midőn e sorokat írjuk, tisztelt hazánkifiai, az országgyűlés követői, hónuk alatt a felirattal, mint a nemzet gyalogpostája, utban vannak ama híres város felé, melynek nevére átrezzen a magyar hazafi egész lelkében, mint Macduff, midőn családja kiirtásának hírével veszi, s csak sokára engedni szóhoz jutni az indulat, akkor is csak annyit mondva: „nincsenek gyermekei.”

A magyar is ilyenformára fakadhatna, midőn Bécs nevére ezer gondolat, ezer érzés, annyi vérgyászos emlék rohannak át lelkén, s elmondhatná: nem adhat már tizedrész annyi jót, mint amennyi roszat vettünk tőle.

És azért még most is, ujjal, mint annyiszor, a nemzet Noe bárkája kibocsájtja feléje *galambját*, azon vak reménnyel, hogy talán majd végre mégis a *béke* olajágával térend vissza a nemzet kebelébe.

Meglehet, mire soraink az olvasó elé jutnak, már a nemzet galambja visszatér az olajággal, mely után a megállapodás Ararát hegyén kiköthetünk, vagy ami sokkal valószínűbb — *alea jacta est!* — kilöve a nyíl, melyről aztán nem tudjuk, hol fog megállapodni.

Akár így, akár úgy, amit ezuttal mondani akarunk, az nem lesz késő, mert oly nagy a mozzanat, hogy évekig ad gondolkozni valót.

A jelen országgyűlés folyama alatt mi is azok közé tartozunk, akik a körülmények, az „*exigentiák*” orakulumát úgy értelmeztük, mint az ugynevezett mérsékeltbb fél, vagyis: ohajtottuk, hogy a jelen gyűlés felírásban nyilatkoztassa ki, miszerint elégtelennek érzi magát arra, hogy megoldja azon feladatot, melyre őt az uralkodó hatalom összehívta.

Most azonban ugyanezen mérsékelték egy része azon nézetben van, hogy a felirat, úgy ahogy azt a határozati rész módosította, lehetlenné teszi a cél elérését, vagyis a másik fél beleegyezését, s eszerint maga a nemzetgyűlés vágta be utját a békés kiegyenlítésnek.

E felfogás képezi a jelen bonyodalom csomójának központját, azért nem árt, ha minél több kéz járul hozzá, keresni a végszálakat, hogy legalább meglazítsa a csomót, míg végre a legügyesebb megtalálhassa.

Egyszerűen tekintve a dolgot, nem az lényegesebb előtünk, hibás-e a szerkezet formára és tartalomra, hanem az, vajjon ha ugyan hibás volna is, — annyira hibás-é, hogy a megoldást lehetlenné tegye?

Vagyis, ha nem sikerül a kiegyenlítés, Pestre, vagy Bécsre háramlik-é a nagyobb felelősség?

Bátorkodunk egész határozottsággal az utóbbi nézeten lenni.

Hiszen nincs oly bonyolult szakmakérdés, melyet ne lehetne a legkisebb tételre visszavinni, és a legkorlátoltabb elme előtt világosan beláthatóvá tenni.

A jelen kérdésben is örökké lehetne vitázni törvénycikelyek és formasági szabályok egymás ellen állításával, és a dolog még se lenne végleg eldöntve.

Azért egyenesen s kereken mindenekelőtt abszurdumnak, képtelenségnek nyilvánítjuk azt, hogy pusztán formakérdés miatt valaha nemhogy nemzetek, de csak egyesek között is kiegyenlíthetlen viszály keletkezhetnék.

A forma örökké csak ürügy, mindig valami lényeges az, valami *elmozdíthatatlan* kő az, mely két fél között a kiegyezkedést lehetlenné teszi.

A forma már magában mindig vagy maga a béke, vagy maga a háború; az *okot* mindenkor *lényeg* adja, mely csak szüli, idomítja a formát, és ez ok akár erkölcsi, akár anyagi, specialiter s a maga nevéen mindig csak az *érdekben* központosul.

Ez okoskodás szerint azonban még vagy egyik, vagy mindakét fél, vagy egy harmadik is lehet a hibás, tudnillik a végzet, mely amaz elmozdíthatlan akadályt tolja a két fél közé.

Hanem ez csak azon esetre áll, midőn jó részt mindakét fél állása, külső körülményekben *egyenlő*, — azonban egészen máskint áll a tétel — azon *specialis* esetben, midőn a két fél közül az egyik *roppant mértékű előnyös helyzetben* van.

Kinek nem jut eszébe a régi mese a farkasról és bányáról, midőn előbbi ürügyöt keresvén, szemére veté utóbbinak, hogy a vályuból a vizet neki fölzavarja, holott a bányány állott alul, így vádja merő természeti képtelenség volt.

A mi specialis esetünk az osztrák kormányal szemben *némileg* hasonló a főnebbihez.

Az osztrák fél teljes fegyverben, szabadon, mi pedig fegyvertelenül, megkötve állunk szemben egymással.

Az osztrák fél azt az alternatívát állithatja föl: akarod-e, hogy megoldjam köteleidet, s lekötöd-e becsületszavadat, hogy azután szövetséges hű barátok leszünk, — vagy ha nem, még jobban megszorítlak, sőt ütlek verlek is, válassz!

Mi pedig természetesen csak azon alternatíva között válógathatunk, hogy becsületszavunkkal-é, vagy az erősebb fél kötelével kötöztessük le magunkat, mert mi őt semmivel egyébbel, mint becsületszavunk megtagadásával, tehát csak erkölcsi eszközzel fenyegethetjük.

Lehet-é képzelni, hogy ha elfogadható, végleges könnyebítésre szolgáló előnyt ígér az erősebb fél, lehet-é képzelni, hogy az elnyomott fél, *hacsak nem órált*, azt megtagadja?

Nem természetes-é, hogy a két alkudozó fél között a *föltételek* határozzák meg a szándékot, a szándék pedig csak azután a hangot, a formát, melyen kiegyezkedni akarnak?

Nem természetes-é, hogy ily esetben mindig az erősebb félben öszpontosul az *ok*, mely vagy a kiegyenlítésre vagy a további ellenséges indulat folytatására vezet?

Már most csak vegyük a további eljárást, ha a bécsi kormány nem enged, s mint a centralista magyarfaló közlönyök véreledezve rebesgetik, *erőszakhoz* folyamodik, hogy a magyart a birodalmi tanácsba, vagy is — *kibékülésre kényszerítse*, — nem hasonlít-é ezen eljárás nagyban és teljesen a rabváltatáshoz (bocsánat a hasonlatért!) midőn a szegény ártatlan rab kintpadra vonatván, ha már nincs ereje túrni a kinzást, csak azért is igérkezik vallani, és összevissza vall mindent, ami nem való, csak azért, hogy pillanatra könnyebülhessen?

Csakhogy melleleg megjegyezve, annyira hozzá szoktatnak már bennünket a szenvedéshöz, hogy már aligha ki nem birnök állani inkább a halált, semhogy erkölcsileg hamis vallomással magunkat megalázzuk.

Mi tehát azon hiszemben vagyunk, hogy ha hibázott volna is a magyar országgyűlés a formára nézve, amennyiben például a megszólításból kihagyta a „császár és király” címet, holott uralkodónk *tényleg az*, s annak ösmeri az egész világ, — azért a kiegyezkedés nem rajtunk mulik, hanem mert az ajánlat, a *föltételek* nem olyanok, melyek alapján a kiegyezkedés megtörténhetnék.

Avvagy nem ösmeri-é az egész világ, annál inkább az uralkodóház a magyar nemzetet legloyalisabb népnek, s nem ő tőle függ-é csupán, hogy a magyar nép ne csak *címét* megadja, tehát ne csak szót, hanem életet, vért, s vagyont is áldozzon érte? Amint ezt annyiszor cselekedte?

A február 26-iki alkotmány volt az ajánlat, a föltétel, ezt a magyar nemzet nem fogadhatta el; és ha nem áll *érdekében* Bécsnek e föltételt megmásítani, a magyar országgyűlésen vannak ugyan szép beszédű emberek, de semmi mézes mázos szerelemvallomással e föltételt megváltoztatni képesek nem volnának.

És végre csak Bécestől függött, hogy a magyar országgyűlés ne a jelen hangon, de a régi ős bizalom hangján szólándott volna a tényleges hatalomhoz, s hogy ez *nem* történt, az, megvagyunk győződve, szintén csak a fennálló hatalomnak volt szándéka és akarata.

A birodalom belsejébeni zavaros körülmények, a külfölddel szembeni szorongató viszonyok hozták létre az októberi

s februári engedményeket; azok szerint határozódik el a feliratra adandó válasz is.

A bécsi egyoldalú határozmányok — mulékony erejük. A magyar alkotmány maradandó, teljes erejü, — s miért? mert bár századok óta tetteleg folyton sértegetve, ignorálva volt, de a nemzet maga soha le nem mondott róla, se meg nem csonkította, s nem engedett belőle egy betünyi előnyt sem. Ha csak egyszer tenné ezt, azonnal *örökre vége volna erejének*. Ezért nagy kincs, nagy palladium ez nekünk, s míg elég erkölcsi erőnk lesz, (pedig ez nem hogy fogyna, de hála égnek, gyarapodik) addig a nemzet jövendője mindig nyitva, s hasonló helyzetben vagyunk az olyan egyetlen fiúhoz, kire millió örökség vár, s kitől ez örökséget egy pár ezer forinton kéri, de nem adja, s lelketlen, léha, pazar volna, ha oda-adná.

Inkább csináljon rá egy kis adósságot .

Csatár, 1861. jún. 27. I. évf. 25. sz.

BELFÖLD. A VÉGZETES PILLANAT.

Junius 24. 1861.

Itt van. Az eldöntés órája megérkezett. Holnap reggel vagy talán ma este indul Ghiczy Kálmán ur és a felsőház elnöke, az országbíró ő n[agy]m[é]ll[tósá]ga Bécsbe a magyar országgyűlés fölírásával.

Az egész haza visszafojtott lélegzettel várja az eredményt. Nemcsak Magyarország és a birodalom, hanem egész Europa feszült figyelemmel lesi azon szavakat, mikkel Ferenc József ő felsége a birodalom legerősebb, legnagyobb, legtöbbet — egész sajátját — követelő, de kielégítette — leghűbb országának követeit fogadni fogja.

Az ezer ajku táviró résen áll, hogy az alig elhangzott ígéket szétrepítse kelet, nyugot, éjszak és dél felé, mert hiszen a felelet mindannyira nézve roppant fontossággal bír, s mert hiszen mindannyian részint reménnyel, részint aggodalommal izgatottan várják a birodalom közel jövője fölött határozó szavakat,

Miként fog ő felsége e végzetes pillanatban nyilatkozni, az még a jövő titka.

Sikerült-e jó tanácsosainak az ifju fejedelmet meggyőzni a felől, hogy amit mi kívánunk, az egyszersmind a dynastia érdeke is, vagy pedig a védangyal szózatát elnyomták a daemonok suttogásai, s a rosztanácsadóknak sikerült gyanu és idegenséggel tölteni el azon szivet, mely ha eléggé ösmerne bennünket, bizonyára egész szeretetével fordulna felénk.

Ez mint a jövő titka, bizonytalan; az bizonyos csupán, hogy a magyar, kit a magas válasz, legközvetlenebbül s legelső sorban érdekel, feszült figyelemmel bár, de *nyugodtan* várja a végzet nyilatkozatát.

Igen nyugalommal, azon férfi nyugalomával, kit már egyszer megtett határozatától semmi sem képes visszariasztani, s — ki már elhatározta magát.

Igen elhatároztuk törvényes jogainkból mit sem engedni, de egyszersmind megadatván az, törvényes kötelességeinket hagyományos becsületességgel és hűséggel teljesíteni a koronás király iránt.

Ha jogos követelésünk meghallgattatik, tömeges sorfalat képzendünk a király trónja körül, melyet mindig megtudunk védelmezni, — és ha visszautasítatnánk?

Akkor a nemzeti becsület páncélával vétezzük föl magunkat, s legalább önkénytesen soha be nem mocskoljuk ezredéves történelmünket.

Mi törvényes önállóságunkat és függetlenségünket soha föl nem áldozandjuk.

Ősi s 1848-ban megaranyozott alkotmányunkból egyetlen betűt sem engedünk.

S végre nem leszünk osztrákokká soha, bár mily mézes szavakkal csalogassanak is bennünket a bécsi birodalmi tanácsba.

Ez a mi elhatározásunk, melyet sziveinkből semmiféle mostoha idők kiirtani képesek nem leendnek, s melyet nemzedékről nemzedékre, s unokáról unokára képesek leendünk utódaink szívébe átültetni.

Ha kielégítettünk, akkor mint a magyar királyi trón védői, oltalma leszünk egyszersmind az ausztriai birodalomnak is.

Ha visszautasítatunk, akkor Magyarország lenne *azon nyílt, seb*, melyen Ausztria el fogna vérzeni .

Csatár, 1861. jún. 27. I. évf. 25. sz.

Pest, június 28-án.

Még semmi bizonyos a felíratra adandó válasz iránt.

A még e nap folytán érkezhető sürgönyökre nézve „*leg-ujabbak*” című rovatunkhoz utaljuk az olvasót.

Azalatt vessünk egy tekintetet az európai helyzetre, s aztán a bizonytalanság e feszült pillanatában készüljünk a — legrosszabbra.

Igy a jó annál kellemesebbül fog meglepni, a kedvezőtlen pedig nem fog megrendíteni.

A magyar felírat három nevezetes, és a bécsi kormányra nézve fenyegető esemény nyomása alatt vétetik tárgyalás alá.

Egyik: Victor Emanuelnek, mint olasz királynak elösmertetése Franciaország által.

A másik: a török zultán halála.

A harmadik: Victor Emanuel válasza a tizezer aláírással ellátott római kérvényre, melyet „*vegyes*” rovatunkban közlünk.

Ezekhez járul még: pápa ő szentsége súlyos betegsége.

Victor Emanuel olasz király elösmertetése annyi, mint biztosítása a jelen olasz statusquo-nak, melyből pedig, mint az olasz király beszédéből kitetszik, előbbutóbb Velence miatti háború következik.

A török zultán halála: csaknem bizonyos kilátás a keleti kérdés mielőbb „égővé” gyulladására, vagyis, hogy a nyugot-északi hatalmak nem lesznek kénytelenek azt előidézni, mert magában Törökországban minden órán kiüthet a véres háború, melynek lángja azután bevilágítandja a félföldet.

A megholt zultán fivérében az ulemák neveltje, *Abdul Azis*, az ő török pártnak reménye, s e szerint a mai civilizationak ellenese lépett az Ozmánok trónjára.

Ez ő török párt hatalomra jutása s legelső intézkedései még elkezeredetebbé teendik a keresztény lakosságot, s a nyugoti hatalmak azon kellemes helyzetbe jutandnak, hogy *kénytelenek* lesznek kinyújtani kezeiket a rég sovárgott préda után.

A déli szlávok teljes függetlenségüket kivivandók, ellenkezésbe jönnek Ausztriával, melynek eddigi keleti politikája akadályozta e törekvéseket.

A nagy német elemet ezután már nemcsak a francia—olasz szövetség, hanem a roppant, a félföldet átölelő szláv tulsuly

is fenyegeti, melyek ellenében ösztönszerűleg minden tudós politika nélkül is, érezheti, hogy neki is *egységre* kell törekednie, ha az őt számánál, s műveltségénél fogva megillető szerepet az európai szinpadon elveszteni nem akarja.

A német egység központja pedig semmi esetre sem lehet Bécs.

E szerint osztjuk azon elterjedt nézetet, hogy Ausztria, ha *nem mától holnapra* való kicsinyes, szatócs politikus terv szerint, *de messzebb jövőre* kiható, valódi magas diplomatai belátással intézi sorsát, — úgy épen most, a magyar felirat felterjesztése képezi azon roppant fontos, elhatározó alkalmat, melynél Ausztria eddigi politikájának saját érdekében — megkellene *változnia*.

Minden körülmény arra látszik inteni, hogy alapját, irányát megváltoztassa, Olasz- és Németország felé való törekvéseivel felhagyva, Magyarországra keresse azon központot, honnan *kifelé* egyetlen ut sem vezet.

Amiből következik, hogy a *válság nem annyira minket, mint Ausztriát illeti*.

Mert magunkat illetőleg lehetetlen föltenni, hogy a nyugoti hatalmak megengednék azon rájuk nézve roppant hátrány bekövetkezését, mely szerint a félföldet beterítő szláv elem közé, a gondviselés által mesés módon helyezett gát, a velük azonos érdekű magyar nemzet agyon nyomassék.

Ám ezek mind messzebbi nézponatok a jelen politikai helyzet látkörén, a legközelebbi az, vajjon, ha Ausztria megmarad eddigi hagyományos politikája mellett, s nemzeti alkotmányos követeléseinket elutasítja, mi[t] teendők leszünk?

Erre csak azt mondjuk a latin költővel: *alios nos vidimus ventos* — láttunk már mi nagyobb veszedelmeket is!

Bármilyen erőszakos módokat kezdjen használni ellenünk Ausztria, azt az egy okosságot föltesszük róla, hogy többé — *nemzetiségünk* elleni harcot nem fog kezdeni. És ha kezdene is, a múltban elég a tanubizonyosság, hogy azt elnyomni elégtelen volt erősebb állapotában is, annál kevésbé sikerülne ez neki egyre válságosabbá alakuló helyzetében, — midőn másrészt a magyar nemzet önérzete, nemzeti szelleme erősebb és egységesebb, mint valaha volt a honalkotás dicső korszaka óta.

Ha nem mellénk, de ellenünk fordul a bécsi politika, akkor leszünk még csak szorosan egyetértők.

Meglepte a külföldet az egy akarat, mely utóbbi időben a *lényegre* nézve köztünk uralkodott; azontul még formára se lesz a magyar nemzetben nézetkülönbség, s nem lehetvén többé se feliratiak, se határozatiak, leszünk mindnyájan — *határozottak*.

Csatár, 1861. jún. 30. I. évf. 26. sz.

BELFÖLD.

Pest, jun. 29-én.

Sok ferde, gonosz hirt koholnak s terjesztenek rólunk a bécsi központosító önkény bérenc lapjai, de ezek közt egy sem oly utálatos, mint azon ráfogás, hogy a magyar országgyűlés nem a nemzet többségének érzületét s gondolkozását fejezte volna ki a feliratban, — vagyis, hogy a jelen országgyűlés többsége merészebb, tulzóbb mint maga a nemzet, s eszerint a feliratba a határozati párt által igtatott záradék a nagy tömegnél visszatetszésre talált volna!

Ez állítás nemcsak gonosz, de egyszersmint a bécsi publicistika járatlanságának a nyilvános életben, s fából vaskarika logikájának, fényes bizonyosága.

Mert csak nézzük milyen kézzelfogható s egymást arconverő ellenmondásokba esnek ezek a mi kétségbeesett irigyeink, s gyöngeségük maró érzetében józan eszüket veszteni kezdő halálos elleneink.

Még tavál arról vádolták a nemzetet, hogy javithatlan aristocraticus érzelmű, hogy csupán és egyedül csak főurai az elégületlenek, kik a feudális 1848 előtti állapotot akarják helyre állítani, de a nemzet maga nyugodt, s megelégszik azon alappal, melyre a boldogító atyai kormány gondoskodása emelte.

Tehát a magyar tavál nagyon aristocrata volt, mely nem érdemi s nem is óhajtja az újabb liberális korszellem intézményeit.

Ime, kegyes olvasó, ugyanezen bérenc írók az idén meg már épen az ellenkezővel vádolnak, hogy tudnillik a magyar aristocratia — magánál a népnél is demokratább akar lenni, s hogy egyáltalán itt a kabátos és ugynevezett értelmiségi réteg — vetélkedik a szabadelvűség merész törekvéseiben!

De ez egy lényeges és óriási ellenmondás még nem elég. Ők a gerendától szemeikben mit sem látnak.

Ugyanegy időben, egy órában a főnebbi után meg azt is állítják, hogy a magyar aristocrazia — csak félelemből, népszerűség vadászatból csatlakozik a nemzet „1848” jeligés politikájához, és egyáltalán, hogy nem csak a felső, de az alsóház is a rettegetető, lázongó nagy tömeg mindent magával ragadó szilaj merész áradatának áldozatai, kik nem birnak elég erővel annak ellenébe állani, s illetőleg az árnak gátot vetni!

Tehát egyszer nagyon is ódon aristocraták, másszor dühös democraták volnánk, s egyik percben a népet vádolják, majd a főrendet s nemességet — lázadó majd zsarnoki hajlamokkal, vagy mindent egyenlősíteni törekvő democrat iránnyal.

Milyen kényelmes ez a „ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes” okoskodás.

Hanem még ezzel sincs vége ama kilábolhatlan zavarnak, melybe ezen zsoldos szellemek az igazság elferdítése közben magukat keverték.

Egyik percben anarchiával vádolnak bennünket, fejtelenséggel, s még a mult télen egyebet se tudtak, mint tele tölteni lapjaikat a közigazgatás terén előforduló rendetlenségek hireivel.

Ugyanakkor bevallják, hogy e hazában a nemzeti mozgalom oly mesterileg, s láthatlan, de annál bámulatosabb szabattosságu gépies fékszalakon vezettedik mintha Deák Ferenc és társai hatalmas szemöldeik egy intésével vezetnék à la Jupiter, az osztrák ellenes forradalmat!

Ugyanekkor dicsekesznek, hogy a nép, nem hallgatva Istentől és fejedelemtől elrugaszkodott vezéreire, békén sőt szinte egymást legázoló buzgósággal fizeti az adót, s ha a kormány a népre fog hivatkozni, ez menten megválasztandja a birodalmi tanácsba a követeket! .

Már most legyen elég ennyi ezen vaskorbéli sötét baglyok ferde és zavaros huhogásaiból.

Különben is ez ama pont, a birodalmi tanács, melynél minden okoskodásaik száalai összefutnak, s melyért minden ferde, s hamis koholmányokra készen állanak.

Ámitják az uralkodót, hogy a magyar nép kész a birodalmi tanácsba olvasztani alkotmányát, másrészt pedig azzal ijesztik, hogy a magyar nép független kormányra csak azért vágyik, hogy elszakadhasson az uralkodó háztól. . . .

De hiszen nincs egyetlen állításuk, melyet ők maguk egy teljesen ellenmondó másik ráfogással meg ne cáfolnának.

Igazán egyetlen mentségükre szolgál az, hogy ha valamit... hazudnak, (bocsánat nincs rájuk illőbb kitétel) ugyanazt rögtön, de persze öntudatlanul a másik hazugsággal megcáfolják!

És ilyen emberek akarnak rajtunk uralkodni?

Ilyen emberek, akik, midőn a fegyverhatalom kezükben van, akkor sem tarthatják természetlen oktalan rendszerüket?

És épen rajtunk akik elnyomva is hatalom tudtunk maradni, s Europa mérlegében döntőbb súly vagyunk mint ők — váraikkal és ágyuikkal egyetemben?

Elleneink zavara, szellemi és erkölcsi szegénység bizonyítványai a legvilágosabb jelei s zálogai annak, hogy a dynastia belátandja előbb utóbb, miszerint mi, kik *nem akarunk s nem tudunk hűtlenek lenni jellemünkhöz*, szilárdabb, valóbb, igazabb védfala lehetünk trónjának is, mert örök igazság az, hogy aki önmagát nem becsüli, nem képes az más sem becsülni, — és hogy az erősebb védfal az, melynek *mélyebb az alapja*.

Már pedig a mi alapunk ezer éves, míg az osztrák birodalmi alkotmánynak egyáltalában alapja nincsen is.

Egyébaránt mi sem lesz mulatságosabb, mint e központosító „baklövők” azon újabb fordulata, ha majd egy szép reggelen arra ébrednek, (ami előbb utóbb elkövetkezik) hogy a fejedelem maholnap a februári alkotmányról letérve, (ami lehetlen) a magyar alkotmány Sionjára helyezi trónját, — s ők e fordulathoz hosannát énekelni lesznek kénytelenek!

Csatár, 1861. jún. 30. I. évf. 26. sz.

IGEN IS — NEM!

Pest, július 2-án.

Amit vártunk, megjött, de nem *ugy*, amint gondoltuk.

A szerfölött nehéz állásból, mely annyi fejtörésre adott okot a bécsi kormányban, egyelőre — kimenekült a bécsi diplomatia, és pedig, meg kell vallanunk, — mesteri manőverrel.

Azt hitte mindenki, hogy a bécsi kormány előtt most csak két ut van, az igen, vagy a nem-é; senki sem látott menekvést előtte; azonban feltalált egy harmadik utat, melyen nemcsak

kisurrant, de sőt — háta mögé került annak, aki azt hitte, hogy már élve elfogta, és most valójában ő szoritotta be saját hálójába.

Mert se — igen, se — nem; hanem: igen is — nem !

Ha a felelet megadja követeléseinket, azzal mi nyertünk; ha megtagadja s erőszakot használ: övé a felelősség; — de e kettő közül egyik sem történt.

Az *utolsó szó* — bármi legyen is az, bárkihez s mihez intézve — a magyar országgyűlés „*jelenleg együttlevő*” képviselői nyakába van vetve, és ezek közt is végre azokéba, akik a bécsi diplomácia (valószínűleg egy *magyar kezének*) e remek sakkhuzására egérutat engedtek a — *formakérdésben*.

A leiratot visszautasította Ő felsége, mert — ugymond — nem Magyarország királyához s nem törvényes és szokásos alakban van fogalmazva.

És nem oszlatta föl a gyűlést, sőt e leirat is úgy van fogalmazva, hogy abban a nemzet nemcsak erkölcsi, de még szellemi oldalról sincs gyöngédtelenül érintve, mert az *állítólagos* hiba csak „egyesek” és *nem* az egésztől származottnak neveztetik.

A lapok mint bizonyost hirtelik, hogy a külföldi udvarok ellenezték a felirat elfogadását, s nemcsak Anglia, de még Amerika követe is elnézhetlen hibát látott a címezésben, azon Amerikáé, ahol a legmagasabb titulus — „master” (mester) — s ahol például a félmeztelen napszámos is az állam fejét egyszerűen csak „Lincoln mester”-nek szólítja.

Egyik laptársunk (Magyarország) megütődik, hogy a külföld Ausztria belügyei közé is avatkozik már, és tiltakozik az ellen, hogy Magyarország ügyei külső befolyások behatása szerint intéztessenek el !

Mi nem látunk abban *ránk nézve* károst, ha a külföld nem tekinti Ausztria belügyének Magyarország függetlenségét, azon csak az osztrák államférfiak busulhatnak; mi ellenkezőleg azt hisszük, hogy csakis a külföldi hatalmak ránk nézve kedvező és Ausztriára nézve nyomasztó befolyásának köszönhetjük jelen könnyebbülésünket is, és köszönhetjük valószínűleg jövődöbéli szabadságunkat is.

Nem létezik a földön oly hatalmas nép, melynek a szomszéd hatalmak barátsága és segélye hasznára vagy kárára ne válnék, annálkevésbé a még elnyomás alatt s idegen katonai vaspálca alatt sinlő szegény Magyarország.

Azért mindenesetre számbaveendő dolognak tartjuk a külhatalmak, és Europa közvéleményének részünkre való megnyerését.

A válság tehát függőben maradt, de valószínűleg csak igen rövid időre.

Amit nem rég, mult heti számunkban mondtunk, most is állunk mellette, hogy a törés koránsem formaság, de elháríthatlan *lényeges* akadály miatt következhetik csak el, aminek, im, világos bizonyága a leirat, mely nem egyéb, mint elhalasztása az elhatározásnak, kikerülése a lényeg tárgyalásának, ügyes átjátszása a kezdet felelősségének.

A formakérdés nem vetett véget a válságnak, de tagadhatlanul pillanatnyi lélegzetvételre szolgáltatott kedvező alkalmat a bécsi diplomatiának.

Azon diplomatiának, melynek *osztrák* főnöke Schmerling ur épen a válság alatt óriási gyarlóságának adta *fényes* tanúságát *provisoriumi* tervében!

És milyen ragyogó diplomatai geniálitás, eminensi calculusát nyerte azon — fájdalom, a mi országgyűlésünk többségének rovására működött — magyar államférfi, aki a jelen remek fogalmazásu leirattal megoldást kitalálta.

Ha a formakérdésben a külföldi hatalmak a bécsi udvar mellett vannak, akkor a magyar államférfiaknak mindenesetre úgy kell manőverezni, hogy a formakérdés teréről a lényegesre szorítsák az ellenfelet, vagy pedig megértetni az egész világgal, hogy formahiba nem történt.

Egyébiránt az olvasó ugyis meg van győződve, hogy nem a cím teljetlensége és a papiros bélyegtelen volta fog a magyar nemzet jövője fölött dönteni; ide lenn és oda fönn egyaránt megfontolják a dolgot, és választani fognak a „titulus” és „vitulus” között.

Csatár, 1861. júl. 4. I. évf. 27. sz.

LESZ-E VÁLASZFELIRAT?

Pest, július 3-án.

Való, hogy a képviselőház a leirat által scylla és charibdis közé szorult, hanem az is való, hogy ha e két szirt *között* ügyesen átevez, helyzete kényes voltát nem csak magáról el, de a bécsi kormányra háríthatja.

Engedni és nem engedni mindkét eset bajos, de talán még sem *egyaránt*.

Kijelentjük, hogy bármit végezzen a gyűlés, abban meg nem nyugodni, vagy épen ellenkező irányt követni — *honfibűnnek* tartanók.

A haza bölcsei fognak találni érveket, melyek ez eljárását igazolják, s melyek a mi gyöngye felfogásunkat is a leghelyesebb nézetre vezérlendik, — azonban *egyéni* véleményünk kimondására nemcsak feljogosítva érezzük magunkat, de sőt azt lapirói kötelességünknek tartjuk.

Mi a kérdést, mely most az országgyűlés elé adatott, a *formaság egyik formasági részletének* tartjuk. Lényegre az egész gyűlés egyetértett mindeddig, csak a felirati és határozati nyilatkozás alakjában vált el egymástól. Most a felirati formában ugynevezett *cimkérdés* az, melyben az előbbeni kisebbség emelkedett többséggé — és már most, miután a *fordulat* e kis formasági kérdéstől tétetik függővé, mindenekelőtt az a kérdés: vajjon az engedés által az egész haza létalapjából, a magyar nemzet alkotmányos jogából, vagy csak egyes pártnak a nagyobb érdeket nem kockáztató nézetéből kell-e valamit áldozatul hozni?

Lényeges irányadó lehet itt a következő két szempont, melyszerint ugyanis *nem egyhangulag* fogadta el a gyűlés a kérdéssé vált formalitást, — továbbá azon körülmény is, hogy több megye szavazott bizalmat az eredeti felirat készítője Deák Ferencnek.

Ha egyhangu az elfogadás, emellett sarkkérdésről van szó, akkor az engedés vita tárgya nem lehet.

De a kérdés csupán néhány szó többséggel dőlt el, s amellett *ami legfőbb* — sarkkérdést nem is dönthet el, mert az országgyűlés különben sem teljes, nem illetékes, mert az octoberi diploma alapján ült össze, azon célból, hogy átvezető híd gyanánt szolgáljon a törvényes 1848-iki alapon összeülendő nemzeti gyűlésre.

És végre oly akadályban[1] történnék a módosítás, melyben — ha az eddigi hirlapi értesülések valók — a külföld sem támogat bennünket.

Szerény nézetünk szerint: vagy nem kellett volna az octoberi diploma alapján rendezkednünk s országgyűléseznünk, vagy az országgyűlésnek, ha már e hiányos alapon összeült, és ennél fogva az őt összehívó tényleges hatalommal egyez-

kedésbe ereszkedni akart, ahhoz a szóváltást lehetőssítő *alakban és modorban* fognia — egyáltalán nem lehet veszélyes.

Ha a törvénytelen *alapot* elfogadtuk az alkotmány vesztélyeztetése nélkül — a *formától* irtóznunk indokolatlan volna.

És végre a válaszfelirattal a törés felelősségét elhárítanánk magunktól, ami annál inkább óhajtható, mert e formakérdésben az uralkodó hatalom mellett nyilatkoznak a külhatalmak is.

És ha a fejedelem által kívánt felirat felküldetik, és ha aztán az abban foglalt követeléseink *lényegéből mit se engedünk*, — bármi következék, a felelősség árnya sem eshetik ránk, legalább a barátságos hatalmak részéről.

Hiszen nagyon valószínű, hogy *lesz alkalm*a a nemzetnek ellenállási erőt kifejteni lényeges, valóságos élethalál kérdésben: vajha ott aztán szilárdak legyenek azok is az egész nemzettel együtt, akik e csekélyebb s ugyszólván *convenientia* kérdésben oly catói merevséget tanusítanak.

Már hirdeti Schmerling a birodalmi tanácsban, hogy az nem sokára *teljes lesz* (?!)

A nemzet élete fölött azon kérdések határoznak, melyekért *halni* kell — és csak azon nemzet él erkölcsileg, mely *tesztileg halni* tud!

A birodalmi tanács nekünk *erkölcsi* halál — de minket legkevésbé sem aggaszt a gondolat, hogy emiatt erkölcsileg haljunk, — hanem már az alatt valami csodálatos titoknak kell lappangani, hogyan merte oly mindenesetre jól értesülő miniszter azt ígérni, hogy a birodalmi tanács — *teljes lesz*?

Azt hisszük a miniszter ur *kinevezésekre* gondol. És Csaszlauban van elég — magyarországi babérain nyugvó hivatalnok...

Csatár, 1861. júl. 4. I. évf. 27. sz.

A BÉCSI KEMÉNY VITÉZEK.

Pest, július 5-én.

Egy távirdai fagyos fuvallat Bécs felől megint lehervasztotta a sült békegalambvárók kora reménybimbóit.

Ausztria fölbátorodik; naponta egyet ránt a lajbija szélén, s neki neki ront a vele komoly önérzetes nyugalomban farkaszemet néző Magyarországnak.

A bécsi Raixrát is idején látta elkiáltani magát a nagy, hosszu csöndben, s egy újabb „vitam et sangvinem” jelenetet rögtönzött.

Mivel pedig a tisztelt uraknak kard nem lógott oldalukon, a parodia tökéletességéből csak az hiányzott, hogy kard helyett — banknotákat huztak volna ki zsebeikből, s egyuttal rakták is volna le az államdeficit födözésére.

Bizonynal meg is tették volna ezt, ha ama bankjegyek legalább is egyenértékűek volnának a nemes ércekkel, — s bizonynal meg is szavaztak volna vagy ezer millio kölcsönt, ha nem tartanak attól, hogy e materiális szempont a jelenet magas drámai költőiségét megsemmisítendé.

A tekintetes és nagyságos urak e nagyszerű hősies elszánt-sága, fenyegető zaja és védelem ígéretére körülnéz az ember, hogy vajjon honnan jön egy világot pusztító Tamerlan, Szolimán, vagy Napoleonféle hódító had, s eszébe jutván a Mária Terézia korbeli állapot, vizsgálja, hány oldalról tolul-be a külellenség? — azonban sehol semmi baj, még Garibaldi is úgy bezárkózott Caprera szigetébe, hogy legutóbbi tudósítás szerint a kormány engedelmé nélkül egyetlen hajó, egy kis dereglye sem köthet ki ama kis olasz „cor-sica” partjain.

A messze láthatáron egyetlen idegen szurony nem fenyegeti a trónt, melyet ötszázezer fegyveres őriz, azonban hogy belül a birodalmon szinte fojtó csönd uralkodik, — kivéven, ha itt amott egyegy csirke pulyka vérzik el az *elv martírja*-kint az adómegettagadó városok egyikében. . . nemesebb vére áhító szurony által.

Mindössze két, hajlott koru magyar úri ember képezte azt a nagy veszedelmet, azok is már uton voltak hazafelé — akik ellen e nagyszerű föllépés rendezteték, mely halhatatlan örök emlékü marad, — ha másutt nem, a „Fligende” [!] lap-jain.

E tréfás jelenetek azonban nem sokára véget érendnek. A bécsi reactio és a magyar mozgalom közt a parlamentérozás nem tarthat már sokáig. És jójjön bár rosabb valami a jelennél, csak bizonyosság legyen, jobb lesz a szembekötő-sdinél.

A fődolog most mind a két félnél, hogy kedvező positiot — hadállást foglaljon, s a másikat minél kedvezőtlenebbe szorítsa.

Szóljunk világosabban.

A trónbeszéd, a birodalmi tanács és a minisztérium nyilatkozatai után — átoknak is beillenék az a vak reménység, mely a magyar embert még alkotmányos kívánalmi teljének sültgalambjával biztatná, — azonban a magyar országgyűlés, igen valószínűleg, mégis megteendi (és ohajtandó, hogy tegye meg) a legujabb feliratban azon módosítást, mely azt legfelsőbb helyen elfogadhatóvá és tárgyalhatóvá teszi.

Hiszen még csak büntetés nincs kimondva Bécsben arra, aki az 1848-i állapotot ohajtja vagy csak *reményli* — de egyébiránt e reménység már politikai vétség rovatába van sorozva.

És mégis szilárdan kell ragaszkodnunk ez alaphoz, és semmi közvetítőt el nem kell vállalnunk, mert akármit beszél a rajxrát és a bécsi minisztérium, ez az egyetlen alap, mely a bonyodalomból kivezet, és előbb utóbb helyreállíttatnia kell.

Fődolog, hogy ügyesen manőverezzünk. Helyzetünk s illetőleg fegyvertelenségünk hátrányát hozzuk helyre a stratégia segítségével.

Legyen alternatívánk: 1848-i független magyar kormány, vagy — semmi, illetőleg teljes absolutismus.

A teljes absolutismus, a Bachrendszer veszedelmesebb a kormányra, mint az 1848-i magyar alkotmány.

Ránk nézve pedig egyedül veszélyes csak az lehet, — elengedni egy makulányi előnyt e törvényekből.

Tudjuk, hogy Bécsben készen van egy terv, az 1848-i állapotnak *névszerinti de lényegtelen* alakja, — de ha az octoberi diploma nyomán cselekvés terére léptünk, ez még ősi alkotmányunk sérelme és tönkretétele nélkül megeshetett, mert azt t.i. az oct. 20-i diplomát ugy is lehetett venni, mint valami császári nyiltparancsot, — ámde örökre helyrehozhatlan hibát követne el az országgyűlés, mely az 1848-ban szentesített és életbeléptetett törvényeknek nemcsak betűjéből, de akkori gyakorlata szerinti értelméből valamit engedne.

Ezt nem azért mondjuk, mintha föltennők, hogy a jelen vagy bármely következő magyar országgyűlés ilyen öngyilkosságot elkövethetne; csupán azért, hogy politikai nézetünket előre jelezzük azon esetre, ha az újabb felirat következtében a jelen adóexecutio mintájára valami csodálatos alkotmányexecutio vétetnék foganatba.

Kiváncsiak vagyunk, minő azon alap, melynek reménye fejében a jelen kancellária oly sok dicséretre érdemes kitarással küzd a reactio ellenében?

Csatár, 1861. júl. 7. I. évf. 28. sz.

MEGINT A FELIRAT.

Pest, július 6-án.

Az országgyűlés tegnap esti hat óraker egyhangulag s vita nélkül határozta el *Deák* eredeti feliratának fölterjesztését.

Eddig se tápláltuk se magunkat, se másit hiú reménységgel, hogy ezuttal a feliratba foglalt követelések teljes *összege* egyszerre s szép szerével felsőbb helyen valósíttatik, vagy alkotmányos értelemben szólva, hogy az 1848-i *szentesített törvények* egy betüig újra életbe léptetnek: mindazáltal erősen óhajtottuk, hogy e felirat a fejedelemlhez fölterjesztessék, mert ez eljárást a jelen körülmények között a politikai ildom s a pillanat legbölcsebb sugallatának tartottuk, — amellet, hogy bármi körülmények között is, mintegy logikai egymásból folyóságnak, természetesnek láttuk, hogy az országgyűlés, habár, vagy épen azért, mert *hiányos* alapon összeült, az összehívó adjon Isten-re egy — fogadj Istent mondjon.

Midőn azonban most már bizonyos, hogy a felirat fölterjesztetik, ujjolag ismételjük, hogy abból végleges megoldást épen nem, sőt az eddiginél alighanem veszélyesb megpróbáltatást, még válságosabb új stadiumot várunk.

Mert csak kettő lehetséges: vagy az ugynevezett szigorú eszközök alkalmazása, melyek kidolgozott terve készen áll Schmerling miniszter úr fiókjában; vagy egy újabb kielégítési ajánlat az 1848-i törvények *szinében*, azok legfontosabb *lényegének* kihagyásaival, olyképen, hogy a február 26-i „alkotmány” alapja merőben meg ne tagadtassék.

Bármelyik történjék a kettő közül, a nemzet további szomorú szerepére, az *ellenállására* lesz utalva.

De megnyugvásunkra szolgáland, hogy a politikai ildom javasolta eljárás ellen nem vétettünk, hogy a kínálkozó előnyös hadállást nem adtuk föl, és elhamarkodó cselekvés, vagy hibás modorral se idehaza a közérzületre, se odakünn a közvéleményre lohasztólag nem hatottunk.

Egy szóval, hogy ami *következni* fog, annak felelőssége terhét magunkról elhárítottuk, és egyfelől se ősi alkotmányunkat meg nem sértettük, se a külföld rokonszenvét nem kockáztattuk, és végre, a velünk szemben álló reactio kezébe alkalmas ürügyet nem szolgáltatunk.

Egy szóval nyugodtan elmondhatjuk, hogy mindent megtettünk, amit tennünk lehetett és kellett, — a többi Isten kezében van.

További feladatunk: el nem rontani az utat, mely előbb utóbb, *kedvezőbb körülmények* között, az egyedül törvényes 1848-i állapotra visszavezethet.

Hitünk az, hogy követelt jogállapotunk nemcsak megillet bennünket, mert az törvény, hanem azt egyszersmind a mihamarabb bekövetkező eshetőségek a dynastia azonos érdekének, a birodalom lételét egyedül biztosító szükségnek fogják bizonyítani.

Addig tehát okosan tűrni, — csüggedve le nem mondani, de elhamarkodva sem kockáztatni legyen jelszavunk.

Jelen állásunk hasonló az ostromzárolt váréhoz, ahol még van ugyan elegendő eleség, de a külrőli tudósítások hiányzanak, s a kishitűek gondolkozóba esnek. Ilyenkor az ostromzárló van előnyben, de a jóra való várparancsnok meg nem adja magát, míg zsebében a zsebkendő nem ég.

És ha az is ég?

Megmutatták a Zrínyiek és Szondiak, mi ekkor a magyar vitéz teendője!

Csatár, 1861. júl. 7. I. évf. 28. sz.

AZ OSZTRÁK POLITIKUSOK.

Pest, július 8-án.

A magyar nép, ha eredetiben nem is, de magyar lapokban gyakran olvas ránk vonatkozó idézeteket a bécsi német lapokból s e kigyómérges sziszegésekre kérdi önmagától, vajjon miféle náció ez, s mivel táplálkozik, hogy soha nem fogy ki az epéből, s hogy végre saját mérgében meg nem tud fulni?

Mert a jólelkű magyar nép így gondolkozhatik: mit vétettünk mi ez embereknek? Hiszen tőlünk csak jót vettek századokon át; aranyat, ezüstöt, bort, buzát; *vért* a veszély idején, trónért s vallásért, sőt még olykor olykor egy kis

szabadság is jutott nekik a mi küzdelmeinkből, amint hogy jelenlegi alkotmányuk is a mi küzdelmeink eredménye.

És mit adtak ők nekünk ezért cserébe? Caraffákat és Haynaukat — hogy többet ne nevezzünk.

Kinek volna tehát oka elkeseredett gyűlölségre a másik ellen?

Bizonytal nem önékik!

Igy gondolkozhatik a jó magyar nép.

Mivel napjainkban mi sem volna veszélyesebb, mint azonos érdekű népek közötti félreértés, kötelességünk tisztába hozni e pontra nézve a fogalmakat.

Mindenekelőtt tudnia kell a magyar népnek, hogy sem a nagy Németország, sem a kis Ausztria népe nem gyűlöl bennünket, sőt óhajtja boldogulásunkat.

Tudnia kell, hogy van német nemzet, s ámbár a németek egy nemzeti dala azt kérdi „wo ist des deutschen Vaterland?” (hol a német hazája?) — mindazáltal van mégis német hazafiság, de osztrák nemzet, osztrák hazafiság nincs.

Hanem van egy osztrák érdekosztály, úgynevezett kaszt, mely századok óta viseli az osztrák birodalomban a hivatalokat s kiváltságokat a legmagasb foktól le a legkisebbig, vadássza a rangot s kitüntetést, s e kasztban van mindenféle ajku népség — német, cseh, morva, tót, oláh, horvát, szerb, lengyel, illir sőt — mi tagadás benne — még magyar is.

Akik e kaszthoz szegődnek, azon magán személyes előnyökért megtagadják nemzetiségi érzéseiket s az „ubi bene ibi patria” bölcs elve szerint cselekesznek.

Hogy ez emberek az uralkodó ház iránt is csak színlelik a hűséget, az már a főnebbiek után magából a lélektanból vonható következtetés, a történet pedig tényekkel bizonyítja, hogy önként s szabad akaratból ők *semmi*, a magyar pedig legtöbbször tett eddig a dynastiáért is.

Ők azok, kik mindenképen azon vannak, hogy az uralkodót ne a magyar elem környezze, ők építék fel azon válaszfalat mindig, mely az uralkodó és a magyar nemzet között annyi gyászos következményeket vont maga után.

Hogy e kaszt soha se másnak, csak magának egyéni hasznára törekszik, legvilágosabban kimutatható a jelen pillanat válsága alatt.

A magyar országgyűlés felirata jelenleg egy újabb fordulat sark követ képezi.

Ugyanis, vagy a kiegyezkedés után tovább illetőleg, előbbre haladnia, vagy az erőszak terére lépnie kell a hatalomnak.

Az elsőt javallják Ausztria és az uralkodó ház legbölcsebb, legjobb barátjai, még az okos és elfogulatlan angol diplomaták is, akik ezer jelét adják annak, hogy ohajtják az erős Ausztria fennállását.

Csak ama bizonyos kasztérdek hivei prédikálják az utóbbinak, az erőszak utának követését, mert nem akarják, hogy a trón Magyarorszában keresse legfőbb, legerősebb támaszát.

Nem akarják, mert ha a kiegyezkedés tovább foly, a trón körül s Magyarország egész területén örökre megszűnhetnék befolyásuk, ezernyi jó hivatalt magyar ember töltene be, s a Bachrendszer csaszalau beamterhadának regementjei elől örökre bezáródnának a birodalom egész egyik és még mindig kövérebb felének paradicsomkapui.

Ők jól tudják, hogy a felirat elvettétvén, az egész birodalomban megszűnik az alkotmányossággali kísérlet — s a 12 év alatti állapot azonnal életbe lép.

Akkor azután majd megint ők gazdálkodnak.

És gazdálkodásuk nem csupán a magyar, de az osztrák birodalombeli minden népnek kárára lesz, azon mértékben, amelyben nekik hasznukra váland.

Ez ama nagyszerű „gscheft”, mely őket lelkesíti, és amelynek netaláni létesülte fényesen magyarázandja meg Kuranda urnak ama homályos rögtönzését, melyszerint: a nemzeti-ségekkel is lehet üzérkedni.

De ha a magyar felsőházi elnök *Apponyi* gróf biztatása teljesül, mely szerint nem sokára kedvező eredményt hozand a felíratra, vagyis ha a fejedelem megmaradván a kiegyenlítés terén, újabb engedményekkel semmisíti meg ez önző tábor ábrándjait? — akkor lesz még csak mulatságos nézni ez elvtelen és csak önérdékük titkaiban következetes tábor hirteleni kanyarodását!

Akkor lesz majd csak érdekes összehasonlítani a centralista lapok huszonnégy órai átváltozásának nyilatkozásait. Azon lapokét, melyek előbb *őrültségnek* bélyegzik a magyar követeléseknek még meghallgatását is, és amelyek majd szél-tében hosszában hozsannázni fognak az újabb fordulat lobogója elé.

De hát miért nem hat rájuk az osztrák elem közvéleménye — kérdi az olvasó — hiszen a lapok s államférfiak rendszeren a nép érületét képviselik?

Egyszerűen azért, mert az osztrák elem sokkal csekélyebb számu a birodalomban, semhogy irányadó lehetne, másodszor, mert legnagyobb érdeke, nemzetisége, megtámadva nincsen, továbbá épen azért, mert külön osztrák nemzeti államélet nincs, legfőbb nemzeti érdekük iránytűje pedig Németország felé áll — a velük szembeni eljárás csak mellékes dolog előttük, mindazáltal voltak alkalmak, midőn a nép rokonszenve határozottan s tetteleg nyilatkozott mellettünk.

Hiszzen az osztrák nép sem annyira öntudatlan, hogy jószántából s örömet avassa magát Kurandaféle emberek „üzérkedésének” tárgyává!

Csatár, 1861. júl. 11. I. évf. 29. sz.

HÁTRAMENÉS.

Pest, julius 13-án.

Ha még soká így tart, egyszerre csak, mint valami nehéz álból, arra ijedünk föl, hogy az ugyenvezett „szélső” párt, mint a köd, eloszlott, s a mérsékelt párt foglalta el helyét, és a mi európaszerte tisztelt béke és törvényapostolunk, *Deák* Ferenc egy szép, azaz hogy borús reggelen csak arra ébred föl, hogy ő van legelől, mint a legmerészebb izgató, és háta mögött egész tábor verődik azon zászlóval, melyet félévvel ezelőtt fölemelni egy lett volna a halállal — és amelyre írva van: „1847.”

Itt ugyan még nem találkozott olyan leonidasi elszántságú hős, aki ezt saját elvekint vallani merné, azonban elég jellemző, hogy általában, mint az alternativa egyik lehetősége, ittamott, beszéd tárgyakint előfordul.

Pengetik, hogy a bécsi magyar kormányférfiak ez alapon lettek volna szegődttelve azon — 1848 ellenes hivatalokra, melyek elfogadását a nemzet azon hiszemben bocsájtotta meg nekik, hogy csak átvezető hidul akarnak szolgálni az 1848-i törvényes állapotra.

Vagy jobban mondva, hogy a végkép elkeseredett és a békülésre nem hajlandó nemzetet az 1848-i alapon kiengesztelni ígérkeztek.

Mert hogy kevesebb, szűkebb alapon békülés iránt még csak alkuba is ereszkedhetnék a magyar nemzet, — azt még akkorában tán maga Bach báró úr sem hitte lehetőnek.

Hallomás szerint a magyar kancellária megbízatva, a leirat szerkesztésével foglalkozik, és pedig önállólag, csupán magyar tanácsosok közreműködésével, s német miniszterek kizárásával.

Hogy e tisztelt hazafiak előtt ne a nemzet részéről tisztelet és hála volna a legdrágább jutalom, és hogy vállalkozhattak volna oly feladatra, melynek kivihetősége (ha még szerintök üdvös volna is) a nemzet egyhangú ellenkezésén okvetlen megtörik, — ezt nem hihetjük, s illetőleg tartozunk e honfiaknak azzal, hogy még csak e gyanunak se engedjünk helyet pillanatig is agyunkban — hiszen ez annyi volna, mint e kitünő férfiaktól tiszteletünket megtagadnunk.

Azonban a német miniszteri lapok oly megátalkodott bizonyosság színlelésével, sőt ingerlő és kihívó csufolódással szólnak a magyar feliratbeli követelések visszautasításáról, hogy az ember arra gondolni kénytelen, miszerint ha jellemüket nem, de eszélyük s ildomuk hitelét legalább félthetnék annyira, hogy maguk mögött így minden ajtót végkép el ne zárjanak.

Gyanúsításaik s csufolódásaik szennyében hagyjuk meg őket, csak térjünk azon állításaikra, melyek megcáfolásába ereszkedni nem lehet, hozzánk illetlen.

Azt mondják, hogy az uralkodó felség, ha akarná sem állíthatná vissza követeléseink teljét, mert arra már most a birodalmi tanács beleegyezése szükséges.

Mulassunk, atyámfiai, a balgatagok ez állításának óriási badarságán!

Avvagy nem badarság-e azt állítani, hogy a birtokos uraság nem mondhat le valamelyik birtokáról fia számára, mivel a tekintetes inspector úr, akit ő fogadott, abba nem akar egyezni?

A birodalmi tanácsot Ő felsége, az ausztriai császárnak egy nyílt parancsa teremtette, és amely percben Ő felségének tetszik, egy másik nyílt parancsban szétoszlathatja, anélkül, hogy a bir[odalmi] tanács valami két oldali szerződésféle törvényre hivatkozhatnék e szétosztás ellenében.

De tegyük föl, hogy a birodalmi tanácsnak lehetne joga császár Ő felsége akaratát gátolni.

Ugyan az ég szerelmére! azok a követek, akik közül egyszerre egy tucatnyi kezdi el fülét vakarni alázatos kötelességérzetből, midőn egyik püspök úr ő méltósága e műtételre physikai okoknál fogva kényszerül, — vajjon e követek mernének-e vagy akarnának-e merni — ellenkezni a császár Ő felsége akaratával?

Másik ellenvetésük a bécsi centralistáknak, hogy a magyar 1848-i állapot ellen a birodalmi népek fölkelnének, amint ezelőtt 13 évvel föllázadtak.

Azt gondolná az ember, hogy az előbbeninél botorabbat már nem lehet állítani, azonban ez utóbbi még messze fölözi amannak képtelenségét.

Avvagy csak álmodtuk volna azt, hogy 1848-ban Bécs városa vagy jobban mondva, Ausztria népessége — fegyveres szövetségese volt a magyar mozgalomnak, hogy a császári seregek ostromolták Bécset, — hogy a magyar zászlók alatt német légiók harcoltak, — hogy a velünk rokonszenvező jó bécsi polgárok a szent István toronyba szaladgáltak, leselkedni, ha vajjon nem közelednek-e már az ohajtva várt magyar háromszínek? . . .

Isten látja lelkünket, nem akartuk ez emlékeket vissza-idézni, de hát csak nem kívánhatják a bécsi journalisták, hogy ügyetlenségeik eltakarása végett magunkat hagyjuk hazugságban.

Azután meg, ami több, tartozunk Ausztria jó német lakosságának azzal, hogy ne higyjük el, amit ellenségei, személyes érdekből rájuk kenni szeretnének.

Ami pedig Magyarország idegen ajku lakosságát illeti, ezek eddigi magatartása eléggé tanusítja, hogy csak az 1848-i alapon rendezett Magyarországgal akarnak egyezkedni.

De már csak várjuk el a kir[ályi] leirat tartalmát. Bizonyos, hogy annak szerkesztői nem a bécsi lapírászok ferde okoskodásai után indulnak, s magas leküldőjét nem gátolja a birodalmi tanács, hanem teend s határozand, ahogy érdeke kívánja.

És vajjon hol nagyobb az ő érdeke?

Bizonyos, hogy doctorok nem mentik meg a birodalmat, legutóbb is majd elpatkolt egynek a kezén — de kell a pénz és a katona — és mindkettő, ha nem több, de jobb van Magyarországon, mint Ausztriában.

Csatár, 1861. júl. 14. I. évf. 30. sz.

Pest, július 15-én.

Most midőn már létre kellene jönni a kiegyezkedésnek, most érezzük leginkább, hogy biz az igen nehéz dolog, és talán e pillanatban, a jelen constellatiok közt — lehetetlen.

Legnagyobb baj, hogy a nemzet és a fejedelem egyaránt bizalmatlanok, mindegyik biztosítékot kíván, és természetes, akinek kezében a biztosíték, ha nem kénytelen, biz örömet nem adja ki onnan.

De hát elvégre — kérdi az olvasó — lehető-é egyáltalán itt a végmegoldás, és minő lehet az? Hiszen ha abszolút lehetlenség a kiegyenlítés, akkor mirevaló is az alkudozás terére lépni?

Hiszen maguk a német államférfiak mondják, hogy mi hódított nép vagyunk, s eszerint semmi jogos keresetünk alkotmány iránt, s szerintök a *pragmatica sanctio* — érvénytelen?

Ezek a főkérdések, melyekről az olvasó felvilágosítást kíván.

Igenis, szives olvasó, a német államférfiak szerint nincs kiegyenlítési törvényes alap; szerintök csak *erő* és nem jog határoz; vagyis magyarán: „aki birja, az marja.” Ő szerintök a mi alternatívánk teljes szolgaság, vagy — forradalom.

A dolog ugy áll, mikép a német államférfiak (meglehet hogy) akarnak, de (bizonyos hogy) nem bírnak segíteni a dynastián. És akár öntulbecslő buzgóságból, akár hagyományos érdekből oly politikát követnek, melyet maga az uralgó ház is elégtelennek kezd belátni már a jelenre, és még inkább — ezentulra nézve.

Egy szó mint száz: a birodalom két egyenlő fele himbálózik az egyensúlyban, s versenyg a súlypont fölött.

A súlypont az uralkodóház. Eddig az osztrák—szláv félen volt, most pedig a magyar elem akarná magához billenteni, — aminthogy az ő törvényes téreni törekvése szerint századok óta ugy is kellett volna lenni, de a másik félen két hatalmas nehezék: a német császárság és olasz birtoklás — eddigelé mindig a levegőbe rántott bennünket.

Mióta e két főnebbi súly kiesett a birodalom mérlegéből, azóta mi látszunk nehezebbnek, és az ingó egyensúly pontja felénk hajladoz.

Ez a birodalom jelen állapotának hű képlete.

Mi lesz a végkövetkeztetés? — könnyű kitalálni.

Ameddig mind a két félen egyenlő lesz a suly, addig a jelenleg tényleges dualismus több kevesebb ingadozással versenyegetni fog egymással, s hol egyik hol másik kerül fölül, néha mindakettő egy szintvonalon áll, — mig végre valamelyik fél határozottan sulyosabbá válván, a mérleget alávonja, s azután, a biztos alapon, szilárdan és mozdíthatlanul — megállapodik.

„A hasonlatok mindig sántítanak” mondja a latin példa-beszéd, — de a főnebbi leírás nem annyira hasonlat, mint valóságos definitio, meghatározás, melynek úgy kell lenni azért, mert — nem lehet máskép.

Az inkább mathematica, mint allegoria — és a mathematica nem csalhat.

A mérleg határozott lebillentésére pedig még mázsákkal szemben is elég egy — szemer, vagy lat, és az osztrák birodalom jelen arányában Velence azon nagy szemer, amelynek kihullása az osztrák—szláv elemet végkép fölbillenti, s a magyar elemre ejtendi a birodalom sulypontját.

Eszerint Velence az európai egyensuly kérdés tárgya. Az uralkodó eldönthetné önakaratából a magyar kérdést Velence megoldása előtt is — de hogy akkor, midőn Velence, Roma vagy Bécs mérlegébe esik végleg, az osztrák birodalom mérlege is — leginkább egyidőre, megállapodik, s a magyar kérdés is el lesz döntve — az egyedüli bizonyosság, amit e pillanatban hihetünk.

Addig valószínűleg — csak himbálózunk, vagy szokásos rossz magyarsággal — balancérozunk.

Ennyit a pillanat helyzetének általános magyarázatául. Részletesebbet a — bécsi távirdától várunk.

Pest, július 16-án.

Mivel már a gyanus „1847” jelszó megpendült, és mi e jelszót oly vészfelhőnek látjuk, mely meglehet hogy elvonul, de az is valószínű, hogy elveri a határt — annál fogva kötelességünknek tartjuk régi népszokás szerint ellenébe harangozni.

Azok az államdoctorok, akik az Éris-almát tartogatják kezökben, azt mondhatják, hogy ők nem hiszik azt veszélyesnek, és ez nagyon hasonló raffineria azon katonához, ki

tetteti, mintha nem tudná, hogy puskája töltve van, s lát-szólag tréfálózva süti ránk fegyverét, és megöl; aztán, hogy a büntetés egész súlyát kikerülje, ráfogja, hogy nem szándékosan tette, csak véletlenből, s még maga is sajnálkozik a tragikum fölött.

De csak vegyük a dolgot gyakorlatilag. Nemhogy gr. Széchen, de maga Bach vagy Schmerling sem akarja visszaállítani az urbériséget, mert azt egyáltalán föléleszthetlen absurdumnak tartja.

Ámde nem volna-e lehetetlen, az 1847. év rémnévével elhinteni a konkolyt, hitegetni a népet, hogy ezen esztendei állapot jelszava alatt a robot is visszaállíttatni szándékol-tatik — ami persze senkinek eszeágában sincs — és bár-mennyire hiszünk is a magyar nép természetes eszében, de vajjon lehetetlen-é, hogy *itt amott*, a sok csalódás után a leg-roszabbat is hinni hajlandó nép s kivált a nem magyar aj-kuak között — némi zavargás támadjon, ami azután a leg-jobb viz lenne a reactio malmára?

Jegyezzék meg ezt jól azok, akik e veszélyes jelszó üszké-vel játszanak, mert miután a veszélyre figyelmeztetve voltak, s mégis baj történnék, nem tudhatjuk be majd szándéktalan, véletlen esetnek, ami következik.

Az államférfi nem tekinthető gyermeknek, aki gyufával játszik, s egész várost lángba borító tüzet éleszt.

Hogy e felfogás nem a mi egyéni agyrémünk, de ugyszól-ván a közvéleményé, idézzük itt a „Magyarország” mai cik-kének következő részét:

Mellékesen jegyezzük meg, hogy az 1848 előtti állapotnak, mint csak részben is visszaállíthatónak, még emlegetését is polgári bűnnek, ha nem törvényárulásnak tekintjük. Nem a nemzetiségi kérdés, de ez leendene a reactio kezében pusztító fegyverré. A törvény előtti egyenlőség, és a közös teher-viselés megszüntetésének, az urbér és más hason szolgálatok a feudális jogviszonyok visszaállításának még csak gyanuja is elég volna arra, hogy a nemzet alkotmányos törekvéseit elzsibassza, s azon malomra hajtja a vizet, melyben nem a mi számunkra örölnék.

Ugy de itt nem is lehet választásról szó. Azon kérdést, hogy ezen vagy amaz állapotot vagy inkább egy mixtum compositumot lehetne a képviselőházzal elfogadtatni? egy magyar tanácsos sem tűzheti ki magának s társainak, ha t.i.

szive és esze helyén van, s a közelebbi 12 év nem nyom és tanulság nélkül suhant el mellette.

A képviselőház egy lépést sem fog tenni az 1848-ki törvények csonkítlan *helyreállítására* előtt azon téren, mely a koronázás felé vezet, nem csak mert nem szabad, hanem mert nem is lehet!

Nem szabad, miután minden képviselő az 1848. V. T.c. értelmében választatván el, az 1847—48 évi törvények sértetlen visszaállítását nyíltan, vagy hallgatólag tüzte ki zászlajára. A képviselő és választói közt ily uton létre jött kétoldalú és feloldhatlan szerződés erősebb minden utasításnál.

De nem is lehet a képviselőháznak más téren mozogni, mint amelynek az 1848-diki törvények összege szolgál alapul, mert *jelen kiegészítetlen csonka állapotában* csak *őre* lehet, nem pedig *revisora*, (ha a revisio szükségét látná is) nem részben vagy egészben elalkuvója azon törvényeknek, melyeket egy minden törvényes kelléssel ellátott országgyűlés, mint 300 éves küzdelmünk egyetlen vívmányát azon harmincegy cikkbe oly nagy bölcsességgel befoglalt.

A fejedelem első szavára erős önmegtadással takarítottuk be a szenvedések mély barázdáit s férfias őszinteséggel fogadtuk el a felénk nyújtott jobbot, nehogy megzavarjuk a nagy munkát, vagy elriasszuk a béke pálmájával közeledő géniust. — Ez volt *minden* amit tehetünk. Most a fejedelem kezében van hazánk sorsa, tán a birodalomé is, — meddig marad ott? erre csak a végzet könyvéből merithetnénk feleletet.

Sovár szemekkel tekintünk az ígéret földjére, az 1848-i alkotmány terére, — hazafiúi örömmel és őszintén egyengetjük az utat, mely bennünket a fejedelem, a birodalom és hazánk közös javára, azon térre visszavezet, és ha újra és újra csalódnánk? ha a szabadságnak még alig izlett pohara szomju ajkainktól elvonatnék és ismét az önkény s legjobb esetben az esetlegesség játék-szerévé tétetnénk — akkor feleljenek azok, kik a nemzet és trón közötti őszinte kibékülést elnapolták, vagy épen lehetlenné tették, s mi tiszta öntudatunk palástjába burkolva csöndes resignatióval, de nem remény nélkül fogjuk bevárni az eseményeket. Fais ce que tu dois, arrive ce qui pourra!

Csatár, 1861. júl. 18. I. évf. 31. sz.

Pest, július 20-án.

Tiszteljük meg önmagunkat azzal, hogy ösmerjük el, miszerint Schmerling úr, a mi kérlelhetlen ellenségünk a jelennek legelső, legnagyobb államférfia.

Már a pillanat sokkal komolyabb, semhogy az illetlen tréfával zavarni akarnók; de mivel lehetnének dévaj kedélyek, akik ez állításunkra csintalanul kacintának, egymás szemébe — azok végett előadjuk okainkat is, melyeknél fogva a főnebbi — hihetetlennek látszó — állításunkat komolyan vétetni kívánjuk.

Röviden, s kereken fogunk szólni, hisz ugy is, ki tudja, meddig lesz módunkban a nyílt, őszinte szó?

Az államférfiak közös sorsa, hogy csupán egyik, s illetőleg saját pártjuknak tehetnek eleget. Amennyire isteníti ez, épen annyira gyűlöli a másik, vagyis az ellenpárt. Ez már a dolgok természetében rejlik.

A legritkább eset a történetben, hogy valamely nagy lángelme, a legellenkezőbb s szenvedélyesen egymást gyűlölő pártokat egyesíteni képes, azon nagy eszme alatt, melyet ő képvisel, amely mind a két párt eszméje fölött áll.

Ilyen volt például Mátyás király, aki a világ legdacosabb, féktelenebb főrendjében uralgó pártviszályt nagy céljai zászlója alá egyesíteni bírta.

Hasonló eset azonban még több volna idézhető a történetből, ugyanannyi, ahány korszakalkotó nagy ember volt a világon.

Hanem arra, ami a bécsi államminiszter úr főéremét képezi, legalább mi e pillanatban a történetből példát idézni nem vagyunk képesek.

Úgyanis a legnagyobb, szinte lehetetlennek látszó dolog történt: nem egyesíté ugyan a legszélső pártokat, hanem úgy oldotta meg a gordiusi csomót, hogy az a legszélső pártok tetszését egyaránt megnyerte.

A legszélső pártok a birodalomban: az úgynevezett bécsi centralista párt, kik Bach rendszerét alkotmányos máz alatt akarják létesíteni. (Mint az életből tudjuk, a máz idővel lekopik, azután a maga természetességében áll elő a — köcsög, vagy — cilinder.)

A másik szélső párt az, mely államkormányzati igényeit nem a higgadt megfontolás, nem kölcsönös békés kiegyez-

kedés, de rendkívüli körülmények beálltával, rendkívüli, hazard eszközökkel reméli érvényesíthetni.

A „Presse” bécsi lap már kitalálta, hogy a leiratkérdés jelen megoldása hasonló, vagy tán nagyobb örömet okoz ez utóbbiak táborában.

Valóban, leverőleg ez csupán azokra hat, akik sem egyik, sem másik félhöz nem tartoznak, hanem akik a *legtartósabb* alapon, a törvény alapján a népek és uralkodó hatalom közötti *őszinte* kiegyezkedés útját egyengették, és akiknek e nehéz földadat sikerült volna is, amennyiben a nemzet a multak feledésére és a *bensőleges*, valódi kiengesztelődésre hajlandóvá tették.

Akik oda működtek, hogy a magyar nemzet lépjen az oct. 20-a által nyújtott térre, hogy azon a végleges kiegyenlítés munkája bekoronáztassék.

A kilenc hónapi munka, a sok szép beszéd, a kölcsönös *capacitatio* füstbe ment.

Ami drága *hit* újra fölélesztve lón a hinni nem akarókban, az újra elenyészett még azokban is, akik általában a könynyenhívók közé tartoztak.

Hogy többet ne mondjunk, még azon csekély számuak is, akik az 1848 előtti módosított alkotmány mellett kardoskodtak — a Rajxráthtal szemben, még azok is (maga a Pesti Hirnök) — *oleum et operam perdidit*-t kiálthatnak.

Azt meg kell vallani, hogy a jelen bécsi kormányférfiak őszintén, nyíltan jártak el, álarc nélkül léptek föl, kevesebb csellel, mint amennyi a nyílt harc terén meg van engedve.

Nagyon erősnek, rendithetlennek érzik magukat. A magyar nemzet harcias jobbjának, mely védni ajánlkozott, melyet eddig mindig kerestek, most hidegen hátat fordítottak.

És ez most történt századok óta először.

Miben bizik Ausztria — vajjon az ujjonnan pengetni kezdett „szent szövetség” meg van-é kötve? — arra mi, kik program-munkban megigértük, hogy amit nem tudunk, arról szerényen hallgatni fogunk — a feleletet azokra bizzuk, akik a titkos kabinetek függőnyeit szokták szellőztetni.

Csatár, 1861. júl. 21., I. évf. 32. sz.

Pest, július 22-én.

Kettőn áll a vásár, mondja a magyar példabeszéd, kérni és ígérni szabad, hanem csak bizonyos határig, azontul inkább semmit, mert a kevesebb már sérti, megalázza a másik felet, mert azt föltételezi, mintha az illető az alku tárgyának talán nem is jogos gazdája, csak orgazdája volna.

Már pedig, ha van a világon igaz és jogos alkotmány, az mindenekelőtt a magyar lehet, mert ezt századok óta nem fegyver, csupán nagy és eltörülhetlen jogossága tartja fenn.

Hol az uralkodó, hol a nemzet — egyoldalulag megszegték, mint a házasfelek, haragot tartottak egyideig — de törvényesen, közös megegyezéssel nem váltak el, s eszerint a két oldalú szerződés folyton érvényben van.

Azért az iskolás gyermek előtt is világos badarság, midőn az osztrák államférfiak, például a gr. Hartigok, az 1849-i debreceni edictum által a *pragmatica sanctio*t megsemmisítettnek állítják.

Először badar a fenebb érintett jogi szempontnál fogva, mert megsemmisíteni tényleg az erő által igen, de jogilag csak úgy lehet, ha az egyik fél a másikat kényszeríteni bírná arra, hogy a szerződés őt illető részéről ünnepélyesen, örökre lemondjon. Ha például a magyar had 1849. elfoglalván egész Ausztriát, az uralkodó végkép lemondott volna a magyar koronához jogáról — vagy ha ez utóbbi a magyar teljes országgyűlést rá tudta volna venni valaha, hogy *souverain* jogait törvényes uton s módon végkép átengedje, s az országot osztrák tartománynak nyilatkoztassa.

De nem csak hogy *souverain* jogairól, hanem csak ezek egyetlen egy mellékes cikkelyéről sem mondott le soha a magyar országgyűlés, — sőt ellenkezőleg: e *souverain* jogok mindinkább határozottabb és világosabb kifejezést nyertek minden elnyomási kísérlet után.

Avvagy ha nem volna érvénye ez alkotmánynak, minek folyamodott volna Ausztria múlt octoberben az alkotmány alapjához, mint valami életmentő talizmánhoz?

Am a törvényes, jogi oldal ereje minden kétségen kívüli, hiszen annak érvényét maga a gyakorlati kényszerűség is bizonyítja, ami annak is fényes bizonyossága, hogy a magyar alkotmány nemcsak jog — de igazság is, mert mint jog

mellett — törvényes kötések, mint igazság mellett az élet, a gyakorlat kívánalma, kényszerűsége szól.

Szükségünk van alkotmányunkra, az való, de még nagyobb szüksége van rá Ausztriának, mert valahányszor az örvény szélére jut, mindig, mint egyedüli óvószerbe kapaszkodik beléje.

És a politikai exigenciák szempontjából e szerint még badarabb dolog, ha az osztrák államférfiak a *pragmatica sanctio*t érvénytelennek nyilatkoztatják.

Ha reménye lehetne az osztrák államférfiaknak, hogy a magyar nemzet önérzet kialszik maholnap — úgy talán óhajtható lenne rájuk nézve szakítani ama két oldalú szerződéssel, — de épen ellenkezőleg, a magyar nemzeti önérzet emelkedőben van, és nem lehet kilátásuk arra, hogy a magyar országgyűlés valaha lemondjon törvényes, jogos alapja előnyeiről.

De meglehet, hogy az osztrák politika III. Napolen „*suffrage universelle*” modern s népszerű módszeréhez fog folyamodni, és szétküldvén a követeket, szavazásra hivandja föl a népet a birodalmi tanácsba.

Ezáltal is kimondja, hogy a *pragmatica sanctio*t nem ösmeri el, és ha azután se e kétoldalú szerződés, se a *suffrage universelle* — nem sikerül?

Megmarad még a hadsereg, és amint írja egy bécsi lap, — a N. N. — Bach báró ur már gratulált Schmerling lovag urnak — a többi elképzelhető.

Csatár, 1861. júl. 25. I. évf. 33. sz.

EGYSZER MINDENKORRA.

Pest, július 27-kén.

A politika annyiban hasonlít az orvosi tudományhoz, hogy nem azt állítja főszempontul: mi esik jól, hanem azt, hogy — mi használ?

A politikában eszerint gyakran be kell vennie a szegény betegnek, a népnek, olyasmit, ami nagyon nem ízlik — és pedig néha azon vigasztaló gondolat nélkül, hogy — nem is használ, de sőt még árthat is.

Főkellék tehát bizalommal lenni az orvosok, illetőleg a népevezérek, a honatyák iránt.

Lehetetlen föltenni a képtelenséget, hogy a jelen országgyűlést ne a legtisztább hazafiúi szándék vezérelné, midőn olyan eljárást választ, melynek sem felülről kitüntető kegyelemre, sem alulról dicsőítő, kábitó lelkesedésre nincs kilátása.

A bécsi kormány jelenlegi vezére, a Schmerlingpártnak mi sem volna jobb viz a malmára, mint ha a magyar nép arra a kárhozatos gondolatra vetemednék, hogy a jelen országgyűlés nem az ő akaratát képviseli, — mert hiszen épen az a kívánsága, hogy a jelen gyűlést szétoszlatván, követeket választasson, kiknek többsége a rajxrátba menni hajlandó legyen.

Mig az ügyek állása körülöttünk meg nem változik, azt hisszük, hogy ha formahibát követne is el a jelen gyűlés, az koránsem tenne oly kárt, olyan erős megakadást, zavart nem idézne elő, mintha magunk között a vélemények megoszlanának.

Azért főelvünk legyen, ami eddig volt: hogy t.i. ha eleinte elágaznak is nézeteink, amint a többség határozata nyilvánult, azonnal minnyájan e határozat körül csoportuljunk.

Alábbi nézeteink még most is csak egyeseké, de mihelyt a képviselőház végzett, egyéni nézetünket elnyomva, mint a jól fegyelmezett katona, a nemzeti közakarat zászlója alá sietünk.

Ellenségeink szeretnének megosztani bennünket — ne sikerüljön ez nekik. Tudják meg, hogy egy nemzettel van dolguk, és ennek egyedüli s legfőbb jele, hogy egy eszme vezérel bennünket.

Felirat, határozat vagy manifestum, amit az országgyűlés végez: a nemzet végezte, és azelőtt meg kell hajolni az egyesnek, különben hasonló volna azon banditákhoz, kik Nápolyban a nemzet és Európa népeinek közóhajtása ellen, a közjó ellen saját zsebükre zsoldért garázdálkodnak.

Csatár, 1861. júl. 28. I. évf. 34. sz.

BELFÖLD.

Pest, júl. 25-én.

Általános vélemény, sőt közérzületnek nevezhető azon megállapodás, hogy a kiegyenlítés fonala végkép el van vágva, s csak a nemzetet, s az uralkodó hatalom türelmét fárasztaná a jelen országgyűlés, ha az egyezkedési téren újabb lépésre határozná magát, tudva, hogy az sikerre nem vezet.

S e szerint minden órán várható, hogy az országgyűlés föl fog oszlattatni.

Tulajdonképen az lett volna rendje, hogy leirat helyett szétozlató parancsot küldött volna a tényleges hatalom.

Mert a leirat, önmagáhozi következetességéből, már egyszersmind lázadónak nyilatkoztathatta volna ama testületet, mely a feliratot fogalmazta.

Mert ha fölteszi a bécsi kormány, hogy a felirók feketének mondhatják azt, amit tegnap fehérnek mondtak, vagyis, hogy beleegyeznek a leirat tartalmába, mely *egyetlen* föl-tételet sem ösmeri el a feliratnak, — akkor e feliró testület nem olyan, mellyel értekezni érdemes, hanem olyan, melynek *csupán parancsolni kell, hogy engedelmeskedjék.*

De a pesti orsz[ág]gyűlés nem a bécsi raixrát.

Ha a repcét tulajdonosa tiz forintra tartja, s a vevő csak nyolcat, kilencet akar adni, még lehet helye az alknak. Ha az eladó nagyon meg van szorulva s *kész* pénz kell neki *rögtön*, meg lehet, elengedi az *egy* két forintot.

De ha a vevő csak két krajcáron akarja megvenni a repcét, akkor fölösleges e szándékát nyilvánítani is, — egyszerűen csak annyit mondjon, hogy: nem vesz repcét, mert nincs vevő szándéka, vagy — nincs szüksége repcére.

A leirat *semmit* sem ad meg abból, amit a fölirat kér, — eszerint nincs meg a legkisebb lehetőség, még csak alku megkezdésére sem, nemhogy megkötésére.

Szerintünk a jelen országgyűlés megsértené az uralkodót, ha föltenné róla, hogy a leiratban ünnepeyiesen kimondott szándékától merőben és azt végkép föladva — eltérhet.

De másrészt önmagát sem teheti tönkre annyira, és ezt bizonynyal a fejedelem sem várja tőle — hogy megszegve küldetését, hivatását, olyasmibe egyezzen, aminek végrehajtása nélküle is eszközölhető, amiért fölösleges lett volna őt összehívni, s végre, ami nem küldőinek akarata.

Azt hitte mindenki, hogy a jelen országgyűlés azért van összehíva, hogy a *magyar alkotmány* alapján hozassék *helyre* azon jó viszony nemzet és „király” között, mely a birodalmat évszázadokon át fenntartotta s biztosította.

Azonban változhattak a viszonyok, s a birodalom végrehajtó hatalmát kezelő kormány ismét ugy látja, hogy nincs szüksége a magyar ős alkotmány általi megörvendeztetésre, és kimondja, hogy annak egyetlen sarkalatos pontját, magát

a *sanctio pragmatica* sem ösmeri el, — és kimondja, hogy önkényes, és tisztán politikai közigazgatási szempontból jónak látott nyílt parancsok szerint akar tovább is kormányozni.

A február 26-ki nyílt parancs megszüntetvén a magyar alkotmányt — mirevaló volna tehát az országgyűlés?

A mi országgyűlésünk nem akarta azt hinni, hogy a febr. 26-i patenst a kormány fenn akarja tartani, és azt hitte, hogy szép dictiókkal, *corpus juris*beli paragrafus idézésekkel ez akaratától eltérítheti.

Általában a magyar politika világszerte ösmeretes arról, hogy gyakran azt hiszi, ami neki tetszik, és nem azt, ami való, aminek sokszor nagyon megadta az árát.

Azért szükséges volt, hogy a leiratban — *schwarz auf weiss* — *categorice* megmondassék neki, hogy a február 26-i pátens az egyedül érvényes — és pedig, minden kétely eloszlatása végett — nyíltan, világosan az is ki van mondva, hogy a magyar alkotmányból csak azon törvények érvényesek, amelyek a febr. 26-i kormánylapba fölvéve vannak.

Nem tehetjük föl, hogy a jelen országgyűlés még e nyílt szóból se értene, de ha csakugyan olyan makacs és rebellis akarna lenni, hogy tovább felelésbe bocsájtkoznék a hatalommal, akkor aztán kényszerítve lesz az, hogy egyenesen megparancsolja neki, miszerint menjen haza, s fizesse az adót, adja az ujoncot kényszerítve, ha nem akarta megérteni azt a gyöngéd szándékot, mely szerint azt *látszólagos* jószántából teljesítették volna vele, és a világ előtt úgy tűnt volna föl, *mintha* a nagykoruak módjára, önkormányzattal birna.

Furcsa világ, hogy egyszerre úgy beleszerettünk az egyenességbe.

Apáink okosabbak voltak, s a *látszatra* többet adtak.

Hja, akkor még a jezsuita atyák tana delelt Europa egén — most már nagyon realisták, prózaiak lettünk.

Pest, július 26-án.

A lapokban azon nézettel találkozunk, hogy a császári leirat a törvényhozó (?) testületet a vitatkozás, elemzés terére követi, hogy érveire igyekszik érvekkel felelni, hogy mig a minket illető jogot tagadja, a „*törvényben keresi az erősséget*”!!

A törvényben! — ? Hát már törvény, s illetőleg magyar törvény a febr. 26-i nyílt parancs?

És ha *nem* magyar törvény, amint hogy *nem* az, mi szükségé van a hatalomnak arra, hogy az országgyűlés megvitassa azon törvényt, amelynek megváltoztatására a hatalmat tőle megtagadják — és mi szükségé van az országgyűlésnek arra, hogy *osztrák* törvény fölött in infinitum vitatkozzék?

Igaz bizony, a leiratban van hivatkozás magyar törvényre is, de csak azokra, melyek a febr. 26-i pátenssel *nem* ellenkeznek. Tehát a febr. 26-i pátens az a *korán*, melyben minden megvan, ami jó, és ami abban nincs, az *nem* ér semmit.

Lehetséges-e, szükséges-e, azaz hogy *nem* teljesen fölösleges-e itt a további vitatkozás?

És hogy még legkevesb kétely se legyen, nincs-e kimondva a leiratban, hogy az 1848-i törvényeket *nem* ösmerte el eddig se, és ezentul se fogja elösmerni soha az uralkodó?

Ha a jelen országgyűlés — mint *nem* az 1848-i törvényes alapon, *nem* a magyar király, de az ausztriai császár ő felsége nyílt parancsa folytán összejött octroyalt testületnek tekinti magát — akkor ám vitázhat a birodalmi törvények fölött.

Magyar alapról tekintve a dolgot, el van mondva minden a Deák feliratában, és ha a leirat *ugyanazon* alapot igyekeznék cáfolni, akkor volna értelme a további elemzésnek. De a leirat *nem* a jogot, csupán akaratát tagadta meg annak teljesítésétől, és így legfőlebb újabbi *kérelemnek* volna helye, a legfelsőbb akarathoz, de *nem* hivatkozás a joghoz, amely már categorice visszautasított.

A nemzet és uralkodó valóban mathematicai szabatsággal formulázták akarataikat.

Egyik azt mondta: 1848.

A másik azt feleli rá: febr. 26.

Se egyik, se másiknak nincs szándékában engedni.

Vagy tán igen?

Akkor az alku kezdje meg az, aki engedni akar.

Ha azt hiszi az országgyűlés, hogy engedhet a nemzet nevében, ám kísértse meg.

De hiszen maga ösmerte el, hogy törvényhozásba *nem* bocsájtkozhatik, csupán annak követelésébe, ami már meg van, t. i. „1848”.

Egyébaránt — mi bizunk a nemzet bölcseinek eszében és jellemében.

Csatár, 1861. júl. 28. I. évf. 34. sz.

JÖVŐNK, HIVATÁSUNK.

Pest, július 30.

A szegény embernek rendesen az a vigasztalása a nyomorban, hogy — még rosszabb dolga is lehetne.

A magyarnak jelenben e szegény vigasztalása sincs meg.

Hagyján az anyagi inség, de az a sok ingerlés, csufolódás, a sértett önérzet sebeinek izzó bélyeggeli égetése . . .

Tehát rosszabbul már nem mehet, — de épen azért, csak jobbra fordulhat sorunk.

Sorskerekünk zápja a kátyuba fordult, megfeneklett és ha semmitérők volnánk, talán ott hagynának bennünket örökre.

De hála égnek, jó portéka van a mi szekerünkön, majd csak találkozik hatalmas arramenő, ki jó erővel kiránt bennünket.

Azontul majd az ut is jó lesz, és vigan haladunk előre.

Mi nem esünk addig kétségbe, még csüggedni se fogunk.

Van nekünk saját Istenünk, saját hitünk, amelyhez hűlenek soha nem lehetünk.

Mi csak *meghalhatunk, de meg nem változhatunk.*

Sebet kaphatunk, eleshetünk, de becstelenné soha nem lehetünk.

A becsület drágább életünknel, és azt még soha eddig el nem veszítettük.

Amikor pedig azt elvesztenők, akkor — meghalhatunk. Azontul nem volnánk többé magyarok.

De nem fogjuk azt soha elveszteni, hiszen e drága zászló körül annál sűrűbben csoportosulunk, minél nagyobb veszély fenyegeti.

Hiszen tulajdonképen nincs is *jelenben* egyéb veszedelmünk, mint ami a *jövőben* megmentőnk lesz:

Elleneink erkölcsi romlottsága, — s illetőleg a mi erkölcsi emelkedésünk.

Az erkölcsi jónak magva vándorol a föld színén — kipuштulnia nem szabad.

Egyszer Hellaszban, majd Rómában hajt ki virága, míg a sors szele máshová veri, mint a vihart, hogy a levegőt ott tisztítsa meg, ahol az legromlottabb.

Azt hinni, hogy nem erkölcsök diadalmaskodnak az életben, tagadása volna a világrendnek.

A magyar népnek hivatása nem annyira anyagi, vagy szellemi — hanem mindenekfölött erkölcsi téren mintapél-

dánya, zászlóvivője lenni az asszonyos frivolitás, a nemtelen önzés, a baromi anyagiság posványába süllyedni kezdő Európának.

A magyarra nem a hódítás, nem a szellemi leleményesség, ipar, kereskedelem stb. előnye és babéra, de a legszebb dicsőség, az erkölcsi apostolság koronája vár, amelyért már meg is szenvedett századokon át, s melynek elnyerését, most, midőn már csak napok vannak hátra, nem fogja kockáztatni.

Ez állítást könnyen a lelkesedés szüleményének nevezhetnék az ugynevezett realitás emberei. De azoknak azt mondjuk, hogy aki az erkölcsi tényezőket számba nem veszi, épen úgy téved, mint az erkölcsi entusiastája, ki a réalé tért rugja ki lába alól.

A főnebbi állítás merőben a történet hideg tanulmányozásának, az erkölcsi világrend törvényei fölötti elfogulatlan elmélkedésnek száraz eredménye, és nem következés, hogy oly higgadt ne legyen, mint a mathematicus bármelyik legvilágosabb számtétele.

A magyar történet a jogtalan *szenvedések* története, s hogy a szenvedést, mint amely az erkölcs valódi próbája, illeti a vértanui dicsőség, az nem frázis, csak kissé ritkán előforduló — szép valóság.

És miért szenvedett a magyar többet, mint más hatalmas nemzet?

Mert az *igazságot* jobban szerette minden anyagi hasznánál, mert őszintébb, egyenesebb, szóval *becsületesebb* volt, míg mások *polit[i]kusabbak* voltak.

Mindezt nem csupán ezeréves történet, de mai viselete, szokása, költészete, nyelve, minden íze ezt bizonyítja.

Hol van olyan nép a művelt Európában, melynek péld[ául] — népdalaiban oly ó-testamentomi, óserkölcsi érzés, olyan bibliai hang volna uralkodó, mint a magyaréban?

„Megvirrad még valaha
Nem lesz mindig éjszaka.”

Hol énekelnek csárdákban, lebuajokban ilyen dalokat?

Hol ábrándoz a szegény ember, kinek megevő falatja nincs, a magyar nemzet jövődjé felől?

Hol búsul a szegény legény, kit a törvény üldöz, az akasztófa vár — a hazáért!

Hol a nép, melynek közkatonája lelkesíti a tisztet, és ragadja magával előre a harcban, ha [! hol] nem zsoldért, hanem a hazáért foly a küzdelem?

Bizonytal ott, ahol ama dal szól a *börtönben*, a *vadon erdőn és a puszták* közepén:

„Megvirrad még valaha,
Nem lesz mindig éjszaka.”

Bizzunk, higyjünk a közel jövőben.

Kevesen vagyunk? Meglehet. Hanem elegen vagyunk.

Ahol a pap, költő, művész, politikus, tudós, iparos — katona tud lenni s halni kész a hazáért, az a nemzet élni akar, s élni fog, míg más nemzetek, mint a történet bizonyítja, nagyságuk terhe alatt roskadnak össze!

Csatár, 1861. aug. 1. I. évf. 35. sz.

TANULJUNK, OKULJUNK, EMLÉKEZZÜNK.

Pest, august 1-én.

A jó gazda a telet sem tölti egészen dologtalanul: fűr, farag, kosarat köt az eresz alatt; javitgatja szerszámait, előkészül a tavaszi munkára.

Mi se töltsük haszontalanul a politikai telet, a hideg borút, melyet Schmerling December úr ránk eresztett. Befagyva az európai constellatiok tengerén: tanuljunk, okuljunk, emlékezzünk.

Borúra derü! Kienged maholnap, azután majd elszégyenli magát az, aki e rövid, apró zuzmarától megijedt.

Folytassuk a harcot nemzeti jólétünk, becsületünk mellett azon uton, mely lassúbb, de biztosabb: a nemzeti művelődés útján.

Győződjünk meg mindenekelőtt, hogy nem pusztá fegyver vagy szerencse, de a szellemi felsőbbbség teszi a mai népeket szabaddá.

Mihelyt okosabbak, tudósabbak leszünk mint elleneink, azonnal szabadok leszünk.

Csak a tudatlanság sülyedhet rabigába, és csak a szellemi felsőbbbség, nem nyers erő uralkodhatik e földön.

Csodás, óriási esetek bizonyítják épen a legközelebbi jelenben e csalhatatlan állítást.

Csak nem rég diadalmaskodott tiz-husz ezernyi angol-francia had a százmillionyi népességű chinai birodalom fölött!

És ahány csapás érte nemzetünket, többnyire mindig eszély hibája okozta azt.

Gyávának ellensége se mondhatja a magyart, de politikai belátása hosszú időn át rövidebb volt ellenségeénél.

Talán hetek múlva ujlag alkalma lesz a magyar népnek, megmutatni, hogy politikai érettsége fölért azon magaslatra, melyen halálos ellenségei — ügyesen koholt cselfogásaikkal — önhasznukra föl nem használhatják.

Meglehet, hogy nem sokára egyenes választásokra híjják föl a magyar népet — az ugynevezett birodalmi tanácsba.

E választásokra minden ki és nem gondolható módokhoz fog nyulni a hatalmas ellenség. De ha elég okos a magyar nép, akkor e választások meg fognak hiúsulni. És akkor a magyar nép méltó a függetlenségre, és bizonyos, hogy előbb utóbb független is fog lenni.

De ha észre nem véve a háló finom szálait, abba vakon, oktalanul belerohan, akkor szabadságra való igényeit hosszú időkre, századokra, sőt valószínűleg — örökre elvesztette. És ez esetben nem is jótalanul érné az elnyomás, nem is kisérné Europa részvéte láncába, mint ezelőtt 12 évvel; hanem azt mondanák a művelt szabad népek: „sajnáljuk e jó népet, de nem méltó, hogy szabad népek társaságába fölvétessék, mert műveletlen, oktalan, s ennél fogva — szolgának való.”

Való, hogy az atyai Bachkormány mindenkép azon volt, hogy a magyar nép ne okosodjék, de e helyett — németesedjék; ámde fél év óta meg kell adnunk a jelen állapotnak azon egy dicséretet, hogy a sajtó, a fennálló körülményekhez mérve, a lehető legszabadabb volt, és aki okulni alart, okulhatott.

Csak vegye elő a legutolsó magyar ember szerény kis lapunk eddigi folyamát, olvassa első számától a jelenig, és abból megfogja érteni, mi az a „rajxrát” — és nem fog választani.

De nemcsak a betű, maga az élet, a mindennapi tapasztalás elég iskolája lehet a magyar embernek, hogy tudja, kivel van dolga.

Meg vagyunk győződve, hogy ha megkísérlené is a bécsi centralista párt a magyar rajxrát választást, az itt csuful

megbukik. De már az is elég szégyen lenne, ha szemben a magyar országgyűlés tiltakozásával, lehetséges volna magyar földön ily kísérlet kezdését merészelní, s ha a közvélemény odáig sülyedt volna, hogy ily erkölcstelenséget megszívelne.

Tanuljunk, tanuljunk minél többet, hogy semmi ármány el ne csábíthasson bennünket.

Vigyázzunk, hogy kísértésbe ne essünk.

Éljünk azon meggyőződésben, hogy soha sem tanulhatunk eleget, s bizzunk erőnkben, de ne kicsinyeljük elleneinket sem, mert ha egyébben nem, a fondorságban, az ugynevezett raffineriában az elsőség dicsősége eddig legalább az övé volt.

Ha nem hozzánk illó is, hogy mi csaljuk meg őt, de annyit szabad óhajtanunk, hogy legyünk legalább annyira fondorak mi is, hogy ő ne csaljon meg bennünket !

Ezt a keresztényi vallás is megengedi, sőt parancsolja, mert hiszen aki magának nem jó, az másnak se lehet az.

Tiszteljük a rajkrátot Bécsben, de nem megyünk beléje.

Jó lehet az osztráknak, de a magyarnak nem egyéb az — *vágóhidnál*, melyen ezeréves alkotmányának adnák meg a — *kegyelemdőfést*.

Csatár, 1861. aug. 4. I. évf. 36. sz.

FELFORDULT VILÁG.

Pest, aug. 2-kán.

A német lapok kiszalasztották Schmerling ur abbéli tervének titkát, hogy ő Magyarországot jelen mozgalmából eredendő saját belzavarának hálójában akarja megfogni.

Hogy ő nem oszlatja föl az országgyűlést, nem szervezi ujra a megyéket, hanem hagy mindent a maga utján. Azután majd előáll magától a fejetlenség, a rettenetes zürzavar, és ő mint mentő lépend föl — à la III. Napoleon — a társadalom megmentésére.

De ügyeljen, hogy utol ne érje a közmondás valósulta: aki másnak vermet ás . . .

Mindenekelőtt nagyban csalódik, ha azt hiszi, hogy a zavar, mely már is megvan, tőlünk és nem csupán tőle ered.

És ha maholnap a szuronyokkal megmentésünkre jövend, Europa tudni fogja, hogy azon tüzet megy oltani, melyet maga gyújtott föl.

Avvagy a mi, a magyarok alkotmánya-e az, melyből a zavar támadni fog?

Egész világ, kerek világ tudja már Deák feliratából, mi a magyar törvény, magyar államjog, és láthatja, hogy ami Schmerling ur octroyja szerint jelenben történik, az annak épen merő ellentéte.

Bach báró csak elhallgatni — ignorálni — akarta a magyar alkotmányt; Schmerling ur megakarja gyilkolni, és, hogy a hulla rá ne valljon idővel — még jó mélyen el is szeretné temetni.

Nagyon szép volna tőle, ha csakugyan magunkra hagyna alkotmányunkkal, már t. i. az 1848-ikival — és azután várná, mikor megyünk mi hozzá segítségért az ohajtott anarchiában.

Vagy ha bár csak a jelen octroyalt alkotmányban is — sorkatonaság alkalmazása nélkül hagyná az országot!

Ugyan kísértse meg miniszter ur! Ha már az idegen had belül van is az országon, csak hagyja a katonaságot a kaszárnyákban, legalább mig az országgyűléssel egyezkednek; s illetőleg:

engedje meg, hogy őseinktől öröklött ezüst kanalainkkal ehessünk, saját ágyainkban alhassunk, és ugy időtöltésből, tréfából, nagyúri azaz hogy — közcserepári privát passióból mellbe ne lövettessünk; — megáldott, azaz hogy tán inkább — megátkozott állapotban levő feleségeink botoztatással ne fenyegettessenek; pusztá gyanura ártatlan, jámbor, békés polgártársaink el ne fogassanak és börtönbe ne zárassanak; szegény jegyzőink, ha az alkotmányos megyék engedelmessé akarnak, a katonaparancsnok urak által koplaldába ne küldessenek, és a bírók, ha kiadását kérik, a kapitány bimbai ur által az ajtón ki ne lökessenek stb. stb.

Engedje meg mindezeket az atyai miniszter úr, és azután várja, hogy vajjon hogyan fogjuk mi egymást idebenn az országgyűlés szemeláttára felfalni?

Ellenben, ha bennünket a mindent „fölforgató” katonaság által erőnek erejével fölfordítanak, s utójára azért ütlegetnek, miért nem akarunk egy kicsit — föllázadni — már bizony ez egy kissé szegényes manőver oly nagy lángelmétől, mint aminőnek a jelenkor ösmeri az osztrák főminiszter urat.

Még szegényebb dolog azt hinni, hogy ezáltal a magyar alkotmány gyakorlatisága ellen bizonyitnak, és hogy Europa a jelen vasut és távirda hálózat mellett nem fog alaposan

értesülni afelől, milyen fajta felfordult világ az, és *honnan* keverték föl, amit ők idebenn tőlünk származottnak szeretnének elkereszteltetni.

(Igaz, hogy ez a cikk jobban illenék a „kispuskatüz” rovatba; de nem tehetünk róla, hogy a jelen felfordult világban — *bolond, aki komoly, s okos az, aki — bolond.*)

Csatár, 1861. aug. 4. I. évf. 36. sz.

A NEMZET GENIUSZA.

Pest, aug. 12-kén.

Már már beálló lehangoltság, türelmetlen unatkozottság hónapjai, s rövid csüggettség percei után ismét egy *fényes diadal*, mely fölemeli elbúsult önérzetünket, mely után magasra emelt homlokkal tekinthetünk szét Europa nemzetei között, nem szégyenelve láncainkat, mert elmondhatjuk, hogy elnyomottak vagyunk bár, de soha nemzet az elnyomás bilincseit nemesebb türelemmel, dicsőbb méltósággal nem viselte, és amely tudat egyuttal azon lelkesítő hitet támasztja bennünk, hogy ha megtudtuk őrizni erkölcsünket, becsületünket a súlyos körülmények közt, talán, ha Istenünk bevezetend újra a szabadság ígéret földjére, nem leszünk méltatlanok a férfiú legdrágább kincséhez, a függetlenséghez.

E fényes diadal — kell-e mondanunk? — *Deák* Ferencnek felirási javaslata, e bámulatos remekmű, melynek dicsősége egy — ha nem magasabb — színvonalon áll azon nagy és eldöntő csatákéval, melyek a népek és országok sorsát elhatározzák.

Mintha csak azért pihent volna a magyar nemzet geniusza századokon át, hogy erőt nyerve a sorscsapások miatti elgyöngülés után, újra és fényesebben ragyogjon, mint valaha, igazolva Petőfi jós sejtelmét, hogy tán:

„— üstökös vagy oh magyar
Dicsőség, mely jött, s távozik,
Hogy századok multával újra
Lássák fényét a népek, s rettegjék?”

Nem tartozunk a könnyen lelkesedők közé, sőt eddigi soraink, úgy hisszük, talán inkább arról tanuskodtak, hogy nem elégszünk meg csekély eredményekkel, s nemzetünk

számára a legmagasb fajtájú dicsőséget óhajtánók — egy szóval: mindenben a jelen műveltség legmagasb színvonalát tartjuk szem előtt.

De hiszen a diadal, melynek öröme eltölt bennünket, épen olynemű, mely épen a világ legszigorubb ítélőszéke előtt nyeri méltánylatát.

Nem a nagy tömeg csupán, de a legvalódibb gondolkozású diplomaták, a nyugot bámult állambölcsei, a kormányférfiak s írók azok, kik e rendkívüli fogantást az emberész olyan ritka, tüneményeszerű nyilatkozásának találандják, melyre nem csupán egy nemzet, a magyar, — de az egész emberiség büszke lehet, aminthogy azon reményben is vagyunk, hogy e mű világszerte elterjedvén, a művelt népeknél nemcsak jelenben, de a jövőben is mint a logikai fogantás tökélye, mintapéldányként fog pompázni.

A legutóbbi évek számos diplomatai okmányt, egész és félhivatalos alakban, a világ legelső államtudósainak tollából bocsájtottak közre, melyek annak idején bámultattak. A „pápa és a congressus” a napoleoni kormány összes capacitásainak kifolyása látszott lenni, és Europa értelmisége meghajlott e szellemek vezérése előtt.

Vegye elő elfogulatlan ember nemcsak e főnebbi röpiratot, de a jelen korszak minden legmagasztaltabb diplomatái és publicistái remekeit, az udvaroktól és egyesektől származókat egyaránt, — és hasonlitsa egybe Deákéval, egyszersmind vegye fontolóra a *körülményeket*, melyekből e két nembeli fogalmazások származtak, és azután ítéljen, vajjon csupa nemzeti elfogultság, rögtöni elragadtatás, vagy higgadt meg-gondolás, tárgylagos egybevetésből származik-e nagy vélekedésünk e magyar remekmű iránt.

Rendesen az egyes államok értelmiségének sommája az uralkodó körül, a kormányok rudjánál, vagy a parlamentekben csoportul össze. Ami a császárok és királyok trónjáról elhangzik, rendesen az illető ország legnagyobb lángelméinek *egyetemes működéséből* származik. Habár például Laguerronniere neve áll is a röpirat homlokán, azért azt a legjobb francia államtudósok, miniszterek, s maga a császár hozzájárulásával közösen kifőzött szellemi terménynek, szóval a nemzeti geniusz nyilatkozásának lehet tartani.

És e miniszterek, császárok és királyok keze nincsen kötve semmi nyomasztó aggodalomtól, semmi sajtóbírósgáttól, s

nem áll hátunk mögött a börtön, vagy éppen a — vérpad rémképe!

Szabadon fogalmaznak, nem kénytelenek elhallgatni semmit is, nem marad használatlanul egyetlen érv is, ami eszükbe jut, s nem kénytelenek az alattvalói engedelmesség feszes egyenruhájába burkolni okoskodásaikat.

Szavaikat nem csupán azok értelme, de sőt legtöbbször a *polc*, honnan lehangzanak, teszi *méltóságossá*, és a *hatalom*, melynek szuronyerdeje hátuk mögött áll, kölcsönzi a *súlyt* nekik, ha egyébkint az okaik helyessége meg nem adná.

De kérdjük, mi az, ami Deák feliratát fenségesebbé teszi minden beszédnél, mely évtizedek óta a trónokról és azok mellől lehangzott, ha nem pusztán a szellemi és erkölcsi magasság, — *okai igazságának*, s *egy szóval értelmének ragyogó napvilágossága*, mely egyaránt fénylik szegényre, gazdagra, és egyaránt győz meg tudatlant és bölcset, járatlant és avatottat; az ellenséget kétségbe ejti, a jó barátot elragadja?

Ellenmondani lehet mindennek, cáfolgatni is lehet mindent, ami nem tiszta mathematica. De ez okirat érveit még cáfolgatni se lehet anélkül, hogy a józan ész ellen ne vétsen az illető, mert alapja oly biztos, mint magáé, a számtané, s olyan öszhangzatos, egyezményes az egész, mint maga az égrendszer, melyet csak *rendetlen üstökös* bonthat meg, vagy jobban mondva, amely égrendszer változatlan marad mindaddig, míg új világrend nem áll elő.

Soha egy ember szelleme egy egész birodalomén világosabb, kétségtelenebb, nagyobb diadalt nem ült, mint amekkorát a mi Deákunk aratott jelen művével az osztrák birodalom összes államtudósai fölött.

Diogenes diadala inkább dac, Deáké tisztán szellemi felsőbbésből származott.

Hát még a magasztos erkölcsi diadal, mely nem kisebb a szelleminél; melynek példáját hiába keressük a szárazföld sok híres népénél, kik eszélynek keresztelik pulya szolgáltságukat, emelkedettségnak fásultságukat, okosságnak önzésüket, udvariasságnak (politesse) aljas hizelgéseiteket, bölcseségnek vastag, szennyes önzéseiket . . . ?

Lehetnek hatalmasabbak nálunk, fülig fegyverkezve, talpig vontcsövezve, — de elpirulhatnak, látván, hogy mégis *legszabadabb a lélek* ama nemzetnél, mely noha számra legkisebb, még sem volt elég Europa két legnagyobb hatalma

arra, hogy végkép elnyomja szabadság és becsérzetét, — és amelynek utóvégre az a hivatása lesz, hogy nemes erkölcsi példájával leckét adjon alkotmányos, valódi szabad életre a baromi anyagiságba, pulya szolgáltságba süllyedt nagy mihaszna, kamasz nemzeteknek! . . .

Csatár, 1861. aug. 15. I. évf. 39. sz.

MI LESZ HÁT MÁR?

Pest august. 15.

Az még *talán* föltehető, hogy Ausztria a mult századokban, midőn a magyar nemzet annyira elfelejtkezett magáról, miszerint a bolondulásig beleszerelmesedve Ausztriába, már-már tönkretette magát imádott eszményeért, (Mein Liebchen, was willst du noch mehr?) — hogy ekkor Ausztria, természetes önzésből, nem kívánta a magyart nemzeti szellemétől, s ősi jogalapjától megfosztani. Mondjuk, hogy csak *talán*, mert még ekkor is hasonló volt viselete azon sereglészhöz, ki épen gyöngeségénél fogva nem egészen bizik a szelidített oroszlanban, s míg ez egyik kezét nyalja, a másikban pisztolyt tart készen, hogy a netalán — természetes ösztönére ébredt sörényest azonnal a más világra küldhesse.

De amióta a magyar nemzet — lemaradván nyakáról a török — mivelődni kezdvén, teljes *önérzetre* ébredt; amióta nemcsak erkölcsileg, de szellemileg is elébe került a tulajdonképi osztrák elemnek; amióta nem csupán az előbb kiváltságos nemesi osztály, de az egész néptörzs küzd az ő törvényes nemzeti függetlenségért; — már azóta azt hinni, hogy az ugynevezett „nagyosztrák” elem valaha, csak *egy* percig is, ugy elfelejtkezzék magáról, mint egykor mi, hogy t. i. bolondulásig belénk szeretvén, nem hogy érettünk áldozatot tegyen, de csak lemondjon vesztünkre való törekvéséről — már ezt hinni valóságos bárgyuság volna.

A nagy osztrák ember okosabb, — ezt meg kell adnunk — semhogy valamikor „vitam et sangvinem pro Hungaria”-féle jelenetre ragadtassa el magát a mi szépségünkért.

De mi lesz hát már ez áldástalan versenygésből? Miként fog az ausztriai „birodalom” kérdése megoldatni?

Elbukik-e Magyarország vagy Ausztria?

Magyarország fog-e uralkodni Ausztrián, vagy Ausztria Magyarországon?

Vagy épen külön birodalom lesz mindakettő?

Sem egyik, sem másik, sem a harmadik eset nem valószínű.

Azon időközben, míg újabb császári patens érkezik, s ezáltal újabb *részletes* tárgy akad, — elemezzük e nagy kérdést általánosságban.

Valamint századok óta törvényesen soha sem (csak rendkívüli esetképen a legutóbbi 12 év alatt), — ugy ezentul sem fog Ausztria uralkodni Magyarország fölött, — valamint ez utóbbi sem az első fölött.

Az sem látszik — legalább egyelőre — lehetőnek, hogy külön birodalom legyen mindakettő.

A történet évezredekén át több ízben mutat példát, hogy geográfiai szükségből bizonyos ponton több külön nemzet egy államcsoportozatba egyesült, s azok közül egy, nem uralkodott ugyan a többi fölött, de a vezérszeretet vitte, olyképen, mint a legidősebb testvér a családban.

Igy csoportosult számos külön nemzet Attila vezérszólója alatt, — így alakult az osztrák birodalom magyar, német, szláv, s olasz elemekből.

Ameddig azonban a teljes német egység, s egy újabb Szlávia létre nem jön, addig a jelen osztrák birodalom népei arra vannak utalva, hogy bármi vékony kapcsokkal összetartó birodalmat — szövetséget — képezzenek; s mivel két egyenlő erő közt egység csakugyan nem lehető, természetesen [! természetes] egynek tulsulya mellett a többi fölött.

A tulsuly arra való, hogy megakadályozza a két elem egymás közt harcát, szóval a belviszályt lehetlenné tegye, s nem a harc kockájával, mert már ez baj volna mindkettőre: de határozott tulsulyával döntse el azon kérdéseket, melyek az egészet közösen érdeklik, például egyebek közt a külső ellenségeli háboru.

Ez nem uralkodás, mert ekkor a francia nemzet is uralkodnék az olaszon, a porosz is a többi németen stb., a nyugot pedig (az angol s francia) az egész világon; mert hiszen ezek csakugyan a kerek világ előtáncosai.

Mi nem akarunk a nagy német vagy szláv nemzetnek egy *parányi* töredékén sem uralkodni, de ameddig a jelenben ugynevezett „osztrák” birodalom elemei — természetes med-

reikbe vissza nem térnek, ők is mondjanak le arról, hogy fölöttünk uralkodjanak; — ha pedig vezérnek kell lenni, mert ez a dolgok örök rendje, — akkor legyen vezér az, kinek erre legtöbb erkölcsi és szellemi ereje van, miután vezérben ez a főkellék, és nem a testi ugynevezett physikai erő.

Hogy a birodalomban a magyar nemzeté e hivatás, arról napról napra fényesebb bizonyságokat vesz a világ, s akár-mint tagadják is a kétségbeesett bécsi „nagyosztrák” ujság-írók, — Europa e felől már meggyőződött, s ebbeli meggyőződésének színté napról napra számos bizonyítványait adja.

A magyar nemzet eddig is első volt erkölcsi erőben, s döntött a harcban; most kétségbevonhatlanul első a szellemi erő legerősebb próbaterén, a politikában is, — nemcsak az osztrák birodalom, de az angolt kivéve, mely legfőleg egy színvonalon áll vele — az egész világ népei között.

Avagy melyik nagy nemzete a világnak az, melynek egy időben *aránylag* annyi lángeszű embere van a politika terén, mint jelenleg a magyarnak; . . . melyik mutat föl csak egy Deákot?

Épen azért, mert az osztrák elem *gyöngébbnek* érzi magát nálunknál, *féltékeny* reánk és törekvéseinkre; azért nem való ő a vezérszerepre.

Mi nem vagyunk féltékenyek sem az osztrák, sem a szláv elemre, már csak azért sem, mert ha ők egykor önézetre ébrednek, csakugyan nem fölénk, de *ki* törekesznek Ausztria cégje alól.

Mi pedig tudjuk, hogy „e világon nincs számunkra hely” másutt, és ezt maholnap meggondolja és *méltányolja* majd az uralkodó ház is, belátván, hogy a nemzeti függetlenségre, de máshova *nem* törekvő magyar nemzet az *állandó* alap, melyen a trónt minden, sőt épen a *legvégső* esetben biztosítani lehet.

Csatár, 1861. aug. 18. I. évf. 40. sz.

KÖZPONTOSÍTÓ TERVEK.

Pest august. 16.

A magyar embernek tán leggyöngébb oldala, hogy kevésbé képes gyűlölni, mint amennyire a rosztat gyűlölni kell; erős oldala a szeretet, a lelkesedés, mely sokszor nagy tettek-

re, de olykor önmagát károsító nagylelkűségre, törbe ejtő engesztelődésre ragadja.

Csak ezen egy oldalról félthetjük nemzetünket; de hála az égnek! oly emberek vezérlik jelenleg ellenségeink táborát, kik csüggedetlen kitartással azon ügyekeznek, hogy a bizalom irántuk valami csodálatos módon föl ne ébredjen, s a magyar nemzet egy percig se kételkedhessék, hogy ők nemzeti lételünk ellen esküdtek.

Ha nem ez volna szándékuk, ha rá akarnának szedni bennünket, akkor legalább elrejténék halálos gyűlölségöket, s mosolygó képpel közelednének hozzánk, hogy lefőzzenek.

De csak az ugynevezett „központosító” párt lapjait kell olvasnunk, hogy meggyőződjunk, miszerint e fajzat — szerencsénkire — már nem bír dühével, s mint a darázs, készebb önmagát is elveszteni, csakhogy bennünket csipkedhessen.

Mikor pedig az embernek ami csekély elméje van, azt is elhomályosítja a harag, akkor természetesen összevissza hadd mindent, s egyik szavával a másikat pofozza.

Idézzük csak a legnagyobb példát. Egyik a „Fortschritt” — akasztófák állítására unszolja a hatalmat a legutóbbi felirat „felségsértő” (?) aláírói ellen; — a másik gyönyörű madár, az „O.D.P.” pedig ugyanekkor gyávasággal vádolja a főrendeket, amiért a feliratot elfogadták.

Tehát aki egy tollvonással az életét kockáztatja, az gyáva ember; aki azonban e tollvonás nyílt megtagadásával netalán — az „O.D.P.” pártjánál érdemrendre, dicséretre érdemesítné magát, az a valódi bátor ember.

Ám a „Fortschritt”-nek mégis igaza van, csakhogy nem oly értelemben, mint amit ő fölállít. Mindenek előtt a legbűnösebb dolog, felségsértéssel vádolni azokat, akik épen azon módért küzdenek, hogy ők menthessék meg a trónt, mint ezt többször tették.

De van a halálnál, a bitónál nagyobb veszedelem, mellyel szemben minden magyar ember gyáva: a *hazaárulás* vádja.

Az „O.D.P.”-nak a bátorság ezen neme tetszik legjobban, erre volna szüksége; mert ha ez nagy bőségben volna található Magyarországon, akkor a „nagy osztrák” tervek könnyen kivihetők volnának.

Hogy e terv: Magyarországot osztrák provinciává tenni, még pedig nem erőszak útján, mert az már meg volt kísértve, de nem sikerült; — hanem szép szerével, olyképen, hogy

Magyarország, mint valami jó tinó, maga menjen a rajxráti igába — az már mindenki előtt ismeretes dolog; azt ők maguk hirdetik lehangosabban.

Hanem az már aztán még derekabb tőlük, hogy előre megmondják az eszközöket is, melyeket megszelidítésünkre felhasználni akarnak; nem rejtik el a tüzes vasat, sőt szemünkbe villogtatják, gondolván, hogy tán majd — büntelen is vallunk, csak ne kínozzanak.

Elmondják, hogy egy kicsit várni fognak, míg a sok európai égő kérdés egy kis időre ismét aludni készül; azután majd új országgyűlést hirdetnek, amely meg fogja hazudtolni a jelen felségárulókat: a primás ő eminentiáját, az országbíró, a tárnok ő excjait, s az ország egyéb zászlóseit, a képviselőház összes tagjait, s végre magát a magyar nemzetet!

Az „O.D.P.” elkövetkezhetőnek képzel oly időt, lehetők tart oly módot, melyben s mely által oly magyar országgyűlés volna létesíthető itt Pesten, vagy akárhol e hazában, ahol a nemzet legeslegmérsékeltbb nézeteit tartalmazó legutóbbi felirattal ellenkező, s illetőleg abból egy betűt engedő végzést hozhatnának.

Engedje meg az „O.D.P.” azt a szerény megjegyzést tennünk, hogy Magyarország *nem* ér annyit, mint amennyi pénz kellene e tervnek kiviteléhez.

Tudja-e az „O.D.P.”, hogy néhány ember ülve maradt az alsóházban a legutóbbi felíratra szavazáskor, mert ezek egyáltalán nem is akartak felíratot, csak határozatot? . . . És tudja-e, hogy csak Deák javaslata *remekségének* sikerült a felírás elfogadtatása, s hogy a felolvasás előtt még a határozati párt vala többségben?

Türni, engedelmeskedni fogunk, de a magyar törvényen változtatni nem fogunk.

Különben, ha olyan ártatlan az a corpus juris, miért nem hagyják azt békén pihenni a muzeumban? Miért azon változtatni, mikor van félmillio katona, mely az adót behajtja?

Csatár, 1861. aug. 18. I. évf. 40. sz.

A NAGY NEMZETEK, ÉS A KICSINY
MAGYAR NEMZET.

Pest, aug. 17.

A szabad, alkotmányos angol nemzet kormánya a bécsi reactionarius miniszterekkel fujja ellenünk a követ.

A szabad angol nemzet fővárosában bankettek tartatnak, melyekben Ausztria mint „alkotmányos” (!) „szabad” (!!)

állam éljeneztetik, s parlamenti tagok, mint Roebuck, viszo-
nozzák e köszöntéseket és nagyokat isznak rá . .

Talán nem tudják Angliában, mi az alkotmány, mi a szabadság? Igen is jól tudják — — azaz hogy nem egészen jól; mert a latin közmondás szerint: *contraria juxta se posita* magis elucescunt — az angol nép nem ösmeri az elnyomást, nem ösmeri sem a nemzeti, sem az idegen zsarnokság gye-
hennakínjait; és aki beteg nem volt, nem tudja becsülni az egészséget; aki rab nem volt, nem ösmeri a szabadság magas értékét.

Nagyon kár, hogy Európában nincs egy nemzet is, mely saját maga erejéből lett volna szabaddá, vagy legalábbis függetlenné; melyet nem előnyös helyzet, vagy politikai számításból a társnagyhatalmak irigysége tett volna sza-
baddá.

Az angolt szabaddá teszi a tenger és az általi elárkoltsága, természeti megerősítése; a franciát félig a tenger, félig a nagy száma és tiszta compact nemzetisége, és így tovább; mindegyik nagy önfeláldozás nélkül élvezi társadalmi sza-
badságát, avagy nemzeti függetlenségét, anélkül, hogy Thra-
sybuloszokra szorult volna az elnyomás ellenében.

Ezek a nagy góliáth nemzetek szörnyü nagyra vannak az ő függetlenségökkel, s megkivánják, hogy a többi, hasonló szabadságra vágyó kisebb népek — köteles bámulattal te-
kintsenek rájuk.

Azonban ők a dicsők, a nemes nagy nemzetek, ha egy filléryi haszonról van szó, elég . . . szűkkeblűek alkuba ereszkedni és egy kis kalmári, üzéri . . . hogy ne mondjuk pecéri előnyért, gátul ajánlkoznak megszorult szegény, fegy-
vertelen népek jogos törekvései ellenében.

Azt mondják rá, hogy ezt a politikai bölcsesség paran-
csolja !

A szegény magyar nemzet, midőn 1848-ban segílyt kívántak tőle az önállásaért küzdő olasz ellen, ő is tehetett volna

ilyet politikai bölcseségből, de méltósága és jelleme elleni vétségnek tartotta e segílyt megszavazni.

De azért ne essünk ám kétségbe. Az angol nemzet kormánya például azonnal a mi segítségünkre lesz, mihelyst mi — több hasznot ígérünk neki.

E nagy nemzetek lapjai, a „Times”-ek, „Kölnische”-k úgy forognak jobbra balra, mint a szélkakasok, s egyszer mellettünk, másszor ellenünk irnak, amint egyik vagy másik részen jobb vásárt remélnek.

Persze azt mondják, hogy a magyar lapok is megvásárolhatók volnának, ha — volna, aki valamit ígérne nekik . . .

Az igaz, hogy a magyar lapok írónak nincs egyebük, mint csupán életük és szabadságuk . . . ők csupán csak ezt kockáztatják, és milyen bagatella ez a mai anyagi, haszonleső világban!

Hanem megjárja az angol nemzet, ha egy percnyi kis haszonért odaadja a jövőendő idők roppant előnyét.

Versenyg a francia nemzettel az elsőség, a világ vezérszerepe fölött? Ez a szerep, ez elsőség azé lesz, aki Europa népeinek rokonszenvét megnyeri, s alkalmas időbeni segílyével Europa nemzeteit örök szövetségeseivé teszi.

Ugy látszik, e szerepre Franciaország érzi magát hivatva, azon Franciaország, mely nemcsak legtöbb eszmét adott, de legtöbb vért is ontott a szabadság szent ügyeért.

Hazánknak pedig az a dicsőség lesz fenntartva, hogy a legujabb kor Hellasza legyen, s legyőzött Leonidasok után, Xerxesek ellen diadalmaskodó Miltiadések példájával elevenitse föl a már már satnyuló erkölcsöket.

Csatár, 1861. aug. 18. I. évf. 40. sz.

IDŐZÓ POLITIKA.

Pest, aug. 19-én.

Egész Európában mindenütt az időzés, a huzás-halasztás taktikáját követik a politikában.

A jelen kornak uralkodó eszméje az ildom; maga a bátorság szégyenletessé válik ildom nélkül, s a legszentebb akarat, a legönzetlenebb feláldozás nevetségessé lesz — siker nélkül.

Érni hagyni, kiszámítani mindent; s csak a bizonyosra vállalkozni — ez a jelen bámult bölcsesége.

Csak egy ember nem követte e hálás elvet, és merészelt olyat, amit sokan előre örült vállalatnak kereszteltek: Garibaldi, midőn Genuából elindult 1100-ad magával 150,000 főnyi hadsereg ellen.

De azóta regévé lett e rendkívüli merény is, maga a hős magányba vonult — s azóta még uralkodóbbá lett az időzés, a „merne ha merne” bölcsesség hatálya.

Időznek a keleti kérdéssel, időznek Rómával, Velencével s a magyar ügyekkel.

Ovatosság, mérséklet az uralkodó elv mindakét táborban. Az a kérdés, kinek válik előnyére ez eljárás, kinek hátrányára?

Még eddig hasznára volt ügyünknek, s ha ellenfelünket ildomban, okosságban felülmuljuk, bizonyos diadalra segít bennünket.

Az osztrák diplomacia lesi a külpolitika folyamát s aszerint ereszti a pórát, melyet alkotmánynak nevez, amint e politika ellene vagy melléje fordul.

Valamely véglegesen döntő merényletre nem fogja magát elszánni.

Föl fogják talán oszlatni a magyar országgyűlést, de „az alkotmányos térről nem fognak lelépni” — erősíti a félhivatalos Donau Ztg.

A Donau Ztg. alkotmánynak nevezi a császári legmagasb nyílt parancsot, polgári szabadságnak a zsandár és policáj teljhatalmu és a sorkatonaság által fődözött uralmát; alkotmánynak nevezi azt, amit egy szép reggelen egy tolvonással úgy el lehet törülni, mintha soha a világon se lett volna.

Alkotmánynak nevezi azt, hogy Bécsben Rajxrát van, melyben a követek köteles hűséggel fejüket vakarják, ha a püspök ur csupa természeti szükségből fejét vakarni méltóztatik.

Alkotmánynak nevezi azt, hogy akármely polgárt éjjel nappal kiránthatná családja köréből, örök fogságba vihetik, anélkül, hogy volna polgári hatóság, mely kérhetné, miért, vagy ha épen kérdené is, csak feleletre is érdemesítették.

Föl fogják oszlatni az országgyűlést, föl a megyei bizottmányokat, s királyi biztosok fognak igazgatni, hanem azért — „az alkotmány teréről nem fognak lelépni” biztosít a Donau Ztg.

A Donau Ztg. szerint alkotmányos tér az, ha nincsen ostromállapot, vagyis ha a tolvajt, rablót, adóst nem katonának, de polgári törvényszék ítéli el, s ha *csupáncsak* a politikai vétkeket bünteti a katonai hatalom.

Tehát ha a félhivatalos D. Ztgnak hinni lehet, még most hamarjában nem lesz ostromállapot. A „Fortschritt” még egy darabig hadd epedjen, tikkadjon a vérjszomjtól.

Olyan szépen elmondák ezek a félhivatalos lapok, hogy még most várniok kell, míg az olasz, keleti, lengyel, s más egyéb mozgalmak kissé elcsillapodnak. Majd akkor aztán — hirdetének ők nekünk új országgyűlést.

Mintha az olasz, keleti vagy lengyel kérdés fordulata változtatna valamit a magyar alkotmányon, az 1848-diki törvények értelmén.

Igaz, hogy a főnebbi fordulatok veszélybe dönthetik Ausztriát, — hanem az igaz, hogy a magyar alkotmányt csak alkotmányos uton lehetne megsemmisíteni, az pedig nem történik meg soha, arra törvényes magyar országgyűlés soha rá nem áll.

Et si fractus illabatur orbis.

Csatár, 1861. aug. 21. I. évf. 41. sz.

A NEMZETISÉGI ÜGY.

Pest, aug. 18.

Egy angol lap nemrég azt az elkopott érvet hozta föl Ausztria egységének jövődjé mellett, hogy az osztrák birodalmat, minden fajviszály dacára, a *német nyelv*, a nagy világgali közlekedés egyetlen lehető csatornája, — okvetlen s gyakorlati szükségképen össze fogja tartani.

Ez az okoskodás divat volt ezelőtt 30—40 évvel, azoknál, akik azt hitték, hogy a magyar saját nyelvén nem képes magát az európai polgárisultság színvonalára emelni.

Mert az igaz, hogy ha a magyar nemzet, a Kazinczyak, Széchenyiek ébresztő szavára a nemzeti műveltség ösvényére nem lép, csak úgy elvesztendette volna politikai szerepét, mint ahogy a sokkal számosabb török nemzet el fogja veszteni, ha a korán betűi és az európai civilisatio között nem ez utóbbit választandja irányadoul.

De amaz angol lap elfeledte, hogy Magyarorszáiban fél-század óta annyira haladt a nemzeti művelődés ügye, hogy a magyar faj kétségtelen szellemi fölénben áll, aminek legfényesebb bizonytsága, hogy mai nap már az idegen ajkuak s mindenek fölött a németek érzik szükségét a magyar nyelvnek, mivel tényé lön, hogy e hazában a művelődésre hatalmasabb eszközöket nyujt és nagyobb tért nyit a magyar nyelv a németnél.

Egész faluk, városok német ajku lakossága elmagyarosodott az utóbbi évtizedek óta, az ujabb nemzedék pedig sok helyütt már épen nem is tanulta meg apái nyelvét.

És mindez pedig a rettenetes 12 évi rémuralom alatt történt! Jó lecke ez arra, hogy a nemzetiséget nem kell erőszakolni.

A kényszerítés ott szokott előállani, ahol az természetlen, és meg is bukik, mivel természetlen.

Az osztrák birodalomban nem akar osztrák lenni senki, mert az osztrákságnak művelődési és politikai jövője nincs.

Maga az osztrák — német akar lenni; a magyar, horvát, tót, román pedig, ha Frankfurton, Berlinen át akarna polgárisulni — aligha nagyon el nem késnék a művelődéssel.

Minden városban vagy megyében külön tudós-társaságot, színházat, irodalmat, kormányt, *udvart* állítani lehetetlenség. Ezek nélkül pedig a mai művelődés kellő európai fokát elérni lehetetlenség.

Magyarország minden nemzetisége iszonyodik a németestől, de ha nem iszonyodnék is, már magánál a magyar szellem uralkodó hatalmánál fogva *német műveltség e hazában teljes képtelenség*, miután arról maga a honi német elem már tetteleg lemondott.

Magyarország egyetlen idegen ajku lakóját nem fogja kényszeríteni beolvadásra, mert neki erre szüksége nincsen.

Ha valaha elkövetkezik, vagy tán jelen is van már azon szerencsés fordulat, hogy a magyar nyelv nem tudása e hazában műveltségi hiánynak tartatik, s ha beállt azon állapot, midőn a magyar nyelv nélkül e hazában a magasabb művelődés terén boldogulni, s bármi téren előmehetni — egyáltalán lehetetlen.

A jelen magyar nemzedék bátran biztosíthat egyenjogokat a külön nemzetiségeknek, mert saját nemzetiségét nemhogya nem félheti, de sőt minden kétségen túl van, hogy előbb

utóbb, a független magyar államban, minden idegen, szemé-
lyenkint, személyes előnyből, önként, mintegy észrevétlenül
magyarrá lesz.

A művelődés oly hatalmas áradat, hogy annak még a
nemzeti szellem sem állhat ellent.

Amely nemzet saját nemzeti műveltséget nem képes terem-
teni, annak enyészni kell, s illetőleg: elvetve alkalmatlan
nemzeti nyelvét, fölvenni azt, melyen a műveltség éltető
levegőjére szert tehet.

Mikor lesz Magyarország független állammá — azt, nincs
politikus, ki szabatosan meghatározza.

De az már számtani bizonyosság, hogy egyedül és csupán
a polgárosító műveltségnek van beolvasztó ereje, — míg
ellenben, (magunkról tapasztaltuk) a kényszerítő hatalom,
az önkény épen az ellenkező eredményre vezet.

Azért — egyenjogot a nemzetiségeknek, de egyszersmind
haladjon a magyar faj a művelődés útján sebes vágatva,
hatványozottan, mert ezen tér az, melyen legállandóbb hó-
ditásokat vihetni végbe, s mely nélkül nemcsak hogy egyet-
len idegen ajku népfajt nem magyaríthatunk, de saját nem-
zetiségünket is elvesztenők.

Csatár, 1861. aug. 21. I. évf. 41. sz.

MINDEN JÓL MEGY.

Pest, sept. 2.

Sokat szenvedünk; erkölcsi szenvedéseknek és anyagi
rombolásoknak nagyobb mértékben vagyunk kitéve, mint
a sokat emlegetett 12 évi rémuralom alatt. A reál üzletek
s a szellemi működés terén egyaránt nagy megakadás —
a jövő bizonytalansága miatt.

S mégis azt kell mondanunk: minden jól megy.

Avvagy mi busuljunk-e azon, hogy az ugynevezett „ki-
egyezkedés” meghiusult, azon kiegyezkedés, mely ha létre
jön, nekünk százszorta többbe kerül, mint amennyiben jelen-
leg károsodunk, gyötörtetünk?

Azon kiegyezkedés, mely egyetlen örökünk — tehát *min-
denünkbe*, t.i. ősi alkotmányunkba, s nemzeti becsületünkbe,
jövendőnkbe került volna, míg most hasonlók vagyunk azon

kis deákhoz, kit nagy *Deákunk* úgy definiált, hogy az olyan *semmi*, amiből *minden* lehet.

Mi busuljunk-e azon, hogy ki nem békültünk, akiktől *mindent* elvettek és kiknek *semmit sem* ígérték a béke fejében azok, akik ezt ohajtották, s akiknek erre szükségök volt és van, s valószínűleg mihamarabb még nagyobb szükségök leend?

Mi busuljunk a kibékülés meghiusulta fölött, mi a sértett fél, kik három százados történet tanulsága szerint vesztettünk ugyan a sérelemben, de még többet vesztettünk a kibékülésekben?

Bár tehát jelen állapotunk a leginségesebbek közé tartozik, melyeket ezer év óta e földön megértünk, mindazáltal azt kell hinnünk, hogy — számbavéve Europa jelen constellatióit, nemhogy vesztettünk, sőt nyertünk valamit, melynek talán már a közel jövőben gyümölcsseit szedhetjük.

Nyertünk becslést Europa előtt, nyertünk bizalmat önmagunk iránt, végre nyertünk magával a hatalommal szemben, mellyel alkudoztunk.

Ez utóbbi tétel kissé merésznek tetszik?

A fölöttünk uralkodó hatalom alatt mi két érdeket értünk, mely időnkint szövetezik, időnkint azonban sőt egyszer végleg is szerte válhat: a fejedelmi házét ugyanis, mely örökös, és osztrák környezetét, mely amannak alárendelve van, s csak addig tarthatja magát, míg az események képtelennek nem bizonyítják arra, hogy a fejedelmi ház *minden* nagy érdekeit védni tudja.

A fejedelmi házzal szemben azt nyertük, hogy az meggyőződött, miszerint a magyar nemzet csupán *vele* akar egyezkedni azon ősi szerződések alapján, melyet csupán *vele* kötött; meggyőződött, hogy a magyar nemzet hü e szerződésekhez, de épen azért nem akar egy nálánál számra és minden tekintetben gyöngébb *elemnek* az egész birodalomra káros uralkodása alatt élni.

E kisebb, de a fegyver erővel magát azonosító elem azzal hitegeti a fejedelmi házat, Európát és önmagát, hogy a magyar nemzetet úgy elerőtlenítheti, elfáraszthatja, hogy az végre le fog mondani független alkotmányos törekvéseiről, s aztán a birodalom osztrák egységének céljaira mint öntudatlan, kész *nyersanyagot* lehetend felhasználniok.

Az a hitök, hogy a magyar, miután majd atyai intézkedéseikkel koldussá és nyomorékká lett, le fog mondani minden

ósi, külön állami jogairól, megtagadja, illetőleg elfelejti, hogy magyar volt, s magát nagy osztráknak vallván, meg fog szünni minden ellenállás, a birodalom egysége tökéletes, békessége szent és háborítlan lesz; s miután nem lesz fenyegető osztrákelles elem sehol, lejobb fogják szállítani a hadseregi és hivatalnoki létszámot, letörölik az államadósságot, visszahódítják Olaszországot, sőt még a német császárságot is fölállítják.

A nagy osztrák kormányférfiak ezt őszintén óhajtják, s eszerint jóakarói volnának az uralkodó háznak, ha ugyan nem *lehetetlen* dolgot óhajtájának.

De a politikában nem használ a jó akarat, s amint a fejedelmi ház az eseményekből belátandja, hogy jelenlegi környezete olyasmi jót akar, amit kivánni nem képes, miután az uralkodó háznak *első érdeke az uralkodás*, nemzetiségét pedig azon törzs határozza, melyben trónja gyökerezik, — azonnal megfordul a kocka, és ekkor valószínű a természetes alapokra épített végleges, őszinte kiegyezkedés.

És ezen móddal a birodalom hajójának politikai épülete helyes irányait visszanyervén, jelen bajaiból kihatolva, biztos révbe evezend.

De a jelen bécsi kormány teljesen megfordítva cselekszik. A birodalom azon részének kedvez, mely se háborogni, se lelkesedni nem képes, azon részét pedig, melynek elégtelensége oly okszerű, amely veszélyes, folyton ingerli, épen úgy, mintha valaki oda hordaná a vizet, ahol nem ég, épen onnan, ahol a tűz kigyulni készül.

Ha az osztrák abszolutismusnak, fegyvererővel nyomásnak *századokon* át nem sikerült rá nézve kedvezőbb körülmények közt elosztrákosítani a magyart, hogyan sikerülne az neki most szorultabb helyzetében *évek* sőt *hónapok* alatt?

Pedig hogy csak *évek*, hónapokról lehet szó, mi alatt dőlni kell a dolognak jobbra vagy balra, azt ők maguk sem tagadják.

Valóban csodálatos, miben hisznek, miben remélnek a Schmerlingek?

Az ő dolguk. A miénk pedig, hogy minden magyar ember legyen kitartó nemzetisége, alkotmánya mellett, mert ezentul, nem tudjuk meddig, talán hónapokon át, nem lévén képviselőtünk, egyenkint kell helyünket megállanunk, s mint egyes őrszemek, személyes bátorságunk és belátásunkra leszünk hagyatva.

Vigasztaljon bennünket a hit, hogy — nem tarthat soká.
Ha századok orkánjait kiálltuk, egy-két nap haldokló
szele döntene meg bennünket?

Csatár, 1861. szept. 5. I. évf. 45. sz.

OSZTRÁK FOGALMAK. [I.]

Pest, sept. 5.

Olyan szerencse, mint az osztrákság szerencséje, (csak pártot nem nemzetet értve, mert az nincs) példátlan, egyetlen az emberiség történetében.

A magyar sokszor hivatkozik saját Istenére, és ő a leg-szerencsétlenebb nép a kerek világon.

Ugy tetszik, mintha valamennyi népet, talán mert gyöngébb Istenek segitnék, csupán a magyar volna egyedül és kizárólag magára hagyatva, tán mint legerősebb, mint nagy korú, kit ha még Istene is segitene, a többi nem birna vele . . .

És meglehet, hogy valamennyi nép között a legügyefogyottabbnak legerősebb pártfogója az úr — de már akár-hogyan és akármiért van, gyarló emberi eszünk meg nem foghatja az okokat, hanem az való, hogy az osztrák elem csodálatos szerencséje méltán arra az ötletre viszi az embert, hogy e „kaszt” az — Isten választott népe, mint egykor a zsidó volt.

Minek hányjuk föl a történetet e világszerte elősmert igazság bizonyítására? Hisz ki nem tudja, hogy e maroknyi elem köröskörül nagy ellenségekkel környezve, mint a nyúl egész világtól üldözve, halálra keresve, mégis él, mégis uralkodik, s mint a polyp, nem fogy sőt ha ketté vágják, még szaporodik?

A nagy francia, a nagy olasz, a nagy német, a nagy török, a nagy orosz s tudja Isten hány „nagy” nemzet, mind életére tör, hirdeti, hogy Ausztriának már vége, (amit a kis magyar mindig oly könnyen elhisz) — azonban Ausztria egyre él, uralkodik, még pedig oly korlátlan önkénnyel, oly vakmerő szeszéllyel, hogy más nagy nemzet kormányai kétszer 24 óra alatt nyakukat szegték hasonló merényekért, minőket itt plane sikerrel alkalmaznak.

Hagyjuk a nagy történeti tényeket, az a históriás könyv dolga, csak nézzük és elemezzük a jelen pillanatot, s énekel-

jük meg azt a csodás, mesés szerencsét, mely az osztrákság homlokát valóságos dicsfényvel övezi körül.

Ausztria alkotmányt hirdet, s birodalmi tanács név alatt összeül a birodalom felényi, vagyis azon része, mely soha sem követelt alkotmányt, melynek soha nem is volt alkotmánya, s most e birodalmi tanács egyremásra veti el a nagyszerüleg nevetséges, üstökös furcsaságokat, koszorú együgyüségeket, — és a világ nem fakad körülötte homéri hahotára.

Dr. Hein ur az alsóház elnöke felszólítja a beszélő szónokot, hogy amíg beszél, óráá nézzen; — a ruthén parasztok fejüket vakarják, mikor a püspök ur, természeti szükségből fejét vakarni kegyelmesen kényszerül; — az egész tanács háromszor hochot kiált, amikor reá parancsolják és *egyebet* még félév óta *nem* is tett, stb. — és a világ nem fakad gunykacajra, sőt Anglia, az alkotmányosságra büszke Anglia egyik vezér szónoka elősmeri, hogy Ausztria alkotmánya sokban hasonlít az övékéhez, de sőt még most azt némieken felül is mulja!

De mindennek koronáját a szorosán nagy osztrák, a centralista tábor műve, maga az oktroyált alkotmány teszi föl, mely tökéletesen hasonlít azon esethöz, midőn a farkas koma arra a mulatságos ötletre jött, hogy ő nem eszi meg a bárányt önkényesen, erőszak utján, hanem igazságosan, alkotmányosdi módon, bebizonyítván neki, hogy a *tőle alá folyó* vizet a bárány neki felzavarja, s midőn a bárány a természeti körülményre hivatkozott, mely e vétséget lehetleníti, ráfogta, hogy öregapja rágalmazta az ő öregapját, és diktum faktum kitekerte az igazsággal alkalmatlankodó berbecs nyakát.

Avvagy nem így van-e? Lássuk, elemezzük részleteit nagyjából.

October 20-án rálép az alkotmány terére s hivatkozik a sanctio pragmaticára. A magyar nemzet elfogadja a sanctio pragmaticat *két oldalú* föltételeivel, s követeli az adó és katonaszavazás jogát. Látván az államminiszter ur, hogy a magyar nemzet nem elégszik meg a koronázás ökörsütési örömeivel, de evvel járó jogait is követeli, ekkor meg kimondja, hogy biz a sanctio pragmaticát az 1849-ki debreceni gyűlés eljátszotta, megsemmisítette, arra tehát ne tessék hivatkozni.

Ekkor azt mondják neki, hogy: hiszen az a debreceni gyűlés az ő saját akkori indokolásuk szerint, melyre a muszkát

segítségül hívták, nem a magyar nemzet, csak egy kis „töredék” képviselője volt, tehát méltóztassék emelett maradni — és a bárányt öregapja rágalmáért nem büntetni.

A farkas nem okoskodott tovább, két argumentum megbukván, nem kockáztatott harmadikat, de az „octroy” tovább megy, s harmadikkal teszi föl a mulatság koronáját.

Ugyanakkor, mikor egész világ a suffrage universelle-re, az általános szavazati jogra hivatkozik, mint legerősebb alapra — ugyanakkor, mikor *egyfelől* a jelen országgyűlést is azzal vádolták, hogy az csak egy tulzó töredék képviselője, s a népre hivatkozással fenyegetőztek, — ugyanakkor meg érvül azt is hozzák föl, hogy biz a 12 év előtti forradalom az összes nemzet akarata volt, — ergo a magyar nép olvadjon Bécsbe, mert hiszen világosan, az összes nemzet kimondta, hogy nem akar Bécsbe olvadni.

Recapituláljuk e magas absurdumokat:

a *sanctio pragmatica* érvényes, mert hiszen annak erejénél fogva bírja a korona jogát ez országhoz.

a *sanctio pragmatica* nem érvényes, mert hiszen akkor Magyarországnak joga volna az adó és ujoncilleték megszüntetéséhez;

a 12 év előtti forradalom csak egy kis párt műve volt, mert hiszen így lehetett a muszkával elnyomatni;

a 12 év előtti mozgalom az egész nemzet műve volt, mert hiszen csak így lehet az egész nemzetet megbüntetni.

És mivel büntetik meg?

Alkotmánnyal! Schmerling államminiszter úr alkotmányával!

„Braucht ihr Constitution! No da habst eine Constitution!”

Hallod Anglia? egy nemzet, mely az abszolutismust nem tűrhette, melyet az abszolút rendszerrel el nem nyomhattak, most alkotmánnyal akarnak megbüntetni, s büntetéssel kielégíteni! hogy iszonyodjék még nevétől is az alkotmánynak, és sirva ríjjon vissza az abszolutismus gondviselő ölébe!

Mig Francia- és Olaszországok uralkodói a nép általános szavazatában nyilatkozó akaratra hivatkoznak, s abból felségi, uralkodói jogot támasztanak, — itt az ellenkezőből, a lázadásból merítik a kormányzás jogát; itt akkor, midőn a nemzet, nemes hűséggel, nagylelkű mérséklettel megtagadja e forradalmat, s visszatérni akar a törvényes térre, — el-

taszítják onnan, mert hiszen — a bárány öregapja rágalmazta a farkas öregapját! stb.

Recapituláljuk újólág e legeslegmagasb absurdumokat:

A magyar nemzet, miután vele 12 évig, mint hódított néppel bántak, nyugtalanodik, tehát adjunk nekik alkotmányt, hogy ne tekintse magát hódított népnek.

A magyar nemzet követeli alkotmánya jogait, — de hiszen nem lehet neki megadni, mert azt a forradalommal eljárt-szotta, tehát csak hódított nép.

Ilyen a jelen államminiszteri okoskodás.

Soha még miniszter rosszabb szolgálatot nem tett uralkodójának, mint a jelen államminiszter ur, midőn uralkodója jogait egy *hű* országhoz azon ország lázadási tényéből akarta bebizonyítani, — és ezen államminiszter beszédét köteles hochokkal kísérte az abder . . . azazhogy a birodalmi tanács — és még tetszelegve emelték ki a zsoldos lapok, hogy a miniszter ur milyen *kihívó*, milyen biztos hangon beszélt, már mint aki t.i. az igazság öntudatából beszél.

Tehát a felséges uralkodóház jogát a debreceni végzésre alapítja, és a magyar nemzetet, az uralkodóházhoz jelenleg is hű magyar nemzetet a hódított népek forradalmi jogára utalja — illetőleg kárhóztatja a miniszter szónok?

Azonban pedig e hódított népet még is alkotmánnyal akarja boldogítani!

És az ilyen okoskodáson alapuló miniszteri szónoklat háromszoros hochokat kap, és bámultatik.

Boldog Ausztria, boldog miniszter, boldog birodalmi tanács!

Csatár, 1861. szept. 12. I. évf. 47. sz.

OSZTRÁK FOGALMAK. [II.]

Beszéljünk nyugodtan, elfogultság nélkül, amennyire egy osztrák sohasem képes.

Megmutatták állam- és törvénytudósaink, mennyire hibás a bécsi politika általános, emberi, logikai, geográfiai, jogi és mindenféle szempontból, lássuk még, mennyire rettenetesen hibás az specialiter osztrák, vagyis legalázatosabban, „hűn-engedelmes” császári szempontból.

A bécsi centralisták ország-világ előtt nem átallották hivatkozni a debreceni april. 14-i határozatra, ezzel indokol-

ván a magyar alkotmány eltörlését, és nem találkozott senki, aki megmondotta volna nekik, hogy a debreceni határozat, s maga a 48-ki republicanus mozgalom — nem ártott annyit a magyar nép dynaszticus hűségérzelmeinek, mint maguk az osztrák centralisták azon eljárása, mely szerint minden apró vétséget a felség szent és sérthetlen személyére visznek vissza, és mint felségsértést büntetik, ahelyett, hogy csupán mint a törvényes rend áthágóit fenyitnék, és az uralkodó személyét, ki, ha kivált alkotmányos, „uralkodik, de nem kormányoz” (qui règne et ne gouverne pas) — kihagynák a büntetőeljárás indoklásából.

Mi valóban csodálkozunk, hogy az uralkodó személyét környező, magasabb felfogású s tiszta dynaszticus érzelmű államférfiak föl nem deríték az alsóbb rendű hivatalnokok ezen valóban felségsértő eljárását az uralkodó előtt, mert még egy valódi osztrák alattvaló császári érzelmeit is föllázhathatja azon mód, mellyel az apró beamter sereg magára a császár személyének képviselőjét ruházni merészkedik.

A „Fortschritt” például, ha nem fékezhető vérszomja állatias önzésével, de önfeláldozó, valódi lovagias lelkesedéssel csüggné a császárság eszméjén, akkor vérpadok fölállítására helyett azt indítványozta volna inkább, hogy a császárság és királyság eszméje iránti kegyelet érzésének megőrzése s illetőleg fokozása érdekében töröltessék el örökre amaz óriási fonákság, hogy minden alárendelt hivatalnok, porkoláb vagy káplár ellen elkövetett engedetlenség vagy éppen méltó rendreutasítás, minden, akármely elvont tárgyról szóló paragraphus elleni vétség, például, ha valaki a rettenetes „polizeystund”-on túl mert kimaradni — mint felségsértés tárgyaltassék.

Hígyjék el Schmerling és társai, hogy a 12 évi rémuralom ez eljárása többet ártott, mint a legtulzóbb demagogok predikációi s kihágásai (ellenkezőleg az használt) a korona iránti ősz kegyeletnek; — és most, ha a jelek nem csalnak, újra vissza akarják állítani, — szép csöndesen, észrevétlen, alkotmányos nóta mellett — ama rendszert, melynek az igazság Solferinonál lón kiszolgáltatva, de úgy látszik, nem kellő nyomatékkal.

Egy zsandár, egy policáj, egy közkatona például ittas állapotban, vagy föladata fonák fölfogásában — rendetlenséget követ el, egy polgár rendreutasítja, vagy vele hajba

kap, s ezért — felségsértési vádba keverni! — lehet-e alkalmasabb mód ennél az uralkodó személye iránti hódolat, vagy éppen szeretet lehangolására?

Nagyon bölcs cikket ír e tárgyban a „Weser Ztg.” midőn azt mondja, hogy — „Ausztriának nincs ideje többé azon erkölcsök kifejesztésére, melyek az alkotmányosság utján megmentéséhez szükségesek volnának, mert hiszen ezen erkölcsökért még tegnap mint bűntényekért megbüntették az embereket. Nyilvánossági szellem, önállóság, polgárerény tiltva voltak és kigunyolva — honnan vették volna egy éjen át?”

És éppen most, midőn Schmerling ur minden alkalommal erősíti és elhíttetni akarja, hogy Ausztriát alkotmányos uton akarja ujjaalakítani — nagyon üdvös lenne rá nézve a fönnbbi *német* forrásból eredő bölcs megjegyzésekre figyelni.

Mert ma már nem igen lehet elámitani a világot. Majd megtudják ám Angliában, hogy míg Schmerling ur az alkotmányos szabadságot hirdeti, azalatt meg a felségsértési vád rémével terrorismust alapít meg, s kinpadra vonatja a népeket, hogy alkotmányukról mondjanak le.

Mi legalább ezt a szándékot, ezt a tervet látjuk a közel jövő homályában, mert enélkül nem képzelhetjük, hogyan meri a centralista miniszter azt reményleni, hogy a birodalom minden népei belátandják az ő alkotmánya előnyét, s *követeket küldenek a reixrathba!*

Persze, ha majd elnémitják a sajtót, s aki a reixrath ellen ír, vagy aki nem választ — azt felségsértőnek vádolják be — akkor aztán eléri célját a centralista ügyér, mert vagy választás, vagy kitörés — a kettő közül egy meg lesz, neki pedig csak ez kell, hogy boldoguljon.

Csatár, 1861. szept. 15. I. évf. 48. sz.

A LEGNAGYOBB PRÓBA.

Pest, sept. 12-én.

A hír olyan természetű mint a levegő, be- és kihatol a legvékonyabb nyílásokon.

Igy, szinte láthatlan utakon, s anélkül, hogy urát adni tudnók, denique mi látjuk ama sötét szándéklatokat, kicsinált

terveket, melyek legközelebb Magyarország ellen alkalmaztatni fognak.

Ausztria nem fogy ki soha az eszközökből, mert hiszen neki minden eszköz jó, amit a szükség parancsol. Csak épen most dicsekszik a „Fortschritt” legutóbbi száma azzal, hogy Ausztria sohasem iszonyodott az ellenmondásoktól, a következetlenségektől sem, s Thugut osztrák miniszter magával Robespierrel alkudozott, s Mária Terézia (ezt szintén a „Fortschritt” írja) Kaunitz herceg tanácsára legyőző nagy visszatetszését, midőn XV. Lajos megnyerése végett néhány nyájas baráti szót kelle intézni Pompadour marquisné aszszonyságához. Azt is fölhányja még a „Fortschritt”, hogy a portugali trónbitorló osztrák főhercegnőt nyert feleségül. (Hozhatott volna nagyobb példáját is az ellentétességnek, t.i. Első Napoleon házasságát Mária Luizával.)

Mindezt azért emlegette föl a „Fortschritt”, hogy bebizonyítsa a „Presse” ellenében, miszerint Ausztria politikája épen nem érzelmi, sőt elleni inkább szivtelen, álnok a cselszövére hajlandónak nevezik.

A „Fortschritt” s illetőleg a párt, melynek ő egyik hűbérese, a főntebbi tulajdonok dicsfényében gyönyörködik, amit ezuttal nem szándékunk tőle elvitatni — noha mi gyöngéd és hiven dynasticus érzékünket bántva érzők a főntebbi kényes idézetek által.

De a jelen miniszterium elég gyöngé, elég önző minden lépéseért az uralkodóval fődözni magát, s annak személye iránti köteles tisztelettel akarna minden ellenzékét elnémitani — s közlönvei épen oly kevéssé nemesen járnak el esz-közökre nézve a dynasztia, mint a nép irányábani politikájuk indokolásában.

Ilyen emberektől minden kitelik. De nem elég csupán irtózni a gonosztól, hanem kötelességünk az ellen védeni is magunkat. Azért lássuk, mifélek lehetnek ama cselszövények, melyek Bécsben ellenünk fonatnak.

Sem több, sem kevesebb, mint: fölösztatván lassankint s egymásután a megyék, városok jelen alkotmányos bizottmányait s tisztviselőit, királyi biztosok s kinevezett hivatalnokok utasításszerű, szigorú, önkényes eljárása mellett és a katonai erő hatalmas támogatás alatt — alkotmányos szín-és névvel oly rémuralmat léptetni életbe, melynek vezető nyomása alatt aztán választásokat rendelvén, oly ország-

gyűlési képviseletet teremtsenek, mely a februári pátens alapjáni kész köteles alkudozásra legyen hajlandó.

Egyszersmind minden lehető rugót mozgásba fognak tenni, a magyar hazai testvér-fajok nyelvkülönbségének s élesz-tendő ellenséges érzületének az ő tervükre kedvező iránybani felhasználására.

E szándéklatok nincsenek ugyan még hivatalos helyről hirdetve vagy kitudva, de effélet hagynak sejtetni, majdnem szószerint megegyező közlései a különféle színezetü kormány-közlönyöknek, erre következtethetni az Erdélyország irányábani eljárásból, melynek országgyűlése összealkotandási terv-szabályzata legközelebb, tán e héten még, ki fog hirdettetni, s az ennek valóstításábani mód és eljárás mintául szolgálhat majd némileg arra, miként fognak egymásután cselekedni Magyar- és Horvátországban.

Ezt parancsolják sejtteni az absolut hatalmu miniszter urnak abbeli sűrű ígéretei s nyilt biztatásai, hogy Magyarország maholnap észére fog térni, illetőleg belátván a febr. alkotmány jótekonyságát — követekeket fog küldeni a reix-rathba [!].

Erre mindenekelőtt olyan országgyűlés kell, mely követe-keket válasszon a reixrathba.

Hogyan fog ez nekik sikerülni? Hogyan fogják elérni azt, hogy egy Deák, Tisza, Nyáry stb. több erős jellemek meg ne választassanak?

Mi ugyan sem elképzelni, sem hinni ezt képesek nem vagyunk.

De talán számítanak a magyar nép közmondásos szentvelen-ségére (indolentia), s abbeli nem épen valótlan föltevésre, hogy a magyar ugyan hamar lelkesedik, de hamar el is csügged . . . ?

De hiszen ahol a nemzeti létel, a nemzeti becsület forog kérdésben, a magyart sohasem hagyta el géniuszának erélye, és hisszük, reméljük, ezután még kevésbbé hagyja el.

Csatár, 1861. szept. 15. I. évf. 48. sz.

PANDURBIRÓSÁG.

Pest, sept. 27.

Hizelegni a nemzetnek, aljasabb — mert veszélyesebb — dolog, mint egyes embernek hizelegni. Mult csütörtökön lefoglalt számunkban jelente volt egy eset Somogyból, mely

nem csak magyar hazafi politikus, de általában emberi szempontból oly nagy mértékben lázasztó, hogy szavakat alig talál rá az ember.

Egy szolgabíró több egyént tolvajlási vád folytán félmeztelenre vetkőztetve, hajdu által kétágu korbáccsal százig veretett, hogy őket vallomásra bírja.

Ez eset kétségkívül bejárja Európát, miután most ehhez fogható nagy esemény úgy sem fordul elő a nagy szélcsőndben, s még Londontól Stambulig csak a furfangos jegyzékirollak percegnek a diplomaták kabinetjeiben — lehetlen, hogy a magyarországi szolgabíró-szultánok korbácsütésének csattogásai, és a vallatottak egetverő jajkiáltásai föl ne rezentsék őket csöndes foglalkozásaikból.

A M. S. ujdondásza *kivételesnek* nevezte ez esetet, — és vajha úgy volna! — azonban mi az ellenkezőt valószínűbbnek tartjuk, és ez állapotot simitgatni, titkolgatni épen annyi volna, mint álszeméremből eltitkolni oly betegséget, mely gyors ellenszerrel biztosan gyógyítható, de elhanyagolva halált hoz.

Mi a fönnbbihez hasonló esetet magánuton számosat hallottunk, s általában megyetisztviselőktől úgy értesültünk, hogy megyei rendszerünkben a bot és korbács valóban „rendes munkatárs” kötelességét teljesíti.

Sőt többet, még leverőbbet mondunk. A vidéken jártunkban meglepett a hidegség, a közöny, sőt a nép legalsóbb rétegeiben megdöbentett az ellenszenv, mely a jelen megyei rendszer mindenható urainak eljárása irányában nyilvánul.

Tudunk rá esetet, hogy Fehérmegyében szegény nőt korbácsoltattak meg (v. — járásban) csekély falopásért, sőt egy pestmegyei tisztviselőt dicsekedni hallottunk vallató eljárása vandalságával, mint valami hősies erénnyel, dicséretes hivatalbeli buzgósággal.

Hagyjuk e kérdés *philantropicus*, *juridicus* oldalát, mert annak vitatása köteteket igényelne, mi csupán *politikai* oldalát s hatását vegyük szemügyre, mert tulajdonkép ez oldala tartozik reánk szorosabban, s ez a legégetőbb is.

Sokan irtóznak közülünk attól, hogy e vandalság hire Európa előtt homályt vet mozgalmunkra. Mi is irtóznunk ettől, de *jobban irtóznunk* attól, hogy ez eljárás a nép nagy tömegét elidegeníti nemzeti mozgalmunktól, sőt szorványosan még ellenkező táborba is verheti.

Most, midőn két tűz közé szorulva, egyfelől a bécsi osztrák kormány öszpontosítási törekvése, másfelől ugyanannak a hazánkbeli idegen fajokkal ellenünk manővrözése fenyeget, és amidőn külföldi segílyt csak a bárgyu remél — azt kérdjük ezektől a mindenható Zim-zizim szultán szolgabirák és esküdtektől: vajjon ők maguk elég erősnek érzik-e magukat arra, hogy kétágu korbácsaikkal nemzeti függetlenségre törekvésünk *minden* fegyveres ellenségeinek százezreit legyőzendik, olyatén isteni csoda-módra, mint az öldöklő angyal tette Sanherib hadaival?

Vajjon oly sokan vagyunk-e, hogy a népre egyáltalában nincs szükségünk, sőt mindegy ha ez nem is közönyös, hanem egyenes ellenségünk?

Ha a világ minden népére megengednök alkalmaztatni azon rendszert, hogy *egyes* hivatalnok, ítélőszék nélkül, sőt törvény ellenére, önkényből félholtra verethessen pusztá gyanuból embereket, az *egy magyar népet* kellene akkor is ez alól kivenni, két nagy okból: mert a magyar nép — mint nemzet — *egymagára* van hagyatva, *noha legkevesebb számu*; másodsor: mert *hazafi érzésre* csupán csak a magyar pór képes a világ minden pór népe közt, és ha valaha Magyarországból független, sőt hatalmas állam alakulhat, az egyes-egyedül és csupán a magyar nép eme megbecsülhetlen, páratlan magas érzésének ápolásából, kifejlesztése és magas lelkesedésre fokozásából támadhat.

Tudjuk mi azt jól, mert hiszen elég gyakorlati tanulság erre a lefolyt mozgalmak háboruja, — hogy a magyart csak *fegyelemmel*, katonai vas-szigorral lehet nagy dolgokra képesíteni: de önkény és katona-fegyelem — két különböző dolog. A hadnagyot, ha eljárása önkényes, és igaztalan vagy csak tapintatlan volt: megfenyíti a kapitány, a kapitányt az őrnagy és így tovább. De a szolgabíró-basa büntet[te]len önkénye lázítóbb a legkeményebb katonai büntetésnél, mert míg a katonaságnál minden egy magasabb célból, a győzelem dicsőségeért történik, — addig a filiszter-polgári bíró önkényes eljárása nem egyéb, mint személyes harag kielégítésére szolgál, és amellet békében és a polgári élet pongyola foglalkozásában — elkerülhető is, nem úgy, mint a tábor szűk és veszélyes terén, ahol egyes ór kihágásából vagy mulasztásából néha egész nemzetre nagy csatavesztés csapása hárulhat.

Ha tehát egyes örkatona, hogy millióknak károsításától elriasztassék, feje fölött a testi büntetés Damocles kardját látja: ez magas eszme, nagy célért, s nem egyes ember önkényéből történik — ellenben lakolni sokszor ártatlanul, egyes ember baromi indulatoskodása, lázasztó tévedése folytán, és pedig oly körülmények között, midőn a kitűzött célt emberibb módon és romboló helyett *javitó utóhatással* lehetne elérni — ez már a legmélyebben lealázó, elkeserítő, és minden emberi kihágások között a legvétkesebb, a legkártékonyabb, mert a gyilkosok elve[te]múlt utonállók kilenc tizedrészét kétségkívül az önkény hajdupálcája csinálja.

Ámde mindezen emberi általános logikai szempontoknál sürgetőbben kárhoztatják ez eljárást a politikai okok, melyeket csak a vak nem lát be, s a lelketlen nem érez kézzelfoghatólag, — s amelyeket, hogy még fájóbb hurokat ne érintsünk, most még elhallgattunk s ezennel kinek-kinek saját találatkonyságára bizzuk fölfedezését.

Csak még azt jegyezzük meg e szomorú és rút kérdésben, hogy a kard mellett, a halál mezején életkimelésből — még ott is csak rút kénytelenség a bot, — de ha gyáva filiszter kéz forgatja, mint egyedüli fegyvert — ez már oly kiállhatatlanul utálatos, mint az asszony ha részeg!

Csatár, 1861. szept. 29. I. évf. 52. sz.

NEMZETISÉGEK.

Pest oct. 1.

A francia nyelvet az egész művelt világ beszéli; a francia szokást az egész művelt világ utánozza, öltözetét viseli — és midőn az orosz, a német, vagy az osztrák hadak elkeseredetten harcolnak a franciák ellen, ugyanakkor az orosz, osztrák, német koronás fők, miniszterek, sőt a harcoló hadak tisztjei a francia nyelvet, a gyűlölt francia nemzet nyelvét beszélik.

Holott pedig az illető szláv és német urak jól tudják, hogy a gyűlölt francia urak ez előzékenységet nem viszonozzák, s az olyan francia, aki németül vagy épen szlávul beszél, oly ritkaság, mint a fehér holló vagy legalább is mint nálunk az olyan magyar, ki a finn és lapp nyelvet megtanulja, csak azért, hogy tudós-társasági tag lehessen. — No, mert ez eset-

ben nálunk az akadémiai szék bizonyosabb, mintha világra szóló halhatatlan művet alkot valaki.

Mert a francia nyelv megtanulása nem előzékenységből a francia nemzet iránt, de tiszta önzésből történik, mert e nyelv tudása előny, sőt annál szükségesebb, minél magasabb hivatást foglal el valaki a társadalomban.

Eszerint a francia szellem uralkodik a világon, és pedig oly szépen, mint a szépnem, melynek a durvább férfinem önként hódol, anélkül, hogy függetlenségét, önérzetét föláldozná.

Ez a jelen nemzetiségi harcban nagyon tanulságos példa.

Látjuk, hogy a legkisebb számu nemzetiségek, szétszóródott, elaprósult fajtörzsek — nemzetiségük mellett buzgólkodnak, nyelvüknek szabadságaért, s helyi, illetőleg szülő hazai alkalmaztatásaért küzdenek, — azonban, hogy a szükséghez és helyzetükhöz képest, még egy vagy két más nagyobb nemzet nyelvét megtanulják, s például a maguké mellett egy birodalmi s egy európai (francia) nyelvet elsajátítanak.

A polgárisultság, az ugynevezett civilizatio [!] a legnagyobb hódító hatalom, mert ez mindent magában foglal, ami a jelenkort mozgatja, t. i. a szellemi, erkölcsi és anyagi téren, vagyis a *tudomány, ipar és társadalom* teréni *előhaladást*, — ez azon levegő, mely élteti, s melynek elzárása — megfojtja a nemzeteket.

Mivel már e pontnál vagyunk, melleleg megjegyezzük, hogy Europa polgárisultsága tulajdonképen francia — tehát se nem német, se nem angol; mert itt is bebizonyult, hogy forma dat esse rei — a lényeg akkor általános hódító erejü, ha kellő szép alakot is ölt.

A német tudomány, az angol ipar még magukban nem képeznék a polgárisultság elemeinek összegét; e két lényeg egyesüléséhez járul a szép alak, melyet a francia adott mondom társadalmi szellemében, s eszerint a kor törekvéseit mintegy koronája alatt egyesítette.

A polgárisultságnak tehát a francia adott *jelleget*, s eszerint a polgárisultság — szoros értelemben — nemzetiségre nézve — francia, és ezt nem árt nekünk tudni és hangosan kürtölni szemben Augsburg elbizott professoraival, kik magukat civilizatoroknak szokják nagy elbizottan nevezni.

A magyar legmélyebb sülyedése idejében sem hódolt a német szellemnek annyira, mint a német hódol mindenkor a franciának.

A világ mindig ilyen volt. Utánó, majmol, és ez még természetesebb a jobb felének nem a legrosszabb tulajdonsága.

Hajdan Athéne, majd Róma, végre napjainkban Páris lett a társadalom vezére, irányadója, — tehát nem Heidelberg, nem Augsburg, nem Csaszlau, hogy Bécset meg se említsük.

Igy hódít a szellemi fensőbbiség, így az ugynevezett kultúra, a civilizáció! Egy kis francia máz Europa minden művelődni kezdő nemzetén meglátszik, s akárhogy makacs-kodik a barbár kelet akármely ős népe az ujkori civilizáció hódító hatalma ellenében, olyan egyetlen mentő labdac az, hogy be kell azt venni, vagy [le]számolni a létellel, és elköltözködni — Ábrahám kebelébe.

Minden eredeti, talentumos nép műveltsége azért magán viseli sajátlagos nemzeti jellegét, és mintegy átvevén a civilizátor szerepét, tovább adja azt a még műveletlenebb népeknek, s ezek közül annak van ilyen altanítói szerepre kilátása, mely e modern műveltség fölvételére és terjesztésére legtöbb képességgel bír.

A nemzetek létszámát a kultúra szaporítja, — a műveletlenség fogyasztja!

Nevetséges okoskodás, ez vagy amaz nemzet szaporaságát levegő, életmód, tápszerek s többeféléktől föltételezni. Valami csekély befolyása lehet, mert a polus körül csakugyan nem olyan népes a föld színe, mint a földöv mellékein; de ahol jó a lég, tápszere a német, francia s szláv fajoknak, miért nem jó a magyarnak!

A civilizációnak, mint valamely nagy társulatnak, vannak fiók rakhelyei, másod- harmadközpontjai, s hacsak ilyené is avathatja magát valamely nemzet, — van kilátása, hogy a körülötte lakozó, kisebb, s kulturai tekintetben az ő piacára szoruló népfajokból egy-egy keveset beolvaszt magába, vagy amint mondani szokás — absorbeál.

Ha a magyar ilyené tudja magát tenni, nem lehetetlen, hogy 20—30 év múlva a statistika nem 8—10, de legalább is 16 millio magyar ajku nemzetet jegyez föl.

Lefogyott a magyar, mert semmi előnyt, sőt költői bár, de mégis csak hátrányt adhatott jutalmul a beolvadónak, s a „szentelt fájdalom” — ha nekünk vonzó volt is, de az idegent nem kecségteté, hogy keblünkbe térjen, hol a szenvedések honoltak.

De ha Isten jobb napokra virrasztja, oly politikai állapotra, oly fokára a civilizációnak, melynek birtokában előnyt látnak a hónaink alatt élődjő fajok, — semmi kétség, hogy hozzánk tapadnak, de *nem kényszer* által, mely eltaszit, — hanem fölemelő műveltség mézes máza által, mely ragaszt, — vagy mint a tudós politika szótára kifejezi amalgamizál.

A lehető legjobb politika az, melyet a magyar most a nemzetiségekre nézve követ. Menjen mindenki ahova tetszik, ha szüksége lesz reánk, majd visszatér. Ha nem, úgy minden haszontalan. Kötéllal nem fogunk hazafit. Ezt megmutatta Bach rendszere.

Hanem aztán a főfeladat, hogy művelődjék a magyar nemzet, óriási és gyors léptekkel haladjon a tudomány, művészet, ipar, gazdaszat s a társasélet ösvényén, s előzze meg azon árva fajokat, melyeket a népek Istene ezer év óta az ő gyámságára hagyott.

És ha dicsőség, anyagi és szellemi nyereség, fényes jövődjő integetnek s csalogatnak a magyar nemzetiség zászlója alá, nem mint eddig — feledés, anyagi és szellemi pangás, kétes jelen s jövő — egyszóval, ha *lesz* belőlünk független szabad nemzet, akkor gyarapodni is fogunk számban, sokaságban, s a magyar határon belőli idegen fajok addig fognak kifelé, saját rokonságukhoz gravitálni, amíg a magyar nemzet külön állami létét biztos alapon gyökeret verni nem látják.

De valamint az, hogy nemzet legyen belőlünk, úgy az is hogy dicső hivatásunkat betöltsük, s leggyorsabb utoni művelődésünktől, jó tanulásunk s jó viseletünktől függ — amire ismét akkor lesz kilátás, ha a magyar levetette végkép ősi eredeti természetének egyik hibáját, az ugynevezett indolentiát, s fölvette helyébe az ügyekezetet, szorgalmat, ovatosságot, szóval azon kisebb erényeket, melyek nélkül nemzet hőssé igen, de diadalmasszá, szabaddá, uralkodóvá nem lehet.

Ha a magyar jól fölfogja helyzetét, minden erejét fölhasználja, s mindenek előtt önmagán kezdve az uralkodást, gazdag természetének eddig elhanyagolt, gyöngye oldalait erősíti, s oly *mesterré* képződik a civilizációban, mint a fegyverforgatásban, akkor — de csak akkor — *Buda-Pest lesz kelet Párisává!* — ha mindjárt megpukkad is mérgében Augsburg, Stuttgart, vagy Heidelberg!

Csatár, 1861. okt. 3., I. évf. 53. sz.

Pest, oct. 3.

Ezelőtt mintegy félévvel, mikor még ott állottak a dolgok, hogy Bécsben a központosító kormánypártiaknak egymás bátorítására volt szükségök, olyan terveket is találtak kiszalasztani hübéres közlönyeik, melyet más kormány, mint szerfölött compromittálókat, szükségesnek látná — megtagadni.

Azon időben, pártjuk élesztésére, és a mi fenyegetésünkre nem szégyenlették mutogatni, hogy még nem fogytak ám el egészen kártyáik, hogy még van ám a *hamisakból* egy-kettő, melyeket végszükség esetén kijátszhatnak.

Ilyen az, melynek neve a — fejetlenség. Ugyanis ők azzal rémitettek akkor, hogy ha az egyesség vagyis a reixráthba csalogatás nem sikerül Magyarországon, akkor, mint ők kifejezték, a maga zsirjában hagyják Magyarországot megfulni. Azaz, tevék hozzá szükséges magyarázatul — engedik a dolgokat fejlődni aszerint, hogy abból teljes fejetlenség származzék, s ebből viszont egy békekönyörgő párt, mely filiszteri nyugalma biztosítékaért azután kész legyen mindenre — talán még a reixráthra is — ráállani.

Ez a jövendöles most okvetlen eszébe jut az embernek, amint oda kényszerültek a megyék, hogy feloszoljanak, ha csak azon boldogsáért, hogy az adót ne idegen szedje be — tönkre nem akarják tenni a magyar alkotmányt, illetőleg arról tettelesen lemondani, sajátkezüleg megöngyilkolván.

Meg kell vallanunk, hogy mesterileg lón idáig végrehajtva e tervet, mert a hálóban már csakugyan látunk bemenni olyan hazafiakat is, akikről lehetlen föltennünk, hogy bármily békesóvárok is, csupa nyárs polgári nyugalom-vágyból és szatócsi krajcárkodásból eme szörnyü terv készítőivel öntudatosan egykézre dolgozzanak.

Ugyanis, midőn országvilág, egész művelt Europa belátja a magyar ügy igazságát s a magyar alkotmányos mozgalom vezetőinek nem csak ildomos, de egyszersmind ártatlan bárányi indulat sugallta eddigi eljárását — most előterem már egy pár magyar lap, mely a valóban beállni kezdő fejetlenségi zavar okozói, sőt mi több valóságos előidézői gyanánt a — jelen magyar megyei politikát mutatja be.

Történetek hibák a megyerendszer egyesek részéről, egyesek ellen, ezt mi bátrak valánk elég élesen megróni egyik mult

számunkban, de a megye *politikája* szemben az uralkodó erőhatalommal, a sarkalatos alkotmányjogok őrzését illetőleg, — a tudvalevő rossz körülmények között terhes, martiromságra utaló bár, de jobb nem lehetett mint volt.

Hasonló e vád azon anyámasszonyos „landsturm” katonáinak ürügyéhez, kik, ha egy ellenséges ágyugolyó közelökben esett le, azonnal „árulás”-t kiáltottak, hogy futásukat ki menthessék.

Némely „körmönfont” lap kárhoztatni kezdi a megyéket, melyek bizottmányaik fölösztatása után szintén fölösztanak.

Szerintünk, ha van valami kárhoztatandó, úgy csak az lehet az, hogy miért nem mondtak le előbb, vagy egyáltalán miért alakultak?

A főcél, hogy october 20-ka után alakultak, az országgyűlés lehetősitése volt, mely ismét arra találtatott célszerűnek, hogy ha a felsőbbség akar kielégíteni, mi ne látszassunk Európa előtt a jó elrontóinak.

A törvénytelen országgyűlés, anélkül, hogy a kiegyezkedés fogantatavétele végett törvényessé kiegészítettetett volna — eloszlott becsülettel, s miután a magyar alkotmányos alap visszaállításának még csak távoli reménye is eltűnt — tehát *megszűnt* az ok, melynélfogva a megyék rendezkedtek, — ellenben égbekiáltó magasságra tornyosodtak az okok, melyeknél fogva a megyéknek föl kellett oszolniok, hacsak a két rossz között a milliomszor és helyrehozhatlanul rosszabbat, az alkotmány és nép akarata elárulását nem akarják vala választani.

Csodálkoznak, megütököznek azon, ha valaki a császári biztosságot elfogadja? Hiszen ez nem árt a magyar alkotmánynak semmit, nem csal meg, nem árul el senkit, nem ígért, tehát nem szeg meg semmit.

De a magyar megyék tisztviselői az 1848-ki alapon, azon alap hű megtartásának szent föladata kikötése mellett választattak a néptől. Ezen alapot az országgyűlés egyhangu védelme parancsolja továbbra is védni.

Mi volna a megye, mely most nem is 1848 — de minden ezeréves nemzeti jogot letapodó s örökre eltörülő tény végrehajtására szövetkeznek. Mi volna az olyan megye valódi neve a választó néppel szemben?

Nehéz a mi sorunk, és napról napra nehezebb, kiállhatlabb. De az, aki nem hogy küzdeni, de még tűrni sem akar, s

csak hogy egy-két fillérrel több maradjon zsebében — később lemondani a jövőről, mely a filléreket talán ezekkel fogja pótolni, — az nevezze magát igaz néven, mondja meg, hogy ő számot vetett magával, s miután a szabadságnak is csak úgy van terhe, mint a szolgaságnak, ő ezen utóbbi terheinek elviselésére alkalmasabbnak tartja magát.

Csatár, 1861. okt. 6., I. évf. 54. sz.

BELFÖLD.

A „Sürgöny” mult csütörtöki számában a különben jeles és *tiszta tollu* „L” jegyü bécsi levelező igen csodálatos hangon beszél. Egészen az a baja, hogy a megyei tisztviselők miért nem maradnak állomásaikon, hogy az adót beszedjék.

Panaszolja, hogy a nép most sokkal többet fizet, mint annakelőtte, milliomokra rug a katonatartás költsége, és milliomokra rug abbeli vesztesége, hogy a nép kénytelen minden áron eladni termését, csak hogy egy kis pénzre tehessen szert, miután nyakán ül az adóexecutio; — hogy a vevők, mert a parasztemberek ezen sajnós viszonyait ismerik, lejjebb nyomták az árakat stb.

Ez mind igaz, és szintoly keserves dolog, — hanem aztán az a különös, hogy ezért a megyéket okolja, és mindezen bajt azzal véli elháríthatni, hogy — a megyék maradjanak helyökön és szedjék be az adót.

Lássuk szórul szóra okoskodását:

Eddig a megyék merev magatartásának semmi hasznát nem látjuk, de látjuk a nagy kárt, mely abból a nemzetre háramlik.

A népség megfizeti az adót; megfizettetik pedig úgy, mint soha sem fizettették meg annakelőtte. Tény az, hogy az adóhátralék, mely pedig a legrendesebb viszonyok közt is felrug bizonyos átlagos összegre, most ezen összegnél is *alább* apadt. A „Pesti Napló”-nak egyik levelezője a minap panaszkolta, hogy a nép kénytelen termését a piacra vinni s minden áron eladni, csak hogy egy kis pénzre szert tehessen, miután otthon nyakán ül az executio; panaszkolta továbbá, hogy a vevők, mert a parasztemberek ezen sajnós viszonyait ismerik, lejjebb nyomták az árakat. És ez való igaz; a nép roppant összegeket

veszt, és vesz annál többet, minél inkább szökkennek a termékek árai a világgiacon. A nép ezen vesztesége milliómokra rug; milliómokra rugnak továbbá a katonaeltartásának költségei; történnek végtére sok mindenféle dolgok, melyeket itt elősorolnunk nem lehet s amiket — ezt másrészt be kell vallanunk — az egyszer elfogadott modortól elválasztani aligha lehetne. Mind ezen bajnak kútfeje pedig az, hogy gyakorlatiatlan politikát követnek a megyék, azt hívnak, hogy a nép érdekeit akkor őrizik meg legjobban, mikor oltalom nélkül bocsátják azt idegen kezekre. A megyék nem akarják megolvasva elfogadni a nép kezéből a pénzt, hanem jobbnak találják, hogy megolvasatlanul vétessék az ki a nép zsebéből. Meglehet, hogy egyáltalán nem értek a költségpolitikához, de megvallom, miszerint ilyen eljárás mellett lelkesedni nem tudok. Hogy pedig ezen felfogásom nem hazafiatlanság, arra nézve megnyugtató annak tudata, hogy tavaly egy dicső hazánkfia is ajánlotta a megyéknek, fogadják el báró Vaynak instructióját, Hogy ezt nem tettük, sok, igen sok pénzbe került a nemzetnek, tömérdek magánérdekek mélyén sértettek meg s vajjon nyert-e a nemzet mint ilyen valamit? Nem hisszük, legalább még eddig eredményt nem láttunk, s csak azt vesszük észre, hogy magna cum diligentia hajtottuk elleneink malmára a vizet.

Tekintsük például Pestmegyét, melynek tisztviselői legujabban mind visszaléptek. Mi lesz most ott? Vagy kap a királyi biztos köztisztviselőben álló hazafiakat, (mi-mi-micsoda? Királyi biztos — köztisztviselő hazafiakat??!! Ejnye tüzes — ropogós rakéta! Hát már ennyire vagyunk, hogy így is lehet beszélni magyar *nyelven*?! Szerk.) kik a megürült hivatalokat elfoglalják s akkor a pestmegyei tisztviselőtestületnek tüntetése jelentőségében nagyon megcsökkent, vagy ha nem kap, mitevő lehetne a kormány? Közigazgatás nélkül hagyhatja a megyét? Az lehetetlen, s azért valóban nem is fogok csodálkozni, ha *maholnap megszólal a general-marsch és azt fogjuk hallani, miszerint meghagyatott mindazon hivatalnokoknak, kik oct. 20-káig szerepeltek, hogy megürült állomásait foglalják el ismét.*

De e tekintetben igen sokat kellene mondanom, úgy hogy inkább legközelebbre halasztom.

Mit mond a P. H. — ahhoz semmi közünk — az ránk nézve nem lehet veszedelmes. De a szellemdusan szerkesztett s

vezetője (K. A.) elfogulatlan, nemes jelleménél fogva ellenfelei előtt is közbecsülésben álló Sürgöny, ha megtéved, veszélyes magot hinthet. Azért ennek tartalmát érdemes cáfolgatni.

Először is arra nézve, hogy mindennek a megyék gyakorlatlan politikája az oka, meg kell jegyeznünk, hogy mindennek épen nem a megyék, hanem oct. 20-a az oka, s illetőleg azon bécsi „okos” kormányférfiak, akik a magyar alkotmányos megyéket csupán *azért* állították helyre, hogy Bach *drágán fizetett* beamterei helyett *olcsó* tisztviselőket kapjanak — az adóbehajtás dicsőséges munkájának végrehajtására. Ők, akik szerint Magyarország s minden ország szabadságának tetőpontja abban áll, hogy az adót ne önkényleg ki-nevezett idegen szolgák, de saját nemzeti tisztviselői szedjék be! Ha tehát nem akartak egyebet, akkor mirevaló volt az ámitás? És amidőn most már világosan látjuk, hogy nem akartak egyebet, nem természetes-e, hogy e tisztviselőknek nem szabad az abszolút rendszer zsoldosaivá szegődniök?

Hiszen ha terhes az adóexecutio és általán a jelen állapot, a kormány könnyen segíthet azon: csak állítsa vissza a 12 évi ugynevezett Bachrendszert. És minden rendén lesz. Lesz beamter, aki adót szed attól, aki fizetni kész. Lesz rend, csend — nagy és mélységes, amint egy abszolút birodalomban illik. És mindez nem a megyéktől függ, mert ők egyebet nem tehetnek, mint amit az alkotmány, melyre megesküdtek, parancsol hanem függ a kormánytól, mely egy tollvonással előbbi kerékvágásba állíthatja vissza a Bachrendszert, mely a jelenleginél ugy a kormányra, mint az országra mindenesetre célszerűbb, kifejezhetlenül türehetőbb.

Ha pénz kell Ausztriának, csak állítsa vissza Bach rendszerét, és kapni fog pénzt, de Ausztriának nem az kellett, hanem — *elszaggatása a magyar alkotmánynak magyar alkotmányos kezek által*. Ez volt a cél, de már eléggé beláthatná a kormány, hogy nem sikerül — tehát hamar el a hiu kísérlet eszközeivel, s helyébe a régi — rosztat, mely legalább mégis jobb a jelenleginél.

A Sürg. szellemdus „L” jegyü levelezője nagyon elsiethette a dolgot, s valószínűleg keserves, inséges jelenünk fájdalomza zavarta össze érvelését, mert egyébiránt hazafiui érzését világért sem akarjuk kétségbevonni. Mi tiszteljük azon író, ki meggyőződését bátran — sem alá sem föl nem hizelegve —

kimondja, az ilyen hálátlan szerep vivője nagyon jótékony olyan nemzetre nézve, mint a magyar, kinek annyi hízeltgője s ámitója, hogy sok igazságot csak a coriolan-féle egyénektől hall meg.

De főntebbi okoskodása, ha elterjedne, épen azt idézné elő, amit Bécsben akarnak, *a belső meghasonlást*, a fejtelenséget, amitől az Isten óvjon bennünket. Hiszen arra nincsen semmi ok, mert itt sem testületek, sem osztályok, sem néprétegek egymásnak nem vétettek!

Csatár, 1861. október 6. I. évf. 54. sz.

KÖSZÖNJÜK MEG SZÉPEN AZ ALKOTMÁNYT.
JELSZÓ: 1848, VAGY BACH.

Pest, oct. 7.

Ha elszomorító volt az országgyűlés szétoszlatása, elszomorító azért, mert a remélt kiegyezkedés meghiusult: aggasztó vagy megdöbentő nem lehetett, mert hiszen az országgyűlés épen azért oszlatott föl, mivel alkotmányos jogainkból semmit föladni nem akart.

Olyan volt az, mint fényes nappal a lassan készülődő vihar, mely elől, mert idején jelentkeznek a fekete vészfelhők, a pásztorok menhely alá verik a nyáját, tető alá hordanak mindent, amiben kár eshetik.

De ha éjjel, észrevétlen lepi meg az alvókat vagy tirkornyázókat a zivatar, ez már könnyen végpusztulást idézhet elő a gondatlanok, a könnyelműek jószágain.

Ilyen aggodalomban vagyunk most, félvén, hogy midőn az országgyűlés nyílt s hangos szava nem őrködik a nemzet fölött, a megyei bizottmányok is föloszlatatnak, s az alkotmányos alap kivétetvén a megyei testület alól, az — Mahomet koporsójaként — mégis fenn akar állani, hogy estében rést üssön ezeréves intézményeink szűz bástyáin.

Ez esetben ami nem sikerült az országgyűlésben — itt-amott a megyékben sikerülhetne . . . Épen mint a csatatéren: ha a négyszögge alakult erős tömeg kiállotta a rohamot, a kisebb csapatok egyenkint nem birnak ellenállani.

Maholnap nem lesz mi jogon az államminiszter ur politikáját könnyedén venni, kicsinyleni, mert megilleti a dicsőség,

hogy minden elődénél veszedelmesebb taktikával jár el alkotmányos intézményeink iránt.

A megyerendszer 1848-ig palladiuma volt alkotmányunknak, s a kiváltságos nemesi — *értelmes* — osztály csupán és kizárólag e megyrendszer bástyaiban is képes volt megőrizni a *nemzeti* szabadságot, — de amint 1848-ban létrejött a népképviselő, a központi független magyar kormány ezzel szemben oly szükséges, mint a puszkapor ellenében az egyensúlyozó betünyomda találmánya, — mert világos, hogy megyerendszer népképviselő alapján felelős központi magyar kormány nélkül — a magyarság olyan gyöngé oldalává csorbítható a fegyverhatalommal uralkodó hatalom által, hogy nemzetiségünk és alkotmányunk lerombolására abban kitartó, s fortélyos ellenség leghamarább rést verhet.

A mi alkotmányunk hasonló a szegény ember ama takarékcserépjéhez, melyet, hogy egy krajcárt kivehessen is belőle, el kell törni, ha egyszer aztán e takaréktőke meg van kezdve — s vége az erkölcsi ellenálló önerőnek is, mely e pénztár egyedüli fenntartója, aztán egyszerre egy napon elpusztul, amit évek gyűjtöttek.

Maholnap még a sajtó, hogy nem tudjuk, vajjon minek tekintsük az olyan megyéket, melyek a bizottmányok megszüntével, megszűntek választott, tehát alkotmányos tisztségviselőkké lenni, és még sem kinevezett hivatalnokok, mert hiszen a még előbbi választás alapján maradtak benn a tiszti székekben?

Hová lesz az olyan test, melyet *felülről nyomnak, alulról nem tartanak*? Nemde — *physicai* szükségből is — *oldalvást* kell valahol támaszkodnia, hogy megállhasson, ha összezsuzatni nem akar?

Maholnap még a sajtó, — ez egyetlen szelelő nyílás, honnan még egy kis tiszta léget szivhatott a nemzettest — be lesz dugva, lefojtva úgy, hogy irányadó hang nem lesz a nagy tömegnél. Akkor azután — válasszon követeket országgyűlésre. Persze törvényes lesz a választás, mert hiszen alkotmányos megyék rendezték.

Tisztán, határozottan kijelentett politikát ért meg csak a nép, és ez: 1848 vagy Bach-kormány. Teljes alkotmány vagy teljes abszolútizmus.

Minden órán beáll az önkényuralom, amidőn egyetlen árva kiáltó szó sem lesz a pusztában. Mi nem félünk a rémuralom-

tól, készek vagyunk engedelmes alattvalók lenni, de — alkotmányunk zászlója ne koronázza ez abszolút uralmat, nehogy félrevezesse a gyöngéket, összezavarja a fogalmakat és állapotokat, úgy hogy annak zavarosából aztán ki lehessen halászni a — reixráthot.

Tartsunk *Somsich Pállal*, ki megyéje feliratában fogalmazta a legtisztább politika jelszavát: leszoríthatnak bennünket az alkotmányos térről, de nincs hatalom, mely annak törvénytelen betöltésére kényszerítsen.

Csatár, 1861. okt. 10., I. évf. 55. sz.

NÉMETEK S OSZTRÁKOK.

Pest, oct. 10.

Most, hogy égőbb politikai kérdések nincsenek napirenden, nem fog ártani, ha tisztába jövünk a németiség fogalmával.

Az ugynevezett értelmiség tudja már, hányadán vagyunk mi ez atyafisággal, sőt a valamirevaló való pór is eligazodik e fogalmak közt, — no de lehetnek még talán, akiknek nem fog ártani, ha egész világossággal tüzetesen e tárgyról írunk.

A német nemzet, ha volt is valaha — Lehel, Konrád idejében, s még később, midőn közvetlen ellenük csatáztunk — de az osztrák császárság megalakulása óta, már épen nem volt ellenségünk, sőt a legutóbbi német egységi törekvések növekedése s terjedése óta már épen — mondhatni — jó barátunk.

Jó ezt tudni a jelen nemzedéknek, mely még — mi tagadás benne! — az anyatejjel olyan érzelmet szopott be a „német” szó jelentése iránt, aminőt sohasem táplált a török iránt, mellyel pedig sokkal rettenetesebb csatái voltak.

Ámde német a nyelve az osztráknak is, ez pedig németté akart bennünket csavarni a rettenetes 12 év alatt.

Csak hogy az osztrák nem nemzet! Az *osztrák* szó csak elvet, *politikai pártot jelent*, épen úgy, mint a magyarban pecsovics, vagy Kubinszky.

Valamint hát van magyar ember is pecsovics, vagy fekete-sárga, — úgy vannak a németek között is osztrákok, akiket bővebben leírnunk fölösleges, mert hiszen a magyar nép jól megösmérheté őket — századok óta.

Tehát az elnevezés helytelen volt, s annál ohajtandóbb a megkülönböztetés, mennél világosabb, hogy a magyarnak — szerencsétlen földirati fekvésénél fogva — csakugyan legtermészetesebb szövetségese most és mindenkor a — német!

Hiszen ez olyan világosan van megfejtve a 12 év előtti és a jelen mozgalomban; kézzelfogható példáit látjuk a hazánkat lakó különféle úgynevezett „testvér” nemzetiségekhez viszonyunkban.

Vegyük sorra őket. Akar-e a tót, a szerb, ruthén, horvát, román teljesen egy lélekké olvadni s nem csak hazafi, de *magyar* is lenni? Nem követelik-e nyelvöket? Nem egész megye (Krassó) már nem is a román nyelvet tette[-e] kebelében hivatalos nyelvvé?

És a mi német származású s még részben ma is német ajkú hazánkfiak? ! Van-e ezeknél szikrányi törekvés, bárcsak szórványosan is, hogy ők e hazában külön nemzetiséget képezzenek. Azazhogy mit is beszélnek! Helyesebben azt kell kérdenem, vajjon a született ős-tős-dózs hős magyar forróbban ragaszkodik-e a magyar *nemzetiség*hez s készebb-e életet, vért — vitam et banknotam! — áldozni a *magyar* nemzetért, hazáért s egyáltalán, lehet-e őket gyöngédtelenebbül megbántani, mintha valaki nem akarja őket magyarnak elvállalni.

A német nemzet nem akar bennünket németesíteni, — mert a német nemzet jól tudja, hogy az *osztrák birodalom*, ha kifogyna, illetőleg elerőtlenednék: a magyar, *koránsem német, hanem szláv birodalom* lenne, és hogy az osztrák kormányférfiak, midőn a magyar nyelvet nyomják, közvetve a szláv elem uralkodását segítik elő az osztrák birodalom területén.

Minden nemzet, a nálunknál nagyobbak is, keresi szomszédja szövetségét. Miért ne ölelnők keblünkre mi azokat, kik e haza lakosai levén, a haza és nemzet szeretetében vetélkedni akarnak velünk.

Becsüljük meg a hazabeli testvérfajokat, bár idegen nyelvűkhöz ragaszkodnak, ha azért e *hon egysége* mellett küzdenek; de a magát magyarnak büszkén s örömmel valló német honlakost szeressük, mert azok elmagyarosodásának sokat köszönhetünk. Nem csak hogy műveltebbek, mint a többi „testvér”-fajok, de valóban hasznos, munkás polgárok, s lelkes magyarok is, — kik a csekély magyarság *számát* is szaporíták, s maholnap nem öt-hat, de kilenc-tíz millió magyarról szólанд a statistika.

De a hazabeli német ajku lakosság nem rég van ily magyarosodó szándékkal?! Jegyezhetik meg az öregebbek. Igaz, csak *mióta* a magyar, *művelődésben elérte*, sőt túlhaladta minden magyar országbelije műveltségét! És ezt csak azért is jó volt megjegyezni, hogy e nagy *tanulást* emlékezetbe hozhassuk. Művelődni kell, hogy számunkat növeljük, s illetőleg, hogy művelődésünk hozzánk hódítson, magyarosítson idegen ajkúakat — és számra szaporodnunk kell, hogy önállóvá, függetlenné, s végre erőssé lehessünk, mert körülöttünk mind nagyszámu, óriás nemzetek laknak, mint a szláv, német s ezek között, kivált a szláv törekvésekkel szemben, csak úgy remélhetünk imponálni, ha mi is legalább a porosz létszámot megütjük, s nem leszünk bel fajviszályok által gyöngítve. És ami legfőbb, csak ha minél határozottabban, minél nagyobb számban tulnyomó többségét képezendjük az osztrák birodalmi népességnek, csak akkor s annál bizonyosabban fogja az uralkodó dynastia is hazánkat választani birodalma középpontjával, — miután, mint az olasz eredetű Bonaparte, a francia eredetű Bourbon családok példája mutatja, — a fejedelmi házak felülemelkedhetnek a nemzetiségen, s azon nemzet kebelébe olvadnak, melyben trónjuk támaszai gyökereznek.

Csatár, 1861. okt. 13. I. évf. 56. sz.

AZ ALKOTMÁNYOS HATÓSÁGOK TOVÁBBI TARTHATLAN HELYZETE.

Pest, okt. 17.

Nem csak kenyérrel él az ember — mondja a szentírás; hanem az Isten ígéjével is.

Nem csak törvénnyel és igazsággal él az ember, hanem egy kis politikával is.

Az erőtlen, gyáva férfi nem érdemel nőt; az oktalan, ügyetlen embernek nem használ az igazság, ha még oly ragyogó is.

Örökké igazságunkra hivatkozunk, s ez rendén van. Hála az égnek, hogy *van* igazságunk, de hogy hasznát is vegyük, politikával kell őt gyámolítunk.

Nem akarjuk hinni, hogy eddig gyakorlatiatlan politikát követtünk, — ámbár nagyon genialis sem lehetett, mert még

eddig *sikertelen* — de legalább ügyeljünk, hogy ezután vagy már jelenben is el ne hibázzuk a dolgot.

Pedig tömérdék okunk van hinni, hogy ha a magyar alkotmányos hatóságok még tovább is helyökön maradnának — ez, legszelidebb kifejezéssel tapintatlan eljárás volna.

Mert e helybenmaradás ügyünknek ártana, és még emellett — ellenségünknek használna.

Kétségbeesnék a velünk rokonszenvező nyugot, ha látná, hogy a magyarban sok jó nemes tulajdona mellett, hiányzik a fortély talentumának azon csekély mákszemnyi része, mely szükséges arra, hogy a legnagyobb erő s hősiesség mellett örökké a rövidebbet ne huzza a határtalanul gyöngébb ellenében is.

A magyar alkotmányos megyék további hivatalos székben maradása következő hátrányokat vonna maga után:

Következetlenségbe ejtené a legközelebb lefolyt s szorosan törvényes, ildomos mozgalmat, megcáfolná mintegy az országgyűlés által a trón és Európa előtt tolmácsolt nemzeti közérület irányát, s némileg — horrendum dictu! — igazat adna a bécsi centralista lapoknak, melyek a nemzeti közérület hűtlen — tulfokozott — kifejezéséről pletykáltak.

Sokan azt vetik ellen: de hát megint a Bachuralom roppant számú beamterhadát tartjuk?

De mi azt kérjük: hát fizessünk nagyobb adót mint eddig, (mert a katonai adóhajtás maga egy nagy adó) és azért, hogy alkotmányunkat saját kezünkkel ölhessük meg, — egyszerűsítsük elő a centralizációt azzal, hogy a bürokrácia nélkülözésével s ingyen szolgálattal milliomokat takarítsunk meg neki — saját kárunkra?

De amellet van még egy nagyobb veszedelem. Az idegen ajku honlakosokat kezdik bujtogatni ellenünk, amint az alább közölt — Axentu-féle — ujságcikk nagyon világos példával bizonyítja.

Ha semmi erőnk a bujtogatott s bujtogató ellen, kerüljünk mindent, ami a föllázított s reactio által önmaga és magunk ellen fordítható elemeknek ránk zuditására bármi hamis ürügyet szolgáltatna.

A magyar alkotmányos tisztviselő péld[ául] egy a csend és rend fenntartása követelte lépéseért — a zsidai fanatizmus vádja mellett, úgy állítatnék elő a reactio által elámitott tömeg előtt, mint aki irtó háborút akar kezdeni, holott bennün-

ket azon magasztos megváltói érzés vezérel minden hazai faj iránt — jót tenni vele; *üdvözíteni* őt az alkotmányosság édené által — Dacára, habár megfeszítéssel fenyeget is.

Mert hiszen e fajok egyes eltévedettjeinek szitkozódásán egyebet — atyai, vagy idősb testvéri gyöngéd sajnálkozásnál mit is érezhetnének.

Ha itt-amott zugalódnak, viszonozzuk azt jóakaratteljes biztatással, aminthogy mihelyt jobb sorsunk lesz, be is váltjuk ígéretünket; vigasztaljuk őket, osszuk meg velök mindenünket, — egy szóval: ha kissé nyersek, az a jele, hogy még udvarisabbak, még gyöngédebbek legyünk irántuk, ezzel tartozunk a *gyöngébb* nem iránt, melynek duzzogása, makranca néha még bizonyos kellem varázsával hat reánk és lefegyverez.

Bizonytal csak gyöngeségük érzete ingerli őket — ez pedig nem oly bűn, mely fenytést érdemel. Ha szabad utat engedünk ártatlan dühöngésének — még utóbb megszegyenli berzenkedését és magába térvén, jövőre mérsékli magát.

Jobb tehát, ha ez ingerlések *mitsem találnak utjokban*. Menjünk vissza újra a *közös nyomás* alá, ha ugyan még van oly szegény atyánkfia, akinek még nem volt elég ebből.

Ha Isten jobb időt, kedvezőbb alkalmat hoz valamikor a magyar alkotmány ügyére, ne találjon ez bennünket beharcban, belviszályban. Ha aztán magunké leszünk, magunk között majd megegyezhetünk.

Addig legyünk békében, rendületlen türelemben s ha vagy egy román hazánkbelink kissé elfeledkezve magáról, közös helyzetünkhöz kevésbé illő tulheves drámai pathosszal kezd ellenünk deklamálni — nézzük nyugodt mérséklettel őt, s ahelyett, hogy bántva éreznők magunkat, kérjünk bocsánatot, hogy egyáltalában mi is — élni bátorkodunk.

Alkalmazzuk e politikát alá s föl, kelet, nyugot felé, ugyanint földieink iránt, azonképen az uralgó hatalommal szemben.

Van Bécsben elég sok buzgó miniszter; akik magukat bölcsőbbeknek érzik a mi államférfiainknál, s hivatottaknak vélik magukat arra, hogy megmentsek a birodalmat, s atyailag boldogítsanak minden országot s népeket. Hagyjuk rájuk, ha ők jobban tudják. De ha nem ellenkezünk velök, legalább kezükre — magunk ellen — ne dolgozzunk.

Hadd uralkodjék Schmerling lovag ur korlátlanul, dicsőségben, ott a magasságban. Hiszen mint a M. O. végzi egyik cikkét:

„Az államminiszter ur diadalának napja még nem lesz utolsó napja a magyarnak.”

Sovány vigasztalás ugyan, de bizonyos. És ideje már, hogy a *bizonytalannal* hagyjunk föl, de annál jobban ragaszkodjunk a bizonyoshoz.

Csatár, 1861. okt. 20., I. évf. 58. sz.

A „SÜRGÖNY”-NEK.

A „Sürgöny” bécsi levelezője cáfolni ügyekezvén ellenvetéseinket, azzal végzi, hogy — ne értsük őt félre. Mi hasonlóra kérhetjük őt. Ugyanis, mi az ámitás vádjával *koránsem magyar* kormányférfiainkat illettük, kiknek koszorutlan s mégis, illetőleg — épen azért nagy áldozataikért a haza oltárán — mi is hálával akarunk fizetni. A mi szerény nézetünk az egész octóberi diploma történetére nézve a következő:

A külről fenyegető veszélyt az osztrák kormányférfiak elhárítani, a magyar hazafiak felhasználni ohajtották. Mindakettő remélt, mindakettő csalatkozott. Az osztrákok remélték, hogy a félholtra vert magyarság szemét ki lehet dugni nesze semmi fogd meg jó-val; a magyar hazafiak remélték, hogy ha e veszély netalán sokasul, a magyar jellem szép gyöngéit ügyesen ostromló tapintattal egyfelől, másrészt a fejedelem bizalmát fokozva, utóbb még — a *nagy lutrit* is megnyerhetnék a nemzet számára! És akinek semmije nincs, miért ne kísértse meg a lutrit is? Hogy magyar államférfiaink még a szalmaszálhoz is kapkodtak, csakhogy a hazát megmentsék — ez csak igen mély és nemesen gyöngéd hazaszeretetüket bizonyítja. Azonban — ki tehet róla? — a látkör vészfelhői félrébb vonultak, s Ausztria — ezt meg kell adni — jó várkommendánsokkal bir, akik azt tartják, hogy *amíg a körmük nem ég*, addig nem adják meg magukat. Ez a helyzet rövid és legtermészetesebb magyarázata.

Csatár, 1861. október 17. I. évf. 57. sz.

A FŐVÁROSOK JELENTŐSÉGE.

Pest, oct. 20.

Azon elv, hogy az egyesülésben s illetőleg a tömegesülésben rejlik az erő, nem csupán a hadműveletekben, de a művelődés, a polgárisulás szellemi terén is alkalmazható.

Az abszolutizmus, az elnyomás zsarnok rendszere nem hiában tiltja a társulatok, egyletek alakulását, de ha lehetne megakadályozná talán azt is, hogy egyáltalában nagy városok keletkezzenek, mert a fölvilágosodás és az egyetértés — az önkényuralom Scyllája és Charibdise — csak ezáltal lehetőssítetik és szerfölött gyorsítatik.

A „divide et vinces” oly taktikája az elnyomásnak, mely még soha sem csalt meg egy zsarnokot sem.

Legvilágosabb példát nyújtanak erre az ostromállapotok, midőn együttlakó százazrek ereje egyensulyoztatik azáltal, hogy több mint három ember együttléte megtiltatik.

A rómaiak sohasem lettek volna a világ uraivá, ha az örök város középpontjában nem zárkóztak volna egy roppant nagy tömbbé, ahol művelődésüket gyorsan fokozták s nagy eszmék zászlói alatt egyesülhettek.

Hiszen a dolog nagyon egyszerű ! minden faluban nem állíthatunk egy-egy külön akademiát, muzeumot, színházat, országgyűlést, vagy ha állítanánk, abból csak egy uj Abdera kerülne elő.

Kétséget nem szenved tehát, hogy minél nagyobb városok támadása szükséges arra, hogy az egyes nemzetek művelődése gyors fejlődést nyerjen.

Budapest növekedése nagy szerencse reánk nézve, de másrészt nagy szerencsétlenség, hogy eleve idegen elemek szállották meg s csak az utóbbi időben kezdett igazán magyar főváros lenni.

A mult századokban a pór nép mentette meg a nemzetiséget; de a jelen században főleg Budapest mentheti meg. Akkor a vis inertiae, most a művelődés a leghatalmasabb tényező.

Roppant előny volna ránk nézve, ha országunk magyar birtokosságának jó nagy része oly öszhangba tudná hozni az üzleti s kereskedési érdekeit, hogy a fővárosban vehetne állandó vagy csak ideiglenes lakást, ezáltal Budapest nagybodását és magyárosodását előmozdítván.

Politikai tekintetben bármilyen ős tős gyökeres magyar érzelmű akármely vidéki város — nem imponál a hatalomnak, mert először száma kevés, másodsor nem ad irányt a többinek.

De még nagyobb hordereje van a fővárosok nagyságának belső — tudományos aetheticai művelődés szempontjából.

Mindenekelőtt szükséges volna a teljes elmagyarosodás, ez pedig kétségtelenül gyorsan elérhető, ha a vagyonos, pénzes uri osztály aránytalan többségre jutna főuraink s nagybirtokosaink ideköltözése által.

Mi az oka például, hogy alig birunk tengetni egy árva nemzeti színházat, mely mint valami bűnös a gyerekasztalnál, — a főváros személtugában a kerepesi uton élőködik nagy-lelkű adakozók alamizsnáiból, koldusmódra?

Mert még mindig nem ur a magyar elem a fővárosban!

Mért nincs két rossz helyett egy jó magyar operaházunk? A magyar és német elem e téren áldástalan dualismusa következtében.

Bizonytal a német és izraelita lakosság olyan lelkes hazafi, amint csak kell; de megint csak a magyar elem élelmetlenségére, nehézkességére mutat, hogy a főváros legszebb részét megint nem magyar foglalja el, s annak egészen idegen színeze van.

Mert a magyar nem akar üzér, kalmár, iparos lenni? — vetik ellen paprikás, kostökös, táblabíró atyánkfiai? — No ezzel jó lesz már elhallgatni, különben ha megészleli a haladó nyugot, úgy keresztet vet ránk, mint a barbár törökre, s őrizkedjünk attól, hogy a közvélemény veszett nevünket költse, mert hiszen tudjuk, milyen nagy hatalmasság az.

Mindent kezünkbe kell venni, hiszen úgy is átkozottul kevésből áll mindenünk! Legyen vége egyszer a keleti indolentiának, az ázsiai basa ambícióknak, s ne duzzogjunk tétlen, hanem fogjuk meg a dolog végét, mert a busulással, énekelgetéssel, sarkantyú-pengetéssel sohasem menekszünk alárendelt helyzetünkéből.

Nem a félreeső szilvafák alatt legdrágább a haza földje, hanem a dunapart forgalmas áruhelyein, és ha idegennek engedjük a lipótváros 3—400 forintos négyszögöleit, míg magunk a haszontalan homok-siványok buckái között furulyáztatunk, dudáztatunk, és — ami több — onnan akarjuk megvetni a milliombokat jövedelmező kalmárüzletet, akkor nem értettük

meg a kor szavát, s minden irott szép *igazságaink* mellett is örökké szegények maradunk.

Azért addig is, míg a szüntelen várt „*deus ex machina*” magyarán: sült galamb — a világ valamely végéről szánkba repülne, addig se mulasszunk el semmit, ragadjunk meg minden alkalmat, s ne higyjük, hogy a mai korban *csupán csak a kizárólagosan fegyver* üdvözit, de igyekezzünk egy kis pénzre is szert tenni, mert ez és a *műveltség* — minden biztonnyal százszorta hatalmasabb emeltyűk a függetlenségre és hatalomra a füttykösnél és sarkantyunál kivált ha — paripa nincs hozzá.

Részünkről azzal vélünk eleget tenni e részben hazafi kötelességünknek, hogy émelygős hizelgés és olcsó szolgálai magasztalás, nyegle hitegetések helyett ez üdvös irány eszméit pengetjük.

Csatár, 1861. okt. 24., I. évf. 59. sz.

AZ ALKOTMÁNY NEVÉT HIÁBA NE VEDD.

Pest, oct. 24.

Nagy vétek, valamely meggyőződést, melyet tisztának érzünk, kimondani nem merni azért, mert attól félünk, hogy az talán nem találkozhatnék a közvéleménnyel.

Sokszor azután elhallgat az ettől féltő oly nézet is, melyet ha kimond, talán *mégis* a közvélemény magáévá tette volna.

Ez nem hazafiság, hanem önzés, mert a vélemény kimondással nem a hazát, de saját magunkat féltjük, népszerűségünket, mely a miénk, s melyet sok nagy hazafi a haza javára, sőt a haza életeért sem tud fölládozni.

Szükségesnek tartottuk ezt előrebocsátani, mert egy merész nézetet akarunk ezennel kockáztatni, s mert nem szeretnők, ha valaki arra a gondolatra jönne, hogy ne volna előttünk végtelenül becses ama jó vélemény, melyet netán egy-két olvasó meggyőződéseink tisztasága iránt táplál — ige, ez előttünk nagyon becses, drága, azonban öntudatunkat fölé helyezzük minden e világi jónak, s amit az parancsol, végrehajtjuk, ha nem volnánk is bizonyosak aziránt, hogy a közvélemény ament mond reá.

Ezen merész nézetünk az: hogy az ősoktól öröklött s az anyatejjel beszívott s a hon levegője szabadabb szelleme ál-

tal táplált ama kegyeletes érzés, mellyel a magyar ember a „haza”, „honfi”, — „alkotmány” szavak s azok értelme iránt viseltetik, — e kegyeletes érzés, — mondjuk — sokszor tán nagyobb kárára mint hasznára van a nemzetnek!

Mert e szóban szentül hisz a kedélye épsége, s lelke tisztaságánál fogva optimista magyar; hisz benne minden biztosíték nélkül, s e kedves csalétkü horgon mindig megfogható, valahányszor akár áldozatra, akár lemondásra szólítják, s a történet legutóbbi pár százada mutatja, hogy a magyar alkotmánynak ellenségünk több hasznát vette, míg maga a magyar csak szenvedett érette . . .

Ebből nem az a következtetés, hogy ezentul ne érezzünk oly kegyeletesen az alkotmány szó iránt, hanem az, hogy legyünk végre ildomosabbak, s ne lelkesedjünk a meggondolatlan-ságig mindjárt, *akárki* ejti ki e szót ajkán, hanem mindenekelőtt fontoljuk meg, *ki és miért* él e szent szóval?

Nem gúny, csak igenis mély humorú igazság rejlik azon állításban, hogy az utóbbi évtizedek osztrák kormányférfiainak köszönheti, ha a magyar nemzet sok ősi hibájából kigyógyul s egytől egyig lerázza azon bár költőileg szép, de az ildom előtt önkárosító tulajdonait, melyek annyi tragikus katasztrófáit okozák.

Azon hibából, melyet e cikkünk értekezése tárgyaul vetünk, az „alkotmány” szó iránti *meggondolatlan* elragadtatás, vagyis: elragadtatástóli meggondolatlan-ság hibájából kigyógyítani bennünket — a jelen bécsi kormányférfiaknak jutott föladatul.

Olyan helyekről hangoztatják az „alkotmány”, a „hazafi” stb. szent szavakat, hogy biztosak lehetünk benne, miszerint olyan ember, kinek az ezen helyekről lehangzó [!] „alkotmány” s „hazafiság” szavakra — szivbeli lelkesedés helyett — a háta ne borsódzanék s a hideg veríték ne lepné el homlokát — már olyan bárgyú magyar ember nincs az egész kerek hazában.

Ha Nagy Péter elismerte, hogy őt az őt szüntelen verő XII. Károly tanította s tette nagy vezérré, — miért ne ismerjük el mi is, hogy a magyart azon lelki vegyületre, mely szükséges arra, hogy valamely nemzet szerencsés legyen — az 1849 utáni osztrák kormányférfiak eljárása képezte.

E képezés munkáját — úgy látszik, a jelen államminiszterium koronázzandja be, mert megtanítja a magyart, hogy

ne mint eddig, eszélytelen lelkesedésbe ragadtatva, mindenről megfélekedezve, — de *megdöbbenve* fogadja és szerfölött óvatosan, ha alkotmánnyal kínálják, s a római költő versére emlékezzék:

Timeo Danaos et dona ferentes.

Csatár, 1861. okt. 27., I. évf. 60. sz.

KÜLFÖLD.
(FÉLHETI SZEMLE).

[1.]

Pest, nov. 13.

Akármerre tekintünk, a kormányok részéről mindenütt békefenntartási — részint azonban csak békeigéretet — illetőleg békeszínlések híreivel találkozunk. Békefenntartásra törekednek ama kormányok, melyek a háboru által csak vesztenének bizonyosan; békés szándékukra esküdöznek pedig azok, kiknek a háboru a mestersége, és akiknek éppen az a bajuk, ami a nagy ragadozó állatoknak, hogy — igen is félnek tőlük, és nem akarnak velök bizalmas lábbon állani.

Franciaország — ez a háboru mestere — az előharcos, kinek legtöbb hatása van Európa népeire, — valahányszor olyasmit *tesz*, ami háborus szándékot sejtet, mindannyiszor olyat *mond*, amivel békés szándékát szeretné elhíttetni a világgal. Ennek jelenleg is újabb példáját adta. Rómában foglaló csapatait negyvenezerre szaporitá, s *Goyon* eddigi „hadtestparancsnok” címe helyett a „*hadseregvezér*” nagyobb mérvű és legfőbb jelentésű címet kapta. Minthogy pedig a világ örökké azon gyanupörrel él, miszerint a római francia haddal a francia kormány — mint sanda mészáros — nem oda akar ütni, ahova néz, vagyis, hogy e sereget egy egészen más természetű háboru eshetőségére tartja ott, ennélfogva a seregszaporítás netaláni zajütése ellenében oly hírek szórattak szét, s tüntetések játszatnak, melyek a francia kormány epedő békesovárgását hirdessék.

E hírek között legfelölőbb az „Indép.” Londonból sugott híre, mely szerint Franciaország — állítólag rosz pénzügyi állapota miatt — Róma és Velence kérdését elejti. Erre csak azt jegyezvén meg, hogy ha Franciaországnak pénze kevés, vagy akármi belső baja van, akkor legbizonyosabb gyógy-

szere a külháboru — megemlitjük még e forrás azon másik hírét, miszerint Franciaország azért nem mer háborut kezdeni, mert Ausztria, Orosz- és Poroszország gyanítható egyetértésétől tart, amiben már aztán több valószínűséget látunk. Mert ha e három hatalom, egymásközi ügyekre nézve nincs is egyetértésben, — egy közös *külellenség* részéről oly megtámadtatás esetére, mely mindegyik érdekét veszélyeztetné, — kétségkívül egyetértve működnek. Ilyen a magyar kérdés, melynek — per mopsz Lengyelország által — veszélyes fenyegető közvetett hatása van még Poroszországra is. — Amiből, sietünk futólag megjegyezni, nem következik egyébiránt, hogy ez mindig, minden körülmények között így legyen, de addig bizonyosan, míg oly combinatio nem jön létre, mely Orosz- és Poroszországnak Lengyelország elvesztését másutt nem kárpótolhatná.

Még maga az egyenes, — „öld vágd” politikájú népvezér *Garibaldi* is békére inti hazája népét és vezéreit, amint ezt vegyes rovatunkban érintjük. Azonképen *Ricasolinak* le- és *Ratazzinak* a miniszteriumba lépéséről keringő hírek is, — mind a békebarátok biztosítására vannak számítva. De minden békeszándékok közt egy sem oly gyanus, mint a *Garibaldié*, *Türré*; ezekre igazán elmondhatják a harctól iszonyodók: „Mit akarhatnak a danaok, hogy ajándékokat hoznak?”

Csak *kelet* felé borus az ég, azazhogy ott már le is ütött a harc mennyköve, csakhogy még lángja oly kicsiny, hogy messziről akár csak szerény pásztortűznek látszik. Még eddig csupán Montenegro és Hercegovina vagdalkozik, de mai sürgönyünk már Bosnyákországban is fölkelésekről tudósít. Ám akármennyire terjedjen is itt a láng, keletnek nyugotra kevés visszahatása van. Egy párisi utcai kravall hire nagyobb lázba hozza Európát, mintha kelet „barbár” népei nyílt háboruban egész tartományokat égetnek föl és rabolnak ki. Keletnek s illetőleg Törökországnak csak az a befolyása nyugotra, ami a dögöknek a varjak és hollókra, hogy tudnilik csak akkor mozditja meg a nagyhatalmakat, és nyugoti nemzeteket, amikor halála órája elkövetkezett. És ezt majd észre vesszük, abból, hogy a nyugot hollói, héjái — rengeteg hajórajaiakon huzódnak a Bosporus tájaira, és ott oly iszonyu károgaást visznek végbe ágyutorkaikkal, hogy távirdai finom idegeinkkel egészen és jól érthetőleg mi is meg fogjuk hallani azt.

Addig se legyünk azonban tétlen; tanuljunk, haladjunk a szellemi és anyagi téren, mindenek előtt pedig — pártoljuk a nemzet irodalmában azt, ami jó, *de csak ami jó*, mert azon ázsiai szenvtelen elv, „mindent, jót rosztat megvenni és semm't el nem olvasni” — többet árt, mint használ, mert fölmagoztatja a burjánt, parajt, s elkedvetleníti, elnyomja a tiszta buzát. Quod erat demonstrandum. A *hazai politikából* elég legyen ennyi.

Csatár, 1861. nov. 14., I. évf. 65. sz.

[2.]

Pest, nov. 16.

Aminek nevét nem tudják, vagy nem akarják kitalálni, az nem lehet valami épületes, valami nagyszerű, nemes dolog. Az emberek leghiubbak a legmagasabb társadalmi polcon, és ha valami dicsőt visznek végbe, azt ugyan nem szokták kalap alá rejteni! Ellenben, ha valamely szégyenletes állapot éri őket, ennek mindenképen igyekeznek szép szint adni, s a *sophisták* szótára kimerítették avégre, hogy e dicstelen állapot elpalástoltassék, s más neveken neveztetvén, a tömeg a valódi belső nyomoruságot e koholt nevek köpenye alatt észre ne vegye.

Jelenben is úgy tetszik nekünk, mintha a világ jelen csürröm csavarom politikája, huzódozása, s merne ha merne — habozása alatt olyatén rothadék rejlenék, melynek elpalástolására vannak kitalálva közvetlen jelenünk uralkodó jel-szavai: a bölcsesség, mérséklet, ildom s többeféle, melyek a rókára emlékeztetnek, midőn az a lugos elérhetlenül magas szőlőfürtjeire fogta, hogy — még nem érettek!

Ez az örökös — „még nem érett”-féle kifogás, melyet un-talan hallunk, mint a politikai nagyság bámulatos (!) mester-manőverét — aligha azt nem jelenti, hogy talán csak rókák és koránsem oroszlánok vezérlik mai napság Európa bizonyos népei sorsát.

Ez általánosságok után fogjunk tárgyunkhoz. Tekintsünk bár csak Oroszországra. Már hiszen a mi Falkunk eléggé nagy mesterül ösmertetik — kivált *vidéken* — a diplomatia rejtélyeinek, bonyolult gordiusi csomóinak fölfejtésében, — és sok göcsöt valóban úgy megmagyarázott, hogy a legáthatla-

nabb kaucsuk-koponyák is egyszerre bevilágítva, fölkiáltá-
nak: — „no már most értem!” — hanem hogy valami szép-
séges, az olasz nemzeti büszkeségnek hizelgő okát tudná adni
— miért van az annyira ohajtott s Anglia és Franciaország
által tetteleg segített olasz egység olyan mély kátyuba sülyed-
ve — azt már ugyan csak akkor hinnők el, ha e lehetlenség-
nek hitt dolgot valóban végrehajtaná. De bármennyire *hisz-
keny* is, sok jó magyar ezt már mégis aligha kétségbe nem
vonná. Mert hiában, talán végre valahára mi is kigyógyulunk
a kárhozatos — optimismusból.

Valóban az olasz mozgalom meglehetősen ébresztő keserű
leckét ad, (mely egy kis szelid Goyonlének is megjárja) a
vakon hívók, sültgalambvárók nagyszámu táborának. Ha-
sonlóan az éj sötétében csalogató lidérchöz, hol kigyúl, hol
eltűnik, csakhogy a lecke, a hosszas tévelygésből származó
bosszúság, annál jótékonyabb, hatásosabb legyen. Igazán
ráillik a népdal (csoda, hogy valamely „élc dúsz” bohóclap
még képet nem vágott hozzá):

„Hol eloltja, hol meggyújtja,
Csak a szívem szomorítja!”

Az olasz kamrák [1] még össze nem ültek, már is a kormány-
párti „Opinione” készíti a nemzetet rá, hogy valami fordulatot
a húzóhalasztó politikában ne várjon. Ricasoli a figyel-
met a külügyekről a belügyekre kívánja fordítani. A fegyver-
kezés — még hirben sem folytatattatik. A déli hadsereg had-
osztálya ugyszólván csak vázoltatik, s egyelőre még a fenye-
getőzéssel is felhagynak, nehogy a hatalmas és rettegett
Ausztria hadai végig rohanjanak a szép Italia védtelen síkjain

Nevezetes a szabadkozás, melyet maga az olasz egység feje
tesz. Ő ugyan jobb szeretné a kardot kivonni, s a pápa
helyett Ausztria hadaival végezni, hanem azért . . . mégis
csak nem cselekszi azt. Mert bizonyos akadályok vannak,
melyek *legyőzhetlenek*. Persze, hogy legyőzhetlenek, csak az
a baj, egyéb semmi. E szerény bevallás azonban minden-
esetre a nagy lelkek szép vonásai közül való.

Hanem, hogy a szerénység kevésbbé fölemelő jeleményei
után egy valóban — nagyszerű, rendkívüli példáját hozzuk
föl az uralkodói széken ülő szerénységnek, lemondásnak:
valódi vigasztalással, erkölcsi fölépüléssel jegyezzük föl ama

sorokat, melyeket III. Napoleon Fould pénzügyminiszterhez s illetőleg Európához intézett. Valóban, mélyebben tekintve a dolgot, ez nem is szerénység, de sőt épen a valódi nagyság — nagy önérzete, korlátlan önbizalma, mely nem keres idegen, kétes, csinált fényt, elégnék tartja saját nagyságát, erejét arra, hogy a népek bámulják és rettegjék. Az örökre emlékezetes szavak, melyekben a francia császár a törvényhozó test javára lemond azon hatalmáról, hogy a birodalom pénzsegély erejével korlátlanul rendelkezék, — így hangzanak:

„Eredetemhez hiven, a korona előjogait egyáltalán nem tekintem valami szent javadalomnak, melyhez nyulni ne lehetne, sem atyám örökségének, melyet érintetlenül kell gyermekemre hagynom. Mint a nép választottja s érdekeinek képviselője, sajnálkozás nélkül mondok le mindig oly előjogról, mely a közjólétre nézve haszon nélküli.”

Csatár, 1861. nov. 17., I. évf. 66. sz.

[3.]

Pest, nov. 20.

Tetszik háboru vagy béke? Csak méltóztassanak parancsolni! No mert hiszen — valamint egy híres ügyvéd mondása szerint nincs oly ártatlan három sor, melyért föl ne lehetne az embert akasztatni, — azonképen nincs oly erővel esett béketüntetés, melyből körmönfont ujságíró háborut ne tudna jövendőlni! Hiszen imé országvilág békebiztosítékot lát Napoleon legujabb pénzügyi intézkedésében, melyet a francia börze oly nagyszerű hausse-sal üdvözöl, s az oly gyanakvó, a tehén alatt is bikát kereső angol lapok is végre valahára kezdenek fölcsudni a félelemlázból, melybe őket a trónon ülő Napoleon név ejti, — és mégis vannak lapok, melyek most is egyre háborut olvasnak — a sorok közül.

Meg kell azonban emlitenünk, hogy honi lapjainkon kívül belga lapokban is találkozhatni azon egybevetéssel, mely a legujabb francia pénzügyi intézkedésekben háborút lát.

Brüsszelben találkoznak magas állású személyek, kik azon intézkedést harcias értelemben fogják föl. Ratazzi Párisban járta óta itt-ott nyilatkozni kezdenek a háboru miatti aggodalmak. A császár határozottan értésére adta Ratazzinak, hogy nem akar Rómából visszavonulni, mivel a franciák-

nak Rómában léte akadályozni fogja az osztrákokat Velencében, háboru esetében. Ratazzi fölhatalmaztatott azt is megírni a királynak, hogy ha Olaszország azt hiszi, miszerint tavaszig csatakész leend, a császárnak nincs ellenvetése a Velenceért folytatandó háboru iránt. Türr tábornok szóval mondotta el Garibaldinak megnyugtatóul, Ratazzi levelének tartalmát. A Páris- és Turinban levő emigratio is azt hiszi, hogy tavasszal háborúra kerül a sor, s ezért kétségbevonja azon célt, mit Franciaországnak tulajdonitnak, hogy tudniillik ajánlani fogná Bécsben Velence önkényes átengedését. A „Köln. Ztg.” levelezője szerint azonban Bécsben készen lehetnek az ajánlat előterjesztésére. — Ezek a háboru hírek. De ezuttal nem kiáltják-e tul a békeprogrammok?

Mi ugyan elég szegények vagyunk ahhoz, hogy egy kis nyegleség testünkhöz állhatna egy pár ezer előfizető „kardrahányása” végett; — de szerencsétlenségünkre mindamellett, hogy az „ügyes”, „élelmes” nevezetet mi se röstelnők, mégis jobb szeretünk egyéb — valamivel magasabb erkölcsi titult, és ennél fogva, kedvünk telik mindenkor még saját kedvenc ábrándjainkat is legyőzve, hirdetni azt, ami legvalóbb meggyőződésünk, azt is jól tudván, mikép egyszer már a magyar közönség is belejön annyira a politikába, hogy erőszakolt csürt csavart okoskodásokkal, tétlenségre kárhoztató, és bizonyos fejeken a hájt hizlaló hitegetésekkel már tömegesen leszédíteni nem lehet.

A viláért sem akarunk olyan bölcseknek tartatni, hogy azt merjük mondani, miszerint a béke a jövő évre — valószínűbb a háborunál; ha a legmagasb helyen ülő, és a világ sorsára befolyó egyének legtöbbször ugyan igen, de mégsem *mindig* tudhatják a holnap, annálkevésbé a jövő év titkát, — honnan tudhatná ezt a csinált, koholt s csselfogásul a felsőbb helyről alá kiszórt hirmorzsákból okoskodó journalista? Csak annyi ennek a tiszte, hogy — mire mutatnak a *mai napság* tényei és jelei? És kivált a magyar lapiróé, ki nem értesül magas összeköttetésekből, regisztrálni, beigtatni, s magyarázni a gyapjuzsákon ülő hatalmas világlapok nézeteit. És a *mai nap* hírei — mi tagadás benne, — bizony mód nélkül, prózailag és filiszterileg békés jelentésűek. Hogy Olasz-, Lengyel-, Oroszországban mit fog tenni a *nép*, azt a jó Isten tudja csak; a forradalmak örökké váratlanul jönnek, — de hogy a nyugoti kormányok és ezek legharciasbbika Francia-

ország legutóbb oly intézkedésre szánta magát, mely nem csak békét jelenteni volt számítva, de abból valóban azt is olvas a világ; az, ugy tudjuk, oly valóság, mely nem szorul okoskodásokra. „A franciáknak el kell szánniok magukat, hogy kevésbé nagyszerű fegyverkezésekkel ériék be,” — s midőn a kormánytól jön ez a francia gloire-vágyat lelohasztó intés, valamint a bünbánó, cynicus bevallása pénzhajnak, melynél fogva az építkezési fényüzésnek is véget kell vetni, — ezek után nem mondjuk, hogy még ez sem lehet valamely nagyon mélységes remekfogás, de legalább magából e tényből nem akarunk háboru szándékra következtetni.

De azután, hogy az O. D. P. bécsi lap rózsaszínü optimismusa, medvebőrre-ivása és valóságos leittasodása — ép olyan, vagy sokkal mulatságosabb a harcjóslatoknál, az is egyszer olyan bizonyos, mint a kétszer kettő négy. Ez a lap már szépen koppaszt bennünket fellengős képzeletében . . . és látja, mint ülnek Attila unokái . . . no de csitt! szót se többet! Hiszen ez a rovat a külföldé, ide nem valók a belügyek. A róka is azt mondta, hogy azért nem eszi a lugas magasán függő szőlőt, mert — nem érett. Tanuljunk már egyszer mi is a rókától, hátha többre megyünk vele, mint a nagyhangu és tetszelgő oroszánkodással? Egy igen nagy uralkodója korunknak fortélyal csinált feje körül dicsfényt, vagy ha tesszik szerényebb példa, ime a legszerényebb Fra Diavolo, ki ezt énekli:

Csak lassan, csöndesen,
Hogy a „préda” miénk lehessen!

Csatár, 1861. nov. 21., I. évf. 67. sz.

[4.]

Pest, nov. 27.

Még az abszolút fejedelmek is, akik Isten kegyelméből és nem a nemzet akaratából származtatják uralkodói jogukat (aminthogy valóban úgy is van,) — még azok is — sőt még utóvégre *csak* azok — lekötelezve érzendik magukat III. Napoleon irányában, (amivel sok és merészen van mondva) azon korlátlan iskolamesteri hatalomért, melyet Europa nyugtalan, ugynevezett forradalmi elemére gyakorol.

Vegyük csak higgadtan a dolgot, hiszen nem követeljük, hogy még a gyanakodások és sejdítések terén is mindig,

mindenben s okvetlen igazunknak kell lenni. Ezuttal pedig épen oly ötletet akarunk fölvetni, mely magunkban sem egyéb ötletnél, eszerint nem bizonyosság, de olyan lehetőség, melyet nem árt meghányi vetni, kivált olyan időben, mint a mai, midőn ugyszólván csak betükön élősködni kénytelen a politikus — tények, események helyett.

Ime Európa nyugtalan elemei, azon nemzetek, melyek helyzetükkel elégedetlenek, s melyek, mint a füstölgő vulkánok, kitoréssal fenyegetik a békés világrészt, határtalan bizalommal viseltetnek egy korlátlan hatalmu fejedelem iránt, ki esetleg Európa legelső katonai hatalma fölött rendelkezik, s mintegy a szárazföldi hadúrt képviseli. Hogy ez uralkodó a szabad elveket tüzi zászlójára, s hogy már harcot is viselt egy szabad eszmeért, s hogy már-már fölszabadítván egy önálló egységre törekvő népet, e példával a többi hason sorsu népek kedélyét is nagy mértékben fölzavará, ez mindenestre nagy réstörésének látszik az abszolutismus gránit bástyáin, — de másfelől örülhetnek az öröklött „tekintély” birtokosai, hogy kicsiny bár, de legdrágább világrészünk a féktelen népforradalmak árja helyett a fékezett mozgalmak szabályozott medrébe van vezetve. Olyan áldástalan rázkódások, minők a mult század végén és a jelennek elején voltak, egyaránt ártottak a fejedelmeknek s népeknek, — de mégis valljuk meg, ilyen rázkódásoktól nem jobban a fejedelmek félhetnek-e mint a népek, legkivált azok, akik magukat a legrosszabb helyzetben levőknek hiszik? A francia császár megmenti a világrészt a féktelen forradalmaktól, bírónak lett az uralkodók és népek között, és méltán nevezheti magát a társadalom megmentőjének. És a fejedelmek tán nagyobb köszönettel adósai, mint a népek, mert igaz, hogy egynémely, — talán már magát különben is lehetlenített — uralkodót székéről letenni segélt, de ezáltal hatalmat nyert, hogy annál erősebb istápot nyujthasson a többinek, azáltal, hogy a monarchiai elvnek az egykor oly vörös elvű nemzetek között is — népszerűséget, önkénytes hódolatot, rokonszenvet szerezzen, s ezenközben a forradalmi elemek fölött olyan jupiteri hatalmat nyerjen, hogy a népek millióit szemöldje mozgásával vezényelhesse.

És ha azt mondja: csitt! lesimulnak az égre ágaskodó hullámok, s krumpli vetni mennek az olymposzt ostromló Gari-baldi-titánok?

Ha a magán életben legnehezebb föladatnak tartatik, ami szinte lehetetlen: minden *félnek* eleget tenni s tetszését egyaránt kinyerni, még nehezebb lehet e feladatot valósitni egy fejedelmi, — még pedig olyan fejedelmi széken, ahol a félvilág oly sokféle népei érdekének szálai — mint valamely takács szövőszékén — összefutnak. És e feladatot megfejtve látjuk Napoleon működésében. Évtized óta himbálja magát majd a népek, majd a trónok bizalma között, és most úgy látjuk, hogy a mérleg megállapodott: mert valóban, mi nem mernők állitni, ha vajjon a népek vagy a kormányok viseltetnek-e e pillanatban iránta nagyobb bizodalommal?

Ime az olasz ügy haladása legvilágosabb példája ennek. A római kérdésben, mely most csaknem kizárólag foglalkoztatja a világot, egyként feléje tekint mind a két fél. Egyként gyanakszik, egyként bizik benne a világi pápaság és az olasz egység pártja. Elveti Ricasoli javaslatát; a pápát és II. Ferencet védi Rómában, míg ugyanakkor Garibaldi föltétlen hódolattal engedelmeskedik az általa Párisban kimondott jelszónak. Benső baráti viszonyt köt az „Isten kegyelmét” nyomatékkal hirdető porosz királlyal, s mig több, függetlenségre törekvő nép rajongva hisz segélyében, az e nemzetek fölött uralgó hatalmakkal szorosabb viszonyban látszik állani, mint magok e közös érdekü uralkodók egymással.

Ezek oly rejtélyek, melyek a jelen francia uralkodó homlokát a legnagyobb dicsőség: az ember fölöttiség áthatlan mysztikus fényével veszik körül — a jelen pillanatban, mert hiszen — nyugtával a napot! Ki tudja, amit most nem értünk, mert indokait nem ismerjük, és bámuljuk — nem fog ez majd a mindent felvilágosító történelemben, fölfejtve és ki-derítve, sokkal egyszerűbb tételekre reducáltatni.

Addig azonban el kell fogadnunk, hogy vagy e korszak nemzedéke beteges, gyöngélkedő állapotban van, mert általában Európa népei önállásukat, cselekvő erélyüket elveszteni látszanak, és magukat mint mondani szokás, orruknál fogva vezetetik, és ekkor a közmondás állana, hogy: vak vezet a világtalant — vagy valóban, ha a jelen nemzedék hasonló egészségü volna az ugynevezett nagy időkbelihöz, akkor a jelen francia uralkodó nemcsak jelenünk, de minden idők egyik legkritkább tüneményének tartható, annálinkább, mert eddigi sikerében a *szerencse* igen kicsiny, sokkal kisebb szerepet játszik, mint egykor „nagy” bátyja életében.

Hanem mindazáltal mi csak pártoljuk az irodalmat, olvas-
suk a jó könyveket, tanuljunk, mert hogy ránk fér, épen
akkor juthat eszünkbe leginkább, mikor III. Napoleonra
gondolunk.

Csatár, 1861. nov. 28., I. évf. 69. sz.

KISPUKATÚZ.

[1.]

— Egy követ azon érvnél fogva, hogy a haza biztosítani
tartozik a követ *drága* életét, *menyködhárítót* óhajtana rö-
g-tönöztetni az országházra. (Az akasztófa ellen — véli a drága
életü követ úr, — majd biztosítja ő maga magát.)

— Mit tart a magyar közmondás három legrútább dolog-
nak a világon? kérdé egy ultramontan író egy democratától.
— „Hogy mi az a három rút dolog, nem tudom, de arra
mégis merek fogadni, hogy mondok egyet, melynek rútsága
mind a hármat felülmulja.” — „S mi legyen az? — „A *bigott*
író”, felelé röviden a democrata.

— Egy szegény morét 50 botra ítelt valamely „kivételes”
szolgabíró. — „Kirem sipen” — körönyörgött az elítelt —
most ugyis mindent 48-on kezdenek, — nem jó lenne ezt az
etvenet is — 48-on kezdeni?

(*Mi különbség van Attila és Ködmen nevek közt?*) Erre egy
olaszországi csapszékben, hol 1850-ben a besorozottak közt
szokás volt Kossuth Lajost — Ködmen Lajosnak nevezni,
igy felelt egy elménc: az egyik előbb volt nagy ember, aztán
lett belőle felöltő; a másik előbb volt felöltő, aztán lett híres
ember neve.

(*Tizenkettő több mint kétszáz.*) Ezt az új számvetést a zág-
rábi körlevélből tanultuk. Ott ugyanis azt állítják, hogy
Muraköz nem lehet Magyarországé, mert ez csak 200 eszten-
deig bírta; hanem Horvátországot illeti azért, mert a leg-
utóbbi 12 éven át oda tartozott!

— Gróf *Batthyány Arthurnétől* új regény jelent meg „Két
nősziv” cím alatt. E lelkes honleány egyik regényét legköze-
lebb a „Figyelő” műbirói szigorral ítélte el. Igazán felfordult
világ ez a mi irodalmunk, főleg az ítéseti. Azt a rengeteg idő

és kenyérpazarló verselő hadat, a helyett, hogy hasznosabb működésre utasítaná egy komoly ítéző lap — még legyezgeti, s hasábokon át elemez oly verselményes gyűjteményeket, melyekben hangyabolyként hemzseg az absurdum, a képzelenség. Azonban egy idegen származású magas rangú hölgy irodalmi kísérleteiben nem látja be, hogy e törekvés, e vágyódás a nagyon-nagyon szűk körű magyar írói nimbusz után oly vigasztaló, jótékony hatású *jel*, hogy annak érdeme annál nagyobb, minél csekélyebb volna az illető tehetsége, s annál több kiméletet érdemel, minél kevesebb a dicsőség, mellyel a közönség jutalmazhatja őt. Vajha szigorú lenne ama lap ott, ahol kell, ahol e szigor a szellemi emelkedettségen felül talán egy kis kéjelmetlenséget (unkomfort) is igényel; s ne lenne elutasító épen ott, ahol méltó gyöngéd sőt hazafiúi tekintetek elnézésre jogosítanak.

— Mi hasonlatosság van Garibaldi és egy parlamenti Falstaff közt? — Garibaldin a golyó nem fog, azon pedig a — gyalázat.

— A lapokban soká élénk vita volt a *követutasítások* mellett és ellen. Mi is ellene vagyunk, de ha már épen kénytelen volnánk rá, mi csak azt ajánlanók a követünknek, hogy mindenben a „nemzeti”-t pártolja; de ha már két akasztófa közt kell választaniok, ebből mindenesetre a *feketesárgát* választásák.

— *Politikai csizió*. 1. §. Ha az „Augsburger Allgemeine” — „Ostdeutsche” — „Oesterreichische” mérges dühös cikkeket hoznak ellenünk: szép derült napokat várhatsz. Ha ugyanezen lapok — *sírva* fakadnak, — *meleget* éreznek; ha pedig már épen *bőgni* kezdenek — *verőfényes* napoktól tartanak.

2. §. Ha valamely szónok azt igéri, hogy minden választója szakalát gyöngybe foglaltatja, az utcákat, melyekben laknak rubintokkal padoltatja ki, továbbá kiviszi, hogy a kormányok fognak a népnek adót fizetni stb. stb. — ne higyj neki, és rá ne szavazz.

3. §. *Sok katonát* ha látsz Budapest utcáin — tudhatod, hogy *országgyűlés* van.

— Három új élclap jelenik meg — „Babszem Jankó” „Bürök Mátyás” és „Mosolygó Miska” címek alatt. Az elsőnek legsikerültebb élce az, hogy: „a nap ma különös szomorú pofát vág!” Sok értelmes ember ugyan nem érti, mit

akar ezzel mondani, de egy babérain nyugvó politikus csizmadia kitalálja, hogy ez — háborút jelent! — *Bürök Mátvás* epochalis elméssége következő: „a szentjános kenyér drágulni kezd.” — Azok az ostoba tudósok (mert ma a „bolond”-ok az okosak) megint nem tudják, mit jelentsen ez, ha egy facér szabólegény (egyébiránt dühös republicanus) meg nem fejt, hogy ez detto háborút jelent! — *Mosolygó Miska* — (rendesen magáról szokott beszélni) — azt mondja, hogy álmában bruderschaftot ivott a gaetai királlyal, aki most Amerikában kucsébereskedik, egyébiránt ajánlkozott hozzá főlovászmesternek”. *Mosolygó Miska* azt feleli, hogy már ez állomásra Renzet szerződtette, hanem megfogadja — főpénztárnoknak, mert ő már nem győzi az előfizetési pénzeket összeolvasni. Itt alkalmasint a pontokban rejlik a mélységes mély „fiffig” értelem. De ezek a gránit koponyájú bölcs emberek nem értik. Hát végre egy forradalmi kofa kisüti, hogy hiszen ez azt jelenti, hogy — jön a Garibaldi!

— *Szónok*: Uraim ne higyjünk a németnek! (*közbeszólás*: No, mert az se hitt önnek!) *Szónok*: Ez — érdemem! (*közbesz.* „A biz a németnek érdeme, önnek pedig szégyene, hogy — hitt neki!”)

— *Divalos falragasz* tisztválasztáskor: Éljen Lobogó Máté honvédtiszt! valaki oda irta aztán: Jobb lesz, ha — meghal — a hazáért!

— Némely parlamenti Falstaff, hogy az elpirulás ellen egyszer mindenkorra biztosítsa magát, — feketesárgából egyszerre — *vörössé* lesz. De ne tartsatok tőle; Marat ugyan borbélyból lett forradalmi vezér, de azért *nem minden borbélyból lesz — Marat.*

Csatár, 1861. ápr. 4. I. évf. 1. sz. 4. l.

[2.]

— A hazai szőlőművelési ipart borfogyasztás által előmozdító társaság egy ötszáz akós kádban rendes ülést tartván, *Boristenes Ivó*, *Tölcsér Leokád*, *Spongya Infelix*, „ős-tös-dőzs-hős” országos hírű nagy hazánkfiai e téren ösmert halhatatlan emlékü érdemeknél fogva, kedvlázás és lelkesedésmámoros közfelkiáltással igazgatókká választattak.

— Ugyancsak a fentebbi társaság egy közelebbi ülésében elhatározta, miszerint az újabb kor előhaladási és finomulási irányát minden szakma terén követni akarván, a borfogyasztási szakmában a „csárda, kocsmacsapszék”-féle alpári szavak a társulat műszótárából kitörültesse, s még a leg-sötétebb lebuji is — *borcsarnok*nak neveztesse.

— A „krinolin alatt” című, újdonszerű *fölszerelt lebuji* tulajdonosa a haza nevében felszólítja az érdekes borfogyasztó társaságot, miszerint pompásan feldiszipált, s a mai kornak „emancipáló” „emelkedett” szellemében mindenemű nagy-úri kellékekkel ellátott borcsarnokának megnyitási fényes ünnepélyét magas jelenlétükkel díszíteni kegyeskedjenek, igérvén mindenkori „tiszteletbeli” (értsd: ingyen) ellátást, sőt a társaság azon halhatatlanainak, kik a nemes versenyen szerzett „bokros” érdemeik terhes koszorúit nem bírnák el fürtjeiken — még saját „szürke” fogatán a hajnali órákban végrehajtandó hazaszállítását is.

(Ama „szürke” fogat a társaság legragyogóbb dicsfényű tagjával megrekedvén, a társaság visszafordul, s háromnapos „ős nemzeti” magnum áldomás után végre — csónakon haza vergődik).

— A „bokros” érdemű társaság megjelen a „Krinolin alatt”. A társulat fennálló törvényei szerint belépéskor azonnal minden tag egyszerre három itcze bort kiürít. Azután lelkes, hazafias, szellemdús toasztok mondatnak, melyek a társulat szaklapjában a „cinkotai itcé”-ben kiadatnak. E lap szerint zajos éljenzések között ment át határozatba azon indítvány, hogy a „Krinolin alatt” című csarnok bora, az ugynevezett „szomorognyi”-nak rendes ivása *nemzeti kötelességgé* tétessék, és ez ország- és megyeszerte a fiókegyleteknek külön levelekben meghagyassék.

— (*Pesti piac.*) A *zöldség*piacra a kukorica ára leszállott, miután már a kocák sem igen engedik magokat a kukorica csörgetéssel rászédetni. — Ellenben nagy keletnek örvendett három szekér — cifra *szóvirág* (frázis), *zsákja ezreken* kelt; a vevők többnyire helybeliek voltak, míg ennekelőtte e cikket bécsi *kupecsek* keresték jobban. Érdekes az is, hogy a *leg-üresebb* frázisok voltak a *legkapósabbak*. Ezek fölött csaknem verekedés támadt. Legnagyobb mennyiség a ***városba szállított.

— Mi különbség van az obsitos Hány és a népszónoki

Háry Jánosok közt? Az obsitos maga is hiszi amit hazudik, a szónok Háry nem, és ezért veszedelmesebb.

— A P. Napló szerkesztősége a „Csatár” című lapot ünnepelesen megegeti, hamvait a légbe szórja, és mint hajdan Róma consulai Cartagóra, a fészületnél mondott eskü mellett átkot mond arra, ki valaha közülök valahol — *megemlíti*.

— Egy másik „a magyar journalistika nagykophtája” címre szintén igényt tartó nagy lap szerkesztősége elhatározza, hogy miután tagadhatatlanul a „Csatár” a legjobb néplap, ezentul az újdondász kötelességének tartsa minden nap valamely más néplapfélét, például a „Népbarát”-ot, „Trombitát” — sőt még a „Cinkotai itcét” is megemlíteni és megdicsérni.

— Egy magyar „Master Vorwärts” — népszédítő hazugságokat, bőditő tündérmesebeli ígéretek, s olyan *bórt* árul, melyen semmi igaz vád nyíla át nem szolgál.

— A borfogyasztó társaság „Krinolin alatt”-i lakomájában a „Cz. I.” szaklap szerint — nagy derűtséget okoz, hogy a társulat egyik borostyános toasztívója az „irodalom” szó helyett — (nyelve elakadván) — ivodalom szót használt.

— A borfogyasztó társaság szabályul rendeli tagjainak, hogy miután a hazafájdalom ónsúlya, a honfigondok sűrűsége különben is eléggé nehezítik a tagok fejeit, — ezentul lakomákon s gyűléseken is a táblabírószerű *ülés* helyett a nagy rómaiaknál divatos „fekvés” legyen a szertartásos magaviseleti tempo.

— *Sértett*. Uram, ön gazembernek nevezett, kérek elégtételt. — *Kihivott*: Uram, keresztény katolikus ön? — S. Nem. — K. Uram, hát nem vívhatok önnel. — S Akkor kénytelen leszek önt megbélyegezni. — K. Uram! Én lángész vagyok. Az én életem drága. Ki velem vívni akar, az hazaáruló, — én pedig hazaárulóval nem vívok. — S. És ha bizonyosságot hozok, miszerint jó hazafinak ismernek a legtisztább hazafiak? — K. Ha jó hazafival vívnék — akkor én volnék hazaáruló. Tehát nem vívok, punktum. Erre is elmondhatná valamely abszolút miniszterelnök:

„Nein, so ein's — — —

Den können wir schon — brauchen!”

— Több rendbeli gazdászati, borászati, szabászati lap *tudtánkívül* a legneveltetőbb „bolond” lappá csavarodik.

„Bolond Miska” szép szerével szerződtetni készül szerkesztőiket.

— Némely élclapszerkesztő rossznak mondja a legújabbban megindult „*Ördög Naplója*” című élclapot. Kenyéririgység! Erős hitünk, miszerint e lap annyira jó, hogy a *szent* István társulat scrupulus nélkül választhatja hivatalos lapjává.

— *Szerkesztői üzenet.* Egerbe. Köszönjük a szives gyűjtést. A jeles költemény azonban igen hosszú, s önzetlenül, kenyéririgység nélkül sugjuk meg, hogy tartalmánál fogva inkább borászati” érdekeket képviselő lapba való volna, mindazáltal legalább mutatványul adjuk az elejét:

A Zrinyibe, Komlóba,
Jó mulatni valóba;
Egri polgár ha odamegy,
Még a cimbalmos is remeg.
Hát még Bunkó mit nem tesz!
Sok szép nótát elévesz;
A Zrinyibe nótám elhúzta,
Hogy befagyott már a Tisza;
De nem fizettem érte;
Mégis szivesen tette sat. sat.

Csatár, 1861. ápr. 7. I. évf. 2. sz. 12—13. l.

[3.]

— Már nemcsak az 52 megye székhelyén, de a falukon s pusztákon is támad egyegy „helyi” érdekeket képviselő hirlap és naptár, Előfizetési díj tisztán viktuáléból, u.m.: tojás, burgonya, pattogatott kukorica, aszalt szilva, vackor stb. A tiszteletdíjak is babérban — in natura adatnak ki.

— Az „*Alföldi Mórió*”-t a világ minden gyógyszerára megrendeli, és „*assa foetida*” (ördög . . . izé) helyett árulván, jó üzletet csinál. Bizonyos színházban megégették, és a közönség ötöd napra ébredt föl ajultából. Légyvesztőnek is igen ajánlatos.

— „*Tapintatos*” kiadónk Vahot Imre az országgyűlési képviselők arcképcsarnokára hirdet előfizetést. Több képviselőnek erre eszébe jut az „*in effigie*” — s igen mérsékeltté lesz. Az agio 50 %-al esik.

— Állítják, hogy a 100 aranyos díjakat azért nem akarják a drámai érték előnyére öt évenként egyszerre 500 aranyával kiadni, mert . . . jelenleg mindenekelőtt a politikai s materialis érdek levén főszempont: a 100 aranyonkinti díjazás jobban előmozdítja a *gyáripart*. Az ötszáz aranyra öt év alatt alig egy-két coripheus pályáznék; így azonban éven át gymnasis-ták, tönkre jutott csizmadiák, nagyrotörő szabólegények néhány száz rizma papirost tele írnak drámai kísérlettel. Hogy pedig e cikk nagybani fogyasztása előmozdítja a hazai gyáripart, azt az illető komité bölcsen tudja.

— Velence jelenlegi polgári kormányzója — *Toggenburg* lovag.

— Mondják, hogy *Eszterházy Pál* herceg Pestre érkezett. Tanácsos lenne már neki végre itt is *maradni*.

— A kirakatokban még a kalaposok, fehérneműeseknél is — Garibaldi, Kossuth, Klapka stb. képeik láthatók. Hát Napoleon hg. és Klotildéi mit vétettek? Ezek az emberek tanulhatnának egy kis nyegleséget a *finom orru* Master Vorwärtstől. Avvagy tán hiába adták ezek azt az öt millio frankot a magyar legionak?

— Miután a szorgalommal szerkesztett „Szombati képes Ujság” hazánk nagy borászai, bogarászai, agarászai, juhászai és egyéb „ász”-ainak arcképét sorra kiadta, (az „ész” nem az ő szakmájában tartozván) — legközelebb az „ia” szó végzetre térend át, s hazánk érdemkoszorús csizmadiáit, szellemdús szuperbiáit (köznyelven borbélylegény) s hallhatatlan híri haramiáit mutatandja be konventziós életiratokkal kísért arcképekben.

— Az írók közül azok, kik a „*Szombati képes ujság*” hallhatatlanai közé akarnak bejutni arcképeikben, a kiadóhoz intézett ebbe alázatos folyamodásaikban kimutatni tartoznak a következő kellékeket, ugymint 1-ör). Ha a folyamodó versköltő, mellékeljen Toldy Ferenctől bizonyítványt, hogy nem tartozik az — epigonok közé, mint Petőfi, Tompa stb.; továbbá Gregusstól hogy az ő verstanától hajszálynira sem tért el, végre tisztességes hajlott koru emberektől, hogy verseiben a „szerelem” szóval sem fordul elő. 2) Mutassa ki a folyamodó, hogy nem lapszerkesztő, és sem ezen sem a más világon nem akar az lenni. 3) Vajjon tisztességes ember-e, azaz hogy van e tőkepénze? Ki győzné a szegény fráterek millióit learcképeztetni? 4) Hajlandó-e folyamodó esküt tenni

le az évangéliomra, hogy a kiadó urnak semmiféle jó vagy rossz vállalatát, sem szolgálatkész szerkesztőit, irói legényét, sem semminémü néven nevezendő javadalmát és birtokát (sem ökrét, sem szamarát, sem szolgáló leányát) — soha még csak gondolatban sem bántotta stb.

— Divat és járvány dolga minden. A *párbaj* „öldöklő angyala” eleinte a főrendben pusztított, majd az irodalomban s tanuló ifjuság soraiban dühöngött, most már a kvalifikáltabb kefekötők, bádogosok között ólálkodik, keresvén, kit elnyeljen. De talán nincs már hozzánk fogható civilizált népe Európának, csakhogy még — nem tudják ezt a többiek?

— *Egy kancsal* urat inasa párbajra hitt, hogy miért néz rá *görbe* szemmel? Csak midőn már megölte, vette észre tévedését, hogy a boldogultnak ez természeti hibája volt!

— A „*Füledő*” című, tulszigoráról ösmeretes itészlap 33 ezer mázsza vers közül 34 ezer mázsát kitünő jelesnek nyilvánít. Gondos városi főorvosunk a budai országos *tébolyda* gyors fölépítését sürgeti a kormányzó hivatalnál. Addig is azonban egy tucat itészt Gräfenbergbe küld.

— Az akademia *Dobsa* Lajosnak ítélte az idei vigjáték-díjat. E szerint vagy az akademiában, vagy *Dobsa* Lajos talentumában — csalódtunk.

A „*Csatár*” előfizetői megdöbbenőleg gyorsan szaporodnak. Növekvő páni rettegés a journalisticai „nagykophták” (talán nagykofák között? — *Szedő*). Titkos ülésben I. Napoleon „continental blokade”-jának rendszere fogadtatik el a „*Csatár*”-ral szemben, mely ez alkalommal a szigoru *hallgatás* törvényén alapszik.

— A „*Religio*” megtámadja a „*Csatárt*” azért, mert ez legrutabb dolognak a *bigott* írókat tartja. Tehát a bigotteria — üdvös dolog a „*Religio*” szerint. Vegyük tudomásul ezt, s örüljünk, hogy mi religiosusabbak vagyunk mint a — „*Religio*”.

Csatár, 1861. ápr. 11. I. évf. 3. sz. 19—20. l.

[4.]

— Már mindegyre kevesebb *vers* jelen meg olyan, melyben a költő esküdzik, hogy így meg amugy kész meghalni a hazáért. Talán félnek már, hogy a haza — *szaván fogja őket?*

— A „haza” eszméje körüli ékes frázisok ennél fogva most mind a drámákba menekülnek.

— Többen az emelkedettebb értelmiségből fölkérni szándékoznak a nemzeti színház igazgatóságát, hogy a „*Bujdosó magyarok Törökországban*” című darabot adassa elő még legalább háromszor. Semmire sem lenne most oly teli ház, mint erre. Sokan vannak, kik látták Ristorit, Aldridget, Levassort, de e ritkaság egyszeri adatásakor nem voltak Pesten, s nem tudnak meghalni addig, míg ezt is nem láthatják.

— Orosz aju magyar hazánkfiai mai napság példátlan szerénységet tanusitnak; föllépnek ugyan nemzeti követelésekkel, de külön *területet* nem kívánnak.

— Egy ujságíró vidéken lakó atyjától kapott leveléből idézzük a következő helyet: „Fiam, ne higj a németnek. Lásd, már a képviselő urak is elhallgatnak. Mert hiába . . . mégis csak . . . hamis a német! Gondolja magában taval: pénzügye ugy is rossz lábön áll, minek fizesse azt a sok spitzlit? Ir a sajtóhatóságnak, hogy nézzen el mindent, a városparancsnokságoknak, hogy engedjenek meg mindent. Összehijja az országgyűlést is, hogy hadd beszéljék ki magukat azok a jó táblabíró urak is, kiket Mezőpotiáiban a mufti nem győzött bámolni azért, mert órákig el tudtak beszélni, anélkül, hogy valakit *megütöttek* volna . . . És ime egy pár hónap alatt az egész ország minden „hitzkopfja” maga denuncziálja magát részint a gyűléseken, részint a napi sajtóban, akkor aztán egy szép reggelen csak arra ébredtek föl, hogy részint a Neugebäudeben, részint Józsefstadtban vagytok, sőt némelyek egyáltalában föl sem ébrednek, azaz hogy tulajdonképen azon veszik észre magokat, hogy az akasztófán — *halva* ébrednek föl. Vigyázz fiam, ne higj a németnek!” stb.

— Egyszerre tiz hangversenyen indítványozzák, hogy — minekutánna már mindent kivivtunk, meghódítottunk, s dicsőségünkben és gazdagságunkban nem tudunk hová lenni, tehát most már nincs egyéb hátra, mint Attilától elkezdve a mai napig minden nevezetes magyarnak állítsunk pompás emlékszobrot! Mivel pedig a nevezetes, illetőleg a nagy magyarok száma nem csekély, legjobb lesz, ha a Duna partját Dévénytől kezdve a vaskapuig óriás sétánnyá alakítván, teli spékeljük óriás szobrokkal. Szabályozni a Dunát azután is ráérünk, hiszen a muzeumikert kerítésének egy része is, hogy is mondjam csak . . . trágából van, azért mégsem

szégyenli magát ott Kazinczy, Kisfaludy szobra... no hiszen azért van márványból... Mirevaló a mulékony kerítés? e hiú pompa? Krisztus urunk is számon utazott Jeruzsálembe!

— Egy vidéki hangversenyen a cukorsütemény-áruló gyerek abbéli indítványa nagy lelkesedéssel fogadtatik el, hogy tudós hazánkfia Hunfalvy és a többi finnista szólittasék föl egy lajstrom készítésére, melyben a csúd, kozár, scir, herul, rúg s több efféle hajdankori rokonaink nevezetesb emberei, nem különben a mostani finnek, lappok, csuvaszok, cseremiszek, csescencek s minden közeli és távoli rokonaink hirhedett férfiai legyének abc. rendben névszerint följegyezve, hogy azoknak is kegyeletes emléket állithassunk. A lelkesedés tetőpontra hágott, midőn a hazafias kutséber fia süteménykosara jövedelmének harmadát a legelső magyar ember szobrára felajánlotta, és a kosár tartalma pár perc alatt háromszoros áron kelt el.

— A jövedelem harmadának átadására felszólittatván a kis fiók „Master Vorwärts” — élelmes ildommal jegyzi meg az illetőknek, miszerint Horváth István szerint *Ádám apánk* lévén az *első* magyar ember, *majdha* annak emlékszobrára kerül a sor, szívesen átadja az összeget, addig azonban magánál tartja azon hazafiúi meggyőződésben, hogy öröklött üzéri tulajdonosainál fogva ő mindenesetre jobban tudja kamatoztatni, mint a lovagias hajlamu magyar uraságok; természetesen ő a kamatot is a fentebbi magasztos hazafiúi célra szentelvén . . .

— Az „*Augsburgi Allgemeine*” a föntebbi indítványra azt jegyzi meg, hogy amaz emlékszoborerdőköve igen alkalmas lesz egy újabb „várnégyszög” építésére Magyarországbán.

— A *P. Hirnök* véget vet az egész emlékszobortervnek azzal, hogy miután Széchenyi szerint „Magyarország még nem volt hanem lesz” — tehát a szobor állítás csak a jelen század nagy embereinél kezdődhetik, ami köztetszéssel fogadtatik, miután így mindenki *még életében* látni reméli kedves imádott énjének faragott képben hallhatlanítását — (már t.i. ameddig egy jó kedvű zsandárnak eszébe jut azt kardjával megsemmisíteni, mivel — nem szalutál neki) — Mindazáltal a szobor állítási lelkesedés következtében a — *fazekasok* országszerte szoborművészeknek adván ki magukat,

oly annyira keresetteké lesznek, hogy a cserépnemüekbeni szükséglet födözésére Törökországgal egységére lép az országgyűlés.

Csatár, 1861. ápr. 14. I. évf. 4. sz. 26—27. l.

[5.]

— Mig Tirolban aláírási ivek keringenek kérvény benyújtására, hogy a tartomány a nem katolikusoktól kitisztittasék — azalatt Siklóson a magyar nép megválasztotta *Lóskay* Bencez katolikus papot — *tiszteletbeli kalvinistának*. Mit mond erre az „Augsburgi” *világ-kávé — nénike?*

— Mondják, hogy a Szent István-társulat igen meg volna elégedve bizonyos „reservat” ellen kiadott nyilatkozat — *keresztény katolikus szellemével*.

— Szerkesztőségünkhöz Izsákról kézműves Jóna József előfizetőnktől, következő verset kaptunk:

„Adja az ég bő áldását kedves magyar hazámra,
Adjon Isten sok előfizetőt az uj „Csatár”-ra;
Szerkesztő urnak friss egészséget kíván egy volt honvéd
Mossa el egy sebes zápor a lapoknak bélyegét.”

Fogadja szives üdvözetünket a derék polgártárs!

— A „F. G.” „*galamb*”-postája következő üzeneteket tartalmaz: *Hideghéty* Ferencz urnak *Dercsikén*: „önnek az a baja, hogy nincs gyermeke. Ezen ne búsuljon. Jöjjon Pestre, van itt eladó lány annyi mint a polyva, megházasítjuk. A többbit magán uton eligazítjuk.”

— Az Ö. N. élclap következő színházi jelentést hoz: *Ki szép magyartáncot akar látni — nézze meg a Szöllősy testvérpár — Rózsa és Piroška — táncát Budán, vagy majd valahol a vidéken. A nemzeti színházban ilyesmire nem vállalkoznak. Ott don Kan Pilla lököndérez donna Rottamarával. — Kék vérü spanyolok Extrema — Durából. —*

— *Piros Pista* nem adja száz forintért, hogy nem született *mágnásnak*.

Csatár, 1861. ápr. 18. I. évf. 5. sz. 35. l.

— De aztán mi lesz a jelen rendszer hivatalnok miriádjával, ha a magyar alkotmány helyreállítatik? Kérde annak idejében egy „Bak” ministeriumbeli civilizator bizonyos magyar államférfit. — „Ha valaki egy büzhödt tavat lecsapol, kérde-é, hogy mi lesz a benne levő kigyók békákból? — felele a magyar.

— Valaki fölfedezvén, hogy a „szózat” zenéje a „ne menj rózsám a tarlóra” című népvész dallamából van csinálva, indítványozza, hogy pályázat hirdetessék e magasztos népművészeti zenekölteményre. — Megköveztetik.

— Uj gunylap támad, mely feladatul tüzi ki: hizelgés helyett gunyostorozni az elhízott gyarlóságokat, a nyárs-polgárságot, a sültgalambpolitikát stb. efféléit. Megköveztetik. Ugy kell neki. Ha *gunylap* hát *ne gunyolódjék*, hanem *hizelegjen*.

— Oka-toto-táiában pályázat hirdetetik száz országos udvari „bolond” állomásra, kiknek feladata legyen — *hizelgéssel legyezzetéssel álombaringatni a nemzetet*.

— Vahot Imre nem ad ki több képet. Így akarja példázni, hogy a haza állapota *képtelen*.

— Mi különbség van a magyarok és a lengyelek között?

— A lengyel *Christus Jézussal* — a magyar *Corpus Jurissal* védi magát, és mindkettő — hasztalanul.

— A borfogyasztó társaság elhatározza, hogy ezentul is, mint eddig, „pertu”-val fizeti a cigányt. Ezek azonban, mióta vörös nadrágban járnak, vissza akarják inni a pertu-kat. A társaság hivatalos költője Torokhős Uzubú megbizatik, hogy egy „orrszágos” nótával *testvéri* egyetértést eszközöljön az érdekközös felek közt.

— A borfogyasztó társaság elhatározza, hogy ezentul már nem búsul, hanem *örvendez* — a hazáért. Egyszersmind az eddigi mérték *megkettőztetik*.

— A külföldi hírlapok tudósítói egyre takarosnál takarosabb *divattudósításokat* penderitnek a magyar *országgyűlésről*. Följegyzik, hogy a magyar ruha pazar fénye annyira *vakító*, hogy nem csodálják, ha a magyar urak nem veszik észre, hogy a hátuk mögött (vagy tán fölöttük) zsandárok és policájok vannak.

— Egy magyar író merészkedik azon nézetét nyilvánítani,

mikép a haza szegénységéhez, válságos állapotához jobban illenek az egyszerű parádétlan sötét szín, mint az ujjongó tarkabarkaság, s ragyogó fényözön a főuri ruhákon — de hazaárulónak nyilvánítatik és megköveztetik.

— Kisül, hogy a megkövezők 9/10 része szabó, gombkötő, aranyműves és lábtűművész volt.

— A ruha *fényűzés* emelkedőben van. A magyar szabók s lábtűművészek kifizetik a török államadósságot, s a keleti kérdést — Oroszország nagy bámulatára — elintézik. Tóth Gáspár török zultán lesz.

Montenegróban mindazáltal egyre dühösen *verekednek*. Azonképen Magyarországon is *mogyorófapálcával*.

— A vendéglőkben divatos étel a lengyel *nyelv*. Sokan a képviselők közül lengyel *szívet* is kérnek. — Hanem csak *spékelve* adhatják, ugy pedig nem köll.

— Az ég Buda felől menydörög. A „ház” a muzeum katalombáiba vonul.

— A „ház” még mindig huzza halasztja annak *elhatározását*, hogy majd máskor fog — *határozni*.

— *Úrdekes hírek*. Klapka Párisba utazott. (Ühüm! Tudjuk.) Az agio emelkedik. — Klapka Konstantinápolyba megérkezett. (ahán! Értjük.) Az agio szökik. — Klapka Turinba utazott. (Meg van. Jól megy.) Az agio ugrik. — Klapka mellett nyilatkozott, hogy nem lehet kezdeni semmit, az invasio elhalasztandó. (Csselfogás. Ösmerjük az efféléket. Most már bizonyos, hogy kikötött Antivarinál.)

— A „ház” kedélyesen és kéjelmesen szervezi magát. E közben a régi boldog idők emlékeül *dohányversenyt* rendez, s élénk vita támad, melyik jobb: a ribai, verpeléti vagy a kospallagi? — Teleki azt állítja, hogy legjobb a — *kápolnai*.

— Falk írja, hogy *Napoleon* magyar kalapban sétál a tuileriák kertjében. A magyar sarkantyúk nagyobbodnak, a sastollak eget vernek. Birodalmi tanácsról szó sincs.

— Falk írja, hogy egy idő óta *Napoleon*, ha a magyar ügyet szóba hozzák, rendesen — *ásítani* szokott. Általános levertség. A tollak lekonyulnak. A sarkantyúk összezsugorodnak.

Falk írja, hogy Galacban tiz hajót foglaltak le, melyek Olaszországból *fegyvereket* szállítottak volna Magyarországba.

— Kisül, hogy tévedés van a dologban. A török kormány, miután a botozást megszünteti, az ötvenkét magyar megye

számára ötvenkét láda jóféle törökogyorófapálczát küld — ajándékkal.

— A „ház” népe között kiüt a háboru; a balszárny bombázza a jobb szárnyat — *papirgolyócskákkal*.

Végre megvan *minden!* Van miniszterium. Elvállaltuk az államadósság felét. Ennek fejében a kormány köteles őriztetni a hazát, s ellátni bennünket elegendő bankóval. Általános öröm. Országszerte borfogyasztó és ferblitársaságok alakulnak.

— Az általános örömben meghagyatik Bús Vitéznek, hogy ezentul fehér levest tálaljon, s nevezze magát Ujjuju Vitéznek.

— Bús Vitéz nem enged. Az örvendőket gyászvitézeknek nevezi, ezek aztán beszögelik egy fél akós hordóba, s lehengerítik a Gellért-hegyről a Dunába.

— A „Divatcsarnok” kitünőleg hölgylap legutóbbi számában ezt olvassuk: „Ma bucsuzott el tőlünk *Beale Vilmos*, aki körülbelül 1½ évvel ezelőtt jött be hozzánk Reményivel, és azóta osztozott Reményinek dicsőségében, barátságában sőt talán még szerelmében is.”

— Hikhok Ubul urnak nagy szakála, nagy bajusza, nemkülönben nagy lába és nagy szája van, melyekkel sebesen jár, sebesen eszik iszik, s emellett igen mérges ember. Ennélfogva országszerte elősmertetik kitünőleg „*erélyes*” férfiúnak.

— A „Figyelő” magára érti, s igen zokon veszi (a gyöngye szívü lélek!) amit e rovatban „*Füledő*” címü lapról mondtunk. Ami hát olyan journalistai esetlenség, hogy nincsen párja a világon. Valóban, eszünkbe jut az olyan mezei ember, akit fölcsalnak síkos szalonba, aztán ott észrevevén, hogy nem jó helyen jár, törtet kifelé, de zavarában nem leli az ajtót, neki megy a tükörnek, földönt mindent, rátípor mindenre, s azt hiszi, hogy most az egész világ őt néveli, az is aki soha nem is látta, nem is ösmeri. Lám megmondtam Angyal Bandi stb.

— Az „édes testvérek” felosztják Magyarországot, s csak az egy Jász-kunság marad meg belőle, de az utak ott is közösek, mert azon egy egy „testvér” is megfordulhat. Erre a „Csatár” szerkesztősége csuhát ölt, homlokát meghinti hamuval, s az amerikai őserdőkbe vándorol remetének.

Csatár, 1861. ápr. 21. I. évf. 6. sz. 43. l.

— A Magyarországi vasutvonalakon olyan szép *német*-séggel jelentik a hivatalnokok a *magyar* állomások neveit, s oly szabatos hangsúlyozással mondják: „fünf minuten aufenthalt” — mintha csak a dicső civilizátorok emissariusai volnának. Jól teszik a bécsi német családapák, ha gyermekeiket e vonalakra küldik — *szép német szót* tanulni.

— „Ki gondolná! ki mondaná?” Buda város izlésben, sőt mi több valódi magyar izlésben kezdi Pestet tulszárnyalni. Aki nem hinné, csak hasonlitsa össze a két város őrségét. A budaiakra öröm nézni; a híres vörös sapkásokétól csak annyiban különbözik egyenruhájuk, hogy egész öltözetük — kék; de zsinórzatuk tisztán vörös, szijaik feketék, saru helyett bakancsuk, s kardjaikon nemzeti szín bojtjuk van. Ellenben a pesti őrség láttára elszomorodik az ember, s nemcsak a saját, de a státus adóssága is eszibe jut. Eszébe jutnak még a „Jézus-mária-katonák” is, ha épen a „gyászvitézek” koráig nem akarja az ember visszafárasztani emlékezetét. Nemcsak hogy zsinórzatuk olyan kikirics-szinü, de a magyar baka híres ékessége — a bakancs helyett olyan bádogsarukban járnak, melyek valamikor dereglye korokban a dunán szállították a lisztet a malmokhoz. Hanem ha aztán a ruhában a *legénységet* nézzük, ott ugyan a „legény”-nek hire hamvát se találjuk, s megnyugszunk abban, hogy hiszen e fél-lábbal a koporsóban álló jó öreg urakra kár is lett volna valami ficsóros, szemrevaló öltözet. (De talán a temetőbeli kármelita atyákat látta ön? — *Szedő.*)

— N. N. város hatósága következtében kellékek kimutatását kívánja egy városőrségi állomásra beadott folyamodványban; a) az illető egyén kiszolgált cs. katona, s b) legalább 70 esztendősen legyen; c) az illetőnek legalább egy felesége s legkevesebb egy tucat gyermeke legyen. Előnyök: ha az illető sánta, köszvényes, vagy legalább félszemre vak. Továbbá ha bort soha, de sört minél többet iszik stb. — A lovasőrök számára szedendő lovak közül a himpókosoknak előny adatik.

— *Távirati sürgöny.* N. N. városban véres összeütközésre került a dolog a városőrség és a kenyereskofák közt. A városőrök szuronnal támadtak, a kofák székeikkel védték magukat. Az örök fele agyonveretett, fele a vér látására — elájult.

A kofák közül egynek sérült meg — a haja szála, amit a hős amazon maga azonnal sajátkezüleg amputált.

— Az ipsziloni képviselőház szorgalmasan gurgulázza torkát, issza a tojáslevet, hogy majdan dörgedelmes szónoklatokat tarthasson amellet hogy a Corpus jurisból senki ki ne vakarhassa e szavakat: „regnum liberum et independens.”

— X. város nyárspolgárai közt élénk mozgalom, lázas izgalom mutatkozik. A kormány a netaláni forradalom megátlása végett a helyi viszonyok s a nép óhajásaival összhangzatos előintézkedéseket tesz. Hat székér fejes saláta, három székér sült csibe, és ötven akó sör szállítatik a mozgalom helyére. — Fél óra mulva csöndes minden.

— A „Nemzeti kör” vendéglőse ezer forint subventio dacára megbukik, mert, ugymond, a vendéglőst a bor tartja, azt pedig e csöndes, békés jó urak nem isznak. E baj ellen egy kitünőleg gyakorlati férfiúnak ösmert köri tag a borfogyasztó társaság három *józanabb* tagját ajánlja fölvetetni, azon kikötéssel, hogy mint „tiszteletbeliek” tagdíjt ne fizesenek, de rendszeren a kör éttermében ebédeljenek és vacsoráljanak. Ha e terv létesül, ugy az indítványozó reméli, miszerint éttermeért a kör nehány ezer forint évi bért kaphat, és a vendéglős még emellet rövid időn házat is vehet.

— Ipszilon képviselő urnak a „polgári” körben mondott toasztjából *távirati* uton következő kivonatot vettünk: „Dicső polgártársaim!” A politika csak ugy üdvözik, ha filozofiával párosul. A filozofia pedig örökké azon nézetten volt, hogy inkább mi üssük késeinket, villáinkat a felséges izü csirkék, libák s pulykákba, mint mi belénk üssék vad harcosok az ő kérélhetetlen szuronyaikat. Mert hiába, csak igaza van Virágos György nagy kortes hazánkfíának, hogy: jó a jó, de jobb a jobb, kicsinynél is több a nagyobb. De a szentírás is azt mondja: a földön pedig békesség a jó akaratu embereknek. Tehát politika, filozofia és biblia egyaránt a béke mellett szólnak. Minekutánna tehát, a minélfogva után okvetlen annálfogva következik, annakutánna tehát harc, háboru . . . a csirkék, pulykák hada ellen, s áldás békesség miny nyájunknak — éljen Palmerston és éljen ama latin költő, ki gyönyörűen fejezé ki, hogy szép ugyan halni a hazáért, de érte élni még — édesebb! stb. stb. Az ágio 3/00-al alább szállott.

Csatár, 1861. ápr. 25. I. évf. 7. sz. 51. l.

— *Vahot* Imre „Magyar színészek Budán” című darabjában egyebek közt ezt énekelték a szinfalak mögött: „Jaj de huncut a német, hogy a fene egye meg.” A finom izlésű olvasó ne higgye, hogy tréfálunk. Ez valóban megtörtént a szép-művészet templomában (?) a *nemzeti szinpadon* (!) 1861. ápril 22-kén estéjén. Mit mondanak erre az *apostol* urak? (Köztünk maradjon a szó — de bezzeg, ha az augsburginak levelezője van Buda-Pesten? !)

— Mondják, hogy Ipsziloni képviselőt a *félelemnek* úgy nevezett „timor domini” nyavalyája annyira elfogta, hogy orvosa *allóvettel* akarván rajta segíteni, e műtétet végre nem hajthatta.

— A borfogyasztó társaság egyik koszorús tagja *Torokhós Uszabú*, miután első ezer hold földjét *elbúsulta* a hazáért, most a másik ezer hold földnek az imádott hazáért *előrvendezéséhez* fog. — Az ágio 10/00-al esik.

— A magyar leányoknál divatba jön ez a régi népdal:

„Nem vagy legény, nem vagy,
Nem tudsz rendet vágni” stb.

A borfogyasztó egyleti tagok erre még lelkesebben isznak és földhöz *vágják* — magukat.

— De menjünk át olykorolykor a jó izlés helyrehozása végett a *classical litteraturára*. Egyik halhatatlanunk művei közt olvassuk a következőket, halhatatlan Toldy Ferenchez címzett versében:

Im ez ikerhatalom tevé nekünk téged is azzá,
Akinek egykor erős vállain állt meg az ég.
S téged aligha mesés történetű névrokonoddal
Összevegyíteni nem fogna ma Pythagoras.
Csakhogy ama hősök mindketteje szűz mese volt, míg
A te mesés pályád egy betüiglen igaz.
Hadd támadjon azért egy újabb epos; a gyönyörűet
Részemről csakugyan most is Aranyra bízom.
Nem vagyok én érdembíró; hanem a te legifjabb
Gyermekek atyjának szép neve halhatatlan.

(Tan. lapok.)

— A *lapok* a nemzeti színház számára *igazgatókat* (tulajdonképen *igazgatónékat*) ajánlgnak. Természetesen azok atyáskodnak legbuzgóbban, melyek felületessége, gyakorlatatlansága közmondásos. Ha megengedik, mi is kijelentjük szerény nézetünket, mely abból áll, hogy — megleglettük már a *Pompadurok*, *Ninond' Enclosok* uralkodását a nemzet színházában.

— Mi különbség lenne Y. Y. és X. X. igazgatásai között a nemzeti színházban? kérdé egyik drámai színész a másikat. — Gondolom az — felelé a mély életbölc — hogy azelőtt a *primadonna* kormányzott, most meg az — *egész balettkar* fogna — versenyeni a kormányzáson. E lenne aztán még csak üdvös a nemzeti színház *pénztárára* nézve!

Csatár 1861. ápr. 28. I. évf. 8. sz. 59. l.

[9.]

— Tisztelendő SS. (Kétes) lelkes hazánkfia következő ajtatossági gyakorlattal reméli az alkotmányos szabadságot, s nemzeti dicsőséget kivivhatni: a) Reggel, délben, este tömeges szózaténeklés, kalaplevétel s csizmalehuzással. b) A nemzeti színházban oly darabok játszása, melyben a haza szó legalább harmincezerszer előfordul, s amelyszok alapeszméje az, hogy a magyar a legderekabb legény a világon; c) minden „haza” szónak riadalmas éljen kiáltás és ujrázta-tása; d) az utcákon csáti bot helyett nemzeti zászlóval járás; e) talyiga kerék nagyságú sarkantyuk viselése, melyek a gyűlölt „lánok csörgésére” emlékeztessenek; f) a kalapok mellett pallos nagyságú sastollak viselése, hogy attól az ellenség halálra ijedjen és lerakja fegyverét stb. stb. aki ezt nem cselekszi, hazaárulónak nyilváníttassék.

— Kegyeletes érzületü Czimeres ... Arkád képviselő hazánkfianak már csakugy viszket a szája, hogy legközelebb egyszerre háromszáz *emlékszobor* állítását indítványozza. Szerinte e nélkül nem boldogul a haza. Indítványát azzal indokolandja, hogy miután régi panasz, hogy a magyar zsirjába ful, ennélfogva tulterhelt zsebét és kamráját egy kicsit meg kell köppölyözni. Így azután meg lesz a nagy dicsőség is, a veszedelem is el lesz háritva. Miután pedig ennyi

szoborra kellő mennyiségű érc hamarjában nem kapható, kérni kell vagy ezer ágyut Napoleontól, hiszen az nemis gondol egyébre, mint a nemes magyar nemzet boldogítására, és sült galambbali traktálására.

— Az „arany borju” normájára „ártatlan bárány” rend alakul, melynek tagjai esküvel fogadják, hogy „mondjuk” helyett mindig „mondanánk” — „vagyunk” helyett „volnánk”-ot használnának.

— Az egész mult héten *nem* volt lakoma a nemzeti körben. Pedig volna ezer alkalom rá; például: a királyutcai *német cégiratoknak* az emancipatio fejébeni előzalogául megmagyarosítandása remélhetendése alkalmából. (Toasztstylus.)

— A „K.” ezt írja Vahot Imre új darabjáról, mely 24-én Kolozsvártt is színre került: „Csákányos juratus, goromba német csaplár, magyar szabó, csizmadia stb. igen is elegendő ingredienttiák a karzatot halálra nevetetni. Hanem az a sok émelyítő dicsekvés, mit a haza magyar fiaira oly örömmel áraszt, egyszer már csakugyan végkép leszorulhatna a szinpadról. Ha a szerző azon furcsa megjegyzéseket, melyeket a hasonló eredeti drámában megjelenő nem-magyar nézők a folytonos nemzeti dicsekvésre tesznek, mind hallhatná, még talán rajta is fogna valamit, hogy jövőre kerülje az olyan ecetes bor ízű fanyarságokat.” Lám, hogy még a rossz bor is jó valamire, az ember józanodik tőle.

— De már mégis csak kezdünk egy kissé magasabb színvonalra emelkedni. E napokban a nemzeti körben szó volt arról, hogy mi nem tudtunk mértéket tartani se dicsőítésünk, se kárhoztatásunkban; hogy a francia példaszó: trop de bonté, trop de faiblesse — nagyon ránk illik; stb. végre egy kegyeletlen, kárhozatos (értsd: szellemdús) ajakról következő bomba pattan el: én meg azt mondom uraim, hogy mi egyebet se tudunk, csupán — „*temetni* . . .” És ezt az embert nem szedték széjjel!

Csatár, 1861. máj. 2. I. évf. 9. sz. 69. l.

[10.]

— Hire van, hogy a *civilizátorok* hada — számra mintegy 500,000 — Pozsonynál táboroz, s tizenöt □ mérföldnyi területen a fák leveleit, a vetéseket, a sövényeket, kerítéseket,

háztetőket mint a tűzláng, fölemésztette. Most kedvenc falatjain, a szőlő *venyigén* táplálkozik, s ha a tőkétet is kirágta a földből gyökereitől — akkor fölszedvén paraplésátorainkat, összpontosított erővel a magyar fővárosnak esnek, s az éhhalál s kétségbeesés bátorságával kibombázzván a muzeumot, kardra — azaz hogy léniára hányják a követeket, s újra és örökre meghódítják — azaz hogy ugy *kiélik* Attila ős birodalmát, hogy többé az — ördögnek sem köll.

— Egy pesti lap vendéglői névsorában harminchat *hóhért* jelent. A borfogyasztó társaság négyszerezi rendes mértékét. A körültekintő magyar izraelita egylet jónak látja három nemzeti zászló közül négyet bevonni ablakából.

— A trónbeszéd azon tételét: *vagyon és „vérbeli áldozatok”* — körültekintő börzeáner hazánkfitai kapcsolatba hozván a főnebbi körülménnyel, ösztönszerűleg elhatározzák egyelőre nem sürgetni az emanciphátiót. Meg akarják mutatni — ugymond — hogy anélkül is *szeretik* ők a magyar hazát. (Amiben soha sem is kételkedtünk.)

— A magyar tudós társaság elhatározza, hogy addig nem fődöz fel sem új bolygó csillagot, sem örök mozdonyt, sőt egyáltalában semmi komolyabb munkába nem fog, míg — a „*palota*” el nem készül. Az akademia fáradatlan titkára azonban ez időt sem levén képes tétlen tölteni, két kézre fogja „Horváth Cyrill Árpád”-ját, valamennyi magyar hőskölteménnyel egyetemben, s azok hexameterait egytül egyig ujjain leskandálja. Ezenkívül még néhány „bokros elfoglaltságu” tudós akademikusunk nem elégelvén meg ama terhes, valóban fárasztó feladatot, mely szerint a palota fölépültére *várazozniok* kell — rovar kefélással, pille borotválással és a Reguly által Finniából hozott bunda — kiboházásával tölti idejét.

— „Bokros” elfoglaltságu s halhatatlan érdemü akademikusaink kedélyes magán értekezletet tartanak s következő pontokban állapotodnak meg a „palota” megnyitása utáni magaviseletükre nézve, ugymint: a) a „*palota*” főkapuján *gyalog* épen nem, sőt bérkocsin sem, csupán magán fogaton, egyenruhás inassal a bakon szabad berobogtatni, mint magyar tudóshoz illik; b) a palotában megjelenés előtt három nappal tiltva lesz mindennemü szegényes és gyanus illatu eledelek mint p. fohagyma, paszuly stb. élvezése; c) a rendes tagok bársony kelmés arany zsinóros ruhát, arany sarkantyut a levelezők selyem kelmén ezüst zsinórt, ezüst sarkantyut

viselendnek, hogy a portás megkülönböztethesse s a szerint szalutálhassa őket; d) comfortable-t csak éjjel használhat a rendes tag, vigyázzván, hogy senki ne lássa; e) a rendes tagok a versenyekben részt vesznek, részint futtatnak is — általában a divatos gavalléria szabályaihoz tartandják magukat stb. stb.

— A magyarországi financbakterség az országgyűlés teljes ignorálásával adván ki és hajtván végre az országos adóügyi rendeleteket, — általánosan előesmertetik, hogy ehhez hasonló *szatirát* írni még *Bús Vitéz* sem képes.

— A P. Hirnök még mindig kevés szerencsével válogatja és idézi Széchenyi mondatait. Még mindig azzal hiteget, hogy magyarország nem volt stb. Pedig előttünk milliionszor nagyobb s mélyebb hazafi érzést rejtő mondásnak tetszik az, midőn azt mondja: Vajha mindegyre minél több magyar találkoznék, aki — *szégyenelni* tudja magát! . . .

— Az O.D.Post, az Österreichische, s mindenkifölött az „Augsburgi” néni Machbeth boszorkányaiként összefogódva ujjonganak s táncolnak, a febr. 26. pátenz diadala fölött a birodalmi tanácsban.

— Ezalatt ide haza Iksz és Ipszilon harsány szavu (bögönc) lelkes hazánkfiai, országos hirú toasztívóink s kortesvezéreink kiket az Istenek megáldottanak oly ritka tüdővel, mely a csatavészek világrendítő dulakodásait illendően elkurjantani képes — viharos, kedvmármoros lakomán azt indítványozzák, hogy már most — kezdhetjük újra a szózaton a kerepesi temetőben.

— A dorotya utcai kirakatban a Sárközy, Patikárius és Kecskeméthy banda ösmeretes és keletiesb arcu („ős-tösb-dőzsb-hősb”) tagjainak — helyelközzel igen hiven talált arcképei láthatók egy lapon. Hanem az már aztán szörnyőség, mennyire meg nálunk a javitnokok hanyagsága, a műintézetek tulterheltségéből származó rendetlenség. De legalább egyben legnagyobbak, legelsők vagyunk Európában: nekünk vannak legóriásibb sajtóhibáink! Ezen arcképek alá is Attila, Árpád, Botond, Szabolcs s a többi magyar vezérek nevei vannak nyomtatva. Egyebek közt Arany János leghívebben talált arcképe is oda tévedt, s ez alatt Gyula név áll. Ott van továbbá Szigeti, — Taksony, Greguss (kissé vaditva) — Lehel aláírással. Aki nem hiszi, nézze meg.

Csatár, 1861. máj. 5. I. évf. 10. sz. 75. l.

— Találkozik még ma is egyetlen lap, s annak egyetlen szerkesztője, mely a democratia föltételeit az erkölcsi és anyagi *piszok*ban képzeli rejteni, és jónak látja az *urak ellen izgatni* a népet. Ez egyetlen előfizetővel bíró egyetlen demócrata lap egyetlen szerkesztőjének éhgyomorból származó humoristicus ábrándjai közé tartozik, hogy az állam legyen egy nagyszerű abrakoló intézet, mely a polgárokat lássa el dologgal, kenyérrel, szalonnával, borral és törköly pálinkával; azonképen szűrrel, fehér némüvel, s közös mosogató és fésülő szolgálókkal. A keztyü és *nyakravaló* ellen protestálnak — azonban valószínűleg e kettőt leghamarabb megkapják — egyiket *vashól*, a másikat — *kötélből*.

— A budai szinkör szinlapja kora reggeli hat órakor már látható a pesti falakon. A pesti színházé azonban — valószínűleg hogy érdekesebb váljék — fehér holló képében néha délfelé is alig látható.

— A Hlgyf írja, hogy a *tolvajságért* elfogottak közt egy *vak* ember is van. Hogy a *szemtelenek* lopják a *szemest* — furcsa ugyan, de régi dolog.

— Nem rég irtuk e rovatban, hogy *Tóth Gáspár* — *török zullán* lesz. Most e jóslatunk még valószínűbbé lett, miután e hatalmas egyéniség mult héten már — *török muzsikát* is kapott.

— Még mindig jelennek meg ömledező, dicsekedő, sokat ígérő, a hazát agyon meg agyon ölelgető, nyaló faló, és a fennálló hatalmat fenyegető versgyűjtemények. Az ágio méltán esik — mert még soká nem lesz háború.

— A „Hülpök Ferkó” élclap főmunkatársa a legjobb familiából származó lovat megvásárolván, kilátással kecsegteti magát a jelen évi lóverseny első díjját elnyerhetni. Némelyek előre azt a megjegyzést teszik, hogy a szegény beamterek igen jó *futók*, mert aki rajtok *lovagol*, megnyeri az első dijt.

Csatár, 1861. máj. 9. I. évf. 11. sz. 83. l.

— Amerikai lapszerkesztők előfizetnek a „Kanászkürt” — „Vad idők” című magyar lapokra a végből, hogy ezekből koronkint idézeteket adván, példákban bizonyithassák be,

miszerint nem áll az a világszerte elterjedt vád, mintha ők volnának a — *leggorombábbak*.

— Azonban a nagy világ olvasó-közönsége nem akarja hinni, hogy ama lapokat — *emberek* szerkesztik. E végre az amerikai szerkesztők megbízzák Barnumot, hogy fogjon össze Budapesten és a magyar vidéken egy-két vad poéta ujdondászt, s vigye el őket világszerte — *mutogatni*.

— A pesti suszterinasok hajdan, a juratusi „fokosnak fénykorában”, midőn már minden bélyegző cimből kifogytak, dühök tetőfokán azt szokták ellenségük után kiáltani: tu — jurát! E helyett mai nap már ez a divatos szójárás: tu - literát!

— A lengyelek, a törökországi görögök, a cserkeszek s több elnyomott nemzetiség küldöttséget indítanak Magyarországra, hogy innen szakértő hazafiakat vigyenek ki hazájukba, kiktől a senkit nem bántó, ártatlan *búsulást* és *gyászolást* eltanulják.

— A politikai tüntetés ragálya már az állatok közé is elharapózott. Így nem rég a *birák macskazenét* adtak a *kecskének*.

— De a tűz, mely felülről támad, mire alá ég a lebuji, ott azután el is — alszik. Maholnap benne leszünk ama jó nyárspolgári epochában, melyről ezelőtt 3—4 évvel éneklő a halhatatlan Kakas Márton:

Csak lassacskán, csöndesecskén.
Egy kis ártatlan novella,
Répacukros értekezmény.
Hogyan szolgál egészsége
Tisztelt selyembogárkákknak? stb. stb.

— Hiába! nagyon jó a bakkene hendl meg a haipl szalat. Nem könnyű attól megválni! És végre, nem azt mondja-é a római — vivere pro patria dulcius esse puto?

— X. Y. képviselő hazánkfiai felszólítottván magánkörben az *égő adóügybeni* véleményeikre nézve, azt felelték, hogy nem ereszkedhetnek addig e kérdés megvitatásába, míg egy sokkal fontosabb thesist nem absolváltak; t.i. hogy vajon mi illőbb dolog: kopogtatni-e vagy csak egyenest — berugni az ajtót?

— Kegyeletes érzületéről ösmeretes Ipsziloni honfitársunk indítványozni szándékozik, hogy a *hires pipázókról* se feledkezzünk meg, s álltassunk *szobrokat* az ő emlékeikre is, hogy

ha már minden órán kiütögetik is majd az adóexequens katonák számkéből a pipákat — legalább a magas ércszobrokon pompázhassék a magyar arkádia mármár tünevező korszakának egyik szent emlékjele — a különféle formájú és nagyságu táblabirói pipa, az ellenség rettentésére, a „ne bántsd a magyart” jelige tolmácsolására!

Csatár, 1861. máj. 12. I. évf. 12. sz. 91. l.

[13.]

— Miután a jelenleg még fennálló (és az ostromállapotot már majd csak bevárando) *sajtórendőrség* csupán a belpolitikai, vallási és aestheticai szempontok fölött őrködik, és a paragrafusok s pótrendeletek miriárdjai között nem talál utasítást olyan csodálatos . . . izé iránti miheztartásra, aminek legujabban a „*Kanászkiirt*” s „*Vadidők*” címü ujságnak nevezett nyomtatványokon megjelentek, — ennélfogva az azok fölötti ügyeletet a városkapitányságnak átadta.

— A *városkapitányság* teljes vad őrjöngési állapotot sejtve, a kérdéses lapok szerkesztőit az orvosi egyetembe szállitatta erős fődözettel.

— Az *orvosi egyetem* fakultása gondos vizsgálat után a legszilajabb foku *veszetség* symptomáit észlelvén az illetőkön, őket s a lapjaik fölötti censurái tisztet a — *gyöpmesteri* hivatalhoz tette át.

— Miután már a fővárosi borbélyok, fodrászok tekintetes urak, a három négy szoba szállással biró szabók, gombkötők főleg pedig a babéraikon nyugvó azaz hogy: saját emeletes házaikban mindenhatóskodó szatócsok és disznókereskedők *nagyságos uraknak* cimeztetik magukat — a valódi urak, a lovagok és a mágnások elhatározták ezentul minden hosszas címzéstől eltítani cselédjeiket, s egyszerűen csak *báró* ur, *gróf* urnak kívánnak szólitlatni.

— Ennélfogva többen királyutcai és szénatéri hazánkfiak közül a jelen névmagyaritási nagyon dicséretes szokás alkalmát megragadva, neveiket Báró, Gróf és Herczeg-re magyaritják, hogy azután a vasuti waggonokban s gőzhajói termekben az ösmeretlenek előtt mint magas uraságok tündökölhesenek.

— A divatlapok nagy lelkesedéssel írják le egyegy külföldön s magyar főúri párnak Bécsben tartott esküvőjét — Hanem azt elfeledik nekünk megmondani, hogy a kancellaria személyzetén kívül mit keresnek a magyar urak Bécsben? — Kicsinyes elfogultság! szokják rá mondani. Ugyan úgy-e? Hát aztán — ha majd egyszer e kicsinyes elfogultság azt találná mondani, hogy ahol a levegő jobban tetszik, keressék ott a — földet is?! Nagyon megbotránkoztatunk Bulyovszkynén, pedig ha jól egybevetjük, a hasonlítás alighanem még az ő javára ütne ki azon urakkal szemben.

— Boz Dickens halhatatlan „Pickwick”-jének olvasása már ma nálunk fölöslegessé vált, miután itt annak hű képmásaival van szerencsénk találkozni a gyakorlati életben. Ugyanis az egyetlen democrata klubb egyik legközelebbi gyűlésén Pipacs ur azt fejtegeté, miszerint az egyenlőség törvénye azt is kívánja, hogy ne csak joga és birtoka, de esze se legyen több egyik mint másik embernek. A klubb e *saját érdekében* emelt indítványt nagy lelkesedéssel fogadta.

— Miért nem ajánlja meg a magyar országgyűlés, mint hajdan, „életét és véré” a birodalom megmentésére? — kérdé egy németországi „gründlich” politikus magyar ösmerését. „Mert — felelé a magyar — ami vért adhattunk volna, azt *Bach piócái* tizenkét éven át — *kiszitták* belőlünk.

Csatár, 1861. máj. 16. I. évf. 13. sz. 106. l.

[14.]

— Az „uj idő” című humoristikus lap egész komolysággal fekete keretben hirdeti, szórul szóra amint következik, hogy „*elvezett a haza!*” — Mondják, hogy e lapot csak füstölten és csipővassal fogva, messziről, nagyító üvegen merik az emberek olvasni, s minden baj elhárítása végett még egy kis laxatívát is vesznek be utána.

— Kedves, okos ur ám ez a páter *Schlecht*. Nem olvasták, nem hallották még szíves olvasóink páter *Schlecht*nek esetét? Nagyon kár volna, ha erről nem értesülnének. Páter *Schlecht* — szabadelvű, emancipált férfiú, még pedig azon fajtából, melynek egyénei az elvet nemcsak vallják, de a szerint élnek s cselekesznek is. Páter *Schlecht* a bécsi piárista gymnasium-

nak vala directora, s mint ilyen egy szép reggelen szépen el-
tűnt a gymnasiumból és a fővárosból. Sokáig nem tudták,
hova lett légyen páter Schlecht. Kegyeletesebb gondolko-
zásuak úgy vetették, hogy alighanem Syriába ment, térít-
endő a kegyetlen drúzokat, s védelmezendő a kereszténye-
ket, miután a francia hadak ugyis kivonulandnak. Gonosz
nyelvek bizonyos gyöngéd viszonyt emlegettek, ami az isten-
telen bécsi lapok szerint a józsefvárosban nyílt titok lett volna
Most nem rég földerült az egész; páter Schlecht ugyanis maga
távratozott a vadregényes Svájcnak híres Zürich városából,
hogy hát biz ő ott van és igen jól érzi magát, s hogy ne várják
haza, miután eltökélt szándéka a protestans egyház kebelébe
térni. — Kedves, okos ur ez a páter Schlecht; ámbár a mi
Rontó Pálunk megfordítva okoskodott, mert ő azt vallotta,
hogy 20 éves korától ötven éves koráig szeretne török zultán,
azontul meg római pápa lenni.

— *Deák* elmondta a *nemzet ultimatumát*. Már most Ausztrián van a sor, hogy elhatározza magát, ha vajjon: velünk-e
vagy ellenünk?

„Jól meggondold Sári
Elejét utóját —
Kivel kötöd össze
Életed fonálát!”

Csatár, 1861. máj. 19. I. évf. 14. sz. 115. l.

[15.]

— Azon lelkes hazafiak, akik ezentul még az országgyűlé-
sen a 12 évi szenvedésről beszélni fognak, állítólag „12 évi
és két órai szenvedést” fognak emlegetni, értvén az utóbbi két
óra alatt azon időt, melyen bizonyos *düchousheegh* szomjash
hazafi tartotta valóban emlékezetes és páratlan beszédét.

— Az „Oesterreichische Ztg” azt írja, hogy *Eötvös* és
Lónyai a bécsi Raixrathtal egyezkedésbe akarnak bocsát-
kozni. Már t.i. nem saját magán, hanem Magyarország ügyei-
ben. És ezt azon beszédek után következtetik, melyeket a
tiszelt hazafiak mult szombaton tartottak. Ugy látszik,
mintha Bécs és Pest azzal mulatnák magokat, hogy a táv-
irda segélyével egymást — bolondítsák.

— Állítják azt is, hogy a határozataik megkinálták a felirataikat cserével — *Bendét* kérvén *Szilágyi* helyett — a felirók azonban azt felelték volna, hogy náluk ugy is sok már a *vezzér*, minek azt még ujabbal szaporítani.

— A *muzeumi* kerítés már most kéregetés, adakozás nélkül is föl lesz építve, még pedig oly pompásan, hogy rácsoszlopai akár mind karrárai dicsszobrokból álljanak. Ugyanis — Sz. V. ur beszéde által — föl van fődözve egy gazdag forrás, a muzeumi kutnak forrása, melynek az a *Krisztusi* csodatevő hatása van, hogy aki belőle iszik, annak beszédétől mind *jóllakik*, ha tizezer ember hallgatja is. Ajánljuk a sok gyermekkel megáldott családapáknak.

— Történik azonban mai napság egyéb csoda is. Az *augsburgi* allgemeine a magyar népről szórul szóra így szól: *delist dies Volk!* Aligha megint közel nincs a háború! mert akkor mindig nemes, dicső nép vagyunk mi.

— Már nemcsak az angoloknál, de nálunk is történnek furcsa, *különc fogadások*. Mondják, hogy egy képviselő arra fogadott, miszerint se több se kevesebb, mint pont két óráig beszél a gyűlésen, ezalatt megiszik huszonöt pohár vizet, s tele izzad féltucat zsebkendőt. S mint a „figura” doceálja — megnyerte fogadását.

— A külföldi lapok írják, hogy ha *Deák indítványát* elfogadja az országgyűlés, azonnal szétoszlatják. — No legálább arra is lesz példa a világtörténetben, amire még eddig nem volt, hogy tudniillik *egy országgyűlést mérsékelt párt győzelmeért vernek szét*.

— De hát *ha a Tiszát* fogadnák el? Mi történik akkor? Az *augsburgi* szerint már akkor egyenesen befojtják őket a muzeumba, mint a méheket.

— Már csak egyetlen ember találkozik a kerepesi uton, aki most is hiszi, amit *Szilágyi* Virgil mondott a városi bizottmányi ülésen, hogy tudniillik ő „*nem irigylő Deák Ferenc dicsőségét*.”

— Mekkora a beszédje a mi kedves kis *Kosutkánknak*? — Kérdé az **i választók kortese gyöngéden kegyelt bálványkáját. — Harminc árkus! volt a felelet. — Irjon hozzá még harmincat! volt az esedező válasz. — Meg lett; hanem már most meg arra kéri az illetőt, hogy csak — „keveset a jóbul!”

— Nos mit mond komám a mi követünk beszédjére? Kérdé egyik helybeli választó a másikat. — Tudja kő, felele

az tudákos arccal, — a muzeumnak rossz lehet az acusticája; annyi való, hogy nehezebb ott hatást csinálni, mint a „*Szimándli*”-ban!

— Az augsburgi azt hántorgatja, hogy mi önálló, uralkodó nemzet akarunk lenni, és nem bírnak a hazai idegen ajku népfajokkal. Köllene talán az augsburgi *banyának*, hogy haragra lobbanjunk *egy* hazánk testvérfajai ellen? Innen hát az „edles Volk”-féle dicséris?

— Az „Oesterreichische Ztg” meg azt írja, hogy jobb is lenne, ha a határozat fogadtatnék el, így legalább — hamarabb vége lenne az *egésznek!* . . . ” Erre aztán igazán el lehet mondani: „köszönöm neked zsidó, hogy erre megtanítottál.”

Egy elménc azt indítványozza a magyar csizmadia céheknek, hogy válasszák meg *Garibaldit* országos céhmesternek, miután ez a világnak és minden időnek legnagyobb csizmadiaja, *aki tudniillik egy viselt országot fejtelt meg* . . . Nem rossz gondolat, és talán Reményi se protestálna ellene!

Csatár, 1861. máj. 23. I. évf. 15. sz. 123. l.

[16.]

— *Hogyan bírálják egynémely lapítészek?* Példának okáért: *Szeleverdi* Miklós megdicséri *Szomorú Jeremiás* verseit, mert haragszik *Ugránczy* poetára, aki ismét *Szomorú Jeremiásra* haragszik. — *Rakéta* Mátyás ujdondász égig magasztalja *Mogory* beszélyeit, mert ez bírálatokat is szokott írni, s az ujdondász úr drámáját fogja dicsérni. — *Bujósdy* kritikus lerántja *Halvayné* színésznőt, mert *Bakatoréknál* kosztoszik, akik jó barátságban vannak *Tulipiros* színésznő családjával, *Tulipiros* színésznő pedig haragszik *Halvaynéra*. Erre *Simay* ítéris jön dühbe, aki meg *Halvaynéba* szerelmes és ledorongolja *Tulipirost* — amit olvasván *Bukfy* Jónás, kinek meg *Bujósdy* ígérte, hogy verseit majd megdicséri, neki megy *Simaynak*, s azt mondja, hogy *Simay* nemcsak rosszul fordította le *Milton* „*Paradicsomát*” — de maga *Milton* munkája sem ér egy fakohát.

— Egy francia journalista arra inti a magyar nemzetet, hogy őrizkedjék az *agyrémektől*, — nevezvén agyrémnek Magyarország függetlenségét! Hát a jelen orleano-bourbonico-

mystico-jezsuitico-papistico-feudo-aristocratico párt ábrándjai vajjon nem nagyobb — agyrémek?

— *Ujabb kiegyenlítési terv!* Ajánljuk figyelmébe a Fortschritt-nek s a többi békealkusz sógorlapnak! Egy afféle naturális politikus vidéki atyánkfia következő móddal rukkolt ki minden hosszás gondolkozás nélkül: tudják-e mit német sógoraink? Ők ugy is jó takarékos emberek, szeretik a családias, házias, békés életet; szeretik a bakkene hendlit s a haip szalatot jobban mint a dicsőséget; mi magyarok meg szeretjük a harcot, háborút, s mi tagadás? — a dicsőséget is! aztán meg mi jó muzsikáltató, pénzköltő, lófuttató, agarászó, születtett gavallérok is vagyunk; no jó, hát vállalják el ők a *státusadósságot* meg általában minden *adófizetést*; majd mi elvállaljuk a — *katonáskodást* az egész birodalomra nézve, és megvédjük őket és a fejedelmet, akinek persze közöttünk kellene lakni, mert hiszen a királynak — gavallérok közt a helye! — Mit szól hozzá szomszéd? A gondolat nem rossz; mi — vitam, ők meg — banknotam!

— A népek természetes esze közötti különbség leghelyesebben megítélhető azok nyelvének szerkezetéből. Ez alapról indulva ki alighanem a magyart illetné az első eminenség, és a német aligha lenne a — második. Például a német azt mondja: es ist nicht. (Ő van nem.) A magyart ezt így fejezi ki: *nincs*. Hát még az ilyen kifejezés: es werden ungarische Sympathien an den Taggelegt. Szórul szóra: magyar *rokon-szenveket fektetnek a napra*. E helyett: magyar rokonszenvek nyilvánulnak.

Csatár, 1861. máj. 26. I. évf. 16. sz. 130. l.

[17.]

— Ha a magánosok közt gyöngéd szokáskint dívik a vigasz s részvétirat, midőn például jégeső, árvíz, tűzvész, vagy egyéb elemi csapás ér egy jó barátot — miért ne fogatosítsa ezt a lapirodalom is? Mikor a nyilvánosság embere különben is jobban ki van téve a meg nem érdemelt bajoknak, mint bárki más a világon! Soha sem tudja, mire ébred. Más közönséges — „költ-rétes-evő” tajtékpipa sárgító honpolgár nyugodt

szellemi gourmandériával élvezi reggel a különkülönféle ujságlapokat; a nyilvános ember félve nyul hozzájuk, aggodva, hogy valamely „*viziszonyban*” vagy méla őrjöngésben szenvedő *firkodalmár* például a „*Kanászskürt*” vagy „*Vadidók*” haasábjain — összemarja, vagy ami még undorítóbb — körül sohajtozza, magasztvalva hálálkodik, borgőzös ajkaival agyon csókdossa az embert! De hát ha még nem is honi csárdai levegőtől illatozó osztályos atyánkfia, hanem sörös és pálinkás augsburgi lebuja vagy mint maguk nevezik — „*pírhaizli*” bugyogós hőse esik neki a tisztességes magyar embernek — és országvilág előtt végig nyalja? Egy szóval, ha egy szép reggelen arra ébred föl a jó lelkű magyar hazafi, hogy az „augsburgi allgemeine Ztg” — *megdicséri* és bizalmat szavaz neki! Ez a súlyos, nem érdemelt csapás érte egyik nagy érdemű hazánkfiaát, akinek harmadév előtti akademiányitó remek beszéde az első lelkesedés szikráját kelté föl bennünk az újabb mozgalom számára! A nemes grófnak tartozunk annyi hálával, hogy ez émelyítő augsburgi gőzt honfiui elsőmerésünk tömjénével üzzük el köréből, s kinyilatkoztatassuk abbéli meggyőződésünket, hogy valamely fondor ellenség koholta ki e boszúttervet ellenében. Szerencsére a nemes gróf oly magasan áll bizteleletünkben, hogy e dicséret mit sem árt hat reputatiojának — de a veszedelem mindnyájunkkal közös holnap érhetne csekélyebb érdemű, de szintén jó hazafit, és találkozhatnék a nagy tömegben, kit gyanusításra vezetvén, célt érne vele a cselszövény. Azért itt egyszer mindenkorra kijelentjük, hogy ha valakit az „augsburgi” megdicsér, ezt egyszerűen a tüzesetek és elemi csapások közé sorozzuk, melyek ellen az érett közvélemény az egyedüli biztosító társaság.

— Az „augsburgi” egyébíránt utóbbi napokban nagy kétségbeesést áru el. Azt mondja, hogy Erdély mostani szerencsétlen állapota — egy újabb áldozat, melyet Ausztria Magyarországnak hoz. Már t.i. hogy törvényes egyesítését gátolja Magyarországgal, ezen *jótéteménnyel* Magyarország áldozik! . . . Bizony nagyon odáig lehet már szegény augsburgi.

— A *borfogyasztó* társaság küldöttségileg volt jelen azon ülésen, melyben egyik jeles követünk — Királyi Pál — a magyar borról és töltött káposztáról is megemlékezett beszédében, és a passust évkönyveibe vezetni rendelte, ünnepléses felköszöntések és leivások közepette.

— Nemcsak politikával él az ember, hanem egy kis művészettel is, nézzünk be a műtárlatba. A választmány működésén meglátszik, hogy nincs benne műértő — legalább többségben. Műalapul választhatják a Dugovics T. halálát tárgyozó festményt, arra pedig egy olvasni nem tudó magyar közkatona ilyen kifogást tehet: a toronyban van vagy *tíz* magyar vitéz, és *egyetlen* török harcos, tulajdonképen az sincs belül hanem csak kívül. Hát ez egy erősebb lett volna, a *tíz* magyarnál, hogy más mód nem volt, mint azzal együtt lezuhanni? aztán még az a gyakorlatiatlanság is, hogy nem Dugovics rántja le a törököt, hanem a török a magyart. A józan nem képzelheti ez esetet máskép, mint hogy a török belül ment föl a toronyba, és erősebb levén az ott egyedül örködő Dugovicsnál, ez őt — hogy a zászló kitűzését meg hiúsítsa, magával a mélységbe lerántotta. Ha a vendéglőkben egy-egy portio józan ész is adnának, nem ártana abból minél többet rendelni azon uraknak, kik e festményt műalapul választották.

— Hát szegény *Vajda Péter* mit vétett annak, aki emlékövére ezt a mondatot választotta ki irataiból: „Az igazság szava áthatóbb a menydörgésénél; (ez eddig jó) és az igaztalanság villámot hord keblében”. (E mondat mindakét tétele igaz, de *összetéve* egymásnak mond ellent és nem tudhatni, mit akar a *kettő együtt* kifejezni?) Bizonytalán szebb és bölcsőbb mondatokat lehetett volna választani e ritka magyar bölcs munkáiból.

— A P. Napló arról vezérczikkezvén, hogy a bécsi Raixrát azon alárendelt kérdés megoldására sem elégséges, hogy a tagok díját (naponként 2000 frt) mely pénztár fizesse — megjegyzi, hogy hát — „pedig ki kell biz azt mielőbb fizetni, mert — a galíciai parasztok arra fognak hivatkozni, hogy miután egyik társukat, mert nem választatott a birodalmi tanácsba, otthon *azonnal* eldöngették, tehát azoknak, akik megválasztattak, a fizetést is *azonnal* ki kell szolgáltatni”. — Nem csoda, ha a színházak iránti érdekeltség mai nap csökken, mert hiszen olyan könyfacsarásig neveltetők komikum, mint aminőt a jelen osztrák „alkotmányosdi” című vígjáték nyujt, a nagy Shakespeare „Tévedések vígjátékát” messze túlhaladja.

Csatár, 1861. máj. 30. I. évf. 17. sz. 137—138. l.

— A pesti *műtárlat* arról is nevezetes, hogy ebben oly képek is vannak kiállítva, melyeken az a bámulni való, hogyan lehet valamit annyira — elhibázni. Példa erre a jelen tárlatban egyik igen tisztelt irónónk arcképe, melynél a szeszélyes festő valószínűleg azt akarta megkísérleni, vajjon hogy nézne ki a bájos delnő, ha — amitől Isten óvja őt — vagy két eszten-dőn át a harmadnapos hideglázban szenvedne? — A váci utczában sétálván pedig — elmondhatjuk: Katona szobra megbukott — éljen Széchenyi arcképe! Itt ugyanis egy bolt-cégül festett életnagyságu képen azon merész uj felfogással találkozunk, hogy a dicsőült gróf nem szívében s fejében, de — *lábában* volt „*legnagyobb*”. No csak még nem egyhamar lesz Budapest az ujkor Atheneje!

No de ami halad, el nem marad. Az ókori classzicus filisz-terség bölselete számos követőkre akad nálunk is. Ezek bizonyonnyal lelkesedve fogadják *Anakreon*nak a figyelő leg-utóbbi számában közlött verseit, melyekből az elsőt idézzük:

„Ha mámorom beállott,
A gondjaim nyugosznak,
Egész világ enyém lesz,
Kedvem jön énekelni,
S babéromon heverve
Lenézem a világot.
Csatázz, csak én ihassam.
Kupát, fiú, kezembe!
Hisz ittason feküdnöm
Sokkal jobb mint halottan.”

— A *vasúti indóházaknál* még mindig nemcsak hogy néme-tül vannak nyomtatva az „Utjegyek” (Fahrkarte) de még csak egyetlen utbaigazító magyar szó sincsen rajtuk. Ezt a türelmet nevezi aztán az „augzburgi” Magyarisirungs-terrorismusnak!

— „*Bánk bán*” előadásán egy vidéki ösmerősünket kér-dők, hogy tetszik neki az előadás? — „Mind jó és szép, mondá — csak az az egyik, aki a német herceget játsza, ne akarna — *kézzel lábbal énekelni!*”

— Mikor lesz a bécsi kormány igazán legnagyobb veszede-lemben? — A „Wanderer” azt írja, hogy a jelen bécsi kor-

mány nem tud a magyarokkal bánni. Mert ha tudna, akkor így szólna a magyarokhoz: „Mi bizunk a magyar nemzet igazságérzetében és nagylelkűségében. Ez a mi egyedüli garantiánk!” — A „Wanderer” jól ösmeri a magyar nemzet leggyöngébb oldalát, de mi hisszük, hogy a bécsi kormány is ösmeri azt, megvan az a kormánypolitika *hagyományaiban*. Csakhogy azt akkor veszi elő, midőn már *semmi egyéb mód* nincs keze ügyében. Ha tehát majd ezt előveszi, akkor tudhatjuk, hogy az utolsó eszközhöz nyult, s e szerint a legnagyobb veszélyben van, — de akkor aztán legnagyobb kísértetben s illetőleg veszélyben lesz a — magyar nemzet is.

— A „*Magyarország*” szellemdús ujságírója (Zilahy Károly) ezt írja e lap legutóbbi számában: „Három müncheni diák összeesküdött az ünnepelt olasz király Viktor Emanuel meggyilkolására. A kamaszok azonban csak Veronáig hatolhatván, ott lépre kerültek, és most utban vannak visszafelé a német Walhallának. A *Mucius Scaevolák nem a sörön híznek!*”

Csatár, 1861. jún. 2. I. évf. 18. sz. 146—147. l.

[19.]

— A föld kerekéségén most kétségkívül *Ausztria a legnagyobb, leggazdagabb hatalom*. Másutt csak maga az uralkodó részesül abban a kitüntetésben, hogy katonaság kíséri mindenhova, itt az *adószedőket* is rendesen *félszázad* gyalogság kíséri, amint szobájukat elhagyják. Laknak pedig kaszárnyákban. Hát még mikor borotválkoznak! Olyan assistentiában még egy Nero sem részesült. Két katona áll őrt egy-egy adószedői drága élet fölött, szuronyt szegezve az adóhátralékban levő borbélylegény mellének! — Nagy szerencse, hogy maga a katonaság is — muszka födözetre nem szorul.

— A multkor Jósika M. menekült hazánkfia egy belgának abbéli javaslatáról irt, hogy a „magyar” név helyett a többi nemzetiség megnyugtató végett jó lenne egy közös nevet kitalálni, melyet minden e haza határain belül lakó faj magának mondhatna. Ha már meg kellene lenni, legjobb lenne erre a „bábeli” név, mivel nincs a kerek világon olyan ország, melyben annyiféle nyelvet beszélnének, mint nálunk. Ha

elmondhatja Anglia *büszkén*, hogy birodalma fölött soha el nem nyugszik a nap, mi is elmondhatjuk *szomorúan*, hogy annyi nemzetiség egy korona alatt sincs, mint a sz. Istváné alatt!

— Igazán okos urak ezek a mi ifjú főuraink. Hogy a feleszes magyar nadrág viselése alól a nyári melegben szép szerével kibujhassanak, fogják magokat, s alakítanak — *csónakázó társulatot!* melynek egyenruhája áll vörös ing, kék kabát és — fehér bugyogóbul! A Garibaldi ing aztán kiment a magyar nadrág hiányát! Jó, hogy közönséges ember fia nem állhat a csónakász társulatba, különben a caniculára nagyon elbugyogósodhatnánk.

Csatár, 1861. jún. 6. I. évf. 19. sz. 155. l.

[20.]

— A borfogyasztó társaság, nehogy e politikai mozgalmas időben, rendes „déliriumi” állapotában netalán nyakesiklandó veszélyes compromissioba jöjjön — elhatározta magát — félrevonulni a világtól, s átadván a „Juhászcutya” című lapnak azon előbbi kiváltságát, hogy hazaárulási vád átkával sujtsa mindazokat, kik a szerednyei bor ivását „nemzeti kötelességnek” nem ösmerik — a Mátra hegy alatt ásatandó s titkos bejárással ellátott óriás pincébe költözködik, ott várandó be a netalán kitörendő tettek s veszélyek korszakának elvonulását, s azon boldog idő ujolagos elérékezését, midőn a legelső „nemzeti kötelesség” megint a lármás toasztívás ős-tős-dózs-hős mulatás, és muzsikaszó melletti originális genialis ugráudozás és tántorgás leend . .

— *Párbeszéd.* De különös, — jegyzé meg egy macklenburgi „hencz” . . . német, — hogy *Magyarországnak* olyan jó kedve van most, midőn a harc-háboru Damocles kardja függ feje fölött. Már az való, — toldá magyar gazdája — soha se neveltünk annyit, mint egy év óta különösen a „beamtervándorlásnak”, meg a bécsi „alkotmányosdi” komédiának. Terem az élc nálunk mint a gomba. Az „Üstökös”, „Fekete leves” egy-egy száma több élcet, gúnyt hoz, mint a „Fliegende” félév alatt. Igazán, nagyon jó kedvünk van. — Eszerint, ugy látszik — vélekedék a sógor — hogy csak-

ugyan nem lesz háború, legalább önök nem látszanak azt előérezni. — Ellenkezőleg! — cáfolá a magyar — ha a jó kedvből következtetni lehet, aligha megint elő nem vesszük régi *mesterségünket*. Közöttünk és más népek közt az a különbség, hogy mi rendesen háború *előtt vigadunk*, utána meg — únjuk magunkat . . . Háború a mi lakodalmunk, melyben mi vagyunk a vőlegény, aki ujjong — ti meg a menyasszony, aki sír . . . Hanem aztán a mézes hetek után bezzeg papucs alá kerültök! jegyzé meg csipősen a német . . . Az igaz, — fejezé be társa, — de ha a házaspárok elválnak asztaltól és ágytól — rendesen az *asszony bánja* meg!

— Kétségkívül a színészek a legbölcsebb emberek a világon, mert azok nem szeretnek bolondozni a párbajjal. Így legközelebb *Dawison* német színésznek is volt, vagy kellett volna lenni párbajának egy kritikussal, amely dologból nem a legdicőségesebben került elő. Utána azon városba egy más német színész Haase (nyúl) nevű érkezvén vendégszerepelni, erre a közönség ezt a viccet csinálta: *Nyúl nem Dawison ám, hanem Dawison — Nyúl!*

— A magyarországi finanszhivatalnokok egyre betegeszenek, hogy magokat az erőszakos adóbehajtás kellemetlenségei alól kivonják. — Állítják tapasztalt gazdák, hogy a *krumpli betegség* ellen legjobb gyógymód a *szabad levegő*, vagy legalább is a gyakori *szellőztetés*.

Csatár, 1861. jún. 9. I. évf. 20. sz. 166. l.

[21.]

— Az „augzburgi” azt állítja, hogy — nem kell hinni a békében! Mert — úgy mond — ezek az olaszok — nagy ravaszok. Most föltették a jámbor szelidség álarcát, s hirdetik a békés szándékot, csak hogy az 500 millió frt kölcsönt megköthessék! Ha ez egyszer kezükben lesz, akkor — nossza rajta! egyszerre fülig fegyverzik magukat, s neki rontanak a várnégyszögnek! — Hogy tetszik ez a Falkiáda? Már csak ne az „augzburgi” mondaná!

— Az a hire van, hogy az ugynevezett „*atyai kormány*” pénzt osztogat a hegyvidéki szegény *tótok* és *oláhok* közt, persze csupamerő keresztényi szánakozó indulatból . . .

Ugyanazon „atyai kormány” a szegény magyarokat még szegényebbé tenni ügyekeznek, persze, ugyanazon keresztényi jó indulatból, hogy aztán ezek is az ő kegyelemfalatjára szoruljanak . . .

— Szerdahelyi az „Eljegyzés lámpafénynél” című dalműskében a jelen lóverseny alkalmából következő rögtönzést énekelt el:

„E pohárt a futtatókért!
Noha az régi dolog,
Hogy a magyar nemcsak lovat,
De ellent is futtatott.
„Fuss vagy fizess” most a jelszó,
És ezt én így fejtem meg:
Fizetni csak úgy nem fogunk
Hogyha mások futnak meg.”

— Az „augsburgi” szerint Asboth ezredes hazánkfia Amerikában magyar legiot szervez. — Ugyanezen lap nemrég azt vitatta, hogy nem a magyar nemzet volt Europa véd-bástyája a török világalalom ellen, de sőt magát a magyar nemzetet is a német mentette meg a török rabságban vég-enyészettől. Többi közt Buda várát is a német katonák vették vissza a töröktől. — Több furcsaságot is idézhetnénk belőle, de attól tartunk, hogy amennyire kedveli most a magyar közönség a „bolond” lapokat, — utóbb még az „augsburgi”-nak lenne legtöbb előfizetője . . . aztán végre még majd dicsérőnkké válnék, — pedig attól az Isten őrizze meg jó nevünket!

— A „Delejtü”, e különben becsületes nemzeti érzelmű egyes kezek által szerkesztett lap f. é. 22-ik számában következő értesítés találtatik: „Beküldettek hozzánk az erdélyi kölcsönös, és a magyar biztosító társaság évi jelentései. Mondanunk sem kell, hogy mindegyiknek jó renden áll a szénája. Miután a biztosítási ügy szervezetére közelebb tüzetesen visszatérni szándékoztunk, jelenleg csak annyit jegyzünk meg, hogy a terjeszkedési vizsketeget mi éppen nem tartjuk bizalmunk fokozójának.” — Már uraim bocsássanak meg, de ilyesmit csak ugyan bajos megérteni. Miután minden biztosító egyesület csak úgy virágozhatik, ha működési köre terjed; még felfogni se lehet, miként irhat valaki ilyesmit

hazai egyesületünkről! Hogy a magyar biztosító Olaszországra is kiterjeszkedhetik, ez szilárd hitelének bizonyysága. Hogy pedig a mi (erdélyi) kölcsönös biztosítónk, hivatalának felét Pestre még eddig át nem tette — igen rosszul teszi.

Írály (stylus) gyakorlat, ujonc könyvbírálok számára, midőn valamely egyház férfitól által írt könyvet se megírni se megdicsérni nem akarunk, elolvasni pedig nincsen időnk, vagy akarunk: „A méltóságos szerzőnek szerénységét sértőnek meg, ha itt országsherte elismert tudományosságának, kenetteljes egyházzónoki tehetségének, meggyőző hittani alaposságának, s az irodalmat emelő velős s mégis népszerű nyelvének magasztalásába bocsátkoznánk.”

Csatár, 1861. jún. 13. I. évf. 21. sz. 173. l.

[22.]

— „Emilia” ez évre is igéri a magyar hölgyek évkönyvének kiadását, és pedig gr. *Batthyányi Lajosné, Damjanics Jánosné* és — *Táncsics* (!!) Mihályné arczképeivel. Hanem a két elsőnek talán jobb is lenne kimaradni *ezen* kitüntetésből; mert ha Táncsics nagy ember, akkor Batthyányi és Damjanics nem azok, vagy megfordítva. Tertium non datur. Kár a pusztaszerencsétlenség és a valódi nagyság s vértanúság kegyeletének fogalmait így összezavarni!

— Az ember legtöbbször magáról következtet másokra is. Egy bizonyos újság melegen ajánlja a *követutasítást*, mert ugymond, „megeshetnék, hogy az illető követ olyan törvényeket vinne haza választóinak, aminőket azok éppen nem akartak.” (Már tudniillik ha a nemzeti gyűlésen mind olyan urak ülnének, mint az indítványozó.)

— Miért nem szeretik a szabadelvűek a *követutasítást*?
 — Mert az *utasítás köt*; — a szabadelvűek pedig — nem *kötnivalók*.

— Bécsi lapok, már t.i. a mi jó barátaink a „Fortschritt”, „Ostdeutsche”, „Oesterreichische” stb. — akik minden áron *boldogítani* akarnak bennünket, — olyanképen biztatnak bennünket a legközelebbi jövőre nézve, hogy — miután az első kísérlet, tudniillik a *zongorán való dohányvágás* — nem

használt, a részükről oly kívánatos föllázításunkra ugyan még egy módot megfognak kísérteni, tudniillik — vitéz csirkefogóikkal fát vágatnak a hátukon, hanem ha még ez se hoz ki flegmánkból, akkor a harmadik és legutolsó módot, t. i. hogy *borjuszíjat* hasítanak bőrünkéből, — nagy kegyelmesen nem fogják alkalmazni, miután az első két próba elegendő biztosíték nekik arra, hogy jövőre még kétszer annyi adót is vehetnek rajtunk, mint a lefolyt 12 év alatt.

Csatár, 1861. jún. 16. I. évf. 22. sz. 181—182. l.

[23.]

— Miután már minden társadalmi ágazatnak van „nap-tára”, egyik kitűnőleg tapintatos kiadó-szerkesztőnk „*Naptárszerkesztők naptára*”-t fog kiadni, s ezzel az egyetemes közönséget meghódítván, a naptárszerkesztési járválynak elejét veszi.

— A bécsi önkényzsoldos lapok íróinak már csak ugy viszket a markuk a hóhérvék után. Mint a Samum szele, halált és vést lehellenek Magyarország felé. A tényleges hatalmat ingerlik, majd kérve kérik a „véres erőszak” mielőbbi alkalmazására. Ugy látszik, azért kárognak, s veszik föl a varju és holló szerepét, hogy baljós hangjukkal megfélemlítsenek. De nem érnek célt, mert először — a megfélemlés nem szokásunk; másodsor, mivel tudjuk, hogy nem halál vést — csak *szelet* éreznek . . .

— Jelen számunkkal veszik a t. olvasók a „*Fekete leves*” című gunyoros lap előfizetési fölhívását. Hogy megmutassuk, mennyire nem vagyunk kenyéririgyek, sőt e határozott irányát merészen követő lapnak minél nagyobb részvétet is kívánunk, ime legutóbbi számából adjuk legalkalmasb dicséretül a következő idézeteket: Károlyi Ede gróf ur azon indítványt tette az országgyűlésen, hogy a föliratban a „magyar érdekek” „magyar szempont” stb. helyett, mindenütt „hazai érdek” — „hazai szempont” stb. tétessék. — Legközelebb egy más követ ur valószínűleg meg azt fogja indítványozni, hogy a magyar király, Magyarország, ezentul hazai királynak, hazai országnak neveztessek.” — Ime verseiből is egy kicsi:

Mirevaló a pénzügyminiszter?
Hogy számítsa, vajon mennyi
Az adósságnak kamatja? —
Hogy az államjóságokat
Licitáció eladja;
Arravaló a pénzügyminiszter.

Mirevaló a hadügyminiszter?
Hogy a vitéz ármádának
Rendben legyen minden gombja,
S ne legyen valami módon
Sósra sütve a prófontja;
Arravaló a hadügyminiszter.

Mirevaló az igazságügyminiszter?
Ennek dolga gondoskodni
Az országnak jólétéről: —
Fel ne akasszanak senkit
Felsőbb engedelem nélkül;
Arravaló az igazságügyminiszter.

Csatár, 1861. jun. 20. I. évf. 23. sz. 188. l.

[24.]

Gróf Csáky Kálmán, ki még tavál Császár ő felsége egyik szárnysegéde volt, a felsőházban a *határozat mellett* szónokolt, s a felirattól szavazatát is megtagadta, mert . . . ugymond, a jelen tényleges uralkodó nem áll magyar törvényes téren. — Szegény Österreichische, még szegényebb Ostdeutsche — legszegényebb Augsburgi! Imádkozzunk a szegény *párák* — *lelkeikért!* Mert eddigi pulykamérgük után ítélve, e hir hallására aligha meg nem simítja őket a guta. Pedig kár volna érettük . . . azaz hogy inkább érettünk, mert hiszen ők *nekünk* tesznek hasznot! Ugyanis fölfedezik és folyton szemünk elé tartják mindazon gyilkos szándékot és gyűlöletet, mellyel Bécsben a Bach székére törekvő szekta irányunkban viseltetik — és erre nekünk nagy szükségünk van, mert hiszen mi vagyunk a nagylelkűségéről, könnyen megbocsájtó, engesztelékeny természetéről világszerte közmondásilag ismeretes „jó . . .” magyar nép . . . Végre pedig az ő irigy

obégetásaik, kigyó-békakiáltozásaik azon megtisztelő véleményt ébresztik messze földeken rólunk, mintha mi volnánk az uralkodó, és ők az elnyomott nép!

— Ugyancsak az „Österreichische” f. hó 20-iki számában azt állítja, hogy — csakugyan igaza volt bizonyos derék tábornoknak (már tudniillik Benedeknek) midőn a *magyar mágnásokat* gyáváknak nevezte. Már most kíváncsiak vagyunk arra, vajjon teljesül-e a régi közmondás: „Quod licet Iovi, non licet bovi, ami szó szerint fordításban annyit tesz, hogy: ami szabad Jupiternek, nem szabad az ökörnek.

— Egy *angol újság* a „Star” leírván a hazánkban jelenleg dühöngő adóhadjárat szörnyelmeit, s szemben azzal népünk csodálatraméltó béketűrését, végre így okoskodik: „Magyarország jelen magatartásával annyi mérsékeltséget és türelmet tanusít, hogy ha népe a legrettezőbb csaták terén ki nem mutatta volna bátorságát és harcra termettségét, azt kellene hinni, a zsarnokság föltette róla, hogy „nincs epéje keserűvé tenni az elnyomást”. — Megértük bizony mi ezt is. Hanem hát mit szól ehhez a magyarfaló bécsi lapirodalom, mely a magyart örültséggel, elbizakodottsággal, göggel, *vakmerőséggel* vádolja?

— Az ember nem olvashat mindent, és így valóban sok rendkívüli, csodás, korszakalkotó jelemény (phoenomen) kerülheti el figyelmét, azért egyik főkötelességünk, mint a jó buvárnak, felhozni az irodalom tengerfenekéről a legmeglepőbb ritkaságokat, gyöngyöket, szörnyeket, s csodateremtényeket egyaránt, az olvasó okulására, részint mulattatására. Ilyen phoenomen egy a múlt hó végén megjelent előfizetési felhívás az 1862-ik évi honvéd naptárra, mely azon kellemes helyzetbe is hoz bennünket, hogy nem lehet hozzá magyarázatot ugynevezett kommentárt írni, — mert ha épen ránk parancsolnák is, meg kellene vallanunk, hogy nem áll tehetségünkben annak merész, magas szárnyalását még csak megközelíteni is. A felhívás szórul szóra ekként hangzik: „Tisztelt hazafiak és honleányok!” A kitűzött cél, melyet ezen naptár szerkesztése által elérni óhajtunk, *hazánk iránti lángoló szeretetünk egyik legfőbb feladatának örök időkre tervezett megalapítása*. Keblünkben örülendünk, ha buzgó pártolókra találhatunk azon időben, midőn *e naptár tervünk szerinti kiállításával hazánk s nemzetünk jobb létének és a szent egyetértés legerősebb láncolatának, irányt adó befolyásunk általi hasznos*

*sikerültét, ha csekély mértékben is eszközölni szerencsések lehetünk. Bár titkolni akartuk tartalmát, de néhány szóval mégis megszúgjuk, mi lesz naptárunk célja és tartalma? Célja? — hogy örök időnkig virulhasson e hon, — és minden magyar, élte fogytáig olvashassa a hosszú életüre nyújtani-szándékolt „Honvéd naptárt”. De leglényegesebb célunk a honvédségélyző egyletek pénztárainak a körülmények szerinti gyarapítása, és több már kijelölt műveltebb volthonvéd szegény sorsu családoknak, *nevük titokba tartása mellett* a jövedelemhez mért fölsegélése”. — Ezekután elszámálván a tartalom rovatait, megjegyzi végül, miszerint: „*Igéni keveset akarunk, de annál többet tenni azért, hogy naptárunk meglepőbb legyen, s hogy a t.c. olvasó közönség várakozásának kellően megfelelhessünk stb. stb.*”*

Csatár, 1861. jún. 23. I. évf. 24. sz. 196. l.

[25.]

— A „Kolozsv. közl.” legutóbbi számában ezt írja: „Leon Plée, a Párisban megjelenő Siècle főmunkatársa közelebből Pesten mulatván, Jámbor Pál egyszerű *emigranshoz* a következő levelet *intézte,*” stb. — Már tudniillik ahhoz, a Jámbor Pálhoz, aki annyira nem emigrans többé, hogy itthon van, sőt mint egyik kitünőbb követ, szónokol az országgyűlésen, a lapokban pedig hatalmasan cikkez is. A szórakozottság ugyan magas fenhéji gyarlóság, hanem olykor a szegény emberre is elragad, kivált ilyen nagy melegben.

— A M. O. írja, és pedig — hogy hihetőbb legyen — adjuk szóról szóra: „Egyik éjjel, a budai Nyúlkaszárnya körül több gyermek az épületeken levő kétfejú sasokat számlálgatni kezdvén, e miatt egy katonatisztben baljós sejtelmek támadtak, s a gyermekek után mindjárt őrzáratot küldött. Ez a gyermekeket nem fogta ugyan el, mert szétszaladtak, de elfogott egy hazatérő csizmadiát, kit a tiszt vasra veretett s teljes ártatlansága dacára reggel úgy megbotoztatott, hogy vérben-fagyban vitték haza.” — Curiosumnak szörnyen való — valónak pedig szörnyen mesés. Erre olyanformán lehet nevetni, mint ahogy Lear felkacag, midőn leánya azt mondja neki, „de minek csak egy is”?!“

— Hír szerint új bohóc lap van keletkezőben „*Tatár Péter*” cím alatt. Bizonyosan sok előfizetője lesz, csak minél bolondabb legyen.

Csatár, 1861. jún. 27. I. évf. 25. sz. 203—204. l.

[26.]

— Abban a birodalmi tanácsban, melyben az ezeréves magyar alkotmányt fölolvastani törekednek, (azon magyar alkotmányt, mellyel tökéletességre csak az egy angol versenyezhet a művelt Európában) *Herbst ur* (centralista Bakvadász) cáfolván a nemzetieket, ezek többszörös „*nem igaz*” közbeszólására dühbe jöven, arra fakadt, hogy: a februári alkotmány jogosságát tagadni s mégis itt ülni e házban, ellenmond a jog s a *becsület* fogalmainak. Erre *Ziblikewicz* úr párbajra hitta *Herbst* urat, ki aztán sietett visszavonni szavát s kijelenteni, hogy sérteni nem akart, s a legközelebbi gyűlésen ezt ünnepélyesen kinyilatkoztatni is ígérte. — Más alkalommal *Fischer úr rágalommal* vádolta *Brinz* urat, ki ezért rendreutasítást kérvén, *Fischer* ur kijelenté, hogy *nem* rágalmat akart mondani, csak *gyanusítást*. *Brinz* ur ezzel sem volt megelégedve, s nagy pörlekedéstámadt, mit csak *Pfretschner* úr kibékítő szavainak sikerült lecsöndesíteni. Ilyen a *parlamentáris nyelv a birodalmi tanácsban*.

— Az adóhajtó biztosok eddig tudvalevő nevei között vannak: *Skorpion*, *Fing*, *Schinder*. — Bizonyos városhatóság, ezen urak megszólításakor mindig ünnepélyesen ki fogja nyilatkoztatni alázatos engedelem kéréssel, hogy e nevek említésével semminémű kardviselő osztályt sérteni eszeágában sem volt.

— A budai szinkör mult szerdai szincéduláján ez állott: Két huszár egy bakancsos. *Eredeti* népszinmű, *magyarosította* Berzsényi. Ugyan-e szincédulára egy kiszolgált vén huszár fejszóválva mondá, hogy nagyot változhatott a világ, miután az ő idejében maga a huszár *lova* is — három bakancsos-sal ért föl.

— Pest város legközelebbi gyűlésében szótöbbséggel belvárosi lelkésszé főtisztelendő *Schwendtner* Mihály szécsénkai plébános ur lón megválasztva. Isten éltesse! *Nagyon becsü-*

letes ember: — akasztófára volt ítélve. (Már tudniillik 1849 után Haynau vérbírói által).

— Mult héten a primás Ő Eminentiaja Békás-megyerről 30 főnyi lovas bandériummal hajtván a budai várba, a fehérvári kapu őrtisztje — valószínűleg fölkelő csapatnak nézván őket — bezáratta a kaput, s fegyverbe vezényelte az őrséget. Persze aztán, hogy fölvilágosult a dolog minéműsége felől, s megemlékezvén azon országgyűlési beszédről, melyben Ő Eminentiaja nemrég az 1848-ki miniszterium ellen oly határozottan nyilatkozott, — *aggodalom nélkül* s bocsánatkérve bebocsájtotta.

— Mit nem kohol ki a vakmerő, tulzó párt! Azt beszélik ugyanis, hogy Pest város érdemes bizottmányi tagjai közül többen — kezet csókoltak volna a községgyűlésen megjelent Havas császári biztos urnak, e közben égre földre esküdözvén, hogy ők nemcsak hogy nem akarják sérteni a szent és sértetetlen katona urakat, de ezentul még a tekintetes privadiener urakat is hat lépésnyire megsüvegelik — s ami őket illeti, elvégre alássan bocsánatot is kérnek, hogy egyáltalában — élni bátorkodnak! . . . Hitelesen állithatjuk, hogy minden hírek nem egyebek alaptalan s gonosz mendemondáknál, melyek csak a békés, mérsékelt, s az „*úrfélelmében*” fölnevelkedett ájtatos, adófizető hivek bosszantására koholtattak ki.

— Azonképen a garibaldiváró, mindent fölforgatni óhajtó, gonosz tulzó pártiak által költött hírek sorába tartoznak még a következők:

a) hogy többen az érdemes bizottmánytagjai közül rettenetes ijedségük következtében veszélyes nehéz kórba estek volna;

b) hogy többnek, az iszonyú félelmek között átvirrasztott éjszakákon át szép fekete haja megőszült, vagyis költői nyelven: — *meghavasodott* volna . . .

c) Végre hogy plane egyet a legérdemesebbek közül (no de már ez aztán aljas malícia!) — addig rázott a rémület hidege, hogy végre tetőtül talpig — *kocsonyává változott* volna . . . ! Bizzuk az „Augsburgi”-ra ez Istentől és fejedelemtől elrugaszkodott incselkedő nyugtalan fajzat ünnepélyes és gutgesinnt leszidását ez ármányos koholmányokért, mert ilyesmire csak is e hirhedett, halhatatlan szellemdús nénike bir megfelelő szavakkal, ő, kit a főnebb leirt kárhözatos tulzó-pártiak „*világkofának*” nevezni merészelnék! . . .

— Ijedve szalad el a napokban egy cipészinás egy épen őrt álló pesti városkatona mellől. „Mit futsz bohó” — dörögőgé ez, hiszen nem rugok tán, mint a ló? — „Nem is azért,” — felelé a dévaj fiú — hanem attól tartok, hogy rám dől kigyelmed . . .”

— De ugyan honnan is válogatták össze ezt a sok inaszakadt nyomorék embert? — okoskodék egy felforgatópárti dühöngönc, — hiszen a Károlykaszárnnyabéli rokkantak ezek mellett valóságos daliák?! — Barátom, — fejté meg egy avatott — a tisztelt városatyák irtóznak a forradalomtól; azért oly embereket válogattak össze, akiknek kezében nem-hogy a bot, de még a puska se süljön el.

Csatár, 1861. jún. 30. I. évf. 26. sz. 211. l.

[27.]

— Egynémely lapszerkesztő confundálja magát a fejdelmekkel. Tegnapelőtt neve aláírásával egy végzé cikkét egyik kollegának: „A fennhéjázó és impertinens D.-Ztg-nak jelen gyengélkedésünk miatt, csak holnap felelünk.” — Még csak az a híja, hogy a correctorral s ujdondással ellenjegyeztesse is.

— Az országgyűlésnek visszaküldötték „*occupatioját*” — „*stylushibák*” miatt s azok kijavítása végett. Csak az a kár, hogy az orthographia, grammatika, syntaxis — a fiatal évek tanulmányilletéke, s ha azt a *Kálmuska* meg nem tanul-ta, a *Kálmán* soha sem fogja többé megtanulhatni. Ennél-fogva legkevesebb reményünk nincs, hogy az újabb felirat hibátlan lesz, mert arra, kinek stylusa tökéletes, Deák Ferenc-re már most csak azért se bizzák. Hogy pedig a többség grammatikája mennyivel jobb az anno 1790-ik esztendeinél, szolgáljon arra itt például mindjárt a követházi elnök jelentésének bevezetése, melynek címe így volt fogalmazva: „Jelentése a mult hó 24-én kelt felírásnak Ő Felségének leendő átadása végett kiküldött képviselőház elnökének” stb. (Így megy tovább is, de hiszen elég ebből ennyi.)

— Egyik nagy politikai lapunk jul. 3-iki számában a következő nagy horderejű, s roppant fontosságú ujdonságot olvassuk: „F. évi jun. 30-án a pesti löveldében tartott cél-

lövések alkalmával jutalmat nyertek következő t.c. urak: Krones ur egy szöget Zettner urnak, Illés ur egy szöget Murgács urnak, Pán ur egy szöget Wallenfeld urnak, Nietsch ur egy szöget Schreger urnak, Rátzky ur egy négyest Rainer urnak, Pán ur egy négyest Klemens urnak, Gittling ur egy négyest maga javára, Zettner ur egy négyest Klenner urnak, Adler ur egy négyest Nietsch urnak, Zoller ur egy hármast b. Laffert urnak.” Jó ha a „nyájas” olvasó lassankint ismét szokni kezd a répa szobrokhoz, mert nem lehetetlen, hogy nem sokára ismét bekövetkezendnek azok a jó áldott napok midőn Kakas Márton szerint: „Egy kis ártatlan novella, répacukros, értekezmény s a selyembogarak egésségi állapota sat.” lesznek a vezércikkek fő fő tárgyai.

— *Mulatságos intermezzo* fordult elé nemrég a bécsi községtanácsban. Egy tanácsnok indítványozta hogy a marciusi elesettek sirje fölé emelendő emlékre ez irassék: „A halál szabaddá tesz”. Dr. Berger, ki az indítványozó szavait nem érté, vagy nem hitt füleinek, kérdé: „Ki tesz szabaddá?” — „A halál” viszonzá komolyan az indítványozó.

Csatár, 1861. júl. 4. I. évf. 27. sz. 220. l.

[28.]

— A „P. Hirnök” kétségbe van esve a nemzet jövője fölött, miután a „vitam et sanguinem” jelszavas szerep dicsőségét a magyar országgyűlés elől a bécsi „rajxrát” elragadta. Mi is osztanók a loyális collega ebbeli desperatióját, de mi — meglehet, csupa merő nemzeti elfogultságból s irigységből — *nem félünk* attól, hogy a bécsi rajxrát — *megmenti a birodalmat*.

— Kard kell oda, meg ágyu, nem paraplé s czilinder . . .

— Valaki azt az észrevételt tette, hogy igaza lehet a paraszt közmondásnak, mely szerint: az asszonynak hosszú a haja, rövid az esze. Egykor a magyar is *hosszú copfot* viselt, és csakugyan akkor követte el a legnagyobb bolondságot.

— A *szerelmi* üzenetek s vallomások a német lapok példája után a magyar lapokban is divatba kezdenek jönni. Egyik koszorús szerkesztőnk legutóbbi számában így galambpostáz a vidékre szintén koszorus barátjának: „egy dalt, egy dalt, oh nimfa, kedvesednek!”

— A *reactionarius* hatalmak közül Oroszország és Török János még mindig késnek elösmerni Olaszországot.

— A jelenlegi sajtótürelem korszakában jellemző az, hogy a legmagasb államhivatalnokokat név szerint megróni, személyeiket élc és gúny tárgyává tenni meg van engedve, azonban a káplárbot alatt álló közkatonaságról még általánosságban sem szabad a legártatlanabb észrevételeket tenni

Ezt nevezzük aztán *polgárosodásnak!* . . .

— A fentebbi elv szerint figyelmeztetjük szerkesztő kollégáinkat, hogy a katona *lovak* becsületét sérteni méginkább óvakodjanak, miután köztudomás szerint katonai szempontból *három közember ér föl egy ló értékével!* . . .

— A bécsi *rajxrá*t hősiecs föllépésének mégis volt valami sikere: az aradi pálinkagyárosok megijedtek és rögtön befizették az adójukat!

Csatár, 1861. júl. 7. I. évf. 28. sz. 227. l.

[29.]

— Nevezetes *különbség*, hogy 1848-ban az *ausztriai császár* üzent hadat a *magyar királynak*, most meg az örökös magyar király lázadt föl az ausztriai császár ellen. Ugyanis — az Ű. szerint — a nyitrai királyi urodalmak szintén megtagadván az adót, ellenük is katonai executio rendeltetett. Mi lesz már ebből? . . . — Majd elvállik, vajjon a magyar király lesz-e erősebb vagy az ausztriai császár . . . ?

— Nevezetes továbbá, hogy ezelőtt két három évvel az rebellis, aki alkotmányt követelt, most meg az, akinek nem köll az alkotmány, s a február 26-i szabadság és a Bach-rendszer között inkább ez utóbbira szavaz. Az is furcsa volt még, hogy Remellayt 1850-ben azért ítelték el, mert a szerbek ellen, — tiz évvel utóbb, 1860-ban pedig mert — a szerbek mellett volt.

— *Jellemző irodalomtörténeti adat.* A „*Babszem Jankó*” című „bolond” lap, miután előfizetői megszaporodtak, gondolván, hogy már most ideje és oka van magát megbecsülni, kezdett okosabb dolgokat, talpraesettebb s különösen mélyebb értelmű, és egyáltalán értelmesb, valódi okos bolondságokat közölni. Minek az lett a következése, hogy előfizetői száma

jócskán megapadt. Észrevevén ezt a szerkesztő, új előfizetési felhívást ad ki, melyben igéri, hogy az okos dolgokkal felhagyván, visszatér előbbi eleméhez, és *annyira bolond* lesz, hogy az *okos ember* valóságos — *futó bolonddá* lesz, ha csak egy hasábot is elolvas belőle. És ígérte meg, de a közönség sem maradt adós, mert nagyobb számban fizetett elő, mint félszázad óta összevéve valamennyi komoly, tudományos vállalatra. Babszem Jankó már most kacagva mondja, hogy nem vágyik tudós társasági taggá lenni, miután e hazában haszon és dicsőség egyaránt a — bolondot illeti.

— Rebesgetik, hogy *szent Imre, szent Erzsébet* és általában minden magyar *szent* nevére egyegy *szent* társaság van terelésben. Aminek csak örvendhetünk. Mert ha *szabadok* nem lehetünk e földön, legyünk legalább — *szentek*, hisz irva van, hogy szenvedőké a mennyeknek országa.

— És nem csak mi vagyunk ez ájtatos nézetben. A „Star” című angol lap éppen most azzal fenyegeti Francia- és Oroszországokat, hogy ha a keleti kérdésbe avatkoznak, majd meglakolnak érte a — *más világon!*

Csatár, 1861. júl. 11. I. évf. 29. sz. 234—235. l.

[30.]

— *Pápa ő* szentsége *beteg*, még pedig oly veszélyesen, hogy „hivei” a legrosszabbtól tarthatnak; ezzel ijesztik a garibaldisták a reactionariusokat. Azok meg azt hirtelik, hogy *III. Napoleon* is *beteg* ám, elannyira, hogy a vichy-i fordóba értekor elalált. — Erre egy falusi magyar (ker. katolikus) atyánkfia így fejezte ki érzelmeit: már inkább csak éljen meg pápa ő szentsége, de *III. Napoleon* — se haljon meg!...

— *Mit értenek alkotmányos élet alatt* Kalocsán — és valószínűleg igen sok helyütt széles Magyarországon? E kérdésre legtalálhatóbb magyarzatot találunk a P.U. egyik vidéki levelében, melyből szószerint közöljük a következő részt: Esti 8 órakor a bizottmányi tagok, tisztviselők s több érdemes egyének — mind vendégek — siettek az *alkotmányos élet örömei élvezetére* azon barátságos estelihez, melyet közszeretettű főszolgabiráánk Földvály Gábor ur mindenki meglepetésére — 100 személyre a kaszinó-termeiben saját erszényére

dúsan rendeztetett. Nem hiányzottak az őszinte magyar keblekből származott, szebbnél szebb köszöntések a haza, a haza együtt ülő apái s minden köztiszteletű férfiainkért. Örömmel üritők üdvpoharainkat Horvát Döme közbizalmu m. főügyészünk elérzékenyítő jeles beszédére, melyet az *utált adóexecutiót* példás türelemmel kitartó Kis-Körös mezőváros igen érdemes polgárai, testvéreink érdekében mondott. A gazdag estelizés után — zene mellett — a társaság öröme éjjel után 2 óráig tartott, a midőn kedves főszolgabiránk, egészségeért ismételt pohárüritések után, szállásához kísértette azon őszinte ohajtásunk közt: *adja a magyarok istene örökké tartson alkotmányos életünk!*

— Mutatvány egy vidéki lap színbirálatából: „*Nemzeti Színház. „Könyves Kálmán” Zöldy Kálmán királyt kitünő eredménnyel személyesíté. F. Szabó Amália (Ingoli) művészi erővel játszta mind végig szerepét. Közönség csekély számmal osztozott a minden tekintetben kielégítő előadás élveiben. Csütörtök jul. 4-én „T troubadour.” Ez alkalommal bajos volna a szereplők bármelyikét is kiemelnünk; miután ezek mindegyike kitünően tölté be helyét s a közönség által gyakori taps — és kihívásban részesültek. „Bátori Mária”. A kitünő színésznő iránti kegyeletből ideigtatjuk a rövid, de *velős költeményt*, mint összefoglalt érzelmünk elismerő nyilatkozatát.*

Tégedet, ki a világot
 Hiven lemásolod,
 S a multat varázserővel
 Jelennek alkotod,
 Honfiak áldása ér; —
 S ez a legszebb pályabér.
 Hintsd szövétneked tovább is
 Magyar hazánk felett,
 Hogy borus sötét egére
 Derüljön kikelet,
 S szebbek szüd érzése —
 Pályabéred — isteni. —

Az előadás összevágó volt, mindenki igyekezett tehetsége szerint szerepének helyesen megfelelni. Az előadás fénypontját azonban a jutalmazott játéka képezé, ki a gyöngé nő

szenvedéseit oly élénk színekkel festé, hogy a néző szívét egészen elérzékenyíté” stb.

— Egyik jeles publicista irónk e tavaszfélen így nyilatkozott egyik *élclapszerkesztőnk* előtt: valóban, büszkék lehetek, hogy ti vezérlitek Magyarország közvéleményét; hanem — tevé hozzá csipősen — Magyarország nem lehet büszke . . . !

Csatár, 1861. júl. 14. I. évf. 30. sz. 243—244. l.

[31.]

— Milyen irigylendő, boldog emberek is vannak a mi boldogtalan jelenünkben. Egy lap azt írja, hogy „a koronás magyar királyt Europa bámulni és *rettegni* fogja!” — Valószínűleg azért óhajtja Europa nagy része a magyar királyság megalakulását, hogy legyen mitől rettegnie.

— Ha csakugyan létesül a magyar királyság, bizonyos, hogy ő lesz leggazdagabb a *hizelgőkben*, s legszegényebb a keserű bohócokban. Csak a mult héten is egyszerre két élclap mutatta be a magyar nemzetet — oroszlánnak. Erre aztán csak ugy dől az előfizető.

— *Határozói* Tamás képviselő hazánkfia azon busulván, hogy majd utóbb még csakugyan mézes madzagra csálnak bennünket, Feliró Hivő követtársa azzal vigasztalta, miszerint ne féljen semmit, fog arról gondoskodni Schmerling ur, hogy örökké elégületlenek legyünk.

— Bécsi lapok már két három hét óra rendesen minden nap így kezdik pesti tudósításukat: Pesten lázas ingerültség uralkodik. Amiből pedig ezuttal szó sem igaz. A magyar nemzet értelmesb nagy része megérett már annyira, hogy Bécsből ne várjon semmi jót. Ha talán a P. Hirnök után indulnak a bécsi lapok, tudják meg, hogy Pesten is van egyetlen oly lap, aminő a bécsi egytül egyig, mely tudniillik — maga sem hiszi azt, a mit ír. Eléggé kiörülte már magát a magyar nemzet october 20-a fölött . . . Ha már felső ruháját leszedték, annak örüljön-e, hogy az ingét rajta hagyják?

Csatár, 1861. júl. 18. 31. sz. 251. l.

— Helyre kell igazitnunk előbbi számunk egy tollhibáját. Nem Kossuth *arcképét* a szalárdi levelezőnél, hanem *csak* magát a szalárdi levelezőt kardlapozták meg a vasas németek.

— Sokan kérdik mai nap, vajh ki légyen az a *Priwitzer*, és merre van hazája? — Mi annyit mondhatunk, hogy pár évvel ezelőtt a Kozma nyomdában egy Priwitzer — korrektor volt — hogy azonban ez lett-e alkanczellár? arról tudomással nem birunk.

— Egy nem író, de egyébként elmés barátunk az osztrák alkotmányt így definiálta: Ha az osztráknak, vagy általában a németnek alkotmányt adnak, az teljesen hasonlít azon esethöz, midőn a kappannak ópiumot adnak be altatóul, azután alája teszik a kácsatojásokat s a kappan, fölébredvén, azt hiszi, hogy azok az ő tojásai, és kikölti híven a más csirkéit.

— Ugyanezen barátunk így értelmezé a legújabb magyar kérdés elintézését: Mi a bécsi államminiszter urnak hálával tartozunk. Mert a magyarnak nem elég, hogy félszázad, vagy évtized alatt csalódjék. Szükség, hogy minden évben, utóbb minden hónapban csalódjék. Így aztán majd nem lesz oly vakon hívó, mint eddig volt.

Csatár, 1861. júl. 21. I. évf. 32. sz. 258. l.

— Most már a komoly politikai lapoknak azt mondhatják az éle lapok: vak mondja világtalannak. Mert a „bolond” lapok soha sem vették komolyan az alkotmányosdit s e szerint ők voltak a valódi bölcs politikusok; azonban a komoly politikusok egyszerre csak azon vesznek észre magokat, hogy — nevetségessékké lettek.

— Hir szerint a zsandárok sárga helyett vörös zsinórt s ércsisak helyett lapos vadászkalapot fognak kapni. Ne mondjuk, hogy minden úgy van, mint az „alkotmány” életbe léptetése előtt. Sőt arra is van kilátás, hogy nemzeti színbe öltöznek a policájok, hanem ha aztán azzal se elégszünk meg, akkor aztán csakugyan megérdemeljük, hogy — Europa közvéleménye ellenünk forduljon!

— Az „O. D. P.” egy érdekes rendszabályt közöl 1624-ik évről azon zászlótartók (Fähndrich) számára, kik a főhercegi asztalhoz hivatalosak. Azon zászlótartók, kik még gyalulatlankok, a következő szabályokhoz tartásuk magukat: 1-ör fényes fegyverzettel, tiszta kabát- és csizmával és józanon jelenjenek meg ő fönsege előtt; 2-or az asztalnál székeikkel ne inogjanak s lábaikat hosszan ki ne terjesszék; 3-or minden falat után ne igyanak, hogy korán el ne ázzanak, s a kancsót minden étel után csak félig ürítsék, ki, hanem előbb bajszukat és szájukat tisztára megtöröljék; 4-er a tálba kézzel ne nyuljanak, s a lerágott csontokat hátuk mögé s asztal alá ne hánnyják, 5-ör ujjaikat le ne nyalják, s az abroszba orrukat ne töröljék. Végre 6-or: baromi módon ne vedeljenek, nehogy a székről leessenek, vagy egyenesen ne járhaassanak.

— Az „Österreichische Ztg” következőket ír „Magyarország és a felirat” cím alatt:

„Pesten azon meggyőződésben éltek, hogy a kormánynak többé nincs ereje, mivel gyöngének mutatta magát; a trón támasz nélkül, az uralkodó pálcá földre esett, s minden juratus feldöntheti amazt, összetörheti emezt. A monarchiát összeomlottságnak vélték, a sereget nem létezőnek, a pénzügyet tönkre silányultnak, a császár nem létezett már, a király pedig csak úgy, ha ez vagy amaz ur azt elősmerni szives volt. Mivel egy-két sast leverték, már Ausztria cimerét összetörtnek hitték, sértő szavakat használtak az uralkodó ellen, azt vélték, hogy vége a tekintélynek stb. — A királyi leirat fölrazta őket álmaikból. Még egyre törülgetik szemeiket, ha való-e, hogy mindez csak délibáb volt. Az első szédelésben a legtulzottabb lépésekre gondoltak. De csakhamar meggondolták magukat a legszélsők is. Már most arra készülnek, hogy mindent a képviselőt szokott törvényes utján végezzenek. Nekünk is készen kell lennünk újra végig hallgatni a viták hosszu sorát, melyeken az első fölirat előtt áthatoltunk; sőt most még menydörgőbb beszédekre kell készülnünk. A fölirat formai változtatása óta azt határozták, hogy rendes menetére engedik a dolgokat, s az országgyűlést nem oszlatatni föl. Amit egyik másik miniszternek hátára rónak, nem egyéb irányhazugságnál. Minél több gózt eresztenek ki a katalanból, annál kevésbé fog az szét pattanni. Végre majd mégis csak kiordítják magukat, és elősmerik, hogy a valósággal ki kell békülni. S ha a valódi, a józan nézet utat akar törni

magának, szükséges, hogy innen (már t.i. Bécsből) annak segédkezet nyujtsunk, s helyet csináljunk.”

Köszönöm zsidó, hogy erre megtanítottál.

Csatár, 1861. júl. 28. I. évf. 34. sz. 274—275. l.

[34.]

— Pozsonyból előfizetési felhívást kaptunk „*nemzeti hangcsó*” című — izére, mely 1861 mindszenhava 3-tól kezdve, minden csütörtökön másfél iven negyedretű füzetekben fog megjelenni, mint (saját szavai szerint), „humoristiko, kritikus, erkölcsstani, szépirodalmi, társaséleti, törvénykezési, történelmi, *sajátszerű* politikus, bohózáti, nyelvészeti, gazdasági s *egyszersmind népszerű* heti lap” — Szepespórácsi Vrabély György felelős szerkesztése mellett, nagy kalapos utcában 53-ik szám alatt, akihez minden kézirat és „rajzölmány” (ad norman tokmány, alkotmány) bérmentve beküldendő.”

— Mivel a programm a legsötétebb véru pessimistában is azon biztos reményt élesztí, hogy ez új lap — legalább is az egy „bohózáti” tekintetben minden még fővárosi kollegáit is felülmulandja — annál fogva legcélszerűbbnek találjuk abból terjedelmesebb idézeteket adni, hiszen, olvasóink is egyet értendnek velünk annyiban, hogy mulatni kell e szomorú időben. Így a többek közt mindjárt elején így köszönt be:

„Mint kezdő és úgy szólva mint egy egészen új csemeteként sarjadzó író, érzem; miszerint minden kezdemény nehéz: de én a kezdet terhétől nem ijedhetek meg; mert remélem, hogy a fáradhatatlan buzgóságu szorgalmam sokat képes le- és meggyőzni, amiben nekem több derék honfi tiszteletteljes felszólításom mellett támogatólag szinte segédkezeket nyujtand. Igaz, hogy minden szakosztálybani kezdet nehézségekkel van összekötve, de azt senkisem tagadhatja, miszerint az irodalom pályájárai föllépés és kivált most majd nem tökéletesen fölvilágosodott világban, csakugyan oly terhes, hogy igen kevés más szakbani kezdetes nehéznek térhet ki.

A világ most minden írótól, legyen az bár kezdő is, azt várja de kívánja is, miszerint minden szavában csupa élc legyen, pedig most oly nehéz dolog a köztetszésre való élcet teremteni, mint olyan törvényt alkotni, amely minden embernek tessék, mert amennyi az ember, annyiféle a fogalom is.

Gyakran fordul elő oly eset, miszerint amit egyik ember él- nek tart és jó ízűen vagy nevet rá, vagy pedig azt mint jó ötletet méltányolja, ugyanazt más ember kiszokta gúnyolni. Aztán attól is függ az élceskedésnek eredménye, kicsoda azon ember aki élceskedik.

A megjelenendő lapomban az élceskedő eszméskedések: *a tréfás bohoskodó és másféle nevekkel fölruházott Gyurkára* lesz- nek bizva; magam is nagyon kíváncsi vagyok: mennyire fog ő majd ezen szakosztályban haladhatni; fog e ő kapni jutal- mat, vagy pedig ő adand másnak. Azt előre nem tudhatom.

Azon, habár t. cz. olvasóim csodálkozandnak is, de azért ne méltóztassanak megbotránkozni, hogy egy igazán uj- ujságot vagyis eredeti lapot gondoltam ki, mert az idővel én is akarok haladni, Mi okból nevezem pedig lapomat „Nem- zeti Hangcsőnek” azt majd a lapom 1-ső számában adandom elő. Hogy lapomnak annyiféle szakbani címet adtam, arra vonatkozólag legkitalhatóbb tehetségem szerint minden tö- rekvésemet oda irányozandom; miszerint ezen címeknek megfelelhessenek.

Én ezennel valamint minden magyar és erdélyi t.c. hon- polgárt általában, ugy a legközelebben hozzám álló pozson- megyei értelmes, kitűnő tehetségű derék honpolgártársaimat ugymint: lelkész, ügyvéd, tanár, mezei gazda urakat és más szakokbani avatottakat, különösen pedig a kitűnő tehetségű mindenféle ismeretekkel bíró, tetemesen nagyszámra terjedő t. c. csalóközi honfitársaimat felkérni bátorkodom, miszerint ezen új lapon előmozdítása tekintetében, valamint a szellemi cikkek beküldésére ugy az előfizetésre nézve kitalhatólag hat- hatósan járulni sziveskedjenek! Az öntudatuk fogja őket azért leginkább megjutalmazni, ha a honszeretet, hazafiság, nemze- tiség és az igazi emberi köz jólét előmozdithatása érdekében engem e *kezdelmezett* lapomban elősegíteni törekedendnek.

Legfőbb óhajtasom azt elérhetni: miszerint e lapom oly ismeretterjesztő, társas életet kellemesítő és minden hon- polgárban a valódi nemzetiséget felébresztő „Quodlibet” féle lappá váljék, amelyben központosulva lehessen mind az, ami más lapok szerint szét van szórva.

Továbbá: „hogy egy lithografizott előfizetésrei felhívást egynehány példányban már szétküldöttem, annak nagy hasz- nát most is érzem, mivel jó adatokat meritettem abból a meg- jelenendő lapomban humoristikára nézve. A lithografizott

példányom e jelen felhívással egészen módosítható mint lapom megjelenési idejére, mint árára, úgy kiadójára és munkatársakra nézve. Már 3 jeles tehetségű tanár vállalkozott; hogy az ideai szünnapok elmúltával azaz octóber havától kezdve mint állandó munkatársak fogják lapomat humoristikus és más cikkekkal gazdagítani. Posonmegyei ügyvéd urakból már 4-en vállalkoztak szakukba vágó cikkekkel szolgálhatni. A t. papirend részéről szinte már 4-en a vállalkozásrai nyilatkozatukkal levelileg jelentkezni sziveskedének. Miután remélem, hogy a jelen felhívásom folytán több derék lelkes honfi mint közreműködő társ szives lesz vállalkozni, így minden dolgozó társom neve a megjelenendő lapom 1-ső számában fog kinyomatni.”

Végül „előjelszózat” cím alatt következőt olvassuk: „A valódi igazság, — barátság általában — és leginkább a szűkségben, — (bajban, szűkölködésben, szorultságban, nyomorultságban, inségben, veszedelemben) háladatosság és megemlékezés, — kölcsönös megbecsülés és méltánylás, — ember szeretet, — irgalom, — erkölcs, — hitel, — uzsora nélküli kölcsön, — agio (ázσιο) nélküli arany és ezüst — akár pénz, akár más cikkben, úgy nem különben, a nemzetiségek közti egyetértés, és összetartás oly 12 csodálatos nagy ritkaság, miszerint más bár milyen világszerte híres legbámulandóbb (műkiállítási) ritkaságok közt is ezek oly ritkák lennének, hogy legfőbb helyeket foglalhatnának kivált a jelen világban, és csakugyan legelső szerepet játszhatnának. Az idők nagy szerű változása talán e 12 csodaritkaságot is ritkaság nélkülire változtatandja.”

Ugy-e fránya gyerek ez kedves olvasó? Tudjuk, mily sokat mondunk, de bizton kimondjuk abbéli hitünket, hogy e lap, ha megindul; furcsaságra nézve vetekedni fog Schmerling ur alkotmányával . . .

— A „Pécsi lapok”-ban meg ezt olvassuk „Különfélék” rovat alatt: „Figyelmeztetjük a sétatéren mulató hölgyeket, hogy titkaik elbeszélésében ovatosak legyenek; mert azon valaki, kit a méla holdsugár halvány fényénél a hallgatag faárnyban merengeni látnak, elárulja önöket, ha a jó barátjüknak — kinek is másnak? — szánt virágcsokort nem *anbringolhatják*”.

Csatár, 1861. aug. 1. I. évf. 35. sz. 283—284. l.

— *Az amerikai tanácsból*, egy utazó e scénát közli: Egy tagnak beszéde alatt Smith ur egy pohár tojásos sört kapott, mit e felkiáltással üritett ki: „Uraim, vig karácsont!” (Nevetés) *Kilgore* erre azt kérdezi, hogy jogos-e, miszerint egy tag itt igyék, míg a többiek torka szárazon marad. Smith kinyilatkoztatja, hogy a sörözés a ház azon felekezetének előjoga, melyhez ő is tartozik. Egy hang: „Én is szeretnék sörözni, nagyon szomjas vagyok!” (Haha!) Smith ismét iszik s a karzat hölgyei előtt hajlong, ujabb kacaj. *Burnett*: Szeretném tudni, vajjon magán élvezet e ezen sörözés vagy nem? (Nevetés) *Moore*: Indítványozom, hogy az ülés szakittassék meg, hogy mi is ihassunk. (Kacaj) *Titkár*: A házra bizom e fontos kérdés eldöntését. A ház *Moore* indítványára szavaz s a buffetbe megy inni.

Csatár, 1861. aug. 4. I. évf. 36. sz. 291. l.

— Csak ravasz a német! *Kuranda* ur az „O. D. P.” híres szerkesztője, a magyarfaló doctor, a magyar alkotmány dühös ellensége legközelebb másfél hasábos cikket irt arról, hogy milyen jó az az 1848-iki magyar sajtótörvény, s hogy ennek elfogadásával a bécsi szerkesztőségek is meg lennének elégedve. E bűnbánó s megtérő vallomásra a tisztelt urat egy lopott pillantás vezette a *Schmerling* lovag által készített sajtótörvény tervezetbe, melytől a „*Presse*” szerkesztője rögtön hideglázt kapott. De hiszen kedves sógor ur! *Schmerling* ur liberalis férfit, a *Reichsrath* német többsége liberalis, mi magyarok pedig konok tormába esett férgek vagyunk, kik elavult, régi, tarthatlan intézményeket követelünk vissza! Hát aztán még is csak ránk szorultunk ugy-e? A civilizátorok hát odajutottak, hogy egy barbár intézvényt kénytelenek utánzandó eszményként felállítani! Hát még ha tudnák a doctor urak, hogy ezen általok ugy megáhitott sajtótörvény az 1848-iki törvények leggyöngébbike, hogy *Szemere* *Bertalan*nak ezen szerencsétlen művelete — mint a magyar szabadelvűséget ki nem elégítő — rögtön születése után

Pesten nagy hű-hóval megégettették, s hogy a magyar szabadelvűség e törvények revisioját azonnal követelendi, mi helyest egyszer az alkotmány elismerve és biztosítva leend! Aztán merjetez csak ezután velünk szemben liberalizmusról beszélni!

Csatár, 1861. aug. 8. I. évf. 37. sz. 299. l.

[37.]

(Az adóbehajtás tragikomikuma.) Több lap írja, hogy az adóbehajtás újabb stádiumba lépett. Hontmegye Börzsöny helysége szolgabiráját és falubiráját elvitték magukkal a katonák „tuszul” — és mindaddig fogják hurcolni, míg a község fizetni fog. Misztótfaluban pedig (Szatmár megyében) az adóhátralékosnak levágják az orrát. — Tehát nem hasítanak szíjat a hátunkból; csak orrunkat, fülünket vágják le. Már most tünődhetünk, vajjon melyik — jobb? Csekély véleményünk szerint a hátszíjhasítás talán mégis kegyelme-sebb adóztatás volna. Az ember csak inkább nélkülözhetne egy darabkát a háta közepéből, kivált ha kissé hizékonyabb természetű, aztán meg nem is látná senki, hogy bizony már — lefizette adóját. De orr és fül nélkül?! Különösen dámák előtt? Vajjon bírnának-e honleányaink annyi bölcsességgel, cynizmussal — hogy még így is szeressenek . . . ? De meglehet, arra van alkalmazva a dolog oda fön, hogy hiszen úgy is kapunk orrot eleget — sokat is, csak azt bírjuk elviselni . . . (Még csak arra vagyunk igen kíváncsiak, vajjon hány forintban szedik a katona urak az orrokat és füleket? Utóbb kisül, hogy Angliában valami új iparnemet találtak ki, melyre az emberorr adja a szükséges kelmét. És valószínűleg azért magasztalta Roebuck ur az osztrák szövetséget . . .)

Detto a M.S. írja: Mosonyban mult vasárnap, mint onnan jött utasok beszélnek, nép(?)nyilatkozvány történt volna, még pedig a „Post-Ofner Ztg.” kifejezése szerint nem tulzómagyar, hanem *loyalis* értelemben. Nagy csoport vonult végig a városon ily kiáltással: „Éljen a császár! Le a mágánásokkal és szolgabirákkal! „Hát *loyalis*nak nevezett a P.O. Ztg.” egy olyan cselekedetet, midőn a császár nevét az ő hatalma alatt még bántatlanul élő honfiak és tisztségek

vezetésével kapcsolják össze?! Hátha valaki azt kiáltaná:
„Éljen a császár! vesszen a Reichrat!”

— Päumann báró krakói rendőrfőnökét, ki a krakói tüntetések alkalmával egy vastag bottal kezében vezette a rohamot a nép ellen — Bécsbe hitták. Természetesen, hogy hivatalos nagy buzgalmaért egy kicsit megdicsérik.

Csatár, 1861. szept. 8. I. évf. 46. sz.

MAGYAR SAJTÓ

(1863. jan. 1.—1863. jún. 3.)

CIKKEK

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS . . .

A „Magyar Sajtó” jövő 1863-ik évi folyamában is, az eddigi előfizetési föltételek mellett, mint *politikai nagy napilap* fog megjelenni.

Eszerint a jövőbeni „MAGYAR SAJTÓ” külsőleg igen keveset, belsőleg azonban lényegesen fog újjá alakulni, mire nézve a teljesen *új szerkesztőség* szükségesnek találja a t.c. közönség tájékozásaul nyilatkozni.

Irányára nézve lapunk a *gyökeres* javítás, (radical reform) az *európai emelkedett szabadelvűség*, szellemére nézve a *polgárosuló népiség* képviselője lesz.

És pedig azon meggyőződésben, hogy bár ez elvek foglalata képezi azon *korszertű irányt*, mely egyedül képes — jelen súlyos körülmények között is — a halálveszélyes apathiába sülyedt nemzeti szellemnek új lendületet adni, az önkormányzat el-ejtett fékét újra fölvenni, valamint egyáltalán bármely nemzetet Európa versenyterén az őt megillető szerepre képesíteni — mégis, ezen egyedül üdvös pártiránynak jelen, számra nem csekély lapjaink között, valódi értelembeni közlönye — *egy sincs!*

Valóban a — specialis hazai politika nézet-árnyalataiban egymástól eltérő valamennyi pártcsoport, — kizárólag az idők sulya, vagy balfelfogás folytán-e? hagyjuk ezuttal el-döntetlen — azon veszélyes, mindenesetre hamis helyzet felé sodortatik, hogy szemben a fenntebbi elvek zászlója után haladó ellenséges elemekkel, nemzeti politikájában a meg-állapodás, a *tespedő conservativismus* terén hátramaradva, Európa néptársalma tengerén különben is árva, rokontalan nemzetiségével elszigetelve, magára hagyassék; — egy szóval: hogy eszerint *sajátlagos nemzeti politikánk meghasonlásba jőjön az európai polgárosodás, haladás, és tulajdonképeni emelkedettebb liberalismus elveivel!*

Ez a helyzet megdöbrentő, végveszéllyel fenyegető ké-pe.

A hosszú szellemi pangás alatt, a sajátlagos hazai, és a tágasabb európai felfogás két tüze közötti szorult helyzetben, a nézetnyilvánulás kettős — alulfelüli terrorismusa által előidézett egyoldalúság szellemölő, nyomasztó kriptacsöndében, — míg a dolgok odakünn egyre változnak, azalatt hogy eszmekörünk idebenn egyre a régi marad — odajutottunk már is, hogy észrevétlenül politikai iránylatok elnevezésében teljes ellentéteségek fejlődtek ki, s e rögző fogalomzürben még mindig liberalisnak, radikalisanak, democraticusnak nevezik magukat oly tömbök és közlönnyök, melyek rég megszűntek azok lenni, sőt épen azok ellenkezőjévé váltak.

A nagy világtóli légmentes elzárkózottságunk, merev visszatartózkodásunk tagadhatlan, és ha sokáig huzódnék, kárhozatos összeütközésbe hoznak bennünket az immár sarkunkba ért egyetemes haladás égető kérdéseivel, melyek további elmellőzésének mindenekelőtt a haladó, liberalis Európa rokonszenvének elvesztése, végeredménye pedig nemzetiségünknek idegen művelődésbeni felolvadása lenne.

Az ifjuság, a szabad eszmék mindenkori lelkes előcsatárja félrevezetve a „radicalis, democraticus, liberalis” csábos elnevezések által, — ifjui természete és hivatásával ellenkező retrograd táblabíró-politika sötét zsákutcájába szorult, melyben tettvágyas erejét örökös zsibbadásra, élő halotttkinti eltemetésre kárhóztatva látja.

E helyzeten segíteni, erejéhez képest, vész és vihar dacára kötelessége a valódi hazafinak.

Ha valaha (mint a gyászos következmény megmutatta) a maiaknál sokkal jobb körülmények között is, nagy államférfiunk, gr. *Széchenyi István* mérsékelt politikája lett volna az egyedül célravezető: bizonyos, hogy jelen szorult helyzetünk bonyodalmainak tömkelegéből kivezető egyéb módot, mint az ő vezérelvei Ariadné fonalát józanan még csak képzelni is lehetetlen, annál kevésbé, mert épen az ő messzelátó jós-látományokon alapuló tervezetében a nemzeti sajátlagos politika elvei összhangzásba hozhatók az európai szabadelvűség, a haladás egyedül üdvözítő elveivel.

Két rendbeli rázkódás tanulsága intenek, a jelen helyzet sanyara kényszerít bennünket, hogy ez annak idején megtagadott valódi apostol, egyedül üdvözítő testamentomához visszatérjünk, s az ő jósigéit vegyük közéleti programmunk megalkotásában irányadó eszmékül.

Az ő sarkalatos elvei voltak: *gyors és biztos haladás szellemi és anyagi téren*; ezt lehetővé, illetőleg előmozdító viszony a törvényes hatalommal; ezutoni *gyarapodás* azon fokig, melyen végre a birodalmi dualismus mérlegén hazánk képezhesse a súlypontot.

Ha nem akarunk olyan tervet ígérni, melyben magunk sem hiszünk; ha előfizető-toborzó politikai tömegágitó nyegle szerepére aljasulni tudtunkkal nem akarunk: úgy mi a fennálló körülmények között, valódi hazafi lelkiismerettel, öszinte szívvel üdvösebb hitvallomást nem tehetünk, mint amely a fentebbi sorokban a legnagyobb magyar hagyományából kiszemelt alapelvekben kifejezve van.

Egyébiránt azon édes hit bátorit bennünket, hogy talán már, mint azt számos tünet jelezi, legalább a helyzet veszélyességének fölismeréséhez közeledünk.

Az olvasó-közönség észrevehető rögtöni alábbhangoltsága fennálló lapirodalmi vállalatunk irányában, másrészt ama lapkiadási kísérlet maníája, mely e közöny ellenében naponkint új programmal csalétkével lép föl — végre az a népvándorlás szerű mozgalom, mely lapirói erők s hajlamok új soraközésében nyilatkozik: — világos jelül vehető, hogy közművelődésünk folyamában *új korszak*, vagy legalább új — alighanem téli — idény állott be, hűvös legréhez képest *új* és bizonytalannal fokozottabb igényekkel, melyek úgy a lapirodalomban, mint a közélet egyéb terén fordulatot, tetemes reformot idézendnek elő.

Ha jól fogtuk föl jelenünk történeti pillanatának hangulatát: nemzetünk ismét egy újabb keserű csalódás — de adná ég! valahára tán az utolsó csalódás — metsző fájdalomra ébredve, érett férfias lélekkel, magasb önérettel, végre teljesen *kiábrándulni* ohajt, s megösmernedni, számot vetni akar a bár rideg, de legalább nem csalárd — *valóval!*

Mint a kiábrándulás, a való ösmertére törekvés előhírnökei, az „Önbírálat” és „Polgárosodás” című röpiratok rendkívüli kelendősége s az általuk keltett nagy érdekeltségből is következtetni lehet: maga a nagy tömeg, élén a legújabb nemzedékkel, ösztönszerűleg sejti, hogy élet és történeti korával ellenkező természetlen befolyások alatt áll, s csak ki kell tüzni a valódi zászlót, a neki örökké kedves „előre” jelígyével, s azonnal ott hagyja a renyhe tespedés, a kényelmes sültgalambvárás, a tétlen maradás kilátástalan mélységeit, s le-

rakva síri jelmezét, kikelve tetszhalotti gödréből, a haladó Európa fényes életszínpadára lép, szerepet követel, s ha mindjárt nem a legelsőt kapja is, megelégszik másodrendűvel, mert ereje érzetében nem féli a versenyt, s jól tudja, hogy nem a szerep nagysága, hanem a mikénti eljátszás határozza el a dicsőséget: és mert ifjui tulerővel bír, csak egyszer megindulhasson, bátran ad előzetet, mégis utóléri a roskadt inu öreget.

Minden felvilágosult hazafi mélyen érzi, miszerint *haladnunk* kell a korrallal, hogy nemzetiségünket megmenthessük; tudja, hogy nálunknál tiszszerte nagyobb népek, Hellasz, Róma, Izlam elenyésznek, amint a kor szellemével összeütközésbe jönek. *Uralmat csak cultura, önállóságot csak anyagi jólét biztosítanak.* De hogy mindezeket elérjük, mindenekelőtt *nemzeti önkormányzat* szükséges, melyet történelmi alapon mindenkor követelni, a körülményekhez képest érvényünknek a nagyhatalmi mérlegbe vetésével szélesbiteni, de *fonalát végleg soha el nem szalasztani* — állandó politikai hitvallásunk.

Jelen súlyos, és aggasztó helyzetünk tartama alatt azonban a függő kérdések megoldásának módjairól, annak részleteiről nem értekezhetvén, csak általános politikai elvek és társadalmi reformok fejtegetésére szoritkozandunk, ugy vélekedvén, hogy jelen helyzetünk korlátoltságában, valamint egyáltalán minden időben e tér, tulajdonkép a *társadalmi reformok tere* az, melyen legkevesebb akadállyal találkozunk; és miután különben ugy is ahhoz képest, amit tennünk kellene, keveset tehetünk: valjon azt is elhanyagoljuk, amit tennünk misem gátol? — irányadóul csak annyit nyilatkoztatván, hogy mint a korszerű haladás hirdetői, a remélhetőleg foganatba veendő kiegyezés alapjául mindenestre az *1848-ki kormányalakot* óhajtjuk, hogy az nemzetünknek az anyagi és szellemi gyarapodás oly emeltyűit szolgáltassa, melyek segélyével majdan a birodalomnak épen összetartó közepét, sulypontját képezhesse.

Ily elvekből kiindulás mellett természetesen mi belügyekkel, — nem csupán szorosán, politikai, de *kereskedelmi, ipar s gazdasági*, továbbá társadalmi, szépművészeti, irodalmi tárgy általán véve összes culturánk ügyeivel a szokottnál nagyobb mérvben szándékozván foglalkozni, éreszben lapunk magatartására vonatkozólag a nemzet színe előtt nyilvánítjuk még a következő alapelveket:

Lapunk mindenekelőtt *független* lesz. Független minden irányban, és a szó legtágasabb értelmében. Minden nézet, melyet kimondunk, lelkünk legmélyebb meggyőződését fogja tolmácsolni. Análfogva *támaszunkat nem egy párt, hanem az egyetlen nemzet rokonszenvében keressük*. Ha netán tiszta törekvésünk a nemzetben nem találna viszhangra, le fogunk lépni, és elnémulni azon tudatban, hogy nem elveinkben, de *az időben* csalatkoztunk!

Másik törekvésünk a *szigoruság*. Szigoruak leszünk önmagunk és mások iránt, szigoruak a nyilvános erkölcsiség és a tények megítélésében. Oly időben, melyben a bevégzetlen törvények hiányossága folytán előállott jogfogalmi zavar a kihágásokat egyre gyakoribbakká teszi, kétszeres figyelemmel s éberséggel tartozik ügyelni a sajtó, hogy a jogosság s törvényesség szelleme ki ne aludjék, míg a törvényhozás megoldandja föladatát. A valódi szabad ember törvénye önmagának. Mi továbbá:

kiméletlenek akarunk lenni csontosult balitéletek, kárhozatos érzületek, társadalmi bűnök iránt. Kiméletlenek a legkivált irodalmunkban lábrakapó elvtelen és lelkiismeretlen pajtáskodás, nyegléskedő önhitt félszég, tolakodó felületesség bandái — ezen a kölcsönös szellemi gyalogságok kölcsönösen biztosító társaságai ellenében, — melyek burjánzszapora tenyészete s elhatalmasodása végkimerítéssel fenyegeti a közönség részvétét, pártoló lelkesedését, s önmivélése iránt fölébredt hajlandóságát.

Igazságosak és *nyíltak* akarunk lenni közéleti bajaink fölfedezésében. Nem tartozunk azok közé, kik szenteskedő képpel, hazug kegyelettel minden kelésre, tátongó sebre kölcsönös elnézés tapasztát ragasztják, s ragályos bajokat álhazafiság köpenye alá rejtegetni szeretik.

Minden fekélynek, mely szenyfoltként a nemzet ép testén rágódik, *gyökerei* irtása, kiégetése szükséges, hogy maga az ép egész megmentessék.

Tenni fogjuk mindezt *önállásunk* szilárdságának, meggyőződésünk tisztaságának önérzetében. A dolgok lényege fölötti ítéletünkben semmi által megtévesztetni magunkat nem engedjük. Hamis látszat, üres szavak, s nevek előtt nem fogunk kalapot emelni, hanem mindenkor csak magát a dolgot tekinteni. Ellenben szerény tisztelettel hajlunk meg az igazi erkölcsi nagyság, igazi szellemfensőség előtt, s legbensőbb

örömünkre szolgáland minden oly alkalom, melyben a *valódi érdem* őszinte hirdetői lehetünk.

Mindazok, akik így gondolkoznak, akik e föltételek s elvek mellett küzdeni akarnak, azok ám csatlakozzanak hozzánk. Akik az emberiség legdrágább kincseiért: az egyesek nemesbüléseért, — valódi polgárerkölcsökért családban és társadalomban, — a rendért és szabadságért az államban lelkesedni tudnak: — álljanak hozzánk ama szebb jövő reményében, melynek zászlóját mi vész és csüggedés közepette fölemelni — honfi-tisztünknek s irói hivatásunknak tartottuk.

Ennyit általában lapunk iránya s szellemére nézve.

Szerkezetét illetőleg ügyekezni fogunk a *hírek gyors közlése, minden hazai, ugy anyagi mint szellemi érdek* képviselése által, valamint *pontoság, szabatoság* tekintetében a szokottnál nagyobb gondot kifejtteni.

Egyébiránt ígéretok helyett szóljanak majd maguk a tények, szavak helyett a gyakorlat, jó akarat mellett maga a valóság. Feladatunk nagy és nehéz, megjelenésünk szokatlan és rögtöni, irányunk uj s végcélja nagy rész előtt ismeretlen. Az általános bizalomra még ezután kell magunkat érdemesítenünk. Természetesnek találjuk az annyszor csalódott közönség óvatosságát. Ennélfogva magunk nyújtunk alkalmat arra, hogy vállalatunkhoz egyelőre csak kísérletkép csatlakozhassék bárki is, — minélfogva a szokott határidőkön kívül lapunkra egy hónapos előfizetést is nyitunk azok számára, kik bármi okból egyelőre e kedvezményt igénybe venni ohajtják.

Pest, 1862 december 1-jén.

Vajda János
felelős szerkesztő

Magyar Sajtó, 1862. dec. 13. VIII. évf. 286. sz.

VISSZATEKINTÉS.

Pest, dec. 31. 1862.

Visszatekintve a lefolyt évre, az bizonnyal mindenki előtt politikai tekintetben sivárnak, szomorunak (talán rosszabbnak is, mint hogy *magunk* illő nevéen szólíthatnánk) — egy szóval olyannak tünik föl, minőkről mondá Petőfi, hogy nem írja oda, hol boldog évei följegyezve vannak.

De ha évvégi szokáskint, mélyebben pillantunk multba és jövőbe, ha végig tekintünk mozgalmas évtizedeinken, azután a kétes jövő vakon tátongó sötét ürét kutatjuk: a jelen meddő haszontalan év, — ki gondolná, ki mondaná? — alighanem e századi nemzetéletünk egyik legnevezetesebbike lehet.

Ugyanis a lefolyt év *zárkövét* képezheti egy nemzeti életünkben nagy fontosságú időszaknak. Egy egész emberélet időszakának, melynek ama történelmi rendeltetése volt: hazánk társadalmi s politikai intézményeinek omlatag épületét, mely annyi századon át fennállott, alapjában megingatni s végre romba dönteni. Az 1848—9-ki év látta e romokat, s mélyen gyászolta, siratta áldozatait.

Midőn pedig a nemzet elvesztett javai fölött kínban s aggodalomban meredten állt a romok körül: egy idegen kéz facsarón szűk ideiglenes (Noth) födelet gabalyított a terhesen sujtolt országra, de amely azóta szintén összeesett mert hiányzott az alap, mely csak akkor tartós, ha az egész nemzettest szívében, vérében gyökerezik.

Ekkor előtűnt 1861! A csalfa remények s újabb tévedések éve.

Az ország képviselői egybehivattak az államépület újból építésére.

Tanui voltunk működéseiknek s meghiusult terveiknek.

És most itt vagyunk a provisoriumban, melynek bővebb definitiójába ereszkedni fölösleges.

Ez az állapot ónsullyal nehezkedik a kedélyekre, és az értelmes hazafi aggódva kérdi magában: *Vajjon mi lesz belőlünk?*

Vajjon egy halálravált csöndes végelalvásának halálos pillanata ez, vagy egy új életre ébredőnek nyugodt észlelődése?

Mi nem hiszünk a halálban, mi egy új életben hiszünk! Azt hisszük, hogy mögöttünk és előttünk fontos korszak fekszik, a régi formák lerontásának és az állami és társadalmi lét új alakulásáhozi átmenetnek kora! Azon nemzedék, mely a rombolás művét bevégezte, betölté küldetését. Őt illeti a dicsőség, hogy középkori elődink mohos és az ujkor szelleme s humanistikus eszméi által megrázkodtatott intézményeit egy emberéletkor folyamán lerontotta, semmivé tette. Az új építés nagy műve, egy új és előretörő nemzedéknek van fenntartva, melynek eszméi, kívánalmái képezik rendesen a közel jövő magvát. És eként, a természetes fejlődés s haladás minden jelei s törvényei nyomán azt hisszük, hogy *egy új kor*

kezdeténél állunk, oly korénál, mely politikai s társadalmi életünk új és tartós átalakulásának nemsokára átmenetét jelzi.

Vajha az ifjú nemzedék, természetyszerű hivatását megértve, megkezdené e munkát, az új kor kívánalmainak megfelelőbb, jobb és szebb jövő fölépítésének munkáját! Az előítéleteknek meg kell szűnni; társadalmi tételek- sőt államelveknek hátravonulni a megifjodó élet jogai s fényessége előtt.

Vajha az új, az ifjú nemzedék tudatára jutna magas, nagy-szerű feladatának! s vajha hasznára forditná az utóbbi tíz év tapasztalatait! Vezéreül venné az *okos hazaszeretet* győzhetlen hatalmát, mely a haza javát nemcsak *akarja*, hanem azt előmozdítani is *tudja*; szövétnekeül az *erkölcsi tökélyesülés* örök elveit, a valódi humanizmus magas eszméit, melyeknek valósulása szüli a nemzetek nagyságát s biztosítja nemzeti létüket. Vajha lelkesedést meritne történetéből, mely nehéz, véres harcokról beszél, melyeket fennmaradásaért vívott e nemzet, s mely az általános európai műveltség nagy követelmeit tüzi jövőjeül!

Csoportosuljon minden erő ez új év kezdetével, s soha nem lankadva, szilárdan s rendithetlen hűséggel vigye a fáklyát, mely a múlt idő sötét romjai s tömkelegéből kivezessen a jobb lét napfényére!

Ez keblünknek legforróbb ohajtása az új év első napján!

Magyar Sajtó, 1863. jan. 1. IX. évf. 1. sz.

Tátrai

KÜLFÖLD [BEKÖSZÖNTŐ SZEMLE]

Pest, december 31. 1862.

A bucsuzó évnek legvégső válpontján több kedvet érzünk *előre* mint *visszatekinteni*.

A lefolyt év egyike azoknak, mely sokat ígért, de keveset adhatott; nyereséggel kezében jelent meg, s csalódással háta mögött enyészik. Világpolitikai nézpontról nyújt ugyan jeleneteket, melyek azt [!] a történelem legszebb, legkiválóbb eseményszakjaként tüntethetik [!] föl, de ezek elvontak, s humanistikus irányuknál fogva mint a közművelődés diadalai lelkesítnek s vigasztalnak, hanem a hiánynak, melyet a keltett remények eloszlása okozott, halvány pótlói is alig lehetnek.

Magyar szempontból az elköltöző év azon unalmas vendéghez hasonlítható, kit akkor kedvelünk legjobban, mikor távozik, vagy már el is távozott.

Az ür, melyet háromszáz hatvanöt napon át elfoglalva tartott, eredmény s kedves emlékek helyett csak *számával lesz jelölhető*; — tegyük be tehát utána az ajtót, hintsük reá a feledés porát, s nézzük, *mit várhatunk?*

Európa nyugodt, mint ahogy ezt mondani szokás. Vannak jelek, melyek közel viharra is mutathatnának, — no de ezek nagyon távoliak, a látkört alig közelíthetik meg, bajt tehát azokban csak a tulzott aggodalom sejtethet.

Ellenben vannak más jelek, melyek — mint az emberi igazság és méltányosság iránti hódolat — majd-majd páratlanul állnak a népek történetében!

És miként lehet mégis, hogy a jog és igazság iránti eme fényes differentia a világot zajos tapsokra nem ragadhatja?

Kuszált a helyzet, s a viszonyok annyira zavartak, hogy a közvélemény az események meglepőbb mozzanatainál vagy nem képes magát tájékozni, vagy nem bizik hűségében annak, mit elébe tárnak vagy mondanak.

A bizalmatlanság tehát az első tünetény, melyet politikai látkörünkön felfedezünk; mintha csak a kézfogás lenne, mely a lehunytt esztendőt a születővel összekapcsolná!

Anglia, mely a *Henrichek* és *Erzsébet* kora óta birtokai bővítésén fáradozott, példát ad a világnak, miként hajol meg személyében az erő a jog igazsága előtt; — lemond a jóniai szigetekről, s átadja e — közel öt évtizeden át kezelt birtokát Görögországnak, mint illetékes tulajdonosnak.

Mások tovább mennek, s állítják, hogy a classikai görög föld iránti brit elfogultság odáig megy, miszerint az annyira őrzött, annyira féltett *orientalis kérdés* sem képezne többé *ne bántsd virágot*, s Epirus s Thessalia, a nagy ősök regényes földje — élni induló mai unokáiknak lennének átadandók.

Isten őrizzen bennünket attól, hogy mi e hirt jó pénz gyanánt kínáljuk; — csupán előre tekintési szándékból jegezzük azt ki.

Konstantinápolyban miniszterválságtól, államcsinytől tartanak; az *ó törökök* sehogy se találják magukat a szivélyes európai barátságban; — utját kell vágni a vallást s nemzetet fenyegető reformoknak, elejét kell venni a civilisatio hódításainak! — Ez a vágy ma, s ez leend a jelszó nemsokára!

Másrésztől tiltakoznak a Dunafejedelemség s Szerbia ellenséges iránya, fejedelmeik gyanus törekvései ellen;

hadsereg-összpontosítás a *megbékített* Montenegro és Hercegovina ellen; figyelő-csapatok Albániában, s a görög határoknál.

De azért Európa *nyugodt*, mint mondani szokás.

Görögország választott; megmaradt hiven a monarchikus formák mellett, élt az általános szavazás jogával. Leend-e az emlegetett szerződéseknél több ereje, mint az újabb kor annyi nagy eseménye által szentesített *sufrage universel*-nek, — majd a következés mutatja, meg; ez utóbbi esetre egyéb-iránt gondoskodtak már kárpótlásról, mi nem volna egyéb, mint a *királyságnak köztársasággá átváltoztatása*.

Ezen theoriánál nevezetes az, hogy úgy a francia és orosz kormányok, mint a szultán miniszterei is in thesi helyeselnék ezen átlépést.

Ezt is csak a jövőbeni tájékozás okáért jegyezzük ide.

Az adriai tengerből másik partján látunk egy — erejénél többet merő parlamenetet, egy — a hatalom valódi színvonálára nem emelkedhető miniszteriumot, hadsereg-szervezést, nemzeti mozgalmat, — s a Délen — zsványfogdosást.

Régi dolgok új kiadásban, melyeknek legsajátságosabb természetük az, hogy alakot könnyen és hamar cserélhetnek, s akkor — *nyugodt-e* Európa, mint mondani szokás?

A megváltozott párisi politikának sikerült — mint jelentik — a szent széket engedményekre, s a népet megnyugtató reformokra birni. Lesznek a patrimoniumban is municipiumok, szabadválasztás, igazságszolgáltatás stb.

Szintén régi dolgok, nem is új kiadásban, melyek ha keltetnének is itt-ott egy kis örömet, a félsziget harsány kiáltása: Roma o la morte — elnyomja azt. De azért Európa *nyugodt*, mint mondani szokás.

Varsóban ismét összeesküvést fedeztek föl, mely átszövődnek porosz Lengyelországra is.

A berlini kormány és a porosz nép közti alkotmánytusát új stádiumba készítik léptetni; a korona feloszlatja a kamrát, s másodszer is a népre fog hivatkozni.

E bátor lépést *Bismarck* ur akkor merészli, midőn a berlini politikának az összes német közvélemény hátát fordított, s midőn a berlini és bécsi kormányok közti viszonyt a frankfurti határozat következtében *igen feszültnék írják*.

BELSŐ ÉLET.

Ha egész életpályánkon kemény sorscsapások érnek bennünket, ha a valóság napfényénél csalódásaink szétfoszlanak, akkor jellemünkhöz képest, kétféle dolog történhetik. Ha gyöngék vagyunk, akkor kétségbeesünk, vagy pedig a viszonyok parancsoló hatalmával dacolunk és így sorsunkat a külállapotoknak és a véletlenségeknek dobjuk oda áldozatul, amelyeknek játékszereikké leendünk; ha pedig erőseknek akarjuk magunkat tanusítani, úgy szilárdul megállunk, csalódásainkat átpillantjuk és helyzetünket mérlegre vetjük, fájdalmainkon erőt veszünk megvizsgáljuk *belső életünket*, annak más, jobb fordulatot adunk, és egy új és tisztultabb életszakot kezdünk.

Igy megy ez a nemzetekkel is, melyeket a népek egyetemében, mint egyéneket szemlélünk. Ily helyzetben vagyunk mi is, kiknek egynémely csalódást elüznünk és nem egy fájdalmas tapasztalatot kell leküzdenünk.

Ha nem tartozunk a gyöngék közé, kik válságos pillanatokban, kétségbeesve tétlenül állanak, és a világtörténelem rohanó kerekét maguk fölött elrobogni engedik; ha nemzetünk az erősebbekhez tartozik (ami szilárd meggyőződésünk), kik nem adják föl maguk-magukat, kik tesznek és életképes lélekkel tekintenek a jövőbe, — látszassék bár e jövő még oly nehéznek is, — úgy minden tunyaság — minden bátortalan-ságból kivetkőzve, magunkba szállva, számolnunk kell önmagunkkal, multunkkal, jelenbeli helyzetünkkel, legyen bár sorsunk a kifürkészhetlen végzet, vagy saját hibáink eredménye.

Nekünk ugytetszik, hogy ily időt élünk. Ne titkoljuk el önmagunk előtt, amit hazánkban ezerek észrevesznek és a külviszonyok nyomásában milliók elég súlyosnak találnak. Jelenlegi politikai helyzetünk szerencsétlensége, a belélelünkre súlyosodó nyomás, az anyagi tespedés szerencsétlen következménye! Ki volna oly elfogult, e tényeket eltagadni és ki lenne képes nemzete szerencsétlenségét nyugodt szívvel nézni, oly nemzetét, mely oly nagy tulajdonokat, tetterős életet rejt magában.

Azért el a fájdalmas állapot minden érzékenységgel; el minden álszégyenével az önkéntes beismerésnek! el a véletlen segély utáni kislelkű álmodozásokkal! Segíts magadon és az Isten is megsegít!

Ugyanazért, mint nemzet, vessünk mindenekelőtt tiszta, mély és komoly pillantást *beléletünkre*, és ha öntudatára jutunk annak, hogy mi képezi a tulajdonképeni kórányagot; és hol fekszik a minden rossz alapja, és ha fölismerjük, hogy mit kell tennünk, hogy el ne fonnyadjunk, hanem mint egészséges nemzettest, mely ez istenáldotta földön évezred óta kitünt, új erővel éledjünk föl, akkor megszilárdulván, azon-
tul kövessük benső és jobb meggyőződésünket.

És így hisszük, hogy föladatunk és e lap célja és irányának megfelelő leendő, ha az önismeret föladványával és a beléletünkbe való mélyebb szemlélődéssel, minél gyakrabban foglalkozunk. A tényeket tisztán szem elé állítva, hibáinkat és előnyeinket szigorúan mérlegelve, erőnket és gyöngeségünket számbavéve, minden önámításnak hátat fordítunk, és a nyílt és egészséges önszemlélődésnek útját egyengetjük.

Magyar Sajtó, 1863. jan. 3., IX. évf., 2. sz.

Tátrai.

RÁGALMAK.

Mielőtt tovább folytatnám cikkeimet, melyeket az ön lapjába szántam, engedje meg, t. szerkesztő ur, hogy közbeszurhassak egy intermezzot, melyet lapja állására vonatkozólag szükségesnek tartok, s mellyel egyszersmind úgy hiszem, magamnak s e lap olvasóinak tartozom. Nem tudom, ismeretes-e ön előtt, hogy az ön lapját — mielőtt még egy betűjét lehetne látni — hetek és havakkal ezelőtt, már nagy mérvben gyanusították. Utazásom alatt, még a hon több helységében s városában megfordultam, alkalmam volt tapasztalni, hogy legtöbb helyt hangosan és leplezetlenül hirdetik, miként ön eladta magát, ön egy megvetésre méltó ember, aki pénzért szegre akasztja meggyőződését, s pénzért — mint egy szellemölő bravo — föl vállalta, hogy ez ország közvéleményét megrontja, a hazafiakat gyalázza, jószándékukat semmivé teszi, s a hazában uralkodó szellemet mintegy megorgyilkolja. Sőt odáig mentek, hogy a hazafiság hevében mint alapelveket állítják fel, miszerint mindenki, aki az ön lapjára előfizet, hazaáruló. S mindezen bizonyos hírek egyenest Pestről *bizonyos* forrásból merítették! Ha magam is egy volnék azok közül, kik politikai álomlátásuk lázas óráiban mindent

hisznek, sőt mindenre meg is esküsznek, amit egytől-mástól hallanak, én is minden vizsgálat és pirulás nélkül velök egy nótát füttyöltem volna. Ugy képzeltem volna önt magamnak, mint oly utálatos embert, aki mint egy ordító oroszlán jár, kel alá s fel Pestnek utcáin, hogy elnyelje mind, ahol csak egy jó hazafi van, vagy mint gonosztevőt, ki a romlás mérgét szórja mindenfelé.

Azonban, szerencsémre, én oly nyugodt és igénytelen ember vagyok, ki az utcai és kávéházi radomontadokra keveset adok, s jobban szeretem szobám ablakából a csillagvilágot szemlélgetni, hogy az ég természettörvényei fölött tépelődjem; vagy az égő kandalló tűzénél a világtörténetben buvárokodni, amaz erkölcsi törvényeket fürkészve, melyek szerint a földi lét mozog és tengelyében fenntartja magát. Természetes tehát, miként ilyen nyugodt szemlélődőhöz, nem fér hozzám, hogy más embert dühösen megrohanjak, s pusztá, üres hirre minden gyalázatot fejére szórjak. — Amint Pestre jöttem, tudakozódtam ön után, és lapjának viszonyai felől. Nem szokásom különben forrásaim s adataim után csak felületesen kutatni, és ime úgy győződtem meg, hogy ön egy igen szegény, de becsületes ember, ki nemcsak hogy a megvesztegetés büntözlésével nem bir, de sőt akinek rendesen átkozottul kevés pénz fityeg a zsebében. Hallottam, hogy egykor ön is a csataterén vívott a hazáért, hogy ön különc, s legujabban két röpiratot irt. Olvastam e röpiratokat. A nyilvánossággal szemközt őszintének kelletvén lennem, ki kell önnek nyilatkoztatnom, hogy e füzetek hangjával nem voltam teljesen megelégedve. — Hanem ön igazságokat mondott, melyek az életből meritvék; napfényre hozott sok oly szennyet, mely a nemzet jobb részére is növekedő homályt vet. Gyöngeségeket, előítéleteket támadott meg ön, melyek valóban gyöngévé és nyomorulttá tennének bennünket, ha azok az egész nemzet gyöngéi és előítéletei volnának. Csodáltam [az] ön bátorságát, mellyel rettentő apathiánk s beteges önámításunk nyomorult állapota ellen föllépett, ha nem helyeselhetem is beszédének tul kemény hangját. De én megbocsátom önnek e kifakadást, melyre épen a legmélyebb érzésű hazafi ragadtatik leghamarább, ha látja, hogy a haza kertjét a dudva fölverte, s legszebb virágait a féreg elpusztítá; nem csoda, ha pusztítva út közé azon szándékkal, hogy a paradicsomkertet megtisztítsa s virágait megmentse.

Olvastam [az] ön programját is, melyet ön, mint lap leendő vezére, a közönség elé kibocsátott, s melyben ön azt mondja, hogy ön más véleményen van, mint sok más, sőt mint minden eddigi közlönye a napisajtónak; hogy ön és elv-rokonai e vélemény mellett küzdendnek; hogy ön az *igazság* után törekszik, hogy ön szilárd elvekkel lépend a rossz ellen s szigorú bírálat alá vonja, s végre, hogy tollát leteendi, ha nézetei s törekvései a nemzetnél visszhangra nem találának.

Ezek tehát az ön vétkei! Ez az ön hazaárulása! És ezért legyen hát hazaáruló mind aki csak az ön lapját bár kíváncsi-ságból olvasni akarja! Ennyire jutottunk tehát!

Mert, ime, vannak emberek, a mi hazánkban, kik a gondolat és véleménynyilvánítás szabadságáról oly magasztos fogalommal birnak, hogy számüzik azt, aki saját véleménnyel birni, s gondolatait nyilvánítani merészkedik.

Igen! vannak oly emberek közöttünk, kik ama valódi emberszeretetből, melyet Krisztus hirdetett, és pro gloria patriae buzgalmukban nem irtóznak gyanúsításokat koholni, azokat leírni, és a hazafiság pecsétje alatt a világba szórni; gyanúsításokat, melyek azon nemes célt tüzik ki, hogy egy honfitársukat — ki bátorodik másként gondolkodni, más-ként érezni, mint ők — rágalmukkal megölgjék vagy elhallgat-tassák.

Most, kérdem, uraim! s kérdem azokat, kik e rágalmakat szívökben kikoholták s szájokkal kiszórták: a szabadság fénylő napja-e ez, melynek sugarát a Teremtő minden emberi kebelbe beoltá? avagy nem inkább az inquisitio sötét szelleme? nem egy sötét kor szörnyszülötte-e, melynek már holt-nak hitt árnyai még egyszer föllépni akarnak a világ szin-padára?

És kérdem: azért teremté-e Isten billiónyi egyedekké e csodás emberi nemet, mindegyikét saját szívvel, saját aggyal, saját gondolattal s érzelemmel, hogy egy közölök, vagy több is, fölállhat és eként beszélhet: parancsolom, hogy úgy érezz mint mi, úgy gondolkozzál mint mi, különben átkozott vagy, s tisztátalannak, becstelennek kiáltunk tégedet! Ha ilyesmit egyes ember tesz, a világtörténet *zsarnok*nak nevezi. S ha volt idő, melyben ezt a *tömeg* tevé, az csak a *sötétség* azon *kora* volt, midőn a szabadságnak utolsó mécse is kialudt már!

Ovjuk magunkat eme sötétség szellemétől, melyben a mi szabadságunk utolsó mécse is kialudnék!

És jaj azoknak, kik a sötétség és türelmetlenség szellemét földézni nem szörnyűködnek!

Tátrai.

Magyar Sajtó, 1863. jan. 4. IX. évf. 3. sz.

ESZMÉNYKÉP.

Egyik cikkünkben igyekeztünk már kimutatni, mily szükséges és üdvös e mai zilált s elnyomott helyzetünkben, egy-egy világosabb és elfogulatlan pillantást vetni beléletünkre. Minél alaposabb és áthatóbb e pillantás, annál teljesebb s hatásosabb lesz valódi állapotunk képe; s ha egyszer az önismeret ez első fokára eljutottunk, folyvást könnyebben fogunk azon lépcsőről lépcsőre haladhatni. A segély és gyógyítás szerepei aztán maguktól előállnak s bennünk is fölébred az erő e gyógyítás eszközlésére.

Mi, kik éreztük a hazafi fájalmát, ki hazája fogyatkozásain s szenvedésein tünődik, mi, kik lemondunk azon illusiókról, melyek a nemzet egész idegrendszerét megtámadták; mi, kik azon meggyőződésben élünk, hogy minden nemzetnek magának kell tanuságot tenni életerejéről s helyét a szellem küzdterén a többi népek közt elfoglalni: nem sok vigasztalót látunk *jelen* helyzetünkben. De azért bizunk, s épen azon életerőben, mellyel birnia kell azon nemzetnek, mely életét ifju korának véres harcaiban meg tudta védni; igen, mi bizunk nemzetünk életerejében, mely nem halhatott ki, habár jelenleg — reméljük, csak rövid időre — mint az aléltnak, megcsendesedett ütere.

Ezen aléltságot eloszlatni, s a veszélyt, mely annak hosszantartásában rejlik, eltávoztatni — mindnyájunk feladata; az egyesek kötelessége, kik a helyzetet fölismerték, s a veszélyt belátták, az általános figyelmet arra irányozni.

Ha netalán e helyzetet, e veszélyt részünkről mi komolyabb szemmel s nagyobb szigorral tekintjük, mint sok mások, kik nem néznek szét, s korlátolt élet- és látkörükben, vagy teljesen önző szempontból, jól érzik magukat, mentsen ki minket előttük az, hogy hazánkat s a közjót sokkal inkább szeretjük, s jövője fölött jobban aggódunk, semhogy a fenyegető veszély láttára intószavunkat elnyomni bírják.

S ha mi magasabb követelésekkel lépünk fel hazánkkal és korunkkal szemben, mint sokan, kik elégtelnek magukkal s

jelen sorsukkal, mentsen ki bennünket az, hogy minket, a Mindenható azon adománnyal ajándékozott meg — már akár áldás, akár átok legyen az reánk nézve — hogy oly eszményképeket hordjunk keblünkben, melyeknek valósulása s elérhetése után forrón epedünk. Ez eszményképek legszebbike, midőn szívünkben a hazaszeretet szól . . . Ily pillanatokban akint látjuk hazánkat — amint *nincs*, de amint lehetne és lennie kellene !

Látjuk az erőteljes s természetes népet, birtokában és gyakorlatában amaz erényeknek, melyek csiráját keblében viseli. Látjuk őt egy nagy hatalmas államban testvériesen együtt élni mindazon népfajokkal, melyeket a népvándorlás vihara együvé hozott, s közös érdekek s századévek története egybeforrasztának. Látjuk a többi törzseket saját törzsünkhöz hajolni, melynek erejét s az állambani tulnyomóságát önként elismerik, s számára az első helyet készséggel oda engedik.

Látjuk e nemzetet lépést haladni Európa művelt népeivel, áthatva a század műveltségének eszméitől, melyeket ifjui fogékonysággal megismert, s férfias erővel valósítani tud.

Látjuk a honban uralkodni a törvényt, melynek igazságos kiszolgáltatása előtt meghajlik a nagy és kicsiny egyaránt. Látjuk a *polgárerények* fényét s uralmát egy a gazdagok fénylő palotájában, mint a szegények tiszta konyhójában. Mindenki betölti hivatását; fáradhatlan tevékenység, kitartás és kötelességérzet uralkodik. A munkás [!] jutalma a bőség szaruját önti ki minden osztályra és minden egyesre. A vasutak behálózzák alföldünk nagy és termékeny síkjait. A Duna ezer meg ezer hajót hoz a hon szívébe és új világvárossá emeli azt, mely, mint hatalmas piac, köti össze kelet és nyugat kereskedelmét. Megszámlálhatlan idegen özönlük a nagy fővárosba, s jól érzi magát a magyar szabadság élvezetében, a magyar törvények védelme alatt, s a magyar vendégszeretet karjai között.

Az általános jólétben felvirulnak a művészetek, s a tudomány boldogítja és megnemesíti az életet. — A nagyok itt építik palotáikat, fölékitve a művészet virágaival. Az iparkodó középosztály önérettel pihen meg a munka és becsületes kereset szilárd alapján, s oszlopává leend az államnak. A földmives vidáman végzi a tápláló földön napi munkáját, mely szerzi mindnyájunknak a mindennapi kenyeret, s a pusztát nyájas viruló kertté varázsolja. Az egész ország fel-

virul az általánosan kiterjedett jólétben és erkölcsiségben, s minden tagja ép erőben, s összhangban mozog.

S a honfi, ki ily hazát nevezhet magáénak, büszkén tekint nemzetének e nagy művére. Ha átlépi hona határait, tisztelettel fogadják ott künn, s nemzete hire reá is visszasugárzik. Saját hazája mértékével méri más népek értékét, s midőn párhuzamot von közöttük, büszke önérettől emelkedik keble s visszasóhajt a szeretett, a boldog hazába.

Ez azon eszménykép, melyet mi honfiui szívünkben viselünk s mellyel együtt élni-halni vágyunk! Fogja-e ezt valósítani, avagy csak fog-e ettől lelkesedni tudni a fejlődő vagy legalább a következő nemzedék? Nem tudjuk. De hisszük, hogy sokan vannak köztünk, kiknek e vágy, ez eszménykép szívökben él, — s tudjuk, hogy 30 év előtt támadt köztünk egy nagy ember, kit ez eszménykép lelkesített, s ki egyszerűsmind oly szellemi óriás volt, hogy valósításának legalább kezdetét teremtői kézzel életbeléptette.

Tovább vigyük-e mi, az élő nemzedék e kezdetet ama nagy ember szellemében; s folytassuk-e az építést az általa kezdett alapon? Vagy e kezdet mint rom szálljon a késő nemzedékre és mint mai tehetetlenségünk sötét gyászos emléke maradjon fenn?

Tátrai.

Magyar Sajtó, 1863. jan. 10. IX. évf., 7. sz.

A REND SATYRÁJA FŐVÁROSUNKBAN.

Az angolokról azt hiszik egynémelyek, hogy meglehetősen felfogják, értik, mi a valódi szabadság, és pedig nemcsak elméletben, de valósággal a gyakorlatban is. Sőt vannak oly elvetemültek, — az „A Hon” szerint kétségtelen hazaárulók — akik még tovább mennek, s azt állítják, hogy az angolok a föld összes népeinél, eszerint nálunknál, a tökély netovább mintáinál is — helyesebben alkalmazzák a szabadság valódi elveit a gyakorlatban, értvén és valósítván a szabadság eszméje alatt oly *rendet*, melyben sem az egyes a többeket, sem többek az egyeseket jogtalanul ne bántalmazhassanak. A valódi szabadság emez ép átérzése s felfogásából származott ama tökélyében fölségesnek mondható rendőrségi rendszer, mely a világ fővárosában tisztét a szabadság föntebbi értelmében, az egyéni jog oly szabatos fölfogása s kimérése folytán teljesíti.

Mi magyarokul, originalis keleti faj, legalább eddig, e részben is Nyugat-Európától eltérő, valóban „originalis” felfogással birunk. Nem állítom, hogy az intelligentia, de a nagy tömeg előtt — ugylátszik — a szigorú közrend, fegyelem, mely az egyéni szeszélyt a többség javára korlátozza, egyazonos, vagy legalább is közel rokonnak tetszik az elnyomással, a zsarnoksággal. Innen van, hogy nálunk a közrendőrség kifejlése még első csirájában sem mutatkozik. E rendőrségi hiány a fejlettségnek azon szerény fokával sincs arányban, melyre eddig, nagy ügyel-bajjal, szoritva Európától, eljutottunk. A Bachrendszer alatt némi ürügyet találtunk a rendőrség iránti ellenszenvünk igazolására. (Ámbár én, ha sorsom láncos rabok közé vetne is, az is tűrhetőbb lenne *renddel*, mint rend nélkül.) De már ma kirántva alólunk még e kifogás alapja is. Állami rendezkedésünk függőben ugyan, de mi gátol abban, hogy a legszükségesebbet, mely után az idegen méltán ítéli meg műveltségünk fokát, — a *rendet* meg ne alapítsuk? Most már elmondhatjuk, hogy annyi a rend szeretetének mennyisége bennünk, amely terjben kifejlődve rendőrizetünk a fővárosban.

Bizonytal nem a Komló hősei alkotják a rendet, hanem azon közszellem, mely fővárosunk lakosságát lelkesíti. Eszerint nem mondhatjuk, hogy egyes csárdahősök után ítélünk, mert a rendtartás minősége és mekkorasága az egész lakosság szellemének kifolyása.

De az olvasó példákat, eseteket, szóval *tényeket* kíván ez állítás megvilágítására. Azt hiszem, jobbakat, hitelesebbeket nem adhatok, mint ha *saját* eseteim sorát beszélem el.

Én mult évben a kalap- s himző-utca sarkán, jelenleg a zöldfa- s papnövelde-utca sarkán lakom, tehát mindig a *bel*-városban, alig száz lépésnyire a városházától.

Többnyire esti tíz órakor már ágyban vagyok, fél óráig olvasás által keresve álmod szemeimre, s egészséges állapotban a legnyugodtabb alvók közé tartozom.

De azt hiszem, miszerint sem a fagyos Észak mormotért, sem a forró Afrika nem szül oly rhinoceros, mely e helyeken lakva, éjen át minden fél órában álmából föl ne riadna.

Tizenegy óra után e táj elcsöndesül; a házak behunyják még előbb világó ablakszemeiket, és pillanatonként valóságos kriptai némaság áll be.

A munkás iparos, a vagyonosabb magánzó, gazdag és

szegény, emelet és földszint épen álomba merülnének, midőn a város belsejéből olyforma bógés közelit, melynek sok hasonlatossága van a nyájból egy erősebb által kimart, elbujdosott, elbúsult bika bömböléséhez. Néha egyes, néha féltucat torokból ered ez állatias hang, de rendszeren mindig meg van az a főjellemvonása, hogy korántsem énekelni, hanem minél baromriabb erővel ordítani főtörekvése. Emlékszem rá, hogy valamely külföldi nagy városban is, oly nagy ritkaságképen, hogy szinte jól esett, hallottam az utcán valami művészfélét, ki például a Lucia egy-egy kedves dallamát dudolta oly érzéssel, s olyan lágy, halk hangon, hogy az álmatlan ember kérni szeretne volna, folytassa tovább, hogy — álomba ringassa. Ez egy művész volt, aki énekelni tudott, s tudta, hogy nem háborgat senkit, sőt remélheté, hogy tán egy gyöngéd szívet is megrezgett a titokteljes függönyök mögött. Hanem a valódi különbség még nem ebben rejlett. Az abban áll, hogy ama luciabeli énekes — józan, a mi embereink pedig — részegek, kiket boszant annak tudata, hogy vannak emberek, akik idején lefeküsznek és aludni akarnak, hogy másnap dolgozhassanak.

A viláért se mondom ezzel, hogy másutt, a legműveltebb városokban is, ne volnának részeges boriszákok, — hogyne volnának; csak hogy a közrend nem engedi meg nekik, miszerint egész városrészt in infinitum nyugtalanítsanak.

Különben ez még a legközönségesebb kihágás.

Éjfél után megérkezik az átellenben fekvő kecskeméti házhoz hosszú szekérével egy pár kecskeméti paraszt. (Nem osztályra mondom, hogy paraszt, mert az már ma nincs; de műveltségi tekintetben — fájdalom! — van bizony még a közép osztályban is.) A kecskeméti ház olyatén özönvizelőtti alaku, földszinti épület, mely az alföldi emberre nézve azzal a kedves varázs hatalommal bir, mely élénken emlékezteti a vadon sivatag közepén, ó testamentomi nyugalommal hasonfekvő uribb épületekre. Itt Pest közepén megvetve korszerűbb növésű ifjabb szomszédait, mintha csak mondaná Emrus bával: pukkadjatok meg mindannyian! Hanem engem ez egy gyönyör sem kárpótol, miután nem vagyok alföldi; de ha talán az volnék, sem gyönyörködném az elmaradásnak sötét, banyaszzerű alakjaiban . . .

Itt már bezárva kapu, bolt- s kocsmajító; a jó lelkek alunni mentek, [ki] tudja, hol a lipót-utca felé eső részében a háznak: ugy kell lenni, mert az iszonyu kilincszörgetésre, ordi-

tozásra, káromkodásra nem ébred senki. A káromkodásból oly trágár szavak, melyeket nőnek hallani iszonyu tortura, de sőt művelt férfinak is undor, — egyáltalában kimaradhatnak. Aki a magyar káromkodást ösmeri, — pedig ezt már bezzeg ösmeri maga kerek Európa — tudja, hogy az a leg-esthéticátlanabbak egyike, s tudtommal csak a románoké ugyanazonos. Pedig alá föl legalább 60 lépésnyire meg kell hallani minden kisasszonynak, ki történetesen utcai szobákban alszik, — oly stentori vitéz torokból erednek a gyönyör hangok. De még erre nem is hederit a kecskeméti ház. Hanem a paraszt előveszi kocsijából fejszóját, vagy kifejt valahonnan egy darab sziklát és döngetni kezdi vele, mint valami pséudo Botond, a makacs erősség kapuját.

Ezalatt a másik társa a kilincset veri, a harmadik kurjongat, a negyedik káromkodik, mint a jégeső. Végre ily erélyes ostrom után, mely *félóraig* tart, megnyílik a makrancos ház kapuja, s a kecskemétiak, mint „anyjuk öln a siró csecsemők”, egyszerre elcsöndesednek.

Már épen azt kezdém hinni, hogy tán nem is európai, de bizonynal valamely csúd, cseremiz vagy kirgiz városban vagyok. — No de csakhogy vége van már egyszer a csatazajnak, nem keresem török-é, tatár-é a hely, csak elallassam, és a váltakozó másik véglet, a kriptai csönd, mely beáll, már-már édes álmod hozna szememre valahára. De nem addig van al

Most már, ugy két óra tájon éjfél után, a zaj ellenkező oldalról, a szerb- és bástyautcák felől közeledik. De micsoda zaj ez, mely csodálatos, mesebeli hangzavar? Emberi-e, vagy állati, vagy mindakettő elvegyülve? És egyáltalán mi dolog lehet itt, mi történhetik? Ha hallottál egyszer valamely állatseregletben tigrist, farkast, sakált, papagájt, hörögni, vogni, sápnitni, csevegni; közbe kis gyermekket sivitni, macskát nyávogni, kutyát ugatni; ehhez járulván ütlegek csatogása, olyforma röhögés, melyről nem tudod, valjon satira, jó kedv, vagy fájdalom következménye-e? továbbá hörgés, nyöszörgés, jajgatás, káromlás — ha mindezt egyszerre, összeolvadtan tudod képzelni, akkor némi halvány fogalmad lehet, szives olvasó, ama pokolbeli hangzavarról, mely most igen *lassu* tempóban, a nappal is sötét bástya- s szerb-utca felől közeledik. Hanem azt ki nem tudod találni, valójában mi történik? Rabolnak, ölnek, vagy csak vernek valakit? Vagy elszabadult valamely állatsereglet egy-két vadja, s

avval viódik az elkeseredett személyzet? A csodás zaj közeledvén, annyit sejtünk, hogy az egész eszeveszett gomolyban semmi állat, csupán emberek szerepelnek. Elhaladnak ablakunk alatt, de oly lassan, hogy az egész vad zivaj kezdetétől egész odáig, míg a távolban hangjai elvesznek, szintén megtart félóráig.

Erre megint síri némaságába merül a táj. Majd egyszerre elkezd valaki — szeget verni, — igen, az utcán künn, con amore szeget verni, mely a kriptai csöndben úgy hangzik át agyadon, mintha saját koporsódat szegelnék. Valjon mit szögel ez ember, kaput, vasfázékát, vagy tán épen hordót, mely tán egy holtesttel együtt a Dunába lesz belökendő? Minden meglehet, hisz nincs eset rá, hogy bármi boszantó borzadalmas, rémületes zajra előállana egy rendőr, mondván: „barátom, *ez utca nem az öné, ez sok más száz, tán ezer tisztes polgáré, akik most aludni akarnak, s kiket önnek insultálni nincs joga. Kérem, kövessen.*”

Azután megint csönd — egy negyed- vagy egy félóráig, — mire ismét baromi bőgés részeg torkokból, majd ismét tolvajkergetés — fogd meg! harsány kiáltásokkal, — és ez így megy körülbelől éjfélután háromig. Meglehet, azután jó még a java, de végre a kimerültség segít rajtam, az álom elnyom, mint elnyomja a katonát is a bömbölő ágyu mellett, ha már fáradtság, virrasztás végre idegei erejét kimeríték.

És mindez történik Pesten, hazánk fővárosa kellő közepén, azon körletben (rayon), melynek lakossága kiválólag magyar. Alig több mint száz lépésnyire a városházától.

Ez mindenesetre nem csupán baj, de — ami aggasztóbb — az, hogy e tényállás nem legfényesebb bizonytságot nyújt lakosságunk rendszeretéről, s ezzel kapcsolatban a szabadság helyes felfogása és alkalmazása iránti képességeiről. Avagy az-e a szabadság, ha egyes boriszák, szilaj ifjonc, vagy egész dőzsölő csapatnak szabadalma van egész utcák lakóit éji nyugalmaiban infestálni?

Az-e a rend, ha aljas csőcselék nép széltére s félóra hosszat üzheti utcáinkon galád tetteit, miközben nemcsak egyesekben tesznek kárt, hanem egész utcákat zaklatnak, sértenek meg többségi jogaikban?

Ha Párisban szokás éjfélig fennmulatni egész városrészekben, ez az *egésznek, vagy a többeknek* akarata, s az egyeseknek ez ellen jogos kifogásuk nem lehet.

Hanem csak valljuk meg, — mert enélkül mi haszna volna cikkünknek, — hazánkfiainak nagy része a rendet kissé confundálni látszik az elnyomással, a szabadságot féktelenséggel, — s innen a nagy tömeg ellenszenvé bár miféle rendőrség iránt. Sőt vannak sokan, kik csak azért is utálják a rendet, mert az kiválóan német erény. Pedig eszökbe juthatna, hogy az angol nem kisebb mértékben szereti a rendet; már pedig talán az angol csak vitte valamire *szabadság* dolgában is? Mert lehet ugyan zsarnoki (természetlen) rend szabadság nélkül, de szabadság — rend nélkül úgy nem lehet, mint nap — világosság nélkül.

De talán nevetséges is vitatni, erősítgetni oly igazságokat, melyeket senki nem tagad?

De hát akkor, ha úgy van, mért nem aszerint cselekszünk is?

Magyar Sajtó, 1863. jan. 13., IX. évf. 9. sz.

LAPUNK S A LAPIRODALOM. [I.]

Az 1863-iki „M. S.” mindenekelőtti célja: megkísérleni, vajon hazánkban a lehető dolgok közé tartozik-e egy oly független, önálló, szabad közlöny, mely fölfelé csupán a sajtótörvények által, lefelé az ugynevezett közvéleménnyel szemben, nézet-nyilvánításaiiban semmi által kötve ne legyen, csupán legvalóbb hazafi meggyőződése, és szerzett ismereteiből folyó tudalma által?

Hogy lehetséges-e egy ilyen közlöny? — töpreng egy-némely vérmes optimista; hát talán *nincs* nekünk a hazában egyetlen független közlönyünk?

Hiszen csak épen ma született egy, mely magát plane „Független”-nek nevezi? Aztán mit vétettek tulajdonképi oppositionalis, hazafias nagy napilapjaink?

Nagyon is méltó, sőt égető szükség e tőlünk függő s nagy horderéjü tárgyat mélyebben vizsgálnunk, s őszintén előadni, mit láttunk, mit találtunk.

Csak e napokban magyarázta az „A Hon”, hogy tulajdonkép minden lap függő, vagy vagy a kormánytól, vagy ama párttól, melynek közlönyeül szegődött. Igen bölcsen.

De eszerint nem természetes-e, s nincs-e rá elég példa itthon és külföldön, hogy az illetén függő lapok irói igen gyak-

ran sok kérdésben, nem azt írják, s nem úgy, ami tulajdonkép az ő saját belső meggyőződésük, hanem azt, ami az őket fenntartó hatalom vagy tömeg tudvalevő, vagy sejtett akaratára.

Hanem még ez sem a kellő teljes meghatározás. A belső meggyőződés, a vesék titka — Isten dolga, ne firtassuk; ellenvethetnék sokan. Mondjuk azt: hogy e kettős hatalom nyomása alatt legtöbbször csak kétféle, egymással ellenkező nézetiránylat nyilvánul, míg például egy *harmadik*, talán a *leghelyesebb* — de mindakettőtől független — függetlenül — mert ez földolog, hogy hiteltre találjon — nem nyilvánulhat.

Lássuk példában.

A kalauz, mely a hadakat vezeti, eltéved a rengetegben, nagy kerülőt tesz, ami a sereget megfosztandja győzelmétől. Észreveszi már ugyan fele utján tévedését, de — nem meri megvallani, mert biz az nem volna épen kellemes. Így a közvélemény vezetői — kivált ha politikus helyett ábrándos poéta, lelkes szónok vagy száraz tudós veszi át e szerepet, — olykor legjobb akarat mellett is hibás utra tévednek, vak utcába szorulnak, ahol, mint akárhány *fényes* példa mutatja — valósággal megakadnak, és végleg lehetlenekké válnak. Már ők érzik is botlásukat, de — vajmi nehéz dolog ezt bevallani! És pedig nemcsak rájuk nézve, de még másra nézve is nem csekély risicóval járhat elkiáltani: uraim, nem jól megyünk, meg kell fordulnunk — erre vagy amarra, különben — *periculum in mora*. A fölharagvó sereg könnyen árulónak nézi a *separatum votum* emberét, s mint olyant, ki csüggeszteni, lehangolni, vizsályt gerjeszteni akar, ha történetesen nem tábornok, hanem csak közvitéz, úgy széttépi, hogy csak azt lehet rá mondani Bánkbánnal: volt, nincs. Ez általános eset, mely minden országban előfordulhat. Lássunk egykettőt a baj sajátlagosan hazai okaiból.

Nálunk a különböző — diplomatai, szónoki, stb. — talentumnak egyedüli menhelye az irodalom. Ezen kívül nincs számukra hely, itt élni vagy (éhen) halni kell. Innen az irodalmi tér tulözönlése hivatlanoktól; innen oly irodalmi *speculatio*, üzéri kapzsiság kifejlődése, s ha valódi nevéen kell nevezni, a kenyéririgység oly elkeseredett hőfoka, minő csak oly hajó legénysége közt fejlődhetik ki, melyen például csupán 30 ember számára van eleség a révig, de 70-en vannak, tehát negyvennek kell éhen vesznie.

Talán ismét kényes tyukszemekre hágok? Egyesek gyarlóságainak idült sebébe ütközöm? Meglehet, de nem tehetek róla. Türelem uraim, türelem azért a hazáért, melyet önök untalan szájukon hordanak, melyért élni halni készek — szóval; de melyért, ha rákerül, tyukszemeiket sem akarják kitenni egy kis támadásnak! Pedig, a haza mindenesetre előbb való önök tyukszemeinél! Ha hibázom, ha siker nélkül okoztam önöknek egy kis nyilalást, meg lesz az én kudarcom érte, de mindenesetre elnézhetik, hisz csak egyes vagyok, nem egész *gyülekezet*; pedig ugye-bár mennyiszér hiába működtek azok, mennyit botlottak, mennyi üres frázis-rakétát pattogattak el, mennyi tintát fogyasztottak, és — mennyi *kárt* tettek, melyet alig félszázad hoz helyre, — míg én — tekintélytelen proletár, hogy is tehetnék kárt, mikor vajha bárcsak — megis hallgassanak?!

El akarom mondani, minőnek látom azon viszonyt, melyben nálunk irodalom a közönséggel szemben áll. Átalánosságban szólván, megjegyzem, hogy a tévedtek, hibások nagy számában látok igen tiszteletreméltó kivételeket, melyekről később, alkalmilag szerencsésnek érzendém magamat, nagyrabecsülésemet kifejezni. A hibás állapotot inkább irodalmunk zömében látom, mely fölmondta a fegyelmet a *nem eléggé erélyes* vezéreknek — és csak ez utóbbi hiba az, melyre nézve alig látok kivételt . . .

A tehetségek egy része a kormány hivatalos és nem hivatalos közlönyei mellé szegődik. És szintoly ritka, mint nagy tanulságu tünemény, — amiről majd később bővebben, — hogy előadhatá magát eset, miszerint oly szigorú viszonyok közt, minő provisoriumunk, a hivatalos és félhivatalos kormányközlönyök sokkal *tágabb téren*, magasabb és világosabb eszmekörben, valósággal szabadabban mozognak és általános érdekű dolgokban liberalisabb irányban működnek, mint a tulajdonképi ellenzéki, független, ugynevezett hazafias napi sajtó! Ez hihetetlen, szörnyű és csodálatosnak tetszik sokak előtt — de hisz épen ez bizonyítja, hogy a nyomás mennyivel nagyobb alulról, mint felülről. A másik rész, értvén ezalatt nem csupán a politikai, de az összes irodalmat, a nagy tömeg kegyeiből akar élni, azon nagy tömegéből, mely évtized óta nyilvános élet nélkül, szellemi vezér nélkül, a külkörülmények balságai közt, magára, pusztá ösztönére hagyatva, a tudomány fátklyája nélkül, politikai hitvallására nézve csupán

elkeserített *indulataitól* nyert utmutatást; e másik rész tehát e nagy tömeg szolgálatába áll, annak nézeteihez alkalmazza magát, úgy öltözködik, úgy festi magát, amint e bálvány képzelt (de sokszor el nem talált) szeszélye kívánja; egy szóval, ennek a hazafiság lesz kiváltságolt üzlete, népszerűség a kenyere, mely után megélni remél, s mint afele hivatalnok, hűségesen cselekszi, amit ura akaratának vél, noha az neki magának sokszor épen nem tetszik, s titokban dörmög is ellene.

Egy két oly vállalat meglepő anyagi sikere, melyek irányát és hatását minden értelmes ember kártékonynak ismerte, de amely a nagy tömeg kozmás levest kedvelő szája ízét ugyan csak eltalálta — még inkább növelte a lázat, mely a nagy tömeg kegyhajhászatának versenyéből támadt, és már valóssággal fordultak elő kísérletek, melyek a példák után okulva azon alapelvből indultak ki, hogy — (der dumme hat's Glück — továbbá: aki az emberek könnyelműségére számít, az nem csalódik) — egyenesen és szándékosan, kiszámítottan az emberek szellemi gyarlóságait vegyék irányadó főszempontul, annak számára, ahoz mérve irjanak, a *hibákat védelmezzék*, s különösen az *együgyű hazafiságot* zsákmányolják ki, mint amely kevesebb erőbe is kerül és igen háladatosnak mutatkozik.

A nagy tömeg körül lett véve, ostromolva szolgálatkész hízélgők, speculativ ámitók seregétől, mint oly korlátlan hatalmu szultán, kinek szolgálatáért versenyben egymást ölik az emberek, egyik a másikat akarva felülmulni a hízégsben; míg végre a kényúr teljesen elszokik az *igaznak* hallásától, s azt már fölségsértésnek tartja, ha a legjobb akaratból származik is; — és zsarnok indulatból főbe lövi az ártatlan hirnököt, aki egy kitört lázadás hírért hozza, holott e vész hírének neki *minél hamarabb* megtudni jótékonyabb, előnyösebb, *mert gyors előintézkedést kíván*, mint például egy nyert csata örömhire, melyre legfőlebb csak a paradé-ágyukat kell kisütögetni, áldomáspharat inni, ami egyre megy, ha egy héttel később esik is meg.

E hasonlatban, fájdalom, semmi tulzás. A nagy tömeg eme korlátlan hatalmu kényúr, és hízélgő udvaronc-serege amaz ugynevezett független (! — risum teneatis) *hazafias* napi sajtó, az a kegyben álló, mely nemcsak szolgálilag hízélgé, áltat, kényeztet, ringat, — de egyszersmind *drulkodik* is, már

tudniillik az olyan átkozott veszedelmes egyének ellen, akiknek arcáról olvassák, hogy nem törődve a kegyur hirtelen haragjával, saját lételük kockázásával is neki az igazat akarják megmondani.

Avvagy derül-e ránk hét, melyben ez a „kedves” hazafias sajtó ne denunciálná egyik vagy másik pályatársát, többnyire hamisan, lelkiismeretlenül ferditve, vagy legtöbbször épen valamely ésszerű, de hazafiatlannak kikiáltott apróságért? Így akarván minél mélyebben hatolni a kényur szeszélyes kegyeibe?

Ez ugynevezett független, hazafias napi sajtó nem ismer nagyobb veszedelmet önmagára nézve, mintha támadni találna egy *valóban független*, önálló, szabad száju közlőny, mely elég elszánt merész lenne fölvilágosítani a kényurat ama hamis helyzet iránt, melybe miniszterei sodorták, de amely iránt érdekökben áll őt ámitni; figyelmeztetni a veszélyekre, melyeket hízeltgői előtte eltakarnak, őket magukat is *leálarcozván*; előadván neki az igazat, föltárván előtte az ország *inségének* hü tükrét, melyet ők a legszebb színekben rajzoltak mindig eléje; — egy ilyen közlőny *közös ellensége* lenne valamennyinek, mely ellen közös megegyezéssel kellene hadat viselni, és megsemmisíteni minden áron, mert különben általa ők legalább is nagy fogyatkozást szenvednének.

Ez sajtónk állapotának legvalóbb, tuzás nélküli képe.

Magyar Sajtó, 1863. jan. 25. IX. évf. 20. sz.

LAPUNK S A LAPIRODALOM. [II.]

Tény az, hogy tömérdek balfogalom gyülemlett föl az utóbbi „gondolattilalmazó” évtized alatt, melyben a nemzet betegnek nyilvánítottván, a szabad lég, erős hang, mintegy orvosilag volt betiltva. Tény, hogy tömérdek igazság, mint erősítő szer, volna most egyszerre kimondandó, melyek későbbre halasztása a beteg életét kockázza. Mert ki meri tagadni, hogy minden ellenvéleményt még azon esetben is célszerű meghallgatni, ha azok egyike sem volna helyes; — mert ez esetben, mint az összeadásnak a kivonás, csak saját véleményünk megerősítésére szolgálnának; és az értelem

eszközeinek segítségével, az eszmesurlódás tüzeiben megtisztult és megkeményült meggyőződés rendületlensége épen annyival előnyösebb, mint amily káros az öntudatlan, a vak elfogultság megátalkodottsága, mely nem érvek igazságából, de bőszen indulatának tüzeiből meríti többnyire romboló, átkos erélyét. De végre válságos tényállapot, hogy e tömérdek igazságból egyetlen egyet sem mondhatunk ki anélkül, hogy az illető a hazaárulás vádját ne vonja magára. Szörnyű, és szerfölött veszélyes állapot! . . .

E vádtól, a legtisztább lelkiismeret mellett, a legmagasabb cél öntudatában, még a szent földadat sikerének reményében is, méltán irtózik minden jótét lélek. E váddal szembe vagy egy már nagyra emelt tekintély, vagy e célra egyesült kisebb csapatok mehetnek. A nagyra emelt tekintélyekben nálunk ezuttal hiányzik az akarat, azért kisebb csapatoknak kell elvállalni e legmerészebb, legnehezebb feladatot. Itt-amott már tünedez is föl egyegy elszánt hang; helyközzel egyegy rég elfojtott józan nézet, megkísérli napfényre tolni csigabiga szarvacskáit, de a gyanúsítás, a hazaárulás izzó bélyegével, azonnal vissza is riasztja.

Mindamellett mi azt hisszük, hogy ez egyes hangok csak az előharcos csatárlánc kispuska tüzelése; azért, hogy ezek visszaveretnek, nem következik, hogy a sereg zöme, ha előnyomul, nem fog-e diadalt aratni?

Mi, kik ugyszólván kezdjük a csatát, azon hiszünk, hogy mögöttünk a szürkület ködében nagy sereg lehet elrejtve, melyet még nem látunk, de amely ha rávirad, kivivandja az eszme diadalát, melyet mi zászlóinkra tüztünk. „Longum post me ordo idem petentium decus” mondjuk Scaevolával. Ezen hiszünkben vállalkoztunk a fentebb rajzolt feladatra, mely egyébkint e hit nélkül, tehetségeinkkel épen nem lenne arányban. Ha csalódunk, ha t. i. nézeteinket visszautasítja a nemzet, egyszóval ha nem a közvéleményt tolmácsoljuk, *mi esünk el*, magunk, a *haza legkisebb kára nélkül!* Legfőlebb az a néhány iv papir és a ráfordított munka válnék nemzetgazdasági veszteséggé, melyen lapunk példányai megjelentek. Igen, de ez esetben is, mi megtettük lapirói feladatunkat; nem a számot szaporítottuk, nem mást utánoztunk, de ujat kísértettünk azon hiszünkben, hogy — mindenekelőtt a nagy közügynek használjunk, s csak azután magunknak. Nálunk ha az első nem, a második sem sikerül, mert ez utóbbi

csak oly irodalmi vállalatnál fordulhat elő, melynek főelve a hizelgés; az ilyen a köznek roppant kárára és némelykor öntudattal — ugyancsak megtömi zsebeit. — Nem a nyereséget irigyeljük, — mint az illetők szokták önvédelmül ellenünk fölvetni; — hiszen elég derék gubacskereskedő, tizszer annyit is nyer, ki győzné ezt mind irigyelni? — de ama szerencsés gubacskereskedő nem tesz kárt a köznek, nem mételyözi meg a közértelmet, nem tekeri nyakát a tudatlanabb nagy tömeg józan gondolkodásának, nem rontja meg a közerkölösiséget s a t. — tehát nem a szellemi üzerek nyereségét irigyeljük, ha nem a *kár aggaszt*, melyet a közjóban tesznek, és ezért, — Vörösmartyként, — „harc lesz köztünk életre halálra”, — s győzünk vagy elesünk, nyerjünk vagy veszítsünk, megvan a mi jutalmunk, melyet *sámokkal* mint ellenfelünk, — mi ki sem fejezhetünk; meg van a mi elrombolhatlan varázserejü talizmánunk, a mi drága elégtételünk, mely ebbeli becses dolgokkal elleneink mind nem birnak: amaz erős rendületlen *hitünk*, hogy az *idő* nekünk fog igazságot szolgáltatni, mert az *igaz*, annyiban hasonit a somkóróhoz, hogy néha évtizedig el van a földben, míg ismét kikél és tenyészik . .

Igen, megvalljuk, hogy mind a fönnbbi akadályok és szörnyek dacára, melyek utunkban állnak, *van reményünk* a dolgok, a vélemények s érzületek jobbra fordultában. A nyegleséget utáljuk, azért bevalljuk, hogy vállalkozásunkban koránsem vértanuság dicsköre, de inkább a remény szivárványa szolgált vezérfényül. Látunk jeleket, melyekből bizton következtetünk, hogy az ámitás kezdi veszteni hitelét, s a bár hizelgéshez szokott közönség, megundorodva az áltatás émelyítő édességeitől, a politikai mámor álcás bohócai s bolondjainak egyhangu, üres fecsegéseitől, végre valósággal megbetegedvén, szívesen beveszi sőt ohajtja a gyógyító ellenszert, a *való ismertétét*, mely keserü ugyan, de egészség, erő a jutalma.

Egyik ily biztos előjelét az üdvös fordulatnak saját esetünkben látjuk.

Irodalmunk, közéletünk története nem mutat föl oly sötét lapot, mint amelyre azon eljárás lenne följegyezve, melyet lapirodalmunk az 1863-ki „M. S.” irányában, megindulása előtt követett.

Neves írók, közéleti tekintélyek odáig sülyedtek, mikép a nyilvános vita terét számításból mellözve, hogy ezáltal is

gerjesszék a gyanut, a „M. S.” szerkesztője ellen magán-uton a legalaptalanabb vádakát terjesszék. És pedig legtöbbször öntudatosan, vagyis szentül tudva, hogy az egészről egy szó sem igaz! Hasonló gyanúsítások terjedtek hazánkban a nagy nevek — egy-egy Széchenyi, s többeké körül, de e magas állású, a kormánnyal közel érintkezésben álló szellemnagyságok iránt a rosszul értesülő tömeg gyanúsítása legalább nem tudatos, eszerint tévedése nem oly bűnös volt, mint *nagyobb nevű* író társainak rendszeresen rágalmozó eljárása egy oly, alanti állásánál fogva egyszerű körülményeivel együtt ismert, alig feltűnt nevű és általuk tehetségtelennek, tudatlannak hirdetett scribler ellen, mint e lapok jelenlegi szerkesztője. A gyanúsítás mérge már a heves agitáció magaslatára lépett és egyes összejövetelekben hirdetve lőn, hogy hazaárulás a „M. Sajtó”-ra előfizetni!

És hogy a legkézzelfoghatóbb, legcáfolatlanabb bizonyosságát mutassam föl, mennyire nagy valóban sajtónk ellenében a közvélemény terrorizmusa, mennyire súlyodt ezzel szemben, s mily rémesen mély e sörvilismus irodalmunkban: legyen följegyezve, hogy bár a sok ellenség közt akadt e lapok szerkesztőjének egy-két — még pedig irodalmilag tekintélyes — barátja is, kik a rágalmozó merő alaptalansága iránt mélyen meg voltak győződve: mégis *azok ellen nyilatkozni, a közvéleményt felvilágosítani — egyetlenegy sem merészkedett!*

Ennyire jutottunk!

De im — örvendetes jelenség — a *közönségnek* a remélnél számos, jelentős része máris jobb, itéletében erősebb, önállóbb volt, mintsem ez irodalmi kufár érdekekből származott rágalmi hálózaton keresztül ne látott volna! És lapunkat mindjárt előljáróban oly számmal vette körül, melyben a körülményekhez képest elegendő alap van adva arra, hogy a nagyobb elterjedést, a teljes diadalt már most csak saját igyekezetünktől függőnek tekintsük.

Hacsak az ég elfordíthatlan újabb csapással nem látogatja meg alólirottat, reméli, hogy a várakozásnak meg fog felelni, és a szellemi harcot elvelleneseivel csüggedetlenül folytatni fogja.

Vállalkozásunk, dacára a fenntebb rajzolt biztató előjel reményteljes szívérványának — tagadhatlanul nehéz, és minden reménykedés mellett is, kétes voltát nem tagadhatjuk. De koszoruzza siker vagy érje bukás, annyi már most is látható, hogy mindkét eset megtermi gyümölcsét. Siker eseté-

ben elmondhatnók, hogy a szabadszólás ostromló zárhadának áttörésében, és eszerint felzabadosításában nem csekély részünk volt. Ellenkező esetben, tiszta szándékunknak netalán a még erősebb balitélet, fondor gyanusítás által megásott sirjánál remélhetőleg kihülvén a magán szenvedély s özön indulat bős lángja, az ámitott nagy tömeg szeméről is lehullana a fátyol, s belátván, hogy ismét egy igaz barátot lökött el igaztalanokért; a való gyászoló faklyáinál megdöbbenve látván, hogy ime a véleményszabadság nálunk, mint a lélek halhatatlansága, csak a siron tul kezdődik: — talán egy újabb tanulság jeléül szolgálna vállalatunk sirirata, mely márvány betükben intené az olvasót: ne légy türelmetlen, ne légy elfogult, ne öld meg a gondolatot mely, mint a gyermek, akkor is ártatlan, ha hibázik; törd a véleményt, mert enélkül nem fejlődhetik tudomány és elvész a nép, mely tudomány nélkül való.

Im ezek aggályaink, reményeink, melyekkel közlönyünk szerény gályáját a közvélemény sik tengerére bocsátjuk. Képmutató szerénykedést megvetve, szükségesnek találtuk ez őszinte vallomásokat azok számára legalább, kik a mendemondák rengetegében megtévedtek. Hibáink s fogyatkozásaink tudatában legalább aziránt akarók meggyőzni az elfogulatlanokat, hogy *szándékunk tiszta*; — és ez oly időben, midőn ezt, nemcsak föl, de *alá is* tekintve, nem minden lelkiismeret vallhatja magától — talán megér annyit, hogy legalább — meghallgattassunk.

Vajda János.

Magyar Sajtó, 1863. jan. 27. IX. évf. 21. sz.

PEST, JANUÁR 28.

Várákosásunk, melyet a vélemények s érzületek jobbra fordulta iránt csak épen tegnapi cikkünkben kifejeztünk, gyorsabban, s szinte reményünk fölött kezd teljesülni.

A gondviselésnek a közéletben is vannak olykor meglepő beavatkozásai, melyek az oly soká elhagyott, oly kemény próbákőre tett igaznak védelmére épen a kellő pillanatban, mintegy — hogy ugy mondjuk — drámai igazságszolgáltatásképp jelennek meg; s ennélfogva mintegy felsőbb rendelésként tűnnek föl.

Olyan beavatkozások, melyekre új hit éled a küzdőben, s örvendve, hogy el nem csüggedett, mondja a classicus költővel: „van bíró a felhők felett” . . .

Azon, minden jelentősb segély nélkül egymásra következő szakadatlan üldöztetések után, melyek igaznak és üdvösnek hitt, s e hiszettel kitartó törekvéseinkben következtek, s melyek rövid történetét legutóbbi számainkban adtuk: – reméljük, nem veendi tőlünk rossz néven az elfogulatlan olvasó, hogy a részünkre oly kedvező nyilatkozást minden habozás nélkül lapunkban azonnal közzétenni sietünk.

A rágalom s gyanúsítás sűrű nyilzáporában ne fogadnók-e el a védő pajzsot, hogy azzal fegyverzetten, erősödve tovább folytathassuk a harcot?

De a dolog egyébként csak érinti alólirottát, igazában s tisztán a nyilvánosság tulajdona.

Valóban szerénytelenség volna alólirottól ez esemény fő-érdekének súlyát személyére magyarázni.

Esemény ez, irodalmunk s közéletünk jelen lassu, csöndes folyamában jelentős esemény, melyet legkevésbé egyesnek szerény működése, de a fölöttünk is uralkodó *idő hatalma* idézett föl, s nagyon, tán érdemen felül megtisztelő szerencse, ha a körülmények azzal nevünket s a köztéri kezdő szereplésünket közel érintkezésbe hozták.

Külföldre menekült államférfiaink egyik legtiszteltebb, legtekintélyesebbjének nyilatkozványa, melyben fényes múltja emlékezéseit a valódi hazaszeretet s bölcsesség erejével legyőzve, a jelen nemzedék üdvéérti magasztos lelkesülésben amazzal ellenkező, de a jelenben egyedül üdvösül fölismert irányt ajánl követendőnek, — mindenesetre oly esemény, mely nemcsak, mint a hideg önzés, hiúság napjaiban ritka erkölcsi magasság példája, de mint fontos politikai mozzanatot jelző, s nagy horderejű körülmény, joggal nevezhető szerény közéletünkben eseménynek.

Tanulságul szolgálhat itt benn és künn, hogy a valódi közjellelem *következetessége* nem kicsinyes önzés, nem személyes hiúság sugallta egyoldalúság megátalkodottságában, hanem a köz főcél állhatatos követésében, és ha azt kívánja, resignatióban, önmegtágadásban rejlik, mely midőn kivált minden személyes érdek kilátása nélkül, sőt tán azzal ellenkezésben történik, az emberi erkölcsi erő legmagasztosabb jelentkezésének méltán nevezhető.

Hisszük, hogy e tény sulya nem ereszkedik nyomtalanul szomorú apathiánk jelen sivár tengerapályára, s annál fogva reméljük, hogy alkalmilag még elemzésére visszatérhetünk.

Jelenleg még csak annyit az egész magyarázatául, hogy az első levél e lapok szerkesztőjéhez, második érdemes kiadónkhoz volt intézve.

Melyek szövege ime a következő:

Magyar Sajtó, 1863. jan. 28., IX. évf. 22. sz.

MAGASABB SZEMPONTOK.

Debrecen, februárban, 1863.

Az új irányú „Magyar Sajtó” — ha programjának megfelelőleg a szorosán politikai helyett nemzetünk társadalmi bajaira fekteti a főszólyt s e téren „az európai emelkedett szabadelműség, radikál-reform és népiségnek,” emeli fel oly régen össze göngyölt, elfelejtett zászlaját — valóban nagy űrt: tizennégy év óta tátongó űrt fog betölteni. 1848 óta — nem veszem számba azon egyes, tört szavakat, melyek időközben egy-egy kisebb, de azóta elenyészett lapban emelkedtek — 1848 óta először halljuk e nagy, e szent szavakat bátran, merészen felhangzani, kitűzve egy nagy politikai lap alapelveként.

1848 előtt — szép emlékü idők! — e nemzetre új hajnal virradt. Nagy eszmék napjának hajnala. E kor volt Magyarországon az *eszmék* kora. Azelőtt csak *egy* eszmének élt a magyar. Ez egy eszme volt a *nemzetiség* . . . De még ez egy eszme is törpe volt, mert e nemzetiség csak a Verbóczy nemzetisége, mikint a nemzet addig csak a Verbóczy nemzete volt. A nemzetet csak a nemesség tette a nemzetiséget csak a nemesség értette csak az ezrek! . . . A milliókra más eszme nehezült: a szolgaság, a jogtalanság, a nyomor. A nép nem érté: mi a nemzetiség; nem érté: mi a haza, — mert egyikkel sem birt. Mert még 1847 előtt is így panaszkodt a költő (szabad legyen őt csak így neveznem, mikint a hellen írók nevezik par excellence Homéert; — mikint a hellen tudta, hogy kit értsen „a költőn”, a magyar is tudja már, hogy mikor par excellence „a költőről” van szó, azon nem érthet mást mint Petőfit), tehát még ő is így dalolt volt azon kor előtt:

„Haza csak ott van, hol jog is van
S a népnek nincs joga!”

Közvetlen 1848 előtt nyílt meg az időnek azon boldog méhe, melyből az emberiség legszentebb eszméi keltek ki, mint méhrajok a tavasznak meleg sugárjaira. Nemcsak a nemzetiség eszméje lett közössé, lett milliókévé, s vált ekkép naggyá, hanem ekkor támadtak a szabadság, egyenlőség, testvériség új eszméi is: védői és ellensúlyozói az eddigi egyetlen eszmének — a nemzetiségnek. Ekkor volt az, e nagy időkben hogy hangzottak fenn a dicső szavak: szabadelműség, radikálreform, népiség. . . Ezeket hallók akkor minden ajkról, olvastuk minden lapban, ezek nevével ékeskedett akkor minden zászló.

Az eszmék forradalmát az érdekek harca követte. Az bevégződött a harctéren. A kardok nem pengettek többé. A tollak, melyek azelőtt az eszméknek szolgáltak, előkerültek, mozogtak, működtek ismét . . . De az eszmékről végkép elfeledkeztek, az eszméknek nem szolgáltak többé. Tizenhárom év mult így el . . . és a közvélemény vezetői, a nagy lapok, azt is elfeledték, hogy éltek valaha ez eszmék . . . Vagy tán meg volt tiltva nekik, hogy ez eszméket csak említsék is; tán mindezideig meg volt tiltva? . . . Oh nem! hiszen akadt olykor egy-egy hang, mely kiejté e neveket. Senki sem gondolt vele. S ha valaha, épen ez időkben lett volna szép alkalma a világosság őreinek azon eszméket csendben fölnevelni, s eképetenni alapját azon *társadalmi reformnak, mely nélkül a politikai reform mindig korai és sikertelen* — sőt bizonyos bukást várható — kísérlet. Vagy csak legalább annyit tettek volna, hogy feledésbe ne hagyták volna menni végkép a nemzetnél! De nem, semmit, semmit nem tettek.

Igy lett az, hogy mi ez idő szerint, 1863-ban, hasonlithatatlanul hátrább állunk e tekintetben, mint 1848 előtt állottunk. És hol állunk a többi népekhez, a művelt Európához képest, mely folyvást haladt, míg mi állottunk, vagy — mivel az eszmék útján a megállás a hátramenéssel egy — míg mi hátramentünk?! Az egyetlenegy kis látszata még az európai szabadelműségnek, mi megmaradt rajtunk, vagyis amit kénytelen-kelletlen vallunk még — *a zsidó* kérdésben van. Ez is azért, mert ennek jó ügyvéde van, maguk a zsidók, akik beszéltetni tudnak magukról. De egyébről nem maradt raj-

tunk azon korból — csupán a ruha, — de még azt is meg kellett raknunk sujtással, hogy tökéletesen képviseljük a — *mult századot*. A zsidók kényszerítnek, hogy róluk beszéljünk, értök tegyünk, ők szőnyegen tartják folyvást ügyöket; ők jó prókátorok. De nézzük csak tovább a népet, magunk népét, aki maga nem tud ügyvédkedni, akinek nincsen prókátora; valjon szól-e valaki róla? avagy csak létezik is-e ilyen ügy, ilyen kérdés? Van zsidó ügy, zsidó-kérdés; . . de ki hallott valamit a nép ügyéről, a nép kérdéséről? Van ilyen kérdés? Ismer-e ilyen kérdést például az „A Hon”? holott a zsidó-ügy-ben (nem panaszkép mondjuk) már tett annyi szolgálatot, hogy legközelebb meg is választották tiszteletbeli zsidónak. Nem! a nép kérdéséről nem tud senki, nem akar tudni senki. Az „A Hon” szerint bizonyosan ez is olyan „napjainkban fel nem tett kérdés”, melyről hallgatni kell, mint a zsidókérdés, melyről mégis eleget beszél az „A Hon”.

A „Magyar Sajtó” programmjának egyik fő és uralkodó pontja a *népiség*. Legyen érette forrón üdvözölve!

Nézzük tovább, európai emelkedett szabadelvűség, radikál-reform. Olvastuk-e valaha e szókat a mi hatalmas hangadó nagy lapjainkban tizenhárom hosszú év folytán?! . . . Valóban, ha visszafelé végig tekintünk ez évek során, méltán kérdehetjük: miről irtak, mivel foglalkoztak tehát e hazai lapok tizenhárom év alatt? A haza belpolitikai ügyeiről hallgattak, mert a hallgatás *arany* volt nekik, ha papiros-pénzben szedték is fel, és a beszéd csak *ezüst*, vagy tán nem is ezüst, hanem attól tartottak, hogy *vas* lett volna, már pedig ennyire nem akartak jutni a hazáért, habár néha hasznosabb is a vas, mint az arany. Node mindegy, ők erről hallgattak. A *társadalmi reformról*, társadalmi eszmékről nem beszéltek . . . miről irtak hát tizennégy év alatt?! . . .

A „Magyar Sajtó” új folyama lett végre az első és egyetlen — tizennégy év után! — mely újra hallatá, fennhangon kimondá ama szavakat: európai szabadelműség, radikál-reform!

A jelenkor ifjai előtt — mert tizennégy év sok idő, „s más faj állott a kihunytt helyére!” — a jelenkor ifjai előtt tán hieroglifek lettek e szavak, amelyeknek pusztá említésén is egykor lázasan dobogott az egész magyar ifjuság szive!

Mivé lettünk! Akkor a divattalan foszlány-ruha ily eszmékért lelkesülő kebleket takart . . . most a sujtásos s divatosnál divatosb ruha alatt oly szív lézeng, mely nem tud

hevülni, sőt fásultan mosolyog e szavakon, melyeket ábrándnak nevez, kinevet.

Ez a ti tizenhárom éves működéstök, ti a hallgatás arany bornyujának bálványpapjai!

Akkor a ruha mellékes dolog volt, mikor az eszméknek, az igaz Istennek, élt mindenki; most a ruha minden!

Minő hanyatlás!

Igaztalan volnék, ha eltagadnám, hogy egy eszme mégis él kebletekben, hatalmas eszme, a *nemzetiség*. De csak *egyedül*. Nincsenek ott a nagy ellensúlyozó eszmék: az egyenlőség és testvériség! Tehát ott vagyunk, ahol régen voltunk.

S hogy mily nagy szükség van ezen ellensúlyozókra, csak egy példát hozok fel rá „a mai nap történetéből.” Nem e végett emeltem szót, hanem felhasználom ezt, minthogy épen kezem alatt van, — nehogy mások használják fel ellenünk.

Nem rég az európai színpad egyik kitünő képviselője mutatott körünkben, *Davison*. Tudjuk azt is, hogy fel akart lépni a muzeumban, valamely felolvasással. Erre még, úgy tudjuk, kérték. Szerencsétlenségére a nyelve — *német*. E miatt elutasították.

Nem akarom a nemzetre róni azon hibát, mely bizonyosan csak egyesek hirtelenkedése lesz. Hanem, amennyiben lehet bennünk olyasmi, ami előtt helyeslésre találna ez eljárás, s hogy ismét ne a magam tekintélyére beszéljek (miután nálunk még okos (?) ember (!) is komolyan azt az elvet tartja és hirdeti még ma is, hogy „*nem mit, de ki,*” — lásd a „P. N.”-t tehát olyan embert idézek, aki, remélem, hogy elég tekintélynek fog tartatni, miután ő azon kevesek egyike, kik örökké a szabadság szószólói voltak s sohasem hazudtolták meg magukat, s kiben csak akkor lehetne kétkedni, ha a nap világában kétkednének, mert ez nem más mint *Börne*.

Párisban egy angol színésztársaság produkálta magát angol nyelven. A franciák (1822.) kifütyölték. Ez esetről így ír Börne: „Más nap — ugymond — valamennyi lap haditrombitát futt. A liberálisok nem védték ugyan a botrányt, hanem csak elnézést kértek az ifjuság tévedéseért. „Des jeunes gens nourris de l'horreur de tout ce qui n'est pas national” (a minden iránt, mi nem nemzeti, gyűlölettel táplált ifjak) kissé messze mentek, mondák a liberális lapok. Sajnálандó, — kiált fel Börne — hogy a párisi ifjuságnak ily rossz kosztja van! De

leginkább csodálkozhatni azokon az ősz, tapasztalt francia szabadsághősökön, akik különben oly gyanakodók a hatalom minden lépte iránt, s oly éleslátásuak kitalálni minden fortélyukat — hogy *igy boldondá* tétetik magukat, s észre nem veszik, hogy az a „horreur de tout ce qui n'est pas national”, az a minden iránti gyűlölet, ami nem nemzeti, a neveléssel beszitt ama *gyöngegek* egyike, melyeket csak azért élesztenek, hogy *a népeket egymás ellen* felingereljék, ellenségekké tegyék és egymástól elválva tartsák, hogy rajtok *annál könnyebben uralkodhassanak*, — s hogy elfelejtik, hogy az uralomvágy mindenkor arra használta a népek szenvedélyét, hogy a magáét kielégítse.”

Magyar Sajtó, 1863. febr. 20. IX. évf. 41. sz.

AZ „A HON” NEMZETGAZDÁSZI KITÖRÉSEI.

A kedves, a mindig jókedvű „A Hon” — mely e szomorú időkben dicséretes feladatának tartja a hazafiaknak — keresztényeknek úgy mint zsidóknak — állandó jó kedvéről gondoskodni — ez utóbbiaknak nem csekély sajnálatára egyszerre csak elvesztette régi híres kedvét, és mintegy természetéből kikelve, haragra lobban, s csörgő sapkáját földhöz ütve, nyeregbe vágja magát, feltüzi Don Quixotte rég heverő lándzsáját, s lovagias elszántsággal rugtat neki az osztrák nemzeti bank azon magyar adósainak, akik nem akarnak fizetni. Valóban, a nyájias, a szelid „A Hon” oly nagy dühbe jött, de hogy is ne? — úgy levén meggyőződve, hogy az osztrák nemzeti bank rossz fizető magyar adósai a magyar haza hitelét rontják, és evégből indítványozza, hogy a *nem fizető magyar adósok nevei a nyilvánosság pellengérére állittassanak*. Ezen, a szende „A Hon”-tól váratlan szigor igazolásaul hivatkozik a *hamburgi kereskedők példájára*, kik a hamis tönkrementek (banqueroutier) neveit intőjelül a fekete táblára szegeztek.

Mivel nekünk is őszinte érdekünk, hogy szeretetreméltó „A Hon”-unk újra és mielőbb visszanyerje „üstökös” jó kedvét, s azzal az elbusulásra igen is hajlandó hazát mihamarább fölvilványozza, ennél fogva csekély erőnkhez képest tisztünkben állónak tartjuk lecsillapítani az érdemes collega haragját, fölvilágosítván őt a dolog tulajdonképi mivoltáról,

nehogy úgy járjon mint hajdan derék de la Manche-i előde, ki óriásoknak nézván a szélmalmodokat, rutul megadta buzgó rohanásának árát.

Tehát a dologra, siessünk, mert hiszen az „A Hon” üstökös „jó kedve” mindenestre „esemény” — számos olvasóira nézve oly időben, melyben igen kevés embernek van kedve „bomolni” — tréfával, élceléssel a komolyabbakat megnevetetni.

Nos hát, édes „a hon”-i nemzetgazdász, tegye le ön biztos lándzsáját; szálljon le Rosinante-járól, melyről minden nem fizető egyes adóst a pelengérré szögezni volt szándéka, és figyeljen egy percig, ha ugyan ragyogó, sebesrőptű képzelmet megállíthatja ily *száraz* tárgy lecke kedvéért, melyet korántsem mi találtunk fel, hanem csak úgy olvastuk jó rég valamely közgazdászati kézikönyvben, melyet kár volt amugy kutya-futtában önnek is végig nem lapozni.

Ön, kedves „A Hon” nemzetgazdása, nem látszik tudni, hogy e prózai világon kétféle hitel van, úgy mint *reál* és *személyes*. Az előbbi hitel reál zálogon, emez az illető személy becsületességéből hitezen alapul. A reálhitel tehát valamely dologban, fekvő vagyomban, földben, zálogban stb. keresi biztosítékát, — a személyes hitel az illető személynek — tulajdonságaiban, — u[gy] m[int] képesség, becsületérés stb., melyek a biztosítékot képezik.

A kereskedelmi testület, melynek feladata földünk ingó javait mozgásba hozni, kiválóan van szorulva a személyes hitellel, minélfogva a személy képességei a becsületérésében nagy bizalmat kénytelen helyezni. Ha a személy e bizalommal becstelenül visszaél, akkor a hitelezőnek nem marad egyéb hátra, mint a *személyfogságot* kérni — természetesen oly államokban, melyekben a személyes fogság törvényt van emelve. Mi nem akartuk a személyes fogságot fölállítani, annálfogva nem is élvezhetjük a személyes hitelt egész teljében mindaddig, míg az behozva nem lesz úgy, mint más polgárosult országokban, ahol a becstelenül cselekvő személy — mások elrettentő példájára — saját bűnének gyalázatával bélyegeztetik. És ez az értelme ama kereskedő városi eljárásnak is, melyekben a hamis tönkrejutottak nevei a fekete táblára szögeztetnek.

A reálhitellel egészen máskint áll a dolog. Ennek a személy erkölcsi értékéhez semmi vagy igen kevés köze. *Zálogra csinált*

adósságnál a vagyon átruházása által változás alá eshetik az adós személye; a hitelezőre nézve mitsem határoz, valjon neki X vagy Y tartozik-e; itt egyes egyedül arról van kérdés, nyújt-e a fekvő birtok vagy a zálogjóság elegendő biztosítékot, és hogy valjon nem fizetés esetében gyors törvényes eljárás a hitelezőt minél hamarább, minél kevesebb költséggel és fáradsággal pénzéhez juttatja-e?

Mire való volna tehát az „A Hon” buzgó lovagjának eme pelengérező irgalomtalan föllépése a nemzeti bank adóssai ellen, kik talán épen ártatlanok is a dologban, s csak rosz természetű vagy egyéb szerencsétlenség folytán nem képesek fizetni? Hiszen ezek nem követtek el csalást, mert hisz ezek a hitelezőnek teljes biztosítékot adtak kezébe!

De hát ha mégis azon eset áll be, hogy nem fizethetnek?

Akkor biz a névvel nem sokat törődünk; hiszen azt ismételtten úgy is nyomtatva olvashatjuk az újságokban, mihelyt a pör tárgyalva, az árverés vagy csőd kihirdetve.

Hanem azzal már aztán a közjólét és haza érdekében igen is sokat törődhetünk s méltó aggályaink okát képezheti, *valjon hasonló esetekre nézve bírnak-e szigorú és jó törvényekkel, szigorú és lelkiismeretes bírákkal, kik a törvény betűjét megvalósítják?!*

Már aztán jöjjen bármi nagy haragba a szeretetreméltó kedélyű „A Hon” — szögezze bár minden falu bitójára a rosz fizető adósok nevét; — üldözze bár középkori lovagias lándzsájával még oly elkeseredve az egyes adósokat, mint bűnösöket az ártatlan hitelezők ellenében: e középkori lelkesedéssel nem visz ki semmit, valamint a középkor ama halhatatlan alakja sem, ki az ártatlanság képzelt védelmében oly sokszor törte össze sovány oldalbordáit.

A tizenkilencedik századnak nincs szüksége vándor lovagokra, kik az egyesek ártatlanságát védjék, s az egyesek bűneit megtorolják. A 19-dik századnak korszerű intézményekre van szüksége, — egyebek közt jóra való, ésszerű, a kor színvonalán álló törvényekre, melyek mindnyájunkat védjenek, — végre pedig igazságos, részrehajlatlan bírákra, kik e törvényeket hiven kezeljék . . .

Akkor aztán elérjük azt, hogy a hitel megszilárdul, s a jólét, szabadság, szóval az emberi boldogság alapja lesz!

Magyar Sajtó, 1863. febr. 21., IX. évf. 42. sz.

Midőn valamely nép tényleg elveszti nemzeti lételét biztosító közjogi alapját; ily hátrányos, halál-veszélyes helyzetben, midőn egészben immár nem, csak *egyesebben* él; mi természetesebb, mint az, hogy csakis az *egyesekek* erélye által tarthatja fenn magát és mentheti meg életét egy jobb jövő számára.

Ily időszakban van szükség a legnagyobb erényekre. Hajdan, midőn hőssé nem lehet, képes volt martírrá lenni a hazafi: — különben a tétlen hazaszeretet sültgalambvárása még csak nem is szalmatüz; és az ohajtott szép jövő képe üres álom, örök frázis marad.

De ez nagyon régen volt; ennyire már bezzeg mi is előhaladtunk, hogy mikor bibliai erények gyakorlásáról van szó, akkor az „ildom” eszméjével takarózunk.

Aztán meg a martírság nem is tartozik magyar nemzeti szellemünk alkotó elemei közé. Ezer éves történetünk hőst ezrivel, de martírt — ugyan keveset mutat fel. A martírságnak még csak fogalmával is kevesen birunk, amint ezt a nemzet egyik legünnepeltebb költőjének művei bizonyítják, — aki, futólag megjegyezve, egyszersmind abban a csodálatos fogalomzavarban is szenved, hogy azt hiszi, miszerint mártír lehet tragoedia hőse; lásd Szigetvári vértanuk, Dósa, stb.

Pedig a rendkívüli veszélyekből csak rendkívüli erőfeszítés emelhet ki. Ha vértanuság nem áll testünkhöz, egyéb esz-közökhöz kellene nyulnunk: az ipar, tudomány, gazdálkodás, takarékoság rendkívüli fokra viteléhez. Ha vér által nem, *verejték* által kell boldogulnunk.

Mivel pedig az ipar, sörénység, takarékoság stb., biztosan üdvözítő erényei sem alkotják oroszlánnemzeti szellemünk erősebb illetőleg tulnyomóbb elemeit: (mely pontnál eszembe jut németajku honfitársaink azon épen nem malitiosus, de azonban eléggé sulyosan vádoló szójárása, mely a lustaságot magyar betegségnek nevezi, — mi természetesebb, mint hogy e gyöngébb oldalt erősíteni, fejleszteni, kifejlésének akadályait, ama fennebb említettem ős aristocraticus szellemet nyesegetni, az irodalom műtő eszközeivel amputalgatni volna nemes, magasabb feladatunk.

Ha nemzeti önkormányzattal bíránk, ennek *központi* ereje a nemzeti közmunkásság s tudomány kifejllesztésére

roppant, majd mindent pótló hátrányt [előnyt] gyakorolna; — de mivel ez már másfél évtizede nincs, és ki tudja, mikor lesz, — *mindaddig, míg magunkra*, saját magánszorgalmunkra — *privata diligentiankra* vagyunk hagyatva, addig az *egyesekek erélyétől függ*, valjon a nyomasztó viszonyok súlyát kiállja-e nemzetünk; az egyesekre hatni képes egyedüli közorganum pedig az irodalom levén, úgy a szépirodalmi, közgazdasági, mint a politikai irodalom — ez valójában csak úgy felel meg ez idő szerinti feladatának, ha a helyzet rendkívüliségét helyesen felfogva, az önkormányzat hiányát erejéhez képest pótolni ügyekeznek, s a közös apathia üdülő [sic!] kórhajlamát nemhogy nevelné, de inkább tényleges irányu izgatásaival némi gyakorlati eredményt is előidézni képes lenne.

Hogy erre ne volna elég lehetőség, roppant tévedése nagyainknak.

Köszellemünk jelen hibás életművezetének mélyebb elemzése után kimondhatjuk, mikép a nemzetnek csupán közjogi, hogy úgy mondjuk, morális érdekei elég erőteljesen, de szorosan *anyagi érdekei* amazéhoz képest a köztéren s illetőleg az irodalomban aránytalanul gyöngén, mostohán vannak képviselve.

Amazon, csaknem kizárólag német ajku elemnek, mely a gyakorlatban ez anyagi érdekek rugójakint működik; — mely egyedül kezelvén az anyagi *forgalmat*, ha szabad ily hasonlattal élnünk, a nemzettestben a csontot és húst képviselő magyar elem közt az élet főtényezőjét — a keringő vért képviseli, valaminthogy az ország szívkamarájában: a fővárosban, az ország ereiben: a vasutakon, folyamokon, és minden közlekedési és ártérekén ők a főszereplők: — ezen, korunkban legfontosabb, leghatalmasabb elemnek, nálunk jelenben ugyszólván semmi közéleti hatálya nincs, minél fogva a szükséges reformok a törvényhozás és társa[da]lmi téren, kiszámíthatatlan kárunkra, még mindig nem létesíthetők.

Hogy hiteltörvényeink nem kielégítőek, s emiatt a forgalom nagy megakadást szenved; hogy iparintézeteink nincsenek, üzleti vállalatunk magyar kezekben és alakban nem sikerülnek, — mind e sajnos hiányok eléggé világosan, azaz hogy sötétben — *lucus a non lucendo* — tanuskodnak a főnnebbi állítás valósága mellett.

Mind máskint volna, ha a zöld asztalt és a kereskedelmi pultot elfoglaló magyar és német, aristocraticus és polgári elem közt egy kis csere történnék; ha t. i. a zöld asztalnak egy tizedrésze a pulthoz is, a pultnak fele a zöld asztalhoz is ülne annak idején, s az elméleti mellett a gyakorlati, a lovagi mellett a polgári, a szellemi mellett az anyagi szempontnak kölcsönös egyezéssel érvény szereztenék.

E törekvés azonban még eszmében is népszerűtlen. Egyelőre pedig az is jó lenne, ha az irodalom legalább az eszmét népszerűsíteni igyekeznék.

Magyar Sajtó, 1863. ápr. 2., 9. évf. 75. sz.

VIDÉKI LEVELEZÉSEK.

„Irodalmi viszonyok” s „Anyagi érdekek” című cikkeinkben fejtegettük, mi lenne a jelen rendkívüli viszonyok közt irodalmunk rendkívüli feladata, tudniillik: a nemzeti önkormányzat hiányának legalább némi részben pótlása; s megjegyeztük, hogy e feladat mai körülményeink közt csak *egyesekek* nagy *erélye* által oldható meg.

Erre nézve akarunk ezuttal némi gyakorlati utmutatással szolgálni.

Nézetünk szerint a napi sajtó sokkal nagyobb hatállyal működhetnék még a jelen viszonyok közt is, mint aminővel működik, ha általában munkásai a fennálló körülményekhez s azok követelményeihöz alkalmazott gyakorlati felfogás szerint felelnének meg magasb hivatásuknak.

Tenger bajaink oka — megvallhatjuk — nem csupán önmagunk hibái s mulasztásaiban, de oly körülményekben is rejlik, melyek önerőnk hatáskörön kívül esnek. De mindamelllett nem vagyunk fölmentve attól, hogy amin segíteni magunk is képesek vagyunk, elhanyagoljuk. Ha csak igen keveset van módunk tenni, ebből nem következés, hogy ez igen keveset is elmulasszuk.

Nézzük csak, mint jár el a napi sajtó mai feladatában, s látni fogjuk, hogy feladatának öntudatával is alig, a rendkívüli körülmények követelményeinek fölismérésével épen nem bir.

A fővárosi lapirodalom vezetőinek s munkásainak mulasztásai- s részint pozitív félszégeiről, már más alkalmakkal

bővebben is szólottunk. Most csak vessünk egy tekintetet a vidéki levelezők működésének irányára.

Mi volna ezek jelenlegi feladata?

Felsorolni, a nemzet színe elé hozni mindazon helyi hiányokat a társadalmi, szellemi és anyagi téren, melyek minden egyéb politikai átváltozás nélkül, a jelen körülmények közt is orvosolhatók. Mellőzni férfiasan a sikertelen sohajtásokat, olyan, a magasabb politikában rejlő akadályok fölött, melyek most el nem háríthatók, s ehelyett szedegetni le ama hernyókat, melyek nemzeti szellemünk gyönyörű és erőteljes fáján rágódnak. Mennyi hiányt, mily tengernyi egyes hibát fedez föl a szakismerő szem, ha elfogulatlanul tekint szét legkivált a közgazdasági téren, ez istenáldott, de embervert hazában!

Az ipar legközönségesebb cikkei sok helyütt bibliai korra emlékeztetnek; egész vidékek a Saharáról szereznek teljes fogalmat; mérföldeken át még csinálatlan rossz ut sincs, sőt még amugy torony iránt sem haladhat a vándor, és még az odavaló is számtalanszor eltéved a minden tájékozó pont nélküli láthatáron; a gazdaság kezdetleges állapotban, (faültetés ahol legszükségesebb, ott legkeveseb) nevelés, tanügy rendezetlen, közszellem félszeg, közbátorság sok helyütt egyáltalán semmi, emiatt az ugyis nehézkes anyagi forgalom akadályozva; stb. stb. mennyi tárgy a nyilvánosság előtti elmélkedésre, specialis és mégis közhasznú izgatásra, eszmésurlódásra; és mégis vidéki tudósításaink majdnem rendszeren a tárgyhiány fölötti panaszokon kezdődnek, többnyire kóbor színészeti primadonnák mellett vagy elleni lovagias lándzsatorések közt folytatódnak, s valamely *személyes* és még helyileg is ephemer érdekű viszály egyoldalú, ferde leírásával végződnek, melyeknek elintézése legtöbb esetben toll helyett egyéb, lovagiasb fegyverrel rövidebb és gyökeresb módon sikerülhetne, míg a napi sajtóban az illetén vita sokszor a legigaztalanabb módon végződik, ez is bizonyítván, hogy nem országos érdekű, tisztán magán-személyes ügyek, botrányok csakugyan nem a sajtó terén orvoslandók, sőt azon téren mindig csak jobban elronthatók, elkeseríthetők, és néha épen orvosolhatlanná válnak.

Az országos hiányok általános feszegetése irányadó körökre nem téveszti jótékony hatását, s különösen önkormányzat idején közvetlen s gyors eredményt is idézhet elő; de a jelen körülmények közt gyakorlati sikert csak úgy lehetne sajtó

utján elérni, ha egyes vidékeknek is meglennének a maguk saját izgatói, kebelbeli vezetői a közszellemi téren, akik az ottani specialis hiányokra tárgyilagosan tartott közlések s viták által tennék figyelmessé a nyilvánosságot, s mintegy a helyi, kézzelfogható példákból magyaráznák meg a népnek az eddig követett irány félszegségét, s a követendő jobb, korszerűbb szellem helyességét.

Legfőképp azon erkölcsi és anyagi tényezőket volna szükséges untalan emlegetni, melyek népünket a *végelszegényedés* örvényébe sodorhatják; mert minden veszély közt, mely fenyegeti jövőnket, ez a legeshetőbb, a legfélelmesebb, mert ez leggyöngébb és legkevésbé védett oldalunkat fenyegeti.

Hanem e szerepnek csak a haza kitünőbb képességei volnának hivatva megfelelni, azok pedig — elég sajnos — e szerepet kicsinylik, hogy úgy mondjuk, lenézik és szinte gyönyörködni látszanak az ügyetlenkedésen, mellyel a hivatlanok serege e nem könnyű feladattal küszködik a központi és vidéki sajtó terén.

Igy aztán a lapirodalom egyre érdektelenebb, hatálytalannabb, mert egyoldalú, tárgyszegény és eszmekoldus. A közönség apathiája, közönye növekvőben, és pedig annál megdöbbentőbbben, mert a nagy rész, ugylátszik, mintha még e közönyt, ez apathiát is a nemzeti fájdalom természetes kifolyása gyanánt — részvétlensége és tétlensége *palástjaul*, álarcul akarná felhasználni, holott az nem egyéb szükkeblűségnél; mert a nemzet sorsa fölött *aggódni* lehet, sőt *kell* ugyan mindig, de kétségbeesni és a kétségbeesés ürügye alatt tétlen maradni soha nem szabad.

Nem a szerepek mekkorasága határoz, hanem a játszó ügyessége.

Nagy sikert most a legnagyobb sem képes kivívni; de sok krajcárból lesz a forint, így a sok apró siker is összevéve mérhetőne egy nagyot, ha a nemzet számos képességének nem a személyükre háramló dicsőség, hanem a közügy iránti lelkesedés szolgáltatná a közhasznu cselekvés ösztönző rugóját.

Talán az a baj, hogy nálunk igen is sok a nagy ember, aki mind e jelszót vallja: aut Caesar, aut nihil.

Pedig sokkal üdvösebb megelégedni erőnkhez mért szereppel, és annak jól megfelelni, vigasztalván magunkat, hogy non possumus esse omnes Cicerones.

És soha nem felejteni, s illetőleg a gyakorlatban is aszerint cselekedni, mint egy koszorúsunk remekül mondá:
„Minden pálya derék, ha belőle hazádra derül fény.”

Magyar Sajtó, 1863. ápr. 5., IX. évf. 78. sz.

VIZSZABÁLYOZÁS.

Csak nemrég nyilvánítók e helyen abbéli sajnos észleletünket, mely szerint hazánkban az *anyagi érdekek* — kivált amióta századunk legnagyobb magyarja vezéri szerepét letette — a szorosabban politikai s szellemiekkel szemben, aránytalanul *mostohán* vannak képviselve. Mint Verbőczy hiv unokái, mindannyian, egytől egyig a törvénykönyv köré gyülekezve, a politikai jog védelmében forgatjuk nem ugyan „régikardunkat” . . . hanem igenis gyöngé tollainkat . . . azonban korunk uralkodó érdeke az anyag melletti ügyvédkezéshez par excellence gavallérságunk nem sok kedvet mutat.

Annál inkább megörvendeztet minket minden ellenkező jelenség, kivált ha az főrendünk légköréből indul ki; mert hiába, ha már egyszer úgy van, hogy uralkodó servilismusunknál fogva csak a magasból jövő indítvány lel meghallgatásra és nálunk csakugyan nem a *mi*, de a *ki* határoz: ennél fogva, a közjó érdekében őszintén örvidenünk kell, ha főrendünkben olyan mozdulat jelentkezik, mely ama kilátással kecsegtet, hogy megfelelni igyekeznek azon hivatásnak, melyet az új idő szelleme szab eléjük, s melynek majd két évtized óta hazánkban valódi apostola nincsen.

Anélkül, hogy a gr. Andrassy által alább ismertetett indítvány gyakorlati megítélésébe bocsátkoznánk, csak mint örvidetes mozzanatot — jelezni, és magát a törekvést üdvözölni — ujságirói tisztünknek tartottuk.

A „Pesti Napló” mai számában gróf Andrassy Manótól komoly figyelmet érdemlő cikk jelent meg. Vizszabályozásunk kérdését fejtegeti a nemes gróf, és hivatkozik Franciaország példájára, részben új rendszert ajánl, melynek üdvös hatásai külöddön bebizonyultak.

Fejtegetései alapjául ama két ténytet veszi, mely a fel- és alföldön szemünkbe ötlük.

Amott a tavaszi hóvíz elpusztítja a legelőt, feldulja a szántóföldeket, malmokat, gyárakat.

Emitt az árviz még rombolóbb, roppant költségekbe kerülő gátak építésére kényszerít, anélkül, hogy ezáltal az alföld biztosítva lenne.

„Az árviz, — ugymond — mely a felvidéket pusztítja, s az alföldet örökös rettegésben tartja, főleg egy okból veszélyes.

Mert még mindig nem uralkodunk rajta, ő parancsol nekünk, gátló intézkedéseink elégtelenek, mert a rendszer, melyet követünk, kezdve van, de bevégezve nincs; s amellet, hogy fenntartása tömérdek költséget kíván, a felföldön épen nem, az alföldön pedig, melynek megóvására közvetlen irányozva van, csak tökéletlenül segít.

Mert, ha mi lenn az alföldön állítunk gátakat, nem csirájában fojtjuk el a bajt, hanem megvárjuk szépen, míg meg-növekedik, reá hagyjuk, hogy roppant erejét, a sík földön, hol nehezebben zabolázható, néhány pont ellen fordítsa; s aztán megteesszük, amit tehetünk, tömérdek munka és költség mellett, ki nem elégitő eredménnyel.”

Ezért szükséges: hogy az árvizek keletkezésökben zaboláztassanak, s az így megrekesztett viz gazdasági s ipari célokra használtassék.

És efelett gondolkozni annyival sürgetőbb, mert a Tisza-szabályozás évről évre súlyosabb költségekkel tetézi a már különben is nagy terheket, s a felvidék gazdálkodása csak teng, s annak főága a marhatenyésztés, legelő- és vízhiány miatt, nagyobb mérvben nem üzhető.

E célra cikkirónk vezérül Napoleon levelét szemelte, melyet a császár 1856-ban, az akkori árvizek dúlásaira vonatkozólag irt. Napoleon a gát-rendszert csak palliativumnak tartja, mert a folyamok ágya szüntelen emelkedik, s így a gátakat is magasabbra kell rakni; de így sem ad teljes biztonságot; roppant költséget okoz; és igen terhelő felügyeletet kíván.

Ez okokból más rendszer alkalmazását szükségesnek tartja.

Ha vizsgáljuk — ugymond — miből keletkeznek az árvizek: átlátjuk, hogy a hegyeken egybegyűlt vizekből, nem pedig az esőből, mely a rónákon esett.

Minden attól függ tehát, hogy a viz lefolyása késleltessék. Ezt kieszközölhetjük, ha a folyamok mellékfolyói elibe a völgyek torkolatánál, s mindenütt, hova a viz, mint mederbe gyűlt, rekeszek emeltetnek, melyeken a viz kifolyására szűk nyílás hagyatik, s melyek az árt feltartják, mikor növekedik, s mintegy vizezőket képeznek, melyek lassan ürülnek ki.

És e módszer jelentékenyen olcsóbb, könnyebb és biztosabb. Ama kétségre, ha valjon országunk geographiai fekvése és physicali alkata lehetővé teszi-e a fennemlített rendszer alkalmazását: a cikkirő igennel felel. Sőt bizton állítja, hogy miután a Kárpátok számos völgye kisebb és mélyebb, könnyebben elzárhatók, mint Franciaországban.

Ha e rendszer életbeléptetnének, haszna a felvidékre s az alföldre egyiránt kimaradhatlan.

A felvidéken csak így lehet bő és kövér legelőre, mindig elegendő vízre szert tenni, s így virágzó marhatenyésztés keletkeznék, melytől e vidék jóléte csaknem kizárólag függ. Víz lenne nyáron is bőven, s a malmok és gyárak sem a tavaszi vizár, sem a nyári vízszükség miatt nem szenvednének. A tavak medreit is lehetne — Cseh- és Morvaország példája szerint — használni. Három évig haltenyésztésre fordítottának, azután termőföld, kaszálló és ismét halastó lenne. A leülepedett iszap megbecsülhetetlen trágya.

Az alföldön pedig bizton lehetnének s nem kellene az árviztől tartani, mert a hegyekben meggyült víz nem tolna mindenfelől egyszerre a Tisza és mellékfolyamai medrébe; az eliszapolás is sokkal kisebb lenne; a gátak nem kerülnének annyiba. És e folyamatokban mindég lenne víz, hogy hajókázhatók maradjanak, vagy legalább annyi, hogy a gyárak és malmok működésüket folytathassák.

Igy a Tisza völgyén levő s nyárban vízszükségben szenvedő földeket irrigálni lehetne.

Ez áldásos eredményeket Francia- és Csehországban minden lépten-nyomon szemlélhetni.

„Ily tényekhez — így végzi — felesleges bővebb fejtegetéssel járulni, az eszme életravalósága bizonyos, kivitele tőlünk függ.

És itt különösen az országos magyar gazdasági egyesületet szólítom fel, hogy a kivitelre teljes erővel közreműködjék. — Országos gazdasági érdekeink figyelmes öre és szószólója lévén, őt illeti a kötelesség: a kormány közreműködését ki- eszközölni, s reábirni, hogy szakértők kíséretében tanulmányoztassa az ügyet, a végrehajtás eszközeit s módját.

Reményilem, hogy ha ez egylet egész eréllyel felkarolja az ügyet, sikerül azt a kormánynál s a nemzetnél egyiránt diadalra segíteni.”

Magyar Sajtó, 1863. ápr. 12., IX. évf. 83. sz.

A türelmetlen kényurak, a korlátlan hatalmu zsarnokok és — az elfogult népek átka, hogy bizonyos igazságokat, még pedig épen a legéletbevágóbbakat — soha sem hallanak meg.

És e kézzel nem fogható, csak mélyebben szemlélő elme fényénél látható oknál fogva aztán beleesnek abba a veszedelembe, melyet egyik en miniatur sorsosuk Döbrögi de eadem táblabíró hazánkfia úgy definiált, hogy: legnagyobb baj, mikor az ember maga sem tudja, mi baja.

Valjon ez elfogultak közé akarunk-e mi is tartozni, hogy soha se halljuk meg — nem ellenséges, de hazafi ajakról, — tehát önmagunktól saját természetét valónk netaláni hibáit?

Vagy tán fölösleges, haszontalan az e fölötti mély elmélkedés?

Hogy nagyon gondolkozó, mélységes elméletbe, feneketlen „grübelei”-ba tévedező nép volnánk, azt ugyan még az „augzburgi” néni sem vetheti szemünkre. Azért úgy hiszem, attól nem tarthatunk, hogy vagy fölösleges, vagy kelletlenül mélyebb elmélkedés örvényébe essünk, legkivált oly időben, mint a mai, melyben a napi politika elhagyott, üres sorompói közt a lényeges kérdések tusáinak szünet van vezényelve, s legfőlebb egy-egy passer solitarius ugrándo s cseveg ott anélkül, hogy valaki hallgatna rája.

Nemde mindegy indicálva van e gondolkozni készítő szélcsendben a feladat számunkra, önmagunkba szállva gondolkozni oly tárgyról, mely a legteljesebb nyugalmat kívánja, minővel nem sokáig rendelkezünk, mert egyszer csak el kell következni ránk nézve is a sörény munka és elhatározó tettek idejének?

Ilyen elfogulatlan higgadtságot igénylő, nagy horderejű tárgy volna: saját nemzeti szellemünk mivoltának vizsgálata; szemben az új idő szellemének és a körülményeknek kérlelhetetlen követelményeivel. Hogy valjon olyanok-e hajlaimaink, képességeink, melyek ez idő szerint üdvre vezethetnek; egyszóval úgy vannak-e bennünk vegyülve az elemek, hogy e korban még kedvezőtlen körülmények között is boldoguljunk?

E tárgynál első tekintetre is világosan merül föl a szabály, hogy nem az erények, de a netáni hibák fürkészete az előbbvalóbb, az életbevágóbb. Az erények mindenesetre meg fog-

ják teremni gyümölcsüket; ámde hogy a hibák is meg ne teremjék a magukét, szükség azokat fölfedezni, kiirtani.

„De mindig csak hibáztatni, soha sem dicsérni — ez nem ildomos politikus eljárása.” Mondják egynémelyek.

„Aztán ha már magunkat megró, csak róná meg ellenségeinket, avagy azokat tán hibátlanoknak tartja? ellenvetik ismét mások.

És a vádlott, ahelyett, hogy untalan felelne, mindannyiszor felsóhajtva szomorun magában, hogy — ime csak nem tisztulunk hibáinkból.

Még pedig azokból sem, melyek nem oly igen mélyen, a vérben, — hanem melyek csupán az agyban rejlenek; tehát, nemhogy velünk született, de a külső fejlődés levegőjében ránk ragadt hibákból sem.

Nem csupán hajlamainkban, de a felfogásunkban fekvő félszegségek kiirtásán sem látszunk egész határozottsággal ügyekezni.

Avagy nem ezelőtt századnegyeddal hangzott-e politikai megváltónk ajkáról a rendreutasítás, mely szerint — *ne cseréljük föl a szerepeket!*

És im, miután e bölcs szabály figyelembe nem vételeért szinte halálveszélyes leckében okulhattunk volna, még ma is azt látszik kívánni a közvélemény, hogy a politikus író cseréljen szerepet az epikus költővel, és ahelyett, hogy a sinlő nemzettestben a baj okait fürkéssze, álljon elő lanttal kezében, és homéri nyelven, vagy mert erre képtelen — esetlen prózában magasztalja, dicsóítsa a nemzet erényeit.

Holott még a költők közt is a legvalódibbak, többnyire csak a *mult* nagy tetteit, erényeit tárták föl lelkesítőül a *jelen* gyarláságaival szemben, hogy ez ellentét által annál inkább buzdithassák nagy, nemes tettek végbevételére nemzetük jobbait.

És mi haszon háramlanék ránk az ellenség gyalázása által? Valóban mesés, csodálatos tévedés: és mégis ugylátszik, mintha magyar tömegünk nagy része azt ohajtaná, hogy önmagunknak — ártsunk, és az ellenségnek használjunk.

Vagyis: takarjuk el a magunk szeme előtt a tátongó örvényt talán, hogy legalább aggály nélkül essünk bele; hanem az ellenséget figyelmeztessük, hol, és merre fenyegeti őt a veszedelem; ne neveljük jól, ne tanítsuk a magunk népét, ne bánjunk vele szigorun, hanem kényeztessük el; hagyjuk meg őt

hibáiban, ugyis csak addig boldog, ameddig gyermek; ellenben szidjuk, gunyoljuk az ellent hibáiért untalan, hogy meg-edződve, hibáiból kitisztultan oly tökélyre vergődjék, mely neki fölöttünk biztos előnyt szolgáltatasson.

Vagy talán más, nálunknál fejlettebb, szerencsésb népek is hasonlóan járnak el, s csak az öndicsőítés hurjait pengetik, a szigorubb önismeret rostáját azok nem használják soha?

Sőt a példák épen ellenkezőt mutatnak.

A nemzetek nagyságának talán legbiztosb mértékét azok *elfogulatlanságában* találhatjuk. Az angol, a német, minden harag nélkül, sőt a legnagyobb elismeréssel veszi történeti botlásainak hü elemzését, s nagy honfiai gyanánt tiszteli még azokat is, akik jelen hiányainak talán tulkiméletlen ostromozói voltak.

Még az oly hiu, dicsmámoros francia is oly nagy figyelemmel, gonddal vizsgálja tévedéseinek forrásait, nemzeti vereségeinek okait; és például magáról az egy Waterloóról számosabb értekezés, hadtudományos részletes elemzés iratott mint összevéve az összes napoleoni diadalokról.

Amaz alkoráni „ne nyulj hozzám”-féle szüzies csiklandóság mely ellentmondást, sőt az övén kívül más tudományt sem enged meg, ama chinai falas elzárkózottság, mely idegen szellemmel minden érintkezést eltilt — hasonló az olyan katakombai mumiákhoz, melyek élettelen ugyan századokig elállanak, de a legkisebb szellő vagy csak lehellet érintésére összeesnek.

A török és chinai óriás birodalmak is csak addig állanak, míg az európai szellem napjának első hajnali szellete határainkon meglebben; azon pillanatban egyszerre és végkép megsemmisülnek, miután ugyszólván már előbb csendesen és mozdulatlan külön elemeikre feloszlottak.

Szerencsénkre-e, vagy szerencsétlenségünkre — e titok megfejtése még a jövő méhében fekszik — mi ez európai szellem napkeltéhez közelebb fekszünk, minélfogva az általa nemzeti életünkben előidézett *válság* már be is állott, és az utóbbi pár évtized óta egyre fojtóbb aggodalommal tölti el a gondolkozóbb honfi kebleket.

Annál inkább, mert sokan e válság okait nem a nemzeti szellemnek korellenes tulajdonságaiban, s korszerű elemek hiányaiban, de egészen másban, és pedig kizárólag külső körülményekben, u[gy] m[int] mienkével ellenkező érdekü

államalakulásokban, ránk nézve hátrányos politikai fordulatok s esetlegekben keresik.

És annyiban szent igazuk van, amennyiben e szép nagy világ köröskörül — nem akarja, nem tudja magát a mi csekélységünkhöz alkalmazni s oly eszközöket használ, oly rugókat fedez föl és alkalmaz saját jóléte előmozdítására, melyek kezelésében mi nemhogy mesterek nem vagyunk, de sőt amelyek iránt őstermészetileg még ellenszenvet is érzvén, azokat megvetjük, minélfogva amazok által, mint a legjobb lovas a gőzmozdony által messze tulszárnyaltatunk.

Mi századok óta sinlő nemzeti létünk válságának okait inkább csak másodrendűleg, közvetve a külviszonyokban, de legmélyebb véggyökérszállait nemzeti szellemünknek az új idő követelményeivel ellentétes sajátságaiiban találjuk.

Megengedjük, hogy a külső esetlegek, világpolitikai fordulatok ránk nézve kedvezőbb alakulása mellett, amugy szerencse fiaiképen, visszanyerhetnők nemzeti önállóságunkat; és szeretjük hinni, hogy ily előnyös helyzetben, ama lát-pont magaslátán, melyre a szabad nemzetekkeli szabad érintkezés emelne bennünket, talán el is találunk, helyesen elfognók európai feladatunkat, és azután boldogulnánk; hanem az már biztos hitünk, hogy e függetlenségi előny dacára, ha ómagyar nemzeti szellemünk egyikét akadályozó sajátságát „ballast”- kint ki nem vetjük s helyette abba újabb elemeket nem veszünk be: a földrész azon pontján, ahol vagyunk, Európában szerepünk dicső, életünk hosszú nem lehet, mert itt épen megfordítva: nagy culturájú nép elnyomottan is lehet igen dicső, de magas cultura nélküli, bár független, sőt hatalmas nép — soha.

Amint ezt a török, szláv, s az olasz tartományok népei ellentétes példája elég kézzelfoghatólag bizonyítja.

Magyar Sajtó, 1863. ápr. 17., IX. évf. 87. sz.

LAPUNKRA VONATKOZÓLAG.

Megemliténdőnek tartjuk, hogy jövő számunktól kezdve lapunkat esti-lappá alakítottuk át. És így az már holnap, hétfőn, és azután is rendszeresen a fővárosban délutáni három órakor fog széthordatni, s ugyanakkor a vidék példányai postára adatni.

Tesszük e változtatást főleg azon gyakorlati célból, hogy ennek folytán lapunk a külföldi hírek közlésében, legkivált a fővárostól távolabb eső vidékeken a reggeli lapoknak eléje kerülhet, s ezáltal is, a számos napilapjaink közt uralgó sajnos egyformaságtól eltérve némi különbözőség érdekét öltheti magára. Nem akarók felhasználatlanul hagyni azon előnyét a fővárosnak, melynélfogva ezidőszerint napjában kétszer — reggel és délután — a haza külön tájai felé indul a posta, és értesítheti a közönséget a külföldi és mindjárt tőszomszédságunkban is napról napra érdekesbülő események híreiről. Főleg pedig a postajárás és külföldi lapok érkezésének összetalálkozásánál fogva azon vidékek részesülnek előnyben, melyeken — mint például az alföldön és Erdélyben — t. c. előfizetőink nagyobb számát birni szerencsések vagyunk, s így e változásnál is csak a *többségre* való tekintet volt ránk nézve elhatározó.

Egyébkint pedig — amennyire a fölöttünk uralkodó magasb viszonyok hatalma egyre szűkebb térre szorítja sajátlag magyar politikai lapirói működésünket, másrészt igyekezni fogunk azt *általános* érdekű, *változatos tartalom*, *célszerű összeállítás*, *gyorsaság* és *pontoság* által a lehetőségig *pótolni*, és kitarató szorgalommal, szellemi és anyagi áldozatkészséggel a t. c. közönség minél nagyobb mérvű részvétét kiérdemelni.

Pest, april 18-kán 1863.

A szerkesztőség.

Magyar Sajtó, 1863. ápr. 19., IX. évf. 89. sz.

SÁNTA HASONLATOK.

Ha nem osztjuk is egész értelmében a latin közmondást, melyszerint „*minden* hasonlat sántit” — mert hiszen maga a latin ellenkezőleg más közmondásában azt állítja, hogy: „*exempla docent*” — mindazáltal annyit mindig megengedtünk, hogy a legtöbb hasonlat, kivált a különféle elemekből álló nagy tárgyakról véve — bizony olykor nem is sántit, de sőt épen hanyatt esve, nyakát szegi.

Legfélszegebb és egyuttal legkártékonyabb hasonlítások hozatnak a politikai okoskodások terén — és talán sehol annyi, mint nálunk, a földgömb legtöbbféle elemeiből alakult

igazán legtarkább, par excellence legregényesebb birodalmában.

Kivált most, midőn egynémely magyar publicista tárgyához egyenes utakon nem juthat, s olykor legtávolibb, legtekervényesebb mellékutakat igénybe venni kénytelen. Példák, parabolák, allegoriák, hasonlatok tömkelegébe bonyolul — ahol azután, csakhogy kivergődjék — nem ritkán „miscet quadrata rotundis” s átadja a tények logikájánál is kérlelhetlenebb szedőnek, gondolván, valeat quantum valere potest.

Mi természetesebb tehát, mint hogy gyakorta részesülünk azon sivár szellemi élvben, bicegő hasonlatok a hanyattesett példákkal találkozhadni.

A multkor egy hazai román lap Helvetiát hozá föl például a nyelvkülönbségekre nézve hazánkkal szemben, s egyébként dicséretes alapossággal mutogatta ki, mily szép elfogulatlansággal egyeztek meg a svájci németek, olaszok, franciák egymás közt nyelveiknek a közigazgatásban használatára nézve, s nem mondjuk, hogy némi tanulságos zsinórmérték ne rejlenék számunkra adataiban; de azonban feledé a leglényegesebb különbségeket kimutatni, melyek a helvét lakosok s magyarországi különféle fajok s kivált a magyar ajkuak nemzetiségi érzületére nézve elhatározó befolyással vannak.

Ugyanis a helvétországi olasznak, franciának, németnek a sajátképi Helvétia csak ugyszólván fiókhazája, — valódi anyaországa mindegyiknek háta mögött van, amelyek az ő nemzetiségének biztos és elrombolhatlan bástyáit képezik. Így nem csoda, ha nem türelmetlenek s nem féltékenyek nemzetiségükre nézve. És innen amaz egyébként irigylendő emelkedettség, melyre minden nyelv és nemzetiségi viszályra tekintenek, s melynélfogva nálunk ilyenén küzdelem szinte lehetetlenség. Mindegyiknek főszmjéje a polgári szabadság, anyagi jólét; — a nemzetiség fölött hagyja örködni mindegyik saját önálló, független, hatalmas anyaországát.

Ámde a magyar fajnak, habár kissé tanulságos is, de koránsem oly indokolatlan s alaptalan nemzetiségi féltékenysége. Neki e földön kívül nincs más anyja, vagy társ hazája; „nincs másutt számára hely” — és ennélfogva, midőn nyelvét elnyomni nem engedi, cseppet sem követelőbb, mint akár a franciaországi francia, vagy turini olasz, ki otthonában saját nyelvével élni akar.

És a magyar csak itthon oly követelő; idegen hazában e tekintetben előzékenyebb a világ leghatalmasabb, leghiresebb nemzeténél, kiknek pedig ugyan nincs okuk nemzeti-ségükre féltékenyeknek lenni. Akármely országba veti sorsa, bárcsak ideiglenesen, megtanulja amaz ország nyelvét, és még az egyszerű magyar pórfiú is, ha katonának viszik, annyi nyelvet tanul el pár évi szolgálata alatt, ahány népfaj közt megfordul. Bezzeg nem tanulja meg magyar nyelvünket akár hány itt megtelepült s felgazdagodott külföldi család, — néha még unokáikban sem!

Szegény csángó magyarjainkról sem hallottuk eddig, hogy valami szerénytelen követelésekkel léptek volna föl mostani hazájukban.

Ennyit csupán a magunk védelmére és koránsem a hazánkban lakó idegen fajok elleni panaszul. Mi példát fogunk adni adandó alkalommal a legszélső méltányozetról; és egy újabb magyar országgyűlés, hisszük, tanusítani fogja a világ előtt, hogy a magyar még nemzetiségi érzületében is nagylelkű tud lenni, s minden jogos követeléseknek eleget teend e részben is.

De most térjünk át egy másik, és pedig az előbbinél frissebb keletű és ezuttal magyar forrásu — sántító hasonlatra.

A „Független” tegnapi számában következőleg okoskodik: „Pár nap előtt két telegramm futá be a világot. Két ellenlábás hatalom nyilatkozata. Pétervár- és Turinból.

És ime a helyzet sajtászerűségénél fogva az absolut hatalom elveink mellett, a szélső szabadságig menő kormány ellenünk szól.

Egyik az autonomiát kiáltja ki, másik az unificatiot erőteteti.

Pétervár amnestiát hirdetve a lengyel felkelőknek, a politikai életnek új aerát ígér nyitni a közigazgatás és helybeli autonomia okszerű szervezésében. Az autonomiát ismeri el az új intézmények alapjául.

Turin ellenben ugyane napon egy körlevelet lát a kormánytól, melyben a sajtó foederalistikus és subversiv irányára figyelmeztet, s rendeli, hogy minden támadást az alkotmányos egységes monarchia ellen erélyesen kell megtorlani.

Pétervár lemond az unificatio elvéről, Turin hadat üzen az autonomia törekvéseinek, Nápolyban, Sziciliában, Toscanában és mindenütt.”

A zavar, mely e sorokban rejlik, szinte bámulatra ragad, kivált pedig a „Független” vezércikkében, hol nem egyszer meglepő erejű érveléssel találkoztunk már.

Míntha csak azért volna az egész, hogy az unificatio, autonomia stb. efféle kedvenc szavait a jó ódon izü táblalbiróság-nak legyen alkalom hangoztatni.

A cikkező tévedése a fennebbieken oly sokoldalú, hogy az ember szinte zavarban van aziránt, honnan kezdje el cáfolatát.

Olaszország és Oroszország úgy vannak egymás mellé állítva, mintha csak nem is két atyafi gyerek, hanem plane egymáshoz teljesen hasonló ikertestvérek volnának.

Ellenünk bizonyító tényt lát abban, hogy Olaszországot Viktor Emmanuel egyesíteni akarja! Hogy értsük ezt? Ugy-e, hogy mivel Olaszország egy vallású és nyelvű lakosokból áll, tehát annak egyesítése helyes; mivel pedig Magyarország különféle nyelvű és vallású fajok vegyülete, ennél fogva nem lehet egyesíteni?

Nem, nem, ezt keserű guny volna hinnünk a „Függ[etlenség]” ellenében. Ő nem így gondolta. Hanem úgy, hogy valamint Ausztriában nem, úgy Olaszországban sem természetes az unificatio. Mert szerinte Nápoly, Toscana, Modena etc. csak úgy mint Lengyelország, mind külön „autonomia” alá valók inkább. Ugy látszik az „autonomia” szóért van az egész.

Hanem erre aztán sántább hasonlatot aligha találhata Olaszországnál. Mert ha neki még oly hit- és nyelvegységes nép unificatiója sem természetes, mint az olasz népé; ha még itt is öt-hatféle külön „autonomia” kell, akkor már hazánkban a székelyek, hajduk, palócok, kunok is külön autonomiát követelhetnek — hogy Erdélyről ne is szóljunk, pedig mi még annak egyesítését is természetesnek találók.

Vannak rokon anyagok, melyek eggyé forraszthatók saját testük olvasztó tűzében, mint két darabra tört spanyolviasz. Ezeknél természetes az „unificatio”, habár egy kis olvasztó tűz segítségével megy is. Ilyen például Olaszország. Vannak pedig nem eggyé való testek, melyek még külön lényegű enyvvel sem ragaszthatók össze tartósan, mert a legelső kis rázkódásnál ketté válnak ismét — és ezek a nem természetes unificatiók, ahol aztán igaz helyén van a külön autonomia. Bene distingvere.

Csak ennyit akartunk ezuttal megjegyezni.

Nem árt annál fogva, ha körültekintőbben, több gonddal választjuk meg a hasonlatokat, nehogy kétélű késsé váljanak, s magunkat sebezzük meg velük.

Magyar Sajtó, 1863. ápr. 21. IX. évf. 91. sz.

A NEMZETISÉG ESZMÉJE, MINT POLITIKAI TÉNYEZŐ.

Ugylátszik, mintha nálunk a lapirónak valódi rendeltetése mindig csak a jelen pillanat hangulatának visszhangoztatása, a tömeg érzületének hü tolmácsolása volna; és ennél fogva sokkal alantibb, mint még e pálya köznapszámosai is gondolják, — szintén egy színvonalon álló a szinköri szereplőével. Mert az olyan, ki emelkedett látpontjáról előbbre, messzebbre látva, a jövőhöz méri nézeteit, s tervezeteit aszerint alkotja, — sem meg nem értve, meg nem hallgatva, sem annak idején, midőn az idő elvégre igazolja előrelátásait, nem lesz méltányolva; vagy ha igen, ez már az ügynek aztán mitse használ, — pedig az illetőnek épen ez lett volna főcélja, nem pedig az üres tömjénezés, késő elismerés.

Ha ez így van, akkor a lapiró feladatának magasztosb, nemesb volta iránt igazán nagy csalódásban éltünk, melyből nem épen kellemes a kiábrándulás. És némi vigasztalásunk — az igaz, hogy az is ugyancsak keserű! — csupán azon szomorú gondolatban rejthetik, melyszerint: náluknál sokkal, milliószorta érdemesb egyének szenvedtek már e végzet átka alatt.

Micsoda hirtelen ingerültség, legközelebbi környezetének mily mérges ellenszenvé, sértő gyanuja támadt föl e sorok írója ellen tavál kiadott azon röpiratai miatt, melyek egyik uralkodó főeszméje volt: figyelmeztetni a veszélyekre, melyek ránk a nemzetiségi érdekeknek, mint politikai tényezőnek, úgy a magasb közjogi, mint főleg a társadalmi téren élire állításából, sajátlagos, népszámadatai és birodalmi helyzetünknel fogva háromolhatnak.

Személyes ellenei mohón kaptak az alkalom után, hogy az uralkodó nemzetiségi „mámor” ellenében kelt józan separatum votumot a mámor felhasználásával, a frázisaiktól ittas tömeg vakon kárhoztató szavával agyon és ledörögtessék.

A népkegy asztalának éhes tényérnyalói, a nyilvánosság szinpadának hatásvadászó, szinfalszagató komédiásai kitalálták a legszörnyűbb epithetont, a pecsovic és több eféle ismert elnevezéseknél rémitőbb „nemzetietlen” titulust, hogy azzal ráadják a nép legfelsőbb ítélőszékének anathemáját, és — meneküljenek egy concurrenstól.

Nemzetietlennek neveztek bennünket, mert a tetőtől talpig sujtásolt keletieskedés, szóval az *inkább külső-* mint belső-séges nemzetieskedés futó idegláza korszakában ki mertük mondani, hogy a nemzetiségi érdeknek mint politikai tényezőnek előtérbe állítása üdvös lehet *az egy nyelvű* és hitű népek fölött uralgó III. Napoleon vagy Victor Emmánuel *családi* és *nemzeti* politikájukra nézve, — de a mi kezünkben oly kétélű fegyver, mely roszul, ügyetlenül használva, önmagunkat sebezhet meg.

Magyaráztattuk, hogy ez el- és kizárólagos magyaroskodás, a nemzetiségi eszmének mindenekfölé emelése — hátrányos lehet ugy közjogi, mint általános művelődési kifejlődésünkre nézve. Hátrányos lehet bizonyval mindkét értelemben, amennyiben csak élesbíti a velünk lakó fajok hason érzületét, féltékenységét; annál szembeszökőbbé tevén érzésbeni elmaradottságukat, föltámasztván azon emlékezéseket, melyek Árpád óta szunnyadoznak, s még sem aludtak el örökre; és ami legfőbb! — a társadalmi téren is az oda bevitt ősi viselet által magasb fokra emelvén ama versenygést, surlódást, mely legbizonyosabb akadályozója volt az idegen fajok egy nemzetiségbe, t. i. a magyarba olvadásának — ezer év óta.

Hátrányos és veszedelmes ránk nézve annálfogva is, mert a nemzetiségi érdekekkel való tüzijáték csak egy nyelvű és hitű elem fölött uralkodó hatalom kezében lehet előnyös, egy másik — polyglott hatalom ellenében. De még a polyglott birodalomban is épen csak a hatalomkezelő nemzetiségre előnyös, legyen az bár a többinél kisebb, — mind a többire nézve hátrányos, mert, hogy legvilágosabb példával éljek, tüzzel játszhatik az, akinek elegendő viz is van a háta mögött, hogy biztosítsa magát, ha az tovább akarna harapózni. És eszerint, midőn mi — minden erőhatalom nélkül — a nemzeti érzés húrjait a legmagasb fokra feszítjük, a lehető legártékonyabb dolgot cselekszük épen nemzetiségünkre nézve.

E tárgyban nem örömet akarunk világosabb lenni, s részletekbe bocsátkozni. A tüzetesebb vizsgálódást, s további

következtetéseket a gondolkozóbb olvasókra hagyjuk. Eléggé beszélnek a tények innen és túl a Királyhágón.

Csak még megjegyezzük, hogy a nemzetiség e tulvitt és ugyeszlóván az oltártól az utcára és a porba vitt cultusára épen most nincs szükség, midőn nem többé nemzetiségi, csupán közjogi elnyomatás ellenébeni küzdelemről lehetne szó a hatalom irányában. Ami 1860-ban *tüntetés* volt a *mult* (a germanisatio évtizede) *ellen, az nem szolgálhat a jelen, annál kevésbbé a jövő cynosurájakul.* Honores mutant mores. A rab-szolga, ha felszabadult, viselje magát szabad emberhez illően, — avagy mindig fölrezenjen, mint a tamásbátyabeli — valahányszor csengetyüszót hall?

Midőn nem volt szabad magyarnak lenni, természetes volt első gondolatnak a nemzetiség. De miután a nemzetiség létele a hatalomtól nem, csak önmag[á]nak erejétől van föl-tételezve: uralkodó eszménkül, jelszavunkul egyebet válasz-szunk, ha csakugyan élni és uralkodni akarunk.

A nemzetiség cultusában is áll a tizparancsolat elve, mely szerint: Istennek nevét hiába nem kell venni. Ami annyit is jelent: ami sok, az megárt. Rendesen aki sokat imádkozik, kevés jót cselekszik, — és megfordítva. Azok a magukat jól hiz-laló szájhazafiak, az olcsó népszerűség ama jézsuita magyar-jai, akik mindent „ad majorem patriae gloriam” cselekszenek; akik „éljen a haza” szóval kelnek, feküsznek, esznek, isznak és pipáznak; akik a pitykétől, sujtástól külsőleg tündökölnék, de belsőleg annál inkább konganak az ürességtől; akik ha lehetne még szemöket és hajukat is nemzeti színre festetnék, — ezek a szörnyen nagyon „nemzeti” emberek, akik hallani sem akarnak más nemzetről, akik oly igen türelmetlenek minden más faj iránt, ezek rendesen a legélhetetlenebb, a leg-haszontalanabb kenyérpusztítói a hazának, akik épen azért lármáznak és öltöznek rikoltólag a nemzetiség színeibe, hogy hazafi érzésük merőben önző alapját elleplezzék, s cselekvési képtelenségük és erkölcsi nyomoruságuk tátongó ürességét valahogy elpalástolják. Ezekből telnek ki aztán azok a jó madarak, akik mert positiv érdemre szert tenni nem képesek, a tömeg tetszését azzal hajhásszák, hogy rágalmazzák az olyatén hazafiakat, akik például az ily farizeusok leálarcozá-sát tüzik céljukul, és — fájdalom! — a hiszékeny forró magyar kebelben háladososb fészket találnak e hálátlan kakukkok, mint bárhol a kerek világon.

És így történik meg, hogy „nemzetietlen” címmel illetnek oly törekvést, mely éppen a nemzetiségnek hivebb és hasznosabb, noha nem oly messze rivó — mert *rejtett* s éppen ezért *erősebb, biztosabb* — bástyát keres; — és kitünőleg nemzetinek, hazafinak ismertetnek oly tömbök, melyek homlokaikra írják — hangosan trombitálják a tábori jelszót, melynek titokban kelle maradni; hasonlóan az ismeretes nagyidai vezérhez, aki oly halhatatlan naivsággal árulta el, miszerint náluk — elfogyott a puszkapor.

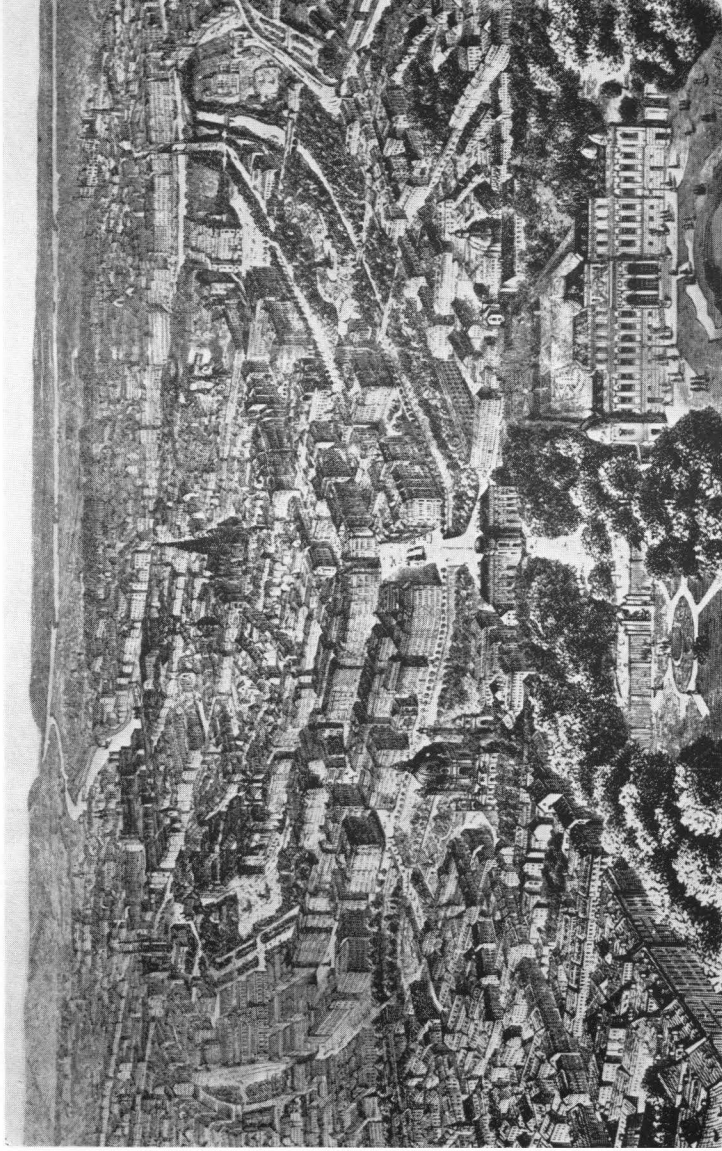
Egy szó mint száz: legyen törekvésünk inkább a *hazafiság*, és pedig a valódi *okos* hazafiság; illetőleg: legyünk rendületlenül ragaszkodók nemzetiségünkhöz, de *nem külsőségekben*, hanem a nemzeti *szellem* magasztosb nemesb belső tulajdonaiban keressük és kövessük az érzés cultusát. A kiállott ezeréves csapások és veszedelmek után, a mai műveltebb kor szelidebb szellemének védpajzsa alatt, Europa azon pontján, melyen élünk, nemzetiségünket félteni és e féltékenységet a haladás tényezői felé emelni, a hazafiság legfőbb, sőt szinte egyedüli műveletévé tenni — annyi volna, mint életrevalóságunkban kétkedni, s bizonyítványt adni arról, hogy az új kor fegyvereivel való harcban a versenyt ki nem álljuk.

Hogy pedig általános művelődésünkre nézve mennyire nem előnyös a nemzetiség érzésének tulfeszítése, és illetőleg a nemzetiség hamis felfogása, — arról már legutóbbi másfélév-tizedünk szelleméletének meddősége, egyoldalúsága elég érezhető bizonyosságot nyújt — de erről — ha Isten és a kegyes olvasó-közönség is úgy akarja — majd tán más alkalommal.

Magyar Sajtó, 1863. máj. 8, IX. évf. 106. sz.

Török János, a Magyar Sajtó alapító szerkesztője

Bécs Vajda ott tartózkodása idején

Mocsáry Lajos

A

MAGYAR TÁRSASÉLET.

IRTA

MOCSÁRY LAJOS.

Ára: 1 pengőft.

PEST. 1838.

MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDAJA.

Servitát r. 1. sz.

A magyar társasélet címlapja

I-SÓ SZ.

Január 1-jén, 1861.

Ötödik évi folyam.

NŐVILÁG.

HETILAP A MAGYAR HÖLGYEK SZÁMÁRA.

Szerkeszti

VAJDA JÁNOS.

Szerkesztő szállása: Lipót-utca 34. sz. 1. emelet. — Kiadó-hivatal: Peston, egyetem-utca 4. sz.

Előfizetési föltételek 1861. évi folyamára.

A Nővilagra külön :

Egész évre (január - december)	5 ft - kr.
Félévre (január - június)	3
Negyed évre (január - márczius)	1 .. 50 ..

A politikai njdonságokkal együtt :

Egész évre (január - december)	9 ft - kr.
Félévre (január - június)	5
Negyedévre (január - márczius)	2 .. 50 ..

Tíz példányra egy ingyempéldány.

Az előfizetési pénzek bérmentett levelekben, ha lehetséges, a régi czimszervevények beküldésével alólírtnak kiadó-hivatalába (egyetem-utca 4-ik szám) kéretnek intéztetni.

Kiadja Heckenast Gusztáv Pesten.

A Nővilág borítólapja (1861. jan. 1.)

Divatkép a Nővilágból

Jósika Júlia

Bús Vitéz alias Matkovics Pál, a Nővilág segédszerkesztője

Bajza Lenke, a Nővilág munkatársaként

A Nővilág szerkesztője, ahogyan a Bolond Miska Naptára elképzelte

Képtalány.

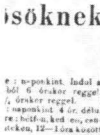
Képtalány a Nővilágból (1860. jan. 15.)

termeknek, legk.
választásu kabinok.
k. díszölt. tisztelet.
és templomi szeszeg.
Ferencz.

írat
zia
ek,
xi. madetral.
jal boroknak
l,
Pesten.

kranczeve
Elkészíti iradók
Wurmudvabai
székességi adalki
2018-18
offeneder K.
származók
váltó áruvágy

szöknek
Egyenként, kettő,
három órák reggel,
éjszakai 4 óra, déli
12 óra, kettő óra, este
8 óra, 12-1 óra között

székességi vasárnap
Egyenként reggel
óra, déli 12 óra, este
8 óra, 12-1 óra között

székességi vasárnap
Egyenként reggel
óra, déli 12 óra, este
8 óra, 12-1 óra között

Előfizetési felhívás.
Legelőőbb politikai és ismeretterjesztő néplap, a

Egész évre 8 frt **CSATÁR** **Felétre 4 frt**
3/4 évre 6 frt **Aggedyőre 2 frt**

A jövő aprillistól kezdve megjelenhetnek kétzer, egyez-
nagy ievn (negyedrétalkán) politikai és humoros kritikák-
tartalommal, a nagy közönség számára!
Semmily nagy frók — el az és hivatal, hátr nemzeti is — csak a dolga
egyben: mi a jószág? Hike vagy halom? Ki vele szorok!
Ami illi Napokon nem szerepel, mert nem adag atrol fel, hogy
véljük, a közönségnek a jószág — de a szél sem min a társak, — a
nemzet, hogy —
De a közönségnek — csak az igazságot, mitől közönség, hogy nem az
enyag, csak a szél sem formá, az csak harsogok magának, a hoi — a hár-
fele: a hár — a hár!
Mert nemcsak a szél vél kell osztani a hárát, de — feketét is!
Pénztékét!
Legyünk a hárak k. hárak!

Teljes háza az halom — ut, hoi a legelőbb halom, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok

És az igazság, hogy a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok

És az igazság, hogy a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
nemig nyira az elvéltek, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok

Tudomásom politikai ismeretterjesztő rész hozand:
a) azok létre hozandok a hárak tartalmú újságok ket vagy hár-
let, hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok
b) hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok
Politikai rész k. hárak:
a) Vagy a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok
b) hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok
c) hoi a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok

Kelt Pesten, március tizenötödiken 1861.
Vajda János,
tulajdonos és felelős szerkesztő,
Az előfizetési pénzeszeket széltek kiadások után a gyűjtőnek a szorok
pénztékét a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok
Helyben hárak hozand, vagy postán a közönségnek a jószág, a hoi a szorok
Egész évre 8 frt, 3/4 évre 6 frt, Aggedyőre 2 frt.
Három aggedyőre (april-december folyamán) 4 frt.
Folyó (april-október folyamán) 4 frt.
Negyedév (april-július folyamán) 4 frt.
A szerkesztés pontos rendelkezése végett kerjük a szerkesztés
jókák szabályozásait, a közönségnek a jószág, a hoi a szorok, a hoi a szorok

Luczera s veres időre,

Munka	1
Pénz	1
Warta	1
Tornaz	1
Északjárt	1
Északi-Nyit	1
Vagy	1

SZÉCH
KISF
mellsz
szokub
201

Dr. K
Készítéssel hárak
szorok, a hoi a szorok, a hoi a szorok
Készítéssel hárak
szorok, a hoi a szorok, a hoi a szorok
Készítéssel hárak
szorok, a hoi a szorok, a hoi a szorok

EM
A hárak
K
16-0

biztonság

A Csatár előfizetési felhívása
(Pesti Napló 1861. márc. 31. Hirdetések)

Előfizetési feltételek:
Egy évre 8 frt. Félévre . . . 4 frt.
3/4-évre . . . 6 frt. Negyedévre 2 frt.

CSATÁR.

Szerkesztői szállás:
Belváros, Lipót-utca, 34-44. sz.
Kiadó-hivatal:
Aldászor, kegyesrendiek-épületben.

POLITIKAI ÉS ISMERET-TERJESZTŐ NÉPLAP

Uj előfizetés

„CSATÁR“

czimű politikai lapra.

A május-júniusi folyamra 1 frt 50 kr.
a május-szeptemberi folyamra 3 frt 50 kr.
a május-decemberi folyamra 5 frt 50 kr.

Az előfizetési pénzeket bérmentesen kérjük a kiadó hivatalba, Kozma Vazul nyomdai irodájába (aldunasor, kegyesrendiek házában) beküldeni.

Budai színház.

Az olyan gazdálga, melyben nincsenek meg a helyes arányok, minden szorgalom, veríték a vérizzadás dacára is előbbtöbb elpusztul.

Ez elv, kivétel nélkül alkalmazható az emberi működés minden ágára, úgy az egyesek, mint a nemzetek egyetemes életében.

A magyar nemzetnek még nincs gazdatisztje, a ki intéze a közmunkát, beszedje a pénzt, a kiadást bőlesen meghatározza: hova — mennyit? — ennélfogva csak úgy gondolomra, egyenkint dolgoztatunk a haza szőlejeiben, és egyéni felragások, homályos sugallatok után áldozunk annak oltárain, hogy azok, a kultúr szert, szakadatlanul — „füstölögjenek.“ —

De nem esoda, ha azután jelentős aránytalanságok állanak a munkában és áldozatkészségben.

Sok a hiányunk, s hosszú pihenés után almából fölújedt hazaszeretettünk egyszerre mindent akarna pótolni, kiperzint kapozunk ide is oda is, aztán megcsik, hogy kevesebb jut oda és később, a hova többet és hánarabb kellene adni, és pazarolunk néha egy helyen, míg másutt szinte fősvénykedünk.

Nemzetünk legszebb, s aránylag minden más népénél hatalmasabb őrzése a hála, — ez oroszláni erkölcs — szörnyűkődött el legelőbb, szétmézve a hazában és látván, hogy a szél —

„oly sok jelesnek sirján lengei
a feledésnek tiszkekokrait!“

és mindenekelőtt emlékoszlopokat, szobrokat akart emelni a drága porokot fedő dudva és moh földe, holott ama szellemek, ha szólni tudnának, azt mondanák: mi meghaltunk érte, hogy ti éljete; legyetek hát mindenekelőtt azon, hogy ne hiába véreztünk legyen el, s türekedjete, hogy

eljen a hon, és benne a nemzet, boldogon, dicsőn, szabadon és gazdagon; majd azután szívesen vesszük halátok jeleit; addig megelegszünk szívetek tiszta érzéseivel, mert hiszen, ha idő előtt allitjátok föl kegyeletos emlékjeleiteket, mielőtt urai lennétek ama pár láányi térnek, melyen szobrotok áll, — minden óran ledöntheti azt az önkény ádáz vaszke . . . és ez csak fájni fog nekünk és nektek, és egyikünknek sem használ. . . .

Azért hát, nézzünk szét, s vizsgáljuk, mire van legelőbb szükségünk, hogy éljünk, gyarapodjunk, mert hiszen — olyan igen kevesen vagyunk!

Legelőben és azután is legelőbbet hatott nálunk az irodalom; ehhez nem küllött egyéb, mint egy pár garas aratenta, penna, egy kis lángész, no meg jókora darab lángszív, hogy milliókat szerzeni képes erőjét száraz kenyéren pusztán nagy öntudata jutalma fejében a nemzet javára feláldozza.

No hiszen ez úgy már meglehetősen erős lábra kapott, most már úgy szolvan erős terepji fáva nőtt, mely ellenáll a viharoknak, és termi bőven a gyümölcsöt.

De van egy más tényező is, melynek roppant hatását senki sem vonhatja kétségbe, de a mely, már természetnél fogva, gyöngébb, s több szükségéinél fogva keveseb élmes levén, nagyobb, gondosabb ápolást kíván; s ez ama kedves istenasszony, a ki a görög pogány kereszttségben Thalia nevet kapott, s a kit vezettekvenni mi — szín művészetnek szoktunk nevezni.

Ennek már hazra, vagy legalább sátorlókra, ponyvákra, különféle festményekre, szóval igen sok holmira van szüksége, amellet az a sajátága, s illetőleg hátránya van az irodalom mellett, hogy míg az írott mű magva hasonlú a somkorohez, mely ha rossz idő jár rá, hetedik évben is kikel — a színművészet a rögöni részvet s ápolás mellett virulhat csak, ennélfogva iránta, mint gyöngébb iránt, még gyöngédebbnek kell lennünk, és ápolnunk vékony bórét szegenynek, hogy a részvetlenség fagyos pusztájában meg ne vegye az Isten hidege.

E részben is bőlesen jártak el a honatyák, midőn a nemzetiség eme buzgó és haladatos egyik oszlopát felállították s folyton támogatták — a pesti nemzeti színházban.

Ki tagadná e kis ház roppant hatásait a nemzetiségre nézve? Nemesak a szó, a nyelv — de innen indult ki és terjedt szét a hazában, s kivált az idegen ajkúak közé a nemzetiség dal, zene, táncz, ültözet s egyéb szokások, mint valami szöszékről hirdette az — Isten igéje?

Hogy pedig épen és mindenáron a főváros magyar legyen, és pedig legmagyarabb, ennek is oly nagy és világos a hordereje, hogy azt hosszasan mutogatni ugyancsak fölösleges!

Eleg legyen annyit; hogy ha magyar a haza szíve, magyarra lesz előbb utóbb a haza — feje is!

A főváros német ajku lakossága tetteleg mutatta meg

Érkezési díj...
Pesti kőnyomtatás...
Egy példány... 10 kr.
Hét példány... 60 "
Tíz példány... 80 "
A kéziratot az előtérbe küldve...
A szerkesztésért...
A nyomtatásért...
A postaköltségekért...
A kéziratot...
A szerkesztést...
A nyomtatást...
A postaköltséget...

MAGYAR SAJTÓ.

Szerkesztő: Irada...
Bejelentés...
Hely: Pest...
Kiadó: ...

Utolsó vezércikknek bemutatója.

Utolsó vezércikknek bemutatója...
A szerkesztő...
A kiadó...

Lapunk, s a lapiról.

Tény az, hogy földünkkel halogalom...
A lapunk...
A szerkesztés...
A kiadó...

Is alföldi vasút.

Is alföldi vasút...
A vasút...
A szerkesztés...
A kiadó...

Utolsó vezércikknek bemutatója.

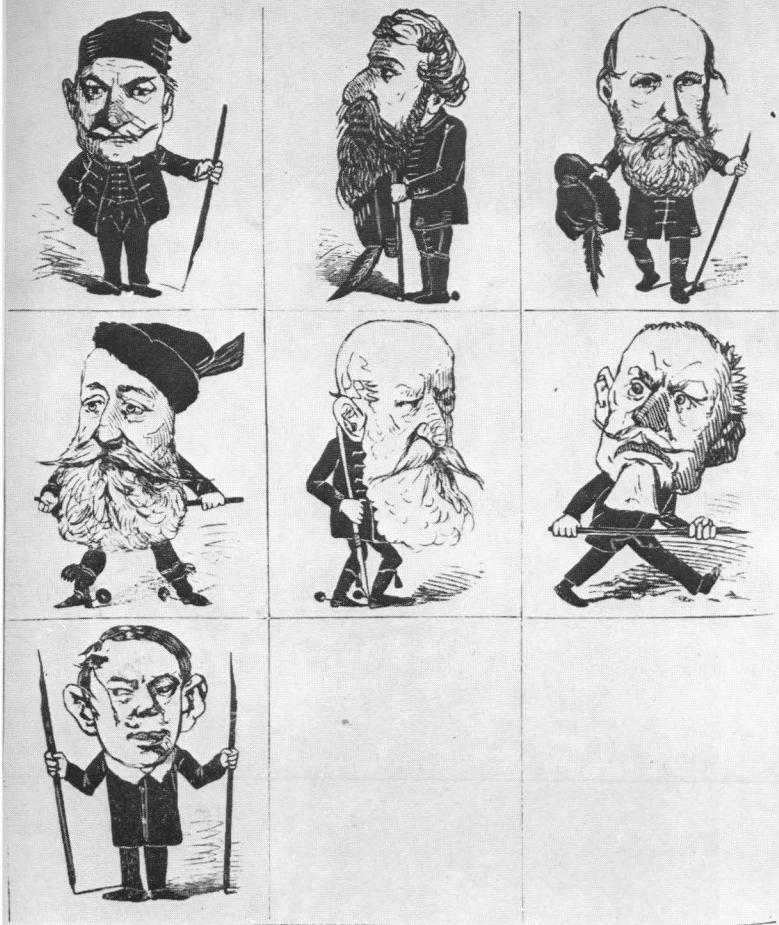
Utolsó vezércikknek bemutatója...
A szerkesztő...
A kiadó...

Utolsó vezércikknek bemutatója.

Utolsó vezércikknek bemutatója...
A szerkesztő...
A kiadó...

Egy magyar hírlapnak 8 év alatti szerkesztői arckép gyűjteménye.

A még következők számára üres lapok hagyatvák.

A Magyar Sajtó szerkesztői az Űstökös görbe tükrében
(1863. máj 30.). Sorrendben: Török János, Hajnik Károly,
Jókai Mór, Vajda János (az utolsó előtti alak)

Balázs Sándor, a Csatár segédszerkesztője és Bogár Vilma
operaénekesnő, a felesége

írta: nem jött az elmaradt...
írta: nem jött az elmaradt...
írta: nem jött az elmaradt...
írta: nem jött az elmaradt...

Vajda: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...

írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...

írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...

írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...
írta: ...

Árnyalt uram!

Munkáskorommal fröisegettem találatom "Vérszáj:"

szereplését a románok által, máskor en.
nők közt jóvá jarnak már egész magam
gyermek réáltság, s az én elked előadó
békét velem képmo' lennának a joriso
szerepléséit jóvá kö' eljelen sőtén feler.
nem.

Magamra kémi' kérdések urak rájál.
kém valomint kémi' es Tráger unemnek,
nők erősebbekre megjellem.

szereplésük kémi' kérdések magamra:

El. kémi' 19. 1863

Magamra:

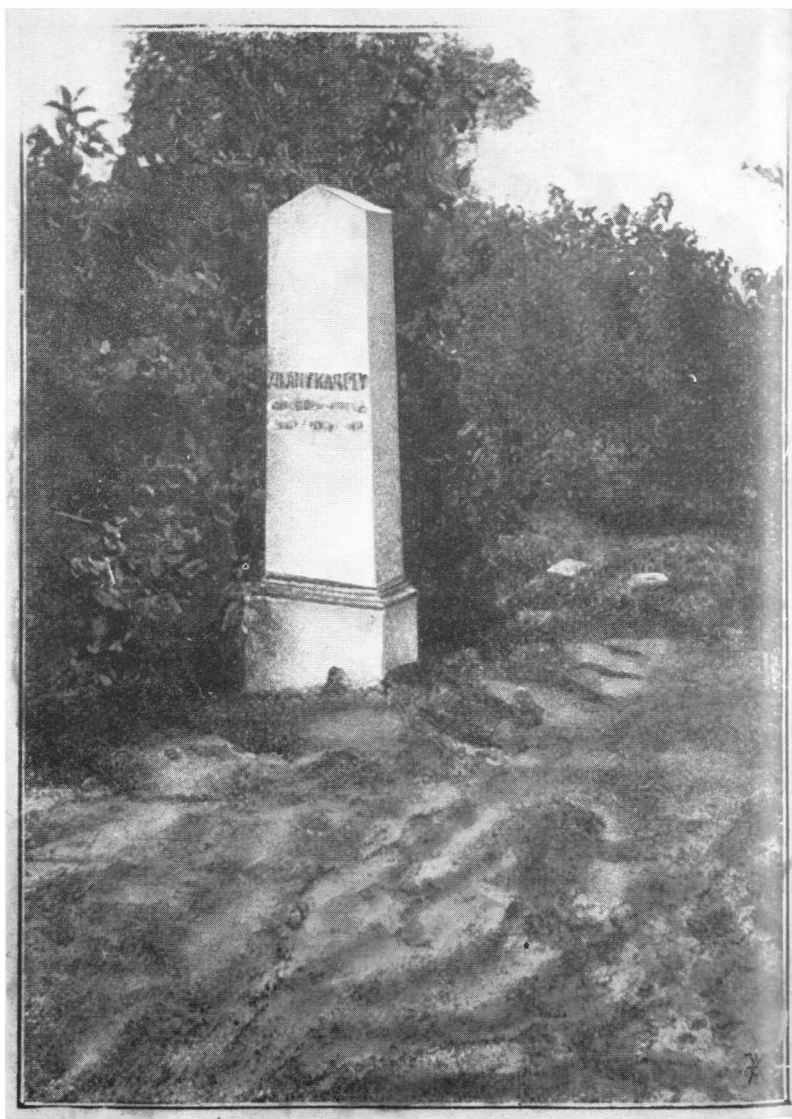
Vajda Jenő,

Jos. Bajza uram

Vajda „felmondó levele” Bajza Jenőhöz

Zilahy Károly

Zilahy sírja a Kerepesi temetőben (Vasárnapi Újság 1900. nov. 4.)

Baja, szept. 20. 1863.

Kedves Leány!

Megszüni józannak is leped.
Ma vagyok ugyan Magyarországon a levelek, de mégis ba-
nialföldi (szin. Magyarországi) tudni hogy a magyarországi lak-
ta a lapos végén északon. Persze, nem már kékli-
di és egyéb sziniek alól. A sziniek és egyéb jog-
gat szinieknek hogy kékligonal kinn a sziniek kö-
lönös egymással lehajlik.

Megesen orvosi és más egyéb sziniek és
végén is: Hordozással (sziniekkel). Sziniek alól
sziniek

1. Jól hangyachontat még a sziniek
sziniek (sziniek) sziniek.
2. Kéklika is: a sziniek alól sziniek
a sziniek; azaz sziniek sziniekkel sziniek;
sziniek a sziniek sziniek is sziniek sziniek
sziniek. Sziniek sziniek sziniek
3. más sziniek sziniek sziniek sziniek
sziniek sziniek sziniek, de sziniek - H. sziniek sziniek
sziniek - a sziniek sziniek, sziniek sziniek sziniek
sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek
sziniek.
4. Sziniek sziniek sziniek sziniek a sziniek
sziniek, sziniek sziniek sziniek.

Sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek
sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek
sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek sziniek
sziniek a sziniek, sziniek, sziniek sziniek sziniek sziniek

Zilahy „panaszos levele” Vajdáról Bajza Jenőhöz
(a levelek az OSzK Kézirattárából)

granda alyga ...

Handwritten text, possibly a list or notes, starting with 'Handwritten' and 'Handwritten'.

Handwritten text, possibly a list or notes, starting with 'Handwritten' and 'Handwritten'.

Handwritten text, possibly a list or notes, starting with 'Handwritten' and 'Handwritten'.

Handwritten text, possibly a list or notes, starting with 'Handwritten' and 'Handwritten'.

Handwritten text, possibly a list or notes, starting with 'Handwritten' and 'Handwritten'.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Ágai	Ágai Adolf: Emlékezés Vajda Jánosról. (1897.) Kortársak nagy írókról. Budapest, 1954. 1. köt.
Bajza József	Bajza József: Bajza Jenő. Itk 1909. 34—64. l.
Berzeviczy	Berzeviczy Albert: Az abszolutizmus kora Magyarországon 1849—1865. 1—4. köt. Budapest 1922—1937.
Bóka	Bóka László: Vajda János. [Budapest 1941.] 158 l.
BV	Budapesti Viszhang
Cs	Csatár
D	Déliabáb
Falk— Kecskeméthy	Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezése. Bev. Angyal Dávid. Budapest 1925. 1. köt.
gl.	glossza
Hf	Hölgyfutár
KNI	Képes Néplap
Komlós	Komlós Aladár: Vajda János. Budapest 1954. 363 l.
Kovács Ferenc	Kovács Ferenc: Zilahy Károly pályája. Zilah 1901.
M.	Megjelent
MP	Magyar Posta
MS	Magyar Sajtó
MÚ	Magyar Újság
Nk	Napkelet
NŐ	Nővilág
NRB	Szinyeyi Ferenc: Novella- és regényirodalomunk a Bach-korszakban. Budapest 1939. 1—2. köt.

OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
P.K.	Prielle Kornélia
PN	Pesti Napló
PÚ	Politikai Újdonságok
S	Sürgöny
Szabad	Szabad György: Forradalom és kiegyezés választóján. Budapest 1967. 644 l.
SzF	Szépirodalmi Figyelő
V	Vajda János
VJVPI	Vajda János válogatott politikai írásai. Összeáll. és bev. Komlós Aladár. Budapest 1954. 254 l.
VKrk	Vajda János összes művei. Kritikai kiadás
VÚ	Vasárnapi Újság

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ

Vajda János Összes művei kritikai kiadásának jelen kötete Vajda 1855 és 1864 között, tehát a Bécsbe való távozása előtti évekből származó publicisztikájának (tárcaleveleinek, glosszáinak, vezércikkeinek) érdemi anyagát tartalmazza. A válogatásnál csak a „cikk”-nek nevezhető közleményeknél törekedtünk teljességre. A glosszákból, egyéb apró írásokból — terjedelmi okok miatt — csak csekély mutatóanyagot adunk (kihagytuk az „ujdondász” pusztán hírközlő írásait, valamint azokat a glosszázó tudósításokat is, amelyek nem tartalmaznak írójukra jellemző állásfoglalást, kommentárt).

V első folyóirata, a *Nővilág*, számos rovaton át igyekezett kapcsolatot tartani a közönséggel („Hírvásár”, „Nagy világ kis krónikája”, művészeti-irodalmi rovatok, a „Galambpostá”-nak nevezett szerkesztői üzenetek). Ezeket csaknem kizárólag ő maga írta; gazdag anyaguk még kiaknázásra vár.

Kötetünk az eddig nyilvántartott készletet két újonnan feltárt cikksorozattal (*Pesti Élet*, *Pesti Levelek*), továbbá számos, a *Csatár* és az 1863-ban napvilágot látó *Magyar Sajtó* hasábjain lappangó V-írással is gyarapítja. Mindezek révén tehát nemcsak Vajda életművének és gondolati fejlődésének jobb ismeretét teszi lehetővé, hanem jelentős hozzájárulást a korszak politikai és művelődéstörténeti jelenségeinek feltárásához is.

Tekintve, hogy jobbra névtelen, álnévvel vagy különféle jelekkel jegyzett közleményekről van szó, csak olyanokat vettünk fel gyűjteményünkbe, amelyeknél Vajda szerzősége megnyugtatóan agnoszkálható. Kötetünk anyaga egyébként szervesen csatlakozik az Összes művek korábban megjelent VI. kötetéhez (*Politikai röpiratok*, Budapest 1970), mintegy kiegészíti az ott dokumentáltakat. Az itt publikált cikkek, írások egyikében-másikában röpiratai előzményeire ismerhetünk.

A bevezető tanulmány — *Vajda János, a publicista* — Miklóssy János, *A Nővilág sajtóvisszhangja* Seres József munkája. A *Pesti Élet*, *Pesti Levelek*, a *Nővilágban* megjelent tárcacikkek és a *Csatár* „Kispuskátúz” rovatának szöveg-gondozását és jegyzetelését Seres József, az 1855—56-ban megjelent *Magyar Sajtó*, a *Csatár* és az 1863-ban V-tól szerkesztett *Magyar Sajtó* glosszáinak, cikkeinek gondozását és jegyzetelését Miklóssy János és Miklóssy Varró Judit végezte.

VAJDA JÁNOS, A PUBLICISTA

MUNKÁSSÁGÁNAK ELSŐ SZAKASZA

(1855—1864)

Vajda János hírlapírói pályája 1855-ben, a Török János szerkesztette MS-nál kezdődik, és több mint négy évtizeden át, haláláig (1897. jan. 17.) megszakítás nélkül tart. Az öregedő költő, aki úgy érzi, nem kapta meg a műve által kívánt mértékben kortársai elismerését, élete utolsó évtizedének elején, válogatott prózai munkái megjelenésekor így sóhajt föl: *Csendes irtózáttal és mélabíval tölti el e négy évtizeden át általam prózában írott különféle tárgyú cikkek és munkálatok sokasága. Mintha egy óriás piramis emelkednék előttem, melyet az ókori rabszolga munkásságával emeltem sorsom mostohaságának emlékeül. Mert bizonyos, hogy mindeme művek, igen csekély kivétellel, a létért való küzdelem sanyarú kényszerítésének szüleményei. Verset írtam, nem mikor kedvem — mert az volt mindig — de csak mikor időm volt hozzá. Prózát kellett írnom, vagy akartam, vagy nem, későn, korán. E kékkek mindegyike egy-egy sírhalom, mely alá egy meg nem született költemény eszméje, hangulata, mint megannyi villi van temetve. Talán még némely verses művem is jobb lehetett volna, ha több időt, pihentebb erőt fordíthatok ezek kidolgozására . . . (Aggságaim. Előszóképpen. Vajda János: Próza. Budapest, 1887. 9—10. l. Újabb munkái [2.].)*

A V-val foglalkozó munkák egy része készpénzként fogadta az élete viharaiiban megfáradt költő idézett nyilatkozatát, amely — s ezt nyomban látni fogjuk — pályája egészére nem lehet érvényes. „Rengeteget írt — hangoztatja Rubinyi Mózes is —, de csak azért írt, hogy — írhasson. Cikkeivel szerezte meg azt, ami az íhlet ritka perceihez a mindennapi megélhetést is alig biztosította [. . .]. Vannak írók, kiknek számára a hírlapírói munkásság kitűnő iskola, témagyűjtőhely, lélektani laboratóriuma az életnek, minden költészet ősforrásának. Vajda nem ezek közé az írók közé tartozott. Mint boldogtalan szerelmén, azon is évtizedekig rágódik, mikor ír, hogy neki — írnia kell.” (Vajda János — a hírlapíró. A Sajtó, 1933. április. 4. sz. 104—105. l.)

Lapozzuk át azonban költőnknek a MS-ba írt glosszáit, a NŐ-ban, a Cs-ban és az általa irányított MS-ban megjelent cikkeit; olvassuk végig az 1862-es rőpiratok (*Önbírálat, Polgárosodás*) sokszor igazságtalan, néha naiv, de többnyire találó észreveteleit, megjegyzéseit; a Magyar Világban, a MŰ-ban, Szózatban napvilágot látott írásait, és rá kell ébrednünk: a fent idézettek egy, a halál felé közelítő, elképzeléseiben csalódott, önmagával, a világgal elégedetlen ember meglehetősen szubjektív megállapításai. A valósághoz Bóka László szavai visznek közelebb: „Vajda nem tudott beilleszkedni a 'költő' szerepébe, nem tudott s nem is akart csak költő lenni. Ehhez el kellett volna feledni pályakezdetét. Akkor mint költő lépett fel, de verse egyéniségé-

nek közéleti súlyt adott. A közvélemény asztala hiányzott neki . . . Minduntalan ki akart törni abból a szegyenletesen szűk körből, melybe az új világ száműzte az írókat." (Vajda János. [Budapest, 1941.] 85. l.)

V a nyolcvanas évek elejéig egyformán pályázik a költői és közéleti szerepre, ahogyan ezt Petőfitől, ifjúkora példaképeitől látta (aligha a „mindennapi megélhetés biztosítása” szorította az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* megírására, vagy a MS szerkesztésére!). „Csak” költővé a nyolcvanas évek során válik. Attól kezdve, hogy dédelgetett eszméi — többek között az öntudatos, erős magyar polgárság megteremtése — sorra csődöt mondanak, illetve valóra válásuk — érzése szerint — a távoli jövőbe tolódik ki. Ekkor válik számára nyúggá az újságírói munka, amelyet létfenntartási okokból haláláig folytatnia kell Nagy Miklós lapjainál, a VÚ-nál, s még inkább a PÚ-nál, KNI-nál. Ebből az időszakból származnak a korábban idézett keserű sorok is.

Az ötvenes-hatvanas években tehát másként áll még a helyzet! Egymást követő lapjai, röpiratai, működése a Magyar Világnál és a MU-nál arról tanúskodnak: V alkotóan-alakítóan kíván beleszólni a magyar társadalom, politika kérdéseibe. Eszméit, gondolatait igaznak és közlésre érdemesnek tartja. Nem önös érdekből, hanem mert úgy érzi, tanít, segít és használ velük. Kudarc, bukás nem tudja tartósan eltéríteni szándékától. Amikor nagy becsúgygyal kezdett lapkiadása, a MS csődöt mond, azt ígéri olvasóinak: *a szerkesztő hagyván a hazamegmentés nagy munkájának erősebb feladatait magánál hivatottabb hontársaira, ezenkívül összes munkásságát a „Nővilág” szerkesztése és szellemi kiállítására szentelendi.* (NÓ 1863. dec. 16. 24. sz. „Pesti hírek”).

Dehogy hagyja ő a hazamegmentés nagy munkájának erősebb feladatait magánál hivatottabb hontársaira. Mindez legfőképpen pillanatnyi megingás nála. Ezután még súlyosabb csapások érik. Megszűnik hét éve fennálló lapja, a NŐ. Röpiratai szándékát félreértik — s ebben nem kis szerepe van politikai és irodalmi ellenfelei ügyesen szervezett bojkottjának —, itthon bezárulnak előtte az ajtók. Hogy meg tudjon élni, Bécsbe kell mennie, hivatalnoknak az udvari kancelláriához, bécsi tudósítónak a félhivatalos Sürgönyhöz, „ujdondász”-nak a Bécsi Híradóhoz. Mégis: már Bécsből, 1865-ben a következőket írja Heckenast Gusztávnak: *Nem állhatom meg, hogy a hazai hangulat legújabb fordulata következtében Önnek néhány észrevételem tudtára ne adjam és egy kérdést ne kockáztassak.*

A Deák-pártnak a „Pesti Napló”-ban nyilvánuló magatartása, nem az én irányomat igazolja-e, amit pár évvel ezelőtt az én csekélységem merészelt hirdetni és amit ön is részben helyeselt? Részemről a fordulatot fényes elégtételnek tartom, akkori fogadtatásomért. A dolog ezen állásában mit gondol ön, nem vehetném fel újra az elejtett fonalat [. . .] Én azt hiszem, hogy egy és más nagyobb és felelősségem alatt szerkesztett lapnak hatalmas fő- vagy segédmunkatársa lehetnék. (Magyar írók kenyeré. Arany János, Tompa Mihály, Vajda János ismeretlen levelei. Világ, 1913. dec. 25. 68. l.; V levele idézve: VKrk VI. köt. 454. l.)

Ismét a küzdőtéren kíván tehát lenni, egy általa szerkesztett lap hatalmas fő- vagy segédmunkatársa-ként. S minderre az elképzelései igazába vetett hit sarkallja. *Ha már csak kenyér kellene* — írja Jókainak egy, valószínűleg ugyanebből az időből származó levelében

— *maradnék itt [Bécsben], kapnék kalácsot is. De érzületem napról-napra jobban föllázad helyzetem ellen.* (A levél datálását I. Boros Dezső: Vajda János levelezése. Studia Litteraria V. Debrecen 1967. 63. 1.) S aki kételkedik Vajda vitakedve, újságírói célkitűzései újabb kivirágzásában, olvassa el a Kecskeméthy Aurél szerkesztette Bécsi Híradóban vagy a Magyar Világban 1865-ben, illetve 1866-ban megjelent írásait, tárcáit, és tapasztalni fogja, hogy költőnk elszántasága ismét a régi. Ezt bizonyítják az 1867—68-as MÚ-ba írt, a kiegyezés megalkotóit szenvedélyes hangon bíráló vezércikkei is, a publicista V legjobb, legérettebb alkotásai.

Már az 1855—56-os MS-ban a magyar polgárság, vagy ahogyan ő nevezi, a „szegényebb középrend” ügyének szolgálatába szegődik. A középrend asszonyai és leányai számára alapítja ismeretterjesztő divatlapját, a NO-t. A Cs-t pedig azzal a céllal indítja meg, hogy a *nemzetnek honszeretében leggazdagabb osztálya: a szegényebb középrendben új olvasókat hódítson meg a lapirodalom számára.* (PN 1861. márc. 31. Hirdetések.)

Röpirataiban, az *Önbírálatban* és a *Polgárosodásban* a polgári rend minél gyorsabb és tökéletesebb megvalósulása érdekében még átmeneti közjogi-politikai engedményekre is hajlandó Ausztriával szemben. *Legyünk polgárok, hogy magyarok lehessünk* — fogalmazza meg ismételt tanácsát 1874-ben az egész nemzet számára. (Szózat 1874. ápr. 2.) Komlós Aladár találó észrevétele szerint: „Azt hitte, hogy van, csak szunnyad egy magyar polgárság, amelyik kész öntudatosan harcolni a magyar és az elnyomott osztályok demokratikus jogaiért. Cikkeivel ezt a szunnyadó osztályt akarja talpra szökkeníteni.” (Komlós 100. l.)

Sőtér István Vajda 1862-es röpirataira tett megjegyzései költőnk egész hírlapírói működésére érvényesek: „De ha Vajda röpirataiban egy 'hivatásos' politikus átgondolt, 'szakaszerű' megnyilatkozását keressük, úgy aligha tudunk velük mit kezdeni. Ezeknek a röpiratoknak legmélyebb igazságai némiképp — költői módon derülnek ki. És ez nem csökkentheti, inkább emeli értékét szemünkben. Vajda koncepciója aligha éri el Eötvös vagy Kemény eszme-rendszerének színvonalát, de mindig szélső indulattal kimondott igazságainak érvényét a történelem amazokénál sokkalta inkább igazolta.” (Nemzet és haladás. Budapest, 1963. 330. l.)

Mindezzel V is tisztában van. *Nem kapzsiság* — írja egy Falk Miksához intézett levelében —, *nem eröm túlbecsülése, de azon hit ösztönöz, hogy ösmervén népünk szellemét, eltalálhatom a hangot józan eszéhez, ép szívéhez s nem mérve magamat a magas politika tudósaihoz, mindazáltal hogy képes vagyok felfogni azt (és ez céломhoz elég) mily magatartásra kell a nagy tömeget előkészíteni, hogy az fölfelé imponáljon. Am első feladat megnyerni e nagy tömeget olvasóközönségül.* (V 1861. márc. 17-én Pesten kelt levelét a VU 1897. jan. 24. 4. sz. közli.) Ez a tudatosan vállalt népművelő-népnevelő szándék végig kíséri költőnket — mint látni fogjuk — újságírói működése során.

V kora kiemelkedő publicistái közé tartozott. „Tehát Vajda János igenis volt újságíró — emlékezik Ágai Adolf — mégpedig a javából” (Ágai 225. l.). Működését olyan kortársak is értékesnek ítélték, mint Kossuth Lajos. „Vajda Jánost — írja — én igen tehetséges embernek

tartom . . . , kinek a M. Újság legelső, tehát legnehezebb életszaka sokat köszönhet . . . Én megvallom örvendenék, ha a párt [a Függetlenségi Párt] őt magához csatolná; nehogy ínség miatt más pályára lépjen, midőn a politicein jeles tényezővé fejlődhetnék . . . ”. (Kossuth Lajos levele Irányi Dánielhez. 1869. márc. 29. I. Csabai Tibor: Kossuth Lajos és az irodalom. Budapest, 1961. 248. l.) „Vajdának nincs kenyerere — említi más alkalommal —. Biz én adnék neki, ha tehetném, mert nagy hasznát lehetne venni tollának.” (Kossuth Irányi Dánielhez. 1869. ápr. 1.; Csabai i.m. 249. l.)

V természetesen mindenekelőtt költő volt, korának egyik legkiválóbbja, s publicisztikai írásai is elsősorban ebből a szempontból tarthatnak számot érdeklődésünkre. Politikai és társadalmi tekintetben prófétált igazságai is nagy verseiben nyerik legfrappánsabb és leghathatósabb megfogalmazásukat. A költő írja: *E cikkek mindenike egy-egy sirhalom, mely alá egy meg nem született költemény eszméje, hangulata van eltemetve* (1. előbb). Ám ez a megállapítás is csak a vég felé közelítő, hajlott idejű ember mindent fonákjáról látó képzelődése. A valóság — főleg V élete felmenő szakaszán — éppen az ellenkezőjét bizonyítja. Cikkei, röpiratai sokszor előtanulmányai későbbi nagy verseinek. A *Lenni vagy nem lenni* (1887) című költemény „a két nagy röpirat költői parafrázisa” — írtuk a korábbiakban (VKrk VI. köt. 374. l.). „E röpiratoknak — figyelmeztet Sötér István — nem annyira gondolati, mint inkább lírai jellegük van. Szitkozódó, vagdalkozó monológokként kanyarognak, szeszélyes kitérőkkel az iszákosság vagy a fővárosban felállítandó szobrok ügyére, s nem annyira logikai, mint inkább indulati a kompozíciójuk is. Több, és felszabadultabb indulat kap helyet a röpiratokban, mint akár az 50-es évek költeményeiben; ezek a röpiratok utat törnek Vajda későbbi költészetének, s tombolásukból, végletes haragjukból épp elég maradt meg a Jubilate számára.” (I. m. 329—330. l.) (A fentiek természetesen V más publicisztikai írásaira, cikkeire is vonatkoznak.) Számos későbbi, nagy verséből híressé vált képe, hasonlata mozdul elsőt cikkeiben, röpirataiban (l. pl. VKrk VI. köt. 398., ill. 413. l. stb.).

Nem állják meg helyüket Rubinyi előbb idézett elgondolásai („Vannak írók, kiknek számára a hírlapírói munkásság kitűnő iskola, téma-gyűjtőhely, lélektani laboratóriuma az életnek, minden költészet őforrásának. Vajda nem ezek közé az írók közé tartozott.”) más vonatkozásban sem. Költőnk kötetünkbe gyűjtött cikkei, jegyzetei és a későbbiekben kiadásra kerülők, ennek éppen az ellenkezőjét bizonyítják.

Van azonban V publicisztikai írásainak verseitől független, autonóm bece is. Értékes dokumentumai annak a törekvésnek: miként igyekeztek a középbirtokos nemesség politikai vezetőszerépet elvetett értelmiségiek a polgárosodás plebejus útját megtalálni.

Költőnk hírlapírói pályájának első szakasza a NŐ megszűntével (1864. szept. 25.) lezárul. Az ellene szervezett bojkott elől V Bécsbe távozik. Amikor ismét nevével jegyzett írásokban szólalhat meg, Ludasi Mór lapjában, a Magyar Világban, vagy még inkább a Bösörményi László szerkesztette MŰ-ban: egy, sok tekintetben a korábbi-tól eltérően gondolkodó és érvelő publicista áll már előttünk.

I. AZ „ÚJDONDÁSZ”

MAGYAR SAJTÓ

(1855. júl. 1. — 1856. dec. 31.)

V-t 1850 végén bocsátják el az osztrák ármádiából, ahová mint volt honvédhadnagyot 1849 decemberében, büntetésből, közlegényként besorozták. Hazatérve a Földbeclési Hivatalnál nyer alkalmazást mintapidjás. Előbb Kiskunhalason, azután Budán teljesít szolgálatot. 1853-ban kapcsolódik be újfent irodalmunk életébe. A Hf-ban, Divatcsarnokban, Budapesti Viszhangban, D-ban és a VÜ hasábjain jelennek meg versei, novellái. Részt vesz a naptárak, füzetes kiadványok munkálataiban is. 1855-ben pedig a MS munkatársává lesz.

A MS megindulásáról először a Hf-ban olvashatunk: „Török János, a 'Pesti napló' volt szerkesztője tevékenységének új tér nyílt, 'Magyar sajtó' című politikai lapra nyervén engedélyt, mely a jövő júliusban Bécsben fog megindulni.” (1855. máj. 26. 120. sz. „Hírharang.”) A VÜ már többet tud ennél: „A 'Pesti Napló' volt szerkesztője, Török János már elutazott Bécsbe, ottani lapját 'A magyar sajtó' szerkesztendő. — Ottani segédszerkesztői lesznek Frankenburg Adolf, Kecskeméti [!] Aurél, Vajda János, Székely József. E mellett Pesten is fog irodát tartani, mely az itteni érdekeket vezesse, itt marad Greguss Ákos [!], Vértay [Ernő], stb.” (1855. jún. 10. 23. sz. Tárogató.)

A Széchenyi-rajongó Török eredetileg Kelet Népeinek szerette volna lapját nevezni, utalva Széchenyi István dinasztikus érzelmeire, forradalom-ellenességére. Az osztrák hatóságok azonban elvetették tervét, úgy vélekedvén, „hogy Széchenyi politikai iránya nem fejezi ki a kormány elveit oly híven, mint ahogy Török János hiszi vagyis inkább elhithetni szeretné.” (Falk — Kecskeméthy 1. köt. 136. l.)

A magát a „politika, nemzetgazdaság, irodalom és művelődés közlönyé”-nek nevező MS „mutatványlapját” 1855. jún. 6-án bocsátja ki, 1855. júl. 1-től kezdve pedig rendszeresen megjelenik Bécsben, Sommer Lipót kiadásában. A „mutatványszám” beköszöntő cikkében (Magyarországi ügyek. 1855. jún. 6.) Török természetesen a „közbiradalmi egység” elve alapján állónak vallja lapját. Hangoztatván: „Azon országok és népek mellyeket az Isteni Gondviselés az ausztriai biradalmban egyesített; — sok százados történet, örökösödés, s természetes viszonyok által utalva vannak elválaszthatatlan kapcsolatban alkotni kelet és nyugat között egy dicső jövőjű, hatalmas államot.” A lap célja: „híven tolmácsolván a magyar nemzet törvényszerű érzelmeit, szerény nyíltsággal képviselvén a közvéleményt, éber figyelemmel kísérvén a szellemi haladás, a nemzeti műveltség és társadalmi jóllét igényeit, habozás nélkül támogatván minden jó akaratot s üdvös intézkedést, mely fölülről jó — s hí kegyelettel karolván fel minden mozzanatát a közéletnek, mi a közös trón, a magyar nemzet, s egyéb biradalmi népek közt a kölcsönös bizalmat és szeretetet, mint a közös haladás, erő és emelkedés egyetlen biztos alapját szilárdítani képes.”

A főszerkesztő, Török János, a kor egyik föltöbb ellentmondásos személyisége. A forradalom előtt a Magyar Gazdasági Egyesület titkára.

A szabadságharcban törzstiszt Perczel seregében. Világos után börtönbe kerül. A PN főszerkesztőjeként (1853. febr. 12. — 1855. ápr. 19.) felemeli szavát a német telepítések ellen, lelkesen részt vesz a Magyar Írók Segélyegyletének megalapítási munkálataiban. Több fiatal író, publicista — például V — pártfogója. Széchenyi bizalmasa, — munkáinak kiadója. Am ugyanakkor mereven 1848-ellenes, ádáz ellenzője a parlamentáris kormányzatnak és odaadó híve a konzervatívoknak. Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján, a konzervatív érdekeket képviselő Pesti Hírnök szerkesztőjeként, már mint a retrográdság jelképét emlegetik. Gyulai megvetéssel szól felőle, Kemény és Eötvös nem hajlandó együtt dolgozni vele. Még egykori munkatársa, a Törökről egyébként elismeréssel nyilatkozó Falk Miksa is azt mondja róla, hogy „politikai dolgokban merev ó-konzervatív, vallásiakban pedig meglehetősen egyoldalú volt . . .”. (Falk Miksa: Egy feledésbe ment újságról. Ország-Világ 1888. dec. 8. 50. sz. 786—787. l.)

A MS jól szerkesztett újság volt. Kitűnő erőket gyűjtött maga köré. A fent felsoroltakon kívül a lapnál dolgozott Falk Miksa is, Fk jegy alatt külpolitikai cikkeket írt. Toldy Ferencről irodalmi tanulmányok és Philomusos álnéven „Keddi levelek” jelentek meg hasábjain. A szűkebb munkatársi körhöz Ágai Adolf, Greguss Gyula és Rab István tartozott még, de sűrűn találkozunk az egyes számokat lapozgatva Egressy Gábor, Paur Iván, Simonffy Kálmán, Szini Károly, Szénfy Gusztáv stb. neveivel is.

A mutatónyvyszám megjelenté után a Hf úgy vélekedik: „Tartalom és kiállítás egyiránt sokat jósolnak a lap jövőjére nézve.” (1855. jún. 8., 129. sz. „Hírharang”.) Falk szerint a MS „otthon oly nagy mértékben találkozott a közönség tetszésével, hogy mindjárt kezdetben 1 600 előfizetőnk volt) (i. cikk). Kecskeméthy Aurél 1856-ban 2 000 körülire becsüli a megrendelők számát (Falk—Kecskeméthy. 1. köt. 157. l.).

V tehát megindulásától fogva belső munkatársa a MS-nak. Ilyen minőségben emlékezik meg róla Falk Miksa az előbbieken idézett cikkében és Komlós Aladár is (Komlós 74—75. l.). Am Komlós csak színireferenszi működését ismerteti. Újdonságrovat-vezetői ténykedéséről Ágai Adolf írásából értesülhetünk: „. . . egyszercsak megjelent közöttünk [Vajda], hogy a Magyar Sajtó szerkesztésében résztvegyen. De csapongó lelkének szűk ez a nagy város. Körülte idegenység. Meg ami a miénk benne csak növeli keserűségét. Visszakéredzkedik Pestre, s onnan sűrű hasábjokban dönti a híreket Török János bécsi lapjába, a Magyar Sajtó-ba” (Ágai 225. l.). A PN is a MS „újdonságrovatának írója és drámareferense”-ként mutatja be a munkatársai sorába lépett V-t (1856. dec. 9. 485—2068. sz. PN; l. később). Két probléma vár a továbbiak során tisztázásra: költőnk „újdonsági” működésének terminusai, továbbá a V-nak tulajdonított írások szerzőségének bizonyítása.

A MS „Budapesti újdonságok” rovatát kezdetben *, illetve ** jelű „újdonságok” vezetik. Teljes biztonsággal állíthatjuk, hogy egyik jel mögött sem Vajda áll. Később (↪) jelű munkatárs kezébe kerül a rovat gondozása. Aug. 4-től többségében, szept. 4-től szinte kizárólag ő írja az újdonságokat, de róla is nyugodtan állíthatjuk: nem Vajda. Költőnk 1855. júl. 11-én (9. sz.) jelentkezik először írással a „Budapesti újdonságok”-ban V jegy alatt. A V jegyet, neve kezdő-

betűjét, kis- és nagybetűs változatában sokszor használja hírlapírói pályafutása alatt. El vele MS-nál, a színházi rovatban 1856–57-ben, a Cs-ban (1861. ápr. 4. l. sz.— ápr. 7. 2. sz.); a Sürögönyben (*Égy magyar operaház Pesten*. 1865. okt. 15. 236. sz.; uo. 1865. dec. 28—29. 296—297. sz. „Napi újdonságok” stb.).

A júliusi V jegyű glosszát — amely mondandójában és stílusában is fölöttébb jellemző költőnkre — sokáig nem követik újabbak. Vajda jegyzetei, tudósításai szeptember derekán tűnnek fel ismét a lapban, de most már (—) jelzéssel. (A — jelet használja a PN, a NŐ és a Cs újdonságrovat-írójaként is!) Szeptemberben és októberben azonban — mint említettük — még a ☺ jeltű „ujdonász” állítja össze a MS újdonság rovatát, a Vajdát jelző — jellel csak szórványosan találkozhatunk (szept. 11. 59. sz.; szept. 28. 74. sz.; okt. 9. 83. sz. stb.).

V 1855. nov. 4-étől (105. sz.) veszi át a „Budapesti újdonságok” rovat irányítását. Ettől kezdve a glosszák, glosszázó tudósítások, hírek túlnyomórészt — jellel jegyzettek. Mindez Ágai Adolf emlékezésével is egybevág, aki szerint a Bécsben magát nem jól érző költő egy idő után „Visszakéredzkedik Pestre, s onnan sűrű hasárokban dönti a napi híreket . . . a Magyar Sajtó-ba” (Ágai 225. l.).

Költőnk bécsi hírlapírói pályakezdésére tanúság a VÚ már idézett tudósítása is (1855. jún. 10. 23. sz. Tárogató), amely mint Török lapjának bécsi segédszerkesztőjéről tesz róla említést. S hogy Bécsben — Ágai tudósításának megfelelően — csak rövid időt töltött, annak bizonyosságául hadd álljanak itt saját sorai: „Még 1855-ben is szinte zavarba hozta az embert a rendkívüli figyelem, mit magyarsága kellett. Több hónapot töltve ekkor Bécsben . . .” (V. J.: *Égy besorozott naplójából*. VÚ 1869. okt. 24. 43. sz.). Tehát 1855-ben, a MS megindulása idején, hónapokat töltött csak Bécsben.

V 1855. nov. 4-től 1856. dec. végéig, a NŐ megindulásáig, szerkeszti a MS újdonságrovatát. Mint láttuk, a PN idézett közleménye még ilyen minőségben emlékezik meg róla 1856. dec. 9-én. A PN azonban azt is hírül adja: mikor válik ki munkatársai sorából (1856. dec. 21. 497—2080. sz. PN; l. később.) A MS-ban ilyen egyértelmű bejelentést nem olvashatunk. A NŐ jövődő megjelentét nyilvánosságra hozó tudósítást azonban lábjegyzettel látja el a szerkesztő: „Meleg részvétellel üdvözöljük a vállalatot, s annak folytán ismét okunk van remélni, hogy Vajda barátunk a 'Magyar Sajtó'-val is összefüggésben marad. Szerk.” (MS 1856. dec. 19. 292. sz. „Budapesti újdonságok”). „Összefüggésben maradt”! 1857-ben ő írta a színházi tudósítások, bírálatok egész sorát. Az újdonságrovatot azonban nem Vajda vezeti az új évtől kezdve. „A 'Magyar Sajtó' tavali újdondásza (e lapok szerkesztője)” — írja egy alkalommal önmagáról, 1857-ben a NŐ-ban (*Romeo: Pesti levelek*. NŐ 1857. máj. 24. 20. sz.).

*

Az újdonságrovat — lett legyen „Különfélék” (PN), „Napi újdonságok” (Sürögöny), „Hírvásár” (NŐ), „Tárogató” (VÚ), „Vegyes nagy és apró események” (Bécsi Híradó), „Hírharang” (Hf) stb. a neve — fontos tartozéka volt a múlt század napi- és hetilapjainak, folyóiratainak. A nagyközönség természetesen mindenkéltől friss híreket, plety-

kákat, érdekességeket várt tőle, így az sok esetben a kuriózumok gazdag tárházává vált.

Az igényesebb lapok szerkesztői azonban nem álltak meg itt. Jól kiválasztott munkatárs vagy munkatársak segítségével a jelen friss hangú reflexió-gyűjteményévé fejlesztették rovatukat. A glosszairók, tudósítók az élet ütőerén tartották kezüket. Építően vagy rombolóan szólhattak bele a mindennapok politikai, társadalmi vagy művészeti eseményeinek alakulásába. Kedvelték is a rovatot a kor legkitűnőbb írói és publicistái. Mint kis forma frappáns, célbataláló fogalmazást és szinte epigrammatikus tömörséget kívánt. Tömeghatásával, tudatformáló lehetőségével pedig a többi hírlapi műfaj együttesen sem vehette fel a versenyt. (Az újdonságrovatot minden újságolvasó elolvasta!)

Ezért vállalják és végzik nagy becsúvással ebben az időszakban legjobbjainak az újdonságrovat gondozását: Arany és Gyulai, Jókai és Salamon Ferenc, Zilahy Károly és Vajda — hogy csak a legnagyobbakról tegyünk említést. V szerkesztőként a NŐ-ban is éveken keresztül kezében tartja a vegyes rovat tudósításai, jegyzetei írását és szerkesztését. Ezt teszi Arany is a Szépirodalmi Figyelőben és a Koszorúban, Jókai A Honban. Zilahy Károly fellépésének és működésének vihart kavará hatását sohasem érthetnénk meg hírlap-glosszáinak ismerete nélkül.

Az újdonságrovat összeállítóját „újdondász”-nak nevezik korszakunkban. A kifejezést — írja Vadnay Károlyra hivatkozva Szily Kálmán — „Pákh Albert csinálta a szófaragók kigúnyolására” (A magyar nyelv-újítás szótára. Budapest 1902. 354. l.). A múlt század negyvenes éveitől kezdve az újságíró, hírlapíró fogalmának megjelölésére is használják a szót. Közismertebb azonban az újdonságrovat vezetőjét érteni alatta. „Hírlapi szerkesztőség tagja — olvashatjuk az egykorú meghatározást —, ki az újonnan felmerült napi eseményeket külön rovat alatt följegyzi” (Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. Budapest 1874. 6. köt. 619. h.). Így értelmezi kortársai többségével együtt Vajda is, nevezvén magát „a 'Magyar Sajtó' tavali újdondász”-nak (l. előbb).

*

Költőnk szerzőségét bizonyítandó, a MS 1855—56. évi — jeli glosszáinál, a körülményekhez képest igyekeztünk számba venni és felmutatni mindazokat a speciális, egyéni vonásokat, amelyek a lehetőség szerint kizárólag csak reá jellemzőek. Vajda — publicisztikai munkái egész sorát idézzük meg bizonyosságul — sokkal eredetibb, szubjektívebb személyiség volt annál, hogy egyéni elképzeléseit, benyomásait még bér munkában, érdekel névtelenül írt cikkek esetén is, tartósan véka alá tudta volna rejtetni. Ezek a rövid, sokszor pár soros jegyzetek, tudósítások — az esetek többségében — ugyancsak magukon viselik létrehozójuk egyéniségének nyomát. Közöttük nem egyben későbbi verseinek, cikkeinek vagy éppen röpiratainak alapötlete csírázik. Gyakorta használt kedvelt versidézetei, későbbi munkáiban is szereplő érvei, példái, adomái tűnnek előnkbe jegyzetei olvasása közben.

Az elmondottaknak megfelelően bizonyító eljárásunkat megpróbáltuk csoportosítani. Az első csoportban azok a személyes vonatkozá-

sok kaptak helyet, amelyek költőnk életrajzából ismertek, a másodikban az elkövetkező műveiben is fellelhető megnyilatkozások, idézetek, ismertetőjelek.

Tekintsük át a személyes vonatkozásokat tartalmazó glosszák csoportját.

71. gl.: *Mindvégig híven őrizzük kedves emlékéit ama pár óra gyönyörének, melyet a tisztas ósz vendégszerető házánál töltöttünk, s azon szíves finom gyöngéd bánásmód, mellyel az érdeműs honpolgár bennünket, mint az irodalom egyik igen fiatal s igen gyöngye munkását fogadott [. . .]* (MS 1856. febr. 10. 34. sz.). V 1846-ban, alcsúti gazdatiszt gyakornok korában ismerte meg Horhy Mihályt, aki Eszterházy Nepomuk János gróf szomszédos birtokait igazgatta (l. a 71. gl. jegyzetét).

Berényi Antal haláláról hírt adván írja a 87. gl.-ban: *E sorok írója gyermekkorai, legrégebb szeretett barátját veszté el benne [. . .]*. (MS 1856. máj. 6. 105. sz.) Berényi és Vajda barátságával kapcsolatban l. a 28. gl. jegyzetét.

96. gl.: *Azon gyöngéd s közel viszonynál fogva, mely köztünk — e rovat írója és Vajda János költő között létezik [. . .]*. (MS 1856. júl. 28. 96. sz.) Ehhez, úgy véljük, nem kell kommentár!

105. gl.: *itt egy majoros és házmester család lakik, kiknek mindegy akár itt, akár a kis-kun-halás-debreci sivatag között laknék*. (MS 1856. aug. 28. 199. sz.) A Kiskunságot földmérőként bejáró rapidíjas emlékeiből táplálkozik a fenti megjegyzés. (L. a 105. gl. jegyzetét.)

106. gl.: *Miként Liszt Ferenc hazánkfiától személyesen értesülünk, magyar operát szándékozik írni [. . .]*. (MS 1856. aug. 29. 200. sz.) Liszt és Vajda találkozásával kapcsolatban l. a 106. gl. jegyzetét.

A második csoportot a költőnk későbbi műveiben is megtalálható jellegzetességek alkotják.

21. gl.: az *'inops potentem'* féle hiúságtól korbácsolt szánandók. (MS 1855. nov. 11. 21. sz.) Az Aisopos „Rana, rupta et bos” című állatmeséjéből vett kifejezés Vajda több röpiratában szerepel. (L. a 21. gl. jegyzetét.)

34. gl.: „pártolj közönség s mi haladunk.” (MS 1855. nov. 28. 124. sz.) Petőfi Levél egy színész barátomhoz című versének fenti passzusát is gyakorta idézi jövőendő írásaiban Vajda. (L. a 34. gl. jegyzetét.)

A *Polgárosodás*ban kerülünk szembe ismét az 52. gl. adomabeli szolgabírójával, aki utaink siralmas állapota felett a „jó ez nekünk ingyen” megjegyzéssel tér napirendre. (MS 1855. dec. 19. 142. sz.; l. a gl. jegyzetét.)

A *Polgárosodás* citálja újfent, éspedig ugyancsak a retrográd gondolkodás megbélyegzésére Tompa Puztán című versének a 98. gl.-ban idézett sorait. (MS 1856. júl. 23. 170. sz.; l. a glossza jegyzetét is.) És az említett röpiratban olvashatunk újból arról a „nagy lapról”, amely — mint az 54. gl.-ból megtudjuk — a krími háború idején váltig bizonygatta, hogy *Szebasztopol nem lehet bevenni, pedig még be sem fejezhette okoskodását már be is vették*. (MS 1856. jan. 1. 1. sz.; vö. a gl. jegyzetével.)

A 81. gl.-ban tett javaslatát, amely szerint az olyan szavainkban, ahol az e, ö magánhangzók előfordulása vagylagos, *bár nyelvészek nem vagyunk, bátran az ő mellett szavazunk, mert azt hisszük, hogy azt a nyelvtörvények és a széphanzat követeli* (MS 1856. márc. 18. 65. sz.),

később a *Nyelvhibáink özönéből* című cikkében is megismétli. (Magyar Világ, 1866. márc. 28. 73. sz.; márc. 30. 74. sz.)

Ugyanígy egyik jövődó írása mondandójának csfóját tartalmazza a 85. gl. (MS 1856. ápr. 18. 91. sz.) Pesten és Budán — ajánlja — a német társulatok mintájára hozzanak létre magyar nyelvű nyári színházakat. Ezek repertoárjaikat elsősorban a könnyű műfajokra, boházatokra, népszínművekre építseék, s mint ilyenek a *tisztán német ajkú lakosságot is közelebb hoznák hozzánk*. Minderről részletesebben, nagyobb eréllyel egy évtized múltán szól a *Népszínházak Buda-Pesten* (Magyar Világ 1866. jún. 26. 145. sz.; jún. 27. 146. sz.) című tárcájában.

A legjellemzőbb példák kiválogatásával és lehetőleg költőnk egész rovatszerkesztői tevékenységét átfogóan próbáltuk bizonyítani, hogy a MS — jelű „újdonászában” 1855—56-ban Vajdát kell látnunk. A fentiek természetesen csak kiragadott esetek, a glosszák jegyzeteiben azonban minden egyes alkalommal kimutattuk a későbbi Vajda-írásokkal való egyezéseket.

Mennyit tartalmaznak a MS-ba írt glosszák, tudósítások költőnk jövődó politikai, társadalmi, irodalmi elképzeléseiből?

Mielőtt erre érdemben válaszolnánk, három szempontra kell felhívunk az olvasó figyelmét. 1. A MS-ban glosszázó Vajda nem irány- szabó tényező, hanem neki kell alkalmazkodnia a lap tőle függetlenül kialakult vonalához. 2. A hírlap-glosszák — természetüknél fogva — tartalmilag és terjedelmileg bizonyos mértékig korlátozottak. 3. Az új-donságrovatnak kialakult hagyományai vannak, s ezt még a leg-nagyobbak sem téveszthetik szem elől.

Közjogi-politikai fejtegetésekkel a MS-ba írt V-glosszákban természetesen nem találkozhatunk. Ezek nyílt vitatása a fennálló önkényuralmi viszonyok között még lehetetlen. Társadalmi, irodalmi téren kifejtett elképzelései azonban már sokat tartalmaznak későbbi, összegező röpiratai, az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* gondolataiból.

A *„rideg csüggedettség” elszáni ellenségének vallja magát* (66. gl.), s ezért üdvözli lelkes örömmel Mocsáry Lajos tette, munkára szólító könyvét, A magyar társasélet-et. (*Valamivel több mint könyvismertetés*. MS 1856. febr. 19. 41. sz.) [. . .] *házánk jelene — elgondolása szerint —, egybevetve minden körülményeket, mintegy utalva van ezer oldalról, hogy a tanulmány korszaka legyen, értvén kizárólag a szellemi tért, míg a gyakorlatban az ipar mezejére van szorítva, mostan és mindenkorra. Mily óriásilag csabolódnak azok, — (bár ezek száma naponként kevesebb) — kik a politikai szélcsönd eme nyugodt évtizedeit nemcsak szerzőlőit hasznosnak nem látják, de előhaladásunk történetére nézve is meddőnek tartják, s nem látnak egyéb teendőt maguk előtt, mint kezeiket összedugva jümgálni a sivárnak hátt időszakot. Nemzettörténetünk egész múltja arra int, hogy elgondolkozzunk és fontolgassunk. [. . .] mi részünkről örömet elegendet tennék azzsiai huszár vérméréskünkbe egy kis gyalogsági fontolóbb hogy úgy nevezzük stratégikus elemet* (88. gl.)

A kiábrándulás — írja más alkalommal —, *ülepedittség jelen korszaka azonban egyfelől tanulságul szolgál arra, miként bármint alakulnak a társadalmi viszonyok, az emberi szellem akarateréjének s haladási ősi hajlamának mindig tág mező nyílik* [. . .]. Nagy példa van hátunk

mögött arra, hogy kellő elméleti előkészületek hiánya a gyakorlati téren nagy botlásokat von maga után. (100. gl.)

Publicistaként a fent elmondottak szolgálatába állítja tollát. Friss, jószemű, gyorsan reagáló és jól tájékozódó újságírónak bizonyul. Rovata hír- és glosszaanyagát igyekszik — a körülményekhez képest — igényesen megválogatni. Figyelemmel kíséri a kortárs magyar élet újszólólván minden lényegesebb megnyilatkozását. Korhol és buzdít, de mindenkor magára állított mérce szerint.

Gazdasági, ipari életünk elmaradottságának bírálata gyakori témája írásainak. A természettudományok mostoha hazai sorsát többször is szóvá teszi. A VÜ hagyományos pályázatával kapcsolatosan keserűen állapítja meg: *Tehát a természettudományi kérdésre nem jött megfejtés — de bezeg jött a költői elbeszélésre dbazám szerint 12 [...]* (56. gl.).

Az elméleti képzettség fontosságát, a jó szaktudományi könyvek, folyóiratok szükségességét sok glosszájában hangsúlyozza. A fejlődés irányában tett lépés értékét akkor sem tagadja, ha a kezdeményezés a kormány részéről történik (birtokviszonyok rendezése: 82. gl.; pusztai iskolák létrehozása: 98. gl.).

Az európai szintet állítja követelményként irodalmi és kulturális életünk elé. Felemeli szavát a selejtet gorbamodó tenyésztő „naptár-eső” az alacsony színvonalú divatlap-áradat, a csak üzleti szempontokat szem előtt tartó könyvkiadás ellen. Az önkényuralommal szembeni nemzeti ellenállás egyik fattyúhajtása a nagyközönség ama tévhite, *hogy mindent, még a haszontalant is meg kell vásárolni irodalmunk termékei közül csupán azért, mert magyar nyelven van írva.* Ezzel a téveszmével Kemény Zsigmond idejekorán szembeszáll *Élet és irodalom* című cikksorozatában (1853. ÖM X. köt. 312—313. l.), ezt teszi V. is előbb a MS-ba írt első glosszájában, később az *Önbírálatban*.

Divattá kezd válni — hívja fel egy másik korjelenségre a figyelmet —, sőt némely embereknél már elvéé kövül, kicsinyelni a tudományosság komoly embereit. Ha ezt csak a pütykés-tollas uracsvilágnál tapasztalnók még hagyján volna [...] de hogy legalább bizonyos osztályra hatást gyakorló hangadó irodalmi előcsaholók azt a kevés rokonszenvet, mi a magyar ifjúságban a tudományosság iránt támad lerontani igyekeznek az már aggodalomébresztő körülmény (37. gl.).

Amennyire a glosszák adta lehetőség engedi, sokat és behatóan foglalkozik irodalmi kérdésekkel is. Írásai többsége azt bizonyítja: reális képe van kora irodalmi életéről. Az értéket biztos szemmel emeli ki a múlt kordivatból. Aranyról, Tompáról például általában a megérdemelt elismerés hangján szól. Vitába száll azonban Thalès Bernard francia költő és műfordító Kertbenyhez írt levele egyes kitételeivel. Bernard a kor egyik ünnepelt, de nem jelentős költőnőjéről, Majthényi Flóráról ír lelkes sorokat (74. gl.).

Glosszái egyikében a világirodalom klasszikus alkotásai áthonosításért emel szót: *Mindaddig, míg valamely irodalom nem bírja a világirodalom minden elismert classikus munkáit oly sikerült fordításban, mennyire azt a véglegesen kiművelt hazai nyelv ereje engedi [...], mindaddig azon irodalom bármi jeles művekkel dicsekedhetnék is nem mondható teljesnek [...], amíg nem tette sajátjává a világ szellemi kincseinek legjelesebbjeit [...]* (21. gl.).

Nem kezd még olyan elszánt harcot ellenük, mint a *Széptani levelek* vagy az *Önbírálat* idején, de már a MS-ba írt glosszáiban is szembe helyezkedik az epigon költők, a „petőfieskedők” önképzést, műgondot lebecsülő irányával: *azon időbeli legjeleseb költőink [a harmincas-negyvenes évekről van szó] — jegyzi meg egyik alkalommal — egyszerűs mind nyelvészek is voltak — most már ez sokaknál nem csekély hátrányára a nyelvnek egészen máskint van — az iskolapadból egyenesen s közvetlen történik az irodalomba lépés. A nyelvészettel bibelődni egy-két öregúrnak feladata — a lángelmék azzal nem pazarolják idejüket, és így van, hogy untalan nyelvhibákkal találkozunk, s könyveikben még a helyesírás sem egy, hanem százféle.* (81. gl.)

*

A hírlapíró Vajda — a MS „ujdondászaként” is — az újságírás, lapszerkesztés egyik legfőbb feladatának a népnevelést, a politikai, tudományos és művészeti ismeretek közkinccsé tételét tartja (l. 44., 46., 59. sz. glosszáit. Ez irányú elképzelései részletes ismertetését a Csátár c. fejezetben adjuk). Elkötelezettsége a „szegényebb közép-rend” irányában már ekkor felismerhető (l. 46., 83. sz. glosszáit).

PESTI NAPLÓ

(1856. dec. 9. — 1856. dec. 20.)

A PN 1856. dec. 9.-i (485—2068.) száma olvasói tudomására hozza, hogy Kemény Zsigmond visszalépett a lap szerkesztésétől, s az új szerkesztő Pompéry János lett. A PN élére került Pompéry közleményében (Pest, dec. 9.) még egy bejelentést olvashatunk: „A szerkesztőségi tagok (Bajnok A., Csengery A., Greguss Ágost és Úrházy György) száma Vajda Jánossal, az ismert nevű költő s a 'Magyar Sajtó' újdonság-rovatának írója és drámareferensével szaporodott, ki a 'P. Napló'-ban is az újdonság-rovatot vezetendi”. Ez a szám tartalmazza az új rovatvezető beköszöntését is. Költőnk — miként a MS-nál — a PN-nál ugyancsak — jellel jegyzi tudósításait.

V működése a lapnál rövidéletű. Az 1856. dec. 21-i (497—2080.) számban már arról értesülünk: „Vajda János barátunk” helyett, „ki divatlapot szerkesztend”, Salamon Ferenc lesz az újdonságrovat vezetője (Pesti napló).

II. A SZERKESZTŐ

NÓVILÁG

(1857. jan. 8. — 1864. szept. 25.)

V szerkesztői pályája az általa alapított NŐ-nál kezdődik. A lapszerkesztés — Angyal Dávidtól tudjuk — olyan lehetőség volt az abszolutizmus éveiben, „melyre a legtöbb magyar író szinte lázasan vágyódott. A névleges sajtószabadság idején, amikor a kormányhivatalokhoz nem férhetett, vagy nem akart férni író, amidőn képviselőnek,

vagy megyei tisztviselőnek senkit sem választottak, a szerkesztőség meglehetősen biztos és tisztességes hivatalnak látszott". (Falk—Kecskeméthy 1. köt. 106—107. l.)

Kovács Ferenc szerint: „Heckenast, a Nővilág kiadója Vajda helyett Gyulait óhajtván megnyerni szerkesztőül, az segédszerkesztőül Zilahyt szándékozott maga mellé venni. A tervelt változás azonban elmaradt, mert Gyulai látta, hogy nem tudna — mint óhajtaná — classicus lapot szerkeszteni. Arany és Tompa, a költészet legfőbb képviselői nem akartak még megjelenni a nyilvánosság előtt; Kemény és Csengery pedig, kik már javában dolgoztak, a P. Naplónál voltak elfoglalva.” (Kovács Ferenc 14—15. l.). Kovács nem jelöli meg értesülése forrását. Az egykorú lapokban, az említettek hozzáférhető levezetésében és életrajzaiban pedig nem találunk utalást a fent elmondottakra.

A NŐ megindulásának hírére a Budapesti Hírlap hozza elsőként olvasói tudomására (1856. dec. 18. 292. sz. „Napi hírek és események.”) Erdemben a MS újdonságrovatának „kezelője”, a leendő szerkesztő, V foglalkozik először vele (1856. dec. 19. 292. sz. „Budapesti újdonságok”). De érdeklődéssel tekintenek jelentkezése elé a többi lapok is. „Heckenast Gusztáv úr — tudóst a VÜ —, a kiadók legmerészebbike, aki rendszeren első szokott utat törni az olvasó közönség részvétlenségének tengerében, jövő évben ismét két új vállalatot indít meg. Az egyik a Bécsből áthozott 'Magyar Sajtó' . . . a másik a 'Nővilág', melly a szó szoros értelmében divatlap leendő, mégpedig olcsó, fél-évre csak 3 forint. Igaza van: hiszen nemcsak a gazdag hölgyeknek van szükségük szépirodalmi lapra, ezer meg ezer közérsorú lyányka meg asszony van, aki szívesen olvasna, ha kiadásai engednék . . .”. A lapot „egyik legtehetségesebb költőnk, Vajda János” fogja szerkeszteni (1856. dec. 21. 51. sz. Mi újság?).

A PN arról értesít, hogy „nem a Heckenast úr által kiadott 'Nővilág' lesz a legolcsóbb szépirodalmi lap. Császár Ferenc ismét kiadja a 'Divatcsarnokot'. A 'Divatcsarnok' mint havi lap fog minden hó 15-dikén megjelenni . . . Előfizetési díj egész évre 5 pfrt . . .” (1856. dec. 21. 497—2080. sz. Pesti napló). A NŐ célkitűzéseiről azonban a PN is elismeréssel szól: „E programm elolvasása után, a legjobb véleményt kell táplálnunk e vállalat célja, s jó szándékai iránt, s ha a fiatal szerkesztő a szép célt elérte: egy új és nagyobb olvasó közönséget nyerni az eddigi divatlap-olvasók csekély száma mellé — akkor szívesen üdvözöljük” (1856. dec. 28. 502—2085. sz. Pesti napló.)

A NŐ — V időről időre napvilágot látó programjai tanúsága szerint — a nőknek, méghozzá tudatosan a magyar „középrend” asszonyainak és leányainak (szerkeszthetne-e másnak lapot a „szegényebb középrend” állhatatos apostola?) szánt ismeretterjesztő hetilap kíván lenni. (Vö. az 1863. jan. 1. sz. Előfizetési felhívását.) Afféle „női Vasárnapi Újság”, Cassius — Áldor Imre — szavaival élve (Irodalmi csevegések. II. Magyar Világ. 1866. jan. 3. 17. sz.). Találóját a Budapesti Viszhang jellemzése: „E lap általán mindazzal foglalkozand, mi a nővilág phisikai, erkölcsi, nyilvános s magán életét érdekelheti” (1856. dec. 25. 52. sz. „Hircsengettyű”). Csakúgy, mint Mahotka Jenő megállapítása: a NŐ „Szintén csak a tágabb értelemben vett szépirodalmi folyóiratok közé vehető fel, mert célja mindent adni, ami a nőket ér-

deklí és felemeli. Természetesen szépirodalmi művekkel is kedveskedik a hölgyközönségnek, de a hangsúly a nővilág mélyebb problémáin — házasság, gyermeknevelés, társasélet, illemszabályok — és a gyakorlati élet kérdésein — háztartás, konyhareceptek, kozmetika, divat stb. — van.” (Szépirodalmi folyóirataink története az abszolútizmus korában. Bp. 1934. 22. 1.)

1857. jan. 8-án jelent meg a NŐ első száma. „Hogyan? — kérdi visszaemlékezésében Ágai Adolf — Ez az eruptív, minduntalan föllobbanó, bozontos legény a gyöngéd hölgyek szolgálatában? De ha Zuboly megtanult szelíden ordítani, sikerül ez Jánosnak is. Beütött a vállalat, s tellett boldog nyaralásra a Balaton partján.” (Ágai 226. 1.)

V hallatlan energiával veti bele magát lapja szerkesztésébe. Vers, elbeszélés, tanulmány, vezércikk, tárcalevél, színházi referátum lát napvilágot tollából, nevével, nevének kezdőbetűivel, álnévvel, jegyekkel és jelekkel jegyezve vagy éppen névtelenül. Ír *széptani leveleket*, értekezik *A nőnem közhasznú szakirodalmáról* (1862. márc. 20. 8. sz.) és a *Gyermekirodalomról*. Éveken keresztül ő készíti a több részből álló újdonságrovat híreit, glosszáit. A „Pesti hírek” írását és szerkesztését még Bús Vitéz [Matkovich Pál], Zilahy Károly vagy Bajza Jenő határozó közreműködése idején sem engedi ki a kezéből. Ebben a rovatban többnyire csak akkor olvashatók nem tőle eredő írások, amikor a szerkesztőt betegség, más lapjainak (Cs, MS) irányítása vagy a politikai-irodalmi harcokban szerzett sebek gátolják a munkában.

Elsőször 1859. júl. 24-étől (30. sz.) okt. 9-ig (41. sz.) marad tartóssabban távol a laptól. Magyarozatát a szept. 18-i (38.) szám „Galambposta” rovatában olvashatjuk: „E lapok szerkesztője egészségi tekintetből, t. olvasónői kegyes elnézése reményében, még rövid ideig vidéken tartózkodik.”

1860 második felében (júl. 15-től, 29. sz.) a lapszerkesztés gondolai szemlátomást a segédszerkesztő, Bús Vitéz vállain nyugszhatnak. Az ő (***) jelű hírei, jegyzetei töltik meg a „Tárca” rovat hasábjait is. Vajda passzivitására azonban ezúttal nem lelünk magyarozatot.

A Cs szerkesztése idején tűnnek el ismét a NŐ-ből Vajda írásai. Távolmaradása 1861. máj. 1-től (9. sz.) szept. 15-ig (18. sz.) tart. A máj. 1-én és 15-én neve alatt közölt *Széptani levelek* egy, már korábban megkezdett cikksorozat záróközleményei.

1863. jan. 1-től, a V vezette MS indulásától, a főmunkatárs, Bajza Jenő lesz a NŐ tényleges szerkesztője. Az ő lakcímét — Mészáros utca 2. [ma Tolbuchin körút] — tünteti föl a „Szerkesztő szállása” rovat, sőt külön közlemény is felhívja erre a figyelmet: „A 'Nővilág' szerkesztője újévtől szállást változtatván minden hozzánk intézett küldeményt: Mészáros utca 2. szám, kérünk címezni.” (NŐ 1863. jan. 1. 1. sz. „Pesti Hírek.”)

Vajda — mint arról a NŐ 1862 végén megjelent számai tanúskodnak — ebben az időben a Zöldfa (Veres Pálné) utca 14. szám alatt lakott. (1862. dec. 30. Szerkesztő szállása.) Nem változtatott lakhelyet 1863 elején sem, erre a Sürgöny egyik híre a bizonyosság: „A 'M. Sajtó' szerkesztőjét f. hó 23-kán éjjel 11 óra tájon a papnövelde és a zöldfa utca [!] sarkát képező lakában, egyik nyitva hagyott első eme-

leti, utcára nyíló ablakán át kirabolták s összes ruhaneműit magukkal vivék. Egyéb holmiját — úgymond a károsult — csak időhiány miatt hagyták hátra, a haza érkező előtt elzárván az ajtót, hogy azalatt elillanhassanak. (Mily jó lett volna, ha a hazaérkező szerkesztő meg azalatt, míg azok odabenn rakosgattak, a létrát, mert ennek kellett az ablak alá támasztva lenni, elrántotta volna, így a gazok a legbiztosabb egérfogóban jutandottak.)” (Sürgöny 1863. ápr. 26. 95. sz. „Napi újdonságok.”)

A NŐ 1863. júl. 1-én (13. sz.) közzétett Előfizetési felhívása arról tudósít: „A szerkesztés gondjait továbbra is az eddigi főmunkatárs Bajza Jenő fogja viselni.” Júniusban Vajda másik lapjánál, a MS-nál is átadja a dirigensi pálcát Zilahy Károlynak (1. ott). „Június közepén” a Lisznai-Albumban (Pest 1863.) közölt *A caeh—német fenyőberdők* című tanulmánya tanúsága szerint Marienbadban tartózkodik, július—augusztus fordulóján Balatonfüreden (NŐ 1863. aug. 1. 15. sz. „Pesti hírek”). A NŐ szerkesztését 1863. okt. 1-től (19. sz.) veszi ismét át.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy az említett terminusig nem találunk Vajdától származó írást a lapban. A „Tárca” rovat Bajza Jenő szerkesztősége idején is tartalmaz költőkkel jelével (—) jegyzett glosszákat, tudósításokat. Vajda keznyomát viselik az Arany János leánya, Juliska jegyességét (1863. máj. 1. 9. sz. „Pesti hírek”) és házasságkötését (1863. júl. 16. 14. sz. „Pesti hírek”) hírül adó rendkívül megleghangú sorok, valamint a Gyulai Pál szerkesztette Részvét könyvről írt glossza (1863. júl. 16. 14. sz. „Irodalmi újdonságok”).

A röpiratai és MS-beli működése miatt sokaktól félreértett, ellenfeleiktől üzőbe vett Vajda mint oázishoz — és mint látni fogjuk — utolsó megélhetési lehetőséghez menekül vissza lapjához 1863 őszén. A sorozatosan elszenvedett kudarcok kísértő fájdalma elől a munkába veti magát. „A 'Nővilág' — ígéri 1864-re kibocsátott előfizetési felhívásában — a jövő évben — jobb lesz mint valaha.” Érveit is élénk tárja: *nem pusztá programfrázis, sem a jelen inség szülte kétségbeesés fuldokló segélykiáltása, aminőket most, fájdalom, út amott hallhatunk; — hanem valóságos gyakorlati körülményekből folyó merev igazság. E gyakorlati körülményekből csak egyet említsünk: a szerkesztő hagyván a hazamegmentés nagy munkájának erősebb feladatait magánál hivatottabb hon- társaira, ezentúl összes munkásságát a 'Nővilág' szerkesztése és szellemi kiállítására szentelendő.* (NŐ 1863. dec. 16. 24. sz. „Pesti hírek.”)

Nagy lendülettel kezd hozzá lapja újjászervezéséhez. 1864-től kezdve ismét hetilap lesz a NŐ. Széles körű levelezőgárdát kíván kiépíteni ennek megfelelően. (Vidéki levelezés az 1864-ik folyamában. NŐ 1863. dec. 16. 24. sz.) Régi összeköttetéseket újít meg. (Vö. a Szász Károlyhoz intézett, 1863. dec. 17-i keltezésű levelet, 1. később, ill. a NŐ 1863. jan. 3. 1. számának „Galambposta” rovata, a Szabadszálásra (Szász Károlyhoz), a „Dézs”-re M. L.-hez (Medgyes Lajos), a Debrecenbe (Szántay Aladárhoz) stb. küldött üzeneteket) és új kapcsolatokat teremt (Vö. a NŐ-hoz 1864-ben csatlakozott új munkatársak; 1. később). S az 1864-ben egymást követő NŐ-számok, ha nem is érik el a nagy népszerűségnek örvendő első évek színvonalát, de változatosabban szerkesztettek, mint az 1862-ben vagy 1863-ban megjelent évfolyamok voltak.

*

A NŐ-ot szerkesztő V nemcsak a műfajok sokaságát állítja mondandója szolgálatába, hanem a jelek, jegyek, álnevek sokféleségét is. A különböző vegyes vagy újdonságrovatok általa írt hírei, tudósításai, jegyzetei az 1855–56-os MS-ból ismert — jel alatt jelennek meg. Több cikkét névének kezdőbetűivel — V. J. — jegyzi (*Néhány szó — négy szem közt.* 1858 okt. 31. 44. sz.; *Gróf Széchenyi István.* 1860. ápr. 15. 16. sz. stb.).

Álnevei közül az alábbiakat használja a NŐ-ban való működése során: *Romeo* (*Pesti levelek.* I. — XXIV. 1857. júl. 5. 26. sz. — 1857. dec. 27. 51. sz.), *Szomjas Pál* (*Manna.* Elbeszélés. 1857. okt. 11. 40. sz.; okt. 18. 41. sz.), *Biz Igaz* (*Bizonytalan levelek.* I—II. 1858. jan. 3. 1. sz. — 1858. jan. 17. 3. sz.), *Kiáltó szó* (*Dalárok és műkedvelők.* 1858. jan. 31. 5. sz.; *Gyermekirodalom.* 1858. febr. 7. 6. sz.), *Hajdani* (*Halálos baj.* Elbeszélés. 1858. aug. 22. 34. sz.; aug. 29. 35. sz.; szept. 5. 36. sz.; szept. 12. 37. sz.; szept. 19. 38. sz.), *N. N.* (*Balaton-Füred.* 1860. júl. 29. 31. sz.), *Magyar Miska* (*Újságlevél.* 1861. jan. 1. 1. sz.), később: *M. M.* (*Újságlevél.* 1861. jan. 15. 2. sz. — 1861. márc. 15. 6. sz.), *A törtéti dohányos* (*Vasárnapi levelek.* I—II. 1864. júl. 31. 31. sz. — 1864. aug. 14. 33. sz.).

A szerkesztő így határozza meg lapja célkitűzését: *Azon hitben, miszerint elérkezett legkésőbb ideje annak, hogy magyar hölgyeink irodalmunk fontosságát belátva, a párizsi és egyéb külföldi idegen 'zsurnálok' helyett végre kivétel nélkül — szépirodalommal egybekapcsolt magyar divatújságot járassanak — megindítjuk lapunkat [. . .] Egyszóval legfőbb törekvésünk volt és marad: korszerű magyar divatlapot adni a hölgyközönség kezébe, mely míg egyfelől kimerítő ismeretet, hű képet, magyarázó tudomást ad a nagyvilág divatteréről, másfelől a magyar hazai szépirodalom s művészet megismerésében is lelkiismeretes, hű útmutatója legyen, s mindazon honi közügyekről is értesítést adjon, melyekről minden igaz magyar honleánynak tudomással bírnia kell. (NŐ 1858. dec. 26. 52. sz. Előfizetési felhívás.)*

Hogy melyek azok a *külföldi idegen zsurnálok*, amelyekkel szemben a szerkesztő lapjával, a NŐ-gal versenyre kelni próbál, azt röpiratából, az *Önbírálatból* tudjuk meg: *a német 'Gartenlaube' című hasonlatlmu s irányu lapnak 120 000 mond százhuszezer előfizetője van, ezen kívül, a, 'Famülienblätter' nyolcvanezer, a 'Bazar' hetvenezer sat. előfizetővel bírnak. [. . .] Aki előtt e roppant összegek mesésnek tetszenek, annak számára megjegyezzük, hogy csak a 'Bazarra' egy pesti könyvtárnál (Hartleben) négyszázon felül előfizetnek, hozzá gondolva a többi könyvtárnál megrendelést, egy német divatlapnak magában Pestben nagyobb számu előfizetője van, mint összevéve minden magyar divatlapnak! (Önbírálat. 1862. VKrk VI. köt. 59. l.)*

A divatképeket, szabásmintákat is tartalmazó folyóiratok, az ún. irodalmi divatlapok, a XIX. század első felének egyik Európa-és országszerte kedvelt lapfűpusát képezték. Hazájuk Franciaország, nálunk részben német közvetítéssel vertek gyökeret. A hangsúly természetesen a lap irodalmi vonatkozású tartalmán, híryanagyán volt. Az egyes számokhoz mellékelt egy-két könyvomatot divatkép — a reális

igények mellett — a folyóirat vonzerejének állandó ébrentartását kívánata szolgálni. A klasszikus értelemben vett irodalmi divatlapok két részre oszlottak: a szépirodalmat tartalmazó főlapra, és a tárcára, a feuilletonra, a társasélet, az irodalom és a művészvilág eseményeiről hírt adó rovatra.

Virágkoruk hazánkban az 1840-es évekre esik (Regélő. Pesti Divatlap, ill. Pesti Divatlap, Életképek, Honderű). Népszerűségük az 1850-es évektől Európa-szerte csökken. Új laptípus, az ún. „családi lap” lesz az olvasóközönség legkedveltebb olvasmánya, előbb a német nyelvterületen, később Közép—Európa-szerte. A „családi lapok” (Familienblätter) — legjellegzetesebb példányuként az Ernst Keil által Lipszében 1853-ban létrehívott Die Gartenlaube-t (Illusztriertes Familienblatt) említhetjük — ismeretterjesztő orgánumok kívántak lenni. Ennek megfelelően a szépirodalom mellett a legkülönbözőbb tárgy körből merítették írásait, népszerű, mindenki számára érthető módon, gazdag képanyaggal, és mégsem a színvonal rovására menően. A kezdetben divatképeket, szabásmintákat közlő Familienblattok közül a Gartenlaube és az Österreichische Illustrierte Familien-Blätter már szakított ezzel a hagyománnyal, annál nagyobb figyelmet szenteltek viszont a családi élet erkölcsi és gyakorlati problémáinak. (Időnként Kinderspiele címen színes, népszerűsítésre szánt gyermekjátékokat ábrázoló képeket is tartalmaztak.) Hazai lapjaink közül a VÜ élt legszerencsésebben gyakorlatokkal, legjobb napjaiban felül is múlva őket.

Az irodalom és a divatlap útja az 1850-es évektől egyre határozottabban szétválik a külföldi, főként a német sajtóban. Jó példa erre a Berlinben 1851 óta megjelenő Victoria (Illustrierte Muster und Modezeitung). A Victoria már elsősorban divatlap, csupán a melléklete közöl verseket, elbeszéléseket és a nőolvasók érdeklődésére számot tartó cikkeket.

Az ötvenes évek derekától — elsősorban az 1854-ben megjelenő VÜ jóvoltából sajtóéletünkben is a „nép- és családi lapok” lesznek a legolvasottabb folyóiratok. Az irodalom- és divatlap útja is mindinkább elágazik. Nálunk Fiebeisz István orgánumai, az évkönyvjellegű, füzetenként napvilágot látó Nefelejcs (1854—55) és a hetilapként kiadott Délibáb (1855—58), majd Bulyovszky Gyula ugyancsak hetenként megjelenő Nefelejtsé (1859—[1875]) az első ilyen irányú kísérletek. Az évtized végén már az irodalmi tematikától függetlenül divatszaklapok is feltűnnek, 1858-ban a Férfi Divatközlöny, 1859-ben a Magyar Szépek Munka- és Mintalapja.

V szemlátomást a Gartenlaube-hoz hasonlóan szeretne volna a NŐ-t szerkeszteni. A kezdet mindenesetre erre vall, s ilyen irányban ösztönözhetette a nemrég indult VÜ nagy sikere is. A NŐ azonban — ha értékesebb is volt azonos szándékú laptársainál — nem tudott s talán még nem is akart az irodalmi divatlapok immár több évtizedes hagyományaival szaktani.

V-t természetesen nem kizárólag a német hetilapokkal való verseny ösztökéli lapjának megindításakor. Bár a „középrend”, a polgárság idegen anyanyelvű, de magyar műveltségű asszonyainak, leányainak magyarrá tétele is jelentős teret kap terveiben. Ezen túlmenően azonban — Széchenyi tanítványaként — nagy jelentőséget tulajdonít a nők társadalmi szerepének. Tanulmányt szentel annak a problé-

mának: *hogyan s miképpen múlthatnák fölül hölgyeink jelennen a férjia-
kat legmagasztosabb erényeink, a hon és a művelődés szeretetében?* (Né-
hány szó — négy szem közt. 1858. okt. 31. 44. sz.) A műveltség terje-
désének pedig — a liberalizmus neveltjeként — rendkívüli jelentőséget
tulajdonít, adott esetben nemzetünk életbenmaradását és virágzását.
Egyedüli mentsvárunk — írja az *Önbírálatban* — *a művelődés, a polgá-
rosulás. Tegyük legelsőbb és főbb gondunk tárgyává a polgárosuló mű-
veltséget s előhaladást társadalmi és szellemi téren, — ez biztosítandja
nemzetiségünket.* (I. m. VKrk VI. köt. 40. l.)

A szerkesztő tehát ennek megfelelően kezd programja megvalósí-
tásához. Az ismeretterjesztő írások sorában Vajda az irodalom nép-
szerűsítését — amely szerinte egyébként is a műveltség egyik fontos
pillére — vállalja magára. *Miután pedig* — írja — *jelenben nálunk a
szép nemnek szépirodalom pártolása oly nagymérvű, hogy a rögtöni hatás
és anyagi siker elérésére legbiztosabbnak látszik valamely szépmű fogán-
tatásában a nők ízlésére, képzeletére számítani: — ennéljogva szerfölött
fontos és szükséges feladatnak tarthatjuk a honi szépnem úgynevezett
aestheticai, s illetőleg: nem csupán egyéni tetszés, de szorosabb szabályok-
hoz ragaszkodó aestheticai képzettségét, helyes műtételét minél magasabb
fokra fejleszteni.* (Széptani levelek. 1861. febr. 15. 41. sz.)

A NŐ-ba írt cikkei legtöbbjében (*A szépről a szépekhez, Arany
János, Ez új esztendőben, Villemuierben, Néhány szó — négy szem közt,
Széptani levelek stb.*) V irodalmi, esztétikai kérdéseket állít vizsgáló-
dásai fókuszába. Ezek az írások, amelyek mindig a nőköz szólnak, s
valamely általános elvből kiindulva kezdődnek, kitérő alkalmat nyúj-
tanak szerzőjüknek sajátos, a Kemény — Gyulai-csoporttól mindegyre
távolodó irodalmi-esztétikai elvei kifejtéséhez. Ám bontakozóban levő
elgondolásait nem kizárólag cikkei, tanulmányai tartalmazzák. Számos
elképzelése elődjét vagy éppen végső megfogalmazását — nála csak-
úgy mint Zilahy Károlynál — tekintélyes számú glosszáiban, jelesül a
NŐ-ba írottakban találjuk.

A szerkesztő elgondolásait nem tudta maradéktalanul megvalósí-
tani lapjában. Nem tudta mindenekelőtt azért sem, mert irodalmi-
esztétikai elvei nem voltak következetesen végiggondoltak, nagyobb
szerep jutott bennük az ösztönösségnek, mint a tudatosságnak. A po-
litika szíréhangjai is mindegyre csábították később a laptól (Cs, MS).
A kiadó pedig a NŐ arculata kialakításánál szemlátomást jobban
ügyelt az üzleti érdekre a szerkesztő népművelő programjánál vagy
irodalmi vezéri ambíciójánál.

A közel nyolc évig fennállt NŐ költőnk számos művét: versét, el-
beszélését, cikkét és jegyzetét tartalmazza. Bontakozó költői világá-
nak, alakuló irodalmi-esztétikai elveinek éppen úgy fontos doku-
mentuma, mint politikai gondolkodása változásainak, személyes iro-
dalmi vagy politikai kapcsolatainak.

*

V mellett állandó munkatársak dolgoztak a lapnál, s többnyire
segédszerkesztője is van. Elsőként Dalmady Győző (1836—1916), a
század második felének tehetségben nem gazdag, de annál szorgalma-
sabb költője működik ilyen minőségben. Mindezt Kovács Ferencről

tudjuk, ő említi Dalmadyt a NŐ segédszerkesztőjeként. (Kovács Ferenc 13. l.) Híradásának hitelességét csak aláhúzza az a tény, hogy 1857-ben V után tőle jelent meg legtöbb vers a NŐ-ban, a munkásságának más nyomai is észlelhetők (elbeszélés, fordítás).** jellel jegyzett tudósításai, glosszái 1857. máj. 31-én tűnnek fel először a hazai eseményekről számot adó Társaséleti és Szépműi Szemlében, a külföldön történetekhez megjegyzéseket fűző „Nagy világ kis krónikája” elnevezésű rovatot továbbra is V írja és szerkeszti.

Dalmady** jelű írásai e számtól kezdve többször szerepelnek a Társaséleti és Szépműi Szemlében. Íratlan szabály lesz ez időtől fogva a NŐ-nál, hogy a tárcarovatok összeállításában szerepet játszó munkatárs, aki többnyire a lap segédszerkesztője is egyben, megkülönböztetésül a — jelű szerkesztőtől (**) jellel jegyzi írásait. Így van ez Bús Vitéz (Matkovich Pál) és Bajza Jenő közreműködése idején is, a (*) a jelű Zilahy Károly lesz majd az első kivétel.

1857-től dolgozik a NŐ munkatársai sorában báró Jósika Júlia (Jósika Miklósné Podmaniczky Júlia, 1822—1893), a Brüsszelben, emigrációban élő Jósika Miklós regényíró felesége. Jósika Júlia divattudósítóként kezdi működését, utóbb azonban elbeszéléseket és cikkeket is ír (l. később). Barla Gyula szerint „alighanem” ő volt a lap „legjobbán csalogató érték”-e (VKrk I. köt. 295. l.). Jósika Júlia írásai 1861-ig szerepelnek a NŐ hasábjain.

*Szerencsések voltunk — írja a szerkesztő — ez általánosan kedvelt írónkat e rovat rendes vitelére megnyerni, amikor 1857. ápr. 26-án (16. sz.) Beöthy László (1826—1857) a „Tárcalevelek”-re átkeresztelt „Pesti élet” közleményeinek írását átveszi. Nem sokáig. A népszerű, főként humoreszkjeivel nagy sikert arató Beöthy máj. 20-án váratlanul meghal, és jún. 7-től (22. sz.) ismét új „tárcaész”-a van a lapnak, Székely József (1825—1895), a petőfieskedők népes táborának az átlagos szintnél tehetségesebb költője. Am mindössze néhány számon keresztül. 1857. júl. 5-én (26. sz.) a „Pesti levelek”-ben *Romeo* alias Vajda jelentkezik levélírással, megállapítván, hogy a NŐ szerkesztője balzerencsés tárcaíróival, *szegény Beöthy meghalt, Székely József úr pedig — mint komoly ítésk, hasonló a nehéz lovassághoz, mit futári, nyargonci értelemben használni taktikátlanság.**

Dalmady Győző segédszerkesztőségét csak gyér adatokra építve tudtuk bizonyítani, Bús Vitéz (Matkovich Pál) esetében azonban sokkal könnyebb a dolgunk. Őt Vajda említi, és nem is egy alkalommal, *lapunk szorgalmas munkatársa és segédszerkesztőjeként* (1858. nov. 7. 45. sz. „Hírvásár.” Budapest; 1859. júl. 10. 28. sz. „Pesti hírek”), *sőt lapunknak több éven át szorgalmas munkatársaként* (1861. ápr. 7. „Pesti hírek”).

Matkovich Pál (1836?—1887), aki Bús Vitéz néven megjelent humoros írásai folytán vált a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben kedveltté, 1858. febr. 7-én (6. sz.) jelentkezik először a „Hírvásár” „Belföld”, „Külföld” rovatában (**) jelű írásaival. A ** jel ezúttal már Bús Vitéz jelöli. Dalmady azonos jelű írásai az 1857. aug. 23.-i (33.) sz. óta eltűntek a lapból. Azóta Vajda (—) állította össze a korábban Dalmady által szerkesztett rovatot is.

A NŐ egyes számaint lapozgatva azt is látnunk kell, hogy Bús Vitéz a szerkesztő pártfogása ellenére sem került könnyen a laphoz. Erről

tanúskodnak legalábbis a következőkben idézett sorok: *Bús vitéznek. Ügyében eljártunk, de sajnosan sikertelenül. Hanem azért ne legyen Búsabb, sőt inkább — Vitézebb — ami halad, el nem marad.* (1857. szept. 27. „Galambposta”.) V-nak még Kecskeméthy Aurél támogatását is igénybe kellett vennie, hogy elgondolása végül is sikerüljön. Az alábbiakban valószínűleg Kecskeméthy eredményes közbenjárását köszönik meg: *Igen tisztelt jóakaróm! — írja V Kecskeméthynek — sajnálom hogy e percben — jalura indulandó levén — illő minőség és mennyiségben nem ömlenghetek, s megközelítő szavakban nem fejezhetem ki örömet a felett, hogy kegyed oly szíves indulattal viseltetik irántam, ennek oly nagy szívességgel adta tetteges bizonyágát. Vajha legyen alkalmam valaha, hogy erre érdemesnek mutassam magam én is! Bús vitéz is megbízott, hogy örök hálaérzetét tolmácsoljam, mit kegyed iránt táplál. Isten áldja meg kegyedet, s tartson meg rokonszenvében, mit én oly nagyra becseülök. Maradván kegyednek hálás tisztelője. Pesten, jan. 12. 1858. Vajda János.* (Falk—Kecskeméthy 2. köt. 634. 1.)

1858. febr. 6-ától mindinkább gyakorlattá válik, hogy V írja a „Hírvásár” rovat „Budapest” alrovatát, Bús Vitéz pedig a „Belföld” (ez adott esetben a vidéket jelenti) és a „Külföld” híreit, tudósításait. 1860-ban — szólunk már róla — az év nagyobb részében Bús Vitéz állítja össze a lap valamennyi újdonságrovatát, gondozásába véve még a „Színházi szemlé”-t is. ** jelű írásai 1861. jan. 15-étől tűnnek el végleg a NŐ-ből. Nem sokkal később, 1861. ápr. 6-án megindítja kérez életű élclapját, a Fekete Levest.

Rövid ideig bécsi levelezője is van a NŐ-nak (1860. nov. 4-től, 40. sz.) Aldor Imre személyében, az „Eredeti divatjelentés”-t pedig a pályakezdés küszöbén álló Heckenast—Bajza Lenke (1839—1905), a kiadó felesége veszi át Jósika Júliától, aki továbbra is az eddigi arányban állandóan érdekesíteni fogja külön tárgyú cikkeivel lapunkat. (1860. ápr. 29. „Pesti hírek”.)

1861. máj. 1-től (9. sz.) új, eddig nem ismert jel (*) alatt látnak napvilágot a „Pesti hírek” tudósításai (V ápr. 4-e óta a Cs-nak is szerkesztője). A (*) jel mögött Zilahy Károly rejtezik. Ezt a jelet használja a Pompéry János szerkesztette Magyarország „Újdonságok” rovatának munkatársaként is. (Vö. Egy nevelésbarát: Erkölcsi veszély és fagyos kezek. Tanodai Lapok 1861. febr. 7. 6. sz.; Zilahy Károly: Nyílt szó a „Tanodai Lapok”-ról. Magyarország 1861. febr. 22. 44. sz.)

Zilahy tulajdonképpen nem új ember a NŐ-nál. 1857 óta fűzi szorosabb, lazább kapcsolatot a laphoz. Levelei, tudósításai Zilahról, Kolozsvárról Kelen, K-n, r. l. (rendes levelező) aláírással szinte a kezdettől fogva olvashatók (1857. febr. 15. 6. sz.; 1857. jún. 7. 22. sz. r. 1.; Z. K. K. [Zilahy Kis Károly]: A Roland kapuja. Egy magyar utazó leveléből. 1858. máj. 2. 18. sz. stb.). Később versekkel, fordításokkal elbeszélésekkel és tanulmányokkal szerepel a NŐ hasábjain. Működése főként 1861-től élénkül (l. később). Valószínűleg a NŐ-nál való fokozottabb igénybevételével is összefügg a Magyarország szerkesztőségéből való kiválása. (Nyilatkozat. A „Magyarország szerkesztőségétől múlt hó végével visszaléptem. Pest. Júl. 10. 1861. Zilahy Károly.” MS 1861. júl. 11. 158. sz.)

1861. júl. 1-től ismét más, (**) jelű munkatárs veszi át a „Tárca” összefoglaló néven szereplő rovatok („Pesti hírek”, „Vidék”, „Ve-

gyes”, „Szemle” stb.) szerkesztését. Szept. 15-étől (18. sz.) ugyan újfent Vajda (—) készíti a „Pesti hírek” közleményeit, glosszáit, A ** jelű „ujdonász” azonban továbbra is a lapnál marad. 1862. júl. 10-étől ő írja a „Vidék” és a „Vegyes tudósítások” híreit, jegyzeteit. Az év utolsó negyedétől kezdve pedig már az egész „Tárca” rovat az ő kezében van.

Kit fedhet a ** jel? Bús Vitézt semmi esetre sem. Róla már 1861 tavaszán múlt időben beszélt Vajda (l. előbb), s most is *lapunk egykori munkatársaként* emlegeti (1862. febr. 20. 5. sz. „Pesti hírek”). A ** jelű munkatárs — főleg ha figyelembe vesszük, hogy 1862 második felétől mind nagyobb szerepet kap a lapnál — csakis Bajza Jenő lehet. Mindez egybevág Mahotka Jenő megállapításával is: „Amikor Vajda a politikai élet fellendülésével a Csatár-t, majd a Magyar Sajtó-t szerkeszti a N[ő]v[ilág] szerkesztése teljesen átcsúszik Bajza Lenke és Bajza Jenő kezébe...” (Szépirodalmi folyóirataink története az abszolutizmus korában. Budapest 1934. 23. l.) 1863. jan. 1-től — korábban említettük már — a főmunkatárs Bajza Jenő szerkeszti a lapot.

Zilahy természetesen 1862-ben is tevékenyen részt vesz a NŐ munkájában. Versei, tanulmányai időről időre olvashatók a lap számaiban, * jelű jegyzeteivel gyakran találkozunk a „Tárca” rovatban (1862. aug. 10. 22. sz.; aug. 20. 23. sz. stb.). Vajda *munkatársunk*-ként emlegeti (1862. aug. 30. 24. sz. „Pesti hírek”). Még aktívabbá válik szereplése testi-lelki barátja, Bajza Jenő szerkesztősége idején, 1863-ban. Sokszor az egész „Tárca”-t egyedül ő írja és állítja össze, máskor Bajza Jenővel közösen. Bajza most többnyire a /b/-t használja írói jegyül. Zilahy főként 1863. febr. 16-tól (4. sz.) a * jelet cserélgeti a /z./ jeggyel. Rajtuk kívül — náluknál természetesen korlátozottabb mértékben — ©,* jelű tudósítók is szerepelnek az említett rovatban (elképzelhető, hogy az utóbbi Bajza) azonosságukat azonban nem sikerült megállapítanunk.

A Molnár György vezette Budai Népszínház műsoráról (N. J.) — Németh János (1836—1908) —, a Szentirmay Elemér néven országos hírfűvé vált népies műdalszerző, V barátja közöl 1862. nov. 30-tól kezdve koronként beszámolókat.

Zilahytól származik az a „Szász-nemzetséget” csipkedő írás is, amelyet irodalomtörténeti köztudatunk (l. Komlós 123—124. l.) eddig V rovásán tartott számon: „* Rímek. Tegnap a Széchenyi-ligeten sétálgatva és a 'Koszorú'-ról gondolkodva, eszmetársulat útján következdo rímekre bukkantunk: Apa, kapa, bátor, gátor, Andor, kalandor, daru, saru, Apor, kapor, Szász, ökör, gyötör, botló, kotló stb., melyeket ajánlunk Szász Károly, Szász Béla, Szász Gerő, Szász Péter, Szász Tuhutum stb., stb. fáradhatatlan buzgalmú szászaink figyelmebe: értelem nincs ugyan bennök, de rímelnék elől-hátul, keresztül-kasul! Csináljanak rigmust belőle! (NŐ 1863. márc. 16. 6. sz. „Pesti hírek”).

Zilahy írói jelén (*) kívül más bizonyítékunk is van. A NŐ-ot 1863 végén újjászervező Vajda levélben fordul Szász Károlyhoz, és verset kér tőle lapja számára: *Te akkor is jó barátom voltál, mikor legtöbb ellenségem volt [] de a patvarba, hová térek félre — azt mondani akaró, hogy te mindenesetre most is jó barátom vagy, s ha vészben mellettem álltál, most se hagysz el a gyászban, melyet Isten, ember, és természet, hűlelő, uszorás, doktor, betegség, adósság, halál, börtön, német és magyar,*

tudja hány-féle elem összeesküvése idézett elő [...] (1863. dec. 17. OSzK Levelestár).

És Szász Károly bizonyosságát adta, hogy jó barát maradt. Jó barát, értője és tisztelője Vajda költészetének egész életén keresztül. (Vö. Komlós 153. l.) A NŐ 1864. jan. 1-i (1. számában ott olvasható verse (Oh szép . . .), amit a szerkesztő kérésére küldött. Vajdát rendkívüli módon meghatja Szász Károly kiállása. Annál is inkább, mert a Csiban Arany János ellen intézett szerencsétlen kirohanásai miatt (1. Komlós 120—123. l.), amely „az írók közt általában s különösen a Sz. Figyelő munkatársai közt megbotránkozást keltett” (Kovács Ferenc 38. l.) állandóan éreznie kellett a körülötte meggyült hidegséget.

Meghatódottságának beszédes dokumentuma a Szászhoz küldött szerkesztői üzenet: *Szabadszállás* (Szász Károly 1863 óta szabadszállási református lelkész. Vö. Sürgöny 1863. márc. 19. 64. sz. „Napi új dolgok”). *Jólesett nem csalódmunk. Ép kedély, erős lélek nem sérül meg gyógyíthatatlanul egy kis tréfától. Kimondja ami szívében van, visszaadja a vágást, de nem duzzog. Szent a békeesség. Aztán meg nem is közvetlenül tőlünk eredtek [!] — no de csakhogy a vers megérkezett! Boldog új esztendőt! (NŐ 1864. jan. 3. 1. sz. „Galambposta.”)*

Aztán meg nem is közvetlenül tőlünk eredtek . . . mint ahogy Zilahy jelét (*) viseli az a glossza is (1863. márc. 16. „Pesti hírek”), amely „a 'Koszorú' című professor-lap"-ot fricskázza meg Bajza Jenő Zách Felicián-dramájának negligálása miatt, és amelyet szintén Vajdáéknak (Komlós 123. l.) vagy Bajza Jenőéknak (Bajza József 42. l.) szokás tulajdonítani, holott közismert, hogy Zilahy volt az, aki eget-földet megmozgatva küzdött barátja drámája elismertetéséért, illetve sikeréért (Bajza József 42—43. l.).

1863. okt. 1.-től ismét V veszi kezébe a NŐ kormányrúdját. (*Tudomásul*. 1863. okt. 1. 19. sz.) Zilahytól, Bajzától többé egy sor sem olvasható a lapban. Váratlan visszavonulásukra korábban nem lertünk magyarázatot. A korai halálukról tudósító „mértéktartó” hangú nekrológok azonban mégis feltételezték: Vajda és leghűbb munkatársai elválása nem történhetett ellentétek nélkül (vö. Miklóssy János: Vajda János hírlapírói pályakezdése. MKSz 1972. 3—4 sz. 246—247. l.). Feltételezésünket — Boros Dezső kutatásai jóvoltából — ma már adatszerűen is bizonyíthatjuk. Adatszerűen — irodalomtörténetünk szomorú lapjai számára szolgáltatva tényeket.

1863. szept. 19-én V levelet ír a NŐ tényleges irányítását intéző Bajza Jenőhöz: *Tisztelt Uram! Mulhatatlanul szükségesnek találván a 'Nővilág' szerkesztését azonnal átvenni, tudatom Önnel, hogy a jövő számot már egészen magam fogom kiállítani, s az Ön által odaadott beszély végét képző kéziratért a fordító tiszteletdíját jövő hó elsején tőlem teljesheti. Ugyanezt a kiadó Heckenast ural tudattam [...] egyébkint teljes tisztelettel maradok honfitárs Vajda János. (OSzK Levelestár).*

A levél tisztán maradt oldalain Zilahy sorai olvashatók, szept. 20-i keltezéssel: „. . . Ma reggel vettem Vajdától e levelet, ide zárt borítékjával. Egészen könnyedén tudatja, hogy szükségesnek látta a lapot rögtön átvenni. Persze, mert több idő óta száraz zsemle ebédel. A rabló ép annyi joggal tudathatná, hogy szükségesnek látta a kabátot a hátadról azonnal lehúzni. Nézetem szerint nincs egyéb teendő, mint rögtön írni Heckenastnak (recepisével) kifejezven előtte, hogy

1./ Ily hanyatt-homlok még a cselédet sem szabad elcsapni. 2./ Különben is: te egész évre vetted át a Nővilágot; erről Heckenast becsületével kezes; ezenkívül te a törvény útján is képes vagy érvényesíteni jogaidat. Annyival inkább, mert 3./ más kiadótól nyertél volt fölszólítást, lapszerkesztésre, de magadat — H. szavában bízva — a Nővilághoz tartván, azon ajánlatokat visszautasítottad, és most existenciádat kockáztatod. 4./ Számos kéziratot vettél előleg a lap számára, mi most nyakadon van.

Egyébiránt Heckenast — mint V leveléből kiveszem — nincs értesülve ezen államcsínyről, hanem alkalmasint megigérte Jánosnak, hogy nov.-re átadja a lapot, ez pedig az éhségtől ösztönözve, foganatba akarja venni a cigány példabeszédet: „Adj uram, de mindjárt!” —

Én Heckenastnak a múlt héten Szöllősy levele ügyében írván, végül a Nővilág ügyét is említettem. „Az istenért! — íráom — ne adja Ön Vajdának a lapot; neki országszerte legvesztettebb neve van: múlt fél-évben is ez ijesztette el az előfizetőket.” stb. — úgy látszik, nem fogott rajta. Tegnap Szendrey Júliától hallom, hogy Bableves úr [Vajda] jár formasierint házról-házra s beszéli, hogy ő eddigi dolgait megbánta [Zilahy által aláhúzva], de amit tett Zilahy és Bajza ösztönére tette. Ezek voltak az ő rossz szellemei.

Már csinálj valamit — s rendelkez velem — ne engedd magad könnyen kivierundzvánzigolni. Okt. 1. előtt pedig mindenképpen jöjj be, ha lehet, Vajda ne szedje ki a pénzt Kempfől, nagy készséggel igéri a Szabó Ignác féle fordítás díját [. . .].”

1863. szept. 21-én újabb Zilahy-levél érkezik Bajza Jenő címére: „Kedves Jenőm! Tegnap du. küldém el recepisével Vajda hozzád intézett levelét, melyben jelenti, hogy a Nővilágot (azaz a szerkesztői budget-t) rögtön átvenni, multhatatlanul szükségesnek találta. Már azelőtt kezdte volt a lapokat és a könyveket a kiadóhivatalból elhordani, mi ellen hozzád intézett levelemben tiltakoztam, figyelmeztetvén, a szerkesztő te vagy [utóbbi két szó Zilahy által aláhúzva]. Én most persze a nyomdának feléje se megyek, jó lenne visszatérned és a dolgot — ha lehet — rendbehoznod, míg idő van rá . . .

Áldor azt indítványozza, hívjuk ki Vajdát mindhárman párbajra; ő lesz az első, Balázssal is megakar [!] vívni, csillapítom . . .” (OSzK Levelestár.)

Nem lehet megrendülés nélkül olvasni az itt idézettek. Hát így ért véget az ötvenes-hatvanas évek fordulóján keletkezett irodalmi ellenzék ígéretekben gazdag táborozása? Az a Zilahy Károly írta le ezeket a méltó megvetéstől átitatott sorokat, aki egyike volt Vajda első, értő méltatóinak, aki mindmáig érvényes megállapításokat írt költészete értékeiről? Aki fenntartásait mindig őszintén a nyelven hordva, legértékesebb harcostársa volt a mindjobban elszigetelődő Vajdának.

A Zilahy által oly találóan diagnosztizált „'Alles nur nicht gemein' túlzott hajhászata” (Z. K.: Vészhangok. Szépirodalmi Figyelő 1860. nov. 28.) hozza Vajdát még barátai által is éltelt módon összeütközésb. és egy életen át hurcolt rossz viszonyba Arannyal (pedig éppen a NŐ 1863—64-es „Tárca” rovatának apró írásai a bizonyosságai, hányszor kísérelte meg, tőle szokatlan, már-már alázatos módon a Cs-ban elkövetett durva sértését jóvátenni).

Ez készítette találó megállapításokban olyan gazdag röpiratai megjelenési időpontjának taktikátlan megválasztására, aminek következtében — Gyulai szavaival élve — „elismerés, jótékony hatás helyett csak gyanúsítást és népszerűtlenséget szerzett magának”. (Tetemre-hívás. Bp. Napló 1897. jan. 29. 1. Vkrk VI. köt. 456—457. l.) És milyen különös, hogy ellenfél és barát Gyulai és Zilahy megítélése a fentiekben csaknem szó szerint egyezik. (Zilahy megállapításait l. kötetünkben: II. A szerkesztő cím alatt, a Magyar Sajtó c. fejezet elején.) Ez és a reakciójaként jelentkező, mindinkább eluralkodó pánikhangulat sodorja méltatlan helyzetekbe elvbarátaival is.

Az óriási botlásai ezek, amelyeknek következményei nem mindennapiak. Ezek ismeretében válnak még tragikusabban igazgá a MŰ-ba írt sorok: *Igy történt, hogy egy iszonyuan nem szép reggelen arra virradtam, hogy be kelle látnom, miszerint egy időre, 'itt élnem', sőt haszonnal, még halnom' sem lehet, — s nem marada más választás, mint a bécsi korlátnokság irodájában fogadni el alkalmazást.* (A „P. Napló” szerkesztője b. Kemény Zsigmond urnak. MŰ 1867. dec. 21.)

Harcai igazát és szépségét halványítják e méltatlan eljárások. Maga is érzi mindezt, mint egy váratlan kijelentése manifesztálja: *már szeszélyem abbéli kedvtöltésével — írja 1866-ban, lehiggadva — embereket és isteneket magamra haragítani, — az utóbbi évek alatt meg lehetően beelégedtem.* (Bécsi élményeim. II. Magyar Világ 1866. jan. 17. 12. sz. A névtelen cikket sajtójának ismeri el: Magyar Világ, 1866. márc. 30. 74 sz.)

Bajza egy hónappal sem éli túl a szakítást. 1863. okt. 28-án már halott. Zilahynak sincs sokkal több hátra, 1864. máj. 15. elhunyt a terminusa. Mindez nem változtat a lényegen. Szövetségükről elmondható: a vég nem volt méltó a kezdetekhez, és nem Bajza vagy Zilahy hibájából.

*

Bajza és Zilahy távozta után a lap megszűntéig a szerkesztő írja és állítja össze a „Tárca” valamennyi rovatát.

Lapunk szerkesztőségében — olvashatjuk 1864 tavaszán a „Pesti hírek”-ben — öröndetes mozgalmat vagyunk szerencsések előjelezni [. . .] Oly erők csatlakoztak hozzánk állandó munkatársakul, kiknek működésétől szerény lapunk érdekességének nem kevesb, mint teljes megkészszerzését bizony reméljük. [. . .] Tisztelt új munkatársaink szerény-sége megtöltja nekünk a névleges bemutatást, egyébiránt azt magunk is főöslegesnek találjuk, miután úgy vagyunk meggyőződve, hogy a kegyes olvasónők a kellemes élénkség okozót anélkül is jólismerendik. (1864. ápr. 17. 16. sz.) 1864-től kezdve mind többször találkozunk fiatal íróink, publicistáink közül Berczik Árpád, Toldy István, Tolnai Lajos stb. neveivel a NŐ egymást követő számaiban (l. később).

*

A nyolc évfolyamot megért lap hasábjain az alábbiak szerepeltek:

1857

Versek: Vajda (6; *Örökké, Síralmak könyve I-III., Én teremtem, Felejšs el engem, Költő barátomhoz*), Tóth Endre, Dalmady Győző

(6—6), Losonczy László, Nyilas Samu, Sal Ferenc (4—4), Szász Károly (3), Majthényi Flóra, Mentovich Ferenc (2—2), Gyulai Pál (Mig hűn szeretsz), Lisznyai Kálmán, Thaly Kálmán, Tóth Kálmán, Szini Károly, Balogh Zoltán (1—1), Berecz Károlytól Mirza Schaffy- és Háfiz-fordításokat közöl, Petőfitől pedig a Szeptember végét.

Elbeszélések: Vajda (*Manna, Szomjas Pál* álnéven), Jókai (5; Az én galambom nem vált porrá, A halálfős álarc, A tündérpalota, Valdivia, Bolívar), Lauka Gusztáv (4), P. Szathmáry Károly, Vértesi Arnold (2—2), Vadnai Károly (1). Puskitól A hófergeteg című elbeszélést adja közre, Pálffy Albert és Kelen: Zilahy Károly franciából, D. Gy. (Valószínűleg Dalmady) svédből fordít.

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: Vajda munkái, *A szépről a szépekhez, Ferenczi Teréz, Arany János*. Székely József Bach Sebestyénről ír, Kempelen Riza A nők világáról, Berecz Károly A hölgyekről, Jenevay László A táncról. Tizenkét közleményben jelenik meg Vas Gereben elmefuttatása: Egy feleséges embernek levelei. Sok a nők számára gyakorlati tanácsokat tartalmazó írás: Az archőr gondviseléséről, A bajról stb.

1858

Versek: Vajda (4; *Napfogatkozásor, A sírből, Dal a paradicsomból, Gina emléke*), Nyilas Samu, Dalmady Győző, Szász Károly (5—5, Dalmady Lamartine-től és Beranger-től, Szász Hugótól fordít egy-egy verset), Sal Ferenc, Vida József (4—4), Concha Károly, Medgyes Lajos, Thaly Kálmán (3—3), Berecz Károly (2; az egyik Heine-fordítás) Losonczy László, [Majthényi] Flóra, Gyulai Pál (Nem vagy velem), Szendrey Júlia (1—1).

Elbeszélések: Vajda (*Balambér lelke, Halálos baj: Hajdani* álnéven), Jókai (Mi van a föld alatt? c. elbeszélése 6 folytatásban, Történetek egy ócska kastélyban, 5 közleményben jelenik meg), Lauka Gusztáv (4), Vértesi Arnold (2), P. Szathmáry Károly és Vas Gereben (1—1). Öt folytatásból álló kisregényt közöl a lap Bajza Lenkétől (Fekete szemek), Balázs Sándortól 4—, Abonyi Lajostól 3—, Bús Vitéztől pedig két 2-részes elbeszélés lát napvilágot. Szép számmal találhatunk fordítást Dumas père-től (Allegóriai képek, A bolognai tanuló) sokszor a szerző nevének feltüntetése helyett csak ennyi áll „franciából” (A pártfogolt, Az aostai rémtorony lakója).

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: Vajda (*Ez új esztendőben, Villequierben, Könyvismertetés: Bajza Lenke beszélői, Tüködarabok, Néhány szó — négy szem közt, Kiáltó szó* álnéven *Dalárok és műkedvelők, Gyermekeirodalom*), Abonyi Lajos (A háziasság örömei, A háziasság), Frankenburg Adolf (Párhuzam a pesti és budai nők közt), Kondor Lajos (A szerb nők és dalaik), Remellay Gusztáv (Adatok a házasság történetéhez), Ágai Adolf (A gyermekek) stb. szerepelnek a NŐ hasábjain.

1859

Versek: Vajda (2; *Hábor búja, A vén mosónő* — Chamisso után —), Tompa Mihály (1; Kazinczy emlékezete), Thaly Kálmán, Nyilas Samu (4—4), Losonczy László, Lauka Gusztáv, Németh János [Szentirmay Elemér] (3—3), Szász Gerő, Szelestey László, Sal Ferenc, Concha Károly, [Majthényi] Flóra, Kuliffay Ede (2—2), Dózsa Dániel, Szász Károly, Dalmady Győző, Ormódy Bertalan, Vértesi Arnold, Dienes József, Kormos Béla, Csávolszky Lajos, Orbán Pető (1—1). Bródy Zsigmond egy-egy „tót”- és „lengyel népdal”-t fordít.

Elbeszélések: Vajda (*A váratlan orvos*), Lauka Gusztáv (3), P. Szathmáry Károly, Németh János, Balázs Sándor (2—2), Degré Alajos (1). Remellay Gusztáv három novellát „közöl” (valószínűleg fordítások). Több számon keresztül folytatódó elbeszéléssel jelentkezik Vértesi Arnold (Ritka hűség), Vadnay Károly (*Az eltűnt királynő*). Tekintélyes a fordítások száma is, a két Dumas-tól, de Vignytól, többnyire azonban meg sem nevezett szerzőktől.

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: Vajda (*A magyar öltözet halhatatlansága, Megint a régi nóta* [névtelen]), Abonyi Lajos (*A háziasság, A magyar népdalok*), Jósika Júlia (Műveltség, Hallgatás), Thulmonn Jozefa (Jeles nők arcképcsarnoka).

1860

Versek: Vajda (7; *Tavaszi felé, Gíma emléke III.*, *A jáborfa regéje, Mit kongnak-bongnak a harangok, Találkozunk, Bujdosó Bandi, Az apa-gyilkos* — Victor Hugo után —), Arady Béla (6), Németh János [Szentirmay Elemér] (4), Thaly Kálmán, Perenna, Bajza Jenő (3—3; Bajza egyik verse Goethe-fordítás), Szász Károly, Szász Gerő, Losonczy László, Nyilas Samu, Sal Ferenc, Dalmady Borcsa, Szabados János, Csávolszky Lajos, Bodor Károly (2—2; Szász Károly egyik verse Hugo-, Bodoré Heine-fordítás), Lisznyai Kálmán, Ormódy Bertalan, Kovács Béla, Bosnyák S. Riza, [Majthényi] Flóra, (1—1). Fordítások: Heine (3), Victor Hugo (2), Átvétel: Arany Jánostól Széchenyi emlékezete.

Elbeszélések: mind több a terjedelmes, több számon keresztül nyújtózó „beszély”. Balázs Sándor elbeszélése (Hej, az a Berlin!) 13, Bajza Lenkéé (Két hölgy szerelme), Jósika Júliáé (Az erdei lak) 8—8 közleményben lát napvilágot. Az évfolyamot mint elbeszélő Jósika Júlia uralja öt novellájával, illetőleg kisregényével, s csaknem mindegyik négy-öt számot felölelő terjedelemben. Továbbiak: Vértesi Arnold (1 elbeszélés, két közleményben), Beöthy Leó (1 elbeszélés 6 közleményben), Lauka Gusztáv (3), Bús Vitéz (2 elbeszélés tíz közleményben), Németh János [Szentirmay Elemér] (1 elbeszélés négy közleményben) Remellay Gusztáv (1 elbeszélés két közleményben) és Zlinszky István (1). A jelentős hányadot kitevő fordítások ismét többnyire név nélküliek (Egy szerelmes történet, Egy párizsi éj, De Rainville lovag), és Dumas pére sem maradhat el (Egy kaukázusi utazás).

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: a vezérszerepet itt is Jósika Júlia játssza, aki témái sokféleségének, közvetlen, baráti hangjának köszönhető népszerűségét (Vallásosság, Barátság, Levél unokahugomhoz, A farsang Brüsszelben, Levél öcsémhez, Egy nagyfarsangi táncestély, Rezség, Jellem, Tengerparti élet stb.). Az „Eredeti divat-tudósítások” Bajza Lenke tollából valók, ő írja a nyolc közleményből álló Útleveleket is. Kívülük csupán V-nak (N. N.: *Balaton-Füred*) és Remellay Gusztávnak jelenik meg írása.

1861

Versek: Vajda (1; *Emlékkönyvbe Német Janinak*), Farkas Albert, Lauka Gusztáv, (3–3), Arady Béla, Bajza Jenő, Zajzoni [Rab István] (2–2), Nyilas Samu, K. K. (1–1), Mutatványt közöl továbbá Zilahy Károly Aiszkhülosz fordításából, A leláncolt Prometheusból.

Elbeszélések: Jókai (2; *Hogy nyerik meg a nőket?*, *Két légyott*), Lauka Gusztáv (3), Vértesi Arnold, Vas Gereben (1–1), A fordítások száma a korábbi évekéhez képest is növekszik. Charles Deslys és Paul-Henri-Corentin Feval mellett Luise Mühlbach *Napoleon in Deutschland* (1858) című, a maga korában népszerű és témaválasztása okán bizonyára Vajda álta is kedvelt regényéből olvashatunk részleteket.

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: Vajda (*Széptani levelek*) és Zilahy Károly (*Észter, a szép kardalnoknő, Atala költeményei*) tanulmányai az év legrangosabb munkái. Kővári László írása A női viseletről és Ormódy Bertalané Jeruzsálemről alig több szórakoztató olvasmánynál. A fordítások sokaságából a Macaulay *History of England* című művéből II. Károly, Spanyolország királya címen közölt részlet emelkedik ki.

1862

Versek: Vajda (1; *Ábrándok*), Ozoray Árpád (3), Tamásffy Gyula (2), Szini Károly, Zilahy Károly, Lauka Gusztáv, Szöllösy Nina, Farkas Albert, Nyilas Samu. Zilahy Károly Puskintól fordít (A bakcsi-szerájai forráshoz); Heinétől, Goethétől találhatunk még több-kevésbé sikeres átültetéseket. Madách *Tragédiájából* a 15. szín kerül közlésre, mutatványként.

Elbeszélések: Szini Károly, Vértesi Arnold, Bús Vitéz, Heckenast-Bajza Lenke novellái mellett a meg nem nevezett francia szerzőktől származó „beszélyek” egész csapata olvasható. Van egy Gogol-elbeszélés is, Az útiköcsi, a fordító azonban nincs feltüntetve.

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: a nővilág praktikus kérdéseivel foglalkozó munkák kerülnek előtérbe. Főként a Jósika Júlia utódjaként működő Sz. Ch. Augusztá közleményei (A szépitőszerek, A házino, anya és honleány, Az illatszerekről). V *A nőnem közhasznú szakirodalmáról* értekezik, névtelenül; Lengyel Dániel orvos *A beteg gyermek, s annak ápolása* címen ír ismertetést. Zilahy Károly tanulmánya (Költemények. Írta Dalmady Győző) foglalkozik csak a szorosabb értelemben vett szépirodalommal.

1863

Versek: Vajda (1; *Memento mori*), Zilahy Károly (4 és a Martinuzzi-dráma részlet), Medgyes Lajos (3), Becskereki Miklós, Dalmady Győző, Farkas Albert, Lauka Gusztáv, Ligeti, Szendrey Júlia, Tolnai Lajos (1–1). Puskin-, Schiller-, Thomas Moore-, Heine-, Lenau-fordítások teszik változatosabbá az évfolyam lírai részét, Gyulai Márton szerelme címen pedig a Kádár Katáról szóló népballada is helyet kap a lapban.

Elbeszélések: Bajza Lenke, Beniczky Emil, Jósika Miklós, Reményi Katalin, Vértesi Arnold (1–1), Alfred de Essart, Turgenyev, Louis Fortoul (2–2), Gogol, Mousset, Bogoboj Atanacković (1–1).

Tanulmányok, vegyes tartalmú cikkek: Sz. Ch. Augusztá (4), Országh Antal, Szántay Aladár (1–1). Átveszi a NŐ Zilahy MS-ban megjelent Szabad sajtó című cikkét és részletet közöl Vajda *A cseh-német fenyőerdő* c. írásából (megj. Lisznyai-Album).

1864

Versek: Vajda (2; *Memorandum, Átor és Ida*), Tolnai Lajos (4), Berczik Árpád, Komáromi Kálmán, Ormódy Bertalan (3–3), Beniczky Emil, Szász Károly (2–2), Medgyes Lajos, Tamási Dénes, Vécsey Sándor, Szél Ákos, Szél Farkas, Tóhelyi, Zalathnai, Nemes Ódön (1–1) Jókai Mór versét (Megyeri szobrának leleplezésekor) a Színházi Látcsőből, Tóth Kálmánét (Ne irigyeld . . .) a Fővárosi Lapokból veszi át a szerkesztő. Fordításokat Heinétől, Mirza Schaffytól, Lamartine-től közöl.

Elbeszélések: Toldy István (6), Berczik Árpád, L. Bodor László, Litkay Andor (3–3), Lauka Gusztáv, Csukási József (1–1) és természetesen nagyszámú, szerző nélküli francia „beszély”.

Tanulmányok és vegyes tartalmú cikkek: Vajda két névtelen, ill. álnévvel jegyzett írást publikál (*A gyógyfürdőről, s különösen Balatonfüredről*. 1864. jún. 26. 26. sz.; *A törtémi dohányos: Vasárnapi levelek*. I–II. 1864. júl. 31. 31. sz. és aug. 14. 33. sz.). Kívülről Sz. Ch. Augusztá (6), Szántay Aladár (6), Konkoly Dezső (2), Toldy István, Tóth József, Kondorosi Dömötör, Gróf Lázár Kálmán (1–1) szerepel még a NŐ hasábjain.

A NŐ 1857. jan. 8-tól (1. sz.) hetenként jelenik meg, 1861-től havonta kétszer, 1-én és 15-én. 1862-től havonta három szám lát belőle napvilágot, mégpedig minden hó 10-én, 20-án és 30-án. 1863-ban nagyalakúvá válik, és kétszer adják ki havonként. 1864-től megszűnéséig (szept. 25.) ismét hetilapként folytatja működését.

*

Számbavéve a NŐ íróit, állandó munkatársait, megállapíthatjuk, hogy egy-két kivételt nem számítva, irodalmi és sajtóéletünk derék-hada dolgozik a lapban. Távolmaradnak tőle a Kemény Zsigmond és Gyulai Pál körül szerveződő irodalmi csoportosulás tagjai. Gyulainak az első két évfolyamban jelenik meg egy-egy verse, Arany és Tompa költeményei más kiadványokból való átvételek. 1862-től fogva Jókai

elbeszélései is eltűnnek. Szász Károly az, aki mindvégig megőrzi jó kapcsolatát a NŐ-gal. Nem több hát, mint propagandafogás, az 1860-as Előfizetési felhívásnak ez az ígérete: *Lapunk szépirodalmi tartalmát illetleg, legjelesb írónktól közlendünk a jövőben is dolgozatokat.* (1860. jan. 1. 1. sz.)

Pedig Vajda számított a legkiválóbbak közreműködésére: *Báró Kemény Zsigmond — írja — legújabbán két regényt fejezett be. Egyet a 'Hölgyjutar' szerint 'Zord idők' címmel, s másikat a 'M. Posta' szerint — 'A rajongók' címmel. A tisztelt báró úrnak ez újabban tanúsított s szerfölött örvendtes munkatermékenysége remélnünk engedi, hogy adott ígéretéhez képest talán még ez évben szerencsések leszünk tőle is, egy (magában értetődik, hogy remek) elbeszélést adhatni lapunkban.* (1857. okt. 4. 39. sz., „Hírvásár.” Budapest.) Kemény-elbeszélés sohasem jelent meg a NŐ-ban.

Gyulai Pál — tudósít más alkalommal — a kolozsvári ref. főiskolában megválasztván tanárnak, ez évi augusztusban elhagyandja a fővárost. Lapunknak, mint beszélyíró állandó munkatársa marad (1857. máj. 16. 20. sz. „Társaséleti és szépműi szemle.”)

Ez a szerény óhaj sem teljesült. Amikor pedig bizonyossággá válik, hogy irodalmunk legjobbjai, főként lírikusaink, nem vetekekednek verseiknek a NŐ-ban való elhelyezéséért, s ez a lap irodalmi színvonalának alakulását és Vajda szerkesztői célkitűzéseit meglehetősen kedvezőtlenül befolyásolja, költőnk ügyes fogáshoz folyamodik. „Lyrái áloék” címen állandó rovatot nyit, s ebben a világ- és a magyar irodalom kitűnősegeitől közöl költeményeket. A hetenként-, kéthetenként beiktatott „áloék” Vörösmarty, Berzsenyi, Petőfi, Arany, Gyulai, Eötvös, ill. Byron, Wordsworth, Poe, Heine, Thomas Moore, Beranger stb. verseit tartalmazzák. A „Lyrái áloék” mellett — amelynek neve 1859-re „Örökszépek”-re magyarosul — a később megindított „Szavalmányok” és az „Emlékkönyv” rovat is hasonló szerepet tölt be. *A főnebbi cím alatt — írja V a „Szavalmányok” első darabja megjelenésekor — ismét egy új, állandó rovatot nyitunk, melyben fölváltva minden harmadik szám hozand egy, mind kitűnő költői becsénél, mind alkalmiságával fogva szavalásra méltó hazai költeményt.* (1858. febr. 27. 6. sz. „Szavalmányok”.)

*

V lapja 1857. jan. 8-án jelent meg először, utolsó száma pedig 1864. szept. 26-én. A két terminus csaknem nyolc esztendőzt zár határai közé. Nem kis dolog ez az abszolutizmus — látszat-alkotmányosság — provizórium egyre változó sajtóviszonyai között. Évről évre lapok tucatjai keletkeztek és tűntek alá az örvényben (nemegyszer színvonalas, kitűnően szerkesztett orgánumok!).

Nem egyenletes a NŐ teljesítménye sem. Színvonalát, tartalmának alakulását a korviszonyok, a munkatársak váltakozása mellett nagymértékben befolyásolták a kiadó üzleti szempontjai is. Heckenast ügyesen szerkesztett s főként jól fizető divatlapot akart. Vajda célja az ismeretnyújtás, a polgári gondolkodásra és az irodalom, művészetek szeretetére nevelés volt, mindenekelőtt a szegényebb középrend asszonyai, leányai felé fordulva. Nem lehetett talán idegen tőle később az a gondolat sem, hogy a frissen keletkezett irodalmi ellenzék szó-

esővévé tegye a lapot. Ám ehhez itt éppúgy nem álltak rendelkezésére számban és tehetségben megfelelő munkatársak, mint a MS-nál.

Az elképzelések V agyában sem éltek még ekkor következetesen és programot sugárzón. Ebből adódik érvelési zavarossága és ellentmondásossága is olykor. Innen van, hogy legfőbb és legtehetségesebb fegyvertársai (pl. Zilahy Károly) sem értették meg mindig elgondolásait. A legjobbak távol maradtak V lapjától, a kisebbek elé pedig a szerkesztő szigorú mércéje szabott határt. A NŐ — ezekből következően — hőroszi vállalkozás volt, a hőrosziáság minden tragikumával.

A NŐ kétségtelenül szép sikerrel startolt. Első négy számát a nagy érdeklődésre való tekintettel újra kellett nyomni (NŐ 1957. febr. 8. 5. sz. 80. l.; Nem mindennapi esemény ez az abszolutizmus korában!). „A 'Nővilág' — írja a MS — mindjárt keletkeztek harmadfélszer előfizetővel indul meg . . .”. (1858. jan. 5. 2. sz. „Újdonságok”) „Egy ideig rendkívüli pártolásnak örvendett — Áldor Imre szerint is — annyira, hogy a falusi kisasszonyok minden divatlapról azt hiszik, hogy a 'Nővilág'.” (Cassius: Irodalmi csevegések. II. Magyar Világ, 1866. jan. 3. 17. sz.).

A siker állandósul az elkövetkező évekre. „Harmadfélszer előfizetőt” emleget 1859-ben is a NŐ „Galambposta” rovata (ápr. 3. 14. sz.).

Egykorú adataink hasonlóképpen a lap népszerűségéről szólnak. 1857-ben Zilahról kilencen rendelik meg a NŐ-t. (NŐ 1857. márc. 15. 10. sz.) 1858-ban Szentestől tizen-tizenketten, a D 6—7, a Divatcsarnok 5—6, a Napkelet 2—3 példányával szemben. (NŐ 1858. márc. 14. 11. sz.) 1859-ben Szarvason a NŐ-nak 21 előfizetője van, a Napkeletnek 5, a Szépirodalmi Közlönynek és a Hf-nak 2—3, a Divatcsarnoknak 2. (NŐ 1859. márc. 20. 12. sz.) 1860-ban Balassagyarmatról többen járatják a NŐ-ot (12), mint a kor legnépszerűbb politikai napilapját, a PN-t (10), vagy az élc lapok koronázatlan királyát, az Üstököst (6). (PÜ 1860. márc. 8. 10. sz. „Vidéki közlemények”)

„Beütött a vállalat — Ágai Adolf emlékezése szerint is — s tellett boldog nyaralásra a Balaton partján.” (Ágai 226. l.) (A „boldog balatoni nyaralás” ideje — Vajda egyik név nélkül megjelent írásának tanúsága szerint — 1860 nyarán következett el. N. N.: *Balaton-Füred*. NŐ 1860. júl. 29. 31. sz.; l. még r.l.: „Balatonfövidéki levelek.” Hf 1860. aug. 7. 94. sz. 751. l.)

A NŐ 1857-ben és 1858-ban hasábjain közreadott legjobb verses és prózai munkákra külön jutalmat tűz ki az olvasóközönség szavazata alapján: „A múlt félvii folyam alatt lapunkban megjelent prózai és verses dolgozatokra kítűzött kétrendbeli jutalmat illetőleg tisztelt előfizetőnők közül legtöbben 'Bolivár' című beszélyre és 'Egy angyal emléke' című költeményre szavaztak. Ezennel tehát kijelentjük, hogy a kítűzött jutalmakat, ú.m. a tizenhat darab arany jutalmat a 'Bolivár' szerzője, Jókai Mórnak, a nyolc aranyból álló pályadíjt pedig a nyertes költemény szerzőjének, Dalmady Győzőnek — t. előfizetőnők nevében — kézbesítettük.” (NŐ 1858. jan. 17. sz. „Hírvásár”. Budapest.)

1858-ban „verses dolgozatokra” oszt jutalmat a szerkesztőség. Miután a jutalmazásra ítélt Nem vagy velem című költemény szerzője, Gyulai Pál nem kívánt pályázni, Szász Károly nyeri a 10 aranyos első díjat Legyen e nap feledhetetlen c. versével. Hat aranyból álló jutalmat kap Szendrey Júlia a Virrasztókhoz című, és négyet Sal Ferenc a Legszebb sors című verséért. (NŐ 1858. jul. 4. 27. sz.)

A NŐ 1864. szept. 26-én (39. sz.) fejezi be működését. A lap közelítő végét semmilyen jel nem mutatta. Láttuk, milyen lendülettel kezdett Vajda 1863—64 fordulóján lapja újjászervezéséhez. Olvashattuk afölött való örvendezését is, hogy *Oly erők csatlakoztak hozzánk állandó munkatársul, kiknek működésétől szerény lapunk érdekességének nem keveseb, mint teljes megkésztetését bizton reméljük* [...]. (NŐ 1864. ápr. 17. 16. sz.) S találkozhatunk is az új, fiatal munkatársak írásaival a NŐ hasábjain (l. előbb).

Bizakodó hangú a lap 1864 utolsó negyedévére mozgósító Előzetési felhívása: *A 'Nővilág' a jelenleg fennálló hazai kizárólagosan női divatlapok között a legrégebb, és e körülményből, mely szerint a t. c. női közönség kegyét legállandóbban tudta megnyerni, szabadjon következtetnünk, hogy kitűzött feladatának legjobban megfelelt. Támadtak ugyan lapok, melyek többet ígértek, mint amennyit megadhattak, de el is enyésztek; és talán fogtak is még támadni de ezek példáját mint eddig nem, úgy ezután sem fogjuk követni.* (1864. júl. 26. 26. sz.) Más alkalommal pedig: *A meglevő, részint keletkező lapok ajánlása közben elfeledkezünk a saját magunkéról, s múlt számunkhoz mellékelve volt előfizetési felhívásunkat mostoha szülő módjára, minden ajánlás nélkül bocsájtottuk útnak. De így van az, mikor valamely lapnak oly áldott, kegyeteljes, olyan számos és hű közönsége van, mint aminővel szerény lapunk, még a mostani sanyarú időkben is dicsekedhetni szerencsés* [...]. (1864. jún. 12. 24. sz.)

A NŐ minden megnyilvánulása, a szerkesztő üzenetei, megjegyzései, mind a hosszú távra berendezettség benyomását keltik. Annál meglepőbb hát az 1864. szept. 11-én (37. sz.) tett bejelentés: „Alólirott [Heckenast Gusztáv] azon meggyőződésre jutván, miszerint a jelenlegi sajnós pangás idejében abbéli célját, a magyar női középrend számára egy olcsó divatlapot alapítani, ami csupán tömeges részvét mellett lehetséges, — az előfizetők számának egyre fogyatkozása mellett el nem érheti, — ennél fogva elhatározta e lapot e hó végével megszüntetni . . .”

A NŐ hirtelen megszüntette mindenkit váratlanul ért. „A 'Nővilág' — olvashattuk a Hf-ban — e hó végével megszűnik dacára annak, hogy előfizetőinek száma meghaladja a 800-t. Heckenast úrnak fényes tervei lehetnek, hogy lapjait így reducálja. Azt is hallottuk, hogy Vajda János, a jelenlegi szerkesztő néhány száz forintért magához akarta váltani e divatközlönyt, de a kiadó úrnak ehhez sem volt kedve. Nagy kár. Vajda János a journalismus terén szintén megpróbált talentum, s egyes bogarai mellett is szívesen látjuk őt akármiféle ily vállalat élén. Egy füst alatt elmondunk itt valamit, ami rég nyomja lelkünket. Micsoda dolog az, hogy Vajda János még mindeddig a 'Kisfaludy-társaságnak' nem tagja? Hogy az akadémia nem választá meg: az természetes; oly rebellis, szabad szellem, minőnek jeles poétánk Aristides név alatt kartácsszerűleg közénk szórt röpirataiban mutatkozott, nem illik a tudós társaság penészes légkörébe s rozadás ab-

roncsai közé, de hogy egy par excellence belletristicus társulat az újabb idők legjelesebb költői tehetségét ennyire ignorálja: az megérdemli, hogy kuriozumnak feljegyezzük." (1864. szept. 8. 21. sz. „Hírharang”.) (Nem a Hf az egyetlen, aki költőnk Kisfaludy társaságbeli tagságáért ezekben az években szót emel. Vö. még Pesti Hölgy-Divatlap, 1864. dec. 15. 24. sz. „Hírszekerény”; Magyar Világ, 1866. febr. 4. 27. sz. „Újdonságok.”)

V köréhez közel álló kéz, a szerkesztővel megbékélt, Áldor Imre veti papírra a fenti sorokat (vö. Nyilatkozat. Hf 1864. szept. 22. 25. sz.) Tőle tudjuk meg „hogy e lap bukásának oka — a politika volt, meg az, hogy a kiadó kéthetes közlőnyé alakította, mely minőségében lapnak — nálunk — úgy látszik, hatni nem lehet.” (Cassius: Irodalmi csevegések. II. Magyar Világ, 1866. jan. 3. 17. sz.)

Kétségtelenül nem örvendett már a NŐ olyan népszerűségnek, mint az ötvenes-hatvanas évek fordulóján. Ezt a „harmadfélezerről” 800-ra leolvadt előfizető-létszám is híven tükrözi. S a létszámcsökkenés csak részben magyarázható a sajtószempontból rendkívül ínséges esztendővel (I. II. A szerkesztő c. fejezet idevágó fejtegetéseit, 634. l.).

A lap színvonalára megcsinálta szerkesztője mind gyakoribb kirucanásait a politika, a közélet „küzdtereire”. „Mi Vajda Jánost — írja a Hf — határozottan szeretjük, de azért meg merjük neki mondani, hogy újabb időben meglátszott a lapon, hogy jeles szerkesztője broucheurókat ír.” (1862. nov. 13. 136. sz. „Budapesti Hírharang.”) Azután elsőrangú versenytárs is akadt; az Emilia [Szegfi Mórné Kánya Emilia] ügyes szerkesztésében megjelent Családi Kör.

A Családi Kör — csakúgy, mint az ötvenes-hatvanas évek legtöbb vegyes tartalmú hetilapja — a már említett német lapok mellett a VÜ-öt tekintí vetélytársának és mintaképének. (A Családi Kör még nevében és fejlődésével is igyekszik a Familien-Blätterekhez hasonlónak lenni!) Azt a tartalmi sokszínűséget, színvonalasan népszerűsítő hangot igyekezett megtalálni, amely az előbbieket egyes számait olyan kérésztette. A Családi Körnek ez még a jól szerkesztett NŐ-nál is jobban sikerült. Tematikáját tekintve változatosabb, íróit figyelembe véve színvonalasabb a NŐ-nál. Olyan írókat, publicistákat, tudósokat is fel tud vonultatni, akik Vajda lapjánál sosem jelentkeztek szólásra (Tomba Mihály, Lévy József, Falk Miksa, Szilágyi Sándor, Pauler Gyula stb.).

A NŐ — legjobb időszakát véve alapul — az ötvenes-hatvanas évek java irodalmi-ismeretterjesztő divatlapjai közé tartozik. Ebből a meghatározásból azonban az is következik, hogy nem mérhető Arany lapjai, a Szépirodalmi Figyelő vagy a Koszorú, de még a Fővárosi Lapok mértékével sem, másfelől viszont nem tudta megütni azt a szintet, amelyet a VÜ — ha nem is ingadozásmentesen — képviselt.

CSATÁR

(1861. ápr. 4. — 1861. dec. 29.)

Az Októberi Diploma kibocsátását követő relatív szervezkedési- és sajtószabadság a politizáló kedvnek válik növelőjévé. Korábban, Bach letűnt évtizedében, a politikusok, közéleti emberek is az irodalom területén próbáltak szerencsét, megtámadott nemzeti létünk utolsó mentősvárát, a cselekvés egyetlen szabadon hagyott útját vélvén benne.

Most (1860—61-ben) az elmondottak fonákját szemlélhetjük. Mind több író, költő kapcsolódik be megélenkülő belpolitikai életünkbe. Kazinczy Gábort, Madách Imrét és Jókait országgyűlési követté választják, utóbbi a Tisza Kálmán köré csoportosultak nézeteit képviselő MS irányítását is kezébe veszi. Kemény Zsigmond energiái tetemes részét a Deák-párti PN szerkesztésére fordítja, Sárosi Gyula a Telegi László nyomdokán induló Trombita „lapvezére” lesz, V Csatár címen indít hetenként kétszer megjelenő „politikai és ismeretterjesztő néplapot”, és még hosszabban sorolhatnánk a politikai lapok főmunkatársává, segédszerkesztőjévé vált literátorok neveit.

Politikai orgánumaink is magukon viselik a változó idők jegyét. Szinte teljesen eltűnik hasábjaiokról a Bach-korszak idején gazdagon virágzó, színvonalas termést hozó szépirodalmi, szaktudományi tematika, elveszítik irodalmi, kritikai életünkre gyakorolt hatásukat; a politika lesz úrrá mindenk felett. Az említett témakörök — s ebben feltétlenül az előbbinél egészségesebb sajtóviszonyok kibontakozását kell látnunk — a művelésükre létrehozott folyóiratok lapjaira húzódnak vissza.

Ilyen körülmények között jelenik meg 1861. ápr. végén először a Cs, Kozma Vazul kiadásában, V mint „tulajdonos és felelős szerkesztő” jegyzi. A keletkezéséről szóló sajtóhíradások indulását hónapokkal megelőzik. Elsőként a SzF tesz említést V tervéről: „A 'Nővilág' című heti divatlap ezután havonként kétszer fog megjelenni, főleg közhasznú és gyakorlati irányú tartalommal... E lap eddigi szerkesztője, Vajda János, mint értesülünk, engedélyt nyert 'Csatár' című politikai és szépirodalmi lapra, mely főleg a női közönség igényeit tartaná szem előtt. A gondolatot a mostani politikával saturalt levegőben practicusnak tartjuk. Sikere a kivitelől függ.” (1860. 7. sz.)

A Sürögöny szerint „a politikai, szépirodalmi és divatlap tartalmat egyesítené magában, a kevésbé tehetős családok számára olcsó ár mellett”. A tervet — vélekedik az „újdonság” — „mi is gyakorlatinak tartjuk, s szerencsét merünk jósolni számára.” (1860. dec. 28. 21. sz. „Napi Újdonságok.”)

Az az elképzelés, hogy V a nők számára szerkesztett politikai lapot fog közreadni, sokáig tartja magát és a szerkesztőjelölt sem jelent be ellene tiltakozást. „A 'Csatár' című, nők számára hetenként kétszer megjelenő politikai és divatlap — írja a Magyarország — ápr. 1.-én csakugyan megindul Vajda János szerkesztése mellett, kinek kiváló képességétől csak jót remélhetünk.” (1861. márc. 7. 55. sz. „Újdonságok.”) A Magyarország közleményét szó szerint átveszi a PN (1861. márt. 9. 57—3323. sz. „Különfélék”), és meleg hangon tudósít V szándékáról a MS is (1861. márc. 7. 55. sz. „Vegyes újdonságok”). A Pesti Hírnök újdonságrója a női politikai közlöny eszméjéhez fűz megjegyzéseket: „politikai és divatlap (ezt a két tárgyat még eddig egy szerkesztő sem igen kötötte össze [...]) A nők különben is politikusok nem csoda tehát, ha számukra politikai lap is készül.” (1861. márc. 9. 57. sz. „Vegyes hírek.”)

A Magyarország tisztázza végül a félreértést: „Mint illető helyről értesülünk, a Vajda János által szerkesztendő 'Csatár' című népszerű politikai hírlap a női közönség igényeit sem fogja ugyan szemé elől téveszteni, s a szépirodalom és bírálat körében is szándékszik csatározni, azonban a divatközleményekre nem terjeszkedik és figyelmét

főleg a bel- és külpolitikai események önállólag felfogott, velős és élvezhető tárgyalására fogja fordítani. Kíváncsian várjuk erőteljes eszmemenetű és velős tollú írónk érdekes vállalatát." (1861. márc. 13. 60. sz. „Újdonságok.”) Csaknem szó szerint ez olvasható a félhivatalos Sürgönyben (1861. márc. 14. 61. sz. „Napi újdonságok”) is. Ennek ellenére több lap, közöttük A Népbarát (1861. márc. 17. 10. sz. „Mi hír hazánkban?”), a Bohóc (1861. márc. 20. 3. sz. „Bőr dudu”), a SzF (1861. márc. 27. „Vegyes”) a továbbiakban is, mint nők számára készülő politikai lappal foglalkoznak a Cs-ral.

Nagy érdeklődés fogadja a lap programadó felhívását (l. Fogadta-tása). A várakozás kezdetben úgyszólván osztatlan. A Sürgönytől a Kemény Zsigmond szerkesztette PN-ig csaknem mindegyik lapnak van néhány jó szava az induló laptárshoz és szerkesztőjéhez. A legmelegebben mégis a Magyarország és a MS emlékeznek meg róla. Mindezt elsősorban személyes kapcsolatokkal magyarázhatjuk. A MS szerkesztője, Hajnik Károly, már 1857-ben is ilyen minőségben működött a lapnál, amelynek ekkor V volt a színireferense. A Magyarország dirigense pedig az a Pompéry János, aki 1856. dec. 9-én a PN élére kerülve, költőnket kérte fel a „Pesti napló” rovat vezetésére, és akinek nemrég indult vállalkozására V is elismerő sorok kíséretében hívja fel a figyelmet: *Pompéry — írja — ügyes szerkesztőnek bizonyítja magát egy éven át a P. Naplónál, s kétségkívül erős versenyt csinál, sőt diadalt mernénk számára jósolni, ha közönségünk nem jobban a szemé-lyekhez, mint a tárgyhoz tartaná magát — ami ősi régi, de tán — reméljük — nem örök szokása. Bizonyosan egy tiszta és határozott irányú, emellett szabatos összeállítású lapot nyerünk [. . .].* (NÓ 1861. jan. 1. 1. sz. „Pesti hírek”.) S ha mindehhez még azt is hozzátesszük, hogy a Cs indulását hírvil adó újdonságrovatot ebben az időben Zilahy Károly írja és szerkeszti, akkor úgy véljük, mindent elmondtunk, ami a fentiekről elmondható volt.

Az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* keletkezésének körülményeit számba véve, részletesen szoltunk Vajda Cs-ba írt cikkeiről, illetőleg a szerkesztő közjogi-politikai elképzeléseiről (VKrk VI. köt. 365—372. l.). Ezt megismerendő oda utasítjuk az olvasót.

A Cs szerkesztője 1848-as alapon áll, az osztrák—magyar meg-egyezés előmozdításán fáradozik; elutasítva természetesen az osztrák centralizációs törekvéseket. Közjogi érveit — kitapinthatóan — Széchenyi és Kemény Zsigmond e vonatkozásban kifejtett elgondolá-saiból meríti (vö. VKrk VI. köt. 440—445. l., továbbá 510—512. l.), illetve azokat alkalmazza — saját elképzeléseivel igazítva — a vál-tozott viszonyokra. Következésképpen a felirat hívének vallja magát (*A felirat*. 1861. jún. 27. 25. sz.) és taktikából, az országgyűlés tar-tamára, akciószövetséget vállal a középnesemi politika Deák-párti képviselőivel (a Cs vezércikkei, irányt szabó nyilatkozatai tanúskod-nak erről). Ám a lap vezércikkeknél és szerkesztőségi állásfoglalá-soknál szabadabban kezelhető írásai, rovatái azt is híven tükrözik: miben tér el költőnk alkalmi szövetségeseitől. V a „szegényebb közép-rend” szemzőgéből vizsgálja az eseményeket, „Kispuskatűz” el-nevezésű rovata pedig sokat tartalmaz a középbirtokos nemesi veze-tést plebejus oldalról elutasító, 1862-es röpiratai nézeteiből.

*

A V szerkesztette lap programjából és első megjelent számaiból két dolog olvasható ki félre nem érhetően: a Cs „politikai és ismeretterjesztő néplap”, s mint ilyen elsősorban a nemzetnek honszeretében leg-gazdagabb osztályához, a szegényebb középrendhez kíván szólni; eszmei alapja pedig a liberalizmus, mert ez szerezheti meg számunkra Európa rokonszenvét, mely nélkül nemhogy mi, de hatalmasabb és már önálló népek sem boldogulhatnak. (Szabadelvűség. 1861. ápr. 14. 4. sz.)

Igen tisztelt uram! — értesíti szándékáról Falk Miksát — 'Csatár' cím alatt hetenként kétszer megjelenő politikai néplapot indítok meg leg-közélebb, olcsó áron (8 frt), tehát a magyar olvasóközönség legalsóbb rétege számára. Nem kapzsiság, nem érdm túlbecsülése, de azon hit ösz-tönze erre, hogy ösmervén népiünk szellemét, eltalálhatom a hangot józan eszéhez, ép szívéhez s nem mérve magamat a magas politika tudósaihoz, mindazáltal képes vagyok felfogni azt (és ez célohoz elég) mily maga-tartásra kell a nagy tömeget előkészíteni, hogy ez följel imponáljon. Am első feladat megnyerni e nagy tömeget olvasóközönségül. Ön jól tudja, hogy hazánkban vannak nagytudományú politikus írók, de ezek közt egyedül ön az, ki legszelesebb államtudományossággal egyszerűmind a népszerű irány rúka tükkt is egyesíti. A 'Csatár' nem versenyez sem a 'Magyarország', sem a 'P. Napló'-val. Egészen más közönsége lesz. (Vajda János levele Falk Miksához. Pest 1861. márc. 17. OSzK Fond IV/935. közölve: VÜ 1897. jan. 24. 4. sz.)

A szegényebb középrend, az iparos, munkás, üzér, szóval az ugy-nevezett, s mindent magában foglaló polgári osztály (Önbírálat. VKrk VI. k. 39. 1.) sorsát, művelődését, előrehaladását — mint láttuk — pályája kezdete óta szívén viselte. A néplap, a népek szánt orgánumok szerkesztésének problémái pedig állandóan visszatérő gondjai a forradalom utáni évtized publicisztikájának. (L. H. Török Györgyi ezzel kapcsolat megállapításait, JKrk Cikkek és beszédek 4. köt. 550—554. 1., ill. Miklóssy János: „Organum a nagyközönségért” Az OSzK Évkönyve, 1972. Bp. 1975. 329—342. 1.)

A forradalom után — írja Zilahy Károly — a nép számára külön irodalom volt keletkezében, hol sokan az egyszerűséget az együgyű-ségben, a népiest a póriásban keresték. Ez irány ellensúlyozására indult meg annakidején a 'Vasárnapi Újság' megmutatandó, hogy az ismeret a nép minden osztályának közös birtoka, s átadási csatornául értelmes előadásnál és világos eszmemenetnél egyebet nem igényel.” (Csengery Antal. VÜ 1860. dec. 2. 49 sz. 593—594. 1.)

A néplap szerkesztésének kérdései, a néphez szólás színvonala és határai régtől foglalkoztatták a publicista V-t is, aki — verbéli liberálishoz illően — szinte földöntúli hatalmat tulajdonított a sajtónak.

Már mint a MS újdonságrovat-vezetője, az 1855 novemberében megújuló Budapesti Viszhang ajánlásának ürügyén kifejti nézeteit a néplapok jelentőségét illetően: *Mi e vállalat pártolását tiszta meggyőződésből ajánljuk. A magyar nép minden, de különösen közép- és alsóbb osztályának, mert ily irányú s tartalmu közlöny az, mit a szellemi téren még fejtelten népiünk nézve legszükségesebbnek, legelsőnek tartunk, melynek az anyagi és szellemi előhaladás minden ágára nézve megmérhet-len üdvös befolyása. Mi e közlönyben a valódi népirodalom alapkövét, kezdetét látjuk, mi ha azelött egy évtizeddel megtörténik, már eddig a magyar olvasóközönség száma legalábbis háromszorozva lenne. Mert*

ilynemű jólkezelt néplap teremti olvasóközönségét úgy a tudományos, mint szépirodalmi munkáknak, ez ébreszti a nagy alvó tömeget a belső önképzés szükségének öntudatára, a sajtó nagyszerű rendelkezésének felhasználására. (L. kötetünkben a MS 46. gl-ját.)

Az 1856-ban megjelent Kemény — Csengery-féle Magyar Nép Könyvéről szólva az arányt, színvonalat és összeállítást véli, a célt tekintve, eltúloztottnak. *Igen tisztes, becses, tartalmas füzet — állapítja meg —, de:ők e folyóiratot 'népkönyvnek' címezik, tehát hinni tartozunk, hogy a nép számára akarják szerkeszteni, mely név alatt a legelső osztályt értik. Ha e népnek, mely alig tud valamit a kunyhója körén kívül eső rengeteg sokaságu, nagyobb érdekü, tudni szükséges dolgokról, ha e népnek [...] a kötetünk nyolc nagy lapon értekezünk [...] vajjon mennyit kell akkor olvasni annak a népnek, hogy példának okáért a történet, földírás, természettan stb. hasznos és élet-képző tudományokról is tudjon valamit? Mi nem vagyunk pekesek a választást és az arányt helyesnek találni [...].* (l. kötetünkben: MS 1856. 59. gl.)

A Magyar Nép Könyve igényes témaválasztásaival, színvonalas közleményeivel az iskolázott olvasóközönséghez szólt elsősorban. V megjegyzésében tehát sok igazság rejlik, s egyszerűen utal arra is, hogy a Cs szerkesztője a nép fogalmán mást ért, mint az ötvenes években a nemzeti egység koncepciója illúzióján keletkezett „néplapok” jó része, jelesül a VÚ vagy a Magyar Nép Könyve.

„Lapunkat — írja a VÚ célkitűzéseit ismertető Jókai — néplapnak neveztük, s mint értelmezte a 'nép' fogalmat közönségünk, azt olvasóink lajstroma legjobban magyarázza, hol hazánk első grófi neveinek méltóságos címei mellett láthatók a becsületes mesteremberek, s az egyszerű földművelők nevei. Előttünk a 'magyar nép' neve összetartó kapocs, nem pedig választófal a különböző társadalmi osztályokra nézve.” (Uj év kezdetén. VÚ 1855. jan. 7. 1. sz.)

V — láthattuk — a „szegényebb középrendnek” szánta lapját, miként 1848-ban Tánccsis is a „kétkezieknak”, parasztoknak, munkásoknak, céhlegényeknek szerkesztette elsősorban a Munkások Ujságát. Nép alatt — plebejus gondolkodásukból következően — mindketten a „kevésbé tanult sokaságot” értették, hasonlóan Petőfihez vagy Aranyhoz. Nép és nemzet fogalma először az önkényuralom éveiben mosódik egybe, az 1848-ban kimondott polgári jogegyenlőség következményeként, az elnyomó osztrák hatalommal szemben bontakozó nemzeti egységfront érveitől is támogatva. A nemzeti egység gondolatának a Bach-korszak elején kreált koncepciója az 1857-es gazdasági válság idején zátonyra fut. A mind sürgetőbben jelentkező reális igények mellett mostmár ennek okából sem számít egységbontó törekvésnek pusztán a „kétkeziekhez” szólni. Az Októberi Diploma megjelenté pedig az anatemizált politikai témákat is feloldja. S ha a szerkesztő — mint V is — fokozottan ügyel a népi-nemzeti érdekek szinkronban tartására, lapja működését rokonszeny kíséri. Bécs parasztot, nemest egymás ellen kijátszó törekvései ismét kísértének, egy ilyen, „népi-nemzeti szempontú” orgánus léte tehát politikai szükségszerűség is egyszerűen.

A Cs élére került Vajda nem járatlan a néplap-szerkesztés gyakorlatában, hiszen irodalmi divatlapja, a NŐ sem kisebb feladatra vállalkozott, minthogy minél többeket meghódítson a magyar nővilágból az

olvasás, az irodalom számára, és nem is eredménytelenül. *Mint szorosabb értelemben vett néplapnak* — írja mintegy a Cs irányát, küldetését meghatározón — *feladatunk világosan, kerekén beszélni. Egyszerűsítsük a fogalmakat, szabályozzuk a valódi népi politikát. (Az ország minden lakosa — magyar hazafi! 1861. ápr. 4. 1. sz.)*

A lap színvonalát tekintve, cikkeit, jegyzeteit olvasva, úgy véljük, szerkesztőjének sikerült a rendeltetésének megfelelő hangot és arányokat megtalálnia. Hangjában van bizonyos, jó értelemben vett oktatói színezet, ez azonban nem több az idősebb testvér, az élet egyes dolgaiban jártasabb ember szerető útmutatásánál, és semmi esetre sem bántó, semmi esetre sem lekezelő. Ezt az érdemét a PN glosszaírója is elismeri, amikor „olcsósága s az ő fogalmaihoz mért egyszerű, tartalmas cikkei miatt” ajánlja a népnek V lapját. (L. Fogadtatása.) „Tartalmasság”-t, „okos szabadelvű irányá”-t, „sokoldalúság”-t és „elevenségé”-t a Magyarország is elismeri. (L. uo.)

A Cs cikkei felülmúlják az 1862-ben közreadott röpiratokat. A hírlapi terjedelem és rendeltetés jótköny, fegyelmező hatással van Vajda stílusára, amely — esetünkben érthetően — kerekebb, célratörőbb. Mondatai nem nyújtóznak el féldoldalyi hosszúságban. Példái, igazát izesítő anekdotái frappánsabbak.

Mondandóját szívesen világítja meg ismert közmondásokkal: *ha rövid a karod, told meg egy lépéssel. Azaz, hogy ha számunk is keveseb, helyzetünk is rosszabb, a többi nagyobb népnél: nekünk kétszeres, háromszoros erőlködésre van szükségünk, hogy elérjük azt, amit ama népek élértek, vagyis hogy hozzájuk hasonlökká, egyszóval: szabadokká legyünk (Semmi fényezés. II. 1861. jún. 9. 20. sz.),* korábban közkezen forgó mesemotívumokkal: *de mindennek koronáját a szorosan nagy osztrák, a centralista tábor műve, maga az oktroydált alkotmány teszi föl, mely tökéletesen hasonlít azon esethöz, midőn farkas koma arra a mulatóságos öltre jött, hogy ő nem eszi meg a bárányt önkényesen, erőszak útján, hanem igazságosan, alkotmányosdi módon, bebizonyítván neki, hogy a tőle, alá folyó vizet a bárány neki felzavarja, s midőn a bárány, a természetdi körülményre hivatkozott, mely e vétséget lehetleníti, ráfogta, hogy öregapja rágalmazta az ő öregapját, és diktum faktum kitékerte az igazsággal alkalmatlankodó berbecs nyakát (Osztrák fogalmak. 1861. szept. 12. 47. sz.),* népleletből vett képekkel, hasonlatokkal: *A jó gazda a telet sem tölti egészen dologtalanul: fűr, farag, kosarat köt az eresz alatt; javítgatja szerezámait, előkészül a tavaszi munkára. Mi se töltsük haszontalanul a politikai telet, a hideg borút, melyet Schmerling December úr ránk eresztett. Befagyva az európai constellatiók tengerén: tanuljunk, okuljunk, emlékezzünk. (Tanuljunk, okuljunk, emlékezzünk. 1861. aug. 4. 36. sz.)*

A néphez szólás szándéka többnyire cikkei címadásában is kifejezésre jut. Szeret népi vagy széles körökben ismert szólásmondást, szentenciát írásai címéül választani. Jobbára olyanokat, amelyek azok mondandóját frappánsan tömörítik: *Nem mind arany, ami fénylik* (1861. máj. 9. 11. sz.), *Jaj be . . . okos a német* (1861. máj. 26. 16. sz.), *Tied a hatalom Ausztria, mienk a dicsőség* (1861. máj. 26. 16. sz.), *Az alkotmány nevédi háába ne vedd* (1861. okt. 27. 60. sz.) stb.

Irodalmi alkotásokról, tudományépszerűsítő művekről, külföldi intézményekről vagy a világtörténelem és a nemzetközi politikai élet-

ről szólva, sosem mulasztja el a „tanulmányvégyas” de még tájékoztalan olvasó számára megvilágítani a tanulságot: *A honi és világtörténet után* — ajánlja Orbán Balázs Utazás keleten c. művét — *alig van tanulságosabb olvasmány a politikai előkészültre, mint a jó útleírások, melyek az egyes nemzetek jó s rossz államintézményeit, szokásait, erkölcsseit s művelődési színvonalát ismertetik. Az összehasonlításból merül föl a leghelyesebb ítélet, s nagyon igaz, hogy aki nem ismeri a külföldet, nem ismerheti saját honát eléggé, — mert nem hozhat ítéletet, vajjon mily polcot foglal el nemzete a közös előhaladás lépcsőzetén? Ránk nézve legtanulságosabb ugyan főleg iparkereskedelmünk és politikai tekintetben a jelenkori műveltség hazája a nyugat [. . .].* (1861. szept. 8. 46. sz. „Irodalom és művészet.”)

A Cs sokkal „politiko-centrikusabb” lap, mint azt előfizetési felhívása és fejléce — „politikai és ismeretterjesztő néplap” — ígéri. „Irodalom és művészet” rovat mindössze háromszor található hasábjain, V szerkesztősége idejében (ápr. 4. 1. sz.; szept. 8. 46. sz.; nov. 21. 67. sz.). Ezek közül is az egyik Rüstow Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges in der Jahren 1848/49. c. művét ismerteti. „Ismerettár” rovata többnyire az egykorú nemzetközi politikai élet eseményeiről és szereplőiről nyújt tájékoztatást. „Gazdasági és kereskedelmi hírek”-kel először 1861. nov. 24-én (68. sz.) találkozunk a lapban. Tárcarovata pedig akkor válik rendszeressé (1861. dec. 19-től, 75. sz.), amikor a szerkesztő rúdja már kifelé áll a Cs-től. Az irodalmi élet jelenségeivel csupán a „Kispuskatűz” elnevezésű, a „napi életre vonatkozó, csípős megjegyzéseket, jóslatokat” tartalmazó rovat foglalkozik rendszeresen, természetesen arculatának megfelelő szinten. Annál nagyobb tér nyílik a politika számára, s ez az akkori mozgalmas időköt figyelembe véve, nem is meglepő. Vannak számai, amikor a két „fő cikk” mellett még a „Belföld”, „Külföld” rovat is tulajdonképpen afféle belső cikk. (1861. ápr. 4. 1. sz.; máj. 2. 9. sz.; máj. 26. 16. sz. stb.)

Ha a Cs-t a kor legkelendőbb néplapjával, a VÜ-vel vetjük össze, az összehasonlítás vitathatatlanul az utóbbi javára dől el. Még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy a hatvanas évek elején a VÜ nem éri el azt a szintet, amelyet az előző évtizedben megszoktunk tőle. A színesen, változatosan szerkesztett VÜ (amelyet Vajda is a jól szerkesztett *Vasárnapi Újság*-ként emleget. NŐ 1861. nov. 1. 21. sz. „Irodalom”) valóban „encyclopedikus néplap.” A hazai és külföldi élet, a múlt ügyszólván minden szóra érdemes jelenségéről avatott tollakból közöl írásokat, sajtát, jól megválogatott gárdáján kívül, kitűnő külső munkatársakkal is rendelkezik. Tudományos ismeretterjesztő cikkei a kor jó értelemben vett átlagszintjén mozognak.

A Cs-nak csak politikai írásai tartalmasabbak. A VÜ, illetőleg politikai melléklete, a PÜ ebben az időben is csak személytelen hírszefoglalókat közöl. A Cs hátrányát elsősorban az a tény okozza, hogy V — és erre még visszatérünk — ügyszólván egyedül szerkeszti és írja a lapot.

*

A szerkesztő lapja eszmei alapjául a liberalizmust jelöli meg. Szemléletmódja azonban sokat megőrzött az 1848-as idők polgári demokracizmusából is. Gondolkodására jellemző, hogy a hatalom ellenében létesült nemzeti egységfront szükségét a nép, a „szegényebb középrend”

szemszögéből nézi: *Ne legyünk elfogultak a születés még fennálló kiváltságolójai iránt ha ők ez előnyt nem érvényesítik, s velünk egyesülni akarnak. Nem tehetnek róla, hogy néha a szerencse is olyan mint az ügyetlen barát.* (*Szabadelvűség* 1861. ápr. 14. 4. sz.). Szavai Petőfi Dicsőseges nagyurak . . . (1848) című költeményének évadágó sorait juttatják eszünkbe.

De mi hát szorosabban véve a szabadelvűség? — kérdi idézett cikkében. Tőrekvés az emberi szellem működésének oly széles szabadságára, mely a társadalmi renddel, az anyagi jóléttel az általános emberi természettel legjobban összeegyeztethető [. . .] Ezek a nemzetiségek egyenjogúsága; továbbá a szellem és az anyag szabadsága. A szellem szabadsága igényli, hogy legyen szabad a vélemény, nyilatkozzék bátran a vallási és társadalmi kérdések fölött, mindök: a sajtó szabadság, személyes jogegyenlőség, nemzetiségi vallási türelem mindenekelőtt. Az anyagi téren: legyen szabad a föld, a kéz, vagyis az ipar és a forgalom. Egy szóval: szabad verseny szellemi és anyagi téren.

V cikkeiben a reformkori liberális publicisztika számos eleme él és munkál tovább a változott viszonyok között. Mindenekelőtt a „politikai nemzet” reformkorból öröklött fikciója: *ez ország minden lakosa, bármi legyen is anyanyelve, magyar hazafinak tekintendő.* (*Az ország minden lakosa — magyar hazafi.* 1861. ápr. 4. 1. sz.)

Az egységes magyar állam eszméjéből indul ki, a reformkori liberális politikuskhoz, publicistákhoz hasonlóan (*Az ország minden lakosa — magyar hazafi; Nem mind arany, ami fénylik* 1861. máj. 9. 11. sz. stb.), és ő is úgy véli, hogy az önálló nemzeti létért és nemzeti nyelvért cserébe nyújtott széles körű polgári szabadságjogok nemcsak kielégítik, hanem egyenesen beolvadásra serkentik a hazai nemzetiségeket: *A jelen magyar nemzedék bátran biztosíthat egyenjogókat a külön nemzetiségeknek, mert saját nemzetiségét nemhogy nem féltethi, de sőt minden kétségen túl van, hogy előbb utóbb, a független magyar államban minden idegen, személyenként, személyes előnyből, önként, mintegy észrevétlenül magyarrá lesz. A művelődés oly hatalmas áradat, hogy annak még a nemzeti szellem sem állhat ellen [. . .]. De már számtani bizonyosság, hogy egyedül csupán a polgárosító műveltségnek van beolvasztó ereje, — míg ellenben (magunkról tapasztaltuk) a kényszerítő hatalom, az önkény épen az ellenkező eredményre vezet (A nemzetiségi ügy. 1861. aug. 21. 41. sz., továbbá: *Nemzetiségek.* 1861. okt. 3. 53. sz. stb.).*

A fentebb elsorolt elképzelések, csakúgy, mint a helyszűkében itt nem említettek a liberalizmus magyarországi meghonosodása óta át-meg átjárták a hazai liberális közgondolkozást, számtalan változtatban nyertek megfogalmazást és fellelhetők Wesselényi Miklósnak, „a magyar liberalizmus első nagy összegezőjének” a Szózat a magyar és szláv nemzetiségek ügyében (1843) című alapvető művében.

Ezek csakúgy, mint a német egységmozgalommal való együttműködés gondolata, Trócsányi Zsolt Wesselényi Miklósról (Bp. 1965. 458. l.) szóló művében azt is megmagyarázza, hogy a Szózat szerzője szövetségesként a liberális haladás zászlaját magasra emelt Németországra kívánt támaszkodni a cári terjeszkedés ellenében, és nem a „korai imperializmus rabló nagyhatalmára”, a bismarcki Németországra. A bismarcki Németország arculata a Cs-ba írt cikkek idején még nem rajzolódott ki (Bismarckot 1862. szept. 23-án nevezik ki

porosz kancellárnak). Ezen túlmenően V azt is észrevette, hogy a német egyégtörekvések a magyar szabadságmozgalmaknak is fegyvertársai lehetnek a Habsburg-hatalommal szemben, *A német nemzet — írja —, ha volt is valaha — Lehel, Konrád idejében, s még később, midőn közvetlenül ellenük csatáztunk — de az osztrák császárság megalkulása óta már épen nem volt ellenségünk, sőt a legutóbbi német egyégtörekvések növekedése a terjedése óta már épen mondhatni — jó barátunk [. . .]*.

Tehát az elnevezés [mármint az osztrákokat németeknek nevezni] helytelen volt, s annál óhajtabb a megkülönböztetés, mennél világosabb, hogy a magyarnak szerencsétlen földirati fekvésénél fogva — csakugyan legtermészetesebb szövetségese most és mindenkor a — német. (Németek s osztrákok. 1861. okt. 13. 56. sz.)

*

V — említettük már az előzők során — úgyszólván egyedül szerkeszti és írja a lapot. A Cs vezércikkei, főbb írásai nagy többségükben tőle származnak (ellenkező esetben — mint még látni fogjuk — a közreműködő szerzők jellel vagy névvel jegyzik közleményeiket). Beköszöntő cikke (*Az alkotmány biztosítéka*. 1861. ápr. 4. 1. sz.) név-aláírásával jelenik meg. Első írásai (V.) jegy alatt látnak napvilágot (*Az ország minden lakosa — magyar hazafi*. 1861. ápr. 4. 1. sz.; *Köll-e két kulacs?* 1861. ápr. 7. 2. sz.; *Európa közvéleménye, Nemzeti dicsőség II*. Mindkettő 1861. ápr. 11. 3. sz.). A továbbiak során azonban név és jel nélkül adja közre cikkeit, hiszen a szerzőség úgyis egyértelmű.

Az „Újdonságok” című hazai eseményeket, híreket tartalmazó rovat glosszáit, tudósításait a MS-ból, PN-ből, NŐ-ből ismert — jellel látja el. Ő írja a név és jel nélküli „Belföld” és „Külföld” rovatokat is. Ezek a sokszor cikké duzzadó hírkomentárok V sok jellemző gondolatát, ötletét őrzik. Végül a szerkesztő kezényomát viselik a „Kis-puskatűz” rovat szívszenetei is, számosat közülük szinte változtatás nélkül viszontlátunk majd 1862-es röpirataiban, az *Önbírálatban* és a *Polgárosodásban*.

Az első időkben a Cs-ban V-n kívül rendszeresen csak a „Vegyes hírek” Δ jelű munkatársa dolgozik. A „Vegyes hírek” rovat külföldi eseményekről tudósít hosszabb-rövidebb kommentárok kíséretében. A Δ jelű munkatárs személyét mindvégig sűrű homály fedi. Először a lap 2. számában (1861. ápr. 7.) tűnik föl, utoljára 1861. dec. 12-én (73. sz.). Sem V, sem a kortárs lapok nem említik meg őt egyetlen egyszer sem. Gulyás Pál szerint a számba jöhetnek közül Kecskeméthy Aurél használja a Δ jelet az ötvenes években (Magyar írói álnév lexikon. Budapest 1956. 577. l.). Ám Kecskeméthy ebben az időszakban sajtóéletünkben lényegesen jelentősebb szerepet játszik, róla tehát nehezen feltételezhető, hogy V lapjánál rovatvezetést vállalna.

Nem jöhet szóba Falk sem. Őt ugyan kétszer is megkörményezte V a Cs megindulása előtt: *Vajjon nem volna hajlandó hetenkint két cikk írásával vállalatot előmozdítani? és ha igen, mily feltételek alatt?* (idézett levél). A Deák-párti PN-ban és a Magyarországon szimultán vezércikkhez Falk azonban mindkét alkalommal elhárította kérését. Erről tanúskodik a következő V-levél.

Igen tisztelt honfi! Bár kérésemre nem kedvező, mégis — hinnem

engedje! — rokonszenvet lehellő sorai újabban kérni bátorítanak — vajha legalább az első számba egy cikket küldeni sziveskedjék. Éspedig — vegyednek úgyis mindegy a tárgy — a keleti kérdésről. Nem fogom azt a vakmerő s hozzám nem illő, kegyed iránt pedig tiszteletlen nyegleséget elkövetni, hogy rendes munkatársul mutassam be.

E levélnek ápril. 3-án reggel kellene érkezni, mivel lapom első száma 4-en (csütörtökön) jelen meg. Sőt ha egy nappal előbb sem baj. Mivel pedig kegyednek tőlem egyaránt hiba volna többet, vagy kevesebbet küldeni tiszteletdíjban, kérem annak megszabását, azon kijelentésem mellett, hogy abban kegyednek csak érzéki járadságát vélem leróttam — a szellemi ajándékért örökre maradok hálával arra lekötöztetjé: Pest. Március 23. 1861. Vajda János. (OSZK Levelestár).

Falk válaszevelei — sajnos — eleddig nem kerültek elő. Tény azonban, hogy neki tulajdonítható írást a Cs-ban nem találtunk. Talán a jeles publicista ismételten kitérő válasza adhatott okot az Önbírálat Falkkal foglalkozó sorai megírására: Támadnak új lapok anélkül, hogy külön irányt jelölnének ki, vagy valami korszerű eszmét írnanak homlokukra; tehát anélkül, hogy tudnánk mit akarnak; hanem a külömbiség [!] az, hogy egyiknek két ujjnyival nagyobb a papírosa, eggyel több a hasábjá, két-három forinttal drágább vagy olcsóbb, a Emich vagy Heckenast helyett Wodianer a kiadója. Első gondja megszerezni Falkot, hogy neki is írjon, azaz, hogy mondjon neki is minél szebb jövedőt — jó parthiet a nemzetnek, mintha eladó volna; különben nem praenumeral a hiszekény közönség. (VKrk VI. köt. 65. l.)

Balázs Sándornak (1830—1887), Az Ország Tükre későbbi szerkesztőjének 1861. aug. 8-ától (37. sz.) kezdve jelennek meg cikkei rendszeresen a Cs-ban. Balázs valószínűleg a szerkesztő kérésére csatlakozott a laphoz. Vajda a NÓ-ban többször szólt működéséről. s csaknem mindig a megbecsülés hangján: „Irodalmi híreink között, — írja — igen méltónak tartjuk megemlíteni, hogy Balázs Sándor fiatal beszélyírónk két kötetnyit szándékozik kiadni eddig megjelent beszélyeiből [. . .] ilyen esetekben helyeselnünk kell a könyvkiadás egyetlen módját, az előfizetési utat, sőt arra előlegesen is figyelmeztetjük a közönséget. Különbenis, mint t. olvasóink tapasztalhatták, igen csekély azok száma, s illetőleg csak határozott tehetségek azok, kiket mi pártolandókul mutatunk be a nagyközönségnek [. . .] Annak idejében ki fogjuk mutatni, miben áll e fiatal tehetség írói sajátossága, addig is azonban annyit tartozunk szükségesnek megjegyezni, miszerint Balázs Sándor is életviszonyai-nál, sorsanyánk rendelkezésénél fogva azon nem báró- nem földbirtokos egyének közé tartozik, kiknek írói talentumuk kifejléséhez okvetlen szükséges, hogy anyagilag pártoltassanak a közönség részéről, vagy is csak úgy hasznosíthatják tehetségeiket, ha amit írnak, azt a közönség meg is veszi [. . .] (NÓ 1858. nov. 21. 47. sz. „Hírvásár.” Budapest.)

Nem V az egyetlen ebben a korban, aki az azóta már névtelenségbe tűnt Balázs Sándort ilyen sokra tartja. Ludasi Mór lapja, a Magyar Világ 1866-ban a Kisfaludy Társaság tagjai sorába kandidateálja: „Kiváncsian lessük, vajjon az új névsorból is kifelejtik-e majd a kiváló tehetségű Balázs Sándort és Vértessy Arnoldot, Vajda Jánost és [. . .] több mást, kiknek irodalmi munkássága máris nyom annyit, mint a Kisfaludy Társaság jelen tagjainak 2/3 részéé.” (1866. febr. 4. 27. sz. „Újdonságok.”)

Balázs vezércikkeket (Schmerling lovag és Bach báró. 1861. aug. 8. 37. sz.; Az 1861-iki magyar országgyűlés. 1861. aug. 25. 42. sz. stb.), cikkeket (A nemzetiségi kérdés. 1861. aug. 15. 39. sz.; Az osztrák kormány tervezett manifestuma. 1861. aug. 18. 40. sz. stb.) ír, és 1861. aug. 15-től (39. sz.) ő veszi át a „Külföld” rovat vezetését. Munkáit többnyire nevével (1861. aug. 25. 42. sz.) vagy nevének kezdőbetűjével (B.) jegyzi. Utolsó írása („Külföld”) 1861. okt. 3-án (53. sz.) jelenik meg, mint beléptéről, kiválásának okáról sem tudósít sem a Cs, sem az egykorú lapok.

Nevének kezdőbetűjével jegyzi írásait Dienes Lajos (1816–1874), a korában népszerű gyermekvers-költő és publicista is. Ő 1861. dec. 26-án (77. sz.) tűnik fel először a Cs-ban. Az év végi előfizetési felhívás már arról ad hírt, hogy „főmunkatársul Dienes Lajos urat nyertük meg” (1861. dec. 29. 78. sz.). 1862. jan. 4-étől Dienes „ideiglenes felelős szerkesztő”-ként, jan. 29-től (9. sz.) „felelős szerkesztő”-ként szerepel a lapon.

Több betűjeggyel ellátott közlemény is napvilágot lát a Cs-ban, pl. (Sz. J.) (1861. ápr. 25. 7. sz.), (Z.) (1861. okt. 13. 56. sz.), (K.) (1861. okt. 17. 57. sz.) stb., birtokosaikat azonban nem tudtuk megfejteni. Legtöbb figyelmet közülük mindenestre (Sz. J.) írása érdemel, akinek érvelése arra mutat, hogy közeli kapcsolatban állhatott a Bösör-ményi László–Szilágyi Virgil-féle határozati párti csoporttal, a későbbi szélsőballal, illetve az „1847 vagy 1848?” c. röpirat (1861) szerzőivel.

A Cs működése idején romlik meg végérvénnyel a kapcsolat V és az Arany–Gyulai-csoport írói többsége között (mindezek alopis ismeretését I. Komlós 120–139. l.). Nem feladatunk szólni az említett irodalmi csatározásról. Ismeretes, hogy létrejöttében személyi okok mellett elvi, politikai és esztétikai ellentétek is szerepet játszottak, a SzF-vel kapcsolatban csakúgy, mint a PN-val szemben. Am a „Kispuskatűz” szisszeneteit olvasva az az érzésünk: V kissé hebehurgyán, ügyetlen kézzel kezdett ehhez a háborúhoz.

A SzF-vel folytatott közismert, egyoldalú ellenkezése helyett álljon itt bizonyosságul a PN-val való csipkelődése: *A P. Napló szerkesztősége a 'Csatár' című lapot ünnepélyesen megégeti, hamvait a légbé szórja, és mint hajdan Róma consulari Cartágóra, a jeszületnél mondott eskü mellett átkot mond arra, ki valaha közülük valahol megemlíti.* (1861. ápr. 7. 2. sz. „Kispuskatűz.”) A fentiek kevésbé érthetők. Fejezetünk élén és a Cs Fogadtatása c. részben is rámutattunk arra az osztatlan érdeklődésre, amely V lapjának megindulása iránt mutatkozott.

A 'Csatár' előfizetői — olvashatjuk ismét a „Kispuskatűz”-ben — megdöbbenőleg gyorsan szaporodnak. Növekvő páni rettegés a journalistai 'nagykophták' (talán nagykoják között? — Szedő). Tűtkos ülésben I. Napoleon 'continental blokáde'-jának rendszere fogadtatik el a 'Csatár'-ral szemben, mely ez alkalommal a szigorú hallgatás törvényén alapszik. (1861. ápr. 11. 3. sz.) Két szám jelent meg mindössze eddig. Csoda-e hát, ha a lapok többsége vár még a bírálattal? De V „dicsőségvágyó” lelke már nem bírja a hallgatást. Provokációval próbálja a hallgatókat

szólásra bírni. Nincs igazsága pedig, a későbbiek bizonyítják, hogy a lapok tárgyilagosan és elismeréssel szólnak a Cs-ről, kezdetben a PN is (l. Fogadtatása).

A Cs-ral foglalkozó kortársi sajtóvisshangot nyomon követve megállapíthatjuk, hogy az indulást követő hetekben a legtöbb magyar lap hírt ad V. orgánumaról, mégpedig többnyire elismerő szavak kíséretében, azután több, vele kapcsolatos méltatás nem lát már róla napvilágot. Átveszik egy-egy közleményét, hivatkoznak megállapításaira, javaslataira („Tisztelt elvrokonunk — írja a MS —, a Vajda János szerkesztése alatt álló derék 'Csatár' a nemzeti színház igazgatóságának az országgyűlés által kilátásban levő betöltéséről szólván” Csenyery Antalt javasolja erre a posztra. 1861. júl. 12. 159. sz. „Vegyes közlemények és újdonságok”), de különösképpen nem foglalkoznak vele.

Mindebben túlzás lenne rosszindulatot, szándékos elhallgatást keresni. A V-énál jelentősebb lapokról is csak ritkán, nevezetesebb alkalmakkor (évforduló, szerkesztő-változás) jelenik meg érdemi méltatás. A Cs pedig — maga a szerkesztő vélekedik róla így Falkhoz írt, idézett levelében — nem tartozik vezérorgánumaink közé.

Lapjaink figyelmét a Cs működése idején elsősorban az országgyűlés, majd az azt követő hazai és lajtántúli események kötik le. Polémiákat a Deák-párti PN és a határozati Magyarország a félhivatalos Sürgönnyel és a konzervatív-municipalista Pesti Hírnökkel, méginkább azonban a Schmerling centralizációs szándékait képviselő osztrák lapokkal folytat. A Cs mint néplap betölti küldetését. Vezércikkeiben a felirat hívének vallja magát, ha — „Kispuskafűz” rovata tanúsága szerint — nem is fenntartás nélkül. Vitákra tehát semmi sem ad okot.

1861. dec. 31-én azután egy váratlan hír bukkan fel a PN-ban (300—3566. sz.): „A 'Csatár' című lap vezetését új évtől kezdve Dienes Lajos veendi át, mint főmunkatárs. Dienesnek a népies irodalom terén szép neve, ügyes tapintata és nagy gyakorlottsága lévén — e változás a Csatárnak csak előnyére lehet.” („Különfélék”) A két nappal előbbi S Dienesnek még csak főmunkatársként való bekapcsolódásáról szól. (1861. dec. 29. 298. sz. „Napi újdonságok.”)

V másik lapja, a NŐ 1862-ik évi 1. számában lakonikus rövideggel csak ennyit közöl: „A Csatár tulajdonjogáról és szerkesztéséről Vajda János lemondván, az a jelen évben mint Kozma Vazul kiadó tulajdona jelen meg, Dienes Lajos felelős szerkesztése mellett.” („Pesti hírek”) Lényegét tekintve ugyanez olvasható a Magyarországon (1862. jan. 1. 1. sz. „Újdonságok”) és a Hf-ban 1862. jan. 2. 1. sz. 6. 1. „Budapesti hírharang”) is. Átnéztük a kor valamennyi, ebből a szempontból figyelembe vehető lapját, de szűkszavú, csak a tényeket hírül adó közleményeknél többet egyikben sem találtunk. Nincs orgánum, amelyiknek eszébe jutott volna a Komlós Aladár által felvetett kérdésen tündönnie: „Miért? Magyarázatot sehol sem találunk. Vajda szabad kezet akart, s azt a Cs-ban nem kapta meg? Kiszorították a lapból?” (Komlós 106. 1.)

A Cs 1862-es, Dienes szerkesztette számaint lapozva, irányváltásról nem beszélhetünk (legfeljebb az egyre mostohábbá váló sajtó-

viszonyok színtelenítik el mindinkább a lapot). Dienes az új Cs programadó cikkében ki is jelenti: „... e lap első évi programjának elveihöz, szelleméhez hiven ragaszkodva, iparkodni fogunk oly népies hangon frott beltartalommal tölteni meg annak hasábjait, melyet kevésbé tanult, de értelmes polgártársaink is könnyen megértsenek, s az előkelőbb rendűek sem tarthatnak idővesztéségnak megoldvasni.” (Lapunk t. olvasó-közönységéhez. 1862. jan. 4. 2. sz.)

Az okot máshol kell keresnünk. Ha jobban szemügyre vesszük V lapjait és a kortárs sajtó egyes velük foglalkozó közleményeit, láthatjuk, hogy költőnk Cs-tól való távozásának korábban mutatkoznak már jelei a NŐ-ban bejelentettnél. A Cs 1861. október-december hónapokra szóló Előfizetési felhívását — amely egyszersmind a lap tömören fogalmazott programját is jelentette az előzőekben — ezúttal már csak Kozma Vazul, a kiadó írja alá (1. PN 1861. szept. 17. 213—3479. sz. „Hirdetések”; Magyarország, 1861. szept. 18. 217. sz.) és nem Vajda, mint a korábbiakban (PN 1861. márc. 31. „Hirdetések”, ill. 1861. jún. 16. 137—3403. sz. „Hirdetések”; Magyarország 1861. jún. 16. 140. sz.; MS 1861. jún. 19. 140. sz. „Hirdetések”). Ezenkívül: ha a régebben kelt felhívások szövegeit a Kozma Vazul neve alatt megjelenttel összevetjük; kétséget kizáróan győződhetünk meg arról, hogy az előbbiektől, az utóbbi nem az ő tollából származik.

Más bizonyítékaink is emellett szólnak. V, aki addig rendkívül aktívan szerkeszti és írja Nővilág című irodalmi divatlapját, a Cs megindulásától egyre inkább csak névleges szerkesztőként szerepel, egészen 1861. szept. 15-ig, amikor ismét nagy lendülettel veti bele magát a lap irányításába (1. A Nővilág c. fejezetet). A fenti terminus egyébként egybevág a Kozma Vazul által aláírt Előfizetési felhívás keltével is.

A szakítás természetesen nem máról holnapra történik. Sőt: 1861. okt. 6-a, Balázs Sándor távozta után megint szinte teljesen Vajda nyakába szakad a Cs szerkesztésének és írásának gondja. De mennyivel fakóbb már ez a Cs, mint a korábbi volt! Hiányzik belőle a szemlátomást nagy kedvvel szerkesztett „Kispuskatűz” rovat (megszűnt: 1861. aug. 8-án, 37. sz.). Vezércikkeit, cikkeit hírosszefoglalók, Félheti szemlélék váltják fel (1861. nov. 14-től, 65 sz.). A VÚ egy rövidke, a NŐ-ről szóló híre is sejteni engedti V szándéka másultát: „Szerkesztője, Vajda János, nem hogy vissza nem lép — mint híre volt, de sőt fő gondját e lap szerkesztésére fordítandja.” (1861. dec. 15. 50 sz. 598. l. „Irodalom és művészet.”)

Távozásának okát kutatva írja Komlós Aladár: „... arra gondolhatunk, hogy Vajda kiábrándult a magyar politika célszerűségéből” (Komlós 106. l.). Igen, az ebben az időben hozzá közel álló Zilahy Károly róla kelt híradásai is ezt impresszionálják: „Vajda aug. 1-én jó be Siklósról, — tájékoztatja 1861. júl. 28-án Bajza Jenőt — A 'Csatár' sikere iránt desperált s bizonyos megvételssel szól a politiceai hírlapirodalomról.” (OSzK Levelestár) „Desperáltságáról” tudósít egy másik Zilahy-levél is, ugyancsak Bajza Jenőhöz címezve, 1861. szept. 13-án: „Vajdát a 'Griffben' igenis ott találtam s komoly föl-szólítást nyertem tőle egy amerikai expedícióra. Ha jövő évben semmi sem lesz, megyünk 50-n Amerikába, ott várost alapítunk, ahol nem lesz szabad sem írni, sem olvasni, stb., stb. Na tudod már, miket beszél ő ilyenkor.” (OSzK Levelestár)

Az elkéseredés oka kézenfekvő, ha a NŐ-ba 1861 őszén írt glosszáit, megjegyzéseit olvassuk. Az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* indulatai morálijának már ezekben az írásokban, amikor az 1861-es országgyűlés politikájáról szól: *Legnevezetesebb és e főváros életében hosszú időre emlékeztetés esemény a budai népszínház j. hó 14-én történt megnyitása. Oly vívmány ez, mely nagyobb örömmel tölt el, s több siker reményével kecsegtet minden hazafit, mint a legutóbbi „tüntető” forradalom, vagy forradalmi tüntetés minden Török János-boldogító octory alkotmányos eredménye.* (NŐ 1861. okt. 1. 19. sz.)

A politikai nevezetességek kora — írja más alkalommal — egyidőre lejárván a művilági személyiségek foglalják el lassankint a tért, s ha így haladunk vissza, a „l'ordre regne Varsowie” jelszavas korszak felé, akkor maholnap a színpadi tücskök s bogarak uralkodása újra beáll, s az „alkotmányosadi” helyére az irodalmisdi és komédiásdi — legalábbis nem nyaktörő s szintén élvezetes korszaga lépend. A frázisok a muzeumból [ti. a Nemzeti Múzeumban ülésezett az országgyűlés] a nemzeti színházba költözendnek, ahol azt a „bevallott” komédiások fogják a karzat örömeire eldörögteni, azon jótékony különbséggel, hogy itt az illuzió, ha tán valóbb, kevésbé fájóbb leend . . . Node csűt! . . . Utaljuk a kegyes olvasónt, a legujabb — állapotot hirdető rendeletekre [provizórium], és ezekből látni fogja, miszerint ismét olyan korszakba értünk, melyben a . . . nempolitikai lapnak nem szabad politizálni! És mindennek dacára mégis a nempolitikai lapok lesznek érdekesebbek a politikaiaknál! Minek következtében kevesebb nagyképet fogunk látni . . . mert szegény írók mégiscsak szerényebbek a nagypolitikai . . . csizmadiaknál! Diktum-jaktum . . . ennélfogva engedje meg a kegyes olvasónt, ha szorosan vett női divallapunk lételet nem kockáztatva, a politika tilosától ezentúl őrizkedni, de azután annál nagyobb figyelmet fordítani fogunk a szépművészetekre (NŐ 1861. nov. 15. 22. sz.)

A Cs — a fentiekből következően — befejezetlen mondat, torzó, minthogy bimbajukban hervadtak a nagy remények, és csüggedések közt telt 1860—61-es esztendő politikai küzdelmei is. A Habsburgok monarchiája még elég erősnek véli magát ahhoz, hogy nemmel válasszon a magyar országgyűlés alkotmányos követeléseire, politikai életünk Deák és köre által befolyásolt hangadói pedig úgy érzik, többet képesek kiharcolni annál, amit a szűkmarkú hatalom ígért. „Wir können warten” — adják ki mindkét oldalon a jelszót.

V távoztát a Cs éléről mégsem az alkotmányos küzdelmek átmeneti vereségével magyarázhatjuk elsősorban. Erős ellenérzései a birtokos nemességgel szemben már az országgyűlést megelőzően ismertek voltak (l. pl. *Széptani levelek*. NŐ 1861. márc. 1. 73. l., ill. VKrk VI. köt. 364. l.) Az országgyűlés idején vállalt akciószövetsége csak ideiglenes és nem ellenvetésektől mentes (l. VKrk VI. köt. 365—371. l.). 1861 őszén írt glosszái és 1862-es röpiratai az országgyűlés politikájával szemben megnyilvánuló plebejus elégedetlenség egyik változatának kifejezői. Plebejus szemléletű író, politikus a jövőben átmenetileg sem vállalhat többé szövetséget a birtokos nemesség haladó jegyében mindinkább szűkülő két nagy csoportosulásával — ez a felismerés hagyatja oda vele a Cs szerkesztői székét és az ott kezdett munkát. Ez teszi olyan őtestamentomi ihletésűvé indulatait 1862-ben írt röpirataiban és 1863-ban szerkesztett lapjában, ahányszor a nemesi politika vagy

életszemlélet kerül szóba. Az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* szerzője a Cs szerkesztése idején gyűjti a röpiratokban ország-világ elé tárt érveit és tapasztalatait.

Mondandónk végére érve egy problémáról kell még szólnunk. „Vajda — írja Dezsényi Béla — 1861. ápr. 4.-én Csátár címmel hetenként kétszer megjelenő lapot indít, majd 1862 januárjában átadja Dienes Lajosnak, és megindítja helyette a Jövőt. (Dezsényi Béla — Nemes György: A magyar sajtó 250 éve. Bp. 1954. 148. l.) Dezsényi adatát Dersi Tamás is magáévá teszi (Dersi Tamás — Szántó Tibor: A magyar sajtó képeskönyve. Budapest 1973. 55. l.) V lapjának tulajdonítván a Jövőt.

A valóságban V sohasem volt a Jövő szerkesztője. A Trombita utóda-ként 1862. jan. 2-tól megjelenő orgánomot mint „tulajdonos és felelős szerkesztő” Kövér Lajos, az ismert drámaíró szerkesztette, Máriássy Béla pedig 1862. jún. 15-től (48. sz.) „lapvezér”-ként kapcsolódott irányításába. A Jövő első száma felsorolja a leendő munkatársakat. Többségükben az elmúlt országgyűlés Bösözörményi László — Szilágyi Virgil-féle baloldalához csatlakozott képviselőket, V neve azonban nem szerepel az említettek között. A Jövő több alkalommal tesz említést költőnkéről (1862. ápr. 27. 34. sz.; jún. 1. 44. sz. „Vegyes” rovat), de mindkét esetben azt is neve után teszi: „a Nővilág szerkesztője.” Soha még csak célzást sem tesz arra, hogy V is a lap kötelékébe tartozna. Más lapok sem szólnak róla. Nem akadtunk — gondos átvizsgálás után sem — a Jövő 1862-es évfolyamában V által jegyzett vagy reá jellemző írásra. Nem szerkeszthette és írhatta a „Vegyes” rovat híreit, glosszáit sem, mert annak szerkesztőjét, Gyalókat Mózeset, a lap név szerint is megemlíti (1862. júl. 10. 55. sz. „Vegyes”).

Dezsényi nem jelöli meg forrását. Nagy a valószínűsége azonban, hogy az idézeteket Csongor [Ozoray Árpád] színesen megírt, de pontatlanságoktól hemzsegó cikksorozatából (Az ötvenes évek irodalmi élete a fővárosban. XX. Hölgyek Lapja, 1884. márc. 2. 9. sz. 101. l.) merítette. Am ott még mindössze ennyi áll: „A lap [ti. a Jövő] iránya határozottan demokratikus volt, s rövid idő alatt meglehetősen tekintélyre tett szert. Munkatársai közt voltak az oly korán és szerencsétlenül elhunyt Reviczky Szevér, Zilahy Károly, Vajda János, Ozoray Árpád stb.”

V elképzelései 1862-ben — hívjuk tanúságot a NŐ-ban ebben az időben írt, részben az előbbieken idézett glosszáit, és nem utolsósorban két nagy röpiratát, az *Önbírálatot* és a *Polgárosodást* — lényegében különböztek a Jövő képviselte közjogi-politikai koncepciótól.

MAGYAR SAJTÓ
(1863. jan. 1. — 1863. jún. 3.)

A MS szerkesztését 1863. jan. 1.-én veszi át V, megvalósítva ezzel egy korábbi, a *Polgárosodás*ban tett ígéretét: *célszerűbb lesz állandósított röpiratban, apróbb adagokban, talán egy hetilapban adnom további nézetei-*

met, mely hetilap — ha nem csalódom — remélhetőleg még f. évi november hónapban fog megindulni. (I. VKrk VI. köt. 173. l.)

Amikor a fentieket írójuk papírra veti, Heckenast kérelme már a pesti rendőrhatalóság előtt fekszik. Politikai hetilapot szándékozik alapítani Való elnevezéssel, Vajda Jánossal mint szerkesztővel az élén, az irodalmi ellenzék néhány jeles tagjától, Zilahy Károlytól, Bajza Jenőttől és társaiktól támogatottan. Az új orgánus a „nagy politikai kérdések időszerűtlen fészegítése helyett inkább társadalmi és belső közéleti ügyek tárgyalását tűzte feladatává.” A lépés tulajdonképpen önvédelem. A MS-nak a hatalommal szemben tanúsított merev, oppozíciós magatartását óhajtotta — a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodón — ellensúlyozni. Az ugyancsak Heckenast égisze alatt megjelent lap Jókai irányítása alatt a Határozati Párt Tisza Kálmán köré csoportosult politikusainak és publicistáinak vált szócsövévé, s mindez nem volt egybe a kiadói koncepcióval.

A tervek azonban időközben módosultak. Jókai — valószínűleg elbaráti sugalmazására is — új lap létrehozására szánja el magát. 1862. okt. 28-án A Hon címen „nemzetgazdasági és irodalmi napilap” indítására kér a rendőrhatalóságtól engedélyt, kiadójul Emich Gusztávot jelölve meg. Heckenast erre sietve elveti a lapalapításra vonatkozó szándékát, és Vajda Jánosnak mint a MS új szerkesztőjének jóváhagyását szorgalmazza a rendőrigazgatóságon. (Vö. D. Szemző Piroska: Heckenast és V szerepe Jókai „A Hon” c. lapja megindulásában. MKSz. 1969. 3. sz. 260—267. l.)

A Való eszméje egyébként sem örvendett népszerűségnek a leendő munkatársak között. Hetilap jellege miatt sem, amelynek társadalmi hatósugaránál legfeljebb egzisztenciális lehetőségei korlátozottabbak e korban. Zilahy Károly, akinek mind V, mind Heckenast prominens helyet szánt terveiben, írja a nem kevésbé érdekelt Bajza Jenőnek: „Ha a „Sajtó”-t vette volna át V[ajda] még reméltem volna valami sikert neki — a curiositásánál fogva, de új lap, hetilap, munkatársai Bolnai, Vadnai, — és akár Zilahy is, Vajda alatt: halvaszületett biz’a . . .” (Nizza 1862. okt. 1. OSzK Levelestár.)

Nincs elragadtatva V taktikából vállalt politikai elképzeléseitől sem: „De az istenért! — írja újfent Bajzának, — a „Való” csak nem fogja ezt az éhenholt irlandi krumpli-politikát védeni? Kár volt Jánosnak meg nem elégedni az „Önbírálat” sikerével. „Egér nem fér lyukába, tőköt köt a farkára.” (1862. okt. 13. OSzK Levelestár.)

Mindamellettt kész lett volna társul szegődni V vállalkozásához, a Való esetében éppúgy, mint később a MS-nál: „A mi nézeteink — tudósítja Bajza Jenőt — sokban találkoznak; amiben nem: én nem vagyok az, aki magát, capacitáltatni ne hagyja, vagy véleményét mára erőszakolja. A lapnál ő a gazda, az én törekvésem csak az lenne, hogy a vállalatot emeljem. Hogy pedig ilyes törekvés részemről nem szokott haszontalan lenni, feleljenek előzményeim. Kevés a passionatus journalista — és én ezek közé tartozom. Aztán az én természetemben ép azon elemek vannak meg, melyek benne hiányzanak: ami elvegyesség mellett, egy lapnál nem csekély nyereség. Mindezekenél fogva senkinek több hasznát ő nem veszi, mint nekem, ki amellettt a Nővilágra is figyelnék. De én dec. közepéig családi körülményeimnél fogva be nem állhatok. Cikkeket addig is írhatnék. Mondd el ezt neki — vagy

olvasd el, s tán elég lesz válasznak.” (1862. okt. 13. OSzK Levelestár.)

Rendkívül előrelátóan és pontosan határolja körül azt a szerepkört is, amelyet a lapnál betölteni kíván: „... én politicus nem lévén, ő alatta [ti. Vajda alatt] politikai pályához nem kezeked, de szépszerűre és az újdonságokra, ha tárcába teszi, vállalkozom. Különben nem alkuszunk, de azért én lapjának híve maradok.” (Zilahy Károly Bajza Jenőhöz 1862. dec. 13. OSzK Levelestár.)

Zilahy — ismeretes — az elsők között mutat rá V költészetének maradandó értékeire, igaz, gyengéit legalább olyan jól ismeri. A publicistára tett megjegyzései is találóak, olvassuk csak el Bajza Jenőhöz írt leveleit. „Vajda röpirata nekem tetszik — fejtegeti az *Önbírálatról* szólva —, a politika főbb kérdéseit kivéve. Ott nem mozog elég tapintattal. Politikában áll leginkább, hogy aki tagad, annak hinni is kell. Ámde János olyan telitorokkal pirongatja a Garibáldi-várókat, hogy az *Idők Tanúja*’ egy percig sem késik aláírni tételeit... Mi megértjük az intentiót, de már b. Szemtelen [Kempelen] Győző, vagy Szabó Richárd számára szükség odaírni, hogy hiszen, ha Garibáldi, bárki eljő, én Vajda János, sem futok el tőle. Különben kikiáltják hazáárulóknak; aztán hiába mondja a Riedl: ’villám, zápor, jégeső, stb.’ — míg Gyulai vagy Salamon egy ismertetést ácsolnak felőle, Aristides úron már elütötték a port.” (1862. júl. 28. OSzK Levelestár.)

A *Polgárosodást* pedig adott körülmények között egyenesen politikai baklövésnek könyveli el: „Vajda póruljár avval a röpirattal, ha olyan lesz, mint mondod. S ha olyan, akkor ő nem is V. Jankó, hanem Fa Jankó.” (Zilahy Károly Bajza Jenőhöz. 1862. okt. 13.)

A gyógyulást kereső Zilahy ezekben a hónapokban Nizzában, majd „családi körülményei” kényszerénél fogva Erdélyben, Zilahon tartózkodik. V lapalapító tervei, szerkesztői elképzelései főként Bajza Jenő és Nagy Miklós közvetítésével jutnak el hozzá. A VÚ későbbi jeles szerkesztőjét, a Zilahy baráti köréhez tartozó Nagy Miklóst, már ekkor a nagyrabecsülés szálai fűzik V-hoz (l. többek között Zilahy Károly Bajza Jenőhöz írt, Zilah 1862. aug. 19-i keltezésű levelét. OSzK Levelestár). Bajza pedig, V oldalán a NŐ segédszerkesztője ebben az időben, Zilahy Károly hozzá írt leveleiből a lapindítás előjátékának szinte minden fontosabb mozzanatát rekonstruálható.

Nézetkülönbség mutatkozik V és Zilahy között a leendő munkatársi gárda kiválasztásában is. A MS-t mindketten a bontakozó irodalmi ellenzék fórumává, az „irodalmi Deák-pártivá” lett PN antagonistájává óhajtják emelni. Ám nem mellékes a lap kelendőségének biztosítása sem. Ezt a kiadói érdek is szorgalmazza. Az abszolutizmus lapviszonyaiban járatosabb, az olvasóközönség igényeit már lapszerkesztőként is megtapasztalt V, ezt — többek között — olyan divatos „tárcászok”, népszerű „csevegők” szerződtetésével, mint Vadnai Károly, vagy a Bónai álnéven író-színészkedő gróf Bethlen Miklós, véli szolgálni. Zilahy az új csapáson indulni vágyók fanatikusságával száll tervével szembe, hiszen ez — szerinte — a lap újszerűségének lefokozásával jelentene egyet. Érvei sok szempontból figyelmet érdemlnek.

„Hanem olyan Lauka Guszti-féle hatkulacsos embert — írja Bajza Jenőnek — mire lenne a laphoz keverni? Ott van Cseresnyés,

Farkas A., Szini Károly, stb. fordítónak is jobbak.” (1862. okt. 13. OSzK Levelestár).

Lauka neve itt csupán egyfajta írói-újságírói típus, mentalitás képviselője. A Vadnaiakat, Bolnai-féléket, akik elv-, lap- és szerkesztőválogatás nélkül mindenüvé írtak, érti alatta Zilahy. Lauka személye aligha került kombinációba a leendő munkatársak kiválasztásakor. Főként azután a hangnem és színvonal után nem, ahogyan a kormány felhivatalosában, a Sürgönyben (1862. júl. 30.; I. VKrk VI. köt. 376—377. l.) az *Önbírálatról* vélekedett.

„Különböen figyelmeztess Vajdát — olvashatjuk egy másik, Bajzához címzett levélben — hogy távol minden személyes tekintettől, Vadnai oly üresfejű és hiányos érzékű ember, hogy kevés párja van az elfogadott nevű írók közt. Lapja ezzel bizony nem nyer semmit. Szóltassa fel inkább Madáchoth, kinek renoméja erős, és felvidékről is küldhet neki hetenkint egy cikket, ép afélét, mit Vadnaitól vár, ez még a lapot is megmenthetné.” (Nizza, 1862. okt. 1. OSzK Levelestár.) Az ötlet Zilahyhoz méltó, V reagálásának — sajnos — nincs nyoma.

„Végül — zohorál — kíváncsiságomat fejezem ki, hogy fog ő [Vajda] Királyival, Vadnaival, és Kormossal, új aerát' alkotni?! — Tán nem haragszik meg? — ” (Zilahy Károly Bajza Jenőhöz 1862. dec. 13. OSzK Levelestár.)

Vadnai és a PN-nál Kemény Zsigmond segítőtársaként tevékenykedő Királyi Pál mégsem lett a MS munkatársa, noha Zilahyt V arról tájékoztatta, hogy „Királyi és Vandai már megnyerve”. (L. Zilahy Bajza Jenőhöz 1862. dec. 13.) Bolnai—Bethlen és Vajda szakításának körülményeiről pedig később szólunk. Zilahy — vitáik ellenére is — teljes szívvel csatlakozik a laphoz („Vajdának mondd meg kérélek — írja 1862. dec. 25-én Bajza Jenőnek —, amit már N[agy] M[iklós] által is megizentem: hogy az újdonságokat és színházat vállalom, azonkívül pedig, amíg a lap rendezve lesz, igazítok mindent, ami kezem ügyébe esik.”), és véleménye szuverenitásának megőrzése mellett, mint látni fogjuk, bukásáig munkatársa marad.

*

A MS-nál bekövetkező szerkesztő-változásról elsőként a Magyarország ad hírt (1862. okt. 24., Újdonságok.) A Wanderer című bécsi sajtóorgánumra hivatkozva közli, hogy Jókai Mór a jövő esztendőben visszalép a MS szerkesztésétől, és a lap irányítása új kezekbe kerül. „Végre is — fűzi hozzá a továbbiakban — azzal motiválja W[anderer] a belső változást a 'M. Sajtó'-nál, hogy leendő szerkesztőjét tartják azon pár hó előtt megjelent röpirat szerzőjének, mely többek közt a sajtó mostani magatartását is keményen megröptta.”

A Magyarország tehát még nem írja le Vajda nevét, jöllehet a fent elmondottak után mindez már nem is szükséges. A PN-ban már arról olvashatunk, „hogy a 'M. S.'-nak új évtől kezdve nemcsak alakja, de iránya is meg fog változni.” (1862. okt. 25. „Különfélék”). A Vezér még pontosabb adatokkal szolgál: Jókai Mór „helyét Vajda János foglalandja el. A lap kisebb alakban fog megjelenni, s állítólag a kibékülési politikának lesz organuma”. (1862. okt. 25. „Újdonságok”).

Az első vaskos rágalmat a magyar lapok közül az Ország Újdonsza indítja útjára a MS leendő irányával kapcsolatban, osztrák forrásra hivatkozva: „Az 'Ostd[eutsche] P[ost]' pesti levelezője a 'Magyar Sajtó' átalakulását illetőleg azt írja, hogy Kovács Lajos úr, az ismeretes Kovács—Zichy-féle program szerzője, akarná a lapot újévkor átvenni, s ekkor, mint félhivatalos lap fog az megjelenni. A lap felelős szerkesztőjéül Vajda János urat említik, de vezetője maga Kovács Lajos úr lenne. Ez utóbbi már több nap óta Bécsben időzik, sat.” (1862. okt. 29. „Újdonságok”).

A közlemény nem kevesebbről tájékoztatja olvasóit, mint hogy V Bécs szolgálatába állt, mégpedig annak a Kovács Lajosnak társaságában, akinek politikai elképzeléseiről olyan elítélően nyilatkozott a *Polgárosodás*ban (l. VKrk VI. köt. 147., ill. 494. l.), és aki 1863. jan. 1-től valóban engedélyt kap Független elnevezésű, hazai körökben népszerűtlen, félhivatalos lapja szerkesztésére.

Kevés lapról tud a magyar sajtótörténet, amely megindulásának pusztá hírével olyan vihart kavart volna föl, mint a V-féle MS. A szerkesztő-változást hivatalosan még nem közölték. Az új szerkesztő programot eddigelé nem adott. Mégis: vadul kavarog már lapja körül a rágalmak, gyanúsítások, a pro- és kontra állásfoglalások örvénye.

Az Alföld lényegében az Ország bejelentését veszi át (1862. okt. 29. 249. sz. „Vegyes tudósítások”), a Bihar azonban ennél is továbbmegy: „A 'Magyar Sajtó' köztisztjeletben álló politikai lap a jövő év elején oly nevezetes változáson megy át, hogy arra többé rá sem ismerünk. Jelenlegi szerkesztője Jókai Mór s vele együtt hihetőleg az egész szerkesztőségi személyzet visszalép; s a lap kisebb alakban Vajda János szerkesztősége mellett fog megjelenni. Az 'Önbírálat' állítólagos szerzője természetesen más irányban fogja szerkeszteni. Mi sajnálattal jegyezzük föl az olvasóközönség vesztességét, s a 'Wanderer'-rel együtt nem értjük, hogy ily körülmények között, hogy mer a 'M.S.' kiadója hat hónapos előfizetést hirdetni? midőn újévtől kezdve a népszerű lapnak csak a neve marad meg; az előfizető egészen mást kap, mint amire fizetett.” (1862. okt. 30. 9. sz. „Újdonságok és vegyes”).

Nem ez a Bihar utolsó szava V lapjával kapcsolatban. Csaknem egy hónap múltán ismét tollára tűzi: „Az eddigi 'Magyar Sajtó' — írja — megyénkben igen elterjedt lap lévén, kötelességünk közönségünket figyelmeztetni, miszerint míg egyrésztől a Vajda úr által szerkesztendő lap egészen más lesz, mint az eddigi 'M. S.' volt — másrésztől a közönség, mely az érdekelt lapnak eddig követett irányával rokonszenvet érez, annak folytatását újévtől kezdve 'Hon' cím alatt megjelenendő lapban feltalálja; mely már a nyert engedély alapján Jókai Mór szerkesztése alatt a 'M. S.' mostani munkatársainak közreműködésével megjelenendő”. (1862. nov. 23. 16. sz. „Újdonságok és vegyes”).

A Kempelen Győző szellemi vezérsége alatt álló lap a továbbiakban is időről időre dühödt kirohanásokat intéz a V szerkesztette MS ellen, egészen annak megszűntéig (Kempelen V röpiratai, az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* ellen is valóságos sajtóhadjáratot rendezett. L. VKrk VI. köt. 389., 448—452., 514—515. l.). A Hf mindezt nem is

hagyja szó nélkül: „Fájdalommal ugyan, de mégis ki kell mondanunk, hogy régi nemeslelkűségünk, ha nem is veszett el egészen, de isten bizony hanyatlóban van. Mi eddig hallatlan volt, napjainkban nem ritkaság többé, hogy csupa kenyéririgységből, vagy más személyes érdekből egymást gyanúsítjuk. Ki jogosította fel p.o. a Bihart, hogy Vajda Jánost és lapját, minden ok nélkül insinualja. — Várjuk be a programmot, azután ítéljünk.” (1862. nov. 27. 142. sz. „Budapesti hírharang”.)

Érdekesen reagál V laptervére a későbbi szélsőbal magvát képező politikai csoport orgánuma, a Jövő: „A 'Magyar Sajtó' jövő évi folyamára vonatkozólag, legilletékesebb forrásból úgy értesültünk, hogy attól Jókai Mór csakugyan visszalép, s szerkesztője, ha felsőbb helyen is megerősítést nyerhet Vajda János leendő, ki a lapot jelen címe, alakja s terjedelme megtartásával, de egészében új szerkesztőségi személynizettel, radicalis [a közleményben eredetileg „moralis” állt, de a Jövő 1862. nov. 13-i száma „Vegyés” rovatának szerkesztői lábjegyzete sajtóhibának minősíti és radicalisra javítja!] democratico liberalis irányban, s minden oldalról függetlenül szándékozik vezetni. Minden egyéb hír, mely e tárgyban pár hét óta kering, merőben alaptalan, melynek eredeti forrása, a rosszakarat koholmánya volt.” (1862. nov. 9. „Vegyés”.)

Reviczky Szévéer és Szelestey László, a Jövő szerkesztőbizottságának tagjai „Nyilatkozat”-ban válaszolnak a fentiekre: „A 'Jövő' f. hó 9-ki számában a 'Vegyések' élén nagybetűkkel szedett nyilatkozat jelent meg, a 'Magyar Sajtó' jövő évi folyamát illetően, amelyben az új szerkesztőről s szerkesztőségi személynizetről tétetik említés, azon hozzávetéssel, hogy az 'radicalis democratico, liberalis irányban minden oldalról függetlenül fog szerkesztetni'. Alólirottak távollevő elvbarátaink nevében is ezennel kijelentjük, hogy a kérdéses közlemény csakis szerkesztői elnézés folytán jelenhetett meg a nevezett lapban, mint olyan nyilatkozat, mely se saját, se elvbarátaink nézetét egyáltalában nem fejezi ki.” (PN 1862. nov. 13. 261—3827. sz.)

Ugyanezen a napon a Jövő „Vegyés” rovatában Kövér Lajos, a lap főszerkesztője, szükségesnek véli leszögezni: „... megjegyzendőnek tartjuk miszerint ezen legilletékesebb helyről vett értesülésen alapult közleményünk [ti. a Jövőben közreadott glossza] csupán egyéni nézetünknek tekintendő.” (1862. nov. 13.)

Reviczky és Szelestey nyilatkozatára válaszolva pedig a többi között a következőket írja a PN-ban Kövér: „Az érintett újdonságban sehol sincs megírva, hogy 'Magyar Sajtó' minő szellemben fog szerkesztetni (mint azt a nyilatkozó urak hibásan idézik), hanem az van mondva, miszerint a kérdéses lapot, értesülésünk szerint, V. J. az állított szellemben szándékozik szerkesztetni. — Hogy miként fog egy vagy más szerkesztő lapjával elbánni, azt a következők mutatja meg; de hogy mi a szándéka, ezt tudnia kell, erről értesülni lehet, és így a szándék, mint 'fait a compli' a lapok újdonságok rovatában tartozik.

Ami végre a t. felszólaló uraknak úgy saját, mint t. távollevő elvbarátaik nevében tett kijelentéseket illeti: ezt megvallom, nem értem. — Ha a 'Jövő' újdonsági rovatában valami kétségbeejtő alaptalan hír lett volna, mint pld.: hogy az egész világ el akar pártolni a democratico-liberalis elvektől, hogy a civilisatio szellemét a butaság daemonja

váltotta fel, hogy Európa az abszolutizmus járma alá vágyik stb. ez esetben mondók, értenénk és felfognánk a kérdéses nyilatkozat alapját, de midőn arról van szó, hogy értesülés szerint, egy vagy más hazánkfia oly szellemben szándékozik egy lapot szerkeszteni, amely szellemnek ellenállhatatlanságát, korszerűségét és vonzerejét nekünk leginkább be kell látnunk; hogy ily értesülésre miért az ily nemű nyilatkozat? . . . ismételjük nem értjük.” (Nyilatkozat. PN 1862. nov. 15. 263—3829. sz.) (A vita egyrésztől Reviczky Szevér és Szelestey László, másrésztől Kövér Lajos között még tovább gyűrűzik. L. PN 1862. nov. 18. 265—3831. sz., PN 1862. nov. 20. 267—3833. sz. A továbbiakban azonban inkább csak a szerkesztői jogokról van már szó és nem V lapjáról. Az előbbiekhöz l. még Komlós 131—132. l.)

*

V 1862. nov. 10-én a NŐ „Pesti hírek” rovatában jelenti be, hogy az új esztendőttől kezdve ő lesz a MS szerkesztője. Jókai lapja 1862. nov. 26-i számában adja hírül olvasóinak a szerkesztő-változást. Ugyanez a szám tartalmazza a kiadó, Heckenast Gusztáv nyilatkozatát is: „. . . a 'Magyar Sajtó' jövő 1863-dik év január 1-től fogva Vajda János úr szerkesztése alatt pályáját tovább folytatni fogja.” A lap célkitűzéseit tisztázandó, az új szerkesztőség programot ad ki, „addig is azonban alólírott kiadó készítve érzi magát azon álhírek ellenében, melyek a fentebbi [!] szerkesztőváltozás alkalmából terjesztettek, kinyilatkoztatni, miszerint az új szerkesztőség, minden befolyástól mentesen, minden oldalról teljesen függetlenül és szabad-elvű irányban fog működni.”

Ezt hangsúlyozza V is *Előfizetési felhívásában*: *Lapunk — úgymond — mindenekelőtt független lesz. Független minden irányban, és a szó leg-tágasabb értelmében. [. . .] Annál fogva támaszunkat nem egy párt, hanem az egyetemes nemzet rokonszenvében keressük.* (MS 1862. dec. 13.) *Irányára nézve — írja a továbbiakban — lapunk a gyökeres javítás (radikál reform), az európai emelkedett szabadelvűség, szellemére nézve a polgárosuló népség képviselője lesz.*

Az *Előfizetési felhívás* egyébként az *Önbírálat* és *Polgárosodás* főbb tételeit jelöli meg a lap programpontjaiként. Kiindulási alapja *gr. Széchenyi István mérsékelt politikája* [. . .] amely egyedül célravezető. Két megrázkódtatás, 1849 és 1861 kényszerít bennünket arra, hogy visszatérjünk elveihez. Széchenyi tervezetében a *nemzeti sajátlagos politika elvei összhangzásba hozhatók az európai szabadelvűséggel, a haladás egyedül üdvözítő elveivel.* [. . .] *Az ő sarkalatos elvei voltak: gyors és biztos haladás szellemi és anyagi téren; ezt lehetővé, illetőleg elő-mozdító viszony a törvényes hatalommal; ezúton gyarapodás azon fokus, melyen végre a birodalmi dualizmus mérlegén hazánk képezhesse a súly-pontot.*

A program ezen kívül harcot hirdet a *halálveszélyes apathia, a hosszú szellemi pangás alatt a sajátlagos hazai és tágasabb európai fel-fogás, két tüze közötti szorult helyzetben, a nézetnyilvánulás kettős — alul-felüli terrorismusa által előidézett egyoldalúság szellemöld, nyomasztó kriptacsöndje* ellen. Kárhóztatja a *nagyvilágtól légmentes elzárkózott-ságunkat, az irodalmunkban lábrakapó elvtelen és lelkiismeretlen pajtás-kodást. Uralmat — szögezi le — csak cultura, önállóságot csak anyagi jó-*

lét biztosítanak. Mindezek eléréséhez — ismétli meg a Polgárosodásban már elmondottakat — nemzeti önkormányzat szükséges, melyet törvényelmi alapon mindenhez, a körülményekhez képest érvényünknek a nagyhatalmi mérlegbe vetésével szélesíteni, de fonátát végleg soha el nem szakasztani — állandó politikai hivatalunk. A megegyezés alapjául az 1848-ki kormányalakat óhajtjuk, s mivel a lap a jelenleg függő kérdések megoldási módjairól nem értekezhet csak általános politikai elvek és társadalmi reformok fejtegetésére szorítkozik. Hivatkozik továbbá az Önbírálatra és Polgárosodásra, mint a való ösmeretére való törekvés előhírnökeire.

*

Az előfizetési felhívás megjelenése mindenesetre új szint hoz a MS körül támadt csetepatéba. V elvbarátai örömmel és megnyugvással veszik tudomásul a lap célkitűzéseit, ellenfelei pedig — a Biharral szólva — most már „tisztában vannak vele” (I. Fogadtatása). A vihar azonban ezzel még korántsem ül el. V lapindítási előkészületeit, (programját, az elvi alapokon nyugvó bírálatok, a komikum határát suroló torzsalkodásokkal elvegyülten kísérik a későbbiekben is.

Hadd iktassuk ide, mintegy a lapot körülvevő légkör illusztrálására, V és Bolnai tollpárbaját. „Barátainknak többfelől hozzám intézett kérdésére — írja Bethlen Miklós — bátor vagyok nyilvánítani, hogy én csakugyan újévtől kezdve a 'Magyar Sajtó' külföldi rovatának vezetését elfogadtam. — Túlfelül azonban kénytelen vagyok megjegyezni, hogy én a 'Magyar Sajtó' új programját egészen nem vallhatom magaménak.” (Nyilatkozat. PN 1862. dec. 20. 292—3858. sz.)

A kitűnő grófnak aligha a MS „közjogi békülékenységével” szemben lehettek ellenvetései. Ennek ellene mond az a tény is, hogy 1863 nyarán mint a félhivatalos Sürgöny munkatársa és vezércikkírója, V-énál lényegesen engedékenyebb hangot üt meg írásaiiban a Habsburg-hatalommal szemben (I. S 1863. júl. 17. 22. sz. stb.). Valószínűbb, hogy az előfizetési felhívás által beharangozott demokratikus és radikális elképzeléseket nem tudta „egészen” magáévá tenni.

V-t természetesen felbőszítette Bethlen eljárása. Válasz gróf Bethlen Miklós úrnak címen a PN-ban (1862. dec. 21. 293—3869. sz.) a következőkben reagál Bethlen-Bolnai nyilatkozatára: *Méltóságod a 'Pesti Napló' j. hó 20-diki számában közzétett nyilatkozatával kényszerít, hogy ezen a nagyközönség előtt érthetetlen nyilatkozatát jelen felvilágosításommal érthetőbbé tegyem. Való, hogy körülbelül egy hava, a demócrata író Bolnai a 'M. S.' jövő évi folyamához a külföldi rovatra szerződött; s azóta majd minden nap volt szerencsém vele értekezni, de még soha programom egyetlen szava ellen kifogását nem nyilvánította. Most egyszerre, anélkül, hogy ebbeli szándékát velem előre magán-úton tudtatta volna, anélkül, hogy én programomban méltóságod magas nevével tündökölni jónak láttam és ennéljogva a tiltakozásra előzményt szolgáltatam volna: most egyszerre, mint 'gróf Bethlen Miklós' tudtul adja m[é]l [tósá]god, hogy szerződött a 'M. S.'-hoz, de annak programját egészen nem osztja. Elismerem, hogy mgod ez 'átlátszólag jónom' eljárásával kézzelfogható jelét adta a magasabb diplomácia gyakorlati terére való határozott hivatásának, minéljogva ily ragyogó tulajdonokkal szemben a 'M. S.' irodái szerepét mgodra nézve magam is csekélynek találván,*

mlgod példáját követve, én is ezennel nyilvános úton kérem mlgodat, hogy a közöttünk ily aránytalannak és természetellennek bizonyult viszonyt ezennel végleg megszakítottnak tekinthessem. — Pesten dec. 20. 1862. Vajda János. (V választát, a fentivel azonos címen a S 1862. dec. 23. 294. száma is leközi.)

Bethlen számára ezek után már csak a szellemeskedés olcsó, de sok esetben nem hatástalan fegyvere maradt: „A 'P. N.' t. szerkesztőségének. T. szerkesztő úr! Megnyugtatóására kívánom tudatni, hogy [a] Vajda János úrrali polémiát nem a 'Pesti Naplóban', hanem a 'Bolond Miskában' szándékozom folytatni. Bolnai.” (PN 1862. dec. 24. 295—3861. sz. „Különfélék”).

*

Költőnk politikai és irodalmi ellenfelei mindent elkövetnek annak minél markánsabb motiválására, hogy a V-val a MS-nál valami új, az eddigtől merőben eltérő kezdődik. S hogy ez az új ne legyen mentes némi rossz íztől, a gyanú kellemetlen zöngéjétől, ennek érdekében is, ki-ki vérmérséklete és ízlése szerint fáradozik.

A MS korábbi szerkesztősége fokozott jelentőséget tulajdonít annak, hogy olvasói agyába és szívébe véssé: ahhoz, ami újévtől a MS-nál kezdődik, neki semmi köze. I. I. [Ivánka Imre] vezércikket szentel e témának (Búcsúszavaim a „Magyar Sajtó”-ban. MS 1862. dec. 24. 295. sz.; dec. 25. 296. sz.) A volt Határozati Párt ismertebb vezetői Tisza Kálmán (MS 1862. dec. 2. 277. sz.), Podmaniczky Frigyes (MS 1862. dec. 7. 282. sz.) és mások külön-külön a szerkesztőséghez írt leveleikben jelentik be, hogy nem a MS-t, hanem a Jókai vezetése alatt induló A Hont kívánják támogatni az új esztendőtlől fogva.

„Összes szerkesztőségünk megváltik e lap hasábjaitól” — jelenti be 1862. dec. 31-én a MS „volt” szerkesztősége által aláírt „Végszó a 'Magyar Sajtó' t. közönségéhez” c. közlemény. És amikor a határozati párti elveiről ismert Károlyi Ede grófnak mégis írása jelenik meg a V szerkesztette MS-ban (Az erdélyi vasutak ügyében. 1863. jan. 1. 1. sz.), a cikkíró ezt követően A Honban szinte riadtan tiltakozik: „A mostani 'Magyar Sajtó' első számában jelent meg az erdélyi vasutak érdekében írt cikkem; a kéziratot a régi 'Magyar Sajtó' szerkesztőségének küldöttem volt be és így csak tévedés lehet, hogy az új szerkesztőség kezéhez jutott. Pest. Január 2. 1853. [!] Grf. Károlyi Ede.”

*

A vád, amely V és a MS ellen, hol nyíltan, de többnyire inkább sutogva terjed az, hogy költőnk Bécs bértollnokává, lapja pedig a kormány által fizetetté lett. A „megfizettség” rágalma nem a MS-val kapcsolatosan jelentkezik először a V-val szemben. Ilyen mende-mondák már 1862-ben megjelent röpiratai idején is keringtek róla. Az Egri Posta r.e. jegyű munkatársa leírni sem átalotta, hogy Arisztideusz alias V bizonyára „sok szép bankót” kapott munkáiért (Egri Posta, 1862. nov. 16. „Lapirodalmi szemle.” V.; 1. VKrk VI. köt. 446—447. l.) S hasonlókról olvashatunk az Ország már említett hirdetésében is. (1862. okt. 29. „Újdonságok.”)

V szerint: *Irodalmunk, közéletünk története nem mutat föl oly sötét lapot, mint amelyre azon eljárás lenne följegyezve, melyet lapirodalmunk*

az 1863-ki 'M. S.' irányában, megindulása előtt elkötetett. Neves írók, közéleti tekintélyek odáig súlyedtek, mikép a nyilvános vita terét számításból mellőzve, hogy edzált is terjesszék a gyanút, a 'M. S.' szerkesztője ellen magán-úton a legalptalanabb vádakat terjesszék. Éspedig legtöbbben öntudatosan, vagyis szentül tudva, hogy az egészből egy szó sem igaz! . . . A gyanúsítás mérge már a heves agitatio magaslatára lépett, és egyes összejövetelekben hirdetve lón, hogy hazazárulás lón a 'M. Sajtó'-ra előfizetni (Lapunk s a lapirodalom. MS 1863. jan. 27. 21. sz.) Hasonlókról számol be költőnk Tátrai álnéven megírt Rágalmak című cikkében is. (MS 1863. jan. 4.)

Kempelen Győző ugyan mindezt fantazmagóriának minősíti: „. . . a 'M. S.' mostani szerkesztőjét a subventio gyanújával senki sem illette [. . .] föltesszük a kormányról, hogyha béres tollakat fogad azokat ügyesebb kézben keresi.” (Jajveszékélések és cirógatások. Bihar 1863. febr. 1. 10. sz.)

A szerkesztőn kívül a főmunkatárs Zilahy Károly is tiltakozni kényszerül a lap irányát ért gyanúsítások ellen. „Nyílt levél a 'Korunk' szerkesztőjéhez” címen az alábbi nyilatkozatot teszi közzé: „Becses lapja 175-dik számában 'Politikai hírlapirodalmunk' cím alatt egy ki-mutatás foglaltatik [ismertetését l. a MS fogadtatása c. fejezetben], melyben a jövő évi politikai lapok, mint látszik programjaik mér-téke szerint, két oldalra vannak osztva és a Vajda János által szer-kesztendő 'Magyar Sajtó' azon oldalra van állítva, ahová az 'Idők Tanúja', a 'P. Hírnök', 'Független' és 'Vezér.’

Erre nézve engedje meg ön ezennel kijelentem miszerint az iro-dalmi és művészeti érdekek képviselőtére a jövő évi 'M. Sajtó'-nak magam is belmunkatársául ígérkeztem, anélkül, hogy 1861-ben a 'Magyarország' hasábjain közélismeréssel hirdettet elveimről csak egy szót is le kellett volna alkudnom. Az elvek maradtak, legfőlebb a vi-szonyok változtak. Módomban volt továbbá Vajda János barátom, az 1861. 'Csatár' szerkesztője részéről személyesen hasonló felől ér-tésülni és önnek, ki ismer, mondanom fölösleges, hogy ily prog-nosticon nélkül az általa szerkesztendő laphoz tárcára nem ajánlkoz-tam volna, annyival inkább, mert én a jövő évi 'Sajtó' és a többi szabadelvű politikai lapok — pl. a 'Hon' vagy a 'Korunk' közt semmi elvi különbséget nem találtam és Vajda irányát úgy fogtam föl, hogy ő nagy politikai kérdések időszerűtlen feszegetése helyett inkább tár-sadalmi és belső közéleti ügyek tárgyalását tűzte feladatává.” (Ko-runk, 1862. dec. 31. 178. sz.; Jövő, 1863. jan. 15. 5. sz.)

Nem változik a helyzet a lap megindulása után sem. A 10. számban arról panaszkodik Zilahy, hogy különböző, kézzel írt névtelen levelek érkeznek a szerkesztőséghez, amelyek őt szabad véleménye kimondásától többé-kevésbé burkolt fenyegetésekkel igyekeznek el-ijeszteni. „Így áll jelenleg az ország fővárosában a szólás- és sajtó-szabadság” — állapítja meg keserűen (MS 1863. jan. 14. „Különféle”). A kiadó, Heckenast Gusztáv is kénytelen újólag rámutatni: „A múlt évben terjedt gyanúsító hírek az új számok megjelenésével cáfolva vannak” (MS 1863. jan. 8., 5. sz. „Különféle”).

Zilahynak idézett nyilatkozatában feltétlenül igaza van. Eszmei alapjukat tekintve nincs lényeges különbség A Hon, a PN és a MS között. Az előbbieket csakúgy, mint V lapja az „európai szabadelvűség”,

a liberalizmus talaján állnak. Közjogi-politikai tekintetben sincs közük ellentét. Céljuknak valamennyien az osztrák-magyar megegyezést tekintik. „A remélhetőleg fogamatba veendő kiegyezés alapjául” azok is, miként a MS „az 1848-ki kormányalakat” óhajtják (I. *Előfizetési felhívás*). Legföljebb — mint Zilahy mondja — V lapja a „nagy politikai kérdések időszerűtlen fessegetése helyett inkább társadalmi és belső közéleti ügyek tárgyalását tűzte feladatává.”

A liberális nemesség lapjai sem „fessegetik” az „időszerűtlen nagy politikai kérdéseket”. Azok magatartását Kemény Zsigmond kijelentése jellemzi: „Nem volna értelme annak, ha most suttogva és en miniature ismételnők azt, amit tavaly [az 1861-es országgyűlés idején] fennszóval, nem hatás nélkül, de eredménytelenül hirdettünk” (PN 1862. márc. 19.).

Az ellentétek magvát éppen itt kell keresnünk! V — Dezsényi Béla szavaival élve — „akkor támadja hátba a passzív ellenállás politikáját, amikor az a siker küszöbén áll.” (Dezsényi Béla — Nemes György: A magyar sajtó 250 éve. Budapest 1964. 147. l.) A passzív rezisztencia álláspontjának követői legalábbis így érzik. Költőnk a sikertelen 1861-es országgyűlést követő provizoriummal reánk köszöntött *halálveszélyes apáthiát* mindennél veszélyesebbnek tartja. A *nagyvilágtól légmentes elzárkózottságunk* — írja — *merev visszatartózkodásunk tagadhatatlan, és ha sokáig húzódnék, kárhozatos összeütközésbe hoznak bennünket az immár sarkunkba ért egyetemes haladás égető kérdéseivel, melyek további elmellőzésének mindenekelőtt a haladó, liberális Európa rokonszenvének elvesztése, végeredménye pedig nemzetiségünk idegen művelődésbeni felolvadása lenne.* (*Előfizetési felhívás*)

Ezért utasítja el 1862-es röpirataiban és a MS-ban a passzív rezisztencia országos érvényre emelt középnemesei álláspontját. Cselekvő politikát ajánl: [. . .] *jelen helyzetünk korlátoltságában, valamint egyáltalán minden időben e tér, tulajdonkép a társadalmi reformok tere az, mellyel legkevesebb akadállyal találkozunk; és miután különben ügyis ahhoz képest, amit tennünk kellene, keveset tehetünk: vajjon azt is elhanyagoljuk, amit tennünk mi sem gátol?* (I. m.)

A cselekvő politika érdekében, taktikából, átmeneti jelleggel javasolja az *Önbírálatban* az önkormányzat *tavalyi mérvének*, az Októberi Diplomában foglalt engedményeknek elfogadását. A *polgárosodás legyen* — javasolja azonos című röpiratában — *bel- és nemzetközi politikánk irányadója* (VKrk VI. köt. 98. l.), mert *minden egyéb, még maga a politikai önállás is szinte másodrendűvé, mintegy tőle függővé válik* mellette. (I. m. 103. l.)

V úgy véli: egy, az 1848-ban kivívottnál korlátozottabb önkormányzat is elegendő arra, hogy a '*halálveszélyes apáthiába*' süllyedt nemzeti szellemnek új lendületet adjon s megteremtse azokat a kedvező feltételeket, amelyek által a magyarság — vezérré válván a birodalom népei nagy versenyében — legjobb tudása szerint rendezze be életét (vö. a fentiekkel VKrk VI. köt. 372. l., itt mutatunk rá el-*képzelései illúziós voltára* is).

Am a „passzív rezisztencia hátbatámadása” csak egyik okát képezte a V röpiratai és lapja ellen fölgerjedt indulatoknak. A másik, az előzőekkel vetekedő ok kútfeje az a költőnk röpirataiból és cikkeiből mindegyre kitetsző meggyőződés volt, amely a birtokos nemességét

a nemzeti polgárosodás megteremtésére immár végérvényesen képtelennek tartja. A forradalom bukását követő önkényuralmi terror „isten békéjét” teremti meg átmenetileg a nemzet osztályai között. Az irodalomban — az 1848 előtti állapotokkal szöges ellentétben — mind nagyobb teret nyer a nemzeti problematika a társadalmi rováására.

Az ötvenes évek elején létrejött nemzeti egységfronton azonban jelentékeny repedések támadnak az évtized végére, s még inkább az 1861-es országgyűlés után. A Szilágyi Virgil, Bösörményi László vezette képviselőcsoport kiválása és szembefordulása az országgyűlésen a Határozati Párt vezérkarával „az eddig a középbirtokos nemesség uszályába szorult társadalmi rétegek politikai önállósodási törekvését” fejezi ki „valamelyest.” (Magyarország története 1964. 2. köt. 60—61. l. Szabad szövege.)

Más oldalról kiindulva, ennek jegyében fogantak V röpiratai és lapkísérlete is, de nem érkezett még el e törekvések ideje. Szűk volt, alig eszmélt az a bázis, amelyre támaszkodhattak volna. Politikai, irodalmi ellenfeleik pedig tudni sem akartak róluk, fellépésüket, működésüket minden módon akadályozták. Gyér visszhangjukat a közvélemény körében elsősorban ez indokolja.

V törekvéseivel kapcsolatosan Gyulai Pálnak lehet igaza: „... ez a lap [a MS] nem támogatta se a Deák pártot, se [a] határozati pártot, hanem valami különös állást foglalt el, amit a magyar közvélemény nem tudott megérteni.” (Nyilatkozatát l. a MS fogadtatása c. fejezetben.) Közvéleményünk nemcsak 1863-ban, de a kiegyezés után is hosszú időn át közjogi sablonokban gondolkodik. A dualista kor pártjai között sokáig az Ausztriával való kapcsolat mikéntje képezte a leglényegesebb különbséget. V álláspontját, amelynek homlokerében ebben az időszakban nem a közjogi kérdések állnak, értetlenség és gyanakvás fogadja. Taktikából meghirdetett politikai koncepcióját pedig — mint láttuk — még elvbarátai is illúzióknak minősítették (l. Zilahy i. leveleit).

Meg nem értés veszi körül költőnket lapja eszmei alapja és célkitűzései meghatározásakor is. „Nincs előttem a programm — írja Gyulai Pálnak Sámi László —, de úgy emlékszem liberalizmusról, radicalizmusról, demokratiáról úgy beszél mintha előtte a magyar előtt ezek a fogalmak ismeretlenek voltak volna, — és körül belül oda megy ki programja, hogy a magyar nemzet számára új felfedezési nyugot Európát civilisatiójával.” (L. A MS fogadtatása c. fejezetben.)

Pedig a programban nem erről van szó! V érzékeny füllel veszi észre: *A hosszú szellemi pangás alatt, a sajátlagos hazai és tágasabb európai felfogás két tüze közötti szorult helyzetben a nézetnyilvánulás kettős — alulfelüli terrorismusa által elbűvölt egyszemélyiség szellemi öltönyt kriptacsöndében, — míg a dolgok odakünn egyre változnak, azalatt, hogy eszmekörünk idebenn egyre a régi marad — odajutottunk már is, hogy észrevétlenül politikai iránylatok elnevezésében teljes ellentétségek fejlődtek ki, s e rögző fogalomzürben még mindig liberálisnak, radikálisnak, democraticusnak nevezik magukat oly tömbök és közlönyök, melyek rég megszűntek azok lenni, sőt éppen azok ellenkezőjévé váltak. (Előfizetési felhívás)* Kevesen látták meg és tárták fel ebben az időben ilyen elszánt nyíltsággal az európai és hazai fejlődés között 1849 után támadt diszharmóniát.

Nagyon valószínűnek látszik, hogy az igazságnak megfelelően tudósít V, amikor azt írja: *Neves írók, közéleti tekintélyek odáig süllyedtek, mikép a nyilvános vita terét számításból mellőzve, hogy ezáltal is terjeszték a gyanut a 'M. S.' szerkesztője ellen magán-uton a legalaptalanabb vádakot terjeszték. Éspedig legtöbbször öntudatosan, vagyis szentül tudva, hogy az egészből egy szó sem igaz!*" (*Lapunk s a lapirodalom*. MS 1863. jan. 27. 21. sz.)

Politikai és irodalmi ellenfelei tudatos, taktikai manővereiről lehet szó. A politikai közvéleményünket irányító tényezők egy része a Habsburg-hatalommal szemben létesült nemzeti ellenállás egységét féltette költőnk passzív rezisztencia-ellenes megnyilatkozásaitól, amelyeknek éle egyszersmind az országos méretű mozgalom vezető osztálya, a középbirtokos nemesség ellen irányult. Ez magyarázza részben Gyulai és Jókai az *Önbírálatot* egyértelműen elutasító írásainak indulatát is, holott V röpiratai számtalan olyan meglátást tartalmaznak, amelyek csaknem szóról szóra egyeznek az említettek nem egy korábbi észrevételével. Gyulai több mint három évtized múltán nyíltan ki is jelenti: V röpirataival és MS című lapjával „helytelenül választotta meg az időpontot” (I. A Magyar Sajtó fogadtatása c. fejezetet).

Természetesen ezekben a V-ellenes akciókban szerepet játszott a birtokos nemesi vezetést elvetett „szegényebb középrind” szószólójának és a szerveződő irodalmi ellenzék vezérének visszaszorítása, népszerűtlenné tétele is. Magasabb szempontokra ügyelő taktikai megfontolások keveredtek kenyéririgységgel, értetlenséggel, a tények nem ismeretével. A Habsburg-hatalom minden lehetőségét felhasználó hódító törekvéseivel szemben állig begombolkozott nemzeti közvélemény eleve gyanakvással szemlélt minden, a megszokottól elütő próbálkozást. Az elnyomó hatalom fáradhatatlanul bizonyult megmégülő s mindig más irányból jelentkező beolvadási kísérleteiben. Nem meglepő hát, ha olykor a legnemesebb szándékot szívük mélyén hordó törekvések is a bizalmatlanság áldozataivá lettek.

Lapja megindulásakor V — a hírek szerint — beteg. „Súlyos betegségéről” a MS „Különféle” rovata ad számot. „Üdülő állapotban van már” — tudósít Zilahy — s reméli, hogy „rövid idő múlva lapjában frói működését megkezdheti.” (1863. jan. 4.) Egy hét múltán azonban ismét csak azt olvashatjuk: költőnk még nem épült fel, s nem tud részt venni a MS szerkesztésében. (MS 1863. jan. 11. „Különféle”.) Aztán hosszú ideig nem hallunk hírt felőle, míg végre nevével jegyzett cikkel jelentkezik. (*Lapunk s a lapirodalom*. 1863. jan. 25. 20. sz.; jan. 27. 21. sz.)

A két fenti közleménnyel ellentétben költőnk indulásától fogva szerepel írásaival a lapban. *Tátrai* álnéven az első számban vezércikket ír. (*Visszatekintés*. MS 1863. jan. 1. 1. sz.) A *Visszatekintést* azonos álnéven újabb három vezércikk követi. (*Belső élet*, 1863. jan. 3. 2. sz. *Rágalmak*. 1863. jan. 4. 3. sz.; *Észménykép*. 1863. jan. 10. 7. sz.) A legtöbb áruló nyomot azonban *A rend sátyrája fővárosunkban* (1863. jan. 13. 9. sz.) című tárcája hagy maga után. A mérleg jelű cikkirő ugyanis

pontosan megjelöli, hol, melyik belvárosi utcákban lakott az elmúlt, 1862-es év során, s a felsorolt lakcímek egyeznek a NŐ szerkesztőjének 1862-es „szállásaival” (l. a tárcsa jegyzetét).

Mivel bizonyíthatjuk, hogy a *Tátrai* álnévű publicista Vajda? Költőnk első névvel jegyzett írása után *Tátrai* többé nem szerepel a lapban. A *Tátrai*-írások és az 1862-es V-röpiratok feltűnő tematikai azonosságot mutatnak, egyivású problémafelvetésük is. Olvasásuk közben akaratlanul is a *Polgárosodás* már idézett szándéka cseng fülünkben: *a 'gutta cavat lapidem' elvénél fogva is — célszerűbb lesz állandósított röpiratban, apróbb adagokban, talán egy hetilapban adnom tovább nézeteimet.* (VKrk VI. köt. 173. l.) (A további bizonyítékokat l. a *Tátrai* álnévű cikkek jegyzeteiben.)

Mi hát az igazság V „betegségével” kapcsolatban? — kérdezheti ezek után az olvasó. Nos, erre ma már nehéz egyértelműen válaszolni. Tematikájuknál fogva elképzelhető, hogy ezek az írások már korábban, a MS indulása előtt költőnk tarsolyában voltak, hiszen — az Alföld szavaival élve — „egészen általánosságban szólnak” (l. a MS fogadtatása c. fejezetet).

Am V konspirálásra mindig kész természetét ismerve, az sem lehetetlen, hogy költőnk a lap indulásának első heteiben taktikából vonult „illegálisba.” Úgy vélte: személye kikapcsolásával talán realisabban felmérhető a MS működésének hatása. Politikai és irodalmi ellenfelei is inkább a lap által képviselt elvekkel, mint a mögöttük meghúzódó író személyével bíbelődnek majd. Ilyen elképzelések a későbbiek során sem idegenek tőle. 1865-ben Bécsből Heckenast Gusztávhoz intézett, már idézett levelében írja: *En azt hiszem, hogy egy és más nagyobb és felelősségem alatt szerkesztett lapnak, hatalmas fő- vagy segédmunkatársa lehetnék. Nevemmel nem lépnek elő, sőt ha ön jönnek látná, első hónapban teljesen tiúk maradhatna közreműködésem. A szerkesztőségben nem jelenhetvén meg, csupán cikkeket adnék önnek át.* (L. VKrk VI. köt. 454. l.)

Az álnév mögül természetesen hatásosabban vágthatott vissza ellenfeleinek is, és kötetlenebbül szólalhatott fel lapja helyesnek vélt iránya mellett, mint névvel jegyzett, vagy akár névtelenül írt cikkeiben.

*

A közvélemény mindenesetre úgy tudja, hogy a MS főszerkesztője beteg. (L. a MS fogadtatása c. fejezetet.) Így nyugtázza az irodalomtörténet is. S mindez fontos szerepet játszik annak bizonyításában, hogy V tulajdonképpen csak névleges főszerkesztője a lapnak, a valóságos vezér: Zilahy Károly. Ez az elgondolás főként a Zilahy művével foglalkozó tanulmányokban jut kifejezésre. Kovács Ferenc Zilahy életrajzában még mindössze ez áll: „A munkatársak közt a főszerkesztő kétségtelenül Zilahy vitte, aki kedvenc rovatát a 'Különfélé'-ket vezette most is *.* jel alatt. Legönállóbb hírlapírói szereplését is itt, e félelmi működésében találjuk, amelynél érdekes megemlítenünk, hogy az első (január) és utolsó (június) hónapban a szerkesztő betegsége miatt reá hárult a lap vezetése is. Tehát ő adja meg a lap programját és ő búcsúzik el június végével a szerkesztőség nevében a közönségtől. A programot az 1. sz. tárcájában 'Szabad sajtó' c. alatt találjuk.”

„Maga a szerkesztő — egészíti ki lábjegyzetben az előbbieket — csak a 20. és 21. számban fejtí ki álláspontját 'Lapunk s a lapirodalom' c. alatt. Mindkettő megegyezik egymással [ti. Vajda és Zilahy álláspontja] a lényegét illetőleg, és egyformán magukon viselik az elszigeteltség bélyegét, mely őket az irodalomnak legtöbb körétől elválasztotta s így mintegy egymásra utalta. Nem csodálkozhatunk azért, ha most újra találkoznak egymással.” (Kovács Ferenc 55. l.)

A szentenciát Bajza József mondja ki elsőként: „Névleges szerkesztő itt is [a Nővilágnál], mint a Magyar Sajtónál Vajda János volt, de, amint az utóbbit Zilahy vezette, úgy a Nővilágot Bajza.” (Bajza József 44. l.)

Ezzel egybevág Előd Géza vélekedése is. Ő Zilahyt „a hatvanas évek irodalmi ellenzékének” „vezérévé” teszi meg, a MS-nál betöltött szerepéről pedig a következőket írja: „1863-ban[. . .]a még alig nagykorú fiatalember az ország egyik legelterjedtebb, legjelentősebb lapjának élére kerül, s bár a szerkesztői felelősséget Vajda viselte, a gyakorlatban a Magyar Sajtó irányítása Zilahy kezében volt, s az utolsó hetekben az újság nagy részét is ő maga írta.”

„Hogy a valóságos főszerkesztő csakugyan Zilahy volt — fűzi a fentiekhez lábjegyzetben — bizonyítja az, hogy ő adott programot a lapnak (Szabad sajtó, 1863. jan. 1.), ő is búcsúzott a szerkesztőség nevében (A tisztelt közönséghez. 1863. jún. 30).” (Zilahy Károly, a hatvanas évek irodalmi ellenzékének vezére. Pécs 1935, 124. l.)

Bajza Józsefnek az 1863-as NŐ-gal kapcsolatban — meggyőződhetünk róla — igaza van. A politikai és irodalmi küzdelmekben mind nagyobb részt vállaló V hetilapjának tényleges szerkesztését Bajza Jenőnek engedte át. A MS-t illetőleg azonban másként áll a helyzet. Átnézve a lap V szerkesztésében megjelent számain, nem nehéz eldöntenünk, kié volt a vezetőszerrep. Természetesen nehezítette a helyzetet, hogy a MS-ban költőnknek mindössze egyetlen névvel jegyzett írása jelent meg (*Lapunk s a lapirodalom*). Bajza József megállapításait tehát a tények nem ismerete, Elődéit — ezeken túl — az 1930-as évek „Zilahy-reneszánszának” túlzásai sugallták. Komlós Aladár tanulmánya illúzióktól megtisztítva tárta előnkbe Zilahy Károly irodalmi jelentőségét (Irodalmi ellenzéki mozgalmak a XIX. század második felében. [Budapest 1956] 35—42. l.) Ideje, hogy ugyanúgy lássuk a MS-nál betöltött szerepét is.

A MS-nak nem Zilahy adott programot, mint azt Kovács Ferenc és Előd Géza állítják, hanem V, programszámba menő *Előfizetési felhívásában*. Ezt a fonalat nagyon is tudatosan viszik tovább a *Tátrai* álneven írt cikkek és költőnk egyéb névvel jegyzett vagy névtelen írásai.

A kettőjük szerepe közötti különbséget műfaj- és témaválasztásuk is pontosan kifejezi. Zilahy kedvenc műfajánál, a hírlapglosszánál marad elsősorban. Napi, főként irodalmi és kulturális eseményekkel foglalkozó jegyzetei megtöltik a „Különféle” rovatot. Nagyobb lélegzetű munkái is többségükben irodalmi és kulturális tárgyúak; útleírások, kritikák, polemikus cikkek. Egyetlen egyszer rándul át ezektől merőben idegen mezőkre (Az árvaügy mint égető kérdés hazánkban. 1863. márc. 5. 52. sz.; márc. 7. 54. sz.). V ellenben szinte kizárólag csak vezércikkeket ír. Írásaiban igyekszik minden lényeges kérdésben állást

foglalni és az egész magyar élet átfogó vizsgálatát adni (más lapra tartozik, milyen eredménnyel).

Zilahy tehát nem vezére, de a szerkesztő mellett legszámottevőbb munkatársa, lelke volt a MS-nak. Az újságírás mesterségében tiszteletre méltó tapasztalatokkal rendelkező fiatal publicista, költőnk jobb kezeként tevékenykedett a lap szerkesztésében. A MS irányát azonban elkedvetlenedéséig és visszavonulásáig Vajda szabta meg. Cikkei a lap legfontosabb megnyilatkozásait jelentették. („Magyar Sajtó’ jelen félévi folyamában — írja Zilahy Károly — mint már a jan. 1-i számnál kijelentém — magam is csak az irodalmi rovatot kezelttem.” Lábjegyzet Reviczky Szevér Felhívás a Nemzeti Színház érdekében c. cikkéhez. MS 1863. jún. 24. 143. sz; l. továbbá a Bajza Jenőhöz írt, fejezetünk elején i. leveleit.)

Mindezt a sajtóberkekben jártas kortársak is így tudták. A barát és pályatárs Dömötör János írja Zilahy-életrajzában: „Újvére a Vajda János ‘Magyar Sajtó’-jához szerződött, kinek politikai nézeteit ugyan nem osztotta, de irodalmi véleményére nézve sokban egyezvén vele, vállalkozott az irodalmi rovat kezelésére. Egy féléven át pontos és roppant tevékeny munkatársa volt a lapnak, s az utolsó hónapban szerkesztője lett.” (Zilahy Károly Munkái. 2. köt. Pest 1866. XVI. l.) V távozását, Zilahy ideiglenes szerkesztőségét 1863. jún. 3-án (126. sz.) adja hírül a MS.

Költőnk tehát korántsem volt olyan passzív szerkesztő, mint azt a fent idézett tanulmányok impresszionálják. A gyanúsítások, rágalmazások ellenére is az igazában bízó ember macakosságával végzi a lapszervezés, -szerkesztés ügyes-bajos dolgait, a munkatársi gárda toborzását, a vezércikkek, szerkesztői üzenetek és megjegyzések írását.

A NŐ 1863. jan. 1-i száma név szerint is felsorolja a MS munkatársait (Pesti hírek). A főmunkatárs Zilahy Károlyon kívül Szokoly Viktor, a Bolond Miska szerkesztője, Szathmáry Károly, a Magyarországi volt főszerkesztője, Kondor Lajos, a szláv ügyek és irodalmak ismerője, és a költői ambíciójú dési református lelkész, Medgyes Lajos, az erdélyi tudósító szerepel a „dolgozótársak” között.

A szerkesztőséghez tartozik még a „költő-jogász” Kormos Béla, aki Zilahy társaságában tagja annak a háromtagú, egyetemi hallgatókból álló bizottságnak, amely 1859-ben sikertelenül kéri társai nevében Albrecht főherceg helytartótól a magyar nyelv főiskolai tannyelvűvé történő visszaállítását. A MS külpolitikai szemléit és jogi vonatkozású értekezéseit névvel vagy i. ö. jegy alatt többnyire Szilágyi Dezső, a dualista kor későbbi, nagy tekintélyű igazságügyminisztere írja. A szerkesztőtől tudjuk, hogy lapjának munkatársa volt a radikális érzelmeiről ismert Szini Károly is (Nyílt tér. Bécsi Híradó, 1865. máj. 11. 108. sz.), akit tartós, tartalmas barátság és elvokonság fűzött költőnkhez. Szini már 1856-ban lelkes hangú cikksorozatot írt V verseiről (Hf 1856. okt. 18. 241. sz.; okt. 20. 242. sz.; okt. 21. 243. sz.; okt. 22. 244. sz., és 1864-ben a Bécsi Híradóhoz is követi barátját (l. Miklóssy János: Vajda János ismeretlen évei. ItK 1969. 1. sz. 75. l.). A „Különféle” rovat szerkesztésében Nagy Miklós, a VÚ leendő szerkesztője segédkezett Zilahynak (Tintarajzok. Egri Posta, 1863. máj. 14. 20. sz.). Bécsi tudósítónak pedig egyik régi barátját, a kancellárián szolgálatot teljesítő Kelemen Mórt kérte fel költőnk (l. Vajda János

levele Kelemen Mórhoz. 1862. dec. 12. OSzK Kézirattár). Valószínűleg Kelemen tollából származnak a lap § jelű bécsi levelei és cikkei (vö. Miklóssy János: Petőfi kortese, Vajda János barátja. Az OSzK Évkönyve. 1968—69. Bp. 1971. 340—342. l.).

Szokoly Viktor és Szathmáry Károly tényleges közreműködésének nincs nyoma a MS hasábjain. Feltételezhető, hogy ők csak a NŐ felsorolásában szerepeltek. Szathmárynak ugyan egyetlen névvel jegyzett cikke megjelent a lapban (Az alföldi vasút. 1863. jan. 27.), ezt azonban más újságok is leközlötték. V és Zilahy mellett a MS legaktívabb munkatársai Szilágyi Dezső, Kondor Lajos, a Zilahy mellett működő Nagy Miklós, az Szn. jegyű Szini Károly és a § jel alatt tudósító Kelemen Mór.

Ha a lap hangadó munkatársai életkorát szemügyre vesszük, azt látjuk, hogy többségükben reményteljes fiatalok (Zilahy és Kormos Béla 26, Szilágyi Dezső és Nagy Miklós 23, az „idősebbek”, Szini Károly 34, Kelemen Mór 33 éves), akiknek pályája a Bach-korszak idején indult, s ez szabta meg szemléletüket is.

Míndez nem a véletlen műve. Okunk van feltételezni, hogy V tudatosan válogatta így össze szerkesztőségének tagjait. *Az ifjúság a jelen — írja Irányeszék című cikksorozatában — mi több? — a jövő [. . .] Öregünk nem látszanak érteni a kort; ők nem a jelen, még kevésbé a jövő érdekeit tartják szem előtt. Innen, hogy nemzeti politikánk a gyakorlat teréről a száraz elmélet rekedt legű zugába huzdódott veregetvén ott a port a maga idejében teljes, de ma már igen hiányos conversations lexiconok tábláiról [. . .] Tisztelet a múltnak, kegyelet az ő szent ereklyéinek — a múzeumban [. . .] Korunk a fölfedezések, a találmányok kora; a meglevő, bármily remek ma, holnap semmitérvő lesz a jobb, ujjbal szemben. Csak mi akarunk pusztán és egyedül régi alapon boldogulni — minden új nélkül? [. . .] és ha már haladni kell, ne a gyors lábú ifjuság menjen-e legelől a csatárláncban?* (MS 1863. febr. 5. 28. sz.; VKrk VI. köt. 187—188. l.)

Hasonlóan vélekedik *Tátrai* álneven írt *Visszatekintés* című cikkében is: *Mi nem hiszünk a halálban, mi egy új életben hiszünk! Azt hisszük, hogy mögöttünk és előttünk fontos korszak fekszik, a régi formák lerontásának és az állami és társadalmi élet új alakulásához átmenetnek kora! Azon nemzedék, mely a rombolás művét bevégezte, betölté küldetését. Őt illeti a dicsőség, hogy középkori elődink mohos és az újkor szelleme s humanisticus eszméi által megrázkódtatott intézményeit egy emberéletkor folyamán lerontotta, semmivé tette. Az új építés nagy műve, egy új és eldretörő nemzedéknek van fenntartva, melynek eszméi, kívánalmi képezik rendesen a közeljövő magvát. És eként, a természetes fejlődés s haladás minden jelei s törvényei nyomán azt hisszük egy új kor kezdeténél állunk, oly korénál, mely politikai s társadalmi életünk új és tartós átalakulásának nemsokára átmenetét jelzi.*

V jó érzékkel tapint rá, hogy a hatvanas évekkel új szakasz kezdődik nemcsak hazánk, de Európa történetében is. Ennek próbál elébe lépni röpirataival, friss erőkből és részben új eszméi alapokon szervezett lapjával, amely a szerinte már progresszivitását veszített nemesi liberalizmussal szemben a polgárság, a „szegényebb középrend” előretörését van hivatva szolgálni.

A MS a legtágabb értelemben vett sajtószabadság alapján kezdi meg működését. Mindez szorosán egybevág szerkesztője elképzelésével: *A legtágasabb türelmet és legnagyobb véleményszabadságot pártolom (Polgárosodás. VKrk VI. köt. 149. l.). „Fő törekvésünk lévén — írja egyik szerkesztői megjegyzésében — a véleményszabadság oly szűk határainak kiszélesítése; mint oly közlöny, mely épen a fentebbi célból nem egyes párt, de az egyetemes közönség részvételére kívánja életgyökereit lebocsátani: szívesen adunk tért minden oly önálló, független nézetnek, mely ha netán mellékes dolgokban a mienktől eltérne is, szerzője saját tekintélyével helytáll értük a közönség előtt.*

Elvünk, hogy a hallgatásnak épen ma nincs ideje; de sőt a fősziükség épen az, hogy minél több, minél többféle nézet nyilvánulhasson, hogy belőle a valódi, a legjobb kiválasztható legyen [. . .] Biztos reményünk s hitünk, miszerint ez elveink nyomán hazánk értelmiségének még több kintülő tagja szabad véleményének nyilvánítási teréül választandja, s ezáltal annak érdekét az elfogulatlan közönség előtt nagyban emelendi. (Szerkesztői jegyzet B. Kemény Gábor: Válasz J. M. úrnak c. cikkéhez. MS 1863. jan. 21. 16. sz.)

Szerintünk — vélekedik más alkalommal —, hogy valamely a nyilvánosság előtt szereplő politikus mely párthoz tartozik, azt nem egy coriphaeus, még maga az úgynevezett pártfőnök sem, hanem minden nyilvános ember maga határozza és dönti el azon elvek által, melyeket a sajtóban és szószéken vall. A politikai párt nem testület, — papi vagy katonai — honnan a generális, vagy főmufti kitörölheti az egyeseket. Nálunk az igaz, jelenleg nagy a fegyelem bizonyos felekezeten; de nem azért, mintha az illető vezérek igen bátrak, hanem mert a hívek igen is — engedelmesek. Legyen már egyszer vége ugy az avas tekintélyek, mint a tömeg kettős rémuralmának az eszmék terén, mely csak oly közös birtok, mint a levegő, vagy a napvilág. Legyen már végre valahára szabad a gondolat! A szigorubb fegyelem alatt álló katona is olykor fejét kockáztatva a parancs ellen tesz, de megmenti a hazát. E hiszem lelkesüsc a publicistát is, ki a közvéleményt vezetni hivatást érez magában, és ne irtózzék kimondani legtisztább hazafiai meggyőződésében teljesen megérett elveit, habár azok valamennyi pártéval ellenkeznek is, mert az idők változnak, s aszerint olykor hirtelen egész új tanokra, merőben új hitvallásra, és annak új profétára van szüksége. Lesz követője vagy nem, — mindkét esetben elmondhatja XIV. Lajossal: 'A párt — én vagyok!' (MS 1863. febr. 12. 34. sz.)

A szerkesztő által hirdetett elvnek megfelelően a szoros értelemben vett munkatársi gárdán kívül cikkei jelentek meg a MS-ban az 1849-ben békepárti Zichy Antalnak, Széchenyi naplói és hírlapi munkái kiadójának, aki jöllehet a Felirati Párt álláspontját vallotta magáé-
nak az 1861-es országgyűlés idején, most mégis a passzív rezisztencia ellen és a mielőbbi osztrák — magyar megegyezés érdekében szállt síkra. (MS 1863. jan. 25., 29., 31., febr. 8., 11., 12., 13., 14.) Írt a lapban Kemény Gábor, a jövődő földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter (1863. jan. 21., 22., 24., 30., 31. febr. 6.) és Zichy Jenő, az Országos Iparegyesület későbbi elnöke (1863. jan. 1., 16.), Lónyay Gábor, az Országos Gazdasági Egyesület egyik alapító tagja (1863. jan. 16—17), Lauka Gusztáv (márc. 30.), Deák Farkas (febr. 26.) és Rómer Flóris (máj. 18). A Fekete-tenger mellől küldött tudósításo-

kat Oroszhegyi Józsa orvosdoktor, az 1848–49-es szabadságharc legendás híru gerillavezére. A „Párisi levelek” az emigráns Horn Ede (H.) tollából származnak. (MS 1863. febr. 19. 40. sz.; 1863. márc. 4. 51. sz. stb.)

A V-val a későbbiek során is azonos elveket valló Áldor Imre főként drámaelméleti cikkeket ír a MS-ba (jan. 14., ápr. 12., máj. 12., máj. 13. Az utóbbi hármat Cassius álnév alatt). Oroszból Turgenyevtől és Zsukovszkijtől fordít Cserényi alias Zilahy Imre, Zilahy Károly öccse (jan. 16., 17., ápr. 10., 11.).

A szerkesztőnek csupán két irányban voltak megkötetései. Elsősorban a cselekvő politika szószólóinak biztosított teret lapjában. Nem közölt azonban cikkeket a 47-es alapon álló konzervatívoktól, akiknek elképzeléseit minden tekintetben elvetendőnek tartja.

A fentiekből következően — főként az első időkben — a lap arculata meglehetősen tarka. Nem alaptalan hát a PN megjegyzése: „A 'M. S.' csinos lap [. . .], de irányát, se szemmel, se észsel se így, se amúgy ki nem vehetni [. . .] Egy kis irányt tisztelt 'Magyar Sajtó', ha mindjárt azt a furcsát is, amit a programm ígért . . .”. (1863. jan. 10. 7–3872. sz. „Különfélék”; l. A Magyar Sajtó fogadtatása c. fejezetben).

A V szerkesztette MS színvonala, ha nem is vetekszik a PN-ével, de az indulást követő hónapokban a jól szerkesztett, igénnyel összeállított lapjaink közé tartozik. *A szerkesztőség jó ügyekezete volt — tekint vissza „harmadfél hónapos” pályájára — hogy a fennforgó közkérdések közül egy se suhanjon végig a nyilvánosság láthatárán anélkül, hogy olvasói jelleme adat és commentár tekintetében egyaránt tájékozva ne legyenek. A külföldi nevezetes események részletes, hű és gyors közlésében egy társunk által sem engedték magunkat túlhaladni [. . .] az irodalom és művészet érdekeire egy lap sem volt több figyelemmel nálunknál. Napi rovataink külföldi szolgálnak és közkedvességben részesülnek. (A „Magyar Sajtó” előfizetői felhívása. 1863. márc. 18. 63. sz. „Különfélék.”)*

A MS — bár nagy figyelmet szentel az irodalom, művészet kérdéseinek — korántsem olyan „irodalom-centrikus”, amilyennek Előd Géza disszertációja látja. (I. m. 23. l.; l. A MS fogadtatása c. fejezetben.) Egymást követő számai sokszínűségről, helyes szerkesztői arányérzékéről tanúskodnak. A szerkesztő vezércikkeiben céltudatosan törekszik a tematikai változatosságra, nemzeti kérdéseink minél több oldalról való vizsgálatára, s erre buzdítja munkatársait is: *a jelen rendkívüli viszonyok közt irodalmunk [ti. hírlapirodalmunk] rendkívüli feladata [. . .] a nemzeti önkormányzat legalább némi részben pótlása, (Vidéki levelezések. MS 1863. ápr. 5. 9. sz.)* Elég egy pillantást vetnünk költőnk MS-ban megjelent cikkeire, hogy meggyőződhezzünk arról: amennyire sajtóviszonyaink engedték, V „fennforgó közkérdéseink” közül mindegyikhez igyekezett hozzájárulni.

Az *Irányszemek* című, tizennégy közleményből álló cikksorozat a magyar élet szinte valamennyi fontosabb problémáját vizsgálódásai görcsöve alá helyezi. Címében kifejezésre juttatja mondanivalóját az *Irodalmi viszonyok*. (1863. márc. 22. 66. sz.; márc. 31. 73. sz.) A hazai sajtó nem irányítja, hanem szolgálja a közvéleményt — melegíti föl a röpiratokban is elmondott panaszt a *Lapunk s a lapirodalom* (1863. jan. 25. 20. sz.; jan. 27. 21. sz.) A polgári Magyarország képe villan elénk a jövőből a *Tátrai* álnév alatt írt *Eszményképben: A vasutak*

behálózják alföldünk nagy és termékeny síkjait. A Duna ezer meg ezer hajót hoz a hon szívébe és új világvárossá emeli azt, mely mint hatalmas piac köti össze kelet és nyugot kereskedelmét [...] Az általános jólétben felvirulnak a művészetek, s a tudomány boldogítja s megnemesíti az életet. (1863. jan. 10. 7. sz.)

Ha vér által nem, verejtek által kell boldogulnunk — fejtegeti az *Anyagi érdekek* című cikkben. Fejlesszük „rendkívüli fokra” az ipart, tudományt, gazdálkodást, takarékossgot. Történjék csere a zöld asztalt és a kereskedelmi pultról elfoglaló magyar és német, aristocraticus és polgári elem közt. Üljön a zöld asztalnak egy tizedrésze a pultrhoz is, a pultrnak fele a zöld asztalhoz. (1863. ápr. 2. 75. sz.)

A nemzetiségi tényezőnek előtérbe állítása — figyelmeztet *A nemzetiség eszméje, mint politikai tényező* című írásában — [...] a mi kezünkben oly kétélű fegyver, mely rosszul, ügyetlenül használva önmagunkat sebezhet meg [...] amennyiben csak élesíti a velünk lakó fajok érzületét, féltékenységét. (1863. máj. 8. 106. sz.)

Egy másik vezércikkében, a *Magasabb szempontokban*, a forradalmat megelőző időszakot veti egybe a jelennel. Az 1848 előtt ható eszmékből — „szabadelvűség, radikál-reform, népiség” —, ma már csak — állapítja meg — a nemzetiség él keblünkben. *De csak egyedül. Nincsenek ott a nagy ellensúlyozó eszmék: az egyenlőség, testvériség!* (1863. febr. 20. 41. sz.)

Újságjaink többségénél „laptöltő”-ként szerepel a „Vidéki levelezések” rovat, pletykákról, bálokról, vadászatokról szállít híreket. V nem győzi hangsúlyozni jelentőségét, emlékezve nyilván még arra, hogy Kossuth Pesti Hírlapja többek között kitűnően szerkesztett „Vidéki levelezések” rovatával vált a reform-eszmék nagy hatású terjesztőjévé. *Mi volna ezek jelenlegi feladata?* — kérdi e témának szentelt cikkében — *Felsorolni, a nemzet színe elé hozni mindazon helyi hiányokat a társadalmi, szellemi és anyagi téren, melyek minden egyéb politikai átváltozás nélkül, a jelen körülmények közt orvosolhatók. Mellőzni férfiasan a sikertelen sohajtasokat, olyan, a magasabb politikában rejlt akadályok fölött, melyek most el nem háríthatók, s ehelyett szedegetni le ama hernyókat, melyek nemzeti szellemünk gyönyörű és erőteljes fáján rágódnak. Mennyi hiányt, mily tengernyi egyes hibát fedez föl a szakismerő szem, ha elfogulatlanul tekint szét legkivált közigazgatási téren, ez istenáldott, de embervert hazában! [...] és mégis vidéki tudósításaink majdnem rendszeren tárgyhiány fölött panaszkodva kérődznek, többnyire kóbor színészeti primadonnák mellett vagy elleni lándzsatorések közt folytatódnak. (Vidéki levelezések. 1863. ápr. 5. 78. sz.)*

Költőnk MS-ba írt cikkei egy részén megérződik a két, 1862-ben írt röpirat, az *Önbírálat* és a *Polgárosodás* időbeli közelsége. A vizsgált kérdések korántsem kerültek nyugvóponttra, és fortyognak még az ott támadt indulatok. Új érvek születnek egy-egy, a röpiratokban napvilágot látott elképzelés helyességének bizonyítása mellett. Más oldalról kiindulva, más szempontból tárgyalva nyernek új megvilágítást a régi problémák. Kákay Aranyos rosszmájú élclapja, a *Handabanda* nem is megy el szó nélkül emellett: „A Magyar Sajtó új szerkesztője, Vajda János úr, egy hónapi készülődés után végre megszólalt [...] Szózatának értelme egyébiránt nagyon összevág ama híres nagyida elődjének fenyvegető dictiójával: 'Hej ne lóttam volna csak ki puska-

poromat az önbírálatban, polgárosodásban, programban s több eféle öngyilkosságban!" (Handabanda, 1863. jan. 7.; l. A Magyar Sajtó fogadtatása c. fejezetben.)

Pedig nincs igaza a Handabandának. V MS-ban megjelent cikkeiben csak annyi a tautológia, amennyit minden rendszeres hírlapírói tevékenységet kifejtő publicista írásaiban megtalálhatunk.

*

V megnyilatkozásai mellett Zilahy Károlynak Gyulaival és a Kossorú körével polemizáló tanulmányai, jegyzetei (Hivatlan bíró, fogadatlan prókátor. 1863. márc. 17. 62. sz.; márc. 19. 64. sz.; márc. 21. 66. sz.; márc. 24. 68. sz. stb.) avatják a MS-t a szerveződé irodalmi ellenzék orgánumává. Ám a harcok éppen csak fellángolnak, a MS megszűntével ismét lap nélkül marad az ellenzék.

Mint írjuk, elsősorban az indulását követő időkben igényesen összeállított újság volt a MS. Állandó rovatai a Zilahytól szerkesztett és nagyobb részt általa is írt „Külömfélék” mellett a „Bécsi levél”, a „Bel- és Külföldi szemle.” Az utóbbiak sokszor érdekes és magvas kommentárok kíséretében tudósítanak az itthon és külföldön történetekről. Szilágyi Dezső és Szini Károly jóvoltából főként a külpolitikai szemlék tartalmasak.

Nagy figyelemmel kíséri a lap az év legkiemelkedőbb külpolitikai eseményét, a lengyel felkelést. Nem elégszik meg a külpolitikai szemle nyújtotta lehetőséggel. 1863. jan. 30-ától külön rovatot nyit „Lengyel (vagy Lengyelország) mozgalmak” címen az északi határainkon túli politikai és katonai akciók tanulmányozására. Gondosan beszámol nemzetiségeink hazai megmozdulásairól és azok külföldi, mindenekelőtt szomszéd országokban támadt visszhangjáról. Medgyes Lajos erdélyi levelei, Kondor Lajos szláv-, B-e román lapszemléi a magyar érdek fokozott szemszögben tartásával, de a viszonyokhoz képest tárgyilagosan tárgyalják, ezeket a politikai szemponttól meglehetősen „kényes” kérdéseket.

A MS fogadtatásának irodalmát vizsgálva, érdekes megfigyelést tehetünk. Az egykorú sajtó szinte kizárólag a leendő orgánum elkövetkezendő irányával kapcsolatos híresztelésekkel, illetve az első megjelent számok bírálatával foglalkozik. A ténylegesen működő lap kortársi visszhangja viszonylag szerény.

Ennek okát kutatva, több tényezőre kell rámutatnunk. Az *Előfizetési felhívás*, a kiadó és főmunkatárs nyilatkozata, s mindenekelőtt a lap első számai: mindenkit meggyőzhettek arról, hogy a MS „független minden irányban, és a szó legtágasabb értelmében.” Támaszát „nem egy párt, hanem az egyetemes nemzet rokonszenvében” keresi. Ezek után V irányának legádázabb politikai és irodalmi ellenfelei sem állhattak elő többé a bértollnokság vádjával. A helyzet tisztázásában még a kormánypárti lapok is a MS segítségére sietnek. „A conservatív lapok — írja a Handabanda — egyenkint és in solidum... ünnepélyesen protestálnak” az ellen, hogy „az ellenzéki lapok a 'Magyar Sajtó'-t a conservatív lapok sorába helyezték.” (1863. jan. 31.; l. A MS fogadtatása c. fejezetben.)

Ez aztán részben meg is pecsételi a MS sorsát. Nem a kormány érdekeit képviseli. A hazai közéletben szerepet játszó ismert politikai

csoportosulások egyikének sem szócsöve. Egy kis csoport, komolyabb bázis nélküli, számottevőnek nem tekintett vállalkozása. Nem érdemes tehát a szót vesztegetni reá — vélekedhettek a kormánypárti és ellenzéki lapok —, a V-féle MS aligha képes akár politikai, akár irodalmi tekintetben komolyabb hatást kelteni.

A konzervatív Pesti Hírnök ezt a meggyőződését le is írja: „Szerencsére e program [a MS-é] a gyakorlati életben nem nagy befolyást fog gyakorolni” (1863. jan. 2. sz. „Lapszemle.” L. A MS fogadtatása c. fejezetben). Ezért csappant meg hát a sajtó érdeklődése a MS iránt. És ha teljességében nem is áll az, amit V ádáz ellenfele, Kempelen Győző ír: „A 'Magyar Sajtó'-nak míg Jókai szerkesztette, 2,000-nél jóval több volt az előfizetője; Vajda János úr szerkesztése alatt tán 300-ra olvadt le.” (Rosz kezdet silány vége. Bihar, 1863. jún. 21. 50. sz. L. A MS fogadtatása c. fejezetben) Kétségtelen, hogy az előfizetők gyűlése bírta rá végül is Heckenast Gusztávot, a kiadót arra, hogy kivegye költőnk kezéből a lap szerkesztését.

„Kik lehettek Vajda és Zilahy Magyar Sajtójának olvasói? — kérdi Vargha Kálmán — konkrét adatok hiányában nem könnyű válaszolni, de valószínűleg egy nagyon kis számú köznemesi és polgári származású, haladó szellemű értelmiségi réteg érezte elsősorban magáénak a bátor és színvonalas lapkezdeményezést.” (Zilahy Károly 1838—1864. Zilahy Károly Válogatott művei. [Budapest] 1961. 3—33. l.)

*

Egyszer örvénylik még vadul a közönség érdeklődése a MS, illetőleg szerkesztője személye körül, a Thaly-botrány idején. A MS-val kutya-macska viszonyban élő Nemzeti Képes Újság a következőket közli olvasóival: „A 'Wanderer' jólértesült pesti levelezője szerint a 'Magyar Sajtó' jelenlegi szerkesztője Vajda János szólítottatott fel a félévvel 'Sürgöny' vezetésének átvételére; Vajda e hírt [!] alapos voltát tagadja s tagadását hinnünk kell; malitiosus emberek azonban azt mondják, hogy a haraszt nem szokott szél nélkül zörögni.” (1863. márc. 8. sz. 79. l. „Irodalom.”) A továbbiakról azután a Honból értesülhetünk: „Ma délután egy óra tájban a váci utca feletti botrányos eset színhelye volt. Egy magyar politikai nagylap szerkesztője, akinek a polgárisultsággal nagyon sok dolga van, a 'Nádor' című fogadó ebédlőjéből kihívatott egy vendéget, szinte íróársát, aki természetesen fegyvertelenül, hajadonfővel jelenvén meg, ezt a kihívató vasbotjával támadta meg, s vakmerő erőszakos szándékában csupán az összetódult utcai nép és vendéglői cselédség által gátoltatott meg, akik tőle vasbotját elvették. A tényállás terjedelmesebb előadásában nem bocsájt-kozhatszunk addig, míg az adatokat hatósági eljárás alapján hitelen nem közölhetjük, addig is azonban nem mulaszthatjuk el legmélyebb indignationkat a páratlan botrány felett kinyilatkoztatni.” (1863. márc. 24. 68. sz. „Újdonságok.”)

A lapok és a közvélemény nagy része egyértelműen elítéli V szerencsétlen eljárását. Önbíráskodását még barátai, a vele azonos elveket vallók sem menthetik. Kivéve az Egri Postát. Az Áldor Imre szerkesztette lap most is következetesen V mellett áll ki. „Másnap — olvashatjuk a „Tintarajzok”-ban — a 'Sajtó' szerkesztőségébe baktattam

'élethalálra kész'. Zilahyval akartam találkozni, pedig 'a tout prix'. Még arra is elvoltam [!] készülve, hogy Vajda Jánost érdemem ott, kinél valami szíves fogadtatásra nem hívék számítani. Akkor! most — már ismerem a 'Polgárosodás' merész tollú íróját s örömmel constátalom, hogy azon kevesek egyike, kik az irodalmi térről jövő támogatást csak akkor viszonzozzák bottal vagy poffal, mikor műveik bírálata helyett személyök, becsületök sértetik meg s a kofának, nem journalistának termett irkász gyávasága nem enged más quittelési lehetőséget. Ily esetben igazságtalan eljárás pálcát törni föltte s egyes töredékes szavak által kíváncsivá tett közvéleményt az ő rovására combináltatni. Csodáljuk, ezt a 'Hon' újdonság böngészője nem érte föl ésszel!" (1863. máj. 14. 20. sz.)

Kis idő múlva ismét visszatér a fentiekre: „Tintarajzaim azon pontját — írja —, mely a Vajda—Thaly-féle pert érinté — utólagos értesülés folytán sietek oda módosítani, hogy forrása nem irodalmi vita, hanem Thalynek egy V-hoz intézett gorombaságban mindent felülmúló magánlevele volt. V-t most a törvényszék 100 frt-ra ítélte, melyből 50 frt Thalynek esik, 50 frt pedig más nyomorultak fölségelésére fordítatik.” (Egri Posta, 1863. jún. 4. „Hírkürt.”)

*

1863. máj. 21-én hír jelenik meg a Függetlenben: „Jövő július elején a 'Magyar Sajtó' szerkesztését Szilágyi Dezső, a 'Nővilág'-ét pedig Dalmady Győző veszi át. Ha ugyan a szállongó hír igazat beszél.” (115. sz. „Vegyes hírek.”) A Nemzeti Képes Újság mindezt már „biztos hallomás szerinti”-nek állítja. (1863. máj. 24. 19. sz. 176. l. „Főváros és vidék.”) Később pedig arról olvashatunk: „A 'Magyar Sajtó' új szerkesztőjeül fölterjesztett Szilágyi Dezső felsőbb helyen nem erősítet meg, nem lévén teljeskorú. Most Pákh Albert van fölterjesztve, mint halljuk, azonban csak egy időre veszi át a lapot, amely július 1-jétől kisebb alakban jelenik meg.” (Az Ország Tükre, 1863. jún. 20. 18. sz. 216. l. „Vegyes” rovatok.) Az Egri Posta viszont arról tudósít: „Octobertól — a Nővilág szerint — Zilahy Károly lesz a M. S. szerkesztője. Ohajtjuk is, hogy e geniális, pártatlan írónkat elvégre egy független szabadelvű lap élén láthassuk.” (1863. jún. 24. 26. sz. „Hírkürt.”)

Hogy Zilahy aspirált a MS szerkesztői posztjára, azt egy Kelemen Mórhoz írt, ebből az időből kelt leveléből tudjuk: „Szilágyi D. kis-korúsága miatt visszalépvén a Sajtó szerkesztői jelöltségétől, mint ép e percben értesülök Kecskeméti [! Aurél] engem akar felterjeszteni. Mit gondol Ön: tán nem lesz akadály? én utóbban nagyon mérsékelt lettem és ennek a Sajtóban közelebbről nem egy jelét adtam, az I. számban megjelent Szabad sajtó c. cikkemet pláne a Sürög[öny] és az U[ngarische] Nachr[ichten] is átvette. Egy besorozandó szerkesztő candidatus ajánlja magát az ön barátságába!” (Zilahy Károly levele Kelemen Mórhoz. 1863. jún. 1. OSzK Levelestár.) Végül azonban nem Zilahy, hanem Pákh Albert lett a lap főszerkesztője.

A MS 1863. jún. 3-án hozza nyilvánosságra V leköszönését a szerkesztőségről: „E lapok szerkesztője súlyos betegsége miatt a szerkesztés gondjaira magát képtelennek érzvén, helyettesítését a jövő számon

kezdve Zilahy Károly vállalta el." A szerkesztőség nevében Zilahy búcsúzik el a lap olvasóitól is. (A tisztelt közönséghez. 1863. jún. 27. 146. sz.)

A munkatársak — írja — V „nézeteit tán sokban nem osztották ugyan, de meggyőződésének tisztaságát ismerve, ez általa szerkesztett közlönyt nézeteik nyilvánítására használni nem tartózkodtak." Ha a lap beltartalmában — vélekedik — egyszer másszor kevesebb összhang uralkodott „ez mutatja az általa [Vajda által] elfoglalt álláspont függetlenségét [...] amennyiben a rendelkezésünkre álló szerény eszközök mellett tett, elvek szerint, meggyőződésből, következetesen igyekeztünk hatni; iránytűnk az igazság, célunk a közjónak előmozdítása volt, nézeteinkhez folyvást teljes lélekből ragaszkodunk."

A szerkesztőség éléről eltávozott V-ről megtudjuk, hogy „rongált egészsége miatt jelenleg külföldi fürdőkön" tartózkodik. „A hírlap-irodalom tagjai. — olvassuk később a NŐ-ban — nyárára nagyobb részt elszéledtek Pestről. Jókai családostul Balaton-Füreden mulat; ott van Zichy Antal, Vajda János, Zilahy Károly, Bajza Jenő, Vecsey Sándor" stb. (1863. aug. 1. 15. sz. „Pesti Hírek.")

1863. július elsejétől tehát ismét új világ kezdődik a MS-nál. A szerkesztői székbe került Pákh Albert sietve kijelenti: „Az eddigi szerkesztőségnek a lap iránt minden viszonya megszűnik." (Szerkesztői változás. MS 1863. júl. 1.)

A MS nézeteit osztó olvasók csekély száma mellett a provizórium nyomása következtében mind sanjyárúbbá váló kulturális- és sajtóviszonyok is szerepet játszottak V lapjának bukásában. Még a kor egyik legnépszerűbb lapja, a VÜ is csak panaszkodni tud, ha erről az időszakról van szó: „Tagadni nem lehet, hogy az összes magyar hírlap-irodalomra nézve egyike volt ez a legsaványabb éveknél, s ha szerkesztési tizedünkben szabadon választhatnunk volna, valamennyi év között bizonyosan mi sem a jelenlegit szemeltük volna ki magunknak, hol az anyagi jólét pangásához, még az általános kedvetlenség és hangtalanosság is csatlakozott, hol még a remény is átláthatatlan föllegekbe burkolózott." (A VÜ előfizetési felhívása. NŐ 1863. jún. 16. 12. sz. „Hirdetések.")

„A lapirodalomról lévén szó — írja az Egri Posta —, általános a panasz, hogy a közönség részvéte a hazai sajtó irányában nagy mértékben csökkent. Nem tudjuk a viszonyok lehangoztásában, vagy más körülményekben keressük-e a részvétlenség okát, annyi azonban tény, hogy míg a legkevésbé humorisztikus, komoly magyar — mondja Kákay A[ranyos] — öt-hat bohó lapot s ugyanannyi bohóc naptárt éltet, midőn a többi nemzetek egy ilyessel is beérik — addig a legszükségesebb irodalmi vállalatokat csupán tengődni, vagy egészen veszni hagyja." (1862. jan. 12. 2. sz.)

S ebben a kérdésben nincs véleménykülönbség a kormánypárt és ellenzék között. „Napjainkban — siránkozik a Független — a politikai lapok kezelése megbírhatalatlan feladattá kezd válni. Oly nehézé lón az írás, mint a pénzkereset. Kisérletekben vesztegetjük az erőt és időt, keressük hiában a jövedelmezés forrásait, de azok egyenkint apadnak ki." (Pest, május 21-én. 1863. máj. 22. 116. sz.)

Ha a kor egyik legnépszerűbb lapja, a VÜ és a kormány zsoldját húzó Független is megélhetési gondokkal küzd, csoda-e, hogy a kevesek újszerű vállalkozását megtestesítő MS fél évnél tovább nem tudott fennállni? Az idők egyre zordabbá válásáról V lapja is többször említést tesz. *Egyébként pedig — tudósítja olvasóit — amennyire a fölöttünk uralkodó magasabb viszonyok hatalma egyre szűkebb térre szorítja sajtóilag magyar politikai lapirói működésünket, másrészt igyekezni fogunk azt általános érdekű, változatos tartalom, célszerű összeállítás, gyorsaság és pontosság által lehetőségig pótolni, és kitartó szorgalommal, szellemi és anyagi áldozatkészséggel a t. c. közönség minél nagyobb részvételét kiérdemelni. (Lapunkra vonatkozólag. MS 1863. ápr. 19. 89. sz.)*

Március végétől, még inkább azonban a fenti nyilatkozat megjelenésétől a MS tartalmilag is mind sivárabbá lesz. Minél kevesebb kommentárt tartalmazó, pusztán híryanagot nyújtó orgánummá válik lassan, mint a legtöbb, a kormány beolvasztási kísérleteivel egyet nem értő magyar lap ebben az időben. Van tehát valami igazság a Szilágyi Dezső szerkesztői felterjesztésének elutasítását hírül adó Népbarát megjegyzésében: „Csodáljuk, hogy a szerkesztést maga Heckenast át nem vette; azt biz az eddigi irányban ő is bátran vezethetné.” (1863. jún. 14. 24. sz. „Mi hír Budán?”)

Nem érkezett még el az idő a MS törekvései számára és kedvezőtlenek voltak a sajtóviszonyok is. Ráadásul a lap sem tudta kellő eréllyel és mindenkor szabatos formulázásban kifejezésre juttatni célkitűzéseit. Az elutasítás megfogalmazása erőteljesebb színeket kapott, mint a soron következő feladatok felvázolása. Jelentősége azonban torzó voltában sem lebecsülendő. Első orgánuma volt az ötvenes-hatvanas évek fordulóján fellépő irodalmi ellenzéknek. És hangot próbált adni — ha nem is mindig a legszerencsésebb formában — a liberális nemességtől mindinkább elforduló polgári értelmiség elképzeléseinek.

MAGYAR SAJTÓ

(1855. júl. 1.—1856. dec. 31.)

VALAMIVEL TÖBB, MINT KÖNYVISMERTETÉS

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Hagymáz — önkívülettel járó, súlyos lázas betegség.

az *alig múltban támadt vihar* — az 1848—49-es forradalom és szabadságharc, illetőleg annak bukása. „Azt kell hinnünk — írja a *Széptani levelekben* is —, hogy a nagy ütés, mely a nemzetre Világosnál méretett, szédítő s ideiglenesen tébolyító hatású volt.” (I. NŐ 1861. márc. 1. 76. l.)

a *nagy csillapító szava* — Széchenyi István, aki több művében (Kelet népe, Politikai programmtörödékek stb.) mérséklet hiányával vádolta, a forradalom felé tartó, Kossuth vezette liberális ellenzéket. *Polgárosodás* (1862) című röpiratában V Széchenyit vallja politikai téren mesterének (vö. VKrk VI. köt. 105—106. l.) E cikke a tanuság, hogy már az ötvenes évek derekán is hasonlóan gondolkodott. (L. i. m. 350—351. l.)

most a *nagyobb rész bűnnek ereszi fejét* — a szabadságharc bukását követő évekre céloz. (L. VKrk VI. köt. 316—320. l.)

így *indult újabb lendületnek az irodalom* — l. ezzel kapcsolatban VKrk VI. köt. 351—361. l.

Nem akarom megnevezni az egyént. — ismételten Széchenyi Istvánról, illetőleg reformkori tevékenységéről van szó.

a *pusztai iskolákban tanult magyarrá nevel* — a fentiekkel vö. a MS 98. gl.-ját.

a *párisi békealkudozások* — a párisi béketárgyalások és az 1856. márc. 30-án megkötött nemzetközi szerződés jelentették a krími háború (1853. nov. 1.—1856. márc. 30.) záróakkordját. A háborús felek Anglia, Franciaország, Törökország és a Szárd Királyság, ill. Oroszország voltak. — A háborúhoz nálunk országszerte nagy reményeket fűztek az önkényuralom ellenfelei kedvező belpolitikai fordulatot vártak tőle. (L. VKrk VI. köt. 320—321. l.)

A „három excollega Szibériában” — Jókai „Hol leszünk két év múlva? vagy három excollega Szibériában” c. humoreszkje az Életképek 1848. máj. 28. 24. sz.; jun. 4. 25. sz. és jun. 11. 26. számában jelent meg.

A humoreszk a szerző lidérces álmát beszéli el. Három Szibériába száműzött excollega, Vahot Imre (1820—1879), a Budapesti Divatlap, Pálffy Albert (1820—1897), a Március Tizenötödike és Nádaskay Lajos (1816—1860), a Reform akkori szerkesztője beszélget a cári csapatok által elfoglalt Magyarországról.

Bárány Ágoston vezérlete alatt — „Denique — olvashatjuk az említett Jókai-humoreszokban — nem akartak olly országban élni, hol a nemesi szűz hátakat is kancsukázzák, s egy szép reggel táblabíró Bárány Ágoston vezérlete alatt, fölkerekedtek vagy harmincezen, mindmegannyi szolgabíró, táblabíró és legale testimonium, hónuk alá

csapták a Corpus jurist, meg a pragmatica sanctiot, s mentek új hazát keresni Mesopotamiába. A mesopotamiai mufti azonban sehogyszem akarta nekik az ottlakhatást megengedni, mert illy kutyabőrpusztító népnek ott élni nem szabad, hol a kutyák szentek [...] s gyakran feljárnak Marokkóba a dey mulattatására, kinek udvarában országgyűlési dictiókat tartanak.” (JKrk Cikkek és beszédek 2. köt. 184—185. l.)

Bárány Ágoston (1798—1849) ügyvéd, levéltáros, író, az MTA I. tagja, táblabíró, Torontál megye másod-alispánja.

corpus juris — törvénygyűjtemény, törvénytár. Esetünkben a Corpus Juris Hungarici, a feudális és az azt követő kapitalista korszak magyar törvényeinek nem hivatalos gyűjteménye.

Mezopotámia — Irán, Törökország, Szíria, Irak területének egy részét foglalja magába. Itt bontakoztak ki Elő-Ázsia legrégebb kulturái, a sumér és az akkád kultúra.

mufti — mohamedán törvénytudó, jogtudós vagy pap; vezető, irányszabó tényező.

Palmerston — Viscount Henry John Temple (1784—1865) angol államférfi, korábban tory, 1830-tól whig, illetőleg liberális párti programmal. Külügyminiszter (1830—1841, 1846—1851) és miniszterelnök (1855—58, 1859—65). Nem akadályozza a cári Országország magyarországi intervencióját 1849-ben. A szabadságharc bukása után pedig a török földre menekült emigránsok ügyét támogatja. Jelentékeny a szerepe a krími háború kiélezésében. Külpolitikáját mindig az Anglia szempontjából elsősorúan fontos európai egyensúly fenntartására irányuló törekvés jellemzi.

Krimia hadvezérei kritikálják — vö. a fentiekkel VKrk VI. köt. 101., ill. 749. l.

Schlegel — August Wilhelm (1767—1845) német költő, kritikus, művészetelméleti író, a korai romantika egyik vezető teoretikusa.

Lessing — Gotthold Ephraim (1729—1781) német drámaíró és esztéta, egyike a realista esztétika megalapozóinak.

Babylontornya — vagy Babel tornya; Marduk babiloni isten szentélyének tornya. 33 méter magas talpazatán még hat emelet állt. A Biblia szerint (Mózes I. k. 11 : 1—9) Noé utódai az égig akarták építeni, de isten megbüntette gőgjüket, összezavarta nyelvüket, hogy ne érthessék többé egymást.

Ezért hiába tekingetünk Angliára — A forradalom bukását követő időszakban hazai társadalmunk nem kis része a külpolitikai csodavárás világában él. Nagy érdeklődéssel figyeli a nemzetközi politikai élet jelesebb eseményeit és irreális reményeket fűz minden Ausztriára nézve kedvezőtlennek vélt fordulathoz.

Ezt a magatartást teszi több alkalommal bírálat tárgyává V röpirataiban, az *Önbírálatban* és a *Polgárosodásban* (vö. még VKrk VI. köt. 358. l.)

Annyian vadásznak hatást versben, drámában és cikkekben a haza nevével — Több alkalommal szól más írásaiban is e jelenségről (vö. VKrk VI. köt. 362.; továbbá *Önbírálat*, i. m. 25., ill. 405. l. stb.).

Istennek nevéért hiába ne vedgyed — a bibliai „Tízparancsolat”-nak ezt a passzusát — „Az Úrnak a te Istenednek nevéért hiába fel ne vedd; mert nem hagyja azt az Úr büntetés nélkül, aki az ő nevéért hiába felveszi”

(Mózes 2. k. 20 7) — V több írásában idézi, felhasználja egyik cikkének címében is (*Az alkotmány nevét hiába ne vedd.* Cs 1861. okt. 27. 60. sz.).

fertálmágnás — a birtoka, életformája és családja közéletben betöltött szerepe alapján magát mágnásnak tartó középbirtokos nemes. *financier* — pénzügyi szakember.

*

„Vajda Jánosnak — írja Angyal Dávid — Pestről küldött színi-bírálati nem voltak igen jelentékenyek, de megérdemli figyelmünket az a tárcacikke, melyet Mocsáry Lajosnak 'A magyar társaséletről' című könyvéről írt. Már itt mutatkozott az a keserűség a magyar arisztokrácia és köznemesség ellen, mely később fokozott erővel tört ki Aristides álnév alatt kiadott röpirataiban.” (Falk—Kecskeméthy. 1. köt. 154. l.) 1862-ben írt röpiratai előzményeként tartja számon Miklóssy János is (I. VKrk VI. köt. 351., ill. 361. l.).

GLOSSZÁK

[1.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Horváth Döme — (1819—1899) jogi író, jogtudós, királyi táblai tanácselnök. Mint kecskeméti tollforgató ember a város nagy szülőfőnök, Katona Józsefnek emlékét lelkesen ápolja. A gl. által beharangozott mű, a Bánk bán 1856-ban Kecskeméten jelent meg Katona életrajzával és arcképével, 1860-ig négy kiadást ért meg.

[2.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Landerer és Heckenast. — Landerer Lajos (1800—1854), Heckenast Gusztáv (1811—1878) nyomdászok, könyvkereskedők, könyvkiadók. 1840-ben társult Heckenast Gusztáv, a Wiegand-féle pesti könyvkereskedés tulajdonosa az 1824 óta önálló Landerer Lajossal, akinek 1854-ben bekövetkezett halála után az üzlet kizárólagos tulajdonosa 1873-ig ő lett. A Landerer—Heckenast-cég adta ki Kossuth Pesti Hírlapját, a Nemzeti dalt és a Tizenkét pontot. Számos kiváló író művét jelentették meg az abszolutizmus korában is. Heckenast volt a VÜ megalapítója.

Közhasznú házi naptár. — A magyar nép számára az 1856-ik szököd-évre. A naptár 1—8. évfolyama az 1854—61. évekre jelent meg, Pesten 1853-tól 1860-ig.

Komáromi kaptaja szerint — A Komáromi új és ó Kalendárium 1799-től 1861-ig jelent meg Komáromban a Weinmüller-család (Bálint, özvegy Weinmüllerné, Imre, Bálint és Franciska) kiadásában. A Jókai

gyermekkorára emlékező Mikszáth szerint „Ez az igénytelen naptár, mely már akkor is több volt száz [!] évesnél, melyet öt garasért árultak a ponyvákön és könyvkötőknél, szinte hercegi jövedelmet jelentett, mert a naptárt több százezer példányban nyomták, folyton egész éven át nyomták és mégsem bírták kielégíteni az egész országra szóló szükségletet. Annyira eltalálta adomáival, rigmusaival, jövendőmondásaival, a nép szája izét, hogy a nép vakon hitt a Komáromi Kalendáriumban s alig várta évről évre.” (Jókai Mór élete és kora. Budapest 1960. 1. köt. 43. l. Összes művei 18. köt.) V-nak személyes élménye is kapcsolódik a Komáromi kalendáriumhoz: ezt örökíti meg A szerelmes gyermek c. novellájában (1854). L. VKrk IV. köt. 114/480. l.

„*Habsburgi Rudolf*” (sz. 1218-ban, német király 1273-91). 1278. aug. 26-án a morvamezei csatában IV. László magyar király seregeinek segítségével döntő győzelmet aratott nagy ellenlábasa, II. Ottokár cseh király hadai fölött. Győzelme a Habsburg-ház ausztriai hatalmát alapozta meg.

marcheggi híres csatáról — Marchegg község Alsó-Ausztriában; 1278. aug. 26-án a közelében zajlott le az előbb említett morvamezei ütközet.

„*Gazd. Lapokból*” — Gazdasági Lapok (1849–1880, 1884–1924). 1849. jan. 1-től Korizmicz László szerkeszti és adja ki, a gl. megjelenése idején „Korizmicz László vezérlete mellett” Morócz István a szerkesztője. Hetenként jelenik meg, a magyar gazdasági élet egészéről igyekszik képet adni. Elméleti cikkek és gyakorlati útmutatások olvashatók hasábjain. Gyakorta közöl külföldi folyóiratokból és szakkönyvekből átvett cikkeket, szemelvényeket.

[3.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

gyomor és kebelvers — 1855-ben Pesten jelent meg Zsarnóczy Antónia Takách Györgyné Kebel-versek ímű versfüzete.

„Kötetéből Szilágyi Virgil elriasztó szemelvényeket közölt lapjának, a Budapesti Viszhangnak 'Vad-költészet' című rovatában (1855. 192. l.) — Tompa Mihály pedig a következőképpen nyilatkozott Kazinczy Gábornak e 'kebel-versek'-ből merített műélvezetéről: 'Én jelenleg rendkívüli gyönyör közt töltöm óráimat. Olvasmányra akadtam, minőt eddig még nem látott a világ. [...] A Zsarnóczy Antónia-féle irodalom terjed az én lelkem örömére, gloria in excelsis Deo!'" (Bisztray Gyula: Jókedvű magyar irodalom. Gondolat, Budapest 1968. 544. l.)

[4.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szénfy Gusztáv — (családi nevén: Kohlmann, 1819–1875) zeneszerző és író. Egyike a negyvenes évek legjobb dalszerzőinek. Mint zenekritikus és elméleti szakember is jelentős. A verbunkos-palotás

stílus uralkodó kultuszával szemben a népdalra és a régi magyar zenére kívánt építeni.

„Dalkönyvecské”-je terv maradt csupán. „Miután — írja csaknem fél évvel később — nem akadt annyi előfizetőm, hogy a 'Dalkönyvecské' nyomtatási költségeit ily módon fedezhettem volna, — kénytelenítettem ebbeli vállalatommal ezennel felhagyni” (Nyilatkozat. MS 1856. ápr. 24. 96. sz.)

Greguss Ágost magyar verstana zenészeti szempontból — Greguss Ágost (1825—1882) író, esztéta. Versek, regények, fordítások, mesék, politikai cikkek jelzik sokoldalú munkásságát. A legnagyobbat azonban irodalmi, esztétikai tanulmányaiban alkotta. Említett Magyar verstana (Pest 1854. Megj. folytatásokban az 1854-es PN-ban is) hibái ellenére úttörő jelentőségű.

Szénfy Gusztáv bírálata: Greguss Ágost „Magyar verstan”-a zenészeti szempontból a MS 1854. aug. 9—18., 34—41. számaiban jelent meg, az „Athenaeum” rovatban.

[5.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szerdahelyi Kálmán — (1829—1872) Szerdahelyi József színész és zeneszerző fia, Prielle Kornélia színésznő férje. Az ötvenes-hatvanas évek egyik legünnepeltebb bonvivánja. Itt bejelentett jutalomjátékáról így ír (gs.) [Greguss Ágost], a MS színházi referense: „Szerdahelyi mester a parodizálásban, s az első felvonás második felében többször homerosi kacagásra bírta az egész közönséget az operai énekesnek és a pepita tánának kifigurázásával. Ő ma este egy szép névnapot ült: a tömött színház, a nagy tapsok, koszorú- és számos kihívás bizonyítják a közönség rokonszenvét iránta.” (1856. okt. 16. 89. sz. „Budapesti újdonságok.”)

Szigligeti „Pünkösdi királyné”-ja — Szigligeti Ede Pünkösdi királyné c. 3 felvonásos vígjátékát, amelynek zenéjét Doppler Károly (1825—1900) írta, ez alkalommal (1855. okt. 13.) mutatták be először a Nemzeti Színházban, mint a fentiekben láttuk, sikerrel.

[6.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Pajor Nina — (? — ?) a kolozsvári színház színésznője. Szabó Richárd szerint 1855 husvétján elbocsátják a kolozsvári színháztól és Benedekné veszi át szerepkörét (Adalék a kolozsvári színház állásáról. Divatcsarnok 1856. jan. 10. 2. sz. 25. l.).

1859-ben a Nemzeti Színház színpadán is kísérletezik (NŐ 1859. nov. 27. 48. sz. „Pesti hírek”), és pedig először Szigligeti Ede népezeneművében, A csikósban.” A tisztelt kisasszonynak — a NŐ kritikusa szerint — a Rózsaiféle szerepkörben legkevesebb hivatottsága sincs.” (1859. dec. 11. 50. sz. „Színházi szemle.) Utolsóként Benkő Kálmán

Mikulás c. színművében lép fel, 1859. dec. 8-án. A lapok hallgatásából ítélve — nem sok sikerrel (NÓ 1859. dec. 18. 51. sz.).

vaudevillistánénk — vaudeville: zenés, énekes vígjáték, bohózat. Vajda esetünkben elsősorban a népszínművet érti rajta.

[7.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

mint a. V. U.-nak írják — Vasárnapi Újság (1854—1921) vegyes tartalmú, képes hetilap. 1854. márc. 5-én Pákh Albert szerkesztésében indult, Heckenast Gusztáv a kiadója. A XIX. század második felének egyik legkedveltebb, legelterjedtebb lapja. 1854 márciusában három-ezer, áprilisban négyezeröttszáz, rövidesen hétezer az előfizetőinek száma. Népszerűségben felülmúlja az addig rekordot tartó Kossuth-féle Pesti Hírlapot. Pákhot 1867-ben Nagy Miklós, őt 1909-ben Hoitsy Pál váltja fel a szerkesztésben.

Irodalmi része kezdetben színvonalas. A kor java írói dolgoznak benne, Jókai Mór jó ideig főmunkatársként.

A szamosújvári tűzvész leírása a VU 1855. okt. 7-i, 40. számában Tűzveszély címen látott napvilágot.

[8.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az oroszvári növényművelési intézet — A Henckel-Donnerschmarek grófok birtokán levő intézet, igazgatója Kohányi Mihály volt, országos hírnévnek örvendett a gl. megjelenése idején.

[9.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Galletti J. G. A. — Galetti, Johann Georg August (1750—1828) német történetíró, a gothai herceg udvari történetírója. Tekintélyes számú történelmi munkái már a múlt század végére elévültek. Itt említett műve Falk Miksa átdolgozásában Pesten 1857-ben jelent meg. A szerző Allgemeine Weltkunde . . . c. 1818-ban közzétett munkája 11. kiadásának (1854.) kiegészített magyar fordítása.

Dr. Vállas Antal — (1809—1869) érdekes, viszontagságos pályát futott be a múlt században. Bérkocsis fia, 1824-ben belép a piarista rendbe. Kazinczy Ferenc az írói pályára ösztönzi, de ő a természet-tudományokat, a matematikát választja. 1827-ben kilép a rendből. 1837-ben a Felsőfokú egyenletek egyismeretlennel c. művéért az Akadémia tagjai sorába választja. 1841-ben röpiratot ad ki Egy felállítandó magyar központi műegyetemről címmel. 1848-ban Eötvös József a pesti egyetemhez a matematika rendes tanárának nevezte ki.

1850-ben megfosztják állásától. 1851 őszén elhagyja Magyarországot, Észak-Amerikába távozik. New Orleans-ban hajózási iskolát alapít. A polgárháború idején Tennessee állam katonai akadémiájának igazgatója.

Galett művét „Földrajzi-statisztikai részében Cannabich J[ohann] G[ünther] F[riedrich] s a történetiben Meynert Hermann által meg-bővítve, és „Magyarországhoz alkalmazva” adta ki Pesten 1844-ben, a Hartleben kiadónál. Ebből azonban csak három füzet jelent meg.

Dr. Falk Miksa — (1828—1908) publicista, politikus, az MTA lev. tagja. A kétlaki újságíró típusa. Széchenyi döblingi bizalmas köréhez tartozott. Publicisztikai munkásságát Kemény és Deák is nagyra becsüli. Hallatlanul népszerűvé váltak a hazai ellenállás táborában az ötvenes évek folyamán a PN-ban írt külpolitikai cikkei, amelyek rendkívül szellemes módon bírálják a sorok között az abszolutizmus viszonyait. Falk ezekben az években a Török János-féle MS-nak is munkatársa. A hivatalos Budapesti Hírlapban pedig névtelen, a kormányt támogató cikkeket közölt. Írásaiban később a kiegyezés létrejöttén munkálkodik. 1867-ben a Pester Lloyd főszerkesztője lesz. 1875—1905-ig Deák-, ill. szabadelvű párti képviselő.

Hartleben Konrád Adolf — (1778—1863) könyvkereskedő és kiadó. Pesten 1803-ban nyitotta meg üzletét. Főként tudomány-népszerűsítő műveket adott ki.

[10.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Nyelvgyakorló és olvasókönyv*” a magyar elemi tanodák számára — Első nyelvgyakorló és olvasókönyv. Az ausztriai birodalom-beli kath. elemi iskolák számára. Bécs 1856. Cs. k. iskolai könyvtároló hivatal. 172. 1. — A versek a szerzők feltüntetése nélkül és nem versalakban szedve jelentek meg benne.

Dienes Lajos — (1816—1874) író, újságíró, pedagógus. Jogot végzett majd többek között a pesti Vakok Intézetében is tanított. Az 1848—49-es forradalomban és szabadságharcban honvédhadnagyként vett részt. A vereség után börtönbe került, és 1852-ben szabadult amnesztíával. Az ötvenes évek folyamán számos lapban, évkönyvben jelentek meg cikkei és főként gyermekekhez szóló apró írásai, versei. 1862-től ő veszi át Vajdától a Cs szerkesztését megszüntéig (1862. szept. 28.) Később minisztériumi hivatalnok, majd az állami könyvnyomda irodalmi gondnoka.

[11.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Vahot Imre — (1820—1879) író, szerkesztő. Írói képességei a dilettantizmus határán mozognak, jelentősebb szerepet mint lapszerkesztő tölt be. A reformkor idején írt színművei és cikkei Kossuth politikáját, a liberális ellenzék célkitűzéseit szolgálják. Utóbb ellentétbe kerül az általa szerkesztett Pesti Divatlap köré sorakozott fiatal írókkal,

1848-ban kiadott, Nemzetőr című politikai lapjában már nyíltan Petőfi radikális nézetei ellen fordul. Világos után rövid időre börtönbe kerül, később fróként-szerkesztőként a nemzeti ellenállás ébrentartásán fáradozik. Színműveket ír, évkönyveket, füzetes sorozatokat szerkeszt, Lisznyai Kálmánnal rendezett dallal, szavalattal és mulatással egybekötött országjáró-„daldói” szintén a nemzeti öntudat fejlesztését kívánták szolgálni. Működésében azonban kezdettől sok a selejtes elem, s egyre inkább a harsogó nacionalizmus, az üres kuruckodás, a felhígított Kossuth-kultusz apostolává válik, különösen Napkelet című lapjának működése idején (1857–1862), amelynek 2.000 előfizetője azonban azt is tanúsítja, hogy a birtokos nemesség egy részének pontosan eltalálta ízlését.

V-val kezdetben jó viszonyban van. A tizenkilencéves költőt ő juttatja be Török János révén a Gazdasági Egyesülethez. Később azonban, 1857-től a NŐ és a Napkelet megindulásától, ádáz ellenfelekké válnak. A két lap hasonló profiljából eredő rivalizáláson és a személyi nézeteltéréseken túl (l. Komlós 84–85. és 92–93. l.) elvi megfontolások is mélyítik kettőjük ellentétét. V elítéli Vahot nagyhangú magyarkodását.

en miniature — kicsiben

Barnum — Phineas Taylor (1810–1891) amerikai üzletember, a „humbug királya.” Változatos életében szédítő sikerek és jelentős kudarcok váltogatják egymást. 1842-ben megvette Scudder amerikai múzeumát, amelyet érdekes kiállításával a leglátogatottabb helyek egyikévé sikerült varázsolnia. Mesés jövedelmet biztosított a svéd származású Jenny Lind, a „XIX. század legtüneményesebb színpadi énekesnője” szerződtetése is, aki 1850 őszétől hangversenyezett az Egyesült Államokban. 1856-ban — szerencsétlen spekuláció következtében — Barnum szinte egész vagyonát elveszti, ám nem sokkal később neve ismét régi fényében csillog, cirkuszával Európában rendez körutat és megfordul Pest-Budán is.

Barnum neve a gyors meggazdagodás fogalmával azonos ebben az időben. V máskor is hivatkozik rá, többek között *Polgárosodás* c. röpiratában.

„*magyar írók pályakönyve*” — Magyar írók pályakönyve. Szerk. és kiad. Vahot Imre. Pest 1856. Gyurján. IV. 136. l.

Vahot könyve nagyrészt fiatal, pályakezdő költők, írók műveit közli névtelenül, a kitűzött pályatételek szerint (Jeles magyar hölgyek történeti jellemrajzai, Népregék és románcok, Lantos költemények).

„*Politikai ujdonságok*” — a VÚ 1855–1905-ig hetenként megjelenő politikai melléklete. Első szerkesztője Pákh Albert (1855–67), majd Nagy Miklós (1867–1905). 1870-től — Nagy Miklós szerkesztősége idején — egy negyed századon át Vajda hetenként írt cikkeket a lapba.

„*magyar költők képcsarnoka*” — teljes címe: Magyar költők arcképcsarnoka. Egy nagy lapon a legszebb chinai papírra nyomtatva 34 híven talált arckép. Kiadja Vahot Imre. Pest 1856.

Arany, Bajza, Berzsenyi, Degré, Császár Ferenc, Csokonai, Czákó, Czuczor, Eötvös, Erdélyi János, Fáy András, Gaál József, Garay János, Jókai, Katona József, Kazinczy, Kemény Zsigmond, a két Kisfaludy, Kovács Pál, Kölcsey, Lisznyai, Nagy Ignác, Pap Endre,

Petőfi, Székács József, Szemere Pál, Szigligeti, Tompa, Tóth Lőrinc, Vahot Imre és Sándor, Vajda Péter és Vörösmarty arcképét tartalmazza.

[12.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

memento mori — emlékezzél a halálra, a karthauzi szerzetesrend jelszava.

[13.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A Tomoryféle drámai jutalom kitévés — A kor sajtójában nem leltünk nyomára.

[14.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Beköltöztek a nagy emberek, kik a Svábhegyet viselőssé tették — Bulyovszky Gyula egyik tárcája (Budapesti Szemle. Délibáb 1856. jun. 8. 23. sz. 276. l.) tudósít arról, hogy a művészek, írók közül ez idő tájt Jókai Mór, Szigligeti Ede és Benza Károly színművész „háziúrként”, ő — Bulyovszky — „bérllőként” tölté nyarait a Svábhegyen. *a Svábhegy nem szül egeret* — utalás az ismert latin mondásra: Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus (Vajudnak a hegyek, de csak nevetséges kis egérke születik). (Horatius, Flaccus Quintus: *Ars poetica.*)

Vas Gereben — (1823—1868) író, szerkesztő. A világosi katasztrófa után börtönbe kerül, ahonnan kiszabadulva teljes lendülettel veti magát az irodalmi életbe. Évenként jelennek meg regényei és különböző, rendszerint rövid életű lapjai. A kor egyik legolvasottabb írója, s ezt annak köszönheti, hogy jóízű elbeszélő, ismeri a világot és szereplőit, akikről ír. Arányérzéke azonban nem volt, szerkeszteni nem tudott, s mindvégig megmaradt a patriarkális népiesség egyik jellegzetes fajtájánál. (Itt említett művei elkészültére nincs adatunk.)

„Les trois mousquetaires” — Dumas, Alexandre, père (1803—1870): A három testőr c. regényének eredeti címe.

Szigeti József a Viszhangban kezdett „Egy színész naplója” című humorisztikus gyűjteménye — Szigeti József (családi nevén: Tripammer, 1822—1902), a múlt század 50—60-as éveinek egyik legnagyobb színészegyenysége. Mint színpadi szerző is sok jeles, és főként a múlt században kedvelt színművet írt. (A vén bakancsos és fia a huszár, 1856. Csizmadia, mint kísértet, 1856. stb.) V mint művészt sokra tartotta, a Csizmadia, mint kísértetről lelkes bírálatot írt (MS 1856. okt. 23. 246. sz.), főszereplőjére, Sas Istvánra számtalan politikai cikkében is hivatkozik.

Az *Egy színész naplója* néhány fejezetét a BV közli (1855. júl. 1., 1. sz.; júl. 8. 2. sz.; júl. 22. 4. sz.; júl. 29. 5. sz.). Később ezen a címen könyv alakban is megjelent (Pest 1856. Vas Gereben-kiadás, 192 1.).

A „Budapesti Viszhang az élet és irodalom köréből” 1852. máj. 9-én jelenik meg először, szerkesztője Szilágyi Virgil, kiadója Kozma Vazul. Aranytól, V-tól, Gyulaitól, Keménytől, Tompától közöl írásokat, de szerepelnek benne a petőfieskedők és a kevésbé márkás írók-költők is. Színvonala éppen ezért egyenetlen. Működése során több változáson megy keresztül, csupán Szilágyi Virgil marad meg végig a lap élén. 1857-ben megszűnik.

Tóth Kálmánnak „Száz költeménye” — Tóth Kálmán (1831—1888) költő, újságíró, lapszerkesztő, az MTA I. tagja. A Petőfi-utánczók legtehetségesebbike. A 60-as években írt versei már az epigonizmus levételéről, a nagy példakép jó értelemben vett követeléséről tanúskodnak. 1852-től Nagy Ignác mellett a Hf segédszerkesztője, 1856-tól 61-ig főszerkesztője. Mint költő az 50-es években páratlanul kedvelt, népszerűsége átmenetileg Aranyéval, sőt Petőfiével is versenyre kel. 1860-ban megindítja nagy kedveltségnek örvendő éleclapját, a Bolond Miskát (7000 előfizetőt számlált egy időben). Országos hírvé vált figurája a germanizációt karikírozó Kipfelhauser. 1860-ban a Kisfaludy Társaság, 1861-ben az MTA I. tagja lesz. 1864-ben megindítja szépirodalmi napilapját, a Fővárosi Lapokat, amely Gyulai és köre ellen fordul és az ellenzéki íróknak teremt orgánumot.

100 új költemény című verskötete Szegeden jelent meg 1856-ban Burger Zsigmond kiadásában (I. 27., 68., 97. gl.).

[15.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lotz Károly — (1833—1904) festőművész. Tanulmányait Marastoni Jakab pesti festőiskolájában kezdte, később Weber Henriknél, illetve Karl Heinrich Rohl bécsi magán-festőiskolájában folytatta. Életművének két fő műfaja a tájkép- és a monumentális festészet. 1853-tól kezdve szinte rendszeresen részt vesz a Műegylet „Állandó Pesti Műtárlatai”-nak kiállításán, főként alföldi tájképeivel és a népeletből vett festményeivel. Simonyi Antal képeit Petőfi „édes bús lantján hangzott rimes dalhoz” hasonlítja (PN 1855. okt. 8.).

Andrássy Manó gróf — (1821—1891) Andrássy Gyula gróf miniszterelnök és közös külügyminiszter testvérbátyja. 1848-ban főispánná választják. Részt vesz a pákozdi ütközetben, 1849-ben külföldre távozik, bejárja Ceylont, Bengáliát, Jávát és Kínát. Hazatérte után útleírásaiért (Utazás Kelet Indiákon. Pest 1853.) 1858-ban az MTA I. tagjává választják. A kiegyezés után Gömör megye főispánja.

[16.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

commik — *commis*: kereskedősegéd.
„*komendálás*” — itt: házasságot ajánl.

[17.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Müller Emil — (? — ?) A Müller nyomdát és könyvkiadót Müller Adolf, Müller József pesti könyvkereskedő fia alapította. Ő 1848-ban honvédként elesett a szabadságharcban. A nyomda és könyvkiadó irányítását testvérei, Emil és Gyula vették át. Az ötvenes években a könyvek, folyóiratok, hírlapok egész sorát adták ki, többek között a Friebeisz István szerkesztette, népszerű „Müller Gyula nagy naptára”-t 1863-ban Khor Gyula és Wein János vásárolta meg nyomdájukat.

Lisznyai „Madarak pajtása” — Lisznyai Kálmán (1823—1863) költő. Az ötvenes évek talán legünnepelebb, legnépszerűbb Petőfi-epigon poétája. Nevét Palóc dalok című verskötete teszi népszerűvé. A Madarak pajtása (Pest 1856), Dalzongora (Pest 1858) csak fokozzák népszerűségét a Vahot Imre társaságában megrendezett országjáró dalidókkal együtt, amelyek következményeként fél ország pertu-cimborája lesz. Még azt is elnézik neki, hogy 1857-ben névtelen verssel köszönti a hazánkba látogató osztrák császárt. Költészete mind-ammellett alacsony színvonalú, ma már sokszor parodiaként hat.

Dante felirata: Lasciate ogni speranza [, voi ch'entrate!] — Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel! Az idézet Alighieri Dante (1265—1321) (Divina Commedia, Isteni színjáték, 1313—1321) című művéből való. A Pokol kapuja feliratának szállóigévé vált zárósora.

[18.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A Toldi [!] *Ferenc által kiadott „Szent Katalin verses legendája”* — Alexandriai Szent Katalin verses legendája. Ugyanazon szentnek két kisebb prózai életével együtt. Régi codexekből nyelvjegyzetekkel kiad. Toldy Ferenc. Pest 1855. Landerer—Heckenast ny. XXXIX, 287. l.

Religio. — Egyházi és irodalmi folyóirat. Tulajdonos és felelős szerkesztő: Daniélis János. 1849-től 1922-ig állott fenn. Jogelődje az 1841-től 1849-ig működő Religio és Nevelés volt. Egész iránya a katolikus szellemiség szempontjait kívánta szolgálni. Toldy említett kiadását a lap 1855. okt. 23-i (II. félév. 49.) száma „Irodalom” rovata ismerteti A régi magyar Katalin-Legendák címen, névtelenül.

[19.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Tóth Lőrinc — (1814—1903) jogász, író, politikus, az MTA r. tagja. A forradalom idején az Igazságügy Minisztériumban teljesített szolgálatot, a békepárti csoporthoz tartozott. A bukás után halálra ítélik, de Haynau megkegyelmez neki és szabadlábba helyezi. A hatvanas években Deák-párti képviselő, a kiegyezés után kúriai bíró, majd kúriai tanácselnök (1883—1894).

Az irodalmat nagy szorgalommal művelte, írt verseket, novellákat, drámát, de mint író nem jelentős. Hunyadi László (1839) c. drámája alapján írta meg Egressy Béni Erkel operájának szövegét. A Kisfaludy Társaság első titkára. Jelentősége elsősorban mint művelődéspolitikusnak és jogi szakírónak van.

Nemzeti képes naptár 1856. szököévre. Szerkesztik Tóth Lőrinc, Brassay Sámuel és Galgóczy Károly. Pest (1855), Landerer és Heckenast, 340 l. — Még egy évfolyam jelent meg belőle 1857-re, a fentiek szerkesztésében, Landerer és Heckenast kiadásában (1856). Tartalma mindkét évben érdekes, színvonalas volt. Jókai minden alkalommal egy-egy novellával szerepelt (Bokázius kalandjai, A gyémántkirály). „Magyar Plutarch” rovatai Pázmány Péterről, Kazinczy Ferencről, Lendvay Mártonról stb., ill. Vörösmartyról, Kisfaludy Károlyról, Kölcseyről, Berzsenyiről közölnek értekezést. Galgóczy Károly mindkét évfolyamban Mezőgazdasági, statisztikai ismeretek címmel ír. Bérczy Károly, Szilágyi Virgil, Fényes Elek írásai; Arany, Petőfi, Vörösmarty, Tompa költeményei, az elmaradhatatlan „Adomák” rovat, házi orvos, ügyvéd s gazdasági tanácsadó képezi a naptár tartalmát.

a *Viszhang* „Vad költészet” rovatban mutat be — Budapesti Viszhang. L. 14. gl.

A „Vad költészet” rovat 1855 júliusától a lap egyik időről időre visszatérő paródia-rovatává válik (1855. júl. 8. 2. évf. 2. sz. 26. l.; júl. 22. 4. sz. 62. l.; aug. 19. 8. sz. 126. l.; szept. 16. 12. sz. 187—188. l., 192.; Travestált paródiák okt. 7. 15. sz. 238—239. l. stb.). A Petőfi-epigonok, népieskedők silány verselését, provincializmusát, képzavarait parodizálja ilyenféle versekben:

„A vérben gőzölgő magyar huszár
Dárdákat hány idestova,
Szeme tüzet okád,
Lángot saruja:
Igy lesz a világ hamuva”

(A harc reggele. 26. l.)

Vagy:

„Fa tetején csonka torony látszik
Viztükörén a levele játszik,
Kedves párok alatta pihennek
Áldozati drága szerelemnek.
Született ő Gyergyó városán,
Rózsa nyilik piros derekán.”

(Fa tetején. 367. l.)

[20.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Család könyve*” — Hasznos ismeretek és mulattató olvasmányok. Szerkesztik: Greguss Ágost és Hunfalvy János. Kiadja: Heckenast Gusztáv (1855—1856), Lauffer és Stolp (1858). Vegyes tartalmú, füzetes kiadvány. 1855-ben és 1856-ban 10—10 füzet jelenik meg

belőle, 1857-ben szünetel, 1858-ban évkönyv alakjában lát napvilágot. Bizonyos népszerű enciklopédikusásra, az igények korszerű kielégítésére törekszik. Ezt dokumentálják egyes rovatcímei is: „Elmélkedések”, „Lélek- és élettan”, „Történelmi cikkek, életrajzok és rokon”, „Népisme, földrajz, helyirat”, „Természeti tudományok”, „Matematika”, „Ipar”, „Széptan”, „Szépirodalom”. A hangot és arányt azonban nem tudja mindig szerencsésen megválasztani. Java írónk és tudásaink közül többben szerepelnek benne: Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Erdélyi János, továbbá Csengery Antal, Greguss Ágost, Szász Károly, Hunfalvy János, Paur Iván stb. Nagyrészt azonban irodalmi és tudományos életünk harmad- negyedvonalának személyiségei töltik meg írásaikkal.

Arany János — szerepeltetése csak terv maradt.

Székelly József — (1825—1895) költő, író, újságíró. A szabadságharcban honvédszázados. Az ötvenes években a PN, majd Bécsben, a Török János szerkesztette MS munkatársa (1855-től). 1865—66-ban Ludasi Mór lapvezérsége mellett a konzervatívok egyik sajtóorgánumát, a Magyar Világot szerkesztette, lapjának Vajda is munkatársa volt. Pest vármegye levéltárosaaként fejezte be életét.

Bár az ötvenes-hatvanas évek ismert írói alakjai közé tartozott, mint költő mégsem volt jelentős. Egyike a Petőfi-epigonok népes taborának, a Felhők-ciklus és Heine költészete gyakorolt verseire nagy hatást. A Család Könyvében névvel jegyzett írásával nem találkozunk.

Vajda János — Névvel jegyzett írásával a Család Könyvében nem találkozunk. A kiadvány azonban az 1855-ik évi 10. füzetéből kezdve „Dolgozótársai” sorában tünteti fel, s ilyen minőségben szerepel az 1856-os évben is. Az 1858-as évfolyamban (277—279. l.) találunk viszont egy V. J. jel alatt megjelent fordítást, Shakespeare és a huszonegy éves Goethe címen. A fordítás Georg Henry Lewes (1817—1878) angol filozófiai író és irodalomtörténész The life of Goethe című munkájából közöl részletet (a mű Szász Károly fordításában 1877-ben magyar nyelven is megjelent). A fordító — már csak a V. J. jelből következően is — valószínűleg költőnk, és mert a Család Könyvében, a korábbi évfolyamokban is, számos névtelen fordítás látott napvilágot, nem lehetetlen, hogy egyik-másik V tollából származott.

Benedek József — (1815?—1859) erdélyi származású pedagógus. Verseket, novellákat, természettudományi cikkeket ír különböző lapokba, többek között a Család Könyve 1855, 1856. és 1957. évfolyamában.

Vass József — (1813—1873) piarista rendbeli lelkész és tanár, az MTA I. tagja. Magyar nyelvészeti és klasszika-filológiai tanulmányai mellett irodalomtörténettel és történelemtudománnyal is foglalkozott. A Család Könyve 1855-ös és 1858-as évfolyamában jelentek meg írásai.

Paur Iván — (1805—1888) régész, történész, az MTA I. tagja. Buda elfoglalásakor őrnaggyá léptetik elő. Világos után öt hónapig raboskodik, majd ügyvédi irodát nyit. 1855-ben a Nemzeti Múzeum díjnokának nevezik ki. Történeti és régészeti tárgyú közleményei különböző hírlapokban, bel- és külföldi tudományos folyóiratokban látnak napvilágot. A Család Könyve 1856-os évfolyamában jelent meg értekezése.

Tóth József — (1823—1870) 1850-től a Nemzeti Színház tagja, az ötvenes-hatvanas években a legjobb magyar jellemszínészek között tartották számon. A Család Könyvében nem jelent meg írása.

Lonkay Antal — (1827—1888) újságíró, szerkesztő, fordító. A szabadságharcban főhadnagyi rangban Perczel tábornok segédtsíjtje. 1852-től az Új Magyar Múzeum és a PN munkatársa. 1855-ben jelent meg először A magyar irodalom ismertetése a legrégebbi időkől napjainkig c. tankönyve. 1856-ban a Tanodai Lapokat, 1860. jan. 1-én a klerikális Idők Tanúja című politikai lapot alapítja meg. 1867-től haláláig a pesti piarista gimnázium tanára.

[21.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„inops potentem” féle hiúságtól — inops potentem: a gyöngye ne utánozza a hatalmást. Idézet Aiszóposz (i. e. 6. sz.) görög meseíró egyik népszerűvé vált meséjének Phaedrusról származó latin változatából: a Rana rupta et bos (A béka és az ökör. Phaedr. I. 24.). V írásaiban sokszor idézi (l. *Önbírálat*. VKrk VI. köt. 72. l., *Polgárosodás*. Uo. 175. l., *Perczel Mór merénylete Kossuth ellen*. Uo. 287. l.)

Lampel Róbert — (1821—1874) könyvkereskedő, kiadó. A németországi születésű Lampel Pesten 1847-ben kezdte meg működését a Kilián és társa cégnél. 1850-ben Lantosz Józseffel társult, Lantosz és Lampel név alatt önálló üzletet alapított, amelynek 1853-tól kezdve ő lett a kizárólagos tulajdonosa. Mint kiadó elsősorban ifjúsági és tankönyveket adott ki.

„Julius Caesar galliai táborozása” — Caesar, C[aius] Julius művei. l.: Emlékiratok a galliai hadjáratról. Ford.: Sárváry Béla. Lampel, Pest 1856. 344. l. A fordítás három kiadást ért meg.

Sárváry Béla András — (1816—1894) író, fordító, a piarista rend tanára, később nagylegi plébános. Írásai a negyvenes évek elejétől kezdve jelentek meg. Az ötvenes években egész sor lap, folyóirat, időszakos kiadvány közli főként egyházi jellegű és történelmi tárgyú értekezéseit.

Ciceronak mintegy 25 ivre terjedendő beszédei — Cicero, M[arcus] T[ullius] kiszemelt szónoklatai. Ford. S jegyzetekkel és Cicero életrajzával ellátta: Sárváry Béla. Pest 1856. (Három kiadást ért meg.)

[22.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Aszalay József — (1798—1874) író, térképész. 1819-től fogalmazó a magyar udvari kancelláriánál, ezalatt az idő alatt elkészíti Magyarország nagy térképét. 1826-ban helytartótanácsi titkárrá nevezik ki és ilyen minőségben vonul nyugalomba is. 1849-ben a cári seregek mellett kormánybiztos. Idézett munkája, a Szellemi omnibus kéj-utazásra az élet utain (1—3 köt. 1855—56; 1861-ben bővítve, másodsor is megjelent) nagyrészt Karl Julius Weber (1767—1832) híres Demokritosának (Demokritos oder hinterlassene Papiere eines lach-

enden Philosophen, 1832—1840. 12. köt.) bő kivonatolása, magyar nyelvre átültetése.

cornucopiae — a bőség szaruja; a görög mitológiában minden jóval telt, kiapadhatatlan, szaruból készült kürtfélé.

[23.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a naptár eső még egyre tart — A „naptár eső”, „naptár-özön” egyik sokat emlegetett jellegzetessége az ötvenes évek irodalmának. Vajda többnyire fanyalogva beszél róla, később Jókai is (I. Kakas Márton levelei. II. Egy fiatal naptárszerkesztőhöz. Ústökös 1858. nov. 13. 13. sz.; JCB 5. k. 175—181. l.), noha mindketten számos naptárvállalkozásban részt vettek. (Vajdának verse jelent meg a Vas Gereben Nagy Naptárában [1855. 58—59. l.] A magyar történet könyve, későbbi címe: Régi dicsőségünk, A magyar nép naptárában [1856. Szerk. Vahot Imre. 174. l.] stb.). A kortársak többsége nem ítéli el egyértelműen a „naptár eső”-t. A MS újdonságírója szerint: „A naptár irodalom napjainkban egyik legfontosabb, legerőteljesebb eszköze a hasznos ismeretek honosításának, és lefelé legmesszebb hordozza körül a világosság újabb meg újabb szövétnekét a nép rétegei között. Az irodalom ága észrevehetőleg gravitál azon súlypont felé, melyet a kezdeményezés első hullámszámai után mindenütt igyekezett megközelíteni: értem a rendezettségét és a különböző irányzatok elválását.” (MS 1855. júl. 6. 5. sz. „Budapesti Újdonságok”).

A naptárak nagymérvű elszaporodásának egyik oka a publikációs lehetőség korlátozottsága volt. A forradalom bukása után az első, jelentékeny népszerűsége szert tett naptár a Friebeisz István szerkesztette Müller Gyula Nagy Naptára. Nem alaptalanul. Az 1852—56-ig megjelenő naptár tartalmilag változatos, és lehetőleg irodalmi és tudományos életünk legjobbrait szólaltatja meg. Arany János (A Jókai ördöge. 1853), Tompa (1852—55), V (1855), Erdélyi János (1854—55) szerepel versekkel lapjain, Lévay és Lisznyai minden évfolyamban, továbbá Tóth Kálmán, Tóth Endre, Szelestey stb. Prózaíróink közül Jókai (1852—54), Kuthy, Degré, Vadnay, Bérczy Károly, Lauka, ill. Fényes Elek, Kóvári László, Kerkápoly Károly, Ney Ferenc, Mentovich Ferenc nevei jelzik az ismeretterjesztő munkák sokféleségét. Nagy figyelemmel kísérik az egyes évfolyamok a hazai és a külföldi gazdasági, műszaki élet problémáit és eredményeit. Az 1852-es évfolyam a londoni ipar-világkiállítást is ismerteti.

Egyike volt legértelmesebb naptárainknak a Tóth Lőrinc-féle Nemzeti Képes Naptár (I. 19. gl.) és a java termék közt tarthatjuk számon a Friebeisz szerkesztette Délibáb Képes Naptárt (1857—58), a Színházi Naptárt (1857).

A naptárak többsége azonban egy-két jeles vagy divatos író, költő, tudós, publicista szerepeltetésére építette működését (Vas Gereben Nagy Naptára, A Vahot-féle Magyar nép naptára) és meglehetősen sok silányságot, olcsó népieskedést, szájbarágó népintelmet továbbított. Előfordult olyan eset is, hogy két egymást követő évben más-más

néven, de azonos tartalommal jelent meg egy-egy naptár (Országos Nagynaptár. 1853., Mulatságos Házinaptár, 1854).

az egyik „nagy”, a másik „kis” naptár — Vas Gerebennek jelent meg párhuzamosan Kis képes naptára (1854—56) és Nagy naptára (1854—55).

Jókaitól legalább egy lat „kutyafuttában” írt munka — A népszerűsége csúcsa felé haladó Jókai neve a siker egyik biztosítéka volt, a legtöbb naptár munkatársai sorában ezért ott szerepelt. (Müller Gyula Nagy Naptára, Nemzeti Képes Naptár, Délibáb Képes Naptár, Mulatságos Házi Naptár stb.) Jókai szerkesztette az Országos Nagynaptárt (Pest [1852]). A különböző naptárakban megjelent Jókai-írások színvonala — már csak a nagy igénybevétel miatt is — egyenetlen.

Vas Gereben sem merésznélne elhagyni — V ebben az esetben téved. Vas Gereben naptáraiban (l. előbb) Jókai nem szerepel.

E naptár kis alakban, kemény borítékban, három negyedrész tiszta papirossal jelent meg — Tárcanaptár 1856. és 1857. évekre. Szerkesztő: Vas Gereben. 1—2. évf. Ernich, Pest 1855—56.

[24.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a jelen vásár — A november 15-éhez, Lipót napjához kötött ún. „Lipót-vásár” vagy „pesti novemberi vásár.” A vásár két hétig tartott, gyakorlatilag november elején kezdődött és 15-én, Lipót napján zárult.

Nem úgy van már, mint volt régen —

„Nem úgy van most, mint volt régen,
Nem az a nap süt az égen;
Nem úgy illatoz a virág,
Kétszínűvé lett a világ.”

Terhes Sámuel (1773—1863) rimaszombati ref. lelkész, költő, író, dalszerző rendkívül népszerű dala az ötvenes években a „Megvirrad még valaha” kezdetű mellett. L. még VKrk V. köt. 384. l.

talán a világnak vége közeledik — John Cumming (1807—1881) skót presbiteriánus lelkésznek 1855-ben Londonban könyve jelent meg, „The end” címen. Cumming a Biblia egyes részeire építve érvelését, 1865-re jövendőli a világ végét. A könyv főként Franciaországban és Angliában nagy feltűnést keltett. Hozzánk valószínűleg a Revue des Deux Mondes közvetítésével jutott el híre. A lap 1855. szeptemberi, 2. füzeté ismerteti Cumming művét. Nálunk Szilágyi Ferenc foglalkozik behatóbban a könyvvel, A világ vége c. írásában (Budapesti Hírlap, 1855. nov. 29. 883. sz.; nov. 30. 884. sz.; dec. 4. 887. sz.).

[26.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Czuczor népies költeményei — Czuczor Gergely István (1800—1866) költő, nyelvész. „Népies költeményeit Öszveszedte s kiadta Friebeisz István. Pest 1854. Müller Gyula.” A 2. kiadás 1856-ban ugyanott, Pfeifer Ferdinánd nyomásában jelent meg.

Friebeisz István — (az 1860-as évektől: Rajkay; 1822—1890) szerkesztő, kiadó, jogi író. 1849 júniusától a vár feladásáig szerkesztette a Komáromi Lapokat. Honvédőrnagyi rangban érte a kapituláció. Az ötvenes évek egyik legagilisabb szerkesztője és kiadója. A Müller Gyula Nagy Naptárán kívül szerkeszti a Délibáb Képes Naptárt 1857-re, a Divatcsarnok c. lapot (1853. nov.-tól 1854. dec. 30.-ig), a Magyar Nép Könyvtára sorozatot, amely 1854—55-ben öt füzetet ad ki, a Délibáb c. lapot 1855-től 1858-ig. Kiadta Tompa Viráregéit (Pest 1853), és verseinek második kötetét (Pest 1854), Szelestey Falu pacsirtáját (1854).

[27.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Emich G. nemzeti könyvkereskedése — Emich Gusztáv (1814—1869) nyomdatulajdonos, könyvkereskedő, kiadó. „Nemzeti könyvkereskedését” 1842-ben nyitotta meg Pesten, a nemzeti irodalom fejlesztésének bevallott céljával. Ő adta ki Petőfi költeményeit és vásárolta meg összes költeményeinek tulajdonjogát. Könyvkereskedése a negyvenes években a reformkor vezető személyiségeinek kedvelt találkozóhelye volt. 1848-ban Eisenfels Rudolffal együtt létrehozta nyomdáját, és számos munkát nyomtatott ki a kormány megbízásából. Az ötvenes években legnagyobb kiadóink egyike lett. Ő indította útjára 1850-ben a PN-t.

Tóth Kálmán költeményei kiadására — L. a 14. gl.-t.

Burger Zsigmond — (?—?) szegedi nyomdatulajdonos és kiadó. 1852-ben kézbevette, 1855-ben pedig megvásárolta Grün János szegedi nyomdáját. Számos könyv és újság jelent meg kiadásában.

Flectere si nequeo superos, acheronta movebo — Ha nem sikerül könyörületességre fordítanom az isteneket, a poklokat indítom fel. Az idézet Vergílius, Publius Maro (i. e. 70—i. sz. 19) római költő Aeneis c. hőskölteményéből való (7. ének, 312. sor).

[28.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Tóth József — L. a 20. gl. jegyzetét Tóth 1855. nov. 15-i jutalomjátékául Berényi Antal Kálmán király című drámáját választotta, a cselszövő Uros szerepét alakította; Greguss Ágost szerint is kitűnően. (Nemzeti Színház. MS 1855. nov. 18. 116. sz.)

Egressy Gábor — (1808—1866) múlt századi színészetünk egyik legnagyobb, klasszikussá vált alakja. A Nemzeti Színháznak megalakulásától — kisebb-nagyobb megszakításokkal — haláláig tagja. Tanult, rendkívül sokoldalú színész. Legszívesebben Shakespeare nagy tragédiáiban játszott; Hamlet, Othello, Lear voltak a legkedvesebb szerepei. A magyar drámák közül Obernyik Brankovics Györgye állt legközelebb szívéhez, ez volt utolsó szerepe is (l. még a 92. gl. jegyzeteit).

tegnap adták először Berényi „Kálmán királyát” — Berényi Antal (eredeti nevén: Szálinger; 1829—1856) drámaíró, földbirtokos. V-hoz

régi, meghitt, gyermekkori barátság fűzte (l. 87. gl.). A szabadságharc elvesztése után együtt bujdostak Fejér megyében (l. Komlós 29., ill. 40. l.). A Nemzeti Színház két drámáját mutatta be: a Vak Bélát (Történelmi szomorújáték 5 felvonásban. 1855. máj. 6. Hatszor került színre) és a Kálmán királyt (Történelmi szomorújáték 5 felvonásban. 1855. nov. 15. Csupán egyszer adták elő).

A kritika számbaveszi Berényi színműveinek mesterségbeli hibáit, de csaknem egyöntetűen leszögezi: a szerző tehetsége jobb művek ígértét hordja magában. „A Vak Béla — írja a Budapesti Viszhang kritikusa — minden szakgatottsága mellett annyi tehetséget mutatott föl, hogy pártatlan emberek véleménye szerint a tehetséget szerzőtől megtagadni nem lehetett.” (1855. nov. 25. II. 22. sz. 350. l. „Nemzeti Színház.”)

A Kálmán királyról pedig Greguss Ágost állapítja meg: „E műben, a szerző első művéhez képest, nagy haladást tapasztalunk, nem csupán nyelv és színi berendezés, de — ami fő — drámai elem, cselekmény tekintetében is. Itt van uralkodó gondolat, melyet külön-külön s egymásra következő fokozatokon találunk feltüntetve, s mely a színműnek egységet ad.” (MS 1855. nov. 18. 116. sz. „Nemzeti Színház.”) Hasonlóan vélekedik a Budapesti Viszhang kritikusa (1855. nov. 25. II. 22. sz. „Nemzeti Színház.” 350. l.) és lényegében ez Salamon Ferenc véleménye is (Budapesti Hírlap, 1855. nov. 21. 876. sz. „Nemzeti Színház.”).

Berényi műve torzó maradt. Tragikus kimenetelű baleset okozta korai halálát (l. 87. gl.). Vajda MS-beli többszöri megemlékezésein túl (l. 28., 87., 121. gl.) nekirőlóban méltatja elhunyt barátja emlékét (Színházi naptár az 1857. évre. Emich, Pest 1856. 34—39. h.).

[29.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a főváros a nemzet nagy halottját kíséri örök nyughelyére — Vörösmarty Mihály 1855. nov. 19-én hunyt el Pesten, nov. 21-én temették a kerepesi temetőben. Temetése egyben nemzeti tüntetés volt az önkényuralom ellen. Csengery Antal becslése szerint „Legalább 20,000 ember volt jelen s ezek közt több főrangú” (Gyulai Pál levelezése. 1843-tól 1867-ig. Budapest 1961. 229. l.).

[30.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Magyar ősök képcsarnoka*”. Életrati vázlatok kíséretében kiad. Császár Ferenc. 1—3. füz. Pest 1855—58, Beimel-Kozma ny. — (1855-ben az első füzet jelent meg.)

Császár Ferenc — (1807—1858) író, szerkesztő, műfordító, jogi író. Dante első magyar tolmácsolója. Verseket, novellákat ír, fordít, mint jogász pedig főként a kereskedelmi és váltójjal foglalkozik.

Az ún. „szalonköltők” csoportjába tartozik, Petőfi „póriasságát” elutasítja, sőt hevesen támadja. 1846-ban a hétszemélyes tábla bírájává nevezik ki. 1832-ben az MTA I., 1847-ben tiszteleti tagja lesz. 1845-ben a Kisfaludy Társaságba is bevásztják. 1850-ben az ő szerkesztésében indul meg a PN. Az ötvenes években számtalan lapban, folyóiratban, évkönyvben jelennek meg írásai, ill. jogi tanulmányai. 1853-ban ő alapítja meg a Divatcsarnok című irodalmi divatlapot is.

Első Mátyás király — (Hunyadi Mátyás, sz. 1443-ban, uralk. 1458—90).

gróf Nádasdy Tamás nádor — (1498—1562) horvát bán (1537-től), országbíró (1540-től), nádor (1559-től).

báró Keglevics Péter bán (Keglevich, 1485 körül — 1544) a Keglevich főúri dinasztia tulajdonképpeni megalapítója. 1521-ben jajcai bán és várkapitány, 1537-ben Nádasdy Tamással együtt horvát bán lesz 1542-ig.

gróf Zrínyi Miklós bán — (1620—1664) költő, hadvezér, politikus.

gróf Frangepán György palotaőr — (? — 1662) sokoldalú tehetség, zenész, szobrász, festő, hadiépítész. 1649-ben palotaőrré nevezik ki. I. Lipót főudvarmestereként hal meg.

gróf Wesselényi Ferenc nádor — (1606—1667) 1655-ben Zrínyi Miklós ellenében nádorrá választják. Részt vesz a róla elnevezett, korábban Zrínyi által irányított Habsburg-ellenes szervezkedésben, de annak leleplezése előtt meghal.

Beimel J. és Kozma Vazul — Beimel József (?—?) nyomdatulajdonos. A nyomdász szakmát a budai Egyetemi Nyomdában sajátította el a század elején. 1820-ban Esztergomban, 1829-ben Pesten nyitott nyomdát. Pesti nyomdája 1846-ban csődbe jutott.

Kozma Vazul — (? — 1876) nyomdatulajdonos, kiadó. 1846-ban ő veszi át Beimel József pesti nyomdáját, korszerűsíti, munkáját magas színvonalra emeli. A forradalom idején kiadja a Március Tizenötödikét, 1850-től kezdve a Hölgyfutárt. Számos könyvet, lapot nyomtat az ötvenes években, 1861-ben V lapjának, a Cs-nak kiadótulajdonosa.

„Winter”, „Sommer” — Tél, ill. nyár, a tucatszám piacra dobott s ennek megfelelő művészi színvonalú táj- és életképekre céloz V.

[31.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Téli könyvtár” — „Legjelesebb s legkedveltebb külföldi regények gyűjteménye” Pesten 1855—56-ban, Heckenast Gusztáv kiadásában jelent meg. A húsz kötetből álló sorozatban az alábbiak láttak napvilágot: 1—3. Dickens Károly: Nehéz idők — mostani idők számára. [Hard times]. Pest 1855; 4—13. Dickens Károly: Pusztá ház [Bleak house]. Pest 1855; 14—20. Freytag Gusztáv: Kalmár és báró [Soll und Haben]. Pest 1856.

A sorozat — mint a fentiekből is látható — a jeles kortárs írók műveit igyekezett olvasói kezébe adni.

a *„Pusztá ház” folytatását, Boz Dickenstől* — Dickens, Charles (1812—1870), a XIX. századi angol és a világirodalom egyik legjelen-

tékenyebb realista regényírója. Első írásai Boz álnéven jelentek meg. *Bleak house* (1853) című regényét Récei Emil (1822—1864) jogász-professor, a PN volt főszerkesztője Pusztta ház címen fordította magyarra. A regény 1855-ben tíz füzetben jelent meg az említett sorozatban.

Jó a jó, de jobb a jobb, mondja kortes bölcsességgel Virágos György — Virágos György „nemesek hadnagya”, Nagy Ignác (1810—1854) Tisztújítás című, az Akadémia által 100 arannyal jutalmazott 4 felvonásos vígjátékának (Bemutatója 1843. aug. 5-én a Nemzeti Színházban) egyik jól eltalált kortes-figurája. Idézett szavai „Jó a jó — az igaz — de —” a 3. felvonás 7. jelenetében hangzanak el.

holmi francia fecsegésnek nagyobb kelendőse van — A kor irodalmi divatlapjait, időszakos kiadványait ellepték a francia prózairodalom harmad-, negyedvonalába tartozó íróinak „beszélyei”, folytatásos regényei. Irodalmi értékük — az esetek többségében — fölöttébb csekély, de főként a nőolvasók mindenekelőtt ezt kívánták. V elmarasztaló ítéletét velük kapcsolatosan ismerjük a *Polgárosodásból*: „[...] ha volnának Rousseau-ink, Beranger-ink, Hugo Victoraink, egy-egy Dumas, Paul de Kock is elcsuszhatnék mellettök (VKrk VI. köt. 164. l.). Szerkesztőként azonban ő sem térhet ki olvasónői igényei elől (l. a NŐ-ről szóló fejezetet).

[32.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Vörösmarty temetéséről — L. a 29. gl. jegyzetét.

[33.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Emlékek, szobrok a nemzet gazdagságát, erejét sejezik ki — *A szobrok a dicsőség jelképei* — írja az *Önbírálatban* is —; *a szobrok a nemzetek dicsőségérzetének nyilvánulásai és rendszeren azon korszakban állíthatnak, melyekben, az illető népek a gazdagság, hatalom és dicsőség legmagasb fokára jutnak el.* (I. m. VKrk VI. köt. 73. l.)

Gerenday — Gerendai Antal (1818—1887) szobrász. Magyarország legnagyobb kőfaragó-telepének alapítója. Ő alkotta meg Vörösmarty Mihály, Szentpéteri Zsigmond, Lendvay Márton Kerepesi temetőben felállított szobrát.

Züllich Rudolff által készüendő mellszobor tervével foglalkoznak — Züllich (Czélkúti) Rudolf (1813—1890) klasszicista szobrász Bécsben, Rómában tanult. Szobraival nem sok szerencséje volt. A Nemzeti Színház előtt 1858-ban leleplezett Katona József-szobrát 1860-ban — közkívánatra — eltávolították. Ugyanígy járt a Balatonfüreden 1860-ban felállított Kisfaludy Károly-szobra is. Itt említett Vörösmarty mellszobra, amelyet 1856 tavaszán készített el, még a sikerültebbek közé tartozik.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

pártolj közönség és mi haladunk — idézet Petőfi Sándor Levél egy színész barátomhoz (1844) c. verséből:

„Pártolj, közönség, és mi haladunk’,
Mond a színész; és az meg így felel:
’Haladjatok, majd aztán pártolunk!’;”

V más munkáiban is, többször idézi Petőfi fenti versének ezeket a sorait (*Önbírálat, Egy magyar operaház Pesten.* (v.) jel alatt. Sürgöny, 1865. okt. 15. 236. sz.).

Feleki Miklós — (1818–1902) a múlt század második felének egyik legkiválóbb, rendkívül sokoldalú színésze. Hatvanhárom évet töltött a színpadon. Vándorszínészként kezdte, a szabadságharcban századosi rangig emelkedett Bern hadseregében. A modern társadalmi drámák álltak egyéniségéhez legközelebb. Több színművet is írt (Enyingi Török János, Férjem színész stb.). Itt említett népszínműve valószínűleg csak terv maradt. Nincs adatunk előadására vagy elkészültére.

„*Bujdosó*” — Vahot művének elkészültére sincs adatunk.

Simonffy Kálmán — (1832–1889), az ötvenes, főként azonban a hatvanas évek egyik legnépszerűbb dalszerzője. 1852-ben tűnik fel Tündér csárdásával, s ettől kezdve dalai szépirodalmi lapok mellékleteként vagy önálló füzetekben jelennek meg. Saját szerzeményei mellett Petőfi, Arany János, Vörösmarty, Tóth Kálmán stb. versmegzenésítései is híresek. 1859-ben Vahot „dalidói” keretében huszonkét megyét jár be, cigányzenekar kíséretében, célja hírverés a magyar dal mellett. Dalain kívül, elméleti cikkei, dalszerzőkről, híres cigánymuzikusokról írt ismertetései jelentek meg a korabeli lapokban.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Magyar nép naptára*” második kiadásban megjelent — Magyar nép naptára. Budapesti képes kalendárium 1856-diki szököévre. Szerkeszti: Vahot Imre. 2. kiad. Pest 1855. Emich ny. — Tartalmára nézve csakúgy, mint legtöbb naptárunk ebben az időszakban, egyenetlen. Többségükben ismeretterjesztő írásokat hoz. Aranytanácsok a nép számára és természetesen Mulattató adomák is olvashatók lapjain. Foglalkozik a krími háborúval (Keleti háború okai és kifejlése), és verseket közöl Petőfitől, Tompától és V-től (Bakonyi rege a múlt században).

Szelestey László „*Falu pacsirtája*” — Szelestey László (1821–1875) költő, szerkesztő, földbirtokos. Az 1861-es országgyűlésen határozati párti képviselőként vesz részt. A Habsburg-ellenes Almássy–Nedeczky-féle szervezkedésben való részvétele miatt hat évi várfogságra ítélik 1864-ben, s ebből hármat le is tölt. Költészete előbb Bajza, utóbb Petőfi hatása alatt áll. „Tájköltészete” az ötvenes évek elején bontakozik ki (Kemenesi cimbalom, 1854). Ebben az időszakban csaknem

minden tájegységnek megvan a maga reprezentáns költője). Szelestey verseinek a valóságban nincs sok közülük Kemenesalja népnyelvéhez, nagy részük utánérzés, plágium. A Falu pacsirtája első kiadása 1854-ben, a második 1856-ban jelent meg.

a „*felix*” nevet nagyobb joggal vehetné föl az óriás Sullánál — Sulla, Lucius Cornelius (i. e. 138—78) római politikus és hadvezér, 82-től 79-ig a római birodalom diktátora, a rabszolgatartó arisztokrácia érdekeit képviselő optimaták egyik vezére. A szenátus kérelmére sorozatosan sikeres háborúi elismeréseként fölvette a „*felix*” (szerencsés) melléknevet, és azt gyermekeire is átszámaztatta.

[36.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

miről múlt alkalommal emlékeztünk — L. a 30. gl. jegyzetét.

San Marino köztársaságban — San Marino köztársaság az Appennini-félszigeten, Riminitől DNy-ra terül el. Területe 60,5 km², lakóinak száma 1891-ben 8.200. Fő foglalkozási ág: a mezőgazdaság. Vajda — esetünkben — lakóinak csekély száma miatt hivatkozik rá.

bolygó talián — vándorló olasz képerkeskedő.

míg a kép oly sötét lesz, mintha csak Rembrandt műveire akarna emlékeztetni — Rembrandt (tulajdonképpen: R. Harmansz van Rijn, 1606—1669) holland festőművész, a festészet világviszonylatban egyik legnagyobb alakja. Vajda a fentiekben Rembrandt árnyékos fénnnyel elevenített tónusú képeire céloz, amelyek a nagy holland mestert különösen pályája késői szakaszán jellemezték.

[37.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

gr. Desseuffy Emül — (1814—1866) konzervatív politikus, közigazdász, az MTA tiszteleti tagja és elnöke. Fia Desseuffy József grófnak, a Taglalat írójának, és Kazinczy Ferenc barátjának. 1849 után az 1847-es alapon való újrendezést hirdető konzervatívok egyik vezéralakja. A Magyar Gazdasági Egyesület egyik újjászervezője. 1860-ban részt vesz a „kibóvított” Birodalmi Tanácsban és az Októberi Diploma létrehozásában. 1863-ban elnöke lesz a Földhitel Intézetnek.

Érdy János — (eredetileg: Luczenbacher 1796—1871) történész, régész, az MTA r. tagja. Ő tárta fel 1848-ban Székesfehérvárott III. Béla király és felesége sírját. Felfedezője és első ismertetője volt a róla elnevezett Érdy-kódexnek, a legnagyobb magyar prédikáció- és legendagyűjteménynek. 1838-tól 1844-ig az MTA kiadásában megjelenő Tudománytárt szerkesztette.

Balogh Pál — (1794—1867) orvos, az MTA tagja. A reformkorban Széchenyi István és Kossuth Lajos orvosa. A homeopata gyógy mód híve. Nagy szerepet játszott az orvosi műnyelv megmagyarosítása körül kipattant vitában.

Szemere Pál — (1775—1861) költő, esztéta, kritikus, szerkesztő. 1831-től az MTA levelező, 1840-től a Kisfaludy Társaság tagja. Vitkovics Mihállyal és Horvát Istvánnal együtt alkotják Kazinczy pesti triászát, amelynek feladata a mester irányát képviselni és diadalra vinni.

Nagy János — (1809—1885) kanonok és apát, az MTA tiszteleti tagja. Keleti nyelvekkel, de mindenekelőtt magyar nyelvészettel foglalkozott egyházi munkássága mellett.

Szalay László — (1813—1864) publicista, történész. A centralista ellenzék egyik kiemelkedő tagja, 1844-től egy éven át a Pesti Hírlap szerkesztője, majd vezető munkatársa. 1848-ban a magyar kormány követe Frankfurtban, diplomáciai képviselője Párisban, Londonban. Toldy Ferenc utóda az MTA titkári székében. Számos kitűnő műve között is kiemelkedő helyet foglal el a Magyarország története (1—4. k. Lipse 1852—54; 5—6. Pest 1857—62) és a Státusférfiak és szónokok könyve (1846).

Frivaldsky — (tulajdonképpen: Frivaldszky) Imre (1799—1870) zoológus, botanikus, az MTA 1., majd 1838-tól r. tagja. Jellemző adatok Magyarország faunájához (1870) c. művéért megkapta az MTA nagyjutalmát.

[38.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Vasárnapi Könyvtár*”. Szerkeszti: Hajnik Károly. Pest 1856—59. Kiadta: Heckenast Gusztáv. — A sorozat három évfolyamot ért meg. Évenként 10—12 kötet jelent meg. Kiadványai között az irodalom, és pedig a magyar irodalom dominált. Első megjelent kötete Kisfaludy Sándor műve volt, *Regék a magyar előidőkből* (1856. 1. és 1857. 9. k.), továbbá Kisfaludy Károly Vig elbeszélései (1856. 8. köt.), Jókai Mórtól *A legvitézebb huszár* (1856. 9. köt.), Újabb magyar költők. Válogatott gyűjtemény a magyar nők számára. Összeszedte: Boross Mihály (1856. 10. köt.), Pálffy Albert regénye, *Attila isten ostroma* (1859. 8. köt.), ill. Jósika Miklóstól *az Elbeszélések* (1859. 9. köt.).

A világirodalmat Daniel Defoe átdolgozott *Robinson Crusoe-ja* (1859. 2—4. köt.), Oliver Goldsmith regénye, *The vicar of Wakefield* (A vekfieldi lelkész. 1859. 6—7. köt.), valamint Heinrich Zschokke egyik, Boross Mihály által „magyarított” írása, a *Boldogháza*. Buzdító és oktató történet értelmes földművesek számára (1856. 5—6. köt.) stb. képviseli.

Történelemtudományi munkák: Szalay László műve, *A tatárjárás Magyarországon*. 1241—1242 (1856. 2. köt.) és Fényes Elek írása, a *Szigetvár ostroma* (1857. 10. köt.). A földrajzi ismeretterjesztést Fényes Elek *Utazások az éjszaki sarkvidékeken* (1856. 8. köt.) és Gaal József *Peru fölfedezése és elfoglalása című munkái szolgálgják.*

egyik megyénk főnöke minél nagyobb elterjedést ohajtván a vasárnapi könyvtárnak — csaknem mindegyik lapunk közli a fenti hírt, a „megyefőnök” nevét azonban — valószínűleg annak személyes kívánságára — egyikük sem fedi föl.

Bezerédj István — Bezerédj István (1795—1856), a liberális reformellenzék egyik megszervezője. Önként kötelezte magát adófizetésére, miután az 1844-iki országgyűlésen a köztelherviselés törvénybeiktatása megbukott. 1849-ben a békepárt hívei közé tartozott. 1850-ben halálra ítélték, de kegyelmet kapott.

[39.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Fehér és piros rózsá*” — William Shakespeare (1564—1616) VI. Henrik c. három részes drámájából, „a londoni királyi színpadra alkalmazta” Edmund Kean, fordították Tóth József és Csepregi Lajos.

Udvarhelyi Miklós — (1790—1864) színész, színikazdátó. A debreceni majd a kolozsvári színtársulat igazgatója, Katona József barátja, 1838-ban Kassán a Bánk bán először az ő jutalomjátékaként viszik színre. 1838-ban a Nemzeti Színház tagja lett. Mint művész nem mérhető a legnagyobbak mértékével, de rendkívül szorgalmas, tanult színész volt, és olyan tanítványokkal dicsekedhetett, mint Kántorné vagy Szentpétery Zsigmond.

[40.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Canzi — August Alexius (voltaképpen: Kanz, Martin, 1808—1866) festő, kőrajzoló. Tanulmányait Stuttgartban és Párisban végezte. 1840-ben Bécsbe, 1846-ban Pestre költözött. Főként életképeket és arcképeket készített, Széchenyi, Deák, Vörösmarty stb. arcképeit litografálta.

[41.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Ki gondolná, ki mondaná?*”

Hogy e hely csatatér?
Hogy néhány rövid hét előtt
Itt folyt el annyi vér?”

(Petőfi Sándor: *Ki gondolná, ki mondaná*. 1849.)

A mi Erkelünk örök becsű „Hunyadi László”-ja — Erkel Ferenc (1810—1893): Hunyadi László (opera 4 szakaszban, szövegét szerezte: Egressy Béni. Bern. 1844. jan. 27-én a Nemzeti Színházban.)

Meyerbeer — Giacomo (eredeti neve: Jakob Liebmann Beer, 1791—1864) német zeneszerző, operái a múlt század közepén hallatlan sikert arattak Európa színpadain. Kiváló zenei képességei mellett kitűnően ismerte a színpadot, a színpadi hatást, ez sikereinek egyik titka. Sok-

féle nemzeti jelleget, stílust, technikát magába olvasztó művei ma már elvesztették egykorú hatásukat. „Magyar operája” csak terv maradt.

a próféta, *Észak csillaga* — Le Prophète (bemutatták 1849-ben, Pesten 1850-ben), ill. L'étoile du Nord. (Bem. 1854, Pesten 1856.)

Szigligeti „Micbán”, „Dienes” (Dávid) című szomorújátékait fölkerlte magának — Micbán családja. Eredeti dráma 3 felvonásban, előjátékkal. Bem. A Nemzeti Színházban 1840. máj. 30-án. Huszonkét-szer került színre. „Dienes”, avagy királyi ebéd. Szomorújáték 5 felvonásban. Bem. 1836. dec. 27-én, újra színre került 1837. jan. 27-én.

a boldogult P. Horváth Lázárt — Petrichevich Horváth Lázár (1807—1851) író, újságíró. Nevét retrográd beállítottsága, konzervatív irodalmi-esztétikai nézetei tették hírhedtté. Mint író és szerkesztő művelt, de súlytalan ember volt. 1843-ban megindított lapja, a Honderű ádáz indulattal támadta Petőfit és az irodalmi megújlodást. A Honderűt Morgenröthe nevé német testvérrelapjával együtt elsodorták a forradalmi események, amelyek elől szerkesztőjük, Petrichevich is külföldre távozott, és csak 1850-ben tért vissza.

Nodier Károly — Nodier, Charles (1780—1844) francia író. Fantasztikus meséket és kisregényeket írt, jobbára Heinrich Zschokke hatására. Szalonjában a fiatal romantikusokat, Hugot, Mousset-t, Sainte Beuve-t látta vendégül.

vedermo! — vagy vederemo: majd meglátjuk (olasz).

[43.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Geibel Ármin — (Hermann) könyvkereskedő, kiadó. 1849-ben vette át bátyja, Geibel Károly 1841-ben alapított üzletét. Könyvkereskedése a belvárosi Hájó (ma: Fehérhájó) utcában 1862-ig állt fenn, utódja Grill Károly lett.

„*Emlény*”, zsebkönyv, 1856 évre — Megjelent: Pest 1855.

az aurorák, hébék, hajnalok boldog arkádiai aranykorára emlékeztet — Auróra: a hajnal istennője az ókori római mitológiában és egyszerűsmind a hajnal költészetben használt neve is. Az Auróra (Hazai almanach. 1822—1838) évenként, rendszeresen megjelenő irodalmi zsebkönyv. 1822-től 1831-ig Kisfaludy Károly szerkeszti. 1832-ben „új folyam” indul Bajza József szerkesztésében. Az izléses kiállítású zsebkönyvet a Trattner — Károlyi-féle nyomda nyomja 1835-ig. Az Auróranak, tekintettel arra, hogy legjobb íróink, Vörösmarty, Bajza, Kölcsey, Kazinczy, Kisfaludy Károly, Czuczor, Berzsenyi, Garay, Toldy, Erdélyi János, Vajda Péter stb. műveit közli, jelentős szerepe van Pest irodalmi központtá alakításában és a nemzeti romantika uralomra juttatásában.

Hébé: az ifjúság istennője a görög mitológiában. A Hébé zsebkönyvet Igaz Sámuel Bécsben adta ki, Leopold Grün nyomdájában készült (1824—1826; 1823-as évfolyama Zsebkönyv cím alatt jelent meg). A rivalizálási szándék ellenére sem tudta felvenni a versenyt a súlyosabb egyéniségeket felvonultató és korszerűbb törekvéseket

képviselő Aurórával szemben. Kazinczy, Kölcsey, Vitkovics mellett jobbára irodalmi és tudományos életünk harmad-, negyedvonalába tartozó művek szerepelnek lapjain.

Hajnal. Hazai almanach. Szerkeszti Garay János. Pest (1836—37). Trattner—Károlyi. Az 1837-es és az 1838-as évre jelent meg. A Hajnal sem lépett az Auróra nyomában. Garay mellett Csató Pál, Vajda Péter, Frankenburg Adolf, Nagy Ignác szerepelt hasábjain szépprózával, Erdélyi János, Tóth Lőrinc stb. pedig verssel.

arkádiai: — itteni értelme; boldog, szép.

Zschokke — Henrik (Heinrich, 1771—1848) német író. Írásai hazánkban főként az ötvenes-hatvanas években kedveltek. Kezdeti munkái a „kísértet”-romantika hatása alatt állnak. Később kilábal a romantika végletességeiből, de végérvényesen sohasem szakít vele. Az elbeszélés az igazi műfaja, itt születnek legjobb alkotásai (Adderich im Moos, Der Freihof von Aran stb.) Vannak magyar tárgyú művei is: Stephan Batori, Der Pascha von Buda. Több művét fordították magyar nyelvre.

Brassai Sámuel — (1797. v. 1800—1897) egyetemi tanár, polihisztor, az MTA tagja. Munkássága és érdeklődése rendkívül sokoldalú és sok irányú. Foglalkozott irodalomtörténettel, esztétikával, nyelvészettel, zenei kérdésekkel, történelemmel, közgazdászattal, statisztikával, földrajzzal, botanikával, kémiával, csillagászzal stb. Számátalan lapot, folyóiratot, időszakos kiadványt szerkesztett, s még tiszteletreméltóbb azoknak a periodikáknak száma, ahol különféle tárgyú munkái megjelentek.

Szabó Károly — (1824—1890) bibliográfus, történétíró, műfordító. A szabadságharcban önkéntes nemzetőrként vesz részt, főhadnagy a fegyverletételkor. 1855-től Arany, Salamon és Szilágyi Sándor társaságában a görög nyelv tanára Nagykőrösön. 1858-tól az MTA levelező, 1871-től rendes tagja. 1873-tól a kolozsvári egyetem magyar-történelem professzora. Számos fontos forrásfeltáró műve közül legjelentősebb a Régi magyar könyvtár 1—4. k. (Bp. 1879—1896) a régi magyar irodalom tudományos történetének bibliográfiai alapvetése.

Dallos Gyula — (1827?—1884) előbb Szarvason tanított, majd a pesti egyetemen volt az angol nyelv magántanára. Cikkeit, elbeszéléseit, fordításait számos lap és folyóirat közölte.

Csekonits Jánosné szül. Liphay Leona báróné (1821—?) művészetpártoló arisztokrata asszony.

[44.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Új magyar múzeum*” — Új Magyar Múzeum. Egyszersmind a magyar akadémia közlönye. Kiadja Toldy Ferenc. 1850—60-ig állott fenn. A forradalmat követő idők első tudományos folyóirata. Mint az „akadémia közlönye” teret adott minden tudományágnak. Sok jelentős irodalomtudományi tanulmányt is közölt (pl. Arany János Valami az asszonánról c. értekezését, 1854-ben; A magyar nemzeti versidomról címűt, 1856-ban stb.). Egyre konzervatívabbá váló szelleme

azonban nem tudta kellően népszerűvé tenni a kétségtelenül igényesen szerkesztett folyóiratot.

a „Békaegérharc” homér-féle költemény sikerült magyarázását — a *Batrachomyomachia* (békaegérharc) az i. e. V. századból, ismeretlen szerzőtől származó állatmese, az *Ilias* szellemes paródiája.

Lonkay Antal — l. a 20. gl. jegyzetét.

Bölöni Farkas — Sándor (1795—1842) erdélyi nemesi család leszármazottja. Irodalmi kísérleteit Kazinczy is támogatja. Haláláig tartó baráti viszony fűzi ifjabb báró Wesselényi Miklóshoz is, akinek atyjánál Bölöni egy ideig joggyakornokoskodott. 1830-ban gróf Bélydy Ferenc társaságában beutazta Németországot, járt Hollandiában, Belgiumban, Angliában, sőt Amerikában is. Útinaplója az Utazás Észak-Amerikában (Kolozsvár 1834) nagy sikert aratott, elnyerte az Akadémia nagydíját, és íróját az MTA levelező tagjává választották.

Kotzebue — August Friedrich (1761—1819) német drámaíró. Szakmányban termelt színműveivel hosszú időn keresztül egyike volt Közép-Európa legsikeresebb színpadi szerzőinek. Shakespeare-en kívül nincs drámaíró ebben az időszakban, akinek műveit annyit játszották volna, mint az övéit. Sikerének titka, hogy jól ismerte egykorú közönségének ízlését, szentimentalizmusa, helyzetkomikumokra épülő megoldásai többnyire célba találtak. Igen sok drámáját fordították le magyarra. Színművei hatással voltak Kisfaludy Károlyra is. A múlt idő azonban egyre fakóbbá tette, az irodalomtörténeti érdekesség rangjára fokozta le valaha annyira ünnepeelt munkáit.

Brandenburgi Katalin — (1604—1644), György Vilmos, brandenburgi választófejedelem lánya. 1624-től Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem felesége. Férje halála után, 1629-ben rövid ideig erdélyi fejedelem.

A *nikápolyi híres ütközet* — a török elleni harcok egy jelentős eseménye. Az 1396. szept. 28-án lefolyt ütközet az első volt, ahol keresztény fejedelmek egyesültek a török leverésére. A mintegy 90 000 főnyi egyesült sereg elsősorban franciákból állott, csatlakoztak hozzá magyar csapattek is. A keresztények számára kedvezően indult csata végül is katasztrofális vereséggel végződött.

Zsigmond király — (1361—1437) magyar és cseh király, német—római császár, a Luxemburg-dinasztia utolsó uralkodója. 1385-től I. Lajos magyar király Mária leányának férje. Mint német—római királyt majd császári elsősorban nyugat- és közép-európai kérdések foglalkoztatták.

I. *Bajazid* — török szultán (sz. 1347, uralk. 1389—1403). Uralkodása alatt tovább növekedett a Török Birodalom balkáni térhódítása, Bizáncot adófizetésére kényszerítette. Nikápolynál szétverte a Zsigmond király vezetése alatt egyesült keresztény seregeket. 1402-ben vereséget szenvedett Timur Lenk mongol uralkodótól és a fogságban meghalt.

„*elenyészett nagyság fényén*” — ismeretlen eredetű idézet.

„*Magyar akadémiai értesítő*” — 1841—1955-ig ilyen címen szerepelt az MTA tudományos folyóirata, amely a tudományok kutatás és az egyes tudományágak általános kérdéseivel foglalkozott, ismertette a magyar tudományos élet jelentősebb eseményeit, valamint a kiemelt hazai tudományos műveket. 1956-tól a folyóirat azonos célkitűzéssel, Magyar Tudomány címen jelenik meg.

A múlt század ötvenes éveiben gyakorta jelent meg „egyesítve” az Akadémiai Értesítő és az Új Magyar Múzeum. Mindkét lap az akadémia közlönyeként szerepelt, szerkesztőjük (Toldy Ferenc) és munkatársi gárdájuk is nagyrészt azonos volt.

Kállay Ferenc — (1790—1860) jogász, őstörténész, az MTA r. tagja. Debrecenben Kőlcsey Ferenc iskolatársa. Politikai, filozófiai, történelmi és jogi tanulmányokat ír a Tudománytárba s a Tudományos Gyűjteménybe. Nyugalomba vonulása (1827) után Erdélyben majd Budán folytat nyelvészeti, néprajzi, történelmi kutatásokat.

Hetényi János — (1776—1853) ref. lelkész, filozófiai író, az MTA r. tagja. Célja sajátos magyar filozófia megteremtése volt, amely a világban az ellentétek mozgása helyett a harmónia szerepét, a társadalomban a kiegyenlítődéés fontosságát hangsúlyozza. Toldy beszéde az Akadémián 1855. júl. 2-án hangzott el. Megj. az MTA Értesítője 1855. 6. számában.

Kis Bálint — (1772—1853) ref. lelkész, egyházi író, az MTA l. tagja. Hatalmas munkásságot fejtett ki különösen a népiskolai tankönyvírás terén. A XIX. sz. első három évtizedében a ref. népiskolák az ő tankönyveit használták. Toldy emlékezését 1855. júl. 9-én olvasta föl. Megj. az MTA Értesítője 1855. 6. számában.

[45.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Sárközy — Ferenc kedvelt cigányprímás és nótaszerző az 1850—60-as években. 1849-ben Kossuth honvédhadnagyá és országos cigánykarmesterré nevezte ki. Az ötvenes években Pesten muzsikált nagy sikerrel, sok sikeres külföldi turnén is részt vett, egy ideig a walesi herceg muzsikusa.

Kecskeméty — tulajdonképpen: Kecskeméti József (?—1859), híres pesti cigányprímás és nótaszerző. Zenekarával többször járt külföldön is sikerrel.

Patikárus Ferkó — (családi nevén Dudás, 1827—1870). Az ötvenes-hatvanas évek legünnepeltebb prímása. Költők egész sora énekli meg művészetét (Lisznyai, Szelestey stb.). Számos, a maga korában népszerű csárdás szerzője. Játékáról Liszt Ferenc is elismeréssel nyilatkozott.

Carré — Wilhelm, lovardatulajdonos, társulata több alkalommal szerepelt Pesten.

[46.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a „*Budapesti Viszhang*” *mutatványlapja* — a Viszhang (l. még a 14. gl. jegyzetét) új, mutatványlapja 1855. november végén jelenik meg. Felhívásában olvasói tudomására hozza, hogy „újévtől kezdve heten-

kint kétszer, vasárnap és csütörtökön politikai, ismeretterjesztő és szépirodalmi tartalommal” jelenik meg. Fejléce alatt is ez áll: „Politikai, szépirodalmi és ismeretterjesztő közlöny.” Szilágyi Virgil „tulajdonos és felelős szerkesztő” mellé „kiadóként” Vahot Imre és Vas Gereben társulnak.

A korábban nagyobb részét humorisztikus beállítottságú BV (nagy számú humoros verse és elbeszélése mellett számról számra ismétlődő „Felfordult világ” és „Adomák” rovata is volt) most — nem utolsósorban a VÜ inspirációjára — valóban „politikai, szépirodalmi és ismeretterjesztő közlönyvé” válik, riválisával azonban nem tudja felvenni a versenyt.

Szilágyi Virgil — (1824—1892) ügyvéd, újságíró, író. 1849-ben a csongrád-megyei vészbíróság tagja. 1851-től a PN belmunkatársa. Megalapítja és 1852—53-ban, ill. 1854—57-ben szerkeszti a BV-ot. 1859-ben a perbefogott Táncsics Mihály ügyvédjé. Nagyhatalú védőbeszéde egyik kitétele — „Felségárulásról nem lehet szó oly országban, hol nincs törvényes felség” — szállóigévé válik azokban a hónapokban. 1861-ben a Határozati Párthoz, majd a Bösözerményi László vezette szélsőbalhoz csatlakozik. Az újból beköszöntő abszolutizmus idején kétszer is bíróság elé állítják, első alkalommal halálra ítélik, de mindkétszer kegyelmet kap. 1866-ban elhagyja az országot. Külföldön léte idején Kossuthal, Simonyi Ernővel, Irányi Dániellel tart kapcsolatot, és 1867 után a Magyar Újságnak írja cikkeit. 1869-től 1871-ig a szélsőbal, 1881—1887 a Szabadelvű Párt képviselője. Publicisztikai munkái mellett szépirodalmi, történelmi és jogi írásai is ismertek.

[47.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Illustrirte Zeitung*” — Az *Illustrirte Zeitung* 1843-ban alapították. A legrégebb német illusztrált lap volt, a gl. megjelenése idején Johann Jakob Weber szerkesztette. Vörösmartyról szóló megemlékezése, a költő arcképével a lap 1855. dec. 8-i (649.) számában jelent meg (379—380. l.).

Tegnér — Tegnér, Esaias (1772—1846), a leghíresebb svéd eposz, a Frithiofs saga szerzője. A nemzeti romantikus irány, a gót iskola tagjaként válik ismertté. Kedveli az eposzi témákat. Egyes epikus alkotásai a byronizmus hatásáról tanúskodnak. Eposzai mellett nagyhatalú ódái kora legünnepeltebb svéd költőjévé tették.

Mickiewicz — Adam (1798—1855) lengyel író és forradalmár, a lengyel költészet egyik legnagyobb alakja. Vezéregyénisége a lengyel nemzeti romantikának. Fő művét, a Pan Tadeusz c. költői elbeszélést, az irodalomtörténetírás lengyel nemzeti eposzként tartja számon.

Hugo, Viktor — (Victor-Marie, 1802—1855), a legnagyobb francia költők egyike, regény- és drámaíró, az európai romantika egyik vezető alakja.

Californiája — Kalifornia (California), az Egyesült Államok egyik tagállama a Csendes-óceán partvidékén. Gazdag aranylelőhelyeire 1848-ban bukkantak rá. A felfedezés valóságos „aranylázat” váltott ki annak idején, hatalmas tömegek vándoroltak területére a meggazdagodás reményében. Esztünkben V is „aranybánya” értelemben használja.

adomavásár — jellegzetes sajátága az ötvenes évek irodalmának az adoma- „túltermelés”. Naptár úgyszólván nem jelenhet meg adomacsokor nélkül, e szokás előtt még a Tóth Lőrinc szerkesztette Nemzeti Képes Naptár is fejet hajt. Egyes lapoknak külön, rendszeresen megjelenő adomarovatuk van. De: egymás sarkába lépve jelennek meg az adoma-kötetek is; Jókai Mór: A magyar nép adomái (1856. 2. kiad.: 1857. 150 új adomával bővítve), Beöthy László: 101 cholera-csepp, vagyis akár akarsz, akár nem, megpukkadsz nevettedben (1856); Hajnik Károly: Visszaemlékezések. Jelenetek és adomák a magyar életből (1856); Vas Gereben: Nevessünk! Eredeti adomák gyűjteménye a magyar életből (1855. 2. kiad.: 1856); Vas Gereben: No, még egyet nevéssünk. Eredeti adomák a magyar nép életéből (1856) stb.

mint a római consulok Karthago romjai fölött — A harmadik pún háborút (i. e. 149—146) követően a rómaiak teljesen elpusztították, felégették a legyőzött Karthágó városát, azután átkot mondtak arra, aki valaha Karthágó helyén új várost alapítana.

a komáromi kalendáriumra — L. előbb, a 2. gl. jegyzetét.

Müller Franciska — helyesen: Weinmüller Franciska, Weinmüller Bálint komáromi nyomdatulajdonos lánya, egy ideig (1844—45) maga is a Komáromi Kalendárium kiadója (l. még a 2. gl. jegyzetét).

„censeo delendam” — „Ceterum censeo, Carthaginem esse delendam”: egyébként úgy vélem, Karthágót el kell pusztítani. Cato, Marcus Porcius (i. e. 234—149) római államférfi censorsága idején elszántan küzdött Róma hatalmának kiterjesztéséért és legveszélyesebb kereskedelmi vetélytársa, Karthágó megsemmisítéséért. Ebben az időben mondott beszédeit mindig a fenti mondattal fejezte be.

nálunk jóformán a legelső írói tekintélyek pazarolják rá idejüket, nevüket — l. a fentebb felsorolt adoma-kötetek összeállítóit. (Csak melleslegesen jegyezzük meg, 1876-ban Magyar Bors címen V is adott ki válogatott magyar és külföldi adomagyűjteményt.)

A VÜ a következőkben reflektál V megjegyzésére: „A küldemények — írja a lap egyik olvasójának — nagyon is használhatók. Az ilyen valódi népjellemből vett adomák igen nagybecsűek s azoknak összegyűjtése a 'Magyar Sajtó' ellenkező véleménye dacára is nyomós befolyással van irodalmunkra, mert azok által ismerkedünk meg nemzeti társas életünk legkülönbözőbb elemeivel ... Azért kérjük minél előbb a küldemény folytatását. Mi nem vagyunk olly nagy bölcssek és nagy urak, hogy a népdalokból és népadomákból tanulni szégyeljünk, mint a 'Magyar Sajtó' bölcssei és urai.” (Szerkesztői mondanivalók. VÜ 1855. dec. 23. 51. sz.).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Arany „Toldi”-ja Kolbenheyer Móric fordítása szerint — Johann Arany: Toldi. Poetische Erzählung in 12 Gesängen. Aus dem Ungarischen übersetzt. Mit einem Brief von Friedrich Hebbel. Pesth 1855. XIV, 145. l.

Kolbenheyer Móric (1810—1884) — egyházi író, műfordító. Eperjesi, majd 1846-tól soproni evangélikus lelkész. A magyar irodalom szorgalmas német fordítója. Vörösmarty, Garay, Czuczor, Petőfi költeményeit, Arany Toldi-trilógiáját, Toldy Ferenc Magyar irodalomtörténetét ültette át német nyelvre.

most újra ugyanazon költőtől „Toldi esté”-jét adta ki — Johann Arany: Toldi's Abend. Poetische Erzählung in 6 Gesängen. Aus dem Ungarischen übersetzt. Pesth 1856. VI, 136 l.

Ha „Toldi”-ról (a fordítást értjük) kedvezőleg nyilatkozott a külföldi ítéset — Friedrich Hebbel sorait Kolbenheyer a Toldi fordítása előtt közli. Elismeréssel nyilatkozik a fordításról Anastasius Grün (Auersperg, Anton Alexander 1806—1876, német költő és osztrák politikus írói neve). Grün levele ugyan nyomtatásban nem jelent meg, de tartalma irodalmi körökben ismert.

Később, *Polgárosodás* című röpiratában már sokkal kedvezőtlenebbül nyilatkozik V a Toldi estéjéről és német fordításáról (I. VKrk VI. köt. 160—161., ill. 500—501. l.).

A „Toldi estéje”-ben előforduló két románc is — az V. énekben levő „Monda Lajos, a nagy király” és a „Hajdanában-danában” kezdetű románcok.

Hebbel — Friedrich (1813—1863) német költő és drámaíró. Egyike a múlt század legtehetségesebb német drámaíróinak. Művei alapvető emberi problémákat tárnak fel és megoldásukat kutatják. Magyarországon először a Mária Magdolna (1844. ford.: Nagy Iván) című 3 felvonásos színművét mutatták be a Nemzeti Színházban, 1845. aug. 15-én. Mutter und Kind (1859) c. eposzáról Arany János írt bírálatot (Anyá és gyermeke. Összes művei XI. köt. Prózai művek 2. Budapest 1968. 31—39. l.).

Itt jelzett műve: Erzählungen und Novellen. Heckenast, Pesth 1855.

ajánló versének alapgondolatául ugyanazon eszmét választá, melyet Arany a királlyal mondat — A Toldi estéje fordítása elé Kolbenheyer An Friedrich Hebbel címmel írt verses ajánlást.

„Toldi estéje” bírálója — A PN 1854. okt. 25-i, 245—1388. számában, a „Tudomány és irodalom” rovatban -ss, Greguss Ágost ír bírálatot Toldi estéje címen. Arany művéből többek között az alábbiakat idézi:

„Toldi vagy nem Toldi . . . hull előtte sorban
Az ész ereje győz abban a kis porban”.

S ehhez fűzi hozzá a V által citált fejtegetéseket.

Stier Teofül — (?—1895) német nyelvész és műfordító, a magyar irodalom alapos ismerője és lelkes propagátora, az MTA és a Kis-

faludy Társaság kültagja. Magyar szépirodalmi fordításai mellett különböző magyar lapokban és folyóiratokban jelentek meg cikkei, tanulmányai.

[50.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Hommage au poète hongrois*” — Thales Bernardnak sem Müller Gyulánál, sem más magyar kiadónál ilyen címen nem jelent meg munkája.

Bernard, Thalès — (1821–1873) francia író, költő, műfordító. A magyar és román népköltészet alkotásaiból jelentek meg fordításai. *tegnapi számunkban említők* — MS 1855. dec. 17. 140. sz. „Budapesti Újdonságok” (l. ezzel kapcsolatban az alább következő jegyzetet).

Bérangernek egy pesti tisztelőjéhez intézett azon levele — Pierre Jean de Béranger (1780–1857), a Magyarországon nagy népszerűségnek örvendő francia költő az alábbi levelet intézte Kertbeny Károlyhoz: „Bocsásson meg, hogy kissé késtem megköszönni önnek a magyar írók albumát és Vajda költeményét. Valóban mélyen megilletődve érzem magamat, hogy ily figyelem tárgya vagyok; de higye (!) el, uram, nem mai naptól kezdődik becsülésem a hős magyar nemzet iránt, melynek nagy költője Petőfi Sándor, fájdalom, még ismeretlen Franciaországban. Azt hallottam, hogy Valmor (!) az ő műveit magyar nyelvből fordítja. Nem kétlem, miszerint dicső hontársa, megnyeri a hírnevet, melyet érdemel mind lángesze, mind sorsa által.

Bernard Thalès barátom azt beszélte, hogy éppen most Pesten ön gondoskodása alatt tőle néhány költemény jelen meg Magyarhon tiszteletére. Szabad legyen kívánnom azoknak jó fogadtatást mind az olvasók, mind az ítsézet előtt; mert én már régóta ismerem közös barátunkat, s érdekel engem mind költészete, mind folyóirata.

Szíveskedjék adandó alkalommal köszönetemet jelenteni Vajda Jánosnak, s higye el, hogy én minden jót kívánok a magyar nemzet nemes szellemi tevékenységének. Bár részesülne a jövőben előttünk azon népszerűségben, melyet érdemel.

Fogadja őszinte hálámat s megkülönböztetett tiszteletemet. Paris dec. 10. 1855.” (BV 1856. jan. 17. 3. sz. 23. l. A lap közli a levél francia eredetijét is.)

[51.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Arany János lyrai költeményei két kötetben nem sokára meg fognak jelenni — Arany János kisebb költeményei. 1–2. köt. Heckenast, Pest 1856.

A 2. kiadás ugyanott, 1860-ban jelent meg.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„az eleven képet” — Ismeretlen eredetű idézet.

jó ez nekünk ingyen — Ezt a múlt században népszerű anekdotát a *Polgárosodás* mondandójába is beépíti: *ama szolgabíró, ki egy mátyrá-avató magyar országot kátyúú közt agonizáló német tiszt kérdésére, hogy ugyan miért nem csinálják meg utjarkat, kéjelmesen [!] pipázgatva ezt felelé: 'jó ez ingyen!'*. (VKrk VI. köt. 94. l., az előbbiekkal kapcsolatban l. még i. m. 478. l.)

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Korizmicz László — (1816—1886) mezőgazdász, mérnök, agrárpolitikus, az MTA tiszteleti tagja. A korszerű hazai mezőgazdaság egyik úttörője. 1848-ban titkár a földművelésügyi minisztériumban. 1849-ben megalapítja és egy ideig szerkeszti a *Gazdasági Lapokat*. A Magyar Gazdasági Egyesületnek 1857-től alelnöke. Alapító tagja a Földhitel Intézetnek.

Benkő Dániel — (1799—1883) mezőgazdasági szakíró, az MTA l. tagja. Sokirányú tanulmányai után a mezőgazdaság, növénytermesztés tudománya mellett kötött ki. Gazdatiszt volt különböző főúri uradalmakban. Szakcikkei, tanulmányai a *Magyar Gazdában*, *Gazdasági Lapokban* stb. jelentek meg.

Morócz István — (1816—1881) mezőgazdasági szakíró, az MTA l. tagja. Pályáját orvosként kezdi, Pöltenberg tábornok mellett hadtörzskari főorvos a szabadságharc idején. 1850-től a *Gazdasági Lapok*-nál működik (1851—1881 szerkesztője). Cikkeiben, tanulmányaiban elsősorban a szőlőtermelés problémái foglalkoztatják.

Stephens — Henry (1795—1874) angol mezőgazdasági szakíró.

Mezei gazdaság könyvének II. kötete: The book of the farm (Mezei gazdaság könyve) c. munkája, amelyet a hazai körülményekhez alkalmazva kiad. Korizmicz László, Benkő Dániel, Morócz István. 1—5. k. Pest 1855—1858. Herz ny.

Horác „beatus ille” gyönyörű versének igazságát átérzendők — Horatius Quintus Flaccus (i. e. 65—8), az ókori Róma egyik legnagyobb költője. Idézetünk Az epódoszok könyvének második ódjából, A falusi élet dicséretéből (Laudatio vitae rusticae) való:

„Beatus ille, qui procul negotiis,
ut prisca gens mortalium,
paterna rura bobus exercet suis”

„De boldog az, kit nem szorít százféle ügy
a mint hajdanában őseink,
saját ökrével szánt atyái birtokán.”

(Meller Péter fordítása)

„*Fáncsy-Album*” — Kiadta Szilágyi Virgil. Emich, Pest 1855. 234 l. Fáncsy Lajos (1809—1854) színész, a magyar színháztudomány egyik kiemelkedő alakja. A művelt, sokoldalú tehetséggel rendelkező színész kezdetben különböző, jónévű vidéki társulatoknál szerepelt. 1837 aug. 22-től haláláig a Nemzeti Színház tagja volt. Elsősorban az intrikus szerepekben nyújtott kiválót. Alakításait belsőleg formálta meg, természetesen beszélt, került minden külsőségekben megnyilvánuló hatásadászatot.

cicero betűk — cicero: 12 pontos betűnagyság. (1 pont = 0,376 mm) A szedés méretét ciceróban határozzák meg.

borgisz betűk — borgisz: 9 pontos betűnagyság. A nyomdai betűtípusoknak ezt a fajtáját főként hírlapoknál használják.

Ha egynémely nagy lapnak szabad [...] arról okoskodni, hogy Szepesvárosban nem lehet bevinni — ezt az esetet a Polgárosodásban is megemlíti: *egyik legnagyobb fejű lapunk egész héten át tartó vezércikk-sorozatában azt bizonygatta, hogy Szepesvárosban bevinni milyen teljes képtelenség, és már a másik hétre való okoskodás is a nyomdában kiszedve hevert, azonban — azok az átkozott franciák nem tudtak várni még legalább egy hetet, hogy e cikkek kárba ne veszték volna, hanem bizony bevették Szepesvárosban* (VKrk VI. köt. 101. l.; az előbbiekkel kapcsolatban l. még i. m. 479. l.)

Marastoni — József (1834—1895) festő és litografus. Apja, Marastoni Jakab Első Magyar Festészet Akadémiáján kezdte tanulmányait. Ő készített arcképsorozatot a Magyar ősök képesarnoka c. kiadványhoz is (l. 30. gl.).

Vahot Imre — L. a 11. gl. jegyzetét.

Vadnay Károly — (1832—1902) író, szerkesztő, az MTA l., majd 1902-ben r. tagja. Fél századon keresztül kedvelt „beszély”- és regényíró. Írásai az élet napos oldalát ábrázolják, nem vesznek tudomást a társadalmi konfliktusokról. Szerkesztőként (Tóth Kálmán társaságában) előbb a Hf-t, majd 1864-től a Fővárosi Lapokat szerkesztette (utóbbit 1867 áprilisától önállóan is). Lelkesen pártfogolta a tehetséges írókat, az irodalmi ellenzék képviselőit is, Jelentékeny szerepet töltött be a Nemzeti Színház és az MTA drámapíráló bizottságában.

Éjszaky Károly — (1818—1907) író, a forradalom idején mint vasúti mérnök Csányi László mellett működött. Itt megjelent „szini-beszély”-ét, a Cydoni almát 3 felvonásos drámaként 1868. ápr. 19-én a Nemzeti Színházban mutatták be. Színművét mint a magyar újromantikus vígjáték-irányzat kezdetét tartja számon az irodalomtörténet. Úttörőjüknek tekintették az újromantikus írók is.

Tóth Kálmán — l. a 14. gl. jegyzetét.

Flóra — Majthényi Flóra (1837—1915) költő, 1856-tól 68-ig Tóth Kálmán felesége. Az ötvenes években tűnt fel Flóra néven írt verseivel. Ebben az időszakban meglehetősen népszerű. Versei számos időszakos kiadványban, folyóiratban — többek között a NÓ-ban is — napvilágot látnak.

Thaly Kálmán — (Thaly; 1839—1909) történetíró, költő, függetlenségi párti politikus, az MTA tagja. A kuruckori kutatásairól, publiká-

cióiról s nem utolsósorban művészi kuruc vershamisításairól híressé vált Thaly ebben az időszakban még jobbára költőként, publicistaként működik. Költészetünk másod-, harmad vonalába számító költeményeit számos lap, folyóirat, kiadvány közli. 1860—64-ig a PN munkatársa.

Bernát Gáspár — (1810—1873) író, újságíró. Vereket, elbeszéléseket, népies dalokat és „freskóképeket” írt, népszínmű-szerzéssel is megpróbálkozott (Ki a vivát? 1861). Az ötvenes-hatvanas évek egyik legnépszerűbb humoristája volt. Főként ötleteit, tréfáit, ún. „gazsiadait” kedvelték nagyon. Petőfi lelkes levelekben üdvözölte, az ötvenes években alig volt lap, kiadvány, amely írásait ne közölte volna. Humora a múlt idővel sokat veszített színéből-izéből.

Sal Ferenc — (1835—1909) költő, súlytalan személyiség, jellemző példánya azoknak az ötvenes évek elején induló fiataloknak, akiket a közpályák nem kívánatossá válása terel az irodalom felé. Verseit az ötvenes években több lap, kiadvány — közöttük a NŐ is — közli. Egy ideig a Divatsarnok, később a Hf segédszerkesztője. A hatvanas évektől megyei tisztviselő, több mint két évtizedig Nagyvárad polgármestere.

Lauka Gusztáv — (1818—1902) író, újságíró, humorista. A múlt század második harmadában népszerűek voltak könnyed, élcelődő, fordulatos írásai. A termékeny író számtalan lapnak, naptárnak, emlékkönyvnek dolgozott. Több élclap, ill. naptár szerkesztésével is megpróbálkozott (Charivari, Ördög Naplója, ill. Hétfejű sárkány), de ezek kérészetűeknek bizonyultak. Heine-, Dumas-, Moore- stb. fordításai sem számottevőek.

Bulcsu Károly — (családi neve; Paltsó, 1823—1865) költő, a szabadságharc befejezésekor honvédfőhadnagy. Később Kiskunhalason, Kecskeméten tanár. Költőként Petőfi nyomdokain indul, hatásától azonban igyekszik függetleníteni magát. Nem tartozott irodalmunk élvonalába.

Kempelen Riza (Kempelen Győzóné, Tóth Riza, 1829—1858) író, Tóth Kálmán testvére, Kempelen Győző újságírónak, V 1862—63-as röpiratai, cikkei elszánt bírálójának felesége. Elbeszélései elsősorban a Hf-ban, továbbá a korabeli lapokban, albumokban és összegyűjtve is megjelentek.

Tóth Endre (1824—1885) költő, író. Az ötvenes évek magyar költészetének másodvonalába tartozik. Petőfi hatása általában mértéktartóbban és izléesesebben nyilvánul meg költészetében, mint az évtized más Petőfi követőinél. Ebben az időszakban jelentős népszerűségnek örvend. Számos lapban jelennek meg versei, többek között a NŐ-ban, Arany Koszorújában, és a Fővárosi Lapokban. Versei közül a „Fekete szem éjszakája” kezdetű országos népszerűsége tett szert.

[55.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Tomory Anasztáz — L. a 13. gl. jegyzetét.

húsz arany pályadíjat tűzött ki a legjobb költői elbeszélésre [...] melynek okveilen hazai tárgyat kell tartalmaznia — a pályadíjat Mento-

vich Ferenc Az idegen c. „költői beszély”-e nyerte el (Bíráloi értesítés. VÜ 1856. máj. 11. 91. sz.)

a „Salgó” *Petőfütől* — Salgó (1846) elbeszélő költemény.

„rabló” „az özvegy” *Vörösmartytól* — A rabló (1835), Az özvegy (1837) elbeszélő költemények.

több tehetsz hazafiakkal egyesülöben van, hogy a nemzeti múzeum számára legjelesb festöink homi történeti képeket festenek — A korabeli sajtó más orgánuma nem tesz róla említést.

Than Mór — (1828—1899) festő. Festészeti tanulmányait Barabás Miklósnál kezdi, utóbb ő is — Lotzhoz hasonlóan — Karl Heinrich Rahl bécsi festőiskolájában tanul. Rahlnek elhatározó hatása van tanítványa művészeti stílusa alakulására. Than mindenekelőtt a történeti tárgyú munkákat kedveli. Számos nagy falképet is alkot, többnyire Lotz Károly társaságában. Itt említett műve valószínűleg csak terv maradt. A későbbiek során nem esik szó róla. Nem említi Than művei között Wilhelmb Gizella sem Than Mór (Budapest 1944) c. művében.

[56.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

természettudományi feladatra beérkezett két pályamunka közül jutalomra és kiadásra méltónak egyik sem találtatott — L. Pályázat eredménye. VÜ 1855. dec. 30. 52. sz.

Erdélyi János — (1814—1868) költő, kritikus, filozófus, esztéta, népköltési gyűjtő, az MTA tagja. Öt arannyal jutalmazott Álom és való c. költeménye a VÜ 1855. nov. 25-i (47.) számában jelent meg.

Edvi Illés Pál — (1793—1871) egyházi író, költő, evangélikus esperes, az MTA I. tagja. Mozaik-képek leányos anyáknak c. öt arannyal jutalmazott munkája (a *Tanácsadások leányos anyákhoz* elírás) a VÜ 1855. nov. 18-i (46.) számában jelent meg.

[57.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Vasárnapi könyvtár — L. a 38. gl. jegyzetét.

[58.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

gordiusi csomó — átvitt értelemben: a nehéz, megoldhatatlan vagy annak látszó feladat.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Család könyve” — L. a 20. gl. jegyzetét.

Greguss Ágost — L. a 3. gl. jegyzetét.

Az emle — Greguss Ágost tárcájának címe. Értelme: az emlékező-képesség. A tárca kiemelkedő emlékezőképességű egyénekről szól.

Hunfalvy János — (1820—1888) egyetemi tanár, az MTA tagja, a magyar földrajztudomány megalapítója, a Magyar Földrajzi Társaság egyik létrehívója és haláláig elnöke. Tekintélyes mennyiségű publikációi különböző hazai és külföldi folyóiratban láttak napvilágot.

Humboldt Sándor — Humboldt, Alexander von (1769—1859) német természettudós, a berlini tudományos akadémia tagja. A múlt század egyik legismertebb tudósa. Fő művében, a Kosmosban összefoglalja korának a világmindenségről való ismereteit.

román Attila mondák Thierry Amadé után — Thierry, Simon Dominique Amadée (1793—1873) francia történétíró, a Francia Akadémia tagja, szenátor, az MTA külső tagja. Élvezetes stílusban megírt művei sokszor pontatlanok. Munkái közül többet magyar nyelvre is lefordítottak. Az Attila-mondák 1864-ben jelentek meg Szabó Károly fordításában.

Conscience Henrik — (Hendrik, 1812—1883) flamand regényíró, a flamand irodalom egyik megalapítója. Elbeszélései tárgyát többnyire a flamand népeletből és a belga történelemből merítette. Nevét Európa-szerte imertté tették művei.

A „*Magyar nép könyve*” — Szerkesztik Csengery Antal és Kemény Zsigmond. 1—2. köt. Kiadó: Számvald Gyula, Emich Gusztáv bizománya. Pest 1854—55. Új folyam. Szerkesztik ugyanazok. Heckenast, Pest 1856.

Kemény és Csengery kiadványa színvonalas vállalkozás volt, főként irodalmi, történelmi vonatkozásait illetően. A Magyar Nép Könyve Vörösmartytól, Petőfitől, Aranytól, Tompától közöl verseket, rajtuk kívül a korában népszerű gyermekvers-költő Dienes Lajos szerepel Róka és liba című verses meséjével (1854). Az egyes kötetek elbeszéléseit Gyulai Pál, Eötvös, Jókai, Bérczy Károly írják. Bérczy Dickenstől is fordít. A kor eseményeiről Kemény Zsigmond *Hogyan áll a világ?* című cikksorozata tájékoztatja az olvasót. A történelemtudományt Szalay László (1855) és Szabó Károly (1856) tanulmányai képviselik. A népszerű, ismeretterjesztő cikkeket pedig olyan szerzők írják, mint Csengery Antal, Brassai Sámuel vagy Szenvey József. Gondosan összeállítottak A Magyar Nép Könyve mezőgazdasági ismeretekkel foglalkozó írásai is.

Csengery Antal — (1822—1880) publicista, politikus, történettudományi és közgazdasági író. A forradalom előtt a centralista csoporthoz tartozó és a Pesti Hírlapot 1845—48-ig szerkesztő Csengery fontos szerepet tölt be irodalmi és politikai életünkben az ötvenes-hatvanas években is. 1857—69-ig ő szerkeszti egyik legrangosabb folyóiratunkat, a Budapesti Szemlét. Deák Ferenc környezetének tagjaként jelentős szerepet játszik a kiegyezés létrehozásában. Egyike az esszé műfaj hazai meghonosítóinak.

Johnston — James Finlay Weir (1796—1855) angol vegyész. *Chemistry of common life* (1854) c. műve Csengery nyomán Vegytani képek a közéletből (1857) címen nyert magyarítást.

a Hunyadiak korát is el kell olvasni, mind a tizenkét kötetben — Teleki József 12 kötetre tervezte nagyszabású, alapos kútfőtanulmányokon és levéltári kutatásokon alapuló, fent említett művét. A Hunyadiak kora Magyarországon című műből azonban csak 8 kötet jelent meg (1—5., ill. 10—12. köt. Pest 1852—1857).

[60.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Bankók siralmas szellemei — Banquo: Shakespeare Macbeth c. tragédiájának egyik szereplője. Macbeth bérgyilkosokkal megöletti, szelleme azonban újból és újból vádlón jelenik meg gyilkosa előtt.

Keményebb testvér is született — Célzás a Pesti Naplóra, amelynek szerkesztését Kemény Zsigmond 1855-ben vette át. V e szójátékot másutt is használja. (I. *Polgárosodás*. 1862. VKrk VI. köt. 147., 495. l.).

sonnattal kapcsolatban levő nevek — Der Sonntag: vasárnap. V e címlődése itt a der Sonntagsjäger (l. alább) jelentésében és a Pester Sonntagsblatt (l. alább) rövid, bukással végződő pályafutásában leli magyarázatát.

sonntagsjägere — der Sonntagsjäger: a kocavadász.

Ung. Post. — Az Ungarische Post a korszak egyik kérészetletű német nyelvű lapja volt. 1855. jún. 16-án indult meg Otto Müller szerkesztésében, kiadójaként Emich Gusztávot jegyezte. Utolsó, 162. száma 1855. dec. 30-án jelent meg. Lapnyi terjedelmű, naponként kiadott Esti Melléklete a legfrissebb külföldi híreket hozta. Tárcája Arany- és Jókai-fordításokat, továbbá Magyar- és erdélyországi életképeket tartalmazott.

„*Frisch Quellen*” — Helyesen: Frische Quellen. Schönwissenschaftliche Jahrbücher. Unter Mitwirkung vieler Literaturkräfte herausgegeben von Karl Beck. 10 Hefte. Landerer und Heckenast, Pest 1855. 392 l.

A szépirodalmi évkönyv mindössze egy évfolyamot ért meg. Szerkesztője, Beck Károly (1818—1879) magyarországi származású (Baján született) német költő volt. Baráti kapcsolat fűzte Lenauhoz. 1846-os pesti tartózkodása idején Petőfivel is megismerkedett. 1848 után Bécsben telepedett meg, és ott élt haláláig.

Évkönyve közepes színvonalú munka volt. Beckettól, Dudumitól, Emil Rittershaustól stb. hozott verseket. Tartalmazott egy Teofil Stier által németre fordított Pompéry-költeményt (Die schöne Echo) is. A „Vilmos”tól származó Ungarische Tableaux inkább kuriozumot, mint ismeretanyagot kívánt szolgáltatni a hazai valóságból a külföld számára (Ein Bauernhof, ein Zigeunerlager).

„*Sonntagsblatt*” — Pester Sonntagsblatt. Wochenschrift für Poesie, Literatur, Kunst, Musik, Theater und Mode. Herausgeber und Redacteur: Heinrich Ritter v. Lewatschnigg. Buchdr. von L. Lukács u. Comp. Pest 1854—55. Két évfolyam jelent meg belőle.

„Wespen” — Blätter für Unterhaltung Kritik, Humor und Satire. Megj. Pesten 1855-ben.

A B. H. fejelve és talpalva van — A Budapesti Hírlap (1853—1860) a kormány hivatalos lapja, a Magyar Hírlap jogutóda. Szilágyi Ferenc (1854—1857), Nádaskay Lajos (1857—1860 szept. 15.) és Vértei Ernő (1860 szept. 16-tól) szerkesztették. 1860 dec. 1-től Sürgöny néven működött tovább, mint a kormány félhivatalos lapja. Munkatársai voltak: Salamon Ferenc, Gyulai Pál és Csengery Antal is az ötvenes évek derekán.

Nádaskay Lajos — (1816—1860) író, újságíró. 1843-tól munkatársként dolgozik a Honderúnél, 1844—45-ben szerkesztőként. Zerffy Gusztáv társaságában 1848-ban Reform címen szerkeszt lapot. 1849-ben a hivatalos Magyar (1853-tól Budapesti) Hírlap munkatársa. 1856-ban szerkesztőtársként működik Szilágyi Ferenc mellett. 1857-től haláláig ő a lap szerkesztője. Publicisztikai munkássága mellett fordít is. Ő fordítja magyarra a Hugenották, A trubadur és a Rigoletto szövegét.

a Hölgyfutár vett tisztát, új kiadó személyében — A lap felelős szerkesztője 1855-ben Berecz Károly, kiadója Számvald Gyula volt. 1856-tól Berecz Károly mint „felelős szerkesztő s kiadó” állt a Hf élén.

reméli, hogy „Albuma” nem lesz zavarban — Arckép-album. Műmelléklet a Hf-hoz I. köt. Pest 1855. Kiadja Számvald Gyula. 76 l. és 6 könyvmatos lap. A következő írók életrajzait tartalmazza, sok esetben munkáikból vett szemelvényel: Bulyovszky Lilla, Kempelen Riza, Ferenczi Teréz, Tompa Mihály, Dobsa Lajos, Beöthy László, Tóth Endre, Kemény Zsigmond, Jókai Mór, Gyulai Pál, Kövér Lajos, Arany János, Eötvös József, Berecz Károly, Lauka Gusztáv, Tóth Kálmán, P. Szathmáry Károly, Szász Károly, Szelestey László, Lisznyai Kálmán, Balázs Sándor, Székely József, Vajda János.

A II. kötet Huszonnégy író s színész arckép-albuma címen jelent meg. Pesten 1856-ban, Tóth Kálmán kiadásában, Vörösmarty Mihály, Petőfi Sándor, Garay János, Nagy Ignác, Jókainé Laborfalvy Róza, Lonovics Józsefné Hollósy Kornélia, Lendvayné Hivatal Anikó, Komlósi Ida, gróf Ráday Gedeon, Szigligeti Ede, Degré Lajos, báró Podmaniczky Frigyes, Vas Gereben, Szigeti József, Vadnai Károly, Feleky Miklós, id. Lendvay Márton, Szentpéteri Zsigmond, Egressy Gábor, Tóth József, Füredi Mihály, Szerdahelyi Kálmán, Réthy Mihály, ifj. Lendvay Márton arcképeivel.

Páris almájáért — Párizs királyfi, a trójai mondakör szerint Priamosz, trójai király fia. Erisz, a vizsálykodás istennője, bosszúból, mert Peleusz és Thetisz menyegzőjére nem hívták meg, aranyalmát dob a lakodalomban résztvevő Hera, Athéné és Aphrodite istennők közé, „a legszebbé!” — felírással. Az almáért vetélkedő istennők a feltűnően szép ifjává serdült Pariszt kérték fel döntőbírónak. Párizs Aphroditének juttatta az almát.

a Délibáb szépségével kacérkodik — A Délibáb nemcsak tartalmilag, de külső megjelenésében is igyekezett hölgyolvasói igényeihez minél színvonalasabban alkalmazkodni. Népszerűségét nem utolsósorban színes párizsi divatképeinek köszönhette.

a Divatcarnok tudónak tartja magát — A célzás arra vonatkozik, hogy a nagyjából azonos jellegű lapok közül a Divatcarnok a Délibáb-

bal (Szépirodalmi és divatlap) szemben „Tudományos, szépirodalmi, művészeti és divatközlöny”-nek nevezi magát. A Délibáb ennek megfelelően nőközönsége igényeit szemmel tartó szépirodalmat, „csvevegéseket” közöl („Budapesti Szemle” rovat). A Divatcsarnok viszont időről időre tudományos jellegű írásokat is közread (Fekete Soma: A természet folytonos mozgása s működése — Természettani elmékedések. 1855. 67—71. sz., Sárváry Béla: Történeti képek. 1855. 60—62., 64. sz., ill. Knauz Nándor: A legelső Báthory. Történeti rajz. 1856. 11—16. sz., Petőfi költészete. 1856. 8—9. sz. stb.).

A „*Budapesti Viszhang*” *külpött a delnök sorából* — L. ezzel kapcsolatban a 46. gl. jegyzetét.

diskordiává lett — Discordia: a görög mitológiai Erisznek megfelelően a viszálykodás, az egyenetlenség istene a római mondakörben. Tágabb értelemben vett jelentése is: a viszálykodás, egyenetlenség. „*eb fél, kutya fél, míg Heckenast ipam él*” — Az „Eb fél, kutya fél, míg az ipam, napam él” ismert népdalsort alakítja át a helyzetnek megfelelően Vajda. Heckenast Gusztávnak ebben az időben virágzó vállalata volt a VÜ kiadója (l. 7. gl. jegyzetét).

jó szél fújja pántlikáját, — (*polit. újdonságokat.*) — célzás a VÜ és melléklapja, a PU népszerűségére. L. a 7. gl. jegyzetét.

Családi Lapok — „tudományos és szépirodalmi folyóirat, a vallás-erkölcsi műveltség s kath. hitélet emelésére. Kiadja: a jó és olcsó könyvkiadó társulat.”

A folyóirat félhaviként jelent meg, 1852—60-ig állt fenn. Alapító szerkesztője Klezso József volt, 1854-től Ney Ferenc, 1856-tól ismét Klezso, 1858-tól megszüntéig Somogyi Károly szerkesztették.

Tartalmát tekintve változatosságra törekedett. Különböző tárgyi értekezéseket, költeményeket, „beszélyeket” közölt. Figyelemmel kísérte az iskolai, irodalmi és művészi élet fontosabb eseményeit.

Szerzői jobbára irodalmi és tudományos életünk derékhadából verbuválódtak. Császár Ferenc, Éry János, Lonkay Antal, Ney Ferenc, Klezso József szerepel legtöbbször munkatársai között, a költők közül Lisznyai, Tóth Kálmán, Bulcsu Károly és főként Benőfy Soma. Bár hangsúlyozottan katolikus szellemiségű, más felekezetűeknek is teret biztosít, rendszeresen szerepel írásaival hasábjain a kálvinista Kelemen Mór.

Religio — L. a 18. gl. jegyzetét.

Klezso József — (1820—1860) szerkesztő, a központi papnevelő tanulmányi felügyelője. 1852. ápr. 12-től 1853. dec. 31-ig, és 1855. okt. 1-től 1857. dec. 31-ig szerkesztette a *Családi Lapokat*. 1854-ben egy ideig a *Religio* segédszerkesztője volt.

Zalka János — (1820—1901) egyházi író, szerkesztő, 1867-től győri megyés-püspök. Cikkei különböző, főleg egyházi lapokban jelentek meg. 1849—50-ben a *Katholikus Néplapot*, 1856—58-ig a *Religiot* és a *Keresztény Naptár* 1850—54-es évfolyamait szerkesztette.

Katholikus Néplap — (1848—1872). A lapot „a jó és olcsó könyvkiadó társulat” adta ki (a Szent István Társulat elődje). Alapító szerkesztője Szabo Imre volt, majd Zalka János, Sulyánszky Antal, Majer István stb. szerkesztették. Utóda a *Katholikus Hetilap* lett.

Pesther Lloyd — (1854—1944) német nyelvű politikai napilap. Szoros érdekszálak fűzték a magyar nagytökéhez. Kitérően szerkesz-

tett gazdasági rovata belföldön is népszerűvé tette. Alapító szerkesztője Karl Weiskircher volt. Szerkesztették a későbbiek folyamán Falk Miksa (a kiegyezés után) és Vészi József is.

svájcerájt tart — die Schweizerer: tejjgazdaság.

Pestofner Zeitung — A Pesth-Ofner Zeitung mint a kormány hivatalos lapja 1853-ban indul a Pester Zeitung utódaként, és 1862-ben adja át helyét az Ungarische Nachrichtennek. Alapító szerkesztője Eduard Glatz, 1856-tól megszűntéig Otto von Müller szerkeszti.

Otto (Müller) — Müller, Otto, von (1809— ?) osztrák író, újságíró, a filozófia doktora. 1855-ben ő szerkesztette a rövidéletű Ungarische Postot, 1856-tól 60-ig a Pest-Ofner Zeitungot irányította.

[61.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lisznyay Kálmán „Madarak pajtása” című költeményfüzére megjelent — Vö. az itt elmondottakat a 17. gl.-val és jegyzetével.

Lisznyayt ismeri a közönség, mégpedig mondhatni — személyesen — Vö. a 17. glosszát és jegyzetét.

[62.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Hollósy L.-né — Hollósy Kornélia (1827—1890), a múlt század egyik legkiválóbb magyar koloratur szoprán énekesnője. Hangját külföld is számtalanszor megcsodálta. 1854—62-ig élte fénykorát. Elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar opera felvirágoztatásában. Mint ünnepelt magyar dal- és népdalénekesnőnek jelentős szerepe van az abszolutizmus korában a nemzeti öntudat ébrentartásában.

1852-ben férjhez ment Lonovics Józsefhez, a későbbi csanádi főispánhoz. Ettől fogva nevét sokféleképpen írták: Lonovics-Hollósy Kornélia, Hollósy Lonovicsné stb.

Doppler testvérek — Doppler Ferenc (Albert, 1821—1883) fuvola-művész, zeneszerző. Pestre a harmincas években került, előbb a német színház, majd 1841-től a Nemzeti Színház első fuvolása. Doppler Károly (1825—1900) fuvolaművész, karmester, zeneszerző. 1862-ig működik a Nemzeti Színháznál mint fuvolás és másodkarmester. 1865-től a stuttgarti színház első karmestere. Bátyjával együtt Európa több nagyvárosában lépett fel nagy sikerrel. Mindkettőjüknek számos magyar vonatkozású műve van.

Meyerbeer [. . .], „Észak csillaga” — L. a 41. gl. jegyzetét.

Hamburger Theaterzeitung — Hamburger — Altonaer Theater-Zeitung, für die deutsche Bühne und deren Mitglieder. A lapot 1855-ben alapították, szerkesztője Fr. Fritsch volt.

„hat nichts zu sagen” — nem jelent semmit.

„eo ipso” — önmagáért.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

tegnapelőtti számunkban név és cím nélkül tett célzó jóslatainkra kiugrik a bokorból — L. az 59. gl. jegyzetét. Vajda megállapításaira a PN a következőkben reflektál: „A M. S. újdonság-írója jóslatokat ír 1856-ra. Megengedné, hogy az olvasó még több bekövetkezendő rendkívüli dolgot is képzeljen ez évre. Képzelnék tehát mi is jóslataink kiegészítéséül következő rendkívüli dolgokat, miket szintén közlünk. Tehát: 1.) A M. Sajtó újdonság-írója megtanulja, miszerint e szó alatt 'nép' nem a legalsóbb osztályát értjük az emberiségnek, hanem hogy abban ő is bennfoglaltatik. 2.) A M. S. újdonságírója megtudja, hogy alföldi városainkban a kávé már a kofák is árulják, s hogy az nem a magasabb osztály itala kizárólag. 3.) A M. S. újdonságírója elismeri, hogy a kávé ismertetése azok részére íratott, kik az ismertetést elolvassák, és hogy kik ez ismertetést olvassák, a kávéitalt is ismerik. 4.) A M. S. újdonságírója megtanulja, hogy az esszé-írás nem fordítás. Sőt e részben ő is kísérletet teend; elő akarja adni egész nagy munka tartalmát egypár tárcacikkben, közbeszóve saját észrevételeit, azonban belátja, hogy e minden művelt nemzetnél kitűnő írók által művelt irodalmi szak nem oly könnyű mint a jóslás: végre 5.) Cs. A. senkinek drámáját nem fogja többé visszavetni, miután a dráma-bizottmányból kilépett.” (1866. jan. 12. 168—1751. sz.).

Cs. A. úr arról írt, akkor végre eredeti cikket írt — Cs. A. úr: Csengery Antal, a cikk írója (l. az 59. gl. jegyzetét). *Végre eredeti cikket írt*: célzás arra vonatkozólag, hogy a tudománytörténeti szempontból hasznos munkát végző Csengery írásai javarészt nem szerzőjük önálló elképzeléseit tartalmazzák, hanem különféle, igényesen megválogatott, külföldi források áthonosításai.

Ervin — Pompéry János (1819—1884) író, publicista álneve. Álnévét szépirodalmi művei közreadásakor használta. 1853-tól a PN újdonságírója, majd szerkesztője. Alapítója és szerkesztője a határozati párti Magyarországnak 1861-től 1862. máj. 16-ig, az Ország-nak 1862. okt. 15-től 1863. ápr. 15-ig. 1867-ben újból megindítja és szerkeszti a Magyarországot.

Egressy Gábor — L. a. 28. gl. jegyzetét.

pedig az nem lépett ki a választmányból — A Nemzeti Színház „eredeti drámaírók választmányának” a beérkező színművek elbírálása, kedvező esetben színpadra javaslása volt a feladata. A választmány 1852. dec. 12-én alakult újjá és 1856 folyamán a következő osztályokból és tagokból állt, szépműtani osztály: Czuczor Gergely, Kemény Zsigmond, Ürményi József, Tóth Lőrinc; drámairodalmi osztály: Degré Alajos, Jókai Mór, Szigligeti Ede, Vahot Imre; színészi osztály: Egressy Gábor, Feleki Miklós, Tóth József, Szentpétery Zsigmond.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

iparlovag — szélhámos, kalandor.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A telekkönyvek szervezése gyorsan halad előre — A telekkönyv intézményét Magyarországon az 1855. dec. 15-én kelt osztrák igazságügy-miniszteri rendelet hívta életre.

A katonaságtól való hazatérte után (1850 végén) V maga is telekkönyvi hivatalban dolgozott. (Kömlös 41. l.) L. még VKrk VI. köt. 489. l.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Mocsári Lajosnak a „Magyar társasélet” című munkája — Mocsári Lajos (1826—1916) író, publicista, a dualista kor egyik legmesszebb látó politikusa. Az 1861-es országgyűlésen a Felirati Párt, 1866-tól Tisza Kálmán pártjának képviselője. 1874-ben alapító elnöke a Függetlenségi Pártnak és 1887-ig képviselője. Nevét különösen a nemzeti-ségi kérdésben vallott következetesen haladó álláspontja tette ismertté. Műve, *A magyar társasélet*, Müller Emilnél jelent meg Pesten, 1855-ben. Népszerűségére jellemző, hogy 1856-ban a második kiadást is közzétették munkájából. Vajda elragadott hangú bírálatban üdvözölte (*Valamivel több mint könyvismertetés*. MS 1856. febr. 19., 1. kötetünkben).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Brignol gróf (? — ?) a gl.-ban közölteknél többet nem sikerült személyéről megállapítanunk.

Tomori Anasztáz — L. a 13. gl. jegyzetét.

mint ama társulat egyik alelnöke — Az 1839-ben alakult Műegyletről van szó. Az egyesület a hazai képzőművészet ügyét pártfogolta, 1869-ig állt fenn.

gazdasági bizottmány — A Magyar Gazdasági Egyesület élére, a forradalom bukása után — Karl Geringer helytartó hozzájárultával egy gazdasági bizottmány állt és intézte az egyesület irányítását 1857. nov. 16-ig. A bizottmány elnöke Andrássy György gróf, érdemi irányítója Korizmic László volt. (A földbirtokosok érdekképviseleti szerve a Széchenyi István alapította Első Lótenyésztési Egyesülethől alakult 1835-ben és 1945-ben szűnt meg.)

mind hazánk, mind a külföld igényeinek megfelelő statisztikára — a tervből azonban nem lett semmi. „Nincs is ezen mit csodálkozni — írja az akkori viszonyokról Bokor Gusztáv — Jó statisztikához két tényező szükséges: szakszerű feladata és a tudomány magaslatán álló központ és lelkiismeretes adatgyűjtő kezegek. Magyarországon akkor a hivatalos statisztika megtört az adatok gyűjtésével és beszolgáltatásával megbízott községek, hivatalos személyek és magánegység passiv ellentállásán.” (A magyar hivatalos statisztika fejlődése és szervezete. Budapest 1896. 9. l.).

[68.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Burger Zeigmond — L. a 27. gl. jegyzetét.
„*Tóth Kálmán 100 új költeményére*” — L. a 14. és 27. gl. jegyzetét.
uti figura docet — mint a példa mutatja.

[69.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Athenaeum*” — világhírű tudományos, irodalmi és kritikai heti folyóirat, J. S. Buchingham alapította 1828-ban, 1921 óta Nation and Athenaeum címen jelenik meg.

Petermann — August (1822–1878) német térképész. Éveken keresztül Angliában dolgozott, majd 1854-től haláláig a Justus Perthes-féle földrajzi intézetet igazgatta.

Elkészítette Belső-Afrika, az Egyesült Államok és Ausztrália térképeit.

Magyar László — (1818–1864) Afrika-utazó, az MTA I. tagja. Az 1840-es évek elején tengerésznek jelentkezett. Kalandos élete során számos országot bejárt, Braziliát, Uruguayt, Kubát, Jávát, míg végül is Afrika déli részének felkutatását tűzte ki céljául. Az MTA 1858-ban Hunfalvy János révén felkérte, hogy írja meg utazásai történetét. A munka egy része el is készült és Hunfalvy János gondozásában látott napvilágot. (Magyar László dél-afrikai levelei és naplókivonatai. Pest 1857. [1849. júl. 1 — 1851. ápr. 20.], Magyar László dél-afrikai utazásai 1849–57 években. Pest 1859.)

„*The Travels of Magyar László in Inner Afrika*” — Magyar László utazásai Belső-Afrikában.

Hunfalvy János — L. 59. gl. jegyzetét.

a *P. Naplóban* közzétett naplótöredékét *Magyar Lászlónak* — Magyar László levele és naplókivonata Afrikából. Megj. a PN 1854-ik évi 215. 216., 226., 227., 232., 234., 236., 238., 243., számaiban.

Cowley lord — Lord H. R. Ch. W. Cowley (1804–1884) angol diplomata.

Kámbe és Oukanyamaországokról — Afrikai államok egykorú elnevezései a mai Angola és Délafrikai Unió területén.

Petermann „*Mittheilungen*” című folyóirata — Petermann Geographische Mittheilungen c. Gothában megjelenő híres folyóirata Erforschung Inner-Afrika's címen tette közzé Magyar említett írását.

[70.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A Teleki féle öt száz forintos drámai jutalom — Teleki József gróf 1854-ben 12 000 forintot hagyott az Akadémiára „azzal az utasítással, hogy kamatait évenként a legjobb szomorú- vagy vígjáték szerzője kapja. A 100 arany jutalmat kezdetben viszonylag legjobb munkának

mindig kiadták. 1861-től kezdve azonban — Eötvös József indítványára —, ha a legjobb mű sem volt sikerültnek mondható, csak abban az esetben adták ki a jutalmat, ha a szerző a rosszálló ítélet ellenére és féltéken belül jelentkezett a titkári hivatalnál” (Jóború Magda: Akadémiai drámái pályaművek. 1857—1888. Mezőtúr [1942.] 5. l.).

aeropagi ítélet — Aeropag: az ókori Athénben a legfelső törvényesék. Aeropagi ítélet: megfellebbezhetetlen ítélet.

remedium — orvosság, gyógyszer.

[71.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a hírhedt csillagmajori és jakabszállási gazdaság — Eszterházy János gróf Fejér megyében fekvő csillagmajori és jakabszállási birtokain az 1830-as években vetette meg egy korszerűen berendezett, mintagazdaság alapjait Horhy Mihály, aki ebben az időben már Eszterházy Nepomuk János valamennyi birtokának teljhatalmú kormányzója volt. 1843-ban a két birtokrészt béreleményként is megkapta Eszterházytól, és azokat a legkultúraltabb angol farmokhoz tette hasonlóvá.

az épen említett dicsőült hazafi — Horhy Mihály (1780—1856) mezőgazdász, a mezőgazdaság gépesítésének úttörője. Haláláról az előző tudósítás ad hírt. Horhy korának egyik legképzettebb mezőgazdája volt. Bécsi egyetemi tanulmányai elvégzése után előbb Zichy István gróf, majd Eszterházy János gróf szolgálatába állott. Több alkalommal tett tanulmányutat Nyugat-Európában. 1848-ban az Orsz. Magyar Mezőgazdasági Egyesület földművelési, 1851-ben gép- és műtani szakosztálya elnökévé választották. 1852-ben részt vett Angliában a Royal Agricult Society kiállításán, s ott cséplő- és aratógépeket vásárolt.

húsز pozs. mérő — Elsősorban a szemes termékek mérésére többféle úrmértéket különböztettek meg, a pozsonyi mérő két vékából vagy mércéből állott, azaz 62.4984 lit. nagyságú volt.

Alcsuth egy fényes, drága tanintézet volt — Az alcsuti uradalmat 1819-ben vette birtokába József nádor és ott mintagazdaságot létesített (lótenyésztés, tehenészet, juhászat, sertésenyésztés). Ellátta táviróval és postahivatallal. 1846-ban V gazdatiszti gyakornokként került oda és egy esztendőt töltött ott. Későbbi írásaiban is nagy elismeréssel ír az alcsuti birtokról: *Ez egy darab művelt Nyugot volt Magyarország közepette [. . .] légkörében, mint 18 éves ifjú, fogalmat nyertem az újkori polgárosulás szelleméről, mintha csak földrészünk legelőrehaladottabb részében tettem volna körutat. (Emlékeimből — Alcsuthról. VKrk IV. köt. 380—385. l.)*

a boldogult nádor — Habsburg József főherceg (1776—1847). 1795-ben Magyarország helytartója, 1796-tól 1847-ig nádora. A Habsburg-birodalom érdekeit körültekintőbb, inkább kölcsönös kompromisszumokra, mint nyílt erőszakra építő politikával igyekezett képviselni, s ennek akarta bátyját, I. Ferenc királyt is megnyerni. Magyarországon éppen ezért bizonyos népszerűségnek örvendett, nem utolsósorban kulturális téren tett lépéseierért.

occupatio sine errore — tévedés nélküli foglalatosság, hibátlan működés.

mint az irodalom egyik igen fiatal s igen gyöngye munkását fogadott — Horhy Mihály és V kapcsolata valószínűleg még 1846—47-ből ered, tehát abból az időből, amikor költőnk Alcsuton gazdatiszti gyakorlornak volt.

[72.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

az esztergomi Basilica fölszentelése — A Bazilika építését 1822-ben kezdték meg Kühnel Pál tervei alapján. 1839-től Hild József vette át a munkálatok irányítását, és ő is fejezte be. Scitovszky János esztergomi érsek 1856. aug. 31-én szentelte fel ünnepélyes külsőségek között a székesegyházat. Erre az alkalomra Liszt Ferenc írt ünnepi misét, amelyet maga vezényelt.

Festetics Leo gróf — (1800—1884) zeneszerző, színházigazgató. 1840-től 1846-ig a pest-budai hangászegylet elnöke, 1852-től 54-ig a Nemzeti Színház igazgatója.

[73.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A Dlb. szerint — „A nemzeti színház igazgatósága — írja a Délibáb — amint értesülve vagyunk — Degré Alajos ismert közkedvességű frónkat s munkatársunkat hívta föl, hogy a drámabíráló választmányban megürit helyet elfoglalja. Az igazgatóság ezen választását a legnagyobb örömmel tudjuk helyeselni.” (1856. febr. 17. 7. sz. 82—83. l. „Bel- és külföldi újdonságok.”) Degré a kérésnek eleget is tett (l. a 63. gl. jegyzetét).

Degré Alajos — (1819—1896) író, publicista, a Tízek Társasága tagja, főként humoros írásai örvendtek kedveltségnek. A szabadságharcban mint huszárfőhadnagy, majd százados vett részt.

drámabíráló választmány — L. a 63. gl. jegyzetét.

[74.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Bernard, Thalès — L. az 50. gl. jegyzetét.

Kertbeny — (Benkert) Károly[Mária 1824—1882 műfordító, bibliografus. Nagy szorgalommal dolgozott a magyar irodalom külföldi népszerűsítésén. Vörösmarty-, Garay-, Petőfi-, Arany-fordításában elsősorban a szándék dicséretes. Könyvészeti munkáiban főként a magyar irodalom külföldi elterjedtségéről igyekezett számot adni. (A magyar irodalom a világirodalomban. Bp. 1876.)

Valmore asszony — Desbordes-Valmore, Marcelline (1809—1869) francia költőnő. Költészete őszinteségével, egyszerű, emberi érzései-vel hívta fel magára a kortársak figyelmét.

Majthényi Flóra — L. az 54. gl. jegyzetét.

Mentovich Ferenc — (1819—1879) költő, filozófiai és természet-tudományi író. Mint költő saját korában sem jelentős. Mindezzel maga is tisztában van. Működése az ötvenes évektől kezdve csaknem kizárólag természettudományi térre összpontosult. 1858—60 között kiadta a Marosvásárhelyi Füzetek c. folyóiratot.

[75.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*kalászatok a társasélet és tudomány mezején*” — A kiadvány megjelenésére nincs adatunk.

Környei János — (1830 v. 1831—1870) pedagógus, újságíró. 1857-től székesfehérvári gimnáziumi tanár, 1861-től pedig ugyanott városi főjegyző. 1863—65-ig az Arad című politikai lapot, 1868—70-ig a Nép-tanítók Lapját szerkeszti.

Sztáncsay Jenő — (1828?—1865) újságíró, pedagógus. A hatvanas években a Pesti Hírnök munkatársa.

Szentes-féle [...] *magántanintézet* — Szentes József (?—?) tanár, római katolikus felekezetű tanintézete Pesten a Papnövelde (ma: Eötvös Loránd) utca 4. szám alatt állott. (Vö. még a 111. gl.-t és jegyzetét.)

Zöldkert-utca — ma: Reáltanoda utca.

[76.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A „*P. N.*” *tegnapi számában Kövér Lajos nyilatkozik* — Kövér Lajos (1825—1863) ügyvéd, újságíró, az ötvenes-hatvanas évek termékeny színműírója. Főként vígjátékai arattak sikert. Szerkesztette a későbbi szélsőbal kéréséletű orgánumait, az 1861-es Trombitát és az 1862—63-ban megjelenő Jövőt.

V a MS 1856. febr. 22-i (44. sz.-ban) írt színibírálatot Kövér Lajos Hűség hűtlenségből c. vígjátékának 1856. febr. 18-án tartott bemutatójáról. Erre a bírálatra reagált Kövér Lajos a PN 1856. febr. 26-i, 208. számában.

[78.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Than Mór — L. az 55. gl. jegyzetét.

„*Mohácsi vérnep*” — Than olajfestménye „Mohácsi csata” címen vált ismeretessé. „A kép hazánkban olyan nagy sikert aratott, hogy a 'Hölgyfutár' ajándék műlapjaként adták Barabás 24 író- és színész-areképe mellé. A litografálást Tomori-Theodorovics Anasztáz végezte, aki Thannak jó barátja volt.” (Wilhelmb Gizella: Than Mór. Budapest 1944. 16. l.).

Országh Antal — (1818?—1878) festő és grafikus. 1848-ban mint császári hadapród átszökött az olaszokhoz és a velencei légión tiszte

lett. Később Konstantinápolyban és Párizsban él, itt kezdett foglalkozni 1853-tól kezdve festészettel. 1862-ben Pesten fotóműtermet nyitott. Than képeről a Divatesarnok 1856. febr. 29-i, 12. számában (232–233. l.), a „Párisi levelek” rovatban szól „magasztalólag.”

Tomory — Tomori Pál — (1475?–1526) kalocsai érsek, a gyászos emlékü mohácsi csata magyar hadvezére.

a kis görög nemzet, melyet a római fegyver meghódított, de a görög szellem meghódította az egész világot — Görögország 146-tól kezdve Achaia néven római provinciává lesz, a görög szellem azonban — mint ismeretes — az európai műveltség alapjává válik.

„*armer Ker!*” — szegény ördög.

a bohócot, ki ellentétben a régi csörgő-sapkás igazmondókkal, hízlegőn hazudik — A bohóc (udvari bolond) az ókortól kezdve főúri, uralkodói udvarokban a lakomák alatti szórakoztató szerepét töltötte be. V célzása azokra a nemegyszer történelmi személyiséggé vált „udvari bolondok”-ra vonatkozik, akik helyzetüket kihasználva a humor édes húsába ágyazva sokszor komoly kritikát gyakoroltak uruk politikája, kormányzása felett.

[79.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

olasz lazzaroni — lazzarone: főként Nápolyban nevezik így az alkalmi munkából élőket.

francia ouvrier — munkás.

Ne ragadjanak fel a francia példák — Az ötvenes években nálunk népszerű idősebb Dumas, Paul de Kock és társaik írói termékenységben is példái lettek egyes magyar kortársaiknak. Beöthy László, Degre Alajos, P. Szathmáry Károly és a csapásukon indulók szaporán ontják a tárcát, a beszélyt, amelyek — francia ösztönzőik munkáihoz hasonlóan — hamar kihullanak az idő rostáján.

[80.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A civil Engineerek — civil engineer: általános mérnök, kultúr-mérnök.

Mr. Stephenson a kiewi lánchíd építője — Stephenson, Robert (1803–1859) angol mérnök, George Stephensonnak, a mozdony feltalálójának fia, világszerte számos híd és vasútvonal tervezője és építője.

[81.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Magyar nyelvészet — szerkeszti: Hunfalvy Pál. Az 1856–61-ig megjelenő nyelvtudományi folyóirat igényes vállalkozás volt. A szerkesztő Hunfalvy Pálon kívül Riedl Szende, Mátyás Flórián, Imre Sándor,

Brassai Sámuel, Budenz József, Vass József stb. közölt benne sokszor gondolatébresztő tanulmányokat. A magyar nyelvtudomány kérdései mellett általános nyelvészeti problémákkal is rendszeresen foglalkozott. Figyelemmel kísérte az iskolai, főként a középiskolai nyelvoktatás ügyét.

Hunfalvy Pál — (1810—1891) az újkori finnugor összehasonlító nyelvészet egyik megalapítója. Budenz Józseffel együtt a finnugor nyelvrokonság gondolatát képviseli a Vámbéry Ármin-féle török—tatár rokonságot hirdető elképzeléssel szemben. 1862-től tizenkét éven át a máig fennálló Nyelvtudományi Közleményeket szerkeszti az MTA megbízásából. 1889-ben ő alapította meg a Magyarországi (1895 óta Magyar) Néprajzi Társaságot.

Torkos Sándor — (1833?—1865) tanár, nyelvész, az MTA I. tagja. Nyelvészeti, irodalmi vonatkozású cikkeit több lap, folyóirat közölte.

Mátyás Flórián — (1818—1904) nyelvész, történész, az MTA rendes tagja. Mint nyelvész szembefordul a finnugor rokonság gondolatával. Tudományosan nem kellően megalapozott érvelését azonban Hunfalvy Pál könnyedén tönkresilányítja. A hetvenes évektől kezdve a történeti forráskritika művelését helyezi működése középpontjába, s itt elért eredményei maradandóbbak.

azon időbeli legjelesb költőink egyszersmind nyelvészek is voltak — V állításának igaza sokkal közismertebb annál, mintsem annak tételes bizonyítására szükség volna. A nyelvújítás programja a század elején legjobb költőinket egyszersmind alkotó nyelvesszé is tette. Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty, Bajza, Czuczor vagy Arany képzett nyelvészek is voltak.

bár nyelvészek nem vagyunk, bátran az ő mellett szavazunk — V fenti elképzelését más alkalommal részletesebben is kifejti (l. *Nyelvhibáink özönéből*. Magyar Világ 1866. márc. 28. 73. sz.; márc. 30. 74. sz.).

[82.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A birtokviszonyok rendezése — Az 1848-as törvények eltörölték az úrbéri jogviszonyokat, végrehajtásukra azonban — a forradalom veresége miatt — az 1853. márc. 2-án kiadott „úrbéri pátens”, ill. a „kárpótlási és földtehermentesítési nyílt parancs” intézkedett. (A birtokrendezést és a megváltott szolgálatok kárpótlását, a földtehermentesítést szabályozta. A birtokos nemesség kárpótlást igényelt a jobbágyoknak juttatott földért és azt az államra hárította.)

Az úrbéri kárpótlás telkenként megállapított összegekben történt. A kárpótlás végrehajtását külön földtehermentesítési bizottság irányította. A volt úrbéresekre külön váltságösszeget nem róttak ki, de az ún. maradványföldek és bizonyos irtások stb. megváltásának terhé 1848—49 rendelkezéseivel ellentétben nekik kellett viselni. A pátens intézkedett még a volt úrbéresek és földesurak szántóföldjeinek, rétjeinek elkülönítéséről és a tagosításról (az előbbi kötelező volt, az utóbbi nem). A jobbágyfelszabadítás végrehajtása során nemcsak a telkes gazdák jutottak földjük polgári tulajdonához, hanem 1/2—2

3/4 magyar holdnyi legelő-, ill. erdőilletményre tettek szert a volt úrbéres, házas zsellérek is.

Tóth Lőrinc. L. a 19. gl. jegyzetét.

jelenleg egy nagyobb kiterjedésűhez fogott — Tóth Lőrinc itt említett műve később az alábbi címen jelent meg: Elméleti s gyakorlati útmutató úrbéri ügyekben. Pest 1857. Heckenast ny. IV, 352 l.

[83.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Világtörténelem.*” *Ira Cantu Caesar* — Cantu, Caesar: Világtörténelem. A VII. olasz kiadás után fordította: Gyurits Antal. I—V. köt. Pest 1856—60, Szent István Társulat. Beimel József és Kozma Vazul. 1856-ban csak az első kötet jelent meg.

Cantu, Cesare (1804—1895) olasz író, történetíró. *Storia Universale* című (1838—1848), 35 kötetes nagy műve — amelyből a fenti fordítás is készült — Európa-szerte nagy sikert aratott. A magyaron kívül német, angol, francia fordításban is megjelent. Műve nem hibátlan. Adatbeli pontatlanságok éppúgy szerepelnek benne, mint elfogult torzítások. Az ötvenes-hatvanas években azonban nálunk hézagpótló volt.

Szent-István-társulat — A legrégebb magyar katolikus könyvkiadó vállalat. 1848-ban alakult „Jó és olesó könyvkiadó-társulat” néven, későbbi nevét 1852-ben vette fel. 1869-től kizárólagos kiadója a katolikus egyházi iskolák tankönyveinek, 1887-től a társulat kiadásában jelenik meg a *Katolikus Szemle*. Híresebb kiadványai a *Szent István Könyvek* és a 100 kötetes *Családi Regénytár*. Ma is működik.

[84.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

fiatal szerkesztő Tóth Kálmánnak igyekszik közönséget gyarapítani — Tóth Kálmán 1856-ban vette át a *Hölgyfutár* szerkesztését.
a „Hölgyfutár” előfizetőinek egy nagyobbbszerű történeti képet biztosít — az említett kép, amelyet a *Hölgyfutár* 1856-ban előfizetőinek ajánlékozott, Than Mór műve volt, a „Mohácsi csata” (l. a 78. gl. jegyzetét).

Than Mór — L. az 55. gl. jegyzetét.

nie da gewessen — das ist noch nie dagewesen: ilyen még nem volt.

Délibáb — L. a 60. gl. jegyzetét.

míg lapunkban társaséleti cikkeket irand — Mindez csak terv maradt. Tomori Anasztáz nem írt a MS-ba „társaséleti cikkeket.”

a „Hölgyfutár”-ban külföldi utazási naplóját közlendi — V tudósítása a lap 1856. ápr. 5-én (79. sz.) és továbbiakban megjelent előfizetési felhívása bejelentésén alapul. „Ezen felül — olvashatjuk — Tomory úr érdekes külföldi naplójának közlésével is lapunkat tisztelte meg.” Am a *Hölgyfutár* 1856-os évfolyama nem tartalmazza Tomori Anasztáz külföldi naplóját.

az arcképalbum első lapja is szétküldetett — a Huszonnéggy író és színész arcképalbuma (l. a 60. gl. jegyzetét).

Garay — János (1812—1853) költő, szerkesztő, az MTA tagja. A reformkor egyik aktív, elismert költője. Írt verseket, novellákat, kritikákat, történelmi cikkeket és riportokat. Nevét főként Az obsitos (1843) című, máig frissen ható műve tette népszerűvé. 1848 áprilisában a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom professzora lett. 1850-ben az Egyetemi Könyvtárba került könyvtáristizsnek.

Nagy Ignác — (1810—1854) író, újságíró, az MTA l. tagja. Tisztújítás c. politikai vígjátékával elnyeri az MTA 1842. évi száz aranyos pályadíját. Fő műve a Magyar titkok c. regény, amely Pest egykorú életét mutatja be. 1849. nov. 15-én megindítja és haláláig szerkeszti a Hölgyfutár című szépirodalmi napilapot.

Barabás Miklós — (1810—1898) festő, az MTA l. tagja. Művészi arcképfestményei tették nevét elsősorban ismertté. Korának csaknem valamennyi jelentős szereplőjét megfestette. Ő volt az első festőnk, aki művészetéből megélt. Arcképei mellett tájképekavarelljei is jelentősek. Alapító tagja és 1862-től haláláig elnöke volt az 1859-ben kezdeményezésére létesült Képzőművészeti Társulatnak.

Jókainé — Laborfalvi Róza (családi nevén Benke Judit, 1817—1886), a múlt század egyik kiemelkedő színésznője, legnagyobb sikereit mint tragika aratta. Megalakulásától 1837-től a Nemzeti Színház tagja egészen visszavonulásáig.

Hollóssy L.-né — L. a 62. gl. jegyzetét.

Komlóssy Ida — (1825—1893), az ötvenes-hatvanas évek egyik kedvelt, képzett színésznője, Kövér Lajos író felesége. Több színművet fordított németből és franciából.

Latkóczyné — Hivatal Anikó (1814—1891) a múlt század egyik legkitűnőbb színésznője, különösen naiva szerepekben nyújtott kiváló. Vidéki pályakezdés és sikerek után, 1837-től a Nemzeti Színház tagja. Előbb id. Lendvay Márton, majd Latkóczy Lajos festőművész felesége volt. Neve az ötvenes években többnyire Lendvay-Latkóczyné vagy Latkóczyné alakban szerepel.

[85.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

budai nyári színház — Fennállása folyamán sokféle névre hallgatott. Az ötvenes-hatvanas években többnyire „budai nyári színház”-nak nevezték. Később „Fővárosi Nyári Színkör”-nek, „Horváth Színkör”-nek vagy egyszerűen csak Horváth-kertnek. Az 1920-as évek elején nagyszabású felújításon ment keresztül, s ekkor (1925-ben) kapta a „Budai Színkör” nevet. A „Budai Nyári Színház” a mai Krisztina körút és a Mészáros utca által határolt térségen állt, amelynek korábban egy Horváth nevű földesúr volt a tulajdonosa (innen ered egyik neve is). 1843-ban Huber német színgazgató ötlete nyomán létesítettek itt egy nyári színelőadások rendezésére alkalmas arénát. A múlt század negyvenes-ötvenes éveiben jobbára német színészek játszottak.

tak benne. A hatvanas években időnként Molnár György Budai Népszínházának tagjai szerepeltek színpadán.

100,000 tallér — A „100 000 Thaler” David Kalisch (1820—1872) német humorista és színpadi szerző műve.

possemámor — die Posse: bohózat.

burgszínház — (Hofburgtheater, Wien) Ausztria legelső színháza. Mária Terézia 1741-ben rendelte el, hogy a Hofburg szomszédságában levő Ballhaus épületének helyére opera- és színházépület emeljenek.

megnézte Violát német nyelven — Eötvös József (1813—1871) regényéből, A falu jegyzőjéből Szigeti József, a kitűnő színész és színpadi szerző (l. a 14. gl. jegyzetét) Viola (1851) címen népszínművet írt, zenéjét Bognár Ignác (1810—1883) szerezte. Fordítója nem ismeretes, sikeréről azonban egykorú források is hírt adnak: „Ismert s nálunk Pesten is köztetzsésben részesült Viola nevű népszínművünk, Betyár cím alatt a Fünfhaus arenában már harmadnapja adatik egymásra következőleg, folyvást tömött ház előtt.” (MS 1855. aug. 29. 49. sz. „Székvárosi újdonságok.”)

a tisztán német ajkú lakosságot is közelebb hoznák hozzánk — itt elmondott gondolatait később egyik cikkében is megírja (l. *Népszínházak Buda-Pesten*, I.—II. Magyar Világ, 1866. jún. 26. 145. sz.; jún. 27. 146. sz.).

poblupka — helyesen: podlupka: korai karalábé vagy káposztalevélből készült főzelék.

[86.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Lear király*” — William Shakespeare 1608-ban megjelent drámáját Vörösmarty az ötvenes évek elején fordította magyar nyelvre, és 1856-ban jelent meg.

„*Rómeo és Júlia*” — Shakespeare 1597-ben megjelent Rómeo és Júlia c. drámájának első felvonásából fordított le néhány részletet Vörösmarty.

„*Újabb nemzeti könyvtár*” — kiadják Ürményi József, Kazinczy Gábor, Zsedényi Eduárd, b. Eötvös József, Toldy Ferenc, Erdélyi János, Ghyezy Ignác, Jókai Mór, Reguly Antal, Fáy András, b. Kemény Zsigmond, Somssich Pál, Hunfalvy Pál, Csengery Antal, Vida Károly és Fényes Elek.

A Pesten 1852—55-ben Emich Gusztáv nyomdájában megjelent 6 kötetes Újabb nemzeti könyvtár c. sorozat a magyar történelem és irodalom forrásait adta közre. Egymást követő kötetei a következők voltak: 1. Cserei Mihály históriája. Szerk. Kazinczy Gábor (1852), 2. Gróf Esterházy Miklós munkái. Szerk.: Toldy Ferenc (1852). 3. Szalárdi János siralmas magyar krónikája. Szerk.: Kemény Zsigmond (1853). 4. Zrinyi Miklós özves munkái. Szerk.: Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc (1853). 5. Báró Liszti László költői munkái. Szerk.: Ürményi József (1855). 6. Tizenhatodik századbeli magyar történetírók. I. Székely István magyar krónikája. II. Heltai Gáspár magyar krónikája (1854).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Berényi Antal hirtelen halála — Berényivel kapcsolatosan l. a 28. gl.-t és jegyzeteit.

gróf Cziráky János — (1818—1884) nagybirtokos, a konzervatív politikusi csoport egyik aktív tagja, a Szent István Társulatnak megalkulásától haláláig elnöke.

Levassort lássa egy pár előadásán — Levassor, Pierre (1808—1870), a párizsi Palais Royal kiváló komikus színésze. A Nemzeti Színházban is szerepelt, először 1856. ápr. 25-én lépett fel a Sir John Esbrouff c. színműben. Vajda *Levassor, és francia társulatának előadásai a magyar nemzeti színpadon* c. cikkében (MS 1856. máj. 8. 107. sz.) ismerteti pesti szereplésüket.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a nemzeti muzeumnak e hó elején megnyílt termei — feltehetően arra utal, hogy ekkortájt rendszeresítették a „nyilvános szemléleti napok”-at a múzeumban és többek között megtekinthetővé vált a Kees-féle „kézműtani”, ill. „a gép- és mintagyűjtemény”, amelynek alapjait még Kossuthék Iparegyesülete vetette meg (vö. Kubinyi Ágoston: *A Magyar Nemzeti Múzeum*. Pest 1861. 18., 41. l.).

mormotér — mormota (*Arctomys*), a mókusfélék családjába tartozó, földalatti üregekben élő, téli álmot alvó, nagy termetű rágcsáló. Átvitt értelemben: álomszusék.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A gyermeknevelési költészet hivatott lantosa Dienes Lajos — L. a 10. gl. jegyzetét.

„*Pesti vásárfia*” — A kötet megjelenésére nincs adatunk.

a „*Tanodai Lapok*” eddig négy szám[á]ban megjelent versezetrek utalunk — „*Tanodai Lapok*. Heti közlöny mindenemű tan- és nevelőintézeti igazgatók, tanárok, reál- és néptanodai oktatók, ugy szinte lelkészek, községi tanodafelügyelők, magántanítók s a tanügy és nevelés összes barátainak számára. Tulajdonos felelős szerkesztő Lonkay Antal. Nyomtatott Landerer és Heckenastnál.” A lap 1856—71-ig állt fenn. Teendőink című beköszöntő cikkében az „Alapos népnevelés! célszerű oktatás!” jelszavát tűzi ki céljával. Külön rovatot nyit a „Gymnasium s real tanügy”-nek, valamint az „Elemi oktatás s népnevelés”-nek. Pedagógiai szakcikkék, tanügyi tudósítások mellett szépirodalmat, „irodalmi és művészeti tárcácská”-kat, „hangjegyes zeneművek”-et, főként gyermek- és hazafias dalokat közöl. A lap irányára rányomja a bélyegét a katolikus szellemiség, de nem bántó vagy türelmetlen formában.

Dienes Lajos gyermekversei közül A kis harang (1856. máj. 1. 1. sz.), A kis huszár (1856. máj. 8. 2. sz.) és a Reggeli ének (1856. máj. 21. 4. sz.) jelenik meg az említett első négy számban.

eddigi gyermekköltészetünk — a gyermekekhez szólás német művek átültetésével kezdődött irodalmunkban. A Flóri könyve (Pest 1836), Bezerédj Amália (1804—1837) kislányához írt verskötete, a magyar gyermekirodalom első terméke. Rímekbe szedett mesék, s a Házi állatokról, Madarokról szóló ismeretterjesztő versikék változtatják egymást a könyv lapjain imádságokkal és Földleirásai töredékekkel, kezdetleges illusztrációk kíséretében.

A negyvenes években már hetilapja is van gyermekirodalmunknak, a Szilágyi Ferenc (1797—1876) kolozsvári professzor szerkesztésében Kolozsvárott megjelenő Magyar Gyermekebarát (1843—44). „Tárgyai . . . a gyermek vallásos és erkölcsi érzését serkentő elbeszélések, történetek, érdekes darabok a históriából, derék emberek életrajzai, különös tekintettel a magyar nemzet hajdankorára . . . , továbbá természeti tárgyak, gyermeki felfogáshoz szabva; országok, népek ismertetése és azoknak nevezetességei, szokásai, vallásos és polgári rendtartásai, némi észgyakorló apróságokkal.”

A Szilágyiénál változatosabban és olvasóihoz alkalmazkodóbban szerkesztett lap a Brassai Sámuelé, a Fiatalság Barátja (1851). Meséi, versei nagyobb részt fordítások. Rendszeresen fordít és verseket is ír a lapnak Gyulai Pál (Szel és nap stb.) és Aranytól is hoz költeményt (Hajnali kürt), Gyermekekhez írt verseket, meséket más folyóiratok is közölnek, például a Tanodai Lapok. Többségükre azonban találóan illik Vajda e gl-ban írt megjegyzése.

[90.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

elmondtuk ami szép szó tőlünk tellett — L. ezzel kapcsolatosan az 51. gl-t.

műt már néhány lap meg is kezdett — A Hölgyfutárban -k-e 1856. máj. 28., 29. A PN-ban Greguss Ágost, cikksorozatát szentel az eseménynek (1856. máj. 31.—jún. 22.).

[91.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szelestey László Tündérvilág című költeményfüzére — Szelestey László: Tündérvilág. Pest 1856. Müller Gyula, IV, 154 l.

egyik tulipános a másik parfümös — egyik vidám, másik borongó — Szelestey is — mint a Petőfi-epigonok nem kis része — egyrészt példaképül népdalait, zsánerképeit és nem utolsósorban bordaljai hetyke magatartását, másrészt Petőfi Felhők-korszakának meg-hasonlottságát, világfájdalmas hangulatát utánozták.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Mai számunkban közölt havi műtárlati ismertetésünkben — A MS 1856. jún. 3-i 127. száma „Athenaeum” rovata M. I. tollából rövid ismertetést közöl „Műtárlat” címen az 1856. máj. 10—jun. 13-ig nyitvatartó kiállításról. A tárlaton összesen 76 mű, köztük 10 szobor és 1 akvarell arckép került bemutatásra. Lotz Károly is szerepel „Életképe”-vel.

porhanyu” — porhanyó: könnyen porszerűvé váló, itt: hamar elmúló.

műegyletünk — A Pesti Műegylet 1839-ben jött létre, Trefort Ágoston elnökletével, műtárlatok rendezése, műtárgyak kisorsolása, műlapok kiadása céljából. Első kiállítását 1840-ben rendezte a pesti Redoute-ban. Nagy érdeme, hogy sok képet rendelt meg műlapjai számára, és ezeket utóbb a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta. Később mindinkább a külföldi, főként bécsi művészeknek kedvezett, a hazaiak rovására. Működésével kapcsolatosan éppen ezért mind több lett az elégedetlenség. 1869-ben fel is oszlott.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Brankovics Györgyöt adták a nemz. színpadon — A Brankovics György című ötfelvonásos dráma Obernyik Károlynak (1814—1855), a korán elhunyt, népszerű drámaírónak utolsó, befejezetlen műve. A drámát Obernyik barátja, Bulyovszky Gyula egészítette ki és Egressy Gábor dolgozta színpadra. A Nemzeti Színházban 1856. jún. 3-án mutatták be először. Obernyik műve lett Erkel Ferenc operai átdolgozásának az alapja is. Operaként 1874. máj. 20-án került színre a Nemzeti Színházban.

lectica — gyaloghintó.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Magyar és Erdélyország, eredeti képekben — Hunfalvy János: Magyarország és Erdély eredeti képekben. Rajzolta Rohbock Lajos. I. szakasz: Magyarország. 1—2. köt. II. szakasz: Erdély. 1 köt. Darmstadt 1856—1864. Lange. Lauffer és Stolp bizománya Pesten.

A német kiadás ugyancsak 3 kötetben, Darmstadtban 1856—64-ben jelent meg, a következő címen: Ungarn und Siebenbürgen in malerischen Original-Ansichten ihrer interessantesten Gegenden, Städte, Badeorte, Kirchen, Burgen, Paläste und sonstige Baudenkmäler alter und neuer Zeit.

„Irodalmi arcképek”, kiadva *Tárkányi Béla egri érsekségi titkártól* — Toldy Ferenc Irodalmi arcképei s újabb beszédei. Kiad.: Tárkányi [Béla.] Pest 1856. Emich ny. 264 l.

Tárkányi Béla József (eredeti nevén: Viperina, 1821—1866) apátkanonok az MTA t., a Kisfaludy Társaság r. tagja. 1850—58-ig Bartakovics Béla egri érsek mellett titkár. Elsősorban vallásos tárgyú költeményeket, balladákat írt, rokonszenvezett a reformkor eszméivel is. Egyik útja során, 1844 februárjában Petőfi is felkereste Egerben. 1850 után verseit számos lap, évkönyv, füzetes kiadvány, a többi között V Nővilágja is közölte.

Telegdi Miklós — (1535?—1586) pécsi püspök, esztergomi érseki helynök. A magyar ellenreformáció vitairódmánának kezdeményezője. Humanista műveltségű tudós. Stílusán a népnyelv, művein a magyar reformáció hatása érezhető. Pázmány Péter előfutára. Toldy tanulmánya megj.: MS 1856. 1. sz.

gr. Zrinyi Miklós — L. a 30. gl. jegyzetét.

Gyöngyösi István — (1629—1704) a XVII. és XVIII. század egyik legnépszerűbb és legolvasottabb barokk költője. Toldy tanulmánya megjelent: PN 1854. 187. sz.

Révai Miklós — (1750—1807) nyelvész, költő, a magyar nyelvtudomány egyik legnagyobb alakja. A „Klasszikus triász” (Rajnis József, Baróti Szabó Dávid és Révai) legképzettebb írója. A nyelvészet terén kifejtett munkássága még irodalmi teljesítményét is felülmúlja. Toldy tanulmánya megjelent: PN 1854. 276. sz.

Virág Benedek — (1754—1830) költő, történetíró, műfordító, a „magyar Horác.” A múlt század eleji írói csoportok a magyar irodalom atyjaként tisztelték. Tabáni kis háza valóságos irodalmi központ volt a század első évtizedében. A tanulmány megjelent: PN 1853. 1143. sz.

a két Budai — Budai Ézsaiás (1766—1841), a magyar klasszika-filológia úttörője, polihisztor, az MTA t. tagja. 1794-től a debreceni Ref. Kollégium tanára. 1822-től a Tiszántúli Ref. Egyházkerület szuperintendense. Sokat fáradozott a korabeli latin nyelvű oktatás magyarrá tételén.

Budai Ferenc (1760—1802) filozófiai és történetíró. Tanulmányait a debreceni Ref. Kollégiumban végezte, majd Szovátán lett ref. lelkész, Toldy Ferenc: A két Budai c. tanulmánya a MS 1855. 1—2. számában jelent meg.

Horvát István — (1784—1846) történész, nyelvész, egyetemi tanár. 1815-től haláláig a Nemzeti Múzeum Könyvtárának őre. 1823-tól az oklevél- és címertan, 1830-tól a magyar nyelv és irodalom tanára a pesti egyetemen. 1833-tól 37-ig ő szerkeszti a Tudományos Gyűjteményt. Elméletei a magyarság őstörténetével kapcsolatosak ma már mosolygásra késztetnek, munkásságának pozitív része azonban nagy szerepet játszott a reformkori nemzeti tudat formálásában. Toldy tanulmánya megjelent: PN 1854. 37., 40., 41. sz.

Fejér György — (1766—1851) történetíró, egyetemi tanár, kanonok. 1824-től a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója. Alapítója és első

szerkesztője a Tudományos Gyűjteménynek. Nevét elsősorban nagy középkori oklevél-gyűjtemény kiadása, a Codex diplomaticus Hungariae tartja fenn. Toldy tanulmánya megjelent: PN 1855. 25. sz.

gr. Teleki József — (1790—1855), Erdély kormányzója, történetíró, az MTA tagja, 1830-tól haláláig elnöke. Megalapítója az MTA könyvtárának. Főműve: A Hunyadiak kora Magyarországon befejezetlen maradt.

Kulcsár István — (1760—1828) író, szerkesztő, színigazgató. 1806-tól, Pestre költözésétől kezdve felbecsülhetetlen értékű irodalmi és kulturális szervezőmunkát végez. Megindítja és haláláig szerkeszti a Hazai (1808-tól Hazai és Külföldi) Tudósításokat. 1813-tól 15-ig a pesti magyar színtársulat igazgatója. Toldy cikke megjelent 1855. 125. sz.

Gaal György — (1783—1855) az első magyar mesegyűjtemény kiadója, Dugonics András tanítványa, 1811-től Esterházy Miklós bécsi könyvtárának könyvtárosa. Toldy tanulmánya megjelent: MS 1855. 115. sz.

Szemere Pál — L. a 37. gl. jegyzetét. Toldy írása megjelent MS 1855. 27. sz.

Nemeskéri Kiss Pál — (1793—1847) apátkanonok, az MTA t. tagja. A bécsi Egyetemi Könyvtár segédtitkárja és a Theresianum magyar nyelv és irodalom tanára. Ferenc Károly főherceg fiait, köztük Ferenc Józsefet, a későbbi császárt és királyt ő tanította magyar nyelvre. 1822-ben a jénai Minerológiai Társaság t. tagjává választotta. A kötet Toldy 1847. nov. 8-án elhangzott gyászbeszédét tartalmazza.

Kiss János — (1770—1846) költő, műfordító, az MTA és a Kisfaludy Társaság tagja. A rendkívül közepes képességű költőt Kazinczy a legjobb magyar költők között tartja számon, elismeréssel szól róla Kölcsey Ferenc is. 1812-től a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület szuperintendense. Toldy írása megjelent a Magyar Tudós Társaság évkönyvei. VIII. köt. I. oszt. 1845—1847. 94 l.

Schedius Lajos — (1768—1847) költő, nyelvész, esztéta. Huszonnégy éves korában a pesti egyetem esztétika professzora. Dramaturgja az 1790-ben Pesten alakult első magyar színtársulatnak. Szerkesztője a Literarischer Anzeiger für Ungarn (1797-től 1799-ig) és a Zeitschrift von und für Ungarn (1802—1804) c. folyóiratoknak. Szerepet vállalt az 1794-ben megindult Uránia c. folyóirat szerkesztésében és az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságban. Toldy írása megjelent az MTA Értesítőjében (1848. 54. l.).

Gyurkovics György (helyesen: Gyurikovics, 1780—1848) bíró, jogtörténeti író, az MTA l. tagja. 1825—1839 Pozsony város országyűlési követe. Főként történeti tárgyú írásai hazai és külföldi folyóiratokban láttak napvilágot. Toldy írása gyászbeszédként az Akadémián 1848. júl. 10-én hangzott el.

Sztrókay Antal — (1780—1850) ügyvéd, az MTA tagja. A pesti egyetemen egyike Révai Miklós legkedvesebb tanítványainak. Zsidó jog c. munkájáért az MTA tagjai sorába választja. Ő végzi be a Perger János által megkezdett Törvénytudományi műszótár szerkesztését. Toldy emlékbeszéde az MTA Értesítőjében (1850. 47. l.) jelent meg.

Dohovics Vazul — (1773—1849) görög kat. lelkész, az MTA l. tagja. Lelkesen pártolta a magyar irodalmat. Bölcsészeti, természettudományi írásai a Tudományos Gyűjteményben, a Felső-Magyarországi

Minervában stb. jelentek meg. Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1850. 130. 1.).

Horváth József — (1794—1849) orvos, író, az MTA r. tagja. 1829-től Hont vármegye főorvosa, a hasonszenvi gyógymód híve. Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1851. 122. 1.).

Döbrentey Gábor — (helyesen: Döbrentei, 1785—1851) író, fordító, szerkesztő, az MTA r. tagja. 1814—18-ig az Erdélyi Magyar Múzeumot szerkeszti Kolozsvárt. 1819-ben az Erdélyi Magyar Tudós Társaság titkárává választják. 1831—36-ig az MTA első titkára. Szerkesztette a Magyar Tudós Társaság Évkönyveit és a Régi Magyar Nyelvemlékek négy kötetét, Shakespeare remekei címen Shakespeare-fordításokat adott közre. Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében 1851-ben.

Stáhly Ignác — (1787—1849) országos főorvos, egyetemi tanár, az MTA t. tagja. 1809-ben az elemi bonctan, 1833-ban a gyakorlati sebészet rendes tanára a pesti egyetemen. 1848-ban őt bízzák meg az orvosügyek osztályának vezetésével, a Kereskedelemügyi Minisztériumban. Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1851. 171. 1.).

Széchy Ágoston — (1778—1852) piarista áldozópap és tanár, az MTA t. tagja. Huszonhat évig tanára volt a németújhelyi katonai akadémiának. Munkáiban főként az anyanyelvi oktatás problémáival foglalkozott. Cikkei jelentek meg a Tudományos Gyűjteményben, Tudománytárban, Nemzeti Újságban. Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1852. 153. 1.).

Lassu István — (1797—1852) udvari kancelláriai tisztviselő, az MTA l. tagja. Élete folyamán a tudományok számos ágazatát művelte, nagy szorgalommal, de kevés eredetiséggel és alaposággal fordított. Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1852.).

Bárany Ágoston — l. a *Valamivel több mint könyvismeretés* jegyzetét. Toldy emlékbeszéde 1852. ápr. 3-án hangzott el az Akadémián.

Antal Mihály — (1793 körül—1850) az MTA l. tagja, a Nemzeti Kaszinó könyvtárosa. Közreműködött az Akadémia kézi (zseb) szótárának szerkesztésénél (1832—37). Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1852. 205. 1.)

Helmezy Mihály — (családi nevén: Bierbauer, majd Serfőző, 1788—1852) író, szerkesztő, nyelvújító, fordító. Kazinczy köréhez tartozott és a Trattner-féle Jeles magyar írók (Dayka, Kazinczy, Báróczi) kiadásánál segédkezik. 1830-ban ő lesz az MTA első pénztárosa, a Kisfahud Társaság egyik alapító tagja (1836), a Jelenkor c. politikai lap szerkesztője (1832—1848). Toldy emlékbeszéde megjelent az MTA Értesítőjében (1853. 1. sz.).

Nagy Ignác — L. a 84. gl. jegyzetét.

új. gr. Teleky Ferenc — (1790—1853). Jogi és teológiai tanulmányai végeztével, előbb erdélyi kormányzékai, majd magyar udvari kancelláriai tanácsos. Az MTA könyvtárának mintegy hater ezer darab könyvet ajándékozott. Főként a régi magyar irodalommal foglalkozott. Toldy emlékbeszéde 1854. okt. 2-án hangzott el az Akadémián.

Czech János — (1798—1854) vároosi főbíró, történétíró, az MTA r. tagja. Győr polgármestere, majd főbírája. Négy alkalommal országgyűlési képviselő. Munkáiban főként Győr vármegyével és Győr városával foglalkozik. Toldy emlékbeszéde megjelent az Új Magyar Múzeumban (1854. II. 545. 1.).

gr. Teleki József — L. előbb.

Repiczky János — (1817—1855) egyetemi m. tanár, az MTA I. tagja. 1848-tól az Akadémiai Könyvtár főnöke, 1851-ben a pesti egyetemen a keleti nyelvek magántanárává nevezték ki. 1855-től az MTA Történelmi Bizottságának tagja. A keleti nyelvek és irodalmak tanulmányozása mellett a magyarországi török emlékeket kutatta. Toldy gyászbeszéde megjelent: MS 1855. 19. sz.

Hetényi János — L. a 44. gl. jegyzetét.

Kiss Bálint — L. a 44. gl. jegyzetét.

Petényi Salamon — János (1799—1855) ornitológus, a Magyar Nemzeti Múzeum Természettudományi Osztályának őre, az MTA I. tagja. A magyar ornitológia megalapítója. Toldy emlékbeszéde megjelent: az MTA Értesítőjében (1855. 446. l.).

Somossy János — (helyesen: Somosi, előző családi nevén: Kődöböcz, 1783—1855) ref. teológiai tanár, az MTA I. tagja. Tanulmányait Sáros-patakon és Göttingenben végezte. 1815-től mint tanár Sáros-patakon működött. Toldy emlékbeszéde megjelent: az MTA Értesítőjében (1855. 543. l.).

Vécsey József — (helyesen: Vécsei, 1800—1855) ref. főiskolai tanár, filozófiai író, az MTA I. tagja. Filozófiai tárgyú tanulmányai a Tudományos Gyűjteményben, az Athenaeumban és a Sáros-pataki Füzetekben jelentek meg. Toldy emlékbeszéde megjelent: az MTA Értesítőjében (1855. 618. l.).

[96.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

e rovat írója és Vajda János a költő között — A MS „Újdonság” rovatának a gl. keletkezésekor V volt a szerkesztője (l. kötetünkben Vajda János, a publicista. I. Az „Újdonság.” Magyar Sajtó c. fejezetet.).

Számvald Gyula — 1852-től egy ideig Emich Gusztáv társa. V említett kötete (Költemények. Pest 1856) Emich Gusztáv kiadásában jelenik meg.

a dalköltészet hetedik sovány esztendejében — Célzás a bibliai hét sovány esztendőre, amelyet Isten Egyiptomra bocsátott (Mózes I. könyve. 41.).

[97.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Tóth Kálmán 100 új költeményeinek díszkiadása — L. a 14., 27., 68. gl.-t, ill. jegyzetét.

[98.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a puszták vadon költészetének — Tompa Mihály írja Pusztán (1850) c. versében:

„Oh, puszta! elvész nemsokára
Vadon költészeted!
Hol a pásztor vigan bogárzó
Gulyát terelgetett,
S a délibáb rengő tavában
Szilaj mén vágatott:
A pásztortűz, a furulyaszó
Kialszik, elhal ott.

Mely oly szabad volt, mint lakója
S láncot nem ösmere,
Felhasogatva, mérve lesz a
Dús rónaság tere!
S a népek koldus söpredéke
Felkel nyugat felül
S a tejjel és mézzel patakzó
Földön megtelepül.”

V Tompa idézett versét a *Polgárosodásban* is említi (I. VKrk VI. köt. 171. l.) és állást foglal haladásellenes tendenciája ellen. Tompára, illetve annak versére céloz a *V Duhajok és betyárok* c. novellájában is. L. VKrk IV. köt. 403/592. l.

routinirt — gyakorlott, ügyes.

„*navita de ventis*” — Helyesen: Navita de ventis (Hajós szól a szelek-ről). Propertius, Sextus (i. e. kb. 49—i. e. kb. 15.) Elégiái. Ford. Caengery János. Budapest 1897. (Prop. 2. l. 43.).

a *V. Újságnak nem tíz — hanem legalább ötvenezer előfizetője van* — L. a 7. gl. jegyzetét.

„*Lesekabinet*” — a Hartleben könyvkiadó-cég 1846-tól 1879-ig Belletristisches Lese-Cabinet der neuesten und besten Romane aller Nationen in sorgfältigen Übersetzungen címen 1787 kötetből álló sorozatot adott ki részint jeles (Lermotov, Balzac stb.), részint divatos (Paul de Kock, a két Dumas stb.) írók műveiből. A sorozatban magyar írók is szerepeltek, Jókaitól A régi jó táblabírák (ford. Kárffy Titusz), az Egy magyar nábob, Kárpáthy Zoltán, Eötvös Józseftől A nővérek (az utóbbi három Dux Adolf fordításában).

a *helybeli hivatalos lap adatai nyomán* — A gl. adatait a Budapesti Hírlap 1856. júl. 18-i (166.) és júl. 19-i (167.) számában megjelent Pusztaí iskolák. I.—II. c. cikkből meríti (szerzője —f.—)

gr. *Károlyi István* — (1797—1881) nagybirtokos, több alkalommal Pest vm. főispánja, az MTA ig. tagja. A reformkor mozgalmaiban — részben családi okok miatt — mint politikus nem vett részt. Nevét azonban 20 000 forinttal ott találjuk az MTA alapítói között, a lóversenyegylet megalapításánál 2000 arany pályadíjjal szerepel testvéreivel együtt. 2000 forinttal vesz részt az Országos Magyar Gazdasági Egyesület alapításában. 1848-ban Pest vm. főispánja lett. A szabadságharcban huszárezredet állított fel, amely a nevét viselte. Elnöke volt az Eötvös indítványára létrejött írói segélyegyletnek. Bőkezűsége kulturális és jótékonyági ügyekben közismert volt az abszolútizmus korában is.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Vajda Jánostól „Költemények” cím alatt mai napon egy kötet vers-költemény jelent meg — L. a 97. gl. jegyzeteit.

melyből néhány költeményt legutóbb a „Hölgyfutár” közölt — a Költemények kötet több verse megjelent a Hölgyfutárban: Jár utánad (1854. jan. 7. 5. sz.), Bojtár Bandi (1855. febr. 24. 44. sz.), Nem szerettek (1855. márc. 9. 55. sz.), Tied a dicsőség (1856. márc. 11. 59. sz.) stb.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a meddő vég eredményű ázsiai csatatér gazdag tárgyat szolgáltatott a lapirodalomnak — célzás a krími háborúval kapcsolatos tudósításokra. (L. a Valamivel több mint könyvismertetés c. cikk idevágó jegyzetét). A háborúhoz fűzött politikai illúziókon túl az „ázsiai csatatér” az ütközetben részt vevő magyar emigránsok szerepe miatt is élénk érdeklődést keltett itthon. Kmety György (1813—1863) negyvennyolcas honvédtábornok 1855-ben hadosztályparancsnokként Karsz vára védelmében vesz részt, Guyon Richárd (1812—1856) tábornok pedig az ázsiai török haderő főparancsnoka.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lujza csárdás — A Lujza-csárdás (1856) Frank Ignácnak (1825—?), az ötvenes évek népszerű zeneszerzőjének műve, Huber Károly a Székely leányban (1858), Brahms pedig 8. magyar táncában dolgozta fel.

Laura csárdás — Frank Ignác 1856-ban megjelent műve, dallamára énekelték Petőfi Sándor Befordultam a konyhára c. versét.

a mi bandáink Budapest minden éttermét bejárhatják a Lujza csárdás-sal — V számos alkalommal kifejezésre juttatja a Lujza-csárdás iránti ellenszenvét (NÓ 1857. márc. 15. 10. sz. Társaséleti és szépművi szemle; uo. 1857. aug. 23. 33. sz. „Hírvásár”; uo. 1857. szept. 20. 37. sz. Pesti levelek X.) „Ez időben — emlékezik Jókai — hangzott végig az országon egy közkedvességű dal: a ’Lujza-csárdás’, mely minden kávéházban, vendéglőben meghódította a közönséget, bálokon reggelig táncoltak rajta. Dallama oly buja, oly érzéki, hogy egy magyar költő (Vajda János) nyilvánosan felszólalt ellene mint erkölcs rontó nóta ellen” (A mi lengyelünk. 1903.; JKrK Regények. 66. köt. 401. l.).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Tegnapelőtt este a magyar nemz. színház operai előadásának végig hallgatása után — 1856. aug. 14-én Halévy, Jacques Fromental Elie (1799—1862) francia zeneszerző Zsidónó című operáját játszották a Nemzeti Színházban. A MS tudósítója szerint „Liszt Ferenc jelenléte úgy a színpadon, mint a zenekarban működőket a legnagyobb vetélyre lelkesítette” (MS 1856. aug. 17. 191. sz. „Nemzeti színház”).

Lloyd étterem — A Ferenc József (ma: Roosevelt-)téren és a Dorottya utca sarkán álló Lloyd palota étterme.

komlókertben — A Komló-kert a Gránátos (ma: Városház) utcában állt, a megyeházzal szemben. A fedett, tágas, udvari kerthelyiség főként írók, művészek, politikusok találkozóhelye volt az ötvenes években. Többnyire a legjobb cigányzenekarok játszottak itt.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Francsek Károly — (? — 1856) gépész, feltaláló. Itt említett találmányáról a VÜ is megemlékezett: „Francsek Károly hazánkfia egy olly gépet talált ki, melly a gabnát mindennemű idegen vegyülettől, de főkép a konkolytól megtisztítja. A Magyar Gazdasági Egylet ideiglenes választmánya kísérletet tett e géppel, melly 10 órai működés alatt 23 mérő gabnát tisztogatott meg. De ha a gép nagyobb mérvben készül 50 sőt 100 mérőt is kitisztít annyi idő alatt. Egy ily gép ára nagyságához képest 100; 180; 230 pfton kapható Pesten Farkas gépésznél, kivel a feltaláló szövetkezett, miután gépére szabadalmat nyert.” (1855. nov. 18. 46. sz. „Tárház.” Gazdákat érdeklő rovat.)

Jókai az 1855-ös év legkiválóbb magyar találmányai között említi, „mellyek mind nemzetünk becsületére válnak” (Nemzeti haladásunk 1855-ben. VÜ 1856. jan. 6. 1. sz.; JKrk Cikkek és beszédek. 4. köt. 179. l.).

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Galgóczy Károly — (1823—1916) mezőgazdász, gazdasági szakíró, az MTA tagja. A Magyar Gazdasági Egyesületben Fényes Elek mellett dolgozott, mint gazdasági előadó, 1843-tól. 1849-ben honvédszázados. 1853-ban az MGE titkára, 1865-től a kolozsvári Victoria Biztosító Társulat vezérigazgatója. 1859-ben ő szerkeszti a Falusi Gazdát és az Iparosok Lapját.

„Nemzeti képes naptár” — L. a 19. gl. jegyzetét.

a gyémántkirály — L. a 19. gl. jegyzetét.

Addisson — Addison, Joseph (1672—1719) angol író, publicista, politikus.

gr. Esterházy Miklós — (1582—1645) 1625-től Magyarország nádora, roppant vagyonszerzéseivel és sikeres politikai pályafutásával a nagybirtokos Eszterházy-dinasztia tulajdonképpeni megalapítója. A protestáns családból származó, de később katolikus hitre térő Esterházy Pázmánnyal együtt a katolicizmus legerősebb oszlopa. Feltétlen híve a Habsburg-királyságnak, elszánt ellenzője a független Erdély és a nemzeti királyság eszméjének.

[105.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYABÁZATOK

a génialis zenészháromság — A már említett Sárközi Ferkó, Kecskeméti Józsi és Patikáros Ferkó cigányzenekarairól van szó. Zenekaraik messze felülemelkedtek a jó cigánybandákban nem szűkölködő országos szinten. A pesti három cigány zenebanda címen ír róluk Hamary Dániel (1826—1892) is lelkes hangú cikket a Hf-ban (1853. jún. 2., 107., 438—440. l.).

Montchristo — Dumas, Alexandre pére (1803—1870) azonos című regényének (Comte de Monte-Christo, 1844—45) hőse, aki a Château d'If sziklabörténéből kalandos módon szabadulva mesés vagyonra tesz szert.

kis-kun-halás-debeáki sivatag — Kiskunhalas város Bács-Kiskun megyében. Debeák, a mai Bács-Kiskun megyében, a kiskőrösi járásban, Imrehegy község közelében, még ma is gyéren lakott település. V idejében pusztaság. Költőnk jól ismerte ezt a vidéket. Mikor 1850-ben az osztrák hadseregből elbocsátották, „előbb Halason, majd Budán a földbeclési hivatalnál szolgál mint rapidfjas ... Különösen sokat utazgat a Kiskunságban és Szeged táján” (Kömlös 41. l.).

dumasi nagyító tehetséggel — Célzás az idősebb Dumas nagy fantáziával megírt, romantikus regényeire.

gyógyforrás — Budán az egykori Zsigmond (ma: Frankel Leó) utcában állt a Gyógyforrás étterem és vendégfogadó. Kemény Zsigmond ide járt kuglizni az ötvenes években. (Gyulai Pál levelezése 1843-tól 1867-ig. Budapest 1961. 351. l.).

[106.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Liszt Ferenc hazánkfiától személyesen értesültünk, magyar operát szándékozik írni — A fentiekről a Hf-ban olvashatunk részletesen: „Liszt figyelmessé tétetett ismerősei által azon költeményre, melyet hozzá Vajda János írt s melyet legközelebb lapunk közöl [Hf 1856. aug. 25. 195. sz.] ennek folytán a nagy zenész kívánta megismerni a fiatal költőt, ki neki tegnapelőtt mutattatott be. Liszt ez alkalommal Vajdának is kijelenté: hogy azt akarja, mikép első operája testestül s lelkestül magyar legyen, s örömet írna rá zenét, ha neki költőink a magyar történetből alkalmas szöveget nyújtanának, mely amellet

magában is — zene nélkül — valódi költői beccsel bírna.” (1856. aug. 18. 198. sz. „Hírharang. Budapest.”)

Komlós Aladár szerint Vajda *Ildikó* (1857) című drámája létrejöttében része van „Liszt Ferenc ösztönzésének (az utóbbira vallanak a dal-és táncbetétek)”. (Komlós 84. l.)

egy áldozatkészségéről ismert hazafi jutalmat is akar egy magyar történelmi operaszövegre kitzünni — Személyét az egykorú sajtóban nem sikerült megállapítanunk, a többi lapok is név nélkül emlegetik.

[107.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A Hölgyfutár az in causa Szerdahelyi—Szarkalábiána-féle per következtében támadt méltó haragjában — tárcáját letette s megszűnt a nemzeti színház hivatalos organuma lenni — a Nemzeti Színház igazgatója által kitűzött 40 aranyra pályázó vígjátékok között 1856. aug. 21-én adták elő Felek Miklósnak, az ismert színésznek Férjem színész című munkáját, természetesen akkor még névtelenül. A Szarkaláb kritikust és „újdondászt” alakító Szerdahelyi Kálmán — a jelenvoltak szerint — egyik élő írónkat karikírozta. Szerdahelyi eljárása nagy port vert föl. A sajtó szinte egyértelműen kárhoztatta. A Hf 1856. aug. 21-i (195.) száma „Szerk.” aláírással kijelentette, hogy illetékes helyen felhatalmazták annak közlésére, „miként eme, az igazgatóság és rendezőség tudta nélkül elkövetett tény nem csak hogy szabadalmazva nem, de egyenesen kárhoztatva volt.” Szerdahelyi aug. 28-án a PN „Nyílt tér” rovatában nyilatkozik: a szóban forgó darabban — mondja — „én senkit másolni nem akartam”, s egyben kétségbe vonja a Hf Ráday Gedeon gróf igazgató által történt felhatalmazását is. Szó szót követ. A Hf 1856. aug. 29-i (199.) száma válaszol Szerdahelyinek, ő pedig a PN szept. 2-i számában Nyilatkozat címen ad viszontválaszt. Ráday Gedeon gróf a feltámadt vitában meglehetősen passzívan viselkedik, ezért a „Hölgyfutár szerkesztősége” 1856. szept. 3-án (203. sz.) Nyilatkozatban hozza nyilvánosságra, hogy „a Hölgyfutár ezennel megszűnik az igazgatóság [ti. a Nemzeti Színház igazgatósága] közlönye lenni, melyre e lapot a szerkesztőség épen a támadható zavarok kiegyenlítése végett ajánlotta föl [...] megszűnik az igazgatóság, de soha a színészet ügyeit és érdekeit képviselni, melynek továbbra is buzgó terjesztője, lelkes emelője leend.”

quadratura circuli — körnégyszögesítés. Régente közismert, megvalósíthatatlan matematikai feladat.

a Délibáb kívirja, hogyan debachált Vajda „Jancsi” a Beleznai kertben a Férjem színész szerzője ellen — V célzása a D alább következő soraira vonatkozik: „Per amorem Dei! mi lenne az irodalomból, ha az írók is követnék ezt, s el sorolnák egymás tyúkszeméit. Én például elkezdéném a közönségnek beszélni: 'Hogy Vajda Jancsi, hogy debachált a »Beleznay-kertben, mert azt hitte, hogy én vagyok a »Férjem színész« szerzője, s mily conamore ismétli ezt a mennydörgő philippikát bírálataiban, mintha mondaná: »Nesze neked, s halj meg!« De az ember nem hal meg mindjárt, már csak azért se, hogy a halhatatlan

költöket tovább bámulhassa!’” (Bulyovszky Gyula: Budapesti Szemle. 1856. aug. 31. 35. sz. 420. l.)

A fent idézettekhez csak annyit fűzünk hozzá, hogy valóban Vajda ír (v.) jegy alatt a MS 1856. aug. 27. (198.) számában a Férjem színésztől a „Tárca” rovatban bírálatot. Itt azonban egyetlen célzást sem olvashatunk arra vonatkozóan, hogy Bulyovszkyt vélné a vígjáték szerzőjének.

debachált — debacchor (lat.): kitombolja (kidühöngi) magát.

[108.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szénfy Gusztáv — L. a 3. gl. jegyzetét.

Liszt maga is egy külön munkát írt a magyar zenéről — Liszt fent említett műve: *Des bohémiens et de leur musique en Hongrie* 1859-ben Párizsban jelent meg. Német fordítása (Die Zigeuner und ihre Musik in Ungarn) Pesten 1860-ban, magyar fordítása (A cigányokról és a cigány zenéről Magyarországon) Pesten 1861-ben látott napvilágot. Műve téves megállapításai miatt heves vitát váltott ki Magyarországon.

[109.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

pávasziget — a Városligetnek azt a részét nevezték így, ahol ma a Vajda-Hunyad vára áll. „Bátran merjük mondani — írja a BV —, hogy a magyar főváros környékének a Pávasziget képezi legszebb, legfestőibb pontját, sőt sokan e tájképet Olaszhon leggyönyörűbb tájképei mellett említik.” (A pávasziget a Pesti városligetben. 1856. aug. 28. 35. sz. 288. l.)

vasúti vagonok zöreje — A Nyugati Pályaudvar helyén álló indóházba érkező szerelvények.

[110.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Nagyhid utca — ma: Deák Ferenc utca.

Devrient, Emil — (1803—1872) kiváló német színész, a drezdai Hoftheater tagja, több alkalommal vendégszerepelt Pest-Buda német színházaiban is.

Simonyi, a jeles fényképész és festő — Simonyi Antal (1821—1892) festő, fényképész. Pesten szerzett mérnöki diplomája után külföldi festőnövendékként tanult meg Párizsban fényképezni. Pillanatfelvételeivel aranyérmert nyert a párizsi világkiállításon 1855-ben. Ő készíti el az 1861-es országgyűlés képviselőinek arcképalbumát.

Treichlinger József — (1807—1877) pesti zeneműkiadó. Kottakiadó-vállalata, amelyet 1865-ben fia, ifj. Treichlinger József örökölt, job-

bára népszerű tánczeneműveket hozott forgalomba, de ő adta ki Erkel Hunyadi Lászlóját, Doppler Benyovszkyját és Vandáját stb. Jogutóda a Rózsavölgyi és Társa cég lett.

[111.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szentes József tanintézete — L. a 75. gl. jegyzetét.

Nendtvich Károly — Miksa (1811—1892) orvosdoktor, műegyetemi tanár, az MTA r. tagja. 1847-ben a József ipartanoda (a későbbi műegyetem) kémia tanára, 1848—49-ben a pesti egyetem orvostudományi karán a kémia tanára. Haynau elmozdította állásából. 1857-ben az ipartanoda műegyetemmé alakul, Nendtvichet ekkor a speciális kémia rendes tanárává nevezik ki.

Jedlik — Ányos István (1800—1895) bencés szerzetes, természettudós és feltaláló, a kísérleti fizika kitűnő művelője és oktatója, egyetemi tanár, az MTA tagja. 1863-ban a pesti egyetem rektorává választotta. Korszakalkotó elektrotechnikai találmányai ismertté tették nevét.

Zalka — Zalka János (1820—1901) római katolikus püspök, egyetemi tanár. 1849—50-ben szerkesztette a Katholikus Néplapot, 1856—58-ban a Religiót.

Zalár József — (családi nevén Hizli, 1825—1914) költő, a Petőfi-epigonok legszélsőségesebb típusa, Versei a nagy példakép Felhők ciklusának utánérzései. 1857—1858-ig Szelestey Szépirodalmi Közlönyének munkatársa. A hatvanas évektől működésének színtere egyre inkább a megyei élet. 1886-ban Heves megye alispánjává választják.

Ney Ferenc — (1814—1889) író, ifjúsági író, pedagógus, az MTA I. tagja. 1844-ben a pesti kiseddévóképző igazgatója, a magyar óvodáügy egyik úttörője. 1854—55-ben a Családi Lapokat szerkeszti. 1860-tól a magyarra alakított budai főreáliskola igazgatója. Elsősorban gyermekek számára írt művei tették ismertté nevét.

Traun — ismeretlen személy.

Virányi — (Vilnau) János (1809—1878), a Kossuth által létrehívott Első Magyar Iparegyesületben természettudományi ismereteket adott elő. 1848—49-ben tüzérhadnagy. Az ötvenes években különböző gimnáziumokban tanított, tagja, majd másodtitkára a Természettudományi Társulatnak.

Kürz — Valószínűleg Kürcz Antalról (1827—?) van szó. Kürcz, aki az 1840-es években több helyütt működött nevelőként, már a szabadságharc előtt tanári vizsgát tett. 1864-től években át tanára, majd igazgatója volt a budapesti róm. kat. főgimnáziumnak.

Nagy Miklós — ismeretlen személy.

Jenevai László (1827?—1861) újságíró, a pesti magyar biztosító társaság hivatalnok. A szabadságharcban honvédfőhadnagy. Az ötvenes években újságokba, folyóiratokban, naptárakba ír verseket és a legkülönbözőbb (pl. tengerészeti) tárgykörbe vágó cikkeket.

Griony — ismeretlen személy.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Új soha nem látott és nem hallott irodalmi vállalat olyan emberek számára, kik félnek a szomorúságtól — A Nagy Tükör (Szerk. Jókai Mór. Kiad. Heckenast Gusztáv) című humorisztikus lap, az Üstökös elődje, Előfizetési jelentése kezdődik e sorokkal (Megj. először: MS 1856. nov. 8. 259. sz. „Hirdetések”). A Nagy Tükör 1856. nov. 9.-étől 1858 januárjáig állt fenn. Nagy sikere bírta rá Jókait az Üstökös megindítására. „Három excollega Sibiériában” — L. a Valamivel több, mint könyv-ismertetés c. cikk jegyzetét.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Magyar hölgyek naptára” — Szerkeszti és kiadja: Császár Ferenc. Pest 1855—57. Müller Emil ny., 1856-tól Beimel József és Kozma Vazul nyomdájában. Tartalmára és színvonalára nézve változatos. Jeleseink közül Jókai 1855-ben (A tengerszem tündére, Rege) és 1856-ban (Thonuzoba. Ósmagyar rege) szerepel benne. Vajdától az itt említetten kívül az 1856-os naptárban is jelenik meg költemény (*Mátyás tréfája*). Tompától az 1855-ös (A kincskereső) és az 1856-os évfolyam (Galambposta) hoz verseket. Költeményekkel szerepel még Szemere Miklós (1855), Lévy (1856), Szelestey (1855, 1857). Degré Alajostól novellát közöl: Találkozás a bérkocsin (1855), A. Balogh Páltól Természettörténeti értekezést „A korál”-ról, Császár Ferenc pedig A magyar királynék, Gizella, I. Judith, Sarolta stb. életrajzeit ismerteti. Állandó rovat természetesen az egyes évfolyamokban a Naptár, a Csillagászati jegyzetek, továbbá a Cselédbért sat. mutató tábla, a Kamat-tábla, a Bélyegfokozat és a Levélbérjegyzék.

Lisznyai Kálmán — L. a. 17. gl. jegyzetét.

Romvay — Szvorényi József (1816—1892) irodalomtörténész, nyelvész, pedagógiai és vallási író frói álnéve. Szvorényi 1838-tól a cisztercita rend tagja, 1849-től az egri cisztercita gimnázium tanára, majd igazgatója, utóbb t. tagja az MTA-nak. Verseket, értekezéseket írt különböző lapokba és kiadványokba. Sajtó alá rendezte Szemere Pál és Vitkovics Mihály összegyűjtött munkáit.

Tóth Endre — L. az 54. gl. jegyzetét.

Császár Ferenc — L. a 30. gl. jegyzetét.

Szelestey László — L. a 35. gl. jegyzetét.

Cserhalmi — Tanács Márton (?—1888) írói álnéve. Elbeszéléseit a Hf. a Divatcsarnok és a Koszorú közölte az ötvenes-hatvanas években.

Thaly Kálmán — L. az 54. gl. jegyzetét.

Vadnay Károly — L. az 54. gl. jegyzetét.

Balogh Gyula — (1837—1921) író, újságíró, levéltáros. Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján nagyarányú írói, újságírói tevékenységet fejtett ki. Verseket, tárcákat, irodalomtörténeti, történelmi stb. dolgozatokat írt a Kétgarasos Újságba. NŐ-ba, Napkeletbe, PN-ba, Hf-ba, Fővárosi Lapokba stb. 1844-ben Vas megye allevéltárnoka, 1889-ben főlevéltárnoka lesz.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a nemzeti múzeumi park ügye — „A Nemzeti Múzeum, Pollack Mihály műve, — írja Berzeviczy Albert — akkor is, mint most is Budapest legszebb középülete volt; de a környező nagy tér az ötvenes évek elején még teljesen rendezetlen, pusztá állapotot mutatott” (Berzeviczy 2. köt. 384. l.).

V lapjaiban, a NÖ-ban, Cs-ban több alkalommal is szóvá teszi a Múzeum-kert elhanyagoltságát. *Nem piritólag neveléséges, égető satíra-e az — kérdi az Önbírálatban —, hogy múzeumunk kertjében a dicsőség luzus cikkei a Berzesnyi, Kisfaludy szobrok pompáznak [. . .] azon nemzeti múzeum kertjében, melynek kerítése még nagyobb részben — hogy is mondjuk csak? — emberi 'hulladék'-ból áll!* ? (VKrk VI. köt. 61. l.)

A hivatalos magyar lap mai száma mondja — A Budapesti Hírlap 1856. okt. 29-i (251.) számában a „Napi hírek és események” rovatban az alábbi közlemény áll: „A múzeum épületét körülvevő kertnek nagyobb fele még a múlt tavasszal elkészült, s a hátulsó részek ültetésére jelenleg a fő munkák a legnagyobb eréllyel folynak. Kiemeljük e szót 'jelenleg', mert mint értesültünk, az eddigi adakozásokból begyűlt összeg olyannyira fogytán van, hogy ha a hazafiak erszénye mielőbb meg nem nyílik, nem csak hogy nem fognak eréllyel folytatatni a munkák, hanem a legközelebbi hetekben végképen meg kellend azokat szüntetni. Kérjük laptársainkat is ez ügynek lehető támogatására.”

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A P. N. újdonságainak írója azon óhaját fejezi ki — Az előbbieket a PN 1856. nov. 4-i (451—2034.) száma „Pesti napló” rovatában olvashatók.

Az erkély jobb oldalát a nemzeti casino tartja kibérelve — „Óhajtjuk — olvashatjuk a Vajda által említett jegyzetben —, hogy az erkély jobboldali fele drámai előadások alatt is megteljen. Mert igen sértő s főleg idegenek előtt igen feltűnő az, hogy míg a színház minden része megtelt, addig az erkély e része üresen marad. Az idegen bámulva kérdi, hogy a drámai előadások csak azokra nézve nem bírnak vonzerővel, kik részére e helyek fenntartottak? A színház pénztára ugyan ezáltal nem szenved, de reánk nézve szinte nem volna örömdetes, emelők, ha a kibérelt páholyok is csak operák és balletekben telnének meg? Tán e bajon az által lehetne segíteni, ha a színház az erkélyrészt is visszavenné. A nemzeti casino, mely a nemzeti színház érdekét szívén viseli, annál szívesebben nyugodnék meg egy méltányos arrangementben, minthogy a tagok által fizetett belépti díjakból a nemzeti színház részére fizetett öszvegnél nagyobb jövedelmet nyer. E logika alapját, mondjuk a casinonak színházunk iránti érdekltségében kell keresni, mert a nemzeti casino ez erkélyrész után feles jövedelmet nem

igényelhet. E feles jövedelem inkább megilleti a nemzeti színházat. Részessítse a nemzeti színház a nemzeti casino tagjait némi előnyben, nem bánjuk, de ohajtjuk, hogy az erkélynek jobb oldali fele drámai előadások alatt üresen ne maradjon.” (PN 1856. nov. 4. 451—2034. sz. „Pesti napló.”)

nemzeti casino — Az angol klubok mintájára, Széchenyi István javaslatára jött létre 1827. jún. 10-én és 1944 őszéig állt fenn. Célja a magyar főrangú társasélet megeremtése volt az ország központjában. A Bécsben, Párizsban élő arisztokratákat kívánta Pesten megtelepedésre bírni. Távollabbi célként természetesen a magyar főrangúak reform-mozgalomba való bekapcsolása szerepelt. A Nemzeti Kaszinó hangadó eleme azonban fennállása nagyobb részében az aulikus-konzervatív arisztokrácia volt. Jelentékeny befolyást gyakorolt — főként a dualizmus korában — a magyar politikai életre, de nem a létrehozója által kívánt értelemben. Kapui még a dzsentri előtt is zárva maradtak. „gouterozni” — goutirozni, méltányolni, élvezetet találni benne.

[117.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Gyürky Antal — (1817—1890) borász és szakíró. Gazdasági szakcikkei már a forradalom előtt megjelentek. A szabadságharcban Görgey parancsértisztje. Az ötvenes években mind nagyobb arányban bontakozik ki munkássága a borászat terén. A Vincellérek könyve és a Cselédbarát 1856-ban jelenik meg, az előbbi Pesten, az utóbbi Szombathelyen. Szerkesztésében jelenik meg a Borászati Lapok c. hetilap (1858—1861), a Borászati és Kertészeti Füzetek (1869—70) stb.

„Szőlészeti és borászati közlemények” — A Szőlészeti és Borászati Közlemények Pesten 1857-ben 6 füzetben jelent meg s csupán egy évfolyamot ért meg.

Sebestyéntér — Körülbelül a mai Belvárosi Kávéház helyén állott, belé torkollott a Veres Pálné (akkor Zöldfa) utca.

[118.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A „Nagy Tükör” első füzeté megjelent — L. a 113. gl. jegyzetét.

[119.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Vajda Jánosnak két kötet humorist beszélye van kiadandó — Élcelődésről van szó, mint azt az alább következő szöveg is bizonyítja. V-nak sosem jelentek meg Humorisztikus beszélyei.

A Budapesti Viszhang azonban komolyan veszi, sőt pártfogolja is: „Ifju költőnk, Vajda János — írja — két kötet humorisztikus beszélyt fejezett be, mire felhívjuk kiadóink figyelmét. V e beszélyei közül egy pár megjelent a szépirodalmi folyóiratokban is, s ezekből ismerjük irályát.” (1856. nov. 27. 48. sz. „Hírcsengettyű.”)

[120.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Ristori — Adelaide (1822—1906) Európa-szerte ismert, kiváló olasz színésznő. 1856. nov. 21-től 30-ig vendégszerepelt Pesten, a Nemzeti Színházban az alább következő színművekben.

„*Francesca da Rimini*” — Pellico, Silvio (1789—1854) olasz költő ötfelvonásos színműve. Bemutatásra került a Nemzeti Színházban 1856. nov. 27-én. V bírálata a MS 1856. dec. 4-i, 280. számában jelent meg róla.

Pia, Mirra — a Pia de' Tolommei c. mű Marengo, Carlo (1800—1846) olasz színműíró legsikeresebb tragédiája. 1856. nov. 24-én mutatták be a Nemzeti Színházban. V bírálatát a MS 1856. nov. 22-i, 272. száma közölte.

Mirra — (tragédia 5 felvonásban) az 1769-ben Magyarországra is ellátogató Alfieri, Vittorio (1749—1803) olasz drámaíró műve. Bemutatták a Nemzeti Színházban 1856. nov. 25-én. V bírálata a MS 1856. nov. 30-i, 277. számában jelent meg.

Stuart M. — A Maria Stuart (1800) Friedrich Schiller (1759—1805) német klasszikus költő alkotása. Bemutatták a Nemzeti Színházban 1856. nov. 21-én. Vajda színházi kritikáját a MS 1856. nov. 25-i, 272. száma közli.

Medea — Legouvé, Ernest (1807—1903) francia trónak, Scribe társszerzőjének 3 felvonásos tragédiája. Bemutatták a Nemzeti Színházban 1856. nov. 22-én. Vajda a MS 1856. nov. 25-i, 272. számában írt róla ismertetést.

haut gout — itteni értelm: finom izlés.

Stuartban a királynét játszó szegény színésznő — Erzsébet királyné szerepét Baraccani asszony, olasz színésznő alakította, a Pesten 1856. nov. 21-től 30-ig a Nemzeti Színházban vendégszereplő Lodovico Bellotti-Bon társulatának tagja.

[121.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Korán elhunyt drámaírónk Berényi Antal — L. a 28. és 87. gl-t, ill. jegyzeteiket.

sírvers írása végett az anya által Vajda János kéretett fel — Nincs adatunk a sírvers elkészültére.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

b. *Kemény Zsigmond ur a „Pesti Napló” szerkesztésétől valóban visszalépett* — Kemény 1855. jún. 22-től 1856. dec. 9-ig szerkesztette a PN-t, és ekkor egy időre visszalépett.

Pompéry János ur szerkesztése alatt fog megjelenni — Pompéry (l. a 63. gl. jegyzetét) 1856. dec. 9-től 1857. dec. 9-ig szerkesztette a PN-t. *„Özvegy és leánya”* — Kemény regényének 1—2. kötete 1855-ben, a 3. 1857-ben látott napvilágot, Emich Gusztáv kiadásában a Kemény Zsigmond regényei és beszélyei sorozat 6—8. köteteként.

PESTI NAPLÓ

(1856. dec. 9.—1856. dec. 30.)

GLOSSZÁK

[1.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Atlasz — A görög mitológia szerint az égboltozatot tartja vállán.
hypotheka [...] *anticipatio* — jelzálog, ill. előlegezés, előzetes utalás, amelynek ingó vagy ingatlan fedezete van. *Hypotheka nélkül*: fedezet nélkül.

[2.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a színház Miskolcon már a legközelebbi tavaszon megnyílik — Miskolcon 1823-ban nyílt meg az első állandó színház. 1800—1814-ig az Erdélyi Színjátszó Társaság, 1815-től a pesti társaság tagjai látogatták évenként a várost. 1823-ban megépül a színház, 1843. júl. 19-én azonban tűzvész áldozata lesz. Az előadásokat azontúl a Korona vendéglőben tartják. 1846-ban Szemere Bertalan részvényesekkel gyűjtést kezd az új színházépület megépítésére. Az építkezések 1847-ben indultak, de 1849-ben megszakadtak, s a szabadságharc bukása után folytatódottak. Az ünnepélyes megnyitás 1857. szept. 3-án ment végbe, s ezt három díszelőadás követte a Nemzeti Színház művészeinek (Jókainé, Munkácsi Flóra, Lendvai Márton és Egressy Gábor) vendégfelléptével.

a „haza csalogánya” Hollósy-Lonovicsné — L. a MS 62. gl. jegyzetét.

a „népdalok hőse” Füredi Mihály — Füredi Mihály (1816—1869) színész és énekes, 1837-től a Nemzeti Színház tagja. Legnagyobb sikereit a népszínművekben aratta, mindenekelőtt Szigligeti Csikós c. darabjában, Andris bojtár szerepében. A „népdalok hőse” elnevezést kortársaitól kapta. 1863-ban nyugalomba vonult, 1866-ban a Nemzeti Színház kérésére még egyszer fellépett a Két pisztolyban.

e szép estén visszatekintvén a múltba, midőn még ugyan-e városban sanyarubb viszonyok között, apostolkodtak Thalia istennő mellett — A Nemzeti Színház akkori tagjai közül korábban id. Lendvai Márton (1807—1858), László József (1808—1878) stb. játszottak Miskolcon.

Thalia istennő — a kilenc múzsza egyike, a komédia múzsája, a színészet istennője.

[3.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Bérczy Károly [...] „*Lapok a lovászat és vadászat köréből*” című [...] *folyóirata* — Bérczy Károly (1825—1867) költő, műfordító, az MTA és a Kisfaludy Társaság tagja, ebben az időben a PN munka-

társas. Vajda által említett lapja 1857. jan. 15-én indult meg (1858-tól a Vadász- és Versenylap nevet viselte).

Széchenyi István a „Lovakról” [!] — Széchenyi angol mintára a magyar lónemesítés előmozdítására 1826-ban Pozsonyban, 1827-ben Pesten rendez először hazánkban lóversenyeket. A lóversenyek meghonosítása érdekében írja 1828-ban a fenti munkáját (Lovakról), és létrehozza a Magyar Állattenyésztő Társaságot (1830).

par force — erőszak, erővel, Par force vadászat: falca-vadászat.

[4.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Légszuszítógázvilágítás — A gázlángvilágítás elnevezése. Pest-Budán Maier, Kapferer és Stefani kezdték meg a gázgyártást. 1856. dec. 1-re hirdették a gázvilágítás kezdetét a fővárosban (Budapesti Hírlap, 1856. nov. 30. „Napihírek és események”). A várakozás „az utcáinkat új fénybe borító” világítás iránt rendkívüli volt. Egy Paba nevű karmester új keringőt írt Légszuszítógázok címen (uo. dec. 3.). A Hf is arról tudósít: „A vendéglőkben sokféle ünnepeket s zenemulatságokat rendeznek. A kompositeurok máris egy sereg keringőt és polkát csináltak e célra ily címekkel: 'Fénysugarak', 'Örömlángok', 'Nincs többé homályosság'” (1856. szept. 24. 220. sz.). Az utcák megvilágítása azonban eltolódott dec. 6-ra (Budapesti Hírlap dec. 4.). A Budapesti Hírlap újdondásza is azt panaszolja, amit V: „Pár napja már olajlámpáink helyett a hold volt szíves az utcavilágítást teljesíteni.” (Dec. 10.) Több próba után — amely természetesen megannyi téma-lehetőség volt az újdondások számára („A gázvilágítás mennyei volt, azaz a meggyújtás után egy negyeddel már csak a mennyei lámpa, a hold világított.” Budapesti Hírlap 1856. dec. 13. „Napihírek és újdonságok”) — dec. 23-án végre megindult a pesti utcák gázvilágítása (uo. dec. 24.).

[5.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Latabár társasága — Id. Latabár Endre (1812—1873), a Latabár színészdinasztia megalapítója, a legjobb vidéki színtársulatok igazgatója a korszakban (Kolozsvár, Miskolc, Kassa stb.).

Hazatértek — Hegedüs Lajos (1818—1860) drámája. (Bemutatták a Nemzeti Színházban 1851. máj. 24-én).

Striczky Mustárdy — ismeretlen személyek.

Lipták és Noder — ismeretlen személyek.

[6.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Magyarország és Erdély eredeti képekben” — L. a MS 94. gl. jegyzetét.

Rohbock Lajos — (XIX. sz. közepe), nürnbergi festő és rajzoló.

Hunfalvy János — L. a MS 59. gl. jegyzetét.
Lauffer és Stolp — Lauffer Vilmos (1823—1895) lipceai származású
könyvkiadó és társa.

Heckenast — L. a MS 2. gl. jegyzetét.

„*Családi könyve*” — L. a MS 20. gl. jegyzetét.

Csengery Antalnak [...] „*Történelmi tanulmányok*” című dolgo-
zatait — L. a MS 59. gl. jegyzetét. A Történelmi tanulmányok Pesten
1857-ben a Lauffer és Stolp kiadónál jelent meg.

[7.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Nagy-Kanizsán [...] *egy gőzmalom állítására szövetkeznek* —
A Budapesti Hírlap 1856. dec. 20-i száma „Napihírek és események”
rovata hírül adja, hogy a nagykanizsai társulat 100 000 forint tőkével
gőzmalmot alapít. Vállalkozásuk — Barbarits Lajostól tudjuk — nem
sikerült. (Barbarits Lajos: Nagykanizsa. Magyar városok monográ-
fiája. Budapest 1929. 302.l.)

[8.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Gazdasági Lapok*” előfizetőinek száma ez évben néhány százzal
szaporodott — L. a MS 8. gl. jegyzetét. „Oly nagy országban — olvas-
hatjuk a lap egyik vezércikkében — oly túlnyomólag mezőgazdasági
országban, aminő hazánk, igaz, hogy egy gazdasági lapnak 1200 pél-
dánybani megjelenése még nem valami rendkívüli dolog. Ha azonban
meggondoljuk, hogy ezen szám, a lapnak keletkezésekor alig állott
valamivel az 1/5-töd résznél feljebb: úgy van a kimutatott gyarapo-
dásban is, némi ok a kibékülésre.” (1856. jan. 3. l. sz.)

[9.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szalay László által irt „*Magyarország története*” — L. a MS 37. gl.
jegyzetét. A Magyarország története 1—4. k. Lipcsében 1852—54-ben
Geibel kiadásában, az 5—6. k. Pesten 1857-ben, 1859-ben Lauffer és
Stolp kiadásában jelent meg.

gróf Teleki József — (1790—1855) Erdély kormányzója, történetíró,
az MTA tagja (1830-tól haláláig első elnöke). L. még az 59. gl. jegy-
zetét.

NŐVILÁG

(1857. jan. 8.—1864. szept. 25.)

FOGADTATÁSA

A Nővilág című folyóirat szerkesztése sajátos, külön korszakot jelentett V életében. Nem mintha akkor ez képezte volna egyetlen munkáját, hiszen ez idő alatt is írt verseket, novellákat, cikkeket más lapokba, folyóiratokba is, de kétségtelen, hogy nagy ambícióval kezdett a NŐ szerkesztéséhez. Pedig sokan voltak kortársai között, akik szólkimondó, nyers természete miatt őt tartották legkevésbé alkalmasnak nők számára készülő lap szerkesztésére. Annál figyelemre méltóbb és feltűnőbb volt, hogy milyen gyorsan megtalálta a legmegfelelőbb utat, szerkesztési módot és a nők figyelmét lekötő tartalmat is. Hiszen — mint ahogy Nagydíósi Gézáné megállapítja Magyarországi női lapok a XIX. század végéig című tanulmányában: „A nőket a társadalomban, a gazdasági életben és a családban elfoglalt különleges helyzetük a történelem folyamán nehezebben engedte az írott kultúrtermékekhez, mint a férfiakat.” Mindenképpen hátrányban voltak a férfiakkal szemben, s csak „a nevelési viszonyoknak, a gazdasági helyzetnek és a nő családi leköötöttségének lényeges változásai hozták magukkal azt az eredményt, hogy a nők olvasókká válhattak, sőt egy egészen különleges olvasóközönséget alkothattak, melynek igényeivel, ízlésével és érdeklődési körével számolni kellett. Ez hozta létre az úgynevezett 'női irodalmat'. (Országos Széchényi könyvtár évkönyve, 1957. 193. l.)

A NŐ természetesen nem az egyetlen, s nem az első divatlap volt hiszen pl. a Hf évekkel előbb indult, igen elterjedt és nagy népszerűséggel dicsekedhetett. Érthető, hogy V, ehhez képest valami újat, mást — ahogy az előfizetési felhívásokban gyakran hangsúlyozza —, kizárólagosan női lapot kíván nyújtani. S hogy ez mennyire sikerült, illetve milyen hatásosan indult meg már az első számokkal, bizonyítja az a tény is, hogy a nagy érdeklődés miatt az első négy számot újból kellett nyomtatni, hogy az előfizetők azokat is megkaphassák. A MS 1857. jan. 13.-i számában így ír a NŐ első számáról: „A csinos kiállítású hetilapot — melynek formátuma Garay egykori 'Regélő'-jére emlékeztet, maga a szerkesztő mély hazafias érzés alatt sugallt beszélgetése inkább, mint 'értekezése' kezdi meg. Megvalljuk, első sorai mindjárt csaknem az érzékenységig meghatottak bennünket. Határozott szépműtani elvvel, jól kitervezett iránnyal, nemesen tartott hanggal, megtisztult, átszűrt 'localis' és kiható világnézettel találkozunk e cikkben [A szépről a szépekhez c. cikkről van szó. — Szerk.], mely a lap minden többi rovatait jóval maga mögött hagyja, s mely nemcsak megérdemli, de követeli mintegy, hogy kétszer, háromszor elolvassuk, legkivált azon pontjaiban, melyekben a 'kis görög raj' míveltsége s az olasz nép 'heves szenvedélyes szeretetéről' szól a szépművészetek iránt.” — De úgy véli a cikk frója, hogy a többi rovatok

nem elég jók, s erről majd személyesen, „négy szemközt” közlik véleményüket a NŐ szerkesztőjével.

Hogy ez utóbbi megtörtént-e, és hogy mit kifogásoltak a rovatokban, természetesen nem tudhatjuk, de tény, hogy V állandóan igyekezett még megfelelőbbé formálni a lapot s a rovatokat is tartalmasabbakká tenni. Nagydiósi Gézáné fönt idézett cikkében határozottan megállapítja, hogy V „tisztában van azzal, amit adni akar és ezt a lap gondosan tagolt felosztása is mutatja.” (L. i.m. 193. l.)

Kétségtelen, hogy a NŐ megjelenése nagy érdeklődést váltott ki az olvasóközönség körében és sajtóberkekben egyaránt. Ez az érdeklődés azonban már korántsem olyan egyértelmű elismerésben mutatkozott meg, mint az MS-ben. Ez érthető is, hiszen Vajda ekkor már ismert költő, színikritikus és újságíró volt, s különösen mint kritikus bátran, keményen bíralt. Voltak vitái kortársaival a sajtóban és személyes érintkezésben egyaránt. Voltak tehát, akik szerkesztői tevékenységét nem megérteni, hanem gáncsolni akarták volna (pl. Vahot Imre és Bulyovszky Gyula), egyes lapok pedig. (Divatcsarnok, Szépirodalmi Közlöny vagy a Budapesti Hírlap) nem vesznek róla tudomást. Hírt adnak a legkisebb, legjelentéktelenebb pesti és vidéki lapocskákról, de a NŐ-ot messze kerülik. A jellemző azonban mégsem ez az agyonhallgatás. Ezt akár elismerő irigységnek is tekinthetjük, hiszen az éles viták vagy kölcsönös csipkelődések hozzátartoztak a kor sajtóéletéhez. S ezzel egyúttal arra is rámutattunk: V nem úgy képzelte el, de nem is úgy valósította meg a „kizárólagos”-an nőolvasók lapjának jellemzett NŐ szerkesztését, hogy lemondjon irodalmi és politikai, társadalmi elveinek érvényesítéséről. A kemény vitákat, barcos kiállást, élcet, gúnyt, kritikát nem tartotta összeegyeztethetetlennek a „női” lélek „gyengédségé”-vel.

A NŐ sajtóviszhangja tehát meglehetősen ellentmondásos, de éppen V írói rangja és a NŐ-nak V életében betöltött fontos szerepe miatt megkíséreljük áttekinteni, sőt ahol arra módunk van, részletesebben is föltárni. Ezek a viták ugyan nem mindig tarthattak számot nagyobb érdeklődésre, de jól beillenek az évtized légkörébe, amely tele volt kicsinyes irodalmi csatározásokkal.

A NŐ sajtóviszhangját három korszakra bonthatjuk: a/ A megindulás évei (1857—1859), b/ a Cs és a MS szerkesztésének évei (1861—1863) és végül c/ a NŐ hanyatlása és megszűnése (1863—1864).

Az első korszak a NŐ diadalútjaként jellemezhető. Már a megjelenés előtt feléje fordult a figyelem. Megindulását először a Budapesti Hírlap jelzi „Napi hírek” rovatában (1856. dec. 18.), bővebben azonban a MS 1856. dec. 19.-i száma foglalkozik vele először hirdetés formájában:

„Hirdetés

Új divatlap magyar hölgyek számára. — Sietünk a t. magyar közönséget, különösen a szépemet értesíteni, hogy felsőbb engedély mellett jövő 1857. évi januártól kezdve egy új, igen olcsó, minden hölgyet érdeklő divatlapot e cím alatt: 'Nővilág' fogunk megindítani. A részletes hirdetés e napokban jelend meg.

Előfizetési ára félévre, divat- és műmellékletekkel, Budapesten házhoz hordva, vagy postán küldve, 3 ft, egész évre 6 ft. — Előfizethető Pesten a 'Nővilág' kiadó hivatalában (egyetem utca 4. sz.)

Pest, dec. 16.-án 1856

Vajda János
a 'Nővilág' felelős szerkesztője

Heckenast Gusztáv
a 'Nővilág' kiadója".

Hosszú fejtegetést közöl a PN is 1856. dec. 30.-án a „Budapesti újdonságok” c. rovatban a megjelenendő NŐ-ről: „Egyrészt az irodalmunkban általánosan érezhető szükségletet pótoland, úgy másrészt hívatva van új, mégpedig lelkes tényezőkkel szaporítani a magyar olvasóközönséget”. — Irányát illetőleg mondja: „A hazafias kiadó oly lapot akar alapítani, mely a magyar haza női köreinek ugyanaz legyen, mi a 'Vasárnapi Újság' a magyar olvasók minden osztályára nézve: közlőnyt óhajt alapítani, mely a kevésbé vagyonos családba is bejuthasson: közlőnyt, mely a magyar középrend nőinek és leányainak hetenkint olyan kedves lapot juttasson a házba, mely mindent magába foglaljon, mi egy ifjú leányszót és derék házínót mulattat, érdekel és oktat. A nagy világi divat, a női szépséget emelő pipere és valódi ékeesség, a jó ízlés képzése s nemesítése, a női munkásság minden ága, a szorgos házinő napi föladatai st.” — „Tartalmát illetőleg a lap lehetőleg változtatatosan, vonzón és tanúság teljesen lesz kiállítva.” — Azután röviden említi a cikke a rovatokat, majd biztosítja leendő olvasóit: „a szerkesztő sohasem tévesztendi el azon törvényt”, hogy a „lapban uralkodó hang mindig a női kedélyhez és gyöngéd érzelmhez mérten — illedelmes, könnyűded és amennyire csak a tárgy természete engedi, vidám is legyen”.

Nem szabad azonban itt sem figyelmen kívül hagyni, hogy Heckenast a lap szerkesztésére előbb nem V-t, hanem Gyulait és Zilahy Károlyt igyekezett megnyerni (l. Kovács Ferenc: Zilahy Károly pályája. Zilah 1906. 14—15. l.) hiszen V éppen decemberben a PN belső munkatársa, a kulturális rovat vezetője lett, s ezt a közleményt még vagy ő maga írta, vagy közvetlen tájékoztatása alapján írta valamelyik újságíró kollegája. Vagyis V-t ekkor a MS-hoz és a PN-hoz egyaránt munkatársi kapcsolat fűzte. A PN-val való ellentétei a későbbiek folyamán alakultak ki, hiszen a PN még az 1857. évi 50.-ik számában is így hirdeti a NŐ-ot: az „új olvasó divatlap első számai éppen most jelentek meg második kiadásban. Ezen új irodalmi vállalat általánosan tetszéssel fogadtatott, és reá oly szaporán történt az előfizetés, miszerint elfogyván az első 4 szám, azok új lenyomatását eszközölnünk kellett.” — Közli a PN a NŐ új előfizetési felhívását is a 70. számban: „Hangos ígéretek helyett röviden csak annyit legyen szabad mondanunk, hogy ha a hirtelen kezdeményezés akadályai között is — illetve az egyre gyarapodó részvétekből — igen tisztelt olvasóink megelégedését kinyerni szerencsések lehettünk — azt még nagyobb mértékben kiérdemelni jövőre nemcsak hathatósan ösztönözve, de az idő és gyakorlat által teljesen meghódított eszközökkel képesítve is vagyunk.”

A vidéki lapok közül elsőként ad hírt a NŐ-ről a Kolozsvári Közlöny 1856. dec. 24.-én az „Apró hírek” rovatában: „Vajda János felelős szerkesztője mellett januáron kezdve 'Nővilág' című szépirodalmi és divatlap fog megjelenni. Kiadóul itt is a vállalkozó Heckenast nevét látjuk.”

Heckenast természetesen gondoskodott róla, hogy előfizetési felhívások más lapokban is hirdessék a NŐ-ot, az azonban sokat nem jelent, mert erről minden induló lap gondoskodik. Az azonban, hogy a NŐ-gal megjelenése előtt is külön foglalkoztak, máris nagyobb érdeklődést és bizonyos rangot jelentett számára. Természetes, hogy ezek után éberen figyelték az első szám megjelenését. A MS V cikkét dicséri elsősorban, s bizonyos fenntartással él a többi rovatokkal szemben (l. 710—711. l.) — Kiemeli V esztétikai tanulmányát a PN is, de sajátos módon egy kevésbé fontos rovatához fűz vitázó eszmefuttatást:

Heckenast Gusztáv által megindított 'Nővilág' első száma megjelent Vajda János szerkesztése alatt, ki egy bevezető cikkben a 'szép'-ről értekezik. Örülünk, midőn látjuk, hogy a lap az aesthetikai fejlesztésnek is rovatot nyit, mint a szerkesztő által (ki egyszersmind itésszel is foglalkozik), írott aesthetikai cikk is bizonyítja. A tartalom szokás szerint, vers, beszély, egy brüsszeli divattudósítás, újdonságok — színi jelentés. Végre szintén figyelmet érdemlő rovat a 'Házi gazdaság', melynek számára a hátulsó (fehér) boríték van felhasználva. E rovat ily című cikkel nyilatkozik meg: 'Valami a kávéról.' Hogy szerkesztő éppen a kávéval kezd, nem tartjuk helytelennek. — Reméljük egyszersmind, hogy szerkesztő akkor, midőn Johnstonnak az egész civilizált világ által jelesnek elismert munkájából a Kávé, csokoládé és thea című fejezetek magyarban is közzéadni fognak még valaha, többé nem lesz semmi ellenvetése, mint volt ezelőtt egy évvel, midőn a 'Magyar nép könyve' szerkesztőit a szó teljes értelmében megtámadta, miért írnak a magyarnak kávéról, théáról stb.”

Úgy látszik ebből a fejtegetésből, mintha V annak idején komolyabb támadó cikket írt volna a kávé propagálása miatt, valójában azonban inkább csak V glosszácikkeiben gyakori ironikus élcelődésről van szó, amely azonban többeket érzékenyen érintett. Kísérjük tehát nyomon a vita alakulását — már csak azért is, mert adataink szerint ez az első olyan mozzanat; amikor V szembe kerül a PN-val. A PN az 1856. I. 4.-i számában közöl egy rövid ismertetést a Csengery Antal és Kemény Zsigmond által szerkesztett kétkötetes A magyar nép könyve című műről: „'A magyar nép könyve' új folyamának első füzetje megjelent. E füzet tartalmáról múltkor bővebben szoltunk” . . . „E füzet tartalma: 'A kávé', Johnston nyomán átdolgozta Csengery . . . A kávé legelterjedtebb italmestek közé tartozik. E szavakkal kezdődik az érdekes cikk. E szavak egyszersmind elegendőleg mutatják a növény vegytani ismertetésének szükségét. Illik, kell, hogy ismerjük közelebről azon italt, mely élelmünk főbb cikkeihez tartozik s mely egészségünkre, kedélyünkre is befolyással bír.”

Ezt a kis cikket glosszázza meg a V a MS (I. 11.-i szám) „Budapesti újdonságok” c. rovatában. A glosszában előbb felsorolja pontokba szedve, ironizálva, mi minden újdonság várható ez évben. S íme a fel-

sorolás h/ pontja: *a magyar nép számára egy nagy tekintélyű tudós megírja Johnston nyomán, hogy mi a kávépörkölt.* — j/ pontja: *a csokoládét ezen esztendőben a magyar parasztok már Johnston nyomán isszák.*

A PN nem hagyja válasz nélkül, s az 1856. jan. 12.-i számban megjelölik az alábbi gúnyos glossza:

„— A M. S. újdonság írója jóslatokat ír 1856-ra. Megengedné, hogy az olvasó még több bekövetkező rendkívüli dolgot is képzeljen erre az évre. Képzeljünk tehát mi is jóslataink kiegészítéséül következő rendkívüli dolgokat, miket jóslatképen szintén közlünk. Tehát: 1./ A M. S. újdonságírója megtanulja, miszerint e szó alatt, 'nép' nem a legalsóbb osztályait értjük az emberiségnek, hanem, hogy abba ő is belefoglaltatik. 2./ A M. S. újdonságírója megtudja, hogy alföldi városainkban a kávé már a kofák is árulják, s hogy az nem mind a magasabb osztály itala kizárólag. 3./ A M. S. újdonságírója elismeri, hogy a kávé ismeretése azok részére íratott, kik ez ismeretést elolvassák és hogy kik ez ismeretést olvassák, a kávéitalt ismerik. 4./ A M. S. újdonságírója megtanulja, hogy az essay-írás nem fordítás. Sőt e részben ő is kísérletet teend; elő akarja adni egész nagy munka tartalmát egypár tárca-cikkben, közbeszóve saját észrevételeit; azonban belátja, hogy e, minden mívelt nemzetnél kitűnő írók által mívelt irodalom csak nem oly könnyű mint a jóslás; végre 5./ Cs. A. senkinek drámáját nem fogja többé visszavetni, miután a dráma-bíráló választmányból kilépett.”

V most már elemében van. Ugyanolyan modorban válaszol a MS jan. 16.-i számában:

A 'Pesti Napló' újdonságírója név és cím nélkül tett előző jóslatainkra kiugrik a bokorból, őt ugrásban egyenesen fejverünk elé szaladván, kényszerít benniünket, hogy megfelelő tétellel rádurantsunk, amint következnek: 1.) A PN újdonságírója megtanulja, hogy a népen alul nem következnek emberek, hanem majmok, melyek legerősebb hajlandósága mások nyomán indulni. 2./ Megtanulja, hogy az, mit alföldi városainkban a kofák mérnek, nem kávé és ha Cs. A. ur arról írt, akkor végre eredeti cikket írt, miután Johnston a kávéról érkezett. 3./ Ennek fejében a M. S. újdonságírója is elismeri, hogy valamint a kávéról írt cikk, úgy Shakespeare-től Erving mind munka azok számára van írva, kik azt elolvasták, csak hogy különböző okokból, egyik ember Shakespeare-t, másik Ervint érti meg.

Ez a vita azonban elült, s nem is teremtett feszült viszonyt V és a PN között, hiszen mint láttuk, 1856 decemberében V és PN rovatvezetője lett. Úgy tűnik azonban, hogy most, amikor V a NŐ szerkesztője lett, a PN újdonságaiban mégis csak földéződött, s egy kis fricska erejéig visszatértek rá.

Üdvözlí a NŐ megjelenését a VÚ is a jan 18.-i számában. Az „Irodalom és művészet” c. rovatban első helyen említi, hogy közöl egy részletet *V A szépről a szépeknek* című tanulmányából. Pár sorral lejjebb pedig hírül adja, hogy „Jókai a Nővilágban egy új decameront fog megindítani”.

A Hf, amely természetesen a veszedelmes versenytársat is látja a NŐ megjelenésében, tartózkodik, s nemcsak most, de később sem fejt ki véleményét. De hogy mennyire figyelemmel kíséri pályafutását, azt későbbi rövid kis oldalvágásaiból érezhetjük. Nyílt vitákba, bírálatba azonban nem bocsátkoznak, hiszen V közvetlen kapcsolatban, barát-

ságban van főbb munkatársaival (pl. Tóth Kálmánnal, Jókaiival stb.) és novellái közül többet éppen a Hf közölt.

Annál hevesebb vitája támadt V-nek, illetve a NŐ-nak mindjárt az első szám megjelenése után Vahot Imrével, az ugyancsak ekkor induló Nk szerkesztőjével. Komlós szerint ez a vita „csak azért érdemes megemlítsére, mert Vajdában mély nyomot hagyott a durva sajtóvita és Vahot mindenkit tullicitáló magyarkodása. A 'napkeleti fejek', 'napkeletieskedés' ettől kezdve válik fogalomná szótárában, s még 62-ben, *Önbírálat* című röpiratában is vissza-visszatér. rár. Ez összetűzések során utálja meg a műveletlen középosztály „önlegültségét, durva nacionalista gőgjét, türelmetlen hazafiaszkodását.” (Komlós 93—94. l.) Ennek a vitának — mint látni fogjuk — multbeli előzménye is van, s nem annyira maga a vita tartalma, mint a körülmények miatt bővebben kell vele foglalkoznunk. A vita lezajlásának körülményei ugyanis (ezt a fentebbi Komlós-idézet is alátámasztja) sokat elárulnak a kor irodalmi, társadalmi viszonyairól, valamint V heves, szatirikus hajlamairól, magatartásáról, társadalmi és irodalmi, esztétikai szemléletéről.

A NŐ megjelenését alkalmasnak vélte Vahot arra, hogy kitölthesse bosszúját V részéről korábban ért sérelméért. (Hogy mitéle sérelemről van szó, az kiderül a vita anyagából.) A Nk 1857. jan. 15.-i szám „Lapszemle” c. rovatában nem is foglalkozik mással, csak a NŐ első számával. Ezt a cikket terjedelmes volta ellenére mint vitaindítót V válaszával együtt közöljük:

„— Nővilág, hetilap a magyar hölgyek számára. Kiadja Heckenast Gusztáv. Szerkeszti Vajda János. — Ez új divatlap előfizetési felhívásában a kiadó őszintén kimondá, hogy célja a magyar középrendű hölgyvilágnak oly népszerű lapot adni, mint a Vasárnapi újság, azaz, körülbelül 10,000 magyar menyecskét és leányzót arra bírni, hogy a Nővilágért évenként 60,000 p. forintot küldjenek be kiadó hivatalába. Nem rossz gondolat, s valóban semmi kifogásunk nem lehet ellene. Csakhogy a mi józan-okos szépeink az ily nagy és szép összegért, nagy és szép dolgokat kívánnak. — És a lap választott szerkesztője, Vajda János, mint eleven képzelődésű fiatal költő, nagyon is bizakodva erejében, nem rettent vissza e feladat nehezségétől, sőt oly merész programot bocsáta közre, melyből körülbelül az ír ki, mintha ő bő tudományával, gazdag élettapasztalásával, s művelt nők körében szerzett finom tapintatával hivatva érezné magát új irányban vezetni s újjáalakítani a magyar nővilág érzelmeit, gondolkodásmódját, ízlését, társaséleti viszonyait, s ezzel együtt a számukra kiadott magyar szép-irodalmi lapokat is. Szép törekvés, dicséretes szándék, — csak hogy Vajda János előtt mások is álmodoztak már ennek valóságáról, de mivel a kellő modort és irányt, melyben működniök és hatniök kellett volna, a legjobb akarat mellett sem bírták eltalálni, hajótörést szenvedtek s az idő szellemének viharos járása elsodorta őket.

Mindaz, mi napkeleti fajunk egészséges természetével, génuszával, eredeti jellemével ellenkezik, soha nem fog gyökeret verni a nép szívében, s annak tartós fennmaradását semmi a világban nem biztosíthatja. Szemleirő sajnálattal tapasztalá, miként a Nővilág már is oly elemeket foglal magában, mik az előbbi állítás igazsága ellenében a Honderű egykori ferde irányát akarnák fölleveníteni, s a finomabb euró-

pai műveltség ürügye alatt, nemzetiségünk rovására, meghonosítani.

Szerkesztő bevezetésül a Szépről írt értekezést — a szépekhez, s mindjárt kezdetben gúny tárgyul ügyekszik tenni azokat a boldog kúriákat, azon középrendű magyar házakat, hol az egyszerű erkölcsök, hazai szokások még most is diadalmasan uralkodnak, s e mellett a polgárosodás, a valódi, nemzeti szellemű műveltség is mindinkább otthonos kezd lenni. Ezek azon tiszteletre méltó osztály tagjai, kik, mivel szerző szerint a szép fogalmával nem bírnak, azért nem áll jól testünkön a ruha, minden oly félszeg, és sületlen rajtok, hogy ha Pestre jönnek, itt úton útfélen élcet szór rá az a furfangos fiataltság . . . A mi hitünk szerint az elkorcsosult divatmajmok igen, de a valódi magyar és művelt fiataltság nem.

Szerző cikkében sokat beszél a szépről, de a szépnek fogalmát nem bírja meghatározni. Sok bölcs megkísérté már ezt, de még egynek sem sikerült, miután ez egészen egyéni ízlés dolga, úgy hogy némely értelmes s gyöngéd tapintatú ember sokszor rútnak találja azt, mit az egész világ szépnek tart és viszont megfordítva.

'Az egyes ember — mond Vajda — valamint egész nép meghal s végkép elpusztúl, ha a szépet nem imádja.' — A történet pedig azt bizonyítja, hogy a népek minél jobban kezdték imádni a szépet, s különösen a szépeket, annál hamarabb elpusztultak. — Alább ismét állítja: „Az olaszok heves, szenvedélyes szerelme nem onnan magyarítható-e meg, hogy a valódi szépről az európai népek közt legtökéletesebb (?) fogalommal bírnak? — Nem bizony, hanem onnan magyarítható, mert véralkatuk hevesebb, mint másoké. Az egész alaptalan állítás, s tekintve az olasz népek állását, viszonyait, a főnebbivel meg nem egyeztethető.

Értekező öltözetünket dicséreti remek voltáért, s alább a Társaséleti szemlében még is jónak látja megesispkedni a derék pesti jogászokat azért, hogy az uralkodó párizsi divat ellenére atillát viselni s így saját divatot alkotni merészkednek. Vajdának mint a szép bálványozójának azon kérdést kellett volna felállítania: melyik a szebb viselet, a francia-e vagy a magyar? — Ha az utóbbi, amint hogy kivált nekünk csakugyan szebb is, jobb is, — akkor a magyar szépeket annak pártolására kellett volna felszólítania. Hja de midőn, egyszerű eredeti magyar természetünk megtagadásával saloni (talán szalonnás) finomságot, bontón-adást akarunk szenvedlegni; — akkor aztán nehéz az illő s valódi egyensúlyt megtartani.

Ezen urhatnám-féle, ingadozó állásban mily veszélyes örvény felé szédeleg a Nővilág szerkesztője, bizonyíttják következő, meggondolatlan kifejezései: 'Csak a szépművészet bír öröktű erővel, az a művészet, melyre a mi zsírban vajban fuldokló debreceni atyánkfiai, vagy semmit, vagy csak oly keveset adnak mint a cigányzenére.' En meg nem foghatom, hogy lehet ily méltatlanul sértő, s az egész magyar elemet lealázni törekvő vádat csupán egy város népsége ellen felhozni, mely csak olyan, mint minden más tősgyökeres magyar helység, hol a francia divat, az idegen szokások szolgálai majmolása, a haute-voléei üresség, felületesség után kapkodók korcs ízlése, erkölcsi romlottsága, s a fénytűzési lázroham, mely az utóbbinak legkártékonyabb táplálója, — Is-tennek hála még nem bírt lábra kapni a nagy és erős néptömeg közt,

mely büszke lehet arra, hogy egyszerű, szép s erőnyes szokásaihoz híven ragaszkodik s egyes könnyelmű divatbábok kedvéért tiszteletre méltó nemzeti jelleméből kivetkőzni nem akar, cifra nyomorúság helyett valódi házi jólétet tud biztosítani magának, s mind a mellett a kor kívánataihoz simulva, az értelmes de nem éretlen fákllyavivők nyomain, a szellemi jobblét s művelődés magasabb célja felé csendes de biztos léptekkel halad.

Van még a magyar nővilág reformátorának egy kifejezése, mely minden művelt hazafi és honleány nemzeti önértetére bántólag hathat. 'Valóban, — mond ő — ha a továbbra is csak a párizsi állatkiállításon képviseljük művészetünket pásztoraink cifra szűrével, úgy maholnap hiába verjük mellünket azt mondván, hogy magyarok vagyunk.' — Miután köztudomású dolog, hogy újabb időkben, különösen a londoni és párizsi ipar- és műkiállításán a magyar művészet nem pásztoraink czifra szüre, ámbár ez is lehet művészileg kihímezve, — hanem több derék művész és iparos hazánkfia jelesen kitüntetett művei által volt képviselve, — az egész, csak légből kapkodott vád, nem egyéb mint időtlen gyermekes kötekedés, kiskorúságot tanúsító elhirtelenkedés, — melynek rombolni akaró veszélyes szellemétől az ég óvja meg nemzetünket, s a reá vezető befolyással bíró időszaki sajtónkat.

A szerkesztő főcikke után Petőfi Sándor egy jós-szellemű verse következik, mely Szilágyi Sándor albumában is közölve volt. A valódi szépet gyakrabban ismételni nem árt.

Egyébiránt az egész lap változatosan, szabatosan van szerkesztve: — de külső kiállítása a nővilág irányában nem eléggé csinos." (Napkelet, 1857. jan. 15. 2. sz. 29—30. l.)

V a NŐ „Társaséleti és szépműi szemle” c. rovatában válaszolt: — *Programunkban ígéretet tettünk, hogy haszontalan polemikával e lap terét nem fogjuk vesztegetni. Annál kevesbé tehetjük ezt nők olvasmányaul szánt lapunkban oly közlönnyel szemben, mint a Vahot Imre által szerkesztett 'Napkelet' című képes ujság, mit mi a szellemi és erkölcsi rothadás szemét-dombjának tartunk. Azon hitben vagyunk, hogy hazaszerte ismeretes ama valóban mesés együgyűség, azok a bornírt nézetek, miket Vahot 'határozott iránynak' nevez, s melyek szerint legközelebb azt bizonyítgatta, hogy lapunk miatt a 'nemzet' veszedelemben van. Az együgyűség azonban inkább szánalmat gerjeszt, s említést se tennénk róla, ha egyszerűs mind szemtelen, hazug gyanúsításokkal nem merészelt volna benünket megtámadni. Először elferdítve azt állítja rólunk, hogy mi a jogász ifjúságot megróttuk az atilla végett; kérjük az olvasót, jussa át még egyszer, mit irtunk első számunk szemléjében a jogászokról, azután üélje meg, nem a legaljasabb roszakarat kell-e ahhoz, hogy ezt így félremagyarázza Vahot Imre? Másodszor lelkiismeretességünket vonja kétségbe, mivel a 'Házi könyvtár' című rovatban oly könyvet említtünk, mit Heckenast adott ki. Honnan tudhatja ő azt, hogy mi egész éven át mily könyveket, s ki által kiadottakat fogunk ismertetni? Ami írói önállóságunkat, úészi részrehajlatlanságunkat illeti, ennek épen Vahot Imre bírja keserű bizonyítványát, midőn 'Mária királynő' előadása előtt e lapok szerkesztője,*

akkor a *M. Sajtó* színházi referenséhez bizonyos hízegőn kérő levelet intézett; melyben szüldráságunkat igenis elismerte, s e hite kétségkívül azért változott meg, mert a 'Mária királynő' című darab sületlenségét kérelme dacára oly pajtástalanul kimutattuk. — Ha Vahot Imre továbbra is merészelné alávaló gyanusításait ellenünk folytatni, ez ellen majd egyéb módokhoz nyulunk, mostan csupán egyszer mindenkorra nyilvánítani jónak láttuk, hogy Vahot Imrével, vrodalmi és minden tekintetben sülyedése miatt többé nyilvános téren szóba állani nem fogunk. (Nővilág, 1857. jan. 25. I. évf. 3. sz. 46. l.)

A vita azonban ezzel mégsem zárult le. Vahot a Nk 3. számában „Nyilatkozat a 'Nővilág' szerkesztőjének megtámadására” címen válaszolt. Visszautasítja, V szavait, de V-nak a Mária királynő c. darabjára tett leleplező nyilatkozatára nem tér ki, ezzel mintegy elismerve, hogy V igazat mondott. Ehelyett dühös, goromba kifakadásokra ragadtatja magát. V-t „eszeveszett dühönc”-nek nevezi, s a végén kijelenti, hogy V „egy művelt közönség számára szentelt lap vezetésére egészen alkalmatlan.”

Ez az élesen, sőt gorbombán induló vita fölkeltette más lapok érdeklődését is. A PN 1857. jan. 25.-i számában, amikor még csak V válasza jelent meg, a hírvovatban (valószínűleg Salamon Ferenc) így reagált: „Igen kellemetlenül lepett meg bennünket az a hang, amit (!) a 'Nővilág' című divatlap, a 'Napkelet'-tel, mely szintén divatlap, polemizál. Nem óhajtjuk, hogy bármely lapba ily hangon írt cikkel találkozzunk. Mivé fajul az irodalom, ha — bármely előzmények után — egyik és másik irodalmi vállalatot a szellemi és anyagi rothadás szemétdombjának lehet neveznünk, s egymás ellenében az írők 'minden tekintetben sülyedést' emlegetnek. Ily úton nem szerzünk tekintélyt az irodalomnak, tiszteletet az írói osztálynak. Ily hang a nővilágot képes arra bírni, hogy eldobja magától az oly lapot, mely programja szerint, részére szerkesztetik, de annyit kijelentünk, hogy a 'Napkelet' szerkesztője, irodalmi munkássága után nem azon író, kiről ekként volna szabad szólni.”

Szót emelt a NŐ kíméletlen vitacikke ellen a Hf néhány írója is a jan. 27.-i számban:

„Nyilatkozat

Alulírottak az irodalom érdekében kötelességünknek tartjuk komolyan óvást tenni azon idéten hang ellen, mellyel a Nővilág közelebbi 3-ik számában egy szépirodalmi lapról oly túlságos kíméletlenséggel nyilatkozott, mely ép úgy kockázza az irodalom tekintélyét, mint sérti azon lelkes olvasóközönséget, mely részvéte folytán több tiszteletet érdemel.” (Aláírók: Lisznjai Kálmán, Sárosi Gyula, Kóvér Lajos, Greguss Ágoston, Remellay Gusztáv, Vadnai Károly.)

A szerkesztő (Tóth Kálmán) hosszú megjegyzést fűz ehhez az óváshoz. Kifejti, hogy az ilyen sértő hangok ellen már előbb kellett volna föllepni, mert az ilyen modort a Nk szerkesztője kezdte. A sajtó kellő magatartása elejét vehette volna ennek a botránynak. Már a Nk „kérkedő programja”, melyben a szerkesztő magát „vezéri tekintélyül hirdető”, okot szolgáltatott volna az óváásra, s még inkább, ami ezután következett: „örökös öndicsőítés... banális bírálatok, az eszmék legkisebb árnyéka nélkül... anyagi önérdék. S mindezeket ama sértő

arrogáns hang, mely a lelki szegénységnek oly megszokott kifolyása.” — Ez a modor „több a rágalom és személyeskedésig ment, amennyiben elferdíté a 'Nóvilág' el nem magyarázható állításait, s önállóság-hiányt vetett a szerkesztője szemére, mit a felhozott ok semmi esetre sem bizonyított.

*** — Ezt azután a 'Nóvilág' nyers kitörése követi.”

Tóth Kálmán tehát realisan mérlegel, de inti a NŐ-ot is, hogy vessen félre az ilyen hangot.

Érdemes ezzel kapcsolatban megemlíteni a Hf 1857. II. 4.-i számában közölt ironikus megjegyzést is a NŐ „Galambposta” rovatával kapcsolatban, amely bírálóat ugyan, de csak amolyan baráti csipkelődés formájában: „A Galamb postát’ hajdan egymástól elszakított szerelmesek találták föl, de ma már olyasmire nincs szükség, s a 'galambposta' legfőlegb is egynémely lap borítékjára menekült. Jelenleg is van többek közt egy magyar galambposta, melyben egy jámbor ember (kinek egyéb hibája nincs, mint hogy rossz verseket ír) 'ostoba bolond' címekkel tiszteltetik meg, ami más szóval annyit tesz, hogy ez a 'galamb posta' varju postának is becsülettel megjárna.”

A PN a következő számban (jan. 27.), miután közben eljutott hozzá a Nk válasza is, most már a Nk ellen borzolódik: „Vahot és Vajda urak — írja most már maga a szerkesztő, Pompéry János — intézzék el ügyeiket egymással, amint tudják, de a közönség előtt egyik se nevezze a másikat minden tekintetben sülyed embernek, vagy kötözni való eszeveszett dühöncnek.”

Valószínű, hogy a PN és a Hf megrovó cikkei indították V-t arra, hogy a NŐ 5. számában bizonyos mértékig enyhítse kirohanásait ezzel a négy soros kis közleménnyel: „Lapunk harmadik számában a 'Napkelet' szerkesztője ellen írt azon kifejezést: minden tekintetben sülyedése nem akartunk erkölcsi tekintetben is érteni.” — S ezt a nyilatkozatot minden magyarázat vagy megjegyzés nélkül közölte a PN is a febr. 8.-i számában, s Vahot is tudomásul veszi a Nk 6. számában: „A Nóvilág szerkesztője lapjában kinyilatkoztatván azt, hogy az e lap szerkesztője ellen írt azon kifejezést: minden tekintetben sülyedése — nem akarta erkölcsi tekintetben is érteni: — válaszunk erre vonatkozó kitételeit megsemmisítettnek tekintjük.”

Ezzel lényegében lezárult a V—Vahot-vita első fázisa. A későbbi viták miatt azonban érdemes följegyeznünk ehhez még a Kolozsvári Közlöny véleményét. Érdemes azért is, mert világosan mutatja, hogy ez a lap milyen rokonszenvenvel, elismeréssel figyelte a NŐ megindulását és becsülte, elismerte V-t. Előbb már több alkalommal hirt adott arról, hogy az új lap még nem jutott el hozzájuk. Az 1857. febr. 5.-i számában olvashatjuk: „A 'Pesti Napló'-ban meg azt olvastuk, hogy az újonnan született 'Napkelet' és 'Nóvilág' szerkesztői, Vahot I. és Vajda J. oly hangon polemizálnak, mely minden művelt irodalmon kívül esik. (Egyik lapot se láttuk még.) Nagykorú és egészséges ember maga szokta elvégezni ügyeit — jegyzi meg a 'P. N.' — de ha a hang, mélyly az ily ügyek a közönség elé hozatnak, az irodalom tekintélyét sérti 'az irodalmi morál érdekéből kötelessége a szerkesztőségnek ez ellen tiltakozni stb.)” — Nem fűznek tehát semmiféle kommentárt a PN közléséhez, s mikor megkapták végre a NŐ számaint, csupa elismeréssel írnak róla a júl 9.-i számban:

„Vettük a 'Nővilág' ez évnegyedi első számát, mely új alakban, célszerű beosztással és érdekes tartalommal köszönt be. Sok dicséretet mondhatnánk felőle, ha nem kellene attól tartanunk, hogy majd ez által felizgatjuk azon féltékenykedést, mely immár a hírlapok sorai közé is kezd belopózni . . . Legyen tehát elég csak azt nyilvánítanunk, hogy az első új szám után a 'Nővilág'-tól nincs okunk egyebet, mint jót várni.” — Pár hónappal később (júl. 23.) a Nk-tel kapcsolatban mondja ironikus éllel, hogy „mindenképpen derék egy magyar újság, de Vajda Jánosra, a 'Nővilág' szerkesztőjére, aki ellen körmös ördögök és karmos baglyokat sipít, kár, hogy olyan nagyon haragszik.”

Vahot tehát V idézett helyreigazító nyilatkozatát a Nk 6. számában tudomásul veszi, s már-már úgy tűnik, hogy kitérnek egymás elől, de V *Ildikó* című drámájának előadása újból felkavart mindent. Vahot újból támad. Igyekszik kimutatni a darab értéktelenségét (Nk 7. sz. „Szinházi rovat”). V-t természetesen súlyosan érintette az *Ildikó* letűnése a színpadról, annál is inkább, mert a közönség előtt sikere volt, ezt több újság be is ismerte. A sajtóviasszhang jelentős része mégis kedvezőtlen volt (l. erről bővebben sorozatunk III. kötetében). Vahot pedig — a fentebb említett okok miatt — különösen hegyezte a tollát.

V válasz vagy védekező vita helyett egy tárgyilagosan hangzó közleményt helyezett el a NŐ-ban: *Nem akarván saját lapunkban egy általunk irt műről bírálatot adni, csupán a tényekről, az előadásról, s a közönség ítéletéről adunk tudósítást. Ami az előadást illeti, örömmel valljuk be, hogy színészeinket ennyi igyekezettel, ennyi művészi erővel csak igen ritkán láttuk működni.* [. . .] *Szerző is majd minden felvétel után, s kivált a negyedik után hosszantartó általános tetszészajjal hivatott, de nem volt jelen. Ami illeti helybeli lapjaink bírálatát, szerző, ki több mint egy év óta elismert szigorral kezelte a M. S. színbírálati rovatát, biztosítani kívánja azok íróit, hogy a rossz idő dacára szép számmal egybegyűlt közönség tetszésnyilatkozataival annyira meg van elégedve, miszerint némi büszke önérzettel s valódi benső megnyugvással, mosolyogva olvassa azon erőltetn erőkódéseket, melyekkel művétől minden érdemet megtagadni igyekeznek, s mint egyszerű tényt fölemlíti még, hogy a kétségkívül legkevesbé érdekelt német lapok, — legszebb elismeréssel nyilatkoznak ez új tragoediáról.* (NŐ 1857. febr. 22.)

V tehát külön nem válaszol a kritikákra, a Vahotéra sem, s Vahot a fentebbi közlemény ellen nem is tud mit kezdeni. Végül azonban megragad egy újabb alkalmat, amelyből elkeseredett társadalmi jellegű vita keletkezik, s amely látszólag nem is tőle indul ki. A NŐ 15. számában a *Pesti élet* című tárcarovatban V a magyar kézműipar elmaradottságát ostromozva, szembeállítja a magyar iparossal a francia iparost. Erre Vahot a Nk 19. számában 'A honi ipar ügyében' címmel „Egy iparos” aláírással közöl egy hosszú, a NŐ (vagy inkább V) ellen irányuló cikket, egekig magasztalva a magyar iparost, sorról sorra, mondatról mondatra megcáfolni igyekezik V cikkének állításait. — V természetesen válaszol. A NŐ 20. sz. „Társaséleti és szépműi szemle” rovatában cáfol és élcelődik a Nk, tehát Vahot rováására, aki lám ahelyett, hogy serkentené a mi iparosainkat, hazafias szólamokkal akarja elpalástolni elmaradottságunkat:

Lapunk 15. számában még a „pesti élet” írója futólagosan szólt a mi iparos osztályunkról, s kimondta, hogy: a francia kézművesek, névszerint: a fodrászok, borbélyok, szakácsok, táncmesterek, kötéláncosok, ékszerészek, divat és pipere árusok — jobbak a mienknél. A „Napkelet” legutóbbi számában ezt „egy iparos” kétségbe vonja — s még a lap szerkesztője, a mi „országos szellemű íróknak” Vahot Imre is egy csillagban megörösmélni látszik a „hazafias” nézetet. Kár, hogy az „egy iparos” még ki nem írta azt is, vajjon a főnebbi osztályok közül melyikhez tartozik. Az országos szellemű „Napkelet” bevádol bennünket a nemzet előtt, már ez vérebén van. De szerencsénk mi a „nemzetet” okosabbnak, magasabb önérzettel bírónak tartjuk, sem hogy az örülni tudna annak a dicsőségnek, mely szerint Vahot Imre és néhány fodrász, borbély, szabó, szakács, táncmester, kötéláncos sat. — azt hiszi, hogy jobban érti a mesterségét, mint a francia. Mi nagyon jól tudjuk, sőt azon cikkben ki is mondtuk, hogy vannak jeles iparosaink, és éppen arra kérjük a közönséget, hogy mindenki a legjobbat keresse föl, az ügyetlent mellőzze, ezáltal utóbbiak kényszerítve lesznek, hogy az elsőket elérni legalább igyekezzenek. Mi a magyar kézművesek „legnagyobb részé”-ről szoltunk, és a természet törvénye szerint a legnagyobb rész mindig leggyöngébb szokott lenni; a lángész, a jeles, a kitünő már nevében hordozza, hogy ő — ritkaság. De a „Napkelet” szerkesztője, a mi közkedveltségű, arkádiai keblű barátunk, oly boldog ember, hogy ő azt hiszi, mikép a magyar ember, a legutolsó borbély is, mind lángész, és felülmulja a világ minden népét — mindenben. (Hogy sokban felülmulja, azt kevésbé boldog magyar emberek is hiszik). Mit mondana a világ arra, ha országos szellemű íróknak ugyanezen „hazafias” szempontból azt is kiképzésként, hogy a magyar dráma irodalom fölötté áll az angolnak? Valószínűleg semmit sem mondana a világ, hanem — még csak nem is jóízűn, hanem — izetlenül, nagyot kacagna. — Mindez — azt hisszük — még nem polémia, s nem is fajul azzá — azért azon reményben vagyunk, hogy kegyes olvasóink haragját nem vontuk magunkra. Megvárjuk a „Napkelet” szerkesztőjétől is, hogy „vezéri tekintélyét” felhasználja a netalán ellenünk kütörhető fodrász, borbély, kötéláncos, szakács ribilliónak elnyomására, s nem szerzend anyagot vele a „Nagy Tükör” rajzmestereinek.

Nóvilág, 1857. máj. 24. I. évf. 20. sz. 317. l.

Erre Vahot maga ír szerkesztőségi cikket Még egy szó a magyar iparos védelmében címen (Nk 21. sz.). Hosszan, elméledő módon próbálja mondatról mondatra cáfolni V glosszáját, s utána még egy asztalosmester is nyilatkozik Honi iparosaink ügyében címen. Újat, fontosat nem mond, de befejezésül durván nekitámad a NŐ-nak.

V nem tartotta érdemesnek folytatni ezt a vitát, de Vahotot most már végleg mulatságos élcéldési alanynak tekintve vissza-visszatér hozzá — úgy tetszik olvasói szórakoztatására. A NŐ 25. számában a „Társaséleti és szépműi szemle” rovatban élcéldődik Vahot szerkesztői üzenetén, melyben előfizetőit ostromozza követelőzéseik miatt.

Vahot azonban nem fárad bele a harcba. A Nk 26. számában megjelenik egy cikk A feltámadt peleskei notárius címen. A tárcacikk írója a feleségének írt hosszú levél végén V-ról, közelebről a „Galamb-

posta" egyik üzenetéről ír. Igyekszik nevetségessé tenni, és gúnyolódik a NŐ-on is: „... felveszi a 'Napkelet' köpönyegét [a Nk piros borítójára céloz. -szerk.], s mint pávatollakkal felcírázott szajkó fényes nappal sétálgat [...] s azt hiszi, hogy neki is lesz kelete.”

V a NŐ 27. szám „Hírvásár” c. rovatában szellemesen, de egy kis sértődöttséggel felel:

— A 'Napkelet' nek:

*Hagyj csak egyszer s még utószor,
Hagyj imádott lényem
Szép szemednek csillagába
Andalodva néznem!*

[Zárójelben megjegyezzük, hogy az idézett négy soros vers eredetije valószínűleg Szász Károly Emlékkönyv c. rövid verse lehetett:

*Hagyd csak egyszer homlokomat
Kebledre rejtteni!
Hagyd el a könnyet, mely úgy éget
Éj hajadra ejtteni!
S ám felejtse el aki téged
Nem tud elfelejtteni.*

S.J.]

Azt hittük, mulatságára lesz a közönségnek, ha országos barátunk, Vahot Imrénének egynémely Falstaffiádját olykor-olykor pórásra kötve előrántjuk. Hanem lapja legutóbbi száma után szomorúan láttuk be, hogy vele tovább vitázni sértése volna lapunk imádnivaló szép olvasóinak, annál fogva érzékeny kebelrel veszünk búcsut ezennel azon harcias ábrándunktól, hogy lapunk piros borítékát a „kövér” „Napkelet” vérével jessük be, s mint hajdan a török fejeket, diadaljelül küldjük szét a szépeknek. A „Napkelet” fegyverszünetet kért, s mi megadtuk azt neki nagylelkűleg, azon kikötéssel, hogy egy kenyérmorzsával töltött ágyut ezuttal még el-sütünk rá — istenhozzádul. Különben is, nem a mi kedves, szeretetre-méltó Emrusunk maga az, ki lapja utóbbi számában „treibolja Unwesenjeit.” Valami garabonciás diák az, ki ott plágiumul rójjá föl nekünk, hogy mi is piros borítékot adunk, hihetőleg az a jámbor diák a „Napkeleten” kívül még nem látott olyan lapot, melynek piros borítékja lett volna. — Ezért nevez minket: János Vajdának, *journalistikai* kis istennek, öreg eszű politikusnak! E hízogó bókok után kiesik a fegyver kezünkből, s eszünkbe jutván Goethenek ilyenforma mondata: „Gegen die Dummheit kämpfen selbst die Götter nicht”, — letöröljük vitollunkról a fekete vért, s átadjuk a rozsdának inkább, semhogy akár értelem akár vén gyermekkeli dicstelen küzdelemben szégyenkedjünk, egyébkint is meglevén győződve, hogy nincs, nem kelhet föl Oly nap, mely a magyar nővilágot elhomályosítsa.”

Mindez azonban ismét csak jámbor óhaj maradt. A Nk már a következő, 28. számban hozza a garabonciás diák választását:

„A 'Nővilág' szerkesztőjéhez.

Vajda János Heckenast Gusztáv lapjának legutóbbi számában a rá-

lőtt nyilakat egy második Epaminondásként hősileg kirántja testéből, de azokat éppen nem hősileg dobja vissza.*

'Ha már halnom kell büneimért, nem halok meg egyedül!' — gondolja magában, s az epés vérével megmérgezett nyilat ellövi auf Gutdenken! — mindegy, valakiben csak megakad.

Meg is akadt az valami borzas garabonciás diákban, de hol hallotta azt Vajda János, hogy garabonciást csak oly könnyű volna földre teríteni? A garabonciás elolvasta Vajdának jelszavát, mely ily ékesen hangzik: 'Gegen die Dummheit kämpfen selbst die Götter nicht' — s annak elolvasása után egy mese jutott eszébe:

Belevette egyszer magát a felpöffeszkedett veréb az erdőbe s ott egy százados cser koronájára szállott, hol sasok fészkeltek. Egyszerre a vihar elkezdett dühöngeni, s a fa ágai hajladoztak, recsegték, ropogtak.

'Félre innen hitvány sasok! — kiáltott a felfújt arcú veréb, — nem látjátok, hogy magam alatt is majd letörök a fa!'

Nem örömet teszem, de kénytelen vagyok megvallani, hogy e mesével össze kell hasonlítanom azt a jeles mondatot: 'Gegen die Dummheit kämpfen selbst die Götter nicht!' — Ime a veréb! ki azt hiszi hogy feje a bölcsességtől szédül: szédül pedig csak azért, mert eleverére ütött a mennykő, s azt onnan nem tudja elűzni.

Midőn a Vajda János garabonciás diákja, mint feltámadt peleskei nótárjus körütekint a világban s irodalmunkban, nagyon természetes, hogy legelsőbben is azon kellett szomorúan felakadni, hogy van egy magyar lap, melynek hivatása lenne hazánk hölgyei között az egyszerűséget, a szellemi szépet, jót és igazat terjeszteni, s hogy ezen lap a magyar nővilág szerencsétlenségére Herostratusként abban véli feltalálni halhatatlanságát s elérni célját, hogyha — bár van vagy nincs rá oka és alkalma, — saját gyönyörűségére s olvasói kínzására jobbra-balra rugdalódzhatik, s ha nem a dolgot, hanem az egyént támadhatja meg, minek nyomtatott tanúbizonyosságai a 'Nővilág' utóbbi számai.

Az egyszerű falusi nótárjus sokkal udvarisabb volt Vajda uram iránt, mint öki gyelme nőolvasóival szemben, — midőn a Heckenast lapjában levő felszegségeket tréfásan kigúnyolta. A művelt Vajda példája nyomán ő is felderíthetne egynémely titkot a 'Nővilág' szerkesztője szeretetreméltó személyét illetőleg, de azt, valjon Vajda uram volt-e valaha diák, és tanult-e iskolát, s hogy borzas éretlen, vagy szép szőkefürtös vén gyermek-e, mi nem említjük meg, s az ezutáni kutatásokat fenhagyjuk a derék polemikus biographistáinak.

Vajda János utóbbi cikkében kinyilatkoztatja, hogy miután borzas garabonciás diákkal van dolga, a fegyver kiesék kezéből, de a kapitulációt bár saját méltósága érzetének rója fel — sicut in fabula — mi mégis kénytetünk kijelenteni, hogy míg irodalmunk virágzó mezején a burján felveri magát, azt irtoztatni meg nem szününk. S ehhez mindenkinek, ki az irodalom nyilvános terére lép, joga van.

Arra nézve pedig, hogy a 'Napkelet' fegyverszünetet kért volna öntől, csak arra kérjük önt jelezze ki lapunk azon számát melyben ez befoglaltatnék, s akkor állítását nem fogjuk tartani dicsekedésnek.

* Az Epaminondás-motívumot V maga is gyakran használja. L. VKrk IV. köt. 470. és 475. l. [szerk.]

E lapok olvasóitól pedig bocsánatot kell kérnem, hogy e helyen más közérdekűbb cikktől megfosztottam, de hiszem meg fogják önök azt adni Vajda János Garaboncsás diáknak.”
Napkelet, 1857. júl. 19. 28. sz.

V a cikket még nem méltányolja válaszra. Ez bosszantja a garabonciást, s a 29. számban ismét elhelyez egy kis szúrást „A feltámadt peleskei nótárius leveli” c. tárcájában. Valakivel beszélgetve elmondja, mi mindenhez ért, s az illető megkérdezi tőle:

„— Se te valóban olyan ezermester vagy?”, amire ő így válaszol: „Nem egészen, urambátyám, mert lássa, a 'Nővilágot' hetenkinti dózisaimmal sem tudom nyavalygó állapotjából kikurálni, s aztán bizony-bizony akármennyit is kiabálnék, a megdicsőült 'Visszhang' sem fogna adni többé visszhangot.”

V most is csak oldalvágást ad, persze Vahotnak. Ez azonban olyan szellemes, hogy érdemes idézni:

Vahot Imre országos barátunk haza jött Balatonfüredről: a halhatatlan férfitu igen jó színben s jó egészségben van és folyton folyvást meg van elégedve önmagával. A rendkívüli emberhez azonban még csak pár napig leendő szerencséje a fővárosnak, aztán ismét hátat fordítand nekünk és Parádra utazik. Hadur öröködjék „nagy” hazánkfia léptei fölött, s adja az ég, hogy azon országos szellemre, melynek oly sok „lélekelő” képet, annyi „sikerült” fametszetet köszön a haza, a paradí viz nem kevésbé üdítő és lelkesítő hatással szolgáljon. Vivát! Éljen!

NŐ 30. sz.). Igaz, előbb, a 29. sz. Galambposta „rovatában kegyetlen vágást mér a garabonciásra:”

Önnek a tavasz féllal egy sületlen novelláját nem fogadtuk el, mit aztán a Napkelet kiadott. Ezért garázdálkodik ön ellenünk, s ezért nevezi magát Sasnak a Napkeletben. Egyébiránt vizagztalódjék ön: hosszú sora van azon műveknek, melyeket mi nem fogadtunk el, s a Napkelet örömmel kiadott. — Ószinte szívből szerencsét kívánunk a Napkeletnek, hogy önt megnyerte!

Ez a válasz egy kis zavart okozott, s maga Vahot próbálja helyreütni a csorbát egy kis magyarázattal „Hírkürt” rovatában:

„— A 'Nővilág' szerkesztője azt állítja, hogy a Napkelet Garabonciás diákja azért haragszik reá, mert novelláját nem közölte. Ezért méltán is neheztelhet, mert a kérdéses beszély jó, azért kezeskedik e lap szerkesztője, valamint arról is, hogy Vajda János még sem fitymálja annyira a mi Garabonciás diákunk tehetségét, mint mutatja, miután őt lapjában leendő szemleírásra szólítá fel, de ezt amaz visszautasítá. — Mi azt illeti, hogy a Napkelet állítólag több olyan dolgot közölt, mit a Nővilág nem fogadott el, ez csak az utóbbinak gyenge s elfogult ítélőtehetségére mutat. A Nővilág nagyobb részint ismert s kevésbé érdekes művek tökéletlen fordításaiából áll, — s ha mi is közlenénk ily dolgokat, bünt követnénk el mindinkább virágzó irodalmunk szentnek tekintett nemzeti iránya ellen.

Napkelet, 1857. aug. 2. 30. sz. 487. l.

Ezzel véget ér a Vajda—Vahot vita utolsó fázisa is. A Nk jobbnak látja a visszavonulást. Újabb alkalmakat ad ugyan némi szurkálódásra V-nak Bulyovszky Gyulával, a D szerkesztőjével kirobant

későbbi vitája, de ez már nem élesedik ki, s inkább V élcelődik tovább itt-ott a NŐ rovataiban.

*

Jeleztük, hogy a PN a NŐ megindulásakor még kedvezően szól róla. Ez a viszony azonban igen gyorsan megromlik. A szembenállásért, a PN és V kölcsönösen okolható. A Vahot-vitával kapcsolatban idézett tiltakozó nyilatkozat még függetlennek látszik ugyan ettől, hiszen csak a durva modor ellen szól, de ha közelebről vizsgáljuk, mégis kiderül, hogy elfogultság, részrehajlás is van benne, hiszen nyilvánvaló, mint ahogy a Hf rámutat (1. 718. l.), hogy a vitát sértő hangon Vahot kezdte. A PN cikkírója azonban inkább Vahotot próbálja menteni. A cikkíró szerint Vahot „irodalmi munkássága után nem azon író, kiről ekként volna szabad szólni”. — Nem sokkal később viszont (a máj. 30.-i számban) éppen Salamon Ferenc, az előbbi nyilatkozat írója maga is mélyen lesújtó kritikát ír Vahot egyik darabjáról, Kakas Márton (Jókai Mór) pedig a VÜ-ban olyan gúnyos hangon bírálja a Magyarok Törökthonban c. Vahot-darabot előadása után, amely legáltalában annyira sértőnek tekinthető, mint V dühös kifakadása. Íme egy pár rövid rész a kritikából: „— Az én jól termett barátom, Vahot Imre legközelebbi vitájában Kovács Pállal azt az igen szép morált állította fel: 'aki az én darabomat dicséri, azt én is dicsérem: aki az én munkámat gyalázza — ha rossz is; annak én is gyalázom a művét, — ha jó is' . . .” Ezután mulatságos módon ismerteti Vahot darabjának cselekményét, majd így összegezi: „Végre a publikum is mehet haza inni, vagy ha otthon nem kap, a korcsmába”. — Élesen támadja a színházat, amiért a darabot előadta. (VÜ 1858. V. 2.)

Mindez arra mutat, hogy bár a PN igyekszik mértéktartó lenni V-val szemben, mégis egyre türelmetlenebbé válik. A márc. 10.-i számban elhelyezett kisebb csipkelődés után a márc. 21.-i számban élesebb hangú bírálat jelenik meg a NŐ-ről:

„A 'A Nővilág' egy új rovatot nyit meg 'Pesti élet' felírással. E rovatot a cikkíró saját véleménye szerint egy 'járdataposó' kezeli. Hogy mily tapintat a nővilág számára szerkesztett lap részéről ily egyn kezére bízni egy állandó rovat kezelését, vagy ha ez önválasztotta cím élc akar lenni, mily nagy élc rejlik abban, ha egy magyar író magát járdataposónak állítja, ha 'kedélyes szájhósiességéről és tisztességes szemtelenségéről' beszél, mindezt megfogni nem tudjuk. A járdataposók nagy seregére ekként írni satirát eltévesztett útnak tartjuk, s mind emellett, hogy a cikkíró megdicséri a 'PN' irányát, elismeréssel emlékezik meg lapunk tartalmának tudományos részéről, melyről csak a járdataposók, a 'könnyű fejű dandyk', a 'gondolkodást szigorúan tiltó sarkalatos törvényeknek' hódolók iszonyodnak, mindamellett, mondjuk, hogy a cikkíró mint megvetésre méltót mutatja be az oly haszontalan járdataposót, kinek nem kellene a 'PN' tudományos értekezései, irányukban tanúsított jóakarata mellett is kárhoztatnunk kell az ily modort, mely napi irodalmunkat visszassüllyesztené azon primitív állapotba, midőn élnek tartatott az is, ha valakinek az adósságairól, csalásairól írt. A nővilág nem ily olvasmányt óhajt. Ez nem élc, nem humor. Mi, ismételjük, méltányoljuk a 'Nővilág' jó akaratát, de tartozunk irodalmunknak, s a jó akaratnak azzal, hogy ily áron azt

el ne fogadjuk. Az a tudományosságtól iszony pellengérré tétele, hála az égnek, már nem szükséges. Érettebbek vagyunk, semhogy a tudományosság ellen írt cikkeket épp oly nyomoruságnak ne tartanók, mint a becsületesség megtámadását. A becsületesség ellen becsületes ember sohase szólhat, a tudományos irányra csak tanulatlan és ostoba ember faraghat élceket. Hagyjuk tehát iszonyodni a járdataposókat, ne bántsa őket a 'Nővilág', úgyis tudja mindenki, hogy minden éretlenség, minden élc a tudományosság ellen: csak bellum nihil habentium."

Nyilvánvaló, hogy a PN cikkírója még nem tudja, hányadán is áll a NŐ-gal. Nem veszi észre, vagy inkább nem akarja észrevenni, hogy a *Pesti élet* írója maga V, és hogy az első csevegés, élcelődés éle nem a „járdataposók” ellen irányul, hanem a PN tudományos cikkei, hosszadalmas fejtegetései ellen, amelyeket V valóban unalmasaknak s napilapban fölöslegesnek tartott. Valóban igaz, hogy ezek a tudományos értekezések nagyon is szemben állottak a napilap-jelleggel, de kétségtelen, hogy ezt a PN szerkesztői is tudták, s azért vállalták mégis, mert ezzel nagyobb publikációs lehetőséget kívántak nyitni a tudományos problémáknak. S ez akkor nagyon is fontos kérdés volt. V úgy látszik vagy nem gondolt erre, vagy ennek ellenére is kitartott a maga elképzelései mellett. Érthető, hogy így ezek az élesen polemizáló csipkelődések, támadások folytatódtak. Figyelembe kell vennünk azt is, hogy V szívesen és gyakran szólt, élcelődött az Akadémia és az akadémikusok rovására, a PN és az Akadémia viszont igen jó kapcsolatban állottak. Ez is további élcelődéseknek lett forrásává.

V a NŐ ápr. 12-i számában hírt ad a Teleki-jutalom odaítéléséről. A pályázat, illetve bíráló bizottság értékelését tűzi tollhegyre az akadémikusok ellen irányuló éllel: *A nemzeti színház személyzete Szigligeti „Béldi Pál” és „A mama” című pályanyertes művek előadására készül. Mindkettőt még e hónapban látni fogjuk. Reméljük, hogy a közönség, minél teljesebb számmal fog megjelenni az estén, hogy ítéljen a pályanyertes mű és azon akadémikus bírálók fölött, kik e művekről azt állították, hogy még csak drámairodalmunk jelen színvonalára sem emelkedtek.*

A PN természetesen nem hagyja szó nélkül, de egyelőre még szelíden hadakozik. Inkább meggyőzni igyekszik V-t arról, hogy tévesen vélekedik:

„A 'Nővilág' jelenti — írja a PN cikkírója az 1857. ápr. 15-i számban, hogy folyó hónapban adják ki a Teleki jutalmat nyert színműveket, s a közönség ítélni fog az academicusok fölött, akik azt merték mondani, hogy a benyújtott drámák nem állanak az irodalom jelen színvonalán.” — Ez ellen több észrevételt tesz a cikk írója. Kijelenti, hogy a díjakat „nem az academia ítélte oda.” Úgy véli, hogy a közönség nem ítélhet olyan dolgokban, amelyekhez bizonyos képzettség kell, mert hiszen tévedhet a kritikus is, de „a közönség maga is bírálatok után képezi ízlését egy részt; míg a színpad gyakran megrontja a közízlést. Vagy nem hallott a Nővilág szerkesztője semmit oly időkről, midőn az irodalom és művészet s ezekkel karöltve a közízlés is sülyedőben van. Olvassa bármely nemzet irodalom történetét. Nem mondjuk, hogy ily sülyedési korszak volna közönségünkre nézve a jelen: de hányszor tapasztalhatta a 'Nővilág' szerkesztője is, hogy nem azok a legnépszerűbb művek, melyeket ő legjobbaknak tart. [...] Nem a

napi közönség határoz bizonyos irodalmi mű fölött, hanem egy tized, vagy félszázad.”

V erre nem válaszol, de úgy látszik, a PN V válaszában, vagy legalábbis általa sugallt válasznak tekinti a „Tárcalevelek” akkori írójának, Beöthy Lászlónak a kérdést csak játékosan érintő kitételeit: „A tavasz meghozá nekünk a 'Mamát', Pepita Olivát és Berecz Károlyt. Az elsőnek megérkezése 100 aranyba került, — a második megérkezését nem tudom, mikép történt [. . .] A Mamáról szólni nem vág körömbe, mindössze is csak egy elmés író megjegyzését szúrom ide, ki is előadás előtt azt jövendőlé, hogy a Mama sokkal jobb fog lenni, mint Szigligetinek a szintén száz aranyos tragoediája, — előadás után pedig azt mondá: — bizony-bizony be kell várni a tragoediát is, mert aligha az nem lesz a — jobb!”

Ezekre a sorokra vonatkozhat a PN méltatlankodó válasza: „Vajda János úr azon kíméletes modorra, melyben az academia ellenében a közönség hivatkozást megróttuk, egy pár helytelen élceel és ferdtéssel válaszol: Mindenekelőtt megjegyezzük, hogy: a Szökött katona fölött nem az academia ítélte a Kalandornak a jutalmat.” — Hivatkozik arra, hogy az akadémikus is tévedhet, s végül megjegyzi: „Egyéb iránt meglepőnek tartjuk, hogy Vajda úr, aki maga is bírálatokat ír, épen egyik bírálatában vitatja a 'tudományos bírálat' illetéktenségét.”

Kétségtelen, hogy a Teleki-díj odaítélésében bíráló bizottság — amelyben akadémikusok is voltak — tévedett, hiszen Szigligetinek valóban nem időtálló darabjai mellett Jókai Dózsa György c. drámája is ott volt a bíráló bizottság előtt. (Erről bővebben l. 781. l.) ,de erről akkor még V nemigen tudhatott. Ő csak az akkor nyilvánosságra hozott tényeket ismerte, de még így sem fogadta el a PN érvelését. Minden alkalmat megragadott ezután is a csipkelődésre. A legélesebb összeecsapás Bugát Pál „szócsintan”-ával kapcsolatban történt. V a NŐ 1857. ápr. 1.-i számában a „Pesti élet” tárcaocikkében satirikus éllel kigúnyolja Bugát Pál szócsintánát, illetve ennek ürügyén az akadémiai ülések „tudományosság”-át. — V-nak természetesen nem volt igaza akkor, amikor ezt az egész „szócsintan” ügyet úgy tálalta, mintha ez a fajta „tudományosság” lett volna jellemző az akadémia munkájára, hiszen Bugát Pál javaslatát nyomban és egyhangúan elvetették, s a PN sem propagálásként, hanem elítélőleg szólt róla, ezért idézte a szócsintanból a V által parodizált részeket. Érthető tehát, hogy felháborodottan tiltakozott az ápr 4.-i számban ennek V által tendenciózusan megbélyegző beállítása ellen:

„Mint múlt heti akadémiai jelentésünkből megértheti az olvasó, Bugát Pál r.t. a nyelvosztály ülésén a 'szócsintan'-ról értekezett. Azon lapok referensei, melyek az academia működése felőli jelentéseknek állandó rovatot nyitottak, annak megemlézése mellett, hogy az akadémia titkára kijelentené, miként B.P. úr ez elmfuttatása az akademiába nem való, kellő ferdtéssel kísérték e curiosumot. Lapunk a 'szócsintan'-ból kölcsönzött szavakkal kíváná azt megismertetni, mi B. P. úr fáradozásainak legjobb kritikája lehetett. Mindenki tudhatja, hogy B. P. szócsintánát nem fogadta el az akadémia, tudhatja, hogy e 'szócsintan' legkisebb összefüggésben sincs a helyesírás szabályaival s a c és cz feletti harccal. A 'Nővilág' azonban, a szócsintant

ezzel összekötve, a helyesírási harc évtizedekig eltartására következtet a B.P. előadásából (lapunk után) vett idézetből. Ez idézetet a 'Nővilág' 'csak azért jegyezte' fel, hogy 'szépeink a m. akadémia működéséről, küzdelmeiről mint nemzetközi ügyről, szintén tudjanak valamit!' Tehát egy magyar lap, hogy egy nemzeti közügy működését megismerhesse, nem talál annak működésében más mozzanatot, más életjelt, mint B. P. úrnak az akadémia által nem helyeselt szócisintanát s az idézett rébusz-felelések ekkénti fenntartása által egy magyar lap nem által ily színben tüntetni fel egy fontos nemzeti intézetet. Mi sem tartjuk az akadémiát minden bírálat felettinek, de midőn irodalmunk annak olyan sokat köszönhet, midőn az intézet tagjai közt annyi jelesünk ül, midőn jelen körülményei mellett is az életnek a legközelebbi napokban oly szép jelét tanúsítja, midőn a nemzet figyelme és részvéte e nagyfontosságú ügy iránt ébredezni kezd: akkor az akadémia mint 'nemzeti közügy' működésének ekkénti felmutatása egy magyar lap részéről megbocsáthatatlan közöny. Ha mi magunkat nem becsüljük, hogy igényelhetünk másoktól becsülést. Egy magyar lapnak egyéb kötelességei is vannak, mint csak a közönséget mulattatni: hivatása nemesb, mint az éretlen élccsinálás. Azért őrizkedjék a bírálattól az oly szerkesztő, ki ellen ép saját lapja szolgáltatja a megölő fegyvert."

A PN ezután a hallgatás módszeréhez folyamodik. Még arról sem ad hírt, hogy V a MS szerkesztője lett. Arról azonban közöl egy mérges kis szúrását az 1863. júl. 3.-i számban, hogy „A M. S. alakja az új félévvel megkisebbedett, de iránya megjózanult, Pákh Albert veszi át a szerkesztést. A régi szerkesztőséggel minden viszony meg lőn szüntetve.” — A NŐ-gal a továbbiakban sem foglalkozik, csupán megfizetett előfizetési felhívásait közli a hirdetések közt. (Pl. az 1863. dec. 23.-i és dec. 29.-i számában.)

Eleinte kedélyesen, majd mindinkább élesen csipkelődő viszony alakult ki a D és a NŐ, illetve Bulyovszky Gyula, a D kulturális rovatának vezetője és V között. V ebben a vitában mindvégig fölényes ironikus modorban ír, s Bulyovszky visszavágásain érezhető a meg-alapozatlanság. Komlós Aladár ezt a vitát meg sem említi Vajdamonográfiájában.

A D-bal főként pedig Bulyovszky Gyulával való gyakori élcelődés, gúny, alapja valószínűleg régiebb keletű. Bulyovszkyból a heves, lelkesedni tudó radikális márciusi ifjúból, akivel V együtt volt a márc. 15.-ét előkészítő lázas napokban, időközben nagyon megalkuvó, V szerint csak saját karrierjével törődő jelentéktelen tárcáíró lett, s emiatt, vagy más személyi okok miatt is, szembekerültek egymással. Amennyire isteníti V Bulyovszky Lillát (Bulyovszky Gyula feleségét, a híres színésznőt), annyira megragad minden alkalmat arra, hogy ironizáljon az érdemtelen férj fölött, aki — mint más helyen említi — nem bírja elviselni, hogy az ő felesége mellett más színésznőről is merjenek jót mondani.

Hogy mennyire ingerült köztük a hangulat, mutatja pl. a következő epizód: V a NŐ 1857. 37. számában Kövér Béla Meg akarok halni című darabjáról írt bírálatában Bulyovszkynak ugyancsak Kövér Béla darabjáról a D-ban írt bírálatára tett néhány ironizáló célzást. Erre Bulyovszky ingerült, gúnyolódó, visszautasító módon válaszolt a

D 27. számában. Sérti, hogy V Ármányos, „mindent felkutató” kritikusnak nevezi: „Nem tudom miképp jutottam azon szerencséhez, hogy Vajda úr tulajdonamat lélektani vizsgálat tárgyává tegye” — írja felháborodottan, s V képességeit rendkívül lekiacsiyóló módon élcelődik, célozva V színdarabjának, az *Ilidikónak* bukására is. V-t ez erősen felingerelhette, s a „Pesti levelek” c. tárcarovatában válaszolt, tollhegyre tűzve Bulyovszky egyéb apró túsúzásait is. Íme ezek közül néhány érdekesebb: — Bulyovszky a D 1857. jún. 28.-i számában az akkoriiban gyakran hangoztatott világvégéről ír: „Balgák, kik azt hiszik, hogy oly alkotmány, mely isteni kézről nyerte eredetét, olyan könnyen változásoknak alája esne, mint a francia constitutió, vagy a 'Magyar Sajtó' főmunkatársának formája, vagy a 'Nővilág' tárcalevelei.” Majd így folytatja: „Mivel tollal ijesztgettem az olvasókat, csak illik meg is vizsgálatnom. A fák még oly zöldek, mint — Vajda kritikái” . . . Ezután a cirkuszról cseveg, s a cirkusz „Juliá”-jának ajánlja a NŐ „Romeó”-ját. (V ugyanis *Romeó* álneven írta a „Pesti levelek” c. tárcarovat cikkei.) Érthető ezek után V gúnyolódása ezekben a tárcacikkeiben és más rovatokban is. Néha olyan formában mutatkozik ez meg, amit korábban is csak a legbeavatottabb olvasók vettek észre. Pl. azt, hogy a XI. Pesti levélben a szép zöld napokat emlegetve, miért teszi idézőjelbe a „zöld” szócskát. Bulyovszkyval élcelődik a XIV. levél elején is: *Tehát végre minden ember csak komédiás: egyiknek csak néhány házzal, másiknak már egy színházzal, harmadiknak egy országgal, végre a negyediknek már egy egész világgal van bámuló közönsége. Az egyik medvét táncoltat, a másik egy országot; az egyik majmot mulogat egy sarokban, a másik egy tárcáirót, aki mindig a zöld ágak után kapkod, az ugorkafáról.*

Volt tehát vitája, sőt éles vitája is bőven a NŐ-nak más lapokkal, mégis a legnagyobb vihart az ú.n. „Prielle Kornélia-ügy” kavarta. Váratlanul nőtt naggyá, mert hiszen egy viszonylag jelentéktelen kis újság, a Magyar Posta indította el. V-nak legélesebb polémiája ez, amely több problémát felölel, ezért a következőkben részletesebben ismertetjük.

Prielle (Antónia) Kornélia (Szerdahelyi Kálmánné) tizenöt éves korában lépett először színpadra Szatmáron, majd a Kilényi társulathoz került, ahol Déryné oktatta. Leginkább Erdélyben játszottak. 1844-ben Szigligeti szerződést ajánlott neki a Nemzeti Színházhoz, de P. K. 1845-ben újra vidékre ment. Nagyváradon, Kecskeméten, Kolozsvárott és főleg Debrecenben játszott. 1847-ben ment férjhez Szerdahelyi Kálmánhoz, az akkor még kezdő színészhez, de hamar elváltak. Második férje Hidassy Elek huszárcapitány. Ekkor egy időre visszavonult a színészetől. Mikor ismét színész lett, elváltak, 1857-ig maradt vidéken. Ekkor vendégként fellépett a Nemzeti Színházban Gautier Margit (ifj.) Dumas nagy sikerű színdarabja, A kaméliás hölgy című híres regényének színpadi változata) szerepében. 1859-ben szerződött tagja lett a Nemzeti Színháznak, s újra férjhez ment Szerdahelyihez.

V a MS 1857. okt. 8-i számában Prielle Kornéliának fentebb említett felléptéről ír. P.K.-nak egyik legnevezetesebb alakítása volt a Gautier Margit, V azonban minden elismerése mellett is a „vidéki színész”-t látta benne. Bírálataiban meggyőző erővel elemzi alakítá-

sának hiányosságait. Úgy véli, ez érthető is, mert hiszen *lángész, mégpedig nagy kellene ahhoz, hogy valaki a vidéken a pesti színház legjobbjával egy színvonalra képezze magát.* Majd kijelenti: *A színészné, kit a vidék boldog levelezőinek magasztalásai s boldogtalan poétáinak megéneklt versei után annyira kíváncsiak voltunk látni, íme jellépett, s már most teljesen tisztában vagyunk a vidékkel.* — Természetesen írt erről a NÓ is (minden bizonnyal ezt a cikket is V írta az 1857. okt. 18-i számában a „Nemzeti Színház” rovatban), rövidebben, de talán még világosabban elmondja ugyanazokat a bírálati megjegyzéseket, mint a MS-ban. Kiemeli, mennyivel teljesebb, melegebb Bulyovszkyné alakítása. *P.K. csak általánosságban volt tragikái, míg a szerep mestere Bulyovszkyné a genret is, minden külsőségével együtt visszaadta.*

A Magyar Posta 1857. okt. 25-i számában az „Irodalom és művészet” rovatban A vidék szava címen élesen támad V ellen a MS bírálat miatt, és mindjárt közli több vidéki lap felháborodott tiltakozását is. A támadást folytatja az okt. 27-i, nov. 1-i és nov. 5-i számokban. Ez az affér annyira jellemző V helyzetére és a kor általános hírlapi légkörére és kulturális életére, hogy tartalmi ismertetések helyett a vita anyagát nagyobb részben közöljük. A MP ugyan valóban periferiális lapnak tekinthető, nem is élt tovább két évnél, de Szigligeti mint belső munkatárs igen nagy aktivitást fejtett ki hasábjain, s a szerkesztője, Urházy György, mint hírlapíró gyakran jelentős szerephez jutott a PN-nál, a MS-nál, a Hon-nál, sőt 1861-ben még az Akadémia is levelező tagjának választotta.

Az elmondottaknak megfelelően tehát alábbiakban közöljük a MP követhető cikkeit: A vidék szava (szerkesztőségi cikk), a Kolozsvári Közlöny, a Győri Közlöny, a Szegedről a MP-nak írt levél, a Debrecenből írt levél szövegét, s a debreceni levélhez fűzött s az eddigi anyagot összefoglaló szerkesztői megjegyzést:

Irodalom és művészet.

A vidék szava.

Vajda János úr, a 'Nővilág' szerkesztője, a 'Magyar Sajtó' oct. 8-ki számában Prielle Kornélia asszonynak az országos nemzeti színpadon való vendégszerepléséről szólván, fölhasználá egyúttal az alkalmat, hogy a vidéki közönségről oly hangon beszéljen, mely a főváros irodalmi és társas köreiből bosszankodással párosult meglepetést s az egész országban általános indignatiót okozott. Eddigélés eszélyes és művelt magyar ember nem tudott semmi megkülönböztetést tenni az ország fővárosa és a vidék között, közműveltségi tekintetben. Mindig a vidék adta a fiatalágot — benne a szívet és lelket — a fővárosnak, itt azonos műveltséget nyertek, s míg egy részök Pesten maradt, más részök a vidékre vonult vissza, s mind Pesten mind vidéken érzelmeik, nézetek egy arányban találkoztak, s mindnyájan együtt, közösen teremték a közérzületet és közvéleményt. Kinek jutott volna eszébe ez előtt néhány évvel is, hogy annak a magyar embernek, ki Pest helyett Szegeden lakik, ki frakk helyett attilát hord, ki cotelette és csiga helyett pörkölt-húst és paprikás halat eszik, ki egyébiránt hazá-

jának irodalmát és művészetét mindig figyelemmel kísérte, nem lehetnek oly tisztult fogalmai irodalomról, művészetről, s nemzeti ügyekről, mint a vidékről Pestre került magánzónak, poétának, kritikusknak? Mikor teremtette Pest külön a közérzületet és közvéleményt? s mikor hódolt annak az egész ország, mint általános nemzeti érzületnek és véleménynek? Pest soha sem volt Páris. Következésképp akár politikus, akár irodalmárnak soha sem volt joga így beszélni: „mi Pest így vélekedünk — s te vidék — te vidék — te provincia, hódolj!” Erre valamint eddig nem volt joga, úgy ezután sem leend senkinek.

A magyar nemzet azon része, mely nem Pesten, hanem vidéken lakik, méltán érezhető tehát megsértve magát, azon kicsinylő, megvető hang miatt, melyen Vajda János úr, a 'Nővilág' szerkesztője, merészkedett szólani. E hang azonban nem csak a vidékieket, hanem a pestieket is egyaránt sérté, s így az elkövetett merény a közvélemény ellen volt intézve.

Ezen közvélemény, míg pesti közlönyei által — egy párt kivéve — határozottan Vajda János úr ellen nyilatkozott, a dolgot illetőleg; másfelől az ország nagyobb városainak lapjai, s a hozzánk érkező tudósítások tolmácsolni kezdik az indignatiót, mit Vajda János úrnak a vidékre nézve mondott ítélete az egész országban felköltött.

Szerkesztőségünk, mint a nyilvánosság közlönye, a legkomolyabban föl van szólítva, hogy a megsértett nemzeti érzületet, s közvéleményt a visszatorlásban segítse, s mi hazafiúi kötelességnek tartjuk ezen nyilatkozatok közlését, meg levén győződve, hogy máskor, s bár mily alkalommal, s bár mily kérdésben, nem lesz valaki oly merész, hogy a magyarságnak nem Pesten lakó részéről oly felfuvalkodott hangon, megvetőleg és gúnyosan beszéljen.

Ritkán történt, hogy a közvélemény szigorúan meg ne büntette volna azokat, kik hatalma ellen pártot ütöttek. Szerk.”
Magyar Posta, 1857. okt. 25. I. évf. 98. sz. 455. l.

„A vidék szava.

A 'Kolozsvári Közlöny' october 15-ki számában ez áll:

Ami Vajda J. úrnak a vidéki közönség műnőzetére vonatkozó megjegyzését illeti, miszerint az kevésbbé tisztult lenne, meg vagyunk győződve, hogy a kolozsvári közönséget itt nem érté, mert Kolozsvárt magasabb jelentőségű országos nemzeti színház áll fenn, amelynek közönsége már akkor színházba járt és gyönyört talált a drámai művészetben, amidőn Pesten a színház még csak pium desiderium volt. Következésképp műértelme is régóta fejlődvén, e tekintetben nem vádolható kiskorúsággal. Azt sem szabad feledni, hogy a magasabb drámai művészet itt opera és ballet segélye nélkül is fenn tudja magát tartani. S vajjon a pesti nemzeti színháznak tagjai, akik vendégszerepekre évenként le szoktak ide rándulni, nem dicsőségnek tartják-e Kolozsvárt tapsokat aratni, s elismeréstül e páratlan lelkes közönségtől emlékbillikomokat, antik boglárokat stb., mint megannyi trophaeumokat vinni vissza Pestre!?”
Magyar Posta, 1857. okt. 25. I. évf. 98. sz. 455. l.

„A vidék szava.

A 'Győri Közlöny' oct. 15-ki számában ezt olvassuk: 'A Magyar Sajtó' 229. számában Vajda János úr Prielle Kornélia asszony pesti vendégszerepléseit bírálgatván, szabadságot vesz magának azon alkalommal a vidéki közönséget oly színben tüntetni elő, mintha az általában a művészethez, s különösen a színművészethez mit sem értene. Lapunk egy jelentékeny és művelt vidéknek levén közlönye, úgy hisszük, hogy csak kötelességünket teljesítjük, midőn ezen a vidéki közönség művészet iránti józan fogalmát s műízlését kétségbe vonó nézetnek ünnepélyesen ellene mondunk. Nem szabad Vajda J. úrnak felednie, hogy a nemzeti színháznak mi vidéki közönség, neveljük a színészt és színésznőt; a nemzeti színház tagjainak névsora kellő tanúságot tesz erről; . . . neveljük pedig úgy és akképen, hogy amidőn a nemzeti színpadon magát bemutatja, a főváros legszigorúbb ítészete is alig talál már rajta gáncsolni való hibát. Prielle Kornélia asszonyt büszkén vallja a vidék növendékének, és öröme válik, hogy a t. művésznő iránti magasztaló nézetét a pesti lapok legnagyobb része is föltétlenül osztja. Hogy többeket ne említsünk: az october 11-én megjelent lapok közül a „Napkelet” Prielle Kornélia asszonynak Gauthier Margitbani vendégszereplését fényesen sikerültnek mondja; a 'Magyar Posta' dicséretekkel halmozza, a 'Pesti Napló' pedig egészen el volt ragadtatva a t. művésznő játéka által és szerződését ajánlotta.' Ezek tehát a vidék nézetét és helyes ítéletét a t. művésznő első feléptekor már sanctionálták, mely körülmény arról is fényesen tanúskodik, hogy a vidéki közönségnek nemcsak nevelő, de józan ítélő tehetsége is van. Ha azonban mindezek dacára Vajda János úr Prielle Kornélia asszony s a vidéki színi közönség felől mégis ellenkező nézetben van: arról nem tehetünk, legfőkébb azon ismeretes országgyűlési mondattal felelünk rá: 'U g o e s a n o n c o r o n a t.' "

Magyar Posta, 1857. okt. 25. I. évf. 98. sz. 445. l.)

„A vidék szava.

Szegedről oct. 18-káról írják a 'Magyar Posta' Szerkesztőjének: Tisztelt Szerkesztő ur! Ismerve részrehajlatlan igazságszeretetét, nem kétlem, mikép a vidéki közönség érdekében jelen cikkemet becses lapjába fölvenni szíveskedendik. Kemény Ferdinánd.

Szeged, oct. 18. Egy fővárosi boldog poéta, a 'Magyar Sajtó' 229-ik számában Prielle Kornélia asszony játékát bírálgatván, árva fejünket 'a színésznő vidéki boldog levelezőinek', s a nem Pesten lakó költőket 'boldogtalan poétáinak' nevezi azért, mert mi Prielle Kornéliát magasztaljuk és megénekeljük.

Úgy van, uram, mi őt magasztaljuk és megénekeljük, s mindazok, kik őt színpadon látták, most már tudják, vagy ha nem látták, úgy Szigligeti, Greguss és Kakas Márton bírálataikból tudhatják: mit tartanak Vajda János úrról, s vele a fővárosi recensensek egy bizonyos cotterriájáról, kik azt hiszik, hogy Pesten kívül sem művész, sem műízlés nem létezhetik, mert a vidéki színész elé nem ők tartanak túkröt, ők, kik csakis egyedül képesek a művészt hibáira figyelmeztetni; ami a vidéken lehetetlen, mert ha 'értenénk is hozzá (t.i. mi vidéki levelezők), szemben rovogatni vonakodunk.'

Nem céloim Vajda János úrnak pöffeszkedő gúnyolódásaira, sem kritikai modorának taglalására szót vesztegetni, hadd ítéljen ezek fölött, valamint azok fölött is a közvélemény, miket Vajda János úr — amint mondja — 'még beszélhetett volna', csak azzal ne ámsítsa magát, hogy olyan jámbor közönségre fog találni, mint az egyszerű alispán, ki minden discussio után inígy mondá ki a határozatot: 'Sokat lehetne még tüktes Rendek e tárgyról beszélni, de csak nem szólok', s mindenki azt hitte: hogy szörnyű okos ember a vicispán úr, csakhogy nem akar beszélni. — Részemről pedig csupán annyit jegyzek meg: hogy ha színész volnék, csak arra kérném, hogy soha se dicsérjen, vagy ha hírlap-kiadó volnék, hogy lapomba recenziókat soha ne írjon, mert az ő modora a legbiztosabb eszköz: egy színész művészi reno-méját lejáratni, s egy hírlaptól az előfizetőket elriasztani. Szóval: Vajda János úr úgynevezett művészeti tükrét annyira ellepte a — jól magyarul mondva — 'Schuldigkeits-Verlegenheit' homálya, hogy abból csak az tűnik ki világosan, amit tulajdonkép mondani akart, vagy mondani kellett: hogy tudniillik 'Bulyovszkyné olyan tömérdek művésznő Gauthier Margit szerepében, hogy nem mesterség az után a fellépőben annyiféle kifogást tenni.' — Ha Bulyovszkyné volnék, igen szépen megköszönném az ilyen barátságot.

No, de hadd legyen mindenkinek az ő gusztusa szerint! — Csak aztán Vajda János úr pártfogói hevében legalább a vidéki közönséget kímélte volna meg kritikai bonckéséstől!

Bizony kár, édes Vajda János úr oly fitymálva beszélni arról a provinciáról; mert ez azon kincsbánya, honnan a főváros életerőt nyer.

Mi vidékiek, büszkék vagyunk központi nemzeti színházunkra; de büszkék vagyunk arra is, hogy egy Kántorné, Megyeri, Szentpéteri, Egressy, a Lendvay-pár és többen a provincia műzlése alatt képződtek művészekké.

Hát a magyar irodalomnak nem a vidék a fentartója anyagilag s egy részben szellemileg is.

Ennyit kötelességemnek tartottam a provincia érdekében elmondani kijelentve azt is: hogy én Vajda János úr ezentúli cikkeire, bármily durvák legyenek is, felelni nem fogok; mert aki Prielle Kornéliára olyan képtelenségeket tudott mondani, mint ő, annak a szava csak úgy jár a vidéken, mint a régi kétgarasos, de meg vagyok győződve, a fővárosi közönség előtt is.

Keménydy."

Magyar Posta, 1857. okt. 27. I. évf. 99. sz. 458—459. l.

„A vidék szava.

Debrecenből a következő levelet vettük:

Debrecen, oct. 17. Midőn a pesti nemzeti színház állandósíttatott, azzal kecsgették a vidéki városokat, hogy majd a pesti színház fog a vidéknek színészeket nevelni. E biztatásból még eddig semmi sem valósult, mert ahelyett, hogy a vidéknek a pesti színház nevelne ifjú színészeket, megfordítva: a vidék nevel a pesti színház számára még mindig színészeket; és az a veszedelme a vidéknek, hogy ha jó színésze van, ezt tőle lefoglalja a pesti színház, s minden valamire való színész azon iparkodik, hogy oda juthasson. E bajon alig lehet egyébként segí-

teni, mint úgy, hogy a pesti színház igazgatósága tekintettel legyen arra hogy a színház jelesb tagjai az ország minden vidékére járjanak el, vendégszerepekre;* habár aligha leereszkednek a Pestre jutott színészek és nők annyira, hogy ők ezt megtegyék, a vidéki színészet emelése és ápolása végett. — Igen mulattató volt ránk vidéki szegény emberekre nézve olvasni a Prielle Kornélia pesti fellépéséről írt cikkeket. Őh ti szerencsétlen vidéki nézők! mit mindent nem álmodtatok ti Prielle Kornéliáról. Ime csak Pesten tudják, mi a valódi művészet! ti vidékiek ahhoz nem értetek!! — Mi egyebet a pesti jó uraktól és a színháztól nem kívánunk, mint azt: hogy még vagy három olyan színésznőt ajándekozzanak nekünk, mint Prielle K., s miattunk aztán csodálhatják saját művésznőiket. Mi isten kegyelméből sem obligat sem conventio-natus bámulói, s tömjénezői nem voltunk Pr. Kornéliának, és a párisi színházaktól le egész a n.-kállói színpadig, sok színpadok hősnőit bámultuk . . . és Prielle Kornéliát nem találtuk ugyan rendkívüli túneménynek, de minden esetre elég bájos színésznőnek, oly művésznőnek, aki egyetlen egy szerepet sem ejt el,** akit valódi gyönyörrel lehet megnézni, s akivel a magyar színésznők közt legfeljebb csak egy-kettő mérkőzhetik, — finom játékkára nézve pedig egy sem múlja felől. Azon állítás nagyon igaz, hogy Pr. K. szerepei jelentéktelenebb részeit közönyösséggel játssza el, s e miatt szerepei nem alakítanak egy kerekded nagy egészet, melynek minden részletei művészi gondnal lennének kivive; de ilyesmit őtőle, kinek annyi sok szerepet kell betanulni s eljátszania, kívánni sem lehet; arra nincs sem ideje sem pedig testi ereje. — Ha én pesti újságíró voltam volna, szép gyöngéden meg-

* „Úgy halljuk, hogy ez eszme már is komolyan vitattatik illető körökben, melyeknek nézete alkalmasint rövid idő alatt nyilvánosság elé jutand. Szerk.”

**Ezen kifejezés, úgy látszik a 'Hölgyfutár'-ra vonatkozik, mely oct. 8-ki számában azt állította volt, hogy Prielle Kornélia asszony 'Gauthier Margit' szerepét elejtette. A Pesten megjelenő magyar lapok közül a 'Magyar Sajtó' kivételével csakis a 'Hölgyfutár' volt, mely a t. művésznő első fölléptekor oly kicsinylőleg nyilatkozott; azonban meg kell jegyeznünk, hogy mellőzött minden oly kifejezést, mi által a vidéki közönség bántva érezhette volna magát. Oct. 10. és 12-ki számaiban pedig e lap is több elismeréssel szól felőle, s bírálata által a 'Hölgyfutár' is egy kis zöld levélkét nyújt azon koszorúhoz, melyet a 'Pesti Napló', 'Pester Lloyd', 'Budapesti Hírlap' (mely némely hibáinak megjegyzése mellett a t. művésznő szerződtetését először indítványozá), 'Déliab', 'Szépirodalmi Közlöny', 'Vasárnapi Újság', 'Kalauz', 'Magyar Posta' stb. kisebb nagyobb mértékben Prielle Kornélia asszonynak nyújtának. Egyedül áll e szerint Vajda János úr a 'Magyar Sajtó'-ban egyszer nyilvánított külön véleményével. Mondjuk: 'egyszer nyilvánított véleményével', mert a 'Magyar Sajtó' szerkesztője is belátván tévedését, Vajda úrnak többé tért nem engedett az oct. 8-ki számában megjelenhez hasonló kritikára; sőt maga Vajda úr, az általa szerkesztett 'Nővilág' című lapban jónak látta nem ismételni a 'Magyar Sajtó'-ban elmondottakat. Szerk.”

Magyar Posta 1857. oct. 27. I. évf. 99. sz. 459. l.

mondandom játéka hiányait, de nem iparkodtam volna oly állítással, hogy szerepét elejtette, őt lerontani. Egyébiránt az ízlés, modor stb. sokféle!! Cs."

„Nem tartjuk szükségesnek, hogy még több tért is engedjünk a megsértett nemzeti önérték és büszkeség im ez erélyes nyilatkozványainak. Elég ez leckének mindnyájunkra nézve, kik a nyilvánosság terén működünk, hogy mindig érett megfontolással, kimérettel s tapintattal szóljunk oly dolgokhoz, melyek az egész nemzetet érdeklik. A magyar nép büszkén nézi irodalmának, művészetének, ezen emlőiről szakadt ikergyermekeinek, fejlődését: ez azon egyetlen kincs, melyet dicsőségének tart. Különösen eshetik tehát, hogy épen oly ember, ki az irodalommal foglalkodik, úgy támad a színművészet egyik lelkes papnőjére, hogy a közös szerető anyát, a nemzetet csapdossa arcul. Isten mentse! hogy Vajda János úr eljárása még ellenszenvet szüljön a vidéken az irodalom emberei iránt; mi azt hisszük, hogy ezen, a maga nemében szokatlan merénnyt megbocsátják neki, s a keze közt levő irodalmi vállalatra nem fogják kimondani az anathematát, miben közelebbről az 'Illustr. Zeitung' részesült, s mellyel már őt is fenyegetik, annyival az inkább nem, mivel föltesszük, hogy Vajda János úr ily nyilatkozványok után sietni fog a vidékről kimondott sértő ítéletét ünnepélyesen visszavonni. Mit azonban ha nem tesz, sőt hibáját el nem ismerve, ismert modorában újabb botránnyokat követ el, a 'Magyar Posta' nem fog egyebet tenni, mint azt, hogy azokat minden észrevétel nélkül azonnal utánközli, a közönség pedig ám lássa, mit tegyen. (Szerk." Magyar Posta, 1857. okt. 27. I. évf. 99. sz. 469. l.

V a XVI. számú, okt. 26-i keltezésű P.L. tárcában válaszol erre a támadászuhatagra. (L. 174. l.) V válasza kiterő és meglehetősen öntelt! Minden bizonnal látja, hogy ha a lényegét érintő kérdésekben igaza volt is, a vitában elgaloppozta magát. Ezt azonban nem akarja bevallani, s így válaszában még tovább mérgesíti a helyzetet. Hiszen egyébként, a Hf bírálata a vidékre legalább olyan mértékben elmarasztaló, mint V megállapításai. Csak a hangja tárgyilagosabb. S V a NŐ-nak a vita után, az 1857. 51. sz. „Hírvásár” rovatban ki is jelenti, hogy kerülni fogja a polémiákat. (L. a NŐ 51. sz. 809. l.) Most azonban még annál élesebb a válasza. Előbb azon élcelődik: lám, nem is tudta, hogy már olyan nagyhatalom lett a NŐ szerkesztője, hogy külön újság megél csak abból, hogy őt támadja, hogy ellene szervezi a vidéki lapokat. Gúnyolja a MP szerkesztőjét, aki azt állítja, hogy „az elkövetett merény a közvélemény ellen volt intézve”. Különösen felháborodottan ír arról, hogy a MP „a megsértett nemzeti önérték és büszkeség”-et emlegeti.

A MP cikkét (Pest nov. 1.), amelyre itt V utal, s amelyből idéz, az alábbiakban közöljük, mert ez sokkal világosabbá, érthetőbbé teszi V felháborodását, valamint azt is, hogy miért kényszerült V a MS-ban is magyarazkodásra. — A MP-ban megjelent egy rövid, V-t gúnyoló jelenet, „A dühöngő Romeó”, amelyet szintén közlünk. Az írója valószínűleg Szigligeti. A jelenet már csak a szereplő személyek miatt is rendkívül érdekes.

„Pest, nov. 1.

Mi a kérdés? Vajda János úrnak, a nők számára írt 'Nővilág' szerkesztőjének a vidék visszatörzése miatti botrányos feleletét mai Tár-cánk terjedelmesen közli. Tettük ezt azért, mert egyfelül megigértük; tettük másfelül azért, hogy az olvasó közönség lássa, miként merészelte Vajda János Úr a tény-állást elferdíteni, s a vitát oly térre vinni, mely többé nem a férfias polemia tere. Ha ezt nem teszi, minden észrevétel nélkül közöltük volna feleletét; így azonban kénytelenek vagyunk a csak Vajda János úr által elferdíthető tiszta igazság érdekében újólajg rendre utasítani.

Vajda János Úr a 'Magyar Sajtó' okt. 8.-i számában ezt írta:

'A színészné, kit a vidék boldog levelezőinek magasztalásai s boldogtalan poetáinak megéneklő versei után annyira kíváncsiak voltunk látni, ime fellépett, s már most teljesen tisztában vagyunk a vidékkel.'

E hang a vidéket mélyen sérté. Sérté azért, mert véleménye igaz volt, s méltán mondhatná, hogy Vajda János Úr a közvéleményt sérté, miután a vidék és főváros véleménye — Vajda János Úr egyetlen el-térő nézetét kivéve — összetalálkozott. Ezért nem is késett illő elég-tételt venni.

'Mi sértő van abban, ha én aesthetikai tárgyban a vidéket bárgyua-nak, tudatlannak, míveletlennek nevezem?' kérdezi erre Vajda János Úr.

Egy más kérdéssel felelünk.

Mi sértő van abban, ha Vajda János Úr Vádra haza menvén, a csószot, mert ez kalapját neki le nem emelte, 'otromba paraszt'-nak nevezi? Vajjon ez az otromba paraszt nem oly hangon felel-e vissza, mely nyers ugyan, de a bánásmóddhoz mért leend? Ezen önbecsérzést értjük a nemzeti büszkeség alatt, Vajda János Úr! mit Ön a váli parasztban épen ugy megtalál, mint a legelső arisztokratában, mit sérteni — tapintatlanság, de több — eszélytelenség.

Mi Vajda János Úr szavait ezen jelentőségében fogtuk föl, ő pedig azokat az aesthetika terére viszi vissza, holott, már e tekintetben erről szó sem lehet, miután a kérdés aesthetikai oldalát illetőleg Vajda János Úr egyedül áll; — itt az a kérdés: megsértette-e Vajda János Úr fenebb idézett kifejezésével a közérzületet? s a sértés horderejével árthat-e az irodalom magasabb érdekeinek?

A kérdés első részét illetőleg a fennebbi indokolás, azt hisszük, elég érthető felelet. S hogy Vajda János Úr elkövetett hibájának súlyát maga is mélyen érzi, ezt az is kézzelfoghatólag tanúsítja, hogy nem volt elég bátorsága, hogy az általa mondottakat úgy idézze, mint mi fenebb idéztük. Ha azokat a 'Nővilág'-ban ismétli, férfiaságot látunk volna az ismétlésben, s az általa mondottak komoly vissza-húzásában. De Vajda János Úr ezt nem teszi, hanem ahelyett egész hasábokat ír tele, anélkül, hogy azt, ami voltaképen kérdésben forog, csak egyetlen szóval is említéné. Persze, hogy mást beszél Bodóné, mikor a bor árát kéri. Vajda Úr óvakodik a 'Nővilág'-ban is elmondani, amit a 'M. Sajtó'-ban mondott, — mert hiszen az majd annyi volna, mint elfizetési legislegnagyobb részének azt mondani: 'meg-vetlek!'

Mi a kérdés második részét illeti, határozottan azt mondjuk, hogy a Vajda-féle rakoncátlankodás mindig ártalmas reakciót kelthetne az

irodalom ellen, ha ezt egyfelül maga a sajtó, önméltósága érzetében, vissza nem torolná, s ha másfelül a magyar közönség, — mely a magyar irodalomért és művészetért — nyelvének, nemzetiségének ezen hadoszlopaiért kész bármilyen áldozatra, — megvetéssel nem tekintene a veszélyessé válhatót, de most még, hála istennek csak boszantó megrohanásokra. Újabb botrányos felelete meggyőződésünk szerint csak szánalmat keltend föl Pest és az egész ország művelt köreiből, s bámulni fogják Vajda János Urat — mint csodaszülöttet. Ha ez volt célja: elérte!

Magyar Posta, 1857. nov. 1. I. évf. 447. l.

„A dühöngő Rómeó
(Ered. szomorújáték, bizonytalan levonásokban.)

Személyek:

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ (kinek Juliája nincs, keres ugyan, de nem kap)
E szerepet szívességből Vajda János úr egykori vidéki 'tömérdek művész' vállalta el.

A DAJKA (aki Rómeót elejtette, aki nem a talpára esett)

ILDIKÓ SZELLEME (hivatlan vendég)

A DEBRECENI CSORDÁS SZELLEME (jó pajtás)

Első levonás

Változás

(A vidék: Kolozsvár, Szeged, Győr, Nagyvárad, Debrecen sat. sat. sat.).

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ (Őgyeleget fel s alá. Első monológja.)

Vidék?! Fidonc! Nekem nem tetszik! — Nekem más tetszik! — Ha én nem tetszem is, az semmi! — Én is voltam nálad, oh vidék! játsztam is, nem is tetszettem neked, oh vidék! azért te sem tetszel nekem! . . . El is mehetsz, oh vidék! Neked bizonyos Kornélia művésznő, akarom mondani: színjátszóné tetszik, oh vidék! de az nem 'tömérdek művésznő' oh vidék! az még nem is à la Ristori —

Súgó (kidugja fejét).

Nem úgy van az itt megírva, János! Itt az van írva: Hogy Pesten is nagyon tetszik!

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ (súgóhoz)

Jaj, barátom, ha te mást sugsz, úgy én nem játszom! (Kirohan a Kamon-kávéházba).

Második levonás

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. (Zeitungsstraegernek öltözködve, beront a Kamon-kávéházba, nagy léptekkel egy asztalnak tart, s a 'Nővilág' november első számát oct. 29-kén este lecsapja).

(Közös bámulás, csoportozás).

TÖBBEN.

Mi az, János?

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ (dühösen kiáltva):

A 'Magyar Posta' halotti búcsúztatója!

VALAKI

Szavald, János, te ugy is 'tömérdek' művész voltál Szilas Balhás és Szala-Szent-Lászlón: hadd halljuk, mit tudsz!

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. (Haja fölborzad, orra megvörösödik, mint a kakaspulykának, és szaválja a 'Magyar Posta' búcsúztatóját, ezután énekel is, eléneklí azon szomorú nótát, mit a debreceni csordás csinált, mikor Debrecen városára haragudt: végül egy folótát ragad, s folótáz is a közönség mulattatására).

(Az előfizető közönség eloszlik, Dühöngő Rómeó maga marad)

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. (Második középszerű monológja.)

Tehát halál a 'Magyar Posta'-ra!

(Keresi, összegyűrja, összetiporja, körülnéz).

Hah! mind elindultak! (akarom mondani; megindultak). Oh vidék, te csak előfizesz! . . . Schwarz!

(Fekete kávéét iszik s elalszik).

Harmadik levonás

(A szín nem változik, csak az idő.)

ILDIKÓ SZELLEME. (A szivarfüstben csak félig látszik.)

Atyus, én vagyok!

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. Mit kívánsz? miért kínzasz engem?

ILDIKÓ. Én megöltem Attilát.

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. Hazudol, azt ketten öltük meg!

ILDIKÓ SZELLEME. De én megöltem engem is.

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. Oh hallgass, a te haláloed is az én lelkemet nyomja!

ILDIKÓ SZELLEME. Oh úgy van! s még nem is írtál nekem búcsúztatót.

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. Megtették azt mások.

ILDIKÓ SZELLEME. Mért vesztegeted abbéli jó akaratodat holmi 'Magyar Posta'-ra, hiszen nekünk nagyobb szükségünk van rá! Oh te kegyetlen papa!

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. Kérj tőle extra-postát, utazzál oda, ahonnan föl szálltál, a semmiségbe!

(Kívül a 'Magyar Posta' sípja hallik. Dühöngő Rómeó még dühösebben).

Hah! én a la III. Richard hányszor öltem meg, s ő mégis él, az éhietlen?! (Kirohan.)

Utolsó levonás.

(Kívül vidék a Hortobágyon.)

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. (Harmadik nagy monológja.)

Oh vidék!

(Délibáb látszik s furcsánál furcsább alakokat vált. Belőle egy szellem fejlik ki. Közelebb jó. Görög-tűz.)

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. (Ezen légy-ottal meg nem elégedve)

Hát te ki vagy?

DEBRECENI CSORDÁS SZELLEME. (Előbb egy pipa dohányt kér. Dühöngő Rómeó ad, s pipát cserélnek.)

Szellem! Jó barát! Társat keresek, hogy ketten haragudjunk Debrecenre. (Dühöngő Rómeó vele összeölelkezik, puszi, s ketten rontanak Debrecen felé.)

KAR: Hortobágyi pusztán fuj a szél.

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ. Oh vidék!!!!!!!!!!!!!! (Az égre veti szemét, elszédül, mert szédítő magasságban látja Juliát.)

(A 'Nővilág' ezt megsiratja.)"

(Magyar Posta 1857. nov. 1. I. évf. 104. sz.)

V maga is érzi már, hogy ez a vita nem válik javára. Igyekezne is minél előbb elválni a további folytatást, ezért az eddiginél is élesebben válaszol a NŐ „Pesti levelek” rovatában. (L. 180. l.) Ebből idézem az alábbi sorokat:

... most a kis „Magyar Posta”, e tudtán kívüli bohóc, így magyarázza szóról szóra a nemzeti büszkeséget: „ha Vajda János Úr Válra haza menvén, a csósz, mert ez kalapját neki le nem emelte, „otromba parasztnak nevezi? — Vajjon ez az otromba paraszt nem olyan hangon jelel-e vissza, mely nyers ugyan, de a bánásmóddhoz mért leend? Ezen önbecszerzést értjük mi a nemzeti büszkeség alatt Vajda János Úr”

Nem hiszünk, hogy valaki nagyobbat véthetne a nemzeti büszkeség ellen, mintha e meghatározást komolyan venné, s e sorokat csak azért vesszük át a „M.Postából”, hogy ha netalán a „Fliegende Blätter” felhasználná, hivatkozassunk lapunkra, miként azon újság, mely a nemzeti büszkeség fogalmával a paprikajancsis tréfát úzi, nem ugyan az öntudatos, de a bárgyúságból bohóc szerepét játssza a magyar journalistikában.

E nyilatkozat után bejelenti V a magyar olvasónak, hogy a MP-val való vitára, tehát Prielle Kornélia ügyére sem tér többé vissza, s ezt az ígéretét többé-kevésbé meg is tartja: az ügy befejezéseként azonban érdemes egy pillantást vetni a NŐ 1857. évfolyam 736. oldalán található alábbi üzenetre:

A Magyar Postának — Lovagiatlan emberekkel, kik amit hetykén ígérnek teljesíteni nem merik, — többé irodalmi uton szóváltásba nem bocsájtkozunk.

Ehhez csillag alatti szerk. megjegyzés: A pusztán személyünk elleni polémiából élő „Magyar Posta” számára rendes heti conventioképen e sorokat állandósítván lapunkban, — ami helyet e pár sor elfoglalt, azt lapunk minden részében érdekesbí — tése által igyekszünk pótolni. — Szerk.

A MP erre a nov 17-i számban válaszol, majd még egyszer visszatér rá a nov 19-i számban, de közvetlen e válaszok előtt megjelentet még egy rövid jelenetet „Rómeó futása” címen. Ezekre V már nem tartotta érdemesnek válaszolni. — Az említett jelenetet és a MP nyilatkozatát az alábbiakban közöljük:

„Rómeó futása

Eredeti dalmű bizonytalan változásokban.

Írta a 'Dühöngő Rómeó' szerzője.

Személyek:

RÓMEÓ, a szelíd, mint vándorszínész — discant.

RÓMEÓ, a vérszemet kapott, mint lappangó újdondász alt.

RÓMEÓ, a dühöngő, mint ideiglenes 'szerény' szerkesztő tenor.

RÓMEÓ, a gyorsfutnok, mint ugyanaz, megszelídített bariton.

RÓMEÓ, a földönfutó, mint nem ugyanaz, egészen megjuhászodott
..... basszus.

VIDÉKI ELŐFIZETŐ, ki kergeti, de azután elhagyja.

SZÍNHELY: bajos meghatározni, Rómeócska lábai igen gyorsak.
Idő: máától holnapig.

Első változás.

DÜHÖNGŐ RÓMEÓ (futva éneklj)

Retirálj, retirálj!

Nővilágig meg se állj!

KAR (Béla futásából).

Nyakunkon már a tatár!

S a kis Posta!

Jaj, a szánk beh eljár!

Majd helyre hozza

E retiráda!

VIDÉKI (nyakon csípi.)

Megállj! ki vagy? hova futsz?

RÓMEÓ: Jaj! — Én vagyok, aki voltam, s aki nem leszek! Futok a MagyarSajttóból a Nővilágba! a nevem Rómeó!

VIDÉKI: Ah, tehát te vagy?

RÓMEÓ: Kérem alássan, nem én vagyok, hanem a bátyám.

VIDÉKI: Te vagy-e azon bizonyos . . . ?

RÓMEÓ: Kérem, én nagyon is bizonytalan vagyok!

VIDÉKI: Te mondtad-e azt: 'A vidéki boldog levelezők?'

RÓMEÓ: Oh kérem, én csak a boldogtalanokat értettem! 'Én a boldog levelezők alatt érthetném-e azon érdemeseket, kik nekem is szíveskednek, felszólításom folytán, tudósításokat írni, s kiknek működését hazai irodalmunk s művészetünk ügyében annyira méltányolom?'

VIDÉKI: Mennyire?

RÓMEÓ: Annyira mennyire mégis valamennyire. 'Igen is értettem azon irmodortalan, rakoncátlan, érdek által vezetett —'

VIDÉKI: Te magadról kezdesz beszélni.

RÓMEÓ: 'A helyesírást sem értő és mégis magasabb művészeiről másannan csípett és rosszul alkalmazott bombasztokkal, minden velök harmonizáló egyénről magasztalólag író firkászokat.'

VIDÉKI: Csakugyan magadról beszélsz.

RÓMEÓ: 'Kikkel minden szerkesztőnek annyiszor gyűlt meg a baja, kik saját városaikban is annyi zavart, háborúságot idéznek elő—'

VIDÉKI: Hah, erről ismerlek rád!

RÓMEÓ: 'S rendesen megvetés tárgyai nem csak a saját városukbeli polgártársak—'

VIDÉKI: Azt akartad mondani: civisek.

RÓMEÓ: 'Hanem magok az érdemesebb színművészek előtt is.'

VIDÉKI: Most már ismerlek: te mondtad azt is, hogy: boldogtalan poéták?

RÓMEÓ: Kérem alássan, ezek alatt magamat értettem. Oh, a vidékiek, azok mind boldogok! kivéve: 'kik az érdemes színművészeket, sértőn sületlen hízelgésekkel verselik meg, s egy esinos színészről mosolyáért az ég minden csillagait leszednék.'

VIDÉKI: Hah, tehát csakugyan te vagy az, a 'ki a helyesírást sem érted, mert: 'minden', az számnév, s a számnév után a főnév egyesbe teendő; tehát nem 'minden csillagait' hanem 'minden csillagát.'

RÓMEÓ: Kérem alássan, azt sem tudom már, mit beszélék! Hadd jöjék lélekzethez!

VIDÉKI: Imerlek, te mondtad azt, miután Cornéliát láttad, hogy: 'mármost teljesen tisztában vagyunk a vidékkel.'

RÓMEÓ: Oh kérem alássan, hiszen én azt nem a vidékről 'az irodalmat a fővárosnál jobban pártoló vidékről'

VIDÉKI: Mit? már most meg a fővárost gyalázod a mi rovásunkra?! Ejnye te háladatlan Stuczli!

RÓMEÓ: Oh kérem, én azt akartam mondani: 'hogymár most tisztában vagyok (és nem vagyunk?) azzal, milyen fokán áll a művészetnek a vidék legjobb színésznője.'

VIDÉKI: Hogyan? hát te Cornéliát kisebbitéd, ki a vidéken mindenütt a legnagyobb tetszésben részesül, ki Pesten is mindenkinek tetszett, tekívdél?

RÓMEÓ: Oh kérem, hiszen én mindjárt utána mondtam: 'Mert ő csakugyan legjobb vidéki színésznő.' Úgy tessék érteni: mikor én azt mondom: 'vidék!' értem: 'vidéki színésznő!'

VIDÉKI: De frater, engem nem teszsz bolonddá: tudom én, mit írtál ugyanazon cikkben a Magyar Sajtóban! Ezt írtad: 'A művészet és tudományosság bármely ágában könnyebben sikerülhet képezni magát vidéken, a legkevesebbé a színművészetben: és ez igen természetes. A színművésznék szüksége van egy tükörre, s ha a tükör félszegül mutat, a művész alakja nem lesz tökélyes.'

RÓMEÓ: Ezt a badarságot mind én mondtam volna!?

VIDÉKI: Igen is. S hogy: a tükör: a közönség, melynek műnézet vonalát a talentomos megközelíti, a lángész — túlszárnyalja. A színész nem veheti mindig észre, ha ezer árnyaló pont közül egyet kihagyott, ha mozdulatában egy hajszállal hibázott.'

RÓMEÓ: Ezt is mind én mondtam?!

VIDÉKI: Igen is. S hogy: '(Vidéken a hajszál helyett — tenyérrnyit érthetünk.)'

RÓMEÓ: Végem van! a fintorképet mutató tükör alatt csakugyan a vidéki közönséget értettem!

VIDÉKI: Hát a Nővilágban miket beszéltél a világba? hogy: 'Én nagyon tisztetem a magyar vidéket, de már engedjen meg magának példának okáért — Szilas Balhás vagy Szala-Szent-László, de ha azt akarja hinni, hogy ő Londonnal versenyez művészet dolgában, legyen boldog e hitében, de ne kívánja, hogy én is higyjem' — aztán: hogy vándorolnék (tehát vándorolni készül!) én oda e lapok szerkesztőjével együtt hamubehintett fővel és leborulva a sorompónál, pusztít* nyomva a legelső civisre, s hogyan halnék meg ott — örömben!'

RÓMEÓ: Mégis talán, úgy tetszik, hogy aligha nem, alkalmasint féligmeddig a vidéket értettem a vidéki színésznő alatt! Mert úgy tessék megérteni, mikor én azt akarom mondani: 'vidéki színésznő',

* S még neheztel a „Dühöngő Romeo” szerzőjére, hogy a Szerk. a debreceni csordást általa megpuszultatja.

akkor én azt mondom: 'vidéki!' De tessék elhinni: mindezt 'roszakarat, az értetlenség', csupán csak a kis 'Magyar Posta' magyarázta el!

VIDÉKI: Mit? hát a 'Győri Közlöny' nem szólalt fel ellened?

RÓMEÓ: No meg az, de a többi —

VIDÉKI: Hát a 'Magyar Futár'?

RÓMEÓ: No meg az, de a többi mind mellettem van —

VIDÉKI: Hát a 'Kolozsvári Közlöny'?

RÓMEÓ: Oh kérem, hisz az mind csak aféle vidéki, akarom mondani: vidéki színészszó lap! De a pestiek —

VIDÉKI: Mi? hát a „Szépirodalmi Közlöny”?

RÓMEÓ: Oh kérem, hisz az is csak egy vidé — jaj, nem merem ki-mondani! — az csak egy miskolci szűnyogot közölt. S ne tessék csodálni, hogy én ijedtemben ezt a sok Közlönyt csak egy Közlönynek látom. Így jártam egyszer a „zöldfa”-korcsmával is, mindenütt zöld-fát láttam, sőt még most is csak zöldet látok, mert 'azelőtt a korcsmá-rok fantáziája találkozott úgy össze, mint most a szerkesztőké, — ugyanis minden városban volt egy vendéglő a 'zöld fához' — ma már majd minden városban van egy lap, amit 'Közlöny'-nek hírnak. De a pestiek! hm, azok mind mellettem vannak!

VIDÉKI: Hát a 'Vasárnapi Újság'?

RÓMEÓ: No, meg az; de a többi —

VIDÉKI: Hogy mered azt mondani?!

RÓMEÓ: No, mert aki ellenem van, az nincsen mellettem; tehát aki nincs ellenem, az mellettem van, annál inkább mert a diák is azt mondja: aki hallgat, egyetérteni látszik. Kérem, engedje, hadd fussak tovább, hiszen retirálok!

VIDÉKI: (elbocsájtja) Retirálsz!? Mindig hallottam, hogy a futó ellenségnek arany hidat kell építeni: én hódolással nem szolgálhatok, hanem egy kis zsendelyezés nem ártana!

RÓMEÓ (futva énekel)

Retirálj, retirálj!

Nővilágig meg se állj!

(Folytatása következhetik.)

Jegyzet: Imé kívánata szerint, közöltük Vajda János legújabb cikkét, a hely szűke miatt csupán kivonatban: azonban ha Vajda János úr becses lapjában a 'Dühöngő Rómeó'-t és ezen 'Rómeó futását' le-nyomatja, a kölcsönösség elvénél fogva cikkét egészen is készek va-gyunk közleni."

(Magyar Posta 1857. nov. 8. I. évf. 11. sz.)

*

„— Vajda János úr, a 'Nővilág' szerkesztője, azzal végzé a 'Magyar Posta' ellen folytatott polemiját, hogy lovagiatlansággal vádol ben-nünket, még pedig csupán azért, mert utóbbi vajdaiadját nem mint egész nagy soló-t, hanem fölosztva, duetto alakjában itgattuk a 'Rómeó Futása' című daljáték szövegébe. (Lásd a 'Magyar Posta' 110-dik számát) Vajda János úr kijelenté egyúttal, hogy ezért velünk 'többé irodalmi úton szóváltásba nem bocsátkozik.' Tehát más úton? Várjuk."

(Magyar Posta 1857. nov. 17. I. évf. 117. sz.)

„— A 'Nővilág' szerkesztője az irodalmi téren elkövetett lovagiatlansággal vádolt bennünket; mi — miután úgy bizonyult be, hogy tegnapelőtti nyilatkozatunk értelmét, melynél fogva Vajda János úrnak a bármely úton való megkeresését készséggel felajánlottuk, nem akarja felfogni, — azt mondjuk, hogy mielőtt a nők számára szánt 'Nővilág' szerkesztéséhez kezdett, a társadalmi élet szótárából meg kellett volna tanulnia a 'lovagiaság' szó jelentését, mi semmi esetre sem gyermekek hencseregés és férfiatlan hetvenkedés.”
Magyar Posta, 1857. nov. 19. I. évf. 119. sz.

A NŐ megindulásának évében (1857) tehát nagy érdeklődést és éles vitákat váltott ki. Hogy ezek a viták a lapnak nem ártottak, azt bizonyítja az előfizetők számának gyors növekedése. Arra vonatkozólag, hogy az első években hány előfizetője volt, pontos adatokat nem tudunk. Nagy Miklósnak, a VÜ szerkesztőjének közlése szerint (I. az V. kötetben közölt életrajzot) a NŐ 1857-ben 2500 előfizetővel indult meg, s Mahotka Jenő Szépirodalmi folyóirataink története az abszolutizmus korában (Budapest 1934) című disszertációja szerint még a megszűnéskor is 800-on fölül volt az előfizetők száma.

1858—59-ben a népszerűség nem csökkent. A MS 1858. jan. 5-i számában így ír róla:

„Bízzván a közönség ép ítéletében, nem akartuk azt megelőzni, s egykint ajánlottuk figyelmébe minden jelenleg fennálló szépirodalmi lap programját — a 'Nővilág'-ét kivéve, mely különben már keletkezte első évében oly elterjedést nyert, hogy ajánlatunk feleslegesnek látszott, annál inkább, mert e lap kitűzött gyakorlati céljában oly vonzerőt rejt, hogy annak a külföldi, aránylag drágább s értéktelebbsé divatlapokkal szemközti diadalát kétségtelennek kellett tartanunk. Most azonban, midőn már-már letelik az előfizetési idő, a közönség részéről gyöngébbben támogatott lapok iránti kímélet nem igényelheti többé, hogy a nemcsak mint divat, hanem mint szépirodalmi lap is a nemzeti művelődés szempontjából drága gyümölcsöket ígérő közlönyről véleményünket visszatartóztassuk. Tudva levő dolog mily nagy számmal járnak hazánkba külföldi divatlapok, melyek a pusztá divatkép s divatleírások mellett semmi magasb szép- vagy erkölcsi célt nem mozdítanak elő. Főlöskéges volna mutogatnunk, mennyi haszon az ránk nézve, ha a honanyák s honleányok e csupán fényűzési cikkek helyett magyar divatlapot járatnak. Valamint a 'Vasárnapi Újság'-nak, úgy a 'Nővilág'-nak csak úgy van súlya közügyi értelemben, ha az olvasók nagy zömét egészen meghódította. A 'Nővilág' mindjárt keletkeztekor harmadfélezer előfizetővel indult meg, tehát lehet remélni, hogy e szám, ha még az idén nem, de jövőre valószínűleg kétszerese lesz. A 'Nővilág' érdeme, hogy ő volt az első divatlap, mely a 'széptani részt a hasznossal, a szellemi célt az anyagival' egybekötötte, midőn nemcsak a piperére és a verselésekre, hanem a 'nőnemnek egész hivatási körére' kiterjeszkedik. A 'Nővilág' feladatul tűzte, 'nem csupán a divatot, hanem általában mindenütt' ahol a női kéz megfordul: a szobában, a konyhában, az udvarban, a kertben, egyaránt élményt ad a magas delnőnek, tanulságot a szerényebb körű házinőnek. És e cél mindig nehezebben lesz megközelítve, mint a kezdeményezés nehéz évében, midőn már-már írónk is a külön-külön szakmá-

ban dolgozni kezdenek. Mi ohajtunk a pusztán szépirodalmi és divatlapnak is sok szerencsét, de el kell ismernünk, hogy a 'Nővilág' 'legtöbb célt egyesít magában', midőn a haza minden osztályú hölgyeinek igényét kiegészíteni törekszik."

A lapok az első év után nem igen szólnak a NŐ-ről s ezt többféleképpen magyarázhatjuk. Láttuk, hogy a MS úgy véli, nincs már szüksége dicséretre, hiszen érdemei mindenki előtt nyilvánvalóak. Más lapoknál esetleg az irigység, féltékenység is okozta a hallgatást. Tény, hogy más, sokkal jelentéktelenebb lapokat is gyakrabban megemlítettek, mint a NŐ-ot. Ha mást nem, híreket vesznek át tőlük, vagy hivatkoznak rájuk. Ez részben jó. V nyugodtan dolgozhatott. Csak egy vita zavarta még meg ezt a nyugalmas két évet. A temesvári Delejtű c. hetilap támadta meg a NŐ-ot a „Hírvásár” című rovatban közölt alábbi pár sor miatt:

„Egyik hírhedett tudósunk 'Rossini Pesten' feliratú tárcalevelet közöl valamelyik vidéki lapban: kik olvasták soha nem bírták eldönteni, vajon répacukorgyártás ellen hadakozik-e ez a Rossini cikk, vagy a parókák újból divatbahozatala mellett. Később is abban egyeztek meg, hogy az szokásszerint megint csak — időjövendölés.”

Ezt a tárcacikket, melyre a NŐ utal, a Temesvárott megjelenő Delejtű c. hetilap 1858. szept. 7-i száma közölte Cannus aláírással. Ez időben járt Rossini Pesten, s a Nemzeti Színház aug 14-én Bignia Lajos javára előadta a Tell Vilmost. Cannus (Salamon Ferenc — 1825 — 1892 — írói álneve, s mint ahogy ő maga írja a Delejtű 1858. szept. 7-i számában, csak akkor használja ezt az álnevet, „mikor erősen mérgesen” akar írni) kritikát ír az előadásról. A közönség értetlenségén és a színészek torz alakításán humorizál. A háromszori bukást az Aeneas által elhagyott Didó háromszori összeomlásával hasonlítja össze. De van benne egy alkalmi szúrás V felé: „De legyen. Vergilius meghalt és sem mellette, sem ellene nem tanúsíthat. Hanem én élek — nem azt akarom vele mondani, hogy a mantuai költőt pótolom, mint Béla királyfi szerzője a Toldyt (Toldy sic!), mint inkább csak azt, hogy Vergilius idézete nálam is a Rossini 'gyöngyös köves szép' operájának harmadszori felléptetésére példálózik.” — A cikkben említett Vergilius-idézet:

Háromszor fellökte magát s könyökére vetette,
Háromszor lerogyott ágyára.

A valóság az, hogy a Nemzeti Színház csak egyszer, aug. 14-én adta elő Rossini operáját, s nem a darabbal volt elégedetlen a közönség, hanem a színészek és zenészek játékával. A PN 1858. aug. 17-i számában közöl kritikát erről az előadásról. A cikk dicséri Bignia Lajost. Általánosságban kijelenti, hogy „Az előadás kielégítő volt”, utána azonban annál több a bírálata. Bignia játékában is hiányosságokat emleget. Többek játékát gyengének minősíti, majd ezt írja: „Rossini, midőn e szép művét írta s több ének részben obligót vadász-kürt kíséretet írt, nem gondolt zenekarunk jelen calamnitására, se szerencsétlen fuvolására, midőn a nyitányban a fuvolának magánjátékot engedett. Turek úr fuvolájának a közönség elszomorodása mellett is van egy vigasztalása, hogy t.i. nála rosszabb a vadász-kürt,

mely ma csakugyan kitett magáért. Bizony más esetben mi is résztvennénk a közderültségben, melyet a recsegés, a hangficamodás előidézett, ha a vadászkiürtnek botránkozató játéka a szép hármast hatását nem csökkenti vala. De most bosszankodnunk kellett, nem a vadászkiürtbe fuvó zenész, hanem az igazgatóság s Erkel úr nem földi közönye, azon hideg vére miatt, mely az oly jónak tartott zenekarban megtúr vadászkiürtöt, melynél csak a zuglígeti útfélen harmonázó trombita rosszabb. A művészet ügye, a közönség iránti tekintet ellen vét ma az igazgatóság, midőn jobb zenészt nem keres, vét pedig annál inkább, mert jobbat találhat.”

A NŐ gúnyos cikkére válaszul azután Cannus (azaz Salamon Ferenc) a Delejtű okt. 5-i számának tárcarovatában. Idézi a NŐ cikkét, különösen sérelmezi az időjövendölés szót, mert úgy értelmezi, hogy az ő írása időjövendölés, azaz: számárorodítás. Majd epés és kissé zavaros glosszát kanyarít:

„No már ezen nem kevésbé eszes, mint calomnias modorú szaka-zsocska igen illik egy olyan lapba, mely egykor azt nyilvánítá, hogy ,vidéki ember csak arra való, hogy előfizetést gyűjtsön a pesti irodalmárok számára.’ [Ez így rosszindulatú torzítás — S.J.] ingyen jegyeket szolgáltatni a lapok referenseinek: s ugyanazon cikk folytatában, hogy ,a közönség s annak legmagasb szépteni ítélőszéke [ti. a referensi testület] az úr s a színész annak szolgálja’. — Hanem már itt az a kérdés, mi gerjeszthette a nevezett mennydörgő lapot oly nagy dühre, hogy közönsége — melynek ő igazán szolgálja kényesebb érzését számba nem véve egy írótságát — tiltakozás és viszonttiltakozás! — le-szamarazza? Tantaena animis coelestibus irae? [Vergilius-idézet, Aenais I r.] — kis gondolkodásra eszembe jut, hogy én vakmerő! — Béla királyfit [V elbeszélő költeménye — S. J.] ,adós-köteles’ tisztelet nélkül mertem emlegetni!! Ez az igaz sulyos bűn; de így járok én mindig. Ezelőtt néhány évvel egy talentumos fiatal költő, Kinizsi szerzője, haragvék meg rám, mivel azt találtam mondani, hogy ő nem Homeros; és most a Bélafi királyé, vagy akarom mondani a Béla-királyfié, csattan fel azon együgyű nyilatkozatomért, hogy ő nem Arany. Egyébiránt a répacukorgyártásról szólva, ,Köszönöm zsidó, hogy e szóra megtanítottál.’ Ismételve nyilvánítom, hogy míg Arany János nádcukrot készít, addig a mi Jánosunk az Á.B.C. másik végén, nem répacukrot, hanem csak burgonyaszörpöt gyárt. Mind-emellett azonban a Nővilág finom ötlete phlegmaticus természetemnél fogva nem hogy haragra, de neheztelésre sem gerjeszte; hanem némi kétséget és aggodalmat csakugyan ébreszte bennem, melynek elhárítására bátor vagyok szakértőket szólítani fel a következő két kérdés eldöntésére.

1. Minő lelki állapotban lehetnek azok, kik cikkemnek tartalmát s irányát meg nem értve, répacukorról, meg parókárról ábrándoztak?

2. Vajjon az idézett szakaszocska írójánál melyik orgánium vastagabb; arcbőre-e avvagy koponyája?

Az első feladat bármely részre döntésében tiszta nyereségem leend, mert, ugyanis, ha azon kötetet olvasó urak tiszta ésszel voltak s cikkem valóban érthetetlen hadonászás, ugyan a lángészek sorába vagyok emelve, kinek fő jellemvonása a Nővilág szerkesztője legujabb verse szerint az, hogy őket, senki sem érti. [Nem ért minket soha senki.

— VKrk I. köt. 191. l.] amiért is vevém mottóul magamnak. Ha pedig cikkem világosságánál fogva azon olvasó urakon feneklenék a hiba, ugy nekem jogom van őket a Lipótmezőn építendő intézetbe candidálni s ezzel magamnak philanthropico-collonizációs érdemeket szerzeni. Ezen nyeremény fejébe az 1. számú kérdés legsikerültebb megoldásáért, Vajda János költeményei 2. kiadását kutyabőrbe — (ohne Anzüglichkeit) — kötve tűzöm ki jutalmul. Egyszermind kötelezem magamat, hogy ezúttal nem fizetek rossz witz-tzel s általában Witz-tzel.

A második kérdés eldöntéséből semmi Errungenschaftot nem várok ugyan, mindazonáltal nagylelkűségből erre is rendelék jutalmat, még pedig physiologiai természetű levén a feladat, Oroszhegyi I. Oddelejességről írt könyvecskéjét. (Oroszhegyi Irma orvosnak 1858-ban megjelent könyve. Teljes címe: Az ód és delejesség közéleti értéke.) A példány viseltet ugyan; de érdeket kölcsönöz neki az, hogy az Orvosi hetilapbeli recensens Kocsis Lajos úr, éppen ezt forgatta, midőn magasztalásával elhalmozá ezen szintoly eredeti, mint epochalis tudományos jelenséget."

A NŐ vitát kiváltó néhány soros glosszája ** -jellel jelent meg, tehát nem Vajda írta. Cannus azonban teljes haraggal és valóban sértő módon V ellen fordult. V nem válaszolt a lapban, hanem ehelyett megbízta Tóth Kálmánt, hogy nevében kérjen elégtételt a lap szerkesztőjétől. Közöljük Tóth Kálmán elégtételt kérő levelét. (L. ItK 1957. 416—17. l.)

„Pesty Frigyeshez
T. Pályatárs!

Egy kellemetlen megbízást kell teljesítenem, melyet Ön, ki ismeri a lovagiaság szabályait, nem fog tőlem rossz néven venni, tudván, hogy a megbízást vissza nem utasíthattam.

Ön lapjában Vajda Jánosról a többi közt az volt írva: hogy nem tudni arcóbre vastagabb-e, vagy koponyája: ami szavakban annyit jelent, hogy szemtelen, is, ostoba is.

E sértésért — mint Vajda megbízottja elégtételt kérek, kérvén Önt, hogy nevezzen Ön egy megbízottat, kivel ez ügy elintézésére nézve értekezhetem. Már csak a távolság miatt is kellemetlen, s fárasztó lenne rám nézve, ha e dolognak komolyabb kimenetele lenne, s nagyon célszerű, sőt méltányos is lenne, ha Ön azon sérelmet lapjában helyre igazítaná.

Ezt ugyan nekem nem lenne szabad ajánlanom — de ha ez megtörténik, a dolog sokkal könnyebben s békességesebben eligazítható lesz.

Magbízottjának nevét, és lakását mindenestre kérem

tisztelettel

Tóth Kálmán

Pest. okt. 18. 858

a Hölgyfutár szerkesztője."

Erre a Delejti 1858, nov 23-i számában Pesty nyilatkozatot közölt: „Félreértések kikerülése végett, melyek a Delejti t. szerkesztőjét, ha nagyon lovagias is, de még sem helyeselhető elégtétel adására indí-

tanák, utólagosan kijelentem, hogy a Delejtű 14. számában hirdetett díjazás egyetlen egy általam tudott vagy megnevezhető egyénre nem vonatkozik. Előttem csak a cikkről nyomtatott és így kitkít bármily szigorú ítéletre feljogosító betűi állottak. A 'Nővilág' szerkesztőjére háritani pedig bármely részről mondottakat eszem ágában sem volt, s csak úgy lehetett volna, ha azt tenném fel, hogy a szerkesztő maga ír lapjába minden alá nem jegyzett egyveleg cikket, mit józanész ember nem tehet fel. Ennél fogva minden mentális reservatio nélkül nyilváníthatom, hogy engem személyes tapasztalásom legparányibban sem gátol abban, hogy t.c. Vajda János urat magam részéről igen eszes és igen szemérmes férfiúnak ne tartsam, és hirdessem. És így reménylem, hogy ezen lapok tisztelt olvasói tudják, hogy hányadán vannak mindnyájunkkal, kiket ezen ügy érdekel.
Pesten, nov 15. 1858."

V ezt a választ, illetve visszavonást tudomásul vette. Erről tanúskodik Tóth Kálmán másik levele:

Pesty Frigyeshez

T. Uram! Miután Ön lapjában a kívánt visszahúzás megtörtént, én segédségem idejét befejezettnek tekintem.

Miután azonban Stockinger úr [Stockinger, később Sulyok Mór (1821—1878) temesvári ügyvéd, 1861-ben képviselő] azt írta, hogy Önök dec. 4-kén Pestre jönnek, — nehogy ez hiába, vagy korán történjék, ide mellékelem Vajdának ez ügybeni nyilatkozatát, kérvén Önt, hogy a további ne talán szükséges ez ügybeni lépéseket Vajda úrhoz tessék tétetni.

Fogadja kézsorításomat.

Pest, nov. 28. 858

Tóth Kálmán

Tóth Kálmán levelében vannak bizonyos homályos pontok. V említett nyilatkozatát pl. nem ismerjük, de arról sem tudunk, hogy ez ügyben további lépések történtek volna.

Látjuk az eddigiekből, hogy a NŐ első két éve nagy érdeklődést váltott ki az olvasóközönség és a sajtó köreiből egyaránt. Sajtóvisszhangját növelte V könnyen lobbanó, harcos természete, s az ennek következtében minduntalan kirobbanó heves viták. Az 1859. évfolyam első felében folytatódott a lap sikeres útja, színvonalas, tartalmas maradt. A MS 1858. dec 4-i számában a NŐ előfizetési felhívását ezzel vezeti be: „A 'Nővilág', mely két éves pályafutása alatt tényleg bebizonyította, hogy hivatását mint női közlöny, nemcsak teljesen felfogta, hanem annak megfelelni is törekszik, a jövő (harmad) évi folyamára szétküldötte előfizetési felhívását.” Ezeket az elismerő sorokat kiegészítik az 1859. ápr. 10-i újabb előfizetési felhíváshoz fűzött sorok: „Lapunk tegnapi száma mellett küldte szét a 'Nővilág' előfizetési felhívását. E lap hitele már úgy meg van szilárdulva, tettszetős voltát nagy számú előfizetői annyira bizonyítják, hogy részünkről most minden ajánló dicsérgetés fölöslegessé válik.”

A problémák az 1859-es év derekán kezdődtek. Nem újabb vitákkal, mert a viták — legalábbis a NŐ-gal kapcsolatban — egyelőre megszűntek, majd később más területeken újultak föl. (1861—1862) (L. az

Arany Jánossal való vitát a Cs-ban, a röpiratokat stb.) Mindenesetre a NŐ szerkesztése körül ettől kezdve úgyszólván folyamatos bonyodalmak keletkeztek.

1859. júl. 24-től (30. sz.) okt. 9-ig (41. sz.) első alkalommal V tartósan távol marad a laptól. A szept. 18.-i szám „Galambposta” rovatában találjuk meg a magyarázatot: „E lapok szerkesztője egészségi tekintetből, t. olvasónői kegyes elnézése reményében, még rövid ideig vidéken tartózkodik.” Több hónapig távol maradt 1860 második felében is. Ez idő alatt gyakorlatilag Bús Vitéz, az akkori segédszerkesztő végzi a szerkesztés munkáját. Hogy ennek mi volt az oka, egyelőre nem tudjuk. Tény azonban, hogy ezek a megszakítások, távollétek nem használtak a lapnak és V szerkesztői tekintélyének. Mégis, ez idő alatt, úgy látszik a megszokott mederben haladt minden. A lapok nem írnak róla, legföljebb egy-egy hírt, közleményt vesznek át a NŐ hírovtatóból, mint az általában más lapokkal kapcsolatban is történt.

Annál mozgalmasabbá vált az élet V számára 1861-ben, s ez természetesen a NŐ-ot is érintette. Máj. 1-től szept. 15-ig az újonnan induló Cs-t szerkeszti V, még hozzá igen nagy lendülettel (l. 884. l.), s bár nem lesz hűtlen a NŐ-hoz, oda keveset ír, szerkesztésével kevesebbet tud foglalkozni. A lap ugyan már 1861-től hetilap helyett kéthetenként jelent meg, s V maga is érezte, hogy olvasói ezt nem veszik jó néven, kedvezőtlen változásnak tekintik, ezért a VÚ 1860. évi 51. számában igyekszik megmagyarázni. A VÚ hírt ad arról, hogy a NŐ újévtől kezdve minden hónapban kétszer jelenik meg „az eddigi irány és tartalommal”. „Ezenkívül külön előfizetés nyititak a 'Nővilág' és 'Politikai újdonságokra' együtt, mely utóbbi kéthetenként egyszer jelenik meg.” Mikor azután V a Cs-től megváltik s teljes figyelmével a NŐ felé fordul, ismét hetilappá szervezi át. — Érdekeség kedvéért érdemes itt följegyezni a Szépirodalmi Figyelő ironikus glosszáját, amellyel a divatlapok s így a NŐ ellen is szurkolódik: „Valaki a Hölgyfutárban szépirodalmi lapjaink ily fusióját ajánlja: A 'Nefelejtsset' egy 'Gombostüvel' oda kellene tűzni a 'Virágsokor ba' (mely talán nem is létezik már): A 'Virágsokrot' bevinni a 'Családi kör'-be s a 'Nővilág' keblére illeszteni, s midőn ez ily bájjakkal fölőselegessé tenne minden 'Divatcsarnokot', a 'Hölgyfutár' meghozná a hírt, hogy van egy általános — 'Hölgydivatlap' —. Mi pedig oly szépirodalmi lapot ohajtanánk, mely ne a divatra (ami a szabók tiszte) hanem a szépirodalomra helyezi a súlyt.” (Szépirodalmi Figyelő 1862. jún. 12.)

Közben pedig úgy látszik, elég sok mende-monda kezdődött a NŐ (illetve szerkesztője, V) körül, mert még a VÚ is (amely pedig egyébként végig kitartott V mellett) ezt írta az okt. 13-i számában: „Vajda János a 'Nővilág' szerkesztésétől f. év végével visszalép.” S így ír a Hf, a V iránt másik hú lap: „Hírszerint a 'Nővilág' is szerkesztőt cserél. — Mi Vajda Jánost határozottan szeretjük, de azért meg merjük neki mondani, hogy újabb időben meglátszott a lapon, hogy jeles szerkesztője broucheröket ír.” (Hf 1862. nov. 13.) — Majd a nov. 29-i számban minden kommentár nélkül bejelenti, hogy V átveszi a MS szerkesztését.

Tudjuk, a hírekből ez utóbbi volt csak igaz. A VÚ 1862. dec. 15-i számában helyre is igazítja előbbi híradását: „[A Nővilág új folyama] Jövő évtől kezdve a hölgydivatlap — melyet olvasottsága és leg-

nagyobb elterjedtségénél fogva méltán nevezhetnénk a nők 'Vasárnapi újságának' — nem mint eddig kétezer, hanem háromszor fog megjelenni havonként, és pedig alakja eddigi nagyságában — árfölemelés nélkül. . . Szerkesztője, Vajda János nemhogy vissza nem lép — mint híre volt, de sőt főgondját a lap szerkesztésére fordítandja.”

Mindez azonban — tudjuk — mégsem így történt. V-t ez időben nagyon is hatalmába kerítette a közéleti láz, s *Arisztidesz* álnév alatt megírta nagy vihart, éles támadásokat kiváltó röpiratait. (Júl. végén az *Önbírálatot*, okt. végén a *Polgárosodást*.) Ezek megírása, valamint a megjelenésüket követő hatalmas visszhang elvonja V-t a NŐ szerkesztésétől. Még távolabb kerül tőle, amikor — mint Komlós írja: „A két röpirat nagy visszhangja arra bátorítja Heckenastot, hogy Vajdát bizza meg a tulajdonában levő, egyelőre Jókai által irányított Magyar Sajtó című napilap szerkesztésével.” (Komlós 1954. 111. l.)

V a MS szerkesztését 1863. jan. 1-én át is veszi, s a NŐ szerkesztésének minden gondja a főmunkatárs Bajza Jenőre hárul. A Hf 1861. jan. 8. számában ezt így kommentálja: „Megjelent a 'Nővilág' divatlap ez idei első száma választékos tartalommal és szép divatképpel, az előbbinél nagyobb alakban. Főmunkatárs: a tehetséges fiatal író, Bajza Jenő.” De hogy többről volt szó, azt bizonyítja, hogy Bajza lakáscíme (Mészáros u. 2. — ma Tolbuhin körút) lett a szerkesztőség új címe. Erre vall a VÜ alábbi híradása is: „Jobb divatlapjaink egyike . . . a 'Nővilág' ezentúl tehetséges fiatal írónk Bajza Jenő vezetése mellett jelenik meg, ki a mellé, mint főmunkatárs szegődött.” (VÜ 1863. jan. 4.)

Tudjuk, hogy V a MS szerkesztésétől júniusban megvált, de egyelőre üdülni ment Marienbadba, mint ahogy azt a *Cseh-német fenyőerdők* c. szép cikke bizonyítja. (L. VKrk V. köt.) A NŐ szerkesztését tehát gyakorlatilag nem vette még át s ez a sajtókörökben zavart keltett, egyes lapok számára pedig gúnyos élcelődésre adott alkalmat. Íme ezek közül néhány:

„A 'Nővilág' szerkesztőt, a 'Nefelejts' kiadót változtatott — írja a Hf 1863. máj 23.-i számában. Az elsőnek szerkesztője fiatal költőnk, Dalmady lesz, a másíknak kiadója pedig maga Bulyovszky Gyula, az eddigi szerkesztő. E változás mindkét lapnak csak előnyére válik.”

A Koszorú sem felejt el a Cs-ral való éles vitát, s itt az alkalom visszavágni V-nak. „1863. máj. 31-én — írja Komlós — a Koszorú kajánul regisztrálja az álhírt, hogy a Nővilágot a következő félévben Dalmady veszi át Vajdától: 'Csak jót remélünk a változástól.' Júl. 5-én így gúnyolódik abból az alkalomból, hogy Vajda távozott a Magyar Sajtótól: 'A Magyar Sajtó e félévben megkisebbedett, hanem ez nem válik kisebbségére. Míg oly nagy volt, nem látott az egész magyar irodalomban üldözni való botrányt, mint éppen a mi szegény Koszorúnk. Isten bocsássa meg neki.'” (Komlós 122. l.) Persze vitathatatlan, hogy a bántást annak idején V kezdte.

A VÜ már koránt sem nyilatkozott ilyen élesen. 1863. jún. 7-én egyszerűen közli a vak hírt: „A 'Nővilág' szerkesztését júl 1-től kezdve Dalmady Győző veszi át, főmunkatársa azonban továbbra is Bajza Jenő marad.” — Később azonban siet mindent helyreigazítani. A szept. 4-i számban találtuk ezt a híradást: „[A mostanában annyi csapást szenvedett költő] Vajda János, a politikai térről végleg vissza-

vonulva, a 'Nővilág' című szépirodalmi lap szerkesztését — mely egykor az ő kezében a tekintélyesebb szépirodalmi közlönyök közé tartozott, — személyesen vette át. E havi első számában újra kezét szorított a műzával. Egymásnak élve, mindkettőnek több öröme lett volna. Kár is volt megválniok."

Az 1864-es lapok, úgy látszik, ismét napirendre tértek afölött, hogy a NŐ-ot továbbra is V szerkeszti, s közlik a NŐ megújult bizakodó célkitűzéseket, programot bejelentő hirdetéseit. Átvesznek belőle bizonyos híradásokat. V maga sem érzi magát bizonytalanságban.

Utalnunk kell itt arra a tévedésre, amely Komlós Vajda-monográfiájában is megtalálható, hogy a NŐ 1863 decemberében szűnt meg: „A bojkott olyan méretű — írja Komlós —, hogy Heckenast a Nővilágot is kénytelen az év végén megszüntetni, noha a dec. 15-i számban Vajda még azt igéri, hogy lapja jövőre jobb lesz.” (Komlós 133. l.) — Ez így tévedés, mert V ezt az ígérteit be is váltotta, s lapja valóban jobb lett. Előfizetési felhívásai még a negyedik negyedévre is bizakodó hangúak. Érthető, hogy váratlan megszüntetésének hírére a Hf 1864. szept. 8-i számában így kommentálja:

„[A Nővilág] e hó végével megszűnik dacára annak, hogy előfizetőinek száma meghaladja a 800-at. Heckenast úrnak fényes tervei lehetnek, hogy lapjait így reducalja. Azt is hallottuk, hogy Vajda János, a jelenlegi szerkesztő néhány száz frtért magához akarta váltani e divatközlönyt, de a kiadó úrnak ehhez sem volt kedve. Nagy kár. Vajda János a journalismus terén szintén megpróbált talentum, s egyes bogarai mellett is szívesen látjuk őt akármiféle vállalat élén. Egy füst alatt elmondunk itt valamit, ami már rég nyomja lelkünket. Micsoda dolog az, hogy Vajda János még mindig a 'Kisfaludy-társaságnak' nem tagja? Hogy az akadémia nem választá meg, az természetes; oly rebellis, szabad szellem, minőnek jeles poetának Aristides név alatt kartácstűszerűleg közénk szórt röpirataiban mutatkozott, nem illik a tudós társaság penészes légkörébe s rozsdás abroncsai közé, de hogy par excellence ballettristicus társulat az újabb idők legjelesebb költői tehetségét ennyire ignorálja: az megérdemli, hogy kuriosumként feljegyezzük.”

PESTI ÉLET

M.: NŐ 1857 márc. 22., 29.; ápr. 5., 12. és 19. sz. V szépprózai jellegű alkotásai közül sajátosak, jellemzőek a tárcacikkek, de egyéniségének, harcos, ironikus hajlamainak talán még kedvezőbb az állandó, valamilyen egybefoglaló címen hétről hétre írt tárcacsevegés. Mivel az olvasóközönség is kedvelte az ilyen rovatokat, V-nak mint szerkesztőnek egyébként is gondolnia kellett erre. Bár a szerkesztés munkáján s egyéb prózai frásain kívül egyelőre ő írta a NŐ-ba a „Nagyvilág kis krónikája”, a „Hírvilág” stb. rovatok anyagának túlnyomó részét, „Pesti élet” címen a márc. 22.-én megjelent 11. számban megkezdte ezt a külön tárcarovatot is.

Mivel ezekben a csevegésekben az olvasóközönség valójában egyegy hét néhány érdeke, aktuális eseményének szellemes tálalását,

élcet, iróniát, polémiát stb. keresett, V jelezte tárcacikkei elején a napot, amikor az írást befejezte. (Pl. *Pest, márc. 16.*) A vidéki levelezés szervezéséhez, amely szintén egyik jellemzője az akkori folyóiratoknak, bizonyos időre volt szükség, ezért is volt fontos szerepük ezeknek a „Pesti élet”-ről szóló tárcacikkeknek. (Később, mint látni fogjuk, gyakran visszatért ehhez a formához: „Pesti levelek”, „Bizonytalan levelek”, „Kispuskatűz” stb.)

Azt, hogy a „Pesti élet” tárcacikkeit valóban V írta, bár egyet sem írt alá a saját nevével, sem szignóval, sem álnévvel el nem látott, nemcsak a cikkek hangja, stílusa bizonyítja, hanem a bennük tárgyalt, vitatott témák, problémák, vonatkozások is.

A „Pesti élet” írója a PN-t csipkedti meg már az első levélben unalmasága, „tudományos értekezései” miatt. A PN ezt érthető módon nem veszi jó néven, s már a III. 21-i számban válaszol rá. Azon élcelődik, hogy a tárcáíró járdataposónak nevezi magát. Már ebben a válaszban érezhető, hogy a tárcát V-nak tulajdonítják. A másik cikk, ugyancsak a PN-ben a Teleki-pályázattal kapcsolatban kétséget kizáróan ki is mondja: „Egyébként meglepőnek tartjuk, hogy Vajda úr, aki maga is bírálókat írt, éppen egyik bírálatában bírálja a 'tudományos bírálatok' illetékességét.” — Visszatérve az első levélre, a PN iránti csipkelődés után érdekes ötlettel betűrendbe szedve rövid, szellemes híradással fejezi be ezt az első cikket. Csupa V érdeklődési körére, témáira vonatkozó megjegyzések ezek. Bizonyítékul elég talán felhívni a figyelmet a „J” betűre, amelynél Jókai Mór: Új Decameronját ajánlja a NŐ olvasóközönségének, s annak első novellája csakugyan megjelenik a következő számban. S még jellemzőbb a V-betű, ahol Vahot Imréről élcelődik. A Vahot-vita pedig (l. 715—7251.) igen jelentős és jellemző mozzanat volt V életének ebben a szakaszában.

A szerzőség bizonyítására emlitem meg a NŐ 1857. ápr. 19-i számában megjelent *Pesti élet* c. közleményt, melyben a szerző kézműiparunk és szakácsművészetünk hiányosságairól, a francia ipartól és konyhától való elmaradottságáról ír. Ebből ismét jellemző vita keletkezik Vahotékkal. A Nk (Vahot lapja) 1857. évi 19. számában „Egy iparos” aláírással megjelenik egy méltatlankodó dühös válaszcikk. (A hazai ipar ügyében) Erre a NŐ „Társasélet és szépműi szemle” c. rovatában találunk választ. (Ezt nyilvánvalóan V írta. L. 717. l.) Vahot hosszú cikkben válaszol a Nk 1857. évi 21. számában (Még egy szó a magyar iparosok védelmében), melyben már nem a „Pesti élet” írójához intézi kirohanásait, hanem V-hoz. Vajdát tehát azonosította a „Pesti élet” tárcáinak szerzőjével. Cikkében azt igyekszik bizonyítani, hogy V-t alaposan sarokba szorította az „Egy iparos” aláírással megjelent cikk, s hogy V erre „csúfíréssel-csavarással erődökdi magát tisztára mosni”, hosszasan bizonyítgatva, milyen rossz dolgokat művel a magyar ipar. Az egész cikkben nemcsak az érződik, hogy örömmel ragadja meg az alkalmat V elleni támadásra, hanem minden sorából árad a konzervatív szemlélet, az oktalan nemzeti ön-elégültség, szemben V itt-ott talán téves, de egészében szerencsés, pozitív szándékú és hatású ostorozó hangú írásával. Az olvasó óhatatlanul V néhány évvel később megjelenő nagy röpirataira gondol ezek olvasásakor. Azoknak egy-egy gondolata, eszméje jelentkezik már ezekben a tárcacikkekben.

Az ötödik tárcacikk után a „Pesti élet” megszakad, illetve a következő számtól (1857. évi 18. sz.) „Tárcalevelek” címen Beöthy László folytatja. Alatta a szerkesztő csillag alatti megjegyzése: „Szerencsések voltak ez általánosan kedvelt humorú frónkat e rovat rendes vitelére megnyerni.” Ezt a szerkesztői jegyzetet is csak azzal magyarázhatjuk, hogy megfelelő tárcáíróra bukkanva V átadta ezt a szerepet, hiszen láttuk, őt éppen eléggé lekötötték más munkák.

A „Pesti élet” tárcacikkei eddig máshol (kötetben, gyűjteményben) nem jelentek meg, s V életrajz- és monográfiáiról sem figyeltek föl rájuk.

Pest, március 16.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

V többször használt stílusfogásának kell tekintenünk a szerkesztővel, azaz önmagával való vitát, élcelődést, amellyel később a *Romeó* álnéven írt „Pesti levelek”-ben is gyakran találkozunk. Nem egyszer külön szerkesztői magyarázatot, sőt helyreigazítást is fűz hozzá. (L. a Pest, márc. 21.-i tárcacikk végén.) Ez azonban nem teszi kétségessé, sőt ismerve a körülményeket, inkább bizonyítja a szerzőségét.

dandy — (ang.) Az úri világhoz tartozó egyén, aki a divat, izlés irányítójának érzi magát.

bon-ton — jó modor, illem.

kezdj olvasni a Pesti Napló mélységes . . . A PN „Tudomány, irodalom és művészet” című rovatára céloz, amelyben valóban a „tudományos” cikkek tömege jelent meg ezekben az években. Pl. több folytatásban Magyar académia címen a Nyelvtudományi Osztály száraz nyelvi fejtegetése; Visszapillantás a német természetvizsgálók és orvosok 32.-ik gyűlésére (folytatás) (PN 1857. jan. 29.) — Magyarok életrajzai I., betűrendbe szerkeszt. Ezerégyártó Árpád” (PN 1857. febr. 8.) stb. Ezzel kapcsolatban a NŐ és a PN, illetve V és a PN szerkesztőségének egyes tagjaival éles vita alakult ki (l. 713—714 l.)

pátrónusunk Szt. Heverdel — Szent Heverdel a dologtalanok patrónusa. Általánosan ismert szólás: szent Heverdel napja.

Veuve Cliquot — ismert pezsgómárka.

Byron Manfredja is „feledékenységét” kért — Byron drámai költeményében Manfred dúsgazdag úr, de emberkerülő és világgyűlölő; egyetlen emberhez vonzódik: nőtestvéréhez, azzal bűnbe esik, s ez az emlék üldözi életében. Felidézi a szellemeket és feledést kér tőlük. (L. I. felv. I. jelenet.)

columnája van önnek — *columna* (lat.) oszlop; nyomdai értelemben: hasáb. Újabban a napilapok szerkesztői gyakran egy egész újságot oldalt neveznek columnának.

akárhány embert angazsirozok — *angazsiroz* (fr.) (ma: angazsál): szerződött, alkalmaz.

a cz betűt egyszerű c-vel vagy cz-vel írják-e, — A Magyar Tudományos Akadémia értesítője 1857. II. sz. 117. l.-on ad hírt a „cz”-vitáról: „— Bugát Pál rt, a kettős betűk egyszerűsítése legcélszerűbb módjáról adta elő nézeteit, hozzá tévén, hogy ezen írásbeli javítás jelenleg korszerűnek nem látszik, s ezért az összetett cz-nek különben helyes egyszerűsítése nem elfogadandó. Ezekre az követeltetvén néhely más

osztálybeli tagoktól, hogy a helyesírási kérdés az öszves akadémia által döntessék el, az elnök annak vég tárgyalását, miután a mára kitűzött öszves ülés, az időt elhaladta miatt meg nem tartathatott, jövő hétfőre tette által."

P. Horváth Laziként — Petrichevich Lázár I. a MS 41. gl. jegyzetét. *a crinolin szoknyákra* — A crinolin (abroncsos) szoknyák divatja ellen V igen sokat ír a NŐ különböző rovataiban. Hogy mennyire elfitéli, azt mutatja már első kis cikkének a hangja: [...] *a crinolin-szoknyák, ez időtlen szülöttei az új divatnak* stb. (NŐ 1857 febr. 22. „Nagyvilág kis krónikája”) — Egyébként kedvenc témája volt ez az akkori lapok, folyóiratok úgynevezett csevegő rovatainak. Pl. Bullyovszky Gyula a D-ban oldalakon keresztül élcelődik a crinolin rovására. V inkább érdekes epizódokat, gunyoros megjegyzéseket mond róla. Itt még csak egyhe gúnnyal érinti ezt a témát.

az angol „Book of Beauty” szépségeinél — Book of Beauty (A szépség könyve) teljes címe Heath's Book of Beauty. 1837-től 1849-ig évente megjelenő díszkiállítású almanach. Kiadója Heath, majd Longman londoni könyvkiadó volt; mindkét cég fennáll ma is. Szerkesztői: az első években Letitia Elisabeth Landon, majd Countess Marguerite Blessington, mindkettő írónő. A felső rétegek, főleg a nők ízését szolgálta kép- és szépirodalmi olvasmányanyagával. Szerzői között jónévv írók is akadtak. Illusztrációs anyaga technikailag magas színvonalú volt. Az 1839-es kötete megvan az OSzK-ban; annak a Zichy Ödön grófnak a tulajdona volt, akit Görgey 1848-ban kivégeztetett. A kötetet 13 acélmetszet díszíti, amelyek a maguk korában szépek tartott angol főúri hölgyeket ábrázolják. (Ország László ny. egyetemi tanár szíves közlése.) A Book of Beauty magyarországi népszerűségére l. Ország László: Anglomania in Hungary. Angol Filológiai tanulmányok, Debrecen, XII. köt.

Hattyu, megint vagy tíz darab úszkál — A városligeti hattyúkkal kapcsolatban l. *Polgárosodás*. VKrk VI. köt. 491. l.

a nemzeti színháznál a kocsk számára új bejáratot készítenek — Szinyei Ferenc írja a megújult Nemzeti Színházról a H-ra hivatkozva: „1857-ben az előcsarnok elé oszlopos bejáratot építettek a fogatok számára”. (NRB I. köt. 49. l.)

Jókai Mór „Új Decameron” — Az Új Decameron első novellája (Az én galambom nem vált porrá) a NŐ 3., a második novellája (A halál-fős álarc) az 5., a harmadik novellája (A tündéralarc) a 8., a negyedik novellája (Valdivia) a 12. számban jelent meg. Utána valóban, a 13., 14., 15. és 16. számokban, egymás után közli a Valdivia folytatásait. Ezután megszakad a novellák közlése. A Bolívar-t csak a 35. számban kezdi közölni (öt folytatásban). Ez érthető is, hiszen a szerkesztőnek változtatosságra kellett törekednie, helyt kellett adnia más íróknak is. A NŐ ugyanis csak egy novellát közölt minden számban.

Bournoville. Augusztá — (1805–1879) dán táncművész és balettszerző; Franciaországból bevándorolt táncmester fia. Bournoville emelte először a balettt művészi színvonalra.

Bernáth Gazsi — l. a MS 51. gl. jegyzetét. Itt jelzett könyve, Lavotta élete valóban megjelent 1857-ben.

Mielőtt még az új üstökös véget vetne a világnak — Igen sokat írtak ekkor a világ közelgő végéről. Erre céloz itt V. A NŐ 1857. évi 3.

számában a „Nagyvilág kis krónikája” c. rovatban is találunk ilyen hírt V ironikus stílusában írva: *Chinában jelenleg általános a hit, hogy a jövő évben vége lesz a világnak. Ugyancsak igyekeznek még ez évben a lehető legjobban élni.*

egy tucat naptárt adtak ki — L. a MS 23. gl. jegyzetét.

Remellay Gusztáv: — (1819—1866) író. A negyvenes évek egyik legtermékenyebb írója. Írt publicisztikai dolgozatokat, történelmi korrajzokat, főképpen pedig történelmi regényeket és elbeszéléseket. Ügyvédi diplomát szerzett. Előbb Pest tiszteletbeli alügyésze, majd Újvidék városi főjegyző, a szabadságharcban ezredes-hadbíró. Kufsteinben hat évi várfogságot szenvedett. Kiszabadulása után már kevesebb szerepe volt az irodalomban, bár sokat írt. V-nak itteni megjegyzése természetesen csak csipkelődés, amellyel Remellay történelmi regényeire, elbeszéléseire céloz. (L. 118. l.-ot is.)

Saphir — Saphir Móricz Gottlieb (1795—1858) humorisztikus író és szerkesztő. Lovasberényben (Fejér m.) született zsidó szülőktől. Előbb Pesten, majd Bécsben, Berlinben élt. Humorosan éles, bíráló írásai miatt elég viharos élete volt.

Vahot Imre Balambértől, Bendeguztól kezdve — Vahot lapjában, a Nk 7. számában támadó, elsősorban V *Ildikó* című színdarabjának szellemi irányát, az ősök ábrázolásának módját leszóló kritika jelent meg. Erre céloz V e néhány gúnyoló sorban. A téma ilyen módon való fölvetése is egyik bizonyítéka annak, hogy a „Pesti élet” tárcáit V írta.

*Pönögei Kis Pál*ig — az induló Petőfi álneve

*Zenő és Árpád*ot — A Napkelet egyik vidéki (pomázi) levelezőjét hívták Zenő Árpádnak; levelét közli Vahot, de csillag alatt „szerényen” üzeni a pomázi levelezőnek: „Ne vegye rossz néven, hogy személyünkre s keletkező vállalatunkra halmozott dicséreteket csak tizedelve közöltük. — Leginkább fogunk örülni, hogy egy év múlva, midőn napunk [sic! helyesen: lapunk] első pályafutása lenyugvóban leend, még méltóbbak leszünk a dicséretre mint most kezdetben.” — Ezt a nagy „szerénységet” gúnyolja itt V.

Pest, március 21.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Gauthyer Margit — Ifjabb Dumas, Alexandre (1824—1895) „A kamáliás hölgy” című regényéből írt nagysikerű drámáját 1867 márc. 6.-án mutatta be a Nemzeti Színház. Akkor „Gautier Margit” (a dráma főszereplője) címen szerepelt a színház műsorában. Négy felvonásból állt, V tréfásan utal az ötödik felvonásra.

Hűséges jockey-m — jockey, helyesebben: jockey, zsoké, lóversenyeken résztvevő hivatásos lovas; itt alkalmasint csak szolgát, inast, lovászt jelent.

bűskomoly andalgásu kóvába (comfortable) — A „kóva” szó sem szótárakban, sem az értelmező szótárban nem található.

A „jövő zenészei” tanulmányának — V itt Lisztre céloz. (L. 119. l.)

Boz Dickens műveinek példátlan olcsó . . . — A NŐ 1857. febr. 1.-i (4) számában a „Házi könyvtár” c. rovatban foglalkozik a Téli könyvtár sorozattal, amelyben a Nehéz idők és a Puszta ház c. regé-

nyek is megjelentek. A cikk aláírás nélkül jelent meg, de stílusa, problémafelvetései alapján valószínűnek tartom, hogy V írta. Méltatja Dickens művészetét, majd így fejezi be: *Fájdalom a magyar olvasóközönség a remek művek iránt éppen semmi előszeretettel nem viseltetik, s ezért mint értesülénk, a „Téli könyvtár” a jövő évben nem folytatatik. Összesen husz kötetből áll a gyűjtemény, s kötetenkint 30 kr.*

Ervin (Pompéry) példátlanul drága novelláiból — Pompéry János. L. a MS 63. gl. jegyzetét. V itt Beszélyek c. két kötetes, 1853-ban megjelent könyvére céloz. Beszélyek. Írta P. J. (Ervin).

Nem irigylem a Pesti Naplótól — Egy kis gúny és dicsekvés ez, hogy a NŐ sok helyre eljut, kedvesebb a női szalonokban, mint a PN, s ezt a gúnyt szellemes szójátékkal erősíti (*jockeyt tartok, de lovam nincs stb.*).

miig dúsgazdag voltam — V ifjúkorában, a szülői házban viszonylag jómódban élt. Erre több alkalommal is visszaemlékezik. A szülői ház bőségéről beszél például költő-barátjának, Zempléni Árpádnak is (l. VKrk IV. köt. 452. l.); itt inkább csak afféle ironikus öngúnynak érezzük ezt a célzást.

A szincédula egy spanyol tánc-társaság fölléptét hirdeti — 1857. III. 19.-én Don Ambrogio de Martinez spanyol táncegyüttesének volt az első föllépte, amelynek másik kiváló táncosa Donna Izabella Cubas. — V-nak azonban, úgy látszik, mégsem nyerte meg annyira a tetszését, mert csillag alatti megjegyzésben mindátfízi a híradáshoz: *Aranyvári Emilia úgy áll fölöttük, mint Meyerbeer zenéje Verdé fölött.* (Aranyvári Emilia a Nemzeti Színház ünnepelt magyar balett-táncosnője volt. Külföldön is sikerrel szerepelt. Meyerbeer és Verdi zenéje közül V korában valóban Meyerbeer zenéjét tartották jobbnak.)

még „szent fájdalomt” sem hagyva ki onnan — „szent fájdalom”, helyesebben „szentelt fájdalom” (L. Eötvös József Búcsú c. verse 3. versszakának 6. sorát.)

a „Pesti Napló” bölcs kritikusaianak nem tetszett — A spanyol tánc-társaság fölléptéről l. fenti 20–21. sor.) Itt erősítésül említi, hogy a PN kritikusanak sem tetszett.

Schlagt tod den Hund, er ist ein Recensent! — Helyesen: „Schlagt ihn tot, dem Hund, er ist ein Rezensent.” — Idézet Goethe Der Rezensent c. költeményéből. .

a spanyol Thersypchora lányai — Terpsichore, mai átírásban: Terpszikhoré; a tánc műzsája a görögöknél.

Szigligeti „Lilomfi” című sikerült népszínművét Nestroy neve alatt adták elő — Johann Nep. Nestroy (1802–1862) osztrák színműfíró, ez időben a bécsi Carl Theater igazgatója, a Jókai által is említett „K. magyar táncos”-tól, azaz Kaczér Ferenc balettmestertől kapta Szigligeti művének németre fordított szövegét. 1856. júl. 18.-án barátjához írt levele szerint már akkor előrehaladt az átalakításban, de — mint írta — a közönségnek erről az átdolgozásról nem szabad tudnia, mert névtelenül kívánja művét előadatni. Mire azonban Nestroy elkészült az átdolgozással, 1857. márc. 7.-én már saját neve alatt hozta színre Szigligeti átkeresztelt, elrontott színművét.

Kaczér 1932-ben előkerült és Rexa Dezső által közölt, Szigligetihez írt levele aztán még világosabbá tette, hogyan került Szigligeti műve Nestroyhoz. Kaczér 1855. máj. 19.-én Bécsben kelt levelében sürgős

választ kért Szigligetitől: belemegy-e abba az alkuba, hogy Nestroy a darab elfogadása után 50 pft készpénzt adna, továbbá minden előadás bruttó jövedelméből 5%-ot. „Ha ezen föltételek neked tetszenek és azokat felében velem osztani akarsz, tehát küld azonnal a 'Liliomfi'-t stb. (L. Rexa: A Nemzeti Színház levelesládájából. Itk 1932. 191. l.) Valószínű, hogy miután Szigligeti nem ment bele az alkuba, Kaczér Nestroynak adta a darab szövegét, s utána talán az osztrák színiigazgatóval osztozkodott.” (L. JKrk: Cikkek és beszédek. 4. köt. 805. l.) — Amikor a plágium kiderült, Nestroy kártérítést fizetett Szigligetinek.

Kertbeny átmege Spanyolországba — Kertbeny Károly, l. a MS 74. gl. jegyzetét.

Camoens föltámad — Luiz Camoens (1524—1580) nagy portugál költő. Leghíresebb műve Os Lusíadas c. eposza. Greguss Gyula (G. Ágost testvéröccse) fordította először magyarra. Ironikusan, gúnyolódva erre céloz V ezekben a sorokban (ti. Camoens föltámad, hogy viszonzásul portugál nyelvre fordítsa G. Á. — „classicaí zamatu” verseit. Greguss Ágost versei a Regélő Pesti Divatlapban, a Szivárványban, az Életképekben, a Pesti Divatlapban, a Szépirodalmi Szemlében s a Nevelési Emléklapokban jelentek meg. Élete végéig írt verseket, de csak egy verseskötete jelent meg; Gyászdalok. 1848. Névtelenül. V tehát bizonyára a lapokban megjelent verseire céloz.

Pest, apr. 1.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

nagyobb áprilisba — Utalás a népi hiedelemre, mely szerint április a bolondok hónapja.

e serein, e légies állapot — Serein (serenus) derült, nyugodt, kiegyensúlyozott.

harlequint — (harlekin) bohóc, francia népi játékok komikus figurája.

a „M. S.” érzékeny bucsút vesz a cz betűtől — Az Új Magyar Múzeum tudósításai szerint az Akadémián 1853-tól fogva folyt a helyesírási vita, főként a cz eltörlése körül. (L. a 124—125. l.-ot is) Ekkor még, és sokáig, sikertelenül: a cz-t csak az 1920 után megjelent új akadémiai helyesírás törölte el végérvényesen.

„Eljön majd az idő, mikoron hős Trója leomlik!” — V itt Poszbioly görög történetíróra hivatkozik, aki i. e. 210 táján Megapolisban született, kezesként került Rómába, s 40 könyvben megírta Róma történetét az első pún háborútól Karthágó és Korinthos feldúlásáig. A hexameteres idézet az Iliász IV. énekének 164. sora.

Patroklos (a dicsőült Nagy Ignác) ugyan elesett — Patroklosz Homérosz Iliászának egyik híres alakja, Achilleusz barátja, kit a hős annyira szeret, hogy az ő halálának megbosszulása céljából felhagy haragjával s újra csatára indul. Ilyen harcosnak látta V Nagy Ignácot a cz elleni harcban, akivel azonban az a sajátos eset történt, hogy — miután egész életében a cz ellen harcolt, s mindig c-t írt, koporsójára a nevét tévedésből cz-vel írták.

elkészül a terv, az óriási fa-ló, — Gúnyos utalás ez Vergilius Aeneisére, a Trójába csempészett óriás falóra.

dárdavető Priamosz és népe kipusztul — Priamosz, trójai királynak a város feldúlásakor Zeusz oltáránál történt halálát Vergilius meghatóan eseteli az Aeneis II. énekében. Trója pusztulása természetesen a trójai nép pusztulását is jelentette.

akadémikusunk (Bugát Pál) — Bugát Pál (1793—1865) orvos, egyetemi tanár, a magyar orvosi és természettudományos műnyelv szervenvelyes magyarosítója. Szóalkotási módszere teljesen ellenkeztben a magyar nyelv természetével. Szócsintan c. munkájában (kéziratban maradt, de egy részletét az MTA 1857. márc. 26.-i ülésén felolvasta) szókat csinálni tanít, kifejti az új szóalkotás rendszerét, amelynek hajmeresztő önkényessége ellen a kortársak élénken tiltakoztak. A tiltakozás eddig ismeretlen mozzanata V nyilatkozata is. — A Magyar Akadémiai Értesítőben (1857. III. sz. 164. l.) ez a néhány sor olvasható Bugát Pál Szócsintanáról: „—Bugát Pál rt. 'Szócsintan' című kézirati munkáját ismertette, a abból mutatványt közölt. Mire Toldy Ferenc, mint osztálybeli rendes tag így nyilatkozott, miszerint kötelességének tartja az előadásra megjegyezni, hogy az abban ajánlott szóalkotási források a magyar nyelv törvényeiben ellenkeztven, el nem fogadhatók.”

Tegnapelőtt egy estélyen voltam — V elég bőven ír itt életének erről az epizódjáról, s amit elmond, nagyon jellemző rá.

Egy rendíthetetlen nyugalma regényíró — V leírása alapján gondolhatunk pl. Kemény Zsigmondra, de közelebbi konkrét adatot nem sikerült felkutatni.

Száraz elmélet helyett az élet zöld fájára tért át a beszéd — Utalás Goethe: Faust I. alábbi sorára: „Szürke minden elmélet, zöld az élet drága arany fája.”

még nagyobb furorával helyben hagyták — furore (olasz) — hevület, indulat.

Pest, apr. 7. 1857.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a harangok mélabus kongása — a harangok V kedves témája. Vers: *Mit kongnak-bognak a harangok*, próza: *A György-harang*.

Napoleon mondta volna egyszer — Erre az utalásra nem találtunk adatot.

a kéregetési primitív rendszer — A vendéglői zenészek „kéregetése”-t korunkban ismertebb szóval tényérozásnak nevezték. V reménye tehát elég sokáig nem teljesült.

míg Ó Felsége . . a főváros falai közt leend — Ferenc József 1857 tavaszán utazta be az országot, májusban volt Pesten. — V előbb is kifejtette már többször azt a meggyőződését, hogy Budapest fekvésénél fogva gyorsan fejlődik, s ha királyi székhellyé válik, Európa egyik legnagyobb, legszebb városává fejlődik. (L. *Magyar birodalmi politika*. VKrk VI. köt. 274; 581. l.)

eszünkbe jut e helyen egy világotató angol lord mondása — Ez a rész önmagában is elegendő lenne annak bizonyítására, hogy a „Pesti élet” tárcáit V írta, hiszen *A magyar képek albuma* c. kötetnek *A magyar hölgy* című fejezetében az angol lord mondását csaknem szó szerint ugyanígy fogalmazta meg: *az egész külföldön a legszebb három dolog:*

az olasz dáma, az angol paripa és a magyar gavallér. — A lord a magyar férfi szépségéről nyilván az akkori bécsi magyar gárda megismerése útján szerzett fogalmat.

Pest, apr. 13. 1857.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Légrain kisasszonyról — A V-szövegen kívül adatokat nem találtam. (L. 129. l.)

a „Szerelmes ördög” próbájára — A „Szerelmes ördög balett 5 felvonásban. Maiziler szerzeménye után színre alkalmazta Campilli.

A 3-dik felvonás pas des trois-ját — pas des trois egy három lépéses spanyol tánc neve.

Chapuy ur — A V-szövegen kívül adatokat nem találtam. (L. 130. l.) mikor szabója belép, karján új ruhákkal — A tárcacikknek ez a része már hozzátartozik a Vahot-vitához.

PESTI LEVELEK

M.: NŐ 1857. júl. 5. (első évf. 26. sz.)-tól 1857. dec. 27 (első évf. 51. sz.)-ig V számozása szerint huszonnégy, a valóságban huszonhat levél jelent meg a NŐ-ban, mert a VI. levél után még kétszer ismét VI. számozású levél következik. Az 1858. évfolyamban nem folytatja V a „Pesti levelek”-et.

A tárcalevelek írását V a NŐ-ban a „Pesti élet”-tel kezdte, de a sokféle rovat írása és a lap szerkesztése közben örömmel adta át Beöthy Lászlónak, a fiatal tehetséges írónak, aki Tárcalevelek címen folytatta, de csak három számban (16, 17, 18). Ekkor, bizonyára Beöthy betegsége miatt, a sorozat megszakadt. A 21. számban V már nekrológban ad hírt Beöthy korai haláláról. Utána Székely József, a korábban ismert és kedvelt tárcáíró kezdti újra, illetve folytatja a 22. számban. De különösképpen Székelynek sem telik az erejéből többre két tárcalevélnél (a NŐ 22. és 23. számában), így talán egy kicsit a kényszer vagy a szerkesztői fölbuzdulás vitte rá V-t, hogy ismét ő maga gyűrőközzön neki. A 26. számban megjelent az első „Pesti levelek”-tárca *Romeó* aláírással. Már a „Pesti élet”-nél is — tapasztalt írói fogással — a szerző, itt tehát mint *Romeó* ajánlkozik a szerkesztőnek, hogy miután a *balvégzetesség egymásután fosztja meg azon kitűnő szerencsétől, hogy a magyar nővilággal hetenkint egyszer nyomatásban társaloghassanak, ismeretlenül honorárium nélkül és álnév alatt* állandó tárcáírónak fogadja el őt. Mindez már önmagában is arra mutat, hogy a *Romeó* álnév V-t fedi. Egyébként a későbbiekben ez minden kétséget kizáróan kiderül, hiszen a „Pesti élet”-ben úgyszólván hemzsegnek a személyes vonatkozású kitételek s a V-ra jellemző élcek, kirohanások, viták. Az anonosság igazolására utalunk a MP-val a Prielle Kornélia-ügyben folytatott személyes és heves vitára. A MP szerkesztője és levelezői *Romeót* magától értetődően azonosítják a NŐ szerkesztőjével, s V ez ellen nem is szól, hanem válaszol a személye elleni támadásokra a „Pesti levelek”-ben is, sőt itt a legbővebben. Különösen figyelemre méltó

tó ebből a szempontból az okt. 26.-i keltezésű XVI. levél, amelyben igen részletesen foglalkozik az ügygel, s a *Romeó* aláírás után külön szerkesztői megjegyzést is fűz, amelyben már nem iróniával, hanem keményen kioktatja a MP szerkesztőjét, Urházy Györgyöt. A „Pesti élet”-tel kapcsolatban említettük már, hogy V többször is alkalmazza azt az eljárást, hogy névtelenül vagy álnéven írt tárcáihoz szerkesztői megjegyzést is fűz, amivel színesebbé, érdekesebbé teszi a témát. Itt pedig nyilvánvalóan nagyobb hangsúlyt kíván adni vele a tárcacikkben foglaltaknak.

Romeót, s V-nak a Prielle-ügyben folytatott vitáját először Bóka László említette meg V-ról írt kötetében: „1856. március 10.-én — írja Bóka — a Hölgyfutárban egy tréfás színlap jelent meg. A színlap a kegyetlen színbírálókat gúnyolja ki. 'Holofernes zsarnok vezér' szerepét Vajda János kapta, a Magyar Sajtó ujdonsült munkatársa. Bírálati sok sebet ejtettek, nem először és nem utoljára szisszentek fel miattuk a lapok; a következő esztendő novemberében a Magyar Postában két kis gúnyolóddó színdarab foglalkozik V-val, a 'Dühöngő Romeó' és 'Romeó futása'.” (Bóka 59. l.) Nem kétséges, hogy Bóka ismerte ezeket az írásokat, *Romeót* V-val azonosította, de a *Romeó* aláírással megjelenő tárcacikk-sorozatra nem figyelt föl. Igaz, nem is a filológiai kutató igényével írta könyvét.

Komlós Vajda-monográfiája nem említi a „Pesti levelek”-et, s nem veszi figyelembe Bóka könyvének fent idézett kitételét sem. Pedig a Prielle Kornéliával kapcsolatos vitával, s a MP támadó cikkeivel foglalkozik. Komlós úgy látja, hogy ha V jobban alkalmazkodik, „karriert csinálhat”, de e helyütt „kritikusi kíméletlen szókimondásával éles polémiába keveredik és számos ellenséget szerez. Így kínos visszhangot keltett, amit Prielle Kornéliáról írt a Gauthier Margit előadása alkalmából.” Megemlíti, hogy a MP milyen éles támadást indított a cikk miatt, míg „Vajda november 3.-án végül is kénytelen megmagyarázni szavait”. (Komlós 91. l.) Nem említi azonban Komlós, hogy ez a magyarázó cikk a MS-ban jelent meg, s hogy V közli a XVII. Pesti levél után is szerkesztői magyarázatként teljes névaláírással. A közlés módja: a *Romeó* aláírás után * jel, s ugyanezzel a jellel hosszú magyarázó cikk. Ezt kiadásunkban így is közöljük.

Ezek után aligha szorul további bizonyításra, hogy *Romeó* V álneve, mégis helyes lesz, ha egy közvetlen utalást is ideiktatunk:

Bulyovszky Gyula, akivel V-nak egyébként is külön vitái voltak, a D 1857. okt. 4.-i számában V-ról ironizál. Az akkor Budán vendégszereplő osztrák Renz-cirkuszról beszélve közbeszúrja: „Valami párisi 'Julia' k.a. is lépett föl ez alkalommal, kinek egy méltó 'Romeót' tudunk a 'Nővilágban'. Ez a Julika k.a. úgy veszi be az álom italt — hogy egy vascölöpre könyökölve, a légben vízrányosan függve olvassa el 'Romeó'-ja cikkeit!” V-nak a Bulyovszkyval való vitájára a *Nővilág* sajtóvisszhangja c. fejezetben térünk ki bővebben. Itt azért emlitem külön, mert ez a vita személyi jellegű volt, s Bulyovszky olyan természetességgel azonosítja *Romeót* V-val, hogy az azonosítás helyességének egyik legkézzelfoghatóbb bizonyításaként kell tekintenünk. A további bizonyítékok az alábbi Tárgyi és nyelvi magyarázatokból önként adódnak.

Pest, június 30-án.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Szegény Beöthy meghalt — Beöthy László (1826–1857) író, humorista. Korában rendkívül népszerű volt. V-nak sikerült megnyernie tárcalevelek írására. Az első tárcalevele a NŐ 1857. ápr. 26.-i számában jelent meg. *Szerencsések voltunk* — írja V csillag alatti megjegyzésében — az általánosan kedvelt humorú írónkat e rovat rendes vitelére megnyerni.

„*Sie waren langst gestorben*

Sie wussten es selber kaum . . .” — Az idézet Heine Buch der Lieder c. kötetének Die Heimkehr c. ciklusából való. A ciklus 24. versének utolsó két sora. Az idézet pontosabban:

„*Sie waren längst gestorben,
und wussten es selber kaum.*”

(L. Henrich Heine's Sämmtliche Werke 94. 1. Hamburg 1890.)

bármennyire cernirozza is — cerniroz (fr. cerner) körülfog, ostromol.

Welche sterben, wenn sie lieben — Heine Asra c. versének utolsó sora. Magyar ford.: Kik meghalnak, ha szeretnek.

A szerelem lesz sarkantyum — Petőfi A helység kalapácsa c. víg-oposza Harmadik énekének 87. sora.

mon cher — (fr.) Kedvesem.

hol volt még olyan ügyellen szerelmes, — V ebben a levélben állandóan a szerelemről évdődik, de a tréfás hang mögött érezhető az önirónia is, hiszen a Gina-szerelem, a csalódás legfájdóbb emléke V-nak, s ebben a bekezdésben könnyen ráismerhetünk szerelmi csalódásának fájdalomára. Az *egy mostohát vagy zsémbes anyát* kitétel, vagy *csak levélben udvarolhatok imádottamnak* erre vall. S talán még inkább a . . . sorban következő rész: *szerelmes vagyok, ami józan prózai életben, mely engem örüllté tesz, neveltséges állapot ugyan, hanem én annyira boldog vagyok, hogy titokban szintén nevetem azokat, akik nem szerelmesek.*

Gyönyörűségem — *Szemem fénye, napvilágom, világom napja* — V valóban él az ilyen megszólítási módokkal személyekhez írt leveleiben is. Például a feleségét, Bartos Rózát így szólította egyik levelében:

*Édes jó áldott Szentem
Kedves feleségem*

(L. az OSzK levéltárában), de előfordul ilyesmi verseiben is. (L. a *Szerelem édene* c. vers kezdetét.) Kétségtelen azonban, hogy itt ez a szerelmi élmény meglehetősen karikírozott formában jelenik meg.

az üstökös természetesen elmaradt — Ebben az évben üstökös érkezését várták. Sokan attól féltek, hogy az üstökös összeütközik a földdel, bekövetkezik a katasztrófa, a világ (azaz a föld) megsemmisül. Az üstökös egyébként V fantáziáját is nagyon megragadta, bizonyíték erre a később, a 80-as években valóban feltűnt üstökös látványának hatása alatt írt híres verse, *Az üstökös*. (L. sorozatunk II. kötetében.) Egyébként az itt tréfásan jelzett összeütközéssel arra céloz, hogy a Magyar Színpadon és az újtéri német színpadon egyszerre léptek fel híres színészek és énekesek.

mi boldog pestiek — Petőfi-idézet, A boldog pestiek c. vers refrénje.

Az újtéri planéta — a német színház, ahol Carrionnal egy időben léptek fel a híres olasz énekesek, Brambilla, Nurulli és De Bessi.

Carrion olasz operanékes, akiről nemcsak a MS, hanem az összes lapok elragadtatással írtak. A cikk, amelyben az elmúlt, tehát az 1856. évben a MS „újdondásza”, Vajda János, a *szív dalnoka* melléknévvél tisztelte meg az akkor is Magyarországon vendégszereplő Carriont, a MS 1856. VII. 8.-i számában jelent meg a „Budapesti újdonságok” című rovatban. Ennek a rovatnak V nemcsak vezetője, szerkesztője volt, hanem csaknem egészében ő is írta aláírás nélkül, de az általa írt közlemények „híradások”, ironikus elmfuttatások stb.) elé — jelet tett. Hogy az ilyen jelzésű anyagot valóban V írta, erre éppen ez a híradás a bizonyíték: — Carrion, — olvashatjuk a MS említett számában és rovatában — a *szív dalnoka*, elutazott tőlünk, nekünk kedves emléket, és jótékony lelkét hagyta hátra mind azon elszott keblű, nagyot halló zeneművölcs számára, kik kiállhatatlan felsjuvalkodottságukban a magukkal elhívetett zeneértelmi csallhatatlanságukat másokra is rá akarnák vitatni, és kik t.i. azt prédikálják, miszerint az énekművészetet az isten az ő füllüknek és nem az ép szívek számára teremtette, kik az énekművészet báját a kurjantásokban és nem az énekekben keresik, kik azt hiszik, hogy az ének is a kritikáért van, s nem a kottából az éneket, hanem az énekből kell a kottát tanulni. Szegény közönség, boldogtalan milliók, kik a kottát nem tanulván a műértő céhmesterek vetőjával ki vagytok zárva a zene és énekművészet paradicsomából!

Littrow bebizonyította — Littrow, Karl Ludvig (1811 — 1877) osztrák csillagász

Brambilla, Murilli, Bettini, De Bassini — Marietta Prambilla (1807 — 1875) olasz származású énekesnő, majd énektanár. A többiekről nem sikerült konkrét adatokat szerezni.

Lucia gyászos temetői dalával — Donizetti Lammermoori Lucia c. operájából. A mű zárójelenetében, Lucia kriptája előtt éneklék.

A császár-fürdőben, már két bál volt a nyáron — A császárfürdői bálak annyira nevezeteseek, híresek voltak, hogy róluk minden divatlap és napilap beszámolt. A NŐ-ban is találunk, mindjárt az ezt követő számban (júl. 12.) közvetlen a „Pesti levelek” után egy tréfás hangű, költői hangvételű cikket: A császárfürdői bálban. Az aláírás S-I F, a stílus azonban olyan, hogy akár Rómeó is írhatta volna, hiszen az előbbi levelét is azzal zárta, hogy most kapta a meghívást a Császárfürdői bálra és jövőre majd a bálról tárgyilagosabban. — A császárfürdői bálak jelentőségét azonban még jobban mutatja az, amit V a „Hírvásárt” c. rovatban mond róluk: — *A császárfürdő annyi élvel fog kínálkozni maholnap, hogy az embernek valóban zavarba kell jöni, ha választani akar. Jövő szombaton már ott kezdeni meg az Auróra-társaság azon kedélyes estéket, melyek eddig is oly szépen tudták mindazt, mi a szívnek derűltséget, a léleknek könnyebbülést szerez, egyesíteni. Július 4-én tartatott meg az utolsó összejövetel a téli szállásra, mely alkalommal azoknak, akik ott voltak, igazán szűk volt a ház. Ének, szavalat, zene, tánc oly szép harmóniában váltogatták egymást, vagy egyesültek testvéries egészben, hogy a mulatóknak éjjel után sem igen nagy kedvük volt elmenni. Az énekesnők közül Gundiné asszony Rosina [A sevillai borbély hőséne] szerepének egy részét énekelte el, mit még egy általános lelkesüléssel fogadott magyar dallal is szíves volt megtoldani.*

Pest, július 16-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a merész és vahohtfölöttien hazafias — Alig pár hónappal előbb zajlott le a Vahot Imrével folytatott heves vitája (l. A Nővilág sajtóviességhangja c. fejezetben). Ez még annak utózenéje, bár Vahotnak és lapjának, a Nk-nek, frázisos, puffogatóan hazafias megnyilvánulásai közismertek voltak.

Szeged, Szolnok, Debrecen — V a vidéki színészet általános elmarasztalása mellett Debrecen megnevezve is gyakran pellengérez, mint maradi civis várost, ahova nehezen hatol be a kultúra. Egyébként a debreceni állandó színház 1865-ben nyílt meg. (L. a VII. levél végét.)

Bizonyosan Száz Károlyval tartanánk, aki azt mondta nekik, hogy: mily boldog, ki álmadni tud! — Erre vonatkozólag nem sikerült adatot fölkeresni.

a zugligeti fácányos, — A Fácányos általánosan ismert, nevezetes vendéglő volt a Zugligetben.

Parny oly szépen mondja, hogy

*ha gyönyörtől meghalna ember,
ugy én meghaltam volna itt!*

Parny, Evarista-Desiré Desforges, vicomte de (1753—1814) francia költő. Hírnevét Poésies c. szerelmi versgyűjteményével vetette meg. Benedek Marcell Irodalmi lexikona szerint ezek a versek a pornográfia határán járnak, de későbbi köteteknek finom melankóliájú versei már jelentősebbek és a romantikus költőkre is hatottak.

Sauwinkel — Auwinkel (szépfíve) — Zugliget. (A Sauwinkel Disznózúgot jelent.)

mint p.o. 3 dob utca, tehát utca — A „3 dob utca” Budapest VII. ker.-ben a mai Tanács körutat köti össze, illetve kötötte össze a mai Lenin körúttal. A XIX. sz. elején Drei Trommelgasse, 1850-től Három Dob utca volt. Nevét az itt levő hasonló nevű vendéglőtől nyerte. 1874-től: Dob utca, illetve 1889-ig a külső része Külső Dob utca, 1889-től egységesen egész terjedelmében Dob utca. — *tehén utca*: V kis betűvel írja s nem is véletlenül. Régen a közös főnévvel jelzett utcák, épületek neveit kis kezdőbetűvel írták. L. az *Egy honvéd naplójában* is. (A Kinizsi-utcát nevezték 1871 előtt Tehén utcának.)

matralista boltok — Az élelmiszerkereskedéseket nevezte V matralista boltoknak.

Balázs Sándor — (1830—1887) a XIX. sz. egyik kevésbé jelentős, de korábban igen népszerű, termékeny novella-, tárcza- és regényírója volt.

a szellemet is összerágják (Lásd: a magyar kritikusokat.) — V-t egyrészt az bántja, hogy Greguss Ágost szigorú, rideg hangú bírálatot írt 1856-ban megjelent *Kötemények* c. kötetéről.

Kiszállva Laszlowszkynál — Laszlowszky-major, XII. ker. Zugliget 58—60. A major épületeit Hainits Frigyes városi mérnök már 1795-ből származó térképen jelölte. Az 1820 körül épült klasszicista stílusú nyaralót az egykorú térkép Laszlowszky Tusculanum névvel tünteti fel.

s ráfogván zsekszemre — Zeeksz, alkalmasint az angol jack többes száma; a szó számos egyéb mellett magas szárú csizmát is jelentett. V is ilyesféle értelemben használja. (Országgh László ny. egyetemi tanár szíves közlése.) Sétahelyeken a poros lábbeli letörlése régebben a kéregetés egy fajtája volt.

a Fácány vendéglőbe — V korában nevezetes vendéglő volt a Zugligetben.

Oh a pénz, a pénz mindent fölemel — A pénz és gazdagság tréfás, de érezzük, fájó emlegetése itt is önvallomás. Talán szerelmére és Ginára gondol, akitől — úgy érezte — csakis a pénz választotta el. (L. bővebben VKrk I. köt. 312–313. l.)

csak tégy minél több pénzt a zsebedbe, Rodrigó — A mai Shakespeare-fordításokban természetesen már nem egészen így hangzik. Korabeli, Endrei Zoltán fordításában íme a dráma néhány sora: „Erőszakos volt, hanem tégy az erszényedbe pénzt” — „Majd változás kell neki. Kell! — ezért tömd meg pénzzel erszényedet.” „Szervez anynyi pénzt, amennyit csak tudsz.” (Jágó mondja ezeket Rodrigónak az Othello I. felv. 3. színében. V ez alkalommal sem pontosan idéz, csak a lényegét igyekszik kifejezni.)

az — passírt — passer (fr.) elmúlni, elmenni; passírt am. mehet; németes ragozással (az osztrák katonai műnyelvhez tartozónak tekintjük).

Luiza-csárdás — L. a MS 101. gl. jegyzetét. A lapok általában úgy említik, hogy ez a mű évről évre úgy nehezedett a zenés helyekre járó közönségre, mint valami fertőző kór. V már a MS-beli újdonságszága idején szatirikusan, és gúnnyal írja a „Budapesti újdonságok” c. rovatban: — *A nyilvános éttermekbe, mulattató kertekbe járó közönség kebelében társaság van alakulóban, melynek egyetlen alapszabálya lenne, hogy ha a Luiza csárdást rákezdik, kimennek a vendéglőből. Mert az már szörnyű kegyetlenség amit a mi zenészeink velünk tesznek. Körülbelül két hónapja, mióta az ember úton-útfélen nem hall egyebet, mint e bastard csárdást. Émeletből, pincéből, udvarból e nóta üldözi az örök egyhangúságtól elpuhult halálvonaqlásban kínlódó hallóérzéket... Még ennyire csárdásnak címzett nóta nem grasszált az emberiségen...* (MS 1856. VII. 12.) — Mindez azonban nem sokat árthatott a Luiza csárdásnak, mert íme, a „Pesti levelek” tanulsága szerint egy év múlva ismét felborzolták vele az idegeket a pesti zenészek.

Arról, hogy a magyar étlap nem magyar, s hogy a pincérek se magyarul beszélnek, V később több cikkben szól, sőt külön cikket is ír róla. (*Magyar konyha*. VÚ 1883. máj. 6.)

a kucséberék Olaszországot — kucséber, vándor kereskedő, aki többnyire csesebecsétet, játéktárgyakat, déligyümölcsöt, nyalánkságokat árul vagy sorsol ki szerencsejátékkal, főleg szórakozóhelyeken.

Lauka Gusztáv — L. a MS 54. gl. jegyzetét. V itt bizonyára Laukának a NŐ előző, 14. számában megjelent spanyol tárgyú novellájára céloz (Hol van a St. Jago Vasques di Compostella humora?), s utal egyúttal Lauka ifjúkorára is, amikor még Éndrődön mint gazdatiszt úgy élt, garázdálkodott, s követett el furcsa kalandokat, mint valami spanyol lovag Cervantes korában.

most meg egy Kundschaftblattban — V a Pest-Ofner Kundschafts- und Auctionsblatt c. lapra utal, amely Parker Szuppuny kiadásában

jelent meg 1854-től hat lap terjedelemben. Célja, mint ahogy az első számban világosan kifejti a kiadó, állandó tájékoztatást biztosítani a „verehrungswürdige Publicum und die verehrten Herren” és természetesen hölgyek részére. Lényegében tehát a mai ún. apróhirdetések szerepét töltötte be azzal a különbséggel, hogy általában folytatásos történeteket is közölt a profiljának, feladatának megfelelő témakörből, az író megnevezése nélkül.

Pest, július 20-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

piùt um Romeó — Kérem a Romeót (kézirátát) (pesti németiséggel). „*halvány őszi rózsá*” rettentő példájára! — A „halvány őszi rózsá”-val minden bizonnyal a férjhez nem ment hervadó lányokra céloz.

a Kalauznak szerkesztője lenni. . . . — A Kalauz hetilap. 1857-ben indult. Szerkesztője Boross Mihály. (Boross Mihály nagy terjedelmű, folytatásos füzetes ponyvaregényein kívül rendszeresen írt a legkülönbözőbb folyóiratokba és újságokba tárcákat, regényeket.) A címlap így hirdeti a lap célját: „Hetilap a nép jólétére.”

Az idézett Béranger-sor a *Le temps c. vers* refrénje. (Ouvres compl. I. 338. Páris 1851.)

Ezt már Tóth Endre mondja, — L. a MS 54. gl. jegyzetét. — A V által közölt négy verssor azonban nem egyszerűen idézet. Ezek a sorok nem találhatók meg Tóth Endre egyik kötetében sem. Van azonban a Harangvirágok c. Tóth Endre-kötetben egy Marasztalás c. vers. Úgy látszik, V ennek a versnek lényegét maga írja meg a közölt négy sorban, amellyel tulajdonképpen nem is a Béranger-sort magyarázza, hanem inkább parafrázisként közli. Az említett Marasztalás c. vers tartalmilag hasonló versszakai:

„Oh ne menj, ne menj!
Oh maradj, velem!
Maradj velem mind a sirig
Édes szerelem!

— — — — —
Oh ne menj, ne menj!
Oh maradj velem!
Túlvilág titkos követje,
Édes szerelem.”

Van azonban Tóth Endrének egy *Lejárt idő c. verse* is, amelynek első két sora arra enged következtetni, hogy V a két verset olvasztotta össze szabadon:

„Ó hol vagy, hova lól hajdani
Tündér világ, szép ifju kor?”

(L. *Újabb költeményei* c. kötetében.)

A diana-fürdő udvarán — A Diana-fürdő a mai V. ker. Roosevelt-tér 3. sz. helyén volt. Előzőleg a császári királyi Sőhivatal állt ott. Lebontása után, 1823-ban épült a kéteemeletes ház és fürdő, amelyet eleinte Dunafürdőnek neveztek. Az 1900-as évek elején bontották le.

Lasciate ogni speranza! — Idézet Dante Divina Commediájából. A pokol kapujának a felirata. III. ének 9. sor.

„*Rémletes üvöltés, olyanforma, mint midőn valamely rengetegben a borzok marakodnak.*” — Olyan mondat ez, amely önmagában bizonyíthatná, hogy *Romeó* valóban V. álneve. V-nak *Cserszülvász* néven kiadott *A vadászat mestere* c. könyvében ugyanis van egy fejezet, *A borz*, amelyben részletesen leírja, hogyan hatott rá a borzok verekedése, a borzok emberi hanghoz hasonló sírása, jajveszékélése. (L. VKrk V. köt. 212. l.) — A zaj leírásában a pokol említett részlete is inspirálhatta (Dante: Pokol III. ének 22. sor.)

mint a kispuskatűz a csatában — A „kispuskatűz” kifejezés többször is előfordul már a „Pesti levelek”-ben is. Később a Csatárban hasonló jellegű tárcarovat címűül választja.

a fölepről — a mennyezetről.

mint a „lepuskázott vadlúd a tó közepére.” — Ezt a mellékmondatot idézőjelbe teszi V. Arra gondolhatnánk, hogy vadászati cikkeiből, leírásából, vagy könyvéből idézi, de inkább vadászok körében szokásos mondásként idézheti, mert a legelső vadászati jellegű írása, *A vadászat mestere* is csak 1959-ben jelent meg.

Pest, július 27-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a la Pepita — úgy, mint Pepitának. Pepita di Oliva híres spanyol táncosnő volt, aki gyakran járt és vendégszerepelt Budapesten is.

bornirt és gemein — korlátolt és közönséges.

bon tonból — divatból, társas illemből.

ahova ért Hári János — A mese szerint Hári János eljutott „a világ végére” és ott a „semmibe” lógatta le a lábát.

haut creme — (crème) a társaság krémje, az előkelőség.

a vendéglői canaillet megveded — vendéglői canaille — vendéglői csőcselék, söpredék.

Bécsben kutyaadót terveznek — V szenvedélyes vadász volt, szerette a kutyát, de több alkalommal is kifejtette azt a meggyőződését, hogy a kutya nem városba való. Egy kis kárörömmel ad tehát hírt a Bécsben tervezett kutyaadóról, mintegy utalva arra, hogy ide is eljön. Más újságok is hasonló módon írtak. Pl. a PN 1857. júl. 28-i számában ez olvasható: „Azt beszélük, Bécsben — kutyaadót terveznek. Egy bulldogért 10, másfajta kutyaért 5 frt lesz éveként fizetendő. — Ez adó tetemes összeget fog tenni, mivel szomszédainknál az érdeklődés a házi állatok iránt csaknem a cultusig megy. Nálunk is, így az ebadó itt is behozandó.”

Pest, auguszt. 4-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lagomoggiore — Lago Maggiore a felsőolaszországi fjordos tavak közül a leghosszabb (63 km hosszú, 1–5 km széles és 372 m mély).
s a szobranci fürdőbe vivő — Szobránc Ung megyei fürdőhely.

Schenefigur — szó szerint: szép kép. Itt vándor olasz festményárusról van szó. Vándor olasz festményárus egyébként más helyen is szerepel V írásaiban (L. a MS 36. gl. jegyzetét).

Bachenlünkre — tavunkra, a Balatonra utal. A mi kedves Bach-enlünk alkalmasint a német „Bach” (patak) kicsinyített alakja. „maladetto” — (olasz) káromkodásféle: „gaz, átkozott”.

a mi „országos” szellemünk — kétséget kizáróan Vahot Imréről van szó itt is, akit gyakran idéz így is: országos barátunk. — Vahot valóban hirdeti lapjában (úgyszólván minden számban) a „magyar frók arcképcsarnok”-át, mint a Nk egyik vállalkozását. V nem említi Vahot nevét; de ez a *Pesti levél* mégis őt figurázza, gúnyolja, s olvasói ezt nagyon jól tudták.

nobili — (olasz) nemesek, vagyonosak.

a kutséberség tönkre van téve — kutséber l. 764. l.

a Komlókertben — A Komló-kert a fővárosban a Gránátos utcában (most Városház u.), a megyeházzal szemben fedett, tágas udvari kert-helyiség volt. Művészek, frók, politikusok gyülekező helye. Egy ideig német színészek működtek itt, majd Jókai tanácsára magyar színészeket léptettek fel. A Komló-kert 1875-ben szűnt meg.

a „komlókerti cimboradalokat” árultatja — Az ún. „cimboradalokra” vonatkozólag csak Vahot lapjából sikerült némi adatot találni. A Nk 1857. márc. 26.-i sz. „Hrkkürt” rovatában jelent meg az alábbi rövid hír: „— Lisznyai Komlókerti dithirambját s a hozzá mellékelt élethű képet annyira megkedvelték, hogy az előfizetőkön kívül sokan megakarván szerezni, e célra külön is kinyomatjuk azokat a geniális Patikáros Ferkó arcképével.” V valószínűleg ezeket nevezi „komlókerti cimboradalok”-nak.

van már országos képkereskedő — Ekkor már valóban volt Pesten ilyenféle vállalkozás, amely azonban Lyka Károly szerint „inkább vegyeskereskedésnek volna mondható, ahol mindenféle más áru mellett megvonult egy-egy kép- vagy szobrocška is. Legnépszerűbb volt Pesten a Rózsavölgyi és Társa cég boltja. Igaz, hogy ez főképp zene-műveket és hangszereket tartott raktáron, de közben métszeteket, néhány festményt s más effélet is”. . . . „Szobrocškákkal kereskedett Pesten az olasz Bolei („figuranti”), apró alabástrom-másolatokat kínálgatva boltjában 1854 körül.” (Lyka Károly: Nemzeti romantika, 33. l.) — Állandóbbnak és valódibbnak nevezhető képkereskedés csak a 60-as évek közepe táján létesült. „Ungar Náthannak volt képkereskedése a Papnövelde-utcában.” (L. uo.)

Él magyar áll Buda még — Kisfaludy Károly Mohács című elégiájának egyik sora:

Igy panaszkolt az én tönkre jutott földim — Földinek nevezi az olasz vándorárust. Lehet, hogy V az Olaszországban töltött évére gondolt, de lehet, hogy csak kedélyeskedésképp nevezi így — ő, mint „Romeó”.

Pest, auguszt. 10-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a nevezetes halálözásokról — Az elmúlt évhez hozzászámítva az 1855. év utolsó hónapjait is, valóban sok jeles tudós, művész halt meg: Deáki Fülöp Sámuel, az Akadémia tagja, író (1855. okt.) Vörösmarty Mihály (1855. nov.); Jerney János, keleti utazó, a magyarok eredetének kutatója (1855. dec.); Dessewffy Virginia grófnő, a szépművészetek

nagy pártfogója (1856. febr.); Bezerédy István szobrászművész; Bolyai Farkas, a világhírű matematikus.

gyakorlatok a szent házassági esetek — Bizonyára sok házasságot kötöttek ebben az évben, de az újságok, úgy látszik, mégsem adtak hírt mindegyikről. Néhányra utalok csak a jelentősebbek közül: Kövér Lajos, író, szerkesztő Komlóssy Idát, a Nemzeti Színház kitűnő tagját, Lendvay Márton Fancsi Ilka színművésznőt, Tóth Kálmán Majthényi Flóra költőnőt vette feleségül, akinek az apja földbirtokos. Ő tehát a házasságához házat is kapott.

Miután az a „Magyar Néplap” kollegánknak egyik oldalbordáját kiütvén — A NŐ „Hírvásár” c. rovata közli, hogy Kövér Lajos házasodik. — Kövér Lajos (1825–1863) író és lapszerkesztő. Előbb vígjátékokat, majd beszélyeket, tárcákat írt. — A 18. sor célzása Tóth Kálmánra vonatkozik (l. az előző jegyzetben).

dínyével együtt a hírlap — Ebben az évben valóban sok új lapot alapítottak: NŐ, Nk (Vahot Imre lapja) január 8.; MP (szerk. Úrházy György) július 1-i Kalauz (szerk. Boross Mihály) júl. 4.; Győri Közlöny (szerk. Zerjók József) okt. 1.; Szépirodalmi Közlöny (szerk. Szelestey László) okt. 4.; Budapesti Szemle (szerk. Csengery Antal) okt. 7.; Nagy Tükör (szerk. Kakas Márton) nov. 12.

szédeleg, ha rája felpillant! — Kölcssey Zrínyi dala c. verse 4. versszakának 6. sora.

Pest, auguszt. 18-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a mennyei birodalom háborusdít játszik — vagyis Kínában háború van. A XVIII. sz.-ban a portugálok, spanyolok, hollandok mellett az angolok is eljutottak Kína partjaihoz, s a XIX. sz. közepén, kihasználva a kínai császárság gyengeségét, az ún. ópiumháború megnyerése után egyenlőtlen jogi szerződésre kényszerítették. A terhek azonban a parasztságra nehezedtek, ez robbantotta ki a világtörténelem legnagyobb, 1855-től 1864-ig tartó parasztfelkelését, amelyet azonban végül a Csing dinasztia az európai hatalmak segítségével leverte. V erre a háborúra utal itt.

valóságos porfűrdő csak Pesten van — V többször írt a pesti porról gúnyos vagy keserű hangú glosszát, sőt a későbbi években nagyobb cikkeket is. (Pl. 1872-ben *Budapest környéke* címen a PN-ba, 1888-ban *Mulatóhelyeink a fővárosban* címen a VU-ba. S még 1893-ban is visszatért erre a témára: *Terek, sétányok Budapesten*. (Nemzet, 1893. ápr. 3.)

parlamentáir — békekövet, egyik hadviselő féltől a másikhoz küldött meghatalmazott.

Murphy — Murphy, az óriás ember a Renz-féle bécsi lovarda- és cirkusszal évről évre Budapestre látogatott. A pesti közönség mindig örömmel fogadta ezt a cirkuszt. V elég gyakran foglal kozik vele a NŐ különböző rovataiban, mert úgy érzi, hogy ez a népszerűség érdemtelen. Sokkal fontosabb dolgokra (pl. a színházra) nem áldoz a pesti közönség annyi időt, pénzt, fáradságot, mint erre a lovardára. Itt is ironikusan „vásári jelenség”-nek említi.

Pest, auguszt. 24-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

halva kel föl — L. 893. 1.

feldunasori katikájában — Duna-sornak a pesti Duna-partnak a mai Deák Ferenc utcától a Pesti Barnabás utcáig terjedő szakaszát nevezték a XVIII. századtól. A város fejlődése során ez meghosszabbodott: északi irányban Felső Duna-sor, déli irányban Alsó Duna-sor.

Renz ur nagyszerű lovardáját — A cirkusz valóban impozáns lehetett a maga korában. A lovak pl. körülbelül mindent tudtak, amit a mai cirkuszi lovak tudnak, talán még többet is. A MS 1863. évf. 534. oldalán közöl egy olyan kis glosszát, amely szemléltető képet nyújt róla: „Ez a cirkusz, vagy lovakör nagy kerek deszkaépület. Ha este hét óra után a tájra megyünk, mi, kik gyalog járunk, vigyázzunk, nehogy a por eltemessen bennünket, melyet az úri fogatok egymást érő sokasága fölver a még kevéssé civilizált, azaz kövezett helyen.” . . . „A lovakör mindennap, néha kétszer is, tömve — pedig 7 forintos hely is van benne egy estére, s a 30 krajcáros a legutolsó. No de meg is érdemli.” S azután részletesen leírja a csodálatos mutatványokat.

hagytam el a menageriát — menageria: cirkusz, állatsereglet.

az mas nevet a gazda tudatlanságán — A cselédek művelődése, az alsóbb osztályok civilizálódása stb. V-nak jellemző témája.

már a debreceni vasút is kész — V később is sokat emlegeti a vidék elmaradottságát. Különösen sokat élcelődik Debrecen póriasságán. Ez az ironikus megjegyzés is ezt mutatja. Sőt itt már az állandó színház hiánya is célpont. — A vasút egyébként 1857-ben elkészült, és 1865-ben megnyílt a debreceni állandó színház is.

Pest, auguszt. 31-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

vátermörder — régi divatú magas, kemény inggallér.

Vetée úr tűzijátéka — Erre vonatkozó adatot nem találtam.

a király utcában — ma Majakovszkij utca.

pávasziget — a városligeti tó szigete. A tónak azt a részét azóta feltöltötték.

Boz Dickens . . . nem mulasztott egyetlen vasárnapot sem — Dickensnek valóban szokása volt vasárnaponként elvegyülni a városi nép közé. Szívesen leült a külvárosi kocsmákban fuvarosok, vagy nagyokat hazudó, izes történeteket mondó tengerészek, matrózok közé is. Erről ír Krúdy Gyula is Dickens úr barátai című humoros karcolatában. (L. Krúdy Gyula: A fehérlábú Gaálné. Magvető, Budapest II. k. 444. l.)

saphiri szóbuborék — Saphir Móric (1815–1858) magyarországi származású híres német humorista, akinek jelentéktelen fecsegéseiről máskor is élcelődik V.

A bazilica hónapokig kimeríthetetlen tárgy volt — A pesti Bazilika építésére 1845-ben Hild József kapott megbízást. 1848 februárjában a földmunkát megkezdték, az építkezést azonban a szabadságharc megszakította, és csak 1851-ben folytatták. Hild József 1867-ben meghalt,

s az építkezés vezetését Ybl Miklós vette át. A V által említett izgalmakat, az újságírók érdeklődését nyilván az váltotta ki, hogy a Bazilika építésének tervét már Hild is több ízben megváltoztatta. (A Bazilika kupolája a pillérek egyenetlen süllyedése miatt egy alkalommal beszakadt, de ez csak később, 1868-ban történt, erre tehát nem célozhat még akkor V.)

az egész világot maga körül hullámoztatja a krinolin — V — mint már említettük a „Hírvásár” és egyéb rovataiban is igen sokszor hadakozott a krinolin (az abroncsos szoknyaviselet) ellen. Gúnyolták, sületlen ostobaságnak nyilvánították más lapokban is, de a krinolin nem adta meg magát, s így minden gúnyolódása ellenére V is rákényszerül arra, hogy a NŐ divatképmellékleteiben krinolinba öltöztesse a hölgyeket.

mint megszégyenültek nálunk Petőfi kritikuscái — Petőfit a konzervatív kritika teljes értetlenséggel, rosszindulattal fogadta. „A támadások, amelyek 44 végén még elszórt lődözéshez hasonlítottak, a következő év első felében általános pergőtűzzé egyesültek. Ilyen koncentrált és heves rohamot eladdig egy magyar írónak sem kellett kiállnia — azután sem, még Adynak sem.” — írja Illyés Gyula. (Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Szépirodalmi Kiadó, Budapest 1971. 203. l.)

számos főúr . . . most a fővárosban választja lakását — főuraink Pestre költözése a kor és V állandóan napirenden tartott problémája volt. (L. 757. l. és a Nagy és főurainkhoz c. cikket. — Szemle, 1884. dec. 1.)

Ráday igazgatósága óta — Ráday Gedeon grófnak (1806—1873) köszönhető a szabadságharc előtti években a Nemzeti Színház fölvirágztatása. 1854-ben ismét öt hívták vissza a színház zavart ügyeinek rendbehozatalára.

Pest, sept. 7-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„serei” állapotban — serei: l. 756. l.

szócsintalanul — Ironikus utalás Bugát Pál szócsintanára. L. 757. l. *egyszerre ezer fejsze működik a favágásban* — Valószínűleg Lúdas Matyi-reminiscencia. Fazekas Lúdas Matyijának ötödik levonása, amelyben Döbrögi úr szétküldi a cselédeit az erdő legszebb fáinak kivágására, ötlük a költő emlékezetébe.

a napi lapok kiadása évenként öt pjtal többe kerül — A tervbe vett és 1858-tól be is vezetett bélyegtörvény valóban elég komolyan emelte a lapok árát, s elég bonyolult is lehetett, mert nem egyformán érintette a különböző típusú kiadványokat. Bizonyítja ezt a PN egyik híradása, amely szerint „Az új bélyegtörvény sok tévedésre ad alkalmat”, ezért Ráth Mór kiadásában külön könyvecske jelent meg róla. — A PN-nál pl. azt jelentette ez, hogy míg 1863 előtt Pesten házhoz kézbesítve félévre 6 Ft volt. 1863. jan. 1. után 10 Ft 50 kr.

Ost-Deutsche Post — Bécsben megjelenő napilap. Nagy alakú, négy lap terjedelmű. V az ún. bécsi lapok közt szokta emlegetni, amelyek előszeretettel foglalkoznak bécsi szemszögből a magyar ügyekkel.

a *Kulcsárféle boldog emlékezetű „Hazai” és külföldi tudósítások* — Kulcsár István (1760—1823) író, szerkesztő, színikazgató. (Bővebben 1. 692. l.)

Nem mondotta-e „Hölgyfutár” barátjánk — A Hf szavait V — szokása szerint — inkább csak tartalmilag szellemes aforizmával idézi. A Hf az 1857. jún. 19.-i számban Nyílt posta címen az alábbi szöveget közli: „E .Samunak. Nem szívesen magyarázzuk az ily anyagi kérdéseket, de legyen ön szíves elhinni, hogy a mi 'drága' lapunk olcsóbb a '6 forintosok'-nál. A minőséget megítélni a közönség dolga, hanem legyen szabad a mennyiségre nézve megjegyeznünk, hogy lapunk három-négyszer annyi tartalmat ad, mint a hetilapok, noha csak kétszer oly drága, mint ezek, miután 4 ft. egy évi postailleték. Legyen szíves ezután ön mellékleteinek számát és minőségét is az 'olcsókkal' összehasonlítani: aztán tán egy napilap szerkesztése is más fáradságot, és személyzetet igényel, mint a heti” . . .

Az a hortobágyi pásztor — Közelebbi adatot nem találtam.

hogyan Brutusszal szóljak — V valószínűleg az alábbi sorokra utal:

Brutus: Antónius, ne kérj tőlünk halált,
Bár véres ádázoknak látszatunk,
Mint jobbaink s e tett után ítéljél.

(Shakespeare: Julius Caesar.
Harmadik felvonás, 1. szín.)

a világ legszebb hölgyei — Ismert V-téma (l. pl. VKrk V. köt. 187—188. l.), de különböző helyen írt glosszáiban is többször kifejti ezt a nézetét.

Országos lovarda épül — Először Franciaországban építettek fedett lovardákat (lovaglőiskolákat). Nálunk 1796-ban nyílt meg az Öt-pacsirta (ma VIII. ker. Puskin) utcában az első lovasiskola, amely azonban csakharmar kicsinek bizonyult, és Széchenyi István kezdeményezésére a Magyar Nemzeti Múzeum helyén közadakozásból föl-épült az Első Pesti Lovarda. Ezt a mai Pollack Mihály tér tulsó oldalára kellett a MNM építése miatt áthelyezni. Ybl Miklós tervei alapján 1858-ra elkészült a Nemzeti Lovarda, mely a lövészet, torna, vívás és tánc céljait is szolgálta. — 1889-ben a földszintes épületet emelettel bővítették, a felszabadulás után azonban az újabb városfejlesztési tervek alapján lebontották. Helyét a rádió épületei foglalják el.

beteg testben beteg a lélek is — Az ismert mondás: ép testben ép lélek, megfordítása.

Renz építet — L. 769. l.

Pest, sept. 14-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

iparlovag — L. a MS 64. gl. jegyzetét.

vagy a jockey-club vendéglője — Jockey-club ekkor még nem volt Magyarországon, sőt Bécsben is csak 1868-ban jött létre, de ezt a szerepet töltötte be Pesten 1842-től a Pesti Lovaregylet. V minden bizonylan ezt nevezi „jockey-club”-nak.

Boldog vándormadarak! — V-nak igen gyakori témája a nyaralás, fürdőzés. Ez a vágy ihlette ennek a fejtegetésnek a megírására is.

Parny — L. 763. l.

A közölt két sor nyersfordítása:

Minden bánat a hűséges szíveké,
Minden gyönyör, élvezet az állhatatlanoké.

Ez ama világrénd — Gyulai Diocletian-bírálatában szerepel a „világrénd”, társadalmi, erkölcsi vagy világrénd, mint világnézetének és a tragikum esztétikájának egyik alapfogalma (1855).

volenti non fit injuris — (lat.) Helyesen: volenti non fit injuria. Nem esik jogtalanság azon, ki maga is úgy akarja. (V nem annyira fordítja, mint a megfelelő magyar szólást alkalmazta: „Úgy kell nekik!”)

a Luizacsárdásban — L. a MS 101. gl. jegyzetét.

Mikor Porgesz a velencei karnevalban — Valami színházi előadás lehetett, de nem sikerült felkutatni.

Pest, sept. 21-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A Nagy Tükör nagy költőjével — A Nagy Tükör: (l. a MS 113. gl. jegyzetét. Jókai leggyakrabban Kakas Márton álnéven írt ebbe a lapba. V bizonytalán Kakas Mártonra gondol a „Nagy Tükör nagy költője” megjelöléssel. L. még ehhez a 782. l.-on.

aranjuezi napjai lejárván — Schiller Don Carlosának első sora: „Az aranjuezi szép napok elmúltak.” Erre utal V-nak ez a kifejezése. Az ezt követő motívum, a gőzfürdő és langyhideg zuhany gyakran foglalkoztatja a költőt. Külön cikket is írt róla. (L. VKrk V. köt. 38. l.: *Fürdőből — vadászatra*. 136. l. *Mindenféle jeredőzések*.)

az első „híves borongó, őszi napot” — Arany János *Ősszel* című verséből idéz nem egészen pontosan, illetve szabadon alakítva a vers első sorát.

többnyire nem magyarul csevegnek, hanem legtöbbször franciául igen rosszul — Az arisztokrácia idegennyelvűsége évtizedek óta állandó témája a magyar publicisztikának.

„ez a kispuskatűz a szépnemmel szembeni harcban — A kispuskatűz kifejezésre vonatkozólag l. 885. l. 3—8. sort.

egy két fillentés bombasztja kíséretében hamarabb sikerül az ostrom, mint a közönyösség negatív módjával — Úgy látszik, szerelem dolgában V taktikát változtatott. Előbb egyes novelláiban (*Egy nő, ki mérget akar venni*, *Manna*. L. VKrk IV. köt. 142. és 200. l.) még azt bizonygatta, hogy közönyt tetteve-udvarolva lehet meghódítani a nőt. De ezt vallotta és ajánlotta *A szerelem szótára és kalauza* c. művében is. (L. ehhez a kérdéshez az *Egy nő, ki mérget akar venni* c. novella jegyzetét VKrk IV. köt. 487. l.)

ha bizonyos színművész — A színészsző személye, „aki drámában énekelni tud” ismeretlen, föl kutatni ma már aligha lehetne. V — úgy tűnik — inkább általánosságban élcelődik itt egyes színészszők drámában nem megfelelő „éneklő” hangsúlyán, beszédmódján.

Pest, sept. 28-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Ismét, egy házasság — A lapok, köztük a NŐ is, hírt adnak arról hogy Kövér Lajos író, szerkesztő nőül vette Komlóssy Idát, a Nemzeti Színház egyik legkitűnőbb tagját. Erre utal itt V.

Az aranyborjú imádói — A Biblia szerint Mózes felment a Sinai hegyre, hogy megkösse az Űrral a szövetséget. A nép türelmetlen vukmert Mózes egyre késett. S ekkor így szóltak Áronhoz, a főpapjukhoz: „Kelj fel, csinálj nekünk isteneket, kik előttünk járjanak, mert nem tudjuk, mint lón dolga ama férfiúnak Mózesnek, aki minket Egyiptom földjére kihozott.” Áron összeszedette az arany fülbevalókat és minden arany tárgyat, „És elvevé kezükből és alakítá azt vésővel; így csinála abból öntött borjút. És szóltak: Ezek a te isteneid Izráel, akik kihoztak téged Egyiptom földjéből.” (Mózes II. könyve 32. rész. — Bálványimádás az arany borjúval. — Károlyi Gáspár fordítása.)

epaulette — (fr.) vállrojt, tisztii jelvény.

ad notam — régen szokásos megjelölés: azt a dallamot adja meg, amelyre a szöveget énekelni kell.

„szép dolog a szőlőszedés, mulatsághoz hasonló” — A semmitmondáshoz Czanyuga József, akkor eléggé ismert író, múzeumi titkár egyik operaszövegéből veszi V ezt a valóban mulatságos kijelentést. Dopp-ler Károlynak a Gránátos tábor című operájában fordul elő ez a két sor. V később a *Száraton és vizen* c. vadászati tárcájában is idézi. (L. VKrk V. köt. 78. l.) — bár ott nem érezhető ennyire az ironikus él. Egyébként ez az idézet is egyik bizonyítéka annak, hogy *Romeó* valóban V egyik írói álneve.

Észak csillaga — Meyerbeer három felvonásos operája. A szövegét Scribe írta. L. még a MS 41. gl. jegyzetét.

A budai promontori óriás pincékben — Promontor: Budafok.

A gárda újabb tagokkal szaporodik — a „gárda” itt nyilvánvalóan a Nemzeti Színház fiatal, lármás, naív törzsközönységét jelenti.

megszűnik nobel lenni — nobel (németesített fr. szó) nemes. Itt: előkelő.

beszélni szoktak sportrul, parforcerol — Parforce: l. (L. VKrk V. köt. 345. l.)

különben Tóth József nem egyszer volna veszélyeztetve — Tóth József: l. a MS 20. gl. jegyzetét.

Főként intrikus szerepekben játszott, erre utal itt V.

a kerepesi útról az ősz-utcába — Tóth József, úgy látszik, az Ősz utcában lakott. (Kerepesi út a mai Rákóczi út, Ősz utcának a mai Puskin utcát nevezték.)

Pest, octóber 5-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Olvasod-e a zöld Divatcsarnokot, a halványfehér Hölgyfutárt, és mindenekelőtt a — sárga Délibábot? — Akkoriban a divatlapokat gyakran csak a borítólap színe szerint emlegették. V itt a D-bal, főképp pedig Bulyovszky Gyulával, a D Tárca-rovatának vezetőjével való élcelődésként emlegeti. (L. 167. l.)

mivel szenvedő állapotban van — azaz V a D közeli megszűnését (bukását) jósolja élcelődése közben.

a fák még oly zöldek, mint Vajda kritikái — L. a Nővilág sajtó-visszhangja c. fejezetben a Bulyovszky — Vajda vitánál, a 729. l.-on. „engem mondhatom kínos sejtések terhe nyom” — Az idézet lelté- helye ma már kinyomozhatatlan. Csak véletlenül bukkanhatnánk rá.

amerre a nap kel — V Bulyovszkyval élcelődik úgyszólván az egész tárcában, de itt ügyes fordulattal egyúttal Vahot Imre lapjának, a Nk-nek is jósolja a megszűnését („Amerre a nap kél”), hiszen láttuk, hogy a NŐ megindulásától Vahottal is nagy harcot vív.

Szelestey László — L. a MS 35. gl. jegyzetét. — A Szépiro- dalmi Közlöny 1857 októberében indult (kiadója Emich Gusztáv). Irodalmi hetilap. A szerkesztési munka nagy részét nem Szelestey, a szerkesztő, hanem Székely József végezte. V közvetlenebb kapcsolat- ban, barátságban volt Székellyel, ezért is érintette kissé érzékenyeb- ben, hogy még ez a lap is szót emelt ellene a Prielle Kornélia-vitában. A Szépirodalmi Közlöny 1859-ben megszűnt.

Ha jól emlékszem, Gyula egykoron verseket írt. — Bulyovszky Gyula bölcsészhallgató korában valóban írt néhány verset. Ezeket Szinnyi szerint a Regélő Pesti Divatlap (1843), a Honderű (1843) és a Pesti Divatlap (1845–46) közölte. — Megjegyzem, hogy a Pesti Divatlap megjelölt számaiban nem találtam Bulyovszky aláírású verset. Ha- csak nem álnév alatt jelentek meg.

aki télen-nyáron mindig csak a „zöld” levelekhez kapkod — L. A Nővilág sajtóvisszhangja c. fejezetben, 729. l.

kedvenc eledele a — venyige ...! — vagyis a venyigén (szőlő- vesszőn) termett szőlőből készített bor.

Regenti léghajós — Később megnevezi Berget is, a léghajó tulaj- donosát, de sem Bergről, sem Regentiről nem sikerült közelebbi adato- kat felkutatni. A léghajózás történetében egyik sem szerepel, a lapok pedig csak mint mindenki által ismert személyekről írnak róluk.

a hatvani kaputól nézve is — A XV. században Pestet falakkal vet- ték körül; a kivezető utaknál kapuk voltak. A kapu a nevét arról a városról kapta, amely a belőle kiinduló országút végcélja volt. A Hat- vani kapu a mai Kossuth Lajos u. torkolatánál állott, és az északkelet- ről jövő forgalom bonyolódott le rajta (Egri kapunak is nevezték). Helyét a Kossuth Lajos u. 20. számú házon levő dombormű emlék- tábla (Berán Lajos műve, 1929) jelzi.

Pest, október 12.-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a norma-napok közé tartozik — norma-napok: a katolikus egyházi törvényben meghatározott olyan napok, amelyeken nyilvános mulat- ságokat nem volt szabad tartani. Itt jelképesen kell érteni.

aki mindig a zöld ágak után kapkod — a zöld ágakkal ismét Bu- lyovszkyval élcelődik, s ironikus főlényvel jegyzi meg: *komédiások vagyunk mindannyian.*

Szigligeti átlépte a Rubicont — Arra vonatkozólag, hogy Szigligeti mely lapban és mikor „lépte át a Rubicont” és hogyan kelt harcra a

kritikusok hada ellen s „védelmére Prielle Kornéliának”, nincs konkrét adatunk. L. a Prielle-vitát, a MP-cikket kötetünk 730. l.-ján; e cikk szerint a pesti lapok is V ellen nyilatkoztak egy lap, a Hf kivételével. V azonban nem így mondja a XIV. Pesti levélben. Szerinte — természetesen a MP-t leszámítva — *A Prielle Kornélia melletti harcban nem akadt ellenfél.* [Ti. a pesti lapokban — S.J.] *Sz. úr körüljárta a harctér, hangosan kiáltott, hanem a bár késő, de nagy ősi esőben senki-nek sem volt kedve fényes fegyverét berozdásítani.*” V itt óvatosan — ha nem is visszavonja, de tompítja a Prielle Kornélia ellen intézett támadását, illetve lekicsinylő véleményét. Bár kétségtelen az is, hogy a Hf véleménye Prielle Kornélia akkori szerepléséről talán még súlyosabb és ugyanolyan mértékben vidéket lebecsülő: „Prielle Kornélia a fővárosban kitűnő művész nő lett volna, így kitűnő — tehetség.” (Hf 1857. okt. 10.)

Fridrich — valószínűleg azonos Fridrich Karl színész feleségével, aki később a bécsi Karl-Theaterben, valamint a pesti német színházban többnyire operettekben lépett föl mint szubrett. 1869-ben viszont már első drámai énekesnőnek számított. A távozó Kaiser asszony utóda lett. — A Színészeti Lexikon szerint FR.-né, Amália első föllépése a német színházban 1857 őstől kezdődött.

Kaiser asszony — Kaiser Jozefa énekesnő (1827—1873) 1850-től 1857-ig a Nemzeti Színház tagja volt, egyike volt a legkiválóbb magyar énekesnőknek.

mint Nagy-Péter, aki addig vesztett, míg végre ellenétől megtanult — győzni — Lehet, hogy ennek az utalásnak megvan a konkrét eredete — szállóigeként hangzik —, de nem sikerült kinyomozni. Lehetséges, hogy V maga fogalmazta így meg, illetve szűrte le Nagy Péter háborúinak történetéből a tanulságot. (L. még a Cs: *Az alkotmány nevét háába ne vedd* c. cikk jegyzetét.)

Pest, october 19-kén.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Renz, Regenti, Szigligeti, Kecskés, Németi — Renz akkor ismert bécsi cirkuszigazgató (L. az 769. l.-on is) — Szigligeti Ede: Szathmáry József (Nagyvárad 1814—1878) író, korának legtermékenyebb színpadi szerzője. Kecskés Károly (1816—1864) színész, 1856-tól a Nemzeti Színház tagja. — Németi György (1826—1901) színész-író a Nemzeti színházban, majd vidéken működött. Írt népszínműveket, operetteket s ezeket a nemzetiben is előadták. 1857-ben *A kántor és molnár leánya* c. népszínművét játszották Doppler Károly zenéjével. Regentiről adatot nem találtunk.

a főtí lóverseny idézte elő — A főtí lóversenyt 1857. okt. 19-én tartották. Hétféle díj volt (Kancadíj, Asszonyosságok díja, Handicap stb.) minden bel- és külföldi ló számára. (L. Lapok a lovászat és vadászat köréből, 1857. 13. sz. 227—228. l.)

intriguens — (lat.) ravasz, alattomos, intrikus.

az a különbség, ami a Burg színháza és egyéb fővárosi színházak között — a Burg színháza: a híres bécsi Burg-theater.

Berg léghajója — A Berg—Regenti féle léghajót V előbb is említi (l. 774. l.), de erről a felszállásról a lapok sokkal többet írnak, mint az előbbiről. A VÚ kb. ugyanazt mondja el, mint V, csak rövidebb híradás formájában.

Pest, october 26-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Hanem hát a „Magyar Posta” szerkesztője is — Természetes, hogy a MP által megindított támadó hadjárat V-t is többször foglalkoztatja. Így ezt az okt. 26.-i keltezésű levelét teljes egészében ennek az ügynek, a dühös, satirikus válasznak szenteli.

Persze, hogy a merénylet catalinai nagyságát — Catilinának a római alkotmány elleni összeesküvése ismert történeti tény (i.e. 63).

Még a Szépirodalmi Közlöny is hozott egy miskolci szunyogot. — Érezhető ezen a kitétlen, hogy ha a MP támadásait lefricskázza is magáról, ez érzékenyen érintette. (L. előbb, a Szépirodalmi Közlöny-nyel kapcsolatos jegyzetet, 774. l.) Talán ez is hozzájárult ahhoz, hogy bővebb magyarázkodásra, okfejtésre szánja el magát, de előbb megragadja az alkalmat, hogy a D tárcaíróján, Bulyovszky Gyulán is csípjén egyet.

Szép lenni királynak? — L. a Cs: *Hát azán?* c. cikk jegyzetét. *ami felkapván egy capitoliumi lud* — capitoliumi lud: i.e. 39-ben a Capitoliumon, Juno templomában őrzött ludak lármája tette figyelmessé a rómaiakat a gallok támadására. V a lármát csapó újságírókat a capitoliumi ludakhoz hasonlítja.

Pereljék be Fényes Eleket — Fényes Elek (1807—1876) jelentős magyar statisztikus és földrajztudós. Részt vett a szabadságharcban, emiatt utána egy ideig bujdosnia kellett. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választották, miután azonban székfoglalóra nem vállalkozott, törölték. Az 1860-as években a félhivatalos Sürgöny munkatársa lett. Több igen értékes tudományos könyve jelent meg.

A lipcsei „Illustrierte Zeitung” — L. a MS 47. gl. jegyzetét.

Európa összes Charivari lapjának lesz mulatsága vele — Charivari (fr.); utcai zaj, macskazene. Franciaországban hajdan főképpen özvegyasszonyok kigúnyolására használták, akik hozzájuk nem illő korú férfيهz mentek nőül; a tüntetéstől pénzen kellett magukat megváltani. Átvitt értelemben alkalmazták a charivarit egy Párizsban 1832-ben megindult satirikus lap címéül, amely kíméletlen támadásokat intézett különösen Lajos Fülöp király ellen. A Charivari nevet azután átvették Európa más országainak satirikus vicelapjai, pl. Bécs, de az 1880-as években már Budapesten is jelent meg ilyen című lap.

mely nálunk is „Figaro” gyanánt olvastatik — Figaro színpadi alak, Beaumarchais A sevillai borbély darabjában teremtette meg, s később Mozart, majd Rossini operában is felhasználta. Azóta a fondorlatos és ügyes cimborák tipikus elnevezésévé vált. Párizsban Villemersent Henri 1854-ben Le Figaro címen lapot alapított. Kezdetben hetenkint kétszer jelent meg, 1865-től napilap. Könnyed és csípős hangja, valamint gazdag tartalma az ún. boulevard-lapok legnépszerűbbjévé tette. Konzervatív irányra miatt V-nak bizonyára ellenszenves lehetett.

Urházy György — (1823—1873) ügyvéd, hírlapíró, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Részt vett a szabadságharcban, utána Tokajban menekült anyja rokonaihoz. 1850-ben a PN-hoz került. 1857. júl. 1-én megindította a MP-t, amely azonban 1858-ban meg is szűnt. Ezután több lapnál dolgozott. Elvi meggyőződéseai később a Deák-párthoz fűzték.

Pest, november 2-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„magyar postai” *Stuczi-hugliáda nem zavarhatja meg* — Említet-tük már több alkalommal, hogy V vándorszínész korában egyetlen színészi sikerét Szigligeti Két pisztoly című népszínművében aratta. Ennek egyik jelenetére utal most. Hugli a borbély, Stuczi a borbély-segéd. Az utóbbi a harmadik felvonásban szerepel igen bonyolult, mulatságos helyzetben mesterével. Közben nagy tirádákat mondanak kölcsönösen. Erre utal itt V a „Stuczi-hugliádá”-val.

legcharmantabb lábacsókák — charmant (fr.) bájos.

Pest, november 3.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a „Nagy Tükör” — L. a MS 113. gl. jegyzetét. Ennek a 8. füzeté-ben jelent meg az itt említett vers. (Szaladj, szaladj, jön a billog.) *báró idős Rudics József* — id. Rudics József báró (1791—1879), főispán, akadémikus.

Magyar hölgynek születni szép és nagy gondolat — Garay János Magyar hölgy c. versének 3., 4. sora. (V szerzőségét bizonyítja, hogy ugyanezt a két sort idézi a *Magyar képek albuma* c. könyvének *A magyar hölgy* c. frásában. L. VKrk V. köt. 195. l. 24. sor.)

a kis „Magyar Posta” . . . „így magyarázza szóról szóra a nemzeti büszkeséget” — A MP cikkét, amelyre itt V utal, teljes egészében közöl-jük a Nővilág sajtóvisszhangja c. fejezetben. 736. l.

Fliegende Blätter — híres német illusztrált élclap. Hetilap, 1844-től 1928-ig jelent meg Münchenben. Magyarországon is sokan olvasták.

Biztosítván tisztelt olvasóinket — V itt bejelenti az olvasónak, hogy a MP-val való vitára, tehát a Prielle-ügyre többé nem tér vissza. Ezt az ígéretét többé-kevésbé tartja is, legföljebb későbbi cikkeiben vagy röpirataiban érinti, de ez természetes, hiszen ez a vita nagy mér-tékben hozzájárult későbbi elszigetelődéséhez is.

Mentovichot — Mentovich Ferenc: l. a MS 74. gl. jegyzetét.

Aranyt, akiről én — V említett *Arany Jánosról* c. cikke a NŐ 1857. okt. 4.-i számában jelent meg.

Pest, november 8-kán.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Pongrácz egyetemi tanár — személyével sem a lapok, sem a lexiko-nok nem foglalkoznak.

félálzatban — félig álcázottan.

tíz éves pesti lakosságom alatt — Romeó arról vall itt, hogy tíz éve pesti lakos. Ez is V-ra vall, hiszen ő valóban tíz évvel előbb került Pestre, ha közben kényszerű okok miatt néhány évet vidéken töltött is.

De csitt! ne szóljunk Pest ellen — különben egy pesti postakocsi trombita szóval denúciál bennünket Budapestnek — A Prielle Kornéliával kapcsolatos vita, illetve a vidék — Pest vita ismeretében ez a gúnyos célzás nyilvánvaló: Ne bíráljuk Budapestet, mert most meg majd emiatt indít harcot ellene a MP. (Bikfic és Bukfenc bizonyára cirkuszi bohócok voltak.)

Don Cäsarban — Don Caesar de Bazan: Dumanoir és D'Ennery öt-felvonásos vígjátéka évtizedeken át színházaink nagy sikere volt. Bemutatta a Nemzeti Színház 1844. dec. 16.-án.

Mert ámbár a váci temetőbe kísértálm — A váci temető a XVIII. sz. utolsó éveiben nyílt meg a Váci út, Taksony utca és Lehel út által határolt háromszögben. A temetőt szép sírboltok díszítették, de a század közepén ide már nem temetkeztek.

vajjon kezei nem Ezsau kezei-e? — Utalás a bibliabeli Ézsau- és Jákob történetére. A halálra készülődő vak Izsák idősabb fiát, Ézsaut akarja megáldani és ezzel örökösévé tenni, de helyette a fiatalabb fiú, Jákob viszi a kért vadpecsenyét. Izsák gyanakszik, közelebb hívja s megtapogatja Jákob kezét. Jákob anyja azonban számított erre, fia kezét kecskegödölyék bőrével vontatta be, mivel Ezsau karja erősen szőrös volt. Ekkor mondja Izsák: „A szó Jákob szava, de a kezek Ézsau kezei.” (Mózes I. 22., Károlyi Gáspár fordítása.)

Két pisztoly — V nem véletlenül említi meg Szigligeti Két pisztoly c. darabját, hiszen vándorszínész korában (1845) ebben a darabban aratta egyetlen színészsikerét.

az új-éteri színház — Az Új-éteri német színházról van szó. Az Új téren (később Erzsébet tér) Heimer, majd Wite 1853. máj. elején építették fel az ideiglenes színházat. Igazgató: Wite. 1857-ben az igazgatók Dietrich, Freichlinger (egy napig), Gundy (1857-től 1860-ig).

Härting ur [...] „*provinciális modorosság nélkül szaval!*” — Härting úr kilétét nem sikerült felkutatni. A megjegyzés azonban mutatja, hogy V nehezen tud napirendre térni a Prielle-üggyel kapcsolatban. (L. 184. l.)

legújabbán Pestre költözött egy Charivari napi lapba — Utalás a MP-ra, amelyet már előbb is (l. 776. l.) Charivari-lapnak nevezett.

Pest, november 16.-án.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

ha Renz lovardai mutatványairól — Renz lovardájáról, a nagyszerű mutatványokról szólva V már akkor megfogalmazza az óhajt, ami csak évtizedek múlva válik valóvá: *Vajha a testgyakorlat ne csupán mint ritkaság s kenyérkereset léteznék, hanem lenne általános népi műveletté.* — *Az olympi játékok, a szabaddani gyermeknevelés a régiéknél meghozta szép gyümölcseit.* — A tornát, az emberi ügyességet, egészséget igen sokra becsülte V. Bizonyítják ezt vadászati cikkei, a fürdő-

zés kedvelése, de közvetlenül is ír a cirkuszi akrobatákról, s ezzel kapcsolatban a testnevelés fontosságáról. (*Porondkirályok*. VÜ 1880. aug. 22.)

Pest, november 23-án.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*hol melegszenek*” — a versidézet Petőfi: *Megunt rabság* c. költeményének 3. versszaka.

a filharmóniai hangversenyeket — filharmónia (gör.) harmónia-, ill. zene-kedvelő. A Filharmóniai Társaság címet Olaszországban kezdték használni. Célja a magasabb zene művelése. Budapesten 1853-ban Erkel Ferenc szervezett ilyen társaságot a Nemzeti Színház zenekari tagjaiból.

aműt hajdan a homeridák foglaltak el — a homeridák a görög őskor Homérosz nyomában lépő énekesi és eposzköltői.

Ördög Róbert — Meyerbeer ötfelvonásos operája. Szövegét írta Scribe és Delavigne. Ford.: Asztalos Károly.

Észak csillaga — L. a MS 41. gl. jegyzetét.

Hollósy L-né — Hollósy Kornélia: l. a MS 61. 91 jegyzetét.

szabómestereink „Férfidivat közlöny” cím alatt egy lapot alapítanak — Erdemes ehhez a részhez föllapozni a Vahot-vita anyagát (l. 715—725. l.), amelynek egyik ütközőpontja a magyar ipar fejletlensége, a magyar iparosok tudatlansága volt. Most a Férfidivat Közölny c. lap megjelenésével kapcsolatban visszatér erre a témára. Nem utal ugyan sehoh a *Pesti élet*-re, de a szöveget olvasva a kapcsolat nyilvánvaló.

Pest, november 30-án.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

mi haszna irnék Miss Dzubáról — Miss Dzuba talán valamely cirkusz elefántja lehetett. Erre enged következtetni a NŐ 1857. nov. 22-i számában megjelent híradás: „A 'Két oroszlán' vendéglősnék a jelen igen népes vásárra egy érdekes vendége érkezett, Miss Dzuba névvel, ki még a főtermet is kicsinyelvén szállásnak, egyenesen a főrészt foglalta el. Hanem még itt is alig mozoghatván, a széna téren [ma Kálvin tér] egy roppant fabódé épül a számára, minthogy a telet a fővárosban szándékozik tölteni, s mérsékelt belépti díjak mellett minél tömegesebb látogatásra számol. — Nevéről ítélve született indus, s naturalizált angol volna, a falragaszokon azonban sokkal nagyobb betűkkel elefántnak vallja magát. (Ez a jó régi ujdondász-styl még mai napság is föl-fölmerül egynémely elmés lapban.)”

„*az két kék backokhó*” — Ezt a vendéglő-cégért már Petőfi gúnyosan említi.

mint Szigligeti „Mamá”-ja „ki soha nem szól semmit” . . Szigligeti három felvonásos vígjátéka ugyan nyomtatásban csak 1863-ban jelent meg, de 1857-ben ezzel nyerte el a Teleki pályadíjat. — V a darab második felvonás nyolcadik jelenetére utal.

„*rút sybarita váz*” — „romlásnak indult hajdan erős magyar” — Mindkét idézet Berzsenyi A magyarokhoz c. verséből való.

És az ilyen önző nemzet életet nem érdemel — Petőfi A magyar nemzet c. verse harmadik versszakának utolsó két sora.

L. *Egy honvéd naplója* VKrk IV. köt. 314. l.

Majd elmúlnak a bajok — Idézet Petőfi A magyar nemes c. verséből.

— A gondolatmenetet egyébként bátran tekinthetjük az öneszmélés egyik jelének. Ebben már V nagy röpíratainak (*Önbírálat, Polgároso-dás*) gondolatai formálódnak.

Miért aggódnánk, miért keresnők a magunk szemében a gerendát?

— A Petőfi-idézetet bibliai idézettel teszi még szatirikusabbá. A hegyi beszédből idézi, illetve utal Lukács evangéliuma 6. rész 41. versére: „Miért nézed pedig a szálkát, amely a te atyádfia szemében van, a gerendát pedig, mely a te saját szemedben van, nem veszed észre?” (Károlyi Gáspár ford.)

Pest, december 7.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

bölcs finanszierek — finanziaális. pénzügyi; finanszier: pénzügyi dologgal foglalkozó. Németesített—latinositott fr. szó.

a börzianerek — Bourse (burse, börze) francia nyelven pénztárat és tőzsdét jelent. A név állítólag a van der Burse nevű patricius család nevére vezethető vissza; börzianer; pénzzel börzén kereskedő (spekuláló) ember.

panaszi az évi uralkodó csillag Vénusz emelte — a régi naptárakban meg volt adva, melyik bolygó az év uralkodó csillaga.

Merkur — a rómaiaknál a kereskedelem istene. Az író a válságot tréfásan a mitológia nyelvén fejezi ki.

még a „Pesti Napló”-nak is — A PN árának változását l. a 770. l.-on.

a nemzeti színháznak évek óta nem volt ilyen rossz időszaka — Innen kezdve a tárca további részében lényegében a Nemzeti Színház váltságáról beszél V. A fejtegetésből úgy látszik, hogy nagy kavarodás történt a Nemzeti Színházban, s a fő ok az, hogy Kaisernét nem szerződtették, s Fridrichné, akit helyette hoztak, azt a szerepkört nem tudja betölteni. Erről írnak újszólván az összes lapok. Külön nagy cikk jelent meg az ügyben a Hf 1857. dec. 21.-i számában. Egy kis ollapöttrida az operaügy fölött címen Jobbatakaró Sámuel álnéven. Az álnév alatt megjelent cikk nyilvánvalóan a szerkesztőség álláspontja is. Érezhető, hogy nem egyszerűen a téves lépést, hanem a színház helytelen vezetését hibáztatja, mint ahogy V élcelődéséből is ez csendül ki.

mely titokban a színház hivatalos lapja szerepét viszi — V valószínűleg a D-ra céloz. Ezt a feltevést erősíti nemcsak a bő színházi rovat, hanem az is, hogy munkatársa volt Bulyovszky Gyula, a kor egyik leghíresebb magyar színésznőjének a férje.

Kaiserné — L. a 755. l.-on.

Fridrichné — L. a 755. l.-on.

Pest, december 14.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lenni vagy nem lenni — Shakespeare: Hamlet. Harmadik felvonás 1. szám. Shakespeare összes művei 2. köt. 271. l. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1964.

Don Caesar de bazani könnyelműséggel — L. VKrk IV. köt. 455. l.

Patikárius Ferkó — L. a MS 45. gl. jegyzetét.

Émelygős gessneri idilliadók — Salomon Gessner (1730—1788) svájci német költő. Híres idilljeit Kazinezy Ferenc fordította magyarra. *t. i. hogy itthon mulassanak* — V ismét arra céloz, amit később *Nagy és főurainkhoz* c. cikkében bőven kifejti, hogy főurainknak kötelességük volna idejük nagy részét itthon tölteni, itthon költeni el a pénzt s emelni a társadalmi és művészi életet.

helyesen fejtegeté Dobsa Lajos a Hölgyfutárban — Dobsa Lajos cikke a Hf 1857. dec. 10.-i számában jelent meg Az 'Urak bálja' ügyében címmel.

kivált az uri, dorottya és váci utcákon — Az akkori Úri utca ma csak részben van meg. Az északi része ma Petőfi Sándor utca. — A Váci utca is csak részben azonos a maival.

Pest, december 21.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

vétkezett egyetlen betű ellen. — Utalás a cz írásával kapcsolatos vitára. (L. 752. l.)

s ami nimbust szerze a fogalomnak „magyar író” — most ugyanazok akarják letépni azt — Jókai Dózsa György c. drámáját mutatta be akkor nov. 3.-án a Nemzeti Színház Egressy Gábor rendezésében. Jókai a drámát a Teleki-díjra küldte be. A bíráló bizottság (Eötvös József, Csengery Antal, Egressy Gábor és Tóth József) azonban azt a jelentést adta ki, hogy a pályázatra nem érkezett be a kor színvonalának megfelelő mű. Ennek következtében nem kapott díjat Jókai darabja. Egyedül Egressy Gábor javasolta első díjra. Annál nagyobb feltűnést keltett tehát, hogy amikor a Nemzeti Színházban előadták, igen nagy sikert aratott. Íme néhány a lapok bírálataiból: Hf: „Rég emlékszünk ily meleg, oly osztatlan tetszésű fogadtatásra, mint melyben ez új darabot részesíté közönségünk. Az Akadémia tévedett, amikor kimondá, hogy a beérkezett darabok, jelen színirodalmunk színvonalán alul állnak.” (No. 4. sz.) Hasonló véleményeket olvashatunk a Divatcsarnokban (dec. 15.), a D-ban (nov. 8.), a M.S.-ban (nov. 7.), a NŐ-ről nem is beszélve (no. 8.).

A siker olyan nagy volt, hogy a VÚ és a Szépirodalmi Közlöny mutatóványt közölt a darabból.

A drámának azonban nemcsak magasztalói voltak. Vahot Imre például, akinek Mária királyné c. drámájáról Jókai egyik Kakas Márton-bírálatában lenézően nyilatkozott, elérkezettnek látta az időt, hogy megtorolja. (Nk nov. 8.) V minden bizonnyal erre a kritikára céloz súlyos megbélyegző módon. — Vahot „nyegle” kritikája azonban nem sokat számított. Komolyabb ellenfélként jelentkezett a PN-ban Greguss Ágost. Igyekezett kimutatni, hogy Jókai helytelen beállításban ábrázolja Dózsát, Szapolyait és a nemességet. Korszerűtlennek minősíti a drámát. S ebben Greguss csakhamar tekintélyes támogatóra talált Gyulai Pál személyében, aki a Budapesti Szemle 1857. 3. számában (dec.) éles, támadó bírálatot írt. Szerinte „Jókai a

színi hatás kedvéért meghamisította a történelmet”, s Gyulai Pál bírálata természetesen felbátorította a jelentéktelenebb konzervatív szemléletű kritikusokat is. — A vita folyt, a közönség azonban rendületlenül Jókai mellett állt. — A mai irodalomtörténet természetesen új szempont szerint értékeli. Nagy Miklós megállapítását idézem: „A jobbágyors keserűségének, a főurak országvesztő léhaságának nem mindennapi ábrázolását adta Jókai Dózsa György című történelmi szomorújátékában.” (Bővebben l. JKrk Drámák I. megfelelő jegyzeteinél.)

„*Livornóban hogyan szolgál egészségük tisztelt selyembogárkáknak?*” — Jókai Mór Kakas Márton írói álnév alatt írt 1856-ban a VÚ tárcarovatába humoros karcolatokat, verseket és komoly, gyakran satirikus élű színházi kritikákat. Amikor futótűzként terjedt el a hír, hogy Bécsben külön kötelező bélyegilletékkal sújtotta a kormány az újságokat, ez Pesten is nagy megrökönyödést váltott ki. Kakas Márton Szaladj, szaladj, jön a billog címmel írt a kor politikai viszonyait gúnyoló satirikus verset, amelynek V itt két sorát idézi. Íme a vers legjellemzőbb részei:

„Ad notam: Szaladj, szaladj! jön a tatár
 Hová fussunk immár?
 Szaladj, szaladj, jön a billog!
 Csak úgy villog, csak úgy csillog
 kezében a csatacsillag!
 Mindig mondtam egyetértés!
 Egyetértés! egyetértés!
 Emberek és ujságírók
 Tudjatok veszteg maradni,
 Üljetek szépen a sutban.”

Mit írhatnának mégis:
 „Egy kis ártatlan novella,
 Egy kis holdbanéző rigmus,
 Répacukros értekezmény,
 Útleírás Debrecentől
 Csongrádig, drágalátos
 Táviratok Olaszhonból,
 Hogyan szolgál egészségük
 Tisztelt selyembogárkáknak?
 Livornóban hogy a répa?!”

..... „hisz annyi tárgy van,
 Mindjárt ott a hangkíséret,
 És a bűnös z betűcske
 És a hangsúly, és a finn nyelv
 S szájkosártalan kutyácskák,
 Mind szép tárgyak háborúra.
 Sőt szabad volt megrohanni
 Még magát a leghódítóbb
 Zsarnokot, a crinolint is.”

„Pestnapló úrnak arca
Eddig is jó hosszú volt már,
A veszett sok tudománytól,
Ezen anticriticára
Még Greguss sem tud felelni.
Legalább vigasztalanul
Azt az egyet elmondhatja,
Hogy olyat is nyomnak belé,
Ami egy krajcárt megérő.”

A NŐVILÁGBA ÍRT KISEBB, TÁRCASZERŰ CIKKEK

EZ UJ ESZTENDŐBEN

M.: NŐ 1858. jan. 3.

Névalírással nélkül jelent meg, de nyilvánvalóan szerkesztőségi vezércikk, s V írásának kell tekintenünk. Ezt különben is igazolja az, hogy közben saját versének egy motívumát ismétli meg, egy másiktól pedig idéz.

Az azonosítást a cikk tartalma, egyes motívumai és stílusa alapján is elfogadhatónak tartom. Az, amit gyermekkoráról, a hízelgés gyűlöletéről, az őszinteség tapasztalható hiányáról, az írói függetlenséget elnyomó szerkesztőkről ír mind, de különösen együttesen V-ra vallanak.

V kritikusai, monográfia- és életírói nem foglalkoztak ezzel a cikkel, Komlós azonban már feltünteti a bibliográfiai kimutatásban.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

zsendice arc — zsendice: aludt tejből, savóból készült sajtféle.

Azért is az én jó édes anyám legritkábban hall én időm édes beszédet
— Kétségtelen, hogy V itt végig a hazáról beszél mint édesanyáról. A metaforás képek sorozatában azonban nyilvánvaló a test szerinti édesanyára való emlékezés, a vele való párhuzam. Annál jogosabb ez a fölvetés, mert V-nak az édesanyjához fűződő kapcsolata sokáig nem volt, s talán még ma sincs egyértelműen tisztázva. V-nak egy hitelesnek tekinthető önéletrajza van (L. VKrk IV. köt. 420–422. l.), amelyet azonban nem maga V, hanem Zempléni Árpád jegyzett le a költő elbeszélése nyomán. L. i.m. 595. l.). Ebben nem valami nagy szeretettel ír az édesanyjáról: „Anyám nem volt se szép, se művelt: egyszerű napszámoslány volt, mikor apám elvette. Én felnőttébb koromban, apám iránti szeretetem miatt, valósággal szégyeltem, hogy ilyen anyám van, aki annyira nem illik az urához” . . . Bartos Róza is olyan szavakat ad V szájába édesanyjáról a naplójában, amelyek erősíteni látszanak az előbbieket. Valójában azonban mégsem fogadhatjuk ezt el minden fenntartás nélkül. Az „Önéletrajzi vázlat”, mint láttuk, Zempléni lejegyzése, Bartos Róza naplója pedig általában erősen túloz, keveri a tényeket a kitalált eseményekkel.

Elgondolkoztató ez, amikor az *Ez új esztendőben* nagyszerű édesanya-párhuzamát olvassuk. Különösen, ha idézünk hozzá *A szerelmes gyermek* című önéletrajzi vonatkozású novellából néhány sort. A novella egyik szereplője, Magdolna asszony ezt kérdezi a kisleánytól: *Hát jobban szeretnél te engem, ha édesanyád volnék, mint azt, ki jelenleg az?* — S a felelet: *Furcsa kérdés volt ez: igen, meert valóban nem tudtam rá felelni. Eszembe hozta édesanyjamat, kit én véghetetlen szeretek még most is, nemcsak akkor, a miután azon hittem volt, hogy egy fiú sem szereti anyját annyira, mint én, — nem bírtam rá magamat, hogy igent mondjak.* (L. i. m. 120. l.)

Öldösöm ott a darázsakat — A darázsöldösés motívuma megtalálható V *Otthon* c. versének (1853) 6. versszakában:

*Ott a rét, hol forró nap alatt
Estig öldöstem darázsokat.
Egy gombostűfoknyi méze volt
Mindegyiknek, és ezért lakolt.*

reganok és gonerűek — Shakespeare Lear királyának hálátlan lányai.

Róma ledől s rabigába görbed — Idézet Berzsenyi Magyarokhoz c. („Romlásnak indult hajdan erős magyar” . . . kezdetű) verséből.

Zenebona, babona, huzavona vesszen! — Arany János Alkalmi vers c. költeménye nyolcadik versszakának első két sora.

Ha Caesar félt a sovány emberektől — Utalás Shakespeare Julius Caesar című drámája I. felv. II. szín alábbi soraira:

Caesar Tedd, hogy kövér nép foglaljon körül,
És síkfejű s kik éjjel alszanak.
E Cassius ott sovány, éhes színű:
Sokat tündök is ily ember veszélyes.”

gömbölyű testű Poloniuszok — Poloniusz Shakespeare Hamlet c. drámájának egyik szereplője, Ophélia apja, udvaronc, udvari kamarás.

tribunusz plebiszek — Helyesen: Tribunus plebis vagy plebei; Tribunus plebis a. m. néptribun, a régi Rómában a patriciusokkal szemben a plebeiusok jogait védelmező tisztviselő.

Vahot Imrére céloz, aki egyre-másra adja ki a különböző arcképcsarnokokat.

A versidézet: V *Adjon isten* c. versének kezdő sorai.

BIZONYTALAN LEVELEK

M.: NŐ 1858. jan. 3. és 17. sz.

A „Pesti levelek”-et V — mint ahogy az első levelében ígerte — valóban hétről hétre folyamatosan írta az 1857. év végéig. Az 1858. évfolyamban azonban már nem folytatódnak. Kézenfekvőnek tűnik viszont, hogy a „Bizonytalan levelek” írását ugyanaz a toll (tehát *Romeó*, azaz V) kezdi, de már eleve nem ígéri a folyamatosságot. Bevallja mindjárt, hogy miért „bizonytalan” levelek. *Nem illik elmonda-*

nom — írja —, hogy feladatomban e lap munkatársai között a legnehezebb, legfárasztóbb, elannyira, hogy éppen azért csak „bizonytalan időben és adagokban teljesülésére mertem beszégetni.” Hogy „Biz igaz” azonos V-val, arra vonatkozólag megemlítem még a Bulyovszky Gyulára és Vahot Imrére (a Vahot-vitára) való világos utalásokat. (L. alább a Tárgyi és nyelvi magyarázatoknál.)

Összesen két tárcalevél jelent meg *Biz Igaz* aláírással. Eddig senki sem említette még, nem tekintették bizonyíthatóan V írásnak, vagy nem is vették észre a kutatók.

I.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Rothschildtól kezdve — Rothschild, Mayer Alfonz (1743—1812) rendkívül gazdag bankár, nemzetközi bankház alapítója. Felvirágzott üzletét fiai még tovább fejlesztették. A híres bécsi bankházat második fia, Salamon (1774—1855) alapította.

Master Vorwärts neve itt bukkan fel először V írásaiban. A *Fliegende Blätter* című ismert élclap satirikus típusa, többször szerepeltetett figurája volt. Mint írói álnév szerepel a cikkek alatt. V itteni célzása *Master Vorwärts* élceinek csak egyik oldalára, nevezetesen arra utal, hogy MV gúnyolja korának mindenben anyagi hasznot kereső üzleti szellemét. Igen jellemző erre a *Fliegende Blätter* 1858. évf. 8. 1. *Master Vorwärts* und seine Nichte Crinolinde című kis satírája. Ebben fölteszi a kérdést: Te sírsz Crinolinde? s utána azon elmélkedik, hogy milyen sokra jutna az ipar, ha a könnyek hasznosítására részvénytársaságot alapítana! Milyen hasznot hajtanának a nők és síró gyermekek, ha eme társaság kivonná a könnyekből a sót, s már látja az időt, mikor senki sem fog felháborodni azon, hogy valakit könnyekre fakasztanak, mert hiszen a könny egy tisztességes iparág alapanyaga lesz.

A *Fliegende Blätter*nek az Országos Széchényi Könyvtárban föllelhető számáiban mindössze három MV-írást találtunk, de bizonyára sokkal több megjelent. Legalábbis arra mutat Szini Károly Humorisztikai felolvasástan felolvasás című nagy cikke, egyvelege a Nk 1857. aug. 23.-i számában, amelyben kora felolvasásairól humorizál s *Master Vorwärts*re hivatkozik: „*Master Vorwärts*, mint mondom — írja Szini Károly — korunk legnagyobb szelleme.” „Ő az új íge, korunk ígéje, mely megtestesült — a *Fliegende Blätter*ben.” — „Önnan hirdeti amaz ígéket, melyek készülnek kivetni a földet sarkaiból, hogy egy új, dicső álljon elő. És miként korunk kizárólag a találmányok kora, *Master Vorwärts* is kizárólag a találmányok legóriásibb szelleme, tehát korunk hőse.”

Szini azonban elhumorizálja MV írásainak satirikus, a kor egyes jelenségeire nagyon is találó élet. V sokkal nagyobb érzékkel reagál rá: *A master „Vorwärts” alakja, levonván torzításait, s a valóra leszámítva a jövő emberének hű képét láttatja. Semmi hasztalan cafrang, semmi ábránd, semmi illúzió — a haszon, s célszerűség szempontja mindenek fölött.* (Polgárosodás. VKrk VI. köt. 165—166. 1.)

A Fliegende Blätter 1858. évf. 21—22. l. közölt Master Vorwärts arrangiert sich (Master Vorwärts megszervezi magát) című, a század tőkéseinek, vállalkozóinak szélhámoságát kigúnyoló hosszabb cikk maga is érthetővé teszi, hogy V méltán hivatkozik gyakran e típusra politikai, társadalmi szatíráiban, s a Cs „Kispuskatűz” c. rovatának élceiben.

Friebeisz István — (1822—1890) Szerkesztő és irodalmi vállalkozó, könyvkiadó az első magyar színházi ügynökség tulajdonosa, melyet 1859-ben alapított s igazgatója volt haláláig.

az *ugyanevezett tárcacikkek, amelyeknek meg kell lenni hétről hétre* — V itt elsősorban a „Pesti levelek”-re gondol. Magyarázat ez arra is, hogy miért hagyta abba a „Pesti levelek” írását.

midőn a franciák császára is unalomból ballett componálásával foglalkozik — III. Napóleonra céloz, aki valóban megkísérelte ballett componálását.

minden zöld ág után kapkodni — A „zöld ág” ritkítottan szedve, tehát kiemelve világos utalás a Bulyovszky Gyulával folytatott vitájára; azokra az élcelődésekre, amelyekben Bulyovszky „zöld”-eknek nevezte V kritikáit. (L. 728—729. l.)

egy olyan is találkozott — Vahot Imre Napkelet című folyóiratára céloz.

Renz — L. 769. l.

Örökké ifju egyedül maga a képzelet — L. VKrk IV. köt. 477, 479. l.

mint Mátyás királlyal az a farkas irigy pór — Az utalás forrását nem találtuk.

A NŐ megindulásakor igen nagy visszhangot váltott ki. V-nak hosszas, kellemetlen vitába kellett bocsátkozni (l. a NŐ sajtóvisszhangját), utána viszont mintha megögyezéssel történt volna, még csak meg sem igen említik, mintha most meg már agyonhallgatással szeretnék megfojtani.

Ismét Vahotra, illetve lapjára, a Nk-re utal s a „cszizó”-nak úgy-szólván minden további pontja a Vahot-vitát idézi emlékezetünkbe.

III. pont első soraiban a NŐ-t ajánlja; arra figyelmezteti olvasóit, hogy mielőtt előfizetnének valamely lapra, nézzék meg „miféle”, mivel foglalkozik. A „széptani és társadalmi — vagy bölceleti elvek”-re való utalás világos, hiszen V a NŐ első számában közli *A szépről a szépeknek* című nagyobb cikksorozatának első részét. A továbbiakban kimondatlanul, de világosan Vahot Imrére, illetve a Nk-re utal. Elsősorban Vahotra utal a IX. és X. pont is.

II.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Gyászvitézek” — Utalás Szigligeti: Gyászvitézek c. drámájára.

Kakas Márton — Jókai Mór írói álneve. Az említett verset l. 782. l.

harlequin — L. 756. l.

A farsang a tegnapi vasárnap négyleti álarcos báljával ... be-

köszöntött — A bál, táncmulatság elég gyakori szerepet kap V glosszái-

ban, tárcacikkeiben. (L. a *Pesti élet*, *Pesti levelek* és a NŐ különböző rovatait), sőt egyik legjelentősebb novellája, a *Barát és vetélytárs* is béli jelenettel kezdődik.

a legnagyobb krinolin-veszedelemmel — A krinolinról I. 753. I.
haut crème — L. 766. I.

DALÁROK ÉS MŰKEDVELŐK

M.: NŐ 1858. jan. 31. sz. 73. I. — Aláírás: *Kiáltó szó*.

V a NŐ különböző rovataiban gyakran ír a dalárdák fontosságáról, mert meggyőződése, hogy azok sokat segíthetnek a műveltség, az olvasás terjesztésében. Ezért foglalkozik pl. olyan sokat a Budai Dalárda megalakulásával, különböző szerepléseivel. (L. 207—210. I.) A téma önmagában természetesen még nem bizonyítja V szerzőségét, de a közben kifejtett gondolatok a férfiak és nők társadalmi életéről, törekvéseikről, a nemes szórakozásokról, a szavalatok, versek megkedveltetéséről annál inkább. A táncvigalmakról, a színházról, az estélyekről ugyanolyan módon és szempontok szerint ír, mint a „Pesti élet” vagy a „Pesti levelek” c. tárcaleveleiben, vagy a NŐ más, V által írt rovataiban. Megemlíti a férfias szórakozásokat (lovászat, vadászat), amelyek a „főúri tehetőség osztályának” annyi örömet adnak. (L. 207. I.) Utalhatunk ezekkel kapcsolatban a Cs hasonló témájú, V által írt vezércikkeire, cikkeire, glosszáira is.

A *Kiáltó szó* aláírás mögött tehát kétségtelenül V-át kell látnunk. A cikk egyébként is igen érdekes példája annak, hogyan formál V önálló tanulmányt a különböző glosszáiban már előzőleg érintett, vagy máshol is fölvetett gondolatokból.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A magyar nő jellemzésével, dicséretével többször is találkozunk V műveiben. Érinti glosszáiban, cikkeiben, s külön tanulmányt is szentel bővebb kifejtésére. (L. VKrk V. köt. 192. I.)

vándorszínészi közmondás szerint — V, mint tudjuk, maga is megpróbálta a vándorszínészi életet, s ennek emlékei gyakran felbukkannak későbbi írásaiban is.

az én hazám a dalok hazája — Lisznyai Kálmán Nemzeti dal című verse 9. versszakának két utolsó sora:

„Az én édes hazám
A dalok hazája”

(Lisznyai Kálmán: Szavalat könyve. Pest 1861. 5. I.)

GYERMEKIRODALOM

M.: NŐ 1858. febr. 7. sz. 86. I. — Aláírás: *Kiáltó szó*.

A *Dalárok és műkedvelők* c. cikkében a felnőttek számára kínáló művelődési lehetőségekre hívta fel V a figyelmet, de nagyon jól

látta, hogy a művelődés, az olvasás megkedveltetését előbb kell kezdeni. A cikk hatását, vagy azt, hogy a NŐ több ezer olvasója mennyire figyelt föl erre a cikkre, lemérni nem tudjuk, az viszont bizonyos, hogy V olyan fontos, jelentős témát vetett föl, amellyel akkor még nem igen foglalkoztak. Talán Gáspár János kolozsvári tanár volt az egyetlen, aki cikkeiben hangsúlyozta a szép, művészi olvasmány szerepét a magyar gyermekek nevelésében, aki felismerte, hogy a gyermek kezébe csakis ilyen műveket szabad adni, s „Csemegék” címen szerkesztett is ilyen antológiát a gyermekek számára. V úgy látszik figyelemmel kísérte a gyermekirodalmat is. A NŐ-ben gyakran adott rövid ismertetést a megjelenő ifjúsági művekről. Ez nyilvánvalóan összefügg azzal a gyakori panaszával, hogy Magyarországon nincs, vagy csak igen kevés az olvasóközönség, s a megjelenő jó könyvek egy része is eladatlan marad. Olyan téma ez tehát, amely nagyon is hozzátartozik V érdeklődési területéhez.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Ma már vannak . . . könnyed verseformákban, részint jó prózában írt gyermekkönyvek — Valóban elég sok gyermek- és ifjúsági könyv megjelenéséről adtak számot a korabeli lapok, azok közül azonban Bezerédj Amália újból és újból kiadott Flóri könyven és Gáspár János említett Csemegék című művén s néhány népmesegyűjteményen kívül alig akadt értékálló. Ma már ezek is inkább csak művelődéstörténeti és irodalomtörténeti szempontból fontosak.

NÉHÁNY SZÓ — NÉGYSZEMKÖZT!

M.: NŐ 1858. okt. 31. Aláírás: V. J.

A problémával, hogy a nőknek, a „szépnem”-nek sajátos feladata a kultúra, a szépirodalom pártolása, legkülönbözőbb alkalommal foglalkozik V. Erre alapítja folyóiratának, a NŐ-nak is a létét. Hangsúlyozza ezt előfizetési felhívásaiban, szerkesztői üzeneteiben s ennek megfelelően alakítja ki az állandó rovatokat. S hogy ez nem csupán anyagi (előfizetési) kérdésből fakad, hanem abból a meggyőződésből, hogy a nők magasabb kultúrával emelkedhetnek, igazi megbecsülést nyerhetnek, erre többek között ez a tárcacikk is bizonyíték. Problémafelvetése és gondolatai igen fontos kordokumentumoknak is tekinthetők. — Az aláírás V. J., és minthogy a NŐ-ban jelent meg, s a cikk tartalma, stílusa is V-ra vall, nem szorul különösebb bizonyításra a szerzőség. Egyébként Komlós is V művének tekinti, s beveszi a V-művek bibliográfiái kimutatásába.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Periklesz — (i.e. kb. 490 — i.e. 429) ókori görög államférfi, az athéni rabszolgatartó államban a demokrácia vezető alakja. Bár arisztokrata családból származott, a demokratákhoz csatlakozott, azok élére állt. Ő fejezte be az athéni polgári berendezkedés demokratizálását. Te-

vékenysége nyomán Athén az ókori világ legjelentősebb városállama lett. (Athén aranykora).

Epaminondas — (i.e. kb. 420—362) az ókori Görögország Thebe nevű városállamának vezető politikusa volt. Epaminondas lándzsájáról l. VKrk IV. köt. 475. l.

cherubok, szerafinok — cherub: arkangyal, főangyal; szeráf: az angyalok legfelsőbb, legéteiribb típusa.

Paul de Kock — (1793—1871) francia regényíró, a népszerű tárcaregény egyik hallatlanul termékeny művelője (kb. 300 regényt írt). Léha életfelfogása, a párizsi középosztály és bohémvilág körébe vetített sikamlós történetei a múlt század végéig nagy olvasottságot biztosítottak neki nemcsak hazájában, hanem külföldön is. Több regényét magyarra is lefordították. V többször említi különböző problémákkal kapcsolatban (pl. a *Szeverina* című novellájában is).

Sue — Sue, Eugene (1804—1857) francia romantikus regényíró, a tárcaregény műfajának megteremtője. Nálunk legismertebb műve, a Párizs rejtelmel Párizs alvilágának életét tárja fel. Ma már nem igen olvassák.

Sárrét — három vizenyős, süllyedésszerű terület hazánkban. Kettő az Alföld keleti részén, a harmadik a Dunántúlon Székesfehérvár és Várpalota között terül el. V az alföldi Sárrétre céloz. Kb. ebben az időben került V az alföldi Sárrétre céloz. Kb. ebben az időben került először előtérbe a Sárrét lecsapolásának gondolata, amit V vadászati szempontból sajnált, hiszen kitűnő vadászterület volt, de világosan látta, hogy a lecsapolás elkerülhetetlen szükségszerűség. *A vadászat mestere* című könyvében egész fejezetet szentel, sárréti élményeinek. Ezekre utal itt ezzel a metaforikus megjegyzéssel.

MEGINT A RÉGI NÓTA

M.: NŐ 1859. febr. 20. III. évf. 8. sz. — Aláírás nincs.

A téma valóban régi volt már V korában is, hiszen ezt panaszolta Csokonaitól kezdve sok költőnk, írónk, V pedig különös érzékenységgel reagált a művészet, az igazi irodalom iránti közönyre. Tapasztalhatjuk ezt a NŐ hírvatainak olvasásakor, a Nép Zászlója c. lap V által írt vezércikkeiben, cikkeiben és sok más írásában, pl. az *Önbírálat* c. nagy röpiratában is. De erre vall a NŐ-ban a kulturális téren akkor V szerint elmaradt Debrecen gyakori gúnyolása a „Pesti levelek” c. tárcákban. Ez a V-ra annyira jellemző tematika és a problema kifejtésének menete valószínűsíti V szerzőségét. De az a mód, ahogy a befejező sorokban többes számban ígéretet tesz olvasóinak, hogy többet ilyen „unalmas és ízetlen” cikket nem adnak, talán az előbbieknél is jobban V szerzősége mellett szól, hiszen úgyszólván mint a lap szerkesztője teszi ezt az ígéretet.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a közönség teljes részvétlensége következtében. — Ugyanezt a nézetet kifejti V vissza-visszatérő módon az *Önbírálat* című röpiratában is: *az irodalom pártolása a journalisticára, az irodalmi életen kívüül álló*

bohóclapokra szorítkozik, ami már mai napság inkább butornak játékszernek nevezhető — a valódi művelődést előmozdító könyvirodalom újra pangásnak indult. (VKrk VI. köt. 55. l.)

mit sem tartunk veszélyesebbnek, mint az önámítást — Ezt a kijelentést V-nek úgyszólván egész publicisztikai működése bizonyítja. Legföljebb olyan exponáltabb megnyilvánulásokat emelhetünk ki belőle, mint például a Vahot-vita (l. 715—725. l.), a két nagy röpirata vagy 1874-ben a Szózat c. lapba írt jelentős cikksorozata (*Clique és claque, Sic itur ad astra* stb.)

„Kundschaftsblatt” — (ném.) vevőket szerző lap (újság). (L. 767. l.)

A MAGYAR ÖLTÖZET HALHATATLANSÁGA

M.: NŐ 1859. dec. 18. — Aláírás nincs.

Az indokot, amely e tanulmányt szülte, elárulják az alábbi sorok: *És midőn jelenleg újra viselni kezdjük a közéletben is nemzeti ruhánkat* . . . V több alkalommal foglalkozik a magyar öltözettel, cikkekben is többször említi, sőt életének egy bizonyos korszakában maga is magyar ruhát viselt. Hogy milyen volt az a ruha, melyet a XIX. század közepén „magyar ruhá”-nak neveztek, arról leginkább akkor alkothatunk képet, ha a korabeli divatlapok képmellékleteit megfigyeljük. A feljegyzések szerint a magyar népviselet volt az alapja. Az a népviselet, amely a népvándorlás korából különböző (perzsa, török, bolgár, kozák stb.) hatásokra alakult ki, s a XIX. században még igen sok vidéken élt. Ennek különböző elemeiből formálták, alakították ki az ún. „díszmagyart”, amelynek egyik változata volt a „huszár-ruha”, s ezt a lexikonok tanúsága szerint is valóban sok országban kezdték átvenni. — V e cikk írásakor a szabadságharc nemzeti büszkeségének és a mindinkább erősödő romantikának a hatására értékeli ilyen nagy mértékben ezt a viseletet, amelyet később az arisztokraták és „magyar-kodók” sajátítottak ki. — Kétségtelen azonban, hogy akkor, a nemzeti önállóságért, függetlenségért folyó s meg-megújuló küzdelmekben méltán tulajdonítottak a lényegében külsőséges „magyar sajátosságok”-nak is nagyobb fontosságot. — Bár egy ideig V is magyaros viseletben járt, később, 1862-ben már ellene fordult. „Ágai Adolf visszaemlékezése szerint is Vajda egy ideig tulipántos szürbe járt, de aztán hirtelen fehér cilindert, gérokkot öltött. Az igazság az, hogy Vajda már 1861. jún. 11.-én a Csatárban elítéli a főurak népieskedő viseletét. Valószínűleg akkor utálta meg a magyar ruha divatját, amikor volt Bach huszárok és főurak is azzal kezdték tüntetni, mikor tehát nem a nemzeti érzés bátor megvallása volt többé, hanem törleszkedés egy konjunktúrához.” (Komlós 130—131. l. L. még VKrk IV. köt. 600. l.)

A JUTALOMTŰZÉSEKRŐL

M.: NŐ 1862. II. 10. — Aláírás nincs.

V az irodalmi pályázatokat nevezi jutalomtűzéseknek. Hírt ad róluk a NŐ hírvivataiban (I. a NŐ 1862. II. 62. I. III. 30. 143. I.) Főképpen a drámai jutalomtűzésekről van szó, mert ez volt a legrendszerezesebb, de voltak jutalomtűző mecénásai a versnek, elbeszélések, regénynek is. Ebben a cikkben mintegy nyomaték kedvéért elvileg összefoglaló jelleggel foglalkozik a problémával, s ez az említett hírvivatok tartalmát összefoglaló jelleg egyúttal kellő mértékben valószínűsíti, hogy a szerző valóban V.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

mikor a magyar jutalomtűzések s ezek módjára gondolok — A különböző irodalmi pályázatokról gyakran írt V már előbb is a NŐ különböző hírvivataiban (I. 726. I.) ,sőt a Cs-ban is megpendíti ezt a kérdést a „Kispuskatűz” c. satirikus rovatban. (L. 750. I.).

a jelenkornak eme kérelhetetlen dühös Erynnisei — Erynnisek a görög mitológiában a bosszú istennői.

irodalmi robotmunkával — Itt önmagára is gondol V, hiszen az újságírást, bár szinte szenvedélyesen gyakorolta, gyakran csak robotnak minősítette, például az 1881-ben megjelent *Próza* c. kötetének *Aggságaim* c. előszavában. (L. VKrk IV. köt. I.)

összeábdált — ábdál a latin „aptare” szóból; készít, nagyjából kifarag.

hanem csak abszolút becsü vagy is tökéletes műnek. — L. erre vonatkozólag a PN-val folytatott vitáját. (L. 726—727. I.)

Ami az ötszáz aranyas jutalom odaítélését illeti — L. az előbbi jegyzetet.

a Karácsonyi-jutalomtűzésben — Karácsonyi Guidó gróf (1817—1885) 1858-ban tízezer arany összegű alapítványt tett, amelynek évi 200 arany kamata titkos pályázaton a legjobb vígjátéknak volt kiadandó. Az odaítélésről az akadémiai bizottság döntött.

ki lenne zárva a jutalomból — V arra céloz, hogy Madách Az ember tragédiája c. művét 1859 februárjától 1860 márciusáig írta s 1861 végén nevével adta ki, tehát a szokásos pályázati feltételek mellett figyelembe se vehették volna. Igaz, Madách nem nyújtotta be pályázatára művét, de V éppen azt javasolja itt, hogy *minden nyomtatásban megjelent mű egyaránt versenyezhesen.*

A NŐNEM KÖZHASZNÚ SZAKIRODALMA

M.: NŐ 1862. márc. 20. 8. sz. — Aláírás nincs.

A cikkben azokat az elvi elképzeléseket, célokat fejt ki V bővebben, amelyeket rövidebb, propagandisztikus formában a NŐ megjelenésekor kifejt az előfizetési felhívásokban. V nagyon komolyan gondolta azt, hogy a lapot a nők számára szerkeszti. Erre vallanak a sajátosan nőket érdeklő rovatain kívül „Galambposta” (azaz szerkesztői) üzenetei is. Hiszen, mint ahogy ebben a cikkben összegezi: *Mindazon*

ismeretek, melyek a női hivatásának teljesítésében elősegítik: egyszersmind előmozdítják a családiasságot s ezáltal míg az egyesre boldogságot árasztanak, egyszersmind a haza nagyságát erőben, hatalomban gyarapodását mozdítják elő. V-ra vall a nyugati népekre, különösen a franciákra való gyakori hivatkozás is, valamint az a bíráló hang, ahogyan a magyar konyháról, a műszavak hiányáról szól. (A ruhavarrás, díszmunka? Arra még csak nyelvünk sincs eléggé művelve, műszavaink teljesen hiányoznak.)

Külön figyelmet érdemel ez a cikk azért is, mert éppen akkor írja, amikor a Cs szerkesztésétől megválva a NŐ jobb felvirágoztatását látja elsőrendű feladatának.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Azt mondja egy külföldi jeles író — Az itt említett író személyét nem tudtuk megállapítani.

ha ötven darabra vagdadják is, mint a németet — Németország a vesztfáliai béke után számtalan kis állam szövetsége volt.

*többrendbeli — összivonyból eredő akadály — Az „összivony” szó nyilvánvalóan nyomdahiba. Helyesen: ósvizony. Az értelemből következtetve az ősihez (régizhez, megszokotthoz) való ragaszkodást jelenti. Erre enged következtetni az is, hogy V egész életében harcolt mindenféle maradiság ellen. A magyar műszavak hiányát pedig több alkalommal, pl. már *A vadászat mestere* c. könyvének előszavában is panaszolja, s ő maga kísérletezett műszavak alkotásával. Ilyen pl. a *mozam*. (L. VKrk V. köt. 348. l.)*

a konyhászat általánosságban véve talán sehol sincs elhanyagoltabb állapotban — L. ehhez a Magyar konyha c. (VÜ 1883. máj. 6., VÜ 1883. júl. 8.) két V-cikket.

például azon lapnál — A célzás bizonyára a Borászati Lapokra vonatkozik, de gondolhatunk Vahot Imre Napkeletjére is, hiszen V sokat hadakozott Vahot frázisos sírva vigadó hazafisága ellen.

Az „anyák heti lapja” — Anyák Hetilapja címen indult 1861-ben Vachott Sándorné szerkesztésében, majd még ugyanabban az évben Szünórák címen folytatódott s kihagyásokkal meg is jelent 1864-ig. (Érdekes, hogy bár a Széchényi Könyvtárban megtalálhatók több évfolyam számai, a Kereszty-féle Hírlapok és folyóiratok 1867-ig című címjegyzék csak az 1861. évi címlajstromban vesz róla tudomást.)

vetélkednek egymással az üres csevegés mesterségében — Az ilyen jellegű csevegés-rovat valóban megtalálható minden divatlapban (Divatcsarnok, Napkelet, Nefeletjs stb.) Maga V is többször nyit hasonló rovatot a NŐ-ban („Pesti élet”, „Tárca”, „Pesti levelek”, „Bizonytalan levelek” stb.), de ő a könnyed csevegés örve alatt erkölcsi, társadalmi, irodalmi, sőt politikai dolgokban mond nagyon is komoly véleményt.

„Ismeretek tára” — V bizonyára akkor a Heckenast Nyomdában induló Ismerettár c. sorozatra gondolt, amely a történelem-, természet- és egyéb tudományok, valamint a művészet köréből ismertet sok érdekes tárgyat és egyéniséget. (Az Ismerettár 1858-tól 1864-ig jelent meg 10 kötetben.)

mely nincs ellátva Brockhaus féle lexikonokkal — Brockhaus német könyvkiadó család. 1805-ben egyik tagja, Rohloff könyvnyomdával is rendelkező könyvkereskedést nyitott meg, mellyel 1810-ben Albenbergbe, 1817-ben Lipcsébe költözött, ahol azt már saját cége alatt folytatta. Még 1808-ban megvette egyik lipcsei vásáron a Löbel féle Conversations-Lexikont, melyet azután 1809-től 1811-ig befejeztetett és kiadott. Ez a munka sok kiadást ért meg, s nálunk is ezt használták.

Ez a „Vasárnapi könyvtár” — L. a MS 38. gl. jegyzetét.

csak egy szakértő magyar írók kezében — Pár sorral lejjebb jelzi V, hogy az íróknak „Sz.Ch.A.” jegy alatt írja cikkeiket, de közelebbit nem sikerült róla felkutatni.

Azért a Parnasszus is virágozhatik — Parnasszus: Apollónak és a múzsáknak szentelt görög hegység. Itt általában a költészetet jelenti.

Aki Sand György tehetségével születik — Sand Georges (1804—1874), családi nevén Amantine Aurore Dupin. Egy párizsi kolostorban nevelkedett. Hazatértekor, 1822-ben Diuvant Casimir báróhoz ment nőül. Szerencsétlen házasság volt. 1831-ben Párizsba ment, számos íróval ismerkedett meg s maga is írni kezdett. Első regénye Sand álnév alatt jelent meg, amelyből későbbi írói álneve keletkezett. Regényei közül többet magyar nyelvre is lefordítottak, s ma is az olvasott írók közé tartozik.

VASÁRNAPI LEVELEK

M.: NŐ 1864. júl. 31. és aug. 14.-i számában, Aláírás: *A történelmi dohányos.*

A „Pesti élet”, „Pesti levelek” és a „Bizonytalan levelek” mintájára most is hozzákezd V tárcalevelek írásához, de csak az itt közölt két levél születik meg. Annak valószínűsége, hogy „A történelmi dohányos” V álneve, nem nehéz. Történelmi hívtalnok korában (hiszen bejárta az egész alföldet), vagy még előbb mint vándorszínész, vagy esetleg a világsi fejtörést utáni vándorlásai idején. Az első levél témája gyakori V-téma, a kultúra, a könyv terjedésének akadályai, majd reá jellemző a végén csillag alatt a fordulatot jelző szerk. megjegyzés, hogyha merészen akar írni, hát kizárólag dicsérjen.

A történelmi dohányos” megfogadja a szót: dicsér, de úgy, hogy annak úgyszólván minden sorát csak V írhatta le. Az első bekezdés a „szerkesztőnek” szóló intés: neki is esélyesebb lett volna, ha „a kevesek által imádott megrovás nyilainak” szórása helyett dicsér. (Nem lehet vitás, hogy a röpiratait által felkavart támadásokra — de más cikkeire, vitáira is gondol.) A továbbiakban bizonyítás céljából a *Vészhangok* c. kötetére vonatkozó sorokra kell utalnunk. Pontosan megmondja még azt is, hogy 600 példány megmaradt belőle, s a közbeszűrt szerkesztői megjegyzés: „ugyis a sajtósoké lesz !” — Végül V szerzőségére vall az is, hogy bár „A történelmi dohányos”-sal iratja, csaknem kizárólag budapesti aktuális problémákról szól. (Vagyis „A történelmi dohányos” elárulja, hogy Budapesten lakik.)

I.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

boldogok az együgyűek — Idézet a Bibliából, Káldi György fordítása szerint. Károlyi Gáspár költőibb nyelven így fordította: „Boldogok a lelki szegények” . . . (Máté ev. 5. rész. 2.)

Oh mi szép a pusztá, istenem mi szép! — Idézet Czuczor Gergely A falusi kislány Pesten c. verséből. (Pestet dicsérő első sorának némi átírása.)

a Bucsánszky féle naptár — A Bucsánszky által kiadott naptár 1859-ben jelent meg, illetve V szövegéből kivethetően már az előbbi években is. Címe: Magyar és Erdélyországi Családi Képes Naptár.

az arisztokrácia tagjait sem gyűlölöm — V legtöbbször nagy ellen-szenzvel írt az arisztokráciáról. Nemcsak röpirataiban ostromozta őket, hanem novelláiban, kisebb tárcaleveleiben is. Előfordult azonban, hogy megkísérelte, mint itt, ráébreszteni őket igazi feladataikra, nemzet és nép iránti kötelességükre. Legvilágosabb példa erre a *Nagy és főurainkhoz* című cikke.

Magyarországon csak egy osztály van — Úgy tetszik ebből a részből, mintha V-ből teljesen hiányzott volna mindenféle osztályszemlélet. A valóság ezzel szemben az, hogy nem hiányzott, csak gyakran más formában nyilvánult meg. Amikor az arisztokrácia bűneit ostromozza vagy a polgárosodást sürgeti, mégis csak osztályokban gondolkodik. Az arisztokráciát illetően — mint ahogy erről már másutt is volt szó — voltak illúziói, de elsősorban azért, mert társadalmi hatalmuk, vezető pozícióik, előjogaik, vagyonuk miatt tőlük szeretett volna egy két példa nyomán (Széchenyi, Wesselényi) többet követelni. Kétség-telenül furcsa s nem éppen arisztokrata elképzelés az az „egy osztály” sem, amelyről itt szól, amelybe az „utolsó csikóstól felfelé néhány kivétellel valamennyien tartozunk”. Erre már inkább a demokrácia elnevezés illene, s a születési előjogok, kiváltságok tagadása.

ha nő volnál és fiad is volna . . . — Ez a kérdésfeltevés is nagyon V-ra vall. Külön nagy tárcacikket írt róla később a Szózat c. lapba. (*Sic itur ad astra.* 1874. máj. 7. és 14. sz.)

Fra Diavolo — Auber operája. Szerepelt a Nemzeti Színház műsorán. Ebből idéz V.

A csillag alatti megjegyzés föltétlen az önmagát biztató ironikus V-ra vall. S ezzel mintegy előkészíti a következő „Vasárnap levelet” is, amelyben valóban „dicsér” mindent merészen, önironikusan.

II.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

még a „Vészhangokkal” is megajándékozá! (ugyis a sajátosoké lesz! — Szerk.) — A Vészhangok-ra, mint a szerzőség bizonyítására, a bevezető sorokban utaltam már. Hogy milyen keserűséget rejtenek magukban ezek a sorok, mennyivel másként képzelte el a költő ennek a kőtetnek

a sorsát, arra vonatkozólag utalunk a VKrk I. köt. 286–293. l-ra. A kötet megjelenése utáni keserűség azóta újabbakkal tetéződött (a röpiratait ért támadások, majd a NŐ egyre nehezebb helyzete). Ez idézi fel akkori családásait, amelyek közül, úgy látszik, a „sovány dicséret” fajt legjobban, amit a megjelenés után a lapoktól kapott. Barla Gyula a VKrk I. köt. jegyzeteiben idézi V-nak a NŐ 1860. aug. 5.-i számában megjelent rendkívül keserű, de rendkívül szellemes reflexióit (idézett má 292. l.). Külön fel kell itt hívni a figyelmet arra is, hogy ez a hangulat, kritikával való elégedetlenség V-t élete végéig kíséri. Ez a magyarázata annak, hogy az 1880-as évek végén ő maga írt kritikát saját verseiről, amelyet Milkó Izidorra bízott, hogy természetesen Milkó neve alatt) jelentessen meg. (L. Vkrk IV. köt. 386. *Vajda János – magamagáról.*)

akkor a „trombiták” és nem a „hangok” – Az 1860 körüli háborúkra és politikai mozgalmakra céloz itt V.

a materializmus fénykorában – természetesen nem a filozófiai értelemben vett materializmusról van itt szó, hanem az anyagiasságról, üzleti szellemről.

nem érték a mézes-mázos beszédet – A „mézes-mázos beszéd” kitétellel olyan lapokra, illetve szerkesztőkre és frókra gondol, mint Vahot Imre és Bulyovszky Gyula. (L. 715., 728 l.)

Radnótfáy Sámuel – a Nemzeti Színház akkori igazgatója. – Az „Ilka” Doppler operája, Pukánszkyé szerint Radnótfáy igazságtalanul támadták. V ellene volt.

Komló – L. a MS 102. gl. jegyzetét.

elfelejteni Molnárt – Molnár Györgyről, a Budai Népszínház első igazgatójáról van szó. (Bővebben I. VKrk VI. köt. 432. l.)

mint Szilágyi Béla – (1836–1899) Színész, rendező, Bulyovszkyé Szilágyi Lillának a fivére. Nemesak rendezője, hanem Molnár György után igazgatója is lett a Budai Színháznak. Szinnyei József: Magyar frók XIII. köt.-ben ugyanis arról szól, hogy „Színigazgatása alatti dalszintársulat törvényekkel” címen egy könyvecskéje is megjelent. De valószínűvé teszik ezt V alábbi sorai: „hogy ha egyszer tábornok lett, igyekezni fog tábornaggyá lenni, a közönséggel elfeledtetni Molnárt.”

„Én ültettem a rózsáját, más szedi a virágát” – Ma is jól ismert népdal.

nem nézhetem meg a „Dunanan apót” – A Dunanan apó és fiai víg utazása c. Offenbach operettet 1861. jún. 17.-én mutatta be először a Budai Népszínház, s több mint 100 előadást ért meg ez a látványos, de tartalmában és zenéjében egyaránt sekélyes, léha csinálmány. (L. Arany Krk XII. köt. 434. l.)

a szerdai mulatságok jól sikerüljenek – A Császárfürdő szerda esti mulatságairól bővebben I. 134. l.

a tavalyi szárazságban – Utalás az évszázad egyik legnagyobb természeti csapására, az 1863. évi aszályra.

CSATÁR

(1861. ápr. 4.—1861. dec. 29.)

FOGADTATÁSA

Az 1861. április 4-én megjelent lapról elsőként a MS-ban olvashatunk bírálatot: „A 'Csatár' című politikai és ismeretterjesztő néplap első száma megjelent. Iránya föltétlen tiszta magyarságra törekvő, nemzeti; tartalma ezen iránynak megfelelő. Az egyes cikkek okosan szabadelvű férfias szelleme, hangja, s az egész lap helyes, tapintatos, eleven összeállítású ekesen szólva dicsérik a szerkesztő Vajda Jánost ...” (1861. ápr. 5. 78. sz. „Vegyes közlemények és újdonságok.”)

A S szerint: „Lapjaink száma igazi legio, s alkalmasint már túlmege azon helyes arányon, melyben a vállalatok olvasóközönségünkkel állanak, de azért amelyik helyét betölti, kitűzött irányának megfelelő, határozott szükségét pótol, megtalálja a méltányos pártfogást; így örömmel értesülünk, hogy a 'Csatár' című új politikai lapnak, mely, a legkevesebbet mondunk is, elevenen van szerkesztve, napról-napra gyarapodnak előfizetői.” (1861. ápr. 12., 84. sz. „Napi újdonságok.”)

Elismeréssel szól róla a Családi Kör (Hetilap a művelt magyar hölgyek számára. Felelős szerkesztő [Szegfi Mórné Kánya] Emília): „Vajda János 'Csatár' című politikai és ismeretterjesztő képlapja [!] ügyesen összeállított tartalommal megindult.” (1861. ápr. 14., 15. sz. „Irodalom és művészet”). Ugyancsak ilyen szellemben említi a VÜ is: „A 'Csatár' című politikai és ismeretterjesztő néplap Vajda János által szerkesztve megindult. Az eddig megjelent számokból ítélve, az új lap, mint előre sejtettük komoly akarattal lát hozzá feladatához.” (1861. ápr. 14., 15. sz. „Irodalom és művészet”).

„Tartalmasságá”-t, „okos szabadelvű irányá”-t, „sokoldalúságá”-t és „elevenségé”-t - dicséri a Magyarország - az „előre felgerjedt figyelmet máris szépen igazolta”. (1861. ápr. 15., 89. sz. „Újdonságok.”)

„Néplapjaink száma — írja a PN — ismét eggyel szaporodott. Készakarva nem szólottunk eddig a Vajda János által szerkesztett 'Csatár' című néplapról, de most midőn a nevezett lapnak 4 számát láttuk, meggyőződhetünk, hogy a 'Csatár' valódi magyar bátorsággal ront neki mindennek, mi az 1848-ki jelszóval, 'szabadság, egyenlőség, testvériség' ellenkezik. A nép, melynek e lapot olcsósága s az ő fogalmaihoz mért egyszerű, tartalmas cikkei miatt is ajánlhatjuk, sietni fog a 'Csatár' zászlói alá szegődni.” (1861. ápr. 17., 88. sz.)

Lapjaink eleddig elismeréssel szóltak a Cs-ról, az első disszonáns hang — nem ok nélkül — a Szépirodalmi Figyelőtől ered: „Van Pesten egy új lap, neve 'Csatár', szerkeszti Vajda János. — Ez a 'Csatár' egyik legközelebbi (3.) számában a Figyelő kritikáit, amiért szerinte nem elég szigorúan bírálják a költeményeket, (pedig dehogy ez a baj! dehogy!) in corpore örülteknek mondja. Figyelmeztetjük a 'Csatárt', hogy az örültség nem a higgadt mérsékletben, hanem az oktan dű-

högésben szokott legtöbbször nyilatkozni. S ez a 'Csatárhoz' első és utolsó szavunk." (1861. ápr. 17., 24. sz. „Vegyese”.) Arany lapjának a Cs-hoz címzett válaszát kommentár nélkül ismerteti a Hf is (1861. ápr. 20., 48. sz. „Budapesti hírharang.”)

Mint „legjobb szerkezetű vezérlapok”-ról emlékezik meg a Magyarországról és a Cs-ról a Debreceni Közlöny (A szépirodalom, erkölcs-világ, kereskedelem, ipar, gazdaszat és közhasznú ismeretek köréből. Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: Prépost István. 1861. ápr. 24., 86. sz., 360. l. „A szerkesztő postája”.)

„A 'Csatár' című politikai és ismeretterjesztő néplapból — jelenti Sárosi Gyula lapja, a Trombita — már 7 szám jelent meg, válogatott tartalommal. Szerkesztője: Vajda János, kinek ügyes tollából jeles cikkeket hoz a 'Csatár'." (1861. ápr. 25., 16. sz. Hogy áll a világ?).

Az előfizetési felhívásokban tett, nem valósult lapígéretnek fölött szemlét tartva a Cs-ról a következőket állapítja meg a Hf: „Hasonló szelvényben, habár rövidebben nyilatkozott a 'Csatár', s mindenki, ki a lapot ismeri és a nagy ajánlatokat olvasá nem kiálthatott föl más-képpen, mint így: 'tant de bruit pour une omelette!' ” [„Mennyi hű-hó egy kis (szalonnás) rántottáért!” Arany János ford.] (1861. okt. 31., 131. sz.)

Érdemben a továbbiak során Komlós Aladár foglalkozik a Cs-ral (Komlós 103—108. l.). „A lap — írja — mindvégig eltéli Schmerlinget s a leghatározottabban ragaszkodik a 48-as törvényekhez, az alkotmányhoz, önállósághoz . . . általában megtalálhatjuk a Csatár-ban Vajdának újszólván minden politikai gondolatát, itt először megfogalmazva.” (104. l.)

„Egészeben — szögezi le azután — a Csatár nem tartotta meg az előfizetési felhívás ígéretét, igen keveset nyújtott a bejelentett harcból, — talán, mert, mint ugyancsak a felhívás mondta: küzdeni kíván, 'a legteljesebb nemzeti egyetértés rosszakaratú megzavarói ellen.'” „A Csatár némely alappondolata: — így az Ausztriával és a nemzeti-ségekkel való béke szükségességének, az anyagi és szellemi művelődés fontosságának hirdetése, szemben a kedvező külpolitikai fordulat égi mannájában való reménykedéssel, a magyar jellem kritikájának ígérete az előfizetési felhívásban s egyik-másik cikkben — azt mutat-ják, hogy Vajda megismerkedett Széchenyi eszméivel s részben magá-évé tette azokat.” (106—107. l.)

CIKKEK

ELŐFIZETÉSI FÖLHIVÁS . . . [I.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

III. Napoleon (Charles Louis Napoléon Bonaparte 1808—1873), I. Napoléon császár unokaöccse. 1852—70-ig francia császár.

Petőfiként: „*Elég soká voltunk fajankók*

Legyünk végtére katonák!” — Idézet Petőfi Sándor: Föl! (1848) c. verséből:

„Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák!
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg, harsonák!”

„*ha békét akarsz, készülj harcra*” — „*Si vis pacem, para bellum.*” Vegetius Renatus (IV. sz. vége) római hadtudományi író *Epitome institutorum rei militaris* (A hadügyi rendelkezések foglalata) c. munkájának előszavából vált szállóigévé.

a nemzetben szakadást idézne elő — a V szerkesztette Cs mindvégig a nemzeti akcióegység politikáját vallja magáénak (I. VKrk 6. köt. 365–370. l.).

a legközelebbi forradalom — ti. az 1848–49-es magyarországi forradalom és szabadságharc.

AZ ALKOTMÁNY BIZTOSÍTÉKA

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Attila és Ködmen — E korban viselt ruhadarabok. Az atillát a németesítő törekvésekkel szemben nemzeti ruhaviselettel is tüntető nemesség, értelmiség öltötte fel az ötvenes-hatvanas évek fordulóján, a ködment vagy ködmönt a parasztság, a nép hordta. A Cs szerkesztője tehát — megszólítása tanúságaként — az egész nemzethez kíván szólni.

a népdal szerint még szolgálatba is szabadságért állotok — Célzás egy pásztor-dal soraira:

Nem bánom, hogy parasztnak születtem,
Csak azért, hogy gulyássá lehettem.
Eb cserélne cserényt palotával,
Vagy életet köszvényes nagy úrral.

Magamban is helyén van a lélek,
Se zsványtul, se vadtul nem félek.
Ha szegény is, de magamé vagyok,
Szolgálatba szabadságért állok.

(Erdélyi János gyűjtése: A nép költészete. Pest 1869.) Szerepel Szigligeti Ede Csikós c. népszínművében is (I. szakasz, V. jelenet).

egy francia tudós azt a magyarázatot adta: a magyar nemzet ötmillióból álló lovag — V sokszor hivatkozik e megállapításra (I. Őnbírálat, VKrk 6. köt. 412. l.).

Szomorú a magyar nóta — Idézet a Magyar leány kezdetű versből:

Szomorú a magyar nóta,
Háromszáz esztendő óta,
Néhol sebes — kitáncolom,
Néhol lassú — eldanolom.

(Erdélyi János költeményei. Buda 1844. 99. 1.)

october 20-ka tágitott kinzó köteleinken — Az 1860. október 20-án kibocsátott birodalmi alkotmányról van szó. Az ún. Októberi Diploma Magyarországon visszaállította az 1848 előtti közigazgatási szervezetet. A pénz-, had- és kereskedelem-ügyek intézését az újjászervezendő Birodalmi Tanács, a Reichsrath kezébe adta. Az 1848-as áprilisi törvények közül csak a jobbágyfelszabadítást, a köztelherviselést és a polgári jogegyenlőséget ismerte el. Az országgyűlést — kisebb módosításokkal — az 1848-as törvények alapján hívták egybe.

Nagy Széchenyink írta a cenki polgárokhoz harmad éve: „a mindenható isten segedelme nélkül mi sem sikerül e világon” — Széchenyi levele 1860 januárjában kelt, egykori cenki jobbágyaihoz írta az új cenki templom építése tárgyában. A levél első mondatát idézi Vajda: „A nagy isten kegyelme és ápolása nélkül, mi sem sikerül a világon” (I. Keskeméthy Aurél: Gr. Széchenyi István utolsó évei és halála. Pest 1866. 95. 1.).

Isten kegyelmével [. . .] uralkodnak a fejedelmek — Az isten kegyelméből (Dei gratia) uralkodó címet Nagy Károly használta először a világi uralkodók közül. Általánosság a XV. századtól kezdve vált. Értelmezése szerint a fejedelmi hatalom istentől ered, és nem a nemzet akaratából származik.

makra pipa — hosszú, vörös, felül tág pipa.

a magyar urak téged rá akarnak szedni és azok ellen lázú — Mint 1848–49-ben, az 1860–61-es mozgalmak idején is árnyékát kísért annak lehetősége, hogy a Habsburg-hatalom a társadalmi és nemzetiségi ellentétek felszításával kísérletet tesz a nemzeti egységfront megbontására. A kortársak még jól emlékeztek az 1846-ban kirobbant galíciai felkelésre is, ahol „álruhába öltözött ausztriai tisztviselők álltak a tömeg élére” s vezették a nemesség ellen (I. Kovács Endre: A lengyel kérdés a reformkori Magyarországon. Budapest 1959. 292–296. l.). Ilyen jelenségek — ha nem is a galíciai eseményekhez hasonló mértékben — nálunk is mindegyre kísértettek. „Szilágy-Somlyóról tudósítják a 'P. N.'-t hogy ott a legnagyobb izgatottság uralkodik. A köznépet mindenféle utakon ingerlik az urak ellen, minek következtében gyakori gyűjtogatások fordulnak elő. Legközelebb már 13 helyen kísértették meg a fölgyújtást . . . A tettes kézre került, s ez a helybeli volt cs. kir. hivatalos szolgál . . .” (S 1861. márc. 8., 56. sz. „Napi újdonságok”) V figyelmzetése tehát indokolt.

A magyar nemzet [. . .] e pillanatban egy akaraton van — „1860 tavaszán Poroszországban bámulat tárgya volt az a szilárd és szervezett fegyelem, melyet Magyarországon a nemzeti párt felmutatott s az egész nemzetre kiterjeszteni tudott.” (Berzeviczy 3. köt. 84. l.)

védeni a legelső magyar embert, a királyt — Vörösmarty Mihály írja a Fóti dalban (1842):

A legelső magyar ember
A király:
Érte minden honfi karja
Készen áll,
Lelje népe boldogságán
Örömét,
S hír, szerencse koszorúzza
Szent fejét!

AZ ORSZÁG MINDEN LAKOSA — MAGYAR HAZAFI!

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*első személy az — én*” — latin eredetije: prima persona ego sum.
„*süvegelje meg a magyart*” — Részlet a „Legyen úgy mint régen volt . . .” kezdetű, e korban népszerű dal egyik változatából:

Legyen úgy mint régen volt,
Legyen úgy mint régen volt,
Süvegelje meg a magyart,
Süvegelje meg a magyart,
Mind a lengyel, mind a német, mind a tót.

„*borítsa el felejtés fátyola*” — Petőfi Sándor írja Kerényi Frigyeshez c. verses levelében (1844):

Dicső álom volt. Volt! Már elmúla.
Boruljon rá felejtés fátyola.

IRODALOM ÉS MŰVÉSZET

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Geschichte des ungarischen Insurrectionkrieges in den Jahren 1848—1849 — Rüstow Vajda által említett munkája, Zürichben jelent meg 1860—61-ben, négy kötetben, Schultess kiadásában. Magyar nyelvre Vértesi Arnold fordította Az 1848—49-diki magyar hadjárat története címen (Pest 1866. Emich ny.).

Rüstow, Friedrich Wilhelm (1821—1878), porosz mérnökkari tiszt, katonai író. 1860-ban Garibaldi vezérkari főnöke. Ismertebb művei ebben az időben — amelyekre V is céloz — Der Angriff auf die Krim und der Kampf um Sebastopol (Frauenfeld 1855); Erinnerungen aus dem italienischen Feldzuge von 1860 (Leipzig 1861); Der italienische Krieg. 1869 politisch-militärisch beschrieben (Ebend 1860); Der Krieg gegen Russland (Zürich 1855) stb.

Volturno — Olaszországi folyó. 1860. okt. 2-án a nápoly-szielliai királyság mintegy 34 000 fegyverest számláló hadserege a Volturno folyó mögötti hadállásaiban támadta meg Garibaldi 25 000 főnyi önkéntesét. Garibaldi egységeiben magyar huszárok és gyalogosok is harcoltak, az itáliai magyar légió katonái.

azon mendemondák, hallomások, mondják-ok nyomán — készülöben levő habaréknál, melyet egynémely író-kiadó jó nyereség reményében holmi vidéki levelekből összeállítani ígért — A PN 1861. febr. 10.-i számának „Különfélék” rovatában jelent meg Vahot Imre felszólítása „a volt honvédekhez”. „Miután hazánk történetírása igaz, hű és ép oly érdekes, mint részletes leírásokat igényel, hazafiúi bizalommal kérem föl volt honvédjeinket, miszerint azon táborozást, hadjáratot és csatákat, melyekben részt vettek, saját tapasztalásaik nyomán s az ellenfél hadi tetteinek igazságos méltánylásával leírni s hozzám, ki azt az egyes részletes adatok halmazából nagy egésszé szándékozom összeszerkeszteni magán alkalommal vagy postai úton beküldeni sziveskedjenek” (l. még ezzel kapcsolatban PN 1861. márc. 6., 54. sz. és márc. 10., 58. sz. „Különfélék”). A mű végül is Vahot Imre és Gánóczy Flóris szerkesztésében Honvédek könyve címen (Pest 1861. Emich ny.) kiadásra került.

Caesar és Coriolan idejében, mely nem tudja, hogy az a valódi hős, ki sebeit szégyenlél mutatni, mely pedig, aki azokat — áruba bocsátja! — William Shakespeare Coriolanus c. tragédiájában Coriolanusnak, konzullá választása érdekében, meg kellene mutatnia a győztes csatákban szerzett sebeit, hogy reá szavazzanak

- Menenius: Örömmel választ, Coriolanus a
Tanács konzulnak.
- Coriolanus: Néki köszönöm
Éltem s szolgálatom.
- Menenius: Most már csak a
Néphez kell szólnod.
- Coriolanus: Kérlek, mentsetek föl e
Szokás alól; én föl nem ölthetem
A ruhát, hogy esdjek meztelen
A vokpokért sebeim miatt. Tegyétek,
Hogy elkerüljem.
- Coriolanus: Hetvenkedjem, hogy ezt és ezt tevéem?
Mutassam a nem-fájó sebhelyet
(Mit rejtenem kellene) mintha ép csak
Szavazat-nyerni kaptam volna?

(3. szín. Petöfi Sándor fordítása.)

Coriolanus ezzel maga ellen ingerli a választópolgárokat, mert az ősi szokást gúnyolja és hőshöz méltatlannak tartja.

Tacitus — Cornelius (55?—120), a „római történetírás mestere”. Történetírói elvként vallotta „sine ira et studio” (harag és elfogultság nélkül).

nemzetünk sérthető Achilles sarka — Legérzékenyebb, sebezhető pontja. A monda szerint Achillest, anyja Thetis sebezhetetlenné tette azáltal, hogy sarkánál fogva a Styx vizébe mártotta, s így csak a sarka maradt sebezhető. A trójai háborúban itt találja el Paris nyila és megöli.

Az osztrák—orosz részről ellenünk küldött hadak létszámát összesen: 367,000-re a mienket 160,000 emberre teszi — Rüstow könyvének bevezetőjében részletes számításokat végez mindazon államok haderejével kapcsolatban, amelyek részt vettek az 1848—49-i magyarországi hadműveletekben. Számításait így összegezi: „Az osztrák állam tehát 1848-ban külföld elleni háborúban 500,000 emberrel rendelkezhetett . . . Az olaszok fölkelése, az olasz ezredek elpártolása . . . s azáltal, hogy lehetetlen volt Olaszországból újoncokat kapni, a főntebbi 500,00 emberből legalább 40,000-t le kell vonni. A magyarok fölkelése által nem rögtön ugyan, hanem egészben véve elveszett valami 70,000 főnyi csapat. Összesen tehát Ausztria még mintegy 390,000 ember fölött rendelkezett. De az olaszországi háború mindazzal, mi vele együtt járt, legalább 150,000 embert igénybe vett s legalább 50,000 embert le kell számítani még a többi koronaország őrizetére, úgy hogy mintegy 190,000 ember marad, melyet Ausztria Magyarország ellen fordíthatott volna. Látni fogjuk, hogy ez összeget nem érte el a legnagyobb erőmegfeszítés idején sem, akkor sem, midőn Ausztriának nem volt többé Olaszországban semmi komoly teendője; a Magyarország ellen fordított hadsereg létszáma mindig jelentékenyen kisebb volt.” A szerző ezután a magyar hadsereg létszámára tér ki, részletes számításokat végez, megjegyezve, hogy a népfölkelést nem veszi tekintetbe, majd ugyanarra az eredményre jut, mint az osztrák haderő számításainál: „Az általunk kiszámított rendes létszámot a magyar hadsereg tényleg soha nem érte el s valódi létszáma az utolsó időben [ti. a szabadságharc utolsó idejében] nehezen számítható 160,000 embernél többre.” Az orosz csapatokat illetően pedig: „Ha azon csapatok, melyeket Oroszország a magyarok ellen fordított, teljes számukak lettek volna így összesen 300,000 főre ment volna számuk. Látni fogjuk, hogy az orosz haderő távolról sem érte el e számot.” (Rüstow: Az 1848—49-diki magyar hadjárat története. Ford. Vértesi Arnold. Pest 1866. Emich. VI—VIII. 1.)

a magyar had többnyire igen fiatal s gyakorlatlan csapatokból állott — „A magyar hadsereggel szemben — írja Rüstow — az oroszoknak, ép úgy mint az osztrákoknak azon előnyük volt, hogy régi, gyakorlott, fegyelmezett csapatokkal rendelkeztek. A magyaroknál meg volt a fiatal és forradalmi hadsereg minden előnye és minden hiánya: fiatal, gyakorlatlan katonák, kik nem akarták még eléggé megérteni, mire való nyugodtan megállni vagy előnyomulni, ha az ellenség reájok tüzel, fiatal katonák, kik csak nagy nehezen bírták megszokni a fegyelmet; vezérek, kik egyszerre emelkedtek ki a homályból a legmagasb állásokra, majd önbizalom hiánya, majd meg nagyon is sok önbizalom és becsvágy miatt hibákat követtek el, egymás iránt bizalmatlanok valának, ármánykodtak vagy ármányok által vélték magukat fenyegetve.

Ellenben az oroszok és osztrákok öreg tábormokainak a magyarok fiatal tábormokokat állítottak szembe, kik teljesebbek voltak ifjú erővel s oly elemekben élve, hol a kitüntetés mindenkinek becsületet szerzett,

igyekeztek kitüntetni magukat s oly felelősségeket vállaltak néha magukra, melyeket egy öreg hadsereg tábornokai soha sem merészelték volna magukra vállalni." (I.m. XI—XII. l.)

KÜLFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Napoleon — L. az *Előfizetési fölhívás* [I.] idevonatkozó jegyzetét.
Victor Emanuel — Viktor Emanuel (1820—1878) szárd király, Piemont uralkodója (1849-től) Garibaldival és Cavourral együttműködve megteremtí az egységes Olaszországot, amelynek (1861-től) első királya.

Garibaldi — Giuseppe (1807—1882) olasz szabadsághős, az egységes Olaszország egyik megalkotója.

Cavour — Camillo Benso, conte di (1810—1861) olasz államférfi, szárd miniszterelnökként (1852—59, 1860) az olasz egységért folyó harc egyik vezetője, az egyesült olasz királyság első miniszterelnöke.

Palmerston — L. kötetünkben a *Valamivel több mint könyvismeretés* c. cikk reá vonatkozó jegyzetét.

Gortsakoff herceg — Goresakov, Alekszandr Mihailovics herceg (1798—1883) orosz diplomata 1856-tól II. Sándor cár külügyminisztere 1866-ban az orosz birodalom kancellárja. Franciabarát Ausztria-ellenes politikát folytatott.

az 1815-ki bécsi szerződés — 1815. szept. 26-án kötötte a bécsi kongresszuson a „szent szövetség” néven ismert szerződést Ausztria, Poroszország és Oroszország (később csatlakozott Franciaország). E szerződés az I. Napóleon feletti győzelem után rögzítette a szerződő felek területi viszonyait is. Ekkor csatolták Lengyelországot részben Poroszországhoz, részben Oroszországhoz. Olaszországban az olasz uralkodócsaládok visszakapták trónjaikat, Ausztria ismét megkapta Lombardiát és a velencei királyságot, helyreállították az Egyházi Államot. A „szent szövetség” az európai forradalmi mozgalmak leverésére is szerződött. Ez elv alapján léptek fel az osztrák csapatok a nápolyi és piemonti forradalom ellen (1820, 1821), 1849-ben pedig Ausztria kérte Oroszország segítségét a magyar szabadságharc leverésére.

Hector Antéussal — V tollbotlása: Antéusszal Herkules vívott meg. Anteus a görög mitológia óriása Gének (a Földnek) fia, ki a birkózásban legyőzhetetlen volt, mert mihelyt földhöz csapták, anyjától új erőre kapott. Végül Herkules úgy győzte le, hogy a levegőbe emelve megfojtotta.

nyugoti szövetség — III. Napóleon „demokratikus akcióként” szerette feltüntetni Anglia és Franciaország Oroszország elleni hadjáratát (1853. nov. 1. — 1856. márc. 30.), amelynek célja Törökország védelme mellett a cári Oroszország kontinentális vezetőszeropének visszaszorítása volt.

az északi kolost nagyravágyó illúzióiból — ti. a cári Oroszországot. I. Miklós orosz cár (1825—1855) ugyanis a tengerszorosok megszerzése és Törökország felosztása céljából indította meg az előbb említett, krími háború néven ismertté vált hadjáratot. Az orosz vereség azt

jelentette, hogy a cári birodalom elvesztette 1815 óta fennállt európai vezetőszerepét.

Az olasz háború első bizonyága volt Franciaország lelkesedésének, egy nagy és nemes eszme mellett — Célzás a közelmúltban lezajlott olasz—francia—osztrák háborúra (1859. ápr. 29. — nov. 10.). III. Napóleon, illetőleg Franciaország szerepe korántsem volt olyan pozitív ebben a háborúban, mint az a fentiekből következnek. Ezt a későbbiek során (*Polgárosodás, Irányeszmények-cikksorozat*) maga V is konstatalja. III. Napóleon ugyan a szárd—piemonti királyság oldalán áll a háborúvá terebélyesedő olasz—osztrák konfliktusban. Az olasz—francia erők Magentánál (1859. jún. 4.) és Solferinónál (jún. 24.) döntő győzelmet arattak az osztrák hadsereg felett. Napóleon azonban ettől kezdve az olasz indulatok fékezésére törekszik. A villafrancai fegyverszünet (1859. júl. 11.) és az azt megerősítő zürichi béke (nov. 10.) Olaszország-szerte csalódást, sőt felháborodást vált ki csakúgy, mint a Piemonthez tartozó Savoya és Nizza francia bekebelezése.

Ami előrelépés ezek után az olasz egység megvalósulása útján történik, az III. Napóleon élénk ellenzése közepette megy végbe (Napóleonnak ugyanis az Olasz Királyság megerősödése legalább annyira érdekei ellen való volt, mint a Habsburg-birodalom túlzott gyengítése). Parma, Modena, Toscana és Romagna a zürichi béke ellenére csatlakozik Piemonthez (1860. márc. 11—12.). A nápoly—szicíliai Bourbonkirályság pedig Garibaldi Szicíliába induló diadalmas hadjárata (1860. máj. 11. — 1861. febr. 13.) eredményeként válik az egyesült olasz királyság részévé. 1862 nyarán Viktor Emánuel Garibaldi III. Napóleon nyomására megakadályozza Róma elfoglalásában. A még osztrák kézen levő Velence csak 1866-ban az osztrák vereséggel véget ért porosz—olasz—osztrák háború után, az Egyházi Állam birtokát képező Róma a porosz—francia háborút követően (1870. okt. 2.) egyesül Olaszországgal. (A fentiekkel kapcsolatban l. még a kötetünkben levő *Külföld c. cikk* — MS 1863. jan. 1., 1. sz. — idevágó jegyzeteit.)

A római ügy — L. előbb, ill. a *Külföld c. cikk* (MS 1863. jan. 1., 1. sz.) idevágó jegyzeteit.

A dán-német villongás — Vö. a *Külföld c. cikk* (MS 1863. jan. 1., 1. sz.) idevágó jegyzeteivel.

a lengyel mozgalom — Orosz-Lengyelországban 1861-ben több tüntetés zajlott le a nemzeti párt vezetésével. Ezeket a demonstrációkat a cári kormány karhatalommal leverte. Ezek a — 1861—62-es — megmozdulások lényegében bevezetői voltak az 1863-as lengyelországi szabadságharcnak. L. még *Európa közvéleménye c. cikk* jegyzetét.

a déli szláv tartományok felkelése — vö. a *Külföld c. cikk* (MS 1863. jan. 1., 1. sz.) idevágó jegyzeteit.

keleti kérdés — A Török Birodalom XVII. századi fokozatos elerőtlenedése által felvetődő politikai és diplomáciai problémák összessége, amely magában foglalja egyrészt a balkáni népek függetlenségi törekvéseit, másrészt a különböző nagyhatalmak — Nagy-Britannia, Ausztria és Franciaország — vetélkedését török fennhatóság alatt álló területekért, pozíciókért. Jelentékenyen érdekelt volt mindebben a cári birodalom is, amelynek célkitűzése a Boszporusz, a Dardanellák, Konstantinápoly és más török területek, tengerszorosok megszerzése, továbbá balkáni befolyásának állandóvá tétele volt. Am az egymást

követő orosz—török háborúk (1787—91, 1806—12, 1828—29) nemcsak a balkáni államok sorsának jobbra fordulását, hanem Oroszország nagyfokú erőgyarapodását is jelentették. A krími háborúban Anglia és Franciaország a szultán oldalára állt, megmentve ezzel a felosztástól a Török Birodalmat. A háborút követően Anglia a status quo fenntartására törekedett ebben a térségben.

nagyobb vereség volna Waterlooánál — Waterloo belgiumi falu, ahol az 1815. jún. 18-án vívott csatában I. Napóleon császár döntő vereséget szenvedett az egyesült angol és porosz csapatoktól. E csata számára a végleges bukást is jelentette.

KÖLL-E KÉT KULACS?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

mit programmunkban is kimondottunk, hogy dicsőséges [. . .] politikát követhessünk — L. *Előfizetési fölhívás* [I.]: „Éz volna körülbelül erkölcsi irányunk, és a politikai? . . . Törekvés oly állapotra, melyben dicsőséges politikát vallhassunk.”

Nem vagyunk forradalmi nép — A fentiek s az azt követő gondolatok Kemény Zsigmond megállapításainak hatását mutatják: „. . . a magyar nép — noha egy bámulatos erélyű és makacs forradalmon esett át, s e forradalom az erkölcsökre és gondolkodásmódra lényegesen befolyhatott, — mégis talán egész Európában a legkevésbé hajlandó, a legkevésbé alkalmas, hitelvévő és lélekirányává tenni a mozgalmat, a változtatási törekvést, az erőszakos felforgatásokat . . . egyenesen azért, mert a magyar nép gondolkodásmódjában és érzületében nincsenek meg azon elemek, melyekből másutt következetesen, állandólag és kimaradhatlanul fejlenek ki a nyugtalanságok, a háborgások, a cawallak, az insurrectiok s a forradalmak.” (Forradalom után. 1850. Heckenast. 10—11. l.)

mi nem vagyunk képesek titkos complotok szövésére — E megállapítás is Kemény hatásáról tanúskodik: „Minden ország története a titkos összeesküvések hosszú sorát mutatja föl . . . A magyaroknál könnyen fel lehet számítani az összeesküvéseket. Mennyiségök aránylag bámulatos kevés. E komoly faj, e nyílt homlokú és merész szívű nép nem folyamodott oly fegyverekhez, melyeket azok szoktak használni, kiket a szolgaság félnékké, a szenvedés erkölestelenekké, a bosszú óvakodókká, a szerencsétlenség aljasokká tett.” (I.m. 15. l.)

még a Krisztus [. . .] törvénye szerint is, mely nemcsak a felebarátunkat, de mindenekelőtt önmagunkat szeretni parancsol — A Biblia Jézus szavaiként idézi a fentieket: „Szeresd felebarátodat mint magadat” (Újszövetség. Máté ev. 22 : 39).

ám vegyék le láncainkat, s béküljünk; — ha pedig nem, csak hagyják rajtunk. Majd leessi már, hisz elég régi, ha egyéb nem — a rozsdá — Célzás Petőfi Sándor Dalaim (1846) c. versének alábbi soraira:

De mit tőr a szolgaságnak népe?
Miért nem kél föl, hogy láncát letépje?
Arra vár, hogy isten kegyelméből
Azt a rozsdá rágja le kezéről?

Solferino — Olasz község Mantovától nyugatra, 1859. jún. 24-én itt szenvedtek döntő vereséget az osztrákok a francia—piemonti seregektől. L. a *Külföld* (Pest ápr. 3.) c. cikk idevágó jegyzetét.

Bruck—Eynatten-féle emberek — Eynatten, August Friedrich (1798—1860) osztrák altábornagy, Ferenc József császár bizalmasa, Verona kormányzójaként az 1859-es olasz hadjárat alkalmával a hadiszállítókkal együttműködve nagy sikkasztásokat követett el. A felelősségrevonás elől öngyilkosságba menekült 1860. márc. 7-én.

Bruck — Karl Ludwig (1798—1860) osztrák pénzügyminiszter. Ellenfelei felhasználták ellene az Eynatten-sikkasztási perben elhangzott vallomásokat. 1860. ápr. 20-án a császártól elbocsáttatását kérte, amit kegyvesztés alakjában meg is kapott. 1860. ápr. 23-án öngyilkos lett. Utóbb kiderült, hogy a sikkasztásokban nem volt része.

a felség személyébeni alkotmányos unió egyesített már nagyobb, és hatalmasabb birodalmakat is Budán — Perszonálunió: két vagy több monarchikus állam közös uralkodón keresztül való kapcsolata. I. Lajos (sz. 1326., uralk. 1342—1382) uralkodása idején Magyar- és Lengyelország alkotott perszonáluniót. Zsigmond (1368—1437) egy személyben volt magyar (1387—1437) és cseh (1428-tól) király, valamint német—római császár (1433-tól).

midőn Magyarországnak — a költő szerint, három tenger partvidéke alkotott határfalat — Bajza József (1804—1858) Borének c. költeményéből idéz:

Éljenek szeretteink, e
Drága honnak szentei,
Kik a közjéért buzognak,
Mint a nap tüzfényei!
Adja Isten, hogy hazánknak
Mint a nagy király alatt,
Három tenger partvidéke
Alkosson határfalat.

A „három tenger” motívum V *Béla királyfi* c. elbeszélő költeményében is szerepel (1854):

.....
*Merre három tenger vízi zúgó árját
Száz csatamezőre írva e név: Árpád.*

örökös tartomány — Az uralkodó fennhatósága alá öröklés és nem fegyveres hódítás útján került területek. A Habsburgok osztrák tartományait nevezték így.

nem a magyar alkotmányos szellem nyerte-e ki a reformokat jelenleg is az örökös tartományoknak? — A magyar publicisták több alkalommal hivatkoztak érvként a fentiekre, és nem is alaptalanul. A külpolitikai helyzetnek a Habsburg-monarchia számára kedvezőtlen alakulása és a birodalmon belüli népi, nemzetiségi mozgalmak hatása mellett, a magyar nemzeti ellenállás is jelentős szerepet játszott abban, hogy az osztrák kormányzat végül is változtatni volt kénytelen a végletekig erőltetett centralizáció és abszolutizmus jogtípus rendszerén.

birodalmi tanács — Reichsrat. Az 1849. márc. 4-i oktrojált alkotmány helyezte először kilátásba a Reichstagnak keresztelt birodalmi törvényhozó testület mellé, mint államtanácsot, véleményadó hatáskörrel. Miként az alkotmánypátens más ígéretei, ez is a meg nem valósultak listájára került. 1861. ápr. 13-án azután végül is létrejött Friedrich Kübeck (1780—1855) elnöklete alatt egy szűk körű testület, amely az idők folyamán különböző változásokon ment keresztül, s szerepköre — Reichstag hiányában — egyre inkább a törvényalkotó szervek irányába közelített.

1860. márc. 5-én újabb intézkedés született a Reichsrat ügyében. Létre hozták a rendkívüli tanácsosokkal kibővített Birodalmi Tanácsot, a „Verstärkter Reichsrathot”, amelyet Salamon Ferenc szellemes megjegyzése nyomán országszerte „kikeményített” Birodalmi Tanácsnak hívtak (a Stärke szó keményítőt is jelent). Időszakonként kinevezett tagjai lehetnek az uralkodóház főhercegei, egyházfők, a polgári vagy katonai szolgálat terén érdemeket szerzett személyiségek és az egyes országok képviselőinek követői sorából harmincegyen (Magyarországból 6, Erdélyből 3 stb.). Ezek megbízatása hat évig tart, az előbbieké élethosszig.

A Februári Pátens (1861. febr. 26.) rendelkezései ismét módosították a Birodalmi Tanács feladatkörét. Ezek szerint a Tanács egységesen intézi a monarchia különféle országainak közös ügyeit, és egyszersmind felette áll a csak helyi kérdésekben illetékes ország- és tartományi gyűléseknek. A Reichsrat kétkamarás. Az „urak házáat” az arisztokraták és a császár által kinevezésre méltatottak alkotják, másik házába pedig az egyes ország- és tartományi gyűlések küldhetnek megszabott számú képviselőt. Az ilyen módon újjá alkotott Birodalmi Tanácsot 1861. ápr. 29-re hívta össze a császár.

A magyar koronához tartozó országok — az erdélyi román és szász képviselők kivételével — mindvégig bojkottálták a Reichsrathot, amely elnevezés végül is, a kiegyezés után, egészen az Osztrák—Magyar Monarchia felbomlásáig, az osztrák parlamentre szállt át.

BELFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Európa közvéleménye [. . .] áll atyaként hátunk mögött — Európa politikai közvéleményének állásfoglalását, irányunkban tanúsított rokon- vagy ellenszenvét különös gonddal tanulmányozzák az országgyűlést megelőző időkben és a képviselőház ülései idején a kor számottevő magyar politikusi és publicistái. Vajda külön vezércikkben figyelmeztet a probléma állandó szem előtt tartására (*Európa közvéleménye*. Cs 1861. ápr. 11., 1. kötetünkben), más lapjaink is időről időre tudósítanak: miként vélekednek társadalmi-politikai mozgalmainkról az európai közvélemény mértékadó képviselői, sajtóorgánimai (l. többek között a PN genfi tudósítását 1861. jan. 5., 4. sz.; Külföld: a Daily News márc. 21-i vezércikke. PN 1861. márc. 27., 71. sz.; Külföld: a Moniteur cikke. S 1861. ápr. 14. stb.).

„egy akolnak egy pásztora” — „És léssen egy akol és egy pásztor.” Idézet a Bibliából (Újszövetség. János ev. 10., 16.).

Alig öt hat éve észak önkénye ellen a török barbár nemzet mellé állott a nyugoti szövetség, s diadalmaskodott — célzás a krími háborúra. L. a Külföld (Pest, ápril 3-án) c. cikk idevágó jegyzeteit.

a drúzok és maroniták ügyét — A drúzok: Szíriában és Libanonban élő, szír-arab származású, egy a tizedik században keletkezett, mohamedán szektához tartozó harcias nép. Maroniták: Szíriában és Libanonban élő keresztény néptörzs. A drúzok és maroniták között gyakori volt a vallási villongás, a véres összetűzés. A helyzet még feszültebbé vált 1840 után, amikor Szíria ismét a Török Birodalom fennhatósága alá került, és az európai nagyhatalmak az ott élő maroniták számára bizonyos kedvezményeket kötöttek ki. A válság 1860 júliusában hágott tetőfokára, amikor a mohamedánok Damaszkuszban vérfürdőt rendeztek a maroniták között, felgyújtván városnegyedüket is. Ez természetesen az európai hatalmak erőyes fellépését váltotta ki.

Deák Ferencnek ama röpirattal, melyet e kérdésben nemrég kiadott — Deák Ferenc röpirata: Zágráb megye körlevele és az egyesülés (Pest 1861. Emich ny. 32 l., a PN különlenyomata).

a bécsi kormányának azon rendeletekkel, melyekkel a szerb congressus s a horvát határőrvidék ellenében föllépett — Ferenc József császár 1861. febr. 21-én kibocsátott rendelkezésében a megtartandó horvát-tótországi országgyűlésből kizárta a határőrvidéket, mivel „a tartományi gyűlés határozatai nem terjedhetnek ki ezen területre, annak katonai szervezete jellemének eltörlése nélkül . . .” „... a horvátországi katonai határvidéknek az annak törzsországa Horvát- s Tótországgali kötelékben meg kell maradnia s azzal egyesülten egy kerületet kell képeznie, semmi változásnak nem kell történnie” — mondja ki a császári leirat (S 1861. márc. 6.).

1861. márc. 28-án kellett volna a szerb nemzeti kongresszusnak megnyílnia. Márc. 27-én Filipovics királyi biztos Bécsből utasítást kapott, hogy a kongresszus ülései a nyilvánosság kizárásával folyhatsanak, s bizonyos kérdések (Vajdasággal kapcsolatosak, a katonai határőrvidék képvisellete, általában a szerbeknek magyarországgali viszonya, a magyar országgyűlésben való képviseliet kérdése, továbbá a birodalmi tanácssal kapcsolatos viszonya stb.) nem tárgyalhatók. Az utasítás által előidézett hangulatban sem a királyi biztos, sem a patriarcha nem tartotta tanácsosnak a kongresszust a kitűzött időpontban megnyitni, ezért ápr. 1-ére halasztották a megnyitást. A kongresszus követei konferenciát tartottak, a többség kijelentette, hogy inkább lemond a megbízatásáról, de nem enged az utasításnak. A konferencia huszonkét tagú bizottságot küldött ki a szerbek kívánásainak és igényeinek megfogalmazásával, s ez képezné később a kongresszus tárgyalásainak alapját is. Ha a királyi biztos ennek nyilvános tárgyalását ellenezné, úgy határozatot hoztak, hogy a követek lemondanak s a kongresszus eredménytelen marad.

a magyarokkal egyezkedésre hívó tanácsoknak, melyek a belgrádi hivatalos újság (a „Svetovid”) hasábjain . . . közöltettek — A fentiek a belgrádi Svetovid szerkesztőjének Egy hang Szerbiából c. cikkére. (S 1861. ápr. 4., 77. sz.) céloznak.

Svetovid — Svetovid (1852—70) Temesváron, majd Bécsben hetente kétszer Aleksander Andrić szerkesztésében megjelenő szerb nyelvű politikai lap.

NEMZETI DICSŐSÉG [I.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

ormótlan szamojed, a vad indián — szamojéd: É.—Szibériában több halászatból, vadászatból élő kis néptörzs összefoglaló elnevezése.

Indiánok: Észak- és Dél—Amerika bennszülött népei.

e szeretetet, mint a példa mutatja szomszédunkban még a kancsuka sem képes kiverni — V a fentiekben a cári birodalomhoz tartozó Lengyel Királyságban bevándorló, múlt századi függetlenségi mozgalmakra, főként az 1861-es tavaszi eseményekre céloz. *Kancsuka*: szíj-korbács, amellyel főként a politikai foglyokat kínozták Oroszországban.

sok német [...] fűtyörészve indul neki a széles nagyvilágnak — A múlt század közepén nagy méreteket öltő, főként Dél- és Észak-amerikába történő német kivándorlásra vonatkoznak a fentiek. Az amerikai szenátus bevándorlási bizottságának adatai szerint 1820 és 1910 között Nagy-Britannia után Németország adta a legtöbb amerikai bevándorlót.

„Gscheff” — üzlet, üzérkedés.

fáré — cigány szó: pénz, gazdagság, pénzes ember. E szó szerepel V *A cimbalmos* (1858) c. versében is. VKrk I. köt. 198. l.

étel, ital, álom . . . szükséges e három — magyar közmondás (I. Magyar közmondások Gyűjtötte: Margalits Ede. Budapest [1897.] 208. l.).

a testi küzdelemben is mily óriási diadalokat aratott a szellem — például Marathonnál — I.e. 490-ben a görög—perzsa háború idején a marathoni síkságon zajlott le az athéni Miltiádész vezetésével a marathoni ütközet, amelynek során a görögök megfutamtották a túlerőben levő perzsa hadat. A győzelemhez nagyban hozzájárult, hogy Miltiádész jól ismerte a perzsák harci módszereit.

arabok ellenében felényi francia elég a diadalra s a 3—400 millió lakosú mennyei birodalmat, hogy megalázta nemrég egy-két ezredből álló nyugati hadsereg — Franciaország 1830—1847 között hódította meg Algériát, sorozatos háborúkban törve meg a bennszülöttek ellenállását.

Az 1860. szept. 21-én lezajlott palikaói csatában tízszer nagyobb volt annak a kínai katonai egységnek a létszáma, amelyet az egyesült angol-francia hadsereg legyőzött. V erre a példára *Őnbírálat* c. röpiratában is hivatkozik (I. VKrk VI. köt. 17., ill. 398. l.).

nevetséges halállal, a tivornyamámor halálával [...] melynek rajzát [...] jobb lesz máskorra tartanom föl — V a következő évben (1862) *Arisztidesz* álnév alatt kiadott röpirataiban: az *Őnbírálatban* és a *Polgárosodásban* foglalkozik e kérdéssel részletesen (I. VKrk VI. köt.).

„nem hagy alunni” — Plutarchos görög történetíró (48—120) írja: Themistokles Miltiades marathoni győzelme után hogyan lett, aludni sem tudott. Mikor megkérdezték, hogy mi nem hagyja aludni, azt felelte: Miltiades győzelmei emlékműve.

a német államok példája — A cikk keletkezésekor a német egység megvalósulása még a jövő méhében rejtezik. V — több megnyilatkozása tanúskodik erről — a fennálló, reális akadályok mellett, a „honszeretetet langymelegé”-vel is magyarázza ennek az aktusnak elhúzódását.

Miltiades — Miltiadész (i.e. 6—5. sz.) athéni hadvezér és államférfi.
Epaminondas — L. a NŐ *Néhány szó* — *négyszem közt* c. cikk jegyzetét.

Nagy Sándor — (Alexandrosz, i.e. 365—323) ókori uralkodó és hadvezér.

Washington — George (1732—1799) államférfi, az Egyesült Államok első elnöke (1789—1797).

vallásalapító Mahomedek — Mohamed (570. v. 571—632) arab próféta, a mohamedán vallás megalapítója.

Garibaldi — L. a *Külföld* (Pest, ápril 3-án) c. cikk jegyzetét.

Jeanne d'Arc (1412—1431) az „orléáni szűz” a százéves háború idején (1337—1453) vezette a francia csapatokat a Franciaország nagy részét megszállva tartó angolok ellen. Sorozatos győzelmek után áruulás útján az angolok kezébe került, akik eretnekként kivégezték. Azóta a francia hazaszeretet jelképévé vált.

Revue des deux Mondes — Párizsban megjelenő, francia, félhavi folyóirat, tudományos, művészi, szépirodalmi és politikai tartalommal. F. Buloz alapította 1831-ben.

magyar törzs — A IX. században alakult magyar törzsszövetség legerősebb, a fejedelmet, Árpádot is adó törzse. Itt az egész magyarságot jelenti.

a magyar génius mind a kilenc múzsa kegymosolyának melegétől fogamzott — A kilenc Múzsa, a görög mitológia szerint Zeusz leányai: Kalliópé az epikus költészet; Klio (Kleio) a történetírás; Melpomené a tragédiaírás; Euterpé a lírai költészet, a zene; Erato a szerelmi költészet; Terpszikhoré a kartinca, kardalköltészet; Thalia a színjátékszás; Urania a csillagászat; Polühümnia (Polümnia) a himnuszköltészet műzsája volt.

Ezeknek, valamint minden nemzeti kinövésnek — kérlelhetetlen üldözői épen mi készülünk lenni — E tervét 1862-ben megjelent röpirataiban, az *Önbírálatban* és *Polgárosodásban* valósítja meg.

az irigység Herostratusa a jó öreg augsburgi néni — Herosztratosz: ephesosi görög, aki nevét megörököltendő felgyújtotta az ephesosi Artemis-templomot. Nevét honfitársai örök feledésre ítélték, de a feltűnési vágyból elkövetett közösségellenes cselekedet jelképévé vált.

Az *Allgemeine Zeitung* 1798-ban Stuttgartban alapították. 1810-től Augsburgban adták ki. „Augsburgi néni, néni” elnevezése általánosan használt volt az ötvenes-hatvanas évek sajtójában. Mindezt róluuk közölt, sokszor képtelen híreivel, elgondolásaival „érdemelte ki.” Egy-egy Magyarországról világgá röptett tudósítása néha valóban a „kávészó nénikék” színvonalán állt.

„Egy jobb kor, mely után

Buzgó imádság epedez — Idézet Vörösmarty Mihály *Szózat* (1836) c. költeményéből.

ugyanazon Isten kegyelméből — L. *Az alkotmány biztosító* c. cikk idevágó jegyzetét.

a szellemi műveltség, mely nyugoton kelt föl a múlt század végén — Célzás a nagy francia forradalomra (1789—1794) és az azt megelőző ideológiai áramlatra, a francia felvilágosodásra, amely egyszersmind a polgári társadalom létrejöttét és a legújabb kor nyitányát is jelentette.

anyagi világ [...] napja, mely a biblia szerint is csak megállott egyszer — L. Ószövetség, Józsué könyve 10 : 12, 13.

„föl és alá, föl és alá” — Idézet Petőfi Sándor Világosságot! (Pest 1847) c. verséből. A fentieket V több alkalommal is citálja (*Irányszemek*. VKrk VI. köt. 196., ill. *Magyar birodalmi politika*. Uo. 269. l.).

Phöbuszszekerét [!] — A Phoibosz (fényes) melléknevet viselő Apollon, a görög mitológia egyik főistensége, a napnak is jelképe, aki fényes szekerén járja az eget, világosságot és meleget terjesztve.

Miklós cár — I. Miklós (1796—1855) Oroszországban minden haladó törekvést — a dekabrista mozgalmat is — katonai-rendőri terrorral tört le. A Habsburgokkal erős szövetségre törekedett, részt vett az európai forradalmi mozgalmak kegyetlen elfojtásában is. Véresen megtorolta az 1830—31-i lengyel felkelést, 1849-ben a Habsburg-ház segítségére sietett és részt vett a magyar forradalom leverésében.

mai utódának jobbjágszabadulást hirdető szavai — II. Sándor orosz cár (1818—1881) I. Miklós fia. 1861-ben több reform bevezetésével együtt az oroszországi jobbjágyokat is felszabadította. E lépésre a krími háború (1853—56) elvesztése után bekövetkezett politikai helyzet kényszerítette.

a leghatalmasabb császár máris legalább a nép nevében uralkodik — III. Napóleonra céloz, akinek demagóg politikáját ebben az időben még nem ismerte fel teljesen.

az új nagyhatalomám emelkedett Olaszország — L. előbb, a *Külföld* (Pest, ápril 3-án) c. cikk idevágó jegyzetét.

Európa megbízta apostol-nemzeteit, hogy — menjenek szét a földön minden irányban [!], *és hirdessék az egy igaz vallást — a szellemi művelődés ígét* — A Biblia szerint (Máté ev. 28 : 19) Krisztus mennybemenetele előtt megbízta tanítványait, az apostolokat, hogy keljenek útra és hirdessék az evangéliumot az egész világon.

NEMZETI DICSŐSÉG [II.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

északi kolossz — L. előbb, a *Nemzeti dicsőség* [I.] c. cikk idevágó jegyzetét.

a tudós társasági diplomában — az akadémiai tagságban.

A görög is sokkal kisebb számú volt a perzsánál, anyagi erőre gyöngébb a rómainál — Az előbbiekkal kapcsolatban l. a MS 77. gl. vonatkozó jegyzetét.

szövetséget alkot [...] *mint a középkorban a keresztyénség a mahomedánság ellenében* — A XI—XII. században (1096—1099, 1147—1149, 1189—1192 és 1202—1204) zajlottak le a keresztes hadjáratok néven ismert háborúk. A pápaság kezdeményezésére a nyugat-európai feudális országok indították e hadjáratokat a Szentföldnek (Jeruzsálem, Palesztina) mohamedán uralom alóli felszabadításának jelszavával. Valójában gazdasági—társadalmi—politikai okokból.

„*Elvesz a nép, mely tudomány nélkül való*” — Hozseás próféta (4,6) írásából (Biblia. Ószövetség) idéz: „Elvesz az én népem, mivelhogy

tudomány nélkül való.” Széchenyi emlékezete (1860) c. versében Arany János is citálja a fentieket:

Bizton, ezer bajunk közt, megtalálta
Azt, ami fő, s mindent befoglaló:
„Elvész az én népem, elvész — kiálta —
Mivelhogy tudomány nélkül való.”

Miklós cár — L. előbb a *Nemzeti dicsőség* [I.] vonatkozó jegyzetét.
egy dunsinani erdő a népjog zöld ágával fegyverén, az átoksúly üldözte
Macbeth ellen — Macbeth, William Shakespeare azonos című drámájá-
nak hőse. Egy jóslat azt jövendőli számára, hogy:

Nem győz soha ellenség Macbethen,
Míg a birnami erdő Dunsinane
Dombjára nem vonul.

(4. felv. I. szín.; Szabó Lőrinc fordítása.)

Malcolm katonáival a birnami erdő fáiról vágat zöld ágakat és azokat tűzeti fegyverükre álcázásul. Így vonulnak Macbeth dunsinani vára elé, ahol legyőzik Macbethet.

ha győzött volna is Sebastopolnál — Az 1853–56 között folyó krími hadjárat során Szevasztopol ostroma döntötte el a háború kimenetelét. A cári hadsereg megerősített állásaiából sokáig ellenállt az ostromló angol–francia hadsereg és hajóhad támadásainak. Végül is lőszer és hadfelszerelés hiányában fel kellett adniuk Szevasztopolt.

Garibaldit, ki csak ezredmagával vívott és győzött — Garibaldi 1860. máj. 5-én Genovából 1064 emberrel, a legendás „marsalai ezer”-rel indult el a nápoly–szicíliai Bourbon-királyság megdöntésére. Máj. 11-én szállt partra a szicíliai Marsalánál. A nápolyi király seregeit szétverte és rövidesen egész Sziciliát fölszabadítja. Szicília diktátoraként Viktor Emánuel király nevében megszervezi az ország kormányzását. Aug. 17-én Itáliában száll partra. Sorozatos győzelmek után szept. 7-én elfoglalja Nápolyt. Serege közben 25 000 főnyire növekszik. Gaeta elfoglalásával (1861. febr. 13.) végső győzelmet arat II. Ferenc hadai felett, és megsemmisíti a Bourbon-királyságot.

Paskievics — Paszkevics, Ivan Fjodorovics (1782–1856) orosz cári hadvezér. Egyik parancsnoka az 1831-es lengyel felkelés leverésére küldött cári csapatoknak, majd az Oroszországhoz tartozó lengyel területek helytartója. 1849-ben a magyar szabadságharc leverésére küldött cári egységek vezére, előtte tette le a fegyvert a magyar honvédhadsereg Világosnál.

a magyar fővezér árulása — Görgey Artúr (1818–1916), az 1848–49-es szabadságharcban a honvédhadseregnek több ízben fővezére. 1849. aug. 13-án Magyarország teljhatalmú diktátoraként Világosnál — ígérete ellenére bajtársai életét sem biztosítva — tette le a fegyvert a cári csapatok előtt. E lépését minősítették sokan (l. Vörösmarty: Átok) árulásának.

Civilizálni akart bennünket erővel, és ennek árában szolgává akara tenni — Az osztrák hatóságok germanizáló-centralizációs törekvéseiket leplezendő, szívesen tetszelegtek a „félvad” Magyarország civilizá-

torai pózában (l. Rückblick). Állításaik demagóg voltára korszakunkban több nagy hatású mű is felhívja a figyelmet (Széchenyi: Ein Blick; Madách Imre: A civilizator).

Magyarország az újkor Hellasa leend — Hellas: az ókorban a görög államok közös neve. V itt a görög kultúra elterjedésére és rendkívüli hatására utal.

EURÓPA KÖZVÉLEMÉNYE

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Tudjátok meg népek, hogy Isten van velünk!*” — „*Nobiscum Deus! audite populi et vincemini, quia nobiscum Deus!*” I. Miklós cár 1849. aug. 26-én Varsóban, a magyarországi intervenció befejeztekor kiadott kiáltványára végződik így. (Volckhausen [Carl]: *Der Russische Hof von Peter I. bis auf Nikolaus I.* 9. Bd. Nikolaus I. Von der Intervention in Ungarn bis zu Tode des Zaren. Hamburg 1860. 46. l.) Költőnk más alkalommal is idézi (l. Vajda János: *A pétervári merénylet.* VÚ 1881. márc. 20., 12. sz., 178. l.).

Világosnál a végkép levert európai népmozgalom mellére hágott — Európán — mint ismeretes — 1848-ban forradalmi hullám söpört végig. Franciaországban, Poroszországban, Ausztriában, Csehországban, Itáliában és Magyarországon robbantak ki forradalmi mozgalmak, amelyeket a belső ellenforradalmi erők 1849 elejére leverték, ill. elfojtottak. Az ellenforradalom bécsi győzelme után Közép-Európában egyedül Magyarország haladt a forradalom útján, sorozatos győzelmeiket aratva 1849 májusában az osztrák seregek fölött. Az osztrákok végül is csak a cári intervenció segítségével tudták a magyarországi mozgalmat legyőzni.

Börne — Ludwig (1786—1837) német író és újságíró.

hol egy világnak szive ver — Vörösmarty Mihály írja Liszt Ferenchez c. versében (1840—1841):

„Nagy tanítvány a vészek honából,
Melyben egy világnak szive ver,”

A lengyelek Varsóban tüntetni kezdenek — A cári Oroszországhoz tartozó Lengyelországban napirenden voltak a forrongások. 1861. ápr. 8-án a Földművelő Társaság nevű lengyel egyesület feloszlátása miatt tört ki utcai tüntetés Varsóban, a cári katonaság azonban brutalisan vérbe fojtotta.

Miklós cár utóda — II. Sándor cár, Miklós fia, 1861-ben csak az oroszországi jobbágyokat szabadította fel (l. *Nemzeti dicsőség* [L.] c. cikk vonatkozó jegyzetét). Ez a rendelkezés azonban nem terjedt ki Lengyelországnak Oroszországhoz tartozó részére. 1861 folyamán a lengyel jobbágyok megtagadták a robotot, emiatt összeütközésekre került sor a birtokosokkal, ill. az azokat támogató cári hatóságokkal. E jelenség és az 1861 folyamán lezajlott nemzeti felszabadítást követelő varsói tüntetések hatására volt kénytelen 1861. okt. 1-i hatállyal eltörölni a cár a robotot, ill. bevezetni a pénzjáradékot.

30 évvel azután — Az 1830-31-es lengyel szabadságharc vérbefojtása után.

Zamoysky Endre — Zamoyski, Andrej (1800—1874), az 1830-i lengyel szabadságharc kitörésekor az ideiglenes kormány tagjaként Bécsbe ment, és sikertelenül igyekezett Metternichet a lengyelek részére megnyerni. A lengyel szabadságharc leverése után, birtokain élve, több gazdasági és kulturális létesítményt alapított vagyonából. 1862-ben Szt. Pétervárra utazott, hogy a cárnak közvetlenül tolmácsolja a lengyel nép sérelmeit, ezért számkivetésre ítélték.

Gregussal is éljek már egyszer, nem kögült szerves egészé — Greguss Ágost (1825—1882) kifejezése: „szerves egészé kögíteni” gyakran fordul elő A szépeészet alapvonalai (Pest 1849) c. művében. V több munkájában — *Polgárosodás, Irányeszmék* — idézi. (Vö. VKrk VI. köt. 174., ill. 505. l.)

Hát hiszen hacsak — közvélemény kell! — „Hát hiszen ha csak ló kell?!” Andris bojtár mondja Szigligeti Ede Csikós (1847) c. népszínműve 6. jelenetében. V gyakorta idézi (l. *Önbírálat*. VKrk VI. köt. 12. l.).

A legnagyobb vád, melyért egy nemzetet erkölcsi halálra ítél Európa közvéleménye — Hasonló problémát vet fel és aggodásának ad kifejezést Horn Ede a Courrier du Dimanche-ban megjelent, A magyar országgyűlés című cikkében. A cikket kivonatolatosan a S ismerteti 1861. ápr. 3-i számánas Lapszemle rovatában: „Örömmel fogadják Magyarország alkotmányos újjászületését mindazok, kik átlátják, hogy Európa biztos jövője a népies és nép-kormányban fekszik.” „Azonban kérdés: jó irányban veté-e Európa rokonszenvét, alaposak-e reményei, melyeket Magyarország alkotmányos újjászületéséhez kötött, nyújtanak-e erre biztos kilátást a tények? A közvélemény, Európának e legnagyobb hatalmassága kételkedik benne, s Magyarországra nézve megmérhetetlen szerencsétlenség lenne, ha e kételkedés megszilárdulna.” „... minden nap panaszkot hoz a magyar honfiaktól, hogy Európa rokonszenve, mely a múlt év végéig a magyar ügy iránt oly melegen nyilatkozott, most elhűlt. E panasz indokolt, de fájdalom, nem a rágalom oka ennek az elhidegülésnek, mint azt Pesten hinni szeretnék. És itt elmondja derék hazánkfia [ti. Horn Ede], mikép igazat ad azon állításnak, hogy a törvényesség terén maradása egyetlen fegyvere az osztrákok ellen a magyarnak, de azt nem találja semmi érveléssel igazolva, hogy sok megyében a botozás behozatott, a céhek felállítottak . . . , hogy egy osztálya a lakosoknak a politikai jogok élvezetéből kizáratott vallása miatt . . .”. Horn Ede szerint az országgyűlésnek mindenekelőtt a belügyek átalakításával kellene kezdenie munkáját, mert „az országgyűlésnek arra kell törnie, hogy Európa színe elébe terjessze azon alapeszméket, melyek nyomán fogja törvényeit hozni . . . El kell fogadnia az uralkodó nagy eszméket, ki kell mondania minden faj, minden osztály és minden vallás teljes szabadságát és jogegyenlőségét . . .” „Magyarország — bármit hoz is a közeljövő — biztos lehet Európa rokonszenvéről, ha kimutatja, hogy jelszava a szabadság és haladás” „Magyarországot különben ereje és törvényessége nehezen mentené meg, ha megszilárdulást nyer azon hit, melyet a magyar mozgalom ellenei terjesztenek, hogy a magyar ügy mellett a nemzeti függetlenség s nem egyszersmind az általános szabadság ügye.”

naponta hoznak külföldi lapok — A külföldi lapok (Fortschritt, Lloyd, Ostdeutsche Post stb.) közleményeinek hatására a magyar

sajtó is foglalkozik ezekkel az esetekkel, a PN felhívja vidéki olvasóit, hogy küldjenek a külföldi lapok által említett esetekről részletes tudósításokat. Mivel ezek többek között két, Vas megyében előfordult „hivatallal való visszaélésről” írtak, ezért a megye vizsgáló bizottság-gal ellenőriztette a tényeket. E bizottság hivatalos jelentését közli a PN (Esti lap) 1861. febr. 21-én: az egyik esetben Bádorfalván Orczy József pandurhadnagy házatól lopás gyanújával megszökött és visszavitetett cseléd lányt a csendőrökkel megkorbácsoltatta. „Ezen eljárásért Orczy hadnagy úr . . . első alispán úr által keményen megdorgáltatott.” A Váton történt esetet („két vándor legénynek bottali megvertetését”) A vizsgáló bizottság koholtnak nyilvánította.

Hasonló esetekről olvashatunk a PN 1861. jan. 12., 11. sz., febr. 21. stb. számaiban. Az osztrák lapok természetesen kapva kaptak ezeken a híreken: „A 'Fortschritt' . . . így nyilatkozik: Mivel Magyarországban itt és ott még botoznak, kell, hogy az ország a bécsi birodalmi országgyűlésre képviselőit elküldje, ott műveltséget tanulandó.” (S 1861. márc. 7., 55. sz. „Lapszemle”.)

Szabad György szerint: „Nevezetes, majd hogy nem egykorúan is klasszifikáló szerepe volt annak, mint foglalnak állást az egyes törvényhatóságok az emberi méltóságot és a polgári jogegyenlőséget egyaránt sértő testi büntetés, az Országbírói Értekezlet által is fenn-tartandónak ítélt botoztatás továbbbéltetése, alkalmazása dolgában” (Szabad 352—354. l.)

„*Dorfbärber*” — (1844—1866) Ferdinand Stolle Lipscebén meg-jelenő népszerű, illusztrált humorisztikus lapja.

lipcsei képes újság — L. kötetünkben a MS 47. gl. jegyzetét.

SZABADELVÜSÉG

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*in hoc signo vinces*”. (*E jelben fogsz győzni*) — Eusebius Pamphili szerint a Maxentius ellen 312-ben hadba induló Nagy Konstantin (sz. 274, uralk. 306—337) császár előtt tűntek fel e szavak kereszt kíséretében, az égbe írva.

Példák világosítanak — Latin közmondás fordítása: exempla illust-rant.

Napoleonház — Az I. Napóleon (1769—1821, uralk. 1804—14 és 1815. márc.—jún.) által alapított uralkodóház. Napóleon fivéreit is trónra ültette: Joseph (1768—1844) 1808-tól 13-ig spanyol, Louis (1778—1846) 1806-tól 10-ig holland, Jérôme (1784—1860) 1807-től 13-ig westfaliai király. Unokaöccse, III. Napóleon 1852-től 70-ig francia császár.

középkori vandál nagyságok — A germán népcsaládhoz tartozó van-dálok 407-ben Gallián keresztül Hispániába indultak, majd innen Észak-Afrikába, ahol 439-ben birodalmat hoztak létre, amely 533-ig állott fenn. Megtámadták és kirabolták a Földközi-tenger nyugati partvidékét. 456-ben Rómába is eljutottak. Nevükhöz a dúlás, pusztít-ás képzeete társult.

Nem egyikök nevezi-e magát a nemzet első tisztviselőjének — III. Napóleon 1848-ban az elnöki választás előtt kiadott nyilatkozatát e szavakkal kezdte: „Napoleon Lajos polgártársaihoz. Hogy a száműzetésből visszahíjhatok, képviselővé neveztetek. A köztársaság első hivatalnokának megválasztása előtt, nevem előttetek úgy tűnik fel, mint a rend és biztonság jelképe.”

A nyilatkozatot a Constitutionel, Liberté, Assemblée és a Bien public november 28-án közzölték. (Úrházy György: III. Napoleon. Pest, 1854. 219—220. l.)

a nép ült személyében a bourbonok [!] trónjára — III. Napóleon 1862-ben császárrá koronázva elfoglalta a francia trónt, amelyet 1589-től 1792-ig, majd 1814—1830 között a Bourbon-dinasztia birtokolt.

Ama lelki hatalom ép e napokban zengette el világi hatalmának hatványdalát — IX. Pius pápa, aki Rómában a francia csapatok uralma alatt kormányozta az Egyházi Államot, 1861. márc. 18-án mondotta el allocutióját (ünnepélyes nyilatkozatát, amelyben a pápa közli a bíborosok testületével az egyházat érintő politikai eseményeket, illetve azok elintézését). A pápai allocutiót a S 1861. márc. 30-i száma ismerteti: [Az allocutio] „azon nyilatkozattal kezdődik . . . , hogy a római katolikus egyház lényege a haladás és szabadelvűséggel . . . s a divatozó művelődéssel soha ki nem békülhet . . . Krisztus helytartója nem köthet szövetséget oly társadalommal, mely az egyház tanaival ellenkező, s oly sok tévtanokat emelt érvényre . . . A reformokra vonatkozólag, melyek a pápának ajánlottak azt mondja az allocutio, hogy csak ürügy. Sajátlag az egyházzal van szó . . . ” „ . . . hosszasan korholtatnak a 'fölforgatás ügynökei' és azok sántáni vágynai . . . , kik a világot sötétséggel töltik el, valamint a jog és igazság fölforgatói. Ezekkel lehetetlen a kibékülés — mondotta a pápa. E szerint semmi kilitás arra, hogy a pápa engedjen és [a] függőben levő egyezkedések transactiona vitessenek” — fejeződik be a S ismertetése.

III. Napoleon, ki ugyan szép nejének elnézhető egy kis makrancot a szent atya világi birtoka melletti kardoskodásban — A Pesti Hírnök 1860. nov. 26-i (208.) számának „Politikai helyzet” rovatában olvashatjuk: „A francia császárnő [Eugenia] hirtelen elutazását Skótországba, azon éles nézetkülönbségeknek tulajdonítják, melyek a császár s császárné közt — a pápai államra vonatkozólag — régóta fentforognak . . . ”

a céh-vaskalapok melletti lelkesedés — Egyes megyékben (l. az *Európa közvéleménye* c. cikk idevágó jegyzetét) kísérlet történt az 1848. júl. 9-i kormányrendeletet megelőző céh-állapotok visszaállítására.

makranc — elavult szó; csökönyösség, makacsság. V az *Alfréd regényében* is használja.

hogy Shakespearrel szóljunk: „ügyünk még nagyon sük téren áll”

— Az idézet Shakespeare János király c. drámájából való:

Sikamlós téren aki áll, bizony
hitvány fogódzó közt sem válogat.

(III. felv. 4. szín. Pandolf szavai)

Arany János fordítása

Ne idegenítsünk el magunktól vallás miatt oly honpolgárokat — L. ezzel kapcsolatban a kötetünkben levő *Magasabb szempontok* c. cikk idevágó jegyzetét.

Ha felszabadítottuk a földet a robot alól — A robotmunkát (ingyenes napszám) a jobbágyok voltak kötelesek teljesíteni a földesúrnak. Ezt a kötelezettséget az 1848. IX. (Erdélyben az 1848. IV.) t.c. megszüntette.

KÜLFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

tündök afölött, milyen palotát építtessen tanácskozási helyül — A képviselőház 1861. ápr. 9-én tartott második ülésén terjesztette elő Palóczy László elnök Pest város polgármesterének jelentését egy országgyűlések tartására alkalmas pesti épület tervéről. A tervet és a költségvetést Ybl Miklós (1814—1891) készítette, és felajánlotta az épület hat vagy hét hét alatti elkészítését. A fűvészkertben tervbe vett országgyűlési épület problémáinak tanulmányozására bizottság alakult. Tagjai: Ghyczy Kálmán, Teleki László, Gorove István, Királyi Pál, Andrássy Gyula gróf és Hajnik Pál. A bizottság javaslata 1861. júl. 10-én került az országgyűlés elé. A körülmények kedvezőtlené válása miatt a ház egyhangúlag elfogadta Deáknak azt a javaslatát: utasíttassék a terv az osztályokhoz, s így alkalmasabb időben bármikor ismét napirendre tűzhető.

három felé vágott nemzettest — Az 1814—15-ös bécsi kongresszus Lengyelország területét három hatalom: Oroszország, Poroszország és Ausztria között osztotta fel, szentesítve a korábbi, 1772-es, ill. 1793-as felosztást.

vajjon kell-e tribün vagy nem? — *éleg ideje van a P. Hirnöknek vezérkikkézni* — A Pesti Hirnök 1861. ápr. 3-i (76.) száma Országgyűlési „tribüne” c. névtelen cikkében foglalkozik a kérdéssel.

„*csak szép lassan, csöndesen,*” „*hogy a préda a miénk lehessen*” — *mint Fra Diavolo mondja* — A Fra Diavolo c. opera II. felvonás, 5. jelenetének egyik részlete. Szövegét írta: Eugène Scribe (1791—1861), zenéjét szerezte François Auber (1782—1871). A fentieket Vajda az *Önbírálatban* is idézi (VKrk VI. köt. 86. l.).

Garibaldi vörös inge — Garibaldi többségükben republikánus érzelmű önkéntesei vörös inget viseltek, ezért „vörösingeseknek” vagy 1860. máj. 11-én Szicília szigetén, Marsalánál történt bravúros partraszállásuk emlékére „marsalái ezer”-nek (1064-en voltak) hívták őket.

III. Napoleon szürke kabát-csináltatásából is oly csalhatatlanul következtettek — Az Üstökös 1859. ápr. 2., 14. számának „Politikai studiumok” rovata élcelődik a minden külföldi hírből háborús készülődés jeleit kiolvasók fölött, *Hogyan kell a fehér sorokból olvasni címmel* [Az újsághír]: „Párisban jelenleg általános divat a szürke felsőkabát; mindenki ezt viseli, a császár és a herceg szintén ilyen kabátban kocsikáztak ki minap . . .”.

[A fentiekből levont külpolitikai következtetés]: „Tudnunk kell, hogy első Napoleon nagyszerű hadjárataiban épen ilyen szürke felsőkabátot viselt, melynek ujjonnan divatba hozatása e szerint egyike a legaggodalomgerjesztőbb körülményeknek minden igaz békebarát előtt.”

keletnek a török-szláv villongás — L. ezzel kapcsolatban kötetünk *Külföld* (Pest, december 31. 1862.) c. cikkének vonatkozó jegyzetét.

A nápolyi tartományokban jókora adag demoralizálásra alkalmas tömegnek, politikai kelésnek kell rejleni, hogy ott az egységellenes párt annyi zavart okozhat — Cs 4. sz. (ápr. 14.) „Vegyes hírek” rovatban — jel alatt a *Journal de Debats* ápr. 2-i távirati jelentését idézi a nápolyi állapotokról: „A kormány II. Ferencnek két sajátkezű iratát kerítette meg, melyek álnév alatt — két befolyásos reaktionariushoz voltak intézve, s melyek rögtöni fölkelést parancsolnak. Két reaktionarius katonai csapat dolgozik Nápolyban, az egyik a város, a másik Puzzuoli, Casoria és Castellamare részére. Rendelkezésükre nagy pénzösszeget áll, melyet Rómából kapnak, s melyekből 27 ládát s több telt zsákot Ischiában letartóztattak. Az előbbeni hadseregnek még össze nem hívott katonái közül számosakat fizetnek esküdtársak gyanánt . . .”. „Tegnapelőtt néhányan az összeesküdtek közül Granilinál a 12. zászlóalj nemzetőrség néhány őrzőjét bekerítették s kövekkel dobáltak utána. Az őrzők lőttek, egyet megis [!] öltek, nyolcat megsebesítettek s kettőt elfogtak.”

Cavour kérdésre vonatván Vacca képviselő által — A turini szenátus 1861. ápr. 8-i ülésén Vacca képviselő Cavourhoz interpellációt intézett Róma felszabadítása ügyében. Szerinte az ultramontán és szabadelvű párt akadályozza a megoldást. Javasolja, hogy Rómát szerezzék meg az olaszok, a pápa világi hatalmát pedig el kell törölni. A nápolyi összeesküvés tűzfészke Rómában van, ott kell azt kioltani.

Cavour válaszában „kijelenté, hogy a római kérdésben a kormány csupán erkölcsi eszközöket használhat s nem léphet fel hódítóul Róma ellen. Megvallja, hogy a római kérdés összeköttetésben áll a nápolyi kérdéssel s hogy az előbbinek megoldása a másodikikét is maga után vonja . . . A világi hatalom eltörlése s az egyháznak az államtól különválasztása iránt nyilvánított elvek mindenütt kedvezőleg fogadtattak. — Azonban a katolikus világban az ez iránti meggyőződés még nincs annyira megállapodva, hogy az óhajtott megoldás lehetséges lenne.” (S 1861. ápr. 14. 86. sz. „Külföld.”)

varsói vérjelenet — L. az *Európa közvéleménye* c. cikk idevágó jegyzetét.

KÖZÉLETI FEGYELEM

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Rend a dolgok lelke*” — Latin közmondás: *ordo est anima rerum. dácara a legutóbbi időben szórványosan nálunk is előfordult nyilvános életi éretlenségeknek* — Az 1861-es követválasztások során előfordult tömegverekedésekről, veszteségekről, a lapok rendszeresen közlik a vidéki levelezők tudósításait. A PN febr. 27-i száma hírül adja, hogy Karcagon Takács István követjelöltet beszéde közben kövel úgy megdobálták, hogy eszméletét veszítette.

A Cs ápr. 11-i számában a Nagykárolyban történekről ír: „Véres napunk volt [a választás napja] több mint 25 választó polgártársunk földre veretett Kende Kanut kortesei által Kende népe

korán elfoglalta a megyeház udvarát hatalmas dorongokkal, csákányokkal . . .”.

Hollán Ernő megválasztott képviselő nem fogadta el tisztségét, mivel a választást verekedés szennyezte be (Cs 1861. ápr. 7. „Ujdonságok”). A PN-ban Szontágh Pál Principiis obsta címen vezércikkben kel ki a választások során előforduló testi sértések és vesztegetések ellen (1861. ápr. 4.).

múlt évekbeli protestáns ügy — Az 1859. szept. 1-én és 2-án keltezett ún. protestáns pátensre céloznak a fentiek. A pátens a magyar protestáns egyházak nagy múltú autonómiáját akarta megszüntetni, s rendelkezéseit a kortársak az egész nemzet ellen irányuló jogtiprásként értékelték. Az országos méretű tiltakozásban éppen ezért nem protestáns hitfelekezetű lelkészek és politikusok is részt vettek. A miskolci református szuperintendenciális gyűlést követő lakomán jelen volt többek között Danielik kanonok és Szántófy prépost, a pesti evangélikusok kerületi gyűlése utáni összejövetelen Desseswffy Emil, Ötvös József, Danielik és a budai görögkeleti lelkész stb.

izraelita hazánkjait honvédsorainkban aránylag valóban szép számmal küzdeni láttuk — A magyarországi zsidóság — társadalmi helyzetéből következően is — a maga ügyének tekintette az 1848—49-es forradalmat és többségében lelkesen mellé állt. Ezért Windischgrätz, majd Haynau a budapesti zsidókra, „kiket a forradalom előidézésében a 'magyaroknál' is bűnösebbnek tartott, hadisarcot vetett ki” (Berzeviczy 1. köt. 175. l.). Egykorú adatok szerint az 1848—49-es szabadságharcban mintegy húszezer főnyi izraelita vallású honvéd vett részt. [Horn Ede] Einhorn, J.: Die Revolution und die Juden in Ungarn. Leipzig 1851. 116. l.) Degré Alajos is megemlékezik a Fekete Antal szervezte halál fő elnevezésű „izraelita csapat”-ról (Visszaemlékezéseim Budapest 1883. 1. köt. 11. l.).

a magyar nép nem bír forradalmi hajlamokkal — 1. a Köll-e két kulacs? c. cikk idevágó jegyzetét.

1848—49-ki európai mozgalomban mutatkoztak ugyan a nemtelen kommunista törekvéseknek jelei — Az 1848—49-i európai forradalmak során a munkásság először lépett fel mint osztály külön gazdasági és politikai követelésekkel. Franciaországban a februári forradalom után a proletariátus tüntetéseiben követeli a vörös zászlónak mint állami lobogónak elismerését. A különböző irányú forradalmi klubok között megalakul a munkásság forradalmi klubja is (Központi Republikánus Társaság, vezetője Blanqui). E klubok harcolnak a munkásság gazdasági és politikai jogainak kiszélesítéséért. 1848 májusában a kormány bezárátja a forradalmi klubokat és több munkásellenes intézkedést hoz. Ez robbantja ki Párizsban a júniusi munkásfelkelést, melynek során 40—50 000 főnyi proletár vörös zászlók alatt, fegyveres összeütközésbe kerül a kormánycsapatokkal. A felkelést négy nap alatt leverték.

Németországban is a forradalmat követően, munkásgyűlések zajlanak le, munkás egyesületek alakulnak a Kommunista Szövetsége tagjainak vezetésével. Még 1848 márciusának végén Párizsban megjelent Marx és Engels röplapja, A Kommunista Párt követelései Németországban címmel. Marx Kölnbe érkezése után (1848. ápr.) a Kommunista Szövetségének Központi Vezetősége ide teszi át szék-

helyét. Mivel a Szövetségnek Németországban csak kis csoportjai voltak, ezért Marx azt javasolta, hogy a Szövetség a forradalmi demokratikus mozgalom balszárnyaként kapcsolódjék a harcba és a sajtót is felhasználva fejtsen ki propagandát. Ennek jegyében szerkesztette a Neue Rheinische Zeitungot, mely 1848 júniusában jelent meg Kölnben. 1848 májusában Németországban több helyen robbant ki fegyveres felkelés, amelyben munkások is részt vettek (Drezdában, Düsseldorfban stb.).

Hazánkban Táncsics Mihály (1799—1884) a Munkások Újságja hasábjain a 2000 holdnál nagyobb birtokok felosztását követelte. (A kérdéskört, és különösen magyar vonatkozásait, l. Pándi Pál: „Kisértetjárás” Magyarországon. Budapest 1972. 2. 349. l. Kk.)

A „communizmus fogalma” V-nál az *Egy honvéd naplójából*, *A honvédsereg* c. fejezetben is szerepel. L. VKrk IV. köt. 331. l.

Áttila-Ködmen — L. *Az alkotmány biztosítóka* c. cikk idevágó jegyzetét.

A RÉGI VISZÁLY UJ ALAKBAN

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Rómában közelebről — Az esetről a PN 1861. ápr. 19. (90.) száma is megemlékezik a „Politikai események” rovatában: „A pápa irodai titkárának Borromeonak két testvére irigylve egymástól az adományt, melyben bátyjuk részeltette őket, az Angyalhídon agyon ütlegette egymást.”

angyalhíd — Ponte Sant’ Angelo, a római Angyalvárra nyíló hid.

12 szenvedésteljes esztendő — Az 1849-es világsi fegyverletételtől az 1861-es országgyűlés összehívásáig eltelt évek.

voncolták — voncol: a vonszol ige nyelvjárási változata (Kiskunhalas, Szeged, Szabadka, Kassa vidéke).

sógor — a „német sógor”.

A horvátoknak odaadják Fiumét — A magyar koronához tartozó Fiumét (ma: Rijeka) 1848-ban horvát csapatok szállták meg, s e tény az osztrák abszolutizmus területrendező intézkedései is szentesítették. Fiume 1868-tól tartozott ismét „külön test”-ként Magyarországhoz.

átadják meg ismét elveszik tőlük a Muraközt — Muraköz a Dráva és a Mura egyesülésénél elterülő, ma Jugoszláviához tartozó vidék. Korábban Zala megye DNy-i része volt. 1849-ben Jellačić horvát alakulatai szállták meg, s ezt az állapotot az osztrák abszolút kormányzat is törvényesítette. Miután az Októberi Diploma kimondta a régi megyei határok visszaállítását, Zala megye igényt tartott visszaesatolására, és megyei közgyűlésére meghívta az ottani lakosokat is. A horvát bán azonban eljárását törvénytelennek minősítette. Az emiatt keletkezett nyugtalanság elfojtására a varasdi megyefőnök katonaságot rendelt a Muraközbe. Végül az 1861. jan. 27-én kelt legfelső elhatározás mondta ki Zalához, illetőleg Magyarországhoz tartozását.

a szerbeknek azt mondják: vágjatok ki ti is egy darabot abból a Magyarországból — A magyar közvélemény előtt részint a sajtóból (l. Szabad 378—384. l.), részint Aleksandar Stojacković udvari tanácsos (1822—1893) röpiratából (Ueber die staatsrechlichen Verhältnisse der Serben

in der Wojwodina und überhaupt in den Ländern der Ungarischen Krone. 1860.) voltak ismeretesek a szerb elképzelések. Stojačković „négy szerb véleményt különböztetett meg a vajdasági kérdésben. Egyik irányzat a szerb Vajdaságot csak a bécsi hatóságoknak kívánja alárendelni, a másik — az 1848-as karlócai határozatoknak megfelelően — Horvátországgal akart szoros kapcsolatba lépni, elismerve a magyar korona szuverenitását. A harmadik arra törekszik, hogy a teljes önkormányzathoz jutó szerb vajdaság 'qua pars adnexa' olyan kapcsolatban legyen Magyarországgal, mint Horvátország volt 1848-ig. Végül a negyedik irányzat hívei azzal hajlandóak elfogadni a visszacsatolást, hogy a vajdasági terület önálló szerb kerületként őrizze meg bizonyos fokú különállását (a határőrvidék polgárosítása esetén ideértve annak szerb lakta területeit is); évenkénti nemzeti kongresszusain vajdát választhasson; a kerület küldhesse a képviselőket a magyar országgyűlésre; hivatalos nyelve a szerb legyen; négy megyéje élére a vajda és pátriárka, illetve az előbbi által javasolt két másik főispán kerüljön; a kerület jusson képviselőhöz a kormányzésekknél és a felsőbíróságokon” (Szabad 381—382. l.).

osztály — örökség, ill. az azon való osztozkodás.

Mit használna II-dik Ferencnek, ha minden nap elszavalná is a bécsi szerződés pontjait — II. Ferenc Mária Lipót Nápoly-Szicília királya (1836—1894). Apját, I. Ferdinándot Napóleon fosztotta meg trónjától. Napóleon bukása után az 1815-ben tartott bécsi kongresszus [l. a *Külföld* (Pest, ápril 3-án) c. cikk idevágó jegyzetét] helyezte vissza. II. Ferenc 1860-ban, illetve 1861-ben részben az ország belső forrongása, részben Garibaldi sorozatos győzelmei elől Gaetába menekült. Itt, az ostromlott várból alkotmányt adott Sziciliának és kiáltványt intézett a szicíliai néphez, amelyben egy újabb „szent szövetség” reményét fejezi ki: „Európa újra föl fogja éleszteni az 1815-iki koalíciót . . .” Sem a bécsi szerződés intézkedései, sem egy új esetleges „szent szövetség” nem tud a történelem fejlődésének, esetünkben az olasz egység megvalósulásának megálljt parancsolni, ez V szavainak az értelme.

BELFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Kölnische Zeitung*” — (1802—1809, 1814—) Naponként háromszor megjelenő nagy tekintélyű német politikai orgánium. Hírnevét főként Joseph Dumont-nak köszönheti, aki 1831-től 61-ig szerkesztette.

mindről Horác mondja: et si fractus illabatur stb. — Horatius, Flaccus Quintus (i. e. 65—8) ódáinak harmadik könyvéből (3, 3, 7.) való az idézet:

Si fractus illabatur orbis,
Inpavidum ferient ruinae

(Ha romba dől is a világ, rettenthetetlenül fog omladékin állni.) V más alkalommal is idézi (l. *Önbírálat*. VKrk VI. köt. 76. l.; *Polgárosodás*. Uo. 96. l.).

ez már taktika dolga — A helyesen megválasztott országos politikai taktikáról V számtalanszor szól írásaiban (l. VKrk VI. köt. 508—510. l.).

KIRE VÁRUNK?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Ostdeutsche Post — Bécsben megjelenő orgánum, a német alkotmányos centralisták lapja. (1848—66), elvei diadalát a Habsburgok monarchiájában az osztrák népelem hegemoniájától várja. A szabadság hordozója Ausztriában csak a német nacionalizmus lehet — fejtegeti egyik korai cikkében — ez képes a legbiztosabb garanciát nyújtani az abszolutizmusba való visszaesés ellen, a „nem német polgártársak” számára is. Elvei hazánkban föltöbb népszerűtlenné tették.

Ezen lap derék szerkesztője — Kuranda, Ignaz (1812—1884) cseh származású, újságíró, osztrák képviselő, az *Ostdeutsche Post* alapító szerkesztője.

a felséget, kit őseink szerződéseinek s törvényink alapján, a magyar korona családi örökségkép illet — Esetünkben az 1713. ápr. 19-én kelt ún. Pragmatica Sanctióról, a Habsburg-ház nőági örökösödését szabályozó rendelkezésről van szó. Az osztrák örökös tartományok örökösödési rendjét meghatározó rendelet III. Károly (német—római császárként VI., sz. 1685, uralk. 1711—40) uralkodása idején keletkezett; a magyar országgyűlés az 1723. I., II., III. t.c.-ben iktatta törvénybe, kimondva egyúttal, hogy a Habsburg-birodalmat 'feloszthatatlanul és szétválaszthatatlanul' kell kormányozni.

Deák Ferenc értelmezése óta a dualizmus kori magyar joghasználat különbséget tett osztrák és magyar Pragmatica Sanctio között. Az előbbi az örökösödési renden kívül csak a tartományok feloszthatatlanságát biztosítja, utóbbi az alkotmány fenntartását is feltételekhez köti. A „magyar Pragmatica Sanctio” azaz: az idézett 1723. évi állammági törvények szerint csak III. Károly, I. József és I. Lipót leszármazottaira terjed ki az örökösödés rendje, ezek kihalása esetén a királyválasztás joga viaszszáll a nemzetre.

Az 1861-es országgyűlés idején a Pragmatica Sanctiót „alapszerződésnek” minősítő Deák-csoport és a Határozati Párt (Révész Imre) egyes politikusai között heves értelmezési vita robbant ki (ismertetését l. Szabad 499—503. l.).

Ost-deutsche — *Ostdeutsche Post*. L. előbb

Szerbvajdaság — Az 1849. nov. 18-án kiadott császári nyílt parancs a régi Bács-Bodrog, Torontál, Temes, Krassó vármegyékből, továbbá Szerém megye rumai és illoki kerületéből önálló közigazgatási területet szervezett Szerbvajdaság (Vojvodina) és Temesi Bánság néven. A szerbek nagyvajdája címet azonban maga a császár vette fel, s az egész területet a bécsi kormány közvetlen fennhatósága alatt álló tartományi hatóságok igazgatták. Az 1860. dec. 27-én kelt császári rendelet megszüntette a Szerbvajdaságot és a Temesi Bánságot, visszaállította a megyerendszert.

Oly bíróság elébe, hol káplárok az ülnökök — Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc bukása után a megtorlást foganatosító osztrák

haditörvényszékek hadbíró-elnökből és közkatona-, altiszt-, tiszt ülnökökből álltak (vö. Földy János: Világostól Josephstadtig. 1849—1856. Budapest 1939. 47., 56. l.).

Asboth esete — Asbóth Lajos (1803—1882) volt honvédtábornokot 1861. febr. 14-én éjjel letartóztatták és katonai fedezettel Josephstadtbba szállították. Mindez országos felháborodást és tiltakozást váltott ki. A letartóztatás okát a lapok csak találgatni tudták, de egyöntetűen tiltakoztak az Ostdeutsche Post híre ellen (PN 1861. márc. 5.), hogy Asbóth az emigrációban levő ideiglenes kormány hazai parancsnokaként idehaza hadsereget szervezett. Később azzal vádolták, hogy egy honvéd tiszt-küldöttség élén Gozadu Manó krassói főispánt forradalmi kitüntetésekkel dekorált egyenruhájában üdvözölte. Máj. 25-én aztán szabadon bocsátották. „Ebben — írja Szabad György — a tiltakozásoknál, sőt még annál a törekvésnél is, hogy az akkor éppen döntő szavazásra készülő országgyűlésre hassanak, talán már nagyobb szerepet játszott, az alig egy év múlva bizonyítottan besüggővé züllő Asbóth megingathatónak ítélese” (Szabad 285. l.).

NYELV-TANULÁS

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

hausknecht — háziszolga, mindenese, esetleg kifutó, hordár.

„*nobel*” — Előkelő, nemes.

ama civilizator bajorra, meklenburgira, vagy osztrákra — L. a *Nemzeti dicsőség* [II.] c. cikk idevágó jegyzetét.

„*Kronland*” — Koronaország, örökös tartomány. Itt: Ausztria valamelyik német tartománya.

végig szolgálván a kapitulációt, annyi nyelvet tanult meg, ahány tartományban megfordult. — Kapituláció alatt korszakunkban a kötelező katonaidőn túli, önkéntes továbbszolgálatot is értették. Elv volt a soknemzetiségű Habsburg-Monarchiában, hogy a különféle nemzetiségű alakulatokat lehetőleg hazájukon kívül állomásoztatták.

vasas „német” — A vas-mellvértet viselő osztrák katonák népies elnevezése.

a német ízlés csak rontott rajtunk s hátra vetett irodalomban — Az 1780-as évektől kezdve mind erősebbé váló, és átmenetileg csaknem minden más ösztönzést háttérbe szorító német irodalmi hatásra céloz itt V. Mindez az egyes költők művere gyakorolt hatáson kívül a német költők, prózaírók nagy mennyiségben való fordításában is megnyilvánult. Főként a szentimentális lírikusok és az anakreoni poézis művelői örvendtek különös érdeklődésnek. Közöttük természetesen elég sok értéktelen, talmi mú is lefordításra került. Irodalomtörténetírásunk korábban Anyos Pált, Dayka Gábort, Szentjóni Szabó Lászlót, Batsányi Jánost mint „németes” költőket tartotta számon.

jó utakat csináltak nekünk az utóbbi tíz év alatt — Célzás a Bach-korszak idején végbement nagy arányú útépitkezésekre és vasút-hálózat-bővítésre, amelyek azonban az osztrák gazdasági érdekek szem előtt tartásával mentek végbe.

Én hat hónapig laktam Olaszországban — Az 1849-es világsi fegyverletétel után a szabadságharcban részt vett honvédtisztek büntetés-

ből besorozták a császári hadseregbe közkatonának. V 1849 decem-berétől 1850 végéig „a Konstantin nagyhercegről elnevezett ezredben ... Staiersországban, Krajnában és főleg Lombardiában szolgált” (Kömlös 40. l.).

Hadúr — A magyar hadisten költői neve. Aranyosrákosi Székely Sándor A székelyek Erdélyben (1823) c. eposzában fordult elő először. Vörösmartynál is szerepel a Zalán futásában.

Árpád hódítománya — Magyarország.

A BIRODALMI EGYSÉG

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az egység kedvéért vitte be Irlandot Anglia a parlamentbe — Írország meghódítása 1169-ben kezdődött, a XVII. században kelt angol törvények szerint Írország önállósága formailag is megszűnt. A különböző angolelennes titkos szervezetek és felkelések leverése után William Pitt (1759—1806) kezdeményezésére létrejött Anglia és Írország uniója, az ír képviselők helyet kaptak az angol parlamentben. Anglia azonban Írországot továbbra is gyarmatként kezelte.

a protestánsok üldözései Csehországban és az eperjesi vérfürdő — A II. Ferdinánd (1578—1637) római császár, magyar és cseh király ural- kodása alatt bekövetkezett csehországi eseményekre céloznak a fen- tiek. A nemzeti és vallási sérelmek miatt fegyvert fogott Jindřich Matias Thurnu seregei 1620. nov. 8-án a Prága melletti fehérhegyi csatában döntő vereséget szenvedtek a leverésükre küldött osztrák csapatoktól. A fehérhegyi vereség egyben a cseh államiság megszűntét, s az ország örökös tartománnyá degradálását is jelentette. A győztes Ferdinánd a felkelőkön kegyetlen bosszút állt. Vezéreiket lefejeztette, vagyonukat elkoboztatta és katonai segédlettel látott hozzá Cseh- és Morvaország protestáns lakossága üldözéséhez, megtérítéséhez.

Eperjesi vérfürdő: 1687-ben Antonio Caraffa (1646—1693) mint Felső-Magyarország katonai parancsnoka Eperjesen ún. vértörvény- széklet állított fel, egy állítólagos kuruc összeesküvés leleplezése céljá- ból. Thököly híveinek kiirtása s megfélemlítése volt a szándéka. Gazdag és tekintélyes embereket fogattak el, kínoztak meg. Koholt vádak alapján halálraítélték őket és vagyonukat elkobozták.

chinai fal — A kínai fal (Kínai Nagyfal) várfal, amely az i. e. 3. századtól folyamatosan épült. K.-Kína vonalán húzódva védelmet nyújtott a nomád népek támadásai ellen. Átvitt értelemben: merev elzárkózás.

46-diki galíciai pórlázadás — Az 1846 februárjában Nyugat-Galiciá- ban kirobbant parasztfelkelésről van szó. Ugyanekkor — az előbbtől elszigetelten — Krakkóban is felkelés volt. Az osztrák hatóságok ügynökei azt híresztelték Galiciában, hogy Krakkóban a császár ellen azért lázadtak fel, mert el akarta törölni a robotot. A feldühödött parasztok erre megtámadták a lengyel földbirtokosok kúriáit. A krak- kói felkelés leverése után derült ki a szándékosan terjesztett hír valót- lansága. A galíciai parasztok dühe most már az osztrák hatóságok ellen fordult, akik a felkelést csak jelentős katonai erővel tudták el-

fojtani. V több alkalommal is említi mementóként (I. *Önbírálat*. VKrk VI. köt. 52.1.).

az írás szava: „*Te gondoltál mi ellenünk gonoszt, de az Úr gondoló azt jóvá fordítani*” — Idézet a Bibliából (Ószövetség. Mózes I. 50:20), József mondja testvéreinek: „*Ti gonoszt gondoltatok énellenem, de Isten azt jóra gondolta fordítani, hogy cselekedjék úgy, amint ma, hogy sok nép életét megtartsa.*”

Thun gróf — Thun-Hohenstein, Leo gróf (1811—1888) kultusz-miniszter.

a februári alkotmány — Az 1861. febr. 26-án megjelent A birodalmi képviselőre vonatkozó alaptörvényről, az ún. Februári Pátensről van szó (vö. az alább következőkkel — a *Köll-e két kulacs?* c. cikk Birodalmi Tanáccsal kapcsolatos jegyzetét). A Februári Pátens a föderalizmus javára engedményeket tevő Októberi Diplomával szemben (I. *Az alkotmányos biztosttéma* c. cikk idevágó jegyzetét) a centralizáció képviselői ismételt előtérbe kerülését jelenti az államvezetésben.

a sajtószabadság előleges biztosttása — a miniszteri felelősség nélkül kezdi meg pályafutását — A Februári Pátens abszolutisztikus jellegére utalnak a fentiek. A Pátens még elvben sem ismerte el a miniszterek felelősségét és a sajtószabadságot, a parlamentáris kormányzás e fontos kellékeit.

NEM MIND ARANY AMI FÉNYLIK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Épen két évre az olasz háború megkezdése után nyílt meg Bécsben a parlament — Az olasz—francia—osztrák háború kezdetét jelentette az osztrák csapatok átlépése a Ticino folyón, 1859. ápr. 29-én. A Birodalmi Tanács pedig 1861. ápr. 29-én nyílt meg.

a birodalom egyik fele sietett megköszönni, hogy tanácsát ezután meghallgatják — Az alsó-ausztriai tartománygyűlés Mühlfeld képviselő és huszonkét társa javaslatára a következő hálafeliratot küldte a császár címére: „Cs. kir. Felség! Ezen ünnepélyes pillanatban, melyben az alsó-ausztriai országgyűlés megnyílik, az kényszerítve érzi magát Felségednek tiszteletteljes köszönetét kifejezni az alkotmányos elv kimondásáért . . . Midőn Felségednek szent személye iránt hűségünk és . . . ragaszkodásunkat kijelentenék át vagyunk hatva egy hatalmas és szabad Ausztria eszméjétől és elismerjük annak alkotmányos egységét . . .” (S 1861. ápr. 10.)

Hasonlóan járt el a klagenfurti, a salzburgi (S 1861. ápr. 7.), a linzi (uo. ápr. 9.), a brünni (uo. ápr. 12.), a czernovitzai (uo. ápr. 10.), a lembergi és zarái (uo. ápr. 16.) ország-, ill. tartománygyűlés is.

a másik fele nem azt kapta, amit várt, ami megnyugtathatja — és hallgatott — A magyar és horvát országgyűlésekre, ill. az olasz és cseh tartománygyűlésekre céloz.

A császár a parlament megnyitásakor ünnepélyes ígéretet tesz, hogy védeni fogja az alkotmányt — „En — mondotta Ferenc József császár 1861. máj. 1-én a Birodalmi Tanácsot megnyitó beszédében — összes népeimmel szemben elvállalt s ama nyilatkozatok által hatályosan megerősített uralkodói kötelességemnek ismerem el a múlt évi oct.

20-ki diplomában kimondott s a f. é. febr. 26-ki alaptörvényekben keresztülvitt eszmék szellemében, az összalkotmányt mint egységes s oszthatatlan birodalmamnak sérthetlen alapját, az ünnepélyes órában tett fogadalmamhoz híven, császári hatalmammal megoltalmazni; s szilárd akaratom annak mindennemű megsértését, mint a monarchia főállásán s összes országaim s népeim jogai ellen intézett megtámadást hatályosan visszautasítani.” (S 1861. máj. 3., 102. sz.)

Lajtán túli testvéreink — ausztriai testvéreink. A Lajta folyó képezte Ausztria és Magyarország határát, innen e — V által is — gyakran használt kifejezés.

oly határozatra [...] nincs szüksége, melyet Horvátország hozott — A horvát országgyűlés 1861. máj. 1-i ülésén ismertetik a huszonnyolc képviselőnek szóló királyi meghívó levelet a magyar országgyűlésre. A horvát országgyűlés több felszólalója törvénytelennek minősíti ezt az eljárást, sokan annak a gyanújuknak adtak kifejezést, hogy a bécsi kormány — 1848-hoz hasonlóan — megint össze akarja ugrasztani a két nemzetet. A vitában felszólalók között akadt, aki a magyar nemzetet ítélte el (Veber), volt aki a magyar konzervatív párt ármánykodásának tartotta ezt a lépést (Jankovich gróf). Eugen Kvaternik indítványára az országgyűlés határozatot hozott, hogy a meghívóleveleket visszaküldik, és „mindenki hazaárulónak nyilvánítatik, . . . ha a horvát országgyűlésen kívül másutt megjelent”. (S 1861. máj. 7., 105. sz.)

Dobránszky — Forgács — Bonyhádi vagy Báthori-féle — Dobrjanszkij, Adolf (1817—1901) a kárpátukrán értelmiség szellemi vezetője, az ausztrioszlávizmus képviselője, 1849-ben a cári intervenciós csapatok mellett kormánybiztos volt.

Forgách Antal gróf (1819—1885) a Bach-korszakban főispán, 1860-ban Morva- és Csehország helytartója, 1861-ben magyar kancellárrá nevezik ki.

Bonyhády — eredetileg: Perczel — István megyefőnök a Bach-korszakban (vö. Magyar Hírlap. 1850. aug. 11.).

Báthory Gábor (1798—1872) református püspök, aki a protestáns páténs körüli harcok idején erélytelen magatartása miatt népszerűtlenné vált, s emiatt kénytelen volt visszavonulni az egyházi élettől. 1860-ban cs. és kir. miniszteri tanácsos lett.

october 20-dika óta — Októberi Diploma I. Az alkotmány biztosítéka c. cikk idevágó jegyzetét.

Kérdezték-e Dalmátiát, Fiumét a szlavóniai megyéket, hogy akarnak-e Horvátországhoz csatlakozni? — Fiumével kapcsolatban I. a Belföld (Pest, ápril 30-án) c. cikk vonatkozó jegyzetét.

Dalmáciára az 1848—49-es események óta igényt tartott Horvátország, közjogi különállása azonban az abszolutizmus idején sem szűnt meg. Az 1860. nov. 26-án összegyűlt báni értekezlet kívánságai közé iktatta azt is, hogy „Dalmácia csatoltassék vissza Horvátországhoz”. A dec. 5-én kelt császári kézirat azonban úgy intézkedett: e kérdést megtárgyalandó Dalmácia képviselői lépjenek érintkezésbe a báni értekezlet megbízottaival. Am a dalmát képviselők 1861-ben elutasították a Horvátországgal való egyesülés gondolatát.

A három szlavón megye — Pozsega, Verőce, Szerém — hovatartozandóságáról Mária Terézia 1746-ban kiadott területrendező intéz-

kedései óta folyt vita a magyar országgyűlés és a bécsi kormány között. A szlávón megyék elküldték követeiket a magyar országgyűlésre, a magyar vármegyék mintájára adóztak és végrehajtották a Helytartó Tanács rendeleteit. De: ugyanakkor képviselőik a zágrábi tartományi gyűlésen is megjelentek, a báni kormányzat alatt álltak és horvát törvénykezéssel éltek. A szabadságharc bukását követő abszolutizmus uralomra jutásával a régi Horvátországgal kerültek közös igazgatás alá mint külön koronartomány. Szerém megyét pedig az akkor felállított Szerb vajdasághoz csatolták.

Az Októberi Diploma megjelenése után — az 1848 előtti gyakorlatnak megfelelően — Vay Miklós kancellár azt kívánta: küldjenek a magyar országgyűlésre szólító királyi meghívókat Szlavónia három megyéjéhez és a horvát rendekhez. Mazuranić horvát bán ezt az osztrák kormánnyal egyetértésben ellenezte.

A zágrábi helytartóság és a báni tábla szervezésekor mégis, a dalmát tiltakozás ellenére is, kifejezésre jutott a horvátok kívánta egyesítés eszméje. Az említett intézmények ugyanis a „Dalmácia, Horvát- és Szlavónország báni táblája”, ill. helytartósága nevet viselték.

48-ban a magyar korona népei ellen, most területe ellen foly a harc — Célzás részint az 1848–49-es forradalom eseményeire. Jellačić horvát bán seregeinek támadására, valamint azokra a magyarelleses szerb, szlovák, román fegyveres mozgalmakra, amelyeket részben az osztrák kamarilla szított fel a nemzetiségek területi autómíára törekvését ellenző magyar kormány ellenében. Másrészt a magyarországi nemzetiségek 1861-ben kifejtett politikai elképzeléseire. Ezek, a sajtó útján már korábban ismertté vált nemzetiségi kívánalmak — mint pl. a karlócai szerb nemzetiségi kongresszus vagy a turócszentmártoni szlovák gyűlés — általában önálló beligazgatást kértek a magyar állam keretein belül a szerb, ill. a szlovák lakta vidékek számára. Ezeket, a lényegében jogos követeléseket az osztrák kormány — saját céljai szem előtt tartásával — felkarolta, hazai közvéleményünk nagy része — köztük V is — az egységes politikai nemzet fikciójából kiindulva — elutasította.

Schmerling lovag — Schmerling, Anton (1805–1893) 1849–51-ben osztrák igazságügyminiszter, 1860-tól államminiszter. Az osztrák centralizációs politika egyik fő képviselője. Jelentős szerepe volt a Februári Pátens kidolgozásában.

Plener úr — Plener, Ignaz báró (1810–1908). 1860–65-ben pénzügyminiszter.

a birodalmi tanács határozatai alá bocsájtja — E hír a cikk keletkezése idején élénken foglalkoztatja a sajtót. „Fináneköreinkben — írja bécsi levelében Ludasi Mór — erősen jár annak a híre, hogy Plener úrnak sikerült néhány kül- és belföldi bankárokkal egyezkedést állapítani meg, mely szerint a kormány ... szert tehet néhány száz milliónyi kölcsönre. Az egyetlen feltétel az, hogy a birodalmi gyűlés e kölcsönt jóvá hagyja.” (S 1861. jún. 17.)

midőn katonai erővel szedik föl az adót — Az Októberi Diploma megjelenté után újja szerveződő megyék törvénytelennek minősítettek és megtagadtak minden olyan adót, amelyet az osztrák abszolút kormányzat vetett ki és a magyar országgyűlés meg nem szavazott. Az 1861-ben egybegyűlt országgyűlés azonban — csonkának minősít-

vén magát (Erdély, Horvátország stb. képviselői nem voltak jelen) — törvényalkotásra, így új, törvényes adó kivetésére sem vállalkozott.

„Az adómegtagadást — írja Szabad György —, amely az adókötelezettek közvetlen anyagi előnye folytán is a legsikeresebbnek bizonyult az ellenállási mozgalom illegálitása idején, most — valamilyen formában — minden megye meghirdette . . .

A riasztó jelentések nyomán Plener panaszos átiratokkal lepte el Vay kancellárt. Az államcsódtól reszkető pénzügyminiszter előterjesztései kapcsán a bécsi minisztertanácsokon nagy súllyal szerepelt az adómegtagadás kérdése . . . Az 1861. jan. 5-i minisztertanácsot Plener azzal a drámai bejelentéssel lepte meg, hogy a 'magyarországi adók majdnem teljes elmaradása' folytán a szükségletek fedezése elkerülhetetlenné teszi új államkölcson kiírását." (Szabad 200—201. l.)

Az osztrák kormányzat előbb az adófizetés megtagadása ügyét a katonai bíróságok hatáskörébe utalta. Amikor pedig ez is sikertelennek bizonyult, katonai karhatalom alkalmazásával kezdte meg az elmaradt adók behajtását. Ettől fogva az adóvéghajtást foganatosító katonaság atrocitásaitól hangos az ország. „Garázdálkodásaik” — a PN nagybecskereki tudósítója szerint — „a török zsarolásokra emlékeztetnek” (1861. máj. 7., 105. sz.). A csongrádi levelező „keresztény tatárjárás”-nak nevezi „működésüket”. (PN 1861. jún. 5., 127. sz.)

Bach idejében — Bach, Alexander báró (1813—1893) 1849-től 1859-ig osztrák belügyminiszter. Mint a monarchia centralisztikus alapon való újjászervezésének és az abszolutizmusnak híve Magyarország önálló államisága eltörlése mellett szállt síkra. Belügyminisztersége idejét a sajtószabadság megnyirbálása, germanizáló törekvések stb. jellemzik. Ugyanakkor más intézkedései a feudális maradványok egy részének voltak felszámolói.

kik oly parlamentet állítanak össze — Ti. a cseh országgyűlés, ahol a Birodalmi Tanácsba való választások során a cseh párt tiltakozott a választási rendszer ellen, amely a „német pártnak” előnyt biztosít. „A cseh-párt csak most emel panaszt a választói rendszer ellen, mely a cseheket Csehországba[n] kisebbségbe ejti. Eleinte ezen hibát a választó rendszerben fel se vették, bizván a földbirtokosokban és a főnemességben, mellyel egygyütt a többséget képezték; azonban a Birodalmi Tanács fölötti kérdésben a földbirtok képviselői meghasonlottak, az eldöntő szavazat a német pártra szállt át, s most fölajdulnak a csehek; a birodalmi tanácsosok választásához csak egy óvástétel [Riegertől] után, melyet 80 cseh követ írt alá, járultak . . .” (S 1861. ápr. 21.)

BELFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az a jelenet, mely az olasz nemzeti gyűlésben nemrég eljátszatott, s melyben Garibaldi s Cavour voltak a főszereplők — Turinban, a parlament 1861. ápr. 18-i ülésén Ricasoli interpellációt intézett a kormányhoz a déli hadsereg feloszlátása miatt és a kormány további terveit illetően. Fanti azzal indokolta a kormány eljárását, hogy a „Gari-

baldiféle” tiszteket Nápolyban és Szicíliában nyert rangjukkal nem lehet a rendes hadseregbe befogadni, beszélt az önkéntesek fegyelmértéséről is. Garibaldi szót kérve igen heves és támadó beszédet mondott, mely heves tetszést, ill. rosszallást váltott ki a követekből. A beállt zajban az elnök hasztalan igyekezett rendet teremteni, ezért kénytelen volt elhagyni a termet. Az ülés némi szünet után folytatódott, Cavour ekkor Garibaldi szavai ellen ünnepélyesen tiltakozott és az elnök is rosszallását fejezte ki. Bixio szót kérve Olaszország két első férfiát egyetértésre hívta fel. Cavour kifejtette, hogy soha nem állt ellenségesen az önkéntesek útjába, a békítésre hívó szavakat elfogadja. (PN 1861. ápr. 23.)

A PN 1861. ápr. 26-i (A „Pesti Napló magán távsürgőnyei” rovata.) 96. száma Turin ápr. 24. kelettel közli a hírt: „Garibaldi Cialdinivel és Cavourral összefüvetelt tartván... mindkettővel kiengesztelődött.”

A közleményben szereplőkről: Cavour, Garibaldi l. a *Külföld* (Pest, april 3-án) c. cikk reájuk vonatkozó jegyzetét.

Ricasoli, Bettino báró (1809—1880) toscanai származású olasz politikus. 1859. aug. 1-től Toscana diktátora, majd főkormányzója. Cavour halála után 1861 júniusától 1862 márciusáig, később 1866—67-ben olasz miniszterelnök.

Fanti, Manfredo (1806—1865) olasz tábornok. 1859-ben az olasz haderő főparancsnoka. Cavour kormányában hadügyi és tengerészeti miniszter.

Cialdini, Enrico (1811—1892) gaetai herceg, olasz tábornok. 1862. aug. 29-én Aspromontenál az ő seregei állították meg és oszlatták fel Garibaldi Róma elfoglalására indult felkelőit.

Hannibál az ajtónál — Hannibal (ante) ad portas: Hannibal a kapuk előtt van. Idézet Marcus Tullius Cicero (i.e. 106—43) *Philippicae* c. beszédyűjteményéből (5, 11.).

a mérséklet és lassú manőver embere nem is lehetne célhozvezető pártvezér — Hasonló gondolatokat több írásában is olvashatunk. L. ebből a szempontból a kötetünkben is föllelhető *Valamivel több mint könyvismertetés* (MS 1856. febr. 19.) c. cikkét, ill. *Polgárosodás* c. röpiratát (VKrk VI. köt. 108., 148. l.) stb.

nálunk a nemzet mozgalmában titkolt taktikát alkalmazni szinte lehetetlen — L. a *Belföld* (Pest, april 30-án) c. cikk idevonatkozó jegyzetét.

alig egy év múlva nem átallá megtagadni azt — Az 1848-as francia februári forradalomban a párizsi nép felkelése döntötte meg Lajos Fülöp „polgárkirályságát” és hozta létre a Második Köztársaságot. A proletariátus júniusi felkelését azonban a francia burzsoázia kegyetlenül vérbe fojtotta. Ettől fogva a burzsoá köztársaságok mind több engedményt tettek a monarchistáknak. Kifejezésre jutott ez a Második Köztársaság 1848. nov. 4-i alkotmányában, a monarchisták jelöltjének Louis Napóleon Bonaparte-nak, a későbbi III. Napóleonnak köztársasági elnökké választásában, és az elnök széles körű hatalommal felruházásában. Louis Bonaparte ezután — mint ismeretes — 1851. dec. 2-án feloszlatta a Törvényhozó Gyűlést, 1852. dec. 2-án pedig császárrá választotta magát, véget vetve ezzel a Második Köztársaságnak.

őnmaga lépett föl a római köztársaság ellen — Az 1848—49-es itáliai forradalmi események következményeként 1849. febr. 9-én, az Egyházi Állam területén Római Köztársaság néven polgári demokratikus állam jött létre. Kormányára élén Giuseppe Mazzini (1805—1872) állt, hadseregében Garibaldi harcolt. A Római Köztársaságot 1849. júl. 3-án a pápa segítségére siető Oudinot tábornok francia köztársasági csapatai verték le.

kivel harmad éve ismét egy zászló alatt harcoltak — Az olasz—francia—osztrák háborúban (1859. ápr. 29.—nov. 10.) a franciákkal szövetséges olasz hadseregben Garibaldi tábornokként tevékenykedett.

Akkor a rohanó forradalmárok, most a mérsékelt diplomaták vezetik a népek ügyét — Az 1850-es évek végétől ismét napirendre kerülnek az 1848—49-ben meg nem oldott polgári-nemzeti problémák. E mozgalmak azonban — a változott körülményeknek megfelelően — céljaikat ezúttal nem forradalmi úton, hanem „felülről” végrehajtott reformok segítségével, a nemzetközi politikai helyzet nyújtotta lehetőségek kihasználásával próbálják elérni (l. pl. az egységes Olasz- és Németország létrejöttét, vagy az önálló szerb és a független román állam megalakulását).

Stuart Mária 3-ik felvonásbeli jelenete igen szép, igen megrázó — Stuart Mária Friedrich Schiller (1759—1806) drámája. A 3. felvonásban a halálra ítélt Stuart Mária találkozik Erzsébet királynővel, abban a reményben, hogy kegyelmet nyerhet, de Erzsébet sértő gúnyolódását nem tudja elviselni, visszavág, így ellentétük nyílt gyűlölködéssé válik. Erzsébet a közvélemény nyomására hivatkozva írja alá Stuart Mária halálos ítéletét (4. felv.).

NEHÉZ IDŐK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a próféta hitét — A Mohamed (570 v. 571—632) arab próféta által alapított mohamedán vallás.

a sors úgy akarta, hogy amely héten Bécsben, az alkotmányos gyűlés összeült, ugyan akkor megkezdődjék Magyarországon az adó erőszakos behajtása — A Birodalmi Tanács 1861. ápr. 29-én gyűlt egybe, nagyjából ebből az időből érkeznek hírek a Magyarországon megkezdődő adóbehajtásról is.

adöexecutio — L. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

a magyar kancellár ott van Bécsben a fejedelem oldalánál — a Birodalmi Tanács (Reichsrath) ülésén báró Vay Miklós kancellár is részt vett. Nem mint Magyarország képviselője, hanem mint a minisztertanács tagja.

Plener — L. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

Schmerling — L. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk idevágó jegyzetét.

az alább közlött pestmegyei határozat — „Pestmegyének május 7-én hozott határozata a törvénytelen adó tárgyában.” Pest megye kis-

gyűlésén ismertették a Helytartótanács 1861. ápr. 24-i 19. 193. sz. intézvényét, amely Pest megye közönségével tudatja, hogy az adó behajtása a cs. kir. kerületi pénzügyigazgatóságokra ruházott, akik azt — ha kell katonai karhatalommal is — behajtják. Szilassy István főszolgabíró jelentette, hogy Monor városban megkezdődött az adó erőszakos behajtása, majd Nyáry Pál alispán is szóvá tette, hogy Kecskeméten és Vácott hasonló pénzügyigazgatási bizottság jelent meg. A kisgyűlés határozatot hozott, amelyben kijelenti, hogy az országgyűlés beleegyezése nélkül kivetett adót törvénytelennek tekinti, a megyei kisgyűlés — a rendkívüli közgyűlés egybehívásáig is — kijelenti:

1. Helyeslését Monor város előljároságának eljárására, amely jegyzőkönyvileg kimondta, hogy az adó behajtásától elzárkózik ahhoz szédekezett nem nyújt.

2. Mindazok a községek, városok előljárosi, akik a törvénytelen adó végrehajtásában bármiképp is részt vesznek hazaárulóként tekintetnek.

3. Minden olyan beszállásolás, amely nem a megyei törvényes hatóságoktól eszközöltetik erőszakosnak tekintessék és abban a községek, városok előljárosi segítséget nem nyújthatnak.

4. Az adóbehajtással kapcsolatban semmiféle iratot alá ne írjanak.

5. A törvénytelen adót behajtó bizottmány rendeleteiből semmit és semmilyen módon közhírré ne tegyenek.

6. Semmi olyan iratot, amely az adóbehajtás alapjául szolgálna az adóbeszedő bizottmány kezébe ne adjanak.

7. Az adó erőszakos behajtásának erőszakosan útját ne állják, de a megyei bizottmánynak tegyenek jelentést (l. továbbá a fentiekhez Szabad 534. l.).

HÁT AZTÁN?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

piano procedurával — Itt: feltűnést nem keltő eljárással.

azt nézik, kinek a lába van keresztbe — „Keresztbe van a lába valakinek” mondták, ha a beszélgetők egyszerre hallgattak el.

„ermannolta” magát — megemberelte, összeszedte magát.

olajág — Az ókori görögök béke-szimbólumaként az engesztelő és hálaadó ünnepeken olajfágákat vittek kezükben.

bármüt mondjon is Russell lord — Mit mondott lord Russell 1861. máj. 11-én az angol parlamentben? — ez a kérdés foglalkoztatta ezekben a napokban magyar és az osztrák sajtót. Lord John Russell (1792—1878) Anglia külügyminisztere az év folyamán többször is foglalkozott beszédeiben Ausztria és Magyarország kérdésével, hangoztatván Anglia be nem avatkozását, még diplomáciai téren sem e problémába. A találgatásokra okot adó nyilatkozatot egy Londonból érkező (és a lapokban is közzétett) magánsürgöny közölte: „Az alsóház ülésében Russell lord kijelenté miképp reméli, hogy az Ausztria által megadott alkotmány a nagy nehézségek dacára létesíttetni fog. Magyarország a monarchia szétdarabolásával fenyegető elavult intézményeket kíván.” (S 1861. máj. 12. „Távirati rovat”) [udasi Mór,] a S bécsi le-

velezője 1861. máj. 12-i keletű tudósításában ír a Birodalmi Tanácsban uralkodó hangulatról: „nagy hangnyomattal emlegetik Russell lord legújabb nyilatkozatait, melyekben tanusítását lelik annak, hogy Magyarország törekvései elvesztették Európának rokonszenveit”. (S 1861. máj. 14. 110. sz.)

A S máj. 15-i számában a „Legújabbak szemléje” meg nem nevezett külföldi lapok alapján közli, hogy a fenti távirat Russell nyilatkozatát elferdítve közölte. A nyugati orgánumok tudósításai úgy szólnak, hogy Russell kijelentette: „Ausztriában az alkotmányos reformok behozatala jelentékeny nehézségekbe ütközik . . . , de mindenesetre örülni kell annak, hogy az ausztriai kormány a képviselőt elveit elfogadta . . . ” „. . . a lord maga megengedi, hogy az 1848-ki magyar alkotmány külön pénzügyi és külügyi miniszterrel egy lenne a monarchia feldarabolásával, de óhajtja, hogy . . . a magyar királynak sikerüljön a magyar népek nemzeti alkotmánya fenntartására irányzott óhajtásait a birodalom egysége összhangzásába hozni; bár elismeri, hogy ez fölötté nehéz feladat . . . s ezért idegen nem is szolgálhat tanáccsal, s Anglia csak a legjobbat óhajtja” (S 1861. máj. 15., 111. sz.; L. továbbá Szabad György: Kossuth and „Balance of Power” Policy 1859—1861. Budapest 1960. 43. l.)

a török járom alatti déli szláv népek — Szerbia, Bosznia, Hercegovina, Bulgária stb. népei ebben az időben a Török Birodalomhoz tartoztak. A velük kapcsolatos problémákat l. még kötetünkben a *Külföld. Pest apríl 3-án* c. cikk keleti kérdéshez fűzött jegyzetében.

az egyesülni óhajtó Németország — Az ötvenes évek vetik fel és a hatvanas évek oldják meg a német egység problémáját (l. ezzel kapcsolatban VKrk VI. köt. 314—315. l.; továbbá kötetünkben a *Külföld. Pest*, december 31. 1862.) c. cikk idevágó jegyzeteit.

az elűzött olasz fejedelmek — Az 1859-es olasz—francia—osztrák háború során Toscaná (II. Lipót), Parma (Róbertet, ill. anyját Bourbon Lujza régensnőt), Modena (V. Ferencet) fellázadt népei elűzték uralkodóikat és Viktor Emánuelt ismerték el királyuknak. 1861-ben II. Ferenc Nápoly—Sziellia királya menekült el Garibaldi seregei elől.

Angolország, melynek birtoka fölött a nap soha le nem nyugszik — Utalás Anglia hatalmas gyarmatbirodalmára.

a nemzet bölcse Deák Ferenc — A később szállóigévé vált (és homályos eredetű) „a haza bölcse” epiteton ornans egyik ősének tekinthetjük V fenti jelzőjét. Békés István szerint (Napjaink szállóigéi. Budapest 1968. 242. l.) Tóth Lőrinc 1850-ben „legbölcsebb magyar”, Jókai Mór 1861-ben „a hon első bölcse” jelzővel emlegeti Deákot.

kimondá a nemzet ultimátumát — Utalás Deák Ferenc 1861. máj. 13-án elhangzott felirati javaslatára.

A Metternich és Bach iskola — Az abszolutisztikus módszereken alapuló kormányzati módszer két neves osztrák megtestesítőjéről van szó. Metternich-Winneburg, Klemens Lothar herceg (1773—1859) osztrák államférfi, 1809-től Ausztria külügyminisztere, Napóleon bukása után a reakciós Szent Szövetség irányítója, a reformtörekvések elszánt ellenzője.

Bach: l. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk idevágó jegyzetét. „*Gleichberechtigung*” — Egyenjogúsítás.

ahogy harmadéve verbuváltak — Az olasz—francia—osztrák háború (1859. ápr. 29.—nov. 10.) Habsburg-Monarchia-beli előkészületeire vonatkoznak a fentiek. Albrecht főherceg (1817—1895), az ország akkori főkormányzója kiáltványt intézett Magyarország hű lakosaihoz címmel, „melyben a császár által hozzá intézett kézirat alapján szabadcsapatok alakítására hívta fel a nemzetet a haderő gyarapítása érdekében s mindjárt közölte a csapatok felállításának 'elveit' is. Ezen elvek szerint a gyalogos önkénteseknek is attila lesz a ruházatuk és kalap fehér tollal”.

„A szabadcsapatok, melyeket Magyarországon magyar zászló alatt, magyar zenészővel toboroztak, itt úgy mint Ausztriában is, többnyire dologtalan gyűlevész népből alakultak vagy olyanokból, kik — miután a toborzás csak a háború idejére szólt — így gyorsabban remélhettek hadkötelezettségüknek megfelelni; helyenkint az önkéntesek meztláb vonultak be a városokba; a bécsi rendőrigazgató főkép annak örült, hogy e toborzás útján sikerült a veszélyesebb munkáselemeket eltávolítani a fővárosból.” (Berzeviczy 2. köt. 195—196. l.)

a Kolumbusz tojása, vagy Nagy Sándor gordiuszi csomó-megoldása — Mindkét szólásmondás bonyolultnak látszó dolgok igen egyszerű megoldását fejezi ki.

Mein liebchen, was willst [!] du noch mehr? — Helyesen: Mein Liebchen, was willst du noch mehr? (Drágám, mi kellene még?) Heinrich Heine (1799—1856) „Du hast Diamanten . . .” kezdetű dalának ref-rénje. (Buch der Lieder. Die Heimkehr.)

az ő „vitam et sanguinem”-jük — „Vitam et sanguinem” (életet és vért), a szájhagyomány szerint e szavakkal ajánlotta védelmet és hűségét a nemesség az 1741-i pozsonyi országgyűlésen Mária Teréziának.

október 20-ki, február 26-ki alkotmányokat — L. *Az alkotmány biztositéka*, ill. *A birodalmi egység* c. cikk idevágó jegyzetét.

hívják vissza Bachot római záradoklásából — Alexander Bach (l. a *Nem minden arany ami fénylik* c. cikk jegyzetét) 1859. aug. 21-én lemondott belügyminiszteri tisztjéről és a Habsburg-Monarchia szentszéki követe lett.

*Szép lenni királynak, hát magyar királynak,
Kü királynak termelt jobbágyok szolgálnak*

— ismeretlen eredetű idézet. V más alkalommal is használja. (L. *Önbírálat*. VKrk. VI. köt. 14. l.)

Ausztria legkisebb reménye is elveszett — Németország fejévé lenni — L. ezzel kapcsolatban a VKrk. VI. köt. 314—315. l., továbbá kötetünkben a *Külföld* (Pest, december 31. 1862.) c. cikk vonatkozó jegyzeteit.

Az a hír, hogy Velencét Ausztria eladja, nem olyan absurdum, mint volt ezelőtt pár évvel — Az angol kormánynak az ötvenes-hatvanas évek fordulóján az volt a törekvése, „hogy a velencei kérdés 'békés' megoldásával szegje útját a 'hatalmi egyensúly' érdekében fenntartandónak ítélt Ausztriát fenyegető konfliktusnak . . . Velence eladását ajánlotta Bécsnek, illetve elcserelését a dunai fejedelemségekért. Ez utóbbi nem volt túlságosan friss ötlet, hiszen már a krími háborúk idején melengtetett Palmerston olyan elképzelést, hogy olasz birtokainak feladásáért cserébe engedjék át a fejedelemségeket a Habsburg-

hatalomnak. A 'megoldásnak' ezek a lehetőségei, főképpen Velence pénzért megváltásáé, a magyar emigráció reményeit feszélyezően keringtek a politikai körökben. Megnyugtatóan elsősorban az szolgált, hogy Bécs semmi hajlandóságot sem mutatott elfogadásukra" (Szabad 117—118. l.).

TIED A HATALOM AUSZTRIA,
MIENK A DICSŐSÉG!

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Tied a hatalom Ausztria, mienk a dicsőség — Célzás a Miatyánk (Pater noster) kezdetű ima befejező részére: „Mert tied az ország, a hatalom és a dicsőség.”

az erkölcsi erő tette a kis Rómát világ urává — Berzsenyi Dániel (1776—1836) A magyarokhoz (Forr a világ bús tengere . . .) c. versében (1807):

„ . . .
Lélek s szabad nép tesz csuda dolgokat.
Ez tette Rómát föld urává,
Ez Marathont s Budavárt hiressé.”

a hosszú sötét éjszakában — Az önkényuralom időszakában. E bekezdés *A virrasztók* (1855) c. verse hangulatát idézi.

amióta Pusztaszeren a magyar alkotmányt diadalmas apáink megteremtették — Anonymus krónikája szerint a honfoglaló magyar törzsek vezetői Pusztaszeren gyűltek össze, ahol „megállapították . . . miként szolgáljanak a vezérek és előkelőinek . . . vagy miképpen tegyenek törvényt minden elkövetett vétekről”.

az apostolok, kik bátran hirdették a testvériség, az emberiség igéit — A Biblia szerint Jézus tizenkét kiválasztott tanítványát bízta meg mennybemenetele előtt, hogy tanítását világszerte hirdessék.

Damocles-kard — L. a *Hát aztán?* c. cikk idevágó jegyzetét.
oly sok megfogyás után — Vörösmarty Mihály írja a Szózatban (1836):

„Megfogyva bár, de törve nem
Él nemzet e hazán.”

Kárpátoktól Adriáig — Garay János (1812—1853) írja Hymnusában:

Kárpátoktól Adriáig
Zengjen a közének,
S vesszenek, kik ellenállnak
Forró zengzetének
Kárpátoktól Adriáig
Egy eszmét akarnak:
Adjon Isten szebb jövőt az
Ébredő magyarnak.

Kárpátoktól Adriáig
Zengjen hát az ének:
Adjon Isten szebb jövődöt
Árpád nemzetének.

JAJ BE . . . OKOS A NÉMET!

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Jaj be . . . okos a német! — Célzás a Bach-korszak idején rendkívül kedvelt „Jaj be huncut a német” kezdetű dalra (I. VKrk VI. köt. 217., ill. 524—525. l.; I. még a „Kispuskatűz” jegyzetét).

a *gyarló világban semmi sincsen hiba nélkül* — Ugyanezt a gondolatot fejtegeti V *Meghasonlás* (1849) c. versében (VKrk I. köt. 68/380. l.), ill. *Tavaszi felé* II. (1860) c. versének 209. sorában: *Mert semmi sem tökélyes itt lenni* (VKrk I. köt. 223/514. l.).

Raizrát — Reichsrath (Birodalmi Tanács). L. a *Köll-e két kulacs?* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

„*selige Natur*” — Boldog természet.

„*ténta penna kalamáris*” — Idézet egy népdalból:

Tenta, penna, kalamáris, papiros —
Az én rózsám más országba masíroz.
Írok neki oly szomorú levelet:
Jöjjön haza minél előbb, ha lehet.

„*Ritter oder Knapp*” — Lovag vagy apród. A kifejezés Friedrich Schiller (1795—1805) *Der Taucher* (A bűvár) c. balladájának kezdő sorából való:

Wer Wagt es, Rittersmann oder Knapp
Zu tauchen in diesen Schlund?

Daliák, apródok, hadd lám: egyitek
E mélybe leszállni mer-ét?

(Szász Károly fordítása.)

Kuranda úr és lapja az „Ostdeutsche-Post” — L. a *Kire várunk?* c. cikk idevágó jegyzeteit.

Talleyrand elvét [. . .], *hogy a nyelv a gondolat eltakarására van adva* — Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754—1838) francia politikusnak tulajdonított szállóige. „La parole a été donnée à l’homme pour déguiser sa pensée,” vagy „Les paroles sont faites pour cacher nos pensées.” A beszéd azért adatott az embernek, hogy elrejtse gondolatait. Egyes források Joseph Fouché-nak (1759—1820), Napóleon rendőrminiszterének tulajdonítják.

mint a Sybillában szokás, behúnyt szemmel egy numerust kikapunk — Szibilláknak (Sybilláknak) nevezték Apollón isten papnőit, az ókor híres jóseit. Jósolataikat tartalmazó könyveik (Sybillini libri) Cumaeből

kerültek Rómába, ahol válságos napokban ezekből olvasták ki az istenek akaratát.

K. úr — Kuranda úr, l. előbb.

No még ezt eddig nem tudtuk, mondhatnók Sas Istvánnal — Sas István Szigeti József (1822—1902) Csizmadia mint kísértet (1856) c. népszínművének főszereplője. V által „idézett” szavai a 4. jelenetben hangzanak el ilyenképpen: „Semmit sem tudok felőle.” Költőnk a MS 1856. okt. 23-i és a NŐ 1857. dec. 13-i számában ír a darabról, s a népábrázolás realizmusát üdvözli benne. Sas Istvánt publicisztikai munkáiban számtalan alkalommal idézi (l. VKrk VI. köt. 51., ill. 422. l.).

legutóbb pedig a muzska nekik secundált — Célzás az 1849-i orosz segítségre a magyar szabadságharc leverésében.

keveset használt Soljerinonál — L. a *Köll-e két kulacs?* c. cikk idevágó jegyzetét.

„*Fortschritt*” — Zeitschrift für Deutschland's Handel (1850—65). Alapította és szerkesztette F. Kirchof. A főként kereskedelmi problémákkal foglalkozó lap elsősorban a liberális polgárság orgánuma volt.

fiffig — Helyesen: piffig — fortélyos.

a „*Bolond Miska*” *rendes poétai adlatusának* — Bolond Miska (1860—1875) képes humorisztikus hetilap. Alapította és szerkesztette Tóth Kálmán (1831—1881). 1862. júl. 27-től 1864-ig Szokoly Viktor (1835—1913), majd ismét Tóth Kálmán, 1874-től 1875-ig Bartók Lajos (1851—1902). A Bolond Miska elsősorban politikai élelap volt, s ez okozta rendkívüli népszerűségét a 60-as évek elején (egy hónapi fennállás után 5000-en fizettek rá elő). A poétai adlatus elnevezés valószínűleg Tóth Kálmánra vonatkozik.

adlatus — magas állású főtisztviselő vagy katona mellé rendelt helyettes.

KIEGYENLITÉSI JAVASLATOK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

hallotta hírét Bánkban, és a Záchok esetének — Bánk bán II. András király (sz. 1176 v. 77, uralk. 1205—1235) korában Magyarország nádora. A király távollétében összeesküvés vezéréként részt vesz Gert-rudis királyné meggyilkolásában. Egy 1268 után írt krónika említi először, hogy Bánk bán felesége meggyalázása miatt állt bosszút a királynén. Ennek alapján alakul ki a későbbi Bánk-történet, amelyből Katona József is merített.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint Zách Feliciánt I. Károly (1307—1342) 1330-ban meg akarta fosztani minden állásától, ezt megbosszulandó Zách a visegrádi várban ebédelő királyi családra rontott és a királyt megsebesítette, a királynénak pedig négy ujját levágta. Zách Feliciánt ezért a helyszínen tartózkodó fiával együtt megölték, az országos főtörvényszék a Zách-nemzetséget harmadizigleni kiűrtásra ítélte. A hagyomány Zách merénylete mögött személyes bosszút sejtett, s mert egyik leánya udvarhölgy volt, úgy vélték, az ő becsületén esett foltot akarta megtorolni. Ezt a történetet dolgozta föl Arany János is Zách Klára (1855) c. költeményében.

a „pillanat kérdése című röpirat, melyből a kancsuka kilógg a miniszterium valamelyik concipistája tollából került volna ki — A röpirat eredeti címe: Die Frage des Augenblickes von A. Wien 1861. A PN-ban (1861. máj. 28., 120. sz.) Falk Miksa (Fk.) ismerteti a röpiratot: „... annyit tudunk, mégpedig a legjobb forrásból, hogy ez irat korántsem magán-combinatio, hanem azon programmnak kifejezése, melyet a bécsi miniszterium a legközelebbi teendőkre nézve alkotott magának, és melynek valóítására fog törekedni.”

„Eszerint három út volna a magyar kérdés megoldására — a 'véres erőszak'-tól elnézve, mellyel (a röpirat szavai szerint) legalább még most nem akarnak kísérletet tenni! Első út: a magyar országgyűlés feloszlátása, a Birodalmi Tanács számárai egyenes választások elrendelésével... Második út: Ausztria közigazgatási tekintetben egészen magára hagyja Magyarországot... katonáit visszahívja s a határon vámkordont képez... Harmadik út: a magyar országgyűlés felszólíttatik, hogy kebeléből tekintélyes küldöttséget nevezzen ki, mely a Birodalmi Tanács küldöttségével az egyezkedés alapjait állapítsa meg... ”

Falk megállapítja a röpiratban: „Magyarországot oly autonómiával kínálják meg, mely semmi lényeges pontban nem különbözik attól, melyben a februári alkotmány szerint, a birodalom bármely korona-országa is részesül... ”

in infinitum — a végtelenségig.

zsákra rakja ám az adót is — L. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk adóbehajtással kapcsolatos jegyzetét.

maga Kipfelhauser — Kipfelhauser: Tóth Kálmán Bolond Miska c. éleclapjának egyik állandó szereplője, a német beamter.

jönni fog, aminek jönnie kell, ama jobb kornak, melyet Isten sugallata után jósolt a költő — Célzás Vörösmarty Mihály Szózat c. költeményének ismert soraira.

„Das Vaterland wird fortbestehen,
Jedoch die alte Mutter kann sterben.” — Pontosan:

„Das Vaterland wird nie verderben
Jedoch die alte Frau kann sterben”

(Nachtgedanken)

Németország sosem rendül meg,
de az ősz aszony sirba dülhet.

(Éjszakai gondolatok. Vidor Miklós ford.)

MINEK NÉZNEK BENNÜNKET?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a „pillanat kérdése” c. röpirat — L. a *Kiegyenlítési javaslatok* c. cikkre vonatkozó jegyzetét.

ő mondhatja a római konsulkint: kezemben béke, vagy háború, válasz-
szatok! — Az idézetnek nem leltük nyomát.

Metternich — L. a *Hát aztán?* c. cikk idevonatkozó jegyzetét.
ahogy III. Napóleont a francia nép szava császári trónra emelte — III. Napóleont 1848 decemberében a parasztság jómódú konzervatív rétegei és a hadsereg támogatásával népszavazáson választották meg köztársasági elnöknek, 1852. dec. 2-án pedig császárrá kiáltotta ki magát, miután népszavazással elfogadtatta a császárság visszaállítását. L. még a *Belföld* (Pest, máj 8-kán) c. cikk vonatkozó jegyzetét.

egy kis német tartomány — Ti. Ausztria.

Franciaországnak kormánya is elősmerte — Franciaország 1861. májusában kivonta hajóit a szíriai partvidékről. 1861-ben a szíriai keresztények (maroniták) között véghezvitt vérengzések ürügyén Szíria parti városait francia csapatok szállták meg, az ott lakó keresztények védelme címén. Anglia — egy előzetes megegyezésre hivatkozva — a francia csapatok kivonását követelte, amit Franciaország kénytelen volt teljesíteni, illetve a továbbiakban csupán hat hajóval (orosz és angol hajók között) maradt a szíriai vizeken. Ez a kényszerű intézkedés a francia parlamentben nagy vihart váltott ki, Anglia, ill. Törökország és Franciaország között igen feszült viszonyt eredményezett.

keletre megy a barbár népek ellen — a XIX. század első felében zajlott le Franciaország hódító háborúja Algéria ellen (1830—1848), továbbá az úgynevezett „ópiumháború”, amely Anglia javára dőlt el Kínával szemben (l. még a *Nemzeti dicsőség* [I.] c. cikk idevágó jegyzetét).

a török is „hitetlen vad kutyának” nevezett minket hajdan — Célzás a perzsa—török eredetű *gyaur* (hitetlen) szóra, amellyel a törökök a nem mohamedánokat gúnyolták.

A német császárságnak vége, ez már tény — Célzás a 962—1806-ig fennállt Német-Római Birodalomra (Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation). Elsőként I. Ottó (936—973) viselte 962-től kezdődően a császári címet, utolsóként II. Ferenc (1768—1835, 1792-től I. Ferenc néven magyar király), aki főként az I. Napóleontól elszenvedett sorozatos vereségek következményeként mondott le róla, miután előbb, 1804. aug. 18-án osztrák császárrá koronáztatta magát.

A német-római császárság — hasonlóan a régi római császársághoz — igényt tartott a világalomra, s főként észak és kelet felé viselt hódító háborúkat, terjesztendő a „kereszténységet és a műveltséget”. Magyarország több alkalommal haroban állt a Német-Római Birodalommal. 1031-ben I. István verte vissza II. Konrád (1024—1039) támadását, 1045-ben Péter (1038—1041, ill. 1044—1046) hűbérurának ismerte el az őt trónjára visszasegítő III. Henriket (1039—1056), I. András (1047—1061) azonban felszámolta a német befolyást. A későbbiek során is többször szerepelt a Magyar Királyság a Német-Római Birodalom hódító törekvéseinek célpontjaként, de — átmeneti sikereket leszámítva — eredménytelenül.

a mostani bécsi Metternich — Ti. Schmerling, osztrák belügyminiszter.

halál ellen nincs orvosság — *Contra vim mortis non est medicamen in hortis*. A salernói orvosiskola verses egészségügyi tanácsai (Regimen sanitatis, megj. 11. sz.) közül az egyik, nálunk is elterjedt szállóige.

SEMMI FÉNYÜZÉS! [I.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a magunk zsírjában fülünk meg — A XIX. század első felében elég sűrűn találkozunk e megállapítással Magyarországgal kapcsolatosan mind a hazai, mind a külföldi publicisztikában. „... Magyarországnak — írja Széchenyi István a Világban — mely birodalmidnak leggazdagabb részévé válhatnék — ön zsírjába fullad ...” (Munkái 1. köt. 2. rész. 281. l.)

„*Elég volt már a furulyából*” mondta Petőfi 1849-ben — Idézet Petőfi Sándor Fő! (1848) c. versének első és utolsó szakaszából:

Elég soká voltunk fajankók,
Legyünk végtére katonák!
Elég volt már a furulyából,
Riadjatok meg harsonák!

Még nem kéri a haza életünk vérünk — Célzás a „Vitam et sanguinem” szállóigére, l. előbb, a *Hát aztán?* c. cikk jegyzetét.

segítlek fiam, de mozogj magad is! — V egyik sokat idézett közmondása, 1862-ben megjelent röpiratának, az *Önbírálatnak is ezt a mottót adja*: „Megmentlek — mond az Úr — ámde mozogj magad is.”

Gyönyörű képet idézett gr. Andrássy Gyula — Andrássy Gyula gr. (1823—1890) a kiegyezés után megalakult kormány miniszterelnöke, ebben az időben felirati párti képviselő. V 1861. máj. 23-án elhangzott országgyűlési beszédéből idéz: „Sokan a Lajthán túl azt hiszik, hogy Magyarország midőn historicus jogainak fennállását követeli, kizárólag külsegedelemre számít. Ebben csalatkoznak. Mi mindennek felett magunkra s jogunk szentségére számítunk. Tudjuk mi, hogy a diplomácia hasonlít a római néphez, mely midőn a Circusokban a keresztények harcát nézte a vadállatok ellen, szívesen tapsolt a győztesnek kereszténynek, de nem segített neki, — és koszorúit mindig a győztesnek tartotta meg.”

az alkotmányellenes adót nem fizetjük — L. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk idevágó jegyzetét.

az indiánok jutnak eszébe, kik értéktelen üvegdarabokért cserébe adják hazájuk legdrágább kincseit — A XVI. században Dél-Amerika földréjére lépett spanyol hódítók értéktelen csecsebecsékért, üveggyöngyökért aranyat és drágaköveket kaptak cserébe a bennszülött lakosságtól (akiket Kolumbus tévedése alapján indiánoknak neveztek). A bennszülöttek nem voltak tisztában ajándékaik értékével.

fitogassa — A fitogtat ige régies, ill. tájnyelvi változata,

védegyületi rendszer — Horváth Mihály írja: „A törvényhozási tér nem nyújthatván biztosabb reményt az átalakulás gyorsabb végbevitelére, az ellenzék vezetői társadalmi téren kívántak tenni némi kísérletet... a társadalmi téren oly eszmét ügyeztek kitalálni, mely körül minden osztályok s felekezetek egyesüljenek... Ily eszmének látszott lenni nekik egy országos társulat, melynek célja volna a haza anyagi érdekeinek emelése... Így született meg az országos iparvédegyület [Honi Iparvédegyület], melynek még az országgyűléses folyamatban, [1844] oktob. 6-kán tartott alakító közgyűlésén, elnökévé

gróf Batthyáni Kázmér, alelnökévé gróf Teleki László, igazgatójává Kossuth Lajos, választmányi tagjaivá pedig az országgyűlés kitűnő személyzetén kívül, politikai s irodalmi életünk legjelesebb egyéniségei, egyebek közt Deák Ferenc, Vörösmarti [!] Mihály, Wesselényi Miklós, Fáy András stb. választattak meg. Az egyesületnek mindenki tagjává lehetett, ki hat évre becsületszavával kötelezte magát, hogy minden szükségeit, mennyire csak a hazai ipartól telik, honi készítményekkel fogja kielégíteni, s az egyesület céljainak elősegítésére évenként hús krajcárral adózik.” (Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig. Genf 1864. 2. köt. 268—270. l.)

„*gesell*” vagy „*maister*” — Geselle: iparos segéd, vándorlegény; Meister: (iparos)mester.

Ha akkor Széchenyi, Deák üdvösnek találták a védelmi rendszert — Deák Ferenc az 1844-ben megalakult Honi Iparvédegyelet alapító tagjai közé tartozott; maga is alapított Szentgróton fiókegyesületet.

Széchenyi szerepéről viszont azt írja Horváth Mihály: „Némelyek, s ezek közé tartozott maga, anyagi haladásunk legkitűnőbb hőse, gróf Széchenyi István is, csak azért ellenzették eleitől fogva a védegyeletet, mivel azt hitték, hogy ha az jelentékenyebb sükerrel működendik, az osztrák örökös tartományok érdekeit oly mélyen fogja sérteni, hogy elmaradhatlanul veszélyes visszatorlásokat idézend elő; ha pedig nagyobb sikernek nem örvendhet, csak nemzeti erőtlenségünket leplezendi föl egész meztelenségében.” (I.m. 2. köt. 310. l.)

SEMMI FÉNYŰZÉS! [II.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A közmondás szerint: ha rövid a kardod, told meg egy lépéssel — Zrínyi Miklós, a költő (1620—1664) idézi e mondást Montecuccoli Rajmondhoz (1609—1680) írt válaszában. — Egy mór vitéz, midőn kardjának rövidségét szóvá tették, így vágott vissza: „Hát akár egy lépéssel hosszabbá tezem” („Uno saltem passu longiorem istum efficiam”).

spártai jellem — kemény, katonás jellem.

Mint akikről Eötvös szépen mondja — Eötvös József (1813—1871) A karthausi (1839—41) c. regényéből citál V. Az idézet pontosan így hangzik: „... a vakond önásott sírjában, s a sas fenséges magányában boldogok lehetnek: amaz nem látta a napot, ez nem vágyódik nyugalom után; elátkozott csak az, kinek végzete vágyakat teremt lelkében, s hozzá tehetlenséget” (I.m. 21. kiad. Budapest [1927.] 1. köt. 108. l.)

a hazáért lelkesedőbbek vagyunk [...] *a németnél* — Az e korban elterjedt nézet eredetét nem ismerjük pontosan, V is többször beszél róla (I. VKrk VI. köt. 15. l.). Eötvös József Magyarország különállása Németország egységének szempontjából (Pest 1861.) c. művében cáfolja ezt a hiedelmet: „Szemére vetik a német népnek, hogy másoknál kevésbé csügg nemzetiségén. Bizonyítványokul azon gyakori esetek hozatnak föl, hogy a németek ha gyarmatosokként jönnek idegen országokba, előbb és tökéletesen csatlakoznak az idegen népiséghez, mint mások.

Azt hiszem, hogy ezen állítás ... téves ... ez ... csak annyiban állítható, amennyiben a Németországon kívüli németekről van szó.” (13—14. l.)

Paszuly-erkölcsökkel — E kifejezés alapja valószínűleg a „paszulyt sem ér” (semmit sem ér) népnyelvi szólás.

tekintsen példákra a szomszéd Lengyel-és Olaszországban — Célzás a cári Oroszországgal szemben meg-megújuló, csaknem állandóan napirenden levő lengyel függetlenségi törekvések, ill. a befejeződéséhez közeledő olasz egységmozgalom tanulságaira. (L. mindkettővel kapcsolatban a *Külföld* Pest, april 3-án) c. cikk idevágó megjegyzéseit.)

„*példák gyűlöletesek*” — Latin eredetije: „*Exempla sunt odiosa*”.

úgy mint a nemzeti ruhádivatot fölkarolta — Az ötvenes-hatvanas évek fordulóján a magyar ruhaviselet is tüntetést jelentett a Bach-korszak németesítő törekvéseivel szemben. (L. VKrk VI. köt. 324—325. l.)

BUDAI SZINHÁZ

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Budai színház — Molnár György (1830—1891) igazgatásával kezdte meg a Budai Népszínház társulata 1861. ápr. 2-án működését, Budán a Horváth-kertben levő „budai aréná”-ban. Molnár végleg Budán óhajtott megtelepedni, színháza számára — jobb híján — Mátyás király hajdani lovaglóiskoláját (helyén ma a Lánchíd budai hídfőjénél park van) szemelte ki. A budai tanács az engedély adáson kívül 2000 forinttal támogatta az építkezést. Az új magyar színház 1861. szept. 14-én kezdte meg működését. A jól szervezett társulat télen a Népszínházban, nyáron a budai arénában rendezte előadásait. A színház 1864 őszéig állott fenn.

a haza [...] oltárain, hogy azok, a költő szerint [...] „füstölögjenek” — Idézet Erdélyi János (1814—1868) Intés (1836.) c. költeményéből:

Zengj, tégy, csatázz, kinek mint
Adák az istenek,
Oltári a' hazának
Hogy füstölögjenek.

kipezünk-kapozunk — A kipked-kapkod ikerszó tájnyelvi változata.
a szél —

„*oly sok jelesnek sirján lengeti
a feledésnek tüskebokrait*”

Petőfi Sándor írja Vajda Péter halálára (1846.) c. versében:

Oh e hazában oly sok jeles
Sirján ingatja a vándor fuvalom
A feledésnek tüskebokrait.

szobrokat akart emelni — 1858-ban a Nemzeti Színház előtt felállították Katona József szobrát, Züllich (Czélkúti) Rudolf (1813—1890) alkotását. Ez volt az első, szabad téren felállított nagyobb szobor Magyarországon. A szobornak nem volt sikere és 1860-ban eltávolí-

tották. Züllich készítette a Balatonfüreden felállított Kisfaludy Károly-szobrot is, 1862-ben azonban azt is el kellett távolítani, mert ez a szobor sem sikerült.

V 1862-ben megjelent röpiratában, az *Önbirálatban* is szót emel az elhamarkodott szoborállítások ellen, egyrészt a cikkében elmondottak okán, másrészt azok művészietlen volta miatt (vö. VKrk VI. köt. 61—62. l.).

Később (1888-ban) *Szobrok* c. versében is foglalkozik e témával. (VKrk II. köt. 119/326. l.)

terepély — A terepély, terebélyes szó tájnyelvi változata

ama kedves istenasszony, aki a görög pogány kereszttségben Thalia nevet kapott — Thalia a kilenc múzsa (l. a *Nemzeti dicsőség* [I.] c. cikk idevágó jegyzetét) egyike, a színművészet múzsája.

hasonló a somkóróhoz — Somkóró (Melilotus Juss.) rétek, utak mentén gyakori, juh- és kecske-takarmányfű.

a pesti nemzeti színházban — Az állandó magyar nemzeti színház, illetve a magyar nemzeti színészet állandó épületének eszméje már a reformkor során többször fölvetődött, de anyagiak hiányában csak a 19. sz. harmincas éveiben kerülhetett megvalósításra. Pest város, Széchenyi István és Földváry Gábor (1787—1854) Pest megye alispánja egyaránt foglalkoztak e tervvel. Pest megye közgyűlése Földváry tervei alapján szavazta meg a színház építését. 1835. szept. 28-án, Grassalkovich Antal (1771—1844) által ajándékozott telken (az akkori Hatvani országút, ma: Rákóczi út elején) kezdődött meg a színház építése. Pesti Magyar Színház néven 1837. aug. 22-én kezdte meg működését, és 1840-ben vette fel a Nemzeti Színház nevet.

Kárpátoktól Adriáig — L. a *Tied a hatalom Ausztria, mienk a dicsőség* c. cikk jegyzetét.

„boldogabb” hazákban — Petőfi Sándor Egressy Gáborhoz (1844.)

c. verséből idéz: „Születtél volna boldogabb hazában.”

„porba omlott szép haza

fel fog virulni még” — Idézet Bajza József (1804—1858) Apotheosis (1834.) c. költeményéből:

E porba omlott szép haza

Fel fog születni még,

Van bíró a felhő felett,

Áll a villámos ég.

Ha palotája lesz tudósainknak — 1859. dec. 19-én tartott akadémiai elnöki beszédében Dessewffy Ernő gróf (1814—1866) adta ki a jelszót: „A tudománynak nincsen háza.” Mintegy háromezer aláírási ívet bocsátottak szét az országban, adakozásra buzdító felhívásokkal. Az adakozásból nemzeti ügy lett. A főváros közel 2000 forint értékű telket ad. A főrangú adakozók mellett a városok, nagyközségek százakat, ezreket ajánlanak fel. Hangversenyeket, tánccmulatságokat, ünnepélyeket rendeznek, s bevételüket az akadémia-palota felépítésének költségeire adományozzák. Az alapítóke egy év alatt megkészenedezett.

Ha öt színpad között csak egy lesz magyar — A Budai Népszínház megnyitásáig Buda-Pesten négy német színház mellett egy magyar (a Nemzeti Színház) működött. 1849 novemberében kezdte meg

működését az ún. Noththeater vagy Pester Stadttheater az Új téren (ma: Engels tér) és az 1870-es évekig állott fenn.

Az Ofner Stadttheater télen a Várszínházban játszott, nyáron Ofner Sommertheater-ként a budai arénában tartotta előadásait.

Pesten szerepelt továbbá az Alsdorf Károly vezette Thalia Theater, mely 1860. aug. 20-án nyitotta meg kapuit a Lövölde tér mellett a városligeti fasorban. Alsdorf társulata 1862 márciusáig állott fenn. A mai Rákóczi út és Múzeum körút találkozásánál működött a magyar nyelvű Nemzeti Színház.

félezegül rendezett drámadíjazások — Az Akadémia 1857—58-tól kezdve évenként, ill. kétévenként osztott ki drámai jutalomdíjat és pedig a Teleki- (l. MS 70. gl. idevágó jegyzetét) és a Karátsoni-féle jutalmat. „1858-ban gr. Karátsoni Guido tízezer forintot hagyott az akadémiára, hogy annak kamatait évenként a legjobb s egyszersmind az abszolút becsű dráma kapja. 1861-től csak kétévenként osztották ki a jutalmat felváltva szomorú s vígjátékoknak 200 forint összegben. Ki nem adás esetén a jutalmat a következő évi jutalomhoz csatolták, de újabb sikertelenség esetén a drámai irodalmat emelő munkák jutalmazására fordították.” (Jóború Magda: Akadémiai drámai pályaművek 1857—88. Mezőtúr [1942.] 5. l.).

V több alkalommal foglalkozik a drámai jutalomkitűzés problémájával (l. VKrk VI. köt. 74., ill. 436. l.).

bábeli nyelvkülönség — L. kötetünkben a *Valamivel több, mint könyvismertetés* c. cikk idevágó jegyzetét.

amelyben nem finnúl és lappul, de magyarul tanul a főváros lakossága — L. a *Nemzetiségek* c. cikk idevonatkozó jegyzetét.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS . . . [II.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

borfogyasztó-társaság hivatalos poétája állít, miszerint az érmelléklet inni „nemzeti kötelesség” — Az abszolutizmus korában oly népszerű — Rónay György kifejezésével élve — „korhely-líra” legünnepeltebb költője, Lisznyai Kálmán (1823—1863) írja egyik versében:

Jó ó Szerednyeit inni;
Teljes, józan bölcsesség;
A barátság szertartása,
— Nemzeti kötelesség!

(Magyar boristenítő dalok. 3. Szerednyeik. Napkelet, 1860. okt. 28.)

Költőnk az *Önbírálatban* is kipellengérezte Lisznyai fent idézett versét (l. VKrk VI. köt. 23., ill. 400—401. l.).

az igen tisztelt elkeseredett publikum óhajtja a háborút — Az 1861-es országgyűlést megelőző hónapokban a nemzet nagyobbik része, élén Teleki Lászlóval egy Velencéért hamarosan kirobbanó olasz—osztrák háborúra számított, amely — az elképzelések szerint — kedvező irányban hatott volna a Magyarországgal szembeni osztrák politikára. A háború kirobbanása azonban — az ismert nemzetközi erőfeszítések következtében — elmaradt (l. a *Hát aztán?* c. cikk. idevágó jegyzetét).

1860 novemberében — emlékszik vissza erre az időszakra Szent-Iványi Vince — „nem volt tanácsos Magyarországon csak ellene is mondani annak, aki az invasionak határidejét legfeljebb marcius haváig állította elhalasztottnak” (A magyar nemzeti politika helyes iránya. Bécs 1862. 10. l.).

„A nemzet — írja a S — egy év óta a csalódások hosszú során ment át. Januárius elsejére Párisban hadi trónbeszédet vártunk. Elmaradt. Vártuk tavaszra a háborút. Elmaradt. Mondottuk télen, hogy Ausztria még csak tavaszig állhat fönn. Fönnáll most is . . .” (1861. nov. 15.).
„*Kispuskatűz*” — A Cs állandó szatirikus rovatának címe.

A BIRODALMI TANÁCS BOMLIK EGY KICSIT

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

nyugtalan, méltánytalan követelő, „fajizgatóink” — L. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

hazánkbeli egy-két idegen ajkú nép megvásárlott áltribunja — L. a *Nem mind arany ami fénylik, Régi viszály új alakban* c. cikkek idevágó jegyzeteit.

Az egységes összpontosító „bak” politika — A Bach miniszter nevével fémjelzett rendszer.

csupán az uralkodó személyének egyazonosága köt össze bennünket Ausztriával [. . .] Deák napnál világosabban kifejtette — Deák Ferenc az országgyűlés 1861. máj. 13-i ülésén elmondott beszédében megállapította: „. . . a sanctio pragmaticában, mind egyéb törvényekben . . . világosan ki van fejezve a közöttünk és az örökös tartományok között létező azon törvényes kapocs, mi az uralkodóház ugyanazonosságában áll, vagyis a personalunio, minél szorosabb kapcsolatnak, a valóságos real-unioinak nyoma törvényeinkben nincs; sőt a fölhozottak [ti. beszéde eddigi részében elmondottak] kétségtelenné teszik, hogy realunio közöttünk nem is létezett, azt létrehozni Magyarországnak szándéka soha nem volt.” (S 1861. máj. 14., 110. sz.)

A cseh és lengyel [. . .] követek [. . .] kérvényt indítványoztak őfelségéhez, mely szerint napolja el a bir. tanácsot mindaddig, míg abban Magyarország [. . .] is megjelennék — A Birodalmi Tanács jún. 11-i ülésén olvasta fel az elnök Rieger javaslatát, melyet a cseh és lengyel képviselők nevében tett. Az indítvány kéri az uralkodót, hogy „kegyeskednék az itt összegyűlt bir. tanácsot elnapolni míg az összes birodalomnak képvisellete lehetségessé vált és az egyes országgyűléseket ismét egybe hívni lehet”. Az indítvány kérését azzal húzta alá, hogy a jelenlegi tanácskozó gyűlést nem lehet teljesnek tekinteni, mivel abban nem vesznek részt a birodalom valamennyi népének követei. (S 1861. jún. 13.)

„trialismus” — Esetünkben: az a törekvés, amely céljaul tűzte, hogy a Habsburg-Monarchia szláv népei is kapjanak a német és magyar elemet megillető politikai szerepet a birodalom vezetésében.

talán nem következtetett volna el a pénz- és hadvereség — Ti. Ausztria veresége 1859-ben a francia—olasz—osztrák háborúban, valamint az évről évre súlyosabbá váló birodalmi pénzügyi helyzet.

A KIS „NAGY OSZTRÁK” EMBEREK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*nagyosztrák*” *pártinak nevezik magukat* — Németország egyesítésének célkitűzése az 1850-es években válik mind sürgősebb feladattá. A probléma megoldására — adott körülmények között — két lehetőség kínálkozott: az egységes német állam a porosz junkerek hegemoniájával, Ausztria kizárásával, a kis német úton valósul meg; vagy Ausztria vezetésével, a nagy német elképzelés szerint. Az ötvenes évek második felében egyre inkább a kis német egység hódít a német burzsoázia körében. Vélcelődése ezzel kapcsolatos. „*Nagyosztrák*” — elképzelése szerint — a Habsburg-Monarchia egységének fikciójából kiinduló nagyhatalmi politika.

a méhkas, ha megszorodik, megereszt — A méhek kasból való ki-rajzásának régies kifejezése: megeresztett a méh.

eloldódott a „német” császársági nagy kötelék — L. a *Minek néznek bennünket?* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

azután kivált alóla Olaszország — Az olasz—francia—osztrák háborút (1859. ápr. 29. — nov. 10.) követő zürichi békében Ausztria Lombardiáról kénytelen volt lemondani Piemont javára.

vagy az osztrák birodalmi központ megváltozása — A fentiekkel kapcsolatban l. a VKrk VI. köt. 342—343., ill. 444. lapjain írottakat.

a harmad év előtti állapot restauratioja létesülhessen — Ti. az 1859-es francia—olasz—osztrák háborút megelőző állapotoké.

Bach úr [...] ki a római úrnapi processión [...] mezétláb volt jelen — L. [Ludasi Mór] Bécs, június 13-án c. tudósításában közli a Pressére hivatkozva a hírt, amely szerint „Bach úr Rómában részt vett egy olyan processióban, melyben csak mezétláb szabad megjelenni. A gonosz élúc lapnak ilyesmit nemigen szabad hinni, de ha igaza van, Bach úr bebizonyította volna, hogy a birodalmat nemcsak megvédelmi, de képviselni is úgy tudja mint senki más.” (S 1861. jún. 15., 136. sz.)

a realegységes Ausztria eszméjéről — Célzás a birodalmi centralizáció elvén álló osztrák politikára, amely figyelmen kívül kívánta hagyni az 1790 : 10. tc. Magyarországra vonatkozó intézkedéseit (l. a *Birodalmi tanács bomlik egy kicsit* c. cikk. idevágó jegyzetét).

egy teljesen idegen hatalom felé gravitál — Ti. a cári Oroszország irányában, amely ebben az időben az összes szlávok egyesítését kitűző pánszláv politika legmarkánsabb képviselője.

„*szerves egésszé kögüld*” — L. az *Európa közvéleménye* c. cikk idevágó jegyzetét.

KÖZEL A FORDULÓ

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

teljes országgyűlés — Az 1861-es országgyűlésről — a korábbi alkotmányos gyakorlattal szemben — Erdély, Horvátország stb. követői hiányoztak, ezért az csonkának, törvényalkotásra képtelennek tekintette magát.

A februári alkotmányosdi — A Februári Pátens (l. a *Birodalmi egyeség* c. cikk vonatkozó jegyzetét).

lealázó fenyegetésekkel — Ludasi Bécs, jún. 12-i dátummal írt tudósításában közli, hogy a centralista pártból két új párt alakult. Az egyik a régi néven Karl Giskra vezetésével 29 követből áll, a másik párt unionistának nevezi magát és többségben van (81 fő). Az unionista párt programot adott ki, amelyben kimondja: „Ami a magyar korona országait illeti, nincs ugyan erőhatalom, mely azoknak képviselőit kényetné a bir. tanácsban való részvételre, de másrészt nincs is jog, melynél fogva mi kötelezethetnénk vagy szabadságunkat vagy a birodalom fennállhatását a Lajthán túli népek jóakarására bízni. Ellenben kötelezettnek tartjuk ő Felségének kormányát, miután felhasználhatta azon eszközöket, melyek a bir. tanács kiegészítésére vezessenek, ezen törekvésének sikertelenségét constatírozni, azután pedig jogosultnak tekintjük a bir. tanácsot, az összes bir. tanácsnak hatalmát gyakorolni.” „Általánosan az a vélemény, hogy ezen program miniserialis” fűzi hozzá Ludasi; „ezen az alapon az egyezkedésnek semmi, de legkisebb reményét sem látjuk”. „Ha ezen elvek megdönthetetlenül állanak az állam-ministeriumban — mit . . . feltenni eddigelég nincs okunk — akkor okvetlenül törésre kellene kerülni a dolognak ”. (S 1861. jún. 14., 135. sz.)

az engesztelő diploma után — Ti. az Októberi Diploma.

a boldogabb rész minisztériumot vár, a családásokat nem kedvelő rész pedig ostromállapotot — Hasonlóan jellemzi e napok hangulatát Kecskeméthy Aurél is egy évvel később napvilágot látott könyvében: „A fővárosban — írja — s innen kiterjedve az országban, különféle, s az ellenkező hírek válták föl egymást napról-napra. Hallatszott, hogy ő Főlsége nem is bocsájta maga elé az országgyűlés küldötteit. Majd azon hír keringett, hogy ő Főlsége a föliratra nem a szokásos királyi leirattal, hanem manifestummal felelend . . . A mérsékelték e hírre megdöbbentek; az álomkórosok, kik már látják a francia-olasz-austriai háborút, örülnek. Amazok lehangelvák; ezek jókedvvel rohannak vesztőknek. Másnap vérmes remények mennek szájról szájra; a minisztérium a [független, felelős magyar kormány] megadatott; már nevek is említettnek. Majd ismét a provisorium réme látszik közelnek, és sok nagy hős kezdi mentetgetni hőstetteit és nagy szavait.” (Vázlatok egy év történetéből. 1860. october huszadikától 1861. octoberig. Pest 1862. 164. l.)

Haynau korabeli — Haynau, Julius Jacob báró (1786—1853) tábor-szernagy, osztrák hadvezér 1849 májusától a szabadságharcot — orosz segítséggel — vérbe fojtó osztrák seregek teljhatalmú parancsnoka. Császári alteregoként nevéhez fűződik a forradalmat követő megtorlás első, legvéresebb időszaka. 1850 júliusában megbízatásáról lemondatták.

a közember szeszélyétől függ nemcsak a „rebellis” családif, de a védtelen hajadon és a kis ártatlan gyermek is — A Cs hajduböszörményi levelezője (1861. júl. 7. 28. sz. „Újdonságok”) szerint az adóbehajtó katonaság által „a védtelen szegény nők, kik a mezei munkával foglalkodó férfiak által a szegénység házai őrzésére hon hagyattak, s az utcákon futkosó ártatlan gyermekek szuronyokkal kényszerítettek a házokról hiányzó számok megmondása vagy felfüggesztésére”. A levelező név szerint felsorolja azt a 11 személyt, akiknek megsebesítését a hatóságoknál bejelentették.

A FELIRAT

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

az országgyűlés követői — A törvényhozó testület által elfogadott felirat császár elé terjesztésével az országgyűlés két háza elnökeit bízta meg. Mégpedig: Ghyzo Kálmán képviselőházi elnököt Kubinyi Ferenc javaslatára, Apponyi György gróf felsőházi elnököt báró Rudics József ajánlatára.

útban vannak ama híres város felé — Ti. Bécs felé.

mint Macduff, midőn családja kiirtásának híré veszi [. . .] akkor is csak annyit mondva: „nincsenek gyermekei” — Macduff William Shakespeare Macbeth c. drámájának egyik szereplője. Macbeth bér-gyilkosokkal kiirtatja Macduff családját, s ő ennek híré hallva így kiált fel: „Nincsen gyereke! . . .” (ti. Macbethnek, hogy hasonló bosszút lehessen állni rajta).

a nemzet Noe bárkája kibocsájtja feljé galambját — A Biblia szerint (Ószövetség. Mózes I. könyve, 6—7.) Isten Noét az „igaz, tökéletes férfiút” és háza népét tartotta méltónak, hogy e célból épített bárkájában, kiválasztott állataival együtt átvészelve a bűnös emberiség elpusztítására rendelt vízözönt. A bárkából kibocsátott és csőrében olaj-ággal visszatérő galamb jelentette Noének a vízözön elmúltát és az élet új kezdetét (Mózes I. könyve, 8 : 11—14).

a megállapodás Ararát hegyén kiköthetünk — Hét hónapi hányódás után Noé bárkája az Ararát hegyén ért ismét először földet (Mózes I. könyve, 8 : 4).

alea jacta est! — A kocka el van vetve! Julius Caesar (i.e. 100—44) mondotta, mikor seregével átlépte a Rubicon folyót.

a körülmények, az „exigentiák” orakulumát úgy értelmeztük, mint az úgynevezett mérsékeltébb fél — Utalás Kossuth Lajos híres, költőnk által sokat emlegetett meghatározására: „A politika az exigentiák tudománya.” (Felelet gróf Széchenyi Istvánnak. Budapest 1841.). V az 1861-es országgyűlés idején — ha nem is fenntartásoktól mentesen — taktikából a birtokos nemesség Deák-párti felirati csoportjával vállalt akciószövetséget (I. VKrk VI. köt. 365—671. 1.).

a felirat úgy, ahogy ezt a határozati rész módosította — Várady Gábor (1820—1906) határozati párti képviselő Deák felirati javaslatához a következő módosítás bevetelét ajánlotta: „Ami továbbá Ó Fölségének V. Ferdinándnak trónröli lemondását illeti, mellözve jelenleg azt, hogy az idevonatkozó okiratok velünk nem törvényes alakban és úton közöltettek, kijelenthetjük: miként országgyűlésünknek az 1848. évi V. törvénycikk értelmében teljes kiegészítése, s az azon évi III. t.c. által kijelölt közegek helyreállítása előtt azon okiratok megbírálásába nem bocsájtkozhatunk, és a trónváltozás kérdése iránt nem nyilatkozhatunk”. Várady módosító indítványát, amely Ferenc József uralkodását törvénytelennek minősítette és királyként — Deák tiltakozása ellenére — még mindig V. Ferdinándot ismerte el a képviselőház 134 szavazattal 120 ellenében elfogadta.

A felirati indítványra jún. 30-án érkező királyi leirat a Várady Gábor-féle módosítást jelöli meg, mint a további tárgyalások akadályát. Az országgyűlés ezt követően elvetve a Határozati Párt Böször-

ményi vezette balszárnyának ellenállását, Deák eredeti felirati javaslatát terjeszti fel másodsorra.

a régi mese a farkasról és bárányról — Phaedrus (i.e. kb. 15—i.sz. kb. 50) római meseíró Lupus et agnus (A farkas és a bárány) c. meséjében a farkas azzal vádolja a vele egy patakból ivó, de a víz folyását tekintve lejjebb álló báránnyt, hogy az ivóvizét felzavarja. A vádakodás ürügy a bárány elpusztításához.

Életet, vért [. . .] áldozzon érte — L. a *Hát aztán?* c. cikk idevágó jegyzetét.

BELFÖLD.

A VÉGZETES PILLANAT

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Ghyczy Kálmán — (helyesen: Ghyczy, 1808—1888) ügyvéd, politikus. Igazságügyi államtitkár a Batthyány-kormányban. 1861-ben az országgyűlés elnöke és a Határozati Párt egyik vezéralakja. 1873-ban szakít Tiszával és a balközéppel és középpártot alakít. 1874—75-ig pénzügyminiszter, 1879-ig a képviselőház elnöke.

a felsőház elnöke — Apponyi György gróf (1808—1899), a konzervatív arisztokraták egyik vezéralakja a múlt század negyvenes-hatvanas éveiben. 1844-től al-, 1846-tól főkancellár. Nevéhez fűződik a felsőház elnöke és országbíró.

az ifjú fejedelmet — Ferenc József (1830—1916) osztrák császár és magyar király 1861-ben harmincegy éves volt.

A VÁLSÁG ALATT

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Victor Emanuelnek, mint olasz királynak elismertetése Franciaország által — Viktor Emánuel (1820—79) szárd király 1861. márc. 14-én felvette az olasz királyi címet. Lépése megfelelt a realitásnak, hiszen ekkorra Velence és Róma kivételével valamennyi itáliai állam a fennhatósága alatt egyesült. Az európai államok azonban — Anglia kivételével — késlekedtek elismerni az új királyságot. Napóleon esetében pedig még az is bonyolította a helyzetet, hogy Rómában a pápa világi hatalmát francia megszálló csapatok tartották fenn. Rendezést az olasz—francia kérdésben az 1864. szept. 15-i egyezség hozott.

a török szultán halála — Abd ul-Medzsid török szultán (1823—1861., uralk. 1839 óta) 1861. jún. 25-én meghalt.

Victor Emanuel válasza a tízezer aláírással ellátott római kérvényre — L. alább.

pápa ő szentsége — IX. Pius sz. 1792., pápa: 1846—1878.

mint az olasz király beszédéből kitetszik — A S a Journal des Debats jún. 22-i híre alapján közli, hogy Viktor Emanuel jún. 21-én fogadta a rómaiak küldöttségét, akik 10 000 aláírással ellátott feliratot nyújtottak át a királynak, aki arra az alábbi módon válaszolt: „Remélem, hogy a rómaiak által kifejezett óhajások nemsokára meg fognak hallgattatni. Nekem mindig az volt a célom, hogy Olaszország egy nemzeté alakíttassék, s ezen eredmény elérésére Róma szükségese”. „Vencét illetőleg . . . annak idejében a nemzet egész erejének fölhívása, s alkalmazásáról leendő szó . . . bizonyosan egész erejét föl használandja ama végső harcban, melyre Velence visszaszerzése végett fog fölkérteni.” (S 1861. jún. 28., 147. sz.)

A megholt szultán fivérében az ulemák neveltje — Abd ul-Aziz (1830—1876., uralk. 1861-től) török szultán, bátyja Abd ul-Medzsid (l. előbb) utódként került a trónra. Már testvére életében az európai szellem és reformok elől mereven elzárkózó ótörök párt vezérégyéniségei között tartották számon. Ulemá (többes szám:) tudósok. A kánoni tudományok képviselőit nevezik így a mohamedánok. Belőlük kerülnek ki az egyházi funkcionáriusok, kádik, muftik, mecset-tanárok stb.

A déli szlávok teljes függetlenségüket kivándók, ellenkezésbe jönnek Ausztriával — A XIX. század ötvenes-hatvanas éveitől kezdve mind jelentősebb méreteket öltenek a török uralom alatt élő déli szláv népek — szerbek, bosnyákok, montenegróiak, bulgárok stb. — függetlenségi törekvései. Velük szemben Ausztria — már csak a Balkánon egyre növekvő orosz politikai befolyás miatt is — a Török Birodalmat tárogatja.

Magyarországban keresse azon központot, honnan kifelé egyetlen út sem vezet — A fentiekkel kapcsolatban l. a VKrk VI. köt. 342—343., ill. 444. lapjain frottakat.

alios nos vidimus ventos — láttunk már mi nagyobb veszedelmeket is! — Marcus Tullius Cicero (i.e. 106—43) használja egyik beszédében ezt a kifejezést: *alios ego iam vidi ventos* (más szeleket is láttam én már).

feliratiak-határozatiak — Az 1861-es országgyűlés két pártját aszerint nevezték el, hogy milyen formában óhajtotta a képviselőház elgondolásait a nyilvánosság elé terjeszteni.

A Teleki László, majd Tisza Kálmán vezette Határozati Párt álláspontja szerint az országgyűlés csak határozat formájában tudathatja mondandóját az országgal és Európa közvéleményével. Törvényes király nincs, következésképp nincs kihez intézni a feliratot. Az országgyűlés nem tekintheti magát az ország képviselőtének, mert tanácskozásairól Erdély, a Partium, Fiume és a Határőrvidék képviselői hiányoznak. Nem ismerheti el végül törvényesnek az Októberi Diplomát sem, amelynek alapján egybehívása megtörtént.

A Deák Ferencet vezérének tekintő Felirati Párt szerint az országgyűlésnek feliratban kell az uralkodó elé terjeszteni kívánóságait, már csak azért is, hogy időtartamát ezzel meghosszabbítsa és fel tudja tární mindazt, amit a kibontakozás szempontjából szükségesnek tart. Túl kell tennie magát a törvényes király hiányán, hiszen ez lényegében már akkor megtörtént, amikor az országgyűlés az uralkodó összehívására egybegyűlt.

BELFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

mint azon ráfogás — A S 1861. jún. 19-i számának Lapszemle rovata ismerteti a Presse cikkét, melyben a felirati vitát tárgyalja: „A válaszfölirati viták befejeztettek és egy módosítvány elfogadása által még azon kis győzelem is elveszett, melyet az országgyűlés úgynevezett mérsékleti pártja nyerni hitt vala . . . Deák fölirati javaslata . . . V. Ferdinánd lemondását Magyarországgal szemben hiányosnak mondá, de ő jogfönntartásokat állított föl a magyar alkotmány értelmében e hiányok ellen; ő ezen formalitásnak utólagos kijavítását kívánta, de a lemondást ténylegesnek elismerte és csak azt kívánta, hogy az okmányok utólagosan az országgyűlés elé terjesztessenek tárgyalás végett. De mindez nem elég a radicaloknak: ők a föliratban azt akarják kimondani, mikép ők V. Ferdinánd trónröli lemondása iránt addig nem nyilatkoznak, míg az országgyűlésen Horvát-Szlavon ország és Erdély ország követei jelen nincsennek és a felelős magyar ministerium fönn nem áll . . . a radikal párt módosítványa többséget nyert . . . Még a magyar lapok is megütköztek . . . és nem félnék kimondani, hogy az ország többsége az alsóházi többséggel nem egyezik.”

a feliratba a határozati párt által iqtatott záradék — L. A felirat c. cikk idevágó jegyzetét.

Még tavai arról vádolták a nemzetet, hogy javíthatlan aristocraticus érzelmű — A konzervatív arisztokraták — akikről a fentiekben szó van — negyvenhetes alapon állnak, az 1848-as áprilisi törvények előtti állapotokat akarják néhány szükségszerű változtatással restaurálni. Fenntartandónak ítélik a jobbágyfelszabadítás és a polgári jogegyenlőség gondolatát, a helyreállítandó alkotmányos szervekben azonban a rendi képviselőt elvét kívánják érvényre juttatni.

a gerendától szemekben mit sem látnak — Közismert közmondás az alapja: más szemében a szálkát is meglátja, a magáéban a gerendát sem.

„ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes” — Szólásmondás annak kifejezésére, hogyha valaki az ellentétes szempontok közül mindig azt érvényesíti, amelyik érdekeinek megfelel.

a la Jupiter — Jupiterként.

vaskorbeli — Középkorbeli, elmaradott.

a magyar alkotmány Sionjára helyezi trónját — Sion Jeruzsálem magaslata, amelynek bevételével Dávid király meghódította a várost.

IGEN IS — NEM !

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a bécsi diplomacia (valószínűleg egy magyar kezének) e remek sakkhuzására — „A császár — írja az országgyűlési felirat bécsi sorsát ismertetve Szabad György — elfogadta Szécsen [Antal gróf] javaslatát, hogy rövid leirat közölje az országgyűléssel, a feliratot csak uralkodói

jogait elismerő formában hajlandó átvenni [l. ezzel kapcsolatban *A felirat* c. cikk Várady Gábor módosító javaslatához fűzött jegyzetét].

A kancellária által sietősen készített leirat utalt az uralkodó örök-lési joga ellen a képviselőházban elhangzott 'kitörésekre', azzal, hogy ezeket az uralkodó 'komoly megilletődéssel' ugyan, de mégis csupán 'egy-egy szenevedélyes szónokok pillanatnyi heve kifakadásának' tekintette. Mivel azonban e 'tévnezetek' helyet kaptak a feliratban is, azt visszautasítja, és az 1790-ben követett eljárásra emlékeztetve, az uralkodói jogok elismerésének megfelelő felirat felterjesztését kívánja" (Szabad 561. l.).

e leirat — Az országgyűlés feliratára válaszul érkezett császári leiratot a képviselőház 1861. júl. 1-i ülésén hirdették ki és rendelték el közzétételét (szövegét l. Kecskeméthy i.m. 164—165. l.).

„*master*” — úr.

„*Lincoln mester*” — Abraham Lincoln (1809—1865) 1861—1865-ig az Egyesült Államok elnöke.

Egyik laptársunk — A Magyarország 1861. júl. 2., 152. számában Pompéry János így ír: „A bécsi lapok s a hozzánk érkezett hiteles tudósítások afelől értesítenek bennünket, hogy a hosszas tanácskozások után kiadott leirat keletkezésére határozott befolyással bírt részint a Birodalmi Tanács egy részének, a centralistáknak azon határozata, hogy a felirat elfogadása esetében a Birodalmi Tanácsból kilépnek részint a diplomatának azon unszólása, hogy a felirat ne fogadtassék el.

Ily körülmények közt, midőn ti. közénk és a fejedelem közé egészen idegen elemek hatolnak, midőn ez elemek befolyásának jogosultsága az által, hogy az érvül fogadtatik el, elismertetik, nem indokolatlan azon aggodalom, hogy a Magyarország és dynastiája közti egyezkedés a jövőben sem lesz ment az oly befolyások behatásaitól, miknek jogosultságát Magyarország soha el nem ismerendi.

A közérzület máris tiltakozik nálunk az oly beavatkozás ellen s míg a magyar országgyűlés minden egyéb tekintet, minden mellékcél, minden utógondolattól menten kész a törvény alapján elfogadni a békejobbot, addig méltán megvárja, hogy irányában is az érv kútfeje a törvénykönyv legyen . . . A diplomacia tehát már Ausztria belügyeibe is kezd szólni. A diplomacia ezt eddig csak Törökország irányában merete tenni.

Amüt [. . .] múlt heti számunkban mondtunk most is állunk mellette — *A felirat* (1861. jún. 27.) c. cikk alábbi soraira céloz: „A forma örökké csak ürügy, mindig valami lényeges az . . . mely két fél között a kiegyezkedést lehetetlenné teszi . . . az okot mindenkor lényeg adja, mely csak szüli, idomítja a formát . . .”

Schmerling úr épen válság alatt óriási gyarlóságának adta fényes tanuságát provisoriumi tervében — 1861. jún. 27-én, 28-án és 30-án a császár elnöklete alatt „szigorúan titkosnak nyilvánított tanácskozássorozatban vitatták meg a napirendre került egyetlen kérdést, amelyet a jegyzőkönyv így fogalmazott: 'Elfogadása vagy elutasítása a magyar országgyűlés feliratának és az országgyűlés esetleges feloszlása'". A tanácskozásokon „Mindenképp határozottabb volt Schmerling. A közjogi érveket a jogeljátszás elméletével söpörte félre, majd kijelentette, hogy a magyarországi anarchiát pénzügyi és politikai ki-

hatása folytán tovább túrni nem lehet. A magyar országgi 'tátongó mély seb' fenntartása — érvelt — a 'forradalmi külföld' érdeke, amely háború esetén felkelést akar kiobbantani. Az adott időpont, tekintve, hogy Ausztriát nyílt külföldi támadás aktuálisan nem fenyegeti, alkalmasnak látszik a belső rend megteremtésére. Ez elég nyílt beszéd volt, s hogy a kormány tulajdonképpeni vezetője mire célzott, azt kollégáinak az ostromállapot elrendelését sürgető megnyilatkozásai tették még félreérthetlenebbé". (Szabad 560—561. l.)

magyar államsérí, aki a jelen remek fogalmazású leirattali megoldást kúalálta — Szécsen Antal gróf (1819—1896) tárcanélküli miniszter (l. elöbb).

„titulus” és „vitulus” között — V többféleképpen is értelmezhető szójátéka egy latin nyelvű szállóige (Titulus sine vitulo, azaz: üres cím, cifra nyomorúság) nyomán. A latin „titulus” szónak a „cím” jelentésén kívül „felirat” és „ürügy” jelentése is van.

LESZ-E VÁLASZFELIRAT?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

scylla és charibdis közé szorul — Olyan helyzet, melyben minden oldalról veszedelem fenyeget.

ügynevezett címkérdés — Az országgyűlés első felirata a Deák által tanácsolt „Főlséges Császár és Király” megszólítás helyett a Nyáry Pál (1806—1871) által javasolt „Főlséges Úr” címzéssel került felterjesztésre, s ez egyszermind Ferenc József uralkodásának törvénytelen bélyegzését is jelentette. A második országgyűlési felirat már a Deák által javasolt megszólítási formát választotta.

ha az eddigi hírlapi értesülések valók — a külföld sem támogat bennünket — A félhivatalos S 1861. júl. 3-i számában a „Legújabbak szemléje” c. rovatban olvashatjuk: „Több oldalról állítják, hogy az idegen diplomátia, nevezetesen az angol és francia követ, befolyással voltak arra, hogy a magyar országgyűlés fölirata azon alakban, amint Bécsbe fölküldetett, ott el nem fogadtatott”.

Egy, a szélsőbaloldali képviselők nézeteit tolmácsoló röpirat szerint mindez pusztán „ijesztgetés” volt: „A bécsi s pesti sajtó azzal ijesztgetett, hogy az egész európai diplomátia kárhoztatja feliratunkat, mely a beékkelt módosítvánnyal egy önerejében bizó nemzethez illetőleg, az 1848-diki alkotmányos biztosítékok elismeréséhez, az ország épségének helyreállításához mint elengedhetetlen feltételekhez szabja az uralkodó trónjogának elismerését. A sajtó ijesztgetéseit készpénz gyanánt adták és vették a klubokban.” (1847 vagy 1848? Tájékozásiul: Több képviselő. Debrecen 1861. 22. l.).

oly catoi merevséget tanusítanak — Az idősebb Cato (Marcus Porcius Cato censorius, Cato maior, i.e. 234—149) Plutarchos feljegyzése szerint a Rómával versengő Karthágónak könyörtelen ellensége volt. A szenátusban minden beszédét — bármí volt is annak tárgya — mindig ugyanazokkal a szavakkal végezte: „Ceterum censeo Chartaginem esse delendam” (továbbá azt javallom, hogy Karthágót el kell törölni a föld színéről).

Már hirdeti Schmerling a birodalmi tanácsban, hogy az nemsokára teljes lesz — „1861. júl. 2-án — írja a PN — az alsóházban Schmerling kinyilatkoztató, hogy a szűkebb birodalmi tanácsból eredett miniszterfelelősségi törvényt a kormány nem szentesítheti, s ígéretet tőn egy ily alkotmányos törvény előterjesztése végett, míhelyst a birodalmi tanács teljes leend, mi reményelhetőleg legközelebb megtörténik.” (Júl. 3., 150. sz. „Pesti Napló magán távsürgönye.”)

Es Csaszlauban van elég — magyarországi babérain nyugvó hivatalnok — Csaszlau: város Csehországban, Prágától keletre. A Bach-korszak idején jobbára cseh-morva származású hivatalnokok települtek Magyarországra, s játszottak vezető szerepet. Jó részük az Októberi Diploma után visszatért hazájába.

A BÉCSI KEMÉNY VITÉZEK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

egyet ránt lajblija szélén — Lajbli (vagy lajbi) posztóból készült, felsőruhaként hordott mellény; régi falusi férfiviselet. Petőfi írja A helység kalapácsa (1844) 2. énekében:

Annakutána a légyszívű kántor
Egyet rántott a lajblija szélén,

A bécsi Raikrát [. . .] egy újabb „vitam et sanguinem” jelenet rögzített — A PN-ban olvashatjuk: „A kormány mindkét házzal közli a magyar országgyűléshez intézett királyi leiratot. Schmerling ezen nagy tetszéssel fogadott közlést azon biztosítással fejezi be, hogy a kormány ezen kérdés mielőbbi eldöntését reményli.

Rechberg gróf a császári leiratról az urak-házában hasonló közlést tesz . . . Hartig indítványára az urak háza elhatározza küldöttség által a császárnak kijelenteni: hogy a császár méltósága elleni minden megtámadást az összes monarchia elleni megtámadásnak tekint. Ennek visszautasításában a császár a háznak és valamennyi népeinek helyeslő hozzájárulására számíthat. Az alsóház az elnök felhívása folytán éljen kiáltások közt hasonló nyilatkozatot ígátott jegyzőkönyvébe.” (1861. júl. 3., 150. sz. A „Pesti Napló magán távsürgönye.”)

Vitam et sanguinem: I. a *Hát aztán?* c. cikk idevágó jegyzetét.

banknotákat — pénzjegyeket.

egy világot pusztító Tamerlan, Szolimán vagy Napoleonféle hódító had — Tamerlan v. Timur-Lenk (1336–1405) mongol fejedelem, uralkodása alatt hódításaival hatalmas birodalmat alkotott (meghódította Perziát, Szíriát, betört Indiába stb.). Halála után birodalma szét-esett.

II. Szolimán (1495–1566) uralkodása alatt érte el az oszmán birodalom legnagyobb kiterjedését.

Napoleonféle hódító had: I. Napóleonnól van szó.

Mária Terézia korabeli állapot — Mária Terézia (1717–1780) uralkodása elején a legtöbb európai hatalom megtámadta a Pragmatica Sanctiot, azaz a királynő uralkodáshoz való jogát. II. Frigyes porosz

király — Sziléziáért cserébe — felajánlotta szövetségét, Mária Terézia azonban ezt elutasította. II. Frigyes erre háborúval válaszolt, a bajor választófejedelem megtámadta Csehországot és Felső Ausztriát, a nápolyiak és spanyolok Ausztria olasz birtokait. Mária Terézia Pozsonyba menekült, ahol 1741-ben megkoronáztatta magát Szent István koronájával. 1741-ben az összegyűlt rendektől segítséget kért a fenyegetett monarchia megvédésére.

Garibaldi is úgy bezárkózott Caprera szigetébe, hogy [...] egy kis dereglye sem köthet ki ama olasz „corsica” partjain — Az 1859-es francia—olasz—osztrák háború befejezése után Garibaldi Caprera szigetén levő birtokára vonult vissza. A „kis olasz corsica” valószínűleg célzás a Korzika (olaszul: Corsica) szigeti születésű Napóleon dicsőségsorozatára, amelyhez hasonlóan jóvendöli Vajda Garibaldi elkövetkező működését.

Mindössze két, hajlott korú magyar úriember képezte azt a nagy veszedelmet — Ti. Apponyi György gróf és Ghyeczy Kálmán, akik az országgyűlés feliratát Bécsbe vitték, I. *A felirat* c. cikk jegyzetét.

a „Fligende” lapjain — Fliegende Blätter I. a NŐ Pesti levelek jegyzetét.

csak bizonyosság legyen — Ugyanezt a hangulatot tükrözi Arany János verse: a Magányban (1861. április).

MEGINT A FELIRAT

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az országgyűlés [...] egyhangúlag [...] határozta el Deák eredeti feliratának fölterjesztését — A kulisszák mögött azonban korántsem volt ilyen egyértelmű a helyzet. „A szélsőbaloldal ... — tekintettel lévén a bécsi birodalmi tanácsban legközelebb a magyarországi felirat visszautasítása folytán történt azon nyilatkozatokra is, melyek Magyarország irányában erőszakos rendszabályokat hoztak kilátásba, — úgy találta, hogy a földig lealázó leiratra, illetőleg császári nyílt parancsra nem lehet egyébbel felelni, mint legalábbis egy határozattal, mely a leirat fölötti tanácskozást az erőszakos adóbehajtás és egyéb flagrans törvénytelenések megszüntetésétől tegye függővé.”

Böszörményi László, a szélsőbaloldaliak egyik vezére határozati indítványt adott át az elnöknek. „A képviselőház zárt ülésben tanácskozott a leirat felett ... be volt jelentve, hogy a háznak egy része, habár bukását bizonyosnak látja is, nyilvános névszerinti szavazást fog kívánni. A jobb és baloldal számos tagjai nemes vetélkedéssel múlták egymást felül annak bizonyításában, hogy a haza érdeke kívánja s követeli a kisebbségtől, miszerint az ellenállással felhagyva s a névszerinti szavazásról is lemondva, meggyőződését rendelje alá a többség óhajtatásának, mi által az egyetértés helyreállítván, azon esetre ha a feliratnak abban kijelölt eredményei nem lennének, ez, a képviselőházat a közös elhatározásra összeforruva elég erősnek találhassa. — Heves és hosszas küzdelem után mi lett az eredmény ... ? A szélső baloldal visszavette indítványát s így az nem került a háznak asztalára. Hunkár [Antal] megtévén az indítványt [ti. Deák eredeti

feliratának elfogadására], utána az 'elfogadjuk' kissé erősebben hangzott ugyan, mint a közmegállapodásnál fogva kellett; de — mind-
amellet, hogy a szélső baloldal nem jelent meg az ülésben — a szélső
jobboldal elég erős püsszegéssel lón figyelmeztetve arra, hogy örömmé-
ben magáról, illetőleg az elfogadott ajánlatról kissé megfeledezett"
(1847 vagy 1848? Debrecen 1861. 22—24. l.).

AZ OSZTRÁK POLITIKUSOK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Caraffákat és Haynaukat — Caraffa, a felső-magyarországi császári
hadak parancsnokaként 1668-ban létrehozta az eperjesi vésztörvény-
széket. Vö. *A birodalmi egység* c. cikk idevágó jegyzetével.

Haynau: l. a *Közel a forduló.* c. cikk idevágó jegyzetét.

a németek egy nemzeti dala azt kérdi „wo ist des deutschen Vaterland ?”
— Vajda Ernst Moritz Arndt (1769—1860) német költő és publicista
egyik, a maga korában népszerű versét idézi:

Was ist des Deutschen Vaterland ?
So nenne endlich mir das Land !
So weit die Deutsche Zunge klingt
Und Gott im Himmel Lieder singt !

(Des Deutschen Vaterland.)

„ubi bene ibi patria” — Ahol az embernek jó dolga van, ott a hazája.
a Bach-rendszer csaszlavi beamterhadának regementjei — L. a *Lesze-*
válaszfelirat ? c. cikk idevonatkozó jegyzetét.

Apponyi gróf biztatása teljesül — Valószínűleg hírlapi értesülés.
Eredetét nem tudtuk kideríteni.

külön osztrák nemzeti államélet nincs — L. *A kis „nagyosztrák”*
emberek c. cikk fejtegetéseit.

HÁTRAMENÉS

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Hallomás szerint a magyar kancellária [. . .] a leirat szerkesztésével
foglalkozik — „Bécs, júl. 9. A Wanderer esti lapja írja: Ma délben
Apponyi, Barkóczy és Zichy grófok a magyar kancelláriában össze-
gyűlvén, a két udv. kancellárral és Széchen gróffal a válaszleirat felett
tanácskoztak. Ezen értekezletre egy német miniszter sem volt meg-
híva. A legbiztosabb hírképen hallatszik, hogy a válaszleiratban az
1847-ki álláspont vétetett kiindulási pontul”. (S 1861. júl. 10. A S
magántáviratai).

azok a követek, akik közül egyszerre egy tucatnyi kezdi el fülét vakarni
alázatos kötelességérzetből, midőn egyik püspök úr ömlesztésére e műtételre

physikai okoknál fogva kényszerül — L[udasi Mór] írja Bécsből a Reichsrath üléseiről szóló tudósításában a S 1861. máj. 15-i számában, hogy Litwinovitz püspök a Reichsrathba küldött paraszt-követeket „atyai szárnyai” alá vette, hogy „a kormány tetszésére dressirozza” őket. A püspök befolyása a paraszt-követekre úgy látszik sok élcéldésre adhatott alkalmat, mert Ludasi a S 1861. máj. 17-i számában megjelent tudósításában az alábbiakat írja: „A főtisztelendő urat [Litwinovitzot] említvén, ki, mint tudva van, a tizenkét gácsroni parasztkövetet commandirozza, el nem hallgathatom a gonosz bécsiek ezen jellemző élvét: a napokban a vita közben a püspök úr történetesen a fejét vakargatá; a paraszt követek azt hívék, hogy ezen kifejezése a zavarnak s kételynek parlamentben is szokásos s ugyanezen percben mind a tizenkét pór ember vakaródni kezdett.”

1848-ban Bécs városa vagy jobban mondva, Ausztria népessége — jegyveres szövetségese volt a magyar mozgalomnak — A fentiek 1848 őszére vonatkoznak. Amikor a kamarilla a Magyarországról megfutott Jellačićot az ország diktátorává nevezte ki, és Latour hadügy-miniszter erősítéseket szándékozott küldeni a bán újabb akciójához, Bécsben forradalom robbant ki. A diákok és munkások agitációjára a Jellačić megsegítésére rendelt zászlóalj okt. 6-án, megtagadta a parancsot. A felkelők szétszórták az ellenük vezényelt katonai egységeket, ostrommal vették be a hadügyminisztériumot és lámpavastra húzták Latour minisztert. Az udvar Olmützbe menekült, Auersperg altábornagy pedig kivonta a városból a helyőrséget, s így az a felkelők kezére került. Megbizottaik révén Magyarországtól kértek segítséget, ez azonban megbukott a magyar hadsereg tisztikarának ingadozásán.

Szent István torony — Bécs legrégebbi temploma a Szent István székesegyház (Stephansdom).

Bizonyos, hogy doctorok nem mentik meg a birodalmat, legutóbb is majd elpatkolt egynek a kezén — Vajda itt azokra a jogászipolitikusokra, „doktorok”-ra céloz, akik ez idő tájt jelentékeny szerepet játszottak a Birodalmi Tanácsban: Franz Hein (1808—1890) sziléziai —, Alois Strasser (1806—1865) tiroli ügyvédekre, birodalmi tanácsosokra stb. Mindenekelőtt azonban Anton Schmerlingre (1805—1893), a cikk keletkezése idején való államminiszterre, az osztrák politika egyik vezéralakjára és Alexander Bachra (1813—1893), a hírhedt belügy-miniszterre, akiknek merev centralizációs politikája valóban komoly válságba sodorta Habsburg-Monarchiát.

MÉG MINDIG SEHOGYSE

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a német államférfiak mondják, hogy mi hődtott nép vagyunk — Az osztrák centralista politikások forradalom után sokat hangoztatott jogvesztés elmélete (Verwirkungstheorie) szerint Magyarország az 1849. ápr. 14-i debreceni trónfosztással — amely a Magyarország beolvasztását elrendelő olmützi oktrojált alkotmányt követte — eljártatta alkotmányos jogait, s ezután mint osztrák fegyverek által

meghódított tartomány kezelendő (l. ezzel kapcsolatban még a *Loptuk-e mi az alkotmányunkat?* c. cikk idevágó jegyzetét).

pragmatica sanctio — L. a *Kére várunk?* c. cikk idevonatkozó jegyzetét. A bécsi politikusok és újságírók itt idézett, az abszolutizmus korában unásig hangoztatott elvével szemben a Deák-párt publicistáinak az volt a legfőbb érve, hogy „nem lehet eljátszottnak tekinteni a nemzetnek ebben az 'alapszerződésben' biztosított jogait anélkül, hogy egyidejűleg ne semmisülne meg az uralkodóház trónjoga; Magyarországot csak perszonális unió fűzi az örökös tartományokhoz ... amíg ez a kapcsolat fennáll, szükség van arra, hogy 'az egyenlő érdekek, egyenlő támaszra és megoldásra találjanak'”. (Szabad 499. l.)

a német császárság és olasz birtoklása — L. A *kis „nagy osztrák” emberek* c. cikk idevágó jegyzetét.

„*A hasonlatok mindig sántítanak*” — Omne simile claudicat.

szemer, vagy lat — Szemer (granum, ill. gran.) régi orvosi súlynérték alapegysége (0.0729 gramm). Lat: változó értékű súlymérték (a bécsi lat pl.: 17.502 g.).

balancérozunk — Balanszíroz (egyensúlyoz) a német balancieren, ill. a francia balancer igéből.

Éris-almát — L. MS 60. gl. jegyzetét (Páris almájáért).

a robot is visszaállítatni szándékoltatik — A robotrendszer visszaállításának hamis vádjára és az ellensúlyozó törekvésekre l. Szabad 46—47., 327—330. l.

Fais ce que tu dois, arrive ce qui pourra! — Fais ce que dois, advienne que pourra (francia közmondás): teszem, amit kell, és jön, ami lehetséges.

A LEGNAGYOBB ÁLLAMFÉRFI

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Mátyás király — I. (Hunyadi) Mátyás 1443—1490, uralk. 1458-tól) uralkodása első évtizedében sikerrel lépett fel az ország egységét és rendjét veszélyeztető feudális nagybirtokosok, az ún. bárói ligák ellen. A központi hatalom megerősítésén fáradozó, hatalma bázisát a köznemességre és a városokra építő király uralkodása idején többször került szembe a fent említettekkel.

oleum et operam perdidit — Hiába vesztegettem olajat és fáradságot. Idézet Plautus (i.e. 254—184) Poenulus c. vígjátékából.

ujjonnan pengetni kezdett „szent szövetség” — Szent Szövetség l. a *Külföld.* (Pest, április 3-án) c. cikk idevágó jegyzetét.

„Párisban — olvashatjuk a S-ben — ismét sokat beszélnek egy új szentszövetségről, melynek hírért előbb a 'Courr. du Dimanche' lökte a világba. Most az 'Opinion National' állítja, hogy Oroszország és Ausztria közt kiegyezés jött létre, melynek célja mindenekelőtt a lengyel tartományok megtartása.” (1861. júl. 26. *Külföld.*)

mi, kik programmunkban megigértük, hogy amit nem tudunk, arról szerényen hallgatni fogunk — L. *Előfizetési fölhívás* ... [I.] (PN 1861. márc. 31. 75—3341. sz.).

LOPTUK-E MI AZ ALKOTMÁNYUNKAT?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

gr. Hartigok — Hartig, Franz gróf (1789—1865) osztrák államférfi, birodalmi tanácsos, 1848 előtt miniszter. Genesis der Revolution in Oesterreich im Jahre 1848 (Leipzig 1850) c. feltűnést keltett, több kiadást megért, névtelen röpiratára céloznak a fentiek. Hartig írásában lényegében a jogeljárás elmélete mellett tesz hitet, de nézete szerint — a márciusi ostromolt alkotmány a fegyverrel hódított országokban is fenntartható, mivel uralmat maradandóan csak szuronyok erejére építeni lehetetlen (vö. a *Még mindig sehogyse* c. cikk vonatkozó jegyzetével).

debreceni edictum — A magyar országgyűlés 1849. április 14-én a debreceni református nagytemplomban, Kossuth javaslatára, egyhangúlag elfogadta a Függetlenségi Nyilatkozatot, amely Magyarországot független államnak nyilvánította, trónfosztottnak jelentette ki a Habsburg-Lotharingiai-házat és kitiltotta az ország területéről.

politikai exigenciák — L. A felirat c. cikk vonatkozó jegyzetét.

„sugfrage universelle” — általános választójog.

amint írja egy bécsi lap, — a N.N. — Bach báró úr már gratulált — A S 1861. júl. 20., 165. számának „Lapszemle” c. rovata ismerteti a Neueste Nachrichten Válság vége c. cikkét: „Hír szerint — olvashatjuk a lapban — Schmerling úr ma távsürgöny útján a leglekötöttebb szerencse kívánatokat vette a Rómában levő mostani austriai követtől” [ti. Bachtól].

EGYSZER MINDENKORRA

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

azon banditákhoz, kik Nápolyban [. . .] garázdálkodnak — A múlt század közepén Nápolyban és környékén több rablóbanda fenyegette a közbiztonságot, ezek garázdálkodását csak a hetvenes évek elején sorkatonaság bevonásával sikerült megszüntetni (vö. ezzel: MS 1863. jan. 1. *Külföld*).

BELFÖLD. PEST, JUL. 25-ÉN

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

sanctio pragmatica — L. a *Még mindig sehogyse* c. cikk jegyzetét.
schwarz auf weiss — szó szerint: fekete fehéren; itt: világosan megírva.

a jezsuita atyák tana — Hermann Busenbaum (1600—1668) német jezsuita A theológia erkölcsi magva c. művében olvashatjuk: mikor szabad a cél, az eszközök is szabadok, vagy más helyen: akinek szabad a cél, az eszközök is szabadok. E meghatározások nyomán terjedt el a köztudatban a „cél szentesíti az eszközt” szállóige, mint a jezsuiták tana.

PEST, JULIUS 26-ÁN

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

in infinitum — L. a *Kiegyenlítési javaslatok* c. cikk idevágó jegyzetét.

Korán — A mohamedán vallás szent könyve. A vallási elgondolások megörökítése mellett, a rituális előírásokat és a világi élet bizonyos normáit is tartalmazza.

Mikor 640-ben az arabok elfoglalták Alexandriát, Amru vezér felgyújtatta annak világhírű könyvtárát. Előbb azonban megkérdezte Omár kalifától, hogy mitévő legyen, mire a kalifa azt felelte: „Ha azokban a könyvekben az van ami a Koránban, akkor fölöslegesek; ha pedig más van, akkor veszedelmesek, eszerint meg kell semmisíteni őket.” (Tóth Béla: *Mendemondák*. Budapest 1896. 193. l.)

hiszen maga ösmerte el, hogy törvényhozásba nem bocsájtkozhatik — Deák mondotta felirati beszédében 1861. máj. 13-án: „De ha függesztett törvényeink teljes erejökben tetteleg vissza nem állíttatnak . . . a nemzet, mely most meg van fosztva alkotmányos szabadságának minden biztosítékától, nem bocsájtkozhatik semmi újabb törvényalkotási értekezletekbe . . . mert miként s mi célból alkotson újabb törvényeket, midőn azt látja, hogy egyoldalú hatalommal függesztett alaptörvényeinek hatálya még akkor is függőben tartatik, midőn a fejedelem a nemzet képviselőit összehívta . . .” „Jelentsük ki tehát, hogy az abszolút rendszer által hatályon kívül tett s még most is függőben tartott törvényeinknek tüsténti teljes visszaállítását határozottan sürgetjük.” (S 1861. máj. 14., 110. sz.)

JÖVŐNK, HIVATÁSUNK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Sorskereinkünk zápja — Záp: ez esetben a kerék küllője.

„*Megvirrad még valaha*

Nem lesz mindig éjszaka.” — Terhes Sámuel (1783—1863) református lelkész verse. A Világost követő időknek országszerte népszerű dala, amely kéziratos másolatokban, szájról szájra terjedt.

TANULJUNK, OKULJUNK, EMLÉKEZZÜNK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Schmerling December ur — Anton von Schmerling lovag 1860. dec. 13-án lépett be a Rechberg kormányba.

Borura derü! — Az 1830-tól működő Magyar Tudományos Akadémia jelmondata. Széchenyi István fordította így W. Langland XIV. századi angol költő egyik latin nyelvű versének „*Post nubila Phoebus*” sorát.

Csak nemrég diadalmaskodott — L. a *Nemzeti dicsőség* [I.] c. cikk idevágó jegyzetét.

ámde féltév óta [...] a sajtó [...] a lehető leghabzababbb volt — Ti. az 1860. okt. 20-án kiadott Októberi Diploma óta, amely érvényben hagyta ugyan a sajtó ügyében intézkedő 1852. májusi rendeletet, hallgatólagosan azonban a korábinál nagyobb szabadságot engedett a politikai kérdések vitatásában.

FELFORDULT VILÁG

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

à la III. Napoleon — a társadalom megmentésére — L. ezzel kapcsolatban a *Beljöld* (Pest, május 8-kán) c. cikk vonatkozó jegyzetét. III. Napóleon a rend, a „császárság a béke” jelszavainak hirdetésével nyerte meg a nagypolgárság és a módosabb parasztság támogatását.

közcserepár — Cserepár: az egykor fehér nadrágon fekete harisnyát viselő osztrák örökös tartományokbeli gyalogosok gúnyneve.

mellbe ne lövessünk — Vérlázító dolgok címen a Cs is átveszi a hírt, amit Széplakról (Bihar megye) írtak a Magyarországnak: egy zsandár vezetésével kilenc katona érkezett Széplakra. „Vacsora után egy katona fegyverét Péter Bálint nevű gazdára irányozgatta s el is vonta, de a gyutacs nem lévén rajta nem sült el. Rátett hát táskájából egy kápszlit, újra célzott s így szólt: 'Na jól van gazda?' a gazda ... felelt: 'Nem jó, ne figurázzon.' De későn, mert a puska durrant, s a magyar ember vérében hevett a földön. — A nagy csődületre a zsandár a szakaszt csatárláncba állította s a zúgó népet el nem oszlása esetén lövéssel fenyegette. Nagy bajjal lehetett elcsöndesíteni az elszörnvedt lakosokat”. (Cs 1861. máj. 16., 13. sz. „Ujdonságok”).

Ugyanitt olvashatjuk: „A szabadságosok összeszedése végett egy zsandár vezetése alatt kilenc katona érkezvén oda [Széplakra] ... míg a káplár a bíróval beszélt, a katonák a helységhez konyhájában várakoztak, hol időközben az ebédet készítő asszony sonkája a fazék-ból eltűnt. Észrehevén a szegény asszony, hogy a katonák suttyomban harapdálnak valamit, panaszt tett az előljáróknál s gyanakodott a katonákra. A vádra a káplár felpattanva ... rárivalgott: hogyha ki nem tudja mutatni a tolvajt, huszonötöt kap. A szegény asszony, ki épen nehézkes állapotban az utolsó napokban volt, rámutatott az őr-vezetőre. Erre a káplár állati dühbe jövéen, a zsandár úrral együtt fegyver közé fogják az asszonyt s erősen követelték az elégtételt 25 botütésben. A bíró közbevetette magát: ... nézzék a boldogtalan asszony állapotát ... , de süket fülekre találtak [!] A zaj közepette sikerült az asszonyt a jegyzői irodán át elszöktetni és elrejtteni; de másnapra elszülte magzatát ... ” A katonák ezután már csak a szállás és tartásdíjuk fizetését követelték az asszonytól (Cs 1861. máj. 16., 13. sz. „Ujdonságok”).

szegény jegyzőnk, ha az alkotmányos megyének engedelmeskedni akar-nak — A Cs 1861. jún. 20., 23. sz. „Ujdonságok” rovata A vitez had-sereg hűstetteiből címen közli az alábbi estet: „Szabolcsból írják, hogy egy cs. kir. főhadnagy, 40 katona és 8 zsandár kíséretében jár faluról falura a szabadságos katonák összefogdozására, s mert egy alkotmá-nyos falusi jegyző a kívánt aláírásokat megtagadta, a 19 éves főhad-

nagy . . . felálltván 40 emberét, a kisbíró kezéből kiragadta a botot, egy padot a községháza udvarára állítatott, s a gonosztevéket illető láncokat elővetette, s 25 botbüntetésre s vasoni elhurcolásra ítélte a törvényes állásához ragaszkodó jegyzőt, ki, hogy e meggyalázó erőszaknak kitérjen, a kivánt aláírásokat teljesíté.”

a mindent „fölforgató” katonaság — Célzás az adóbehajtó katonaság „működésére” (l. a *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk vonatkozó jegyzetét).

„*kispuskátúz*” — L. az *Előfizetési felhívás* [II.] jegyzetét.

A NEMZET GENIUSZA

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a szabadság ígéretföldjére — A Bibliában Palesztinát, ill. Kánaánt Jehova a zsidó népnek ígérte, majd Mózeset jelölte ki vezérül aki népét Egyiptomból az ígéret földjére vezette.

igazolva Petőfi jós sejtelmét — Az alábbiakat Petőfi A hazáról (1845) c. verséből idézi.

fogantás — régi szó, terhessé lesz, teherbe esik. Itt V saját szóalkotásának látszik „a fogantatás” eredménye értelemben.

„*pápa és a congressus*” — Eredeti címe: *Le Pape et le congrès*. Naumburg 1860.

Laguerronnierre — Laguéronnière, Louis Etienne Arthur Dubreuil Hélión, vicomte de (1816—1875) francia politikus, publicista. Legitimista újságíróként kezdte, az 1848-as februári forradalomban Lamartine államtitkárrá nevezte ki, később III. Napóleonhoz pártolt, és a sajtóügyi osztály főnöke lett. 1861-től szenátor, 1862-től a *La France* c. lap szerkesztője, a bonapartisták és a klérus érdekeinek összeegyeztetésén fáradozik ilyen minőségben.

rendetlen üstökös — Rendetlen, azaz rendszertelenül felbukkanó, a bolygók rendszerébe nem illeszkedő.

Diogenes diadala inkább dac — Diogenész görög filozófus (i.e. 404—323) a mindenről lemondás elvét vallotta és gyakorolta. Nélkülözésével, életmódjával hirdette, hogy uralkodni tud a külső körülményeken.

talpig vontcsövezve — Talpig felfegyverezve. A vontcsövű puská tudniillik a lőfegyverek ama típusa, melynek csövében belül nyújtott csavarvonalat követő barázdák vannak bevésve.

mégsem volt elég Európa két legnagyobb hatalma — Ti. az 1848—49-es magyar szabadságharcot leverő Ausztria és Oroszország.

MI LESZ HÁT MÁR?

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Mein Liebchen, was willst du noch mehr? — Drágám, mi kellene még? (L. a *Hát aztán?* c. cikk vonatkozó jegyzetét.)

sereglész — állatidomító.

„*nagyostrák*”elem — L. A *kis „nagy ostrák” emberek* c. cikk idevágó jegyzetét.

„*vitam et sanguinem pro Hungaria*” — Életet és vért Magyarorszá-
gért; l. még a *Hát aztán?* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

*Igy csoportosult számos külön nemzet Attila vezér zászlója alatt —
Hatalma csúspontján — Attila uralkodása (433—453) alatt — a
hún birodalom a Kaspi tótól a Rajnáig, az Al-Dunától a Balti-tengerig
terjedt és számos népből, néptörödékből állt. V a Habsburg-monarchiát
sokszor hasonlítja a hún birodalomhoz. (L. pl. *Hűtáogatok*. 1878.
VKrk VI. köt. 243. l. stb.)*

*egy újabb Szlavia létre nem jön — V, mint kortársai jó része, úgy vélte,
hogy a beteljesülés felé közelítő egységes Olaszország és a napirendre
került német egységmozgalom mellett, a szláv államok is rövidesen
egy államba tömörülnek (vö. *Polgárosodás*, 1862. VKrk VI. köt. 114.,
556. l.; *Hűtáogatok*, 1878.; uo. 245. l. stb.).*

„*e világon nincs számunkra hely*” — Vörösmarty Mihály Szózat
(1836) c. verséből idéz.

KÖZPONTOSÍTÓ TERVEK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Fortschritt*” — L. *Jaj be... okos a német!* c. cikk vonatkozó
jegyzetét.

„*O.D.P.*” Ostdeutsche Post. L. a *Kire várunk?* c. cikk reá vonat-
kozó jegyzetét.

országbíró — (judex curiae regiae) régi, Szent István korából eredő
bírói méltóság. I. Mátyás király óta az ország nádor után következő
nagybírája, tagja a főrendiháznak, másodelnöke a Helytartótanács-
nak. Az Októberi Diploma megjelenése után országbíróként Apponyi
György grófot (1808—1891) bízták meg a magyar törvénykezés újjá-
szervezésével. Apponyi 1863. április 3-án mondott le a hivataláról.

tárnok — Tárnokmester: az Árpád-házi királyok korából származó
országos méltóság, korábban a királyi jövedelmek kezelése tartozott
feladatai közé. Később a nádor és az országbíró akadályoztatása esetén
a főrendi tábla elnöke, tagja a Helytartótanácsnak, az ország negyedik
zászlósura. Az Októberi Diploma megjelenését követően az 1861-es
országgyűlés feloszlásáig Mailáth György (1818—1883) viselte a tár-
noki méltóságot, ő volt egyszersmind 1861. nov. 3-ig a Helytartó-
tanács elnöke.

az ország egyéb zászlósait — Az ország zászlósurai voltak mindazok,
akik birtokuk, rangjuk, hivatali állásuk után külön katonai egysége-
ket tartoztak kiállítani az ország védelmére. Később az országnagyo-
kat, a feudális Magyarország legfőbb tisztség- és méltóságviselőit ne-
vezték így összefoglalóan.

néhány ember ülve maradt az alsóházban — L. ezzel kapcsolatban a
Megint a felirat c. cikk idevágó jegyzetét.

a felolvasás előtt még a határozati párt vala többségben — Deák 1861.
máj. 13-án elhangzott felirati javaslata előtt a Határozati Párt jelen-
tékeny képviselőházi többséget mondhatott magáénak (l. ezzel kap-
csolatban Szabad 439—441. l.). A Határozati Párt egy csoportja azon-
ban nem annyira Deák kétségtelenül nagy hatású beszédének „remek-

sége”, hanem a kedvezőtlené vált nemzetközi helyzet, s főként a nemzetiségi követelésektől való félelme okán, arra törekedett, hogy — Podmaniczky Frigyes szavait idézve — „a szavazásnak oly irányt fogunk adni, hogy a fölrati indítvány fogadtassék el 2—3 szavazati többséggel”. (Naplótöredékek. 3. köt. 1850—1875. Budapest 1888, 115. l.)

Túrni, engedelmeskedni fogunk, de a magyar törvényen változtatni nem fogunk — V soraiban Deák Ferenc 1861. aug. 8-án az országgyűlés elé terjesztett második feliratának gondolatai csengenek vissza: „Ha túrni kell, túrni fog a nemzet, hogy megmentse az utókornak azon alkotmányos szabadságot, melyet őseitől örökölt. Túrni fog csüggedés nélkül, mint ősei túrtek és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogait; mert amit erő és hatalom elvesz, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják, de amiről a nemzet, félve a szenvedésektől, ön-maga lemondott, annak visszaszerzése mindig nehéz és mindig kétséges.” (Kónyi Manó: Deák Ferenc beszédei 1861—1866. Budapest 1889. 3. köt. 198. l.)

A NAGY NEMZETEK, ÉS A KICSINY MAGYAR NEMZET

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A szabad angol nemzet fővárosában bankettek tartatnak — A S 1861. aug. 17-i számának Táviratok rovata írja Southampton aug. 15. kelettel: „Ferdinánd Miksa főherceg . . . ma a mayor által fogadtatott s az ez utóbbi által átnyújtott felíratra ezt válaszolá: Austria jelenleg szintén alkotmányos; az Austria s Angolország közti szövetség szűkös. — Egy, a főherceg tiszteletére rendezett lakomán Roebuck védelmezi az Ausztriábani szabadság, s ez utóbbi s Angolország közti szövetség szükségét.”

Más tudósítások azonban kiemelik, hogy az ominózus banketten Roebuckon kívül egyetlen nevezetesség sem volt jelen, sőt a vezető angol politikusok, ki kifogással, ki anélkül, távol maradtak. (S 1861. aug. 20. Külföld. Legujabbak szemléje.)

Roebuck, John Arthur (1801—1879) angol államférfi, publicista. Az 1859-es francia—olasz—osztrák háború idején is Ausztria érdekei védelmében szállt síkra.

contraria juxta se posita magis elucescunt — Az egymás mellé helyezett ellentétes fogalmak jobban kitűnnek.

Thrasibulosz — Athéni hadvezér. A demokráciát eltipró harminc zsarnok uralma idején száműzik. A száműzöttek Thrasibulosz vezetésével Attikában szervezkednek a zsarnokság megdöntésére, mozgalmukat i. e. 403-ban siker kíséri. Thrasibulosz híret a zsarnokok elűzésének és az ígért amnesztia szigorú megtartásának köszönhette.

magyar nemzet, midőn 1848-ban segílyt kívántak tőle az önállásaért küzdő olasz ellen — 1848 nyarán a forrongó Lombardiában állomásozó császári csapatoknak erősítésre volt szükségük. A bécsi kormány a magyar országgyűléstől kért a Pragmatica Sanctio alapján katonai segítséget, az olasz szabadságmozgalom leverésére. Kossuth hosszú

viták után 1848. júl. 20-án terjesztette az országgyűlés elé a kormány választát a királyi leiratra. Ebben lényegében Kossuth és Szemere álláspontja tükröződött: 40 000 katonát bocsát a kormány a birodalom rendelkezésére azzal a feltétellel, hogy egyrészt az udvar megfíkezze Jellačićot, másrészt pedig a 40 000 ujoncból egyet sem használ föl az olasz szabadságharcok leverésére.

A radikálisok elszántan tiltakoztak az ellen, hogy a jogait frissen kivívott magyar nemzet segítséget nyújtson egy másik, szabadságért küzdő nép elnyomásához. A parlamenti többség végül is Kossuth javaslatát fogadta el.

„*Times*” — The Times, jelenleg is fennálló nagy tekintélyű angol politikai lap. John Walter alapította 1783-ban London Daily Universal Register címen. Jelenlegi nevét 1786 óta viseli.

„*Kölnische*” — Kölnische Zeitung. L. a *Belföld* (Pest, ápril 30-án) c. cikk idevágó jegyzetét.

a legújabb kor Hellasza legyen — Költőnk e gondolata több írásában is megtalálható. L. a *Nemzeti dicsőség* [II.] c. cikkét és jegyzetét.

a legyőzött Leonidasok után, Xerxesek ellen diadalmaskodó Miltiadések példájával — Leonidász spártai király (ur. i.e. 489–480) nem tudta a túlerőben levő perzsa sereget feltartóztatni, s katonáival együtt hősi halált halt. Miltiadész (i.e. 524–518) athéni hadvezér és államférfi. I.e. 490-ben Marathonnál döntő győzelmet aratott a támadó perzsa seregeken. Xerxész perzsa király (uralk. i.e. 485–465) a második perzsa támadást vezette Görögország ellen és i.e. 480-ban Szalamisznál teljes vereséget szenvedett.

IDŐZŐ POLITIKA

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a jelen kornak uralkodó eszméje az ildom — Ildom — Széchenyi István egyik kedves szava volt. Arany János így ír Széchenyi emlékezete c. versében (1860):

„Vezérszó: ildom, a zászlón: előre!
Ő az, ki által lettünk és vagyunk.”

Fogarasi János (1801–1878) ajánlotta a német Klugheit szó magyar megfelelőjének az „ildom”-ot. (L. Arany Krk I. köt. 514. l.)

Garibaldi midőn Genuából elindult 1100-ad magával 150,000 főnyi hadsereg ellen — Garibaldival kapcsolatban l. a *Nemzeti dicsőség* [II.] c. cikk reá vonatkozó jegyzetét. 150,000 fő: a Nápoly—Szielliai Királyság haderejének hozzávetőleges létszáma.

„*merne ha merne*” — Idézet Petőfi Sándor A helység kalapácsa (1844) c. művéből:

Látszék, hogy valamit
Akar és nem akar,
Vagy inkább, hogy valamit
Merne, ha merne.

(Második ének)

Donau Zig. — *Donau Zeitung* (1860—1862), a Schmerling kormányzat félhivatalos lapja.

A követek köteles hűséggel fejüket vakarják — L. a *Hátramenés* c. cikk idevágó jegyzetét.

Et si fractus illabatur orbis — Pontosan:

*Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.*

(Ha romba dől is a világ, rettenthetetlenül fog omladékin állni.)
Idézet Horatius, Flaccus Quintus (i.e. 65—8) ódáinak harmadik könyvéből (3, 3, 7)

MINDEN JÓL MEGY

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

az ügynevezett „kiegyezkedés” meghírsült — A képviselőházban és a felsőházban 1861. aug. 22-én olvasták fel Ferenc József császárnak, az országgyűlést feloszlató leiratát.

hasonlók vagyunk azon kis deákhhoz, kit nagy Deákunk úgy definiált, hogy olyan semmi, amiből minden lehet — Széchenyi írja: „A magyar egy gyermek nép, most semmi, de minden lehet, mert lelki s testi erő rejtezik fiatal keblében. Minden lehet, ha át akarja látni, hogy semmi. Csak két ellensége van az Előítélet s Elbizakodottság.” (Világ. 1831. Gróf Széchenyi István munkái. II. sorozat. 1. köt. 69. 1.) Széchenyi e megállapítását a *Polgárosodásban* is idézi V (l. VKrk VI. köt. 179. 1.).

azon ősi szerződések alapján, melyet csupán vele kötött — A magyar országgyűlés felirata ezt így fogalmazza meg: „A *sanctio pragmatica* nem egyszerű diploma, nem octroyozott adomány vagy ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, melyben egyrészt az őseink a habsburgi ház nőgának javára ünnepélyesen lemondottak azon jogról, hogy a habsburgi ház fiágának kihaltával szabadon választhassák királyukat; másrészt pedig III. Károly, ki a nemzet ezen szabad választási jogát 1715-ben is a 3-ik t. cikkelyben nyíltan elismerte, a nemzet részéről kikötött föltételek teljesítését, az ország önállóságának, függetlenségének, jogainak, szabadságának, törvényeinek fönntartását ígérte. Az ekép szabad egyezkedés mellett kötött kétoldalú alapszerződés teljes erejében s minden föltételeivel együtt életbe lépett . . . s a jogszerűen kötött szerződést jogszerű gyakorlat követte. Lehet-e most azon szerződést egyoldalúlag megszegni . . . ?”

viszahódítják Olaszországot, sőt még a német császárságot is fölállítják — L. A *kis „nagy osztrák” emberek* c. cikk idevágó jegyzetét.

OSZTRÁK FOGALMAK [I.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Osztrák fogalmak [I.—II.] — A Birodalmi Tanács ülésén 1861. aug. 23-án olvasta fel Schmerling a császári „Közlés”-t, amellyel a magyar országgyűlés feloszlását jelentette be a Birodalmi Tanácsban. 1861.

aug. 30-án a Birodalmi Tanácsban mondott beszédében ismét kitért a magyarországi helyzetre. V e két cikke főleg Schmerling beszédére reagál, illetve azt elemzi.

csak pártot nem nemzetet érve, mert az nincs — V ezzel kapcsolatos nézetét részletesen a kötetünkben föllelhető *A kis „nagy osztrák” emberek* c. cikkében fejté ki.

A magyar sokszor hivatkozik saját istenére — A „magyarok istene” kifejezés főleg Petőfi Sándor Nemzeti dal-a nyomán vált népszerűvé és elterjedtté.

Isten választott népe, mint egykor a zsidó volt — A Biblia szerint isten Izrael népét választotta ki törvényeinek a földön való megvalósítására.

mint a polyp, nem fogy sőt ha ketté vágják, még szaporodik — A regeneráció egyik megnyilvánulási formája az ún. szomatikus embriogenezis, amikor a test-töredék teljes szervezetté fejlődik, pl. (szivacsok), csalánozók (polipok), bizonyos férgek.

merény — elavult szó; merészség, merész vállalkozás, itt: merénylet.

birodalmi tanács — L. ezzel kapcsolatban a *Köll-e két kulacs?* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

üstökös furcsaságok — Célzás Jókai Mór Üstökös c. éleclapjában megjelent komikus furcsaságokra.

homéri hahotára — E kifejezés közismert formája a „homéri kaczaj”. Az Iliászban szereplő boldog istenek „Ki nem oldódó (vagy nem lohadó) nevetés”-e nyomán állítólag XVIII. századi francia közvetítéssel (rire homérique) keletkezett szókép.

Dr. Hein úr [...] felszólítja a beszélő szónokot, hogy [...] őreá nézzen — Hein, Franz (1808–1890), sziléziai ügyvéd, birodalmi tanácsos.

A Birodalmi Tanács 1861. máj. 11-i ülésén a centralista és nemzeti párt között dúló heves és éles felirati vita során Rieger cseh képviselő felszólalása közben az elnöklő (Hein) közbeszólt: „Ma már többször kénytettem az urakat megkérni, hogy felém s ne a másik oldal felé fordulva szóljanak, s hozzám irányozzák beszédjüket, miáltal a vita okvetlenül nyugodtabb lesz. A kérést most ismétlem.” (S 1861. máj. 14., L[udassi Mór] tudósítása.)

a ruthén parasztok fejüket vakarják — L. a *Hátramenés* c. cikk idevágó jegyzetét.

az egész tanács háromszor hochot kiált — L. a *Bécsi kemény vitézek* c. cikk idevágó jegyzetét.

Anglia [...] egyik vezérszónoka elősmeri, hogy Ausztria alkotmánya sokban hasonlít az övékéhez — A sheffieldi polgármester által, 1861. aug. 21-én, Roebuck (l. *A nagy nemzetek és a kicsiny magyar nemzet* c. cikk reá vonatkozó jegyzetét) és Hadfield sheffieldi képviselő tiszteletére rendezett banketten Roebuck fejtette ki, hogy Angliának — Franciaországgal szemben — Ausztriával kell együttműködnie. Roebuck szerint „az osztrák császár minden módon az angol alkotmányt akarta államának adott alkotmánnyal megközelíteni, ami neki annyira sikerült, hogy még túl is tett az angol alkotmányon”. Az angol lapok a konzervatív Herald kivételével megtámadták Roebuck Ausztriával kapcsolatos nyilatkozatát. (Magyarország, 1861. aug. 27., 198. sz. Külföld.)

midőn farkas koma — Célzás Phaëdrus Lupus et agnus c. népszerű meséjére (vö. *A felirat* c. cikk idevágó jegyzetét).

berbecs — *birka*.

hivatkozik a sanctio pragmaticára — L. a *Még mindig sehogyse* c. cikk ezzel kapcsolatos jegyzetét.

a koronázás ökörsütési örömeivel — Régi szokás volt népünnepélyeken (leginkább a király koronázása alkalmával) a szabadban nyáron ökröket sütni, és húsuikat a megjelentek között szétosztani.

kimondja, hogy a sanctio pragmaticát az 1849-ki debreceni gyűlés eljátszotta — A Birodalmi Tanácsban felolvasott Közlés-ben (l. előbb) olvashatjuk: „Ő Felsége, midőn m.é. october 20-kán — el lévén határozva összes népeinek a törvényhozásban részvétet megadni — az üdvtelen lázadásban egész az 1849 apr. 14-diki bűntényig elragadott s kötelességéhez fegyvererővel visszaveretett magyar királyságnak is kegyelemből oda nyújtá bocsánat-adó kezét”

„Magyarország alkotmánya a forradalmi hatalom által nem csak megtöretett, s ekként jogilag megsemmisítetett, hanem tényleg is megszüntetett.”

Schmerling 1861. aug. 30-án mondott beszédében Magyarországra vonatkozóan kijelentette: „Oct. 20-án azon férfiaknak, kik Ő Felségének akkor a diploma kiadatását ajánlották, tisztában kell lenniök az iránt, hogy mely álláspontot kell Ő Felségének a magyar országgyűlés s a magyar alkotmány irányában foglalnia . . . Ez a teljhatalom álláspontja volt egy eljátszott, tényleg hatályon kívül esett alkotmány, a tényleg félretett, a debreceni konvent határozatai által szét tépelt magyar alkotmány irányában.” (L. továbbá ezzel kapcsolatban a *Még mindig sehogyse* és a *Loptuk-e mi az alkotmányunkat* c. cikkek idevágó jegyzeteit.)

az ő saját akkor indoklásuk szerint, melyre a muszkát segítségül hívták — Az orosz csapatok segítségül hívásában nem szerepelhetett az ápr. 14-i függetlenségi nyilatkozat ténye: „1849 május 1-én a hivatalos Wiener Zeitung értesítette először a világot, hogy a császári kormány igénybe veszi az orosz cár fegyveres segedelmét . . . A magyar fölkelés ugyanis pár hónap óta oly kiterjedést nyert s tüneteiben annyira magán viseli az európai felforgató párt minden ereje egyesülésének jellegét, hogy valamennyi államnak közös érdekében áll gyámoltítani a császári kormányt . . . Okul egy szóval sem említette, nem is említette az április 14-ki függetlenségi nyilatkozatot, mert ennek híre csak május 2-án . . . érkezett az osztrák császári államkancelláriába . . . A bécsi lapok is csak május 3-kán hoztak először hírt a függetlenségi nyilatkozatról . . .” (Márki Sándor — Beksics Gusztáv: A modern Magyarország. Budapest 1898. A magyar nemzet története. 10. köt. 320. l.)

„*Braucht ihr Constitution? No da habst eine Constitution!*” — Kell-e nektek alkotmány? No, itt van az alkotmány!

Míg Francia- és Olaszország uralkodói a nép általános szavazatában nyilatkozó akaratra hivatkoznak — Bonaparte, Charles-Louis Napóleont (1808—1873) az 1851. dec. 2-ára virradó puccs után, népszavazással, dec. 10-én 7,437.216 szavazattal, 640.757 ellenében választották meg tíz évre Franciaország köztársasági elnökévé. Napoleon az új alkotmányban egyes esetekre kimondta a népszavazás jogát, hogy az általa sokat hangoztatott demokrácia látszatát fenntartsa. Hamarosan saját érdekében használta fel e jogot, 1852-ben a szenátus a nemzethez

felszólítást intézett és a császárság visszaállítását javasolta. A népszavazás — az előzetes ígéretések hatására — nagy szavazattöbbséggel Napóleont 1852 novemberében császárrá választotta.

Az 1859-i francia—olasz—osztrák háborút követően a középolasz államok, Modena, Parma, Toscana és Romagna 1860. márc. 11—12-én népszavazás útján döntötték el a Szardíniával való egyesülést.

abder — Teljes alakjában *abderita* (korlátolt, együgyű). Abdera város lakói, az *abderiták* az ókori Thrákiában butaságukról voltak híresek.

és ezen államminiszter beszédét kötelek hochokkal kísérte — A Schmerling által előterjesztett császári Közlés (l. előbb) felolvasása után az urak házában, az elnök felhívására hangzott el a háromszoros „Hoch” (S 1861. aug. 27.).

OSZTRÁK FOGALMAK [II.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Hünengedelmes” — „Legalázatosabb előterjesztése a hünengedelmes államadóssági bizottnánynak, az államadóssági ügy állásáról az 1860-ik év második felének végével”. E címet viselte a császárhoz intézett 1861. jún. 28-i keletű felterjesztés.

debreceni ápríl 14-i határozat — L. a *Loptuk-e mi az alkotmányunkat?* c. cikk idevágó jegyzetét.

„uralkodik, de nem kormányoz” (*qui règne et ne gouverne pas*) — Pontosabban: *Le roi règne et ne gouverne pas* (a király uralkodik és nem kormányoz). Jan Zamojski (1541—1605) lengyel államférfitől eredő megállapítás (Peltzer, Karl: *Das treffende Zitat*. München 1957. 496. l.).

az apró beamter sereg magára a császár személyének képviselét ruházni merészkedik — A Birodalmi Tanács 1861. aug. 23-i ülésén olvasta fel Schmerling a császári Közlést a magyar országgyűlés feloszlatajáról. A Közlés szövege a minisztériumtól származik. I. Ferenc József császár nevében. E tény nagy vihart váltott ki a Birodalmi Tanácsban, a császári Közlésre adandó felirati vita során. Több képviselő szóvá tette a minisztérium eljárását. „Általában — mondotta Smolka lengyel követ — sajnálattal vevém észre, hogy a minisztérium gyakran a legfontosabb ügyekben, s különösen Magyarország ügyeiben, Ő Felsége nevét pajzsul használni ügyekszik.” A fentieket Rieger cseh képviselő is szóvá tette: „Nem tudjuk jóformán, császári üzenet-e vagy miniszteri program?”

Schmerling 1861. szept. 1-én elmondott beszédének bevezetőjében kifejti, hogy a minisztérium eljárása helyes volt: „Mindazon államokban, melyek alkotmányos élete már régibb mint a miénk, szokás, hogy fontos nyilatkozványok a kormány részéről az uralkodó nevében történnek az által, hogy Ő Felsége nevét a kormány közleményében idéztük, semmi esetre sem hibáztunk a korona fénye . . . Urunk szentelt személye ellen . . . Nem a minisztérium, Császár Ő Felsége találta a magyar országgyűlést feloszlataciónak.” (S 1861. aug. 28.—szept. 1.)

„Fortschritt” — L. a *Jaj be . . . okos a német!* c. cikk idevágó jegyzetét.

„*polizey-stund*” — polizeistunde: záróra.
Solferinonál — L. a *Köll-e két kulacs?* c. cikk idevágó jegyzetét.
„*Weser Ztg.*” — Brémában megjelenő napilap. A külföld számára
hetilap formájában is kiadták. 1844-től 1934-ig állt fenn.
ügyér — miniszter. A múlt század közepén, főként összetételekben
— külügyér, hadügyér, használták alkalmakként e szót. Esetünkben
Schmerling államminiszterről van szó.

A LEGNAGYOBB PRÓBA

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Thugut osztrák miniszter magával Robespierrel alkudozott, s Mária Terézia [...] Kaunitz herceg tanácsára legyőzte nagy visszatetszését, midőn XV. Lajos megnyerése végett néhány nyájas szót kelle intézni Pompadour marquisené asszonysághoz — Thugut, Johann Amadeus Franz de Paula báró (1736—1818) osztrák államférfi, 1791-ben Párizsban Mirabeauval (1749—1791) tárgyalta. Közvetítő szerepet vitt az udvar és a francia forradalmi nemzetgyűlés között. Thugut 1792-ben kapta miniszteri rangját, s mint ilyen erősen sürgette Ausztriának a forradalmi Franciaország elleni harcát.

Kaunitz, Wenzel Anton (1711—1794) herceg 1750—53-ban Ausztria párizsi követe s itt azon fáradozott, hogy rávegye XV. Lajost (1715—1774), lépjen Ausztriával szövetségre Nagy Frigyes ellen. E szövetség létrejöttét — állítólag — Pompadour (Poisson, Johanna Antonia, 1721—1764) marquise-nak tulajdonították. Mme Pompadour XV. Lajos francia király kedvese volt, és a királyra gyakorolt befolyásánál fogva beleavatkozott az államügyekbe is.

a portugáli trónörölő osztrák főhercegnőt nyert feleségül — Dom Miguel Maria Evaristo (1802—1866), 1824. ápr. 30-án puccsszerűen elfoglalta a portugál trónt, ahonnan apja VI. János portugál király az angolok segítségével elűzte. VI. János halála után 1828-ban újra királynak kiáltotta ki magát, bátyja, Pedro braziliai császár angol, spanyol segítséggel ismét megfosztotta a tróntól és száműzte. 1834-től Németországban és Bécsben élt száműzetésben. 1851-ben feleségül vette Adelheid Löwenstein (1831—1909) wertheimi hercegnőt.

Első Napoleon házasságát Mária Luizával — Mária Lujza (1791—1847) II. Ferenc osztrák császár leánya. Politikai megfontolásból 1810-ben I. Napóleon császár felesége lett.

„*Presse*” — Bécsi napilap.

a jelen minisztérium — L. az *Osztrák fogalmak* [II.] c. cikk ezzel kapcsolatos jegyzetét.

főlosztalván lassankint s egymásután a megyék, városok alkotmányos bizottmányait — Pest megye 1861. aug. 26-án megtartott közgyűlésén határozatot hozott, amelyben — többek között — elsőként kijelenti, hogy magáénak tekinti az országgyűlés óvását (Deák 1861. aug. 22-én elhangzott javaslatát), s erre körlevélben a többi megyéket is felszólítja. A Helytartótanács aug. 28-án keltezett „intézkvényé”-ben Pest megyét e végzések megsemmisítésére és bizottmánya üléseinek felüggesztésére szólítja fel. (S 1861. aug. 30.) Pest város közgyűlése aug.

28-án ugyancsak határozottan tiltakozott az országgyűlés feloszlatása ellen. Az előbbit szept. 3-án, az utóbbit 2-án rendeleti úton feloszlatták.

„És ezzel föltartóztathatatlanul megindult a görgeteg . . . Sok megyében a nevesebb képviselőknek az országgyűlésről beszámoló beszédei adták meg az alkalmat az országgyűlés feloszlatásának tényével szemben állást foglalni, másutt a Pest megyei körlevél; több helyen a helytartótanács intézkedéseivel való szembeszállás idézte elő az összeütközést. Az összeütközés pedig előidézte a törvényhatósági bizottság felfüggesztését, súlyosabb esetekben feloszlatását és kir. biztosok kiküldését; a kir. biztosok némely helyen csak katonai karhatalom igénybevételével voltak képesek hivatalukat elfoglalni. Amint a feloszlítás megtörtént, a közgyűlés rendesen határozatot hozott, mellyel a tisztikart vagy lemondásra hívta fel, vagy arra, hogy csak addig maradjon a helyén, amíg semmi alkotmány- vagy törvényellenes cselekményre nem kötelezik; ahol a lemondás megtörtént, ott . . . a Szózat éneklése közben hagyta el a gyűléstermet” (Berzeviczy 3. köt. 341. l.).

az Erdélyország irányában [. . .] melynek országgyűlése összealkotandási tervszabályzata legközelebb [. . .] ki fog hirdettetni — Az erdélyi országgyűlés ügyében intézkedő, 1861. szept. 19-én kelt uralkodói leirat 1861. nov. 4-ére, Károlyfehérvába (Gyulafehérvár) hívta egybe a tanácskozást. Választójogot adott mindazoknak, akik legalább nyolc „osztrák forint” értékű egyenesadót fizettek.

Az erdélyi törvényhozó testület gyűlése végül is 1863. júl. 15-én, Nagyszébenben jött össze. A magyar képviselők tüntető kivonulása után törvénybe iktatta az Októberi Diplomát és a Februári Pátenst, és küldöttei 1863. okt. 20-án elfoglalták helyüket a Birodalmi Tanácsban is.

abszolút hatalmú miniszter úrnak abbéli sürű ígéretei — Schmerling 1861. szept. 1-én elhangzott beszédére céloz: „nem messze lesz azon időpont, midőn ama milliók részéről . . . az . . . austriai kormány számára . . . bizalmi szavazat fog nyilváníttatni . . . nem láthatom át, hogy miért helyezteték oly határozott és makacs ellenállás az alkotmány elfogadása s a birodalmi tanácsbái követküldés ellenében, a magyar országgyűlés részéről azon meggyőződésre jutottam, miszerint ennek okát csupán ama makacs negatívban kell keresni, mely a magyar népnek . . . sajátja . . . remélem . . . hogy valamint előbbi időkben sikerült a kormány által megtartott állhatatos tényleges állás által ezen negatív fölött végre erőt venni, az austriai kormánynak, ha a megkezdett úton megmarad az alkotmányi kérdés sikeresen fog megoldatni a kormány az által, mikép Austria lakosainak egy része még nem fogadta el az alkotmányt, legkevésbé sem hagyja magát megzavartatni . . . nyugodtan várván be ama percet midőn az összes austriai lakosok szívébe behatoland ama meggyőződés, hogy őszinte alkotmányos eljárás mellett, az austriai parlamentben elég tér van a birodalom összes fajai s népei számára.” (S 1861. szept. 1., 200. sz.)

Deák, Tisza, Nyáry — Deák Ferenc (1803–1876) mint Pest belváros képviselője vitt közismert szerepet az 1861-es országgyűlésen. Tisza Kálmánt (1830–1902) az 1861-es országgyűlésre Debrecen

első kerülete választotta meg egyhangúan, Teleki László halála után ő lesz a Határozati Párt vezére. Nyáry Pál (1806—1871) az 1861-es országgyűlésen a Határozati Párt egyik intranzigens tagja.

PANDURBIRÓSÁG

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

M. VJVPI 43—45. l.

Múlt csütörtökön lefoglalt számunkban jelenve volt egy eset Somogyból — Ezt az „eset”-et a S („Vidéki levelezések” rovat) is közli 1861. szept. 24-i számában: 1861. augusztusában. Kaposvárott Svastics Gábor Somogy megyei szolgabíró 5—6 embert pandúrokkal elfogatott, s mivel a gyanúsítottak nem voltak hajlandók a rájuk fogott tolvajlásokat elismerni, a pandúrok meztelen testükre száznál több ütést mértek szíjkorbáccsal. A vádlottak végül is kénytelen-kelletlen elismerték a vádat.

A MS is átveszi a közleményt (1861. szept. 25. „Vegyes közlemények és újdonságok”) és a * * * jegyű „ujdondász”, Zilahy Károly még azt is hozzáfűzi: „... fájó szívvel jegyzünk föl ilyen szegyenletes eseményt, mely kivételességénél fogva elleneink rágalmának jogos tárgyat nem szolgáltat ugyan, de polgárisodásunk tükrén lehetlen, hogy egy sötét foltocskát ne hagyjon”.

Vajda *Önbírálat* c. röpiratában erre az esetre célozva ír a „száz pálcás szolgabírófaj”-ról (VKrk VI. köt. 64. l.).

A M.S. ujdondásza kivételesnek nevezte ez esetet — L. előbb.

mint az öldöklő angyal tette Sanherib hadaival — Sennacherib, más-ként Sanherib asszíriai király (uralk. i.e. 705—681), 702-ben seregeivel Jeruzsálem ostromára indult. Katonái között azonban járvány támadt, s a király erre kénytelen volt csapatait a város alól visszavonni. A Biblia szerint „azon éjjel kijöve az Úrnak Angyala, és levága az Assiriabeli táborban száz nyolevanöt ezeret: felkelének pedig jó reggel, és imé mindenütt holttestek valának” (Öszövetség. Királyok könyve II. 19 : 35.).

*mert hazafi érzésre csupán csak a magyar pór képes — Hasonló megállapításokat olvashatunk *Önbírálat* c. röpiratában is.: „Hol van olyan hazaszerető nép mint mi? Hol búsul még a rongyos pór, sőt az üldözött betyár is a csárdában hazafájdalom szomorú nótái mellett?” (VKrk VI. köt. 15. l., vö. 396. l.)*

a testi büntetés Damocles kardját — L. a Hát aztán? c. cikk ezzel kapcsolatos jegyzetét.

NEMZETISÉGEK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

M. VJVPI 46—49. l.

mint nálunk az olyan magyar, ki a finn és lapp nyelvet megtanulja, csak azért, hogy tudós-társasági tag lehessen — Az Akadémia a múlt század negyvenes éveitől kezdve erkölcsi és anyagi támogatásban

részesítette a finnugor összehasonlító nyelvészeti kutatásokat. Már 1842-ben egyik bizottsági ülésének jelentése kimondja: „Eredetünk, rokonságunk, régi lakhelyeink és történetünk, régi nyelvünk és nyelvünk ősrokonai kinyomozása nemzeti érdekeket képez.” (MTA főtitkári hivatalának levéltárában 120/1842 sz.) Nagyban támogatja Reguly Antal, Hunfalvy Pál ilyen irányú kutatásait stb.

V röpirataiban, cikkeiben is több alkalommal tudománytalan, csípős megjegyzésekkel illeti az Akadémia finnugor nyelvészeti munkálatait, méltán váltva ki ezzel Gyulai Pál megrovását (l. VKrk VI. köt. 74., ill. 387. l.).

forma dat esse rei — A forma teszi a lényegét (Arisztotelész)

szemben Augsburg elbizott professoraival, kik magukat civilizátoroknak szokják nagy elbizottan nevezni — Célzás az Augsburger Allgemeine Zeitung velünk foglalkozó írásaira, l. a *Nemzeti dicsőség* [I.] c. cikk reá vonatkozó jegyzetét. Civilizátorok: l. a *Nemzeti dicsőség* [II.] c. cikk idevágó jegyzetét.

Heidelberg — A jelenleg a Német Szövetségi Köztársaság Baden-Württemberg tartományában levő Heidelberg a legrégebb (1386-ban alapított) német egyetemet mondhatja magáénak, amely egyik központja volt a német humanizmusnak, majd a kálvinizmusnak, hallgatói között nagy számban voltak magyarok is.

Csaszlau — L. a *Lesz-e válaszfelirat?* c. cikk reá vonatkozó jegyzetét. *elköltözködni* — *Ábrahám kebelébe* — Lukács evangéliuma (16 : 22) írja le így a koldus túlvilági üdvözlését: „... meghala ... és vitétek az angyaloktól Ábrahám kebelébe”. Innen az „Ábrahám kebelében pihenni” kifejezés.

„szentelt fájdalom” — Idézet Eötvös József (1813—1871) Búcsú c. (1836) költeményéből:

Hellásznak kincse egy elomló rom:
Tied, hazám, egy szentelt fájdalom.

Eötvös versét V többnyire ironikus hangon emlegeti (vö. *Önbírálat*. VKrk VI. köt. 49. l.; *Polgárosodás*. Uo. 101. l.).

Buda-Pest lesz kelet Párisává — Széchenyi egyik kedves eszméje szellemében nyilatkozik V a fentiekben: „nyilvánítám, úgy érzem ma, hogy nemzetünk még nagy szerepet fog játszani, és neki van fenntartva azon éjszak-ázsiai nemzetségeknek civilisatioi képviselőjét játszani itt Occidensben, mely nemzetségekből Oriensben vevé eredetét . . .” (Szólásszabadság. [1830] Gróf Széchenyi István beszédei. Budapest 1887. 187. l.)

KARTÁCS ÉS BOMBA !

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Kartács és bomba — Kartács: apró golyókkal töltött szelence, melyet ágyúból lőttek ki kisebb lőtávolságra levő célpontra. Bomba: itt ágyúból, mozsárból kilőhető, robbanó-gyújtószerkezettel töltött lövedék. *a maga szírájában hagyják Magyarországot megfűlni* — L. a *Semmi fényezés!* [I.] c. cikk idevágó jegyzetét.

most előterem már egy pár magyar lap — A félhivatalos Sürgönyre és a konzervatív Pesti Hírnökre vonatkoznak a fentiek. E két lap, valamint az eszmei vonzásokörükbe tartozó politikusok, publicisták röpiratai valóságos sajtóhadjáratot kezdtek 1861, még inkább azonban 1862 folyamán a megyék „helytelen”, „elhízázott” politikája ellen.

Történetek hibák a megyerendszer egyesей részéről — A Cs 1861. szept. 29-i számában megjelent *Pandúrbiroság* c. cikkről van szó (l. előbb). „landsturm” — népfölkelő, népfölkelés.

ha valaki a császári biztosságot elfogadja — Az 1861. nov. 5-én kiadott ideiglenes rendszabályok (provizorium) életbeléptetése után új főispánok, adminisztrátorok kerültek a megyék élére. Az egyetlen, aki a korábbiak közül hivatalát megtartotta, Jankovich György (1822—1890) jászkun főkapitány volt. A törvényhatóságok új megszervezése és vezetése körül messzemenő hatáskört kaptak a közvetlenül a kancellárnak és helytartónak alárendelt „megyei kormányzók”. „Ő nevezi ki és esketi föl a megyei tisztikart, mely eddigi szokás szerint alispánokból, szükséges számú jegyzőkből, tiszti ügyészekből, szolgabírákból, esküdtekből továbbá egy pénztárnokból és levéltárnokból áll . . . Az egyenes adók tekintetében a 'megyei kormányzót' a pénzügyi közegekkel szemben ugyanazok a jogok illették meg, amelyek az előbbi korszak alatt a volt megyefőnököket megillették . . .

Forgách és Pálffy aziránt tisztában lehettek, hogy e feladat megoldásánál az alkotmányos korszak által hivatalba helyezett egyének közül, kik a közönség bizalmát kétségbevonhatatlanul birták, majdnem senkire sem számíthatnak . . . A legtöbb megyében . . . a kancellár kénytelen volt kevésbé tekintélyes alakokkal érni be egy-két elszegényedett mágnás mellett a Bach-korszakból nyugdíjas minőségben vagy rendelkezési állományban itt maradt törvényszéki elnökök vagy bírák szolgáltatatták a legnagyobb kontingensét az új 'megyei kormányzók' karának; akadt közöttük volt megyefőnök is és kir. táblai jegyző sőt pénzügyi tanácsos és volt szolgabíró is. Ismeretlen, súlytalan nevek, s ezeket is csak úgy tudta megnyerni Forgách, hogy bizalmas körlevélben tudtukra adta, hogy rendszerváltozás esetében rendelkezési állapotba helyezésre vagy kedvezményes nyugdíjra számíthatnak.” (Berzeviczy 3. köt. 363—368. l.)

BELFÖLD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARAZATOK

A „Sürgöny” múlt csütörtöki számában — A S 1861. okt. 3-i (277.) számában megjelent Bécs, okt. 1-i keltezésű vezércikkkel vitatkozik az alábbiakban V.

„L” jegyű bécsi levelező — Ludasi Mór (1829—1885) publicista író ez idő tájt L jegy alatt a Sürönyben bécsi leveleket, 1864 novemberében a Bécsbe távozott V váltja fel majd e tisztségében. 1865—66-ban Pesten a Magyar Világ c. orgánomot szerkeszti, lapjának költőnk az állandó tárcaírója. Bécsbe visszatérve a külügyminisztérium sajtóirodájában dolgozik. 1870—71-ben a Tagespresse szerkesztője.

A „Pesti Napló”-nak egyik levelezője a minap panaszkolta, hogy a nép kénytelen természetét a piacra vinni — A PN 1861. szept. 17-i (213). szá-

mában az „Adó-exekutiók” c. rovatban levő Veszprém megyei levélről van szó.

tavaly egy dicső hazánkfia is ajánlotta a megyéknek, fogadják el báró Vaynak instructióját — Vay Miklós báró (1802—1894), az Októberi Diploma megjelenése után kinevezett kancellár 1860. nov. 26-i kelettel húsz pontból álló „Főispáni utasítások”-at adott ki, irányt szabandó a megyék újjászervezésének. Dessewffy Emil gróf (1814—1866) szerint Deák Ferenc nyilatkozott úgy: „abszurd lenne” . . . , ha a főispáni utasításokat megtámadnák a kinevezésüket elfogadó főispánok” (Szabad 160. l.).

magna cum diligentia — nagy buzgalommal.

Tekintsük például Pest megyét — 1861. szept. 29-én a másnapra tervezett bizottsági ülés előzetes megbeszéléseit tartotta Nyáry Pál alispán, amikor a megyeházat katonaság szállta meg, az ajtókat lezárták. Nyárynak kijelentették, hogy a másnapi ülés megakadályozására jöttek. Nyáry a tisztviselői karral testületileg elhagyta a megyeházat, majd gróf Károlyi István főispán előtt szóban és írásban lemondott. A lemondást a megye valamennyi tisztviselője aláírta. (S 1861. okt. 1.) 1861. szept. 30-án gróf Károlyi István, Pest megye főispánja is benyújtotta lemondását (S 1861. okt. 6.).

general-marsch — díszjel, díszinduló.

Mit mond a P.H. — A Pesti Hírnök az 1847-es alapon álló konzervatívok és a klérus lapja, 1860. febr. 18-án indult. Szerkesztették: Szabó Alajos, dr., Ilméri Kiss István, Török János, Jakabffy Gyula. 1868 dec. 15-én megszűnt, illetőleg az Idők Tanújával egyesülve Magyar Állam néven működött tovább.

(K.A.) elfogulatlan nemes jelleménél fogva — K. A.: Kecskeméthy Aurél (1827—1877), hírlapíró, ebben az időben a félhivatalos Sürgöny szerkesztője, kora egyik legkiválóbb publicistája és fölötte ellentmondásos egyénisége. Jelszavának megfelelően — „Az ember gyenge, a gyomor erős” (K.A. naplója. Budapest 1909. 3. l.) — rögtön az abszolutizmus korának kezdetén hivatalt vállalt és mindvégig jól fizetett állásokban dolgozik. 1850-től 54-ig a hivatalos Magyar Hírlapnál, 1854-től a Belügyminisztérium sajtóirodájában, mint könyvcenzor működik. Ilyen minőségben gyakran segít a bajbajutott írókon. Szíve — Naplója tanúsága szerint — mindvégig az aulikus-konzervatív körökhöz húzta.

Széchenyi bizalmas köréhez tartozott, Arany János is szívesen közölt tőle cikkeket, V pedig mindenkor a legnagyobb elismerés hangján szólt róla. Kecskeméthy Budapesti Szemlében megjelent Guizot mint államphilosoph c. cikkét ismertetve, jónak látja még ezt is hozzáfűzni: „Aki tanulni óhajt, aki a legkiterjedtebb, legtávolibb nézőpontra akar szert tenni, annak kivétel nélkül minden oly cikk elolvasását ajánljuk, mely e név alatt, akár mint átdolgozás megjelenik” (NŐ 1859. márc. 6., 10. sz. 159. l. Házi könyvtár).

Más alkalommal viszont így szól róla: „Kecskeméthy Aurél, az aranyos humorú Kákay, a leggeniálisabb magyar journalista, a vérré való humorú magyar tárcáíró . . . (Az Akadémia palotája ügyében. NŐ 1861. okt. 15., 20. sz. 316. l.).

Amikor az ellene szervezett bojkott miatt 1864-ben V Bécsben, a kancellárián kénytelen állást vállalni Kelemen Mór mellett Kecse-

méthy Aurél siet segítségére. Költőnk Kecskeméthy lapjainak, a Sürögönynek, majd a Bécsi Híradónak lesz bécsi tudósítója, ill. belső munkatársa (l. Miklóssy János: Vajda János ismeretlen évei. ItK 1969:1, 72–81).

a coriolan-féle egýenektől — Coriolanus, Gnaeus Marcius római patri-
cius, aki — a szokásoktól eltérően — szavazóinak kertelés nélkül
szemükbe mondta az igazságot, hízelgésre képtelen volt.

KÖSZÖNJÜK MEG SZÉPEN AZ ALKOTMÁNYT...

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Mahomet koporsójaként — Célzás az ismert szolás-mondásra: „Ég és föld között lebeg, mint Mohamed koporsója.”

négyszögge alakult — Régebben katonai, harci alakzat. V több al-
kalommal is használja e kifejezést (l. *Magyar birodalmi politika*. 1881.
VKrk VI. köt. 270. l.).

A megyerendszer 1848-ig palládiuma volt alkotmányunknak — A régi
vármegyék kezében nemcsak a közigazgatás irányítása volt, hanem a
törvényhozó szervezetre és működésére is közvetlen befolyást gyako-
roltak — 1848 előtt. A rendi országgyűlésekre utasítással ellátott követek-
ket küldtek. Szilárd bástyájává épültek ki a feudalizmusnak, a nem-
ségnek a jobbágysággal szemben, ám a nemzeti függetlenség védelmezői
is voltak az udvar és az aulikus főnemesség ellenében. Ez a szempont
vitte rá Kossuthot, Telekit és a liberális nemesség nagyobbik csoport-
ját alkotó ún. municipalistákat, hogy a népképviselési alapra helye-
zendő vármegyék önkormányzatát — mint a független magyar álla-
miság biztosítékát — a polgári átalakulás után is fenntartsák.

amint 1848-ban létrejött a népképviselés — Népképviselés: a nálunk
1848-ban létrehozott kormányzati rendszer, amelynek törvényhozó tes-
tületét a lakosság széles rétegei választják, élén a parlamentnek felelős-
séggel tartozó kormánnyal, a megyék befolyása ilyen formációban — a
dolog lényegéből következően — csökken.

*olyan megyéket, melyek a bizottmányok megszüntetésével megszűntek
választott, tehát alkotmányos tisztviselők lenni* — A rendelkezések értelem-
ében: „Míg az új tisztviselői kar ki lesz nevezve, a mostani tisztviselők
személyes felelősség terhe alatt kötelesek hivatalukban megmaradni
s működésüket folytatni” (Berzeviczy 3. köt. 363. l.).

kiáltó szó sem lesz a pusztában — Kialtó szó a pusztában: az Újszövet-
ség evangéliumaiban több helyen is előfordul: Márk I. 3.; Máté III. 3.;
Lukács III. 4; János I. 23.

Hová lesz az olyan test, melyet felülről nyomnak, alulról nem tartanak?
— E helyzetkép Arany János Rendületlenül c. versében is megtalál-
ható (1860):

„Lenn a sikamló tér, nyomás felül,
Vész és gyalázat el ne rántsanak.”

*Tartsunk Somsich Pállal, ki megyéje feliratában fogalmazta meg a leg-
tisztább politikai jelszavát* — Somssich Pál (1811–1888) politikus, publi-

cista, Somogy megye Deák-párti képviselője 1861-ben és 1865-ben, 1869-től 72-ig a képviselőház elnöke. Somogy megye felirata az 1861. jan. 16-i császári leiratra a következőket válaszolja: „Felséges Urunk! mi Felséged legmagasabb felhívása folytán foglaltuk el ősi helyeinket a megyei közéletben, hogy azokat törvényszerűleg töltsük be, hazafiúi kötelességeink közé tartozik. Felségednek van ereje, anyagi hatalma arra, hogy e térről bennünket ismét letiltson, de nincs s nem lehet hatalom, mely annak törvénytelen betöltésére valaha kényszeríthessen.” (Magyarország, 1861. jan. 30. 25. sz.)

NÉMETEK S OSZTRÁKOK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Lehel, Konrád idejében, s még később, midőn közvetlen ellenük csatáztunk — Lehel (Lél? — 955) az országunk területén megtelepült magyarok nyugati kalandozásainak egyik vezére, I. Ottó német-római császár (uralk. 936—973) hadai Augsburgnál döntő csapást mértek seregeire, s Lehelt magát is foglyul ejtették. Konrád, Vörös (? — 955) lotharingiai herceg kezdetben a magyarok szövetségese volt, de az augsburgi ütközetben I. Ottó oldalára állt. Az ismert monda szerint Lehel Konrádot árulásáért kürtjével föbe sújtotta.

a legutóbbi német egységi törekvések — L. ezzel kapcsolatban a VKrk VI. köt. 314—315. l.; továbbá kötetünkben a *Külföld.* (Pest, december 31. 1862.) c. cikk vonatkozó jegyzeteit.

a magyarban pecsovics, vagy Kubinszky — Pecsovics: a kormánypártiak csúfneve, a Kubinszky elnevezés pedig a nemzeti érzelmű ellenzékieké volt a negyvenes-hatvanas években. Eredetüket I. Tóth Béla: Szájru-l-szájra. (Budapest. 1907. 81—82. l.) Ezeket az elnevezéseket az *Egy hónap naplójából* c. művében (1869) is használja V. L. VKrk IV. köt. 309/554 l.

feketesárga — Az osztrák császár színe. Eredetileg a középkori német-római császárság, Das heilige römische Reich deutscher Nation színe volt. A „római szent birodalom császára” címet 1806. aug. 14-én tette le I. Ferenc (sz. 1768., uralk. 1792—1835), a feketesárga ettől fogva vált az osztrák császár színévé. Feketesárga: a köznyelvben Habsburg-barát, kormánypárti.

egész megye (Krassó) már nem is a román nyelvet tette[-e] kebelébe hivatalos nyelv? — Krassó megye 1861. szept. 4-i bizottmányi ülésén 648. sz. alatt hozott határozata a megye területén a közigazgatás és törvénykezés nyelvétől a román nyelvet állapította meg. (S 1861. okt. 31., 251. sz.)

született ds-tözs-dözs hős magyar — Lisznyai Kálmánnak (1823—1863), az abszolutizmus korában nagy népszerűsége szert tett „korhelylira” legismertebb költőjének kedvelt szóalkotásait parodizálja Vajda. Ő használta lépten-nyomon a „tösgyökeres magyar szív”-et, a „dicső dözsörát”, a „dözs-hős ünnep”-et stb. (vö. VKrk VI. köt. 402. l.; l. még Cs 1861. jún. 9. 20. sz. „Kispuskatúz”; *Önbírálat.* VKrk VI. köt. 24. l. stb.)

életet, vért — vitam et banknotam! — Életünket és pénzünket! Gúnyos célzás a „vitam et sangvinem” (I. a *Hát aztán?* c. cikk idevágó jegyzetét) közismert szállóigére.

az olasz eredetű Bonaparte, a francia eredetű Bourbon családok példája mutatja — A Bonaparte család tagjai a XIII. század óta játszanak szerepet Itália különböző városállamaiban. A családnak az az ága, amelyből I. Napóleon és a napóleonicák származtak, a XVI. sz. elején Toscanából költözött Korzika szigetére (Ajaccioba).

A Bourbon család különféle ágai Franciaországban, Spanyolországban, Nápolyban, Pármában kerültek trónra. Csaknem szó szerint megismétli V az itt elmondottakat *Irányszelmék* (1863) c. cikksorozatában (vö. VKrk VI. köt. 212. l.).

AZ ALKOTMÁNYOS HATÓSÁGOK TOVÁBBI TARTHATLAN HELYZETE

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Nem csak kenyéren él az ember — Idézet a Bibliából: „Meg van írva, hogy nemcsak kenyérral él az ember, hanem az Istennek minden igéjével” (Újszövetség. Lukács evangéliuma 4 : 4).

horrendum dictu! — Pontosabban: „Horribile dictu!” — Még ki-mondani is szörnyű.

Az idegen ajkú honlakosokat kezdik bujtoztatni ellenünk, amint az alább közölt — Axentu-féle — újságcikk — „Halljuk a gyöngyszót egy szász lapból” címen idézi a Kronstädter Zeitung egyik cikkét, amely a nemzetiségek — ez esetben a szászok — jogait követeli.

Axente, Sever Ion (kb. 1820—1906), az erdélyi románok balázs-falvi gyűlésének egyik vezérszónoka, román nacionalista politikus.

„Axentu-féle” V értelmezésében a szélsőségesen megfogalmazott nemzetiségi kívánalmak jelképe.

makranca — L. a *Szabadelvűség* c. cikk jegyzetét.

mint a M. O. végzi egyik cikkét — Magyarország, a Határozati Párt első sajtóorgánuma, 1861. jan. 1-én indult, Pompéry János szerkesztésében. Pompéryt Szathmári Károly követte a szerkesztői székben. (Megszűnt 1862. okt. 26-án, kiadója Wodianer Fülöp volt.)

A „SÜRGÖNY”-NEK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A „Sürgöny” bécsi levelezője cáfolni igyekezővén ellenvetéseinket — V S-nyel polemizáló *Belföld* (1861. okt. 6., 54. sz.; I. előbb) c. cikkére Ludassí (I. uo.) a S 1861. okt. 11. (234.) számában Bécs, okt. 9-én címmel válaszol. A jelen cikk V viszontválasza.

A FŐVÁROSOK JELENTŐSÉGE

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Scyllája és Charibdis — L. a *Lesz-e válaszjelirat?* c. cikk idevágó jegyzetét.

„*divide et vincas*” — A „*divide et impera*” (oszd meg és uralkodj, vagy oszd meg hogy uralkodhass) közismert szállóige analógiájára: oszd meg és győzz.

egy új Abdera — L. az *Osztrák fogalmak* [I.] c. cikk vonatkozó jegyzetét.

Budapest növekedése — Az iparosodás és vasúthálózat kialakulásának következményeként Budapest területe és lakossága rohamos növekedésnek a kiegyezést követően indult, de már a szabadságharc után eltelt évtizedek is jelentős változást hoztak e tekintetben. Míg 1841-ben Pest-Buda lakossága 107 000 körül mozgott, 1851-ben 178 062 volt lélekszáma, 1870-ben pedig 280 349.

csak az utóbbi időben kezdett igazán magyar főváros lenni — Pest és Buda a XVIII. század végétől indul gyors ütemű magyarosodásnak. A XIX. század húszas éveitől szellemi életünk központja Pest és centruma politikai életünknek is, annak ellenére, hogy az országgyűlés 1848-ig l'ozsonyban tartotta tanácskozásait.

vis inertiae — Tétlen ellenállás (passzív rezisztencia).

a kerepesi úton élőködik — Az 1837-ben megnyílt Nemzeti Színház (bővebben l. kötetünkben a *Budai színház* c. cikk idevágó jegyzetét) a mai Rákóczi út és Múzeum krt. kereszteződésénél állt. Az élőködik kifejezés arra vonatkozik, hogy a színház nagyrészt a közönség adományaiából, és az arisztokraták bérleteiből tartotta fent magát.

két rossz helyett egy jó magyar operaházunk — A múlt század derekán a Nemzeti Színház műsorán a drámai előadások mellett zenés darabok, operák, balettek, hangversenyek is szerepeltek. Ugyanígy a pesti német színház, az ún. Noththeater is vegyes műfajú műsort adott. A drámairodalom és a zeneművészet fejlődése érdekében folytatott évtizedes viták eredményeként hozták létre végül 1875-ben a Népszínházat (a könnyebb fajsúlyú zenés darabok részére), s ugyanebben az évben kezdték meg az Operaház (akkor Dalmúszínház) építését is.

V több írásában is követeli a Nemzeti Színházról független operaház megteremtését (*Egy magyar operaház Pesten*, S 1866. okt. 15., 236. sz.; *Népszínházak Buda-Pesten* I—II. Magyar Világ, 1866. jún. 26.—27., 145—146. sz.).

a főváros legszebb részét megint nem magyar elem foglalja el — A pesti oldalon levő Lipótvárosban (ma V. ker.) — költőnk e városrészre céloz az előbbieken — alakult ki a főváros üzleti életének, nagykereskedelmének központja. Lakosainak zöme német kereskedő és német nyelvvel beszélő zsidó polgár volt. V. a fentieket *Önbírálat* (1862) c. röpiratában is szóváteszi: *A magyar özönvíz előtti szennyes, piszkos városrészekben képezi a túlnyomó elemet, ahol üzlete a szatócskodás, legvirágzóbb kézműipara a csizmadiaság [. . .] azonban ragyogó, élénk forgalmú, dúsgazdag Lipótvárosban ugyancsak keveset láthatunk az 'öt millió lovag'-ból, mint egy szelleműs francia író igen találóan, a magyar nemzetet definiálta.* (VKrk VI. köt. 33—34. l.)

a félreeső szilvafák — Célzás a „hétszilvafás” (olyan kis birtokú, hogy csak hét szilvafa fér el rajta) gúnynévre.

„*deus ex machina*” — Nem az események logikájából adódó megoldás.

AZ ALKOTMÁNY NEVÉT HIÁBA NE VEDD

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az alkotmány nevét hiába ne vedd — A Bibliában, Mózes II. 20.7 alatt, a 2. parancsolat hangzik így: „Az Úrnak, a te Istenednek nevét hiába ne vedged, mert nem hagyja az Úr büntetés nélkül azt, aki az Úr nevét hiába veszi.” (Ószövetség. Mózes II : 20.)

Ha Nagy Péter elismerte, hogy őt az őt szüntelenül verő XII. Károly tanította s tette nagy vezérré — I. (Nagy) Péter orosz cár (1672—1725) a Balti-tenger partvidékének megszerzése céljából több alkalommal viselt háborút XII. Károly (uralk. 1697—1718) svéd király ellen. 1700-ban Narva mellett vereséget szenvedett a svédektől. 1709-ben azonban az orosz hadsereg diadalmaskodott a svédek ellenében, s ez a győzelem vetette meg Oroszország nagyhatalmi állásának alapját.

Timoë Danaos et dona ferentes — Vergilius Publius Maro (i.e. 70—19) Aeneis c. eposzában Laokoontól származnak az idézett szavak: Félék a görögöktől, mégha ajándékot hoznak is. (Ott a trójai falóra vonatkozik, amelybe katonák voltak elrejtve.)

KÜLFÖLD. (FÉLHETI SZEMLE.)

[1.]

Pest, nov. 13.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Goyon, — Charles Marie Auguste (1802—1870) francia tábornok, a hatvanas évek elején a Rómát megszállva tartó francia erők parancsnoka.

„*Indép.*” — L’Indépendance Belge: 1830-ban Bruxellesben alapított nagy tekintélyű belga liberális újság.

per mops — közvetve, kerülőúton.

amint ezt vegyes rovatunkban érintjük — L. még a *Külföld (Félheti szemle.* [2.] Pest, nov. 16. jegyzetét. Δ jel alatt Olaszországi hírek címen ismerteti a Pays egy cikkét, amelyben a lap „előre bocsájtván Garibaldinak Türr által tétetett nyilatkozatát (l. később) meglegegedéssel jegyzi meg, hogy a cikkeiben tanácsolt mérsékletre nézve Olaszországban is egyértelműséget tapasztal”.

Ricasolinak le- és Ratazzinak a minisztériumba lépéséről — Ricasoli l. a *Belföld* (Pest, május 8-kán) c. cikk reá vonatkozó jegyzetét.

Ratazzi, Urbano (1810—1873) 1853—58-ig Cavour sárd-piemonti kormányában igazságügy-, majd belügyminiszter. Ő készítette elő az állam és az egyház szétválasztását megvalósító törvényeket. Amikor a villafrancai sérelmes béke miatt Cavour visszalép, a király Ratazzit

bízza meg kormányalakítással. 1859—1860-ig miniszterelnök. 1862 márciusától ismét az olasz kormány elnöke.

Türr István (1825—1908) olasz altábornagy, Garibaldi magyar származású vezérkari főnöke, aki Radetzky Olaszországban állomásozó csapataitól szökik át 1849-ben a piemontiakhoz. Részt vesz a marsalai partraszállásban és Garibaldi diadalmas hadjáratában.

A S 1861. nov. 5., 254. sz. „Külföld” rovatának Legújabb szemléje említi: „Türr tbc. Caprerába megy, hogy a tettek megindulására várakozó tábornokkal [Garibaldival] a jövő esetlegek iránt értekezzenek.”

„*Mit akarhatnak a danaok, hogy ajándékokat hoznak?*” — L. *Az alkotmány nevét hiába ne vedd* c. cikk ezzel kapcsolatos jegyzetét.

Montenegro és Hercegovina vagdalkozik — A török uralom alatt álló Hercegovina és Bosznia keresztény lakosságának a montenegroi fejedelemség által támogatott mozgalmaira utal.

„*mindent, jót, rosszat megvenni és semmit el nem olvasni*” — Szigeti József (1822—1902) Falusiak c. vígjátékában (bemutatták a Nemzeti Színházban 1858. nov. 17-én) mondja a darab egyik szereplője, Óváry János, középbirtokos nemes: „Mindég örvendek . . . , ha új magyar könyvet kapok . . . nem bánom én, ha rossz is, csak magyar legyen.” (Szigeti József drámái. Budapest [1914]. 180. l.) V az *Önbírálatban* is idézi (I. VKrk VI. köt. 37. l.)

Quod erat demonstrandum — Ami bebizonyítandó volt. Euklides (i. u. 30 körül) görög matematikus írta bizonyításai végén a tétel mellé.

[2.]

Pest, nov. 16.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

sophisták — Itt: álbölcselők.

a rókára emlékeztetnek, midőn az a lugos elérhetetlenül magas szőlő-fürtjeire fogta, hogy — még nem érettek — Aiszóposz (Aesopus; i. e. 6. sz.) görög állatmese-író egyik történetében szereplő róka, hiába ágaszkodván a magasan függő szőlő után, így szól: „Még nem érett; nem kell a savanyú.”

Falkunk — Falk Miksa (1828—1908) publicista. L. kötetünkben a MS 9. gl. jegyzetét.

egy kis szelíd Goyonlének is megjárja — Az utalás nem világos, vonatkozhat a hasonló hangzású Buillon-lé-re (erős húslevesféle) vagy a Goulée elnevezésű levesféleségre. Alapja a már említett Goyon francia tábornok neve.

„*Hol eloltja, hol meggyújtja,
Csak a szívem szomorítja*” — Szigligeti Ede Csikós (1847) c. népszínművének „Korcsmárosné, gyújts világot!” kezdetű dalbetéjtében (3. szakasz, 2. jelenet) szerepel a fent idézett dal:

„Zöld asztalon ég a gyertya,
Barna kislány koppingtatja,
Hol eloltja, hol meggyújtja:
Csak a szívem —
Csak a szívem szomorítja”.

máris a kormánypárti „Opinione” — „Olaszországban — olvashatjuk a S-ben — e percben két fölfogás küzd egymással harcot, s e haro úgy látszik válság elé ért. Az egy még jó távolságban látja azon pillanatot, midőn Olaszország ereje annyira fölgyarapodva lesz, hogy mint önálló hatalom, egységének befejezéséért harcba ereszkedhessék . . . ezen fölfogást Ricasoli képviseli s közlönye az 'Op' e szellemben egy nevezetes cikket hoz, melyben a római és velencei kérdések közti különbséget mutogatja. Szerinte az utóbbi érdekében a kormány csak akkor léphet föl cselekvőleg, ha majd a hadsereg tökéletesen szervezve s a rend és nyugalom a tartományokban mindenütt helyreállítva lesz; . . . ezért kéri a szabadelvű pártot, hogy ne ügyekezzeék Austriával a háborút kihívni” (1861. nov. 5. 254. sz. „Külföld”).

Opinione: L'Opinione, Torinóban megjelenő, nagy nemzetközi tekintélynek örvendő olasz napilap.

készíti a nemzetet rá — „Ricasoli, mint az 'Opinione' cikke mutatja el akarja vonni annak ti. [a parlamentnek] figyelmét az úgynevezett kül kérdésekről, s a beligazgatási ügyekre vezetni” (S 1861. nov. 15., 262. sz. „Külföld”).

Ricasoli — L. az előző cikk idevágó jegyzetét.

Nevezetes a szabadkozás, melyet maga az olasz egység feje tesz — A S 1861. nov. 12. 260. sz. „Külföld” rovatában olvashatjuk: „A 'Monarchia Nationale' írja: Türr tábornok, ki . . . Caprerában látogatást tett, az olasz nemzeti egylet központi választmányával közölte Garibaldi nyilatkozatát. Garibaldinak szilárd elhatározása: semmi mozgalmat elő nem idézni Róma vagy Velence iránt, hanem mindent megtenni, mi az ország védállapotba tételét elősegíti és megállapítja; Garibaldi mindenekelőtt egységre int, hogy nemzet mint egy test és egy lélek e jelszó alatt: 'az egyesült Olaszország és Victor Emanuel' a művet létesítse, mire az egész nemzet óhajta irányul. Türr Garibaldinak hozzá intézett nyilatkozatát e szavakkal zárja be: 'Azok, kik e határozatot magukévé nem tennék, váljanak ki a központi bizottmányból és tegyenek a magok esze szerint!’”

ama sorokat, melyeket III. Napoleon Fould pénzügyminiszterhez s illetőleg Európához intézett — Fould, Achille (1800—1867) III. Napóleon pénzügyminisztere, az 1860-as pénzügyi válság idején lemondott tisztségéről, 1861-ben ismét miniszter lett, mert „az ország pénzügyi helyzete őt nemcsak lehetségessé, hanem . . . szükségessé is tevő . . . III. Napóleon politikája magas fénypolcra emelé Franciaországot, de ezen dicsőség nemcsak nagy véráldozatba, hanem roppant pénzköltségekbe is került. Csupán a fedezetlen adósság egy milliárdra rúgott föl. . . . Maga e körülmény előbb-utóbb válságot idézendett elő. Súlyosbítá s valódi mérgessé tevő azt az ideai terméshiány, az angol kereskedelmi szerződésnek kezdetben kedvezőtlen visszahatása az iparra és a bank készletének nyugtalanító összezsugorodása. Mind-ezen körülmények gyorsíták a pénzválság bekövetkezését . . .”

„Két . . . ministeri tanács tartatott. Az elsőben az eddigi pénzügyminiszter Forcade la Roquette . . . védelmezé a függő adósságok rendszerét; a másodikban azonban a császár által meghívott Fould kifejté új programját, s ez lett a győztes” (S 1861. nov. 16., 263. sz. „Külföld”).

III. Napóleon az alábbi levelet intézte Fouldhoz: „Kedves Fould

úr! Ön a magán tanács s a miniszteri tanács előtt oly fényesen kiemelé kormányzatotnak egyik veszélyét, és egész véleményét oly meggyőző érvekkel támogatá, hogy el vagyok tőkéelve, teljesen elfogadni önnek eszméit . . . Annál örömebb elfogadom önnek rendszerét, mivel . . . már régóta eszüköz kerestem az állam vitelének szilárdul meg-alapítására nézve, a ministereknek a szabályszerű budget határai közé szorítása által. De ezen új rendszer csak akkor fog előnnyel mű-ködni, ha az, ki annak minden nehézségeit mélyen tanulmányozá, kész annak létesítésére szentelni magát. Ezért önt ruházom föl a pénzügyi tárcával . . .” (S 1861. nov. 19., 265. sz. „Külföld”).

örökre emlékezetes szavak — III. Napóleon e cikkben idézett nyilatkozatának teljes szövegét l. S 1861. nov. 16., 263. sz. Külföld.

[3.]

Pest, nov. 20.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

egy híres ügyvéd mondása szerint nincs oly ártatlan három sor, melyért föl ne lehéne az embert akasztani — Jacques Martin Laubardemont báró (1590—1653), XIII. Lajos államtanácsosának volt kedvenc mondása: „Adjátok át nekem bárkinek egy sornyi, bármilyen közömbös kezeirását, és én találni fogok benne olyasmit, ami miatt fel lehet őt akasztani.”

hausse — a tőzsdei árfolyam emelkedése.

a tehén alatt is bikát kereső — E népi mondás helyesen így hangzik: A bika alatt is borjút kereső, azaz: kapzsi, haszonleső. Itt talán: irreális, képtelen észjárású.

Ratazzi Párizsban járta őta — Ratazzi l. a Külföld. (*Félheti szemle.*) [1.] Pest, nov. 13. c. cikk idevágó jegyzetét.

A császár határozottan értésére adta — A Magyarország 1861. nov. 19-i, 269. számának Külföldi szemle rovata írja: „A kölni lap [Kölnische Zeitung] brüsszeli levelezője a háború előrevetett árnyékát látja az új rendszabályokban. Állítása mellett a következőket hozza fel: A császár [III. Napóleon] azt mondotta volna Ratazzinak, azért kell Rómát tovább is megszállva tartania, hogy háború esetére Ausztriát megakadályozza, azaz feladatát megnehezítse, mely könnyen szállhatná meg az egyházi államokat. Ezenkívül fölhatalmazta Ratazzit, írja meg Victor Emanuelnek, hogyha tavaszra az olaszok készen lehetnek, ő a velencei háborút nem akadályozza. Ez azon levele Ratazzinak melyet Türr tábornok Garibaldihoz vitt, a király meghagyásából.”

Türr tábornok szóval mondotta el Garibaldinak — Türr István: l. a Külföld. (*Félheti szemle.*) [1.] Pest, nov. 13. reá vonatkozó jegyzetét.

A S 1861. nov. 15-i 262. sz. „Külföld” rovata írja — a Triester Zeitung tudósítására hivatkozva —: „Türr tbknak sikerült volna Caprera lakóját [Garibaldit] meggyőzni arról, hogy jelenleg a római kérdés egyoldalú megoldása üdvtelen vállalat volna; Velence meg-támadása pedig Olaszország romlására ütne ki; hogy most a

tervezett 4 önkéntes hadosztály nem állíttathatik föl ... mert az mint Napoleon császár Victor Emanuelnek értésül adá, idő előtt föllármázná Európát s magának az olasz kormánynak a legkomolyabb zavarokat készítené."

„Köln. Ztg.” — Kölnische Zeitung l. a *Belföld* (Pest april 30-án) c. cikk reá vonatkozó jegyzetét. A Magyarország 1861. nov. 19., 269. sz. Külföldi szemle rovata cáfolja e hirt, mert „Párisból arról értesülünk, hogy a Velence miatt francia részről tett ajánlatok híre elhamarkodott.”

a gyapjúzsákon ülő hatalmas világlapok — A lordok házában az elnök, a lordkancellár ül „gyapjúzsákon”, egy bíborszínű posztóval bevont vánkoson. V ezzel a célzással talán azt akarja mondani: a gazdaságilag erős, politikailag hatalmas államok vezető sajtója.

O.D.P. — Ost Deutsche Post, l. a *Kire várunk?* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

A róka is azt mondta, hogy azért nem eszi a lugas magasán függő szőlőt, mert — nem érett — L. a *Külföld*. (Félheti szemle.) [2.] Pest, nov. 16. c. cikk idevágó jegyzetét.

Egy igen nagy uralkodója korunknak fortélyal csinált feje körül dícsfényt — III. Napóleon köztársasági elnökké, ill. császárrá választására célzó. L. ezzel kapcsolatban a *Belföld* (Pest, május 8-kán) és az *Osztrák fogalmak* I. c. cikkek idevágó jegyzetét.

Fra Diavolo, ki azt éneklí — l. a *Külföld* (Pest, april 13-án) c. cikk idevágó jegyzetét.

[4.]

Pest, nov. 27.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

már harcot is viselt egy szabad eszméért, s hogy már-már fölszabadítván egy önálló egységre törekvő népet — V itt III. Napóleonra, az 1848-as francia forradalomra és az azt követő években játszott, demokratikus és liberális jelszavakkal kendőzött kétszínű szerepére célzó. A kortársak egy része — közöttük költőnk is — a cikk megjelenése idején még készpénzként vették mindezt. Továbbá a „demokratikus akcióként” feltüntetett krími háborúra (1853. nov. 1.— 1856. márc. 30.; l. még a *Külföld* Pest, april 3-án) c. cikk idevágó jegyzetét is), amelynek záróaktusán, az 1856-os párizsi kongresszuson „Európa békebírójának” pózában tetszelgett. S végül az olasz egység megvalósításában kiemelkedő helyet elfoglaló francia—olasz—osztrák háborúban (1859. ápr. 29.— nov. 10.) az olasz félnek nyújtott segítségre.

oly vörös elvű nemzetek között is — Feltehetően a vörös „frigiai sapkát” viselő jakobinusokig tekint vissza.

s krumplicevű mennek az olymposzt ostromló Garibaldi-titanok — Garibaldi az 1859. júl. 11-i villafranciai fegyverszünet után csalódottan vonult vissza caprerai birtokára gazdálkodni (Vö. Pulszky Ferenc: Életem és korom. Budapest, 1958. 2. 287. l.)

Titánok: a görög mitológia óriástermetű istenségei, Uranosnak, az ég megszemélyesítőjének és Gaiának, az anyaföldnek gyermekei. A mítosz szerint egyikük, Kronosz testvérei segítségével megdöntötte atyjuknak, a világ felett uralkodó Uranosnak hatalmát. Kronoszt aztán szintén fia, Zeusz tasztítja le trónjáról. A titánok egy része Zeusz hatalma ellen is fellázad, amiért az a Tartarosba veti őket büntetésből.

V egyik kedvelt hasonlatával állunk szemben: *Olympdöntögető titánokról* ír a *Hítágozatok* (1878) c. röpiratában is (VKrk VI. köt. 235. l.).

A krumpli-vető, -szedő Garibaldi ötlete az Üstököstől származik. Az 1860. dec. 8. (15.) sz.-ban „Hol van most Garibáldi?” címen olvashatjuk: „Ha az ember hús kül- és belföldi lapot összeolvas, akkor e következő hiteles adatokat tudja meg felőle:

Egy és ugyanazon dátumú napon látták Garibáldit hitelesen értesült személyek 1. Caprerában, amint szedte a krumplit, 2. Nápolyban, amint karonfogva sétált Victor Emanuella, 3. Milanóban, amint titkon találkozott Klapkával, 4. Nolában, amint attilákat szabatott Türrrel . . . Annyi bizonyos, hogy nro 9. Debrecenben van; egy fűszer-számos bolt címerén.”

„nagy” bátyja — I. Napóleon császár, akinek III. Napóleon unoka-öccse volt.

KISPUSKATÚZ

M.: Cs 1861. ápr. 4-től 1862. jan 4.-ig. Az ez idő alatt megjelent számok zömében megtalálható a „Kispuskatűz” c. tárcarovat.

A Cs elsősorban politikai hetilap, pontosabban „politikai és ismeretterjesztő néplap”. Belső felépítésében V a NŐ szerkesztői elveit, elgondolásait alkalmazza. A „Hírvásár”, „A nagyvilág kis krónikája” stb. rovatoknak megfelel a Cs „Belföld”, „Ujdonságok”, „Külföld”, „Vegyes hírek” stb. rovata, a NŐ tárcarovatának pedig a „Kispuskatűz”. A Cs-nak eleinte majd minden cikkét maga V írta, később bővült csak a munkatársi gárda. A „Kispuskatűz” azonban végig saját munkája. Erre mutat pl. az is, hogy azokban a hónapokban, mikor már kezdett bizonytalanná válni V főszerkesztősége, egyes számokból a „Kispuskatűz” el-elmaradt. Tartalmát tekintve leginkább a NŐ 1857. évfolyamabeli „Pesti élet”, majd „Pesti levelek” c. tárcarovathoz hasonlítható. Tárcarovatnak tekinthető tehát ez is annak ellenére, hogy a különbség is szembeszökő. Míg ugyanis a „Pesti élet”-ben és a „Pesti levelek”-ben a könnyed, humoros, satirikus, líraian csevegő hang az uralkodó, a „Kispuskatűz”-ben rövid, csattanós híradó, élcek, satirikus megjegyzések valóban kispuskatűzszerűen támad megfogalmazásai találhatók. Ezek az élcek többségükben politikai és irodalmi jelenségek vagy személyek ellen irányulnak, s gyakran napi aktualitásuk miatt igen nehéz, nem is mindig sikerül a tárgyi magyarázatokat felkutatni hozzájuk. De talán nincs is mindig szükség rá. Ilyen pl. a Cs 1861. ápr. 25.-i számában található „Kispuskatűz” túlnyomó része. Ennek ellenére a sorozat ma is érdekes, jellemző s így fontos része V irodalmi újságírói működésének.

Kispuskátűz — A rovatcím nagyon találó. A kispuska az Ért. szótár szerint ugyanis: „a céllövészetben való gyakorlásra és versenyen rövidebb távolságra való céllövésre használt kis kaliberű puska.” — Átvitt értelemben természetesen, ilyen jellegűnek tekinthetjük V-nak ebbe a rovatba írt, többnyire ironikus, szatirikus glosszáit.

egy ultramontán író — ultramontán: konzervatív klerikális, aki a politikai irányítást a hegyeken túlról (ultra montes), azaz Rómából várja.

a besorozottak közt szólás volt Kossuth Lajost — Kődmen Lajosnak nevezni — Hogy miért nevezték az olaszországi „besorozottak” Kossuth Lajost Kődmen Lajosnak, arra egyelőre nem találtam magyarázatot, de valószínűleg azért, mert Kossuth nevét tilos volt akkor emlegetni az osztrák hadseregben. De lehet az is, hogy a „Kődmen” névvel a néphez való tartozandóságát jelezték. Erre utal pl. az, hogy V a Cs első számának vezércikkét (*Az alkotmány biztosítéka*) így kezdi: *Kedves atyámjiai atilában és kődmenben, a felföld bércein és az alföld rónáin, az iparos tőke, vagy a nyáj oldalánál, kunyhók, vagy pásztor-tűzek mellett egyaráni! . . .*

a zágrábi körlevél — Az októberi diploma újból időszertűvé tette a Magyarország és Horvátország közötti közjogi viszony rendezését. Egyes horvát körök önálló királyság és területi engedmények igényével léptek fel. Több horvát törvényhatóság a magyar megyékhez intézett körlevélben tett javaslatot a függő kérdések rendezésére. Sopron megye 1861. január elején javasolta a törvényhatóságoknak, azólták fel a „kapcsolt részeket”, azaz a horvát felet „barátságos és atyafiságos szellemben írt levelekkel a közmegegyezésre”, de érthetetlennek találta a horvátok „elkülönözési” törekvéseit. Erre felel Zágráb megye szintén körlevélben, s mintegy ajánlatot tesz a magyarságnak az egyenjogúság alapján köteendő új szövetségre, a horvát követelések fenntartásával.

A körlevelet horvát nyelven bizonyára valamelyik zágrábi lap közölte. A PN az 1861. márc. 12., 13. és 14. számában folytatásokban tette közzé a Sürgöny c. lap fordítása nyomán. A körlevél első sorai:

„Kedves testvérek és barátok!

Sopron megyéből egy átirat érkezett hozzánk, amelynek tartalma elragad, s a testvéri szeretetnek, a szomszédinép egyetértésnek utóbbi időben, fájdalom, már csak pislogó paraszát újból fölszította.” — (A sopron megyei átiratot nem sikerült megszerezni, de a „zágrábi körlevél” világosan mutatja, milyen lehetett) Erre a körlevélre nagy vezércikkben válaszolt Deák Ferenc a PN 1861. márc. 24.-i számában „Zágráb megye körlevele és az egyesülés” címen. Ezekre utal V ezzel a pár sorral. — A zágráb megyei körlevéllel kapcsolatban Szabad György megállapítja: „A zágrábi körlevél jelentőségét a horvát politikában a Kukuljevic főispánsága alá került törvényhatóság vezető szerepe adta meg. Formálisan válasz volt Sopron megye idézett, a horvát „elkülönülési” törekvéseket érthetetlennek minősítő megnyilatkozásra, magyarázata is volt azoknak, ilyen értelemben véve véd-

és vádbeszéd, de több is annál — ha az alku formális feltételeinek megállapítását az országgyűlésre hártotta is —, ajánlatát volt az egyenjogúság alapján kötendő új szövetségre. Rámutat ezután Szabad György arra, hogy ugyanakkor a körlevél „igényt jelentett be a Muraközre és Fiuméra.” — (Sopron megye idézett körlevelének legfontosabb passzusaira l. Szabad 397—400. l.)

Gróf Batthyány Arturnétól új regény jelent meg — Batthyány Arturné, Apraxin Julia, orosz származású grófnő (1830—1917). 1849-ben férjhez ment Batthyány Artur grófhoz, akitől később elvált. 1862-től színi pályára lépett, és az irodalomban kísérletezett. Különösen 1861—63-ban sokat írt: regényeket, drámát. A *Két nőszív* c. regényét franciául írta; 1861-ben jelent meg Toldy István fordításában. — A *NŐ* 1861. márc. 15.-i számában a *Színház* c. tárcá írója kitér arra, hogy gr. Batthyány Arturné Honfoglalók c. darabját a közönség örömmel fogadta. Megjegyzi: „Mennyiben remek vagy hibás dráma e mű — az itt mellékes dolog; százzorta jelentősebb itt a példa; mely szerint a magyar géniuszban mégis valami csodás vonzóerőnek kell lenni, hogy a világ egyik leghatalmasabb nemzetéből származó nőt — rajongó honleányává teszi; mert hogy a nemes grófné e tekintetben született honleányaink közt is ritkítja párját, egyéb jeleken kívül azon nyilatkozatából is látjuk, melyeket művének visszavonásakor kiadott a lapokban.” — Vadnay Károly valóban hosszú és élesen elmarasztaló cikket írt a Szépirodalmi Figyelő 1861. febr. 20.-i számában, de nem a *Két nőszívről*, hanem Batthyány Arturné Párizsban Eiluj Nixarpa élnéven megjelent *Ilona* c. regényéről. V helyteleníti az eltélt kritikát s ezt a *Színház* c. tárcából idézett részlet jól megvilágítja. — Hogy haragja most ilyen mértékben a Szépirodalmi Figyelő (Arany János lapja) ellen fordult, annak oka az, hogy több, jelentéktelen költő vagy író kötetéről hosszú kritikái méltatást közölt, pl. Bulcsu Károly költeményeiről a Figyelő 1861. febr. 20. és 27.-i számában; holott kevéssel előbb (1860. nov. 28.) az *ő Vészhangok* című verseskötetére még két oldalt sem szántak.

Persze lehet, hogy nemcsak a terjedelem, hanem a *Vészhangok* értékelése sem nagyon tetszett. A kritikus, Zilahy Károly becsülte Vajdát. Az elismerésen túl őszintén és jóindulattal írta meg kifogásait is, V azonban már ekkor sem volt hajlandó a kritikát elfogadni, s meg nem értést látott benne.

A lapokban soká élénk vita volt a követutasítások mellett és ellen — A követutasítási rendszer felélesztését Ugocsa kezdeményezte, de a megyék többsége határozatlan elvetette. (L. Szabad 246—249. l.) A követutasításokra vonatkozólag a *PN* 1861. márc. 17.-i sz. vezércikkéből idézzük: „...nem lehetünk barátai azon rendszernek, mely a megyei szempontot az országgal állítja szembe...” s „...oly igénnyel lép föl, mint a törvényhozói bölcsesség netovábbja...” „Hány szor valánk tanúi országgyűléseinken, hogy egyik és másik megye követe így nyilatkozott: Igaza van Zala vagy Bihar megye követének, de másképpen szól utasításom. Hiába volt ezután minden ékesszólás, hiába az ész minden erősege! a követ, ki jobbról győződött meg a vitákból, pirulva olvasta föl küldői parancsát.”

Csizió — Régebben az iskolák számára készült verses naptár, később általában kalendárium, majd bővös dolgot tartalmazó

könyv. A latin nyelvű középkori naptárakban az ünnepek neveit versbe foglalva sorolták fel. Az első vers január első ünnepének csontkírtott nevével kezdődött: Cisio (azaz: Circumcisio Domini, az Úr körülmetélésének napja, január elseje). Így lett az első szó a naptár, majd más, nehezen érthető könyvek, pl. álmoskönyvek neve. — V ez utóbbi értelemben használja itt.

„*Augsburger Allgemeine*” — Augsburger Allgemeine Zeitung; 1810—1880 között vált híressé, mint a liberális burzsoázia lapja. 1810 előtt nem is Augsburgban szerkesztették, hanem alapítása helyén, Tübingenben, ahol Johann Friedrich Cotta, Goethe, Schiller és a klasszikus kor híres könyvkiadója indította útnak. Csak 1810-ben helyezték át Augsburgba, itt vette fel az Augsburger Allgemeine Zeitung nevet. Iőbb Allgemeine Zeitung címen szerepelt. — V gyakran emlegeti a „Kispuskatűz”-ben — néha csak élcelődve, néha haraggal csak Augsburginak, vagy *Augsburgi kávénénikének* titulálva. Emlegeti, mint a magyar önrendelkezési és reformtörekvések torzítástól sem tartózkodó bírálóját.

„*Ostdeutsche*” — Ost-Deutsche Post. L. a Cs *Kire várunk?* c. cikk jegyzetét.

„*Oesterreichische*” — Oesterreichische Zeitung. Sajnos a Széchényi Könyvtárban csak az 1848-as évfolyamból van meg öt szám. Ez kisebb alakú, s mindössze négy oldal számonként. Ebből még következtetni sem lehet az 1861-es évfolyamra. Más forrásból sem sikerült több adatot szerezni.

Sok katonát ha látsz . . . — A katonai megmozdulásokra vonatkozólag Szabad György írja: „A katonai csapattevekkel elárasztott országban tüntető hadmozdulatokra is sor került, különösen a déli határszélen. (Lj: Titelen pl. épr. 13-án éjjel ágyúszóval riasztották az ott állomásozó zászlóaljat, majd 50 ágyút ástak be.) A Pesti Napló annak hírére, hogy az ország szívében, Komáromban is hatalmas készleteket halmoztak fel, így fogalmazta a szónoki kérdést: 'Ki ellen mindezen költséges hadikészületek?' (Lj: PN 1861. máj. 24.) A szokászerű katonai gyakorlatokon túlemelkedő, szimbolikus fenyegetéssé vált, hogy a hadparancsnokság, a Pest és Rákoskeresztúr között április végén kijelölt területen, az érdemi országgyűlési tanácskozások idején, május folyamán rendezett tüzérségi hadgyakorlatokat.” V a „Kispuskatűz”-ben nem konkrét, csak általános élcelődéssel utal erre a helyzetre. (L. Szabad 442. l.)

„*Babszem Jankó*”, „*Bürok Mátyás*” és „*Mosolygó Miska*” — A három élclap nem található a Széchényi Könyvtár katalógusában, sőt Kereszty István: Hírlapok és folyóiratok 1868-ig c. címjegyzéke sem említi. Nagyon rövid életű vicclapok lehettek, de feltehető az is, hogy V csak fikatív nevekként említi a vicclapok gúnyolására.

álmában bruderschaftot ivott a gaethai királlyal — L. 812. l.

Renz — L. 769. l.

Némely parlamenti Falstaff — Az élcellel arra utal V, hogy a képviselők közt is egyre több volt, aki Garibaldit éltette, s megalkuvásból vallotta a szabadelvűséget. — Egyébként V a Cs 4. számának vezér-cikkében is a szabadelvűségről elmélkedik.

A hazai szőlőművelési ipart borfogyasztás által előmozdító társaság — A Borászati Lapok 1861. évi első számában Gyürki Antal felelős szerkesztő Egyesüljünk címen felhívással fordul az ország bortermelőihez „országos borászati társulat” szervezése érdekében. V-t nyilván felbószította a vezércikkyszerű pátozatos hang, azért vette célba (kispuskatűz alá), elképzelve, mi minden célt szolgálhat majd egy ilyen „országos egyesület”. A PN 1861. ápr. 7-i számában is hosszabb hír jelent meg az „egylet” megalakulásáról. Közli a márc. 17-i a gazdasági egyletben tartott ülésének részletes jegyzőkönyvét. — Meg kell jegyezni ehhez még, hogy V a korhelyeskedést igen gyakran gúnyolja, röpirataiban is erősen támadja.

A „krinolin alatt” című, ujdon fölszerelt lebuji — Az előző években rengeteg élc, sőt cikk jelent meg a lapokban a krinolin (abroncsos szoknya) viselete ellen. Ezt használja fel V itt is jól sikerült szójátékkal a „borfogyasztó társaság” elleni gúnyolódásra.

a társulat szaklapjában a „cinkotai itcé”-ben — Valószínűleg a Borászati Lapokat nevezi V gúnyosan cinkotai itcének.

(Pesti piac) — V egyik jellegzetesen ironizáló módszerét mutatja ez az áttételes, illetve metaforikus cím, hiszen nyilvánvaló, hogy a parlamenti állapotokon gúnyolódik.

Az obsitos maga is elhiszi amit hazudik, a szónok Hány nem — Garay János: Az obsitos (1843) c. költeménye főhősének, Hány Jánosnak az alakjában a nagyotmondó obsitos katona tipikus figuráját rajzolta meg, aki annyiszor hazudott hőstetteiről, csodálatos lováról, hogy végül maga is valóságnak hitte.

A P. Napló szerkesztősege a „Csatár” című lapot ünnepélyesen megégeti, — A PN sokféle lapról ad hírt, a Cs-ról semmit. Ez az agyonhallgatás bosszanthatta V-t, s bosszúságát legalább élceldéssel igyekszik levezetni.

Egy másik „a magyar journalistika nagykophtája” — Az abesszinek kopt egyházának a fejét nevezik nagykophtának. Itt tehát nagykophta a.m. mindenható feje. Hogy melyik lehetett az a másik nagy lap, amelyre V itt céloz, azt nehéz lenne hitelt érdemlően megállapítani. Elsősorban a Pesti Hírnökre, Török János lapjára gondolok, amely közli ugyan a Cs előfizetési felhívását, de utána valóban nem ad hírt róla, holott kisebb lapokról gyakran szól (Népbarát, Férfi Divat-közlöny, Anyák hetilapja, Szegedi Híradó, stb.).

mindent nap valamely más néplapjélét — Az említett néplapjélék: Népbarát, 1861. Pest. Szerk.: Vas Gereben (Előbb: Nép Újságja); Trombita, Budapest 1861. Szerk.: Sarkady István, Kóvér Lajos; Cinkotai Itce (L. előbb 888. l. 16. sor.)

Egy magyar Master Vorwärts — Master Vorwärtsról l. a NŐ Bizonytalan levelek jegyzetét.) — V elég gyakran emlegeti, mikor üzleti szellemről, ígéretésekről stb. van szó.

„*Krinolin alatt*” [. . .] — Cz. I. — L. előbb 12. sor.

„*Nein, so ein's* —

Den können wir schon — brauchen” — Az idézet forrását nem

sikerült felkutatni. Nyers fordítása: Ilyen ember kell nekünk, való nekünk.

Több rendbeli gazdasági, borászati, szabászati lap — Falusi Gazda, Gazdasági Lapok, Kerti Gazda, Magyar Gazda, Borászati Lapok, Férfidivat Közöny.

„*Bolond Miska*” — L. kötetünkben Cs *Jaj be okos . . . a német c.* cikk jegyzetét.

„*Órdög Naplója*” — Valóban létező élclap volt. Felelős szerkesztő: Lauka Gusztáv.

— *a Szent István Társulat* — Katolikus irodalmi és tudományos társaság, amelynek könyvkiadó vállalata is volt. Az élc a *Religió c.* egyházi irodalmi lap ellen irányul. Erre mutat az, hogy V az ápr. 11.-i számban írt *Kispuskatűz* utolsó bekezdésében szintén a *Religió* ellen védekezik: *A Religió megtámadja a „Csatár”-t, mert ez a legrútább dolognak a bigottériát tartja.* (L. 451. l.)

Zrinyibe, Komlóba — Zrinyi: L. VKrk IV. köt. 475. l. — Komló: L. kötetünk 767 l.

[3.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

tisztán viktuálékból — Viktuálé a.m. élelmiszer.

Az „*Alföldi Móriót*” — Mórió: Alföldi kalendárium, Debrecen 1861. A Telegdy-nyomda által kiadott híres naptár nyers, parlagi tréfáiról és történeteiről volt ismeretes. — Erre céloz itt V. „*Alföldi Mórió*” néven említi Arany János is a Szépirodalmi Figyelő egyik glosszájában (L. Arany XII. köt. Prózaí művek 3. 20. l. 1963.)

in effigie — jelképesen, távollétében. (1851 után az el nem érhető halálraítéltek képmásait, ill. nevüket az akasztófára szegezték.)

Állítjuk, hogy a 100 aranyos díjakat — A NŐ 1861. évf. második számának „*Színház*” rovatában bő fejtegetést találunk a drámatulmalkitűzésének célszerűtlen módjáról. „*Akár az ablakon hányatnának ki azok a manapság oly magas agiójú aranyok*”, mert az igazi célt, hogy „*sok középszerű mű helyett . . . egy-egy jobb, rendkívüljobb tökélyű*” mű születését segítenék elő, nem érik el. Nem, mert „*példának okáért — egy sikerült népszínmű, — nálunk legkevesebb ezer forintot jövedelmez*” így az évenkénti 100 arany nem ösztönözheti az írókat. Ezért javasolja a cikkíró (valószínűleg Vajda János), hogy csak minden öt esztendőben osszák szét a Teleki és Karácsonyi díjakat. S akkor ötszáz-ötszáz arany legyen a jutalomdíj, hiszen „*azt gondolni, hogy minden év hozhat egy remeket, nagy járatlanság a világirodalom történetében*”.

Toggenburg lovag — Georg von Toggenburg gróf (1810–1888) az abszolutizmus korában, 1855. febr. 7.–1859. aug. 21-e között kereskedelem- és közoktatásügyi miniszter, aki egyúttal — úgy látszik — Velence polgári kormányzója is. V utalásában ironikus célzás rejlik arra, hogy Schiller egyik balladájának (*Toggenburg lovag*) a hőst is így nevezik.

Eszterházy Pál herceg Pestre érkezett — Eszterházy Pál Antal hg. (1786–1866). Főuraink haza és Pestre költözése állandó témája V-

nak és az egész akkori magyar publicisztikának. A Pesti Hírnök például az 1861. ápr. 9.-i szám Széchenyiről szóló vezércikkében arról ír, hogy Szent István korának, hatalmának fényét kell visszaszerezniünk. „Ez a cél, melynek őszinte kitűzése a bécsi minisztereket lefegyverzi és az örökös tartományok népeinek bizalmát és szövetségét szilárdítja, s egyszersmint ez azon út, mely a magyar királyt Budára bizon visszavezeti.” — Ez a „cél” ugyan csak közvetve vonatkozik a főurak hazaköltözésére, de ezt nyilván előföltételnek tekinthetjük.

Ezek az emberek tanulhatnak egy kis nyegleséget a finom orru Master Vorwärtstől — A célzás rendkívül találó. Arra utal, hogy igen sokan vártak ezekben az években III. Napolentól segítséget. A „finom orru Master Vorwärts” bizonyára nem felejtette volna ki Napoleon arcképét sem ebből a sorozatból. (Master Vorwärtsról l. a 785. l.)

Az 1859-ben szervezett és az 1880-as években ismételen újjászervezett „Olaszhoni magyar segédsereg”, köznyelven a magyar légio feladatát a Magyar Nemzeti Igazgatóság abban látta, hogy a háború Magyarországra kiterjedése esetén fegyveresen vegyen részt az osztrák seregek kiverésében, illetve nyújtson segítséget a népfelkelés kibontakoztatásához. Jelentős francia és olasz államsegélyben részesült, ennek pontos összegét azonban nem ismerjük. (L. ehhez a 897. l.-on az *Érdekes hírek* jegyzetét.)

A „Szombati képes ujság” — Nem található a Kereszty-ben, sem a Széchenyi Könyvtárban. Bizonyára a fölburjánzott rövid életű lapok közé tartozott, vagy valamelyik lap szombati melléklete volt. V ki-tűnően jellemzi Toldy Ferenc szűk perspektívájú irodalomtörténeti nézeteit, Greguss verstanának merevségét, hiszen köztudomású, hogy Toldy az egész Vörösmarty utáni irodalmat epigon jellegűnek fogta föl. Greguss Magyar verstana 1864-ben jelent meg, s V már előbb is tett rá ironikus megjegyzéseket (l. 702. l.).

sem ökrét, sem szamarát, sem szolgáló leányát — Utalás a Biblia (s a keresztény vallás) tízparancsolatának 10. parancsára: „Ne kívánd a te felebarátodnak házát. Ne kívánd a te felebarátodnak feleségét, se szolgálóját, se szolgálóleányát, se ökrét, se szamarát, és semmit, ami a te felebarátodé.” (Mózes II. könyve 17. — Károlyi Gáspár fordítása.)

A *párbaj*, „öldöklő angyala” — A párbajjal kapcsolatos állásfoglalását V több cikkébe, tárcájában is kifejti (*A párbajról, ami való; Párviás Keresztessy József* stb. — Bővebben l. VKrk IV. köt. 485. l.) Az „öldöklő angyal”-ról l. VKrk III. köt. 394. l.

A „*Füled*” című, *tulzigoráról ismeretes újszap* — Arany János Szépirodalmi Figyelőjét nevezi így V gúnyosan. Az élc meglehetősen nyers támadás, amire később vissza is tér egy szintén nem szerencsés hangú mentegetődző glosszájában (l. 457. l.). Ennek azonban bizonyos előzménye van. Előbb már említettem, hogy V kifogásolta a Figyelőben megjelenő, jelentéktelen költőkről írt hosszú dicséző bírálatokat (l. 886. l.). Ezek közül figyelmet érdemelnek Szász Károlynak Vida József: Nemzeti koszorú c. kötetéről írt bírálatában az alábbi sorok: „Petőfi óta (bátran mondjuk) — ha volt is lyrai irodalmunk újabb bajnokai közt, ki V. J.-t [Vida Józsefet — szerk.] egy vagy más tekintetben felülmúlta, vagy általában is nagyobb lyrai tehetség, — de határozottabb költői egyéniség egy sem jelent meg, Vajdát és Tóth Kálmánt sem véve ki látkörünkből.” — Igaz, hogy Arany szerkesztői

glosszában alaposan leszállítja ezt az értékelést (l. Arany Krk XII. köt. 277—282. l.). de mégis csak a Figyelőben jelent meg ez a terjedelmében is meglepően hosszú dicséret, s V-t úgy látszik így is mélyen megsértette ez a kritikai kitétel. Mindez kellemetlen ellentétet váltott ki Arany és V között, a válasz nem is maradhatott el a Figyelőben sem:

„Vajda lapjában, a Csatárban [l. 23. gl.] a Kispuskatűz c. szarkasztikus gúnyval támadó glosszarovatban ez olvasható: 'A „Fülelő” című, túlszigoráról ismeretes ítéslap 33 ezer mázsa vers közül 34 ezer mázsát kitüntető jelesnek nyilvánít. Gondos városi főorvosunk a budai országos tébolyda gyors fölépítését sürgeti a kormányzóhivatalnál. Addig is azonban egy tucat ítéslap Gräfenbergbe küld.' (1861. ápr. 11. 3. sz.). De már az első számban is támadta a SzF-t, megróva, hogy Batthyányné, Apraxin Julianna irodalmi működéséről túlzott szigorral ítélt. (l. Salamon Ferenc bírálatát Batthyányné Honfoglalók c. művéről, SzF I. 18. sz.), ahelyett hogy örülne s belátná: „vizsgálató, jótékony hatású jel”, ha „egy idegen származású magasrangu hölgy” „magyar írói nimbusz után” vágyakozik. „Vajha szigorú lenne ama lap ott, ahol kell — folytatá a Csatár — ahol a szigor a szellemi emelkedettségen felül talán egy kis kéjelmetlenséget (in komfort) is igényel; s nem lenne elutasító éppen ott, ahol méltó, gyöngéd, sőt hazafiúi tekintetek elnézésre jogosítanak.” (1861. ápr. 4. l. sz. „Kispuskatűz”.) Aranynak az előző glosszák elutasító megjegyzésére Arany Krk XII. köt. 26.) V még tapintatlanabban felel. L. a 457. lapon. A továbbiakban is gyakran veszi célba e rovat közvetve, vagy közvetlenül Aranyt és lapját, szelldnek éppen nem mondható hangnemből, a józslés határait is menegyszer átlépve. Ez a gl., illetőleg az ezt kiváltó V-cikk az első nyílt összeütközés a két költő között. Burkolt támadás már a Nővilág c. lapban, amelyet ugyancsak Vajda szerkesztett, valamivel korábban is található. (L. pl. 1861. 9. sz. *Irodalmi ujdonságok.*) (L. még Arany Krk XII. köt. 373—73. l.)

Gräfenberg — Üdülőhely a morva-sziléziai Freywaldau mellett, amelyet V. Priesnitz (1799—1851) vízgyógyintézete tett híressé.

Az akadémia Dobsa Lajosnak ítélte az idei vigjáték-díjat. — Dobsa Lajos (1824—1902) író. Tevékeny részt vett a forradalom- és szabadságharcban. Drámái hazafias lelkesedéstől fűtöttek s a szab. harc után népszerűek voltak. — Az akadémia most Vigjáték-tárgy című darabjáért ítélte neki a Karácsonyi-alapítványból 1861-ben a 100 arany jutalmat. Megjegyzendő azonban, hogy a darabot csak 1891-ben adták elő a Nemzeti Színházban.

A „Csatár” előfizetői megdöbbenőleg gyorsan szaporodnak — Ezzel kapcsolatban l. kötetünkben Vajda János, a publicista. Csatár c. részben erről írtakat.

A „Continentalis blokáde” (kontinentális zárlat) Napóleonnak 1806. nov. 21.-én Berlinben kiadott rendelete, melyben eltiltott minden közlekedést, kereskedést és levelezést a Brit szigetekkel, s a francia csapatoktól megszállott országokban minden angol alattvalót hadifogolynak, azok vagyonát pedig hadizsákmánynak tekintette.

A „Religio” megtámadja a „Csatár” — A Religio (l. a MS 18. gl. jegyzetét.) Az 1861. ápr. 10.-i sz. 224. l.-ján „Vegyesek” rovatában rosszallja, hogy a Cs „élceinek célpontjául a vallást, az egyházi szemé-

lyeket választotta". Nem nevezi meg, hogy hol, melyik cikkben találja ezt, de könnyű ráismerni. V szó szerint ezt írja a Cs első számának „Kispuskatúz” c. rovatában: *Hogy mi az a három rut dolog, nem tudom, de arra mégis merek fogadni, hogy mondok egyet, melynek rutsága mind a hármát felülmulja. S mi legyen az? — A bigott író, felelé röviden a demokrata.* — V egyébként nem is tiltakozik a Religio vádjá ellen.

[4.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Már mindegyre kevesebb vers jelen meg — V-t mindig bosszantották a Petőfi-epigonok hazafiaskodó, álpátoszos versei. Most, amikor az itáliai események (L. VKrk VI. köt. 322—324. l.) a háború s így a hazafias önfeláldozás lehetőségét mutatták, úgy látja, hogy az álhazafiaskodók megtorpantak. Erre utal pár soros gúnyolódó glosszájával.

mind a drámákba menekültek — A fentiekkel ellentétben Vahot Imre és társai egyre-másra írják hazafias frázisoktól puffogó drámáikat. Ezek közé tartozott Vahot Bujdosó magyarok Törökországban c. darabja, amelyre pár sorral lejjebb konkrétan is utal V, s arra is, hogy csúfosan megbukott.

Ristori, Aldridge — Aldridge I. MS 120. gl. jegyzetét.

Levassor — L. a MS 87. gl. jegyzetét.

orosz ajku magyar hazánkjai — V arra céloz, hogy szlováklakta megyék és községek tiltakoztak a Turócszentmártonban tartott népgyűlés határozata ellen, amely „elismeri a magyar országgyűlés illetékességét az országos ügyekre nézve” . . . A gyűlés magának Hurbannak indítványára kimutatta a haza egységét és a különböző nemzetiségek jogainak megvédésében való szolidaritását” — A szlovákok tiltakozása „követőkre talált a . . . felvidéki ruténeknél, kik — mint Rákóczi egykori népe — eddig legkevesebb hajlandóságot mutattak szeparatiztikus törekvésekre.” (L. Berzeviczy III. köt. 268—269. l.)

„Fiam, ne higgy a németnek,” — Az idézet első sorai, de maga az egész levél is, egy, a XVIII. szd.-ban keletkezett népi vers reminiscenciája:

„Ne higgy, magyar a németnek,
Akármivel hitegetnek,
Mert ha ad is nagy levelet,
Mint a kerek köpönyeged;
Nincsen abba semmi virtus,
Verje meg a Jézus Krisztus!”

mégis csak . . . hamis a német! — A sor az ismert gúnydalt idézi emlékezetünkbe: „Mégis huncut a német / Hogy a fene enné meg! (L. még Cs *Jaj be . . . okos a német!* c. cikk jegyzetét, ill. VKrk VI. köt. 524—525. l.)

hitzkopfja — Hitzkopf (ném.) forrófejű.

Neugebäudeban — Neugebäude a hírhedt Újépület, amely 1948 után a politikai foglyok börtöne volt.

Jósefstadiban — Jósefstadt (csehországi város). Börtönében sok magyar sínylődött.

A politikai helyzet bizonytalanságára utal ezzel a glosszával. Az országgyűlési jegyzőkönyvek nem tükrözik eléggé azt a bizonytalansági állapotot, amely a magyar országgyűlés összehívásakor uralkodott. A glossza nyilvánvalóan arra utal, hogy részint gyűléseken, részint a napi sajtóban túl mérészek „forrófejű”-ségből származó beszédek hangzanak el, illetve írások jelennek meg.

azon veszik észre magokat, hogy akasztóján — halva ébrednek föl — A „halva kelünk föl”, „halva ébredünk föl” anekdóta ősforrása Scheiber Sándor szerint a Biblia. Ézsaiás könyve XXXVII. könyvében van arról szó, hogy az asszír hadsereg 701-ben Jeruzsálem falai alatt állt. A 36. vers szerint: „Akkor kijött az urnak angyala és levágott az asszír táborban nyolcvanötezeret, és midőn reggel az emberek felköltek, ime mindannyian holt hullák valának.” — Ez azonban valószínűleg csak a végző forrás. V egy múlt századbeli anekdótáról tudhatott. Barta János emlékezete szerint egy református pappal történt meg — az anekdóta szerint — az a lapszus, hogy prédikáció közben ezt mondta: „Egyszer csak valamennyien holtan ébredünk fel.” — V kétszer is említi, de az ismert anekdótagyűjteményekben nem találtam.

nincs egyéb hátra, mint Attilától elkezdve a mai napig minden nevezetes magyarnak állítsunk pompás emlékszobrot! — Évek óta lázas törekvés volt tapasztalható, hogy minél több szobrot állítsanak Budapesten és az ország legkülönbözőbb városaiban. A napilapok és folyóiratok tele voltak ezekkel a hírekkel. V-t az ingerelte az éles gúnyra, hogy ugyanakkor fontosabb dolgokkal kapcsolatban alig történt valami. A NÓ 1861. febr. 15.-i szám „Pesti Hírek” c. rovatában írja V: — *Mindenféle alakulatok, a honvédségélyző bizottságok, melyekre azonban még valami tetemes összeg begyűjtésének híret nem vittük. A szobrokra nagyobb sikerrel történnek gyűjtések — pedig előbb az élő sebeket kellene bekötözni, mert amely gazda kenyeret nem tud adni szolgálójának attól a dicsőítés igen olcsó fizetés. — A szoborügyet azonban mindenki szorgalmazta, nem törődve azzal sem, hogy ezen a réven gyenge műalkotások születtek. (L. ehhez még a MS 33. gl. jegyzetét; a Cs Budai színház c. cikke jegyzetét is. A szobrok ügyét szóvá teszi V az Önbírálatban is (VKrk VI. köt. 61 — 62. l.)*

a múzeum kert kerítésének egy része is — A múzeumkert kerítésének elhanyagolt állapotát nem csak V veti föl ilyen élesen. Úgyszólván az egész magyar sajtó foglalkozik vele. — Arany János felpanaszolja a SzF glosszájában, hogy „A nemzet cifra koldusa, a múzeum, ismét jajgat alamizsnáért. Kerítése rongy, sétányát nincs miből fenntartani” stb. Arany a múzeumkertről, kerítésről, annak szépítéséről többször is szólt, hiszen az Üllői úton lakott, barátai közül Gyulai és Csengery a mai Bródy Sándor utca táján, a múzeum másik oldalán. S ha az Akadémiába ment, amely ez időben a mai Petőfi Sándor utca egyik házában, a Károlyi-Trattner házban tartotta üléseit, akkor is ez előtt vitt el az útja. — A múzeumkert ekkori „rongy kerítése 1850-ben készült részben fából, részben dorongokból. A kert fásítása, parkosítása csak a 60-as évek végén fejeződött be, a kerítés pedig 1879-ben nyerte el mai formáját. — Az 50-es években több ízben, s 61-ben ismét nehéz

aszály sújtotta hazánk horvát vidékeit, s a szűkölködők részére több ízben országos gyűjtést rendeztek. (Arany Krk XII. köt. 398. l.)

A múzeumkerítéssel foglalkozott a Sürgöny is. Az 1861. ápr. 9. szám „Tárca” rovatában A múzeumi kertkerítés címen elég bőven írt róla, sürgetve a kerítés megjavítását, mert „Mióta a múzeum nagyszerű épülete elkészült, mindig szemet szűrt a külső udvart három oldalról körülvevő, folytonosan foltozott deszkakerítés.” Majd országos adományozást javasol a kerítés és a múzeum birtokában levő emlékek megépítésére, mondván, hogy négyezer forintra lenne szükség s a múzeumnak csak pár száz forintja van. L. még kötetünkben MS 115. gl. jegyzetét, ill. VKrk VI. köt. 61. l. (*Öntrálat*)

hazánkfia Hunfalvy és a többi finnista — Hunfalvy Pál l. a MS 81. gl. jegyzetét. Ez volt tehát a magyar-finn összehasonlító kutatások megindulásának időszaka, amellyel, úgy látszik, V nem rokonszenvezett. (L. a 903. l.-on a Regulával kapcsolatos jegyzetet, ill. Cs *Nemzetiségek* c. cikke jegyzetét. V ilyen irányú véleményét l. még VKrk VI. köt. 74., ill. 387. l.)

a kis fiók „Master Vorwärts” — Master Vorwärtsról l. a NŐ Bizonytalan levelek c. cikke jegyzetét.

Horvát István — L. a MS 95. gl. jegyzetét.

„Augsburgi Allgemeine” — L. 887. l.

Alkalmas lesz újabb várnégyszög építésére — Várnégyszög (vár-csoport) — egymáshoz közel fekvő erődítményrendszer, amely az illető terület különös katonai fontosságot tulajdonít. — XIV. Lajos francia király híres hadmérnöke, Vauban által bevezetett védekezési rendszer. Az első várnégyszög Nancy—Sedan—Metz—Belfort, de a XIX. században is nagy szerepet játszott még az 1877—78-as bolgár felszabadulási háborúban a törökök által épített várnégyszög (Viddin — Plave—Szilistre—Sumla).

V utalása itt kissé homályos, de miután magyarországi várnégyszög kialakításáról nem tud a történelem, nyilván a külföldön, ez esetben éppen Olaszországban már meglévő várnégyszögre (Mantua—Peschiera—Verona—Legnano) utal.

A P. Hírnök véget vet az egész szobortervnek — A Pesti Hírnök nem foglalkozik külön a szoborügyekkel, de a Széchenyi évfordulón annyit és olyan módon dicsőíti Széchenyit és ítéli el a múltat (l. 903. l.), hogy V valószínűleg ezek alapján írja ezt a satirikus glosszát a P. Hírnökhöz címezve. A már idézett 1861. ápr. 9.-i vezércikk befejező sorai is ezt erősítik: „Haladjunk ünnepelt nemtőnk nyomán, s a három százados küzdelmet egy új évezredes nemzeti lét diadalával fogjuk koszorúzni.” — Azaz, egyelőre nincs szükség az ősoket dicséret emlékszobrokra. Majd a következő ezer évben. (Az emlékszoborokról l. még a Cs *Budai színház* c. cikke jegyzetét.)

[5.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Mig Tirolban aláírási ívek keringenek — A Cs 1861. ápr. 11.-i szám „Vegyes hírek” c. rovatában jelent meg ez a pár sor: „Vallási türelmetlenség. Tirolban a választók közt aláírás végett oly, az ország-

gyűlés elé terjesztendő felirati ívek keringenek, amelyekben azt kérelmezik, hogy az országgyűlés határozná el: hogy Tirol a nem katolikuskoktól tisztán tartassék." Ez a hír, amelynek más forrását nem talál-tam, lehetett V glosszájának az elindítója.

a magyar nép megválasztotta Lóskay Bence katolikus papot — A Lóskay-esetről nem sikerült más adatot felkutatnom. Elképzelhető, hogy V frappáns kitalálása a glossza kiegészítésével.

reservat — Reservatum ecclesiasticum (lat.) egyházi fenntartás, az augsburgi vallásbéke neve, amelyet a Ferdinánd király (V. Károly császár testvére) által megnyitott augsburgi birodalmi gyűlés (1555. szept. 25.) hozott, s amelynek 2. pontja kimondja, hogy „az ev. rendek területe a kath. főpapság fennhatósága alól kivéttik”. De az ev. rendek tiltakozása ellenére törvénybe iktatták azt is, hogy ha a kath. főpapok más hitre térnek, állásukat és birtokukat elveszítsék.

Itt konkrétan minden bizonnyal az 1859. szept. 1-én megjelent „Császári nyiltparancs” (pátensre) vonatkozik V megjegyzése, amely a ref. és ev. egyház belső alkotmányát, iskola- és tanítás-ügyeit s állam-jogi helyzetét rögzítette; szept. 2-án pedig megjelent a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a mindkét egyház ügyének képvisellete és igazgatása tárgyában követendő eljárásokat, intézkedéseket szabá-lyozó rendelete. A gróf Thun Leó, osztrák miniszter által készített rendelet célja az volt, hogy a kormány befolyását és hatalmát a pro-tesztáns egyházakban is nagyobb mértékben érvényesítse. A nyilt parancs és miniszteri rendelet ellen a prot. Egyházak tiltakoztak, sőt nemzeti szempontból még a katolikusok, köztük kanonokok és fő-papok is válltve harcoltak a pátens visszavonásáért. A fokozódó ellenállás hatására a császár 1860. máj. 15-én újabb rendelettel rész-ben vissza is vona az 1859-es pátentet.

„F. G.” „galamb”-postája — A Galamposta a Falusi Gazda c. nélap. Szerk.: Girokuti P. Ferenc. szerkesztői üzenet-rovata.

Ö.N. — az Ördög Naplója c. élcslap. (L. 889. l.)

nézze meg a Szöllősy testvérpár — Róza és Piroska — táncát Budán — A NÓ 1861. évi 143. oldalán, a Színház-rovatban így ad hírt a Szöllősy testvérpár produkciójáról: „A budai színikör magyar társasága Molnár igazgatása alatt közeliismerésben részesül. De nem kedvez nekik az időjárás. A folytonos hidegben nincs kedve a fővárosi lakosságnak kirándulásra, azonban a deficit elől eddig is mentve voltak. Leg-jelesebb tagok s legtöbb tetszésben részesülnek a nők közül a Szöllősy testvérpár Róza és Piroska, kivált páratlan magyar táncukkal.” — A NÓ már az előbbi, 8. számában hírt adott az állandó Budai Színikör létrejöttéről, s a Szöllősy testvérekről, megjegyezve, hogy a Nemzeti Színház bölesen tenné, ha a testvérpárt színházához szerződtené, miután a „Nemzeti Színházban a nemzeti táncnak a legilletékesebbek által kell képviselve lennie”.

Kevésbé tetszik azonban V-nak Rotter Mari és Campéli — (a „Kis-puskatúz”-ben: „donna Rottemara” — és „don Kan Pili”) a Nemzeti-ben, a Bánk bán-ba beszótt tánc előadásával: *Rotter Mari már igen jelesül táncol, de hiába, még nem volt külföldön, addig pedig mi el nem merjük hinni, hogy a magunké is ér valamit. A beszótt ballett igen tetszik, de az való, hogy Campelli ugránczolásait elengednök.* (NÓ 1861. évf. 143. l.)

Piros Pista nem adja száz forintért, hogy nem született mágnásnak — Csattanós, rövid kijelentés ez; természetesen föltételezi a napi politikai események alapos ismeretét. Ebben az esetben a Cs-nak ugyanabban a számában a „Belföld” c. rovatban találunk egy hosszú, lényegében szintén ironikus híradást, amely szerint a „Milit. Ztg.” az olaszországi hadsereghez ’nyilatkozványt bocsátot ki’ s abban a fővezér, Benedek tábornagy ’tudtára adja’ a hadseregnek, hogy ő felsége a császár ’Ausztiria népeinek a legszabadelvényűbb alkotmányt adá.’ — ’Hogy mégis vannak elégületlenek’, mond a tábornagy, ’kik az adottat hiányosnak találják, balul magyarázzák, sőt visszausítják, annak oka valóban nem az adottak csekély mértékében keresendő, hanem azokban, kik nem barátai a hazának, kik ahelyett, hogy az adott jogokat és szabadságokat köszönettel fogadnák, kétséget, bizalmatlanságot és elégületlenséget igyekeznek támasztani.’ Honnan kerülnek’, kérdezi a tábornagy, ’a nehézségek és kik azok, kik a mű sikerülését gátolják?’ Kívül: az ellenséges kormányok, az ezek védelme alatt ’pihenés nélkül munkás forradalmárok, kik Ausztria elleni engesztelhetetlen gyűlöletükben új intézményeink békés gyarodását minden áron meggátolni akarják.’ S benn: keresetnélküli ügyvédek és doctorok, becsület- és pénzszomjas journalisták, elégületlen tanárok és tanítók, kik minden szerepre s carrier-re vágyanak, — az eladósodott kisebb menesség, kiknek részére maga uristenünk se tudna alkalmat csinálni’ . . . ’végre néhány gyáva mágnás, kik azon félelemből, hogy népszerűségüket elveszthetik, az árral úsznak.’ — Ez utóbbi kitétele-re válaszol V gúnyos megjegyzésével, Piros Pista felkiáltásával. Egyébként nem világos, hova akar végni V. — Nyilvánvaló egyébként, hogy ez az idézett cikk is V műve. — (Benedek tábornagy nyilatkozatát a PN 1861. évi 16. száma teljes egészében közölte.)

[6.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

egy „Bak” minisztériumbeli civilizátor — Bak; Bach osztrák belügy-miniszter gúnyneve (l. Cs *Nem mind arany ami fénylik* c. cikke jegyzetét.)

Uj gunylap támad — A pár soros glosszával a dicséret és kritika ellentétére utal V. Ez a téma másutt is szerepel cikkeiben. Ő maga a hízelkedés nélküli kritika híve. L. a közvetlen ez után következő glosszát.

Oka-toto-táiban — Petőfi Okatootóia c. versének elferdített címe.

Vahot Imre nem ad ki több képet. — Ismét Vahotot gúnyolja, aki mindig újabb és újabb képsorozat kiadásával igyekszik üzletet csinálni. (L. a NŐ 767. sz. híradását.)

A borjogyasztó társaság — L. 888. l.

Egy magyar író — Az előző bekezdésben arról ír, hogy a külföldi lapok is élcelődnek már a díszes, fényes magyar főúri viseleten. Lehet, hogy az „egy magyar író”-n önmagát érti. A következő sorokból pedig az tűnik ki, hogy V még nem felejtette el a pár évvel előbbi vitát, amelyet „Egy iparos” aláírású egyén kezdett s Vahot Imre folytatott

ellene a Napkeletben, amiért egyik cikkében bírálta a magyar kézművesek tudatlanságát. — A magyaros öltözködés divatjáról l. VKrk IV. köt. 600. l.

Persze V itt elsősorban nem csak társadalmi szempontból említi a fényezés díszes magyar főúri öltözködést, hanem egyúttal a magyar kisiparosokat tűzi ismét tollhegyre, mint akik egyedüli haszonélvezői ennek a fényezésnek: *A magyar szabók s lábtyíművészek kifizetik a török államadósságot, sőt Tóth Gáspár török zultán lesz.*

Tóth Gáspár — Pesti szabó. Ismerték, mert Petőfi szabója volt, s a Nemzeti Kör tagja, aki hozzájárult Petőfi első kötetének kiadásához. V ezért említi éppen az ő nevét.

Montenegróban mindazáltal egyre dühösebben verekednek — Montenegróban fegyveres felkelés tört ki a megszállt törökök ellen, hogy támogassák a hercegovinai felkelőket. Erről a márc. 13–14-i lapok is közölnek rövid híreket. S már montenegrói és hercegovinai közös irányításról írnak. A felkelés eleinte sikeres volt, s a török hatóságok Garibaldival hozták kapcsolatba; végül is csak ápr. közepén tudták elfojtani a török csapatok. (Az erről szóló híreket l. például a S 1861. III. 13-tól ápr. 15-ig megjelenő számaiban, a külföldi hírvonatban.)

Azonképen Magyarországon is — „V többször is felháborodva ítéli el a feltámadt barbár botozást, (ápr. 11. és szept. 29.), amely ellen-szenvenessé tesz népünk és Európa előtt; a szolgabírák többhelyt korbácsolással vallasznak.” (Komlós 205. l.)

Érdekes hírek — a magyar emigráció ekkori mozgalmaival kapcsolatos felelőtlen híresztelések kigúnyolása. (L. Szabad 453–454. l.)

Agio (olv.: ázió) az az értékkülönbség, amellyel valamely pénznem vagy értékpapír forgalmi értéke felülmúlja a névértéket. Alakulása, különösen a tőzsdén, mindig összefüggött az általános politikai-gazdasági helyzet kedvező vagy kedvezőtlen fordulataival. Lehet, hogy V itt átvett értelemben a hazai közhangulatra céloz.

Teleki azt állítja — Teleki László grófról van itt szó. V kissé bizarr keserűséggel utal, természetesen nem a kápolnai dohányra, hanem talán a kápolnai csatára.

Falk írja, hogy Napoleon — Falk Miksa a PN 1861. ápr. 21.-i vezércikkében III. Napóleon olaszországi látogatásáról, különböző tárgyalásairól, az olaszországi szabadságmozgalomhoz való viszonyáról ír meglehetősen diplomatikusan, minden határozott véleménynyilvánítást kerülve. Úgy látszik, ennek a cikknek magyarországi hatásán élcelődik itt V, hiszen ő már rég kiábrándult abból a balhiedelemből, amely meglehetősen tartotta magát magyar hazafias körökben, hogy III. Napoleontól várjanak segítséget a magyar szabadságharc újbóli megindításához.

Falk írja, hogy Galaczban — A keserű élcelődés itt átcsap gúnyos hahotába a *fegyverszállítás* helyett Magyarországra szállított „jóféle török mogyorófapálca” emlegetésével. Ezzel egyúttal ismét a botozást ítéli el. (L. fentebb a 20. sortól.) — A fegyverlefooglalás egyébként valóban történelmi tény. Arany László írja A magyar emigráció mozgalmai c. művében: nov. 30.-án Cavour magához hívatta Pulszkyt. „Bosszus volt a magyar emigrációra, s bosszankodását legkevésbé sem igyekezett titkolni. Éppen akkor jutott tudomására, hogy azon nagy fegyverszállítmányt, amelyet ő a magyar emigrációnak a Románia felől tervezett

expedíció felszerelése végett adott, s amit néhány héttel előbb Genovából hajókon kelet felé indítottak, a román kormány Galacznál lefoglalta.” (M.Kl. 323—324. l.) Arany László egyébként mindezt Kossuth előadásából merítette (L. Irataim az emigrációból. Budapest 1882. III. köt. 203—263. l. L. még Kovács Endre: A Kossuth-emigráció és az európai szabadságmozgalmak. Budapest 1967. 364—386. l.)

Végre megvan minden — V elég világosan látta az osztrák kiegyezési politika lényegét, s a sorsot, amelyet a magyar nemzetnek szánt. Ekkor ugyan még szó sem volt a kiegyezés létrejöttéről, de V találoan élcelődik az államadóságok egy részének átvállalásáról s a létrehozandó kormány szerepéről.

Országszerzte borfogyasztó és ferblitársaságok alakulnak — V gyakran élcelődik a különböző borfogyasztó társaságok (borkereskedői, bormérési társulások, az akkor már javában tapasztalható „súrvavigadó” részeg mulatások s a Borászati Lapok) ellen, glosszáin kívül röpirataiban is. Nem véletlen tehát, hogy most, amikor az országgyűlés elfogadta az osztrák birodalom államadóságának felét, ismét ez villan eszébe.

meghagyatik Bús Vitéznek, — Bús Vitéz (Matkovich Pál álneve) a Fekete Leves c. élc lap szerkesztője. (L. 915. l.)

Beale Vilmos — Ez a pletyka-ízü híradás a Divatcsarnok ápr. 16.-i sz. „Társaséleti Szemle” rovatában jelent meg Rózsásági Andor aláírásával. V csak ezt a részt vette át belőle.

Reményivel — Reményi Ede (1828—1898) világhíru magyar hegedűművész virtuóz. Korának egyik legnépszerűbb magyar muzsikusa. A szabadságharcban való részvétele miatt emigrálnia kellett. Hangversenyútjain bejárta az egész világot.

Ami e rovatban „Füled” címü lapról mondtunk — A „Füled”-re vonatkozó, említett előző megjegyzést l. a 890. l.-on. Elég ízetlen és méltatlan ez az élcelődés, amely most már nyilvánvalóan Arany ellen is szól. Hogy mi kelthette V-ban ezt az ingerültséget, arra a hivatkozott hely jegyzetelésénél kitérünk. (L. 886. l.)

Az „édes testvérek” — Utalás az ország különböző nemzetiségeire, amelyek az osztrák uralom szabadságharc alatti politikájának hatására a szabadságharc után gyakran vetették fel különböző formában elszakadási terveiket. (L. 885. l.) V glosszája jól tükrözi az aggodalmakat, hogy felújulnak az ország széttagolására irányuló tervek.

[7.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A magyarországi vasutvonalakon — Szinnyi Ferenc írja a Novella és regényirodalmunk a Bach-korszakban c. könyvében: „A német kalauzok természetesen kerékbetörték az államvasutak magyar neveit, pl. Gönyüből „Kenyi”-t, Kőbölkütből „Gebelgit”-et csináltak. (I.m. I. köt. 16. l.) — Hasonló volt azonban a helyzet a magyarországi vendéglátó iparban is. V más cikkeiben erre is kitér. (L. Magyar vendéglátó c. tárcáját a VÜ 1883. júl. 8.-i számában.)

fünf minuten aufenthalt — öt perc tartózkodás (megálló).

dicső civilizátorok — Utalás a Bach-korszak úgynevezett Bach-huszáraitra, akik „civilizátorokként” özönlötték el a megyei hivatalokat. Az osztrák kormány ugyanis az elnyomott magyarsággal szemben a „civilizátor”-szerepet játszotta. (L. a Bach-sugalmazta „Rückblick”-et és Madách Imre: A civilizátor c. komédiáját.)

„*Ki gondolná! ki mondaná?*” — L. a MS 41. gl. jegyzetét.

a híres vörös sapkásoktól — Az 1848. májusba toborzott 10 honvéd zászlóaljról a 3. (Szegedről) és a 9. (Kassáról) a többi zászlóaljtól eltérőleg vörös sapkát kapott. Ez a két zászlóalj olyan csodálatra méltó vitézséggel harcolt, hogy az egész szabadságharc alatt mint a legbátrabb zászlóaljat emlegették és csak vörössapkásoknak hívták. V verset is írt *A vörös sapkás* címen. (L. VKrk I. köt. 54. és 371—373. l.)

„*Jézus-Mária-katonák*” — Jellasics 1848-ban mint „bandériális lovasságot” megszervezte a II. Miklós cár nevét viselő 5. sz. ulánus lovasezredet. „Az ezred nagy, fölfelé hatalmasan szélesedő, szörnyen magas huszárcsákókat viselt, úgyszintén zsinóros attilákat.” A legénység horvátokból alakult. Amikor Windisch-Grätz (Windischgraetz) 1848 végén elfoglalta Pestet, ez a „bandériális lovasság” szintén bevonult. Amikor a városháztéren üldögélő német nyelvű, de magyar érzelmű kofák egyike meglátta az elvonuló ezredet, csodálkozva csapta össze a kezét és így kiáltott föl:

— Jeszusz Maria! szan té a Huszaren?

„A derék kofa csodálkozva gúnyoló német fölkiáltása: 'Jézus Mária! ezek is huszárok?' évek hosszú során keresztül mindenik jó hazafi ajkán gúnyneve volt Jellasics bandériális lovas-ezredének, amelyet a honvédek tréfásan szintén Jézus-Mária huszároknak neveztek.” (Tóth Béla: Magyar anekdótakincs. III. köt. 93—94. l.)

a „gyászvitézek” koráig — A kalandozások korára utal, amikor az augsburgi nagy csatavesztés után (955) elfogott kalandozó magyarok egy részét megcsonkítva (orrukat, fülüket levágva) küldték haza. Ezeket nevezték itthon gyászvitézeknek.

N.N. város hatósága — V itt Pest helyőrségére céloz. Már előbb is írt arról, hogy Pesten milyen szánalmasan gyenge, minden fegyveres szolgálatra alkalmatlan emberekből szervezték meg a helyőrséget. (L. 458. és 487. l.)

Továbbá ha bort soha, de sört annál többet iszik — A sörivással nyilvánvalóan arra céloz V, hogy a helyőrségbe legszívesebben németeket vesznek fel (akik nem bort, hanem sört szoktak inni.) A borivás, sörivás ilyen értelmű ellentéte V-nak más írásaiban is szerepel. (L. VKrk V. köt. 106. l. és *Önbírálat*. VKrk VI. köt. 23. l.)

regnum liberum et independens — (lat.) szabad és független ország. Alkotmányjogi kifejezés). A Cs 1. számában erről ír V vezércikket *Az alkotmány biztosítása* címen. (L. 911. l.). V itt összevonással az 1790 : 10. tc.-ből idéz.

Virágos György — L. a MS 31. gl. jegyzetét.

éljen Palmerston — L. a MS *Valamivel több, mint könyvismertetés* c. cikk jegyzetét. Nem véletlen, hogy V éppen Palmerstont élteti itt gúnyos hangsúllyal. Igen sokat írtak róla az újságok. Ő volt az államférfi, aki az amerikai polgárháborúval kapcsolatban hivatalosan

semleges álláspontra helyezkedett, de a valóságban a déli rabszolgatartókat támogatta. — De szerepe volt Palmerstonnak a magyar emigráció körül is. Szabad György írja erről a következőket: „Kossuth-ék újságcikkek és röpiratok révén, sőt a tavasz folyamán általuk kezdeményezett parlamenti interpelláció sorozatban is szellőztették a Russel—Palmerston-kormány osztrákrábrát beavatkozását a magyar felszabadító mozgalom tevékenységébe.” (Szabad 300. l.) De ugyanitt utal arra, hogy Russellnek Ausztriával is volt ellentéte Velence átengedésének követelése miatt, s hogy „az angol kormány, amikor a Habsburg-birodalom stabilitásának érdekében Magyarország megbékélését kívánta, kétségtelenül tekintettel volt arra az Anglia-szerzte a tömegek körében és a politikai életben megnyilatkozó rokonszenvre a magyar ügy és Kossuth iránt, amelynek erejét a külföldi konzervatív észlelő is meglepetten regisztrálta. (Szabad 300. l.)

„*éljen a latin költő, ki gyönyörűen fejezi ki, hogy szép ugyan halni a hazáért, de érte élni még édesebb!*” — Horatius ódáiból III. 2. 13. (Dulce et decorum est pro patria mori.) Az ismeretlen latin költő szerint: „Vivere pro patria dulcius esse puto.”

Az ágió 3/00-el alább szállott — L. 897. l.

[8.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Vahot Imre, „Magyar színészek Budán” — Az itt elmondottaknak természetesen nincs nyomuk a kritikákban. V viszont felháborodottan glosszázza meg a szokatlan eseményt, mert évek óta bírálja egybéként a Nemzeti Színház vezetését, igazgatását a NŐ különböző rovataiban. A következő, máj. 2. szám „Újdonságok” rovatában ismét visszatér rá, mentve a színészeket, de még erősebben megbélyegezve a vezetést! [Statiszták kihágása] *Mily botrányokra vezető körülmény, hogy a nemzeti színháznak nincsenek rendes statisztái — ezt majd mindennap tapasztaljuk, a múlt szombaton előadott: 'Magyar színészek Budán' című darabban a szerző [Vahot Imre] szövegét teljesen elferdítve, a színészek nem csekély bosszúságára úgy énekelt egy versszakot az utcáról szedett gyűlevész statisztéria, hogy abban a közönség méltán megbotránkozhatott. Az igazgatóság kötelessége volna intézkedni, hogy a szerzők és színészek oly szörnyű mértékben ne compromittáltassanak durva csöcselék otromba dévajsgái által. — Ama gyűlöletes versszak tehát, melyet múlt számunk 'Kispuskatűz' rovatában idéztünk — se nem a szerző, se nem a színész kar hibája volt, és ezt oly örömmel jelentjük ki, amennyire kárthatjuk az illető színházi hatóságot, melynek feladata volna rendet csinálni, és ily botrányokat lehetetleníteni.*

ugyanevezett „timor domini” nyavalyája. — Timor domini latin mondás: Initium sapientiae timor domini. — A bölcsesség kezdete az úr félelme. — V itt gúnyos értelemben használja fel. Pajzán célzás az akkori orvosi kezelési módra: az „allövet” (krisztilyozás) a végbélbe való fecskendezést jelenti.

Torokhős Uszubu — V által kitalált gúnynév, az „előrvendezéséhez” pedig V találó, szellemes szóalkotása az elmulatás szó helyett.

*Toldy Ferenc*hez címzett versében — A Tanodai Lapok közül ugyan verseket, de ez a vers nem található egyik számban sem. Lehetséges, hogy csak V koholmánya.

Pompadourok, Ninon d'Enclos-k — Pompadour, Jeanne Antoinette Poisson, Marquise de (1721—1764) XV. Lajos francia királynak a történelemből is jól ismert kedvese. A szép és tehetséges lány 1741-ben férjhez ment unokatestvéréhez, 1745-től lett a király kedvese, férjét pedig magasabb állásba emelve vidékre helyeztette. Mint a királyné udvarhölgye nagy politikai befolyáshoz jutott. — Lenclos, Ninon de (1616—1706) a szövegben tévesen van d'Enclosnak szedve. A tárgy, amiért V hivatkozik rá, kétségtelenné teszi, hogy Lenclos, francia kurtizánról van szó. Lenclos nemesi családból született. Rendkívüli szépségével, szellemességével és műveltségével annyira feltűnt, hogy párisi szalonja előkelő francia írók találkozó helye lett. Nem ment férjhez, mert a szabadszerелеm híve volt. Egyik fia, Villiers, kit idegeneknél neveltetett, később megismerve őt beleszeretett, s mikor megtudta, hogy anyja, föbe lőtte magát. Ezt a történetet dolgozta fel Le Sage Gil Blas című regényében.

Mi különbség lenne Y.Y és X.X igazgatásai között — A Nemzeti Színházi igazgatásában nagy volt a zűrzavar, az ellentét. 1860-ban Nyéky Mihály vette át a vezetést, de ő Bécs befolyása alatt állt. A Nemzeti Színház ügyével az országgyűlés is foglalkozott, mert Dobsa Lajos petícióval fordult hozzá. Erdemleges tárgyalásra nem került sor, de Dobsa becsvágya nem ismert határt. „Az 1861. év politikai hangulatát igyekszik érvényesülése szekerébe fogni s azt állítja, hogy a Nemzeti Színháznál az elmúlt években 'üldöztek minden hazafias törekvést'; az írók vonakodtak kész műveket beadni a 'törvénytelen igazgatóságnak', nehogy ezzel állását elismerjék.” (Pukánszky Kádár Jolán: A Nemzeti Színház százéves története. 192—193. l.) Dobsa, miután az országgyűlésnél nem ért célt, harcát minden lehető területe folytatja, s mint a Hf szerkesztője elvakultan vagdalkozott.

Foglalkoztak a Nemzeti Színház igazgatásának kérdéseivel más lapok is. Sürgöny, 1861. ápr. 24.: „A nemzeti színház igazgatásának égetővé vált kérdését illetőleg új combinatio forog szóban. Ugyanis az igazgatói hivatalra gr. Festetics Bélát emlegetik, mellette ügyvivő gyanánt állana a Budán működő magyar színtársulat életrevaló igazgatója.” — „A Divatcsarnok és a Hölgyfutár Dobsa Lajost ajánlja színigazgatókul. Hírlik azt is, miképp Lukács Mór és b. Podmaniczky Frigyes urakról is van szó.”

A Divatcsarnok 1861. ápr. 16-i számában a „Főváros és vidék” rovathban a Magyarországon által ajánlott Lukács Mór és Podmaniczky Frigyes helyett Dobsa Lajost javasolja. „A nemzeti színháznak gyökeres reformra van szüksége, ezt csak szakértő, erélyes igazgató eszközölheti, erre mi leginkább Dobsa Lajost találjuk hivatottnak.”

Ehhez az ajánláshoz csatlakozik a Hf ápr. 20-i számában, bár előbb még úgy vélte, hogy Podmaniczky Frigyes elsősorban alkalmas s akkor Dobsa Lajos nevét csak másodsorban említette.

Mindez azonban csak a helyzet körülírása. A lényegről, vagyis a kulisszák mögött folyó intrikákról, amelyekre V céloz, semmit sem

mond. Pukánszkyé A Nemzeti Színház százéves története c. művében is csak kevés célzással találkozunk. Az 1861-i országgyűléssel kapcsolatban írja:

„A 'sallangos és nagyszavú' Besze János meglehetősen demagóg ízü felszólalása szerint a főfeladat 'kipuhatolni azon protekciókat, kipuhatolni azon kulisszák mögötti intrikákat, melynek következtében az érdem elsilányíttatik, és azon széparcú, vagy bármely tekintetnél fogva ajánlott egyéniségek évig magasztattnak.' Ráday Gedeon azonban realisabb sínekre tereli a tárgyalást.” — Azután Dobsa Lajos és a folyóiratok támadásaival foglalkozik Pukánszkyé is. A kulisszák mögötti dolgokat többször nem említi.

[9.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

estve tömeges szózaténeklés — A szózaténeklés divatjáról többször is ír V. Itt már a 62-es röpiratok hangját halljuk.

háromszáz emlékszobor állítását indítványozza — Az emlékszobrok problémáját I. Cs *Budai színház* c. cikk jegyzetét.

ezer ágyut Napoleontól — Ismét arra utal V, hogy sokan III. Napóleontól reméltek segítséget. L. 890. l.

egy kicsit meg kell köppölyözni — köppölyözés: régebben szokásos gyógyító eljárás volt, az érvágás kezdetleges formája.

Az „Aranyborjú” normájára „ártatlan bárány” rend alakul — Az „aranyborjú”-rend gúnyos célzás az aranygyapjas rendre. A bibliai aranyborjú-imádás ekkor már pénzcserinálást jelentett. — A célzás értelme azonban mégsem világos.

a király utcai német cégiratoknak megmagyarosítandása — konkrétan a Király utcai cégiratok magyarosítására nem találtam adatot, de hogy ilyen akciók ebben az időpontban voltak, azt bizonyítja az alábbi rövid hír: „Budán legközelebb az utcák és terek nevei új pléhtáblákon ragasztatnak fel. Ez alkalommal némely térnek visszaadták hajdani nevét; így történt, hogy a halászcserében levő, és eddig kapucinus-tér alatt ismert lejtős piac most ismét mint hajdan 'Mátyás király tere' nevet viseli.” (Sürgöny, 1861. ápr. 23.)

A „K” azt írja Vahot Imre darabjáról — A Kolozsvári Híradóról van szó. Az idézett kritika az 1961. ápr. számban jelent meg.

trop de bonté, trop de faiblesse — (fr.) túlságos jószág, túlságos gyengeség.

[10.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

civilizátorok hada — L. 899. l.

a szőlő venyigén táplálkozik — Miskolczy Gyula írja a Károlyi Árpád Emlékkönyvben (1933) megjelent A Bach-rendszer eseh beamertere c. tanulmányában, hogy amikor „1861-ben távoznik kellett

Magyarországból az idegen hivatalnokoknak [tehát az ún. civilizátoroknak — szerk.] a cseh hivatalnokok is új beosztást kértek". — A szövevényige talán csak az élelődségre céloz. Ezt a kort ábrázolja Tolnai Lajos Az urak c. regényében keserű gúnnyal.

A trónbeszéd azon tételét: vagyon és „vérbeli áldozatok” — A királyi trónbeszédből vett idézet a teljes mondatban így hangzik: „Íly föladatokat nem lehet erőfeszítés, nem vagyon, s véraldozatok nélkül oldani meg; azonban szükségkép meg kell azokat oldani.” (S 1861. máj. 3.)

Az akadémia járadhatlan titkára — V akadémia-ellenessége mutatkozik meg ezekben a sorokban is. Az akadémia akkori titkára, Toldy (Schedel) Ferenc (1805—1875) egyébként valóban fáradhatatlan volt. Írt, utazott, előadott, igazgatott. Mindenütt ott volt, ahol olyasmi történt, ami az irodalommal összefüggött. — Az akadémia palotája, amelyre V céloz, 1862—65-ben épült fel.

két kézre fogta „Horváth Cyrill Árpád”-ját — V itt téved a névben. Az Árpád című, valóban igen nagy terjedelmű „hősköltemény”-t ugyanis nem Horváth Cyrill, hanem Horváth Endre (1778—1839) r. kath. plébános és alesperes, a tudományos akadémia rendes tagja írta. Sokat írt lapokba, folyóiratokba, de különösebb jelentősége korában sem volt.

Reguly által Finniából — Reguly Antal (1818—1858), nyelvtudós, etnográfus és utazó. Életét úgyszólván a finnugor nyelvcsaládhoz tartozó népek nyelvének, életének kutatásával és azok felhasználásával töltötte. Munkájának tudományos jelentőségét V nem értette meg.

A magyarországi fináncbaktérés — A Cs későbbi számaiban gyakran ír V felháborodottan az adóbehajtásokról, de már ekkor, a máj. 5-i számban élehangú hírt ad róluk az „Újdonságok” c. rovatban: *Adóbehajtás Szegeden. Szeged városa f.é. jan. hó 21-én kelt határozatára: hogy a város közszükségleteit fedező háziadón kívül bármi néven nevezendő adót mely nem az országgyűlés által rendeltetett el, törvénytellennek tekint, a kir. helytartótanács legfelsőbb helyről vett parancs következtében apr. 24 kel leiratában arról tudósítja a város közönségét, hogy az adó kivetése és behajtása közvetlenül a cs.k. kerületi pénzügy-igazgatóságokra ruházott át, melyek szükség esetében katonai erőt is használhatnak. Szeged városa tehát tudósítja lakosait, hogy az adót nem az alkotmányos hatóság, hanem a közgyűlés határozata ellenére a cs.k. helybeli fináncigazgató katonai hatalma hajtja.*

A P. Hírnök még mindig kevés szerencsével válogatja és idézi Széchenyi mondatait. — A Pesti Hírnök politikai napilap, szerk.: Török János, aki konzervatív felfogású közéleti személyiség (I. kötetünk 919. l.) A Pesti Hírnök szerkesztésének szelleme természetesen nem tetszik V-nak. Ez magyarázza meg, hogy az 1861. ápr. 9-i számban közölt Gróf Széchenyi István c. vezércikkbe is beleköt. A cikk Széchenyi halálának egy éves fordulójára íródott, s benne többek között ilyen kitételek olvashatók: „Széchenyi szelleme a bibliai tűzszlop gyanánt vezeti az ígért földjére” a nemzetet. „Haladjunk ünnepelt mesterünk nyomain, s a három százados küzdelmet egy új évezredes lét dialalával fogjuk koszorúzni.” — V abban az időben éppenséggel nem ilyenek látja a nemzet helyzetét, hiszen már az *Önbírálat* eszméi érelődnek benne. S a röpiratok írásakor ő is Széchenyi idézi, de éppen nem

a dicső jövőre vonatkozó mondatokat, hanem azokat a részeket, amelyek elmaradtak voltunkra, a tennivalókra utalnak. Íme V egyik Széchenyi-idézete:

„Jobb utakat, műveltebb mezőket, serényebb kereskedést, helyesh communicatioakat, tisztább városokat, jobb vendégfogadókat, nagyobb culturát, kiterjedtebb s több oldalú tudományt, nemesb patriotizmust, több polgári erényt, — s kevesebb sarat, port, nádat, korlátlan partú vizeket, haszttalan erdőket, becstelen lapályokat, bozótot: kevesb egoismust, s egyrészt a legalaptalanabb hiúságot, más részről a határnélküli hajlékonyságot, alattvalók iránti dölyföt, előljáró előtt porban csuszást, kevesb előítéletet, balvéleményt, tudatlanságot, féktelen betyásságot.” (Gr. Széchenyi István: Hitel). Nem nehéz ebben fölismerni mindazoknak a harcoknak az alapját, amelyeket V kezdett nemcsak rópiratban, hanem egész publicisztikai munkásságában.

O.D.Post — L. a Cs *Kire várunk?* c. cikke jegyzetét.

az *Österreichische* — L. 887. l.

„*Augsburgi*” néni — Az *Augsburgi Allgemeine Zeitung* c. lapot V gúnyosan gyakran nevezi így. L. 887. l.

összefogódva ujjonganak s táncolnak, a febr. 26. pátens diadala fölött a birodalmi tanácsban — V jól látja mind az októberi diploma, mind a februári pátens hibáit, „de alapjában megegyezést akar.” Úgy véli, hogy „mi nem elválni akarunk a dinasztától, hanem át akarjuk venni az osztrákoktól”, mert „az uralkodó házzal való viszálaink fő oka az volt, hogy a király Bécsben lakott és államférfiai egyeüges osztrák birodalmat akartak”. (Komlós 104. l.) Ugyanakkor tehát, amikor V jól látja az idézett bécsi lapok boszorkánytancát a pátens körül, helyteleníti idehaza *Iksz és Ipszilon harsány szavú (böögnc) lelkes hazafiai, országos hírű toasztívóinak, kortesvezéreinek* magyarkodó tüntetéseit, a pesti tömegek felelőtlen feluszítását.

Az említett mozgolódásokhoz néhány adat: A *Divatcsarnok* 1861. ápr. 32. sz. „Társaséleti szemle” rovatában Rózsaági Antal az *Ost-D. Post* szerkesztőjét gúnyolja, aki követeli, hogy a magyarok képviseljék magukat a *Reichsrathban*. Majd így folytatja: „Egyébként jó lesz nem tréfálkozni Kuranda úrral, mert mióta *Reichsrat* lett, hatalma növekedett, és így az első tanácskozmányban azt indítványozhatná, hogy minden polemától külön adót kellessék fizetni, már pedig az adó eme újabb nemének kedvéért kár lesz kockáztatni a polemát.” — Ezután a „*Nemzeti Kör*” nagy lakomázásról, pohárköszöntésekről ad hírt, szintén ironikus modorban.

Hírt ad erről a Hf is (1861. ápr. 27.) „*Budapesti hírharang*” c. rovatában, majd egy külön glosszában írja: „A 'S-ny' ujdondásza hallja, hogy egy vállalkozó szellemű férfiú a nemzeti körben minden héten készül rendezni egy-egy lakomát; ürügy rá ily mozgalmas időben nem fog hiányozni; így például mondatik, hogy ha a 'fölrát' keresztül megy, négy frt-os, ha a 'határozat' öt frt-os lakoma fog rendeztetni; ha kegyelmes leirat jó, ismét bankett; ha pedig más valami jó, akkor nagy búcsú lakoma lesz”. — „E sorok elmés gunyját jó lesz az illetőknek megérteni. Díszlakoma, fáklós zene sat. csak ritkán és kitűnő alkalmakra valók; különben a 'Pickwick club' nevetséges sorsára jutnának.” — V bizonyára az ilyen lakomázásokra, tüntető megmoz-

dulásokra utal karikírozva. Konkrét tüntetésekről, uszításokról, szervezkedésekről sehol sem találtam híradásokat.

kezdhették újra a szózatot a kerepesi temetőben — A Szózat 10. versszakára utal itt V: „Vagy jőni fog, ha jőni kell,/ A nagyszerű halál,/ Hol a temetkezés fölött,/ Egy ország vérben áll.”

Sárközi, Patikárius, Kecskeméti — Országosan ismert cigányprímások. Sárközi: l. MS 45. gl. jegyzetét; Patikárius: l. MS 45. gl. jegyzetét. L. még kötetünkben MS 105. gl. jegyzetét.

Gyula — Gyula vezér a honfoglalás utáni időből.

javítókok — nyomdai korrektorok.

Szigeti — Szigeti József. L. MS 14. gl. jegyzetét.

Taksony — Taksony vezér, majd fejedelem a honfoglalás korából. Valóban furcsa, mulatságos és szomorú felelőtlenség, szélhámoskodás már az, ami a történelmi arcképek, arcképsorozatok körül történt ezekben az években. V már a „Pesti élet”-ben is gúnyolódik ezen. (L. 118. l.)

[11.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Találkozik még ma is egyetlen lap — Valószínűleg valamelyik nemzetiségi lapról van szó, célozva a bécsi kormány nemzetiségi politikájára, de konkrét adatot nem találtam.

A Hölgyfutár írja — A Hf 1861. máj. 7.-i számában, a „Hírharang” c. rovatban olvasható ez a rövid hír: „Nevezetes, hogy most a tolvaj-ság gyanújéért elfogottak közt egy rokkant katona is található, ki egészen vak.”

Nem rég irtuk e rovatban, hogy Tóth Gáspár — török zultán lesz — Tóth Gáspárról l. a 897. l.-ot. Az itt közölt négy soros élcelődésnek komoly alapja van. A Hf 1861. ápr. 27.-i számában Macskazene Tóth Gáspárnak címen a következőket írja: „Múlt kedden este a Magyar utcában macskazene és egyéb kicsapongás történt; ezúttal nem politikai okból, hanem sértett érdek miatt. — Úgy halljuk, hogy a jó hazafiságáról ismert szabómester, Tóth Gáspár, közelebb a városházban egy, a szabólegénynek nem kedvező munkaszabályozási nyilatkozatot tett. Ez föllázítá őket, annyira, hogy este nyolc óraker nagy csoportban mentek a mester két emeletes háza elé, ott vadul kiáltoztak, füttyültek, s a házat egész ostrom alá vevék. Még a másodemeleti ablakokat is majd mind bedobták; alol roppant köveket vettek a szobákba; a földszinti ablakokból a támfákat is kiszédték, s romboltak mindent, amit csak lehetett” „A botránynál a városi rendőrség elkészett.”

Még mindig jelennek meg — Az ömlengő, hazafiaszkodó verseket V többször gúnyolja. Itt: *Az ágio méltán esik* kifejezés utal arra, hogy ezek a versek, miután soká nem lesz háború, nem is számíthatnak érdeklődésre, hiszen egyébként értéktelenek.

A „Hülpök Ferkó” — fiktív élclapcím; *beamter*: hivatalnok, különösen a Bach-korszak idegen származású hivatalnokát nevezték így; a gúny az ő kivonulásukat is éri.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

előfizetnek a „Kanászkiért” — „Vad idők” című magyar lapokra — Ezek bizonyára fiktív elnevezések, de bizonyos utalással valóban megjelenő lapokra. A „Vad idők”-kel például bizonyára az Új idők c., hetenként megjelenő, napilap formátumú újságra céloz. Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos Szini Károly.

az amerikai szerkesztők megbízzák Barnumot — Barnumra vonatkozólag l. 145. gl. jegyzetét.

csak lassacskán, csöndeseckén — „Csak szép lassan, csöndesen” l. Cs *Külföld. Pest, ápril 13-án* c. cikk jegyzetét. — *Kokas Márton* Jókai Mór írói álnéve. Ezen a néven írta élelceit, tárcacikkeit, színi kritikáit évekig a VÜ-ba, majd szerkesztette az Üstökös című élelapot. Az itt közölt részletet l. a 782. l.-on.

bakkene handl meg a haip! szalat — rántott csirke meg fejessaláta. (V bécsi tájszólásban idézi ezt a kifejezést.) (L. VKrk V. köt. 374. l. is.)

vivere pro patria dulcius esse puto — (lat.) Úgy vélem, hogy édesebb a hazáért élni. Nyilvánvaló, hogy a Horatius-féle „Dulce et decorum est pro patria mori” ismeretes és szállóigévé lett verssor továbbfejlesztése, amelynek közelebbi eredetét a középkori mondások rengetegében nehéz megtalálni. Rövidebb formában megtalálható Zrínyi A török áfium c. művének mottói között:

Sors bona, nihil aliud.

Dulce et decorum est pro Patria mori.

Mors et fugacem persequitur virum.

Dulcius est pro Patria vivere.

az égő adóügyekbeni véleményekre nézve — Az erőszakos adóbehajtások egyre gyakoribbakká váltak s úgyszólván naponta jelentek meg róla hírek a sajtóban (L. ehhez a 908. l.)

állításunk szobrokat az ő emlékükre is — V itt ismét a szoborügyekről élcelődik. A szoborállítási lázt nem csak elvből ítélte el. Nagyon komolyan és többször is alaposabban foglalkozott vele. A „Kispuskatűz” c. rovat cikkeinek megjelenése előtt pár hónappal *Újságlevél* címen, Magyar Miska, ill. M.M. aláírással, vagy név nélkül jelent meg a NŐ öt számában tárcacikk. Ezek egyike (NŐ 1861. jan. 15.) már bőven kifejti, hogy jelenlegi körülményeink között miért ellenzi a szoborállítási törekvéseket, s még bővebben és több oldalról is megindokolva tér ki erre V az *Önbírálatban*. L. VKrk VI. köt. 61—66. l. L. még kötetünkben a Cs *Budai színház* c. cikk jegyzetét.

Ne bántsd a magyart — Zrínyi Miklós, költő és hadvezér híres mondása.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

(és az ostromállapotot már majd csak bevárandó) — A Cs máj. 26. szám „Belföld” c. rovatában olvashatjuk: A „*Fortschritt*” — melyet

csak a félszegség vagy ellenséges indulat állíthat a magyar kancellária által sugallt közlőnynek — legutóbbi számában arra készíti elő bennünket, hogy milyen lesz majd a minden árón életbeléptetendő ostromállapot. Elmondja, hogy „az oktoberi diploma alapvonalai meg fognak tartatni, de csak a katonai hatalom fog megbízatni a dolgok új rendjének szervezésével, mi alatt az országgyűlés, a megyei bizottmányok fel fognak oszlattatni, — a kancellária pedig természetesen már előbb, megköszönvén a tisztességet, hogy tovább is a bécsi kormány tagja legyen.” Az ostromállapot tényleges terveire l. Szabad 432 — 433. l.

a „Kanászkiúrt” s „Vadidők” — L. előbb, a 906. l.-on.

Szénatér — a későbbi Kálvin-tér.

Jelen névmagyarosítási nagyon dicséretes szokás — Átnézve ehhez a Századunk névváltoztatásai című, 1895-ben A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság egyik igazgató-választmányi tagja által összeállított könyvet, nyilvánvaló, hogy ilyen mozgalom volt, s azt a magyar hatóságok szorgalmazták. Mégis, ez inkább a 80-as évek közepétől lett nagyobb mértékű. Báró vagy Gróf név nem szerepel, de Herczegre sokan változtatták a nevüket. (Pl. Herdek Pál vasesztergályossegéd 1885-ben, Fürst Lajos és gyermekei 1877-ben stb.)

A divatlapok nagy lelkesedéssel írják — A korabeli divatlapok valóban szívesen közölték ilyen híreket, sőt néha a még NŐ-ben is találkoznunk ilyesmivel. Pl.: „Mult hetekben Meltagan (Maldeghem) bajor gróf esküdött meg Bécsben egyik Andrassy grófnővel” (Andrassy Máriaival — szerk.) (NŐ 1861. 24. sz.) Sokkal feltűnőbb azonban, amikor magyar férfi és magyar nő Bécsben tartott esküvőjéről adnak hírt lelkesedéssel. — Ezekben a hónapokban ugyan az átnézett magyar divatlapok között egyikben sem találtam ilyen híradást, de a Sürgöny c. napilap közli, hogy Gr. Széchenyi Pál esküvőjét Andrassy grófnővel (Andrassy Erzsébetről van szó — szerk.) a bécsi lapok így írják le: (s következésképpen a Bécsben tartott esküvő részletes leírása). Persze, lehet, hogy V nem is magyar, hanem bécsi divatlapokra céloz.

Nagyon megbotránkoztunk Bulyovszkynén — Bulyovszky Lilla (Bulyovszky Gyula újságíró felesége), akiről más vonatkozásban már többször esett szó, egyik legkiválóbb magyar színésznő volt. V rendkívül nagyra értékelte, de az elismerés nem volt általános. 1859-ben a Nemzeti Színház késlekedett a szerződésével, s Bulyovszkyné merész elhatározásra jutott, megvált a magyar színpadtól. Előbb egy évig Bécsben tanult, majd 1860-ban először Coburg Gothában lépett fel német színpadon, és sikert aratott. Azután egymásután lépett föl német városokban, majd 1861 májusában a drezdai udvari színházhoz szegődött. Ezt a hírt itthon megbotránkozással fogadták. Erre céloz itt V. — Hogy egyébként V maga is keserűen vette tudomásul Bulyovszkyné lépését, ezt a NŐ-ben megjelent különböző kisebb közlemények mellett világosan mutatja az 1861. ápr. 1.-i számban, még Bulyovszkyné drezdai tartózkodása előtt *Újságlevél* címen közölt tárcacikk, amely elég tartózkodóan szól Bulyovszkyné kinti szerepléséről. — Bulyovszkyné 1871-ben tért vissza végleg hazájába.

mint hajdan, „életét és véréit” — Utalás az 1741.-i országgyűlésre, amelyen Mária Terézia nehéz helyzetében a magyar nemesség segítségét kérte s a főnemesek „Vitam et sanguinem!” fölkiáltással ajánlották életüket és véréket királynőjükért.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az „*új idő*” című *humoristikus lap* — Az Új Időről l. a 906. l. 5. sor jegyzetét. — Az itt jelzett fekete keretes hirdetést a Széchényi Könyvtárban hiányosan meglevő évfolyamban nem találtam. — *Laxativa* — hashajtó.

kedves, okos ur ám ez a páter Schlecht — Páter Schlectre vonatkozólag a nálunk hozzáférhető újságokban nem találtam híradást.

ámbár a mi Rontó Pálunk — Utalás Gvadányi Rontó Pál c. művére.

Deák elmondta a nemzet ultimátumát — Vagyis a felirati beszédét, amelyet elküldtek a királynak. (Bővebben l. a Cs *Hát aztán?* c. cikkét.

Jól meggondold Sári — A négy soros versidézetről nem lehet eldönteni, kitől való, honnan idézi V.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

bizonyos dücheusheegh szomjash hazafi tartotta — Valószínűleg Szilágyi Virgil beszédéről van szó, amelyről a Hf így ír: „Ellenben Szilágyi Virgil beszéde a határozat mellett nem felelt meg a várakozásnak, melyet parlamenti föllépéséhez kötöttek. Nagyon hosszasan és ziláltnan beszélve a türelmet egészen kifárasztotta.” (Hf 1861. máj. 21.) A két sorral előbb emlegetett 12 évvel az önkényuralomra céloz.

Az „*Oesterreichische Ztg*” azt írja, hogy *Eötvös és Lónyai a bécsi Raizratthal egyezkedésbe akarnak bocsátkozni*. — Eötvös József beszédéből a Cs máj. 19.-i, Lónyai (Lónyay Menyhért) beszédéből a máj. 23.-i számában közöl V hosszabb részletet. Ezekben valóban egyetlen szó sincs egyezkedésről. Mindketten a nemzet jogait hangsúlyozzák, valamint azt bizonyítják, hogy Ausztriának lenne nagyobb érdeke, hogy velünk békés egyetértésben éljen. — Valószínűleg ezt igyekezett saját szája íze szerint ferdíteni az *Oesterreichische Ztg*. — Az *Oesterreichische Ztg*. 1861-es évfolyama nem található, így a nevezett cikket nem tudtam megnézni.

Bendét kérvén Szilágyi helyett — Vajda Bende József (1823—1894) plébánosról, a feliratot támogató és az 1861. máj. 17.-i beszédében a konkordátumot mentegető képviselőről, illetve Szilágyi Virgilről, a határozati balszárny egyik vezetőjéről beszél, aki — mint ismeretes — 1861-ben képviselő volt.

Sz. V. ur beszéde — Szilágyi Virgilről van itt is szó.

augsburgi allgemeine — *Augsburger Allgemeine Zeitung*. (L. 887. l.) *két óráig beszél a gyűlésen* — (L. előbb a 16. sortól)

Ha Deák indítványát elfogadja az országgyűlés — Deák Ferenc az 1861-ben összehívott országgyűlésen javaslatot terjesztett elő. Kimutatta, hogy az Októberi Diploma és a Februári Pátens ellentmondásban áll a Pragmatica Sanctiót is magába foglaló közjogi előzményekkel és az 1848-as törvényekkel. Azt javasolja, hogy az országgyűlés Ferenc Józseftől feliratban kérje az 1848-as törvények visszaállítását.

De hát ha a Tiszáét fogadnák el? — Tisza Kálmán beszédében elfogadta Deák Ferenc javaslatainak közjogi okfejtését, kibővítve a már halott Teleki Lászlónak a nemzetiségi és vallási jogegyenlőség biztosítására, valamint a jobbágyrendszer felszámolására tette indítványának szelldébb formájával, de azt javasolta, hogy mindezt nem felirat, hanem határozatként küldjék a királyhoz.

ő nem irigylé Deák Ferenc dicsőségét. — Konkrét adatok felkutatása nem sikerült.

Mekkora a beszéde a mi kis Kosutkáknak? — A gúnyos célzás értelme: egy-egy választókerület a maga szónokias képviselőjében gyakran mintegy második Kossuthot, valóságos kossuthi tehetséget látott.

mint a „Szimándli”-ban — a Szimandli korabeli vendéglő lehetett. Az országgyűlés üléseit a Nemzeti Múzeum nagytermében tartotta.

az augsburgi banyáknak — V a „Kispuskatűz”-ben hol augsburgi kávéházaknak, hol augsburgi banyának gúnyolja az Augsburger Allgemeine Zeitungot. A lap a magyar népről szóról szóra így szól: edel ist dies Volk!

„köszönöm neked zsidó, hogy erre megtanítottál!” — Ez a V által többször idézett mondás Shakespeare A velencei kalmár c. drámája IV. felvonás 1. színében fordul elő, de V szabadon, kissé átköltve használja. Ács Zsigmond 1853-ban megjelent fordításában így található: „Köszönöm, zsidó, hogy erre oktatól.” (I. m. 112. l.)

és talán Reményi se protestálna ellene — Valószínűleg Reményi Ede hegedűművészre céloz egy kis iróniával (nem Reményihez, hanem természetesen a csizmadia céhmesterhez irányítva), mondván, hogy ilyen nagy tisztség ellen a „maga szakmájában” a nemrég itthon járt s nagy sikert aratott Reményi sem tiltakozna.

[16.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

lapúészek — A felsorolt nevek természetesen egytől-egyig fiktívek. *egy francia journalista* — V ugyan a legnagyobbra értékeli a franciákat, de ez a gúnyos megjegyzés világosan mutatja, hogy bíráló szemmel figyeli a francia politikát is és mélyen elítéli a Bourbon és a többi párt restaurációs törekvéseit, a királyság restaurációját agyrémnek mondja. — Hogy ki lehetett az a francia journalista, felkutathatatlan. V valószínűleg valamelyik francia lapban olvasta.

Ajánljuk figyelmébe a Fortschritt-nek — Der Fortschritt für Politik, Gewerbe, Handel und sociales Leben (Wien). — L. Cs *Jaj be . . . okos a német* c. cikk jegyzetét. — Meg kell itt említeni, hogy a Fortschritt, bár szocialista lapnak vallja magát, természetesen nem volt szocialista. Igen élesen magyarellenes. A Cs aug. 15.-i számában közöl egy cikket A centrista bécsi lapok címen, amelyben kifejti a szerző, hogy ezek a lapok a legkevesebb megértést sem tanúsítják még Deák iránt sem. Pl. „a Fortschritt nem tesz kevesebbet aug. 11.-i cikkében, melyben erőlyes föllépésre nógatván a kormányt, azt állítja, hogy minden, az okt. 20.-i diploma elleni támadás fölségsértés.

bakkene hendliú s a haipli szalatot — L. 906. l.
mi — vitam, ók meg — banknotam! — mi életünket, ók meg pénzüket.

[17.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

például a „Kanászkiürt” vagy „Vadiódk” — L. 906. l.
sörös és pálinkás augsburgi lebu — Nem véletlen, hogy éppen „augsburgi lebu”-t emleget, hiszen állandóan foglalkozik az Augsburger Allgemeine Zeitunggal.

„pírhauzi” — sörház (Bierhäuse).

„augsburger allgemeine Ztg” — Minden bizonnal szándékosan, a lebecsülést, megvetés jeleként írja kis kezdőbetűvel az újság címét.
akinek három év előtti akadémiamegnyitó remek beszéde — Az említett beszédet gróf Dessewffy Emil (1814—1866), az Akadémia akkori elnöke tartotta 1858-ban. Az ötvenes évek végén a fölpezsdült nemzeti szellem, amelynek érvényre jutásához kevés lehetőség nyílt, az Akadémiát állította a nemzeti mozgalom élére. Tőle várták a kezdeményezést, a jelszó kitűzését. Gróf Dessewffy Emil nagyszerű érzékkel, eréllyel és tapintattal használta fel a kínálkozó áramlatot az Akadémia érdekében. 1859. dec. 19.-én tartott elnöki beszédében kiadta a jelszót: „A tudománynak nincsen háza.” S a megindított országos mozgalom eredményeként gyűlt össze a szükséges pénz az Akadémia palotájának felépítésére.

Az „augsburgi” — l. 887. l.

Erdély mostani szerencsétlen állapota — V joggal háborodik fel, joggal gúnyolódik az Augsburger Allgemeine Zeitung Erdéllyel kapcsolatos álláspontján, hiszen a valóságban Bécs szándéka az volt, „hogy Erdély kérdésének függőben tartásával növelje az együtt élő népek között a szakadást”. (Magyarország története. II. 1964. 59. l.)

Királyi Pál — a magyar borról is megemlékezett beszédében — Királyi Pál (József) (1818—1892) újságíró, országgyűlési képviselő. Elég sokoldalúan vett részt a magyar társadalmi életben. Mint joggyakornok ott volt már az 1843—44. pozsonyi országgyűlésen, s mint a Szinnyi-féle Magyar frók VI. kötetében olvashatjuk, 1858 júliusában a PN munkatársai őt szemelték ki a lap szerkesztőjének: az akkori szomorú sajtóviszonyok közt sok küzdelemmel folytatta 1860 januárjáig. A magyar primás aranymiséje című vezércikke miatt pör folyt ellene, s emiatt báró Kemény Zsigmondnak volt kénytelen a lap szerkesztését átadni. Ez azonban csak növelte népszerűségét. Erre mutat, hogy V is figyelemmel kísérte ténykedését.

Királyi Pál az itt jelzett, 1861. máj. 24.-i beszédében fölpanaszolta a Habsburg-ház részéről a magyarságot ért sérelmeket; hogy mi mindent adtunk, de „jó buzánkért, aknáink jó saváért rendőröket, csendőröket juttatott, kik kenyerünket izetlenné, életünket keserűvé tévők, hogy régi hírű ós zamatú dohányunkért bélyeggel, pénzügyőrökkel boldogított bennünket, kik a magyar emberrel pipája füstjét is megútáltatták; hogy világhírű borainkért nyakunkra küldött új-öntetű, itt eddig ismeretlen földkóstolókat és más eféleket, kik a présbe,

honnét a törköly kidobatt, magát a természetöt szorítják és sajtolják addig, míg csak lélek volt — zsebében;” (PN 1861. máj. 25.)

Műlapul választják a Dugovics T. halálát tárgyazó festményt — Wagner Sándor (1838–1919) „Dugovics Titusz önfeláldozása című festményéről van szó. Wagner Sándor a bécsi, majd a müncheni akadémián tanult, s éppen a V által aposztrofált festményével hívta fel magára a figyelmet. 1866-tól a müncheni akadémia tanára lett, s számos magyar festő tanult az osztályán. Képeit a tárgyiasság és az anyagszerű festés elveinek érvényesülése jellemzi. Lyla Károly is megemlíti ezt a festményt a Nemzeti romantika c. művében (141. l.), sőt közli is a képmellékletek közt (41. melléklet), de méltatást nem fűz hozzá. Kétségtelen, hogy V nagyon pontosan vázolja a festmény kompozícióját, alakjainak helyzetét.

„Az igazság szava áthatóbb a menydörgésnél” — L. Vajda Péter: *Költemények prózában*. 63. l. (Magyar Könyvtár, Magvető, 1958; vagy Dalhon, 1841. 15. rész; Imadalok.) — V nem pontosan idéz. Íme az idézet kiegészítve teljes mondattá: „Szólj, világszellem, a hatalom a hathatós nyelven mindenkihez, hirdetve, hogy az igazság szava áthatóbb a menny dörgésénél s az igazságtalanság villámot hord kebelében, mely az elkövetőt előbb hamarabb leveri.”

„Pedig ki kell biz azt mielőbb fizetni.” — A PN 1861. május 29.-i számának „Pest, máj. 28” című vezércikkéből idézi V ezt a néhány sort, bár nem egészen pontosan. Helyesen idézve: „Ez igen elmésen van mondva, de azért azon nehézség, melyet papíron szerencsésen megkerültek, valóban mégis meg lesz, mert a galíciai parasztok” stb. Az idézet további szó szerinti. — szerk. — A cikk * * jellel, aláírás nélkül jelent meg.

mint aminőt a jelen osztrák „alkotmányosdi” című vigyáték nyujt — Az osztrák parlamentben a 48-as magyar alkotmány helyreállítása körüli vitákban eluralkodó gorombaságokra utal itt V. (Az osztrák alkotmányosdira vonatkozólag l. V-nak a Cs-ba írt vezércikkeit is.) A vitamódszerekről a Kolozsvári Közlöny 1861. júl. 27.-i számban olvashatjuk: „A reichsrátban már nem egy inparlamentáris jelenet fordult elő, mint olvasóinkat értesítettük. Ott a szónoknak, kivált ha nem német, olyan szavakat kiáltanak oda, melyek csak egy közönséges falugyűlésen hallhatók. Közlebbtről az alsóház elnöke, az ismeretes Hein annyira elfeledkezett magáról, hogy Rieger föllépését 'infámis'-nak nevezte, aminek alkalmasint párbaj lesz a vége. Mintha Amerikában volnánk! jegyzi meg a 'Pesti N' bécsi levelezője. Ki hitte volna, hogy a jámbor bécsi reichsrátunk unalmas értekezései néhány hét alatt három párbajkihívásra fognak vezetni!?”

[18.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a jelen tárlatban egyik igen tisztelt írónknk arcképe — A tárlatrendezés abban a korban még nagyon kezdetleges stádiumban volt. Lyka Károly Nemzeti romantika c. művében így jellemzi: „Korszakunk

elején csak egy, 1861-től fogva két olyan egyesület működött, amely kiállításokat szervezett. Az egyik a régi, 1840-ben alapított Pesti Műegylet, amely egykor szép céllal indult útjára, de egyre kevésbé szolgálta a magyar művészetet. 1853. óta a Diana-fürdőben rendeztek kiállításokat, azok állandóak voltak, de időről-időre fölfrissítették újabb műtárgyakkal.” „Állandóan támadták a magyar lapok, mert szembevetendő volt a magyarok mellőzése, a külföldi, főképp bécsi műkereskedő-portéka piacra vetése.” ... „Már 1859-ben összefogott néhány magyar művész, hogy otthagya a műegyletet és egy színmagyar kiállító társaságot alapítson.” (I.m. 20—21. l.) Végre, 1861-a Tudományos Akadémia egyik termében megtartották az alakuló ülést, majd 63-ban Képzőművészeti Társulat néven nyilvánosságra léptek.

V ugyan elég bőven ír erről a tárlatról a NŐ febr. 1.-i számában, de ezt, vagyis a „Kispuskatúz”-ben jelzett képet, ott sem említi. Bajza Lenkére, Jósika Júliára vagy Vachott Sándornéra gondolhatunk első sorban.

Katona szobra megbukott — Katona József bronzszobrát nem a város, hanem magánember, Tomori Anasztáz matematika-tanár készítette, s mint Lyka Károly fentebb idézett könyvében olvashatjuk, a „Nemzeti Színház elé akarta állíttatni” ... de „ennek megmintázását elég szerencsétlenül Züllich Rudolfra bízta.” (I.m. 250. l.) (L. MS 33. g. jegyzetét.)

Éljen Széchenyi arcképe! — Jellemző volt arra a korra, hogy „népszerű vagy országos események alkalmával alkalmi művészet lép a kereskedelmi forgalom körébe. 1860-ban a nagy Széchenyi halála után nyomban egész sor Széchenyi-szobrocska került forgalomba”. A szobrok mellett képeket is festettek róla, pl. Grimm Rezső és Pesty Ede. (I.m. 35. l.) Ezekre a Széchenyiről készült képekre utal V.

lelkesebben fogadják Anakreonnak a figyelő legutóbbi számában megjelent verseit — Anakreon (i.e. kb. 570 — kb. 485) görög költő. Az idézett versrészlet a Szépirodalmi Figyelő 1861. máj. 30.-i számában jelent meg. V gúnyolja az *ókori classzicus filiszterség bölcséletét*. Az irónikus megjegyzés azonban, amelynek kíséretében a verset idézi, nem jelenti azt, hogy V érzéketlen lett volna az anakreoni dalok iránt, de ebben az időszakban annyira eldűlőbe került nálunk az úgynevezett sírva vigadás, a hazáért való részegség, tettek helyett az öncélú korhelykedés, borfogyasztó társaságok alakulása stb., hogy V most ezt a verset is veszélyesnek látta.

Ezt a türelmet nevezi aztán az „augzburgi” Magyarisírungeterrormusznak! — erőszakos magyarosítás.

aki azt a német herceget játsza — A hivatkozott napon, azaz 1861. jún. 1.-én a német herceget Stoll Péter játszotta.

Wanderer — (1828—1873) Bécsi liberális hírlap, amelyben Falk Miksa Deák és köre által sugalmazott cikkeket is megjelentetett.

utban vannak visszafelé a német Walhallának — Walhalla: a germán hősmondákban a megdicsőülés csarnoka a túlvilágon. V itt konkrétan az 1830—1842 közt Regensburg mellett I. Lajos bajor király által Leon von Klenze (1784—1864) tervei alapján felépített Walhallára utal.

A Mucius Scaevolák nem a sörön húznak — Mucius Scaevola: l. MS Lapunk s a lapirodalom II. c. cikk jegyzetét.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

adózsedők — L. Cs *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk jegyzetét.
Nagy szerencse, hogy maga a katonaság is — muszka földözetre nem szorul — Az élcelődés végén a „muszka földözetre nem szorul” kifejezés nyilvánvaló utalás a szabadságharcra, amelyet az orosz cári csapatok behívásával vertek csak le.

A mulikor Jósika M. menekült hazánkfia — Báró Jósika Miklós (1794—1865) élete rendkívül kalandos. Aktívan vett részt a szabadságharcban, utána bujdosott, majd Galicián át Lipcsébe, majd Brüsszelbe menekült.

legjobb lenne erre a „bábeli” név — Utalás ez a bibliai történetre, amely szerint kezdetben „az egész földnek egy nyelve és egyféle beszéde vala”. S mikor ez az egységes, egynyelvű nép egy síkságon letelepedett, elhatározták, hogy épít magának, egy várost és tornyot, melynek teteje az eget érje”. — Az Úrnak azonban — úgy látszik — nem tetszett ez a terv. „Nosza, szálljunk alá [mondotta az Úr] és zavarjuk ott össze a nyelvüket, hogy meg ne értsék egymás beszédét. — És elszéleszté őket onnan az Ur az egész földnek színére, és megszűnének építeni a várost. — Ezért nevezik annak nevét Bábelnek”. (Mózes I. könyve II. rész. — Károlyi Gáspár fordítása) — Ilyen, építésre, egymás megértésére képtelen Bábelnek tekintette tehát V az akkori Magyarországot.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

a „Juhászcutya” című lap — Nincs meg. Kereszty Hírlapok és folyóiratok 1867-i évfolyamában sem található. Valószínűleg fiktív név.
mecklenburgi „henz” . . . német — A „henz” német nyelvjárást vagy népcsoportot jelent: „hienc”-nek a Vas- és Sopron megyei németiséget hívták.

„beamtervándorlásnál ” — l. 899. l. 1. sor.)

a bécsi „alkotmányosd” komédiának — L. 911. l.

„Üstökös” — L. 702. l.

„Fliegende” — Fliegende Blätter, l. a NŐ „Pesti levelek” jegyzetét
az erőszakos adóbehajtás kellemetlensége — L. Cs *Nem mind arany, ami fénylik* c. cikk jegyzetét.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

csakhogy az 500 millió frt kölcsönt megköthessék — Erre vonatkozólag nem találtam adatot.

neki rontanak a várnégyszögnek! — L. 894. l. Ezek szerint tehát az előző jegyzékben említett olasz várnégyszög az osztrákoké volt.

Hogy tetszik ez a Falkiáda? — A felkiáltással Falk Miksára céloz (1828—1908), aki mint hírlapíró és politikus, a Pester Loyd szerkesztő-

je, különösen ezekben az években nagy szerepet játszott a politikai hangulat irányításában. 1861-ben Deák Ferenc ajánlatára a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjának választotta. Előbb sok vezércikket írt a PN-ba és a bécsi MS-ba. V-nak közvetlen kapcsolata is volt vele. Nem szerette azonban Falk kissé fellengzős hangját („Falkiáda”) s a tényeket gyakran önkényesen magyarázó modorát. Ezen már előbb is élcelődik. (L. 897. l.)

az ugynevezett „*atyai kormány*” pénzt osztogatott — Hogy ez a hír valóságos, bizonyítja a VÜ 1861. jún. 16.-i számában megjelent rövid híradás: „(Ő felsége több felsőmagyarországi megyébe), hol inség uralkodik, Binder őrnagyot és Krausz kapitányt küldé, hogy ott a segélyre szoruló lakosságot a körülményekhez képest pénzsegélyben részesítsék. Ezáltal legfelsőbb helyen is el van ismerve, hogy Magyarország több vidékén nyomor és inség uralkodik, s az adót mégis mindenütt kímélet nélkül hajtják be.”

Szerdahelyi — Szerdahelyi Kálmán l. MS 5. gl. jegyzetét.

Eljegyzés lámpajégnél — Vigopera. Írta: Carre és Batta. Ford.: Feleky Miklós. Zenéjét írta Jacques Offenbach). Bemutatták a Nemzeti Színházban 1860. nov. 22-én Huber Ida és Markovics Ilka, Szerdahelyi Kálmán és Bognár Vilma szereplésével. A hatvanas években vidéki színpadokon is nagy sikerrel adták.

„*E pohárt a futatókért!*” — A dalnak ezek a sorai az erőszakos adóbehajtásra utalnak (l. Cs *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk jegyzetét).

pedig attól az Isten brizze meg jó nevünket — L. 887. l. „Augsburger Allgemeine”

„*Delejtű*” — Temesvári napilap. V-nak már előbb is éles vitája volt a Delejtű szerkesztőjével. (L. 744—747. l.)

[22.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*Emília*” — Szegfi Mórné (Kánya Emilia). Közéleti tevékenysége mellett „Emília” néven írt Vahot Imre Napkelet c. lapjában és a Hf-ba. Más lapokban beszélyei, cikkei jelentek meg, majd szerkesztője lett a Családi Kör c. hetilapnak. Több kötetét kiadták, de ezek nem jelentések.

mert ha Táncsics nagy ember, — Ezek a sorok elég világosan mutatják V-nak Táncsicsról alkotott véleményét. Máshol erről nem nyilatkozott, vagy legalábbis jelenleg ennél többet nem sikerült felkutatni.

Tertium non datur — (lat.) Harmadik út nincs.

Egy bizonyos újság melegen ajánlja a követutasítást — Török János Pesti Hírnökéről van szó. Igen harcias hangú, hosszú cikkeket jelentek meg e tárgyról Szederkényi Anna, Orezy Gyula, majd magának Török Jánosnak a tollából. Az idézett sorok Török János: A követutasítás, mint a szabadság, korszellem és nemzeti közakarat megdönthetetlen postulatuma c. cikkében található. (L. Pesti Hírnök 1861. ápr. 28. sz. és kötetünk 886. l. sorait.)

A bécsi lapok, már t. i. a mi jó barátaink a „Fortschritt”, „Ostdeutsche”, „Oesterreichische” stb. — L. 887. és 909. l.

a zongorán való dohányvágás — V itt valószínűleg a magyarságnak „finomabb” módszerekkel való megsarcolásaira, a legkülönbözőbb zaklatásokra céloz, amelyekről Királyi Pál részletesen beszélt a máj. 24-i országgyűlésen (L. 910. l.)

[23.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Miután már minden társadalmi ágazatnak van „naptára” — Szinyeyei Ferenc: Novella és regényirodalmunk a Bach-korszakban c. kötetében áttekintést ad az akkori naptárirodalom fejlődéséről. „A kalendáriumszínalás, főként kiadás t. i. jó üzlet volt akkoriban” — írja Szinyeyei és az 1850-es évek elejétől fel is sorolja a megjelenő naptárakat, kezdve az Országos Nagy Naptárral, amely 1852. nov. végén már második kiadásban jelent meg; például az „Igazmondó naptárból 1853. okt. végéig 20 000 példány kelet el.” De más naptáraknál ezek a számok csak emelkedtek: „A komáromi, győri, miskolci, debreceni, szerencsi s Bucsánszky-féle naptárak 70—80 000 példányban kelnek el.” (I. m. 139—140. l.) — S ez a naptárözön 1857-ig úgy látszik tovább növekedett.

A bécsi önkényzaoldos lapok írónak már csak úgy viszik a markuk a hóhérvét után — L. a Fortschrittel kapcsolatos jegyzetet a 909. l-on. *szelet éreznek* — A házi szárnyasokkal kapcsolatos mondás, hogy „szelet éreznek”, ha nyugtalanul röpködnek, futkosnak a baromfiudvaron.

Fekete Leves — L. lejjebb.

Károlyi Ede gróf ur azon indítványt tette — Az indítványról bővebben l. Szabad 547. l.)

Mire való a pénzügyminiszter? — A verset a Bús Vitéz (családi nevén Matkovich Pál) által szerkesztett Fekete Leves c. humorista hetilap 1861. jún. 13.-i számából idézi V. Címe: Mire valók a miniszterek? (Alcím: Valahol Chinában.) Az öt szakaszból álló versnek V csak a három utolsó versszakát közölte. A teljesség kedvéért közöljük az első kettőt is:

„Mire való a belügyminiszter?
Hogy a hivatalnokokat
Kinevezze, elhelyezze,
Regisztrálja, megdorgálja,
Protokollumba jegyezze:
Arravaló a belügyminiszter.

Mirevaló a külügyminiszter?
Hogy idegen országokban
Aranyos hintóban járjon,
Ott legyen diplomatikus
Ebédeken, vacsorákon;
Arravaló a külügyminiszter.”

A vers aláírás nélkül jelent meg, szerzője minden bizonnyal maga Bús Vitéz.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Gróf Csáky Kálmán — V-nak megvolt a véleménye az ilyen hirtelen politikai pálfordulásokról, de ez most mégis kitűnő alkalom volt számára, hogy ismét élcelődjön a bécsi német lapokon.

(*már tudnivalók Benedeknek*) *midőn a magyar mágnásokat gyáváknak nevezte* — Benedekre vonatkozólag l. a 896. l. 6. sortól. Benedek tábornoszernagy azokat a magyarokat nevezte gyáváknak, akik nincsenek megelégedve a császár által a februári pátensben a magyar nemzet számára biztosított jogokkal, Oesterreichische most hasonlóan Benedek tábornoszernagy nyilatkozatához, azért nevezi gyáváknak a magyar mágnásokat, mert nem hajlandók vállalni, hogy részt vegyenek a Reichstagban.

Egy angol újság a „Star” — Morning Star, 1856-ban alapított nagytekintélyű angol liberális napilap, amelyet a magyar újságok is gyakran használtak hírforrásként.

a magyarfaló bécsi lapirodalom — L. 887. l.

A felhívás szórul szóra ekként hangzik: — Az itt említett honvéd naptár, amelyből V idéz, ma már felkutathatatlan.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A „Kolozsv. közl.” legutóbbi számában ezt írja — Az idézett hír a Kolozsvári Közlöny 1861. jún. 20-i számában jelent meg. Részletesen közli a hosszú levelet. — A Párizsban megjelenő Le Siècle c. lap a hazai könyvtárakban nem található.

Jámbor Pál egyszerű emigránshoz — Jámbor (Hiador) Pál (1821 — 1897) rendkívül sokoldalú ember előbb káplán, majd plébános volt, közben egyre-másra jelentek meg versei. A Honderű szerkesztője. Petrichevich Horváth Lázár 1848-ban őt állította szembe Petőfivel s ezzel igen ellenséget szerzett számára. A szabadságharc idején a minisztériumban dolgozott, s verseivel, prózai írásaival Kossuth politikáját támogatta. Világos után Párizsba emigrált, 1859-ben tért haza, 1861-ben országgyűlési képviselő, majd a szabadkai gimnázium igazgatója volt. Versei a legkülönbözőbb lapokban jelentek meg. Egyéb művei: egyházi és országgyűlési beszédek.

A M.O. írja — Az idézett különös híradás a Magyarország c. lap 1861. jún. 25-i számában jelent meg.

a budai Nyúlkaszárnya — Hogy melyik kaszárnnyát nevezi a M.O. híradásában „nyúlkaszárnnyá”-nak, nem sikerült nyomára bukkanni. Sem lexikonokban, sem más forrásmunkákban nem találtam hozzá adatot.

Mint ahogy Lear felkacag — Shakespeare: Lear király c. drámája második felvonásának 4. színére utal itt V. Lear király lánya, Goneril ugyanis ezt mondja: „Mi szükség egy?” (V bizonyára csak emlékezetből idézi így: „de minek csak egy is?”) ! S Lear király erre nem kacag

fel, bár a kacagás valószínűleg elhangzott a színpadi előadásban, hanem hosszú, keserű monológba kezd. (Shakespeare összes művei. Európa, 1964. 2. köt. 463. l.)

Hír szerint új bohóc lap van keletkezében „Tatár Péter” cím alatt — V ugyan a NŐ következő számában megcáfolja ezt a hírt (Azon hír, mintha „Tatár Péter” cím alatt új humoristikus lap keletkeznék, alapítatlan), a Tatár Péter azonban mégiscsak létrejött. Igen érdekesen ír erről Lyka Károly Nemzeti romantika c. művében: „Hírhedt nevet szerzett az irodalomtörténetben a nagyváradai születésű dálnoki Medve Imre az ő mellékfoglalkozása révén. Csendéleteket állított ugyan ki Pesten (Pl. 1852), azután csakhamar tollal cserélte fel az esetet: 1855-től fogva Tatár Péter néven ponyvahistóriákat adott ki Bucsánszky nyomdájában, 1857-től fogva pedig Tatár Péter regekunyhója c. füzetei jelentek meg, 1861-ben megindította a Tatár Péter c. élcslapot. E silány ponyvairatok ellen hiába küzdött a kritika, a nép a vásárokon nagy mennyiségben vette a párkrajcáros portékát.” (I.m. 40. l.)

[26.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Abban a birodalmi tanácsban — V. itt több irodalmi tanácsülésről, összevontan szól. A képviselőkről és pártállásokról l. Somogyi Éva: A birodalmi centralizációtól a dualizmusig. Budapest 1976. A birodalmi tanács „parlamentáris nyelv”-ét gúnyolja itt is V, mint már előbb, más hasonló esetben láthattuk. (L. . . . l.)

*A budai színikör — A Fővárosi Nyári Színházról, illetve Horváth-színikörrel van itt szó. A színház telke hajdanában egy Horváth nevű földesúr tulajdona volt. 1843-ban egy Huber nevű német színigazgatónak támadt az az ötlete, hogy a kertben jó lenne arénát építeni a budaiak részére. A Horváth-kert 1849-ben Buda város tulajdonába ment át. A Budai Színikör nevet csak 1925-ben vette fel ez a létesítmény hivatalosan, de általában V idejében is így nevezték már. 1861-től, amikor Molnár György lett az igazgatója, magyar színészeket szerepeltet a Budai Színikörben. (L. még a Cs *Budai Színház* c. cikkét és jegyzetét.)*

Két huszár egy bakancsos — Bohózat 3 felvonásban. Írta Berzsenyi Károly. (Érdekes, hogy a Schöpflin által szerkesztett Magyar Színművészeti lexikon szerint csak 1875. dec. 12.-én mutatták be.)

Mult héten a primás Ő Eminenciája — Érdekes és mulatságos híradás jelent meg több lapban Scitovszky János hercegprímással kapcsolatban. Az esetet, az őrség riadalmát, tévedését más lapok bővebben eszetelik. Pl. a Nefelejts 1861. jún. 30.-i számában bővebb, derűs ismertetést közöl. V viszont az esetet alkalmasan látta arra, hogy ezzel kapcsolatban ironikusan utaljon a hercegprímás országgyűlési beszédére, amelyben az 1848-as minisztérium ellen nyilatkozott. Ebből a beszédből idézünk egy részt a PN jún. 20.-i számában megjelent közlemény szerint. — „En tisztelem az 1848-ki törvényeket, de néme-lyeket közülök csak mint ideigleneseket, provisoriumképen tekintendők, melyek tehát Urunk kívánata, s tulajdonképpen ideiglenességük tekintetéből is óhajtdó., hogy revisio alá vétessenek. Úgy kívánják

ezt rajtam kívül mások is — főképen azon oknál fogva, mert az azon törvényekben megállapított országglási s közigazgatási rendszert sokan ósi nyolc százados alkotmányunkkal megegyeztethetőnek nem látják.” — Azután kijelenti, hogy nem fér meg „törvényünk szerinti királyi hatalmának teljével” a „sanctio pragmatica által örök időkre megállapított inseparabilis és indivisibilis monarchia egységével.” Ellenzi, mert az eredmény tizenkét évi szerencsétlen állapot. „Én, ki hazám fölvirágzását és ujjaszületését mindenkor ohajtottam, s tehetőségem szerint eszközölni törekedtem, ily gyászos eredményű kísérlet megújítását magam sem kívánom.”

Mit nem kohol ki a vakmerő, tulzó párt! — V minden bizonnyal általánosságban beszél itt, gúnyolva a „Pestváros érdemes bizottmányi tagjai”-t, akik úgy látszik, készek voltak ellenállni az osztrák katonai hatalommal szemben. Valószínű, hogy nem is konkrét esetre vagy eseményekre céloz. Inkább fiktív, általános esetre vagy eseményekre céloz. Inkább fiktív, általános gúnyolódásnak tűnik, amelyet a végén ki is él az azzal, hogy látszólag védelmezi az „alaptalan” vádak ellen. *privatdiener urakat is* — privatdiener: személyi szolgál, inas, tisztiszolga.

Havas császári biztos urnak — Havas József (1796 — 1878) a reformkorban Pest város konzervatív követe, 1849-ben és azt követően az abszolutizmus kiszolgálója, (Pest város megrendszabályozására és közgyűlésének meghátrálására l. Szabad 533. l.)

Ijedve szalad el a napokban egy cipészinas egy éppen ott álló pesti városkatonára mellől — A pesti városkatonákról l. 899. l.

[27.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

fennhéjázó és impertinens D.-Ztg-nak — A Donau-Zeitung adatait l. 865. l. Hogy kinek a neve aláírásával és melyik lapban jelent meg fejedelmi többesben az idézett üzenet, nem sikerült megtalálnom.

Az országgyűlésnek visszaküldötték az „occupatioját” — A Cs *Igen is* — *nem!* c. vezércikkéből nyilvánvaló, hogy a császárnak küldött feliratról van szó, bár a vezércikkben V „leirat”-nak nevezi. Az országgyűlés és a nép várta a választ; az igen-t, vagy nem-et, de a bécsi kormány ez elől egyelőre kibújt, egerutat keresett azzal, hogy „a leiratot visszautasította Ő Felsége, mert — ugymond — nem Magyarország királyához s nem törvényes és szokásos alakban van fogalmazva.” (Cs 1861. júl. 4. 217. l.) Ez ellen V a vezércikkben elég világosan érvel. A „Kispuskatűz” glosszájában is érezteti, hogy csak kibúvónak tekint a dolgot, mert hiszen ha Deák Ferenc, „stylusát” nem találták tökéletesnek, vajon ki fogalmazza meg jobban? — Ezt az alkalmat azonban mégis felhasználja arra, hogy a követek többségének fogalmazását gúny tárgyává tegye. — (Egyébként az országgyűlés júl. 6.-án úgy határozott, hogy Deák feliratát eredeti formájában terjesztik föl ismét. Közben a Fortschritt ezt írja: „Ha a magyar országgyűlés késnék a fölirotot akkép módosítani, miszerint az örökös magyar király jogainak a köteles hódolat megadatik, akkor az országgyűlés nyílt pártütését nyilvánítaná jogszerű királya ellen, s haladéktalanul

az országgyűlés fölosztásához kellene fogni. (Cs 1861. júl. 4., 221. l.) (L. még Szabad 523—525, 554—568. l.)

„*Jelentése a múlt hó 24.-én kelt felírásnak . . .* — A glosszában idézett rész valóban így olvasható az alsóházi ülés naplójában. (L. Cs 1861. júl. 4.-i sz. 219. l.)

Egyik nagy politikai lapunk júl. 3.-i számában — A V által idézett szöveget egyik lapban sem találtam, de hasonló, s csak szövegezésében eltérő hírt közöl a júl. 3.-i számában a PN.

azok a jó áldott napok midőn Kakas Márton szerint — Kakas Márton versét l. 782. l. Az idézettel a szigorú cenzúra visszaállításának veszélyére utal itt V.

[28.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

miután a „vitam et sanguinem” jelszava szerep dicsőségét — A glosszában tett kijelentésre magyarázatot ad a Cs júl. 7.-i számában a „*Ve-gyes hírek*” egyik közleménye: *Berzenkedések Magyarország ellen a Reichsrathban. A bécsi urak házában júl. 2-dikán, midőn Rechberg gr. a magyar országgyűléshez intézett császári leiratról megtette jelentését, Clam-Gallius gr állott elő azon indítvánnyal: jelentse ki a ház jegyzőkönyvéleg, hogy a császár Ő Felsége méltósága és jogai ellen intézett minden sértést az egész birodalom megtámadásának tekint, melynek visszautasításában Ő Felsége nem csak a ház, de bizonyosan valamennyi hű népe áldozatkészségére számíthat. A Reichsrat ezt elfogadta, sőt Franz Hartig gr. (1789—1865) indítványára biztosítja Ő Felségét, hogy „a birodalom Lajthán inneni része készen áll Magyarországot minden eszközökkel, melyeket Ő Felsége célszerűnek fog látni, észére téríteni”.* Erre vonatkozhat V ironikus megjegyzése.

és csakugyan akkor követte el a legnagyobb bolondságot — A célzás nem világos. A copf itt valószínűleg a maradiság jelképe gyanánt szerepel, s V a századi hajviseletre céloz vele.

Egyik koszorús szerkesztőnk [. . .] így galambpostáz vidékre — Az idézett „Galambposta” Kölcsey Ferenc Rákos nimfájához c. versét adaptálja.

Oroszország és Török János még mindig késnek — Ironikus utalás ez Török János sajátos politikai magatartására. Török János V egyik mentora. Konzervatív, sőt sok tekintetben reakciós, de nem követeli meg ugyanezt pártfogoltjaitól. Most is, amikor Olaszországot már csaknem minden állam elismeri, ő klerikális beállítottsága miatt elítéli lapjában, a Pesti Hírnökben.

[29.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

az Ű. szerint — A Ű. minden bizonnyal az Űstökös. (Az Űstökösről l. 702. l.)

hogy Remellayt 1850-ben azért ítélték el, — Remellay Gusztáv (1810—1866) író, újságíró. Részt vett a szabadságharcban, ezért 15 évi várfogságra ítélték. 6 évet töltött Kufsteinben, akkor kegyelmet kapott.

Hazatérve több lapnál dolgozott. Kortársai kissé túlértékelték irodalmi munkásságát. — Szinnyi Ferenc (NRB) írja Remellayról, hogy „pesti ügyvéd, majd újvidéki főjegyző” volt; „1848–49-ben mint belügyminisztériumi tolmács, majd mint ezredes-hadbíró szolgált a forradalmi bizottmányt, s a kortársak följegyzései szerint kegyetlen és vérengző emberré vált, kinek gyönyörűsége telt a kivégzésekben.”

„*Babszem Jankó*” című bolond lap — A név minden bizonnyal fiktív, de lehet esetleg a Bolond Miska. Fontos maga a satíra, az akkori lapviszonyokról (a közönség érdeklődési színvonaláról). Nem lehet határozottan megállapítani, melyik „bolond” lap adta hozzá az indítékot.

Rebesgetik, hogy [. . .] általában minden magyar szent nevére egyegy szent társaság van terbevéve. — A V által említett leendő Szent Imre, Szent Erzsébet társaságról nincs adat. A Szent István Társulat 1852 óta állt fenn. 1861-ben alakult viszont a Szent László Társaság, s egymás után jöttek létre a különböző Szent Szív, Szent Barát, Szent Magdolna, Szent Vince stb. társaságok.

[30.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Pápa ő szentsége beteg, még pedig oly veszélyesen, hogy „hivei” a legrosszabbtól tarthatnak — A pápa akkor IX. Pius, családi nevén Mastai-Ferretti János Mária gróf volt. V politikai élcéldésre használja fel ezt a hírt, amelyből az derül ki, hogy a pápa nem nagy népszerűségnek örvendett akkor a magyar katolikusok körében sem, de sokan bíztak még akkor is III. Napóleonban, akitől külső segítséget reméltek. — A pápa azonban valóban súlyos beteg volt ekkor, hiszen a bíborosok már két táborra oszolva arról tanakodtak, hogy ki legyen az új pápa. (L. erről a Cs híradását 1861. júl. 18. — 254. l.)

Mutatvány egy vidéki lap színbírálataból — Hogy melyik vidéki lapból idézi V ezeket a sorokat, nem sikerült felkutatni. A Könyves Kálmán Jókai Mór drámája. A Nemzeti Színházban 1857. jún. 20.-án adták elő. Feltehetően erről az előadásról számol be a vidéki kritikus, hiszen júl. 14-ig, a bírálat megjelenéséig nem is játszották többször. Sajátos módon azonban a vidéki lap szerint Könyves Kálmánt Zöldy (a Hf szerint Feleki Miklós), Ingolit F. Szabó Ámália (a Hf szerint Jókainé) játszotta.

Sajnos, az Erkel Báthori Máriájának főszerepét játszó színész nő tiszteletére V által a vidéki bírálatból gúnyosan idézett dicséző verselmény eredetijéről nem sikerült közelebbi adatot szerezni.

[31.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Egy lap azt írja — Nem sikerült felkutatni.
egyszerre két élcslap mutatta be a magyar nemzetet — oroszlánnak — Az Üstökös 1861. júl. 13.-i sz. 84. l. Kibékülés címmel. Az oroszlán vas-

ketrebe van zárva, cilinderes, szemüveges sovány alak áll előtte. Bal kezében puskát tart, jobb kezét az oroszlán felé nyújtja: „No, ide a praclit szépen, hanem azért csak maradj odabent.”

A Bolond Miska 1861. júl. 15.-i számában Midőn engedünk címmel. Az oroszlán ugrásra készen hátrahúzódva áll. A nyakán szalagra írva: „Módosított fölirat.” Előtte két férfi, nyilván osztrákok. Az egyik az oroszlán felé mutat: „No ezt már most megszelídítettük: ni hogy visszahúzódott. — Igen ám édes kollega; csakhogy ennek az állatnak az a tulajdonsága van, hogy akkor húzódik vissza, mikor nagyot akar ugrani.” — Az Űstökös a „módosított felirat”-ra utal. Erre vonatkozólag l. 918. l.

Határozi Tamás képviselő — Természetesen fiktív név, mint ahogy a Schmerlinggel kapcsolatos kérdést is csak általános kijelentésnek, politikai helyzetképnek kell tekintenünk.

Bécsi lapok már két három hét óta — A bécsi lapok megjelöléssel bizonyára a már eddig is gyakran szereplő Ost-Deutsche Post-ra (l. 887. l.) és az Oesterreichische Zeitung-ra (l. 887. l.) utal V, de ezek nem hozzáférhetők, így a konkrét aktualitások jegyzetelésétől el kellett tekintenem.

october 20.-a fölött — vagyis az októberi diploma fölött.

[32.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Nem Kossuth arcképe — A cikk, amelyre ezek a sorok utalnak, s Cs 31. számában jelent meg rövid híradásként: *Kardlapozás. A „Családi Kör” szalárdi levelezőjénél Kossuth Lajosnak ott talált arcképe az adó-behajtó katonák Megkardlapozták.*

vajh ki legyen az a Priwitzer, — Priwitzer István előbb Bach belügyminisztériumának tanácsosa, majd a soproni cs. kir. helytartósági osztály vezetője, 1860 őszétől a visszaállított magyar kancellária tanácsosa, aki 1864-ben nyerte el a másodkancellárságot. A Cs júl. 25.-i szám 270. l.-on található egy rövid híradás, amely szerint „Priwitzer udvari tanácsos az alkancellársággal megkínáltván, azt nem fogadta el.” Erre a mozzanatra vonatkozhat V gúnyos megjegyzése. l. a MS 30. gl. jegyzetét.

a Kozma nyomdában — Kozma Vazulra vonatkozólag l. a MS 30. gl. jegyzetét.

a legújabb magyar kérdés — V az októberi diplomára és a februári pátenstre, a határozati és felirati vitára, vagyis a sikertelen kiegyezési kísérletre gondol.

[33.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Az O.D.P. — Ost-Deutsche Post. L. 887. l.

Az Oesterreichische Zig. — Oesterreichische Zeitung — L. 887. l.

Köszönöm zsidó, hogy erre megtanítottál. — L. 909. l.

„nemzeti hangcső” — Nemzeti Hangcső. A lap valóban megjelent. Az itt említett előfizetési felhívás egy példánya megtalálható a Széchényi Könyvtárban. V nem említi, hogy kézzel írt négy oldalas felhívásról van szó. Valóban elképesztő zagyvaság. Így azonban aligha közölhette volna a Cs-ban, ezért Verebély György szerkesztő stílusában átköltve készített belőle egy remek paródiát. Ízelítőül álljon itt egy részlet az eredeti szerint: „Előfizetési meghívás 'Nemzeti Hangcső' féle elenthaleronomiko-humoristikus-sajátságos politikus-daloló-bohózat-és egyszerre mind népszerű — azaz rövidben mondvá — minden magyar és tót lapokkal versenyezni törekvő valóban egészen eredeti igen mulattató lapra”. Majd néhány sorral lejjebb: „Ingyen csak akkor fogok a szegények számára egy lapot írhatni, ha a Hangcső meg fog gazdagítani. Azt bizony tréfából is megtehetnék a t.c. honfitársaim miszerint például 10—20 000-re vagy még többre a nagyszerű számomrai toborzás jóakarát sokat tehet. Ha nem is lesznek négy hónapos előfizetőim, azt én nem bánom csak 12 hónaposak legyenek, akkor elhihetnék t.c. honfitársaim, hogy bizony mint kezdő író is — már száraz kenyeret nem lennék kénytelen rágni, mert úgy is mint volt hivatalnoknak elkoptak fogaim benne. Remélem, hogy drága honomban a hangom nem fog úgy elhangzani, mint az egyszeri (de nem hortobágyi) pusztán hangzott el a szava egy igen jeles Valaki úrnak”. (Lehet, hogy ezzel a Valaki-vel éppen V-ra céloz, hiszen ő írt a NŐ-ben *Kiáltó szó* aláírással két cikket.)

Hogy e „jeles” lapból hány szám jelenhetett meg, nem tudni. Egy szám (nincs rajta, hányadik) mindenesetre megtekinthető a Széchényi Könyvtárban a hozzá csatolt mellékklappal együtt (különálló nyomtatott dal, valamint „Ötforintos részvény a Nemzeti Hangcső előfizetéséhez.”

„*Quodlibet*” — (lat.) Ami csak tetszik. Egyveleg, mindenféle.

A „*Pécsi lapok*”-ban meg ezt olvassuk — Pécsi Lapok (szerk: Bodó István). Az 1861. júl. 28.-i számból pontosan idézett híradás. Gúnyos élccé azzal válik, hogy közvetlenül az előbb hosszan idézett, illetve parodizált Nemzeti Hangcső ismertetése után következik.

nem anbringolhatják — (nérm.) nem hozhatják elő, nem adhatják kézbe.

a *Schmerling lovag által készített sajtótörvény tervezetbe* — Schmerling: 1. Cs *Nem mind arany ami fénylik* c. cikk jegyzetét. Az említett tervezeten alapult a birodalom másik felében 1862. dec. 17.-én életbe léptetett sajtótörvény. Vö. W. Rogge: Oesterreich von Világos bis zur Gegenwart. Leipzig—Wien, 1873. II. 175—176. l.

a „*Presse*” szerkesztője — A *Presse* szerkesztője ebben az évben Milan Dabrovic volt.

az *úgy megáhitott sajtótörvény* — Szemere Bertalan 1848-as sajtótörvényét a radikális baloldali fiatalság valóban elégette nyilvánosan

megjelenése után, s ha megvizsgáljuk, érthetővé válik, mi tette anyyira ellenszenvenessé számukra. Íme néhány pontja:

„1. §. Gondolatait sajtó útján mindenki szabadon közölheti és szabadon terjesztheti.

2. §. Sajtóútoni közlés alatt értetik: minden olyan közlés, mely vagy szavakban, vagy ábrázolatokban, nyomda, könyomda s metszés által eszközöltetik és amellynek közzététele, a példányok akár ingyen kiosztásával, akár eladásával már megkezdődött.”

Az első fejezet a sajtóvétségeket sorolja fel. Ennek első két pontja a bűn vagy vétségre való felhívást tiltja. Kétségtelen azonban, hogy ezután olyan pontok következnek, amelyeknek a megfogalmazása módot nyújthat a hatóságoknak az illetéktelen beavatkozásokra, zaklatásokra és bűnvádi eljárásokra is:

„5. §. Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, s a tisztességes erkölcsökből csúfot üz, 1 évre terjedhető fogsággal és 400 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

6. §. Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteleges felbontására izgat; ki az alkotmány erőszakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenség lázít, s bűnök elkövetésére hív fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntettetni.

7. §. Ki a felség személyének sérthetetlensége, a királyi szék beli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértést követ el, hat évig terjedhető fogsággal, és 3000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.

8. §. Ki az uralkodóház tagjai ellen követ el sértést, 4 évig terjedhető fogsággal és 2000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetetik.”

Kedvező viszont a 14. §. „Ki az országgyűlés, a törvényhatóságok, mindenféle törvényszékek, és törvény által alkotott egyéb testületek iratait, és azok nyilvános üléseit hív szellemben és igazán közli, ellene a közöltek tartalma miatt kereset nem indíthatatik.”

Igen sok kifogásolni valót találhattak a 48-as ifjak a II. és III. fejezetben is. Íme a III. fejezet 30. §-ának 2. pontja: „Ha a lap naponként jelenik meg biztosítékul 10 000 forint, ha ritkábban jelenik meg 5000 forint tétetik le kész pénzben, vagy fekvő birtokra kettős biztosítékkal betáblázott kötelezvényben; első esetben a tőke az illető hatóság felügyelése s jóállása alatt, 5% kamattal, a letevő részére jövedelmez.” (Magyar törvénytár, 1836—1868. évi törvénycikkek. Budapest, Franklin, 1896. 238—239. l.) A radikálistól az említett kauciót kifogásolták. Erre utal V.

[37.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Roebuck ur — L. Cs *A nagy nemzetek s a kicsiny magyar nemzet c. cikk* jegyzetét.

a M.S. írja — L. a MS 1861. szept. 7-i számában.

MAGYAR SAJTÓ

(1863. jan. 1.—1863. jún. 3.)

FOGADTATÁSA

Vajda János *Előfizetési felhívása*, amely egyszermind a MS programját is tartalmazza, egyszeriben véget vet a lappal kapcsolatos találgatásoknak, kőszá híreknek. Barát és ellenfél most már tényekből kiindulva szólhat hozzá a szerkesztő elképzeléseihez. A programról elsőként a Bihar tesz említést: „Vajda János, mint a 'Magyar Sajtó' leendő szerkesztője hosszú előfizetési felhívásában a kiábrándulás előhírnökei gyanánt az 'Önbírálat' és 'Polgárosodás' című röpiratokra hivatkozik. Tisztában vagyunk.” (1862. dec. 11., 21. sz. Újdonságok és vegyes.)

A Nefelejts (Felelős szerkesztő: Bulyovszky Gyula. Szerkesztőtárs: Friebeisz Ferenc. Kiadó-tulajdonos: Kozma Vazul) mindössze a pusztá tényt közli: „Az új lapvállalatok során eddig Vajda János 'Magyar Sajtó'-jának programja jelent meg, — főirányzata a magasb szabad-elvűség és a nemzet polgárosítása. A hazai ügyekre vonatkozó speciális politikája ez általános nézponthoz lesz mérve.” (1862. dec. 14., 37. sz. Irodalmi mozgalmak. Újdonságok a sajtó terén.)

„A 'Magyar Sajtó' — olvashatjuk Rózsaági Antal lapjában, a Gombostűben —, mely annyi mende-mondára adott alkalmat, végre kiadta programját, amelyből kiderül, hogy Vajda János, mint a lapnak új szerkesztője, új irányt tűzött ki ugyan lapjának, de ezen irány a függetlenség és a szilárd jellem iránya, mely vissza nem retten az öleső hazafiság szájhőseinek megtámadásaitól, és a humanitás érdekében küzdeni fog a szűkkeblűség, az intolerentia és az önhittség bajnokai [!] ellen. Mindenesetre oly irány, melyhez nemcsak képzettség, de bátorság is kívántatik. Vajda János mindkét tulajdonsággal dicsekedhetvén, nem kételkedhetünk azon, hogy a 'Magyar Sajtó' kivívandja magának a köztetszést . . . ” (1862. dec. 18., 90. sz. Irodalmi kistükör.)

Sámi László (1817—1881), a kolozsvári ev. ref. főiskola híres történelemtanára, a szabadságharc idején Kossuth bizalmasa, a következőket írja Gyulai Pálnak V programjáról: „Elolvastuk a politicalai lapok programjait. — Boldog ember, ki nem kénytelen eféléket írni! Mindenik programnak van valami jelentősége, ha bár mindenik hasonlít egy vagy más pontban az Antonius Caesar felett tartott beszédéhez. Széchenyi azzá lett nálunk a programkészítőkre, mint Caesar hullája volt Antoniusnak. — A Kovács Lajos Függetlenjét, ha élek olvasni fogom, hanem már a Magyar Sajtót biztosítak, hogy kevés magyar ember fogja olvasni. Vajda János, kit én sem röpiratából sem semmi képpen nem ismerek, lehet igen becsületes s még talantomos ember is, hanem ha úgy fog írni, ahogy programja van írva csak egy ujjonnan teremendő magyar generatio lesz képes olvasni. — Nincs előttem a

program, de úgy emlékszem, liberalismusról, radicalismusról, demokraciáról úgy beszél mintha előtte a magyar előtt ezek a fogalmak ismeretlenek voltak volna, — és körül belül oda megy ki programja, hogy a magyar nemzet számára ü felfedezi nyugot Európát civilizációjával.” (Sámi László Gyulai Pálhoz. Kolozsvár 1862. dec. 18.; Gyulai Pál levelezése 1843—1867. Sajtó alá rend. Somogyi Sándor. Budapest 1961. 483—484. l., 437. sz.)

Hozzászól V szerkesztői célkitűzéseire Vadnai Károly is: „A másik érdekes program a M. Sajtóé, mely Vajda Jánosban új zászlótartót kapott.” Idézi a programnak a lap irányáról írt sorait, s végül e szavakkal zárja ismertetését: „Mielőtt a fölhívás megjelent annyi ártékony mendemonda keringett a lap jövő évi irányáról, hogy örvendenünk kell a fölhívásnak, mely megszegyeníti mindazokat, akik ezúttal — rágalmaztak.” (Tíz nap története. Az Ország Tükre, 1862. dec. 20.)

A Biharban Kempelen Győző újfent nekirúgat V-nak, ezúttal vezércikkben, Apostolok címen. (1862. dec. 21., 24. sz.). „... nekünk úgy tetszik — állapítja meg —, az idézett röpiratok [*Önbírálat*, *Polgárosodás*] eléggé kiábrándították olvasóikat azon hitből, mintha szerzőjükben választott apostolt kellene keresnünk vagy lehetne találnunk, és elszakasztotta a türelem fonalát mindazoknál, kik egyesek bűnét, hibáját, romlottságát, elvetemültségét az egész nemzetnek fölrovnati nem kívánják, és egész lelkökből óvást tesznek az ellen, hogy valaki avatatlan kézzel az egész nemzet üstökébe markoljon, s azt kíméletlenül cibálja azért, mert néhány veszendő ősz hajszál találkozik közöttük”. V lapja „támazását nem egy párt, hanem az egyetemes nemzet rokonszenvébe keresi, megtalálja-e, a következők fogja mutatni. — Ha a kérdéses röpiratok szellemét és irányát kívánja meghonosítani a lapban, biztosítjuk, célját nem érendi.”

Az Egri Postában Reményi Ede hegedűművész testvéröccse, Reményi Károly ír V programjáról: „De hiszem, sőt programja után állíthatom Vajda sem fog a 'Magyar Sajtó'-ban azon — a gyöngébbeket és gyöngédebbeket sértő — éles hangon szólni mint az 'Önbírálat' és 'Polgárosodás'-ban. Inkább tartok attól, hogy lapja követni fogja azon ultrademocraticus irányt, mely a 'Polgárosodás'-ban is észrevehető, s mely nekem legkevésbé tetszett.

Uraim, kik a demokraciának Magyarországon a törvényekben ép úgy, mint a társadalom magánéletében — oly buzgó hirdetői, gondolkodják meg, hogy az elméleti széptanok s a gyakorlati élet, ha nem is oly ellentét, mint az aequator és polus, mint a tűz és víz, de mégis egymástól igen elütnek, s hogy a nemzetek csak úgy boldogíttathatnak, ha e kettőt egymással ildomosan kiegyeztetjük.

Hazánk lakóinak jelleme inkább aristocraticus mint democraticus: ultrademocraticus elveket tehát meggyökereztetni nem lesz oly könnyű, de nem is üdvös. A szövetséges Éjszakamerikai-államok képe intő tanulság!” (Levelezések. Újabb pesti levelek. III. 1862. dec. 28., 50. sz.).

A Korunk (Kolozsvár. Tulajdonos és felelős szerkesztő: Kővári László) számba véve az 1863-as évre előfizetési felhívást kibocsátó lapokat, meleg szeretettel köszönti „a most élő valóban független politikai közlönyök”-et: a PN-t, az Országot, A Hont, a VÜ-t stb. A „túlso oldal”-ról fölemlíti a klerikális Idők Tanúját, a konzervatív

Pesti Hírnököt, a Vezért, a Kovács Lajos-féle Függetlent, amely „subventiot fog nyerni”, „a más alakban s más irányban szerkesztendő 'Magyar Sajtó' ”-t. „Érdekes mulatságot szolgáltat jelenben, ha az ember a magyar politikai lapok előfizetési felhívásait egymás mellé állítja. Alig kettő három kivételével, mindegyik azt állítja magáról, hogy azt az irányt, melyet ő fog képviselni, még eddig nem fedezte föl senki.

Első mindjárt egy tisztelt kollegánk [a MS], ki azt állítja, hogy eddig hiányzó úrt fog betölteni, midőn a democratia, radicalismus, munkás-ság, haladás stb. elveit tűzi ki zászlajára; szépen ignorálva Pesti Naplót, Országot, Magyarországot, Jövőt, Bihart, Alföldi hírlapot, Korunkat, eddigi Magyar Sajtót és egyebeket, kik hosszú idők óta fáradsnak hasonló eszmékérti küzdelemben.” (S. F.: Politikai hírlapirodalmunk. 1862. dec. 21., 175. sz.)

Az első szám megjelenté után a Pesti Hírnök, a Szegedi Híradó és az Alföld foglalokzik először Vajda lapjával.

Pesti Hírnök: „A 'Magyar Sajtó' elsöben jelent meg Vajda János szerkesztése mellett, de a beköszöntő cikk alatt 'Tátrai' aláírás áll.” Tátrai cikkével kapcsolatban megjegyzi: „Úgy látszik, hogy a 'M. S.' nem nagy fontosságot fektet a történeti jogra; — s hazánk alkotmányos reorganisationsójára nézve éppen úgy, mint egykor Schwarzenberg herceg, tabula rasa-t képez magának.

Szerencsére e program a gyakorlati életben nem nagy befolyást fog gyakorolni; különben aggasztónak tartanók az — alaphól való új építkezést oly korban, midőn a terv megállapítása (nem úgy mint Szent István korában) nem egészen magunktól függ.” (1863. jan. 3., 2. sz. Lapszemle.)

Az Alföld is (Arad. Politikai napilap. Felelős szerkesztő: Környei János) Mátrai [!] cikkét ismerteti. „Különbén — írja — az egész lapban positiv irányszínezetet még nem találunk. Ezen cikk [Tátraié], valamint Zichy Jenő egy pesti levele egész általánosságban szólnak.” (Körültekintés. 1863. jan. 2. — (i) — jegy alatt.)

Szegedi Híradó (A szerkesztésért felelős: Burger Zsigmond): „Az új 'Magyar Sajtó' már megjelent, s az első számban ugyancsak Zilahy úr 'Szabad sajtó' cím alatt nekiereszt egy mérges tárcacikket, melynek írására Aristides tollát kérte kölcsön. Tagadhatlan, hogy sok igazat mond, ami az irodalmi visszaéléseket illeti; hanem mérges nyilait a 'Hon'-ra is ugyancsak lődözgeti ám, mely műtétnél csak az a szerencsétlensége, hogy a Hon olyan erős paizzsal bír, milyen Zilahy úréknak nincs . . .” (1863. jan. 3., 1. sz. Háza tudósítások.)

„A Magyar Sajtó is az új lapok sorába lépett — jelenti olvasóinak az Ország —, amennyiben szerkesztője, szerkesztőségi személyzete, programja, kilátása új, de az első szám úgy látszik ezen is változtatni akar. A Szabad sajtó című cikk írója sem szükségét nem tudja belátni, sem értelmét felfogni annak, hogy a kormánytól szabad sajtót követel-jünk.” (1863. jan. 4., Újdonságok.)

A PN a MS irányvonalával kapcsolatosan tesz észrevételeket: „. . . hadd szolgáljunk mi is egy pár jótanáccsal a hazát és irodalmunkat civilisálni akaró 'M.S.' tisztelt szerkesztőségének. A 'M.S.' csinos lap, s fő érdekét valóban a különféle apró notizek, mendemondák, furcsaságok képezik, de irányát, se szemmel, se ésszel, se így, se amugy

ki nem vehetni. Mindjárt az első számban egyik cikke, irányánál fogva, ha jobban volna írva a 'Pesti Napló'-ba illenék, a másik már a 'Független'-be való, a harmadikat, a 'Szabad sajtó' címűt a 'P. Hírnök' és a 'Sürgöny' átvették ugyan, de kétkedünk, hogy magok megírták volna. Egy kis irányt tisztelt 'Magyar Sajtó', ha mindjárt azt a furcsát is, amit a program igért, aztán nem bánjuk, ha oly szegényes costum-ban jelen is meg, mintha Bucsánszky nyomdájában öltöztették volna fel." (1863. jan. 10., 7—3872. sz. Különfélék.)

„A 'Magyar Sajtó' kiadója — élcelődik a Divatcsarnok Heckenast nyilatkozatán — bátorítja a t. közönséget, hogy semmit se féljen, a lap nem bukik meg. Ez még nem nagy baj. Sokkal szomorítóbb hír az, hogy a 'Magyar Sajtó' főszerkesztője szörnyű civilizátori tervében, mielőtt annak kiviteléhez kezdett volna, belebetegedett!” (1863. jan. 14., 2. sz. 14. l., Apró hírek.)

Zilahy egyik megjegyzésére — „Közelebről a tárcairól [ti. a Függetlené] próbálgatja a gyanúsítás villámai elől velünk egy kalap alá húzódni. Köszönjük. Nem árulunk egy gyékényen!” (MS 1863. jan. 14. Különfélék.) — Kovács Lajos lapja, a félhivatalos Független, az alábbi módon válaszol: „A 'Magyar Sajtó' szerkesztője beteg, s így nem róhatunk fel neki oly modorú beszédet, minő ott előfordul, meg is vagyunk győződve, hogyha figyelmét most lapjára fordíthatta volna, programjának ily kiáltó megsértését nem tűri vala.” [Lábjegyzetben hozzáfűzi: „Mert például 'hozzádörgölözés' s 'egy gyékényen való árulás' sat. kifejezések nem a legjobban illenek oly lapba mely egyik fő irányul a műveltség és civilisatio szavait tüzte ki lobogójára. Szerk.]. Magának is éreznie kell, hogy ily szerű támadás mennyi előnyt nyújthatna valódi ellenségeinek amik mi nem vagyunk, s lenni nem akarunk, mert erre semmi okunk eddig nincs. Hogy írni nem tudunk, ez vélemény; ez nem bánthat senkit, ki nem újonc s bizik magában és közönségében. Nekünk eszünk ágába sem jutott soha Aristides ártatlan szabad véleményét a 'Magyar Sajtón' bosszulni meg. Nem bántottuk a lapot, reméljük viszont, hogy ha a 'Magyar Sajtó' felgyógyult szerkesztőjével találkozunk, ha a sors szembe állít is, ez elvek s nézetek, irányunk s modorunk, de nem oly dolog körül lesz, minő lapjának felidézett számában — reméljük — akaratján kívül megtörtént. Legyen ennyi elég, a dolog végképi befejezésére most. Szerk.” (1863. jan. 16., 12. sz. Lapszemle.)

A Nemzeti Képes Újság (felelős szerkesztő: Thaly Kálmán. Tulajdonos: Pataki J.) beköszöntőjében végigver a neki nem tetszőkön: „Ezennel jelentjük a Polgárosodó Magyar Sajtónak, s companistájának: a Nővilágnak, továbbá a szenteskedő Idők Tanújának s elvtársának: az Egri Postának, — és a többi meg nem nevezett ellenségeinknek öröme, hogy élünk, és a t. közönség lapunkat máris igen szép pártolásban részesíti.

Ebből láthatják praetitulált ellenségeink: mennyire nem hallgat a józan magyar közönség az ő szavaikra, s hogy mennyivel több hitele van náluknál a derék Pesti Naplónak, Pester Lloydnak, Hölgyfutárnak, Kolozsvári Közlönynek, Nefejejtsek stb., melyek a keletkező új pályatársat ama fentcímzettek [!] példája szerint nemcsak hogy elnyomni nem akarták, de sőt őszinte ajánlataikkal segíték a t. közönség pártfogásába jutni.” (1863. jan. 18., 1. sz., 11. l. Főváros és vidék.)

Ugyanez a szám, említett rovatában még egyszer végigsuhint ellenfelein: „A Magyar Sajtót, Idők Tanúját, Nővilágot és Egri Postát kérve kérjük: legyenek szívesek lapunk első számáról a lehető legrosszabbul nyilatkozni: hogy így annál jobb hírnévre tehesünk szert a t. közönség előtt.” (12. l.)

„A napokban — olvassuk az Egri Postában — élénk vita tárgya volt egy társaságban: ki nagyobb úr? Vajda vagy Pompéry? Az az egész 'Sajtó' fölött rendelkezik, ez az egész 'Ország'-nak parancsol? [Pompéry János volt ebben az időben az Ország című napilap szerkesztője.] Hosszas debattírozás után végre is abban állapodtak meg, hogy mindkettő nagy úr, de fontosabb szerepe mégis a vajdának lesz t. i. rendben tartani irodalmunk — cigányait. (Nehéz munka lesz az, mert most jó buvhelyül szolgál nekik a — (?) reneteg.) (1863. jan. 22., 4. sz., 18. l. Hírkürt.)

„Az ellenzéki lapok — írja Kákay Aranyos alias Kecskeméthy Aurél éleclapja, a Handabanda — a 'Magyar Sajtó'-t a conservatív lapok sorába helyezték. Habár ritkábban, mégis volt már eset, hogy ami nekik nem kellett, nekünk sem kellett. Bármi szívből eredt legyen ezen ajándék, ez ellen mégis ünnepelesen protestálunk. — A conservatív lapok egyenkint és in solidum.” (1863. jan. 31. Szálkák.)

A Bihar és Kempelen Győző — tapasztalhattuk már — időről időre tollára tűzi V-t és a MS-t. Most költőnk első nevével jegyzett írása, a *Lapunk s a lapirodalom* (MS 1863. jan. 25., 20. sz.; jan. 27., 21. sz.) szolgáltat Kempelennek alkalmat Jajveszések és cirógatások (Bihar, 1863. febr. 1., 10. sz.) című vezércikke megírására: „... ék-telen zajt üt maga a szerkesztő azon bűnös rágalmak, nemtelen gyanúsítások s a jó Isten tudná még mi ellen, melyekkel lapját megindulása előtt üldözték s megjelenése óta folyvást nyomorgatják... a 'M.S.' mostani szerkesztőjét a subventio gyanújával senki sem illette.”

„Új év óta husznál több száma jelent meg; a 21-ben jajveszék, hogy gyanúsítják, rágalmaznak s arra kéri a közönséget, legyen szíves meghallgatni a véleményét. Mit hallgasson meg, ha még ki nem mondta?

Furcsa bátorság Vajda János úr panasza az irodalmi szolgátság ellen, mely miatt, mint mondja, legjobb, leghíresebb barátjai sem merészeltek a közvéleményt fölvilágosítani, az ellen azért rágalmak alaptalansága felől. Fővárosi lapokban, legalább azokban, melyeket olvasni szoktunk egy szót sem láttunk, mely Vajda urat az 'Önbírálat' és a 'Polgárosodás' irányának lapjába átvételénél egyébbel vádolta volna. Ez a vád a 'M.S.' programja után alapos volt és jogosult; de józan észsel sem rágalomnak, sem gyanúsításnak nem keresztelhető.”

A Bihar és a „Herostradiadák” (Kempelen Önbírálat és Polgárosodás ellen írt röpirata) a MS szerkesztőjét „ötalmuk alá veszik azon itt ott fölmerült gyanú ellen, mintha művei díjazott sugalmazás kifolyásai lennének azon egyszerű oknál fogva, mert föltesszük a kormányról, hogy ha béres tollakat fogad, azokat ügyesebb kézben keresi. Senki sem mondta a 'M. Sajtóról', hogy a kormány fizetett organuma, hanem minden ember azt mondja róla, hogy legjobb esetben kártékony rajongó, mely szalmakoszorút fon saját homlokára, s el akarja hitetni a világgal, hogy az erőszakos népszerűtlentítés mártyrkoronája.”

„A jajveszék mellé — folytatja a továbbiakban — illik az a cirógatás, melyben a lap általánosan tisztelt honfitársunk, Horváth

Mihálytól részesül [Horváth Heckenasthoz írt levelét l. MS 1863. jan. 28.]. Horváth Mihály nem fölszólítatlanul s önjószántából, hanem a kiadó által fölkérve adta fejét azon sorok írására, melyeket, mint halljuk 5 000 példányban adott ki a lapreclameul, holott 1 000 elffizetője sincsen.

A genfi levél írója világosan kimondja, hogy évtizednél hosszabb távolléte miatt a hazai viszonyokat nem ismeri, azokat a távolból meg nem ítélni . . . Azt sem hallgatja el a genfi levél írója, hogy a lapnak még csak néhány számát látta, s ezekben a szerkesztő által ígert népboldogító reformokat még nem élvezheté elméletben legalább; az ítélet, tehát, hogy hasson, a lap teljes ismerete utánra lett volna föltartandó."

„Hogyan van már ez? — morfondírozik az Üstökös című élelap népszerű csizmadiája — A Független borzad a Pesti Hírnöktől meg a Magyar Sajtótól; a Pesti Hírnök borzad a Magyar Sajtótól, meg a Függetlentől; — A Magyar Sajtó végre borzad a Függetlentől meg a Pesti Hírnöktől. Melyiknek van igaza? tudod, én egyiket sem akarom megsérteni. Mind a háromnak.” (1863. febr. 7., 6. sz. 48. l. Ama bizonyos csizmadija és felesége kérdései és feleletei.)

„Örvendetes hír! — ujjong a Handabanda is — a Magyar Sajtó új szerkesztője, Vajda János úr egy hónapi készülődés után végre megszólalt az általa elfoglalt vár falairól — fajtájának nagy öröme. Szózatának értelme egyébiránt nagyon összévág ama híres nagyidai elődének fenyegető dictiójával: 'Hej ne lőttem volna csak ki puska-poromat az önbírálatban, polgárosodásban, programmban s több eféle öngyilkosságban!' — Azonban erről holnap, (nota bene nem igaz, hogy nekem akár holnap, akár holnapután valami mondanivalóm lesz), — hanem a cikkeknek ezt a frappant berekesztését tudja már a világ kitől tanultam [Lébjegyzet: „Ezt a vitzet már elkoptatta a Hon, remélem ezért nem vár honoráriumot. Szerk.”] Tehát holnap. Azonban.” (Egy romlatlan kebel tépelődései. 1863. febr. 7.)

„A 'Magyar Sajtó' irigykedik reánk azért — állapítja meg Thaly lapja — mivel a Nemzeti Képes Újság tartalmát a 'Koszorú' változatoknak nyilvánítja, s őszintén ajánlá lapunkat a t. közönség pártfogásába. A 'M.S.' azt kérdezi: miért? Soha se törődjék azzal édes úr, de nyugodjék meg abban, hogy Arany Jánosnak minden szava arany; ő tudja mit és miért ír, s elismeri az érdemet ott ahol van, vagy kilátás van reá, — nem úgy mint a 'M.S.' hírhedett coripheusai, akik a személyes gyűlölséget az irodalom terére is átteszik.” (1863. febr. 9., 4. sz., 48. l. Főváros és vidék.)

A Sürgöny pozitívabbnak látja a MS szerepét: „A 'Magyar Sajtó', 'Nővilág' és 'Handabanda' alapos cikkei nyomán igen örvendetesen kezdenek tisztulni az eszmék az irodalomban elharapódzott párbaajok közül . . . ” (1863. márc. 6., 53. sz.)

A Handabanda jelentékenyebb lapjaink jellemzésére egy-egy ismerőbb strófát választ. A MS-ről Petőfi sorai jutnak eszébe:

„Édesapám, édesanyám
Ne bizzatok semmit reám.
Nézzétek el, ha hibázok,
Tudom is én mit csinálók”

(Az ő nótáik. 1863. márc. 21.)

A „Naptár April óra” című írásában pedig ezt olvashatjuk: „30. A Magyar Sajtó vezércikkírója kinyilatkoztatja, hogy ő mielőtt megkísérté nem képzelte volna oly nehéz feladatnak vezércikket írni.” (Handabanda, 1863. ápr. 4.)

„Csak vállalkozó egy ember az a Heckenast Gusztáv! — csap le a MS-ra ismét a Handabdanda — ha egyféleképen nem megy a gsheft megfordítja, s úgyis megpróbálja. Eddig ő nyomta a Magyar Sajtót, — s nem ment; — most már a Magyar Sajtó nyomja Heckenastot, — majd meglássuk meddig állja nevetés nélkül.” (1863. máj. 20. Fővárosi újdonságok.)

A MS most már szinte kizárólag az élclapok martalékává válik: „Azt mondják — írja a Handabanda —, a Magyar Sajtó mostani szerkesztőse Aristides, Durazzói Kis Károly [Zilahy], több elvokon s a magyar nemzettel meghasonlott nagysággal egyesülve — humoristikus lapot indítanak meg. Úgyan már minek? Lehet-e humoristikusabb lap, mint az általuk szerkesztett Magyar Sajtó?” (1863. máj. 20). „Ki-nevezések” rovatában Vajda Jánost „tiszteletbeli német”-nek Zilahy Károlyt „aesthetikai hőrség”-nek lépteti elő (Handabanda, 1863. jún. 6.)

„A 'Magyar Sajtó' legközelebb fölterjesztett leendő szerkesztőjét [Szilágyi Dezsőt] — tudóst a Népbarát — nem erősítették meg, mert még nem teljes korú. Csodáljuk, hogy a szerkesztést maga Heckenast át nem vette; azt biza az eddigi irányban ő is bátran vezethetné” (1863. jún. 14., 24. sz. Mi hír Budán?)

A MS-val szemben mindvégig elutasító magatartást tanúsító Kem-pelen Győző vezércikkben adja meg a kegyelemdőfést Vajda lapjának: Fél éve lesz, hogy „szellemi feltámadásunk Herostratése egy nagy politikai lapot vett avatatlan kezébe . . . A 'Magyar Sajtó' mindjárt az elején sajtószabadságot követelt alulról; megkapta; egy lélek sem gátolta a magyarok barbársága, tudatlansága és politikátlansága feletti jajveszékélésében; meg sem verte senki a civilitionák [!] ezen vezérért, hanem ő bottal rohanta meg írótságát.

A 'Magyar Sajtó'-nak, míg Jókai szerkesztette, 2 000-nél jóval több volt az előfizetője; Vajda János úr szerkesztése alatt tán 300-ra olvadt le . . . Mi, kik elsőik valánk e kárhoztatás kimondásában, nem kárörömmel, hanem valódi meglepődéssel nézzük a silány kezdet rosز végét, a gonosz törekvések nyilvános kudarcát. Jele az időknek és a közvélemény tagadhatatlan erejének.” (Rosz kezdet silány vége. Bihar, 1863. jún. 21., 50. sz.)

„A 'Magyar Sajtó' új szerkesztőt kapott — jelenti A Népbarát — minthogy az előbbeni szerkesztő, Vajda János, az előfizetőket mind megugratta — mégpedig ami a legnevezetesebb puszkapor nélkül.” (1863. júl. 5., 27. sz. Mi hír Budán?)

A Koszorú is búcsút vesz tőle: „A Magyar Sajtó e félévben megkisebbedett, hanem ez nem válik kisebbségére. Mig oly nagy volt, nem látott az egész magyar irodalomban oly üldözni való botrányt, mint éppen a mi szegény Koszorúnk. Isten bocsássa meg neki!” (1863. júl. 5. 2. félv. 1. sz. 23. l.)

*

Gyulai érdemben nem vett részt a MS körül folyó szópárbajokban. V lapjáról való véleményét apró csipkelődéseiből ismerhetjük meg. Egy Zilahy Károlyal folytatott vitájában írja: „Nincs okunk óhaj-

tani, hogy a Magyar Sajtó jó véleménnyel legyen rólunk. Hadd higgye, hogy a Koszorú a nyegle irodalmi vállalatokat pártolja, hogy csak olyan írókat dicsér, akikre féltékeny nem lehet, s a valódi tehetségeket elnyomni igyekeznek, például Vajda Jánost, kinek handabandás röpiratait még Figyelő korában sem méltányolta” (Gy. P.: Tartuffe. Koszorú, 1863. márc. 15.)

A MS egyik megjegyzésére válaszolva, elismeri, hogy Ráth Mór Vörösmarty munkáira kiadott előfizetési felhívásában, amelyet ő, Gyulai rendez sajtó alá „tollhibából Julius Caesar helyett Coriolan csúszott be.” „Mindenesetre — szögezi le — sokkal csekélyebb hiba az, ha szórakozottságból vétünk el egy szót, mintha akarva és örömezt tévedünk egész sorokban, mint például a M.S., szerkesztősége, midőn így ír: 'a közönségnek szokatlan időben egyre növekedő részvéte helyesli működésünk szükségét', vagy midőn kiadóhivatala így kezdi hirdetményét: 'A Magyar Sajtó a legolvasottabb lapok egyike levén stb.'” (Gyulai [!] Pál: Helyreigazítás. PN 1863. ápr. 22., 91—3956. sz.)

Az előbbieknél azonban tárgyilagosabb és éppen ezért értékesebb az a Gyulai-nyilatkozat, amelyet nem sokkal V halála után a Budapesti Napló tudósítójának felkérésére adott: „A hatvanas évek első felében szerkesztője volt a Magyar Sajtónak s ez a lap nem támogatta se a Deák-pártot se [a] határozati pártot, hanem valami különös állást foglalt el amit a magyar közvélemény nem tudott megérteni . . .

Vajda Jánost, mint a politizáló költők legnagyobb részét, inkább a szenvedély, a pillanat fellobbanása, mint mély és szigorú meggyőződés vezette . . . helytelenül választotta meg az időpontot és elismerés, jótékony hatás helyett csak gyanúsítást és népszerűtlenséget szerzett magának.” (Tetemrehívás. Gyulai Pál Vajda Jánosról. Budapesti Napló, 1897. jan. 29., előzményeit l. VKrk VI. köt. 456—457. l.).

*

A Vajda szerkesztette MS-ről kevésszer történik említés a későbbiek során. Figyelmen kívül hagyja a költővel foglalkozó munkák többsége is, vagy éppen csak megemlíti. E szórványos emlékezésekből, értékelésekből az alábbiakban néhányat ide iktatunk.

Kovács Ferenc írja: „S bár a M. Sajtó és Vajda köre nem örvendett jó hírnévnek s nem különösen népszerűségnek az irodalmi körökben [. . .] mindazonáltal az a meggyőződésünk, hogy a visszaélések ostorozásában, az irodalmi fattyúhajtások lenyesegetésében s következőleg a jó ízlés fejlesztésében, a lelkiismeretes írói munka fokozásában a lapnak s különösen írónknak [Zilahynak] érdemei vannak” (Kovács Ferenc 57. l.).

Előd Géza szerint: „Örvendetes változás akkor következett be az új nemzedék számára, mikor a Magyar Sajtó kiadója 1863. elejére Vajdát hívta meg a lap főszerkesztőjének. Maga Vajda János ebben az időben sokat betegeskedett, különben sem igen értett nagy politikai lap vezetéséhez, így, hogy féléven át az újság irányítója és hangadója a főmunkatársnak szerződött Zilahy volt . . . A szerkesztése alatt megjelent Magyar Sajtó-nak úgy szólván minden cikke mögül az ő érdekes, karakteres arca tekint ki ránk . . .

Alatta a Magyar Sajtó félig-meddig irodalmi lappá is vált (olyasfélévé mint a régi, nagy francia lapok pl. a Journal des Débats),

tekintélyes részét foglalta el a tárca, a művészeti cikkek, kritikák és a 'Vegyes újdonságok'-nak, 'Különlélek'-re átkeresztelt rovata; ez utóbbinak a szellemi életre vonatkozó kis híreit legsúlyosabb elfoglaltsága vagy betegsége esetén is Zilahy maga írta" (Zilahy Károly, a hatvanas évek irodalmi ellenzékének vezére. Pécs 1936, 23. l.).

„Vajda . . . szerkesztői és szervezői antitalentum: a köréje gyűlő tábor közönségi tudatának felébresztése és kifelé való érvényre juttatása a műveltebb, kevésbé elfogult, az irodalmi vezér képességeivel inkább rendelkező ifjú fegyvertárs, Zilahy Károly személyéhez fűződik.” (I.m. 43. l.)

Dezsényi Béla: „Rövid időre a Magyar Sajtó gyűjti egybe az irodalmi Deák-párt ellenzékét: a politikában is új, a nemesi passzivitást és álbazafiságot bíráló hangot ütnek meg amelyet azonban a Pesti Napló hivatalos [?] iránya e pillanatban még visszaszorít.” (Dezsényi Béla—Nemes György: A magyar sajtó 250 éve. Budapest 1954., 146. l.).

„Vajda és Zilahy a lapból politikai és irodalmi orgánumot akartak kifejleszteni a francia Journal des Debats mintájára . . . A Magyar Sajtó lelke mindvégig Zilahy. Napról-napra írja cikkeit rendszerint három csillaggal jelezve, azonkívül ő szerkeszti a Vegyes közlemények és az Újdonságok rovatait is. Ő látta meg elsőnek a rövid riportban rejülő nagy lehetőségeket; szabadabban is politikálhatott ezekben a rövid hírekben, amelyeket azelőtt a lapok csak hézagöltőnek használtak.” (I.m. 149. l.)

„A hatvanas évek magyar közvéleményének ismeretében — állapítja meg Vargha Kálmán — nem lehet csodálkozni azon, hogy Vajda János 'radikál reformokat' hirdető demokratikus tendenciájú lapkísérlete fél év alatt teljesen zátonyra futott. A kormánykörök minden bizonnyal helyeselték a Magyar Sajtó nem oppozíciós irányvonalát, de támogatást nem nyújtottak, mert nem volt beleszólásuk a lap szerkesztésébe, a szerkesztő által meghirdetett radikális demokrata felfogást pedig inkább bizalmatlanul nézték aulikus körökben. A volt köznemeség negyvennyolcas alapról hadakozó tábora pedig nyíltan támadta Vajda lapját, nemcsak a Béccsel való kiegyezés bevallott programja miatt, hanem azért is, mert osztályérdekeiket, törekvéseiket és egész mentalitásukat veszélyeztetve érezték az újjáalakult Magyar Sajtó merészen demokratikus irányzatától.” (Zilahy Károly 1838—1864. Zilahy Károly válogatott művei. [Budapest] 1961. 32—33. l.)

Komlós Aladár is foglalkozik a MS-val (Komlós 132. l.; A magyar irodalom története. IV. köt. Budapest 1965., 606. l.; idézetünk az utóbbiból való): „1862. októberében rosszindulatú mendemondák kezdenek keringeni Vajda körül. A lapok azt sejtetik, hogy a Magyar Sajtót 1863 jan. 1-től ő fogja szerkeszteni, mégpedig Anton Schmerling szellemében.

A lap elvállalása természetesen nem igazolta a vádat, mégis, végzetes hatással volt V életére: betetőzte röpíratí szerencsétlen hatását és derékba törte pályáját. Valóságos bojkott jött létre ellene. Lapjának előfizetői hamarjában elfogytak. Néhány hónappal később kénytelen bejelenteni, hogy betegsége miatt lemond a szerkesztéséről. Kis idő múlva a bojkott következtében szépirodalmi lapjától, a Nővilágtól is

megválni kényszerül. Így 1863 végére [!] teljesen kenyér nélkül marad, se lapja, se állása. E bojkott életének egyik legfontosabb eseménye. Sikeresnek induló pályája megtörik, a megbeesült költő üldözött lesz.”

CIKKEK

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS . . .

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

belsőleg azonban lényegesen fog ujjá alakulni — A Vajda szerkesztésében megjelenő MS irányvonala több, lényeges kérdésben különbözött a korábban, Jókai Mór által szerkesztett lapétól. Ezzel kapcsolatban I. kötetünkben: Vajda János, a publicista c. fejezet II.) pontját.

halálveszélyes apathia — A passzív ellenállás röpirataiban is olyan szenvedélyesen elítélt politikáját nevezi így költőnk. Indulatát csak megsokszorozza az a felismerés, hogy a passzivitás a birtokos nemesség jelentékeny csoportjai részéről ellenszegülést jelent egyszersmind a polgári törekvésekkel szemben is.

hazai politika nézet-áryalataiban egymástól eltérő valamennyi párt-csoport — Közéletünkben ez idő tájt a Deák köré tömörült egykori Felirati Párt és a Tisza Kálmánt követő Határozati Párt képviselői jelentették a két legnagyobb politikai tömböt. Külön csoportot alkotnak a hazai környezetben gyökértelen, de az egyes udvari körökben annál nagyobb befolyással bíró konzervatív arisztokraták, Apponyi György, Dessewffy Emil és társaik.

Mindinkább eltávolodtak a volt Határozati Párt Tisza Kálmánnak szekundáló vezérkarától, és a Trombita, majd a Jövő c. lapok köré gyülekeztek azok a politikusok és publicisták, akik a kiegyezés után a szélsőbal alapját fogják alkotni.

alulfelüli terrorizmus — Az abszolutizmus korának egyik jellemző sajátosságára utal itt V. A hatalom elnyomó politikája ellenében frontba tömörült a nemzet. Irodalom, színpad, sajtó — a maga lehetőségei között — a nemzeti ellenállás erősítésén fáradozott. Ilyen irányban ösztökélte a közönség szinte követelő magatartása is.

A nemzet-féltés és az osztrákgyűlölet azonban számos fattyúhajtást is eredményezett, s ezek az ötvenes évek második felére mind nyilvánvalóbbá váltak. A nemzetinek a mindenek fölött központba állítása az irodalomban például halódásra ítélte a társadalmi problematikát. S e káros jelenségek ellen bátran felszólalókat sok esetben gyanakvás vette körül. Ez készítette — többek között — V-t röpiratai megírására, lapja megindítására. Ez ellen emel panaszt Zilahy Károly is a MS első tárcájában: „S ha szétnézünk magunk körül, azt vesszük észre, uraim, hogy nálunk, általános mértéket véve, alulról sokkal erősebb a nyomás a sajtóra és a nyilvánosság egyéb tényezőire, mint felülről.

Nálunk a közvélemény azokat, kik vele elvben vagy irányban nem egyeznek, nemcsak nem követi, ez a dolog természetében fekszik, de rendszerint lehetetlenné is teszi.” (Szabad sajtó! MS 1863. jan. 1., 1. sz.)

még mindig liberálisnak, radikálisnak, democraticusnak nevezik magukat oly tömbök és közlönyök, melyek rég megszűntek azok lenni — 1. ezzel kapcsolatban a *Visszatekintés* c. cikk jegyzetét.

retrograd táblabíró-politika — Táblabíró: a megye nemesei közül választott bíró a nemesi vármegyében. A megyei ítélőszékben nemes és nem nemes felett ítélkezett. Sokan pusztá címként, funkciók nélkül viselték. A reformkortól mindinkább a maradiság jelképévé vált.

mint a gyászos következmény megmutatta — ti. az 1848–49-es forradalom és szabadságharc bukása. Vajda vállalta 1848 vívmányait, de a forradalom függetlenségi harcát ebben az időben már járhatatlan útnak véli, „egy boldogtalan elragadtatás percében — írja a fentiekről — az öntúlbecsülés egy második Mohácsot szülő hibájába esett” a nemzet „s a legnagyobbat akarván, megrokkant.” (*Önbírálat*. VKrk VI. köt. 31–32. l.)

gr. Széchenyi István mérsékelt politikája lett volna az egyedül célravezető — V is azok közé tartozik — nem egyetlenként az ötvenes-hatvanas években —, akik a szabadságharc vereségében Széchenyi politikai elképzeléseinek igazolását vélik. Hogy Széchenyi tanítványai sorába szegődött, az már az ötvenes évek derekán kelt írásaiból kiolvasható (*Valamivel több mint könyvismertetés*. MS 1856. febr. 19., 1. kötetünkben).

„Eme csalhatatlan biztos politikai tervezet alapelvein tünődni, fejet törni sem kellene — írja a *Polgárosodásban* —, mert hiszen azokat a legnagyobb magyar már ezelőtt harminc esztendővel már megállapította. De mert arról egy szellemvilági 'lurley' — egy tündérelig bűvös, csábos, de hamis géniusz letérte bennünket, sokáig rá se gondoltunk, hogy ama cserbenhagyott vezér hiszekegye lehet a valódi, az egyedül üdvöztető.” (VKrk VI. köt. 104. l.)

„Én megvallom, hogy aestheticai izlésem s ítéletem nagy részét az Iliász-ból, magyar politikai kátém hitágazatait leginkább Széchenyi műveiből merítém. Sőt ez utóbbira nézve még szentül vallom azt is, hogy mindent összevéve, amit Magyarországnak szószékről mondtak, papírra írtak nem igazítja útba az embert, nem ad annyi helyes ösmeretet nemzetünk erkölcsi s szellemi tulajdonairól, nem gyújt oly fényes világot a követendő irányról, mint a legnagyobb magyar érintetem örökbecsű hagyományai, melyeket vajha minden értelmes magyar olvasna, s magáévá tehetne. . . .” (I.m. 105–106. l.)

Ariadné fonalát — Ariadné fonala: átvitt értelemben az a segédeszköz, mely a félrevezető és kuszált viszonyok közt biztos irányt mutat.

Ariadné krétai királylány, aki a görög mitológia szerint Theseusnak egy fonál gombolyagot adott, hogy a labirintusból annak segítségével kimenekülhessen.

Két rend beli rázkódás tanúsága intenek — A bukással végződött 1848–49-es forradalom és a sikertelenségre kárhóztatott 1861-es országgyűlés, illetőleg az azt megelőző nemzeti mozgalom.

a birodalmi dualizmus mérlegén hazánk képezhesse a súlypontot — Széchenyinek és tanítványának, a publicista V-nak is egyik csaknem egész életén át hirdetett elképzelése volt. (Vö. VKrk VI. köt. 342., 441., 510–513., 573–574. l.)

a legnagyobb magyar — Pest vármegye 1840. nov. 19-én tartott közgyűlésén Kossuth Lajos nevezte így elsőként Széchenyi Istvánt,

továbbá a „Felelet gróf Széchenyi Istvánnak” (Pest 1841. 17. l.) c. munkájában is.

ama lapkiadási kísérlet mániája, mely e közöny ellenében naponkint új programm csalétkével lép föl — Lapok serege támad és légiója tűnik alá évenként a mélyben, az ötvenes-hatvanas évek fordulójának ez egyik legfőbb sajtótörténeti jellegzetessége. 1861 folyamán például tíz lap szűnt meg: Budapesti Képesűjság, Új Idő, Anyák Lapja, Képes Újság, Garabonciás Diák, Hírmondó, Bohóc, Ördög Naplója, Bajai Közlöny, Tatár Péter, és öt új keletkezett: Az Ország-Tükre, Gombostű, Virágcsokor, Napkelet, Egyveleg. (S 1862. jan. 5., 4. sz. „Napi újdonságok”.)

1862 folyamán is tekintélyes volt a bukásra kárhozott és induló lapok száma. 1862. jún. végén az egykor határozati párti Magyarország egész szerkesztőségi személyzete visszalép (S 1862. júl. 1., 149. sz. „Napi újdonságok”), hogy októbertől kezdve Greguss Ágost és Pompéry János vezetésével valamennyien az ujonnan alakult Országnál folytassák munkájukat. (S 1862. szept. 16., 212. sz. „Napi újdonságok”).

A V, majd Dienes Lajos szerkesztette Csata, gróf Mailáth Kálmán irányítása alatt, Vezér néven a konzervatívok egyik csoportjának válik orgánumává. A Tisza Kálmán köré gyülekezett politikusok és publicisták Jókaival az élükön odahagyják a MS-t és A Hon címen 1863-tól új lapvállalkozást indítanak. Ekkor kezdi meg működését az 1849-es békepárt vezérének, Kovács Lajosnak nagy hűhóval beharangozott, szubvenciót húzó Független-je is. S a kép ezzel még korántsem teljes!

az „Önbírálat” és „Polgárosodás” című röpiratok rendkívüli kelendőse — I. ezzel kapcsolatban VKrk VI. köt. 379., 383. l.

a renyhe tespedés, a kényelmes sültgalambvárás a télen maradás kitalátatlan mélységeit — A fentiek röpiratainak is fő témáját képezik. „Vajda János — írja Bikácsi László — két könyvet is írt (*Önbírálat*, *Polgárosodás*, 1862) jóformán csak a 'várás' politikája ellen, hatalmas érvekkel bizonyítva: nem igaz az, hogy nem lehet semmit sem tennie.” (Egy korszak irodalmi élete. 1861—67. A kettészakadó magyar irodalom. Budapest 1935. 5. l.)

Lapunk mindenekeöltül független lesz — A V-féle MS-t ért gyanúsításokkal kapcsolatban I. kötetünkben Vajda János, a publicista c. fejezet II. pontját.

VISSZATEKINTÉS

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

nem írja oda, hol boldog évei följegyezve vannak — „Bucsú 1844-től” (1844) c. versében írja Petőfi:

„Egy esztendő a másik sírját ássa,
Gyilkolják egymást, mint az emberek.
Idő, szárnyadnak még egy csattanása,
S a jelen év is sírban szendereg.
Oltsd el, haldokló, hervadt ajakadnak
Lélekzetével életmécsedet,
Nem foglak odaírni tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.”

ki gondolná, ki mondaná — idézet Petőfi Sándor „Ki gondolná, ki mondaná?” (1849) c. verséből. Idézi 1855-ben a MS-ba írt glosszáiban is (I. kötetünkben a 41. gl.-t és jegyzetét).

Ugyanis a lefolyt év zárkővét képezheti egy nemzeti életünkben nagyfontosságú időszaknak — A hatvanas évtized kezdetének vizválasztó jellegét finom érzéssel tapintja ki V. Németh G. Béla szerint „rendkívül fontos osztópont az 1860–61-es esztendő. A majdan Tisza Kálmán mögé zárkózó nemesi tábor itt találta magát először szemközt a valóban polgárosító szándékú, legalább részben reformkori szellemű s európai látókörű régi liberálisokkal. Tisza Kálmán jövőendő tábora a hatvanas évek első felében nemcsak a liberálisokkal került először szembe, hanem saját pártja, a határozati párt, az ellenzék keretében a 48-hoz valóban hű közép- és kismemességgel, s ami fontosabb: a melléjük fölzárkózó magyar s magyarosodó polgársággal s ennek révén a városiassággal is.” (A magyar irodalom története. Budapest 1965. 4. köt. 374. l.)

A játszma — közismert — a Tisza köré csoportosuló birtokos nemesiség javára dőlt el. A cikk keletkezésekor azonban mindez még korántsem volt olyan természetes. Egyre erőteljesebben jut kifejezésre az 1860–61-es mozgalmak balról jövő bírálata, Kövér Lajos lapjában, a Jövőben ([Szilágyi Virgil.] A nemzetiségi kérdés hazánkban. 1862. jan. 19–23., Δ: A municipális szabadság. 1862. jan. 26–30. stb.), V röpirataiban, a MS-ban megjelent írásaiban, vagy a polgári elégedetlenség Sürögönyben helyet kapott Schmerling-kormányzat intonálta változatában.

egy idegen kéz facsarón szűk ideiglenes (Noth) födelet gabalyított a terhesen sujtolt országra — célzás az 1861. nov. 5-én életbeléptetett ideiglenes rendszabásra, a „provizoriumra”, amely a korábbi állapotokkal szemben az önkényuralom felújítását jelentette.

Noth: szükség.

Az ország képviselői egybehivattak — Ferenc József 1861. jan. 7-én kelt rendeletében 1861. ápr. 2-ára összehívta a magyar országgyűlést.

Az új építés nagy műve, egy új és előretörő nemzedéknek van fenn tartva — Mindezt csaknem szóról szóra az *Irányszemlék* c. cikksorozatában is megismétli (MS 1863. febr. 5., 28. sz.; VKrk VI. köt. 187. l.): *Ha csakugyan van bennünk életképesség, én jövőnk megalapításának kezdeményező munkáját az újabb nemzedéktől várom. Öregeink nem látászanak érteni a kort; ők nem a jelen, mégkevésbé a jövő érdekeit tartják szem előtt. Innen, hogy nemzeti politikánk a gyakorlat teréről a száraz elmélet rekedt legűz zugába huzódott, veregetvén ott a port a maga idejében teljes, de már ma igen hiányos conversations lexiconok tábláiról.*

„Úgy tetszik nekem sokszor — írja 1861. nov. 25-én naplójába Kecskeméthy Aurél —, mind ezen 48 előtti bölcssek leálték magukat. Új idők járnak, s én az új idők gyermeke vagyok. Igaz, hogy nem tudnám mondani, miben áll a különbség politikai tendenciáim s az övéké közt, de érzem, hogy az ő schlagwort-jaik elavultak, nem elégségesek a situatio feletti uralomra. Új utak készítenődők, vagyis az események által készülnék már; új eszközökre lesz szükség, s a hagyományos politika: Nyáry, Tisza épűgy mint Deák, Eötvös, Kemény nem felel meg többé a bonyolult viszonyoknak.” (Naplója, 1851–78. Budapest 1909. 117. l.) Kecskeméthy mindenesetre hamis irányban, a konzer-

vatívok között keres kapcsolatot. Ámbár nem fenntartás nélkül: „Vajjon közelebbi elvrokonaim: Majláth, Sennyey? — kérdi — Ők mindenesetre államférfiak, nem doktrinárek, nem theoretikusok, nem is régi táblabírák. Vederemo! Elég az hozzá, idegennek érzem magam a régi emberek eszméi körében s számot tudok adni magamnak az idegenségről.” (Uo.)

A legtalálóbban a Jövő névtelen cikkírója — Szilágyi Virgil — jellemzi az 1861-ben kialakult helyzetet: „Egy két nagyobb várost kivéve majd mindenütt azon liberális elemek kezébe jutott a hatalom, melyek 1848 előtt a haladás terén nagy szolgálatokat tettek ugyan az országnak, hanem mindenütt azt kellene tapasztalnunk, hogy az idő fejökre nőtt, s a nép igényeit és a szabadság érdekeit kielégíteni nem képesek.” „A tapasztalás megmutatta, hogy ezen tényezők a demoratiát érteni, s ennek követelményeit betölteni sem nem tudják, sem nem akarják; következőleg a szabadságkérdések helyes megoldásának útjában állanak. És míg az erőnek túlsúlyát maga a nép s ennek intelligentiája magához nem ragadja, addig folyvást fennmarad a nemzeti-ségek közti egyenetlenség is . . .” (A nemzetiségi kérdés. 3., 1862. jan. 27., 7. sz.)

hasznára fordítaná az utóbbi tíz év tapasztalatait — Az 1849 óta eltelt évek, az önkényuralom korának tapasztalatait.

KÜLFÖLD [BEKÖSZÖNTŐ SZEMLE]

Pest, december 31. 1862

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Henrichek és Erzsébet kora óta birtokai bővítésén járadott — „Henrichek”-en főként II., V., és VII. Henrik angol királyok értendők. II. Henrik (sz. 1133, uralk.: 1154—89), a Plantagenet-dinasztia megalapítója Poitou, Aquitania, Guyenne és Anjou birtokbavételével gyarapította országát. Ő kezdi meg Írország meghódítását is.

V. Henrik (sz. 1387, uralk.: 1413—22) Normandiát foglalta el és Azincourtnál (1415) aratott jelentős győzelmet a franciák felett.

VII. Henrik (sz. 1457, uralk.: 1485—1509), a Tudor-dinasztia megalapítója. Uralkodása alatt történik Amerika, Kanada felfedezése.

I. Erzsébet (sz. 1533, uralk.: 1558—1603) királysága idején válik Anglia a tengerek urává, legyűrve a legyőzhetetlennek nevezett spanyol hajóhadat (1588). Ekkor alakulnak É.-Amerika Keleti partvidékén az első angol gyarmati telepek. Létrejönnek a kereskedelmi tőkések szabadalmazott monopolkereskedelmi társaságai, élükön a Brit-Kelet-Indiai Társasággal (1600.)

lemond a jóniai szigetekről — Jón-szigetek: szigetcsoport a Jón tengerben, Görögország Dny-i partjainál. Lakói 1815 óta brit protektorátus alatt éltek. Az angolok az általuk támogatott I. György (sz. 1845, uralk.: 1863—1913) görög király kedvéért 1863. nov. 4-én lemondtak a szigetcsoport birtoklásáról.

orientális kérdés — keleti kérdés. L. kötetünkben a *Külföld* (Pest, ápril 3-án. Cs 1861. ápr. 4., 1. sz.) c. cikk idevágó jegyzetét.

s Epirus s Thessalia, a nagy ósők regényes földje — élni induló mai unokáinknak lennének átadandók — Thessalia Görögország É-i, Epirusz ÉNy-i vidékén terül el. Mindkét országrész jelentős szerepet játszott az ókori Görögország történetében, illetőleg a görög mitológiában. Visszacsatolásukra azonban csak később, 1881-ben került sor, ekkor Törökország az 1878-as berlini kongresszus értelmében lemondott Thessaliáról és Epirusz egy részéről. Epirusz a maga teljességében csak az 1912–13-as Balkán háború folyamán került a görögök birtokába.

1862 végén azonban felütötte fejét a világsajtóban a hír, „hogy Elliot lord [az angol kormány külön megbízottja] Konstantinápolyba megy, hogy Görögországnak Epirus és Thessalia általi megnagyobbítása fölött alkudozzék.” (MS 1862. dec. 30., 298. sz. Legújabb politikai események; vö. S 1862. dec. 30., 298. sz. Táviratok.)

Konstantinápolyban miniszterválságtól, államcsínytől tartanak — A fentiekről a S-ben olvashatunk részletesen: „Konstantinápolyban némely fiatal hivatalnokok által folytatott palotai eselszövények megbuktatással fenyegetik a cabinetet, még a kapudán pasát, tengerészeti minisztert, a szultán sógorát sem véve ki. Fuad Mehmed pasa [1814–69], előbb külügyminiszter, ez időben nagyvezér s mint ilyen a pénzügyek reformálásával is foglalkozik még csak a bank végleges felállítását várja be, mielőtt beadná a lemondását.” (1862. dec. 30., 298. sz. Esti posta.) „Allamcsínyekről hírek szárnyalnak — írja a következő szám — Több alsóbbrendű pénzügyi hivatalnokok sikkasztással vádoltatnak.” (1862. dec. 31., 299. sz. „Külföld”.)

Abd ul-Azisz (sz. 1830, uralk.: 1862–76) szultánága idején még inkább kiéleződik a helyzet, most már a szultán környezetén, tanácsán belül is a konzervatív ótörökök és a polgári reformoknak utat nyitni vágyó, az alkotmányos berendezkedésre törekvő új- vagy ifjútörökök között. A szultán határozatlansága, könnyen befolyásolható volta csak olaj a tűzre.

tiltakoznak a Dunafejedelemségek s Szerbia ellenséges iránya, fejedelmek gyanus törekvései ellen — 1862 decemberében napokon keresztül foglalkoztatja a lapok külpolitikai rovatait az a hír, hogy a Dunafejedelemség [Románia] területén tekintélyes fegyverszállítmány haladt keresztül Oroszországból Szerbiába. Törökország Párizshoz fordul segítségért a román és a szerb kormányok ellenséges magatartása miatt. Ausztria, Anglia, Porosz- és Franciaország tiltakozik is a román illetékeseknél, kilátásba helyezve a fegyverszállítmány esetleges lefoglalását. A román kormány azonban Szerbia fejedelmének tett korábbi ígéretére hivatkozva, figyelmen kívül hagyja a felszólalásokat.

A porta azzal fenyegetőzik, hogy „ha a fegyverek Szerbia határának közelébe hozatnának” egy hadtestet küld azok elkobzására. „Ezen oknál fogva tegnap a rumániai gyalogság, lovasság és tüzérség harsogó zeneszóval s szétterjesztett zászlókkal indult ki Kis Oláhországba” (MS 1862. dec. 31., 299. sz. „Külföld”), és Szerbia is „kellőleg intézkedett a fegyverek átvétele iránt.” (MS 1862. dec. 30., 298. sz. „Külföld”.)

hadaereg-összpontosítás a megbékített Montenegró és Hercegovina ellen — A Török Birodalomhoz tartozó Hercegovinában 1861-ben törökellenes felkelés robbant ki és a hercegovinaiak Crna Gora (Montenegró) támogatásával korlátozott autonómiára tettek szert. Mindez ter-

mészetesen nem jelentett megoldást. Mind Hercegovinában, mind Montenegróban továbbra is feszült maradt a helyzet. A törököknek komoly katonai erőket kellett itt összpontosítaniuk. Erről tanúskodik az egykorú tudósítás is: „... az európai hatalmak biztosításai annyira megnyugtatták Görögországra vonatkozólag [Törökországot], hogy Ciprusban és Albániában elhelyezett csapatai egy részét Dervis pasa rendelkezése alá küldheti, ki jelenleg Montenegrót és Hercegovinát tartja szemmel”. (MS 1862. dec. 31., 299. sz. „Külföld”).

Görögország választott; megmaradt híven a monarchikus formák mellett — Görögország 1862. októberében (19—22.) forradalmi megmozdulás színhelye volt. Az okt. 23-án létrejött ideiglenes görög kormány a népszerűtlen Ottó király (1815—1867, uralk.: 1832—1862) trónfosztását és az alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását tekintette legfőbb feladatának.

A nemzetgyűlést 1862. dec. 22-ére hívták össze, egy másik, dec. 1-én kelt rendelettel pedig az új király azonnali megválasztásáról intézkedtek, az általános szavazati jog alapján. A köztársaságnak is voltak hívei („Párisban mindazáltal némi aggodalmak vehetők észre, mintha nem tartanák lehetetlenségnek, hogy a görögök köztársasági kormány-formát választanak, kik e részben figyelmeztettek is, hogy Franciaország, mely adósságaik egy részét fizeti, nem fogna ilyen lépést elnézni.” (MS 1862. dec. 24., 295. sz. Esti posta.) A szavazatok nagy többsége azonban Alfréd herceget, Viktória angol királynő másodszüllött fiát kívánta meghívni a görög trónra. Ez viszont Anglia, Francia- és Oroszország 1830-ban kötött egyezményébe ütközött. A három nagyhatalom megállapodása ugyanis úgy szólt, hogy uralkodóházaik tagjai közül görög király nem választható. Alfréd helyett tehát — az említettek javaslatára — Vilmos dán herceget választották meg I. György néven Görögország királyává, aki trónját 1863. okt. 31-én el is foglalta.

sufrage universel — suffrage universel: általános szavazati jog.

in thesi — elvileg.

egy — erejénél többet merő parlamentet — Az olaszok részéről győztesen megvívott olasz—francia—osztrák háború (1859. ápr. 29. — nov. 10.) és az azt követő események nagymértékben elősegítették az olasz egységtörekvések megvalósulását. Amikor 1861. febr. 18-án összeül a Viktor Emmánuel olasz királyt koronázó első olasz országgyűlés, Róma, Velence, illetőleg a hozzájuk tartozó területek kivételével Itália nagyobb része már egy államban egyesült. 1862-től kezdve azonban — átmenetileg — kedvezőtlennek válik a helyzet olasz szemszögből nézve. Nemcsak a korábban patrónusként szereplő III. Napoleon fordul szembe volt szövetségesei célkitűzéseivel, de több jel mutat arra, hogy az európai egyensúly fölött örökös Anglia is ellenzi az olasz egységmozgalom további térnyerését. Ebben a nemzetközi politikai helyzetben kerül sor az 1862. dec. elején kormányt alakító Luigi Carlo Farini (1812—1866) olasz miniszterelnök programjának közzétételére, amelyre V céloz. „Az új minisztérium — tudósít a MS a Kölnische Zeitung nyomán — már előre azon helyzetben van, melynél csak egyetlen politikai vonalt lehet követni. S a minisztérium határozottan és szilárdul keresztülviendi e politikát ... Olaszország oly bízva hisz a végre is bekövetkezendő sükerben, hogy az útjába gördí-

tett akadályok által csakis kétszeres tevékenységre látja magát ösztönözve . . . Így vélekedik az ország és mindenek fölött a kamra [parlament] . . . A hadsereg erejét s a nemzetiségi különböző elemek összefüggését tehát mindennap csak növelni fogja: és azon talán már nagyon is közel pillanatban, midőn Olaszország jogai érvényesíthetők lesznek . . . Természetes azonban, hogy e reservált politikát a külföldről is úgy kell megítélni, mint azt Olaszországban tesszik, hol igen is jól tudják, hogy Róma- és Velencének, vagyis tulajdonkép a nemzetnek jogai, jelenleg már absolut eszmét illetőleg oly dogmát képeznek, melyek fölött vitatkozni sem lehet. Olaszország ezen jogai érvényesítése tekintetében kedvezőtlen diplomai helyzetben, előkészületeket tesz . . . Az olasz diplomacia oly hangosan proclamálta Olaszországnak Róma irányabani jogait, hogy azok fölött továbbra is vitatkozni fölösleges.” (MS 1862. dec. 28., 297. sz. „Külföld”.)

s a Délen — zsványfogdosást — Keserves örökséget jelentett a fiatal olasz állam számára a déli tartományok minden képzeletet felülmúló közbiztonsági helyzete. „A legnagyobb nehézséget — olvashatjuk a Farini-kormány programjáról szóló tájékoztatóban — a nápolyi tartományok okozzák . . . A parlamentnek a rablók ügyében tartott titkos tanácskozásainak eredménye nemsokára közzé fog tétetni, és a kormány azonnal alkalmazandja gyökeres rendszabályait.” (MS 1862. dec. 28., 297. sz. „Külföld”.)

Hadjárat készül a rablóbandák ellen. A belügyminiszter rendeletet ad ki, amely „a tartomány főnököket szólítja fel, hogy brigantik ellen helyi zászlóaljakat állítsanak és mozgósítsanak”. (MS 1862. dec. 30., 298. sz. A legújabb politikai események.)

a megváltozott párisi politikának — Az 1857-ben kirobbant gazdasági válság hatása és az olasz—francia—osztrák háborúban játszott kétértelmű szerep a haladó gondolkodású francia közvéleményt III. Napóleon ellen hangolja. A császár engedelményekre kényszerül. Mérsékelt liberális reformokkal kísérletezik, nagyobb szerepet enged a korábbinál a törvényhozó testületnek is. Az 1860. nov. 24-én kiadott császári rendelet lehetőséget ad az országgyűlésnek arra, hogy a trónbeszédre felirattal válaszoljon, tájékoztatást kérjen bel- és külpolitikai kérdéseken. Mindez természetesen mozgalmasabbá teszi a parlament életét, és — mint az 1863-as választások is tanúsítják — az ellenzék erejének növekedését hozza magával.

a szentszéket engedményekre — 1849. júl. 3-án Oudinot francia tábornok csapatai foglalják el Rómát, s ez egyszersmind az 1849. febr. 5-én kikiáltott római köztársaságnak is végét jelenti. Rómában és a Civita Vecchiában — a pápa kivánságára továbbra is francia erők állomásoznak. A helyzet azonban az olasz egységmozgalom sikerei következtében mind élesebbé válik.

Az Egyházi Állam támogatói ekkor politikát változtatnak. „A Kölnische Zeitung szerint Franciaország és Oroszország mindent elkövetnek, hogy a pápát oly reformok életbeléptetésére rábíriák, melyek a római alattvalók vágyait kielégítsék, s az olaszok vágyait meghiúsítsák. Poroszország szintén partolja a két hatalom törekvéseit.” (MS 1862. dec. 20. 298. sz. „Külföld”.)

E szám „Esti posta” rovata a Botschafterre hivatkozva, az újév első napján kihirdetésre kerülő reformokat is közli: „I. Új polgári és

büntetőtörvénykönyv lép életbe, éspedig a code Napoleon alapján. 2. A bíróságok új szervezetet kapnak, melynek folytán csak a föl-lebbezési főtörvényszék fog kizárólagosan egyháznagyokból állani, s az eljárások szóbeliek és nyilvánosak. 3. A törvénykezés és közigazgatás elválasztása. 4. Az alsóbb közigazgatási hivatalok, egészen a kerületi főnökig világiakkal töltenek be. 5. Értekezlet fog összehivatni, mely javaslatot adand egy rendi népképviselőt életbeléptetését illetőleg. 6. A népképviselőt pénzügyeiben ellenőrködési, egyebekben pedig csak tanácskozási joggal bírand. A pápa személyesen azt óhajtja, hogy e testületnek szélesebb hatáskör adassék. — E tekintetben azonban ő szentsége mind Franciaország, mind a bñornokok részéről akadályokkal találkozott.” Mindez azonban nem tudott megálljt parancsolni az elkövetkező eseményeknek.

patrimonium — Itt az egyházi államot jelenti: Patrimonium Sancti Petri.

Municipium: önálló törvényhatósági egység, megye.

Roma o la morte — *elnyomja azt* — Róma vagy a halál. Az 1862 nyarán Róma elfoglalása céljából fölvonuló Garibaldi seregeinek jelszava.

Garibaldi — mint ismeretes — 1862. aug. 29-én vereséget szenvedett Viktor Emánuel olasz király csapataitól és fogságba esett. Olaszország királyát az Egyházi Állam léte mellett síkra szálló III. Napóleon fenyegető magatartása készítette erre a — szándékai elleni — lépésre. Róma és Velence Olaszországhoz való csatolásának követelése azonban ennek megtörténtéig napirenden maradt (l. előbb).

Varsóban ismét összeesküvést fedeztek föl — A varsói, lengyelországi összeesküvésről szállongó hírek szinte egész 1862 őszén témái a lapok „Külföld” rovatainak. „A szentpétervári lapok — írja a S — felfedezéseket hiresztelnek egy összeesküvésről, mely Lengyelország felszabadítását célozta.” (1862. nov. 7., 256. sz. „Külföld”.)

„A felkelés kitörtésének híre — jelenti Varsóból a MS — még egyre tartja magát. Azt beszélük, hogy dec. 29-ke (az 1830-ki forradalom évnapja) van a forradalom kitörése napjaul kitűzve. A 'Starnica' és 'Ruch' forradalmi lapok úgy beszélnek az oroszok kiűzéséről, mint valami megmászthatatlan bizonyos dologról ” (1862. dec. 25., 280. sz. „Esti posta.”)

Poroszországból érkezett a következő hír: „A lengyel határról 20-áról jelentik. A kormány egy titkos központi comitének nyomában van. Éjjel jelentékeny számú befogások történtek . . . ” (MS 1862. dec. 23., 294. sz. A legújabb események.) A felkelés végül is 1863. jan. 22-én robbant ki.

A berlini kormány és a porosz nép közti alkotmánytusát új stádiumba készüik léptetni — Arról a végsőkig elszánt csatározásról van szó, amelyet az 1858. okt. 9-én régenessé lett I. Vilmos (porosz király 1861-től, német császár 1871—1888) vívott a királyi hatalom megerősítése érdekében a Németországot demokratikus úton újjászervezni és egyesíteni kívánó német ellenzék ellenében. Vilmos a hadsereg korszerűsítését és fejlesztését tartotta egyik elsőrendű feladatának. Ezt megoldandó Roon hadügyminiszterrel együtt tervezeteket dolgozott ki és 1860-ban a parlament elé terjesztette. A reformterv az ellenzék heves ellenállásába ütközött. A reformok alapján megerősített hadseregben ugyanis az ellenzékiek — nem alaptalanul — a reakció bástyáját látták.

„Támadásaik — mutatott rá egyik beszédében a király is — nem a hadsereg ellen vannak intézve, ők [ti. az ellenzék] azt akarják, hogy a hadsereg ne a király, hanem a parlament mögött álljon.” (MS 1862. dec. 31., 299. sz. „Külföld”).

A küzdelem több menetből állt. Az 1861. dec. 6-án végbement választásokon az ellenzék német haladópart néven parlamenti többséget szerzett és megbuktatta a kormányt. A király erre feloszlatta a törvényhozó testületet, és új választásokat írt ki. Az 1862 májusában lezajlott választásokon az ellenzék még imponálóbb többséget szerzett, és a katonai többletkiadások leszavazásával jelentékeny akadályt gördített a hadsereg újjászervezése útjába. Ekkor a király a junker származású Otto von Bismarckot (1815–1898) hívja meg a porosz kormány élére.

Bismarck szept. 30-án elhangzott híres beszédében annak a meggyőződésének adott kifejezést, hogy „a német kérdést vérrel és vassal lehet csak megoldani” és a hadsereg reformja nem csupán porosz ügy, hanem egyetemes német nemzeti érdek. Lapelkobzások, a haladó part exponenseinél tartott házkutatások tanúskodnak intézkedései erélyességéről. (Sürgöny, 1862. dec. 31., 299. sz. „Külföld”). A parlament megrendszabályozására taktikai hadjáratot indít (l. uo.). Intézkedései nagy visszatetszést szülnek Németország-szerte. „A német népeknek — írja a National-Zeitung — mélyen gyökerezett ellenszenvé Poroszország túlnyomó befolyása ellenében, míg ez csak feudális rendszer és katonai állam hagyományainak továbbterjesztésével fenyeget nem üres ábránd, hanem könnyen érthető és természetes tény . . . Senki sem óhajtja nálunk jobban, hogy ne pártszellem, hanem az állam érdekei legyenek irányadók, mind a bel- mind a külpolitikát illetően. Azon part azonban, mely újabb időben oly nagy ostentatíviával követte magának a loyális érzületek egyedüli birtokát sohasem fog Poroszországban a süker előhírnöke lenni; e part története igen szorosán egybe van kötve azon katastróphakkal, melyek Poroszországot e században érték. Ezek felülkerekedése mindenkor a nép szellem elnyomatását jelentette.” (MS 1862. dec. 24., 295. sz. „Külföld”).

Az ellenzék a hatvanas évek folyamán több alkalommal is a leszavazás sorsára juttatta a Bismarck-kormány javaslatait (pl. 1865. jún. 17-én). A kormány akcióira minden esetben a parlament feloszlásával választott.

másodszor is a népre fog hivatkozni — A porosz parlament feloszlását kimondó rendelkezést (itt az 1862. márc. 18-án bekövetkezőről van szó; l. előbb) mind a király, mind az eljárását kommentáló kormányfórumok és hivatalos lapok a porosz nép érdekében tett lépésként igyekeztek feltüntetni. „A porosz nép — írja a Stern-Zeitung — még jókor meg fog emlékezni arról, hogy a haladás zászlaja eddigelő nagylelkű királya által vitetett előre, s semmi más föliratú zászlót nem fog követni akarni.” (S 1862. márc. 22., 68. sz. Táviratok.)

Az új választások tárgyában intézkedő belügyminiszteri rendelet is „az ország belátása- s hazafiságá”-ra appellál. „A nép loyális s conservatív szelleme kezekedik az iránt, hogy a választók hivek fognak maradni a király kormányához, mely az alkotmány terén áll, az országképviselőt jogainak teljes érvényt szolgáltat.” (S 1862. márc. 28., 72. sz. „Külföld”).

a berlini és bécsi kormányok közti viszonyt a frankfurti határozat következtében igen feszültnek írják — „Hitelt érdemlő állítás szerint — tudósít már a Jókai szerkesztésében megjelent MS is — aggodalmasan kezdik diplomatiai körökben a Berlin és Bécs közt napról napra feszültebb fejlődő viszonyt nézni, mely feszült viszonyoknak egyhamar történhető megszüntetéséhez valóban nemigen lehet alapos remény.” (1862. dec. 28., 297. sz. „Külföld”).

Az ötvenes-hatvanas évek folyamán a sürgős megoldást váró kérdések csoportjába kerül a német egység problémája (I. VKrk VI. köt. 314—315. l.) az olasz példa serkentő hatása okán is. Egyre többször elhangzik az 1814 óta fennálló német államszövetség, a Bund reformjának követelése. Beust szász miniszterelnök Ausztria és Poroszország mellett a közép- és kisebb német államoknak kíván nagyobb szerepet juttatni. Tervét a poroszok megbuktatják. A vezérszerepet a német birodalmon belül egyrészt Ausztria, másrészt Poroszország óhajtotta megkezerezni.

1862. aug. 14-én a Majna menti Frankfurtba ülésező szövetségi gyűlés határozatot hoz egy bizottság kiküldésére, amelynek feladata a közös perrendtartás és kötelezővényi jog kidolgozása a német államszövetség számára. Indítvány hangzik el a szövetségi törvényszék felállítására is. (MS 1862. dec. 24., 295. sz. „Külföld”). Ezek a javaslatok, mintegy előjátékként jelentik annak a reformtervezetnek, amelyet 1863. aug. 17-én — ügyesen kihasználva a szabadelvűek parlamenti és sajtóhadjáratának hatását — Ausztria terjeszt a frankfurti szövetségi gyűlés elé, a Bund korszerűsítése tárgyában. A tervezetnek természetesen az osztrák vezetőszerp markánsabbá tétele is célja az államszövetségen belül.

Poroszország ellenállásán azonban zátonyra jutnak a fenti kísérletek. A Mainzer Zeitung 1862 végén arról ad hírt, hogy a porosz kormány erőyes hangú jegyzéket küldött „az osztrák kabinethez, melyben a szövetséges hadak főparancsnokságát követeli minden járulékkal együtt”. Ellenkező esetben kilép a Bundból. A National-Zeitung ebből azt olvassa ki, hogy Poroszország Németországon belül minden befolyást magának követel. (MS 1862. dec. 31., 299. sz. „Külföld”). Mindez a porosz győzelemmel végződött porosz—olasz—osztrák háború (1866. jún. 16—aug. 30.) eredményeként be is következett.

Dánia, támaszkodva Svéd-Norvégiára, s háttérben tán másra is, megtartja Schleswiget dán tartománynak — Schleswig és Holstein — ügyükben végül is háború robbant ki Dánia, illetőleg Ausztria és Poroszország között (1864. jan. 16.—okt. 30.) — ebben az időben a dán királysághoz tartoznak (Schleswig 1773, Holstein 1806 óta). Schleswig-Holstein sorsáról az 1848-as eseményeket követően a londoni protokollum intézkedik (1852. máj. 8.), ennek értelmében Schleswig-Holstein Dánia kiegészítő része, s reá is kiterjed a dán királyi ház nőági örökösödése. Az 1853 októberében kiadott új alkotmány Schleswiget a dán királyság elválaszthatatlan, Holsteint a monarchia önálló részének nyilvánítja, az 1853. júl. 3-i trónöröklési törvények szerint azonban Dániával örökre egyesül.

A törvény, a rendek tiltakozása, Ausztria és Poroszország figyelemztetése ellenére érvénybe lép. 1862 őszén több alkalommal jegyzékben emeli fel szavát ellene Russell angol külügyminiszter is (I. Sürgöny,

1862. okt. 22., 243. sz.; okt. 25., 246. sz.; nov. 14., 262. sz. stb.). Az orosz kormány is Russell álláspontját teszi magáévá (l. Sürögöny, 1862. nov. 1., 262. sz. „Külföld”). Csupán a svéd kormány azonosítja magát Dánia elképzeléseivel (MS 1862. dec. 14., 287. sz. A legújabb politikai események.) Az 1863. márc. 30-i királyi kiáltvány még jobban megnyírbálja Holstein jogait, a dán országgyűlés pedig 1863. dec. 13-án Schleswiget teljesen egybeolvasztja Dániával.

német szövetség — Németország 1814 óta államszövetség, Bund. A szövetségnek tagja minden szuverén német fejedelemség és város. Ausztriának és Poroszországnak csak német tartományai tartoznak a szövetséghez, tagjai azonban idegen uralkodók is, akiknek Németországban van birtokuk (Hollandia, Dánia). A Bund ebben a formájában 1866-ig, a porosz—olasz—osztrák háborúig létezett.

helyes volt-e Prim tábornoknak Mexikóból kivonulása, vagy szerződést sértett? — Juan Prim (1814—1870) spanyol tábornok és politikus, a mexikói hadjáratban résztvevő spanyol csapatok parancsnoka.

A mexikói expedícióra III. Napóleonnak a liberálisok által megválasztott demokrata gondolkodású Carlo Benito Juarez (1806—1872) mexikói elnök intézkedései szolgáltattak ürügyet. Juarez ún. reformtörvénye az egyházi földbirtoknak államosításáról, az állam és egyház szétválasztásáról stb. rendelkezett és az államadósságok fizetését két évre felfüggesztette.

III. Napóleon ezért 1861. okt. 31-én Angliával és Spanyolországgal Londonban szerződést kötött alattvalóik „érdeikeinek megvédésére”. A spanyol hajóhad még az év decemberében elfoglalta Vera-Crust, 1862-ben pedig a francia és angol csapatok is partra szálltak. Velük érkezett a száműzött Almonte mexikói tábornok (1804—1869) is, aki Miksa Habsburg főherceg mexikói császárrá választása érdekében tevékenykedett. III. Napóleon ugyanis Mexikót Franciaország vazallusává akarta tenni, trónján a tőle függő Miksával, Ferenc József császár öccsével.

Anglia és Spanyolország erre Juarezzel egyetértésben kivonta csapatait Mexikóból. III. Napóleon környezete ezért szerződésszegéssel vádolta szövetségeseit. Ezt a vádat a spanyol szenátusban is Prim melléneke szegezik (vö. MS 1862. dec. 23., 294. sz. „Külföld”; dec. 30., 298. sz. uo.). A tábornok azonban kijelenti: „... a francia meghatalmazottak a szövetségeselek politikájával felhagytak kizárólag francia politikájok miatt. Eltértek a londoni szerződés meghatározott pontjaitól, ez pedig a spanyol kormánynak már nem lehetett inyére” (MS 1862. dec. 17., 289. sz. „Külföld”).

Portugallia a mézeshetek boldogságát élvezi — I. Lajos portugál király (uralk.: 1861—1889) 1862. okt. 6-án kelt egybe Mária Pia olasz hercegnővel. Lisszabonban ebből az alkalomból kivilágítást rendeztek, a politikai foglyok pedig amnesztiában részesültek (Sürögöny, 1862. okt. 12., 235. sz. „Külföld”).

túl a tengeren szabadság és rabszolgaság folytatják a kettejük közti lét és nemlét harcát — Az 1861. febr. 4-től 1865. júl. 8-ig tartó amerikai polgárháborúra céloz V. A háború a rabszolgamunkát alkalmazó déli államok nagybirtokos ültetvényesei és az északi államok bérmunkásokkal dolgoztató ipari tőkéseli, ill. rendszereik között robbant ki, az északiak

elképzeléseit képviselő Abraham Lincoln (1809—1865) elnökké választása után.

A háború kezdeti szakaszán a jobban felkészült déliek értek el harc-
téri sikereket. A fordulat 1863 nyarán következett be. Az északi álla-
mok seregei ekkor foglalták el Vicksburgot (1863. júl.), a déliek egyik
legfontosabb erődjét, és nyertek döntő csatát Gettysburg mellett (1863.
júl. 1—3). Lincoln elnök 1862. szept. 22-én közzétett kiáltványában
1863. jan. 1-től az Egyesült Államok területén élő összes rabszolgát
szabadnak nyilvánította.

„*átok fogta meg a magyart, hogy az soha össze nem tart*” — Terhes
Sámuel népszerű, már idézett „Nem úgy van most, mint volt régen” c.
versének 4. versszaka kezdődik így:

„*Átok fogta meg a magyart,
Mert az soha együtt nem tart*”.

magyar köntösökbe bújtunk mindnyájan, mulatságból (?) — A ma-
gyar ruhaviselet divatja az ötvenes évek végén egyszersmind tüntetés
is volt az abszolutizmus ellen. Kezdetben egy-egy jelesebb esemény,
mulatság alkalmával öltöttek magyar ruhát az osztrák elnyomás ellen
tüntetők, később úgyszólván kötelezővé vált a magyar nemzeti ruha-
viselet (I. VKrk VI. köt. 321., 324—325. l.).

daloltuk a szózatot — Vörösmarty Mihály Szózat-ának éneklése
ugyancsak a Bach-korszak letűntét jelentő ötvenes évek végén vált a
hazafias tüntetés egyik formájává. Később azonban — s erre mások is
felhívják a figyelmet — egyre inkább a „hont ordítva szeretők” kellék-
tárának tartozéka lesz a Szózat-éneklés. Ez ad magyarázatot V gúnyos
megjegyzésére is (I. még VKrk VI. köt. 391—392. l.).

„*halt's euch z'samm*” — tartások össze.

*egyvezkedni szomszédainkkal, meghasonlott jóbarátainkkal, elvált is-
merőseinkkel* — A fentiekről más munkáiban is szól V. „*Ugyanis* —
írja a Polgárosodásban — *e két szövetséges: Ausztria és a nemzetiségek*
közül eddigelé egyszerre csak egyiket fogadtuk el, sőt volt idő, midőn tudni
égrefontó vakmerőséggel mind a kettőt elvetettük, és ekkor csakugyan leg-
mélyebbre buktunk; nem e az a tanulság ebből, hogy ezentul — miért ne
fogadjuk el szövetségesül mindakettőt? Miért ne használjuk föl egyszerre
mindakét hatalmas tényezőt, Ausztriát és a nemzetiségeket nemzeti létünk
emeltjüivé, főtámaszaivá.” (I.m. VKrk VI. köt. 144. l.)

az egymás közti meghasonlásokon kezdtek! — V itt az 1861-es ország-
gyűlés nyomán támadt politikai vitákra, bírálatokra céloz. A Teleki
László elveihez ragaszkodó Sárosi Gyula és Sarkady István irányítása
alatt megjelenő Trombita és az utódeként 1862-ben létrejövő, Kővér
Lajos szerkesztette Jövő megnyilatkozásaira, továbbá a „több kép-
viselő” által közreadott „1847 vagy 1848?” (Debrecen 1861) c. röp-
irat megjegyzéseire, amelyek egyszersmind az országgyűlés baloldáról
jövő bírálatát jelentették. Másrészt a jobboldalról érkező támadásokra,
a Kovács Lajos—Zichy Antal-féle irányzat felléptére és a konzervatív-
vok, illetőleg a velük szövetségben levők sajtóhadjárataira (ismerteté-
sét I. VKrk VI. köt. 337—344. l.).

quis contra nos? — Si Deus pro nobis, quis contra nos? — Ha Isten
velünk, kicsoda ellenünk? Pál apostol Rómabeliekhez írt levelének
(8, 31) a Vulgata nyomán szállóigévé vált szavai.

V-nál szerepel a *Béla királyfi* c. elbeszélő költemény (1854) I. énekében is: *Mikor Isten velem, ki lehet ellenem?*

BELSŐ ÉLET

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

el a véletlen segély utáni kislelkű álmodozásokkal! — A „külpolitikai csodavárás”, a nemzetközi politikai élet számunkra kedvező alakulásába vetett reménykedés egyik jellemzője a forradalom utáni magyar társadalom életének (l. VKrk VI. köt. 316. l.). Fattyúhajtásait publicisztikánk elégszer bírálja (i.m. 337–339., 358. l.), V is (i.m. 32., ill. 411. l., 34., ill. 412. l.).

Segíts magadon és az Isten is megsegít! — Az ismert közmondást költőnk számos művében és számtalan variációban felhasználja. „*Megmentek*” — *mond az Úr* — „*ámde mozog magad is*” — írja mottóként az *Önbírálat* elé. *Segíts magadon, az Isten is megsegítend* — olvashatjuk a *Philosophi levelek* c. névtelenül írt cikkében (I. rész. MÚ 1868. febr. 5.).

az önismeret földványával és beléletünkben való mélyebb szemlélődéssel, minél gyakrabban foglalkozunk — A nemzeti önismeret-önbírálat szűkeességének hangoztatása egyik legtöbbször visszatérő témája forradalom utáni publicisztikánknak (l. VKrk VI. köt. 352–353. l.) és V írásainak is (*Önbírálat* stb.).

RÁGALMAK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

mielőtt még egy betűjé leheté látni — hetek és havakkal ezelőtt, már nagy mérvben gyanúsították — Ezzel kapcsolatban I. kötetünk Vajda János, a publicista c. fejezet II. pontjában a MS indulásának körülményeit.

a csillagvilágot szemlélgetni... amaz erkölcsi törvényeket fürkészve... — L. Kant, Immanuel: A gyakorlati ész kritikája (Kritik der praktischen Vernunft): „Lelkemet két dolog tölti annál jobban újuló és öregbedő csodálattal és tisztelettel, minél többször és tartósabban foglalkozik vele gondolkodásom: a csillagos ég fölöttem és az erkölcsi törvény bennem.” (Budapest 1922. Franklin 165. l.)

radomontadokra — Helyesen: rodomontadokra. Rodomonta az olasz hősköltemények nagy erejű, hősködő szereplője. A szó későbbi értelme: szájhősködés.

Hallottam, hogy egykor ön is a csatatéren vívott a hazáért — V szabadságharcban viselt dolgairól van szó (l. Komlós 26–29. l.).

legujabban két röpiratot írt — célzás V 1862-ben megjelent *Önbírálatára és Polgárosodására*.

rettentő apathiank — V egyik kedvelt kifejezése, a passzív ellenállást érti alatta, l. korábban *halálveszélyes apathia* (*Előfizetési felhívás...* (1862. dec. 13. VIII. évf. 286. sz.)

pro gloria patriae — a haza dicsőségéért.

ESZMÉNYKÉP

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

A cikk alapötletét *Polgárosodás* (1862) c. röpiratában találjuk meg (vö. i.m. VKrk VI. köt. 175. l.).

Egyik cikkünkben — A *Tátrai* álnév alatt megírt *Belső élet* (MS 1863. jan. 3., 3. sz.) cikkről van a fentiekben szó.

Életét ifjú korának véres harcaiban meg tudta védeni — A nemzet ön-
védelmi harcaira — tatár, török, német stb. ellen — céloznak e sorok.

A nagyok itt építik palotáikat — Sokszor elhangzik ez a kívánság a magyar arisztokráciával szemben az ötvenes-hatvanas években. „Látni akarjuk munkásságát — írja Gyulai Pál is — a társasélet terén. Ohajtjuk, hogy palotái Pesten az ország szívében emelkedjenek; teremtsen maga körül magyar életet.” (Társaséletünk. Pesti Röpívek, 1850. okt. 27.—dec. 8.; Bírálólatok, cikkek, tanulmányok. Budapest 1961. 443. l.)

30 év előtt támadt köztünk egy nagy ember, kit ez eszménykép lelkesített — A sokat emlegetett Széchenyi István grófról van szó, akinek új korszak beköszöntését jelentő művei — *Hitel* (1830), *Világ* (1831), *Stadium* (1833) — az 1830-as évek elején jelentek meg.

A REND SATYRÁJA FŐVÁROSUNKBAN

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„*A Hon*” szerint kétségtelen hazaárulók — A *Hon* politikai napilap, a Tisza Kálmán köré csoportosult határozati párti képviselők, a későbbi balközép szócsöve. 1863. jan. 1-én indult, szerkesztője és kiadó tulajdonosa Jókai Mór volt. 1882. aug. 31-ig állt fenn, ekkor Csernátony Lajos Ellenőr c. lapjába olvadva *Nemzet* néven kormánypárti lap lett.

V ebben az időben éles ellentétben állt a Honnal. A Határozati Párt lapja a MS szerkesztője által annyit kárhoztatott kiváras politikáját vallja alapelvként. Ellentétüknek társadalmi gyökere is van. A „szegényebb középrend” szószólója — röpiratai is tanúsítják — alkalmatlannak véli a birtokos nemességet a polgári társadalom megteremtésére, s egyáltalán a politikai vezetőszererepre.

Mindezt tetőzi még a V és Jókai között támadt rossz viszony. V nagyon zokon vette Jókainak az *Önbírálatról* írt, álnévvel jegyzett kritikáját (Aristoteles: Rendkívüli jelenség az irodalomban. MS 1862. aug. 6. Ismertetését l. VKrk VI. köt. 379—380. l.), amely néhány találó észrevétele ellenére is komolytalan, nem a tárgyhoz illő hangon szól költőnk röpiratáról. (L. V megjegyzéseit ezzel kapcsolatban a *Polgárosodás*ban. VKrk VI. köt. 91. l.) S ezek után természetesen V is megragad minden alkalmat, hogy Jókain és lapján üssön (l. *Irányszemek* c. cikksorozatát VKrk VI. köt. 184., 201. l., vagy a kötetünkben levő „*A Hon*” nemzetgazdasági kütörései c. cikket. MS 1863. febr. 21., 42. sz. stb.).

a Komló hősei — L. kötetünkben MS 1856. 101. gl. jegyzetét.

Különösen szívesen fordultak meg itt a Lisznyai Kálmán és Vahot Imre baráti köréhez tartozó epigon költők, a „korhelylira” képviselői. Lisznyai versben állított emléket az itt megesezt „dős-hős ünnepek”-nek (Komlókerti cimboradalok). V elsősorban reájuk céloz.

En múlt évben a kalap- s himző-utca sarkán, jelenleg a zöldfa- s papnövélde-utca sarkán lakom — Az említett Pest-belvárosi utcák jelenlegi elnevezései, Kalap: Irányi, Himző: Cukor, Zöldfa: Veres Pálné, Papnövélde: Eötvös Loránd utca. Vajda ez időbeni lakhelyeit a NŐ borítólapján feltüntetett a „Szerkesztő szállása” rovat alapján tudjuk követni. A lap 1862. ápr. 20-án (11. sz.) közli először: „Szerkesztő szállása Kalap- s himző utca sarkán, 1-ső szám, 1-ső emelet.” Utoljára az 1862. szept. 30-i (27.) számban olvashatjuk a fenti lakcímet. 1862. okt. 10-től (28. sz.) a Zöldfa utca 14. szerepel „szerkesztői szállás”-ként.

mormotér — L. MS 88. gl. jegyzetét

rhinoceros — orrszarvú.

a Lucia egy kedves dallamát dudolta — Lucia di Lammermoor, Lammermoori Lucia (bem.: 1835-ben Nápolyban, a Teatro San Carlo-ban, Magyarországon 1846. aug. 4-én a Nemzeti Színházban, Egressy Béni fordításában) Gaetano Donizetti (1797–1848) olasz zeneszerző napjainkig legkedveltebb operája.

in infinitum — a végtelenségig.

kecskeméti ház — A ház Kecskemét város tulajdonát képezte, neve is innen ered. A Zöldfa [Veres Pálné] — és a Borz [Nyáry Pál] utca találkozásánál állott, átellenben a Zöldfa és a Papnövélde [Eötvös Loránd] utcák sarkán levő Zöldfa utca 14-gyel, költőnk akkori lakhelyével (l. előbb).

Nem osztályra mondom, hogy paraszt, mert az ma már nincs — Az 1848. ápr. 11-én országgyűlésileg elfogadott és V. Ferdinánd király által is szentesített ún. áprilisi törvények kimondták a jobbágyfelszabadítást, a törvény előtti egyenlőséget. V a fentiekben erre céloz.

Emrus bával — Vahot Imre. L. MS 1855. 11. gl. jegyzetét.

lópót-utca — A Váci utcának a Kossuth Lajos utcától délre, a mai Tolbuhin körút felé eső szakasza.

pseudo Botond — Ál- vagy képzelt Botond. Botond vezér, a kalandozás kori magyar törzsfők egyik leghíresebbje. A monda szerint Bizánc előtt először egy óriás termetű görögöt győzött le, majd buzógányát a város érckapujába vágva, tekintélyes rést nyitott rajta.

csud, caeremiz vagy kirgiz városban vagyok — Csud elnevezés alatt a finnek őseit, az ugor nyelvcsaládot értették. Cseremiszek (marik): a Volga vidékén, Baskíriában élő, a finnugor nyelvcsaládhoz tartozó nép. Kirgizek: Üzbegisztán, Kazahsztán, Tadzsigisztán területén élő mongoloid nép. V-nál esetünkben az elmaradottság jelképeiként szerepelnek.

a szerb- és bástya utcák — Ma is ezen a néven szereplő, régi Pest-belvárosi utcák.

con amore — szeretettel, gyengéden.

„*Független*” — Politikai napilap, a magyar kancellár félhivatalosa. 1863. jan. 1-én indul meg, tekintélyes szubvenció birtokában. Első szerkesztője Kovács Lajos (1812—1890) publicista, országgyűlési képviselő, az 1849-es békepárt egyik vezére. 1862-ben is az osztrák—magyar megegyezés egyik buzgó szószólója. Később Kecskeméthy Aurél szerkeszti a lapot, 1863. dec. 31-ig állt fenn.

Csak e napokban magyarázta az „A Hon”, hogy tulajdonkép minden lap függő, vagy a kormánytól, vagy ama párttól — V a lényegét végeredményben nem érintőn, de kissé megmászva idézi A Honban írottakat. J. M. (Jókai Mór) két alkalommal is érinti ezt a problémát, mindkétszer a Kovács Lajos-féle Függetlennel vitázva. A „Pest, jan. 16.” c. cikkében írja: „Azonban tehát, ha párt kell, mi legyen az a párt? Párt alatt mai civilizált világban nem értjük a . . . tömeget . . . , hanem okvetlenül annak nevezhetjük azon becsületes hazafiak összegét, akik egy politikai program után megjelennek a postahivatalnál s leteszik a maguk 10 és respective 5 forintjaikat s az illető aufgabrecepisével mindenkor legitímálhatják magukat szavazatképességük felül. Minden politikai lapnak pártja az előfizetője.”

Másik alkalommal (Mi mindent tudna tenni a magyar ember, ha sokat járna Bécsbe? 1863. jan. 20., 7. sz.) mintegy dramatizálva adja elő, hogyan képzelte el Forgách kancellárral való beszélgetését, mikor A Hon megindításának ügyében nála járt. „Kérdeni fogja a kancellár: 'minő elvű lapot akar ön kiadni?' — Felelni fogom: 'olyan elvűt, mint minőt most szerkesztek, azon programmal, melyet januárban kiadtam.' — Kérdeni fogja: 'minő viszonyban lesz ön azon párttal, mely azon programot aláírta?' — Felelni fogom: 'ugyanazon párt közreműködése mellett kívánok szerkeszteni'.

periculum in mora — a késedelem veszedelem, Titus Livius római történetíró (i. e. 59 — i. sz. 17) *Ab urbe condita libri c. műve* 38-ik könyvének egyik szállóigévé vált mondata.

separatum votum — votum separatum: különvélemény.

csak azt lehet rá mondani Bánkbánnal: volt, nincs — Katona József Bánk bán c. tragédiájának IV. felvonásában mondja Bánk Gertrudis leszúrása után: „Végel volt — nincs, . . .”

Nálunk a különböző — diplomatai, szónoki, stb. — talentumnak egyedüli menhelye az irodalom — Az abszolutizmus korának egyik jellemzettségét említi V (vö. *Polgárosodás*. VKrk VI. köt. 152. l., *Irányszemek*. uo. 199. l.). A Naplótöredékekben (Budapest 1887—1888. l. k. 22—23. l.) Podmaniczky Frigyes is szóvá teszi ezt a jelenséget. Az abszolutizmus viszonyai között a nemzet jobbjai természetesen nem vállaltak politikai, közéleti szerepet, az irodalom, a publicisztika nyújtott viszonylag a legtöbb cselekvési szabadságot.

Ezen kívül nincs számunkra hely, út élni vagy (éhen) halni kell — Vörösmarty Szózatának (1836) főként ezeket a sorait idézi megszámlálhatatlan alkalommal írásaiban.

provisoriumunk — Az 1861. nov. 5-én életbe léptetett „ideiglenes rendszabályokat” nevezték így, amelyek a katonai bíróságok hatás-

körét polgári személyekre is kiterjesztették, megnyirbálták az egyesülési jogot, szigorították a sajtócenzúrát.

a hivatalos és félhivatalos kormányközlönyök sokkal tágabb téren, magasabb és világosabb eszmekörben [. . .] mozognak — A középirtokos nemesség vezette nemzeti oppozícióval szemben az osztrák kormányzat gyakorta és nem is eredménytelenül alkalmazta a polgári demagógiát. Több intézkedése — természetesen mindig saját érdekei szigorú szem előtt tartásával — mutatott a polgári fejlődés irányába (vö. A magyar irodalom története. Budapest 1965., 4. köt. 371—373. l.).

A kormány támogatását élvező sajtó, főként a sikertelenül végződött 1861-es országgyűlés után szívesen ad teret a birtokos nemesi vezetéssel mindinkább szembe forduló polgári értelmiségi megnyilvánulásoknak.

A Vajda-féle MS megszűntével nagyrészt orgánum nélkül maradt, megfogyatkozott irodalmi ellenzéknek is, V-val az élen, részben a kormányhoz közel álló lapok, Sürögöny, Bécsi Híradó, Magyar Világ adnak megélhetési és publikálási lehetőséget (vö. Miklóssy János: Vajda János ismeretlen évei. ItK 1969. 1. sz. 75., 77., 80—81. l.).

der dumme hat's Glück — A bolondnak van szerencséje.

risum teneatis — Ne nevessetek! Horatius, Quintus Flaccus (i.e. 65—i.sz. 8) római költőtől származó szállóige. Risum teneatis, amici? : el tudnátok-e fojtani a nevetést barátaim? (Ars poet. 5.).

LAPUNK S A LAPIRODALOM [II.]

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Longum post me ordo idem petentium decus” mondjuk Scaevolával — Pontosabban: longus post me ordo est idem petentium decus: hosszú utánam a sora azoknak, akik ugyanerre a dicsőségre pályáznak (Titus Livius: Ab urbe condita libri. Lib. II. cap. 12.).

Caius Mucius Cordus, akinek szavait az előzőekben idézi V, Livius elbeszélése szerint az etruszk Porsennával folytatott háború idején, i.e. 508-ban, a senatus jóváhagyásával az ellenség táborába ment, hogy a király meggyilkolásával Rómát a pusztulástól megmentse. A király helyett írnokát szúrta le. A halállal fenyegetett Mucius bátorságát bizonyítandó, egy közeli széntartó felett jajszó nélkül égette meg jobbját. Azután közölte a királlyal a fent idézetteket. A 300 e célra összeesküdött ifjú közül ő csak az első volt. Porsenna félelmében békét kötött Rómával. Muciuust megégetett jobbja miatt Scaevolának (balkezes) hívták később.

gubacskereskedő — gubacs: főként tölgyfa levelén gubacsdarázs vagy légy szúrása következtében keletkező buzogányszerű vagy gömbölyű kinövés. A gubacskereskedő valószínűleg V által gyártott gúnynév.

„harc lesz köztünk életre halálra” — Az idézetet nem találtuk Vörösmarty műveiben.

talizmán — viselőjének szerencsét hozó tárgy.

somkóró — l. a *Budai Színház* (Cs 1861. ápr. 13.) c. cikk jegyzetét.

Irodalmunk, közéletünk története nem mutat föl oly sötét lapot — l. kötetünkben Vajda János, a publicista c. fejezet II. pontját.

Hasonló gyanúsítások terjedtek hazánkban a nagy nevek — egy-egy Széchenyi [. . .] körül — Célzás arra a meglehetősen általános és gyanúsításoktól sem mentes visszatetszésre, amelyet a liberális ellenzék és főként Kossuth működését támadó Kelet Népe (1841) megjelenése okozott. „ . . . íme most — így gondolkodott az ellenzék — maga a haladási pártnak egyik legkitűnőbb vezére emel vádat veszélyes politikai irány miatt s denuncialja azt a kormánynak” (Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből. 1823-tól 1848-ig. 2. kiad. Pest 1868. 2. köt. 259. l.). S a bizalmatlanság csak fokozódott, amikor 1845 aug. 16-án Széchenyi elvállalta a Helytartótanács újonnan létrehívott közlekedési osztályának vezetését és megírta a Politikai programtörvényt (1847).

Elvész a nép, mely tudomány nélkül való — Bibliai eredetű mondás; Hozsás próféta írásában (4,6): „Elvész az én népem, mivelhogy tudomány nélkül való.” Arany János Széchenyi emlékezete (1860) c. versében is idézi:

Bizton, ezer bajunk közt, megtalálta
Azt, ami fő, s mindent befoglaló:
„Elvész az én népem, elvész — kiálta —
Mivelhogy tudomány nélkül való”.

PEST, JANUÁR 28.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

épen tegnapi cikkünkben kifejeztünk — I. a Lapunk s a lapirodalom II. (MS 1863. jan. 27., 28. sz.) c. cikk megjegyzéseit.

„van bíró a felhők felett” — I. kötetünkben a Budai színház c. cikk (Cs 1861. ápr. 13.) jegyzetét.

s melyek rövid történetét legutóbbi számainkban adtuk — L. előbb, a Lapunk s a lapirodalom I—II. c. cikket s jegyzetét.

Külföldre menekült államférfiaink egyik legtisztelendőbb, legtekintélyesebbjének nyilatkozványa — Az ez időben Genfben emigrációban lévő Horváth Mihálynak (1809—1878), a magyar liberális történetírás nagy alakjának, Szemere Bertalan 1849-es kormánya kultuszministerének V-hoz és Heckenast Gusztávhoz intézett leveléről van szó (MS 1863. jan. 28., 22. sz. I. VKrk VI. köt. 455—456. l.).

a jelen nemzedék üdvéérti magasztos lelkesülésben amazzal ellenkező, de a jelenben egyedül üdvösül fölsímert irányt ajánl követendőnek — Az 1848—49-es forradalom mellett mindvégig kitartó Horváth Mihály Heckenast-hoz intézett levelében lényegében helyeslően szól a Habsburg-birodalommal való kiegyezés előmozdításán fáradozó MS irányáról.

MAGASABB SZEMPONTOK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„az európai emelkedett szabadelműség, radikál-reform és népiségnek” — A MS Előfizetési felhívásából idéz (I. kötetünkben).

a nemzet addig csak a Verbőczy nemzete volt. A nemzetet csak a nemeség tette — Werbőczy (Verbőczy) István (1458—1541) itélőmester,

királyi személynök, nádor, Szapolyai János királlyá választása után kancellár. A feudális jog hazai összefoglalója. II. Ulászló király megbízása alapján elkészített törvénykönyvét, a Hármaskönyvet (Opus Tripartitum juris consuetudinarii inclyti regni Hungariae), ugyan soha sem szentesítették, kihirdetésére sem került sor, a nemesség zöme mégis alaptörvénynek tekintette. 1628-ban a Magyar Törvénytárba (Corpus Juris Hungarici) is felvették. A Hármaskönyv kimondja a jobbágyság röghözköttöttségét, valamint a „nemzet” fogalmából kivettségét. A „nemzetet” egy és ugyanazon előjogokkal az arisztokrácia és a nemesség alkotta. Ezen az állapoton a törvény előtti egyenlőséget kimondó 1848-as áprilisi törvények változtattak.

E tényből kiindulva vált szokássá a nemességet Werbőczy nemzetének, „Werbőczy utódok”-nak (Ady Endre: Új törvényt, Werbőczy) nevezni. Az osztrák lapok ilyen értelmű megnyilatkozásai ellen tiltakozik ebben az időben Ivánka Imre: „Egyébiránt — írja — a 'Botschafter'-nél divatba jött a 'Werbőczyi népet', a 'Magyaren'-okat elkülönítgetni a nemzettől. — Meddő fáradozás! 1848 előtt szabad volt e hazában legalább 500 000 nemes és 2 1/2 millió polgár, mégpedig minden különbség nélkül akár 'Magyaren'-ek voltak, akár nem; 1848 szabadabbá tett mindenkit.” (I. I.: Kedves jóbarátaim. A Hon, 1863. febr. 1., 26. sz.)

par excellence Homért — főként, különösképpen Homerost.

„Haza csak ott van, hol jog is van . . . S a népnek nincs joga!” — Petőfi Sándor A nép (1846) c. versének utolsó két sora.

amit kénytelen-kelletlen vallunk még — a zsidó kérdésben van —
„Egyes törvényhatóságok — írja Szabad György — zsidó bizottmányi tagokat választottak [1861-ben], s . . . nagy számban zsidó megyei orvosokat. Bács-Bodrog megye a néphez intézett felhívásában a vallás szerinti megkülönböztetés ellen szólva kifejezetten utal arra, hogy a zsidókat is egyenlőknek kell tekinteni másokkal. Ung megye politikai programjának egyik pontjává emelte azt, hogy a 'jogegyenlőség semmiféle felekezethez ne legyen kötve.' Arad város főjegyzője pedig egyenesen felhívta a törvényhatóságokat, válasszanak meg zsidókat is . . .”

„Sűrűn hangozott el rokonszenvező megnyilatkozás a publicisztikában is . . . A nemzeti mozgalom sajtója széles körű nyilvánosságot adott a zsidó jogegyenlőségi törekvéseknek, s nem hiányzott érvényesítésük érzelmi, értelmi igénye sem . . . Az uralkodó áramlat mindinkább kedvezni látszott a zsidók jogegyenlősítésének . . . Török Jánosnak, a Pesti Hírnök szerkesztőjének, mert kormány zsoldban álló lapjában az emancipációs törekvéseket gáncsoló cikket hozott, az utca tüntető macskazenével felelt.” (Szabad 363—364, 595. l.)

De nézzük csak tovább a népet [. . .] vajon szól-e valaki róla? —
A forradalom bukását követően — közismert tény — irodalmunkban mindjobban szűnt a demokratizmus, mindinkább háttérbe szorult a szociális problematika a nemzeti mögött, szoros összefüggésben társadalmunk Világos utáni fejlődésével. S fokozottabban vonatkozik mindez politikai életünkre. Közéletünk nagy próbája az Októberi Diplomát követő 1860—61-es időszak. A politikai élet irányítását kezébe vett birtokos nemesség azonban — mint ezt a Jövő már idézett névtelen cikkírója is tanúsítja — nem állt feladata magaslatán. A megyei bizottmányok — szerinte — az 1847-es tényezők túlsúlya alá

kerültek. E politikai tényezők pedig „a népet inkább eszköznek, mint öntudatos erőnek kívánták tekinteni”. A nép — fejtegeti a továbbiakban — tudta, hogy alkotmányos hivatalnokai az adóvégrehajtástól, a katonai besorozástól nem menthetik meg. „Azonban remélte s jogosan várhatta azt, hogy a felvilágosodás szelleme fogja eljárásaikat át- lengeri, hogy egyéni jogok tiszteltetni, a nép jogérzetében felmerülő sérelmek mindig és mindenütt gyorsan orvosoltatni fognak; várhatta különösen, hogy a megyék magok elejét veszik a szolgabírói minden- hatóságának, mely a földesúri hatalom alól 1848-ban felszabadult köz- ségi életet 1861-ben a megyei hivatalok sértő gyámsága alá hajtani törekedett.” (A nemzetiségi kérdés. 3. Jövő, 1862. jan. 23. 7. sz.)

„A Hon” [...] a zsidó-ügyben [...] már tett annyi szolgálatot — A Hon több alkalommal tudósít meleg hangon a hazai zsidóságról. Az Izraelita betegápoló és temetkezési egyesület munkáját ismertetve, írja: „A zsidók társas életéből nekünk magyaroknak valóban sok el- tanulni valónk van. Hogyan kell egy rokontalan nemzetnek, saját összetartása által magát megvédeni, sebeit önerejével gyógyítani; közrészvét által a magány inségét enyhíteni és különösen a saját keblé- ben támadt vizályt elintézni otthon, világ elé soha nem hozni? A zsi- dók között is vannak ortodoxok és reformátorok, de azokra csak tetteik- ről ismer rá a külvilág, vitáikat nem olvasni hírlapokban. Jobban van- ez úgy, ahogy náluk van?” (1863. jan. 2., 2. sz.)

Máskor arról szól, hogy a pesti izraelita hitközség elfogadta Zsengeri Mór indítványát, amely szerint „alkalmas egyén felkereséséről gon- doskodjék, ki képes legyen magyar nyelven hírszónoklatokat tartani a pesti zsinagógában. — Kívánjuk — fűzi hozzá a lap —, hogy minél jobb siker koronazza a bizottmány fáradozását, mert kétségkívül nagyon szépen hangzanék abban a gyönyörű zsinagógában az a szép magyar nyelv.” (1863. jan. 15., 11. sz. „Újdonságok”; vö. továbbá Szabad 364—366. l.)

legközelebb meg is választották tiszteletbeli zsidónak — V élcelődése egy újsághírrel kapcsolatos: „Az Izraelita betegápoló és temetkezési egyesület Jókai Mórt új év napján díszes oklevéllel tisztelte meg, melyben az emberbaráti intézmény tiszteletbeli tagjává megválasztása adatik tudtául . . .” (A Hon, 1863. jan. 2., 2. sz. „Újdonságok”.)

„s más faj állott a kihunyt helyére!” — Kölcsey Ferenc (1790—1838) Zrínyi dala (1830) c. költeményében olvashatjuk:

„Vándor, állj meg! koros volt anyja vére
Más faj állott a kihunyt helyére,
Gyöngé fővel, romlott, szivtelen!”

a mai nap történetéből — „A mai nap története” lesz a MS „Köz- élet” elnevezésű újdonságrovatának címe, amikor Jókai Mór „fődolgo- zótárs”-ként bekapcsolódik a lap szerkesztésébe (1867. jún. 6.). H. Törő Györgyi szerint Jókai „valószínűleg gyakran írt apró híreket, megjegyzéseket e rovatba” (JKrk Cikkek és beszédek. 4. köt. 569. l.). Hogy a célzás erre vonatkozik, azt a cikk más, Jókait érintő meg- jegyzései is feltételezik.

Davison — Dawison, Bogumil (1818—1872) lengyel származású német színész. Varsóban, Hamburgban szerepelt, majd a bécsi Burgthe- ater és a drezdai udvari színház tagja. Elsősorban Shakespeare-színész.

Hamlet, Othello, III. Richárd a legkedvesebb szerepei. Ebben az időben az Új (ma: Engels)-téri német színház vendége.

Jel akart lépni a múzeumban, valamely felolvasással — A hírt annak idején több lapunk is közölte: „Dawison — írja Zilahy Károly (*.**) — közelebről fölolvastat fog tartani a zeneconservatorium szavalati osztálya javára rendezendő hangversenyben. Tárnya Shakespeare 'Julius Caesar'-jának III. felvonása lesz. E hangversenyen, mely a jövő héten a Nemz. Múzeum nagytermében fog végbemenni, több jeles fővárosi művész is résztveend.” (MS 1863. jan. 16., 12. sz. „Különféle”; A Hon, 1863. jan. 18., 14. sz. „Újdonságok”) A felolvasásról vagy elmaradásnak okáról azonban nem történik említés sem a MS-ban, sem más lapban.

„nem mit, de ki” — A „nem mit, de ki” problémájával kapcsolatos vita ismertetését l. VKrk VI. köt. 475—476. l.

Börne — L. Európa közvéleménye (Cs 1861. ápr. 11.) c. cikk jegyzetét.

AZ „A HON” NEMZETGAZDÁSI KITÖRÉSEI

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

csörgő sapkáját földhöz ütve — Jókai felé suhint V, akinek több alkalommal szemére vetette, hogy egy személyben politikai (MS, A Hon) és élclap (Üstökös) szerkesztő. [...] *irigylendő helyzet* — morfondírozik a Polgárosodásban is — *midőn valaki politikai pártvezér és bohóc lehet egy személyben, s ha valami bolondot talál mondani komoly képpel, egyszerre fölragja csörgő sapkáját, s ránevet, hogy iszen most csak tréjálkozni méltóztatott!* (VKrk VI. köt. 87. l.)

Don Quixotte — Cervantes Saavedra, Miguel de (1547—1616) világ-hírné spanyol író regényének: az El ingenioso Don Quijote de la Mancha (Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha) című hőse.

rugtat neki az osztrák nemzeti bank azon magyar adósainak, akik nem akarnak fizetni — I. I. [Ivánka Imre]. Ő irányítja A Hon ipari, kereskedelmi, közgazdászati rovatát. (L. Ivánka Imre: Nyílt levél a szerkesztőhöz. MS 1862. dec. 11., 284. sz.) „A 'Wiener National Bank' kölcsönei” (A Hon, 1863. febr. 19., 40. sz.) c. vezércikkével vitatkozik a következőkben Vajda. I. I. cikkének megírására az adott alkalmat, hogy National Bank megszüntette a kölcsönadást magyarországi birtokokra.

„A megszüntetés meglehetősen ostentatíva történt; különböztetnek a kereskedők — mint 'jó fizetők' — a földbirtokosoktól — mint 'rossz fizetőktől'. Állítólag tizennyolc esetben nem teljesítették az illetők fizetési kötelezettségüket, a megyei törvényszékek nem hajtották végre az ítéleteket, sőt a magasabb fórumok is gátolják az igazságszolgáltatást. — Ez, némelyek szerint, a magyar törvények és institutiók következménye és kifolyása, ide tehát, mindaddig, míg ezek meg nem változtatnak (azaz el nem fogadtatnak az osztrák intézmények) kölcsönt adni, hitelezni nem lehet; sőt a már nyújtott kölcsönöket is a lehetőségig be kell szedni sat.”

a nemzfizető magyar adósok nevei a nyilvánosság pellengérére állításának — „Tizennyolc egyén — írja az i. cikk —, vagy társulat végett

kik nem teljesítik fizetési kötelességüket nem szabad, hogy a nemzet törvényei, törvényszékei gyaláztassanak és a közhitel csökkenjen — különösen most, midőn a külföldi tőke itt keres alkalmazást. Nem lehet az, hogy ily általános elnevezéssel a kárt az egész szenvedje.

Ki a nevekkal!

Bár ki legyen a nemfizető, közhírré kell tenni kiméretlenül nevét, a közvélemény azokat rója meg, kik nem képesek vagy nem akarják teljesíteni a magukra vállalt kötelezettségeket, avagy sujtja a hanyagot eljáró bírákat és közhivatalnokokat, de nem az egész országot.

Hamburgban, Londonban, Amszterdamban, Frankfurtban a rossz fizetők neveit kiírják, hogy óvakodhassék mindenki; azok nevei pedig, kik csalárd bukást követtek el, a 'szégyen táblára' jegyeztetnek — visszaretentő például; — ez az eljárás helyes."

„üstökös” jó kedvét — Ismét a kor legnépszerűbb élelclapját, az Üstökös szerkesztő Jókai felé vág.

de la Manche-i előde, ki óriásoknak nézván a szélmalomokat — Cervantes regényében Don Quijote nézi óriásoknak a szélmalomokat és indul csatába ellenük. Ez az epizód a „szélmalomharcot vívni” ismert szállóige megteremtője.

Rosinante — Don Quijote lovának neve Cervantes említett regényében.

ragyogó, sebesrőptü képzelmet — A regényíró Jókairól van szó.

ANYAGI ÉRDEKEK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

halál-veszélyes — Költőnk egyik, e korban gyakran használt jelzője, az abszolutizmus viszonyai között előállt állapot jellemzésére használja (*halálveszélyes apathia* l. előbb MS Előfizetési felhívás).

Ezer éves történetünk hőst ezrivel, de martirt — ugyan keveset mutat fel — Csaknem szó szerint ezt olvashatjuk az *Önbírálatban* is: *de azt bizonyítja ezer éves történetünk, melynek fényes tengertükre Leonidast eleget, de vértanút (nem a hit, de a hazafiság vértanuját) — alig egyet-kettőt mutat föl* (VKrk VI. köt. 26. l.).

martir lehet tragoedia hőse; lásd Szigetvári vértanuk, Dósa, stb. — Ezt a nézetét is többször kifejti. *A dicsőség nem tragikum* — írja Jókai Szigetvári vértanúk című drámájával kapcsolatban [Bem. 1860. márc. 9-én a Nemzeti Színházban] —, *e szerint martirok, próféták hőskölte-ménynek igenis, de tragoediának tárgyai nem lehetnek. Hanem, hogy ez nálunk sokan nem tudják, akiknek tudniok kellene, az, ha nem is tragikum, de mindenesetre tragikomikum.* (NŐ 1861. nov. 11., Színház.)

Persze, sokkal kedvezőbbben ütne ki a számítás — vélekedik az Önbírálatban is — ha a csatateri hősokeket is a vértanuk közé sorozhatnók, mint egymémely tragédiáiról tévé [. . .] (VKrk VI. köt. 26. l.).

Jókai Dózsa György című tragédiájáról (bem. a Nemzeti Színházban 1857. nov. 3-án) ugyancsak az *Önbírálatban* és a fentiekhez hasonlóan nyilatkozik: *E darab nagy izgatottságot szült, élénk roszalást egy-felől, s még élénkebb tapsot másfelől; de a közönség kritikája nem akörül forgott, hogy a tragédia (melyben a megváltói erényekkel ékített, s megint*

'vértanu'-nak (!) festett jó s nemes Dózsának azt az igazságot szolgál-
tatja a költő, hogy elevenen megsütik és megeszik ugyan, de legalább nem a
színpadon) mondom a víta nem akörül forgott [...] (VKrk VI. köt.
30. l.).

oroszlánnemzeti szellemünk — „oroszlánnemzeti szellemünk” bírá-
lata — amely alatt ő a haladó, a fejlődő élet partjára húzódást érti
— sok munkájában elfordul. *Ez az oroszlanhoz való hasonlítgatás* —
írja a *Polgárosodásban* — nem új, sőt erős gyanúm, hogy ez még *Ázsiából*
kisér bennünket; hanem, ha előbb a csatás vaskorban igen, de mai napság
már szentül hiszem, hogy még azon esetben is, sőt tán akkor inkább, ha
való, csak kárt okoz nekünk. Az oroszlánság uralma, aranjúezi szép nap-
jai — az újabb találmányok s az ipar korszakában lejártak. Én azt mon-
dom, ne akarjunk oroszlanok lenni; mert ezek számára Európában többé
nincs pusztaság, vadon, csak kalitka, és ebben bámultatni, köszönöm a
dicsőséget. (VKrk VI. köt. 100. l.)

Azon, csaknem kizárólag német ajku elemnek — Az ötvenes és a hat-
vanas évek publicisztikájában továbbra is sűrűn elhangzó panasz,
hogy „Polgári osztályunk — fájdalom — igen csekély, nagy része
idegen, a magyar rész annyira oda simult a táblabírói tömeghez, hogy
vele jóformán együtt vehető” (Mocsáry Lajos: Magyar társasélet.
Pest 1855. 107. l.).

Hogy hiteltörvényeink nem kielégűdők — Széchenyi Hitel c. művének
megjelenté óta (1830) mind többször és mind sürgetőbb szándékkal el-
hangzó megállapítás.

lucus a non lucendo — Quintilianus római rétortól származó mondás.
Itteni értelme: világosan látjuk a sötét tényeket.

a zöld asztal — zöld asztal: tárgyalóasztal, melyet rendszerint zöld
posztó takar. Esetinkben a megyegyűlések, megyei és városi törvény-
hatóságok tárgyalóasztalai, azaz: a középirtokos nemesség közéleti
szereplésének színtere.

A birtokos nemességnek azt az eljárását, hogy az ipart, kereskedel-
met negligálva, kizárólag jogi, törvényhatósági pályákon igyekeznek
elhelyezkedni, sokan bírálat tárgyává teszik ebben az időszakban,
több esetben V is. (L. VKrk VI. köt. 359—360. l.)

VIDÉKI LEVELEZÉSEK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„Irodalmi viszonyok” s „Anyagi érdekek” című cikkeinkben — *Iro-*
dalmi viszonyok I—II. MS 1863. márc. 22., márc. 31., *Anyagi érdekek.*
MS 1863. ápr. 2., 75. sz. A két névtelen cikk V írása. Az első Irodalmi
viszonyaink [!] címen Komlós Aladár is felveszi „Vajda János művei”
jegyzékébe (Komlós 349. l.), de csak a márc. 22-én megjelent közle-
ményt. Az *Anyagi érdekek* című cikket kötetünk is tartalmazza.

A fővárosi lapirodalom vezetőinek mulasztásai- [...] *félszűrségeiről*
már más alkalmakkal bővebben is szólottunk — Csak néhányat sorolunk
fel, nagy számú, a kortárs sajtó problémáival foglalkozó cikkeiből,
jegyzeteiből. *Ez új esztendőben* (NŐ 1858. jan. 3.), *Lapunk s a lapiro-*
dalom (MS 1863. jan. 25.) és az *Önbírálat*, amelyről egyik bírálója —

Vadnay Károly — írja: „Az 'Önbírálat' nem politikai kérdések elcsépeelt szalmatára, társadalmi hibáinkat . . . az irodalom, a lapok és a művészet mételyes fonákságait ostorozza . . . lángostorral.” (Az Ország Tükre, 1862. aug. 10. Tíz nap története, I. VKrk VI. köt. 383—384. l.)

szedegetni le ama hernyókat, melyek nemzeti szellemünk gyönyörű és értelmjes fáján rágódnak — V költészetében és publicisztikájában gyakorta visszatérő kép: *a mi erős, hatalmas közérzetünk* — írja az *Önbírálatban* — [. . .] *már meglepte a hernyó [. . .] ez a hernyó jelentősen szaporodott 1849 óta . . .* (I.m. VKrk VI. köt. 18. l.)

Később *Jubilate!* (1885) c. versében találkozunk vele:

*A nemzet és fájának törzse még jó
Csak lombjait pusztítja ronda hernyó,
Mit megnövel a mostoha idő
De kertészkes levágja majd, s kinő . . .*

egész vidékek a Saharáról szereznek teljes fogalmat — A magyar vidéket, főként az Alföldet kulturátlansága miatt gyakran hasonlítja Szaharához. (L. *Polgárosodás*. 1862. VKrk VI. köt. 98. l.)

aut Caesar, aut nihil — vagy Caesar, vagy semmi. Cesare Borgia kardinális (1478—1507) jelmondata.

sokkal üdvösebb megelégedni erőnkhez mért szereppel — Ezzel a gondolatával az *Önbírálatban* is találkozunk: *inkább szerény kört, a munkát vállaljuk, mint ismét elbizakodva olyan után epedjünk, melyet elképzenni sem tudunk?* . . . (VKrk VI. köt. 32. l.) A probléma gyakran kap hangot az ötvenes évek publicisztikájában. (L. i.m. 353. l.)

non possumus esse omnes Cicerones — nem lehetünk mindnyájan Cicerók.

„Minden pálya derék, ha belőle hazádra derül fény” — ismeretlen eredetű idézet.

VIZSZABÁLYOZÁS

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Csak nemrég nyilvánított e helyen abbéli sajnós észleletünket — Anyagi érdekek c. (MS 1863. ápr. 2., 75. sz.; I. kötetünkben) névtelen cikkében. *századunk legnagyobb magyarja* — Széchenyi István gróf.

Verbőczy hív unokái — a prókátorkodó nemesek (I. még a *Magasabb szempontok* c. cikk jegyzetét.)

a politikai jog védelmében — V megjegyzésének értelme: az 1861-es országgyűlés felszólalásaiban és sajtóéletünkben is a közjogi-politikai problémákkal való foglalkozás minden más országos kérdést háttérbe szorít.

„*régi kardunkat*” — Petőfi Nemzeti dalát (1848. márc. 13.) idézi:

„*És mi mégis láncot hordtunk!*
Ide veled, régi kardunk!”

par excellence — L. a *Magasabb szempontok* c. cikk jegyzetét.

uralkodó servilismusunknál fogva — Gondolatai a *Polgárosodás* c. röpiratában leírtakkal vágnak egybe: *Pedig [. . .], ha a címlapon nem egy mindenható mágnás, vagy már rég elösmert országos tekintély, csupán*

csak egy eddig 'ösmeretlen mennyiség' neve állandó, aki elég szemtelen be nem érni a számára engedett térrel [. . .] hanem a magas, nagyméltóságú dicső aristocratia kiváltságait bitorolva, komoly hangon mer beszélni a nemzethez, kárhözhatni és javasolni, egy országnak, melynek földjéből csak mér földnyűt sem bír — már ugyan ki hinne oly semmiháznak? [. . .] A nálánál sokkal nagyobbval nem versenyezhet, annak dicsőfénye előtt capitulál; az többet tudhat, okosabb lehet, mert hiszen több módja van; annak hódolni nem szégyen [. . .] — de magával egy sorút ösmerni iránnyadól, csak azért, mert annak igaza van [. . .] ez már annyira természetellenes, csodarútság [. . .] (VKrk VI. köt. 88—89. l.)

nem a mi, de a ki határoz — Ezzel kapcsolatban l. VKrk VI. köt. 475—476. l., továbbá a *Magasabb szempontok* c. cikk jegyzetét.

gróf Andrássy Manó — L. MS 15. gl. jegyzetét.

palliativum — tüneti kezelés, olyan orvosszer, mely a betegség tüneteit enyhíti, de az okot nem szünteti meg.

irrigálni — öntözni.

A NEMZETI SZELLEMRŐL I.

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

en miniature — (en miniature) kicsinyben, kis mértékben.

Döbrögi de eadem táblabíró hazánkfia — Döbrögi de eadem: Döbrögi ugyanonnan; azaz: döbrögi Döbrögi. Ironikus célzás a családnévvvel azonos nemesi előnévre.

— Döbrögi: Fazekas Mihály (1766—1828) Ludas Matyi c. művének népszaroló földesura.

— Táblabíró: a nemesi vármegyei rendszerben a megye nemesi közül választott bíró, több alkalommal megtiszteltetésből, de tényleges munkakör nélkül. A táblabíró alakja már a XIX. sz. elején a maradiság szimbólumává vált.

„*grübele*” — die Grübele: töprengés, tépelődés.

„*Augsburgi*” *néni* — L. a *Nemzeti dicsőség* [I.] (Cs 1861. ápr. 7.) c. cikk idevágó jegyzetét.

passer solitarius — magános veréb.

„*De mindig csak hibáztatni, soha sem dicsérni* [. . .] — „csak kárhözhat, de nem javasol” — foglalja össze a *Polgárosodásban* is (VKrk VI. köt. 82. l.) az *Önbírálatot* kritizáló ellenfeleinek véleményét (l. i. m. 473. l.).

ne cseréljük föl a szerepeket! — Széchenyi István írja a *Világban*: „ . . . Mind ezeknél fogva ne cseréljük fel az ideákat s a dolgok valódiságát, hanem legyünk békében szelidek, háborúban haragosak, halhatatlan dolgok körül hevesek s állhatatosak . . . ” (Széchenyi István Munkái. II. sorozat. Budapest 1904. 155. l.)

homéri nyelven — homéri, V egyik kedvelt jelzője, a felségest, az eposzhoz méltóan nagyszerűt érti rajta (l. VKrk VI. köt. 29.; 408. l., 196.; 519. l., 228.; 549. l.).

Waterloóról — Waterloo: belgiumi falu, Brüsszeltől 15 km-re D-re. 1815. jún. 18-án Wellington angol és Blücher porosz hadvezér egyesült seregei itt győzték le végérvénnyel I. Napóleon francia császárt.

alkoráni „ne nyulj hozzám” — „Ne nyúlj hozzám” (noli me tangere) eredetileg bibliai idézet (János ev. 20, 17). Az alkoráni jelző itt talán az örökérvényűségre, változtathatatatlanságra mutat.

chinai falas elzárkózottság — a „kínai nagyfal” valamikor É-Kínát védte a nomád népek támadásaitól, itt a fejlődés előli elzárkózást jelenti.

A török és chinai óriás birodalmak is csak addig állanak, míg az európai szellem napjának első hajnali szellelte határaiton meglebben — Fenti érveivel az *Önbírálatban* is gyakorta találkozhatunk (I. VKrk VI. köt. 12.; 395. l., 17.; 398. l., 44.; 417. l.).

az általa nemzeti életünkben előidézett válság már be is állott — A XVIII. század vége s még inkább a reformkor óta mind sürgetőbbé váló polgári átalakulásra céloz.

közvetve a külviszonyokban, de legmélyebb véggyökérszáleit nemzeti szellemünknek az új idő követelményeivel ellentétes sajátságaiiban találjuk — *Nemzeti betegletünk egyik főoka — írja az Önbírálatban* — *nem a külviszonyokban, de magunkban van [. . .] a lényegesen átváltozott új korhoz nem módosult s e szerint káros irányu, szóval hibás közérzet, félszeg közvélemény.* (VKrk VI. köt. 14—15. l.)

ómagyar nemzeti szellemünk — ómagyaroknak az osztrák hatóságok nevezték az ötvenes évek második felében a konzervatívokat. (L. Horváth Zoltán: Teleki László 1810—1861. I. köt. Budapest 1964. 418. l.)

„ballast” — Légi vagy vízi járműre a stabilitás céljából helyezett teher. Esetünkben: felesleges, idejétmúlt.

a török, szláv, s az olasz tartományok népei ellentétes példája elég kézzelfoghatólag bizonyítja — a cikk itt részint az önálló nemzeti létét rendkívül elmaradott körülmények között élő Törökországra és a cári Oroszországra gondol, másrészt az *Önbírálatban* is példaként felhozott „lombard-velencei királyságra”, amely korábban is többször cserélt, gazdát, 1815 óta pedig Habsburg gyámság alatt állt, mégis: *E magukat nálunk szerencsétlenebbnek érző tartományok a művészet és ipar tündérszágáinak nevezhetők.* (I.m. VKrk VI. köt. 48. l.)

LAPUNKRA VONATKOZÓLAG

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

jövő számunktól kezdve — Az 1863. ápr. 20-i (90.) számtól k kezdve

SÁNTA HASONLATOK

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

„minden hasonlat sántít” — omnis similitudo claudicat.

„exempla docent” — a példák tanítanak.

par excellence — L. előbb, a *Vizszabályozás* c. cikk jegyzeteiben. *olykor legtávolibb, legtekervényesebb mellékutakat igénybe venni kénytelen* — A provizorium sajtóköriülményei (I. a *Lapunk s a lapirodalom* c. cikk idevágó jegyzetét), amelyek a belpolitikai kérdések nyílt tár-

gyalását nem tették lehetővé, kényszerítették a korszak újságíróit arra, hogy ilyen irányú elképzeléseik megírására olyan formát keressenek, amely a cenzurát kijátsza.

„*miscet quadrata rotundis*” — össze nem függő, össze nem illő dolgokat vegyít össze

valeat quantum valere potest — tegyen annyit, amennyit képes.

egy hazai román lap Helvetiát hozá fel például a nyelvkülönbségekre nézve hazánkkal szemben — A Brassóban megjelenő *Gazeta di Transilvaniai*, Hivatalos nyelvek c. cikkére céloznak a fentiek. Az előbbit, valamint a Még egyszer a hivatalos nyelvek c. cikket bő szemelvényekben, kommentár nélkül ismerteti a MS (B-e: Futó párhuzam Erdély és Helvetia nemzetiségi viszonyai között. 1863. márc. 21., 66. sz.; ill. B-e: Belső nemzetközi viszonyok Helvetiában, vonatkoztatva Erdélyre. 1863. márc. 28., 71. sz.).

„*nincs másutt számára hely*” — Vörösmarty Szózatából idéz (I. *Lapunk s a lapirodalom* c. cikke idevágó jegyzetét).

„*Függelen*” — L. a *Lapunk s a lapirodalom* c. cikk jegyzeteit. V a lap Pest, ápr. 18-án (1863. ápr. 19., 89. sz.) c., aláírás nélküli vezércikkével vitatkozik. Az idézetek is e cikkből valók.

unificatio — egyesítés, ti. Itália egyesítése.

Pétervár amnesztiát hirdetve a lengyel felkelőknek — A fentiek az 1863. jan. 22-én kirobbant s mind nagyobb méreteket öltő lengyel felkeléssel állnak kapcsolatban. II. Sándor cár 1863. ápr. 12-én manifesztumot tett közzé, amelynek értelmében „a lengyel királyság számára teljes amnestia adatik mindazok számára, kik május 1–13-dikáig a fegyvert leteszik, kivéve azokat, kik másnémi bünt is elkövettek, vagy mint katonák vétettek a törvény ellen . . . Az ország jövője iránti gondoskodásunk alapján — igéri a cár — a lázadás minden megelőző tényét a feledékenységnek adjuk át . . . Nekünk kötelességünk, hogy az országot ama rendellenes izgatások ismétlésétől megóvjuk s politikai életének újabb korszakot nyissunk. Ez csak a helyi közigazgatás önállóságának ésszerű szervezése által érhető el, mely alapköve az egész épületnek.” (Sándor cár a lengyelekhez. MS 1863. ápr. 17., 87. sz.)

A lengyel felkelés központi bizottmánya „mint nemzeti kormány” elutasítja az amnesztiát. „Jól tudja minden lengyel — hangoztatja a közlemény —, hogy az amnesztiában úgy mint a muszka kormányznak akármely ígéretében mennyit bízhatik; de mégis, hogy a csalódásokat megelőzzük ezennel kinyilatkoztatjuk, hogy mi minden kegyelmi tényt visszautasítunk, mert mi a küzdelmet nem azért kezdtük meg, hogy többé kevésbé kinyújtható intézményeket vívjunk ki . . ., hanem azért, hogy lerázzuk magunkról az idegen ellenség igáját, s hogy tökéletes szabadságot s függetlenséget vívjunk ki.” (Varsói állapotok. MS 1863. ápr. 18., 88. sz.). A felkelést 1864 tavaszán a cári csapatok fojtották vérbe.

a sajtó federalistikus és subversiv irányára figyelmeztet — „A 'Stampa' — olvashatjuk a MS-ban — igazságügyminiszteri kóriratot tesz közzé, mely a királyi ügynökök éberségét a federalista s radical sajtó felforgató irányzataira felhívja. Az alkotmányos egységes monarchia elvei ellen intézett minden megtámadást erőlesen vissza kell utasítani.” (Turin, ápr. 12. MS 1863. ápr. 14., 84. sz.)

A fenti rendelkezést részben a mazzinisták szervezkedéséről szóló, a világsajtót mindegyre bejáró hírek tették szükségessé. Mazzini, az olasz egységmozgalom balszárnyának vezére — mint ismeretes — Itália egységét forradalmi úton, demokratikus köztársaság formájában akarta megvalósítani, ez állította szembe — többek között — a Viktor Emánuel-féle alkotmányos monarchiával.

Nem nyugodtak még bele vereségükbe azok a szeparatista, reakciós erők sem, amelyeket az egységessé vált olasz állam szorított le a történelem színpadáról. Még olyan bejelentést is olvashatunk, amely az előbb említett két csoport taktikai együttműködését feltételezi: „Nápolyból jelentik, hogy ott megint egy messze elágazó összeesküvésnek jöttek nyomára, mely a mazzinistáknak és a bourbon [!] pártnak ideiglenes fusioját célozta, hogy kedvező percben egységellenes mozgalmat idézzem elő az országban.” (MS 1863. ápr. 18., 88. sz. Esti posta).

Olaszországot Viktor Emmanuel egyesíteni akarja — L. a *Külföld* (MS 1863. jan. 1., 1. sz.) c. cikk idevágó jegyzetét.

Bene distinguere — jól különböztetni.

A NEMZETISÉG ESZMÉJE, MINT POLITIKAI TÉNYEZŐ

TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

Micsoda hirtelen ingerültség, legközelebbi környezetének mily mérges ellenszenvé [. . .] támad föl e sorok írója ellen tavál kiadott [. . .] röpiratai miatt — L. Az *Önbitrálat* fogadtatása és a *Polgárosodás* fogadtatása c. fejezeteket (VKrk VI. köt. 374—391., ill. 445—453. l.).

separatum votum — L. a *Lapunk s a lapirodalom* c. cikk jegyzetét.
pecsovics — L. kötetünkben a *Németek s osztrákok* c. cikk vonatkozó jegyzetét.

III. Napoleon vagy Victor Emmanuel családi és nemzeti politikájukra nézve — III. Napóleon külpolitikai téren — demagóg módon — a népek önrendelkezési joga támogatójának pózában tetszelgett. Ezzel indokolta az 1859-es francia—olasz—osztrák háborúban is a szárd-piemonti királyság mellé állását. Célzás másrészt Viktor Emánuel szárd-piemonti király egész Itáliát egyesítő törekvéseire.

tul a királyhágón — az erdélyi tartománygyűlés előkészítésére utal.
midőn nem többé nemzetiségi, csupán közjogi elnyomatás ellenébeni küzdelemről lehetne szó a hatalom irányába — Az Októberi Diploma — ha nem is az 1848-as áprilisi törvények által nyilvánított mértékben — elismerte Magyarország különállását a Habsburg-birodalmon belül, s ezen az 1861. nov. 5-én életbe léptetett ideiglenes rendszabályok sem változtattak. A küzdelem tehát a továbbiakban — s V megjegyzésének is ez az értelme — nem önálló nemzet-voltunk deklarálásáért, hanem az áprilisi törvényekben szentesített közjogi állapotok ismételt elismertetéséért folyt.

cynosura — Cynosura: a Kis-Medve csillagzat. Itteni értelme: csillag, példa; sarkcsillag, vezércsillag.

Honores mutant mores — Az emelkedés, kitüntetés megváltoztatja a szokásokat.

mindent fölrezenjen, mint a tamásbátyabeli — valahányszor csöngettyűszót hall — Célzás Harriet Elizabeth Beecher-Stowe amerikai íróő Tamás bátya kunyhója c. irányregényére, amely az amerikai néger rabszolgák problémájával foglalkozik.

a tízparancsolat elve — Tíz pontból álló törvénygyűjtemény, amelyet Isten a Biblia szerint két kőtáblára vésv adott át Mózesnek (Öszövet-ség, Mózes 2. könyve 31 : 18). A tízparancsolatot a keresztény egy-házak is erkölcsi tanításaik alapjává tették.

az olcsó népszerűség ama jezsuita magyarjai, akik mindent „ad majorem patriae gloriam” cselekszenek — A jezsuita ebben az esetben kép-mutatót jelent. Költők az *Önbírálatban* is ilyen értelemben használja a jezsuita szót (l. VKrk VI. köt. 24—25. l.). Ad majorem patriae glori-am: a haza nagyobb dicsőségére, V a jezsuiták jelmondatának — ad majorem Dei Gloriam (O. A. M. D. G.) — analógiájára alkalmazza ezt a kifejezést csakúgy, mint az *Önbírálatban* (l. uo. 26. l.).

az ismeretes nagyidai vezérhez, aki oly halhatatlan naivsággal árulta el, miszerint náluk — elfogyott a puskapor — Arany János A nagyidai cigányok (1851) c. elbeszélő költeményében fenyegeti meg Csőri vajda a vár bástyájáról az ostromló ellenséget:

„Jás ti kocipor had, láttam az anyátok
Volna puskaporunk, tudom megbánnátok !
Itt lövöldöznénk le, az utolsó lábíg,
Sosem érnétek el az akasztófaíg !”

NÉVMUTATÓ

- Abd ul-Aziz 352, 849, 938
 Abd ul-Medzsíd, török szultán
 848, 849
 Abdul Aziz I. Abd ul-Aziz
 Abonyi Lajos 590, 591
 Ács Zsigmond 909
 Addison, Joseph 96, 697
 Addisszon I. Addison, Joseph
 Ady Endre 770, 952
 Ágai Adolf 563, 568, 571, 572,
 579, 590, 595, 790
 Aisopos I. Aiszóposz
 Aiszkülösz 592
 Aiszóposz 574, 649, 880
 Albrecht, Habsburg főherceg 13,
 626, 833
 Áldor Imre 578, 585, 588, 595,
 597, 629, 632
 Aldridge, Ira 137, 452, 762
 Alexandriai Szent Katalin I.
 Katalin, Alexandriai, Szent
 Alfieri, Vittorio 705
 Almásy Pál 656
 Alsdorf Károly 843
 Amru, arab hadvezér 859
 Anakreon 475, 912
 András, II., magyar király 836
 Andrásy Erzsébet 907
 Andrásy György 678
 Andrásy Gyula 328, 645, 817,
 839
 Andrásy Manó 23, 87, 545, 645,
 958
 Andrić, Aleksander 808
 Angyal Dávid 563, 577, 638
 Anonymus 834
 Antal Mihály 89, 693
 Antonius, Marcus 924
 Ányos Pál 823
 Apponyi György 366, 847, 848,
 854, 855, 862, 933
- Apraxin Júlia I. Batthyány
 Artúrné
 Arady Béla 591, 592
 Arany János 26, 26, 48—50, 58,
 70, 85, 86, 95, 181, 460, 464,
 657, 573, 576, 578, 580, 583,
 587, 588, 590, 591, 593, 594,
 597, 601, 607, 643, 645, 647,
 648, 650, 656, 661, 666, 667,
 670, 672—674, 681, 684, 689,
 745, 748, 772, 777, 784, 795,
 797, 812, 816, 836, 854, 864,
 874, 875, 886, 889, 890, 891,
 893, 894, 898, 929, 951, 962
 Arany László 897, 898
 Aranyosrákosi Székely Sándor
 824
 Aranyvári Emília 755
 Aristides I. Vajda János
 Arisztotelész 872
 Arndt, Ernst Moritz 855
 Árpád fejedelem 299, 335, 464,
 557, 810, 824
 Asbóth Lajos 294, 479, 823
 Aszalay József 27, 649
 Asztalos Károly 779
 Atanacković, Bogoboj 593
 Attila hun király 392, 441, 444,
 463, 464, 658, 672, 738, 862, 893
 Auber, Daniel François 794, 817
 Auersperg (altábornagy) 856
 Auersperg, Anton Alexander, I.
 Grün Anastasius
 Axente, Sever Ion 428, 877
 Axentu I. Axente, Sever Ion
- Bach, Alexander 311, 314, 315,
 343, 368, 372, 377, 385, 387,
 422, 424, 468, 482, 597, 507,
 828, 832, 833, 844, 845, 856,
 858, 896, 899

- Bach, Sebastian 590
 Bajazid, I., török szultán 44, 662
 Bajnok Antal 577
 Bajza Jenő 563, 579, 580, 584, 587, 588, 589, 591, 592, 609, 611, 612, 613, 614, 625, 626, 643, 684, 749
 Bajza József 563, 587, 625, 656, 660, 806, 842
 Bajza Lenke 585, 590, 591, 592, 593, 912
 Balázs Sándor, 138, 588, 590, 591, 606, 607, 609, 674, 763
 Balog I. Balogh Pál
 Balogh Gyula 103, 702
 Balogh Pál 939, 657
 Balogh Zoltán 590
 Balzac, Honoré de 695
 Bánk bán 836
 Barabás Miklós 80, 671, 682, 686
 Baraccani (olasz színésznő) 705
 Bárány Ágoston 8, 89, 636, 637, 693
 Barbarits Lajos 709
 Barkóczy János 855
 Barla Gyula 584, 795
 Barnum, Phineas Taylor 20, 466, 643
 Báróczy Sándor 693,
 Baróti Szabó Dávid 691
 Barta János 893
 Bartakovics Béla 691
 Bartók Lajos 836
 Bartos Róza I. Vajda Jánosné
 Bartos Róza
 Báthori I. Báthory Gábor
 Báthory Gábor 304, 826
 Batsányi János 823
 Batthyány Artúr 886
 Batthyány Artúrné 444, 886, 891
 Batthyány Kázmér 840
 Batthyány Lajosné 480
 Batthyányné I. Batthyány Artúrné
 Beale Vilmos 457, 898
 Beaumarchais, Pierre-Augustin 776
 Beck, Karl 673
 Becskereki Miklós 593
 Beecher-Stowe, Harriet Elisa-beth 962
 Beethoven, Ludwig van 187
 Beimel József 23, 654, 685, 702
 Békés István 832
 Beksics Gusztáv 867
 Béla, III. magyar király 657
 Bélydy Ferenc 662
 Bellotti-Bon, Lodovico 705
 Bem József 656
 Bende József 470, 980
 Benedek József 26, 648
 Benedek Lajos 483, 896, 916
 Benedek Marcell 763
 Benedekné (színésznő) 640
 Beniczky Emil 593
 Benke Judit I. Jókainé Laborfalvi Róza
 Benkert Károly I. Kertbeny Károly
 Benkő Dániel 51, 668
 Benkő Kálmán 640
 Benőfi Soma 675
 Benza Károly 644
 Beöthy László 131, 138, 584, 665, 674, 683, 727, 752, 758, 760
 Beöthy Leó 591
 Berán Lajos 774
 Béranger, Pierre Jean de 50, 70, 140, 590, 594, 655, 667, 765
 Bereczik Árpád 589, 593
 Bérczy Károly 110, 647, 650, 672, 707
 Berecz Károly 590, 674, 727
 Berényi Antal 33, 82, 107, 574, 652, 653, 688, 705
 Berg (léghajós) 173, 174, 183, 774, 776
 Bernard, Thalès 49, 69, 71, 576, 667, 681
 Bernát Gáspár 54, 118, 670, 753
 Berzeviczy Albert 563, 703, 799, 870, 873, 875, 892
 Berzsényi Dániel 96, 190, 594, 643, 647, 660, 703, 779, 834
 Berzsényi Károly 485, 917
 Besze János 902
 Bethlen Gábor 662
 Bethlen Miklós 613, 614, 618, 619
 Bettini (olasz énekes) 133
 Beust, Friedrich Ferdinand von 943

- Bezerédj Amália 689, 788
 Bezerédj István 40, 695, 768
 Bezerédy István l. Bezerédj István
 Bierbauer Mihály l. Helmecey Mihály
 Bignio Lajos 744
 Bikácsi László 935
 Binder (örnagy) 914
 Bismarck, Ottó Eduard Leopold von 510, 942
 Bisztray Gyula 639
 Bixio, Nino 829
 Biz Igaz l. Vajda János
 Blanqui, Louis Auguste 819
 Blessinton, Marguerite 753
 Bodó István 920
 Bodor Károly 591
 Bodor László, L. 593
 Bognár Ignác 687
 Bognár Vilma 914
 Bóka László 563, 566, 579
 Bokor Gusztáv 678
 Boldog Lajos 194
 Bolnai l. Bethlen Miklós
 Bolyai Farkas 768
 Bonaparte, Charles Louis Napoleon, l. Napoleon III., francia császár
 Bonaparte, Jérôme 815
 Bonaparte, Joseph 815
 Bonaparte, Louis Napoleon l. Napoleon III., francia császár
 Bonaparte-család 427, 877
 Bonyhádi l. Bonyhád István
 Bonyhád István 304, 826
 Borgia, Cesare 957
 Boros Dezső 568, 587
 Boross Mihály 658, 765, 768
 Bosnyák S. Riza 591
 Botond vezér 464, 521
 Bourbon Lujza, parmai régensnő 832
 Bourbon-család 427, 877
 Bourbonok 279, 812, 816
 Bournoville, Augusta 118, 753
 Boz Dickens l. Dickens, Charles
 Bölöni Farkas Sándor 44, 662
 Börne, Ludwig 273, 274, 536, 813, 954
 Böszörményi László 569, 607, 611, 622, 664, 847, 854
 Brahms, Johannes 696
 Brambilla, l. Brambilla Marietta
 Brandenburgi Katalin 44, 662
 Brankovics György 652, 690
 Brassai Sámuel 43, 95, 647, 661, 672, 684, 689
 Brignol gróf 63, 678
 Brinz (bírodalmi tanácsos) 485
 Brockhaus család 793
 Bródy Zsigmond 591
 Bruck, Karl Ludwig 260, 806
 Brutus, Marcus Junius 771
 Buchingham J. S. 679
 Bucsánszky Alajos 240, 794, 915
 Budai Ézsaiás 89, 691
 Buday Ferenc 89, 691
 Budenz József 684
 Bugát Pál 125, 727, 728, 752, 757, 770
 Bulcsu Károly 54, 670, 675, 886
 Buloz, F. 810
 Bulyovszky Gyula 582, 644, 690, 700, 711, 724, 728, 729, 749, 753, 759, 773, 774, 776, 780, 785, 786, 795, 907, 924
 Bulyovszky Lilla 674, 728, 730, 733, 795, 907
 Bulyovszkyné l. Bulyovszky Lilla
 Burger Zsigmond 31, 65, 645, 652, 679, 925
 Burse, van der (család) 780
 Bús Vitéz l. Matkovics Pál
 Busenbaum, Hermann 858
 Byron, George Gordon 116, 594, 752
 Caesar, Caius Julius 200, 254, 544, 784, 847, 924
 Camoens, Luiz 123, 756
 Campeli (olasz táncos) 454, 578
 Campilli, Frigyes 758
 Cannabich, Johann Günther Friedrich 642
 Cannus, l. Salamon Ferenc
 Cantu, Caesar 79, 685
 Canzi, August Alexius 41, 659
 Caraffa, Antonio 365, 824, 855
 Carré, Wilhelm 45, 663
 Carrion 133, 136, 761, 762
 Cassius l. Áldor Imre

- Cato, Marcus Porcius 665, 852
 Cavour, Camillo Benzo 255, 256,
 282, 306, 307, 803, 818, 828,
 829, 879, 897
 Cervantes-Saavedra, Miguel de
 764, 954, 955
 Chapuy (párizsi színész) 129, 130
 Cialdini, Henrico 306, 829
 Cicero, Marcus Tullius 27, 544,
 649, 829, 849, 957
 Clam-Gallius I. Clam-Martinić,
 Jindrich Jaňoslav
 Clam-Martinić, Jindřich Jaros-
 lav 919
 Concha Károly 590, 591
 Conscience, Hendrik 57, 672
 Constantinus, I., Nagy, római
 császár 815
 Codrus, Caius Mucius 950
 Coriolanus, Gnaeus Marcius 254,
 801, 875
 Cotta, Johann Friedrich 887
 Copley, H. R. Ch. W. lord 65,
 679
- Cs. A. I. Csengery Antal
 Csabai Tibor 569
 Csáky Kálmán 482, 916
 Csányi László 679
 Császár Ferenc 33, 38, 54, 103,
 578, 643, 653, 675, 702
 Csató Pál 661
 Csávolszky Lajos 591
 Csekonits Jánosné Liphay
 Leona 43, 661
 Csengery Antal 57, 113, 577, 578,
 601, 648, 653, 673, 674, 677,
 678, 709, 713, 714, 768, 781,
 893
 Csengery János 695
 Csepregi Lajos 659
 Cserei Mihály 687
 Cserényi I. Žilahy Imre
 Cseresnyés 613
 Cserhalmi I. Tanács Márton
 Csernátony Lajos 947
 Cserszilvász Ákos I. Vajda János
 Csing-dinasztia 768
 Csokonai Vitéz Mihály 643, 788
 Csongor I. Ozoray Árpád
 Csukássy József 593
- Cubas, Izabella 122, 755
 Cumming, John 651
 Czakó Zsigmond 643
 Czanyuga József 773
 Czeh János 89, 693
 Czéllkúti Rudolf I. Züllich Ru-
 dolf
 Cziráky János 82, 688
 Czuczor Gergely 19, 30, 70, 240,
 573, 643, 651, 660, 666, 677,
 684, 794
- D. Szemző Piroska I. Szemző
 Piroska, D.
 Dabrović, Milan 922
 Dallos Gyula 43, 661
 Dalmady Borcsa 591
 Dalmady Győző 583, 584, 589,
 590, 591, 592, 593, 595, 633,
 749,
 Damjanich Jánosné 480
 Danielik János, Nep. 646, 819
 Dante, Alighieri 24, 147, 646,
 766
 Dávid, zsidó király 850
 Davison I. Dawison, Bogumil
 Dawison, Bogumil 478, 536,
 953
 Dayka Gábor 693, 823
 Deák Farkas 628
 Deák Ferenc 262, 313, 321, 330,
 339, 355, 359, 363, 367, 381,
 388—390, 393, 395, 411, 469,
 470, 487, 610, 642, 646, 659,
 672, 808, 817, 832, 840, 844,
 847—850, 852, 854, 859, 862,
 863, 865, 869, 870, 874, 885,
 908, 909, 914, 918, 933, 936
 Deáki Fülöp Sámuel 767
 Defoe, Dániel 658
 Degré Alajos 68, 69, 591, 643,
 650, 677, 681, 683, 702, 819
 Degré Lajos 674
 Delavigne 779
 Deleter János 139
 Demokritos 649
 Déryné, Széppataki Róza 729
 Dersi Tamás 611
 Desbordes-Valmore Marcelline
 70, 667, 681
 Deslyes, Charles 592

- Dessewffy Emil 39, 657, 819,
 842, 874, 910, 933
 Dessewffy József 657
 Dessewffy Virginia 767
 Devrient, Emil 101, 700
 Dezsényi Béla 611, 621, 932
 Dickens, Charles 34, 35, 121, 154,
 468, 654, 672, 754, 755, 769
 Dienes József 591
 Dienes Lajos 19, 85, 607, 608,
 609, 611, 642, 672, 688, 689,
 935
 Dietrich (szőnigazgató) 778
 Dinwant, Casimir 793
 Diogenes 332, 390, 861
 Dobránszky I. Dobrjanskij,
 Adolf
 Dobrjanskij, Adolf 304, 826
 Dobsa Lajos 194, 451, 674, 781,
 891, 901, 902
 Dohovics Vazul 89, 692
 Donizetti, Gaetano 761, 948
 Doppler Ferenc 60, 676, 701,
 773, 795
 Doppler Károly 60, 640, 676, 775
 Dósa I. Dózsa György
 Dózsa Dániel 591
 Dózsa György 540, 727, 781,
 782, 956
 Döbrentey Gábor 89, 693
 Döbrentey Gábor I. Döbrentei
 Gábor
 Dömötör János 626
 Dudás Ferkó I. Patikárus Ferkó
 Dugonics András 692
 Dugovics Títusz 474, 911
 Dumanoir (színműíró) 778
 Dumas, Alexandre, père 162, 163,
 217, 590, 591, 644, 655, 670,
 683, 695, 698
 Dumas, Alexandre, fils 591, 695,
 729, 754
 Dumont, Joseph 821
 Dupuin, Amantine Aurore I.
 Sand, Georges
 Dux Adolf 695

 Edvi Illés Pál 55, 671
 Egressy Béni 647, 659, 948
 Egressy Gábor 32, 61, 82, 571,
 652, 674, 677, 690, 707, 733,
 781, 842
 Eiluj Nixarpa I. Batthyány
 Artúrné
 Einhorn, J. I. Horn Ede
 Eisenfels Rudolf 652
 Északy Károly 54, 669
 Előd Géza 625, 629, 931
 Emich Gusztáv 31, 606, 612, 652,
 672, 673, 687, 694, 706, 774
 Emília, I. Szegfi Mórné Kánya
 Emília
 Enclos, Ninon 461
 Endrei Zoltán 764
 Engels, Friedrich 819
 Eötvös József 320, 469, 568, 571,
 594, 641, 643, 672, 674, 680,
 687, 695, 755, 781, 819, 840,
 872, 908, 936
 Epaminondas 214, 266, 789, 810
 Erdélyi József 55, 643, 648, 650,
 660, 661, 671, 687, 798, 841
 Érdy János 39, 657
 Erkel Ferenc 41, 647, 659, 690,
 701, 745, 779, 920
 Ervin, I. Pompéry János
 Éry János 675
 Erzsébet, Árpádházi, Szent 490
 Erzsébet, I. angol királynő 937
 Essart, Alfred de 593
 Esterházy Miklós 96, 687, 692,
 698
 Eszterházy János 574, 680
 Eszterházy Miklós I. Esterházy
 Miklós
 Eszterházy Nepomuk János I.
 Eszterházy János
 Eszterházy Pál Antal 450, 889
 Euklidész 880
 Eugénia, francia császárné 816
 Eravisto, Miguel Maria 689
 Eynatten, August Friedrich 260,
 806
 Falk Miksa 19, 437, 456, 478,
 563, 568, 570, 571, 578, 581,
 597, 600, 605, 606, 608, 638,
 641, 642, 676, 837, 880, 897,
 913, 914
 Fánecs Ilka 768
 Fánecs Lajos 52, 54, 669

- Fanti, Manfredo 828, 829
 Farini, Luigi Carlo 939, 940
 Farkas Albert 592, 593, 614
 Farkas, (gépgyáros) 697
 Fáy András 643, 687, 840
 Fazekas Mihály 770, 958
 Fehérvári M. (színész) 192
 Fejér György 89, 691
 Fekete Antal 819
 Fekete Soma 675
 Feleky Miklós 37, 656, 674, 677, 699, 914, 920
 Fényes Elek 177, 647, 650, 658, 687, 697, 776
 Ferdinánd, I. nápolyi király 821
 Ferdinánd II. magyar és cseh király 824
 Ferdinánd, V. magyar király 847, 850, 948
 Ferdinánd Miksa, Habsburg főherceg 863
 Ferenc, I. magyar király, német – római császár 680, 838, 876
 Ferenc, II. nápoly–szicíliai király 290, 433, 812, 818, 821, 832
 Ferenc, II. osztrák császár 869
 Ferenc, V., modenai király 832
 Ferenc József I. osztrák császár, magyar király 350, 692, 757, 806, 808, 825, 847, 848, 852, 865, 868, 908, 936, 944
 Ferenc Károly, Habsburg főherceg 692
 Ferenczi Teréz 590, 674
 Festetich Béla 901
 Festetics Béla, I. Festetich Béla
 Festetics Leó 68, 681
 Feval, Paul Henrich Corentin 592
 Filipović, Josip 808
 Filipovics, I. Filipović, Josip
 Flóra, I. Majthényi Flóra
 Fogarasi János 573, 864
 Forgách Antal 304, 826, 873, 949
 Forgács I. Forgách Antal
 Fortoul, Louis 593
 Fouché, Joseph 835
 Fould, Achilles 439, 881
 Földvály Gábor 490, 842
 Földy János 823
 Francsek Károly 95, 697
 Frangepán György 39, 654
 Frank Ignác 696
 Frankenburg Adolf 570, 590, 661
 Freichlinger, színigazgató 778
 Freytag, Gustav 654
 Fridrich, Carl 775
 Fridrichné, Amália 171, 192, 193, 775, 780
 Friebeisz Ferenc, 924
 Friebeisz István 30, 38, 202, 582, 646, 650, 651, 652, 786
 Frigyes, II. porosz király 853, 854, 869
 Fritsch, Fr. 676
 Frivaldsky I. Frivaldszky Imre
 Frivaldszky Imre 39, 658
 Fuad Mehmed pasa 938
 Fűredi Mihály 110, 674, 707
 Fürst Lajos 907
 Gaal György 89, 692
 Gaal József 643, 658
 Galetti, Johann Georg August 18, 641
 Galgóczy Károly 95, 647, 697
 Galletti, J. G. A. I. Johannes Georg August
 Gánóczy Flóris 801
 Garay János 19, 80, 180, 643, 660, 661, 666, 674, 681, 686, 710, 777, 834, 888
 Garibaldi, Giuseppe 253, 255, 256, 266, 271, 281, 282, 306, 307, 308, 361, 398, 436, 440, 443, 445, 446, 450, 471, 477, 613, 800, 801, 803, 804, 810, 812, 817, 821, 828, 829, 830, 854, 864, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 887, 897, 941
 Gáspár János 788
 Geibel Ármin 43, 660
 Geibel Károly 660
 Gerendai Antal 36, 655
 Gerenday I. Gerendai Antal
 Geringer, Karl 678
 Gertrudis, magyar királyné 836
 Gessner, Salamon 781

- Ghyczy Kálmán 1. Ghyczy Kálmán 580, 583, 589, 590, 593, 594, 596, 607, 613, 622, 623, 631, 645, 653, 672, 674, 689, 698, 713, 772, 781, 782, 872, 893, 924, 925, 930, 947
- Ghyczy Ignác 687
- Ghyczy Kálmán 350, 817, 847, 848, 854
- Girókuti P. Ferenc 895
- Giskra, Karl 846
- Gizella, magyar királyné 702
- Glatz, Edward 676
- Goethe, Johann Wolfgang 44, 123, 229, 591, 592, 648, 722, 755, 757, 762, 887
- Gogol, Nikolaj Vasziljevics 592, 593
- Goldschmidt, Oliver 658
- Gorcsakov, Alexandr Mihailovics 255, 256, 803
- Gorove István 817
- Gortsakoff I. Gorcsakov, Alexandr Mihailovics
- Guizot, François Pierre Guillaume 874
- Goyon, Charles Marie Auguste 435, 879, 880
- Gozsdu Manó 823
- Görgey Artúr 704, 753, 812
- Grassalkovich Antal 842
- Greguss Ágost 15, 17, 123, 135, 236, 274, 450, 464, 570, 577, 640, 647, 648, 652, 653, 666, 672, 689, 718, 732, 756, 762, 763, 781, 814, 890, 935
- Greguss Gyula 571, 756
- Grill Károly 660
- Grimm Rezső 912
- Griony 102, 701
- Grün, Anastasius 666
- Grün, Leopold 660
- Grünn János 652
- Gulyás Pál 605
- Guyon Richárd 696
- Gvadányi József 908
- Gyalókay Mózes 611
- Gyöngyösi István 89, 691
- György, I. görög király 938, 939
- György Vilmos, brandenburgi választófejedelem 662
- Gyula vezér 464, 905
- Gyulai Ferenc 118
- Gyulai Pál 70, 166, 571, 573, 578, 580, 583, 589, 590, 593, 594, 596, 607, 613, 622, 623, 631, 645, 653, 672, 674, 689, 698, 713, 772, 781, 782, 872, 893, 924, 925, 930, 947
- Gyurikovics György 89, 692
- Gyurkovics György I. Gyurikovics György
- Gyürky Antal 105, 704, 888
- H. Törő Györgyi I. Törő Györgyi, H.
- Habsburg József főherceg, I. József nádor
- Habsburgi Rudolf, német király 639
- Habsburg-ház 324, 639, 811, 822
- Habsburg-Lotharingiai-ház 858
- Habsburgok 610, 806
- Hadfield (birodalmi tanácsos) 866
- Háfiz, Shamsz addin Mohammed 590
- Hainits Frigyes 763
- Hajdani I. Vajda János
- Hajnik Károly 599, 668, 665
- Hajnik Pál 817
- Halévy, Jacques Fromental Elie 697
- Hamary Dániel 698
- Hannibal 219, 306, 829
- Hartig, Franz 376, 853, 858, 919
- Hartleben Konrád Adolf 19, 642, 691
- Havas József 486, 918
- Haynau, Julius Jacob 346, 365, 486, 646, 701, 819, 846, 855
- Heath (kiadó) 753
- Hebbel, Friedrich 49, 666
- Heckenast-Bajza Lenke I. Bajza Lenke
- Heckenast Gusztáv 13, 25, 34, 40, 48, 49, 50, 57, 59, 78, 85, 95, 103, 113, 567, 578, 587, 588, 594, 596, 606, 612, 617, 620, 624, 632, 635, 638, 641, 647, 654, 658, 676, 688, 702, 712, 713, 715, 717, 723, 749, 750, 792, 927, 929, 930, 951
- Hegedűs Lajos 708

- Heimer (építész) 778
 Hein, Franz 405, 856, 866
 Heine, Heinrich 131, 132, 324,
 591, 592, 593, 594, 670, 760,
 833
 Helmezy Mihály 89, 693
 Heltai Gáspár 687
 Henckel-Donnellrschmarck-csa-
 lád 641
 Henrik, II. angol király 937
 Henrik, III. német-római csá-
 szár 838
 Henrik, V. angol király 937
 Henrik, VI. angol király 659
 Henrik, VII. angol király 937
 Herbst, Eduard 485
 Herdeck Pál 907
 Herosztratosz (Herostratos) 267,
 723, 930
 Hetényi János 44, 89, 663, 694
 Hidassy Elek 729
 Hild József 681, 769, 770
 Hivatal Anikó 80, 674
 Hizli József l. Zalár József
 Hoitsay Pál 641
 Hollán Ernő 819
 Hollósy Kornélia 60, 80, 119,
 187, 192, 674, 676, 686, 707,
 779
 Hollósy Lonovicsné l. Hollósy
 Kornélia
 Homér, l. Homeros
 Homeros 44, 533, 745, 779, 952
 Horác l. Horatius Flaccus Quintus
 Horatius, Flaccus Quintus 52,
 291, 644, 688, 691, 821, 865,
 900, 906, 950
 Horhy Mihály 67, 74, 680, 681
 Horn Ede 629, 814, 819
 Horvát Döme l. Horváth Döme
 Horvát István 89, 453, 658, 894
 Horváth Cyrill 463, 903
 Horváth Döme 13, 15, 491, 638
 Horváth Endre 903
 Horváth József 89, 693
 Horváth Mihály 839, 840, 928,
 929, 951
 Horváth Zoltán 959
 Huber Ida 914
 Huber Károly 696
 Huber (színigazgató) 686, 917
 Hugo, Viktor 47, 70, 590, 591,
 655, 660, 664
 Humboldt, Alexandr von 57,
 672
 Hunfalvy János 57, 65, 88, 112,
 236, 642, 647, 648, 649, 690,
 709,
 Hunfalvy Pál 77, 78, 453, 683,
 684, 687, 872, 894
 Hunkár Antal 854
 Hunyadi László 647, 659, 701
 Hunyadi Mátyás, I. Mátyás, I.
 magyar király
 Hunyadiak 673
 Hurban, Joseph Miroslav 892
 I. I. I. Ivánka Imre
 Igaz Sámuel 660
 Illyés Gyula 770
 Ilméri Kiss István 874
 Imre, Árpádházi, Szent 490
 Imre Sándor 683
 Irányi Dániel, 569, 664
 István, I. Szent, magyar király
 477, 838, 926
 Ivánka Imre 619, 952, 954
 Jakabffy Gyula 874
 Jámbor Pál 484, 916
 Jankovich György 826, 873
 János, VI. portugál király 869
 Jeanne d'Arc 266, 810
 Jedlik Ányos István 102, 701
 Jelačić, Josip 856, 899
 Jellačić, I. Jelačić, Josip
 Jellasics, I. Jelačić, Josip
 Jenevay László 102, 590, 701
 Jerney János 767
 Jézus 266, 806, 811, 834
 Jóború Magda 680, 843
 Johnston, James Finlay Weir 57,
 60, 673, 713, 714
 Jókai Mór 8, 28, 95, 102, 118,
 179, 205, 466, 488, 567, 573,
 590, 592, 593, 595, 598, 612,
 614—617, 619, 623, 632, 634,
 636, 638, 639, 641, 643, 644,
 648, 650, 651, 658, 665, 672—
 674, 677, 687, 695,—697, 702,
 714, 715, 725, 727, 732, 749,

- 751, 753, 755, 768, 772, 781,
782, 786, 832, 866, 906, 920,
930, 933, 935, 943, 947, 949,
953, 954, 955
- Jókainé Laborfalvy Róza 80,
674, 686, 707, 910
- Jóna József 454
- Jósika Júlia l. Jósika Miklósné,
Podmaniczky Júlia
- Jósika Miklós 476, 593, 658, 913
- Jósika Miklósné, Podmaniczky
Júlia 584, 591, 592, 912
- József, I. magyar király 822
- József nádor 680
- Juarez, Carlo Benito 944
- Judit, magyar királyné 702
- Katzér Ferenc 755, 756
- Kaiser Jozefa 171, 192, 193, 775,
780
- Kaiserné, l. Kaiser, Josefa
- Kakas Márton l. Jókai Mór
- Kákay Aranyos l. Kecskeméthy
Aurél
- Káldi György 794
- Kalisch, David 687
- Kállay Ferenc 44, 663
- Kan Pili l. Campéli
- Kant, Immanuel 946
- Kántorné (Kántor Gerzsonné,
Engelhardt Anna) 659, 733
- Kanz, Martin l. Canzi Augustz
Alexiusz
- Karátsoni Guidó l. Karátsonyi
Guidó
- Karácsonyi Guidó l. Karátsonyi
Guidó
- Karátsonyi Guidó 232, 791, 843,
889
- Kárffy Títusz 695
- Károly, Nagy, német – római csá-
szár 799
- Károly, I. magyar király 836
- Károly, II. spanyol király 592
- Károly, III. magy. király 822, 865,
- Károly, XII. svéd király 434, 879
- Károlyi Árpád 902
- Károlyi Ede 481, 619, 915
- Károlyi Gáspár 773, 780, 794,
890, 913
- Károlyi István 92, 695, 874
- Katalin, Alexandriai, Szent 24,
646
- Katona József 13, 15, 473, 638,
643, 655, 659, 836, 841, 912,
949
- Kaunitz, Venzel Anton 410, 869
- Kazinczy Ferenc 44, 399, 453,
591, 641, 643, 647, 657, 658,
660, 661, 662, 684, 692, 693,
781
- Kazinczy Gábor 598, 639, 687
- Kean, Edmund 659
- Kecskeméthy Aurél 563, 568,
570, 571, 578, 585, 605, 630,
633, 634, 638, 799, 851, 871,
875, 928, 936, 949
- Kecskeméti Aurél l. Kecse-
méthy Aurél
- Kecskeméti Józsi 45, 464, 663,
698, 905
- Kecskeméthy l. Kecskeméti
Józsi
- Kecsksés Károly 172, 775
- Keglevich Péter 33, 654
- Kell, Ernst 582
- Kelemen Mór 626, 627, 633, 675,
874
- Kelen, l. Zilahy Károly
- Kemény Ferdinánd 7, 32
- Kemény Gábor 628
- Kemény Zsigmond 57, 58, 108,
568, 571, 576, 577, 578, 583,
589, 593, 594, 598, 599, 601,
614, 621, 642, 643, 645, 648,
672, 673, 674, 677, 678, 698,
706, 713, 757, 805, 910, 936
- Kempelen Győző 613, 615, 620,
632, 670, 925, 928, 930
- Kempelen Győzőné l. Kempelen
Riza 54, 590, 670, 674
- Kempf 588
- Kende Kanut 818
- Kerékgyártó Árpád 752
- Kerényi Frigyes 800
- Kereszty István 792, 887, 890
- Kerkápoly Károly 650
- Kertbény Károly 69, 71, 123,
667, 681, 756
- Kiáltó szó l. Vajda János
- Kilényi Dávid 729
- Kilián könyvkereskedés 649

- Királyi Pál 473, 614, 817, 910, 915
 Kirchhof, F. 836
 Kis Bálint I. Kiss Bálint
 Kis János I. Kiss János
 Kisfaludy Liphay Leona I. Csokonics Jánosné, Liphay Leona
 Kisfaludy Károly 96, 138, 453, 643, 647, 655, 658, 660, 662, 703, 767, 842
 Kisfaludy Sándor 55, 643, 658
 Kiss Bálint 44, 89, 663, 694
 Kiss János 89, 692
 Klapka György 450, 456, 884
 Klennze, Leon von 912
 Klezso József 59, 675
 Klotild, Habsburg főhercegnő 450
 Kmety György 696
 Knauz Nándor 675
 Kock, Paul de 217, 655, 683, 695, 789
 Kocsis Lajos 746
 Kohányi Mihály 641
 Kohlmann Gusztáv I. Szénfy Gusztáv
 Kohr Gyula 646
 Kohlbenhayer Móric 48, 49, 666
 Kolombus, Christophoro 314, 833, 839
 Komáromi Kálmán 593
 Komlós Aladár 563, 568, 571, 586, 587, 607, 608, 609, 617, 625, 643, 653, 678, 698, 715, 728, 749, 750, 759, 788, 790, 797, 904, 932, 946, 956
 Komlóssi Ida 80, 674, 686, 768, 773
 Kondor Lajos 590, 626, 627, 631
 Kondorosi Dömötör 593
 Konkoly Dezső 543
 Konrád II. német-római császár 838
 Konrád, Lotharingiai herceg 425, 876
 Korizmicz László 51, 639, 668, 678
 Kónyi Manó 863
 Kormos Béla 591, 614, 626, 627
 Kossuth Lajos 444, 450, 493, 568, 569, 630, 636, 638, 641—643, 657, 664, 688, 701, 832, 840, 847, 863, 864, 875, 885, 898, 900, 909, 916, 921, 934, 951
 Kotzebue, August Friedrich 44, 662
 Kovács Béla 591
 Kovács Endre 799, 898
 Kovács Ferenc 563, 578, 583, 584, 587, 624, 625, 712, 930
 Kovács Lajos 615, 924, 926, 927, 935, 945, 949
 Kovács Pál 643, 725
 Kozma Vazul 33, 598, 608, 609, 645, 654, 685, 702, 921, 924
 Kölcsey Ferenc 643, 647, 660, 661, 663, 684, 692, 768, 919, 953
 Környei János 71, 682, 926
 Kővári László 592, 650, 925
 Kövér Béla 728
 Kövér Lajos 71, 611, 616, 617, 674, 652, 686, 718, 768, 773, 888, 936, 945
 Krausz (kapitány) 914
 Krisztus I. Jézus
 Krúdy Gyula 769
 Kubinyi Ágoston 688
 Kubinyi Ferenc 847
 Kukuljevič-Sakcinski, Ivan 885
 Kuliffay Ede 591
 Kultsár István 89, 157, 692, 771
 Kuranda, Ignaz 319, 320, 366, 367, 498, 822, 836, 904
 Kuthy Lajos 650
 Kübeck, Friedrich 807
 Kühnel Pál 681
 Kürz Antal 102, 701
 Kürz, I. Kürz Antal
 Kvaternik, Eugen 826
 L. Bodor László I. Bodor László, L.
 Laborfalvy Róza, I. Jókainé Laborfalvy Róza
 Laguerroniere, Louis Etienne Arthur Dubreuil Hélio 389, 861
 Lajos, I. Nagy, magyar király 147, 662, 666, 806

- Lajos, I. bajor király 912
 Lajos, I. portugál király 944
 Lajos, XIII. francia király 882
 Lajos, XIV. francia király 628, 894
 Lajos, XV. francia király 410, 869, 901
 Lajos Fülöp, francia király, 776, 829
 Lamartine, Alphonse 590, 593, 861
 Lampel Róbert 27, 649
 Landerer Lajos 13, 25, 638, 647, 688
 Landon, Letitia Elisabeth 753
 Lange Gusztáv 112
 Langland, W. 859
 Lantosz József 649
 Lassú István 89, 693
 László, IV. magyar király 639
 László József 707
 Laszlovszky (major) 138, 763
 Latabár Endre, id. 111, 708
 Latinovics L. 74
 Latkóczy Lajos 686
 Latkóczyné L. Hivatal Anikó
 Latour, Theodor 856
 Laubardemont, Jacques Martin 882
 Lauffer Vilmos 112, 113, 114, 647, 709
 Lauka Gusztáv 54, 139, 590, 591, 592, 593, 613, 614, 628, 650, 664, 670, 674, 889
 Lavotta János 118, 753
 Lázár Kálmán 593
 Legouvé, Ernest 705
 Legrain 129, 130, 758
 Lehel vezér 425, 464, 876
 Lenelos, Ninon de 901
 Lendvay Márton, id. 674, 686, 707
 Lendvay Márton ifj. 647, 655, 674, 707, 733, 768
 Lendvayné I. Hivatal Anikó
 Lendvay-Latkóczyné I. Hivatal Anikó
 Lenau, Nicolaus 593, 673
 Leonidász 331, 397, 864, 955
 Lermontov, Mihail Jurievics 695
 Le Sage, Alain René 901
 Lónyay Menyhért 908
 Lessing, Gotthold Ephraim 9, 637
 Lévai, I. Lévy József
 Levasseur, Pierre 83, 452, 688, 892
 Lévy József 54, 70, 597, 650, 702
 Lewes, Georg Henry 648
 Lezniewska (énekesnő) 192
 Licurg I. Lükurgosz
 Liebmann Beer, Jakob I. Meyerbeer Giacomo
 Ligeti 593
 Lincoln, Abraham 357, 851, 945
 Lind, Jenny 643
 Lipót, I. magyar király 654, 822
 Lipót, II. toscanai király 832
 Lipták (színész) 111, 708
 Liphay Leona, Zsombolyai és Jenovai I. Csekonits Jánosné
 Liphay Leona
 Lisznay Kálmán 24, 54, 59, 70, 103, 208, 580, 590, 591, 593, 643, 646, 650, 663, 674, 675, 676, 702, 718, 767, 787, 843, 876, 948
 Liszt Ferenc 41, 68, 94, 95, 98, 99, 100, 138, 155, 574, 663, 681, 697, 698, 699, 700, 754, 813
 Liszti László 687
 Littay Andor 593
 Littrow, Karl Ludwig 133, 765
 Litwinovitz (püspök) 856
 Livius, Titus 949, 950
 Loisset, Baptista 173, 185
 Loisset, Louise 185
 Longman (kiadó) 753
 Lonkay Antal 26, 44, 649, 662, 675, 688
 Lonovics József 676
 Lonovics Józsefné, Hollósy Kornélia, I. Hollósy Kornélia
 Lonovics-Hollósy Kornélia, I. Hollósy Kornélia
 Lónyai I. Lónyay Gábor
 Lónyay Gábor 469, 628
 Lászkay Bence 454, 895
 Losonczy László 590, 591
 Lotz Károly 23, 87, 645, 671, 690

- Löwenstein, Adelheid wertheimi hercegnő 869
- Lutzenbacher János I. Érdy János
- Ludasi Mór 569, 606, 648, 827, 831, 845, 846, 856, 866, 873, 877
- Lukács Mór 901
- Luxemburg-dinasztia 662
- Lükurgosz 332
- Lyka Károly 767, 911, 912, 917
- Macaulay, Thomas Babington 592
- Madách Imre 232, 592, 598, 614, 791, 813, 899
- Magyar László 65, 679
- Magyar Miska I. Vajda János
- Mahomed I. Mohamed
- Mahotka Jenő 578, 586, 743
- Maier—Kapferer—Stefani (gázgyártó vállalkozók) 708
- Mailáth György 862
- Mailáth Kálmán 935, 937
- Mayer István 675
- Majthényi Flóra 54, 70, 576, 590, 591, 669, 681, 768
- Marastoni Jakab 645, 669
- Marastoni József 54, 669
- Marat, Jean-Paul 446
- Marulli (olasz énekes) 133
- Marenzo, Carlo 705
- Margalits Ede 809
- Mária, magyar királyné 662
- Mária, Stuart, angol királynő 308, 705, 830
- Mária Lujza, francia császárné 410, 869
- Mária Terézia, magyar királynő 361, 410, 687, 826, 833, 853, 854, 907
- Máriássy Béla 611
- Márki Sándor 867
- Markovics Ilka 914
- Martinez, Ambrogio 122, 755
- Martinuzzi, Fráter György 593
- Marx, Karl 819, 820
- Matkovics Pál 457, 464, 579, 584, 585, 586, 590—592, 748, 898, 915
- Mátyás, I. magyar király 33, 203, 374, 654, 786, 841, 857, 862, 902
- Mátyás Flórián 77, 683, 684
- Maxentius római császár 815
- Mazuranic, Ivan 827
- Mazzini, Giuseppe 830, 961
- Medgyes Lajos 580, 590, 593, 626, 631
- Medori (olasz énekes) 136
- Medve Imre 917
- Megyeri Károly 593, 733
- Meller Péter 668
- Mendelssohn-Bartholdy, Felix 187
- Mentovich Ferenc 70, 181, 590, 650, 670, 682, 777
- Metternich-Winneburg-Klemens-Lothar 314, 325, 327, 814, 832, 838
- Meyerbeer, Giacomo 42, 60, 187, 659, 676, 755, 773, 779
- Meynert, Hermann 642
- Miczkiewicz, Adam 47, 664
- Miklós, I. orosz cár 269, 271, 273, 274, 803, 811, 812, 813
- Miklóssy János 565, 587, 600, 626, 627, 638, 875, 950
- Miklóssyné Varró Judit, 565
- Miksa, mexikói császár 944
- Mikszáth Kálmán 639
- Milkó Izidor 795
- Miltiádész 266, 397, 809, 810, 864
- Milton, John 215, 471
- Mirza, Schaffy 590, 593
- Mirabeau, Honoré Gabriel Riqueti 869
- Miskolcgy Gyula 902
- Mocsáry Lajos 5—7, 9, 10, 62, 575, 638, 678, 956
- Mohamed 266, 810, 830
- Molnár György 243, 586, 687, 795, 841, 917
- Montecuccoli, Raymondo 840
- Moore, Thomas 593, 594, 670
- Morócz István 51, 639, 668
- Mousset, Alfred de 593, 660
- Mozart, Wolfgang Amadeus 187
- Mózes 284, 637, 638, 773, 861, 913
- Mucius, Gaius Scaevola 476, 528, 912, 960

- Munkácsi Flóra 707
 Murilli 761, 762
 Murphy 151, 152, 768
 Mustárdy 111, 708
 Mühlbach, Luise 592
 Mühlfeld (birodalmi tanácsos) 825
 Müller Adolf 646
 Müller Emil 24, 62, 646, 678, 702
 Müller Franciska l. Weinmüller Franciska
 Müller Gyula 42, 49, 59, 70, 86, 646, 650, 651, 652, 667
 Müller József 646
 Müller Ottó 59, 673, 676
- N. N. l. Vajda János
 Nádasdy Tamás 33, 654
 Nádaszky Lajos 59, 636, 674
 Nagy Ignác 80, 89, 125, 643, 645, 655, 661, 674, 686, 693, 756
 Nagy István 666
 Nagy János 39, 658
 Nagy Károly, német—római császár, l. Károly, Nagy, német—római császár
 Nagy Konstantin l. Constantinus, l. Nagy, római császár
 Nagy Lajos, l. Lajos, I. Nagy, magyar király
 Nagy Miklós, 102, 567, 613, 614, 626, 627, 643, 701, 743, 782
 Nagy Péter orosz cár, l. Péter, I., Nagy, orosz cár
 Nagy Sándor, l. Sándor, Nagy (Alexandrosz) hadvezér, makedon király
 Nagydíósi Gézáné 710, 711
 Napoleon, I. francia császár 202, 255, 266, 327, 361, 410, 451, 592, 607, 757, 803, 805, 815, 821, 832, 835, 838, 853, 869, 877, 884, 891, 958
 Napoleon, III. francia császár, 244, 256, 268, 273, 275, 277, 279, 281, 308, 312, 326, 377, 386, 439, 441, 443, 444, 456, 490, 546, 577, 786, 797, 803, 804, 811, 815, 816, 817, 829, 838, 848, 860, 867, 868, 881, 882, 883, 890, 897, 902, 920, 939, 940, 941, 961
 Napoleon Lajos, I. Napoleon III., francia császár
 Napoleon-ház 277, 815
 Napoleonok 279
 Nedeczky István 656
 Nemes György 621, 932
 Nemes Ödön 593
 Nemeskéri Kis Pál 89, 692
 Németh G. Béla 936
 Németh János 586, 591
 Németi György 172, 775
 Nendtvich Károly Miksa 102, 701
 Nestroy, Johann Nep. 123, 755, 756
 Ney Ferenc 102, 650, 675, 701
 Noder (német színikazgató) 111, 708
 Nodier, Charles 42, 660
 Nurulli l. Murilli
- Nyáry Pál 411, 831, 852, 870, 874, 936
 Nyéki Mihály 901
 Nyilas Samu 590, 591, 593
- Obernyik Károly 652, 690
 Offenbach, Jacques 796, 914
 Oliva, Pepita 727, 766
 Omár kalifa 859
 Orbán Balázs 603
 Orbán Pető 591
 Orczy Gyula 914
 Orczy József 815
 Ormódy Bertalan 591
 Ormódy Bertalanné 592, 593
 Oroszhegyi l. Oroszhegyi Józsa
 Oroszhegyi Józsa 629, 746
 Országh Antal 74, 593, 682
 Országh László 753, 764
 Ottó, I. német—római császár 838, 876
 Ottó, görög király 939
 Ottokár II. cseh király 639
 Oudinot, Nicolas Charles Victor 830, 940
 Ozoray Árpád 592, 611

- P. Horváth Lázár l. Petrichevich Horváth Lázár
- P. Szathmáry Károly l. Szathmáry Károly P.
- Paba (karmester) 708
- Pajor Nina 16, 640
- Pákh Albert 573, 633, 634, 641, 643, 728
- Pálffy Albert 590, 636, 658, 973
- Palmerston, Viscount Henry John Temple 8, 255, 459, 637, 803, 833, 899, 900
- Palóczy László 817
- Pamphili, Eusebius 815
- Pándi Pál 820
- Pap Endre 643
- Parny, Everista-Desiré Desforges vicomte de 138, 160, 762, 763
- Paskievics l. Paszkevics, Ivan Fjodorovics
- Paszkevics, Ivan Fjodorovics 271, 812
- Patikárius l. Patikárus Ferkó
- Patikárus Ferkó 45, 95, 194, 464, 663, 698, 767, 781, 901
- Pauler Gyula 597
- Paur Iván 26, 571, 648
- Pázmány Péter 647
- Pedro, brazil császár 869
- Pellico, Silvio 705
- Peltzer, Karl 868
- Perczel István l. Bonyhády István
- Perczel Mór 571, 649
- Perger János 692
- Periklész 788
- Pesty Ede 912
- Pesty Frigyes 746, 747
- Petényi Salamon János 89, 694
- Péter, I. magyar király 838
- Péter, I. Nagy, orosz cár 434, 775, 879
- Péter Bálint 860
- Petermann, August 65, 66, 679
- Petőfi Sándor 9, 19, 50, 54, 70, 80, 90, 118, 132, 138, 155, 190, 217, 223, 244, 268, 327, 388, 450, 506, 533, 567, 574, 590, 594, 601, 627, 643—648, 652, 654, 656, 659, 660, 666, 667, 670—674, 681, 689, 696, 701, 717, 754, 760, 761, 770, 779, 780, 797, 798, 800, 805, 811, 839, 841, 842, 853, 861, 864, 866, 890, 892, 896, 916, 935, 936, 952, 957
- Petrichevich Horváth Lázár 42, 117, 660, 753, 916
- Petrarca, Francesco 147
- Pfeiffer Ferdinánd 651
- Phaedrus 649, 848, 866
- Pia, Maria 944
- Pitt, William 824
- Pius, IX. pápa 816, 849, 920
- Plantagenet-dinasztia 937
- Plautus 857
- Plée, Leon 484
- Plenner, Ignaz 305, 827, 830
- Plutarchos 809, 852
- Podmaniczky Frigyes 619, 674, 863, 901, 949
- Podmaniczky Júlia l. Jósika Miklósné
- Poe, Edgar Allan 594
- Pollack Mihály 703
- Polübiosz 124, 756
- Pompadour Poisson, Johanna Antónia 410, 461, 689, 900
- Pompeius, Gnäeus Magnus 134
- Pompéry János 60, 121, 577, 585, 599, 673, 677, 706, 719, 755, 851, 877, 928
- Porsenna, etruszk király 950
- Pölsenberg Ernő 668
- Pönögei Kis Pál l. Petőfi Sándor
- Prambilla, Marietta 133, 136, 761, 762
- Prépost István 797
- Pfretscner (birodalmi tanácsos) 485
- Pongrácz (egyetemi tanár) 182, 777
- Prielle Kornélia 1, 70, 171, 177, 564, 640, 729, 730, 732, 734, 739, 758, 759, 774, 775, 777, 778
- Priesnitz, Vinzenz 891,
- Prim, Joan 511, 944
- Privitzer, Stefan 493, 921
- Propertius, Sextus 695
- Pukánszky Kádár Jolán 795, 901, 902

- Pulszky Ferenc 883, 897
 Puskin, Alexandr Szergejevics 590, 592, 593
 Pythagoras, 460
- Quintilianus, Marcus Fabius 956
- Rab István 571, 592
 Ráday Gedeon 156, 674, 699, 770, 902
 Radetzky, Joseph 880
 Radnótfáy Sámuel 243, 795
 Rahl, Karl Heinrich 671
 Rajkay István I. Friebeisz István Rájnis József 691
 Rákóczi Ferenc, II. erdélyi fejedelem, 892
 Ratazzi, Urbano 436, 439, 440, 879, 882
 Ráth Mór 770, 931
 Rechberg-Rothenlöwen, Johann Bernhard, 853, 919
 Récsi Emil 655
 Regenti (léghajós) 169, 172, 174, 182, 183, 774, 775, 776
 Reguly Antal 463, 687, 872, 894, 903
 Rembrandt, Harmensz van Rijn 39, 657
 Remellay Gusztáv 118, 489, 590, 591, 592, 718, 754, 919, 920
 Reményi Ede 457, 471, 898, 909, 925
 Reményi Károly 925
 Reményi Katalin 593
 Renz, 151, 159, 172, 173, 174, 183, 184, 185, 187, 188, 203, 446, 759, 769, 771, 775, 778, 887
 Renz, Franconi 185
 Repiczky János 89, 694
 Réthy Mihály 674
 Révai Miklós 89, 691, 692
 Révész Imre 822
 Reviczky Széver 611, 616, 617, 626
 Rexa Dezső 755, 756
 Ricasoli, Bettino 436, 438, 443, 828, 829, 879, 881
 Richard, III. angol király 738
 Riedl Szende 613, 683
- Rieger, František Wladislav 844, 866, 868, 911
 Ristori, Adelaide 107, 137, 452, 705, 737, 762, 892
 Ritter, von Lewatschnigg, Heinrich 673
 Rittershaus, Emil 673
 Róbert, pármái király 832
 Roebuck, John Arthur 396, 499, 863, 866, 923
 Rogge, Walter 922
 Rohbock Lajos 119, 690, 708
 Rohl, Karl Heinrich 645
 Rontoff (nyomda) 793
 Rómeó I. Vajda János
 Rómer Flóris 628
 Romvay I. Szvorényi József
 Rónay György 843
 Roon (porosz hadügyminiszter) 941
 Rossini, Gioacchino 744, 776
 Rothschild, Mayer Alfonz 202, 785
 Rottamara I. Rotter Mari
 Rotter Mari 454, 895
 Rousseau, Jean-Jacques 655
 Robespierre, Maximilian-Francois-Marie-Izidor 410
 Rózsaági Antal 898, 904, 924
 Rózsavölgyi és Társa 701, 767
 Rubinyi Mózes 566, 569
 Rudics József 180, 777, 847
 Rudolf, Habsburg főherceg 14
 Russell, John Earl 312, 511, 831, 832, 900, 943, 944
 Rüstow, Friedrich Wilhelm 253, 254, 603, 800, 802
- Sainte Beuve, Charles Augustin 660
 Sal Ferenc 54, 590, 591, 596, 670
 Salamon Ferenc 573, 577, 613, 653, 661, 674, 718, 725, 744, 745, 804, 891
 Sáni László 622, 924, 925
 Sand, Georges 239, 793
 Sándor, Nagy, (Alexandrosz) hadvezér, makedon király 260, 314, 818, 833
 Sándor, II. orosz cár 803, 811, 813, 960
 Sanherib, asszír király 413, 871

- Saphir, Móric Gottlieb 118, 754, 769
- Sarkady István 888, 945
- Sárközi Ferkó, 45, 464, 663, 698, 905
- Sarolta, magyar királyné 702
- Sárosi Gyula 598, 718, 797, 945
- Sárváry Béla András 27, 649, 675
- Schedel I. Toldy Ferenc
- Schédius Lajos 89, 693
- Scheiber Sándor 893
- Schiller, Friedrich 593, 705, 772, 830, 835, 887
- Schumann, Robert 187
- Schlecht páter 468
- Schlegel, August Wilhelm 9, 697
- Schmerling, Anton 305, 323, 340, 358, 360, 363, 372, 374, 377, 378, 384, 386, 387, 406, 408, 409, 497, 498, 602, 607, 608, 827, 830, 838, 851, 853, 856, 858, 859, 866, 867, 868, 869, 870, 922, 932
- Schöpflin Aladár 9, 17
- Schwentner Mihály 485
- Scitovsky János 681, 917
- Scribe, Eugène 705, 773, 779, 817
- Scudder 643
- Sennacherib I. Sanherib, asszír király
- Sennyey Pál, 937
- Seres József 565
- Serfőző Mihály I. Helmecky Mihály
- Shakespeare, William 60, 81, 162, 200, 229, 279, 474, 468, 652, 659, 662, 673, 687, 693, 714, 764, 771, 780, 784, 801, 812, 816, 847, 909, 916, 953, 954
- Simonffy Kálmán 37, 571, 656
- Simonyi Antal 101, 645, 700
- Simonyi Ernő 664
- Skorpion 485
- Smolka, Franciszek (birodalmi tanácsos) 868
- Szókratész 5, 331
- Sommer Lipót 570
- Somogyi Éva 917
- Somogyi Károly 675
- Somogyi Sándor 925
- Somossy János 9, 694
- Somsich Pál 425, 687, 875
- Sötér István 568, 569
- Stahl H. (német színikazgató) 112
- Stáhly Ignác 89, 693
- Stephens, Henry 51, 668
- Stephenson, George 683
- Stephenson, Robert 77, 683
- Stier, Teofil 49, 666, 673
- Stockinger Mór 747
- Stojačković, Aleksander 820, 821
- Stoll Péter 912,
- Stolle Ferdinand 815
- Stolp (Lauffer Vilmos társa) 112, 113, 114, 647, 709
- Strasser, Alois 856
- Stuart Mária I. Mária, Stuart
- Sue, Eugene 217, 789
- Sulla, Lucius Cornelius 38, 657
- Sulyánszky Antal 675
- Sulyok Mór I. Stockinger Mór
- Svastics Gábor 871
- Sz. Ch. Augusztus 238, 592, 593, 793
- Szabad György 564, 622, 815, 821, 823, 828, 831, 832, 834, 850, 852, 857, 862, 885, 886, 887, 900, 918, 919, 952, 953
- Szabados János 591
- Szabó Alajos 874
- Szabó Amália, F. 491, 920
- Szabó Ignác 588
- Szabó Imre 675
- Szabó Károly 43, 57, 661, 672
- Szabó Richárd 613, 640
- Szabolcs vezér 464
- Szalárdi János 687
- Szalay László 39, 114, 223, 658, 672, 709
- Szálinger Antal I. Berényi Antal
- Számvald Gyula 90, 92, 672, 674, 694
- Szántay Aladár 580, 593
- Szántó Tibor 611
- Szántófy (prépost) 918
- Szapolyai János 781, 952
- Szász Gerő 591
- Szász Károly 70, 138, 181, 580, 586, 587, 590, 591, 593, 594, 596, 648, 674, 722, 763, 835, 890

- Szathmáry József 775
 Szathmáry Károly, P. 590, 591, 626, 627, 674, 683, 877
 Széchen Antal 372, 850, 852, 855
 Széchenyi István 110, 138, 248, 330, 399, 453, 464, 475, 502, 530, 570, 571, 581, 582, 591, 599, 617, 628, 636, 642, 657, 659, 678, 704, 708, 771, 794, 799, 813, 839, 840, 842, 847, 859, 864, 865, 872, 874, 890, 894, 903, 904, 912, 924, 934, 935, 947, 951, 956, 957, 958
 Széchenyi Pál 907
 Széchy Ágoston 89, 693
 Szederkényi Anna 914
 Szegfi Mórné Kánya Emlia 480, 597, 796, 914
 Székács József 644
 Székely István 687
 Székely József 26, 131, 570, 584, 590, 674, 684, 758, 774
 Szél Ákos 593
 Szelestey László 38, 86, 103, 168, 591, 614, 616, 650, 652, 656, 663, 664, 689, 701, 702, 768, 774
 Széll Farkas 593
 Szemere Bertalan 498, 707, 864, 922, 951
 Szemere Miklós 702
 Szemere Pál 39, 89, 644, 658, 692, 702
 Szemző Piroska, D. 612
 Szendrey Júlia 588, 590, 593, 596
 Szénffy Gusztáv 14, 15, 99, 100, 571, 639, 640, 700
 Szent Katalin I. Katalin, Alexandria, Szent
 Szentes József 71, 102, 682, 701
 Szentirmay Elemér I. Németh János
 Szent-Iványi Vince 844
 Szentjóni Szabó László 823
 Szentpéteri Zsigmond 655, 659, 674, 677, 723
 Szenvey József 672
 Szepesporácsi Vrabély György I. Vrabély György
 Szerdahelyi József 640
 Szerdahelyi Kálmán 16, 99, 479, 640, 674, 699, 729
 Szerdahelyi Kálmánné I. Prielle Kornélia
 Szigeti József 22, 464, 644, 674, 687, 836, 880, 905
 Szigligeti Ede 16, 42, 123, 170, 171, 172, 189, 640, 644, 666, 674, 677, 707, 726, 727, 729, 730, 732, 735, 755, 756, 774, 775, 777, 778, 779, 786, 789, 814, 880
 Szilágyi Béla 243, 795
 Szilágyi Dezső 626, 627, 631, 633, 635, 930
 Szilágyi Ferenc 651, 674, 689
 Szilágyi Lilla I. Bulyovszky Lilla
 Szilágyi Sándor 597, 661, 717
 Szilágyi Virgil 45, 470, 607, 611, 622, 639, 645, 647, 664, 669, 908, 936, 937
 Szilassy István 831
 Szily Kálmán 573
 Szini Károly 571, 590, 592, 614, 626, 627, 631, 785, 906
 Szinnyi Ferenc 563, 573, 898, 915, 920
 Szinnyi József 795, 910
 Szokoly Viktor 626, 627, 836
 Szolimán, II. török szultán 361, 853
 Szomjas Pál I. Vajda János
 Szondi György 364
 Szontágh Pál 819
 Szöllősy Nina 592
 Szöllősy Piroska 484, 895
 Szöllősy Rózsa 545, 895
 Sztáncsay Jenő 71, 682
 Sztrokay Antal 89, 692
 Szvorényi József 103, 702
 Tacitus, Publius Cornelius 254, 801
 Takách Győzóné I. Zsarnóczi Antónia, Takách Győzóné
 Takács István 818
 Taksony vezér 464, 905
 Talleyrand-Périgord, Charles, Maurice de 319, 835
 Tamásffy Gyula 592
 Tamásy Dénes 593

- Tamerlan I. Timur Lenk
 Tanács Márton 103, 702
 Táncsics Mihály 664, 820, 914
 Táncsics Mihályné 480
 Tárkányi Béla 89, 691
 Tatár Péter I. Medve Imre
 Tátrai I. Vajda János
 Tegnér, Esaiás 47, 664
 Tegnier, I. Tegnér
 Telegdi Miklós 89, 691
 Teleki József 66, 89, 114, 673,
 679, 692, 694, 709, 889.
 Teleki László 456, 598, 817, 840,
 843, 849, 871, 875, 897, 909,
 945, 959
 Teleky Ferenc, ifj. 89, 693
 Terhes Sámuel 651, 859, 945
 Thaly Kálmán 54, 103, 590, 591,
 632, 633, 669, 670, 702, 927, 929
 Than Mór 55, 74, 79, 671, 682,
 683, 685
 Thierry, Simon Dominique Ama-
 die 57, 672
 Thill Nándor, 672
 Thököly Imre, fejedelem 824
 Thrasibulos 396, 863
 Thugut, Johann Amadeus Franz
 de Paula 410, 869
 Thulmonn Jozefa 591
 Thun-Hohenstein Leó 301, 302,
 825, 895
 Thurnu, Jindřich Mathieaš 824
 Timur Lenk, mongol fejedelem
 361, 662, 853
 Tisza Kálmán 411, 470, 598, 612,
 619, 678, 849, 870, 909, 933,
 935, 936, 947
 Toggenburg, Georg von 450, 889
 Tóhelyi 593
 Toldy Ferenc, 24, 44, 89, 102,
 450, 460, 571, 646, 658, 660,
 661, 663, 666, 687, 691, 692,
 693, 694, 757, 890, 901, 903
 Toldy István 589, 593, 886
 Tolnai Lajos 589, 593, 903
 Tomori Anasztáz 21, 54, 63, 64,
 79, 80, 644, 670, 678, 682, 685,
 912
 Tomori Pál 74, 683
 Tomori Theodorovics Anasztáz I.
 Tomori Anasztáz
- Tompa Mihály 54, 58, 70, 181,
 450, 567, 574, 576, 578, 591,
 593, 597, 639, 644, 645, 647,
 650, 652, 556, 672, 674, 694,
 695, 702
 Torkos Sándor 77, 684
 Tóth Béla 859, 876, 899
 Tóth Endre 54, 103, 141, 589,
 650, 670, 674, 702, 765
 Tóth Gáspár 456, 465, 897, 905
 Tóth József 26, 32, 593, 649,
 652, 659, 674, 677, 773, 781
 Tóth Kálmán 22, 31, 54, 65, 79,
 90, 590, 593, 645, 650, 652,
 656, 669, 670, 674, 676, 679,
 685, 694, 715, 718, 719, 747,
 768, 836, 837, 890
 Tóth Lőrinc 25, 78, 95, 644, 646,
 647, 650, 661, 665, 677, 685,
 832
 Tóth Riza I. Kempelen Riza
 Törő Györgyi, H. 600, 953
 Török János, 489, 566, 570, 571,
 572, 610, 642, 643, 648, 874,
 888, 903, 914, 919, 956
 A történeli dohányos I. Vajda Já-
 nos
 Trattner—Károlyi 660
 Traun 102, 701
 Treichlinger József 101, 700
 Tripammer József, I. Szigeti Jó-
 zsef
 Trócsányi Zsolt 604
 Turgenyev, Ivan Szergejevics
 593, 629
 Türr István 436, 440, 879, 880,
 881, 882, 884
 Udvarhelyi Miklós 41, 659
 Ulászló, II. magyar király 952
 Ungar Náthán 767
 Urházy György 178, 577, 730,
 759, 768, 777
 Űrményi József 677, 678
 Vacca (olasz képviselő) 282, 818
 Vadnai I. Vadnay Károly
 Vadnay Károly 54, 103, 573, 590,
 591, 612—614, 618, 650, 669,
 674, 702, 718, 886, 925, 957

- Vahot Imre 20, 37, 38, 45, 46, 54, 118, 123, 449, 455, 460, 462, 636, 642, 643, 644, 646, 650, 656, 664, 669, 677, 711, 715, 717, 718, 719—722, 724, 725, 751, 754, 758, 763, 767, 768, 774, 779, 781, 784, 786, 790, 792, 795, 801, 892, 896, 900, 902, 948
- Vahot Sándor l. Wachott Sándor
- Vajda Jánosné Bartos Róza 760, 783
- Vajda Péter 474, 644, 660, 661, 841, 911
- Vállas Antal 18, 641
- Valmore, l. Desbordes-Valmore, Marcelline
- Vámbéry Ármin 684
- Várady Gábor 847, 851
- Vargha Kálmán 632, 932
- Vas Gereben 22, 28, 45, 46, 180, 590, 592, 644, 650, 651, 664, 665, 674, 888
- Vass József 26, 648, 684
- Vay Miklós 827, 830, 874
- Vécsey József 89, 694
- Vécsey Sándor 593, 634
- Vegetius, Renatus 798
- Verbőczy István 533, 545, 951, 952, 957
- Verdi, Giuseppe 755
- Verebély György 495, 922
- Vergilius, Publius Maro 652, 744, 745, 756, 757, 879
- Vértesi Arnold 590, 591, 592, 593, 606, 800
- Vértessy Arnold l. Vértesi Arnold
- Vértei Ernő 570, 674
- Vészi József 676
- Victor Emmanuel l. Viktor Emmanuel, II. szárd, olasz király
- Vida József 590, 890
- Vida Károly 687
- Vidor Miklós 837
- Vigny, Alfréd de 591
- Viktor Emmanuel, II. szárd, olasz király 267, 352, 476, 555, 557, 803, 804, 812, 832, 848, 849, 881, 882, 883, 884, 939, 941, 961
- Viktória, angol királynő 939
- Villemersent, Henry 776
- Vilmos, I. porosz király, német császár 941
- Vilmos dán herceg l. György, I. görög király
- Vilnau János l. Virányi János
- Viperina Béla József l. Tárkányi Béla
- Virág Benedek 89, 691
- Virányi János, 102, 701
- Vitkovics Mihály 658, 661, 702
- Volckhausen, Carl 813
- Vörösmarty Mihály 30, 33, 35, 36, 41, 47, 50, 54, 70, 80, 81, 96, 190, 223, 529, 594, 644, 647, 653, 655, 656, 659, 660, 664, 666, 671, 672, 674, 681, 684, 687, 767, 800, 810, 812, 813, 824, 834, 837, 840, 862, 890, 931 945, 949, 960
- Vrabély György l. Verebély György
- Wachott Sándor 644,
- Wachott Sándorné 792, 912
- Wagner M. (német színházigazgató) 112
- Wagner Sándor 911
- Walter, John 864
- Washington, George 266, 810
- Weber, Carl Julius 649
- Weber Henrik 645
- Weber, Johann Jakob 664
- Wein János 646
- Weinmüller Bálint 638, 665
- Weinmüller Imre 638
- Weinmüller Franciska 47, 638 665
- Weinmüllerné 638
- Weisskirchner, Carl 676
- Wesselényi Ferenc 33, 654, 794
- Wesselényi Miklós 604, 662, 794, 840
- Wiegand Ottó 638
- Wilhelm Gizella 671, 682
- Windischgrätz, Alfred 819, 899
- Wodianer Fülöp 606, 877
- Wordsworth, William 594
- Xerxesz 397, 864
- Ybl Miklós 770, 771, 817

- Zách Felicián 7, 587, 836
 Zajzoni l. Rab István
 Zalár József 102, 701
 Zalka János 59, 102, 675, 701
 Zamojski, Jan 868
 Zamojski, Andrej 273, 274, 814
 Zempléni Árpád 755, 783
 Zenő Árpád 754
 Zerffy Gusztáv 674
 Zerjók József 768
 Ziblikevicz (birodalmi tanácsos)
 485
 Zichy Antal 615, 628, 634, 655, 945
 Zichy István 680
 Zichy Jenő 628, 926
 Zichy Ödön 753
 Zilahy Imre 629
 Zilahy Károly 476, 563, 573,
 578—580, 583—590, 592—593,
 595, 600, 609, 611—614, 620—
 627, 629—630, 632—634, 712,
 871, 886, 926, 927, 930—933, 954
- Zilahy Kis Károly l. Zilahy
 Károly
 Zlinszky István 591
 Zrínyi Miklós 33, 38, 89, 364,
 654, 687, 691, 840, 906
 Züllich Rudolf 655
- Zsarnóczy Antónia, Takách
 Györgyné 639
 Zschokke, Heinrich 43, 658, 660,
 661
 Zsedényi Eduárd 687
 Zsengeri Mór 953
 Zsigmond I., magyar és cseh
 király, német—római császár
 44, 662, 806
 Zsombolyai és Jenovai Cseko-
 nits Jánosné, l. Csekonits
 Jánosné Liphay Leona
 Zsukovszkij, Vaszilij Andreje-
 vics 629

TARTALOMJEGYZÉK

Az első lapszám a főszöveg, a második a vonatkozó jegyzet lapszáma

Magyar Sajtó (1855. júl. 1. – 1856. dec. 31.)	5	636
Valamivel több, mint könyvismertetés	5	636
Glosszák	12	638
1.	12	638
2.	13	638
3.	14	639
4.	15	639
5.	16	640
6.	16	640
7.	17	641
8.	17	641
9.	18	641
10.	19	642
11.	20	642
12.	21	644
13.	21	644
14.	22	644
15.	23	645
16.	23	645
17.	24	646
18.	24	646
19.	25	646
20.	25	647
21.	26	649
22.	27	649
23.	28	650
24.	29	651
25.	30	
26.	30	651
27.	31	652
28.	31	652
29.	33	653
30.	33	653
31.	34	654
32.	35	655
33.	36	655
34.	37	656
35.	38	656

36.	
37.	
38.	
39.	
40.	
41.	
42.	
43.	
44.	
45.	
46.	
47.	
48.	
49.	
50.	
51.	
52.	
53.	
54.	
55.	
56.	
57.	
58.	
59.	
60.	
61.	
62.	
63.	
64.	
65.	
66.	
67.	
68.	
69.	
70.	
71.	
72.	
73.	
74.	
75.	
76.	
77.	
78.	
79.	
80.	
81.	
82.	
83.	
84.	
85.	
86.	
38	657
39	657
40	658
40	659
41	659
41	659
42	
43	660
43	661
45	663
45	663
47	664
47	665
48	666
49	667
50	667
50	668
51	668
52	669
54	670
55	671
55	671
56	671
56	672
58	673
59	676
60	676
60	677
61	677
61	678
62	678
63	678
65	679
65	679
66	679
67	680
68	681
68	681
69	681
71	682
72	682
73	
74	682
75	683
77	683
77	683
78	684
79	685
79	685
80	686
81	687

87.	82	688
88.	83	688
89.	85	688
90.	85	689
91.	86	689
92.	87	690
93.	87	690
94.	88	690
95.	89	691
96.	90	694
97.	90	694
98.	91	694
99.	92	696
100.	93	696
101.	94	696
102.	94	697
103.	95	697
104.	95	697
105.	96	698
106.	98	698
107.	99	699
108.	99	700
109.	100	700
110.	101	700
111.	101	701
112.	102	
113.	102	702
114.	103	702
115.	103	703
116.	104	703
117.	105	704
118.	106	704
119.	106	704
120.	107	705
121.	107	705
122.	108	706

Pesti Napló (1856. dec. 9. — 1856. dec. 30.) 109 707

Glosszák 109 707

1.	109	707
2.	110	707
3.	110	707
4.	111	708
5.	111	708
6.	112	708
7.	113	709
8.	114	709
9.	114	709

Nővilág (1857. jan. 8.—1864. szept. 25.).....	115	710
Pesti élet	115	750
Pest, március 16.	115	752
Pest, március 21.	118	754
Pest, apr. 1.	123	756
Pest, apr. 7. 1857.	126	757
Pest, apr. 13. 1857.	129	758
Pesti levelek	131	758
Pest, június 30-án.	131	760
Pest, július 7-kén.	134	762
Pest, július 16-kán.	137	763
Pest, július 20-kán.	140	765
Pest, július 27-kén.	143	766
Pest, auguszt. 4-kén.	145	766
Pest, auguszt. 10-kén.	147	767
Pest, auguszt. 18-kán.	149	768
Pest, auguszt. 24-kén.	151	769
Pest, auguszt. 31-kén.	153	769
Pest, sept. 7-kén.	156	770
Pest, sept. 14-kén.	159	771
Pest, sept. 21-kén.	162	772
Pest, sept. 28-kán.	164	773
Pest, octóber 5-kén.	167	773
Pest, octóber 12-kén.	170	774
Pest, octóber 19-kén.	172	775
Pest, octóber 26-kán.	174	776
Pest, november 2-kán.	178	777
Pest, november 3.	179	777
Pest, november 8-kán.	182	777
Pest, november 16-án.	184	778
Pest, november 23-án.	186	779
Pest, november 30-án.	188	779
Pest, december 7.	191	780
Pest, december 14.	193	780
Pest, december 21.	195	781
A Nővilágba írt kisebb, tárcaszerű cikkek	197	783
Ez új esztendőben	197	783
Bizonytalan levelek	202	784
I.	202	785
II.	205	786
Dalárok és műkedvelők	207	787
Gyermekirodalom	210	787
Néhány szó — négy szem közt	214	788
Mégint a régi nóta	219	789
A magyar öltözet halhatatlansága	224	790

A jutalomtűzésekről	228	791
A nőnem közhasznú szakirodalma	232	791
Vasárnapi levelek	239	793
I.	239	794
II.	242	794
Csatár (1861. ápr. 4. – 1861. dec. 29.)	244	796
Cikkek	244	797
Előfizetési felhívás ... [I.]	244	797
Az alkotmány biztosítéka	246	798
Az ország minden lakosa — magyar hazafi!	251	800
Irodalom és művészet	253	800
Külföld	255	803
Köll-e két kulacs?	257	805
Belföld	261	807
Nemzeti dicsőség [I.]	263	809
Nemzeti dicsőség [II.]	270	811
Európa közvéleménye	273	813
Szabadelvűség	277	815
Külföld	280	817
Közéleti fegyelem	283	818
A régi viszály új alakban	287	820
Belföld	290	821
Kire várunk?	291	822
Nyelv-tanulás	295	823
A birodalmi egység	299	824
Nem mind arany ami fénylik	303	825
Belföld	306	828
Nehéz idők	308	830
Hát aztán?	312	831
Tied a hatalom Ausztria, mienk a dicsőség!	316	834
Jaj be ... okos a német!	318	835
Kiegyenlítési javaslatok	321	836
Minek néznek bennünket?	324	837
Semmi fényezés! I.	327	839
Semmi fényezés! II.	330	840
Budai színház	333	841
Előfizetési felhívás ... [II.]	337	843
A birodalmi tanács bomlik egy kicsit	338	844
A kis „nagy osztrák” emberek	341	845
Közel a forduló	344	845
A felirat	346	847
Belföld. A végzetes pillanat.	350	848
A válság alatt	352	848
Belföld	354	850
Igen is — nem!	356	850
Lesz-e válaszfelirat?	358	852
A bécsi kemény vitézek	360	853

Megint a felirat	363	854
Az osztrák politikusok	364	855
Hátramenés	367	855
Még mindig sehogyse	370	856
Pest, július 15-én.	370	856
Pest, július 16-án.	371	856
A legnagyobb államférfi	374	857
Loptuk-e mi az alkotmányunkat?	376	858
Egyszer mindenkorra	377	858
Belföld	378	858
Pest, jul. 25-én.	378	858
Pest, július 26-án.	380	859
Jövönk, hivatásunk	382	859
Tanuljunk, okuljunk, emlékezzünk	384	859
Felfordult világ	386	860
A nemzet geniusza	388	861
Mi lesz hát már?	391	861
Központosító tervek	393	862
A nagy nemzetek, és a kicsiny magyar nemzet	396	863
Időző politika	397	864
A nemzetiségi ügy	399	
Minden jól megy	401	865
Osztrák fogalmak. I.	404	865
Osztrák fogalmak. II.	407	868
A legnagyobb próba	409	869
Pandurbiróság	411	871
Nemzetiségek	414	871
Kartács és bomba!	418	872
Belföld	420	873
Köszönjük meg szépen az alkotmányt. Jelszó: 1848, vagy Bach.	423	875
Németek s osztrákok	425	876
Az alkotmányos hatóságok további tarthatlan hely- zete	427	877
A „Sürgöny”-nek	430	877
A fővárosok jelentősége	431	878
Az alkotmány nevét hiába ne vedd	433	879
Külföld. (Félheti szemle.)	435	879
1.	435	879
2.	437	880
3.	439	882
4.	441	883
 Kispuskatűz	 444	 884
1.	444	885
2.	446	888
3.	449	889
4.	451	892
5.	454	894
6.	455	896

7.	458	898
8.	460	900
9.	461	902
10.	462	902
11.	465	906
12.	465	906
13.	467	906
14.	468	908
15.	469	908
16.	471	909
17.	472	910
18.	475	911
19.	476	913
20.	477	913
21.	478	913
22.	480	914
23.	481	915
24.	482	916
25.	484	916
26.	485	917
27.	487	918
28.	488	919
29.	489	919
30.	490	920
31.	492	920
32.	493	921
33.	493	921
34.	495	922
35.	498	
36.	498	922
37.	499	923
Magyar Sajtó (1863. jan. 1.—1863. jún. 3.)	501	924
Cikkek	501	
Előfizetési felhívás	501	933
Visszatekintés	506	935
Külföld. [Beköszöntő szemle]	508	937
Belső élet	512	946
Rágalmak	513	946
Eszménykép	516	947
A rend satyrája fővárosunkban	518	947
Lapunk s a lapirodalom. [I.]	523	949
Lapunk s a lapirodalom. [II.]	527	950
Pest, január 28.	531	951
Magasabb szempontok	533	951
Az „A Hon” nemzetgazdászai kitérői	537	954
Anyagi érdekek	540	955
Vidéki levelezések	542	956
Vizszabályozás	545	957

A nemzeti szellemről. I.	548	958
Lapunkra vonatkozólag	551	959
Sánta hasonlatok	552	959
A nemzetiség eszméje, mint politikai tényező	556	961
Mellékletek	560—561. l. között	
Jegyzetek	561	
Rövidítések	563	
Szerkesztői előszó	565	
Vajda János, a publicista	566	
Munkásságának első szakasza (1855—1864)	566	
I. Az „Újdondász”	570	
Magyar Sajtó	570	
Pesti Napló	577	
II. A szerkesztő	577	
Nóvilág	577	
Csatár	597	
Magyar Sajtó	611	
Nóvilág	710	
Fogadtatása	710	
Csatár	796	
Fogadtatása	796	
Magyar Sajtó	924	
Fogadtatása	924	
Névmutató	963	

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős Balázsovits Erzsébet

Műszaki szerkesztő Érdi Júlia

A borító- és kötésterv Schmal Károly munkája

Terjedelem: 62 (A/5) ív + 26 oldal melléklet

AK 1394 k 7982

79.5527 Akadémiai Nyomda, Budapest – Felelős vezető Bernát György

Megjelent

VAJDA JÁNOS
ÖSSZES MŰVEI

Kritikai kiadás

I. kötet

KISEBB KÖLTEMÉNYEK 1844–1880.

Sajtó alá rendezte Barla Gyula

544 oldal • 9 faksimile tábla

Kötve 53,— Ft

II. kötet

KISEBB KÖLTEMÉNYEK 1861–1897.

Sajtó alá rendezte Boros Dezső

369 oldal • 9 faksimile tábla

Kötve 38,— Ft

III. kötet

NAGYOBB KÖLTŐI MŰVEK

Sajtó alá rendezte

Bikácsi László és Pór Péter

724 oldal • Kötve 66,— Ft

IV. kötet

SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

Sajtó alá rendezte Seres József

613 oldal • 7 faksimile tábla

Kötve 54,— Ft

V. kötet

SZÉPPRÓZAI ÍRÁSOK

Sajtó alá rendezte Seres József

429 oldal • 10 faksimile tábla

Kötve 40,— Ft

VI. kötet

POLITIKAI RÖPIRATOK

Sajtó alá rendezte Miklóssy János

598 oldal • 9 faksimile tábla

Kötve 81,— Ft

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

Ára: 106, – Ft

ISBN 963 05 1122 3 sorozat

ISBN 963 05 1619 5 VII. kötet